EXPOSITIO ANALYTICA OMNIUM *APOSTOLICARVM* EPISTOLARVM:

Seu,

Brevis Introductio ad pleniores Commentarios, *in Vsum Studiosorum Theologiæ*:

Operâ DAVIDIS DICSONI, *In Academia* GLASGUENSI Theologiæ Professoris.

IOAN. CAP. XV. VERS. 4.

Manete in me, & ego in vobis: sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, id est, nisi manserit in vite; ita nec vos, nisi in me manseritis.

GLASGUÆ

Excudebat GEORGIUS ANDERSONUS, Anno 1645.

ILLUSTRISSIMO ARGATHELIÆ *MARCHIONI*,

Comiti *Kinteræ*, Domino *Cambello*, Domino Lornæ, &c. *Summo Architriclino Regio*, Et ſummo Quæſtori Rerum Capitalium per Æbudas *Inſulas*, *Sanctioris Concilii Senatori integerrimo*:

Necnon,

GENEROSISSIMO DOMINO, D. ARCHIBALDO CAMBELLO,

Domino *Lornæ*, Ejus Filio natu Maximo, *Et Hæredi*, *Dominis ſuis Nobiliſſimis*,

omnigenam Felicitatem precatur

DA. DICSONUS.

SPecioſum ubique locorum ſemper fuit, *Marchio illuſtriſſime*, Felicitatis & Sapientiæ nomen; & apud omnes laudi datum eſt, utriuſque ſtudioſum eſſe: Sed Pauci res ipſas probè intellectas habuerunt; Nam qui felicitatem in ulla re, præterquam in unius DEI conſortio & fruitione poſuerunt, illi etiam in Sapientiæ negotio hallucinati ſunt: Siquidem illa demum vera eſt Sapientia, per quam ad ſolidam, æternamque felicitatem, rectâ certoque ducimur. Triſtiſſimum eſt ſpectaculum,

lum, ſed prudenter obſervantibus non inutile, conjunctam cum amentia, Miſeriam in humano Genere, contemplari. Exulant homines à Cœlo palantes vagantur in Terra, miſeriæ ſtimulis, & cæco quodam beatitudinis appetitu agitati, ad quærendum remedium feruntur. Sed quam in Cœlo requirerent, in cœno & ſordibus ſcrutantur Felicitatem, nec uſquam inveniunt: Pro ſummo Bono, bonorum infima, & vanitatis Umbras fallaces amplectuntur: Conceptæ Spei frequenti fruſtratione ſubinde admonentur erroris: irrequietique Animi œſtro perpetuo punguntur, ut Patriam Cœleſtem, & Paternam Domum repetant: Sed errant ab utero, & fine fine, novaſque ſibi attrahunt & multiplicant, quas fugiebant Miſerias.

Auget ſpectaculi triſtitiam, Divinæ Bonitatis cum inſanâ Hominum Pervicaciâ conflictantis, contemplatio. Prodit è Cœlo Felicitatis Fons (Decore & Majeſtate incutus, & Luce amictus ut panno) tenebrionibus è longinquo manifeſtat inviſibilia ſua, æternam nempe Potentiam, & Divinitatem ſuam in operibus Creationis ſplendentem, ut invitet rebelles ad redeundum in gratiam. Illi verò vel non reſpiciunt Deum, vel reſpicientes non agnoſcunt, vel aliqua ex parte agnitum non glorificant ut Deum, ſed evaneſcunt in cogitationibus ſuis, & proni in Terram pergunt clamitare, Quis oſtendet nobis Bonum? Nulli ſeriò orant, Attolle ſuper nos lucem Faciei tuæ.

Accedit Deus propius, in operibus Providentiæ; utque ſe expertem eſſe Teſtimonii non ſinat, Bona tribuit indignis, Pluvias dat cœlitus, & ferendis fructibus Tempora præſtituta; Corda ingratiſſimorum Hoſtium ſuorum cibo & delectatione implens, ut palpando reperiant Dominum quem dereliquerunt, & per Divitias Benignitatis & Tolerantiæ ipſius, ad reſipiſcentiam deducantur. Accipiunt Beneficia, gulæ & abdomini ſacrificant accepta; Et quæcunque Benignitas Divina concuſſit, una cum membris ſuis omnibus, in arma iniquitatis Θεομαχοι convertunt.

Sed

Sed neque hic gradum ſiſtit εὐλογήματα Dei; accedit quàm proximè, extendit manum, pulſat uniuſcujuſque pectus: profert legendum ſingulis inſcriptum cordibus Legis opus; Conſcientias concutit, Cogitationes excitat quæ trahant fugitivos Hoſtes ad Tribunal Juſtitiæ, accuſent Reos, convincant ingratitudinis odioſæ, excuſationemque omnem auferant Victis, ut reſipiſcant, veniamque deprecentur: Illi vero victi iniquitatis, inſurgunt Contumaces, oblatrant conſcientiæ ſuæ, manuſque ei ut taceat, injiciunt violentas, veritatem illam Dei, cordibus inſcriptam invadunt, ſuppreſſamque in carcerem conjiciunt, & detinent in injuſtitia. Quid mirum ſi Deus ἀνυπόταξιτὸς tam perdite pervicaces ſinat incedere in viis ſuis, Diabolique & ſuis affectibus tradat pro meritis tractandos. Proh dolor! pereunt myriades, & perire volunt.

Verùm quanto hoc ſpectaculum eſt lamentabilius, tanto eſt Dei conſpecta bonitas amabilior, quæ non paritur ut Divina Gratia repulſam patiatur, ab iis quos Dei beneplacitum voluit eſſe ſuos, ad ſanam mentem redire, & eſſe ſalvos. Lætum dicas illud ſpectaculum quod in æternum beatos reddere poterit Spectatores. Mittitur ex ſinu Patris in mundum, æterna Sapientia, Filius Paternæ dilectionis, Angelorum deliciæ, lux vera Mundi, & vita Hominum, Sol ille Juſtitiæ, ſub cujus alis eſt Sanitas & Salus, Dominus noſter IESUS CHRISTUS; Ille perſoluto pretio Redemptionis, & debellatis hoſtibus, Currum triumphalem aſcendit, perequitat omnes regiones ubicunque locorum degunt ab ipſo redempti; in eorum gratiam tollit vexillum Amoris ſui, Emittit vocem Sapientiæ ſalutiferę in Evangelio Pacis: per cujus Miniſterium miſeriarum Fontem ipſis aperit altius, arguit peccati, & dolorem ſecundum Deum creat: ostentat iram venturam & terrefacit, demonſtrat ipſis propriam inſipientiam, indignitatem & impotentiam ad eluctandum ex malis & efficit ut humiliati ſuas ipſorum Vires & Conſilia abnegent: offert

fert ſe Mediatorem ad amicitiæ cum Deo redintegrationem, & accendit vitæ & juſtitiæ oblatæ ſitim; offert liberationem à fœdere operum, & novi etiam fœderis planè gratuiti percuſſionem, facitque ut conſentiant; perſuadet ipſis ut Chriſtum, magnum illud donum Dei, amplectantur, ipſique ſe totos credant: Exhibet iis peccatorum remiſſionem, & facit ut eam apprehendant ad juſtitiam: Præcipit juſtificatis, veteris hominis mortificationem, & accendit non minus ſerium ſincerumque ſanctificationis, quam adipiſcendæ ſalutis, ſtudium: Requirit fructus fidei in novâ Legis divinæ obedientia, & facit ut ſugant ex vite, vitalem ſuccum, hauſtumque emittant in fructus dignos Euangelio; jubet ut tollant crucem quiſque ſuam, in via ad Cœlum obviam, efficitque ut imperata faciant, & pone Dominum gloriæ, portantes ejus opprobrium, per proſpera & adverſa pergant ad vitam æternam.

Hæc eſt ſapientia illa ſalutaris quę neminem decipit, ſed filios ſuos omnes juſtificat & beat, viciſſimque ab omnibus ſuis filiis juſtificatur, aſſeritur, defenditur. Hæc eſt illa ſupernè deſcendens ſapientia, quæ per ſacrarum Scripturarum codicem ſparſim diffuſa, in ter ſeptem Apoſtolicis Epiſtolis pluſquam vicies in compendium contracta, ad uſum præſentem filiorum lucis accomodatur.

Harum Epiſtolarum explicationem in publicum prodire juſſi ſub nomine tuo, Heros inclyte, ut cum aliis meis Symmiſtis qui labores ſuos Honori tuo dedicarunt, perſolverem aliquam portiunculam gratitudinis, quam olim debebat illuſtriſſimæ tuæ Familiæ Reformata Eccleſia Scoticana, & etiammum amplius debet propter te, qui non tantùm Stemmatis tui illuſtriſſimi avitam in purgandæ religionis ſtudio gloriam renovaſti, ſed etiam totis ſeptem annis proximè elapſis, cum vitæ fortunarumque omnium multiplici periculo, eos labores, qui mediocrium

erium virorum vires & animos penitus confregiſſent, exantlando, magnopere auxiſti.

Debet tibi hunc Honorem Academia Glaſguenſis, cui educandos filios tuos generoſiſſimos credidiſti, eamque in augendo profeſſorum Theologiæ numero, cum primis Synodi Nationalis Delegatis, Præſentiâ, Conſilio, & Authoritate tuâ, ſemel atque iterum adjuviſti.

Et hic quia Res mea agebatur, nomen meum profiteri par eſt, quod tu in Tabulas tuas referre poteris, ut debitum exigas à me, quem evectum ad hanc profeſſionis Theologiæ cathedram, tua Authoritas inter præcipuos Synodi Delegatos præſcripto penſo ad ſcopum Scripturæ difficilioris ſtudioſis aperiendum, oneravit dicam an honoravit. Quapropter poſt unum alterumque autumnum, æquum eſt ut ſementis, quam in Academia feciſti, Fructum aliquem ab eâ, & à me, nominatim, recipias.

Sed exigua ſunt hæc munuſcula noſtra ad Merita tua, cujus ſpectata in Pace & in Bello Virtus, probata in utraque Fortuna Fides & quadrata Conſtantia (quæ nullis tentationibus à dextra vel ſiniſtra in hunc uſque diem à Republica Civili & Eccleſiaſtica promovenda potuit unquam dimoveri) effecerunt ut in omnibus Delegationibus tam Eccleſiaſticis quam Politicis *Marchionis Argathelia Nomen*, Ordinibus Regni & Synodis Nationalibus ſemper eſſet, & gratiſſimum & auſpicatiſſimum: Neque poterit unquam Invidia vel Obloquium ſive apertorum hoſtium, ſive parum fidorum amicorum Eccleſiæ & Reipublicæ (qui unà cum aſſeclis ſuis & imperitis rerum æſtimatoribus, nullis niſi de Republica utraque optimè meritis oblatrare ſolent) Honorem illum quem meruit Virtus, tribuerunt Comitia Regni & Synodi nationales, vel auferre, vel apud æquos Judices obfuſcare.

Tui

Epistola Dedicatoria.

TUI vero etiam Nominis facta hic est Mentio, Illustrissima Patris nobilissimi, & optimæ spei Soboles, quia æquum est ut Paternæ Hæreditatis, sic etiam & Honoris te esse Participem. Accedit quod Apostolicæ Doctrinæ præfixum tuum Nomen argumento & incitamento tibi esse poterit, ut Christi Sapientiam & Virtutem, arctius indies amplectaris, Viamque compendiosam quæ in hac ipsius Doctrina tibi præscribitur ad unum illud Necessarium, solidam Felicitatem, patrissans prosequaris: Denique, ut hæc Nominum vestrorum Conjunctio Paternæ & Avitæ Virtutis æmulum te reddat, secundum eam Spem, quam Ingenii tui (qui nondum ex ephebis excessisti) supra ætatem maturitas, genuit in nobis omnibus, qui surgentem ad magna Indolem tuam observamus, votisque, eam prosequimur; ut Familiæ vestræ antiqua Gloria in Te continuetur, & augeatur.

a

LECTORI

LECTORI S.

Habent omnes Diſciplinæ ſuas Iſagogas, & Rudimenta faciliora, quibus diſcentium Ingenia ad penitiorem rerum Cognitionem præparentur: Habent omnes Familiæ Nobilieres ſuos Janitores, & Servos Atrienſes, qui Hoſpites excipiant, & in Palatiorum penetralia humaniter deducant: Vt habeat etiam Scripturarum explicatio ſuam Introductionem, & Commentatorum Nobilis Familia ſuos Oſtiarios, & Servos Atrienſes, æquum eſſe juxta mecum judicabis ſpero, Lector æquanime: Huic familiæ ut inſervirem, & ſimul introducendis ſacri Miniſterii Candidatis, ad opulentiores in DEI Familia peni Procuratores, operam meam collocarem, in domus Dei limine mihi ſedem elegi.

Vulgò notum eſt in Scholis Theologicis, quantulo tempore, quot & quanta Volumina perlegenda; quot & quæ exercitia paraſceuaſtica adoleſcentibus Theologiæ ſtudioſis abſolvenda ſint; & in diſtributione ſive dierum ſive horarum, ad ſingula ſtudia, quantillum temporis Scripturis Divinis cedat perluſtrandis, in quibus intelligendis maximè laborandum eſſet omnibus, præſertim verò iis qui Dominum ipſum loquentem audire vellent ut credant, & ut quæ crediderunt,

tanquam

Epiſtola

tanquam eloquia DEI, *pro concione proferant. Hujuſmodi nobilibus Berœenſibus, Scripturarum diſcipulis quicunque operam dabit promovendis, næ ille operæ ſuæ pretium non perdet.*

In eorum gratiam qui apud nos ſtudent Theologiæ, ex authoritate Delegatorum Synodi nationalis, duobus proximè præteritis annis, publicè prælegi omnium Apoſtolicarum Epiſtolarum analyticam expoſitionem, & prælecta licet rudiora, ut novorum hoſpitum, in iis deſcribendis labori parcerem, typis commiſi: conſiliique mei rationes candidè tibi, ut æquiorem te experiar, ſtatui explicare.

Studioſis Adoleſcentibus quibus lectio Scripturarum eſt neceſſaria, Commentariorum verò pleniorum lectio impoſſibilis eſt, parandi erat ex officio meo aliqua ad pleniores Commentarios poſteà legendos cum per otium liceret, introductio. In qua requirebatur explicatio Scopi, & Verborum Textus obſcuriorum, & ſententiarum difficiliorum, & connexionis earum inter ſe, & cum ſcopo principali. Et hic opus erat analyſi, ſcholiis & expoſitione vel paraphraſi aliqua, quæ expoſitionis vicem ſuppleret. Ad inſtitutam introductionem & explicationem, adeo eſſentialis erat brevitas, ut non omnino ſuſceptam eſſe, quam non eſſe brevem expediret; nam niſi brevitatis ſpes fuiſſet, ea non omnino fuiſſet. Cum brevitate explicationis, neceſſaria erat perſpicuitas, ne multarum rerum in pauciora verba conciſa contractio Lectorem implicaret.

Analyſin igitur, & Scholia, & expoſitionem, vel paraphraſin expoſitionis loco poſitam (quæ ſeorſim ſingula ſine prolixitate diſponi non poterant) in unum quaſi compegi, ut finem mihi propoſitum aſſequerer. Verum an aliquâ ſaltem ex parte aſſequutus ſim, penes te judicium eſto, poſtquam comparata cum textu explicatione, quæ quibus reſpondeant, perſpexeris. Tantum iſtud ſcito, quod multo minori labore hanc explicationem tibi addiſſem longiorem, quam dedi brevem. Analyſin Logicam non ſum ulterius proſequutus, quam neceſſe erat ad ſcopum textus demonſtrandum: membratim enim & minutatim ſingulas ſententias, dearticulare prolixioris eſt commentarii. Logica Technologemata, quæ dicuntur, non niſi parciſſimè adhibui, quia ſi adhibuiſſem, ſtatim videbam creari litem mihi, & laborem tibi, qui facilius rem ipſam intelligeres, quam an termini artis rectè à me aſſignati eſſent examinares; & meum de re ipſa conſentires potius, quam in Logicis rationibus aſſignandis ſubſcriberes. Suæ enim unicuique diverſa eſt analyſios ratio, ita ut difficulter reperias duos ſcriptores, qui vel in unius quidem capitis reſolutione, in terminis Logicis omnibus conſenſerunt, etiam cum inter ipſos

de ſenſu

Lectori.

de ſenſu maximè conveniret. Nam pro vario argumenti reſpectu ad ſubjectum & attributum propoſitionis probandæ, mutantur, & ſalvo loci ſenſu mutari debent notiones Logicæ. Præcepta & hortationes quæ in modo imperativo, vel alio aliquo modo Rhetorico emphaticè proponuntur, in modum indicativum, ſecundum præcepta Logicæ converti, ut theſis confirmanda clarius perſpiceretur. Emphaſin & prudentiam Spiritus, plenioribus commentariis & concionibus explicandam reliqui. Singulorum capitum partes, memoriæ tuæ juvandæ cauſa, & theſes præcipuas in ſingulis partibus, quantum pati potuit rei veritas, pauciſſimas feci. Argumenta ad confirmationem propoſitionis illius quæ ſcopum exprimit, prout ad perſpicuitatem faciebat, numeravi plura aut pauciora: argumentorum pluritum vim, nunc in unum contrahens, nunc ſigillatim explicans.

Argumenta quæ & ad ſcopum præcipuum, & ad proximè præcedens argumentum confirmandum faciunt, ad utrumque retuli. Omnia verò enthymematicè, brevitatis & perſpicuitatis cauſa diſpoſui. Si ſæpius quam opus erat ſcopus, ſeu concluſio repeti videatur, ignoſces mihi ſpero hunc laborem, ubi conſultò ſuppreſſam à me concluſionum perſpexeris facilius legi quam ex ſuperioribus repeti potuiſſe. Licet prima facie coincidere videantur argumenta: ſtatim obſervabis tamen novam aliquam vim ab Apoſtolo additam, facere diſcrimen. Nec te offendat quod argumenta quæ ego ad confirmationem alicujus propoſitionis retuli, adhibeantur à Doctis ad alias concluſiones probandas: Idem enim medium pluribus concluſionibus confirmandis commodè potuit inſervire. Ubi obvius eſt verſiculorum ſenſus, & connexio plana, hac mea opella (quæ in obſcurioribus potiſſimùm uſum habet) non opus erat: ſed ne hiatus eſſet ullus, opus pertexi, & homogeneum eſſe opportuit. Qui hoc conciſum ſcribendi genus non probat, ne alios à legendo deterreat quæſo. Si oſtiolum ſtudioſis Theologiæ aperuerit ad pleniores commentarios, introductio hæc noſtra, habeo quod quæro. Clavis quo minoris fuerit molis tanto majoris ſolet æſtimari. In tanta ſcripturum varietate, & copia, Reip. conſultum it, qui vel neceſſaria benè, vel breviter ſaltem tractat, ut Lector operæ & olei, quam fieri poteſt, minimum perdat.

Si tibi gratus fuerit hic labor meus, non ingrata mihi erit admonitio tua, ſi quid emendatum vis. At ſi quid conſilii mihi ſuggerere viſum fuerit prudentiæ tuæ: Dabo operam, juvante Deo, ut in verſione Anglicana ad quam hortantur amici nonnulli, ſi id operæ pretium futurum comperietur, ut tibi ſatisfiat. Interim Patrem luminum ſupplex oro, ut in hanc meſſem emittat

doctiores

Epiſtola Lectori.

doctiores, & magis idoneos ſervos ſuos, qui quod à me præſtari nequit, in hoc genere ſcribendi præſtetur. Spes enim eſt fore ut permulti, qui nunc ſola prolixitate commentariorum deterriti, vel nihil vel pauca, & exiguo cum fructu legunt, Scripturas legerent avidius, ſi breviculi aliquid ad ſcopum ſen-ſumque aperiendum ipſis offerretur. Vale.

Tuæ Ædificationis & Salutis
in CHRISTO Studioſus
Da. Dicſonius.

EXPOSITIO

EXPOSITIO ANALYTICA *EPISTOLÆ* PAULI *AD* ROMANOS;

Summarium.

Statuebat Apostolus Romanos invisere, ut vivâ voce ipsos in fide confirmaret. Interim dum necti sibi longiores moras indies observat, à Spiritu Domini excitatus, celeberrimam hanc ad eos scribit Epistolam.

Partes Epistolæ, præter exordium & conclusionem, statui possunt duæ. Prima docet divinam & unicam rationem justificandi peccatores, per fidem in Iesum Christum: ad caput duodecimum.

Altera præcipit de vita Justificatorum sanctè instituenda ad finem.

Quod ad primam attinet. Statim posit epistolæ exordium, probandum sibi suscipit Apostolus; Neminem ex operibus seu inhærente justitia justificari posse, sed ex justitia CHRISTI solâ, per fidem solam à nobis apprehensâ, & gratis ex gratia nobis credentibus à DEO imputata.

Hanc Thesin probat argumentis decem plus minus: Quorum duo priora habentur Capite primo; *Tertium Capite* secundo, *septem reliqua Capite* tertio.

Ad hæc argumenta altius infigenda, subnectit hujus suæ doctrinæ sextuplicem confirmationem.

Prima *est, Quod Abraham sola fide justificatus sit, Capite* quarto.

Secunda *est, quod hæc justificandi ratio sola consolationem præstet adversus justam Dei iram, & peccati originalis, ab Adamo in nos derivati venenum, Capite* quinto.

Tertia *est, quod hæc justificationis ratio ad promovendam in justificatis sanctimoniam maximè conducat, Capite* Sexto.

Quarta *est, quod hæc justificandi ratio sola consolationem præbeat Justificatorum conscientiis afflictis propter imperfectam suam obedientiam & peccati inhabitantis in se reliquias, capite* septimo.

Summárium.

Quinta *eſt, quod hæc juſtificandi ratio juſtificatos ſanctitati ſtudentes, non ſolùm muniat adverſus condemnationem, ſeu malum omne poſt hanc vitam metuendum; ſed etiam adverſus omnes moleſtias, quibus obnoxii ſunt Dei filii in hac vita ſolidè confirmet & conſoletur, Capite* octavo.

Sexta confirmatio *eſt, quod experientia compertum ſit Judæos quærentes juſtitiam ex operibus, juſtificationem minimè conſequutos fuiſſe; Gentes verò omni ſpecie inhærentis Juſtitiæ deſtitutas, per fidem in Ieſum Chriſtum, veram & ſalutiferam juſtitiam obtinuiſſe, Capite* nono: *ubi ex occaſione repudiationis Judæorum de Electione & Reprobatione agitur.*

Quorum Judæorum rejectionem apertam & apud omnes Eccleſias jam manifeſtam propter ipſorum fatuam incredulitatem & pertinaciam, juſtam eſſe probat, Capite decimo.

Non tamen propterea deſpiciendos eſſe omnes Judæos, eò quod Gentis illius repudiatio ad tempus tantùm duratura ſit, oſtendit, Capite undecimo.

Altera Epiſtolæ parte, quæ præcipit de juſtificatorum vita ſanctè inſtituenda. Primo, *poſt obteſtationem ſeriam, ut omnes juſtificati totos ſe Deo conſecrent, & omnes Eccleſiæ Miniſtri pacem inter ſe colentes, pro ſuo quiſque munere & dono, ſanctificationem & ſalutem fidelium promoveant; Præcepta dat generalia de ſanctimonia Capite* duodecimo.

Secundo *deſcendit ſpecialius ad officia fidelium erga magiſtratum, & omnis ordinis proximos, ſecundum legem charitatis præſtanda, Capite* decimotertio.

Tertio *agit de Fidelium officiis mutuis, ad prudentem uſum Chriſtianæ Libertatis ſpectantibus, Capite* decimoquarto, *& priori parte Capitis* decimiquinti.

Deniq́, confirmata ſua in Romanos benevolentia & autoritate reliqua parte capitis decimiquinti, cum Sanctorum ſalutationibus, concludit epiſtolam, Capite decimoſexto.

Caput primum.

Hvjus Capitis duæ ſunt partes: Prima continet totius Epiſtolæ exordium, ad verſum decimumſeptimum: Altera eſt inchoata probatio principalis propoſitionis per totam epiſtolam confirmandæ, nempe quod juſtificemur per fidem in Ieſum Christum, & non ex operibus.

Exordium conſtat Epiſtolæ inſcriptione ad verſum octavum, & proœmiali ſermone, ad verſum decimumſeptimum; totumque comparatum eſt ad præparationem fidelium Romanorum, ut cum omni animi ſubmiſſione & benevolentia, doctrinam ſubſequentem

ſubſequentem recipiant. Qui ſcopus hoc vel ſimili aliquo, in eundem ſenſum, axiomate comprehendi poteſt. Debetis vos Romani cum omni animi ſubmiſſione & benevolentia ſubſequentem doctrinam recipere. *Argumenta in hunc finem inſinuat octodecim, quorum aliqua in Epiſtolæ inſcriptione, reliqua in proœmiali ſermone continentur.*

Verſus primus.

Paulus ſervus Ieſu Chriſti, ex vocatione Apoſtolus, ſeparatus ad prædicandum *Euangelium Dei.*

IN Epiſtolæ inſcriptione deſcriptio eſt Scriptoris ad verſum ſeptimum, & eorum ad quos ſcribitur, verſu ſeptimo.

Servus] Argumentum primum, Ego *Paulus* ſcriptor hujus ad vos Epiſtolæ, ſervus ſum IESU CHRISTI, *id eſt*, non meam, ſed Domini noſtri IESU CHRISTI rem ago ſincerè, ipſique ſervitii mei redditurus ſum rationem; Idcirco debetis vos Romani quæ ſcribo in hac Epiſtola cum omni animi ſubmiſſione, & benevolentia recipere.

Vocatione] Secundum argumentum, Vocatione ſum Apoſtolus, *id eſt*, ſervus extra ordinem, qui tanquam legatus, cum mandatis miſſus ſum à CHRISTO ad prædicandum Euangelium accepta poteſtate ad fundandas & regendas Eccleſias, quod munus non ipſe invaſi, ſed immediatè à DEO vocatus ſuſcepi. Idcirco debetis cum omni animi ſubmiſſione admittere quæ ſcripſi ad vos.

Separatus] Tertium argumentum, Separatus ſum ad Euangelium DEI, *id eſt*, ex DEI conſilio deſtinatus, ut huic uni officio totus incumberem, ab utero ſanctificatus, *Galat.* 1. 15. ſpeciali CHRISTI autoritate deſignatus, & oraculo Spiritus (ut eſt, *Act.* 13. *verſ.* 2.) ſeparatus, & ablegatus ad prædicandum vobis Gentibus lætum nuncium de redemptione hominum per CHRISTUM. Idcirco debetis cum omni reverentia & benevolentia recipere quæ ſcripſi ad vos.

Verſ. 2. (*Quod ante promiſerat per Prophetas ſuos in Scripturis ſanctis.*)

Ante] Quartum argumentum, Euangelium quod ego prædico, non eſt novum, non commentitium, ſed antiquiſſimum illud DEI verbum, quod porro revelandum DEUS promiſit jam olim per Prophetas ſuos, ſicut in ſacra Scriptura veteris Teſtamenti legendum proponitur. Idcirco debetis cum omni animi ſubmiſſione amplecti ſubſequentem doctrinam.

Verſ. 3. *De Filio ſuo, (facto ex ſemine Davidis, ſecundùm carnem.*
Verſ. 4. *Declarato Filio Dei potenter ſecundùm Spiritum ſanctitatis, per reſurrectionem à mortuis)* nempe *Ieſu Chriſto Domino noſtro.*

Quintum argumentum, Materia Euangelii quod ego prædico, non eſt res aliqua vilis ſeu vulgaris, ſed ipſe DEI Filius IESUS CHRISTUS Dominus noſter, homo-DEUS, in unitate perſonæ ſimul verè homo, conceptus à Spiritu ſancto, ex ſubſtantia Virginis Mariæ, à Davide Rege oriundæ ſecundùm carnem, ſeu humanam ipſius naturam: ſimul verè DEUS, ut per alia multa ſigna, ſic per reſurrectionem à mortuis potiſſimùm declaratus definitè Filius DEI potentiſſimus, ſecundùm divinam ipſius naturam, quæ Spiritus dicitur ſummè ſanctus, 1 *Tim* 3. 16. & 1 *Pet.* 3. 18. Ideo debetis cum reverentia & benevolentia doctrinam ſubſequentem recipere.

Verſ 5. *(Per quem accepimus gratiam & apoſtolatum ad obedientiam fidei, inter omnes gentes, pro ipſius nomine).*

Sextum argumentum, Eo ipſo fine, à CHRISTO glorioſum munus apoſtolatus gratuitò conceſſum eſt aliis apoſtolis & mihi, ut pro autoritate, quam CHRISTUS habet, & nobis fecit, procuraremus inter omnes gentes, ſalutarem illam obedientiam quæ fidei doctrinæ debetur: Idcirco debetis cum omni animi ſubmiſſione Euangelii doctrinam hanc admittere.

Verſ. 6. *Inter quas eſtis etiam vos vocati à Ieſu Chriſto:*)

Septimum argumentum Inter has gentes ad quas ego miſſus ſum, vos fideles Romani primas tenetis, quippe qui jam efficaciter ab ipſo *Chriſto* vocati, ipſique in obedientiam fidei jam mancipati eſtis. Idcirco debetis cum omni animi ſubmiſſione Euangelii doctrinam hanc admittere.

Verſ. 7. *Omnibus qui Romæ eſtis, dilecti Dei, ex* Dei *vocatione ſanctis: Gratia ſit vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.*

Reſtat in Epiſtolæ inſcriptione deſcriptio & ſalutatio eorum ad quos ſcribit, in quibus continetur argumentum octavum, in hunc ſenſum.

Vos dilecti eſtis à DEO, efficaciter vocati, & ex parte ſanctificati, & hæredes gratiæ & pacis; ita ut liceat mihi DEI nomine Euangelii benedictionem

ctionem vobis applicare, & vobis comprecari *Gratiam* (*id eſt*, omnia bona quæ per modum ſanctificationis à DEI favore ſpeciali proveniunt) & *Pacem* (*id eſt*, omnia, quæ ad felicitatem ſive in hac, ſive in futura vita faciunt) à DEO per CHRISTI mediationem in vos derivanda. Idcirco debetis cum omni benevolentia doctrinæ meæ auſcultare.

Verſ. 8. *Trimum quidem gratias ago Deo meo per Ieſum Chriſtum ſuper omnibus vobis, quòd fides veſtra anuntiatur in toto mundo.*

Reliquis exordii verſibus habetur ſermo proœmialis in eundem ſcopum, Nonum argumentum, Toto terrarum orbe celebratur fama fidei veſtræ, quam Euangelio adhibetis, de quo equidem gaudeo, & DEO per Mediatorem pro vobis omnibus gratias ago. Idcirco debetis cum omni benevolentia Euangelio meo attendere.

Verſ. 9. *Teſtis enim mihi eſt Deus, quem colo ſpiritu meo in Euangelio Filij ipſius, me ſine intermiſſione mentionem facere veſtri.*

Argumentum decimum, Cura quam gero veſtræ ſalutis, ſtudiumque quo feror in bonum veſtrum, nunquam ſinit me veſtri immemorem eſſe in precibus meis: quod quia aliter vobis probari nequit, teſtem invoco DEUM, qui quam ſincero corde in miniſterio Euangelii Filii ſui ipſi ſerviam, ipſe optimè novit. Idcirco debetis ſcribenti mihi ad vos, vicem reddere.

Verſ. 10. *Semper in orationibus meis rogantem, ſi quomodo tandem aliquando proſperum itur mihi detur ex voluntate Dei, ut veniam ad vos.*

Argumentum undecimum, Ut vobis proſim non tantùm proficiſcendi ad vos laborem non refugio, ſed etiam precibus enixè à DEO flagito, ut proſperum tandem mihi faciat iter ad vos, cum ipſi viſum fuerit. Idcirco debetis cum benevolentia auſcultare.

Verſ. 11. *Expeto enim videre vos, ut aliquod impertiar vobis donum ſpirituale, ut vos ſtabiliamini.*

Argumentum duodecimum, Summo deſiderio teneor vos inviſendi, non ut participem de facultatibus veſtris, ſed ut communicem vobis pleniorem cognitionem myſterii Euangelii, tanquam donum ſpirituale, quo in fide contra omnes tentationes ſtabiliamini. Idcirco debetis cum benevolentia hanc doctrinam admittere.

Verſ. 12

Vers. 12. *Hoc est, ad communem exhortationem percipiendam apud vos, per mutuam fidem, vestram simul & meam.*

Hoc argumentum explicat, ne arroganter dictum videretur, modestè significans se non minùs paratum esse consolationem & ædificationem ex eorum fide capere, quam ex sua, ipsis præbere.

Vers. 13. *Nolim autem vos ignorare fratres, me sæpe proposuisse venire ad vos, sed prohibitus fui usque adhuc, ut fructum aliquem haberem inter vos quoque, sicut inter reliquas Gentes.*

Argumentum decimumtertium, Licet hactenus impeditus sim ne ad vos venirem, sæpe tamen post objecta impedimenta, propositum ad vos veniendi denuo suscepi, ut prædicatione Euangelii non tantum vos confirmarem in fide & obedientia Euangelii, sed etiam aliquos inter vos converterem ad fidem, sicut inter alias gentes DEO aliquos lucratus sum. Idcirco debetis doctrinæ meæ auscultare.

Vers. 14 *Et Græcis & barbaris tum sapientibus tum insipientibus debitor sum.*

Decimumquartum argumentum, Ex officio apostolatus, & speciali mandato CHRISTI teneor omnis generis hominibus, tanquam debitor Euangelium annunciare. Idcirco debetis doctrinæ meæ auscultare.

Vers. 15. *Itaque quicquid in me situm est, promptum est ad vobis etiam qui Romæ estis, euangelizandum.*

Argumentum decimumquintum, Propensa in vos Romanos voluntate feror, & pro facultate mihi divinitus concessa, quantum ad meas partes attinet, non minùs vobis quam aliis Euangelium prædicare, ad salutem vestram paratus sum. Idcirco debetis doctrinæ meæ auscultare.

Vers. 16. *Non enim me pudet Euangelij Christi: potentia siquidem est Dei ad salutem cuivis credenti, Judæo primùm, tum etiam Græco.*

Pudet] Decimumsextum argumentum, Etiamsi Euangelium quod ego prædico vulgò contemnatur, & cum cruce conjungatur, quoniam tamen non meum, sed CHRISTI est Euangelium, gratiam quæ per eum nobis

facta

Facta est explicans, honorificum & glorioſum eſt, cujus me minimè pudet. Idcirco debetis doctrinæ meæ auſcultare.

Potentia] Argumentum decimumſeptimum, confirmans etiam ſuperius, Euangelium quod ego prædico, eſt potens & efficax inſtrumentum DEI ad ſalutem conferendam cuivis credenti, ſine exceptione nationis, ſive ex Judæis, ſive ex Gentibus, ſervata tamen prærogativa Judæorum, quibus Euangelium omnium primo annunciari debuit, propter fœdus inter DEUM & Judæos jam olim ictum. Idcirco debetis, &c.

Verſ. 17. *Juſtitia enim Dei per illud retegitur ex fide in fidem, ſicut ſcriptum eſt, Qui verò ex fide juſtus eſt, vivet.*

Argumentum decimumoctavum confirmans ſuperius, In Euangelio quod ego prædico, retegitur, & in apertum producitur prius abſcondita, & involucris ceremoniarum tecta juſtitia illa DEI ex fide in fidem, *id eſt*, illa juſtificandi peccatores ratio, quam ipſe DEUS excogitavit, quâ ſolâ coram DEO conſiſtere poſſumus, & in qua ſolâ DEUS acquieſcit; nempe illa CHRISTI DEI noſtri juſtitia, quæ noſtra fit ex fide in fidem, *i.* ex fide gradatim augeſcente à minore ad majorem menſuram, ſeu ex fide mera, ſola, & non ex operibus, ſeu inhærente juſtitia noſtra. Idcirco debetis cum omni animi ſubmiſſione & benevolentia quæ ad vos ſcribo, recipere.

Secunda pars.

HIC tranſitur ad ſecundam partem Capitis, in qua ſtatuitur propoſitio per reliquam epiſtolam confirmanda, quæ hæc eſt, *Juſtitia quæ in Euangelio retegitur, eſt juſtitia illa Dei ſeu Chriſti, nobis ex Dei gratia imputata, & per ſolam fidem apprehenſa, non verò juſtitia illa hominibus inhærens, quæ eſt ex operibus*; ſeu quæ ſenſu eadem eſt, *juſtificamur ex fide in Chriſtum, & non ex operibus.*

Argumenta ad probandam hanc theſin affert decem, quorum duo hoc capite, unum ſecundo, reliqua verò capite tertio continentur: quibus omnibus præſternenda eſt hæc immediat adiſiunctio; Aut juſtificamur fide ſeu gratis imputata juſtitia, aut operibus, ſeu inhærente juſtitia.

Juſtus] Argumentum primum, Per ſolam juſtitiam fidei vitam conſequimur; Idcirco per ſolam juſtitiam fidei juſtificamur: individuo enim nexu junguntur juſtitia & ſalus, & utriuſque eadem eſt ratio. Hoc argumentum confirmat teſtimonio *Hab.* 2. 4. qui confidentes in ſeipſis, vel ſuis operibus, tanquam hypocritas rejicit à vita, juſtos verò ex fide, ſolos pronunciat vitæ hæredes.

Verſ. 18.

Verſ. 18. *Patet enim ira Dei è cælo adverſus omnem impietatem & injuſtitiam hominum, ut qui veritatem injuſte detineant.*

Argumentum ſecundum, Quia tantùm abeſt ut juſtificemur ex operibus, ut ira DEI palam proſequatur impia & injuſta opera omnium hominum, Gentium, & Judæorum, ſcilicet extra CHRISTUM conſtitutorum. Id circo juſtificamur per ſolam juſtitiam fidei, ſeu per juſtitiam CHRISTI fide apprehenſam, & ex gratia nobis imputatam.

Veritatem] Hoc argumentum confirmat per partes, & primo impietatem & injuſtitiam hominum in exemplo Gentium demonſtrat, ad verſ. 24. deinde iram DEI in impios effuſam, & ipſorum injuſtitiam amplius oſtendit, ad finem capitis. Probat impietatem & injuſtitiam Gentium, ex eo quod etiam hominum ſapientiſſimi (Gentium ſcilicet Gubernatores & Philoſophi) veritatem DEI injuſtè incarceratam detineant, id eſt, veram quam de DEO aſſequuti ſunt notitiam, per injuſtitiam, ſeu pravitatem ſuæ voluntatis ſupprimant, ac veluti captivam intra ſe detineant, dum vel non communicant eam aliis, vel non oſtendunt per opera pietatis: Ergo Impii & Injuſti ſunt omnes. Valet hoc argumentum ad propoſitum; nam ſi verum eſt hoc de flore generis humani extra CHRISTUM, *i.* de ſapientiſſimis inter gentes legiſlatoribus & philoſophis, de reliquis erit verum multò magis; nam ſi flos correptus ſit, quid de fæce ſentiamus?

Verſ. 19 *Quoniam id quod de Deo cognoſci poteſt, manifeſtum eſt intra ipſos: Deus enim eis manifeſtum fecit.*

Verſ. 20. *Ipſius enim inviſibilia, jam inde a creatione mundi ex iis quæ facta ſunt animadverſa, pervidentur, æterna* videlicet *ejus tum potentia tum divinitas: ad hoc ut ſint ipſi inexcuſabiles.*

Hoc argumentum explanat duobus modis, primo oſtendendo, quod veritatem ſeu reliquias luminis naturæ de DEO colendo aliquas, habuerint Gentes, quia quod naturali luce de DEO cognoſcibile eſt, ipſis fuit cognitum, nempe DEI æternitas, potentia & divinitas, ſeu reliqua attributa DEI, quæ naturali notione DEI comprehenduntur, jam inde à condito mundo per res creatas, tanquam in ſpeculo propoſita ipſis manifeſtabantur adeo perſpicuè, ut excuſationem ignorantiæ prætexere non potuerint.

Verſ. 21 *Propterea quod quum Deum cognoverint,* tamen *ut Deum non glorificaverunt, neque gratias ei egerunt: ſed vani facti ſunt in ratiocina-*

in ratiocinationibus ſuis, & obtenebratum eſt deſipiens cor eorum.

Verſ. 22. *Quum ſe dicitent ſapientes, ſtulti facti ſunt.*

Verſ. 23 *Mutarunt enim gloriam incorruptibilis Dei in ſimulacrum imaginis corruptibilis hominis, & volucrium & quadrupedum, & reptilium.*

Secundo explanat ſuperius argnmentum, oſtendendo Gentes incarceratam detinuiſſe cognitam veritatem, partim quia gloriam attributorum & divinorum operum, & pro beneficiis divinis gratias, quas naturale lumen rationis DEO dandas dictabat, DEO non tribuerunt: partim quia digreſſi à veris principiis de DEO, per falſas ratiocinationes ſuas, falſum de DEO, ejuſque cultu aſſumentes & concludentes, in ſpeculationibus ſuis evaneſcebant, ſeque ipſos decipiebant, & excæcabant, atque ita infatuabantur, etiam tum cum videri volebant ſapere maximè. Partim denique quia ingratitudinem & ſtultitiam ſuam opere apertè prodentes, fingebant imagines hominum & brutorum animalium, quibus DEUM, ſeu DEI proprietates, ſibi ad oculum repreſentarent, atque ita gloriam DEI, comparatione tam vili fœdatam, commutarunt in abominandas illas imagines, quantum in ipſis fuit.

Verſ. 24 *Quamobrem etiam tradidit eos Deus cupiditatibus cordium ipſorum, ad impuritatem, ut fœdarent corpora ſua in ſemetipſis.*

Verſ. 25. *Ut qui Dei veritatem tranſmutarint in falſitatem & venerati ſint & coluerint res conditas, preterito Creatore qui eſt benedictus in ſecula, AMEN.*

Oſtenſâ impietate & injuſtitia hominum contra DEUM in exemplo Gentium, in eodem exemplo oſtendit iram DEI in impios effuſam, & iniquitatem ipſorum ampliorem demonſtrat. Quod in pœnam fœdæ idololatriæ DEUS juſtiſſimè deſertos, judicialiter tradiderit regendos à cupiditatibus ſuis: ut qui DEUM gloria debita fraudaverant, ipſi ex adverſo turpiſſimam in ſeipſis & à ſeipſis ignominiam paterentur, & ut qui commutaverant DEI glorioſa attributa in mendaces imagines, quæ nihil minus ſunt quam id quod dicuntur, ſe etiam in beſtias, per effrænes ſuas libidines commutarent. Dicuntur *coluiſſe ac ſerviiſſe rebus creatis; præterito Creatore*, quia licet idololatræ DEUM falſò repræſentatum, in cultu quem imagini à ſe confictæ exhibent, honorari velint & intendant, DEUS tamen cul-

tum illum omnino rejicit, totumque relinquit imagini seu creaturæ, cum qua cultum suum non vult ullo modo partiri.

Dicitur Deus *benedictus in sæcula* hoc loco, ut sciamus nihil detractum Dei felicitati per Idololatrarum injurias, sed constare Deo suam gloriam & beatitudinem in æternum, cui applaudere debemus omnes cum Apostolo, dicentes, Amen.

Vers. 26. *Propterea*, inquam, *tradidit eos Deus fœdis affectibus: nam & fœminæ illorum transmutarunt naturalem usum in eum qui est præter naturam.*

Vers. 27. *Similiter etiam masculi relicto naturali usu fœminæ, exarserunt sua libidine, alius in alium; masculi in masculos fœda perpetrantes, & compensationem quam oportuit, erroris sui in sese recipientes.*

Ulterior injustitiæ humanæ & iræ divinæ in impios demonstratio in exemplo Gentium. Quod scilicet Deus indulgentes suis pravis affectibus in religionis negotio, in potestatem libidinis suæ, & impurorum spirituum judicialiter tradiderit, ut præter naturam Sodomitica & nefanda fœditate viri pariter & fœminæ, se infra bestias, sua non naturali libidine, quasi per compensationem abjicerent, qui in idololatria sua Dei gloriam ad similitudinem rerum creatarum, per sua figmenta depresserant.

Vers. 28. *Et sicut non visum est eis Deum in agnitione retinere ita tradidit eos Deus in mentem omnis judicii expertem, ut facerent quæ minimè conveniebat.*

Vers. 29. *Oppleti omni injustitia, malitia, scortatione, improbitate; avaritia: pleni invidia, cæde, contentione, dolo, malignitate:*

Vers. 30. *Susurrones, obloquutores. Dei osores, injuriosi, superbi, gloriosi, inventores malorum, parentibus inobedientes,*

Vers. 31. *Intelligentia carentes, fœdifragi, charitatis expertes, implacabiles, immisericordes:*

Pergit in Gentium exemplo hominum injustitiam & Dei iram porro ostendere. Quod scilicet Deus repudiantes cognitionem sui, & non diguantes Dei notitiam, naturæ luce in operibus creationis omnibus conspicuam

ſpicuam, in animis ſuis retinere & fovere, juſtiſſimè tradiderit in mentem reprobam, ut communis judicii uſu & fructu privati, quaſi bruteſcerent, & amentes in omnia maleficia contra jura Gentium & naturæ, ſine omni rationis prætextu ruerent.

Oppleti] Ne putemus uni vitio obnoxios, recitat Apoſtolus catalogum vitiorum circiter vigintitrium, quibus *oppletos* nobis proponit homines ſibi relictos.

Omni injuſtitia] Id eſt, omni genere injuſtitiæ contra proximum.

Scortatione] Hoc nomine comprehendit omnem illicitum concubitum viri cum fœmina.

Malitia] Id eſt, nocendi ſtudio cum fraude & labore conjuncto.

Improbitate] Id eſt, animi perverſitate palam ſe prodente.

Malignitate] Id eſt, morum aſperitate & difficultate.

Suſurrones] Quales ſunt qui proximos occultè mordent, eo fine ut ſolvant amicitiam.

Obloquutores] Quales ſunt qui aliorum famam apud quoſvis lacerant.

Dei oſores] Quales ſunt qui (ex mala conſcientia) non ſuſtinent quicquam de DEO audire.

Contumelioſi] Quales ſunt feroces, qui alios per vim opprimunt.

Glorioſi] Quales ſunt jactabundi.

Inventores malorum] Quales ſunt qui nova peccandi genera excogitant.

Deſipientes] Quales ſunt qui ſine prætextu rationis ut bruta feruntur, quo libido alia atque alia trahit.

Verſ. 32. *Qui Dei jure agnito, (*nempe *eos qui talia faciunt, dignos eſſe morte) tamen non ſolùm ea faciunt, ſed etiam cum iis qui ea faciunt conſentiunt.*

Ultima injuſtitiæ hominum, in ira DEI ſibi juſtè derelictorum demonſtratio, & exaggeratio triplex; *Prima* eſt, Quod ſceleribus prædictis operam dèderint contra conſcientiæ dictamen; Sciebant ea flagitia DEO diſplicere. *Secunda* eſt, Quod contra agnitum DEI judicium, & notum peccatorum meritum, peccarint: Sciebant morte dignos eſſe, qui talia patrarunt. *Tertia* eſt, Quod non ſolùm ea, & talia ipſi fecerint, ſed etiam talia patrantes non ſilentio ſolùm, ſed & ſuo conſenſu, adulatione, & autoritate confirmarint, iiſque patrocinati ſint. Hæc eſt ſapientiſſimorum hominum extra CHRISTUM conditio, qui tantùm abſunt à juſtitia operum, ut

rum, ut nihil poſſint niſi principiis juſtitiæ cognitis abuti, iram DEI in ſe provocare, ſequi omni genere pollutionum, ad perditionem extremam magis magiſque contaminare.

Caput ſecundum.

HOC Capite affertur tertium argumentum ad theſin probandam, de juſtitia non per opera, ſed per fidem: quod proponitur verſu primo & ſecundo, reliquo verò capite ſublatis è medio objectionibus, confirmatur.

Verſ. 1. *QUapropter inexcuſabilis es O homo quiſquis* alterum *damnas: nam hoc ipſo quod damnas alterum, teipſum condemnas: eadem enim agis* tu *qui* alium *damnas.*

Verſ. 2 *Scimus verò judicium Dei eſſe ſecundum veritatem adverſus eos qui talia agunt.*

Tertium argumentum contra juſtificationem ex operibus, ab omnium hominum αὐτοκατακρισει, deductum ex ſuperioris Capitis verſu noviſſimo. Omnis homo (damnando alios, & eadem faciendo quæ ipſe damnat) ſuopte judicio ſine excuſatione condemnatur. Ergo tantùm abeſt ut ullus ex operibus juſtificetur, ut contra ex eis, omnis homo condemnetur.

Additur verſu ſecundo ratio antecedentis, quia DEI *judicium juſtum eſt*, & ſecundum facti meritum condemnat omnem peccatorem, judicantem pariter & judicatum. Ergo qui ſecundum DEI judcium damnat alium mortis ob peccatum, damnat etiam ſeipſum talia agentem.

Verſ. 3. *Cogitas autem hoc, O homo, qui damnas eos qui talia faciunt, & facis ea, fore ut tu effugias judicium Dei?*

Hoc argumentum reliquo capite confirmatur, ſublatis quatuor objectis prætextibus, quibus poſſent homines vim argumenti eludere.

Prima objectio, eſt judicii Divini contemptoris ſecuri, qui alios peccatores judicat, & ſibiipſi impunitatem pollicetur, quia hactenus ipſi DEUS pepercit & benefecit; Non metuo mihi inquit à DEI judicio. Refutat Apoſtolus objectionem, & rejiciendam probat hanc ſententiam rationibus ſex.

Prima

Prima ratio, Quod iſtiuſmodi cogitatio ſit inanis & ſtolida, nam *putaſne &c.* idem valet quod, *fruſtra putas fore ut effugias judicium Dei.*

Verſ. 4. *An divitias benignitatis ejus & tolerantiæ ac lenitatis contemnis, ignorans te benignitate Dei ad reſipiſcentiam deduci?*

Contemnis] *Ratio* 2. Quod hæc cogitatio prodat contemptum & abuſum divitis benignitatis, tolerantiæ, & lenitatis DEI, cum quis, quia DEUS hactenus ipſi pepercit, pergit in peccato, & ſpem impunitatis concipit.

Benignitas] *Ratio* 3. Quod DEI benignitas invitare & movere debeat ad reſipiſcentiam, non ad pergendum in peccato, ex ſpe impunitatis.

Verſ. 5. *Sed pro duritia tua & corde quod reſipiſcere neſcit, theſaurizas tibi ipſi iram in diem iræ & patefactionis juſti judicii Dei:*

Duritia] *Ratio* 4. Quod iſtiuſmodi cogitatio ſit proprij cordis obduratio in peccatis, & obfirmatio ne poſſit reſipiſcere.

Theſaurum] *Ratio* 5. Quod ſecurus judicij contemptor accumulet ſibi quendam pœnarum theſaurum, apud juſtitiam DEI, in tempus illud ultimi terribilis judicij, quo theſaurus ille pœnarum univerſus ſuper ipſum in DEI ira juſtiſſima apertè effundetur.

Verſ. 6 *Qui reddet unicuique ſecundum opera ipſius:*

Verſ. 7. *Iis quidem qui ſecundum patientem expectationem quærunt boni operis gloriam & honorem & immortalitatem, vitam æternam:*

Verſ. 8. *Litigioſis verò, & veritati quidem non obedientibus, obedientibus autem injuſtitiæ* erit *excandeſcentia & ira:*

Verſ. 9 *Afflictio* inquam *erit & anguſtia adverſus omnem animam hominis perpetrantis malum, tum Judæi in primis, tum etiam Græci:*

Verſ. 10. *Gloria verò & honor & pax* erit *cuivis operanti bonum, tum Judæo in primis, tum & Græco.*

Ratio 6. Quod DEUS unicuique redditurus ſit in die judicij ſecundum opera ipſius bona vel mala, præmia ex gratiâ, vel pœnas ex juſtitia; nempe vitam æternam perſeverantibus ſpe præmij in veritatis obedientia,

verſu 6. 7. Et præter iræ ſigna in hac vita, etiam mortem æternam poſt hanc vitam, ſicut iratum DEUM infligere æquum eſt veræ doctrinæ, ſeu veritatatis adverſariis, & injuſtitiæ mancipiis, *verſu* 8. Confirmat hanc rationem, quod DEUS in infligendis pœnis, nullam nationis, vel adjunctorum externorum, rationem ſit habiturus, ſed impio Judæo, qui primas habebat in DEI beneficiis, primas etiam ſit tributurus in pœnis: & impio etiam Ethnico, ſeu Gentili, meritas animæ & corporis pœnas inflicturus, *verſu* 9. Similiter in remuneratione, quod ſine diſcrimine nationum, ſit glorificaturus (*id eſt*, donis omnibus quæ hominem ab externo perficiant, qualia ſunt *gloria & honor*, & ab interno (quæ *pace* ſignificantur) cumulaturus Judæum pium & probum, ſecundum omnia privilegia quæ Genti illi fecerat, & Gentilem ſeu Ethnicum pium & probum, ſuo quoque loco, vita æterna coronaturus, *verſu* 10. Unde ſequitur falli eum, qui ſpem impunitatis fovet, quia hactenus DEUS ipſi pepercit.

Verſ. 11 *Non enim eſt perſonarum reſpectus apud Deum.*

Confirmat ſuperiorem rationem à DEI æquitate ſeu ἀπροσωπολη-ψία; ſimul etiam occurrit ſecundæ objectioni, contra diſtrictum DEI judicium in peccatores, verſu ſecundo propoſitum. *Objiceret aliquis*; At in executione judicii ratio habenda eſt cum Ethnici qui extra Eccleſiam degit, ſine legis ſeu doctrinæ DEI cognitione; tum etiam Judæi, qui diſcipulus eſt DEI, & auditor legis, abſit ut vel ille, vel hic pereat; nam injuſtum eſſe videtur utrumque, etiam ſi peccatores ſint. Refutat objectionem, & perire æquum eſſe probat quemvis peccatorem, *quinque rationibus.*

Prima ratio. Quia apud DEUM non eſt perſonarum acceptio, ut perſeverantes in peccato, ſive Gentiles ſive Judæos, eximat à perditione propter rationem aliquam, quæ perſonam, non cauſam attingit. Et hic obſervandum quod peccatorem Judæum & Gentilem extra CHRISTUM æquet DEUS, non in pœnarum gradibus, ſed in mortis æternæ reatu tantùm, quo pariter tenentur omnes peccatores, licet non in pari gradu.

Verſ. 12 *Quicunque enim abſque Lege peccaverunt, abſque Lege quoque peribunt: & quicunque cum Lege peccaverunt, per Legem damnabuntur.*

Ratio 2. confirmans & explicans priorem, quia quicunque ſine lege (ſcripta ſcilicet) peccarunt, adverſus legem, cordi per naturam inſcriptam,

ptam, etiam per eandem legem innatam, ſine lege ſcripta peribunt, ex juſtitiæ dictato. Et quicunque in lege, ſeu in legis ſcriptæ notitia peccaverunt; per ſententiam etiam legis ſcriptæ damnabuntur. Idcirco ſine perſonarum acceptione æquum eſt ut pereant quivis peccatores.

Verſ. 13. *Non enim qui audiunt Legem, juſti ſunt apud Deum, ſed qui Legem præſtant, juſtificabuntur.*

Ratio. 3. Potiſſimum militans adverſus judæos, Quia ſecundum juſtitiæ regulam, non poſſunt pro juſtis haberi apud DEUM, qui auditores ſunt legis, niſi etiam legem perfectè præſtiterint; quod quia neque Judæi neque Gentes præſtare poſſunt, neque eximi per conſequens à merita perditione poſſunt, ſed contra Judæi potiſſimùm, qui auditores ſunt legis, & eam non præſtant, digni ſunt perditione maximè.

Verſ. 14. *Nam quum Gentes, quæ Legem non habent, naturâ quæ Legis ſunt faciant, iſti Legem non habentes, ſibi ipſis ſunt Lex.*

Verſ. 15. *Ut qui oſtendant opus Legis ſcriptum in cordibus ſuis, una teſtimonium reddente ipſorum conſcientia, & cogitationibus ſeſe mutuò accuſantibus, aut etiam excuſantibus.)*

Ratio 4. Militans adverſus Gentes potiſſimùm; quia Gentes etiam ſi non habeant legem ſcriptam, habent tamen legem innatam, & natura faciunt aliqua externa opera legis, licet non habeant ſcriptam legem, ipſis tamen innata lux, lex eſt, & ea quidem reipſa & opere in cordibus ipſorum ſcripta, ſicut teſtatur in ipſis conſcientia, accuſans in malefactis, & excuſans in rectè factis. Idcirco nihil habent quod obtendant quominus meritam damnationem ſubeant, cum peccant, multò minus Judæi.

Verſ. 16. *In die quo judicabit Dominus de occultis hominum, ex Euangelio meo, per Ieſum Chriſtum.*

Ratio 5. Quia in die judicii, DOMINUS occulta cordium proferet, & ſecundum hanc meam in Euangelio doctrinam, juſtam eſſe perditionem peccantium pronunciabit, ſive ij ex Gentibus ſint, ſive ex Judæis. Idcirco non poſſunt excuſari qui peccant, quin merito ſuo jure pereant.

Verſ. 17. *Ecce, tu cognominaris Judæus, & acquieſcis in Lege, & gloriaris in Deo.*

Verſ. 18.

Vers. 18 *Et nosti* ejus *voluntatem, & exploras que discrepant, instituus ex Lege.*

Vers. 19. *Confidisque te ducem esse cæcorum, lucem eorum qui sunt in tenebris,*

Vers. 20. *Eruditorem insipientium, magistrum infantium, quod habeas informationem cognitionis ac veritatis in Lege.*

Tertia objectio. At aliquid dandum saltem Judæorum privilegiis, & professioni, ne in condemnationem veniant pariter cum Gentibus; Et hic cum justitiæ operum patrono aliquo, legis videlicet doctore Coryphæo congreditur, producitque in medium septem fulcra inanis ipsius fiduciæ, per concessionem illi largiens omnia. *Primum* quod ei concedit est externus honor DEI cultoris, & confessoris. *Tu cognominaris Judæus*, quod nomen erat non nationis tantùm, sed & religionis veræ, confessoris. Secundum est, submissio animi erga doctrinam Legis, *Tu acquiescis in lege*, & applaudis seu gratularis tibi de ea, tanquam insigni beneficio. *Tertium est, gloriatio in Deo*, quod scilicet esset de populo Electo præ omni aliâ natione, & cum DEO fœderato. *versu.* 17. *Quartum*, Est notitia voluntatis DEI ex lege accepta. *Quintum*, Est judicium boni & mali, & rerum discrepantium ac controversarum beneficio Ejusdem legis. *versu.* 18. *Sextum.* Est confidentia de scientiæ tanta copia, & certitudine, ut possit alios docere. *Septimum* est, quod habeat ideam formatam & exemplar expressum, in unum collectum, omnis illius cognitionis & veritatis quæ sparsim in lege seu doctrina sacra continetur, ita ut omnes alii præ *Rabbi* hoc nostro, infantes & insipientes sint, *versu.* 19. 20.

Vers. 21. *Qui igitur doces alium, teipsum non doces; qui prædicas non furandum, furaris?*

Vers. 22. *Qui dicis non mœchandum, mœcharis; qui abominaris idola, sacrilegium admittis?*

Vers. 23. *Qui de Lege gloriaris, per Legis transgressionem Deum dedecoras?*

Respondet Apostolus ad objectionem, & his omnibus concessis non sufficere ista ad justitiam ostendit, duabus rationibus. *Prima ratio*, Quia te ipsum inquit non doces, *id est*, doctrinam tuam facto non ostendis, doctrinæ vim factis tuis non imprimis, sed vel te pollutis iisdem vitiis quæ vetas vel

tas, vel ſimilibus. Idcirco non ſufficiunt iſta ut eximaris è condemnatione.

Verſ. 24. *Nam dei nomen propter vos blaſphematur in Gentes, ſicut ſcriptum eſt.*

Ratio 2. confirmans ſuperiorem, Quia veſtra culpa Gentes male de DEO loquuntur, quaſi vitioſos cultores habeat, vel ferat. Nihil ergo recitata privilegia ad juſtitiam faciunt.

Hanc rationem confirmat teſtimonio *Ezekielis*, 36. 22. qui de ſui temporis hypocritis in iiſdem privilegiis glorientibus conqueritur.

Verſ. 25. *Nam circumciſio quidem prodeſt ſi Legem obſerves; quòd ſi tranſgreſſor Legis fueris, circumciſio tua facta eſt præputium.*

Quarta objectio. At propter fœdus DEI cujus ſigillum eſt circumciſio, non peribo ego, qui circumciſus ſum, inquit Judæus externæ ceremoniæ confidens.

Reſpondet Apoſtolus, & probat circumciſionem non eximere è condemnatione, vel morte, 4. rationibus:

Prima ratio, Quia ci cumciſio ſi jungatur cum perfecta obedientia omnium mandatorum reliquorum, ſi fieri poſſet, prodeſſet quidem ut pars obedientiæ ad juſtificationem per opera, pro qua decertabat Judæus. ſed ſi inveniatur in circumciſo tranſgreſſio legis, perinde ſe habebit ad juſtitiam operum circumciſio & præputium. Idcirco non eximit circumciſio è damnatione.

Verſ. 26. *Itaque ſi præputium jura Legis obſervet, nonne præputium illius pro circunciſione reputabitur?*

Ratio ſecunda, Quia Gentilis præputium conjunctum cum Legis perfecta obedientia, ſi fieri poſſet, pari loco habebitur, ac Judæi circumciſio; ſiquidem ad juſtificationem per opera nihil requirit DEUS præter moralis Legis perfectam obſervationem. Idcirco non eximit circumciſio è condemnatione.

Verſ. 27. *Et quod eſt ex natura præputium, ſi Legem ſervet, damnabit te, qui per literam & circunciſionem, es tranſgreſſor legis?*

Ratio 3. Quia Gentilis natura & genere præputium habens, ſi poſſibile eſſet ut Legem moralem ſervaret, tecum qui circumciſus es externè, &

es tranſgreſſor Legis, in judicio comparatus, teipſo judice, argueret te condemnatione dignum. Idcirco non eximit circumciſio è condemnatione.

Verſ. 28. *Non enim qui eſt in propatulo* Judæus, *Judæus eſt: nec ea quæ eſt in propatulo* circumciſio, id eſt, *in carne, circumciſio* eſt.

Verſ. 29. *Sed qui in occulto Judæus* eſt *& circumciſio cordis*, id eſt, *in ſpiritu, non litera: cujus* Judæi *laus non* eſt *ex hominibus, ſed ex Deo.*

Ratio 4. Quia neque externa profeſſio veræ religionis, inter Judæos olim per DEUM erectæ, pro *vera* profeſſione religionis veræ, neque circumciſio carnis externa, pro *vera* circumciſione eſt habenda, *verſu* 28. Sed ille eſt veræ religionis *verus* profeſſor, qui in *ſpiritu* eſt talis: Et illa eſt *vera* circumciſio quæ eſt *cordis*, quæ eſt ſpiritualis in interiori anima, & non quæ eſt in externo corpore, quæque in litera externa, ſeu titulo communi appellatur circumciſio. Qui verus Judæus, ſeu quæ vera circumciſio ſpiritualis, laudem & commendationem habet, non apud homines, qui non vident niſi quæ foris ſunt conſpicua, ſed apud DEUM, qui cor intus intuetur. Idcirco non perficit externa circumciſio juſtitiam, nec eximit è condemnatione quænquam, *verſu* 29.

Caput tertium.

Capitis duæ ſunt partes: In prima ſolvit quinque objectiones adverſus præcedentem doctrinam, ad verſum 9. In ſecunda pergit in probanda Theſi, de juſtificatione non per opera, ſed per fidem.

Verſ. 1. *Quæ eſt igitur præſtantia Judæi; aut quæ utilitas circumciſionis?*

Verſ. 2. *Multa per omnem modum, Primarium enim* illud eſt *quod eis credita ſunt eloquia Dei.*

Prima objectio eſt. Ex hac doctrina diceret aliquis nulla eſt Judæi prærogativa præ Gentili, nulla circumciſionis utilitas, *verſu* 1. Reſpondet *verſu* 2. hoc imprimis, & præcipuè eſſe Judæis privilegium, Quod fœdere

icto

icto cum Judæis, huic genti custodia Scripturarum sacrarum, *id est*, tabularum fœderis à Deo concredita sit, & Judæi depositarii constituti, quod erat singulare beneficium & eximius honor.

Vers. 3. *Quid tum enim si infidi fuerunt quidam; num ipsorum infidelitas, fidem Dei cassam reddet?*

Secunda objectio, At per te exciderunt illo honore, quia non crediderunt eloquiis Dei, & sic fides Dei illis data in fœdere irrita reddita est. Respondet quatuor modis,

Primo, Non sequi fideles Dei promissiones factas huic genti, inanes esse, quia aliqui ex iis increduli erant.

Vers. 4. *Absit: imo esto Deus verax, omnis autem homo mendax: sicut scriptum est, Ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas quando tu judicas.*

Secundo, Respondet abominando objectionem, Quia absurdum est fingere Deum posse fidem fallere.

Tertio, Respondet posita verissima sententia in contrarium, Quod nimirum tenendum sit Deum semper esse veracem, omnem autem hominem natura sua mendacem esse.

Quarto, Respondet hominum peccata & mendacia à Deo non impedire, quin Deus præstet promissa, ut potius illustriorem faciant ejus veritatem, misericordiam & justitiam, Quia quantò plura & graviora sunt hominum peccata, tanto illustrior Dei justitia cum punit, & misericordia & veritas cum parcit. Quod confirmat ex *Psal* 51. *vers.* 4. ubi David in confessione peccatorum suorum commendat Dei veritatem, docetque Deum semper victorem in causa pronunciandum, quoties quisquam de ejus factis vel dictis disputationem contra ipsum suscipit.

Vers. 5. *Quòd si injustitia nostra Dei justitiam commendat, quid dicemus; num injustus Deus, qui inferat pœnam (humano more loquor.)*

Objectio 3. Ex verbis Psalmi in blasphemiam detortis. Si nostra peccata illustrant Dei justitiam, tum injustus videtur Deus, qui vindicat peccata, quibus ipse glorificatur. Hæc objicit Apostolus in persona hominis Deum ignorantis.

Verſ. 6. *Abſit. alioquin quo modo judex erit Deus mundi?*

Reſpondet *primo*, rejiciendo objectionem tanquam blaſphemiam; *Abſit*, inquit.

Secundo reſpondet, rationem reddendo rejiciendi objectionem, Quia impoſſibile eſt DEUM, qui eſt mundi judex, eſſe injuſtum.

Verſ. 7 *Etenim ſi veritas Dei per meum mendacium redundavit in gloriam ipſius, cur amplius ego ut peccator condemnor?*

Verſ. 8. *Ac non ſicut de nobis male loquuntur, & ſicut quidam aiunt nos dicere) faciamus mala ut veniant bona? quorum damnatio juſta eſt.*

Objectio 4. urgens ſuperiorem, Si per meum peccatum, verbi gratia, mendacium, DEI veritas magis glorificatur, non tantum non condemnandus ſum peccati, ſed etiam ſtudendum peccato, ut gloria DEO major cedat. Pro reſponſione oſtendit *primo*, calumniatores aſſirmare, ſed falſò, hanc eſſe apoſtolorum doctrinam, *ut faciamus mala, eo fine ut eveniat bonum.*

Secundo Reſpondet & calumniatores iſtiuſmodi, & eos qui docent vel ſequuntur hanc doctrinam, facientes malum, ut eveniat bonum, juſtè damnari à DEO.

Verſ. 9. *Quid igitur præcellimus? nullo modo: nam ante criminati ſumus & Judæos & Græcos omnes eſſe ſub peccato.*

Objectio 5. At per te non adhuc præcellimus nos Judæi Gentilibus, ſcilicet in negotio juſtificationis per opera, quæ principalis eſt quæſtio.

Reſpondet hoc reſpectu, nullo modo præcellere Judæum Gentili, & rationem reddit, Quia hactenus probavimus, inquit, & Judæos & Græcos eſſe ſub peccato.

Secunda Pars.

SEcunda pars Capitis in qua redit ad diſputationem proſequendam de juſtificatione non per opera, ſed per fidem.

Verſ. 10. *Sicut ſcriptum eſt, Non eſt juſtus, ne unus quidem:*

Verſ. 11. *Non eſt qui intelligat, non eſt qui exquirat Deum.*

Verſ. 12. *Omnes deſlexerunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat quod bonum eſt, non eſt uſque ad unum.*

Argument-

Arg. 4. de justificatione non per opera sed per fidem. Scriptura testatur omnes homines esse sub peccato & obnoxios condemnationi, ad *versum* 20. Ergo nullus ex operibus legis justificatur, *versu.* 20.

Scripturæ testimonia sunt *Sex. Primum* ex *Psal.* 14. *versu.* 1, 2, 3. & *Psal.* 53. *versu.* 1, 2, 3. ubi Propheta loquens de irregenitis sui temporis, & omnibus quoàd statum naturalem extra CHRISTUM, pronunciat: *Primo.* Neminem esse justum, *versu* 10. *Secundo,* Omnes esse cæcos & ignaros rerum, quæ ad salutem faciunt *Tertio,* Nullos esse qui DEUM cognoscendi, DEUM colendi, aut habendæ cum ipso communionis desiderio tangantur, *versu* 11. *Quarto,* Omnes tenaces esse apostasiæ originalis à DEO, & a cognita ejus voluntate: *Quinto.* Omnes inutiles, putridos & abominabiles factos esse ob fœditatem scelerum: *Sexto,* Nullum esse ex hominibus irregenitis, scilicet, qui ullum faciat bonum, & per consequens, nullum esse qui quantum quantum facit, non faciat malum & malum tantum; nam etiam cum opus mandatum facit, non mandanti DEO, sed sibi servit, & suis idolis sacrificat irregenitus.

Vers. 13. *Sepulchrum apertum guttur eorum: linguis suis ad dolum usi sunt: venenum aspidum sub labiis eorum:*

Secundum testimonium est ex *Psal.* 5. 9. In quo David, in typo inimicorum suorum; omnes irregenitos, seu DEO non reconciliatos, damnat cordis corruptissimi, unde nihil nisi fœtidum & DEO abominabile prodeat, adeo ut guttur uniuscujusque sit instar sepulchri recens aperti, tetrum ac pestiferum fœtorem pravarum cogitationum exhalantis, ex quorum ore nihil nisi pestilentes, noxii & dolosi sermones exeant.

Venenum] *Tertium* testimonium ex *Psal.* 140. 3. In quo idem confirmatur de Davidis inimicis, qui typi erant non reconciliatorum DEO per CHRISTUM, seu irregenitorum hominum, Quod scilicet semper parati sint, venenata dicta, non minus nocentia quam virus aspidum ex oris pharetra depromere.

Vers. 14. *Quorum os diris & amaritudine plenum est:*

Quartum testimonium ex Psal. 10. 7. in eundem sensum, in quo Psaltes de homine naturali conqueritur, Quod os plenum execrationibus, & calumniis refertum habeat, quibus & DEI gloria, & proximorum fama, lædatur.

Vers. 15.

Vers. 15. *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.*

Vers. 16. *Contritio & calamitas in viis eorum.*

Vers. 17. *Et viam pacis non cognoverunt.*

Quintum testimonium ex Psal. 59. 7, 8. In quo irregeniti pronunciantur rei sævitiæ, violentiæ, oppressionis & homicidii, qui nihil aliud quam miseriam, & perditionem, sibi aliisque, in toto vitæ suæ curriculo procreant, quique à ratione, vel pacem, vel boni quidvis procurandi sibi vel aliis, alieniſſimi sunt.

Vers. 18. *Non est timor Dei coram oculis eorum.*

Sextum testimonium ex Psal. 36. 2. in quo ex factis damnantur omnes irregeniti profanitatis & contemptus Dei, nam cum vacui sint timore Dei, nihil est quod prohibeat quominus in omnia scelera præcipites ruant.

Vers. 19. *Scimus autem, quæcunque Lex dicit, iis qui in Lege sunt dicere: ut omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei.*

Occurrit objectioni, & ne quis elideret ictum testimoniorum allatorum, quasi pertinerent ad paucos aliquos, & certos impios, qui temporibus Davidis aut Isaiæ vivebant, ostendit taxari hic commune ingenium omnium, qui sub lege seu fœdere operum vivunt, & non sub gratia, proindeque legis sententias has prolatas, ad omnes homines in corruptæ naturæ statu constitutos, maximè vero ad Judæos dirigi; unde infertur triplex Conclusio, *Prima*, Hinc omne os obturatur, ne quis in se glorietur, aut se excuset in Dei judicio.

Altera conclusio, Hinc totus mundus obnoxius redditur condemnationi, & obstrictus ad pœnam.

Vers. 20. *Propterea ex operibus Legis nulla caro justificabitur in conspectu ejus, per Legem enim agnitio peccati.*

Tertia conclusio & principalis ex testimoniis citatis illata, Ergo ex operibus Legis nulla caro justificabitur in conspectu Dei: nam quin aliqui justificentur coram *hominibus* ex operibus, nihil obstat.

Per Legem enim] Arg. 5. Ad idem probandum serviens, Omnes homines per legem peccati convincuntur & damnantur; nam per legem est agnitio pecca-

ſitio peccati uniuſcujuſque, non acquiſitio juſtitiæ cuiquam; Ergo nullus ex operibus legis juſtificatur.

Verſ. 21. *Nunc verò abſque Lege juſtitia Dei patefacta eſt, comprobata teſtimonio Legis ac Prophetarum.*

Verſ. 22. *Juſtitia, inquam, Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes & ſuper omnes qui credunt: non enim eſt diſtinctio.*

Arg. 6. Ad partem theſis affirmativam faciens. Nunc in Euangelio patefacta eſt juſtitia DEI ſine legis operibus, comprobata teſtimonio ſcripturarum, ea ſcilicet juſtitia DEI quæ omnibus credentibus datur & imputatur per fidem apprehendentibus oblatam juſtitiam IESU CHRISTI, ſine diſcrimine nationum aut perſonarum. Ergo per ſolam hanc juſtitiam DEI, quæ eſt per fidem in CHRISTUM, juſtificamur. Valet argumentum, nam ſi per legis opera non poſſumus juſtificari, & tamen alia invenitur ratio nos juſtificandi, nempe ea quam in *Lege & Prophetis* DEUS nobis commendat, ut, *E. g.* cum dixit in lege, *In ſemine Abrahami benedicentur omnes Gentes*: & in Prophetis; *Juſtus ex fide vivet*, æquum eſt ut per hanc poſteriorem rationem ſolam juſtificari nos credamus.

Deinde, cum juſtitia duplex tantum concipi poſſit, una quæ vocatur legis, ſeu operum, ſeu inhærens, ſeu propria hominis operantis juſtitia: alia quæ vocatur Euangelii, ſeu fidei, ſeu aliena imputata, ſeu CHRISTI, & DEI donantis juſtitia qua DEUS ex pacto judicali, transfert juſtitiam, CHRISTI obedientia comparatam, in omnes credentes; poſt excluſam primam illam juſtitiam, ſeu juſtificandi rationem, quia illa jam eſt impoſſibilis, neceſſario admittenda eſt altera, quæ commendatur nobis in ſcriptura veteri, revelatur nunc in Euangelio, ſeu Novo Teſtamento, & ſola eſt poſſibilis, ſola DEO accepta, & ſola DEI juſtitia dici meretur.

Verſ. 23. *Omnes enim peccaverunt, ac deficiuntur gloria Dei.*

Verſ. 24. *Ut qui juſtificentur gratis*, id eſt, *ejus gratia, per redemptionem factam in Ieſu Chriſto:*

Arg. 7. Quo oſtenditur communis morbus omnium hominum, ſic etiam communis remedii neceſſitas: Omnes homines ſine exceptione peccarunt, & jure excluduntur à gloria DEI, ſeu vita æterna. Ergo omnes non aliter juſtificantur quam gratis, ſeu divina gratia per redemptionem factam in CHRISTO, hoc eſt, non aliter juſtificari poſſunt, quam per fidem

per fidem in CHRISTUM Redemptorem, qui ſanguine ſuo juſtitiam, & ſalutem emit nobis, & tanto pretio emptam, noſtram facit gratis, ex gratia.

Verſ. 25 *Quem propoſuit Deus placamentum per fidem in ſanguine ipſius, ad demonſtrationem juſtitiæ ſuæ, præcreundo peccata quæ antecеſſerunt, in* illa *Dei tolerantia.*

Verſ. 26 *Ad demonſtrationem juſtitiæ ſuæ præſenti tempore: ut ſit ipſe juſtus, & juſtificans eum qui* eſt *ex fide Ieſu.*

8. Arg. Propoſuit DEUS CHRISTUM, ut eſſet placamentum, ſeu ſacrificium propitiatorium quo placatur ira DEI, in omnes qui per fidem ipſum apprehendunt. Ergo non niſi per fidem in CHRISTUM offerentem hoc placamentum & ſanguinantem, poſſibile eſt hominem juſtificari, niſi rationem ſui placandi mutaret DEUS.

Ad demonſtrationem] Arg. 9. DEUS præſenti hoc tempore Euangelii propoſuit CHRISTUM placamentum iræ ſuæ, per fidem ipſum amplectentibus, ut in hac juſtificandi ratione manifeſtaretur juſtitia ipſius in tempore præterito, in tolerantia & remiſſione peccatorum præteritorum, quæ ab initio mundi toleravit & remiſit! Quod ſcilicet DEUS ſuorum peccata nec toleraverit, nec remiſerit unquam, niſi propter futurum propitiatorium ſacrificium CHRISTI, Ideoque ſine juſtitiæ ſuæ violatione. Ergo hæc juſtificandi ratio non minus tenenda quam juſtitiæ DEI gloria manifeſtanda eſt: Res patet. Nam ſi juſtificatio per fidem in ſanguine CHRISTI oſtendit DEUM nunquam remiſiſſe peccata, niſi ob ſatisfactionem factam ſuæ juſtitiæ per CHRISTI ſanguinem; Certè celatam vellet DEI juſtitiam, qui aliam juſtificandi rationem quam per fidem ſtatuit.

Vt ipſe ſit juſtus] Hoc argumentum confirmat, quod DEUS propoſuerit CHRISTUM, ut eſſet placamentum per fidem in ſanguine ipſius, non ſolum ut declararet ſe eſſe juſtum in promiſſo Meſſia mittendo, propter quem gratis ſimul & juſtè peccata remitteret, ſed etiam ut ſe veræ juſtitiæ autorem eſſe & largitorem, nobis omni juſtitia propria deſtitutis & credentibus in IESUM CHRISTUM, oſtenderet. Ergo hæc juſtificandi ratio per fidem, non minus tenenda eſt, quam juſtitiæ, fidelitatis, & bonitatis DEI gloria in juſtificandis fidelibus declaranda eſt.

Verſ. 27. *Ubi igitur gloriatio? excluſa eſt: Per quam legem? operum? Non: ſed per legem fidei.*

Verſ. 28.

Verſ. 28. *Colligimus igtur fide ⌣ juſtificari hominem abſque ⌣ operibus Legis.*

Arg. 10. Quia *per legem fidei*, ſeu fœdus gratiæ, quod fidem requirit ad juſtificationem per juſtitiam alienam, excluditur gloriatio hominum in ſe, & *non per legem operum*, ſeu fœdus operum, quod operum perfectionem exigit, & gloriandi materiam in juſtitia inhærente hominibus ſuppeditat. Idcirco concludimus (inquit) fide juſtificari hominem abſque operibus legis. Valet argumentum, Quia ſi homines juſtificarentur per opera ſua, & inhærentem juſtitiam, poſſent gloriari cauſam meritoriam juſtificationis ſuæ eſſe in ſeipſis, ſed qui juſtificantur fide, coguntur ſuæ juſtitiæ inhærenti renunciare, & totam fiduciam ſuam in CHRISTI unius juſtitiæ imputatione, & DEI gratia ſola collocare.

Verſ. 29 *An Deus Judæorum ſolum? annon & Gentium certè & Gentium.*

Verſ. 30. *Quandoquidem Deus unus* eſt *qui juſtificabit circumciſionem ex fide, & præputium per fidem.*

Claudit hanc diſputationem ſolutione duarum quæſtionum, quarum ſolutio doctrinæ præſenti lucem affert: Prima quæſtio eſt, Sitne hæc juſtificandi ratio per fidem, communis & Judæis & Gentibus? Cui reſpondet, Quod communis ſit utriſque, cujus rationem addit, quia DEUS juſtificatorum eſt unus, Idcirco unam oportet eſſe rationem juſtificationis omnium, ſcilicet ex fide, ſeu per fidem. Nam ſi una ratione juſtificaret Judæos, alia ratione verò Gentes, videretur DEUS à ſe diſſidere in negotio juſtitiæ & ſalutis communicandæ peccatoribus, Judæis & Gentibus, quod abſurdum eſt.

Verſ. 31. *Legem igitur caſſam reddimus per fidem? Abſit; imò Legem ſtabilimus.*

Altera quæſtio eſt, An doctrina fidei ſeu juſtificationis per fidem, reddat legem inanem ſeu otioſam, & fruſtra datam, dum negat juſtificari homines per legem? Reſpondet Legem minimè inanem reddi, ſed ſtabiliri potius per fidei doctrinam. Nam fides, ſeu fidei doctrina ſtabilit Legem tribus modis; *Primò*, reſpectu comminationum, oſtendendo CHRISTUM mortuum eſſe ex Legis ſententia, ut Legi ſatisfaceret, & nos morti eſſe obnoxi-

os, nisi liberemur per CHRISTUM à morte. *Secundo*, Respectu præceptorum, quia Legis obedientiam perfectam demonstrat jam præstitam, in CHRISTI justitia. *Tertio*, Fides Legem stabilit, respectu Fidelium, qui a fide justificati, virtute CHRISTI novam obedientiam inchoant, qui ante justificationem per fidem, nihil nisi peccare poterant.

Caput quartum.

AD Caput usque duodecimum Apostolus hanc divinam justificationis rationem per fidem, absque operibus illustrat, commendat, & porro plurimis argumentis confirmat. Nos facilioris Methodi causa confirmationem hujus doctrinæ facimus sextuplicem.

Prima Confirmatio *Justificationis per fidem, quæ hoc Capite continetur, est ab exemplo Abrahæ potissimum, cujus justificandi ratio communis est, & Judæis & Gentibus, & cujus fides nobis omnibus in exemplar à Deo proposita est.*

Capitis partes tres sunt: In prima, *exemplum justificationis Abrahæ proponitur, ad versum 9. In* secunda, *Justificationis rationem hanc probat communem esse Judæis, & Gentibus, ad versum* 18. *In* tertia, *Fides Abrahæ commendatur, in usum Credentium, ad finem.*

Vers. 1. *QUID igitur dicemus Abrahamum patrem illum nostrum nactum esse secundùm carnem?*

Quod ad exemplum attinet justificationis Abrahæ, sub forma interrogationis, negat Abrahamum consecutum fuisse justificationem per carnem, seu opera legis, seu per inhærentem justitiam, quæ *caro* dicitur, *Galat.* 3. *versu* 3. respectu spiritualis justitiæ CHRISTI. Unde sequitur neminem justificari operibus.

Vers. 2. *Nam si Abrahamus ex operibus justificatus fuit, habet de quo glorietur, at non apud Deum.*

Hanc Thesin de Abrahamo confirmat quinque rationibus: *Prima* ratio, Si Abraham ex operibus justificatus fuit, habet quod glorietur, at non apud DEUM, supple habet quod glorietur. Ergo non apud DEUM justificatus

ctus est ex operibus. Valet argumentatio, Quia gloriatio in nobisipsis, non tollitur per legem operum, sed per legem fidei, *Rom.* 3. 27. Nam in quæstione apud homines, an Abraham sit justus, proferre potest Abraham opera sua, & gloriari, dicens, Ego ostendam tibi opera mea, & ita apud homines justificabitur, seu pro justo reputabitur ex operibus: At in quæstione, an sit justus coram DEO, renunciare oportet eum suis operibus, & confugere ad promissionem benedictionis in CHRISTO, ipsius semine venturo, ut justificetur ex fide in CHRISTUM solâ.

Vers. 3. *Quid enim Scriptura dicit? Credidit autem Abrahamus Deo, & imputatum est ei ad justitiam.*

Ratio 2. Scriptura testatur, *Genes.* 15. 6. Abrahamum justificatum esse ex fide, seu ex fide imputatam fuisse ei justitiam. Ergo non ex operibus, sed ex fide justificatus est.

Vers. 4. *Atqui ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia, sed ex debito.*

Ratio 3. Mercenario operanti, seu justitiam ex operibus quærenti, merces non potest esse gratuita, sed ex debito, seu ex merito tribuenda est: Assumere licet, At Abrahamo merces imputata erat ex gratia. Ergo Abraham non erat mercenarius, seu qui justificationem ex operibus quærebat.

Vers. 5 *Ei verò qui non operatur, sed credit in eum qui justificat impium, imputatur fides sua ad justitiam.*

Ratio quarta, in hunc sensum, Ei qui non est mercenarius, sed renuncians justitiæ propriæ, credit in DEUM, qui impium, ad CHRISTUM fugientem scilicet, justificat gratis, fides sua imputatur ad justitiam. Assumere licet, At talis erat Abrahami. Ergo Abraham non est justificatus ex operibus coram DEO, sed fides ei imputata est in justitiam; seu, Benedictio promissa in CHRISTO venturo, fide recepta per Abrahamum, ei imputata est in justitiam.

Vers. 6 *Sicut etiam David declarat beatum eum hominem, cui Deus imputat justitiam absque operibus*: dicens;

Vers. 7. *Beati quibus remissæ sunt legis transgressiones, & quorum tecta sunt peccata,*

Verſ. 8. *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum.*

Ratio 5. David teſtatur in Pſal. 32. 12. felicitatem dari ei cui juſtitiæ imputatur abſque operibus, & cujus juſtitia conſiſtit, non in bonis operibus, ſed in remiſſione peccatorum, ſeu malorum operum. Ergo talis fuit juſtificatio Abrahami neceſſariò: conſiſtens ſcilicet, non in operum ejus perfectione, ſed in remiſſione ipſius peccatorum. Idem intellige de juſtificatione omnium, quod jam oſtendit Apoſtolus.

Verſ. 9 *Iſta igitur beatitatis declaratio in circumciſionem* ſolùm *an & in præputium* cadit? *Dicimus enim imputatam fuiſſe Abrahæ fidem ad juſtitiam.*

Secunda Pars.

SEcunda pars Capitis, in qua probat hanc juſtificationis Abrahami, & vitæ æternæ, ſeu beatitudinis obtinendæ rationem, per fidem ſcilicet, communem eſſe præputio, ſeu Gentibus, & circumciſioni ſeu Judæis. Proponitur quæſtio hoc verſu: cujus reſponſio ſequitur reliquis verſibus, dum probat communem eſſe Gentibus & Judæis.

Verſ. 10. *Quomodo ergo imputata eſt? quum eſſet in circumciſione, an* quum *eſſet in præputio? non in circumciſione, ſed in præputio.*

Probat hanc juſtificandi, & beatitudinis obtinendæ rationem, communem eſſe præputiatis, ſeu Gentibus, non minus quam circumciſis Judæis, ſeptem argumentis. *Primum* argumentum, à ſtatu incircumciſionis in quo erat Abraham, cum juſtus pronunciatus eſt, ut patet ex hiſtoria *Geneſ.* 15. 6. Imputata eſt Abrahamo juſtitia per fidem, cum adhuc eſſet incircumciſus: Ergo hæc juſtificationis ratio communis eſt, etiam incircumciſis credentibus.

Verſ. 11. *Et ſignum accepit circumciſionis* quod eſſet *ſigillum juſtitiæ fidei receptæ in præputio: ut eſſet pater omnium credentium in præputio, imputata etiam ipſis juſtitia:*

Verſ. 12. *Et pater circumciſionis, iis* videlicet *qui non ſolùm ſunt ex circumciſione, ſed qui etiam incedunt veſtigiis fidei patris noſtri Abrahami, quæ fuit in præputio.*

Argument. 2.

Arg. 2. Abraham à DEO ſignum accepit circumciſionis, ad obſignandum fœdus gratiæ, ſeu juſtitiam fidei, quam habebat incircumciſus, in eum finem, ut pater eſſet fidelium incircumciſorum, pariter & Circumciſorum, qui nempe & ſunt filij carnis, & filij fidei Abrahæ. Ergo juſtitia fidei communis eſt circumciſis & incircumciſis fidelibus, ſeu ſequentibus veſtigia fidei Abrahami nondum circumciſi. Dicitur autem Abraham pater Credentium, eo quod ſit primum eminens exemplum fidei, & juſtitiæ per fidem imputatæ, & exemplo ſuo autor omnibus ut credant.

Verſ. 13. *Non enim per Legem promiſſio* ceſſit *Abrahamo aut ſemini ejus, ut hæres eſſet mundi, ſed per juſtitiam fidei.*

Probat Abrahamum patrem eſſe non niſi fidelium tantùm, incircumciſorum, pariter & circumciſorum, & ſimul addit *argumentum tertium*, Promiſſio facta Abrahæ & ſemini ejus, quod hæres futurus fuerit terræ Canaan in typo, & mundi & cœli in veritate, reſtitutus ad jus in Adamo deperditum, non obtigit ei per legem, ſeu ex conditione operum, ſed obtigit ei per abſolutam promiſſionem juſtificato jam per fidem, & fidei juſtitiam habenti. Ergo ejus filij non ſunt ij qui ſunt ex lege, quærentes ſcilicet juſtitiam ex operibus, ſed ij ſoli qui ſunt ex fide, quærentes juſtitiam ex fide, *id eſt*, omnes & ſoli credentes, circumciſi pariter & incircumciſi, quibus ex æquo communis eſt juſtitia fidei, & hæreditas promiſſa. Valet argumentum, nam ſi pater Abraham non eſt hæres mundi, nec habet juſtitiam niſi per fidem, Certè nulli ſunt ejus filij præter fideles, qui ex fide habent juſtitiam, & ex juſtitia hæreditatem.

Verſ. 14. *Etenim ſi ii qui ex Lege* ſunt, *hæredes ſunt, inanis facta eſt fides, & caſſa reddita eſt illa promiſſio*:

Arg. 4. confirmans etiam ſuperius, Si qui ex Lege ſunt, ſeu qui quærunt juſtitiam ex operibus, filij eſſent Abrahæ, & hæredes vitæ, & participes juſtitiæ, tum fides inanis redderetur, & promiſſio vana: At hoc abſurdum. Ergo qui ex lege ſunt, hæredes non ſunt, ſed ſoli credentes filii ſunt Abrahami, & hæredes vitæ & juſtitiæ. Valet argumentum, quia ſi ex fide & promiſſione datur juſtitia & hæreditas, dantur etiam gratuitò. Si autem ex operibus & lege dantur, tum ex debito & ex merito, non autem ex gratia. Meritum enim ſeu debitum tollit gratiam, & per conſequens fidem & promiſſionem irritas reddit.

Verſ. 15.

Verſ. 15. *Nam Lex iram efficit : ubi enim non eſt Lex , ibi nec tranſgreſſio* eſt.

Arg. 5. Confirmans ſuperius, Lex iram affert quærentibus juſtitiam ex operibus ſcilicet, id eſt in peccati reos, condemnationem & mortem pronunciat propter tranſgreſſiones, quæ nullæ eſſent ſi lex non eſſet. Ergo qui ex lege ſunt, juſtitiæ & vitæ non ſunt hæredes, ſed ſoli & omnes qui ex fide ſunt, incircumciſi pariter & circumciſi hæredes juſtitiæ & vitæ ſunt.

Verſ. 16. *Propterea ex fide* eſt hæreditas, *ut ſit per gratiam ut firma ſit promiſſio toti ſemini*: id eſt, *non ſolùm ei quod* eſt *ex Lege, verumetiam ei quod* eſt *ex fide Abrahami, qui eſt pater omnium noſtrùm*,

Arg. 6. Eo ipſo conſilio, Deus conſtituit ut hæreditas eſſet ex fide, ut appareat eſſe ex gratia, ſeu per gratiam. Ergo ſoli & omnes fideles incircumciſi, pariter & circumciſi ſunt hæredes. Valet argumentum, quia fides & gratia commeant, mutuo ſe ponunt & tollunt, fides ſola gratia nititur, ſolam gratiam amplectitur, gratia tantum credenti promittitur & datur ; Poſito ergo quod hæreditas ſit per gratiam, ponitur etiam quod ſit per fidem, & poſito quod ſit per fidem, ponitur etiam quod ſit per gratiam, & quod fideles ſoli ſint ex gratia hæredes.

Ut firma] Arg. 7. Hæreditas eſt ex fide, & per gratiam, ex Dei conſilio, ut promiſſio firma ſit toti ſemini, non ſolum ei quod eſt ſemen Abrahæ ex lege naturæ, & ſimul fidem habet, hoc eſt circumciſis Judæis fidelibus, ſed etiam ei ſemini quod non eſt ex lege naturæ ſeu carne, ſed tantum ex fide Abrahæ, id eſt incircumciſis fidelibus inter Gentes : Ergo niſi promiſſionem juſtitiæ, & hæreditatis, ex conditione legis perficiendæ ſuſpendentes, infirmam & incertam reddere vellemus, totum ſemen Abrahæ, ſeu omnes & ſoli credentes circumciſi & incircumciſi, ſunt ex fide hæredes cum patre Abrahamo, qui ſecundum fidem pater eſt omnium noſtrùm credentium ex Judæis & Gentibus. Res patet, quia lex ſeu conditio operum promiſſionem hæreditatis redderet infirmam, & prorſus incertam : ſiquidem quod à nobis & noſtris operibus pendet firmum eſſe non poteſt, tum quia nos mutabiles ſumus, tum quia conditio operum jam propter infirmitatem noſtram eſt impoſſibilis. Sed quod ex gratia eſt,

Quod

Quod per fidem est, Quod in CHRISTO est, firmum est necessario. Quia nititur DEI immutabili benevolentia, & CHRISTI merito.

Vers. 17. (*Sicut scriptum est, patrem multorum gentium constitui te*) *coram eo cui credidit*, Deo videlicet, *vivificante mortuos: et vocante quæ non sunt, tanquam sint*.

Tertia Pars.

TErtia pars Capitis, In qua commendatur fides Abrahami, in usum omnium fidelium, ut discant ejus exemplo magis magisque credere. Elogii seu commendationis fidei Abrahami rationes sunt sex.

Prima ratio, Quia Abraham (ob fidem suam scilicet) DEI oraculo & speciali sententia, declaratus est pater multarum nationum, & proinde pater omnium nostrûm credentium secundum fidem: Siquidem sicut vi divinæ promissionis, Abraham genuit Isacum, & non vi naturæ; sic vi divinæ promissionis pollicentis fore, ut esset pater multarum nationum, Abraham amplexus est in filios fideles omnes, in ipsius semen inserendos; atque ita in virtute promissionis quasi genuit, vel concepit fideles sibi ut filios promissos, id quòd ostendit clarius, vocando Abrahamum patrem fidelium, κατ' ἐναντι ου Θεου, non tantum *coram Deo*, seu in *conspectu Dei*, id est, spirituali modo, & in DEI *æstimatione* patrem, sed etiam ad *similitudinem* DEI, *e regione*, per aliquam similitudinem, respondentem DEO cui credidit; siquidem in actu fidei Abraham in luce faciei omnipotentis DEI ipsum alloquentis, constitutus, credebat quod DEUS promittebat; quos DEUS filios promittebat, ille per fidem præsentes statuebat, atque ita pater aliquo modo eorum evadebat ad similitudinem DEI.

Vivificante] *Ratio* 2. Quia Abraham per fidem defixit oculos in DEI omnipotentiam & veritatem, efficaciter producentem vitam ex morte, & entia ex nihilo, & cum effectu vocantem nondum entia, ut sint seu ut entitatem habeant: cui omnipotenti veritati cum Abraham credidit, fides ipsius induit quandam similitudinem veritatis DEI omnipotentis, & efficacis.

Vers. 18 *Qui* Abrahamus *contra spem sub spe credidit fore ut ipse fieret pater multarum gentium; secundùm id quo* ei *dictum fuerat, Ita erit semen tuum.*

Ratio 3. Quia Abraham credidit *sub spe* spirituali, *hoc est*, firmam & invictam

invictam concepit in corde fiduciam, cum ſpe eventus promiſſi firma & vivaci; *contra ſpem*, ſcilicet carnis, rationis & totius naturæ, quæ nihil niſi impoſſibilitatem objectabant, & quaſi affirmabant fieri non potuiſſe ejus ſemen, ſicut DEUS dixerat.

Verſ. 19. *Ac minime infirmus fide non conſideravit ſuum ipſius corpus jam emortuum, quum centum circiter natus eſſet annos, nec emortuum uterum Saræ.*

Ratio 4. Quia non fuit imbecillis fide, nec inſipiens: non conſideravit, ſeu non æſtimavit impedimenta fidei ſuæ objecta, à ſe & uxore ſua, quaſi jam mortuus, *reſpectu prolificationis*, ſed potius potentiam & veritatem DEI promittentis magnifaciebat.

Verſ. 20. *Ad hanc promiſſionem autem Dei non addubitavit incredulitate: ſed corroboratus fuit fide: tributa gloria Deo:*

Ratio 5. Quia non diſputavit adverſus promiſſionem, nec ceſſit oblatis objectionibus, quas infidelitas ſuggeſſerat, ſed fortiter defendit DEI verbum, & tentationibus ſe oppoſuit; gloriam veritatis & omnipotentiæ DEO tribuens.

Verſ. 21. *Ac plenè certioratus eſt*, eum *quod promiſerat, poſſe etiam efficere.*

Ratio 6. Quia gloriam veritatis tribuit DEO loquenti, ex plena perſuaſione potentiæ ipſius ad præſtandum promiſſa: Nam data promiſſione, nulla quæſtio eſt de voluntate faciendi: ſed quæ ſupereſt quæſtio, quærit de potentia promittentis; Qua quæſtione miſſa, Abraham acquievit in promiſſione illius, quem omnipotentem ſciebat.

Verſ. 22. *Quapropter etiam* hoc *imputatum eſt ei ad juſtitiam.*

Ratio 7. commendationis fidei Abrahami, Quod ipſius fides (hoc actu oſtendens ſe *veram* eſſe, eam ſcilicet quæ hominem in DEI conſpectu humiliatum, & exinanitum, DEO promittenti agglutinat) in juſtitiam imputata ſit; Quia nempe benedictionem in ſemine ſuo venturo, id eſt CHRISTO promiſſam, pro juſtitia ſua amplectebatur.

Verſ. 24.

Vers. 23, *Non scriptum est autem propter eum solùm, quòd* hoc *imputatum fuerit ei:*

Vers. 24. *Sed etiam propter nos, quibus futurum est ut imputetur, iis* nimirum *qui credunt in eum qui suscitavit Iesum Dominum nostrum ex mortuis.*

Jam exemplum fidei Abrahæ, accommodat Apostolus in usum communem fidelium, quasi pignore dato hoc exemplo, promittens fore, ut fides nostra in IESUM CHRISTUM, in justitiam similiter nobis imputanda sit. Utque nos invitet ad credendum, comparat primò Euangelium, nobis DEI nomine per ministros prædicatum, de CHRISTI morte & resurrectione pro nobis, promissioni factæ Abrahamo: Deinde, exigit fidem in DEUM, qui hanc nobis factam gratiam, per prædicationem Euangelii offert, ut credamus cum Abrahamo. Et denique pronunciat fidem nostram in DEUM, qui ultro sibi satisfecit in morte CHRISTI, & resuscitavit à mortuis CHRISTUM, (ut nobis, jam morte ipsius partam justitiam, imputaret, & applicaret) non minùs certo in justitiam nostram imputandam esse, quam certum est Abrahami fidem, ipsi esse imputatam ad justitiam; & quam certum est hoc scriptum esse, non propter eum solùm, sed etiam propter nos, quibus futurum est, ut fides hæc imputetur similiter in justitiam.

Vers. 25. *Qui traditus* fuit morti *propter offensas nostras, & suscitatus ad nostri justificationem.*

Hujus certitudinis fundamentum collocat in duplici actu judiciali DEI erga CHRISTUM. Primus actus est, *Traditio* CHRISTI sponsoris in mortem propter offensas nostras: Alter est *resuscitatio* CHRISTI ad nostri justificationem; Quorum *primò* testatur DEUS ex pacto translata esse peccata redemptorum in CHRISTUM: *Altero* verò, sibi abunde pro peccatis ipsorum esse satisfactum, & redemptos in persona sponsoris esse justificatos. Unde sequitur, redemptis, cum per fidem consentiunt in fœdus hoc in Euangelio revelatum, fidem imputari ad justitiam; seu justitiam à CHRISTO partam ipsis adjudicari, ut sicut in persona sponsoris justificati sunt, sic etiam in seipsis justificentur.

Caput quintum.

Exit prima confirmatio hujus divinæ rationis juſtificandi peccatores, per fidem in Chriſtum: ſequitur ſecunda confirmatio, à ſolida conſolatione, quam hæc juſtificandi ratio præſtat, adverſus iram & peccatum.

Capitis partes ſunt duæ: In priori proponitur conſolatio in fructuum juſtitiæ per fidem in Chriſtum, enumeratione, ad verſum ſextum: In altera oſtenditur conſolationis ſoliditas, ad finem.

Verſ. 1. *JUſtificati igitur ex Fide, pacem habemus apud Deum, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.*

Prima pars Capitis, In qua, ad oſtendendam conſolationem, quam ſuppeditat juſtificatio per fidem in CHRISTUM, enumerat novem ipſius fructus, quorum alij ex aliis dependent.

Primus fructus eſt *Pax*, ſeu reconciliatio erga DEUM, jam placatum per Mediatorem, ſeu Pacificatorem CHRISTUM.

Verſ. 2. *Per quem etiam fide adduct i ſumus in hanc gratiam per quam ſtamus, & gloriamur ſub ſpe gloriæ Dei.*

Secundus fructus, eſt quotidiana quaſi manuductio noſtri, per CHRISTUM fide apprehenſum, ad favorem & gratiam DEI, ut ea magis magiſque utamur, fruamur, & in eam quaſi penitius ingrediamur.

Stamus] *Tertius* fructus, eſt confirmatio noſtri in hoc ſtatu gratiæ, ne excidamus, ſed ſtemus conſtanter.

Gloriamur] *Quartus* fructus eſt gloriatio de certiſſima ſpe cœleſtis gloriæ, olim apud DEUM fruendæ.

Verſ. 3. *Neque* id *ſolùm, ſed etiam gloriamur de afflictionibus, ſcientes quòd afflictio tolerantiam efficiat:*

Verſ. 4. *Tolerantia verò experientiam, experientia autem ſpem:*

Quintus fructus, eſt gloriatio adverſus omnes afflictiones, eaque in mediis rebus adverſis, quibus obnoxii ſumus poſt juſtificationem in hac vita.

Sciantes] *Sextus* fructus, gloriandi anſam præbens in afflictionibus eſt certa

certa cognitio, ſeu perſuaſio proficiendi in ſanctitate per crucem, ſeu afflictiones: Quia per afflictiones DEUS patientiam nos docet, per patientiam nova ſubinde ſuæ in nobis, & erga nos, gratiæ documenta præbens, nobis experientiam donat; per experientiam auget, & confirmat fidem noſtram, & ſpem de ſubinde *nova*, & tandem *plena* liberatione futura.

Verſ. 5. *Porrò ſpes non pudefacit, eo quòd charitas Dei effuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis.*

Septimus fructus, eſt Certitudo de boni ſperati poſſeſſione, ſeu immunitas à pudefactione, quam efficit ſpei conceptæ fruſtratio: ſiquidem ſpes ex fide juſtificante orta, & ad hunc modum excitata, & aucta, ſperantem non fallit, non pudefacit.

Effuſa] *Octavus* fructus confirmans priorem, Eſt ſenſus divinæ erga nos dilectionis, corda noſtra ſubinde perfundens, & replens: qui ſenſus ut arrha quædam ſpem de futuris bonis confirmat.

Spiritum] *Nonus* fructus, eſt Spiritus ſanctus, in uberiori menſura donatus nobis qui in CHRISTUM credimus; qui Spiritus operatur hunc ſenſum divinæ erga nos dilectionis, & unà teſtatur cum ſpiritibus noſtris, quod nos ſimus filij DEI, reliquaque ſua in nobis omnia opera ad regenerationem, conſolationem & ſalutem ſpectantia, efficit. Ad hos omnes fructus, & privilegia, jus habent omnes juſtificati per fidem: Quod ſi aliqui, vel Infantes in CHRISTO & Rudes, vel Impediti tentatione aliqua, juſtificatos ſe non ſciant, vel non agnoſcant, vel Spiritum conſolatorem, nequitia aliqua ſua contriſtentur, non mirum etiamſi ex his fructibus conſolationem non percipiant.

Verſ. 6. *Chriſtus enim, quum nullis adhuc viribus eſſemus, præſtituto tempore pro impiis mortuus eſt.*

Verſ. 7. *Enimverò vix pro juſto quiſquam moriatur: nam pro bono* viro *forſitan aliquis etiam mori ſuſtineat.*

Verſ. 8. *Commendat autem ſuam erga nos charitatem Deus, eo quòd quum adhuc eſſemus peccatores, Chriſtus pro nobis mortuus ſit.*

Verſ. 9. *Juſtificati igitur nunc ejus ſanguine, ſervabimur multò magis per eum ab ira illa.*

Secunda Pars.

SEcunda pars Capitis, in qua conſolationis ſoliditatem, adverſus iram & peccatum oſtendit comparatione duplici, quarum *prima* eſt CHRISTI cum CHRISTO, ad verſum 12. Altera eſt CHRISTI (qui ſecundus eſt ADAM) cum Adamo primo noſtro parente, ad finem.

Comparationis CHRISTI cum CHRISTO tria ſunt membra, in quibus probatur juſtificatos ab ira ſervandos, tribus argumentis: *Primum* membrum comparationis eſt efficaciæ CHRISTI dilectionis erga nos, ante juſtificationem, cum efficacia dilectionis ejus erga nos, poſt juſtificationem noſtram; *In hunc ſenſum*, Cùm nos in peccato & miſeria, deſtituti viribus ad noſmet liberandum jacebamus, CHRISTUS in plenitudine temporis, pro nobis impiis, eſt mortuus, *verſu* 6. Quanta dilectio inter homines, erga juſtum, vix reperitur, niſi fortè pro probo, & ſibi utili, audeat alquis mori, *verſu* 7. Unde commendatur charitas CHRISTI, ſeu DEI, erga nos, ex eo, quod cum adhuc eſſemus peccatores, nondum juſtificati, CHRISTUS pro nobis mortuus ſit, ut ſcilicet ab ira ſervaremur, *verſu* 8. Ergo multò major erit dilectionis ejus efficacia erga nos jam juſtificatos ejus ſanguine, ut ſervemur per eum ab ira; *v.* 9. Valet argumentum quia dilectionis CHRISTI efficacia erga nos juſtificatos, non poteſt eſſe minor quam erga nos in peccatis jacentes: hoc *primum* eſt argument.

Verſ. 10. *Nam ſi quum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem Filij ejus, multo magis reconciliati ſervabimur per vitam ipſius.*

Secundum membrum comparationis, eſt efficaciæ CHRISTI *mortis* ante juſtificationem, & CHRISTI *vitæ* poſt juſtificationem, in hunc ſenſum; Si cum inimici eſſemus, efficax fuit CHRISTI mors, ad reconciliationem noſtri erga DEUM, procurandam, multo magis vita CHRISTI efficax erit, ad ſervandum ab ira nos jam juſtificatos & reconciliatos: Quia abſurdum eſt ſtatuere, CHRISTUM à mortuis ſuſcitatum, & viventem in Cœlo, non ſervaturum ab ira nos, pro quibus ut ſervaremur ab ira, & mortuus, & reſuſcitatus à mortuis eſt: & hoc eſt *ſecundum* argumentum.

Verſ. 11. *Neque id ſolùm, verum etiam gloriamur in Deo per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem nunc reconciliationem recepimus.*

Tertium

Tertium membrum comparationis, eſt efficaciæ, ſeu virtutis CHRISTI, ad procurandum & efficiendum, ut DEUS ipſe noſter ſit, quaſi res noſtra propria, *quod majus eſt*, cum efficacia ſeu virtute CHRISTI ad ſervandum nos ab ira, *quod minus eſt*, in hunc ſenſum: Non id ſolùm, ſcilicet habemus per CHRISTUM, ut ſervemur ab ira, ſed etiam *quod omnium maximum eſt*, gloriamur in DEO, tanquam in noſtro peculio, per Dominum noſtrum JESUM CHRISTUM, qui non ſolùm reconciliationem nobis impetravit, ſed nunc juſtificatis per fidem applicavit, & DEUM reconciliatum noſtrum quaſi proprium reddidit. Ergo certi ſumus nos ab ira ſervandos, atque hoc eſt *tertium* argumentum, In quibus omnibus ſoliditas conſolationis eorum qui fide juſtificantur, oſtenditur.

Verſ. 12. *Propterea ſicut per unum hominem peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pervaſit, in quo* homine *omnes peccarunt.*

Altera comparatio eſt CHRISTI & Adami, tendens ad oſtendendum, CHRISTI juſtitiam non minùs efficacem eſſe, ad ſervandum juſtificatos per fidem, quam Adami peccatum efficax eſt, ad perdendum non juſtificatos. Comparationis autem membra ſunt ſex: *Primum* membrum, Sicut per unum hominem, Adamum ſcilicet, peccatum introiit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines, qui filii ſunt Adami per naturam, mors tranſiit, quatenus quidem in eo, ut in communi parente omnes peccarunt: Ita per unum hominem CHRISTUM, *ſecundum Adamum*, juſtitia introiit in mundum, & per juſtitiam vita, & ita in omnes homines, qui filii ſunt CHRISTI per gratiam, (quales ſunt fide juſtificati omnes) vita tranſit, quatenus quidem in eo, ut in communi parente ſponſore & patrono, omnes juſtificantur. Hæc antitheſis colligenda nobis relinquitur ex ſequentibus, & potiſſimùm ex fine verſus 14. ubi *Chriſtus* Adami *antitypus* ſtatuitur, quia porta nimirum eſt, & fons juſtitiæ, & vitæ, ſicut Adamus fuit porta, & fons peccati, & mortis.

Verſ. 13. *Nam uſque ad Legem peccatum erat in mundo: peccatum verò eſſe non putatur non exiſtente Lege.*

Verſ. 14 *Regnavit autem mors ab Adam uſque ad Moſen, in eos etiam qui non peccaverant ad ſimilitudinem tranſgreſſionis Adam, qui eſt typus illius qui erat futurus.*

Probat

Probat peccatum introiiſſe in mundum, per unum hominem Adamum, & propagatum eſſe in Adami poſteros, quia ab Adamo, uſque ad ſcriptam legem à Moſe, peccatum & erat in mundo, imputabatur; & quod fieri non potuiſſet, niſi fuiſſet aliqua lex, ſaltem non ſcripta ſeu innata, nam ſi lex nulla fuiſſet, neque ſcripta neque innata, non potuiſſet peccatum imputari *verſ.* 13. At imputatum eſt, quia ſupplicium inflictum eſt; ſi quidem ſtipendium peccati mors, regnavit ab Adam uſque in Moſen, non tantum in adultos, ſed etiam in infantes, qui originaliter peccarunt quidem in eo, (cum omnes in Adamo unus quaſi homo fuerint,) licet non actualiter, ſeu ad ſimilitudinem actualis peccati Adami. *verſ.* 14. Summa eſt, Mors fuit, ergo ſtipendium peccati fuit, ergo peccatum fuit, ergo lex fuit, & peccatum per unum in omnes propagatum eſt. Vocat autem Adamum *typum* futuri, nempe ſecundi Adami CHRISTI, ut intelligamus, reſpondere oportuiſſe CHRISTUM, in ſalutaribus ſuis effectis, Adamo in ſuis exitialibus effectis, idque ex DEI inſtituto, qui in perdito humani generis fonte, repræſentari voluit futurum hominum ſalvatorem CHRISTUM, ut CHRISTUS agnoſcatur non minus fons, caput & radix juſtitiæ, & vitæ derivandæ in ſuos, quam Adam fuit fons, caput & radix, derivandi peccati, & mortis in ſuos.

Verſ. 15. *At non ut offenſa ita etiam* eſt *quod* Deus *gratificatur. nam ſi unius illius offenſa multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei & donatio per gratiam quæ* eſt *unius illius hominis Ieſu Chriſti, in multos exundavit*.

Secundum membrum comparationis in diſſimilitudine, quæ primum, breviter proponitur, deinde fuſius explicatur. Offenſa hominis non eſt par gratuito dono DEI, nam *bonum* quod eſt à DEO, efficaciæ & virtutis eſt *divinæ*, adeoque in immenſum ſuperat *malum* quod eſt ab *homine*. Quare ſi unius hominis, id eſt Adami offenſa, multis ab eo naturaliter prognatis, potuit afferre mortem, multo magis Gratia DEI infinita, & donum gratuitum unius hominis IESU CHRISTI, qui etiam DEUS eſt, abundanter afferet vitam illis, qui ſpiritualiter prognati ſunt à CHRISTO. Summa eſt, ſcire nos vult, Potentiorem eſſe CHRISTI gratiam ad ſalvandum, quam eſt offenſa Adami ad perdendum, & dona quæ per DEI *gratiam* data ſunt, excellentiora eſſe quam quæ amiſit Adam.

Verſ. 16. *Neque ut* illud quod introiit *per unum qui peccavit,* ita eſt

ita eſt *quod donatur. nam reatus quidem eſt ex unâ offenſa ad condemnationem: quod autem gratificatur* Deus eſt *ex multis offenſis ad juſtificationem.*

Tertium membrum comparationis, oſtendens diſſimilitudinem eſſe, inter malum quod per unum peccantem Adamum introiit, & donum, quod eſt per IESUM CHRISTUM, Quia juſtum DEI judicium ex *uno* peccato Adami, proceſſit ad juſtam condemnationem ipſius, & omnium in ejus lumbis naturæ lege comprehenſorum: Gratia verò ſeu gratuitum DEI donum, non tantum liberat ab illo *uno* & à peccato originali, ſed etiam à *multitudine* peccatorum actualium, quæ quiſque ſuperaddit, ad plenam uſque juſtificationem ſuorum, ab omni peccato. Summa eſt, Condemnatio eſt ab una offenſa, donum gratiæ verò eſt abſolutio ab omnibus offenſis.

Verſ. 17. *Etenim ſi per unam illam offenſam mors regnavit per illum unum, multò magis ii qui exundantiam illam gratiæ & donî juſtitiæ recipiunt, in vita regnabunt per unum Ieſum Chriſtum.*

Quartum membrum comparationis, cum confirmatione ſuperioris, in hunc ſenſum: Si per unum, unius Adami peccatum, mors introiens, tanquam rex ſubjugavit ſibi humanum genus, multo magis juſtificati per fidem, qui redundantem DEI gratiam, & donum juſtitiæ accipiunt, ex gratia regnabunt in vita, per unum IESUM CHRISTUM. Quanto igitur excellentius eſt regnum vitæ, (quod ſubditos ſuos reges facit, & vitæ æternæ conſortes cum CHRISTO,) regno mortis, (quod perdit omnes ſibi ſubditos) tanto ſuperat donum CHRISTI, delictum Adami, reſpectu efficaciæ.

Verſ. 18. *Nempe igitur ſicut per unam offenſam* reatus venit, *in omnes homines ad condemnationem: ita per unam juſtificationem*, beneficium redundavit *in omnes homines ad juſtificationem vitæ.*

Quintum membrum comparationis; Sicut per unius Adami lapſum, reatus venit in omnes homines, naturali propagatione ab Adamo oriundos, ad eos condemnandos, ſic per obedientiam unius CHRISTI, quæ obediens fuit patri uſque ad mortem, expiatio venit, ad juſtificationem ſalvificam, omnium hominum, qui ſpirituali regeneratione à CHRISTO oriundi ſunt.

Verſ. 18.

Vers. 19. *Sicut enim per illam inobedientiam unius illius hominis, peccatores constituti sunt illi multi: ita per unius obedientiam, justi constituentur multi.*

Sextum membrum comparationis, ad illustrationem & confirmationem prioris, In hunc sensum; Sicut per inobedientiam unius Adami, factum est, ut multi tanquam peccatores, in DEI judicio, habiti & tractati sint, propterea scilicet quod ex ipso secundum carnem prognati essent, ita vicissim per obedientiam unius CHRISTI, multi constituentur justi, id est, tanquam justi habebuntur & tractabuntur, nempe omnes illi qui fide in CHRISTUM insiti, ex ipso secundum spiritum propogati sunt: Æquum enim est ut non altius penetret virus peccati, seu inobedentiæ Adami in ejus sobolem, quam penetrat virtus obedientiæ CHRISTI, in CHRISTI sobolem: Et consentaneum est, ut sicut unum unius Adami peccatum imputatum est ejus liberis, ad condemnationem & mortem, sic unius CHRISTI obedientia integra, à vitæ initio, ad mortem usque constanter fluens, imputetur CHRISTI filiis, ad justificationem & vitam æternam obtinendam.

Vers. 20. *Lex verò prætereà introtlit ut redundaret offensa illa: sed ubi redundavit peccatum,* ibi *superabundavit gratia illa.*

Vers. 21. *Ut quemadmodum regnaverat illud peccatum ad mortem: ita etiam gratia illa regnaret per justitiam ad vitam æternam, per Iesum Christum Dominum nostrum.*

Totam hanc comparationem illustrat, & claudit, ostendendo abundantiam quantamcunque peccatorum in justificando, nihil aliud efficere posse, quam ut Gratia CHRISTI erga justificatum ex fide, illustrior evadat, idque facit solutione objectionis de fine, & usu Legis promulgatæ.

Quæri posset, si mors regnabat, per legem naturæ, seu non scriptam ante Mosen, quid opus erat lege scriptâ? Et cum ex Lege non sit justitia, ut supra dictum est, quorsum data est Lex? Respondet ostendendo triplicem Legis latæ finem: Primus, *Lex subintroiit, ut augeretur offensa*, hoc est, Lex prohibens peccatum, & imperans justitiam, medio tempore inter Adam & CHRISTUM subingressa est, ut peccata, quæ quotidie admitebantur, & tamen præ ignorantia non agnoscebantur, cognoscerentur peccata esse, utque conspicua foret naturalis hominum pravitas, quæ facit ut quantò magis

tò magis requirit Lex juſtitiam, tantò magis concupiſcentia inardeſcat contra Legem; utque ſic latens in hominibus peccatum, in apertum produceretur, & abundare agnoſceretur.

Sed ubi] Secundus finis, ut ex abundantia peccati in juſtificandis, appareret ſuperabundantia gratiæ CHRISTI erga juſtificatos, ſiquidem ubi auctum eſt peccatum in convictione hominum juſtificandorum, ibi ſuperabundare comperitur gratia CHRISTI juſtificantis, erga juſtificatos.

Quemadmodum] Tertius finis, ut clarius manifeſtatâ, per legem latam, vi peccati tanquam regis, ad mortem condemnatis inferendam poteſtatem ſuam exercentis, illuſtrius in Euangelio manifeſtaretur vis juſtitiæ CHRISTI, tanquam ſuperioris regis, prævalentis, non ſolùm ad regnum peccati abolendum, ſed etiam ad vitam æternam juſtificatis conferendam. Quantò igitur vis peccati dominantis in homines non juſtificatos, eoſque in mortis æternæ barathrum ducentis, trahentis, protrudentis, clarius apparet; tantò virtus, potentia, excellentia Gratiæ CHRISTI, PECCATVM debellantis, proſligatis, abolentis, ſubjectos ſervoſque ejus ereptos, juſtificantis, ſanctificantis, & ad vitam æternam potenter evehentis, manifeſtiùs declaratur.

Caput ſextum.

TErtia *Confirmatio Doctrinæ de juſtificatione gratuita per fidem in Chriſtum*, Quod ad promovendam ſanctitatem magnopere conducat.

Capitis duæ *ſunt* partes: In prima *oſtendit per fidem in Chriſtum, ſeu doctrinam de gratuita hac juſtificationis ratione, variis modis promoveri ſtudium ſanctitatis, ad* verſum 12. *In* altera *hortatur fide juſtificatos ut ſanctitati ſtudeant, ad finem.*

Verſ. 1. *QVid igitur dicemus? permanebimus in peccato, ut gratia auctior fiat?*

Verſ. 2. *Abſit: qui mortui ſumus peccato, quomodo adhuc vivemus in eo?*

Objectionem ſolvendo, quæ ex hac doctrina oriri videtur, proponit Theſin confirmandam, quod ſcilicet hæc doctrina de gratia, ſeu gratuita

tuita justificatione, ad sanctitatem promovendam faciat. Dicat aliquis, an perseverabimus in peccatis nostris, nos qui per fidem justificati sumus, ut gratia DEI abundantior appareat, sicut hæc doctrina de gratuita justificatione per imputationem justitiæ CHRISTI innuere videtur? Respondet negando, & aversando: Absit, inquit, à nobis hæc cogitatio; Quasi diceret, Justificati per fidem non debent indulgere peccato, sed sanctitati studere, & hanc propositionem confirmat decem argumentis.

Primum argumentum, Peccato *mortui sumus*, quatenus, cum CHRISTO nomen dedimus, ut justificaremur & sanctificaremur per eum, peccato renunciavimus, ne plus cum peccato haberemus commercii, quam mortuis solet esse cum viventibus. Ergo nos justificati non debemus, nec jure possumus, amplius vivere in peccato, seu peccato indulgere.

Vers. 3 *An ignoratis, nos quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem ejus esse baptizatos?*

Arg. 2. Nos (ut scitis) qui gratis justificati sumus per fidem in CHRISTUM, cum per baptismum insiti sumus in CHRISTUM, etiam insiti sumus in societatem mortis ejus, per baptismum; per quod sacramentum & obstrinximus nos CHRISTO, ad moriendum peccato, & CHRISTUS se obstrinxit nobis, ad vim mortis suæ communicandam nobis, ut reipsa moreremur peccato: Ergo non debemus peccato indulgere, sed sanctitati studere.

Vers. 4. *Consepulti sumus igitur ei per baptismum in mortem: ut sicuti suscitatus est Christus ex mortuis in gloriam patris, ita & nos nova vita ambulemus.*

Arg. 3. Communio nostra cum CHRISTO sepulto, per baptismum nobis obsignata est, in abolitionem veteris hominis, & peccati, id est, non tantùm ut nos obligaremur, ad studendum abolitioni veteris hominis, sed etiam ut certi redderemur de mortificatione & abolitione peccati, per virtutem sepulturæ CHRISTI. Ergo non debemus peccato indulgere, sed ejus abolitioni studere.

Arg. 4. Sicut sepulturæ, sic etiam resurrectionis CHRISTI societas, seu communio, nobis in baptismo obsignatur; ut quemadmodum excitatus est CHRISTUS à mortuis, ad beatam & immortalem vitam, in gloriam Patris, ipsum potenter excitantis, ita nos operam damus, & per fidem,

fidem, CHRISTI virtutem applicaremus, ad emergendum ex peccatis, & ambulandum in novitate vitæ, ad gloriam DEI nos potenter renovantis. Ergo non debemus peccato indulgere, ſed ſanctitati ſtudere.

Verſ. 5. *Nam ſi cum eo plantati coaluimus aſſimilatione mortis ejus, nimirum etiam reſurrectionis* aſſimilatione *coaleſcemus:*

Arg. 5. ductum ab unione ſpirituali arctiſſima noſtri cum CHRISTO per fidem, quæ unio cauſa eſt communicatæ nobis virtutis, ex CHRISTI morte & reſurrectione profluentis: Per fidem enim inſerimur in CHRISTUM, ut palmites in vitem, & hæc inſitio ſuperinducit nobis, eam conformitatem cum CHRISTI morte, & reſurrectione, ut in nobis peccato morientibus, *Chriſtus moriens*, & in nobis vitæ novitati ſtudentibus, *Chriſtus reſurgens*, in ſimilitudine quadam ſui, & in effectu virtutis ſuæ conſpici poſſit. Hinc argumentum confirmans ſuperius; Quando CHRISTO complantamur per fidem, adeo arctè unimur cum eo, ut conformitas in nobis ſequatur neceſſariò cum ipſo moriente, in mortificatione peccati, & cum ipſo reſurgente, in novitate vitæ. Ergo niſi unionem cum ipſo, & inſitionem in ipſum, nullam factam eſſe profiteri vellemus, peccatis renunciandum, & ſanctitati ſtudendum eſt nobis.

Verſ. 6. *Illud ſcientes, veterem illum noſtrum hominem cum eo crucifixum eſſe, ut caſſum reddatur corpus peccati, ne nos amplius ſerviamus peccato.*

Arg. 6. A judiciali unione quam habemus cum CHRISTO crucifixo: Cujus argumenti vis ut perſpiciatur, quatuor tenenda ſunt: 1. Quod CHRISTUS in cruce pendens ut ſponſor pro nobis perſonam noſtram coram DEI tribunali geſſerit: 2. Quod ſupplicium luerit debitum corruptæ noſtræ naturæ, ſeu veteri noſtro homini ſic dicto, quia naturæ pravitas in regenitis ſeneſcit, & interitui appropinquat. 3. Quod in ſe receperit fore ut vetus noſter homo in nobis necaretur. 4. Quod nos quos repreſentabat ipſo facto obligaverit ad operam dandam mortificationi peccati per ejus ſpiritum, ne poſt juſtificationem amplius peccato ſerviremus. Hinc *argumentum*, Scimus, ſeu credimus veterem noſtrum hominem judicialiter crucifixum eſſe cum CHRISTO eo fine, ut in nobis per fidem juſtificatis enervetur corpus peccati, (ſic vocatur habitualis peccati compacta colluvies in unum quaſi monſtroſum corpus ſuis membris jam paratum ad

tum ad actu peccandum) ne amplius poſt juſtificationem ſerviamus peccato. Ergo nobis ſtudendum eſt mortificationi peccati, niſi fidem unionis noſtræ judicialis cum CHRISTO in cruce pendente, abjicere vellemus.

Verſ. 7. *Etenim qui mortuus eſt, liberatus eſt à peccato.*

Arg. 7. A fructu hujus unionis cum CHRISTO in cruce moriente: Quicunque mortuus eſt veteri ſuo domino peccato, juſtificatur & liberatur à jugo & dominio peccati, ne amplius ei ſerviat, nec mandatis peccati obtemperet: Aſſumere licet, At nos juſtificati fide, in CHRISTO moriente in cruce pro peccato, mortui ſumus veteri noſtro domino peccato: Ergo juſtificamur, & liberamur à jugo & dominio peccati, ne amplius ei ſerviamus, vel mandatis ejus obtemperemus. Quid enim ſervitii amplius peccatum exigat à nobis, quos in cruce & morte CHRISTI capitis noſtri, quaſi decollavit?

Verſ. 8. *Quòd ſi mortui ſumus cum Chriſto, credimus ſore ut etiam ei convivamus.*

Arg. 8. Si cum CHRISTO morimur, *id eſt*, morienti CHRISTO adhæremus, in ejus virtute, mortificationi peccati ſtudentes, dubitare non licet, quin vitam etiam ſpiritualem, novam & cœleſtem, una cum eo victuri ſimus. Ergo peccati mortificationi ſtudendum eſt.

Verſ. 9. *Ut qui ſciamus Chriſtum ſuſcitatum ex mortuis, non amplius mori: mortem* inquam, *ei non amplius dominari.*

Arg. 9. confirmans ſuperius, Credimus CHRISTUM reſurrexiſſe, ad vitam immortalem, nec amplius morti unquam futurum obnoxium, ſed ſemper viventem velle, & poſſe novam vitam in nobis perpetuare, ne mors in peccatis nobis amplius dominetur. Ergo ſicut non fruſtra credimus, ipſius virtute nos vitam novam, & æternam, cum eo victuros, ſic eriam ſtudere debemus, ut perpetuetur vita illa nova, ad quam cum CHRISTO reſurreximus, nec permittere ut mors in peccatis unquam adverſus nos amplius prævaleat, ſeu dominetur.

Verſ. 10 *Nam quòd mortuus eſt, peccato mortuus eſt ſemel: quòd autem vivit, vivit Deo.*

Verſ. 11.

Verſ. 11 *Ita etiam vos colligite, vos tum mortuos eſſe peccato, tum verò vivere Deo per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum.*

Arg. 10. Sicut CHRISTUS ad abluendum, & abolendum peccatum, per mortem ſuam, ſemel tantùm mortuus eſt, reſurgens verò à mortuis, perpetuò vivit in DEI gloriam, ſic etiam vos qui juſtificati eſtis, fidei ratiocinio colligite, & ſtatuite vos in CHRISTI morte unica, ſemel eſſe mortuos peccato expiando, nec ultra ad moriendum pro peccato teneri; ſemel eſſe mortuos peccato exautorando, nec ultra ad ſerviendum peccato teneri: ſemel eſſe mortuos peccato deſtruendo, nec ad mortificandum peccatum, virtute CHRISTI poſſe deſtitui: ſed in ejus reſurrectione ad vitam immortalem, vivendam DEO, ſive in DEI gloriam, perpetuò teneri, & ut vivere poſſitis DEO, in æternum, ſatis vos habere virium, & auxilii per CHRISTUM IESUM Dominum noſtrum. Tantùm igitur abeſt, ut per doctrinam juſtificationis gratuitæ, aperiatur via ad perſeverandum in peccatis, ut contra nihil ea ſit ad ſanctitatem conducibilius, vel efficacius.

Secunda Pars.

Verſ. 12. *Ne regnato igitur peccatum in mortali veſtro corpore, ut auſcultetis ei in cupiditatibus corporis.*

Sequitur ſecunda pars Capitis, in qua, ex præcedentibus hortationem infert Apoſtolus, ad omnes fide juſtificatos, ut ſanctitati ſtudeant. Theſis probanda eadem eſt, quæ ſuperior, nempe TENENTUR juſtificati, non permanere in peccato, ſed ſanctitati ſtudere: argumenta affert tredecim, quorum tria priora hortatione ſequenti includuntur.

Hortationis autem membra tria ſunt, & argumenta totidem, ad confirmandam theſin, hortatione involutam. Primum membrum hortationis eſt, ne obediant peccato cupiditatibus corporis pravis indulgendo.

Arg. 1. Eſt hoc; Morem gerere pravis cupiditatibus corporis, eſt regnum peccati, ſeu diaboli, unde liberati eſtis, denuo admittere in mortali corpore veſtro; quod juſtificatis horrorem debet incutere. Ergo jam juſtificati non debetis peccato indulgere, ſed ſanctitati ſtudere.

Verſ. 13. *Neque ſiſtite membra veſtra arma injuſtitiæ peccato: ſed ſiſtite vos Deo ut ex mortuis vivos, & membra veſtra arma juſtitiæ Deo.*

Secundum

Secundum membrum hortationis, ne militent huic tyranno, peccato scilicet, adhibentes facultates animæ, vel corporis ut satellites, ad pugnandum pro peccato, in quo habetur *Arg.* 2. Peccato servire, est facultates animæ, & membra corporis, exhibere ut arma iniquitatis, ad pugnandum pro peccato & diabolo, contra DEUM & propriam salutem, quod justificatis abominandum esse debet. Ergo justificati non debent peccato servire.

Sistite] Tertium membrum hortationis, Ut sistant se milites, & servos DEO liberatori ex mortuis, in quo est *Arg.* 3 DEUS vos à morte in peccatis, & perditione æterna, revocavit in vitam ut serviatis justitiæ, & pro DEO adversus ejus hostes, decertetis. Ergo sanctitati studere debetis.

Vers. 14. *Peccatum enim vobis non dominabitur, non enim estis sub Lege, sed sub gratia.*

Arg. 4. Si contendatis, & pugnetis adversus PECCATUM, Tyrannus ille non recuperabit in vobis regnum, quod amisit, nec dominabitur vobis peccatum, sed vos victores per CHRISTUM evadetis: Ergo sanctitati studere debetis.

Non enim] *Arg.* 5. confirmans superius, Non estis sub lege, seu fœdere operum, in quo mandatum districtam exigit obedientiam, sed vires non confert ad obediendum, sed estis sub gratia, seu fœdere gratiæ, in quo gratia DEI, cum mandato, fidelibus confert vitam, & vires ad obtemperandum. Ergo certi de victoria adversus peccatum, sanctitati studere debetis.

Vers. 15. *Quid igitur peccabimus, quòd non simus sub Lege, sed sub gratia? Absit.*

Repetit & rejicit absurdam objectionem libertinorum, qui gratiam DEI, trahunt in licentiam peccandi, quum contra sequatur ex dictis scilicet, Quia sumus sub gratia: Ideo non indulgendum peccato.

Vers. 16. *An nescitis quòd cui sistitis vos servos ad auscultandum, ejus servi estis cui auscultatis, sive peccati ad mortem, sive obedientiæ ad justitiam?*

Arg. 6. Confutandæ objectioni obiter inserviens; Quum servos vos esse ejus cui obeditis, & mercedem reportare, servitio congenerem, necesse sit, sive obediatis peccato, sive divinis præceptis obediatis, nisi velletis peccati

tis peccati ſervi haberi, & æternæ mortis mercedem reportare, cavendum ne peccato indulgeatis, & ſi velletis ſervi Dei haberi, ut juſti & vitæ hæredes pronunciemini, ſanctitati vobis ſtudendum eſt neceſſariò.

Verſ. 17. *Gratia autem ſit Deo quòd fuiſtis* quidem *ſervi peccati, ſed ex corde auſcultaſtis ei formæ doctrinæ in quam eſtis traditi:*

Arg. 7. Per Dei gratiam, tranſiit tempus ſervitii, quod præſtabatis peccato, ante regenerationem, & jam converſi, ſincere doctrinæ Euangelii obedire incepiſtis, cui tanquam typo traditi eſtis, & cujus impreſſionem jam recepiſtis: Ergo redire ad ſervitium peccati, vel recedere ab obedientia ſanæ doctrinæ indignum eſt, ſed in obedientia doctrinæ cui traditi eſtis, pergere oportet.

Verſ. 18. *Et liberati à peccato, mancipati eſtis juſtitiæ*

Arg. 8. A peccato jam liberati, per omnipotentis Dei brachium, mancipati eſtis juſtitiæ & ſanctitati; Ergo mancipationis jure, ut ſervi juſtitiæ, ſervire ſanctitati tenemini.

Verſ. 19 *Hominum more loquor, propter infirmitatem carnis veſtræ. Nempe ſicut ſtitiſtis membra veſtra ſerva impuritati & legis tranſgreſſioni, ad* patrandam *legis tranſgreſſionem: ita nunc ſiſtite membra veſtra ſerva juſtitiæ ad ſanctimoniam.*

Poſt excuſatam terrenæ ſimilitudinis craſſitiem, quæ in multis, non reſpondet rebus his ſpiritualibus, quam tamen adhibere viſum eſt Spiritui ſancto, propter infirmitatem Romanorum, ex parte carnalium, qui ſublimiorem, ſeu magis ſpiritualem loquendi modum, tam facile capere non poterant, repetit hortationem & addit *arg.* 9. Membra veſtra aliquando præbuiſtis immunditiæ, & in univerſum injuſtitiæ ſerva, ad opera injuſtitiæ patranda, Ergo nunc æquum eſt, ut pari ſaltem ſtudio, præbeatis membra veſtra ſerva juſtitiæ, ad ſanctificationem veſtram, & non minus ſegnes eſſe, ad recte agendum quam olim ſtrenui eratis ad peccandum.

Verſ. 20. *Quum enim ſervi eratis peccati, liberi eratis juſtitiæ.*

Arg. 10. Confirmans ſuperius, Quum eſſetis mancipia peccati, ut liberos à juſtitia vos geſſiſtis, nam non omnino obtemperaſtis juſtitiæ in nulla re,

ullare, Ergo æquum eſt jam cum mancipia eſtis juſtitiæ, ut liberos vos geratis à peccato, nec ei obtemperetis omnino.

Verſ. 21. *Quem igitur fructum habebatis tunc* ex iis *de quibus nunc erubeſcitis? nam finis illorum mors eſt.*

Arg. 11. Nullum alium fructum, ex anteacta vita in peccatis percepiſtis, præter pudorem, qui nunc vobis incutitur, nec expectare poteratis alium fructum tandem, præter mortem æternam, quæ finis eſt peccati. Ergo cavendum vobis, ne amplius ſerviatis peccato.

Verſ. 22. *Nunc verò liberati à peccato, ſervi autem facti Dei, habetis fructum veſtrum in ſanctimoniam: finem autem vitam æternam.*

Arg. 12. Poſtquam vindicati in libertatem, à peccati ſervitute, mancipati fuiſtis Deo, ſanctimoniæ veſtræ fructum habetis, ipſam indies augeſcentem ſanctimoniam, & tandem habituri eſtis in fine, vitam æternam. Ergo ſtudendum diligenter ſanctitati.

Verſ. 23. *Nam ſtipendia peccati mors: donum autem Dei eſt vita æterna, in Chriſto Ieſu Domino noſtro.*

Arg. 13. Confirmans ſuperiora, in hunc ſenſum; firma ſunt omnia, quæ hactenus dicta ſunt in hoc argumento, nam ſtatutum eſt ex Dei ſententia, ſtipendium peccati peccatoribus, ſecundum meritum reddere, *mortem* æternam; *vitam* verò æternam, cum juſtificatione & ſanctitate, quæ cum vita æterna connectuntur, non ex debito, ſed ex gratia dare, ut *donum* gratuitum; idque non niſi in *Domino* noſtro Iesu Christo. Ergo non indulgendum peccato ne peream, ſed cum fide in Christum conjungendum ſtudium ſanctitatis, quam ſanctitatem cum vita æterna gratis donaturum eſſe Deum, credentibus in Christum & ſanctitati ſtudentibus, ex ſuperioribus probatum eſt.

Caput

Hortatus eſt ſuperiori Capite juſtificatos per fidem, ad ſanctimoniam: Quia autem ii qui maximè ſtudent ſanctitati, maximè ſentiunt, & lugent vim peccati inhabitantis, nondum extincti: Ideo in horum gratiam ſequitur, Quarta *confirmatio gratuitæ juſtificationis per fidem in Chriſtum*, quod conſolationem præbeat Sanctorum conſcientiis afflictis, propter imperfectam obedientiam Legis, & peccati inhabitantis in ſe reliquias.

Capitis tres ſunt partes: In prima, *ut conſolationem capiant juſtificati, adverſus imperfectam obedientiam Legis, agit de juſtificatorum liberatione à fœdere legali, & novo nexu ipſorum in fœdere gratiæ, qui primus eſt locus conſolationis, ad* verſ. 7. Secunda *continet apologiam, pro legis ſanctitate; ſolutis duabus contra legem objectionibus, ad* verſ. 14. *In* tertia, *habetur ſecundus locus conſolationis, in quo, luctam ſuam, adverſus reliquias peccati in ſe, & victoriam reportatam, ex doctrina juſtificationis per fidem in* CHRISTUM, *proponit Apoſtolus, ut in ſuo exemplo, & experientia, conſolationem caperent, conſcientiæ luctantes.*

Prima Pars.

Verſ. 1. *AN ignoratis fratres (peritos enim Legis alloquor) legem* tantiſper *dominari cuipiam quanto tempore ipſe vivit?*

Verſ. 2. *Nam viro addicta mulier, viventi viro devincta eſt per legem: quòd ſi mortuus fuerit vir, liberata eſt à lege viri.*

Verſ. 3 *Proinde vivente viro mœcha vocabitur ſi fiat alterius viri: ſin autem mortuus fuerit vir ejus, libera eſt à lege illa: ut non ſit mœcha, ſi fiat alterius viri.*

Quod ad *primam partem* attinet, comparatione à matrimonio ſumpta, oſtendit juſtificatos liberari à conjugali fœdere legis, ſit deſponſati per novum fœdus gratiæ, novo marito CHRISTO, fructus juſtitiæ feramus, in nova legis obedientia, in gloriam novi mariti noſtri CHRISTI.

Protaſin comparationis proponit, tribus primis verſibus, in hunc ſenſum; Quemadmodum nulla lex dominatur mortuis, (ut ſcitis) ſed viventibus tantùm, *verſ.* 1. Et nominatim, lex conjugii, ſeu fœdus matrimoniale diſſolvitur, altero conjuge mortuo, ita ut uxor, mortuo marito, ſine adulterio, nubere poſſit alteri, *verſ.* 2. & 3. ſic vos, *&c.* ut mox patebit.

Vers. 4. *Itaque fratres mei, vos quoque mortificati estis Legi in corpore Christi: ut essetis alterius, ejus* videlicet *qui ex mortuis suscitatus est, ut fructum feramus Deo.*

Sequitur apodosis comparationis, in hunc sensum; Sic vos, qui olim desponsati quasi eratis legi per fœdus operum conjugale, mortuo CHRISTO pro vobis, ut Legi, & Justitiæ, & Fœderi Operum satisfieret vestro nomine, judicialiter mortui estis legi, seu fœderi legali, in corpore CHRISTI: (nam lex, seu fœdus legale interfecit CHRISTUM, & vos in eo) & per consequens liberati estis à conjugio Legis, seu conjugali fœdere legis; ita ut sine justitiæ violatione novum matrimoniale fœdus Gratiæ feriatis cum CHRISTO ex mortuis suscitato. In hunc finem ostendit, dirempti matrimonii, inter fœdus operum seu legis, & nos, finem esse, non ut viveremus pro libitu nostro, sed ut excitati à statu, seu conditione mortis, per resurrectionem CHRISTI, essemus alterius, seu desponsaremur alteri marito, illi videlicet, qui excitatus est a mortuis, *id est*, CHRISTO qui resurrexit à mortuis, & nos in vitam novam secum excitavit, sibique secundum fœdus gratiæ desponsavit, ut CHRISTO, seu fœderi gratiæ desponsati, fructum feramus novæ obedientiæ in DEI gloriam.

Consolationis justificatorum, imperfectionem obedientiæ suæ deflentium, argumenta sunt *quinque*.

Mortificati] Primum argumentum; Liberati estis, à fœdere operum legali, quod nullam admittit obedientiam, præter perfectam, & omnibus numeris absolutam: Ergo consolationem habetis, vos omnes justificati, qui defletis imperfectionem novæ vestræ obedientiæ.

Alterius] *Arg.* 2. Desponsati jam estis, alteri marito CHRISTO scilicet, qui excitatus est ex mortuis, qui quum obedientiæ vestræ imperfectiones præstare poterit, & secundum fœdus gratiæ, inchoatam obedientiam vestram, gratam DEO reddere, in se receperit, consolationem habetis vos, qui imperfectionem obedientiæ vestræ defletis.

Fructum] *Arg.* 3. Desponsati estis CHRISTO à mortuis excitato ut non maneatis steriles, sed fructus feratis, in gloriam DEI: Ergo consolationem habetis vos, qui imperfectionem obedientiæ vestræ lugetis.

Vers. 5. *Quum enim essemus in carne, effectus peccatorum per Legem* existentes *agebant in membris nostris, ad fructum ferendum morti*:

Argument.

Arg. 4. Confirmans ſuperius, à conditionis noſtræ mutatione, cum eſſemus in carne irregeniti, (& per conſequens, ſub fœdere legali) affectus peccatorum, ſeu prava deſideria, per ſanctam DEI Legem excitabantur, & ſe potenter exerebant, in membris ſeu facultatibus noſtris omnibus, & animæ & corporis, uſque ad peccati actualis, mortiferum fructum proferendum: Ergo à pari ſequetur, cum jam ſumus regeniti, & per conſequens ſub fœdere gratiæ, ut ſancta deſideria, per fœdus novum, & mandatum novum excitata, potenter etiam ſe exerant, in membris noſtris, ad fructum bonorum operum ferendum DEO, ne maneamus ſteriles. Quæ conſolatio non eſt exigua; Nam ſi nos per fidem, fœdus gratiæ apprehenderemus, animaſque noſtras per ipſius promiſſiones nobis applicatas, excitaremus, non dubium eſt, quin uberiores fructus bonorum operum proferremus. Id enim ipſum eſt, quod CHRISTUS dicit, *Iohan.* 15. 5. *Ego ſum vitis, vos palmites: is qui manet in me, & in quo ego* maneo, *hic fert fructum multum: nam ſeorſum à me nihil poteſtis facere.*

Verſ. 6. *Nunc autem liberati ſumus à Lege, mortuo* eo *in quo detinebamur: ut ſerviamus in novitate ſpiritus, ac non* in *vetuſtate literæ.*

Arg. 5. Explicans & confirmans ſuperius, à fine mutatæ conditionis noſtræ, *Nunc* poſt juſtificationem *ſcilicet*, per Gratiam CHRISTI liberati ſumus à fœdere legis, (mortuo illo fœdere in quo detinebamur, vel mortuis nobis in CHRISTO, in quo judicialiter continebamur) eo ipſo fine ut ſerviamus DEO, vi Spiritus ſancti novas vires conferentis, novos & ſpirituales fructus ferendo, & non ſuperficiales, ſeu hypocriticos fructus, quales litera veteris fœderis legalis jam aboliti ad ſummum proferebat. Ergo fine ſuo non excidet DEUS, ſed juſtificatos, dolentes de imperfectâ obedientiâ ſuâ, feraces reddet bonorum operum, in Spiritus novitate; fructus enim qui proveniunt vi fœderis gratuiti, verè novi ſunt, & à Spiritu regenerante, & novas vires ad benè agendum ſubinde ſuppeditante oriuntur; fructus verò, qui vi fœderis operum proferuntur, vel ſunt naturæ corruptæ aperta rebellio adverſus DEI Legem, vel ſimulata in externo opere tantùm obedientia, quales ſunt Phariſæorum fructus, qui in litera, *id eſt*, externa ſpecie, & titulo tenus Legi obediebant, ſine omni cordis renovatione.

Verſ. 7. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum* eſt? *Abſit. Sed peccatum non cognovi niſi per Legem, nam ipſam quoque cupiditatem non noſſem, niſi Lex dixiſſet, Non concupiſces.*

Secunda pars Capitis, apologiam continens, pro legis ſanctitate inſolutione duarum objectionum, ex ſupra dictis ortarum: *Prima objectio*; Cum affectus peccatorum, ſeu pravi, & vitioſi motus, excitentur à lege, ut dictum eſt, videtur lex eſſe peccatum, ſeu cauſa peccati.

Reſpondet negando; Abſit, ut ea apud nos cogitatio obtineat. Rationes negationis ſuæ reddit tres, in quibus eſt apologia pro lege, experientia ſua illuſtratas: Prima ratio, quia lex monſtrat peccatum, & detegit ipſius malitiam, quod ſua experientia confirmat, qui latentem in corde concupiſcentiam ipſe non agnoviſſet eſſe peccatum, niſi eam *lege* prohibitam perſpexiſſet: Ergo lex ſancta eſt.

Verſ. 8. *Sed peccatum occaſione per illud præceptum ſumpta, effecit in me totam cupiditatem: Nam abſque Lege peccatum* quidem erat *mortuum*.

Ratio 2. Quia peccatum inhabitans, ſeu naturæ habitualis pravitas, eſt cauſa actualium peccatorum; lex vero non eſt cauſa, ſed occaſio, eaque non oblata, ſed arrepta tantum ad peccandum, ut ipſe compertum habebat: Nam peccatum inhabitans (inquit) ſeu naturæ pravitas, arrepta occaſione ex prohibitione Concupiſcentiæ in lege, tanto magis inflammata eſt; & nitens in vetitum, genuit in me omnis generis cupiditates, & pravos motus contra legem.

Nam abſque] Id confirmat à ſigno, quia lege non cognita, peccatum latet, torpet, & quaſi mortuum jacet, ubi vero accedit lex, excitatur & ſe prodit; ſicut ſordes abſente ſole latent, adveniente vero excitantur, ſe produnt & fatent, non ſolis, ſed ſuo vitio. Ergo ſancta eſt lex.

Verſ. 9. *Ego verò vivus eram abſque Lege quondam: præcepti autem illius adventu peccatum* quidem *revixit, Ego verò mortuus ſum*.

Experientia ſua amplius hoc explicat, oſtendens ſe olim, cum Phariſæus eſſet & irregenitus, opinione ſua vivum fuiſſe, id eſt, admodum juſtum, & minime

& minime reum mortis æternæ: ſed cum apertis ipſius oculis, per DEI gratiam verus legis ſenſus ipſi apertus eſt, tum ſe comperiſſe vim peccati, & ſe reum mortis æternæ, manifeſtè perſpexiſſe.

Verſ. 10. *Et inventum eſt illud mandatum quod erat ad vitam, mihi* cedere *ad mortem.*

Ex hac experientia duo ſe didiciſſe ait; *Primum*, finem mandati, & effectum per ſe, eſſe bonum, quia mandatum DEI bonum eſt, & ordinatum per ſe ad vitam, ſi homines ei obtemperaſſent. *Alterum*, Effectum legis per accidens eſſe mortem, quatenus mortem interminatur peccatori, & eum qui peccavit, reum peragit mortis, urgetque ex juſtitia, ut morti tradatur.

Verſ. 11. *Nam peccatum occaſione per illud præceptum ſumpta, ſeduxit me, & per illud occidit.*

Verſ. 12. *Itaque Lex ipſa quidem ſancta, & Præceptum illud ſanctum, ac juſtum & bonum* eſt.

Tertia ratio, pro legis apologia; Peccatum inhabitans, eſt cauſa ſeductionis, & mortis, arreptâ tantum occaſione ex lege, ſeu mandato, ſicut ipſe experientia didicerat; Nam cogitantem de vetitis in lege, *Peccatum* invitavit, & allexit ad vetita, & polluit, atque ita per mandatum morti magis magiſque obnoxium ipſum reddidit. Ergo lex tota ſancta eſt, & nominatim mandatum illud *vetans concupiſcentiam*, ſanctum, juſtum, & bonum eſt, nempe quia à ſancto DEO, ſecundum æquitatem, & ad noſtram utilitatem, datur.

Verſ. 13 *Ergo quod bonum* eſt, *mihi factum eſt mors? Abſit: ſed peccatum* mihi factum eſt mors, *ut appareret eſſe peccatum mihi per id quod bonum eſt efficiens mortem*, id eſt, *ut peccatum fieret admodum peccans per illud præceptum.*

Secunda objectio; diceret aliquis, Ergo ne quod bonum eſt, mihi eeſſit in cauſam mortis; Reſpondet averſando calumniam: ſiquidem diſcernenda eſt occaſio à cauſa, & uſus rei, ab abuſu. Abſolvit igitur legem, & inpeccatum inhabitans, culpam omnem conjicit. Immo, *inquit*, non lex ſed peccatum inhabitans mihi eſt cauſa mortis, & prodit ſe eſſe peccatum, quatenus

quatenus per bonam DEI legem irritatum & accenſum in me, viticſe motus & legi DEI rebelles, excitavit, mortemque hac ratione mihi tantò magis accerſivit, ut ita peccatum innatum, *maxime peccans* in me per illud mandatum manifeſtaretur. Quod opportunè dictum eſt, ad obturandum omnibus os, qui concupiſcentiam illam innatam, & nunc omnibus naturalem, alioqui negarent peccatum eſſe, niſi ea & actualium peccatorum & mortis cauſa, eſſe comperiretur: atque hæc eſt pro lege apologia.

Tertia Pars.

Verſ. 14. *Scimus enim Legem eſſe ſpiritualem: at ego carnalis ſum, venditus ut ſubjicerer peccato,*

Tertia pars Capitis, in qua habetur ſecundus locus conſolationis eorum, qui deflent ſuæ obedientiæ Legi præſtitæ imperfectionem, ab exemplo Apoſtoli luctantis cum eodem malo, & victoriam reportantis, beneficio gratuitæ juſtificationis, ut apparet ex verſu ultimo. Vis argumenti hæc eſt, Ipſe ego deflens in me vim peccati luctor adverſuseam, conſolationem capiens, ex juſtificatione per fidem in CHRISTUM: Ergo & vos ſancti athletæ in luctu veſtro conſolationem accipite.

In Apoſtoli lucta, *triplex paroxyſmus* proponitur, & triplex victoria in receſſu, ubi febris jam refrixit: In quibus omnibus immiſcentur conſolationis argumenta aliqua, ducta ab Apoſtoli experientia: *Primus paroxyſmus* oritur ex triplici diſſidio; *Primum diſſidium eſt legis & ſuiipſius.* Ego, inquit, cum reliquis fidelibus agnoſco *legem* ſpiritualem, quæ tota ſapiat ſanctitatem Spiritus DEI, & ad ſpiritualem vivendi rationem, referatur tota. Sed meipſum cum reſpicio, & cum Legis ſpiritualitate confero meam obedientiæ imperfectionem, cogor meipſum (reſpectu veteris in me hominis nondum mortificati) carnalem agnoſcere, & tanquam mancipium venditum ut ſubjicerer peccato, è cujus vinculis expedire me nequeo, quin ſæpe abripiar quo nollem.

Verſ. 15. *Quod enim perpetro, non agnoſco: non enim quod volo hoc ago, ſed quod odi, hoc facio.*

Probat quod dixit & *ſecundum diſſidium* oſtendit inter *actiones* ſuas, & *judicium* ſuum renovatum: Quod perpetro, inquit, non agnoſco, non approbo; nempe cum actiones meas examino ad perfectam normam legis, cogor multa in actionibus meis, non approbare, ſed condemnare.

Ter-

Tertium diſſidium oſtendit, inter *actiones* ſuas, & *voluntatem* ſuam renovatam, non ago, quod volo bonum (inquit) impeditus ſcilicet, à corpore peccati in me; & quod odi malum hoc facio, à regula deficiens ubi nollem: vellem enim Legi DEI obedientiam perfectam præſtare, ſed minimè præſto, & in multis pecco.

Verſ. 16. *Quod ſi id facio quod nolo, conſentio Legi quòd bona ſit.*

Fuit primus paroxyſmus, ſequitur victoria in receſſu, & conſolationis argumenta tria, quibus Apoſtolus ſe & reliquos athletas conſolatur. Primum argumentum, Ego ipſe Apoſtolus, in numero ſum eorum, qui deflent ſuæ ſanctitatis imperfectionem, & eandem luctam, cum iis & moleſtiam in me percipio, ex meæ obedientiæ imperfectione. Ergo conſolationem habent, deflentes ſuæ ſanctitatis imperfectionem, cum nihil alienum à ſanctis reliquis, imo ne Apoſtolis quidem, patiantur.

Conſentio] *Arg.* 2. conſolationis eſt, Quod ex hac lucta emergat indicium ſanctificationis inchoatæ in luctante, & conſenſus in DEI legem, ut bonam & ſanctam: nam ſi quod nolo hoc facio, tum conſentio Legi quod bona ſit: Et idem indicium ſuæ ſanctificationis habent omnes deflentes ſuæ obedientiæ imperfectionem.

Verſ. 17. *Nunc itaque non amplius ego id perpetro, ſed peccatum quod in me habitat*, id perpetrat.

Arg. 3. Conſolationis eſt, Quod lugenti ſibi imperfectionem ſuam, improbanti, & condemnanti eam, non imputetur illud malum, (quod etiam intelligendum eſt de reliquis ſanctis athletis,) ſed peccato in ſe habitanti: quia DEUS, deflentes naturæ ſuæ pravitatem, æſtimat à meliori ipſorum parte, renovata ſcilicet, quæ prævalet, & prævalitura eſt, cum peccati inhabitantis mortificatione, & abolitione, à qua renovata parte denominatur Chriſtianus athleta; *Non amplius*, inquit, *ego id perpetro.*

Verſ. 18. *Novi enim non habitare in me (id eſt in carne mea) bonum: nam velle adeſt mihi, ſed ut quod bonum eſt perficiam, non aſſequor.*

Alter paroxyſmus, conſiſtens etiam in diſſidio *triplici*; Primum eſt inter ſeipſum *veterem* hominem; ſeu qua parte nondum erat renovatus, & ſeipſum

ipſum *novum* hominem, ſeu qua parte renovatus erat, & hic ipſe renovatus, condemnat ſeipſum non renovatum, ut vacuum omni bono, & receptaculum idoneum cuivis malo; *Novi*, inquit, *non habitare in me*, id eſt, *in carne mea*, (ſeu corrupta, & nondum purgata natura, quam ex carnali generatione traho) ullum bonum ſpirituale, per quod DEO placeam.

Probat quod dixit, & ſecundum diſſidium proponit, inter *voluntatem* ſuam renovatam, & impotentem *carnem*, ſeu naturam perverſam, *impedientem*, ne motus ſancti, à ſpiritu excitati, executioni mandentur.

Verſ. 19 *Non enim facio bonum quod volo; ſed malum quod nolo, hoc ago.*

Tertium diſſidium, inter *voluntatem* renovatam, & *carnem*, ſeu veterem hominem, non tantùm impedientem, renovatæ voluntatis executionem, ſed etiam contraria voluntati renovatæ effecta *mala producentem*. Miretur hic aliquis, quid ſibi velit, cum de mali perpetratione loquitur; cum ſcimus omnes ex Scripturis, quam ſanctè, & immaculatè, ſe geſſerit in omnibus Apoſtolus noſter, poſt converſionem ſuam. Sed mirandum non erit, cum perpendimus, eum pro ſanctitatis eximia menſura, qua donatus erat, non potuiſſe naturæ ſuæ rebelles motus intueri, quin ſe reum peragerat, & boni omiſſi, & mali perpetrati: Obſervabat enim motus illos, vel impedientes, ne omnes officii ſui partes, erga DEUM & homines, quam exactiſſimè præſtaret, vel polluentes aliquo modo, in DEI conſpectu, actiones ſuas omnes, legi DEI contrarias eſſe. Quid mirum ergo, ſi hunc in modum, ſe tanquam eximium peccatorem pingat?

Verſ. 20. *Quod ſi id facio ego quod ego nolo, non amplius ego id perpetro, ſed peccatum quod in me habitat*, id perpetrat.

Sequitur victoria, poſt hunc paroxyſmum, & repetita conſolatio ſui ipſius, & reliquorum Sanctorum, Quod deflenti ſibi, hanc ſuam imperfectionem, non ſit imputandum admiſſum peccatum, ſed corruptioni ſuæ naturæ, ſeu habituali peccato inhabitanti, perditioni & abolitioni deſtinato: & quod obluctetur peccato, idcirco denominetur ipſe à meliori, & renovata ſui parte, ut ſupra *verſ.* 17. non verò à parte deteriori.

Verſ. 21. *Invenio igitur volenti mihi facere bonum, hanc legem* impoſitam eſſe, *quòd mihi malum adjaceat*.

Tertius

Tertius paroxyſmus, conſtans triplici diſſidio; Primum eſt *inter ſe* renovatum, *ſanctitati ſtudentem*: & *pravam inclinationem*, ei adhærentem, ipſumque ex neceſſitate quadam, tanquam lege aliqua *ad malum incitantem*, & impellentem.

Verſ. 22. *Delector enim Lege Dei quòd ad interiorem hominem.*

Verſ. 23. *Sed video aliam legem in membris meis belligerantem adverſus Legem mentis meæ, & captivum reddentem me legi peccati, quæ eſt in membris meis.*

Secundum diſſidium, eſt inter hominem interiorem ſpiritualem, ſeu renovatum, cum ſuis affectibus renovatis, & DEI lege, *ex altera parte*; & hominem exteriorem, animalem, ſeu veterem non renovatum, inſtinctum membris ſuis, & facultatibus, cum ſuis motibus rebellibus, *ex altera parte*; adverſus legem DEI, & legem, ſeu inclinationem mentis renovatæ, pugnantem, & prævalentem aliquando, & captivum ſe reddentem pravæ ſuæ naturæ inclinationi. Hæc pugna eſt, de qua *Galat.* 5. 17. *Caro concupiſcit adverſus ſpiritum, & ſpiritus adverſus carnem: hæc autem inter ſe oppoſita ſunt, ut non quæcunque volueritis eadem faciatis*: Quam luctam ſoli intelligunt, qui eam intra ſe ſentiunt, & vim peccati etiam ſanctiſſimas actiones ſuas, aliquo modo polluentis, & vitæ ſuæ telam totam, longè latèque pervadentis experiuntur.

Verſ. 24. *Ærumnoſus ego homo: quis me eripiet ex iſto corpore mortis?*

Tertium diſſidium, eſt inter *Concupiſcentiam pravam*, & ſanctum DEI ſervum, *proſtratum*, jacentem, & ſub oppreſſione victricis perverſitatis naturæ, ſeu corporis hujus mortiferi, gementem, lamentantem, & ad DEUM liberatorem exclamantem.

Verſ. 25. — *Gratias ago Deo per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.*

Poſt paroxyſmum, ſequitur victoria, & conſolatio per fidem in juſtificantem CHRISTUM, unà cum gratiarum actione, ad DEUM liberatorem, qui conſolationem paravit in CHRISTO, non iis qui peccato indulgent, ſed iis qui peccata deflent.

Verſ. 25. *Nempe igitur ipſe ego mente quidem ſervio Legi Dei, carne verò legi peccati.*

Tandem ſedatâ mente, poſt affectum, & doloris ob peccatum inhabitans; & gaudii, propter ſpectatam liberationem per CHRISTUM, Apoſtolus proponit ſeipſum denuo, commilitonem, cum reliquis ſanctis, in hoc ſacro bello, adverſus reliquias peccati; *In hunc ſenſum*: Nempe igitur, ipſe ego Apoſtolus, (ut in conſolationem eorum qui peccata ſua deflent ſummatim recolligam, quæ de me ipſe dixi) profiteor, me non aſſequutum eſſe, eam menſuram ſanctitatis, ad quam aſpiro: Sed unà cum reliquis Sanctis, lugens, & luctans, ſuo ſpe liberationis, pergo: Et quaſi diviſus à meipſo, luctantibus inter ſe, ſpiritu & carne in me, *mente* quidem, ſeu parte mei ſpirituali, & renovata, cum *delectatione*, ſervio Legi DEI: *Carne* verò, ſeu parte mei non renovatâ, ipſe inquam, tanquam captivus legi peccati, ſeu corruptæ naturæ inclinationi prævalenti, *ſubjugatus ſervio.*

Caput octavum.

QUinta Confirmatio, Juſtificationis per fidem eſt, *quod hæc juſtificandi ratio, ſolidam conſolationem præbeat, non ſolùm adverſus omne malum, poſt hanc vitam metuendum, ſed etiam adverſus omnes moleſtias, & afflictiones, quibus obnoxii ſunt Dei filij in hac vita.*

Capitis *tres* ſunt partes, *Prima* eſt conſolatio Juſtificatorum, adverſus condemnationis metum, qui vexare poſſet, lugentes ſuæ ſanctificationis imperfectionem, & peccati in ſe reliquias. Quam conſolationem propriam facit juſtificatorum ſtudentium ſanctitati, ſecluſis irregenitis, peccato indulgentibus, ad *verſ.* 9. eamque applicat Romanis, ad *verſ.* 12. Et applicatam, in uſum trahit, ad *verſ.* 17. *Secunda pars* continet conſolationes Juſtorum, adverſus hujus vitæ calamitates, quibus Fideles obnoxii ſunt, ad *verſ.* 31. *Tertia pars* continet Juſtificatorum Triumphum de omnibus hoſtibus, ad finem.

Verſ. 1. *NVlla igitur nunc* eſt *condemnatio iis qui* ſunt *in Chriſto Ieſu*, qui *non ſecundùm carnem ambulant, ſed ſecundum ſpiritum.*

Ex ſuperio-

Ex ſuperioribus, infert conſolationem Juſtificatorum, adverſus condemnationis metum, quem incutere poſſet, peccati in ſe habitantis, conſcientia: Nulla (inquit) eſt condemnatio iis, qui verâ fide inſiti ſunt CHRISTO: Et quia multi profitentur fidem, quam non habent, deſcribit verè fideles, & juſtificatos, ab hac proprietate, quod non indulgeant peccato, nec ultrò ſequantur, carnis, & corruptæ naturæ ſuæ ductum, ſed ſecundum DEI mandata ambulent, & motus Spiritus ſancti, intus ſuadentis, ut vitæ ſuæ curſum, ſecundum verbi DEI regulam, dirigant, lubentes ſequantur.

Verſ. 2. *Nam Lex Spiritus vitæ* qui eſt *in Chriſto Ieſu, liberavit me à lege peccati & mortis.*

Hanc conſolationem, deberi verè juſtificatis, ſanctitatis ſtudioſis, probat tribus argumentis.

Argumentum primum, Lex fidei, vitæ, & Spiritus in CHRISTO, ſeu fœdus Gratiæ, liberavit unumquemque fidelem, & me nominatim, à lege mortis & peccati, ſeu à fœdere Operum: Ergo Juſtificatis, verè cum CHRISTO unitis, nulla eſt condemnatio. Per legem enim ſpiritus vitalis in CHRISTO, intelligit legem fidei, ſeu fœdus Gratiæ, quia per fidem, ſeu fœdus gratiæ, accipitur Spiritus, & vitæ CHRISTI communio. Per legem verò mortis & peccati, intelligit legem operum, ut *Rom.* 3 27. ſeu fœdus operum, per quam legem, ſeu fœdus, fit convictio de peccato, & condemnatio reorum ad mortem.

Verſ. 3. *Nam quæ Legis erat impotentia quum viribus eſſet deſtituta in carne, Deus ſuo ipſius Filio miſſo in forma conſimili carni peccato obnoxiæ, idque pro peccato, condemnavit peccatum in carne.*

Arg. 2. Cum lex impotens comperta eſt, ad juſtificationem procurandam, propter carnis, ſeu humanæ naturæ, jam corruptæ, impotentiam, ad perfectam obedientiam ei præſtandam. DEUS miſſo Filio in carnem, ejuſdem naturæ cum noſtra, ſimilemque in omnibus (excepto peccato) in Filii ſui carne crucifixa, condemnavit peccatum noſtrum, ut expiatione factâ pro nobis, prorſus aboleretur è nobis. Ergo peccatum non poterit nobis juſtificatis, qui in CHRISTO ſumus, eſſe cauſa condemnationis, & ſic nulla nobis eſt condemnatio.

Vers. 4. *Ut jus illud Legis compleatur in nobis, qui non secundùm carnem ambulamus, sed secundùm Spiritum.*

Arg. 3. Eo ipso fine, condemnatum est pecatum, in condemnato & mortuo CHRISTO, pro nobis, ut nobis in CHRISTO semel condemnatis, & mortuis, Legi satisfactum esse in nobis comperiretur; in nobis, inquam, qui non carnis desideria sequimur, sed ductum Spiritus sancti: Ergo nulla jam nobis restat condemnatio.

Vers. 5. *Nam qui secundùm carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt: qui verò sunt secundùm Spiritum quæ Spiritus sunt.*

Cur hanc consolationem, propriam fecerit sanctitati studentium, seclusis omnibus irregeniti-, seu peccato indulgentibus, rationes reddit *quatuor*. *Prima ratio*, Carnales, & irregeniti, sola carnalia, & vitiosa sapiunt, & affectant: regeniti verò sapiunt, & affectant spiritualia: Ergo non mirum, quod soli sanctitatis studiosi, ad immunitatis à condemnatione consolationem, admittantur, carnales verò excludantur.

Vers. 6. *Nam quod sapit caro, mors est: quod autem sapit Spiritus, vita & pax:*

Ratio 2. Ipsa prudentia carnalium hominum moderatrix consiliorum; & actionum ipsorum, fertur tantùm ad ea, quæ carni placent, sine respectu ad DEUM, & vitam æternam, & sic ad mortem tantum fertur; Prudentia verò spiritus, seu habitus dirigens actiones renatorum, fertur ad ea, quæ ad vitam & pacem spiritualem spectant; Ergo non mirum, si soli eximantur regeniti, & spirituales, à condemnatione, non verò carnales.

Vers. 7 *Quoniam quod sapit caro inimicitia est adversus Deum. Legi enim Dei non subjicitur: nam ne potest quidem.*

Ratio. 3. Confirmans priorem; Carnis prudentia ipsa, politicorum ingeniorum præcipua virtus, DEO *inimica* est, siquidem sua tantùm quærit, & curat, DEO semper posthabito, & rejecto, nec enim legi DEI, vel subjicitur, vel subjicii quidem potest: nam finibus suis carnalibus, non potest non subjicere animam, Cælum, DEUM, & omnia; de iisque agere, prout carni, & finibus carnalibus, conducibile existimat: Non mirum ergo carnales non eximi à condemnatione.

Vers. 8.

Vers. 8. *Ergo qui in carne sunt, Deo placere non possunt.*

Ratio 4. Quicunque irregeniti sunt, in statu carnis, seu corruptæ naturæ, DEO placere non possunt, quia non possunt non studere illis rebus, quæ sibi placent. Non ergo mirum, quod non eximantur è condemnatione.

Vers. 9. *Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu: siquidem Spiritus Dei habitat in vobis, quòd siquis Spiritum Christi non habet, is non est ejus.*

Applicando proprietatem Justificatorum Romanis, applicat etiam consolationem de immunitate à condemnatione iisdem Romanis, ad quos scribit, de iis judicans ex charitate: prudenter interim ipsos alloquitur, ne hypocrisin in quovis foveret. Rationes autem applicationis dat quatuor.

Prima ratio. Vos non estis obnoxij imperio carnis, non estis irregeniti, sed in statu spirituali, spiritus ductum sequentes. Ergo nulla vobis condemnatio, seu, quod idem est, ad vos pertinet prædicta consolatio.

Ratio 2. confirmans superiorem, Spiritus CHRISTI, corda vestra, & vitam vestram formans ad sanctitatem, habitat in vobis; nam nisi sic de vobis judicarem, vos etiam ad CHRISTUM non pertinere existimarem; nam qui CHRISTI Spiritum sanctificantem non habet, nondum CHRISTI vivum membrum est. Ergo nulla vobis est condemnatio.

Vers. 10. *Porrò si Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus autem, vita est propter justitiam.*

Ratio 3. Cum CHRISTUS sit in vobis, licet corpus quidem vestrum, ratione reliquiarum peccati, non nisi in morte abolendarum, morti sit destinatum, & certò moriturum: SPIRITUS tamen regenerationis datus vobis, est ipsa vita æterna in vobis, seu animabus vestris inchoata, propter justitiam CHRISTI imputatam. Ergo nulla vobis est condemnatio.

Vers. 11. *Sed si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum ex mortuis, habitat in vobis, is qui excitavit Christum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra per inhabitantem ipsius spiritum in vobis:*

Ratio

Ratio 4. Spiritus CHRISTI inhabitans in vobis, domicilium ſuum non eſt unquam omnino deſerturus, ſed vos glorioſum, & dignum ſe hoſpitium immortale, ſibi redditurus; In quem finem, DEUS, non minus certo, & potenter veſtra etiam corpora mortalia, ad vitam immortalem vivificabit, quam CHRISTI corpus, à mortuis excitavit: Ergo nulla vobis eſt condemnatio.

Verſ. 12. *Nempe igitur fratres, debitores ſumus non carni, ut ſecundum carnem vivamus*, ſed Spiritui.

Applicatam Romanis conſolationem, de immunitate a condemnatione, trahit jam in uſum, hortando eos, ut ſanctitati ſtudeant, & ita ſibi firmam conſolationem reddant. Hortationis argumenta ſunt ſex.

Argumentum primum. Devincti ſumus omnibus modis, ad ſerviendum *Spiritui ſancto*, nos de officio noſtro, intus, & ex verbo ſuo, quotidie commonenti; non vero debemus *carni*, ſeu naturæ pravitati ſervire, vel ejus deſideriis obſequi, quippe cui nihil debemus, præter odium, & mortificationis media, perſolvere. Ergo ſanctitati ſtudendum.

Verſ. 13 *Nam ſi ſecundùm carnem vixeritis, futurum eſt ut moriamini: ſed ſi Spiritu actiones corporis mortificetis, vivetis.*

Arg. 2. Si carnis, ſeu corruptæ naturæ deſideria, vobis pro regula ſtatuatis, ut ſecundum ea, vitam inſtituatis veſtram, morte æterna moriemini: Ergo niſi perire vultis, ſanctitati ſtudendum.

Arg. 3. Si Spiritui DEI obtemperaveritis, ſolis mediis ab ipſo præſcriptis utentes, & virtutem ipſius, quam vobis in CHRISTUM credentibus ſuppeditabit, adhibentes, ad motus pravos & actiones corporis carnalis pravas mortificandum; haud dubiè vitam æternam ex DEI gratia conſequemini. Ergo ſanctitati ſtudendum.

Verſ. 14. *Quotquot enim Spiritu Dei aguntur ij ſunt filii Dei.*

Arg. 4. Confirmans ſuperius, Omnes qui ſequuntur mandata, & ductum Spiritus ſancti, teſtantur ſe eſſe filios DEI, virtute Spiritus regenitos: Ergo ut probetis vos eſſe DEI filios, Spiritui DEI obtemperantes, ſanctitati ſtudete.

Verſ. 15. *Non enim accepiſtis Spiritum ſervitutis rurſus ad metum*

metum, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis per quem clamamus, Abba, id eſt, *Pater.*

Arg. 5. Simul etiam, Confirmans eos eſſe DEI filios, Quia poſtquam confugerunt ad CHRISTUM, & fœdus gratiæ amplexi fuerunt, liberati ſunt per fidem, à ſervili metu condemnationis, (quem incutit Spiritus, omnibus, qui ex fœdere legali, ſeu operibus quærunt vitam) & donati ſunt Spiritu adoptionis. Hinc argumentum; Poſtquam fœdus gratiæ, per fidem in CHRISTUM, amplexi eſtis, non datur vobis amplius, *ſecundùm Evangelij tenorem*, ſervilis metus condemnationis, ſed Spiritus adoptionis, ut poſſitis DEUM familiariter, cum DEI populo, ſua quiſque lingua, Patrem invocare. Ergo & filii DEI eſtis, & ut filios DEI in ſanctitatis ſtudio, vos gerere tenemini.

Verſ. 16. *Et ille ipſe Spiritus teſtatur unà cum ſpiritu noſtro, nos eſſe filios Dei.*

Arg. 6. Spiritus DEI, obſignat in cordibus noſtris, & una teſtatur cum Spiritu noſtro, ſeu conſcientiis noſtris, nos eſſe DEI filios: Tenemur ergo ſicut decet DEI filios, in ſanctitatis ſtudio nos gerere.

Secunda Pars.

Verſ. 17. *Quòd ſi filij, etiam hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti, ſi modo* cum eo *patimur, ut* cum eo *etiam glorificemur.*

Secunda pars capitis, continens conſolationes juſtificatorum per fidem, adverſus afflictionum, in hac vita, acerbitatem.

Præmittit autem conſectarium, ex ſuperioribus deductum, in quo probat fideles, ſeu juſtificatos per fidem, non ſolùm hæredes eſſe DEI, & jus habere ad omnia ejus bona, ſed etiam cohæredes eſſe CHRISTI, & aſcitos per adoptionem, ad communionem cum unigenito filio, & in ſocietatem hæreditatis cum ipſo, propterea quod ſint filii DEI. Hoc jus eſt juſtificatorum ad hæreditatem, cujus hæreditatis poſſeſſionem, ut adeant, annectit conditionem afflictionum, cum CHRISTO perferendarum. Conſolationis autem argumenta affert Tredecim.

Primum argumentum conſolationis, Communionem cum CHRISTO in afflictionibus, ſequetur communio cum CHRISTO in regno cœleſti, & in poſſeſſione glorioſæ hæreditatis. Ergo in afflictionibus noſmet conſolemur.

Verſ. 18.

Vers. 18 *Reor enim minime pares esse præsentis temporis perpessiones gloriæ in nobis revelandæ.*

Arg. 2. Non est hæc dura conditio; Quia subductis calculis, comperio, quæcunque in hac vita perpetimur, justitiæ causa, indigna esse ut ullo modo, æquiparentur gloriæ revelandæ, & in nos tandem conferendæ; sive rerum qualitatem, sive temporis durationem spectemus: Ergo in afflictionibus nosmet consolemur.

Vers. 19. *Etenim mundus hic conditus, exerto capite, observans expectat dum revelentur filij Dei.*

Arg. 3. Figuratè propositum; tota mundi machina, suo modo nobiscum patiens, sustinet se spe revelandæ filiorum DEI gloriæ in die judicii, & solicitè quasi exerto capite, tempus illud optatum expectat; Ergo & nos, hac etiam spe, cum consolatione, nosmet sustinere debemus.

Vers. 20. *Nam vanitati mundus hic conditus, subjectus est, non sua sponte, sed propter eum qui subjecit* eum illi vanitati.

Explicat hoc argumentum; Ostendendo *primo*, res creatas, subjectas esse vanitati, id est, conditioni corruptibili, & abusui vanissimorum hominum, qui creaturâ abutuntur, ad omne genus peccati, eamque sibi servire cogunt, ad libidines suas vanissimas explendas: *Secundo* creaturam, non subjici huic servituti, *sua sponte*, seu naturali sua propensione, seu secundum usum naturalem, ad quem à DEO condita est, sed propter voluntatem, seu judicium DEI, qui huic maledictioni subjecit creaturam, unà cum homine peccatore, cujus causa creata est mundi machina. Hinc, *Arg.* 4. Creaturæ subjacent vanitati, & miseriæ, non sua sed nostra culpa, & patienter eam sustinent: Ergo multo magis nos, qui miseriis nostra culpa subjacemus, sub spe liberationis, patienter afflictiones tolerare decet.

Vers. 21. *Sub spe quòd & ipse liberabitur ex servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.*

Arg. 5. Spes est de creaturis, fore ut vindicentur ex servitute corruptionis, in statum, convenientem futuræ glorioſæ conditioni filiorum DEI; Ergo, multò magis, ipsis DEI filiis speranda est liberatio.

Vers. 22.

Vers. 22. *Scimus enim totum mundum creatum unà ſuſpirare, & unà parturire ad hoc uſque tempus.*

Arg. 6. Scimus, mundi machinam totam, ab eo tempore quo peccatum introiit in mundum, ad hoc uſque tempus, unà ingemiſcere, & unà parturire, ut ab onere peccatorum hominum, liberata, in lucem æternam edat maturum partum, omnium DEI Filiorum: Ergo niſi vanum, hunc naturæ inſtinctum, diceremus; tempore à DEO conſtituto, ſperanda eſt plena liberatio, Filiorum DEI.

Vers. 23. *Neque verò* ille *ſolùm, ſed & ipſi qui primitias Spiritus habemus, noſipſi, inquam apud nos ipſos ſuſpiramus. adoptionem expectantes,* id eſt *redemptionem corporis noſtri.*

Arg. 7. Non tantùm res creatæ, ſed etiam noſipſi, qui primitias Spiritus, pacem & gaudium pignora & initia vitæ æternæ accepimus, ſuſpiramus, expectantes plenam, adoptionis noſtræ manifeſtationem, in reſurrectione corporum, vi redemptionis à CHRISTO factæ, à malis omnibus liberandorum. Ergo niſi, & primitias meſſis æternæ vitæ, & Spiritus deſideria, pro nihilo ducamus, ex liberationis certitudine conſolationem capere debemus.

Vers. 24. *Nam ſpe ſervati ſumus, ſpes autem ſi videatur, non eſt ſpes, quod enim quis videt, cur ſperet?*

Vers. 25. *Si verò quod non videmus ſperamus,* nempe *per tolerantiam expectamus.*

Arg. 8. A natura ſpei, quæ dicitur ſervare, quia promiſſionum DEI complementum, expectat ad ſalutem. Datur nobis ſpes ſalvifica, quæ non eſt viſibilium, & præſentium, ſed futurorum bonorum certa & patiens expectatio: Ergo niſi ſpei ſalvificæ renunciemus in afflictionibus, conſolatio non deerit nobis expectantibus liberationem promiſſam ex omnibus moleſtiis.

Vers. 26. *Itidem autem & Spiritus unà ſublevat infirmitates noſtras, quid enim oremus ut oportet, non novimus: ſed ipſe Spiritus intercedit pro nobis ſuſpiriis ineffabilibus.*

Arg. 9. In afflictionibus ſoli non ſumus, ſed auxiliarem habemus SPIRITUM ſanctum conſolatorem, qui nos laborantes & infirmos ſuſtinet, & ad precandum ignaros inſtruit, ita ut ipſe excitans in nobis ſu-

ſpiria inenarrabilia, quaſi advocatum agat, pro nobis, apud Patrem. Ergo in afflictionibus, conſolationem capere debemus.

Verſ. 27. *Qui verò ſcrutatur corda, novit quid ſapiat Spiritus: quia ſecundùm Deum intercedit pro Sanctis.*

Arg. 10. Cum occupatione objectionis; Diceret aliquis, Nos ipſi confuſorum, & indiſtinctorum ſuſpiriorum, ſenſum, non diſcernimus. Reſponſio ſuppeditat argumentum conſolationis: Deus qui ſcrutatur corda, Spiritus ſui ſuſpiria in nobis excitantis, ſenſum probè novit, & ut voluntati ſuæ congruentem, acceptat. Quia, ut ſecundum Dei voluntatem precentur Sancti efficit, & ipſe etiam, ſuo modo, interpellat: Ergo certi de exauditione precum, in afflictionibus noſtris conſolationem capere debemus.

Verſ. 28. *Novimus autem, iis qui diligunt Deum, omnia ſimul adjumento eſſe ad bonum, iis* videlicet qui *ex præſtituto* ipſius *vocati ſunt*.

Arg. 11. Ut res omnes, ſic etiam afflictiones, cooperantur in bonum Juſtificatorum, ſeu Fidelium: Ergo conſolationem capere poſſunt in rebus adverſiſſimis. Pro Juſtificatis, ſeu Fidelibus, ponit ipſorum deſcriptionem; Primò, quod diligant Deum, utpote qui miſericordiam, & benevolentiam Dei in Christo, per fidem amplexi ſunt, & non poſſunt Deum non diligere ex animo: Secundò, quod efficaciter vocati ſint, utpote quos Spiritus Dei, per verbum ſuum efficaciter movit, ut cœleſti vocationi, peccatores ad Christum invitanti, obtemperarent. Tertiò, quod vocati ſint ex propoſito, ſiquidem electi à Deo, ex mero beneplacito, ante tempora, ſine ullo reſpectu ad ipſorum merita, vel dignitatem, & eo ipſo conſilio in tempore vocati ſint, ut perducerentur ad vitam æternam, ad quam prædeſtinati ſunt.

Verſ. 29. *Nam quos præſcivit, etiam prædeſtinavit conformandos imagini Filii ſui: ut is ſit primogenitus inter multos fratres.*

Arg. 12. Confirmans ſuperius, Indiſſolubili catena, conjunxit Deus, in decreto electionis & prædeſtinationis, conformitatem Juſtificatorum, ſeu efficaciter vocatorum, cum Christo, in omnimoda ſimilitudine; nempe crucis, ſanctitatis, & felicitatis, eo ipſo fine, ut Christi gloria magis

magis appareat, dum Ille ſicut decet primogenitum Anteſignanus, inter electos fratres comperitur, ſicut in afflictionibus ſanctè & fortiter ferendis, ſic in gloriæ corona, poſt afflictiones reportanda: Ergo debent Juſtificati, in afflictionibus ſuis conſolationem capere, cum videant eas, & in bonum ſuum, & in CHRISTI gloriam tendere.

Verſ. 30. *Quos verò prædeſtinavit, eos etiam vocavit: & quos vocavit, eos etiam juſtificavit: quos autem juſtificavit, eos etiam glorificavit*:

Art. 13. Vocatio efficax, & juſtificatio, quæ in hac vita fidelibus dantur, ut beneficia à DEO; tanquam annuli catenæ indiſſolubilis, adeo firmiter connectuntur cum electione & prædeſtinatione ante tempora, & cum glorificatione poſt tempora ſæcularia, ut qui efficaciter vocatus eſt, & juſtificatus, certus eſſe poſſit, de prædeſtinatione ſui, ad vitam ab æterno, & certus etiam de glorificatione ſui futura apud DEUM, in æternum; Nam quos prædeſtinavit, eos vocavit, *&c.* Ergo juſtificati, ſolidam habent conſolationem quantumvis afflicti in hac vita.

Tertia Pars.

Verſ. 31. *Quid igitur dicemus ad hæc; ſi Deus pro nobis, quis contra nos?*

Tertia pars capitis, continens juſtificatorum per fidem in CHRISTUM, ſextuplicem triumphum, de ſalutis ſuæ hoſtibus.

Huic autem gloriationi in DEO præmittit interrogationem, ad indubitatam veritatem doctrinæ totius præcedentis oſtendendam, cui contradicere nemo jure poterit; *Quid igitur dicemus ad hæc?* Sequitur pro reſponſione triumphus omnium juſtificatorum per fidem in CHRISTUM, quibus ſe accenſet Apoſtolus, & quorum nomine, nonnunquam, ut primipilus aliquis, in ſingulari numero loquitur. *Primus triumphus eſt*, de omnibus hoſtibus in cumulo, propter juſtificatorum cum DEO conjunctionem; Si DEUS pro nobis ſit, quis contra nos? *id eſt*, quum DEUS ſit pro nobis, impleturus in nobis, æternum ſuum propoſitum ſanctificationis, & glorificationis noſtræ, quis vel hominum, vel dæmonum, contra nos inſurgat, ut ſalutem noſtram impediat?

Verſ. 32. *Is quidem qui proprio Filio non pepercit, ſed pro nobis omnia*

his omnibus tradidit eum, quomodo non etiam cum eo illa nobis omnia gratificabitur?

Secundus Triumphus, est de defectibus boni cujusvis ad salutem necessarii, nitens DEI dilectione tantâ erga nos, ut dederit pro nobis, Filium suum in mortem; In hunc sensum, DEUS qui Filio suo, (quo nihil habet charius) non pepercit, sed pro salute nostra, impendit eum & tradidit pro nobis Electis omnibus, in mortem, non potest non dare nobis Filium suum, & cum Illo, cætera omnia dona, ad salutem necessaria, & denique salutem ipsam & gloriam. Quid igitur ad salutem necessarium deesse nobis potest?

Vers. 33. *Quis intentabit crimina adversus electos Dei? Deus is est qui justificat.*

Tertius triumphus est de omni accusatore, DIABOLO, Mundo, & propria conscientia, nitens DEI justificantis sententia absolutoria: Quis accusationem instituet, objectis criminibus adversus eos, quos DEUS elegit, id est, nullus id fecerit, nisi frustra: DEUS est qui justificat, id est à peccatis, & ab intentata cujusvis adversarij actione, electos suos absolvit. Triumphamus igitur de omnibus in CHRISTO.

Vers. 34. *Quis est qui condemnet? Christus* is est *qui mortuus est: imò verò qui etiam suscitatus est: qui etiam est ad dextram Dei, qui etiam intercedit pro nobis.*

Quartus triumphus est, de omni judice, seu judicis partes sibi assumente & sententiam condemnationis, adversus justificatos ferente: Quum DEUS justificaverit nos, quis est alius, qui audet nos condemnare? Quum CHRISTUS, pro nobis mortuus sit, imò verò, & de morte, victor resurrexerit, & ascenderit in cœlum, & ibi in gloria jam nunc interpellet pro nobis, non est metuenda nobis ulla condemnatio, nisi frustra esse CHRISTI mortem, resurrectionem, ascensionem, sessionem in gloria, & intercessionem, diceremus, quod est blasphemum. Triumphamus igitur in CHRISTO.

Vers. 35. *Quis nos separabit à charitate Christi?* num *afflictio, num angustia, num persequutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gladius?*

Quintus

Quintus triumphus, de afflictionibus externis, quarum ſex ſpecies enumerat, quibus comprehendit omnes res adverſas, quibus Chriſtiani, ullo modo, ab ingrato mundo, urgeri ſolent propter juſtitiam; de omnibus negans, quod ullus hoſtis, per hæc mala impedire poterit, quominus effectum pleniſſimum, & ſenſum ſuaviſſimum divinæ erga nos charitatis, tandem percipiamus.

Verſ. 36. (*Sicut ſcriptum eſt, Tui cauſa occidimur totum dicm: reputati ſumus velut oves deſtinatæ mactationi.*)

Ne de hoſte ficto, triumphare videretur, probat ex Pſalmo 44. verſu 22, omnes veros DEI ſervos, eoſque qui tunc temporis in vivis agebant, omnibus iſtis miſeriis eſſe obnoxios, ita ut poſſent Pſalmi verba ſibi accommodare, dicentes, nos quotidie tua cauſa, O DEUS, occidimur, & perinde tractamur ac ſi oves eſſemus, mactationi deſtinatæ.

Verſ. 37. *Imò in his omnibus ampliùs quam victores ſumus, per eum qui dilexit nos.*

Proſequitur triumphum, excellentiam victoriæ prædicans, quam de his malis, reportabant ſuo tempore Chriſtiani, per virtutem CHRISTI: à pugna enim ſemper redibant plus quam victores, nempe nec vulnerati, nec defatigati, nec jacturam ullius boni paſſi, ſed ſaniores, robuſtiores, ſanctiores, gratia omni auctiores, etiam tum cum mundo victi videri poſſent maxime, cujus triumphi gloriam, in ſolidum totam CHRISTI dilectioni aſcribit.

Verſ. 38. *Nam mihi perſuaſum eſt, neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque poteſtates, neque præſentia, neque futura.*

Verſ. 39. *Neque ſublimitatem, neque profunditatem neque ullam rem aliam creatam poſſe nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.*

Sextus, & ultimus triumphus, de ipſa incredulitate, & de dubitationibus omnibus, quæ ex quavis creatura, vel quavis cauſa præſenti, vel futura, oriri poſſent. Per *vitam & mortem* intelligit, omnia extrema, ſecunda & adverſa, quibus allici vel terreri poſſemus. Per *Angelos* intelligit bonos & malos Spiritus, ſi poſſibile eſſet, ut concurrerent, ad nos à CHRISTO ſepa-

sto ſeparandos; Per *Principatus & Poteſtates* intelligit potentiam Regum, Imperatorum, Gubernatorum, Tyrannorum, in univerſo Mundo. Per *inſtantia & futura* intelligit, omnes eventus intermedios, qui jam evenerunt, vel ante mortem accidere poſſunt. Per *profunditatem & ſublimitatem* intelligit creaturas, ſupra vel infra nos conſtitutas. Per *ullam aliam creaturam*, intelligit univerſaliter, rem quamvis creatam, in toto univerſo, ſeu quicquid præter DEUM eſt, quod poſſit videri terribile. De his omnibus, plena fidei perſuaſione triumphat, propter potentem, & efficacem, certam, & immutabilem DEI dilectionem, qua nos ad ſalutem vult provehere, à cujus dilectionis amplexu, affectu, ſenſu ſalutari, & fruitione, nihil unquam, juſtificatos per fidem in CHRISTUM divellet: Cujus rationem reddit, quia gratuitæ dilectionis DEI ad nos derivandæ efficacia, fundata eſt in CHRISTI merito infinito, & omnipotente ipſius virtute, qua cuſtodimur per fidem, ad ſalutem.

Caput nonum.

REſtat ſexta, *& ultima* confirmatio, *gratuitæ juſtificationis per fidem in* CHRISTUM, *& non ex operibus*, ab experientia, Partim rejectitiorum Iſraelitarum, *qui juſtitiam ex operibus quærentes, juſtitiam non ſunt aſſequuti, ſeu non ſunt omnino juſtificati*: partim Gentilium fidelium, *qui operibus deſtituti, juſtificati ſunt per fidem in Chriſtum, abſque operibus legis: unde ſequitur juſtificationem per fidem in Chriſtum, abſque operibus legis, ſolam eſſe veram, & ſolidam.*

Hoc argumentum, quia videbat, variis cavillationibus obnoxium, hinc atque hinc, ſtudioſè munit, & explicat tribus proximè ſequentibus Capitibus.

Capitis tres *ſunt* partes: *In* prima, *præoccupantur quatuor objectiones, adverſus ſententiam Apoſtoli, de rejectione Judæorum: In quarum ſolutione, accuratè tractat, doctrinam prædeſtinationis, ad verſum* 24. In ſecunda, *probat ex Scripturis, Judæorum rejectionem & vocationem Electorum, ex Judæis, & Gentibus, ad verſum* 30. In tertia, *ad confirmandam doctrinam, de juſtificatione per fidem abſque operibus, in medium affert* experientiam Judæorum, *qui quærentes juſtificationem ex operibus, non ſunt juſtificati: Et* experientiam credentium, inter

um, inter Gentes, *qui deſtituti operum prætextu, per fidem in* CHRISTUM, *juſtificati ſunt.*

Verſ. 1. *VEritatem dico per Chriſtum, non mentior, (attеſtante mihi ſimul conſcientia mea per Spiritum ſanctum.)*

Prima pars Capitis, in qua tollit objectiones, quæ de repudio Judæorum, moveri poſſent: *Prima objectio*, Diceret aliquis, quæcunque prolaturus es, Paule, de rejectione Judæorum, odio gentis tuæ, quam infenſam habes, dicere videberis. Hanc objectionem præoccupat, & ſuſpicionem à ſe amolitur, ſeptem rationibus.

Prima ratio, juramento me purgo, quod abſque odio, vel præjudicio, ſincerè veritatem dicam, ſicut decet virum, qui in CHRISTO eſt, & per Spiritum ſanctum agitur & afflatur in loquendo; quos duos, teſtes veritatis à me proferendæ, una cum conſcientia mea, advoco.

Verſ. 2. *Magnam mihi triſtitiam eſſe, & cruciatum ſine intermiſſione cordi meo.*

Ratio 2. Quia teſtis eſt mihi juranti conſcientia, & CHRISTI Spiritus, qui ſcrutatur corda, quam triſtis ſim, & quanto dolore crucier, de repudio gentis meæ.

Verſ. 3. *Optarim enim ego ipſe anathema eſſe* ſeparatum *à Chriſto, pro fratribus meis, cognatis* inquam *meis ſecundùm carnem:*

Ratio 3. Quia tantus eſt meus erga Judæos amor, ut ſi fieri poſſet, ipſorum exitium, propriæ meæ ſalutis jactura redimerem, & velut piaculum quoddam execrabile, ſeparari à CHRISTO, præ ſtudio ſalutis ipſorum & gloriæ DEI, optarem equidem, ſi eo modo ſervari poſſent Judæi, qui jam ſeparantur à CHRISTO. Tanto zelo, ad gloriam DEI, & ſalutem tot millium animarum ferebatur, ut non comparandam cenſuerit ſalutem ſui unius, cum ſalute tot myriadum.

Cognatis] *Ratio* 4. Quia teneor eos ut cognatos meos, & fratres ſecundùm carnem diligere, quod & ex animo facio.

Verſ. 4. *Qui ſunt Iſraelitæ, quorum eſt adoptio, & gloria, & pacta, & Legis conſtitutio, & cultus, & promiſſiones:*

Ratio 5.

Ratio 5 Quia populum Judæorum honorare teneor, propter privilegia quibus DEUS eos honoravit: qualia enumerat ſeptem, quorum *Primum* eſt, quod Iſraelitæ ſint participes honoris, quem ſecum tulit, nominis Iſrael, divinitus impoſiti patriarchæ Jacob, appellatio. *Secundum* eſt, adoptio in populum DEI, præ aliis gentibus. *Tertium* eſt, præſentia gloriæ DEI in arca, & aliis ſymbolis. *Quartum* eſt, quod DEUS, pacta ſeu fœdera, cum ipſis inierit. *Quintum* eſt, Quod lex illis ſpecialiter ſit data. *Sextum* eſt, Quod cultus DEI, inter ipſos ſit erectus; *Septimum* eſt, Quod ipſis, factæ ſint ſpecialiter promiſſiones.

Verſ. 5. *Quorum* ſunt *Patres illi, & ex quibus eſt Chriſtus quod ad carnem attinet, qui eſt ſupra omnes Deus benedictus in ſecula. Amen.*

Ratio 6. Quia propter ipſorum progenitores, Abraham, Iſaac, & Jacob, æquum cenſeo ut eos magnifacerem.

Ratio 7. Quia ex hoc populo, oriundus eſt CHRISTUS, ſecundum carnem ſuam, qui in unitate perſonæ, verus homo, & verus DEUS eſt, ſuper omnia benedictus, & in æternum celebrandus; cui omnes accinamus Amen. Quem Dominum, & DEUM noſtrum qui honorat, populum unde ille ſecundum carnem oriundus eſt, non poteſt malitioſe dehoneſtare: Ergo non eſt quod quiſquam, me ſuſpectum habeat, in iis quæ de populi mei rejectione dico, vel dicturus ſum.

Verſ. 6. *Fieri verò non poteſt, ut exciderit ſermo Dei. Non enim omnes qui* ſunt *ex* patre *Iſraele,* ſunt *Iſrael:*

Objectio ſecunda; diceret aliquis, At ſi Judæi ſint anathema à CHRISTO, ut tu doces, excidit DEI ſermo, & irrita eſt promiſſio gratiæ facta Iſraelitis, cum dixit DEUS Abrahamo, *Ero Deus tuus, & ſeminis tui.*

Reſpondet, Etiamſi Judæorum Gens, maxima ex parte repudiata ſit, fieri tamen non poſſe, ut DEI ſermo exciderit, vel promiſſio irrita facta fuerit. Rationes reſponſionis ſunt ſex.

Prima ratio. Non omnes, qui ex Iſraele Patriacha ſecundum carnem orti ſunt, illi veri & electi ſunt Iſraelitæ, ſeu electus populus Iſrael, cui promiſſio communionis cum DEO facta eſt: Ergo etiamſi multi, ex Iſraele Patre oriundi, repudiati ſint, non ſequitur ſermonem DEI, vel promiſſionem DEI excidiſſe, nempe, quia completur in Electis.

Verſ. 7.

Verſ. 7. *Neque quia* ſunt *ſemen Abrahami* ideo, *omnes* ſunt *filii, ſed in Iſaaco vocabitur tibi ſemen.*

Ratio 2. Neque ſequitur, quia Judæi ſunt ſemen Abrahæ, ſecundum carnem, ideo omnes eos eſſe filios, in ſenſu Scripturæ, ſeu ſemen illud promiſſum. Nam ſic, etiam Iſmaelitæ, cenſerentur in ſemine Abrahæ, contra Scripturam, quæ jus filiorum reſtrinxit ad Iſaacum, & ejus familiam, dicendo, *In Iſaac vocabitur tibi ſemen.* Ergo etiamſi Judæi, maxima ex parte rejiciantur, non ſequitur promiſſionem DEI excidiſſe.

Verſ. 8 *Hoc eſt non qui filii carnis, ij filii Dei: ſed qui* ſunt *filii promiſſionis, reputantur in ſemine.*

Ratio 3. Diſtinguendi ſunt filii carnis, à Filiis DEI electis: Nam hoc voluit DEUS, cum ſecluſo Iſmaele, Iſaacum vocavit *ſemen Abrahæ*, nempe filios carnis Abrahæ, non eſſe omnes electos Filios DEI, ſed ſolos Filios promiſſionis, (ſeu quos DEUS ex gratia ſtatuebat filios fidei Abrahami efficere cum Iſaaco) eſſe Filios DEI, & ſemen illud cui promiſſio facta eſt: Ergo etiamſi repudientur Judæi, qui jam vivunt, maxima ex parte, non ſequitur promiſſionem DEI excidiſſe.

Verſ. 9. *Promiſſionis enim ſermo hic eſt, Hoc ipſo præſtituto tempore veniam, & erit Sara filius.*

Ratio 4. confirmans priorem, Promiſſionis ſermo, (qui hic eſt, *Hoc eodem tempore, poſt annum revolutum, quando reverſus, veniam ad te, Sara conjunx tua, quamvis ſterilis & vetula, filium habebit*) promiſſionis ſermo inquam, indicans Iſaacum, non vi carnis, ſed virtute divinæ promiſſionis prognatum, probat non ſemini carnali, ſed ſemini electo, gratuitò excitato, benedictionem dari. ERGO, etiamſi repudientur Judæi, maxima ex parte, non ſequitur promiſſionem DEI excidiſſe, quia ſuperſunt electi, qui hæredes ſunt promiſſionis.

Verſ. 10. *Neque* hic *ſolùm, ſed & Rebecca, quum ex uno conceptiſſet*, nempe *ex Iſaaco patre noſtro*, hæc experta eſt.

Ratio 5. in hunc ſenſum; Non ſolùm ſuperiora exempla, oſtendunt non omnes filios eſſe verum ſemen, cui promiſſio facta eſt, ſed etiam & multò luculentiùs, exemplum Rebeccæ, quæ gemellos concepit, ex eodem

Patre nostro Isaaco, nempe Esavum & Iacobum, quorum alter tantùm verè Filius fuit, cui promissa benedictio data est. Ergo sequitur aliquod semen Abrahæ repudiari posse, & promissionem DEI non excidere, sed firmam manere, & compleri in semine electo.

Vers. 11. *Nondum enim natis* pueris, *quum nihil feciſſent boni vel mali, ut præſtitum illud Dei quod* est *ſecundùm* ipsius *electionem*, id est, *non ex operibus, ſed ex vocante*, firmum *maneret*.

Vers. 12. *Dictum est ei, Major ſerviet minori.*

Hoc discrimen seminis, seu electionis filiorum aliquorum, & rejectionis aliorum, explicat à suis causis, nempe quod pendeat non ex operibus, seu ulla re bona, vel mala, in creatura, sed à mera voluntate DEI vocantis: *Cum enim nondum nati eſſent pueri, vel quicquam feciſſent boni vel mali, ut oſtenderet Deus propoſitum ſuum, quod eſt ſecundùm electionem*, seu electionis rationem gratuitam, *firmum* & stabile *manere, non ex operibus*, seu ex hominum meritis, *ſed ex vocante Deo*, seu ex vocantis DEI solo arbitrio; Responsum est Rebeccæ, de gemellis, omni ratione jam æqualibus fore, ut benedictio, sub primogenituræ, seu DOMINII typo, cederet minori natu, maledictio verò, sub servitutis typo, majori natu. Hinc,

Ratio 6. Propositum quo DEUS secundum electionis decretum, de unoquoque homine statuit, firmum manet, dependens non ab ullis hominum operibus, sed à mera DEI vocantis quos vult voluntate liberrima, sicut ex responso Rebeccæ dato, constat, de gemellis nondum natis: Ergo repudiatis his, vel illis Judæis, firma manere poterit DEI promissio in aliis.

Vers. 13 *Sicut ſcriptum est, Iacobum dilexi, Eſavum autem odio habui.*

Ratio 7. confirmans & explicans priorem; DEUS ex iis qui omni ratione pares sunt, aliquos ab æterno amat, & in tempore se amare ostendit, aliquos verò odit & in tempore se odisse ostendit, ut ex *Malachia* Prophetæ, *cap. 1. vers. 2.* in exemplo Jacobi & Esavi constat: Ergo, repudiatis his vel illis Judæis, firma manere poterit DEI promissio in aliis.

Vers. 14. *Quid igitur dicemus? num injuſtitia* est *apud Deum? Abſit.*

Hinc oritur *objectio tertia*, Si ex omni ratione paribus, DEUS aliquos

aliquos diligit & eligit, alios verò odit & reprobat, Quid dicemus? nonne videtur in DEO injuſtitia eſſe, quia de æqualibus non æqualiter diſponit? Reſpondet Apoſtolus cum abominatione, Abſit.

Verſ. 15. *Nam Moſi dicit, Miſerebor cujus miſertus fuero: & commiſerabor quem commiſeratus fuero.*

Rationem reddit negationis, Primum in electione, deinde in reprobatione: Ex quibus rationibus datis conſectaria deducit. Ratio cur in electione non ſit injuſtitia, hæc eſt, Quia miſericordiæ exercendæ cauſa, ſola & ſuprema eſt DEI liberrima voluntas; liberam habet poteſtatem agendi de ſuo quod vult, ut patet ex DOMINI dicto ad Moſen, *Exod.* 33. 19. Ergo nulla injuſtitia eſt in DEO, cum in electione exercet miſericordiam ſicut vult.

Verſ. 16. *Nempe igitur* electio *non eſt ejus qui velit, neque ejus qui currat, ſed ejus qui miſeretur,* nempe *Dei.*

Hinc deducit conſectarium, in hunc ſenſum, Si divinæ miſericordiæ exerendæ, ſeu exertæ cauſa ſola, ſit liberrima DEI voluntas, tum ejus cauſa non eſt in hominis voluntate, ſeu arbitrio, neque in hominis actionibus, ſeu bonis operibus, ſed in ſolo DEO. *Non eſt volentis*, inquit, Ergo non eſt ab hominis libero arbitrio. *Non eſt currentis*, inquit, Ergo non eſt ab humanis conatibus & actionibus, quod quiſquam diligitur, eligitur, ſeu miſericordiam, & benedictionem conſequitur; & per conſequens à ſolo DEO miſerente pendet.

Verſ. 17. *Dicit enim Scriptura Pharaoni, ad hoc ipſum excitavi te, ut oſtendam in te potentiam meam, & ut annuncietur nomen meum in tota terra.*

Secundo loco rationem reddit de reprobatione, cur non ſit in ea injuſtitia à ſanctiſſimo reprobationis fine; Quia ad illuſtrandam DEI gloriam facit Reprobatio, ut patet ex Scriptura loquente de Pharaone; quem DEUS excitavit in eum finem, ut in eo glorificaret nomen ſuum: Ergo non eſt in DEO, reprobante quos vult, injuſtitia.

Verſ. 18. *Itaque cujus vult miſeretur, quem autem vult indurat.*

Hinc deducit conſectarium, commune electioni & reprobationi; Quod

cauſa reprobationis, pariter & electionis quærenda ſit, in ſola liberrima & ſanctiſſima voluntate DEI, qui liberrimè, & ſine injuſtitia miſeretur quorum vult, & liberrimè ſine injuſtitia, ſanctiſſimis modis indurat quos vult.

Verſ. 19. *Dices ergo mihi, Quid adhuc ſuccenſet? nam voluntati illius quis obſtitit?*

Objectio quarta, ex ſuperioribus orta, Si DEUS indurat quos vult, tum induratos in peccato immeritò reprehendit, & per conſequens immeritò punit, quia nemo poterit ejus efficaci voluntati reſiſtere.

Verſ. 20. *Imo vero, O homo, tu quis es qui ex adverſo reſpondeas Deo? Num dicet figmentum fictori, Cur me tale feciſti?*

Ad hanc objectionem Apoſtolus quadruplicem reſponſionem reponit, quia in talibus diſputationibus ratio carnalis, & corrupta, ſibi perplacet. *Reſponſio prima eſt* ad perſonam objicientis; *Imo verò, O homo, tu quis es qui ex adverſo reſpondeas Deo?* Quibus verbis oſtendit duo: Primum, quod hæc objectio proponatur ab homine corrupto, qui natura mendax eſt, & inclinatione naturali, nec non libera ſua voluntate peccator, cui conſcientia debeat os obturare, ne DEO obloquatur, *Quis tu es, O homo?*]

Secundum eſt, quod is adverſus quem objectio intenditur, eſt DEUS, cujus viæ nobis ſunt imperveſtigabiles, ſemper tamen ſanctæ, etiam tum cum rationes conſilii ejus, nobis breviſſimæ capacitatis hominibus, minimè patent, *Quis tu es qui reſpondeas DEO?*

Secunda reſponſio, eſt ab autoritate DEI abſolutâ in creaturas ſuas, verbis *Iſaiæ, cap. 45. verſ. 9.* propoſita, *Væ contendenti cum plaſmatore ſuo, teſtæ cum teſtis terræ, numquid dicet lutum fictori ſuo, quid facis, ſeu cur me talem feciſti?* Quâ reſponſione oſtendit Apoſtolus hanc objectionem, & Scripturæ, & rationi ſanæ repugnare, (quia impingit in abſolutum, & illimitatum DEI jus in creaturas) & propterea maledictionem, ſeu væ diſputanti hunc in modum adverſus DEUM, incumbere.

Verſ. 21. *Annon habet jus figulus in lutum, ut ex eadem maſſa faciat aliud quidem vas ad decus, aliud vero ad dedecus?*

Tertia reſponſio, propoſita per comparationem poteſtatis DEI in homines, cum poteſtate hominis in creaturas alias, in hunc ſenſum, Quantum licet homini, in aliquam ex DEI creaturis, tantùm licet DEO in hominem

quem

quem creavit: At homini licet ex eadem luti massa, aliud vas ad honorem, aliud ad dedecus, pro arbitrio suo formare. Ergo DEO licet, de massa humani generis, alios formare ad honorem, alios ad dedecus, pro ipsius arbitrio: Et per consequens, non objicienda est DEO injustitia, in electionis & reprobationis negotio.

Vers. 22. Quid *si vero volens ostendere Iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa lenitate vasa iræ compacta ad interitum*?

Quarta responsio, non modo liberans DEUM ab omni injustitia, in hac sua liberrima electione aliquorum, & reprobatione reliquorum, sed etiam ostendens summam DEI æquitatem, & sapientiam, in toto hoc negotio ut nec reprobi, conqueri possint de injustitia, nec electi de suis meritis gloriari. Vis autem responsionis per modum quæstionis, ad conscientias hominum acrius pungendas, urgetur in hunc sensum. *Quid si vero* DEUS *volens ostendere iram* suam seu justitiam vindicativam, *& volens potentiam suam notam facere* in executione justitiæ vindicativæ (quod justissima sit scilicet) *pertulit multa lenitate vasa iræ*, sua pravitate *congmentata ad interitum*, priusquam executioni mandari voluerit meritam ipsorum condemnationem? Quid inquam est hic, quod vel communis ratio DEO obloquatur? quid est hic, quod quivis non laudet in hoc consilio? Ita vero se res habuit, in rejectione Judæorum, quos DEUS non nisi post repudiatam gratiam CHRISTI, & multæ lenitatis abusum, ab Euangelii gratia repudiavit. Quæ justitia, in executione decreti, liberat DEUM ab omni injustitia in decernendo; siquidem non aliter exequitur, quam decrevit exequi.

Vers. 23. *Et ut notas faceret divitias gloriæ suæ, erga vasa misericordiæ, quæ præparavit ad gloriam*?

Pendet adhuc quæstio, ideoque repetendum est, *Quid si* DEUS, *etiam ut notas faceret*, & illustriores redderet, *divitias gloriosæ gratiæ suæ, erga vasa misericordiæ quæ præparavit ad gloriam, iram & potentiam suam manifestari vult, in reproborum seu vasorum iræ justa perditione*? Quid est, quod in hoc decreto culpet quisquam, in cujus executione tanta justitia, & sapientia, & bonitas manifestatur.

Secunda

Secunda Pars.

Verſ. 24. *Quos etiam vocavit*, nimirum *nos non ſolùm ex Judæis, verùm etiam ex Gentibus.*

Secunda pars Capitis, in qua, ut de vocatione Gentium, & rejectione Judæorum omnibus ſatisfaciat, & fidem Romanorum muniat, ne ſuſpicione reprobationis læderetur: *Primò* doctrinam electionis applicat Chriſtianis Judæis & Gentibus, quorum electionem & futuram glorificationem, per efficacem vocationem ad fidem, manifeſtam fecerat DEUS.

Verſ. 25. *Ut etiam apud Oſeen dicit, Vocabo populum meum populum meum, & eam quæ dilecta non erat, dilectam.*

Verſ. 26. *Et erit in loco ubi dictum fuerat eis, Non populus meus vos, illic vocabuntur filij viventis Dei.*

Secundò probat prædictam eſſe vocationem Gentium, teſtimonio *Hoſeæ, cap. 2. verſ. 23.* in hunc ſenſum; Eos, qui non erant populus meus, efficaciter vocabo, ſeu efficiam populum meum, & qui gratiæ, ſeu dilectionis donis affecti non erant à me, dilectionis ſeu gratiæ donis afficientur: & *cap. 1. verſ 10* in hunc ſenſum; In Græcia, Italia, cæteriſque locis, inter Gentes (ubi tum degebant alieni à fœdere DEI) prædicabitur Evangelium, & efficaciter vocabuntur Filii DEI viventis, ſeu convertentur DEI Electi, ad verum DEI cultum.

Verſ. 27. *Eſaias autem clamat ſuper Iſrael*, Etiam *ſi fuerit numerus filiorum Iſrael ut arena maris, reliquiæ ſervabuntur.*

Verſ. 28. *Rem enim conficiet & concidet cum juſtitia: quoniam rem conciſam peraget Dominus in terra.*

Verſ. 29. *Et ſicut priùs dixit Eſaias, Niſi Dominus Sabbaoth reliquiſſet nobis ſemen, facti fuiſſemus ut Sodoma, & Gomorrhæ ſimiles facti fuiſſemus.*

Tertiò probat, prædictam eſſe Judæorum rejectionem, Teſtimonio Iſaiæ, cap. 10. verſu 22. In hunc ſenſum clamantis; etſi populus ſecundum carnem ex Iſraele genitus, juxta promiſſionem DEI, uſque adeo multiplicetur, ut comparari poterit cum arena, quæ eſt in littore maris, ſolæ tamen

læ tamen reliquiæ ſervabuntur, id eſt, pauciſſimi ſalvi erunt; multitudo vero rejicietur, & peribit, verſu 27. Nam DEUS poſt multæ lenitatis ſuæ abuſum, breviter finiet controverſiam ſuam cum populo illo, diſtrictam ſequens juſtitiam: quoniam DEO ſtatutum eſt, ſeveritatem ſuam cito exequi, & perficere in populi rejectione. Et Cap. 1. verſu 9. idem Iſaias prædixit, niſi DEUS exercituum reliquiſſet populo Judaico, ſaltem exiguum ſemen, in quo, velut reliquiis promiſſæ benedictiones implerentur, penitus eſſemus conſumpti, & perditi, ſicut Sodomæi & Gomorrhæi.

Tertia Pars.

Verſ. 30. *Quid igitur dicemus? nempe Gentes quæ non ſectabantur juſtitiam, apprehendiſſe juſtitiam, juſtitiam autem eam quæ eſt ex fide.*

Tertia pars capitis, In qua Apoſtolus ſcopum ſuum in præcedentibus exponit hunc eſſe, ut experientia credentium inter Gentes, & juſtitiariorum inter Judæos, præcedentem ſuam confirmet doctrinam de juſtificatione per fidem, & non ex operibus. Prima experientiæ pars de Gentibus, Gentes (inquit) quæ non ſectabantur juſtitiam operum, apprehenderunt veram juſtitiam, illam nempe juſtitiam, quæ eſt ex fide: Ergo juſtificandi ratio illa ſola, quæ non eſt ex operibus ſed ex fide, obtinet.

Verſ. 31. *Iſraelem verò conſectando Legem juſtitiæ, ad Legem juſtitiæ non perveniſſe.*

Altera experientiæ pars, de Judæis incredulis; Iſraelitæ (inquit) ſectabantur legem juſtitiæ, ut ſecundum eam juſtificarentur ex operibus, & illam juſtitiam quæ ex operibus eſt, non ſunt aſſequuti; quia per legem, juſtitia eſt impoſſibilis: Ergo juſtificatio non eſt ex operibus, ſeu ſecundum legem juſtitiæ, ſed ex fide.

Verſ. 32. *Quare? Quia non ex fide, ſed velut ex operibus legis, nempe offenderunt ad lapidem ad quem impingitur.*

Ut hanc experientiam, amplius in uſum ſuum trahat, quærit cauſam, cur Judæi legis ſectatores, non ſint aſſequuti juſtitiam: Et reſpondens, cauſam affert triplicem: Prima eſt, quia non ex fide quærebant juſtitiam, quæ ſola eſt recta ratio juſtificationis.

Altera

Altera cauſa, quia quærebant juſtitiam quaſi per opera, quæ ratio eſt impoſſibilis: non tantum quia nemo perfectè obſervare poterit legem, ſed etiam quia bona opera, quæ juſtitiæ legalis abſque fide, ſectatores faciunt, non ſunt digna operum bonorum nomine, larvam enim habent operum tantùm, & qui affectant per ea juſtificari, affectant juſtificari *quaſi* per opera, vel per larvam bonorum operum. Tertia cauſa, Quia CHRISTUM in quem crederent, ut juſtificarentur, propter ejus humilitatem & carnis infirmitatem, non agnoverunt, ſed deſpexerunt, & in ſuam perniciem ſe illi oppoſuerunt, impingentes in eum, ut in lapidem offenſionis.

Verſ. 33. *Quemadmodum ſcriptum eſt, Ecce, ſtatuo in Sion lapidem ad quem impingetur, & petram offendiculi; & quiſquis credit in eum, non pudefiet.*

Utramque hanc experientiæ partem, confirmat ex Prophetæ prædictione, Iſ. 8. 14. & 28. verſu 16. In hunc ſenſum; *Ecce ponam*, inquit DEUS, CHRISTUM in Eccleſia, cujus initium eſt ex *Sion, lapidem probatum, & lapidem probationis*, ſeu offendiculi, (ſicut Judæi increduli experti ſunt) & quicunque crediderit in Eum, expectatione ſuâ, *id eſt*, juſtitiâ & vitâ æternâ, non fruſtrabitur, ſicut credentes ex Gentibus experti ſunt: atque ita confirmavit Apoſtolus juſtitiam per fidem.

Caput decimum.

Proſequitur argumentum, de temporali rejectione Judæorum; Cauſam rejectionis oſtendens fuiſſe, quod Judæi inſipienter, & pertinaciter, rejecerint juſtitiam DEI *in* CHRISTO.

Partes capitis ſunt duæ: *In* priori, *oſtendit Judæorum inſipientiam, ad verſum* 14. *In* altera *ipſorum pertinaciam, ad finem.*

Verſ. 1. *FRatres, propenſa quidem voluntas cordis mei, & deprecatio ad Deum ſuper Iſrael, eſt ad ſalutem.*

Juſtas cauſas rejectionis Judæorum oſtenſurus Apoſtolus, præfatur ut ſupra, de ſuo erga eos benevolo affectu, ne ex odio quicquam ab eo dictum putaretur.

Verſ. 2.

Vers. 2. *Testor enim de ipsis, eos zelum Dei habere, sed non ex notitia.*

Hujus sui affectus causam, præter supra dictas causas, affert ipsorum zelum pro Deo, licet præposterum: qui zelus, humana quidem commiseratione dignus fuerat, licet laudabilis non fuerit, quia non ex notitia, sed ex ignorantia ortum habebat, & idcirco zelus cæcus, zelus insipientium erat.

Vers. 3. *Nam ignorantes Dei justitiam, & propriam justitiam studentes constituere, justitiæ Dei non fuerunt subjecti.*

Insipientiam Judæorum probat sex argumentis. *Argumentum primum*, Ex ignorantia justitiæ DEI per fidem in CHRISTUM nobis imputatæ, affectabant operum suorum inhærentem justitiam, & oblatam justitiam CHRISTI, superbè rejiciebant. Insipientiam suam igitur prodebant.

Vers. 4. *Nam finis Legis* est CHRISTUS, *ad justitiam cuivis credenti.*

Arg. 2. CHRISTUS est *finis Legis, ad justitiam, cuivis credenti*, id est, tota Lex ideo traditur, ut homines ex agnitione peccatorum suorum per legem manifestorum, confugerent ad CHRISTUM, & justitiam per fidem consequerentur. Ergo insipienter agebant Judæi, qui præ se ferentes studium Legis, CHRISTUM, qui finis est Legis, non agnoscebant.

Vers. 5. *Moses enim describit justitiam quæ est ex Lege*, dicens, *Qui præstiterit ea, vivet per illa.*

Arg. 3. Justitia legis seu operum, sicut testatur Moses, non affert vitam ulli, nisi perfectè præstiterit omnia quæ in lege præcipiuntur, quod impossibile est. Ergo Judæi insipienter ejusmodi justitiam affectabant,

Vers. 6. *At quæ ex fide est justitia, ita dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cœlum; hoc est, Christum ex alto deducere.*

Vers. 7. *Aut, quis descendet in abyssum? hoc est, Christum ex mortuis reducere.*

Arg. 4. Justitia fidei, (sicut idem Moses testatur) prohibet ne credentes in DEUM, corde turbentur propter ea, quæ homini tam sunt difficilia,

cilia, aut impossibilia, quam ascendere in Cœlum, aut descendere in abyssum, quia quum Christus illas difficultates jam superaverit, descendendo ex Cœlo, & ex mortuis resurgendo; amplius turbari, quomodo justitiam, quomodo vitam æternam, & liberationem à morte consequamur, nihil aliud est quam fundamenta Christianæ religionis convellere, & inquirere, quomodo possibile sit Christum descendisse de Cœlo, aut ex mortuis resurrexisse. Ergo insipientes se produnt Judæi qui hanc justitiam fidei repudiarunt.

Vers. 8. *Sed quid dicit? Prope te verbum est in ore tuo & in corde tuo. Hoc est verbum illud fidei quod prædicamus.*

Arg. 5. Justitia fidei, sicut securos reddit credentes, de difficultatibus in via salutis, sic etiam viam ad justitiam, & salutem facilem proponit; Verbum enim Dei, seu verbum Euangelii, idem scilicet quod Apostoli prædicarunt, prope nos sistit, ut corde illud recipientes, in eo acquiescamus, & ejus veritatem ore confiteamur; quasi nobis diceret, Ne turbemini, tantum conjectis in Deum loquentem, omnibus difficultatibus Euangelio fidem habete, fidemque factis ostendite. Ergo Judæi facilem hanc rationem justitiæ propositam rejicientes, insipientes sunt.

Vers. 9. Nempe *si professus fueris ore tuo Dominum Iesum & credideris in corde tuo, quòd Deus eum suscitavit ex mortuis, servaberis.*

Arg. 6. Explicans & confirmans superius; Euangelii summa, suavissimâ hac conditione proponitur, nempe, Si redemptionem per Christum partam, & ipsius resurrectione per potentiam Dei manifestatam, sincero cordis affectu, tibi ipsi applicueris, Christumque sincerâ confessione glorificare studueris, salutem proculdubio consequeris. Ergo Judæi repudiantes hanc conditionem Justificationis & Salutis, insipientiam suam produnt.

Vers. 10. *Nam corde creditur ad justitiam, sit autem ore professio ad salutem.*

Confirmat hujus connexi partes copulatas, & connexas, quinque rationibus: *Prima ratio* est, à connexionis fidei cordis, & confessionis oris ordine, per Deum constituto; qui est, ut per fidem, ex corde in Chri-

STUM,

STUM, juſtitiam ſeu juſtificationem conſequeremur; & ut juſtificati per fidem, pergeremus ad ſalutis poſſeſſionem, per oris, ſeu externorum operum confeſſionem, CHRISTUM glorificantes. Ergo conjungi debent fides CHRISTI in corde & confeſſio CHRISTI in ore, ſeu conjungi debet interna fides, cum fructibus externis.

Verſ. 11. *Dicit enim Scriptura, Quiſquis credit in eum, non pudefiet.*

Ratio 2. Confirmans connexionem veræ fidei & ſalutis, à teſtimonio *Iſaiæ, cap.* 28. *verſ.* 16. qui pronunciat, non fruſtrandos ſpe ſuâ, ſeu ſalute ſperatâ, quicunque credunt in CHRISTUM. Ergo firma eſt connexio fidei, & ſalutis.

Verſ. 12. *Non enim eſt diſtinctio vel Judæi vel Græci nam idem eſt Dominus omnium, dives in quoſvis à quibus invocatur.*

Ratio 3. Confirmans generalitatem connexionis, inter fidem & ſalutem; *Non eſt diſtinctio* nationum *Judæorum vel Gentium*, nec exceptio cujuſquam credentis apud DEUM. Ergo omnis, qui fidem habet, ſine exceptione ſervabitur. Judæus pariter & Græcus.

Idem] *Ratio* 4. Confirmans connexionis univerſalitatem, inter fidem & oris confeſſionem, ſeu veram DEI invocationem & ſalutem. DOMINUS IESUS CHRISTUS eſt idem, tuique in omnibus ſimilis, & in gratia ſua dives in quoſvis, qui ipſum invocant. Ergo omnes credentes, & CHRISTUM ex fide invocantes, ſeu ore eum confitentes, ſervabuntur.

Verſ. 13. *Quiſquis enim invocaverit nomen Domini, ſervabitur.*

Ratio 5. Confirmans connexionem, inter oris confeſſionem veram, ſeu invocationem CHRISTI ex fide, & ſalutem, à teſtimonio *Joelis*, 2. 32. qui pronunciat omnes verè invocantes nomen DOMINI, ſalvandos eſſe.

Secunda Pars.

Verſ. 14. *Quomodo igitur invocabunt eum in quem non crediderint? quomodo autem credent ei de quo non audierint? quomodo autem audient abſque prædicante?*

Verſ. 15. *Quomodo autem prædicabunt, niſi miſſi fuerint? ſicut*

ſcriptum eſt, Quàm ſpecioſi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona.

Secunda pars Capitis, in qua pertinaciam Judæorum oſtendit, ex ſolutione objectionum, quæ ad ipſorum excutationem facere potuiſſent.

Prima objectio eſt ex nexu mediorum, ad juſtitiam fidei ordinatorum, in hunc ſenſum;

Cum impoſſibile ſit, non credentes, poſſe invocare DOMINUM IESUM vel non audientes DEI verbum, poſſe credere; vel eos, quibus non prædicatur verbum DEI, poſſe audire, vel poſſe iis prædicari verbum, ad quos non mittuntur præcones: (qui nexus confirmatur ex verbis *Iſaiæ*, qui connectit inter ſe Euangelium & Euangelizantes: miſſionem nunciorum, & lætitiam auditorum; pedes ſeu adventum prædicatorum, cum gaudio recipientium,) Sequitur excuſari poſſe Judæos, ſaltem a pertinaci rejectione Euangelicæ juſtitiæ, quia non audiverunt Euangelium.

Verſ. 16. *Sed non omnes auſcultarunt Evangelio, Eſaias enim dicit, Domine quis credidit ſermoni noſtro?*

Reſpondet Apoſtolus, Judæos & audiviſſe, & non obediviſſe, quod probat ex querimonia Prophetæ deplorantis, quod pauci crediderint ſermoni Prophetarum. Ergo non excuſandi Judæi à pertinacia.

Verſ. 17. *Ergo fides ex auditu eſt: auditus autem per verbum Dei.*

Ex eodem teſtimonio confirmat nexum, fidei, auditus, & verbi DEI; ut Judæos incredulos alliciat, & fideles urgeat, ad utendum mediis.

Verſ. 18. *Sed (inquam ego) an non audierunt? imò verò in omnem terram exivit ſonus eorum, & ad ultima orbis terrarum, verba eorum.*

Repetit objectionem, & reſpondet allegationem, nempe quod Judæi non audiverint Euangelium, falſam eſſe, quia ſonus Euangelii pervaſit totum mundum, ut vox diei & noctis, per orbem terrarum exivit, ſicut in *Pſal.* 19. 5. dicitur, ad quem locum alludit Apoſtolus.

Verſ. 19. *Sed (inquam ego) num Iſrael non cognovit* Deum? *Primus Moſes dicit, Ego ad æmulationem provocabo vos per gentem*

tem quæ non eſt gens: per gentem intelligentiæ expertem, ad iram vos provocabo.

Alia objectio, At forſan Iraelitæ non cognoverunt, ſeu intellexerunt Euangelii oblationem, ſed per ignorantiam, doctrinam non intellectam rejecerunt, ideoque à pertinacia ſaltem, excuſati poterint.

Hanc objectionem refellit, triplici Scripturæ teſtimonio, Primum eſt ex Moſe, *Deuter.* 32. 21. qui propter rejectum fœdus gratiæ, ſeu violatum fœdus conjugale, inter DEUM & Judæos prædicit fore, ut Judæi rejiciantur à fœdere, & ut Gentes in eorum locum aſſumantur. Ergo Judæi rei ſunt gratiæ pertinaciter rejectæ.

Verſ. 20. *Eſaias autem utitur audacia, dicitque, Inventus ſum ab iis qui me non quærebant. manifeſtus factus ſum iis qui de me non interrogabant.*

Secundum teſtimonium, ex *Iſa* 65. 1. qui *audiſter*, id eſt, non metuens perſecutionem à populo ſuo, prædicit ob Judæorum pervicaciam, & gratiam ab iis pertinaciter repudiatam, fore, ut DEUS repudiatis Judæis, Gentes DEUM minimè quærentes, aſciſceret in communionem ſecum per fidem, ſeu agnitionem ſui.

Verſ. 21. *Adverſus Iſraelem autem dicit, Toto die expandi manus meas ad populum non obedientem & contradicentem.*

Tertium teſtimonium, in quo ex *Iſa* 65. 2 probat Judæos, expreſſis terminis, rebellionis condemnatos; Quia DEUS *toto die*, ſeu toto patientiæ ſuæ tempore, ſe Judæis Patrem, expanſis quaſi brachiis offerebat, illi verò renuebant. Ergo Judæi, pertinaciter repudiatæ gratiæ, rei ſunt, & idcirco meritò à DEO rejecti.

Caput undecimum.

SErmonem ſuum, *de rejectione Judæorum, mitigat Apoſtolus, toto hoc Capite, ut ne Gentes inſoleſcerent adverſus Judæos, quaſi prorſus abjectos & perditos, probat Judæos non eſſe deſpiciendos, argumentis octodecim.*

Verſ. 1.

Verſ. 1. *NUm igitur (inquam ego) abjecit Deus populum illum ſuum? Abſit. Nam & ego Iſraelita ſum, ex ſemine Abrahami, tribus Benjamin.*

Argumentum primum; Deus non abjecit Judæos omnes & ſingulos: non abjecit populum ſuum electum: Ergo non ſunt deſpiciendi Judæi, quaſi omnes plane ſint rejectitii.

Hoc argumentum confirmat tribus rationibus.

Ratio 1. Ego Paulus, de ea gente oriundus ſum, nec ſum rejectitius tamen. Ergo non omnes & ſinguli Judæi abjecti ſunt.

Verſ. 2. — *Non abjecit Deus populum illum ſuum, quem præcognovit:*

Ratio 2. Populus electus ſeu præcognitus non abjicitur propter electionis, & dilectionis immutabilitatem; Ergo non omnes ſunt abjecti.

Verſ. — 2. *An neſcitis de Elia quid dicat Scriptura? quomodo interpellet Deum, adverſus Iſraelem, dicens.*

Verſ. 3. *Domine, Prophetas tuos occiderunt: & altaria tua ſubfoderunt, & ego relictus ſum ſolus, & petunt animam meam.*

Verſ. 4. *Sed quid dicit ei divinum reſponſum? Feci ut remanſerint mihi ſeptem millia virorum, qui non flexerunt genu* imagini *Baal.*

Verſ. 5 Ita *igitur & hoc tempore reſervatio ſecundùm electionem gratuitam facta eſt.*

Ratio 3. Sicut temporibus Eliæ, cum totus populus Eliæ videbatur perditus & abjectus, reſervavit ſibi Deus ſeptem millia electorum: Sic, in hac Judæorum rejectione temporali, reſervavit ſibi Deus aliquos, ſecundum electionem gratuitam: Ergo non omnes abjecti ſunt.

Verſ. 6. *Quòd ſi per gratiam, non jam ex operibus: alioquin gratia jam non eſt gratia. Sin ex operibus, jam non eſt gratia: alioquin opus jam non eſt opus.*

Hic infert Apoſtolus duo conſectaria; primum inſerviens principali epiſtolæ inſtituto, nempe, Quod electio cum gratuita ſit, non ſit ex operibus

ribus ullis prævisis, quia in causa electionis, gratia & opera ut causæ, se mutuo tollunt: Nam si gratia causa sit electionis, opera non sunt causa: Et si opera, prævisa scilicet, causa sint electionis, gratia non est causa: At gratia causa est, ut dictum est: Ergo opera prævisa non sunt causa electionis.

Vers. 7. *Quid igitur? Quod requirit Israel, hoc non est adeptum: sed electi adepti sunt, reliqui verò occalluerunt*,

Secundum consectarium, ostendens prius illud dictum, Cap. 9. versu 31. de Israelitis, qui quærebant justitiam ex operibus, & eam non sunt assequuti, intelligendum esse tantùm de reprobis: nam electi ex Israele, obtinuerunt justitiam, quam ex gratia in messia, seu CHRISTO quærebant, reliqui vero, id est reprobi occalluerunt.

Vers. 8. *Sicut scriptum est, Dedit eis Deus spiritum soporis: oculos ut non videant, & aures ut non audiant) usque ad hodiernum diem*.

Quod occalluerint reprobi, probat duplici testimonio: Primum est Isaiæ 29. 16. & 6. 9. Ubi dicitur DEUM justo suo judicio, perversum hunc populum, stuporis & cæcitatis pœna percussisse, seu ob contemptum verbi sui, in mentem judicii expertem tradidisse; ne gratiam DEI, in Euangelio oblatam, discernerent; quod judicium incumbebat multitudini, usque ad Euangelii prædicati tempora.

Vers. 9. *Et David dicit, Fiat mensa eorum in laqueum, & tendiculam, & offendiculum & retributionem ipsis.*

Vers. 10 *Obtenebrentur oculi eorum, ut non videant: & tergum eorum semper incurva*.

Alterum testimonium, est Davidis Psal. 69. 23, 24. Qui ut typus CHRISTI, in hostes imprecatur, ut omnia DEI beneficia, & ipsum etiam oblatum Euangelium, cedant illis in ruinæ occasionem, ut nihil nisi terrena, posteà sapiant, qui toties à DEO moniti, cælestia nolebant sapere, adque in justam ingratitudinis ipsorum ultionem.

Vers. 11. Num *igitur (inquam ego) impegerunt ut exciderent?*

rent? Absit. sed per eorum offensam salus obtigit *Gentibus, ut eos ad æmulationem provocaret*.

Repetit primum argumentum, ad probandum non esse despiciendos Judæos, & addit secundum. Non sunt rejecti Judæi, ut omnes & singuli perirent, qui sunt de hac Gente; sed ut salus per CHRISTUM, repudiata à Judæis, obveniret Gentibus, ut Gentes ad DEUM conversæ, provocarent Judæos ad æmulationem, & per consequens ad resipiscentiam. Ergo non sunt despiciendi Judæi.

Provocantur autem ad æmulationem Judæi, quando vident se excludi à DEO, & dissipari, ne sint Ecclesia DEI, Gentes vero, ipsorum loco, à DEO recipi in ipsius sinum, in quo aliquando fovebatur Ecclesia Judaica.

Vers. 12. *Quòd si eorum offensa est opulentia mundi, & diminutio eorum opulentia Gentium: quanto magis plenitudo ipsorum?*

Arg. 3. Sicut ruina Judæorum, in bonum Gentium cessit, sic etiam, & multo magis, restitutio Judæorum cedet in mundi, seu Gentium, emolumentum. Ergo tantum abest, ut despiciendi sint Judæi, tanquam penitus rejecti, ut contra, ipsorum conversio optanda, & speranda sit.

Vers. 13 *Nam (quod vobis dico Gentibus quatenus ego quidem sum Apostolus Gentium) ministerium meum illustro:*

Vers. 14. Ut expetiar *si quo modo ad æmulationem provocem consanguineos meos, & servem aliquos ex ipsis.*

Arg. 4. Ego ipse, Apostolus Gentium, tantò acrius, vobis & aliis quam possum plurimis convertendis, ministerium meum impendo, & munus meum illustrius reddo, eo fine, ut provocem Judæos consanguineos meos, ne sinant vos filiorum DEI mensa solos frui, sed se vobis adjungant, & ita serventur. Ergo vestrum est, eos non despicere, ut penitus rejectos, sed contra, ut serventur mecum laborare.

Vers. 15. *Nam si abjectio eorum, est reconciliatio mundi, quæ erit assumptio, nisi vita ex mortuis.*

Arg. 5. Si abjectio Judæorum, conversa est per DEI bonitatem, in occasionem reconciliandi Gentes DEO: nonne ex conversione Judæorum, tanta mutatio in melius expectanda est, inter Gentes, ut quasi resurrectio

ſurrectio quædam à mortuis dici poſſit? Ergo non deſpiciendi Judæi, tanquam prorſus rejecti, ſed ipſorum potius converſio optanda & ſperanda eſt. Quando enim Deus, populum ſuum veterem, rurſum aſſumet quid mirum ſi copiam ſui ſpiritus majorem, in omnes Eccleſias effundat? quid mirum ſi hæreſes exitiales, & ſciſmata, quibus jam Eccleſiæ Chriſtianæ inter Gentes, ad mortem pene laborant tollat, & inter ſe, & cum Eccleſia Judæorum arctius uniat? Hanc aliquando futuram Eccleſiarum felicitatem, ſub tempus converſionis Judæorum, non vult nos deſperare Apoſtolus, qui aliquam reſurrectionem quaſi à mortuis, in Eccleſiarum conditionis mutatione ſperandam nobis proponit.

Verſ. 16. *Quòd ſi primitiæ ſanctæ*, ſancta *etiam maſſa: &, ſi radix ſancta* eſt, *etiam rami.*

Arg. 6. Gens Judæorum, vi fœderis cum patribus ipſorum initi, Deo eſt conſecrata, & fœderalis ſanctitatis dignitate, à parentibus fœderatis deſcendente, honeſtata eſt; ſicut maſſa & meſſis ſanctificantur in primitiis, & rami ſanctificantur, ſeu Deo conſecrantur, in radicis conſecratione. Ergo Judæi non ſunt deſpiciendi, tanquam penitus abjecti.

Verſ. 17. *Quòd ſi nonnulli rami defracti ſunt, tu vero quum eſſes oleaſter, inſitus es pro ipſis: & particeps radicis ac pinguedinis oleæ factus es:*

Arg. 7. Increduli aliquot Judæi, ab Eccleſia ſanctorum Patriarcharum, ſicut rami ex olea, defracti ſunt: Tu verò populus Gentium, cum oleaſtri inſtar eſſes alienus à fœdere Dei, illorum loco inſitus es, atque ita privilegiorum illius Eccleſiæ, & ſancti fœderis, quaſi pinguedinis oleæ particeps factus es. Ergo non debes Judæos deſpicere.

Verſ. 18. *Ne gloriare adverſus ramos: quod ſi gloriaris, non tu radicem portas, ſed radix te.*

Arg. 8. Si gloriatus fueris adverſus Judæos, quaſi illis dignior eſſes; non minus ſtolide te gereres, quam ſi rami à radice geſtati, gloriarentur adverſus radicem, quæ ipſos geſtat. Ergo non debes Judæos deſpicere.

Verſ. 19. *Dices igitur, defracti ſunt rami ut ego inſererer:*

Verſ. 20. *Bene: per incredulitatem defracti ſunt, tu vero per fidem ſtas, ne effertor animo, ſed metue.*

Arg. 9. In ſolutione objectionis propoſitum. Verum quidem eſt, rejectos eſſe Judæos, ut hâc occaſione, tu in eorum locum in Eccleſia ſuccederes. ſed quum illi, propter infidelitatem rejecti ſint, tu verò per fidem ex gratia ſtes, non ſuppetit inde tibi, ulla ſuperbiendi, vel Judæos deſpiciendi cauſâ, ſed metuendi potius, & tibi cavendi, ne pecces & puniaris. Ergo non debes Judæos contemnere quaſi prorſus abjectos.

Verſ. 21. *Nam ſi Deus naturalibus ramis non pepercit,* vide *ne tibi quoque non parcat.*

Arg. 10. Confirmans ſuperius, Si Deus non pepercit inſolescentibus Judæis, Eccleſiæ ſanctæ naturalibus ramis, non parcet Romanis, vel ullis Gentibus ſuperbientibus, Ramis ſcilicet inſititiis. Ergo non debes tu Gentilis Judæos præ te deſpicere.

Verſ. 22. *Vide igitur benignitatem ac præciſam ſeveritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt præciſam ſeveritatem: in te verò benignitatem, ſi permanſeris in benignitate, alioquin & tu excideris.*

Arg. 11. Niſi, conſideratâ Dei in Judæos ſeveritate, & in te benignitate, perſeveraveris in fide, & ſubmiſſa obedientia Christi, tu quoque excideris & abjicieris. Ergo, niſi abjici velles, in timore Dei te contine, & Judæos ne contemnas.

Verſ. 23. *Sed & illi, ſi non permanſerint in infidelitate, inſerentur. potens enim eſt Deus rurſum eos inſerere.*

Arg. 12. Sicut tu, niſi permanſeris in fide, excideris: Sic Judæi, niſi permanſerint in infidelitate, rurſus inſerentur in ſanctam Eccleſiam Patriarcharum, imo verò reſtitutio Judæorum, propter omnipotentem Dei gratiam, non deſperanda eſt. Ergo Judæi non ſunt à te deſpiciendi.

Verſ. 24. *Etenim ſi tu ex naturali exciſus es oleaſtro, & præter naturam inſitus es in veram oleam: quanto magis ij qui naturales ſunt, inſerentur propriæ oleæ?*

Arg 13. Si Deus Gentes, ut ramos alienos à fœderata radice, Eccleſiæ Patri-

ſiæ Patriarcharum inſeruit, multò magis Judæos, qui ſunt naturales rami illius Eccleſiæ, reſtituet.

Verſ. 25. *Nolim enim vos ignorare, fratres, myſterium hoc, (ut ne ſitis apud vosmetipſos ſapientes) obdurationem ex parte Iſraeli eveniſſe, quouſque plenitudo Gentium introierit.*

Verſ. 26. — *Et ita totus Iſrael ſervabitur: ſicut ſcriptum eſt,*

Arg. 14. Ego vobis myſterium aperio, & ex ſpeciali revelatione prædico, hanc Judæorum obdurationem, nec totalem ſeu omnium Judæorum eſſe, ſed ex parte, ſeu aliquorum tantùm, nec niſi ad certum tempus duraturam, nempe dum plenitudo Gentium introierit. Ergo non debetis apud vos arrogantes eſſe, ſeu Judæos deſpectui habere. *Plenitudinem Gentium* intelligit, ingentem Gentium multitudinem, qualis ante tempora converſionis Judæorum non fuerat; cujus multitudinis acceſſione, ad veram religionem provocabitur Iſrael, ſeu populus Judæorum diſperſus, ad redeundum ad DOMINUM IESUM CHRISTUM, ſeu ad veram fidem in Meſſiam, à quo per infidelitatem diſceſſerat: Atque ita totus Iſrael, *id eſt*, multitudo Judæorum, corpus diſperſi populi comprehendens, convertetur.

Verſ. — 26. *Veniet ex Sion ille vindex, & avertet impietates à Iacob.*

Verſ. 27. *Et, hoc eſt illis à me pactum, Quum abſtulero peccata ipſorum.*

Confirmat hanc Prophetiam, ex Iſaiæ vaticinio, qui *cap.* 29. *verſ* 26. & *cap.* 27. *verſ.* 3 prædicit fore, ut Meſſias, ex Judæorum Eccleſia ſecundum carnem oriundus, verus REDEMPTOR, liberaret Gentem ſuam, à reatu & ſervitute peccati, condonatis illius populi iniquitatibus, & fore ut in fœdus gratiæ eos reciperet, ad peccati plenam abolitionem. Quod quo tempore futurum ſit, jam dixit Apoſtolus.

Verſ. 28. *Itaque quod ad Euangelium* attinet, ſunt *inimici propter vos; quod ad electionem autem, dilecti propter Patres.*

Arg. 15. Etiamſi, quod ad Euangelium repudiatum à Judæis illis reprobis attinet, Judæi rejecti pro inimicis habeantur à DEO, in veſtram utilitatem; reſpectu tamen electionis hujus populi, præ omnibus aliis nationibus,

tionibus, ut populus DEI diceretur, & reſpectu Electorum in hac gente; Judæi à DEO diliguntur, propter fœdus initum inter DEUM & patres ipſorum: Ergo propter eandem rationem à vobis deſpici non debent ſed diligi potius.

Verſ. 29. *Nam dona illa & illa vocatio Dei ejuſmodi ſunt ut eorum ipſum pœnitere non poſſit.*

Arg. 16. Cum occupatione objectionis; Etiamſi hæc natio, jure meritò, excidiſſe ſuis omnibus privilegiis, videri poſſet, quia tamen dona ſpecialis gratiæ, & nominatim vocatio ex propoſito, ſive in nationem aliquam præ reliquis, ſive in hominem aliquem præ aliis collata, immutabilia ſunt, quæ DEUS nunquam penitus reſcindet, vel revocabit, & quæ in converſione hujus populi firma tandem oſtendet. Idcirco non debet hæc natio à vobis contemni, ſed in honore potiùs haberi.

Verſ. 30. *Sicut enim & vos quondàm non obedivîſtis Deo, nunc autem eſtis miſericordiam conſequuti per iſtorum contumaciam:*

Verſ. 31. *Sic & iſti nunc non obedierunt, ut per veſtram miſericordiam & ipſi miſericordiæ donentur.*

Arg. 17. Certò credendum eſt tantam gratiam manifeſtaturum eſſe DEUM erga Judæos, ex occaſione miſericordiæ factæ vobis Gentibus, quantam oſtendit erga vos Gentes, olim immorigeras, ex occaſione incredulitatis, & contumaciæ Judæorum. Ergo non deſpiciendi Judæi, tanquam penitus rejecti, ſed converſio ipſorum promovenda potiùs.

Verſ. 32. *Concluſit enim Deus omnes illos in contumacia, ut omnium illorum miſeretur.*

Arg. 18. In hunc ſenſum, DEI ſapientiſſima providentia, ſalutis ſuorum negotium totum ſic adminiſtravit, ut omnes deprehenſi in peccatis, & contumacia, gloriandi in ſe materia deſtituerentur, & quicunque ſalutem obtinerent, miſerationi Divinæ eam totam deberent. Ergo non deſpiciendi Judæi, ſed opus Divinæ miſericordiæ erga hunc populum, tempore à DEO conſtituto, expectandum eſt.

Verſ. 33. *O profundas divitias tum ſapientiæ tum cognitionis Dei! quàm imperſcrutabilia ſunt ejus judicia, & ejus viæ imperveſtigabiles!*

Hujus

Hujus argumenti, atque adeo totius præcedentis doctrinæ, præſertim de electione aliquorum, & reprobatione reliquorum, uſum duplicem nobis oſtendit Apoſtolus.

Primus eſt, ut cum ipſo admiremur, & celebremus profundas divitias, ineffabilis ſapientiæ DEI. Alter eſt, ne ſcrutemur plus quam revelatum eſt, de conſiliis DEI, ſed ſapiamus etiam in revelatis, ad ſobrietatem (quia ſuperant DEI conſilia captum noſtrum, & planè inſcrutabilia ſunt) DEUM in omnibus glorificantes.

Verſ. 34 *Quis enim cognovit mentem Domini? aut quis ei fuit à conſilio?*

Conſectarii utriuſque rationes addit tres.

Ratio prima, Nulla creatura penetravit in mentem DEI, nulla unquam EI fuit à conſiliis. Ergo DEI conſilia impervestigabilia, , non debemus ſcrutari, ſed divitias ſapientiæ ejus admirari, & celebrare.

Verſ. 35. *Aut quis prior dedit ei, & retribuetur ei?*

Ratio 2. DEUS in nullius ære eſt, aut eſſe poteſt; nemini quicquam debet: nemo quicquam meretur ab eo, nemo poteſt prodire, vel nomen edere, qui beneficio aliquo ſuo DEUM prior obſtrinxit. Ergo non poſſunt gloriari, ulli ex Electis, quaſi ullo jure obligatus fuerit DEUS, ut ipſos ad vitam deſignaret: neque conqueri poſſunt ulli ex reprobis, quaſi non perſolverit quod debebat, cum nemini quicquam debeat.

Verſ. 36. *Nam ex eo, & per eum, & in ipſum* ſunt *omnia. Ipſi ſit gloria in ſecula, Amen.*

Ratio 3. Confirmans priorem, Omnia ſunt ex DEO, tanquam primo autore: Omnia per EUM, ut Conſervatorem, ſuſtentantur; Omnia in Ipſum tanquam in ultimum ſcopum tendunt: Ergo, quandocunque Ipſi viſum fuerit, ſuam gloriam promovere, in Judæorum rejectione, vel Gentium vocatione, in aliquorum hominum electione, & reliquorum reprobatione, ipſi in omnibus, & apud omnes, honor & gloria in æternum tribui debet. AMEN.

Caput

Caput duodecimum.

Vit prior pars *Epiſtolæ*, *de via ad juſtificationem rectè expeſſenda*, *ſequitur* altera poſterior, *de vita juſtificatorum rectè inſtituenda.*

Capitis tres *ſunt partes*; *In* prima, *hortatur ad vitæ ſanctimoniam in genere*, *ad verſum tertium.*

In ſecunda, *ſpeciatim inſtruit Eccleſiæ miniſtros*, *de recto donorum uſu*, *ad verſum nonum.*

In tertia, *præcepta dat communia*, *de virtutibus Chriſtianis.*

Verſ. 1. *ADhortor igitur vos, fratres per miſerationes illas Dei ut ſiſtatis corpora veſtra hoſtiam vivam, ſanctam, placentem Deo, rationalem illum cultum veſtrum:*

Alluſione factâ ad typicum, ſub Lege Levitica, ſacrificandi ritum, amiciſſimè hortatur, ut juſtificationis gratuitæ per CHRISTUM nobis conceſſæ, fructum in vita ſancta producamus.

Hortationis tria ſunt membra: Primum, ut corpora noſtra ſiſtamus DEO, hoc eſt nos totos, non animas tantùm, ſed etiam corpora, DEO in gratitudinis ſacrificium offeramus, & conſecremus: Rationes hortationis ſunt quinque, quæ ſimul etiam requiſita, ſeu proprietates hujus ſacrificii, continent.

Prima ratio. In vehementi obſecratione, & obteſtatione, comprehenſa; Quia DEI miſerationes ſupra recitatæ, nimirum electio ex miſericordia, redemptio ex miſericordia, vocatio ex miſericordia, & juſtificatio ex miſericordia ſeu gratia, exigunt jure ſuo hanc à vobis gratitudinem.

Vivam] *Ratio* 2. Quia hæc hoſtia viva eſt, ſiquidem nihil hic mactandum præter peccatum; vos autem ipſi, DEO conſecrati vivetis, & ad æternam vitam conſervabimini.

Sanctam] *Ratio* 3. Hæc hoſtia verè ſancta eſt, in cujus quotidiana oblatione, ipſa conſtat ſanctitas.

Acceptam] *Ratio* 4. Quia hæc hoſtia, non rejicietur à DEO, ut umbratiles illæ legales multæ ab hypocritis oblatæ, ſed accepta erit DEO.

Rationalem] *Ratio* 5. Quia actus, quo DEO hanc hoſtiam offertis, eſt cultus

cultus ille veſter rationalis ſeu ſpiritualis, cultu illo typico præfiguratus, eoque tantò præſtantior, quantò ſpiritualia carnalibus, & corpora ſanctorum, brutorum cadaveribus anteferenda ſunt.

Verſ. 2. *Et ne vos configurate ſeculo iſti, ſed transformate vos per renovationem mentis veſtræ, ad hoc ut probetis quæ ſit voluntas Dei, bona illa, placens ac perfecta.*

Secundum membrum hortationis; Ut caveamus in vita & converſatione, ne inſtituta voluntatem, & mores mundanorum hominum, pro regula habeamus, cui nos conformemus; Ratio hortationis in hortatione continetur, quia mundani, hujus mundi, ſeu ſeculi voluptates, honores & commoda tantùm ſapiunt.

Mutemini] Tertium hortationis membrum; ut ſtudeamus, ingenium noſtrum naturâ carnale, per intellectus & voluntatis noſtræ quotidianam renovationem, magis magiſque in ſpirituale transformare. Rationes hortationis ſunt duæ.

Diſcernite] *Ratio prima.* Quia DEI lex, ſeu voluntas revelata in verbo, pro regula cui nos conformemus eſt. 1. *bona*, quæ bona ſunt docens, ad bonum nos ducens, & bonos nos reddens: 2. Eſt *accepta Deo*, qui nullam niſi in verbo ſuo præſcriptam obedientiam, agnoſcit: 3. Eſt *perfecta*, omnia continens, quæ ad DEI cultum, & noſtram ſalutem ſpectant. Idcirco mentis renovationi ſtudendum.

Diſcernete] *Ratio* 2. Quia non niſi mente renovata, & ſpirituali, diſcernere poterimus genuinum ſenſum voluntatis divinæ in verbo revelatæ; vel agnitam approbare, vel approbatam experimento cognoſcere, quam bona, accepta DEO, & in ſe perfecta ea ſit. Idcirco, mentis renovationi ſtudendum.

Secunda Pars.

Verſ. 3. *Enimverò per gratiam quæ mihi data eſt, edico cuivis verſanti inter vos ne ſapiat ſupra quàm oportet ſapere: ſed ſapiat ad ſobrietatem, prout cuique Deus partitus eſt menſuram fidei.*

Secunda pars Capitis; In qua, pro autoritate ſua Apoſtolica, (quam gratiam vocat, quia ex ineffabili gratia ipſi erat conceſſa,) præcipit *unicuique verſanti inter illos*, in publico munere ſcilicet, vel doni alicujus excellentia,

excellentia, ne ſupra modum de ſe ſentiat ne ſupra conſortes, vel ſupra talenti ſui valorem, ſeu cognitionis ſuæ modulum ſe extollat: ſed ſobriè ſe gerat & moderate, in omnibus & erga omnes. Rationes hortationis, ſeu præcepti ſunt *quinque.*

Ratio prima. Unicuique DEUS eſt partitus, non plenitudinem, ſed menſuram fidei: Ergo æquum eſt, ut unuſquiſque intra ſuam menſuram, modeſtè ſe contineat.

Verſ. 4 *Quemadmodum enim in uno corpore membra multa habemus: membra verò omnia eandem non habent actionem:*

Ratio. 2. Sicut in corpore naturali, diverſa membra, diverſis deputata ſunt operationibus, ſic in corpore Eccleſiaſtico fidelium, ſeu ſocietate miniſtrorum Eccleſiæ, diverſæ functiones diverſis actionibus deſtinantur. Ergo æquum eſt, ut ſinguli ſuis officiis modeſtè ſe circumſcribant.

Verſ. 5 *Ita multi illi unum corpus ſumus in Chriſto, ſingulatim autem, alii alterum membra.*

Ratio 3. Eadem ſimilitudine incluſa, Sicut in corpore naturali, multa membra ſunt corpus unum, ſic in corpore Eccleſiaſtico, omnes fideles, ſpeciatim vero omnes miniſtri Eccleſiaſtici, unum ſunt corpus in CHRISTO, Ergo omnes, ad unitatem corporis tuendam, pro ſua quiſque parte, modeſte conſpirare debent.

Singulatim] *Ratio* 4. Sicut in corpore naturali, ſic etiam in corpore Eccleſiaſtico, membra ſingula, non ſolùm totius ſunt corporis, ſed etiam alterum alterius: ſeu deſtinatum eſt unumquodque membrum, ad uniuſcujuſque membri uſum promovendum: Ergo omnes, ad mutuas operas promovendas, ſibi invicem debent ſervire, non vero immodeſtiâ, vel arrogantiâ, ſe mutuò impedire.

Verſ. 6. *Habentes autem diverſa dona pro gratia quæ nobis data eſt, ſive prophetiam* prophetemus *pro proportione fidei.*

Ratio 5. Quæ habemus dona diverſa, ſeu munera cum donis diverſis, habemus ex gratia, & beneplacito DEI, qui ea dedit: Ergo ne inſolescamus, ſed modeſtè nos contineamus.

Sive Prophetiam] Deſcendit ad ſingula ordinaria munera publica, ſinguliſque

guliſque ſuas operationes & metas præſcribit: Functionum facit duo genera. Primum eſt Prophetia: Secundum eſt Diaconi. Prophetiæ *Verbi* tractationem comprehendit, *Qui habemus Prophetiam, prophetemus* (inquit) *ſecundum proportionem fidei*, id eſt, doceamus id ſolum, quod Deus in Scriptura credendum propoſuit, & quod ſolidè novimus, ſeu credimus ſenſum eſſe Scripturæ.

Verſ. 7. *Sive miniſterium* verſemur *in miniſtrando: tum is qui docet, in docendo:*

Secundum genus functionum Eccleſiaſticarum, eſt Diaconia, quæ munera omnia, Verbi miniſterio ſubſervientia comineт, ut poſteà declarabit. De qua præſcribit, ut qui in Diaconia verſatur, in ea ſe contineat, nec altius aſcendat, niſi ordine vocatus.

Is qui docet] Prophetiam ſubdividit, in officium Doctorum & Paſtorum, ſeu Prophetas diſtinguit, in *Doctores* & *Paſtores*: Doctores intelligit eos, qui ex officio docent, ſeu informandis mentibus in cognitione veritatis operam dant, & hos jubet ut facultate ſuâ ad docendum diligenter utantur, & hic ſe exerceant totos.

Verſ. 8. *Tam qui exhortatur, in exhortatione: tum is qui diſtribuit, cum ſimplicitate: tum qui præeſt, cum diligentia, tum qui miſeretur cum hilaritate:*

Paſtores intelligit eos *qui exhortantur*, qui ſcilicet movendis affectibus operam dant, & facultatem habent, non tantùm interpretandi ſenſum Scripturæ, ſed etiam prudenter applicandi Scripturam in uſum præſentem auditoris, cum affectus excitatione. Hos jubet exhortatini incumbere.

Qui diſtribuit] Diaconorum Verbi miniſterio ſubſervientium, tres quaſi ſpecies enumerat; Prima eſt eorum qui diſtribuunt, *id eſt*, ex officio præfecti ſunt ærario Eccleſiæ; Eccleſiæ facultates, & collectas fidelium diſpenſant in uſus Eccleſiæ publicos; his præcipit, ut facultates Eccleſiæ diſtribuant *cum ſimplicitate*, id eſt, bonâ fide, ſine perſonarum acceptione, & ſine reſpectu proprii commodi.

Qui præeſt] Secunda ſpecies, eſt eorum qui Preſbyteri Gubernatores alibi dicuntur, 1 Corinth. *cap.* 12. *verſ.* 28. & ex officio, populi moribus inſpiciendis præficiuntur, ut ſcandala vitentur, &

auferantur ex Ecclesia; his præcipit, ut diligenter, & solicitè, suo muneri incumbant.

Qui miseretur] Tertia species Diaconorum, est eorum qui ex officio miserentur, qui pauperibus, ægrotis, exulibus, aliisque in Ecclesia afflictis curandis præficiuntur; his præcipit, ut incumbant officio, cum hilaritate; ne morositate suâ amplius affligant eos, quos morbus & egestas, vel exilium, jam afflixerunt. In omnibus his præceptis, functiones diversas, donis diversis, & subjectis diversis, inter se distinxit, alios atque alios ministros, aliis atque aliis operibus præficiens; Idque simili præcipiendi forma utens in omnibus.

Tertia Pars.

Vers. 9. *Charitas* esto *minimè simulata.* Estote *abhorrentes à malo, agglutinati bono.*

Tertia pars Capitis, in qua præcipiendi formam mutat, & præcepta tradit de virtutibus Christianis, numero circiter sedecim.

Dilectio] Præceptum primum, Ut signa, quibus dilectionem exprimimus, ex sincero corde, sine simulatione proveniant.

Abhorrentes] Præceptum 2. Ut à malo, seu peccato ita abhorreamus, ut in ejus consortium, trahi nos non permittamus: Bonum verò, seu virtutem ita amplectamur, ut ab ea divelli nos non sinamus.

Vers. 10. *Fraterna charitate alij ad alios amandos propensi. Honore alij aliis præeuntes.*

Præceptum 3. Ut Charitas Christianorum inter se, quæ gratiæ vinculo fundata est, sit instar charitatis fratrum, quæ naturæ vinculo fundatur, Constans scilicet, & intensa.

Honore] Præceptum 4. Ut in opinionis nostræ, de alicujus virtute, vel dignitate, per signa externa testificatione, non expectemus quod debetur nobis, sed præeamus aliis, exhibentes honorem qui debetur illis.

Vers. 11. *Studio minimè ignavi, Spiritu ferventes, Domino servientes.*

Præceptum 5. De sedulitate in officiis, quæ Deo & proximo debentur, ex vocatione nostrâ; ne simus pigri, segnes, & frigidi, quasi non curemus res gerendas, sed ut cum intentione zeli, officia obeamus in fervore

fervore ſpiritus, occaſionem rei benè gerendæ, in ipſo articulo opportunitatis, arripientes; & fervorem hunc in rebus agendis, non privatis affectibus noſtris, ſed Deo conſecrantes.

Verſ. 12. *Spe gaudentes. In afflictione tolerantes. In oratione perduranter.*

Præceptum 6. De remediis adhibendis in afflictione noſtra: 1. Ut ſpe liberationis gloriemur: 2. Si invaleſcant mala, ut patientes nos præſtemus: 3. Si differri videatur auxilium, ut perduremus in precibus, nec malis cedamus.

Verſ. 13. *Uſibus ſanctorum communicantes. Hoſpitalitatem ſectantes.*

Præceptum 7. Ut neceſſitatibus, & indigentiæ ſanctorum, inter nos degentium præcipuè, communicemus de bonis noſtris: peregrinorum verò, & exulum, ad nos divertentium afflictiones, hoſpitalitate ultro illis oblata, ſublevemus.

Verſ. 14. *Benedicite iis qui vos inſectantur: benedicite,* inquam, *& ne imprecamini.*

Præceptum 8. Ne inſectationes, calumnias, & perſecutionem mundi ordinariam, convitiis compenſemus, ſed patientiâ & benedictione frangamus. Id verò quia carni adverſiſſimum eſt, bis præcipit, & tertiò prohibet contrarium.

Verſ. 15. *Gaudete cum gaudentibus, & flete cum flentibus.*

Præceptum 9. Commendat nobis συμπαθειαν fraternam, in proximorum tam rebus adverſis, quam proſperis, ſicut decet membra ejuſdem corporis.

Verſ. 16. *Itidem alij in alios affecti. Non alta ſapientes, ſed humilibus obſecundantes. Ne eſtote prudentes apud voſmetipſos.*

Præceptum 10. Ut colamus invicem concordiam, & toleremus infirmitates ordinarias in diſcrepantibus ſententiis, & affectibus fratrum noſtrorum, & in eum finem, ne nos erigamus arroganter, adverſus aut ſupra alios, ſed inferioribus obſecundemus, quantum patitur veritas, caventes ne inflati ſimus unquam opinione ſapientiæ propriæ.

Verſ. 17. *Nemini malum pro malo viciſſim reddentes. Procurantes honeſta coram omnibus hominibus.*

Præceptum 11. Ne injurias injuriis compenſemus: & quia exceptiones facere, parata eſt caro, Dicit, *Nemini retaliate.*

Procurantes] Præceptum 12. Ut ſtudentes honeſtati, & vitæ innocentiæ, tam nobiſipſis malefaciendi, quam adverſariis, nobis nocendi, vel calumnias intentandi anſam præcidamus.

Verſ. 18. *Si fieri poteſt quantum in vobis eſt, cum omnibus hominibus in pace viventes.*

Præceptum 13. Ut pacem ſectemur cum omnibus; Cui additur limitatio, *ſi fieri poteſt*, & quantum per nos fieri poteſt, ut media pacis omnia tentemus, & ſi turbulentum quid acciderit, aliorum ſit reatus, non noſter.

Verſ. 19. *Non ipſi voſmetipſos ulciſcentes dilecti, ſed date locum iræ, ſcriptum eſt enim, Mihi eſt ultio: ego rependam, dicit Dominus:*

Præceptum 14. Prohibens ſpecialiter magis quam ſupra, talionem; quia procliviores ſumus ad vindictam: Idcirco amicè vetat vindictam privatam, & Jubet, ut ſinamus iram & noſtram, & adverſariorum deferveſcere, neque hanc, neque illam dictis factiſve foventes, vel irritantes, addito gravi argumento, quia DEI partes ſunt, vel Immediatè, vel per magiſtratum, Injurias nobis illatas vindicare. In caſu inculpatæ tutelæ, quid faciendum, ex locis communibus petendum.

Verſ. 20. *Itaque ſi eſurit inimicus tuus, ciba eum: ſi ſitit, da ei potum: hoc enim ſi feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus.*

Præceptum 15. De benefaciendo inimicis noſtris, cum occaſio, & ipſorum neceſſitas requirit; hæc autem ratio additur, quia hac probatione, quaſi carbones coacervamus in eos ut vel molleſcant, ſicut metallum liqueſcit igne, ſi in illis aliquid ſit bonæ indolis: vel convictio, & damnatio ipſorum, reddatur tanta gravior, idque non noſtrâ, ſed ipſorum culpâ.

Verſ. 21. *Ne vincitor à malo: ſed vince bono malum.*

Præceptum 16. Eodem tendens, ſed generalius eſt, ut in certando cum inimicis, recte de victoria judicemus; quæ non eſt, cum malum malo rependere ſtudemus, aut malum malo ſuperare certamus: vincimur enim tum potius à malo, quam vincimus; ſed victoria hæc unica eſt, cum

recte

rectè agendo, ſuperamus malum, & ad hanc victoriam quærendam hîc hortatur.

Caput Decimumtertium.

PErgit *hortari, ut fructus ferant profeſſione dignos, erga Magiſtratus, & cujuſvis ordinis homines.* Capitis dux *ſunt partes*: Prima, *de ſubjectione civili, ad verſum octavum*: Altera *de dilectione, quatenus ſecundam Legis tabulam reſpicit.*

Verſ. 1. *OMnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubjecta eſto. Non enim eſt poteſtas niſi à Deo: & quæ ſunt poteſtates, ſunt à Deo ordinatæ.*

Hortatio proponitur primis verbis, Ut omnis anima, ſeu omnis homo ſubjiciatur, ſeu ſubordinetur poteſtatibus ſupereminentibus, *id eſt*, civili Magiſtratui: Argumenta hortationis ſunt decem.

Non enim] Argumentum primum, Quia Magiſtratus cujuſvis generis, vel ordinis, eſt à DEI inſtitutione, & ordinatione.

Verſ. 2. *Itaque quiſquis ſe opponit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit: qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi condemnationem auferent.*

Ordinationi] Arg. 2. Quia qui non ſubjicitur, ſed reſiſtit, ſeque opponit Magiſtratui, ordinationi DEI ſe opponit.

Condemnationem] Arg. 3. Quia qui reſiſtit, accerſit ſibi ultionem & pœnam, cum à DEO, tum à Magiſtratu.

Verſ. 3. *Nam magiſtratus non ſunt terrori bonis operibus, ſed malis. Vis autem non terreri poteſtate? quod bonum eſt facito, & laudem ab ipſa obtinebis.*

Arg. 4. Quia Magiſtratus officium à DEO ordinatur, ut cohibeat malos, & mala opera puniat, non verò bona: Ergo ei ſubjici debemus.

Laudem] Arg 5. Quia bonum facientibus, & Legum obſervatoribus, magiſtratus laudem tribuit, & præmia.

Verſ 4. *Dei enim miniſter eſt tuo bono. Quòd ſi feceris quod malum eſt, metue: non enim fruſtrà gladium geſtat, Nam Dei miniſter eſt, ultor ad iram ei qui quod malum eſt fecerit.*

Arg. 6.

Arg. 6. Quia Magiſtratus eſt miniſter DEI in noſtrum bonum, nam per Magiſtratum, DEUS honeſta & utilia nobis præcipit & procurat, & malos tollit, quod nobis eſt conducibile.

Non enim] Arg. 7. Quia gladio armatur, ad puniendum malos, authoritate ad hoc divinitus ei tributâ. Idcirco metuere, & ſubjici oportet maleficii reos, etiam in capitis periculo jam conſtitutos.

Verſ. 5. *Quapropter neceſſe eſt ſubjici, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.*

Arg. 8. Quia eſt neceſſarium ſubjici, non ſolùm ad vitandam iram principis, & pœnas civiles, ſed etiam ad retinendam bonam conſcientiam, reſpectu præcepti Divini, ſubjectionem præcipientis.

Verſ. 6. *Propter hoc enim etiam tributa ſolvitis: ſiquidem miniſtri Dei ſunt in hoc ipſum incumbentes.*

Arg. 9. Quia etiam tributa debemus Magiſtratibus, ut DEI miniſtris, defenſioni politicæ incumbentibus, & huic ſoli negotio vacantibus: Idcirco iis ſubjici debemus.

Verſ. 7. *Reddite igitur omnibus quod debetis: cui tributum debetur, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timor, timorem: cui honor, honorem.*

Arg 10. Per modum concluſionis illatum; Quia ſicut Juſtum eſt, unicuique ſuum tribuere, ſic etiam magiſtratui tributum, vectigal, timorem, honorem, perſolvere; pro ut omnia aut aliqua ex his, magiſtratui ſuperiori, aut inferiori, & ipſorum miniſtris debentur.

Secunda Pars.

Verſ. 8. *Nemini quicquam debete, niſi hoc, ut alii alios diligatis, nam qui diligit alterum, Legem implevit.*

Secunda pars Capitis, in qua ſanctitatem vitæ, & dilectionem præcipit, quatenus ſecundam tabulam reſpicit: Hortationis argumenta ſunt ſex.

Niſi] Argumentum primum. Quia dilectio perpetuò debetur; Ergo perſolvenda perpetuò.

Implevit] *Arg.* 2. Quia dilectio proximi, eſt legis impletio: Ergo dilectioni ſtudendum.

Verſ. 9. *Siquidem illud, Non mœchaberis, Non occides, Non furaberis, Non falſum teſtimonium dices, Non concupiſces, & ſi quod aliud*

aliud eſt *mandatum, in hoc ſermone ſummatim comprehenditur, nempe, Diliges proximum tuum ſicut teipſum.*

Non non] Hoc argumentum confirmat, duabus rationibus, prima eſt ab enumeratione præceptorum ſecundæ tabulæ, quæ ad dilectionis præceptum, referuntur omnia.

Verſ. 10. *Charitas proximum non afficit malo. Itaque charitas eſt completio Legis.*

Ratio 2. eſt; Quia dilectio, nullo malo, quod per legem prohibetur, proximum afficit: idcirco dilectio, eſt impletio legis, eique idcirco ſtudendum eſt.

Verſ. 11. *Idque, perſpecta opportunitate, quòd* videlicet *tempus jam ſit nos à ſomno expergiſci. Nunc enim propius nos eſt ſalus quàm quum credidimus:*

Arg. 3. Quo urget fructus fidei, ex dilectione ſancta noſtri, & proximorum, Quia hæc fructificatio ſatis diu neglecta eſt, cum in ſomno peccati jacebamus per naturam, & jam tempus eſt, ut experrectos nos demonſtremus ex hoc ſomno peccati, regenerationis fructus ferendo.

Nunc enim Arg. 4. Quia propinquior eſt ſalus noſtra, quam cum primùm converſi fuimus ad fidem. Studendum ergo eo magis, ut fructus fidei, & ſpei de ſalute adventante, uberiores feramus ex dilectione.

Verſ. 12. *Nox proceſſit, dies autem propinquat. Abjiciamus igitur opera tenebrarum, & induamur habitu qui luci conveniat.*

Arg. 5. Hujus ſeculi & noſtræ etiam ignorantiæ, & cæcitatis nox proceſſit, & conſumpta eſt maxima ex parte, quantum attinet ad conditionem naturæ corruptæ, id eſt, inſtat finis corrupti hujus mundi & abolitio corruptionis naturæ noſtræ: Ergo faceſſant opera noctis, tenebrarum, ignorantiæ, & peccati.

Induamur] Arg. 6. Dies, ſeu ſtatus illuminationis, & regenerationis plenæ in gloria futura, appropinquavit, & in jam inchoata noſtra regeneratione illuceſcere cæpit, quaſi diluculo: Ergo arma induamus, ut certemus contra diabolum, peccatum, & mundum, ſemper quod bonum eſt agentes.

Verſ. 13. *Ut interdiu, compoſitè incedamus: non in comeſſationibus & ebrietatibus, non cubilibus ac proteruiis, non lite & invidia.*

Hinc

Hinc deducit quaſi concluſionem hortatoriam quadruplicem.

Ambulemus] Prima hortatio eſt, ut decenter incedamus, ſicut decet filios lucis, per Euangelii gratiam regenitos.

Comeſſationibus] Secunda hortatio eſt, ut ab intemperantia, & fœditate omni abſtineamus, nominatim ut comeſſationes, ebrietates, & ſcortationes, & turpem laſciviam, (quâ in cubilibus, & cubiculis, ſe polluere ſolent profani) & litem, & invidiam, caveamus & abhominemur.

Verſ. 14. *Sed induimini Domino Ieſu Chriſto, & carnis curam ne habete, ad* explendas *cupiditates.*

Tertia hortatio eſt, ut induamus CHRISTUM, quod dixit, potius quam induamus temperantiam, & virtutes alias, prædictis vitiis contrarias, quia niſi CHRISTUM, ipſiuſque Juſtitiam, nobis imputatam per fidem, primo loco, arctiſſimè amplectamur, & retineamus, ut ex hoc fonte virtutem, ad rectè agendum hauriamus, Juſtitia noſtra, non ſuperabit Philoſophorum aut Phariſæorum Juſtitiam. Nam etiam tum, cum virtute Spiritus CHRISTI, aliquid præſtitimus in ſanctitate, ſuperinduere rurſum oportet CHRISTUM, ut nuditatem noſtram, & operum noſtrorum imperfectionem, & pollutionem tegat CHRISTI Juſtitia.

Carnis] Quarta hortatio; Ut neceſſario, & legitimo creaturarum uſu, ad corporis valetudinem contenti, non curemus, ut ſatisfaciamus carnis appetitui immoderato, nec indulgeamus voluptatibus carnis, nam qui corporis nimiam curam habet, animam negligit.

Caput Decimumquartum.

Equuntur præcepta, de officiis fidelium mutuis, in uſu Chriſtianæ libertatis: Fidelium alii, ut converſi Gentiles, perſuaſi erant de libertate ſua Chriſtiana, ſeu liberatione à jugo Moyſis, nec ferias legales, nec delectum ciborum obſervabant; alii erant, ut Judæi aliqui, in hoc articulo infirmiores, non ſatis confirmati de libertate ſua, qui reverentiâ legis Divinæ, cibis à Moſe vetitis abſtinebant: Jejunia, dies feſtos, Sabbatha, Calendas obſervabant: Inter hos, ortum diſſidium opus Euangelii interturbabat, & impediebat. Utriſque junctim præcepta dat Apoſtolus, ad verſ. 13. *confirmatis vero in fide, ſeu in perſuaſione ſuæ libertatis ſeorſim, reliquo capite.*

Verſ. 1.

Vers. 1. *Eum verò qui fide est infirmus assumite, non* tamen *ad certamina disceptationum.*

Suadet Apostolus, ut sese mutuò conjungant, cum ii quibus erat persuasum de abrogatione Legis Ceremonialis, tum infirmi in hac persuasione seu fide, & ut abstineant à contentiosis disputationibus, hac de re, hortatur utrosque, initio facto à confirmatis in fide.

Vers. 2. *Alius quidem credit vesci licere quibusvis: alius autem* fide *infirmus, edit olera.*

Occasionem dissidii & disputationis ostendit in exemplo ciborum, dum alii carne quavis vescuntur, sine metu ceremonialis interdicti: alii non persuasi, à carnibus illis vetitis abstinent, oleribus, seu quovis alio cibo contenti.

Vers. 3. *Qui edit, non edentem ne pro nihilo habeto: & qui non edit, edentem ne condemnato Deus enim eum assumpsit.*

Rixas, inter has, & mutuam condemnationem in tali casu vetat Apostolus: Argumenta adhibens novem.

Deus enim] Argumentum primum. Quia Deus utrumque assumpsit in societatem gratiæ filii sui; indignum igitur alterum ex his, in tali casu alterum contemnere, vel condemnare: Iniquum enim erat à confirmatioribus contemni infirmos tanquam superstitiosos novitios: similiter ab infirmis condemnari confirmatos in fide tanquam profanos.

Vers. 4. *Tu quis es qui condemnas alienum famulum? proprio Domino perstat aut cadit, stabilietur autem: potest enim Deus eum stabilire.*

Arg. 2. Iniquum est alienum servum sine vocatione à Deo judicare, quia Domini interest, non alieni, sive pereat, sive servetur servus ipsius: Ergo, alius alium condemnare non debet, hac in re.

Stabilietur] *Arg.* 3. Quia qui servus est Christi stabilietur à Christo, qui & potest & vult eum servare: Ergo Judicium, Christi Judicio contrarium, seu mutua condemnatio peccatum est.

Vers. 5. *Alius quidem æstimat diem præ die, alius autem* per æquè *æstimat quemvis diem. Unusquisque in animo suo plenè certioratus esto.*

Proponit aliud exemplum occaſionis diſſidii, in dierum à Moyſe præſcriptorum obſervatione, quos dies alii, Judæi nempe converſi quidam, ex conſcientia legis, dicebant obſervandos eſſe præ aliis: alii vero, Gentiles ſcilicet, ex conſcientia libertatis per CHRISTUM partæ, peræque æſtimabant hos dies, & alios lege ceremoniali non præſcriptos. Hic etiam diſſidium, & mutuam condemnationem vetat Apoſtolus, & regulam rectè ſe gerendi, in tali caſu præſcribit: Scilicet ut ſtudeat unuſquiſque, in his de lege ceremoniali controverſiis, ſolidas ad fulciendam fidem ſuam rationes habere, ſive facti, ſive omiſſionis ſuæ; atque ita addit argumentum quartum, Ne mutuò ſe condemnent: Quia in prædicto caſu, cum perſuaſione ſolidè fundata, poterat aliquis facere, & alius, cum perſuaſione ſolidè fundata, abſtinere. Ergo iniquum erat ut in hoc caſu, alter alterum condemnaret. Apoſtoli enim, in Concilio Hieroſolymitano, liberaverant Gentes, à Jugo Moyſis, quia illis lex ceremonialis nunquam erat poſita; à Judæis vero, Apoſtoli, neceſſitatem ceremoniarum tollentes, liberum uſum interim relinquebant illis aliquantiſper, donec poſt tempus aliquod, clarius illuceſcente Euangelio, ſepeliendam eſſe Synogogam perſpicue videre poſſent; Quare, plenâ perſuaſione, poterant Gentes Ceremonias miſſas facere, & Judæi eas obſervare, ſaltem quamdiu DEI indulgentia ſtare paſſa eſt templum Hieroſolymitanum, cui alligatæ erant præcipuæ ceremoniæ.

Verſ. 6 *Qui curat diem, Domino curat: & qui non curat diem, Domino non curat. Qui edit, Domino edit: gratias enim agit Deo: & qui non edit, Domino non edit & gratias agit Deo.*

Arg. 5. Quia Judæus, obſervans diem, lege Moyſis præſcriptum, & à cibo vetito abſtinens, & ſimiliter Gentilis, legem Moyſis non obſervans, in DEI gloriam, cum gratiarum actione agebat uterque; Judæus, quia cibi ſatis non vetiti habebat; Gentilis, quia quovis cibo veſci licebat, gratias agebat: neuter ergo ab altero condemnandus.

Verſ. 7. *Nullus enim noſtrum ſibi ipſi vivit, & nullus ſibi ipſi moritur.*

Verſ. 8. *Nam ſive vivimus, Domino vivimus; ſive morimur Domino morimur. Sive igitur vivamus, ſive moriamur, Domini ſumus.*

Verſ. 9. *Ad hoc enim Chriſtus & mortuus eſt & reſurrexit, & revixit: ut et mortuis & viventibus dominetur.*

Confirmat

Confirmat finem propoſitum obſervanti, & non obſervanti ceremonias, & ſimul addit argumentum ſextum; Quorum nullus eſt juris ſui, ſed alieni, nec ſibi vivit, nec moritur, ſed CHRISTO tantum, illi tenentur actiones ſuas, & omiſſiones ad CHRISTI gloriam dirigere, ſimul etiam non condemnare conſervos ſuos: At noſtrum, ſeu Fidelium, nullus ſibi vivit, vel moritur, nullus eſt juris ſui, *verſu* 7. ſed CHRISTO vivimus, & morimur, in Ejus honorem & uſum, ad quem cura noſtri, in vita & morte pertinet, *verſ.* 8. Quod probat; Quia CHRISTUS, in eum finem, mortuus eſt, & reſurrexit, ut Dominium in Redemptos, viventes & morientes acquireret, & exerceret: ſequitur ergo, fideles non debere ſe mutuò condemnare, vel contemnere.

Verſ. 10. *Tu verò cur condemnas fratrem tuum? aut etiam tu cur pro nihilo habes fratrem tuum? Omnes enim ſiſtemur apud tribunal Chriſti.*

Arg. 7. Fideles, fratres ſunt, ſive Judæi, ſive Gentiles ſint: Non ergo debent ſe invicem judicare, vel contemnere.

Siſtemur] Arg. 8. Omnes judicandi ſunt, ad tribunal CHRISTI: Ergo cavere debent omnes, ne ſe mutuò, temere judicent.

Verſ. 11. *Scriptum eſt enim, Vivo ego, dicit Dominus, Certè mihi ſeſe flectet omne genu, & omnis lingua palàm agnoſcet Deum.*

Id confirmat, teſtimonio *Iſaiæ*, prædicentis cap. 45. 23. CHRISTUM futurum omnium Judicem, & omnes ſubjectionem ſuam, ipſi, ut DEO confeſſuros.

Verſ. 12. *Nempe ergo unuſquiſque noſtrùm de ſeipſo rationem reddet Deo.*

Verſ. 13.— *Ne amplius igitur alij alios judicemus:*

Arg. 9. Ex ſuperiori deductum, Unuſquiſque redditurus eſt rationem CHRISTO, de ſeipſo, *verſu* 12. Ergo ſeipſum debet quiſque ad judicium DEI parare, non proximum judicare.

Secunda Pars.

Verſ.— 13. *Sed hìc potiùs adhibete judicium, ut ne fratri proponatis quidpiam, ad quod impingat vel offendat.*

Altera pars Capitis, in qua poſt generalis hortationis concluſionem, oritur ſpecialem, ad firmos propriè ſpectantem, ne abutantur libertate ſuâ, cum infirmorum offendiculo, *verſ.* 13.

Verſ 14. *Novi, & perſuaſum habeo per Dominum Ieſum, nihil eſſe impurum per ſe: ſed ei qui reputat aliquid eſſe impurum, id ei impurum eſſe.*

Præoccupat objectionem: Diceret aliquis, perſuaſum habeo, per CHRISTI gratiam, nullum cibum, ſub Euangelio, impurum, aut vetitum eſſe. Ergo quovis cibo, licet veſci indifferenter. Reſpondet, negando conſequentiam: quia purus cibus, edenti redditur impurus, duobus modis; primò, ſi cum illicitum opinatus fuerit edens.

Verſ. 15. *Verùm ſi propter eſcam frater tuus triſtitia afficitur, non jam ſecundùm charitatem ambulas. Ne eſca tua illum perdito pro quo Chriſtus mortuus eſt.*

Secundò, cibus eſt impurus, Si quis perſuaſus de libertate ſuâ, edat cum fratris offenſione, ſeu triſtitia: In quo caſu, probat non edendum cum ſcandalo, vel cavendum eſſe, ne abutantur libertate, idque undecim argumentis.

Argumentum primum, Pugnat cum charitate, agere in indifferentibus, cum infirmorum offenſione. Ergo non abutendum libertate.

Perdito] Arg. 2. Scandalum ponere infirmo, ex natura operis, tendit in perditionem fratris, pro quo mortuus eſt CHRISTUS, & qui offendiculum ponit fratri, in ſenſu judiciali perdidit fratrem: quia quantum in ipſo eſt, perditionis accerſendæ ei cauſa eſt. Ergo non abutendum libertate.

Pro quo] Arg. 3. Comedens cum ſcandalo, facto ſe opponit CHRISTI morientis merito, & intentioni: ille enim mortuus eſt, ut infirmus ſervaretur; edens verò, cum offendiculo, facit quod in ipſo eſt, ut infirmus perdatur. Ergo non abutendum libertate.

Verſ. 16 *Ne veſtrum igitur bonum blaſphemator.*

Arg. 4. Edens cum ſcandalo, facit ut blaſphemetur, & in contemptum veniat fides Chriſtiana: & ut libertas Chriſtiana, apud infirmos, & extraneos, malè audiat. Ergo non abutendum libertate.

Verſ. 17. *Non enim eſt regnum Dei eſca & potus, ſed juſtitia, & pax & gaudium per Spiritum ſanctum.*

Arg. 5. Quia (ut eſt 1 *Cor. cap.* 8. *verſ* 8.) cibus & potus, non promovent CHRISTI regnum ſpirituale, ſed Juſtitia, Pax, & Gaudium, reliquique fructus SPIRITUS. Ergo abſtinere tenemur a cibis, ſeu rebus adia-

bus adiaphoris, cum periculum eſt, ne intempeſtivo uſu libertatis turbemus regnum CHRISTI.

Verſ. 18 *Nam qui per hæc ſervit Chriſto, gratus eſt Deo, & probatur hominibus.*

Arg. 6. Qui his, *id eſt*, cibo, potu, aliiſque ſimilibus rebus indifferentibus, prudenter utuntur ad CHRISTI ſervitium, (ſumentes ſcilicet, cum per ejus veniam licet, & abſtinentes, prout CHRISTI negotium inde promoveri poterit) grati ſunt DEO, & hominibus accepti. Ergo rectè utendum libertate.

Verſ. 19. *Nempe igitur quæ ad pacem faciunt, ſectemur, & quæ ad mutuam ædificationem.*

Arg. 7. Per conſectarium, ex ſuperiori argumento, hortationis modo deductum. Sic utendum libertate, ut per pacem, & ædificationem, promoveatur CHRISTI regnum: Ergo non debemus uti libertate Chriſtianâ, niſi prout paci, & ædificationi, inſervire poterit maximè.

Verſ. 20. *Ne cibi cauſa deſtrue opus Dei. Omnia quidem munda: ſed malum eſt homini qui edens offendit.*

Arg. 8. Propter rei leviculæ commoditatem, (qualis eſt certi cibi, certo tempore uſus) non debet opus DEI deſtrui, aut fratris ſalus periclitari. Ergo non edendum cum ſcandalo.

Omnia] Occurrit objectioni; Diceret aliquis *omnia*, id eſt, ea de quibus nunc agimus eſculenta, licita ſunt. Reſpondet, verum eſſe de rebus per ſe conſideratis, ſed illicita eſſe (in caſu ſcandali) edenti cum offenſione infirmorum.

Verſ. 21. *Bonum eſt non edere carnes, neque bibere vinum, neque quicquam facere in quo frater tuus impingit vel offenditur, vel infirmus eſt.*

Arg. 9. Bonum eſt abſtinere, à quovis cibo vel potu, quando periculum eſt, ne frater, aliquo modo deterior, in negotio religionis reddatur, per cibi, potuſve noſtri ſumptionem: Ergo abſtinendum in tali caſu.

Verſ. 22. *Tu fidem habes: apud temetipſum habe in conſpectu Dei. Beatus qui non condemnat ſeipſum in eo quod approbat.*

Occurrit objectioni, Fidem habeo de libertate meâ, eamque ut profitear

ut profiteat neceſſe eſt. Reſpondet, negando neceſſariam eſſe confeſſionem, per modum facti, in caſu ſcandali, quia conſiſtit libertas, cum abſtinentia non minùs quam cum uſu rei; quare jubet ut objiciens contentus ſit, in tali caſu, fidei ſuæ de libertate, internâ aſſertione apud DEUM.

Beatus] Confirmat reſponſionem aphoriſmo, quo *arg.* 10. continetur: Qui in eo, quod certò novit eſſe ſibi licitum, ut eo vel utatur, vel ab eo abſtineat, ita utitur libertate ſua, ut libertatis ſuæ ad ſcandalum abuſu, ſe non reddat condemnationis reum, eſt beatus. Ergo abſtinendum in tali caſu.

Verſ. 23. *Qui verò dubitat ſi ederit, condemnatus eſt, quoniam non* edit *ex fide: quicquid verò ex fide non eſt, peccatum eſt.*

Arg. 11. Periculum eſt ne infirmus fluctuans, inducatur mero intempeſtivo edentis exemplo, ut dubitante conſcientia edat, & ſic peccet, & in damnationis reatum incurrat. Ergo in tali caſu abſtinendum.

Hoc argumento, & deterret infirmum, ne cujuſvis exemplo, dubitante conſcientia edat, & pariter firmum deterret ab uſu intempeſtivo, ne cauſa ſit alieni peccati, & reatus.

Quicquid] Probat peccare edentem dubitante conſcientiâ, quia non edit ex fide, ſeu ex perſuaſione, quod factum licitum ſit: Quicquid autem fit non ex fide, quod opus licitum ſit, peccatum eſſe pronunciat.

Caput Decimumquintum.

DUÆ *ſunt Capitis partes, in* prima *pergit Apoſtolus in hortatione ad firmiores in fide de libertate Chriſtiana, ut rectè ſe gerant erga infirmiores, ad* verſ. 13. *In* altera *eſt Epiſtolæ quaſi peroratio, ad finem.*

Verſ. 1. *DEbemus autem nos qui firmi ſumus, infirmitates imbecillorum portare, ac, non indulgere nobiſipſis.*

Quod ad primam attinet, quia in diſſidio, de uſu rerum indifferentium, nulla concordia abſque peccato, probabiliter expectari poteſt, niſi firmiores in libertatis ſuæ uſu, attemperent ſe infirmioribus; idcirco hortatur, ut id faciant, & portent infirmitates infirmorum, tolerantes, & ſublevantes

ſublevantes eos patientiâ, & conſilio prudenti, tanquam ægris in cauſa, illis condonantes. Argumenta hortationis ſunt ſeptem.

Portare] Argumentum primum, Robuſtiorum partes ſunt, & jure naturæ, & Jure divino, onera infirmorum portare. Ergo firmi in fide infirmorum infirmitatem in rebus his mediis tolerare debent.

Indulgere] Arg. 2. Robuſtiores, qui hoc officium erga infirmiores præſtare recuſant, comperientur rei φιλαυτίας ſuis affectibus, & commodis privatis, tantùm ſtudentes. Ergo infirmi tolerandi ſunt.

Verſ. 2. Itaque *unuſquiſque noſtrûm proximo placeat*, ipſius *bono*, id eſt, *ad* ejus *ædificationem*.

Arg. 3. Quia omnes tenemur proximo placere, cum ad ipſius ædificationem, & bonum fieri poteſt: Addit *in ædificationem*, ne in cujuſvis gratiam, malum admittamus.

Verſ. 3 *Etenim Chriſtus non placuit ſibi ipſi, ſed ſicut ſcriptum eſt, Convitia eorum qui convitiantur tibi, inciderunt in me*.

Arg. 4. Quo etiam confirmatur ſuperius, à Christi exemplo: Christus non utilitatis ſuæ, ſed infirmitatis, & ſalutis noſtræ rationem habens, non ſibi placuit, ſed nobis; quod probat, quia peccata noſtra, quæ naturâ ſua ſunt Dei opprobria, portavit Christus, ut nos liberaret à pœnis meritis, & oneri noſtro ſuppoſuit tergum ſuum: Ergo cedendum nobis eſt, ſaltem in rebus indifferentibus, de Jure noſtro, in gratiam infirmorum, ut ſalventur.

Verſ. 4. *Nam quæ antè ſcripta ſunt, ad nos docendos antè ſcripta ſunt: ut per tolerantiam & conſolationem Scripturarum, ſpem retineamus.*

Hoc exemplum, in imitationem trahendum probat, ex generali fine totius Scripturæ, qui eſt ædificatio noſtri, (in fide, & obedientia,) per promiſſiones, præcepta, & exempla: ut nos per omnia adverſa Dei voluntati patienter morem gerentes, conſolationem, & ſpem ex Scripturis habeamus.

Verſ. 5. *Deus autem* autor *tolerantiæ & conſolationis, det vobis ut itidem alij in alios affecti ſitis, ſecundùm Chriſtum Ieſum*.

Argumentum claudit precatione, ut Deus, qui patientiæ, & conſolationis fons eſt, & dator, det illis eundem inter ſe affectum, ſecundum Christi exemplar, id eſt, ut idem ſentiant, juxta Christi doctrinam,

doctrinam, & se mutuò diligant, nam si dilectio fuerit in rebus mediis, concordia erit.

Vers. 6. *Ut concorditer uno ore glorificetù Deum ac Patrem Domini nostri Iesu Christi.*

Precationis finis est, ut discordia, & dissensione omni remotâ, uno corde & ore, concorditer glorificent DEUM, ac patrem CHRISTI qui nos in filios adoptavit, & fraternitatis vinculo, cum CHRISTO, & inter nos mutuò, sociavit.

Vers. 7. *Propterea alios assumite alij, sicut & Christus assumpsit nos in gloriam Dei.*

Arg. 5. Itidem ab exemplo CHRISTI, illatum ex superioribus, hortationis modo; CHRISTUS misertus nostri, assumpsit nos infirmos, & indignos, in societatem gloriæ DEI, condonatis peccatis nostris: Ergo debemus nos, infirmiores, & ut videntur forsan, indigniores, condonatis infirmitatibus, assumere in societatem dilectionis, pacis, & concordiæ nostræ.

Vers. 8. Illud *autem dico, Iesum Christum ministrum fuisse circuncisionis, pro Dei veritate, ut confirmaret promissiones Patrum*.

Arg. 6. Etiam ab exemplo CHRISTI; Servivit CHRISTUS circumcisioni, seu Judæis, inter ipsos prædicans, & ministri munia omnia exequens propter fœdus cum ipsorum patribus ictum: Ergo omnes Christianos decet, erga Judæos infirmiores in fide eodem cum CHRISTO animo esse, etiam propter fœdus cum ipsorum patribus ictum.

Vers. 9. *Et ut Gentes pro misericordia glorificent Deum: sicut scriptum est, Propterea celebrabo te inter Gentes, & nomini tuo psallam*.

Arg. 7. Ab exemplo etiam CHRISTI: qui inter Judæos prædicavit, non tantùm ut veritatis DEI, & promissionum Patriarchis factarum, complementum promoveret; sed etiam eo fine ut Gentes, per Judæos, & cum Judæis conversæ, DEUM unà glorificarent: indignissimum ergo, si Judæi & Gentes se mutuò contemnerent de rebus indifferentibus.

Propterea] Quod attinet ad Gentes, probat ex Scriptura, intendisse CHRISTUM, eas in societatem Judæorum vocare, quadruplici oraculo, primùm est, ex Psal. 18. vers. 50. In quo, CHRISTUS sub typo Davidis, promittit, se prædicaturum DEI nomen, inter Gentes.

Vers. 10.

Verſ. 10. *Et rurſum dicit, Gaudete Gentes cum populo ejus.*

Oraculum ſecundum, ex Deut. 32. verſ. 43. in quo, Gentes jubentur lætari, cum Judæis, ut populo DEI: Ergo, iſti populo, aſſociabuntur Gentes.

Verſ. 11. *Et rurſum, Laudate Dominum omnes Gentes, & collaudate eum omnes populi.*

Oraculum tertium ex Pſal. 117. verſ. 1. Gentes jubentur laudare DEUM; Ergo miſericordiam conſequentur.

Verſ 12. *Et rurſum Eſaias dicit, Erit radix Jeſſe, & qui exurgat ad imperandum Gentibus: in ipſo Gentes ſperabunt.*

Oraculum quartum, ex Iſaiæ 11. verſ. 10. CHRISTUS regnabit, ut imperator Gentium, & Gentes credent in eum: Ergo convertentur.

Verſ. 13. *Utinam verò Deus ſpei impleat vos omni gaudio, & pace credendo, ut ſpe abundetis per virtutem Spiritus ſancti.*

Claudit totam hanc hortationem, de abſtinentia ab intempeſtivo uſu libertatis, in eſculentis, in caſu ſcandali, voto ardentiſſimo: ut DEUS Chriſtianam hanc abſtinentiam à cibo, compenſet abundantia ſpiritualium donorum, quæ repletio majorem lætitiam ipſis crearet, ex dulcedine fidei, & pacis à Spiritu ſancto, quam alioqui, ex omnibus deliciis ciborum, capere potuiſſent.

Verſ. 14. *Perſuaſum autem habeo, & ipſe ego de vobis, fratres mei, quòd ipſi per vos plenî ſitis bonitate, impleti omni cognitione, & qui poſſitis etiam vos mutuò admonere.*

Verſ. 15. *Audaculè verò ſcripſi vobis, fratres, aliquatenus veluti commonefaciens vos, propter gratiam quæ data eſt mihi à Deo,*

Verſ. 16. *Ad hoc ut ſim miniſter Ieſu Chriſti apud Gentes operans Euangelio Dei, ut oblatio Gentium fiat acceptа, ſanctificata per Spiritum ſanctum.*

Altera pars capitis, continens epiſtolæ quaſi perorationem, In qua primum oſtendit ſcribendi, ſimul & ad eos nondum veniendi cauſam, quod etiamſi perſuaſum haberet, Romanos abundare gratiâ, & cognitione, qua valeant ſe mutuò hortari, & docere, in omnibus ſupradictis; Liberius tamen, & fuſius ſe ad ipſos ſcripſiſſe; primum, quia com-

monefactio de cognitis erat ipſis utilis; deinde, quia authoritate Apoſtolica ex gratia ſibi à DEO data, miniſterium ſuum inter Gentes, (& per conſequens inter Romanos) ita curare oportuit ut Gentes converſæ & quaſi mactatæ, quo ad veterem hominem per ejus Euangelium, offerrentur DEO, tanquam victima ſanctificata per Spiritum ſanctum, & DEO accepta propter CHRISTUM.

Verſ. 17. *Habeo igitur quod gloriar per Chriſtum Ieſum, in iis quæ ad Deum* pertinent.

Ut ſuperiori doctrinæ ſua conſtet authoritas, hunc ſuum Apoſtolatum commendat ſextuplici nomine; primò à ſpiritualibus effectis, per CHRISTI virtutem productis, quæ apud DEUM ſaltem, ſunt in magno pretio, ut ut homines ea parvi æſtiment.

Verſ. 18. *Non enim ſuſtinuerim quicquam loqui quod non effecerit Chriſtus per me,* adducendis *ad obedientiam Gentibus verbis & factis.*

Secundo à converſione Gentium, de qua neque audet plus dicere quam verum eſt, neque poteſt dicere, vel quantum fecerit, vel quid omiſerit CHRISTUS ad converſionem Gentium, per ipſius miniſterium.

Verſ. 19. *Virtute ſignorum ac prodigiorum, virtute Spiritus Dei: adeò ut ab Hieroſolymis & circumjacentibus* regionibus, *uſque ad Illyricum, impleverim prædicandi Euangelij Chriſti munus.*

Tertiò, A ſignis Apoſtolatus ſui, ſcilicet virtutibus, miraculis, & potentia SPIRITUS ſancti, qui per miracula convincebat Gentes, de certitudine doctrinæ Euangelicæ.

Adeo ut] Quartò à multitudine triumphatarum Gentium, per ipſius miniſterium, inter quas erant illæ omnes, quæ inter Hieroſolymam, & Dalmatiam interjacent, ad tractum circiter mille quadringentorum milliarium, ut æſtimatur, præter provincias circumjacentes in circuitu.

Verſ. 20 *Ita porro contendens euangelizare, non ubi nominatum eſſet Chriſtus, ut ne ſuper alienum fundamentum ædificarem:*

Quintò, Ab erectione Eccleſiarum DEI, in illis locis, quarum collectio ſicut erat ſolius CHRISTI Authoris, ſic erat ſolius miniſterii Pauli, non ullius alius ex Apoſtolis.

Verſ. 21

Verſ. 21. *Sed ſicut ſcriptum eſt, Quibus non eſt annunciatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent.*

Sextò, Quia, in ipſius miniſterio implebatur oraculum Prophetæ evidentiſſimè.

Verſ. 22. *Quapropter etiam ſæpe inhibitus ſum venire ad vos.*

Verſ. 23. *Nunc vero quum non amplius habeam locum in his regionibus, ſummum autem deſiderium habeam veniendi ad vos à multis annis:*

Verſ. 24. *Quando proficiſcar in Hiſpaniam, veniam ad vos: Spero enim fore, ut* iſtac *prateriens, conſpectam vos, & à vobis deducar illuc: ſi tamen veſtra conſuetudine prius ex parte expletus fuero.*

Poſito in ſuperioribus fundamento excuſationis, quod hactenus ad Romanos non veniſſet, *verſu* 22. & 23. ſpem facit adventus ſui, & commorationis aliquantiſper inter eos in itinere ſuo, quod verſus Hiſpaniam meditabatur, poſtquam ipſorum conſuetudine tanquam aromatum odore perfuſus fuerit.

Verſ. 25. *Nunc autem proficiſcor Hieroſolymam, miniſtrans ſanctis.*

Verſ. 26. *Libuit enim Macedonia & Achaia conferre aliquid in pauperes ſanctos qui ſunt Hieroſolymis.*

Tempus adventus exprimit, poſtquam ſcilicet profectus fuiſſet Hieroſolymam, & eleemoſynas Græcarum Eccleſiarum, ſanctis in Judæa pauperibus refocillandis obtuliſſet.

Verſ. 27. *Libuit enim* eis inquam, *& debitores eorum ſunt, nam ſi ſpiritualia ipſorum* bona *Gentibus communicata ſunt, debent etiam* ipſæ *in carnalibus eis miniſterio ſuo adeſſe.*

Eleemoſynam hanc deberi Judæis probat, quia Euangelium à Judæis ad Gentes pervenerat.

Verſ. 28. *Hoc igitur ubi perfecero, & eis conſignavero hunc fructum, abibo iſtac in Hiſpaniam.*

Verſ. 29. *Scio vero me, quum veniam ad vos cum plena benedictione Euangelij Chriſti venturum.*

Poſt traditam collectam, quaſi obſignatam, ſine diminutione, promittit ſe venturum ad eos. Interim ſpem facit benedictionis ſpiritualis, per ipſius miniſterium, in Romanos conferendæ, cum adveniret. Quod dicit, ut gratior veniret, & ut ardentius expeteretur, ſimul, & expectaretur, à Romanis.

Verſ. 30. *Precor autem vos, fratres, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & per charitatem Spiritus, ut concertetis mihi* veſtris *pro me apud Deum orationibus.*

Denique obteſtatur enixè, ut precibus apud DEUM, pro ipſo contendant, in tribus petitionibus.

Verſ. 31. *Ut liberer ab iis qui non obediunt* ſermoni *in Judæa: utque miniſterium hoc meum erga Hieroſolymam acceptum ſit ſanctis:*

Prima eſt, ut liberetur ab inſidiis infidelium in Judæa, qui ſanguinem ejus maximè ſitiebant.

Miniſterium] Petitio 2. Ut eleemoſynæ, quas portaturus erat Hieroſolymam, forent fratribus Judæis acceptæ.

Verſ. 32. *Ut cum gaudio veniam ad vos, per voluntatem Dei, unàque vobiſcum refociller.*

Petitio 3. Ut cum gaudio Romam veniret, & cum ipſis congauderet.

Verſ. 33. *Deus autem pacis ſit cum omnibus vobis, Amen.*

Interim orans, ut DEUS ipſos in pace cuſtodiret, ne contentionibus ſuis, opus Euangelii, inter ſe impedirent.

Caput Decimumſextum.

DUÆ *ſunt Capitis partes præcipuæ:* In prima *poſt commendationem Phœbes, quæ Epiſtolam hanc, ut apparet, ad Romanos perferebat, honorificè ſalutat, ſpectatæ fidei, aliquot Sanctos,* ad verſ. 17. *In* ſecunda *parte, poſt orationem, ut cavent ſibi à ſchiſmaticis, ſalutationes, Sanctorum aliquot nomine, qui apud ſe erant, dum Epiſtolam hanc mitteret, ſuis ſalutationibus adjungit, votiſque ardentiſſimis Epiſtolam claudit.*

Verſ. 1.

Verſ. 1. *COmmendo autem vobis Phœben ſororem noſtram, quæ eſt miniſtra Eccleſiæ Cenchreenſis:*

Verſ. 2. *Vt eam excipiatis in Domino convenienter ſanctis, & adſitis ei quacunque in re* ipſi *uſus fuerit vobis: nam hæc tum multis hoſpitium præbuit, tum mihi etiam ipſi.*

Cenchreæ, portus fuit, Corintho vicinus; In hoc oppidulo, Eccleſia collecta fuit; ſumptus, quos ferre non poterat hæc Eccleſia, ſuſtinuiſſe videtur Phœbe, domicilium ſuum, quaſi commune diverſorium, advenis Chriſtianis, liberaliter patefaciens; ideoque miniſtra Eccleſiæ nominata eſt: Nam fuiſſe ex collegio paupercularum viduarum, quas Eccleſia alebat publico ſtipendio, (1. ad Tim. 5.) non videtur, ſed officium ipſarum ſuppleviſſe, & ſumptibus ſuis ſuſtinuiſſe eſt veriſimile, quia ipſi Apoſtolo, & multis etiam aliis, hoſpitium liberale præbuerat: & profectionem tam longam, ex Græcia Romam uſque ſuſcipere, negotia ſecularia habere Romæ curanda, quæ Eccleſiæ totius notitia, & auxilio, & in eum finem, Apoſtolica interceſſione digna eſſent, ſigna ſunt non pauperioris, ſed opulentæ, & notabilis fœminæ, quam idcirco vult à Romanis recipi *in Domino*, id eſt, Chriſtiano affectu & Domini cauſâ, & tractari *dignè ſanctis*, id eſt, ut decebat & Romanorum, & Phœbes conditionem externam, ſanctitate ornatam.

Verſ. 3. *Salutate Priſcillam & Aquilam, adjutores meos in Chriſto Ieſu:*

Verſ. 4. *Qui pro anima mea ſuam ipſorum cervicem ſuppoſuerunt: quibus non ego ſolus gratias ago, ſed etiam omnes Eccleſiæ Gentium:*)

Salutationes, Sanctorum nominibus, & encomiis, ſatis diſtinguntur, ut analyſi hic non opus ſit, ſufficient ad inſtitutum noſtrum, notæ aliquot.

Quomodo *adjutores* Apoſtoli, fuerint Priſcilla & Aquila; patet ex Act. 18. quo loco, licet privati fuerint, quantùm tamen privatim fieri potuit ab ipſis in vocatione ſua ſe continentibus, ſtudioſe in doctrina CHRISTI propaganda laborabant, pro peritia ſua & zelo ſingulari: In quo negotio, ut nominatur uxor ante maritum, ſic primas tenuiſſe videtur.

Cervicem] In periculo perſecutionis aliquo, vel tumultu, apparet Priſcillam, & Aquilam, fortiter egiſſe cauſam Apoſtoli, ejuſque vitam cum vitæ ſuæ periculo eripuiſſe, quo nomine, omnes Eccleſiæ, quæ curabant Apoſtoli ſalutem, gratias illis debebant.

Verſ. 4

Vers. 5. *Item Ecclesiam quæ in domo eorum est. Salutate Epænetum mihi dilectum, primitias Achaiæ in Christo.*

Per Ecclesiam, videtur intelligere solùm familiam ipsorum, piè institutam, & quotidie vacantem rebus sacris, inter labores manuarios, propter quandam Ecclesiæ similitudinem; quia non dicit, Ecclesiam quæ convenit in ædibus eorum, sed quæ est, seu habitat in domo eorum, nisi existimemus, simul etiam Ecclesiæ toti præbuisse hospitium, sicut Gaius, de quo vers. 23.

Epænetus dicitur *primitiæ* Achaiæ; quia inter primos, ad fidem conversus est, sicut & 1 Cor. 16. 15. Stephanæ familia, eodem nomine, inter præcipuæ notæ, & in fide spectatos Christianos, laudatur.

Vers. 6. *Salutate Mariam, quæ multùm laboravit erga nos.*

Mariæ studium erga fideles, & Apostolos, cognosci, & agnosci vult ab Ecclesia, ut simile studium foveret, vel excitaret in aliis.

Vers. 7. *Salutate Andronicum & Juniam, cognatos meos, & concaptivos meos, qui sunt insignes inter Apostolos qui etiam ante me fuerunt in Christo.*

Andronicus & Junia, consanguinei Apostoli, vocantur insignes inter Apostolos, quia Apostolis omnibus noti, & approbati, & in pretio ab iis habiti sunt, qui etiam ante Apostolum Paulum conversi erant ad fidem, & cum Apostolo passionum pro Euangelio, in Carcere & vinculis, consortes erant.

Vers. 8. *Salutate Ampliam dilectum mihi in Domino*

Amplias dilectione dignus in Domino dicitur, propter fidem, & pietatem scilicet, à Domino ei datam.

Vers. 9. *Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo, & Stachyn mihi dilectum.*

Urbanus videtur unus, ex pastoribus Romanæ Ecclesiæ fuisse, & adjutor Apostolici laboris, in Euangelio.

Vers. 10 *Salutate Apellen, probatum in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristobuli* familiaribus.

Apelleu probatum vocat, quia constantiæ, & fidei suæ, experimenta certa dederat.

Vers. 11. *Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcissi* familiaribus, *eos* inquam *qui sunt in Domino.*

Aristobulum,

Ariſtobulum, & Narciſſum non ſalutat, quia infideles manebant, ut conjicere licet, ſed Chriſtianos eorum ſervos, & domeſticos, ut in fide confirmarentur, & in officio erga Dominos ſuos, licet infideles, permanerent.

Verſ. 12. *Salutate Tryphænam & Tryphoſam, quæ laborant in Domino. Salutate Perſidam* mihi *dilectam, quæ multùm laboravit in Domino.*

Salutat ſpectatas Matronas quæ ad promovendum Euangelium ſuas operas ſtudioſe & feliciter commodârant.

Verſ. 13 *Salutate Rufum ſelectum in Domino, & matrem ejus ac meam.*

Salutat Rufum, egregium adoleſcentem, qui matrem habebat, ſtudioſum Pauli, non minus quam Rufi, filij ſui.

Verſ. 14. *Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Hermanum, Patrobam, Hermen, & qui eis ſunt fratres.*

Verſ. 15. *Salutate Philologum & Juliam, Nereum & ſororem ejus, & Olympam, & qui cum iis ſunt, Omnes ſanctos.*

Quia inſiſtere non poterat, innumerandis ſingulis, nominatis aliquot ſanctis capitibus, reliquos inter ipſos ſanctos, in cumulo ſalutat.

Verſ. 16. — *Salutate alij alios oſculo ſancto,*

Quia iis temporibus, in mutuæ dilectionis ſignis, erat oſculum, ſicut nunc nobis eſt dextrarum conjunctio, jubet ut ſine fuco, aut ſimulatione, ſanctè, ſe mutuò ſalutent.

Verſ. — 16. *Salutant vos Eccleſiæ Chriſti.*

Salutant] Secunda pars Capitis; In qua, ſalutem Romanis impertit Apoſtolus, Eccleſiarum, inter quas verſabatur, nomine, quæ nimirum ipſius propoſitum ſcribendi ad Romanos, cognoverunt.

Verſ. 17. *Precor autem vos fratres ut obſervetis diſſidiorum & offendiculorum autores, contra doctrinam quam vos didiciſtis: & declinetis ab eis.*

Intermiſcet, quaſi in parentheſi, admonitionem de obſervandis, coercendis, & excommunicandis iis, qui contra doctrinam, aut diſciplinam Apoſtolicam, jam ab iis receptam, ad ſcindendam Eccleſiam quicquam moverent, & conſortium vitare jubet ipſorum, poſtquam ſcilicet, ab Eccleſia excommunicati eſſent.

Verſ. 18

Verſ. 18. *Nam qui ejuſmodi ſunt, Domino noſtro Ieſu Chriſto non ſervíunt, ſed ſuo ventri: & per blandiloquentiam & aſſentationem corda* hominum *minimè malorum ſeducunt.*

Admonitionis, rationes addit quatuor; *prima*, quia iſtiuſmodi viri, quicunque demum ſint, non ſunt ſervi DEI, ſed ſervi ventris ſui, ſtudentes ſcilicet rebus mundanis, id eſt, ſuis affectibus, & emolumentis, non verò Eccleſiæ utilitati.

Ratio 2. Quia niſi obſervarentur à prudentioribus, facile decepturi eſſent ſimpliciores, fucatis ſuis dictis, atque ita Eccleſiam ſciſſuri.

Verſ. 19. *Veſtra enim obedientia ad omnes pervenit. Gaudeo igitur quòd ad vos* attinet: *ſed volo vos ſapientes quidem eſſe ad id quod bonum eſt, ſimplices verò ad malum.*

Tertia ratio: quia periculum erat, ne Romanorum laudabilis, & nota facilitas, ad credendum prædicatoribus, quibuſlibet impoſturis exponeretur, niſi caverent; nempe, niſi ſimplicitatem illam temperarent prudentiâ! ſimplicitatem colentes tantum in nocendi artibus, in aliis verò, prudentiæ ſtudentes, ne iis noceret aliorum aſtutiâ.

Verſ. 20. *Porrò Deus pacis conteret ſatanam ſub pedes veſtros citò. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti* ſit *vobiſcum Amen.*

Quarta ratio, Quia etſi pugnandum illis eſſet cum Satana, turbarum authore, DEUS tamen pacis daturus illis fuit victoriam, ubi paululum in pugna ſeſe oppoſuerint turbatoribus illis, quod argumentum claudit Apoſtolicâ benedictione.

Verſ. 21. *Salutant vos Timotheus adjutor meus, & Lucius, & Iaſon, & Soſipater, cognati mei.*

Abſoluta parentheſi, ſalutationes aliorum ſanctorum apud ſe ad Romanos ſuperaddit; quorum primus eſt Timotheus Euangeliſta, poſt hunc Lucius qui eſt (ut videtur) ille Cyrenæus, Act. 13. 1. Jaſon eſt de quo Act. 17. 5. Soſipater, de quo Act. 20. 4.

Verſ. 22. *Saluto vos in Domino, ego Tertius, qui deſcripſi epiſtolam.*

Tertius, amanuenſis Pauli, qui deſcripſit hanc Epiſtolam, in honorem miniſterii hujus, hanc ſui commemorationem, à Spiritu ſancto, quaſi in compenſationem fidelitatis, accipit.

Verſ. 23.

Verſ. 23. *Salutat vos Gaius hoſpes meus & Eccleſiæ totius. Salutat vos Eraſtus procurator urbis, & Quartus frater.*

Verſ. 24. *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſit cum omnibus vobis, Amen.*

Gaius de quo Act. 20. 4. & 1. Cor. 1. 14. ſe Romanis commendatum habet, interim à Paulo commendatus, quod non ſolum Paulum hoſpitio exceperit, ſed etiam toti Eccleſiæ domicilium, in quod ad ſacra conveniret, miniſtrabat.

Eraſtus, quæſtor ærarius civitatis Corinthiacæ, cui additur frater nomine Quartus; has ſalutationes claudit repetito voto Apoſtolico.

Verſ. 25. *Ei vero qui poteſt vos ſtabilire, ſecundùm Euangelium meum & prædicationem Ieſu Chriſti, ex patefactione myſterij quod à temporibus ſeculorum tacitum fuit:*

Verſibus tribus ultimis, celeberrimam hanc Epiſtolam, ſolenni doxologia claudit, in qua, fidem certitudinemque ſalutis Romanorum confirmat, adverſus metum omnem, quem pericula, perſecutiones, impoſtores, ſchiſmatici, ſive ipſorum imbecillitas, ſive tentationes quæcunque aliæ, ipſis creare potuiſſent: idque propter DEI potentiam, & benevolentiam, quas DEUS per Euangelium in hac Epiſtola deſcriptum, tanquam brachia ſua pro ipſorum ſalute extendebat.

Simul etiam Euangelium ſuum commendat, ſextuplici nomine: 1. Quia eſt prædicatio Ieſu CHRISTI: 2. Quia eſt revelatio gratiæ DEI, prius celatæ: nam licet Gratia patribus ſignificata fuerit, comparatione tamen præſentis lucis, quæ per Apoſtolorum doctrinam mundo affulſerat, tacita & abſcondita dici potuit.

Verſ. 26. *Nunc vero factum eſt manifeſtum, & per Scripturas prophæticas, ex imperio æterni Dei ad obedientiam fidei, omnibus Gentibus innotuit.*

Verſ. 27. *Soli*, inquam, *ſapienti Deo, gloria per Ieſum Chriſtum in ſecula, Amen.*

3. Quia hoc Euangelium, congruit cum Scriptura veteri, & ex ea confirmatur, 4. Quia habet DEI imperium, & ordinationem pro authoritate: 5. Quia non continetur, ſicut vetus Scriptura, angustis finibus

bus Judææ, & unius populi, sed splendet ad usum omnium gentium: 6. Quia ad fidei obedientiam tendit, id est, ut audientes, adducti ad fidem CHRISTI, reddantur obedientes subditi regni Gratiæ ejus: simul DEO gloriam horum omnium tribuit ut soli, in se, & à se sapienti, qui nulli sapientiam suam debet: Ipsi per CHRISTUM sit gloria in secula seculorum. AMEN.

EXPOSITIO ANALYTICA

Epistolæ *Pauli* prioris ad *Corinthios*, *Summarium*.

Corinthus, Emporium Achaiæ nobile, in Isthmo Peloponnesi, inter mare Ægæum & Ionium positum, in qua Urbe sesquiannum docuit Apostolus, & Ecclesiam, in ea, magna cum difficultate, erexit. Hanc Ecclesiam, multis modis studebat Satanas scindere, polluere, & labefactare, de quibus Sathanæ artibus certior factus Apostolus, ut malis tantis, remedium tempestivum adferret, hanc Epistolam ad Corinthios scripsit.

Hujus Epistolæ articuli decem statui possunt: Primus *est, de schismate tollendo, quod per doctorum, inter ipsos, vaniloquum prædicandi modum, ortum erat, & in eum finem, de recta ratione prædicandi, abunde agitur, capite* primo, secundo, tertio, quarto.

Secundus *articulus est, de excommunicando incestuoso, capite* quinto.

Tertius *articulus est, de vitandis litibus, quibus se mutuò, etiam sub infidelibus Judicibus, vexabant.*

Quartus *articulus, est, de castitate colenda, seu fornicatione vitanda, cap.* sexto.

Quintus

Quintus *articulus, de prudentia in matrimonij, & cœlibatus, & ſecularium vocationum caſibus adhibenda, Cap.* ſeptimo.

Sextus *articulus, de Idolothytis vitandis, Cap.* octavo, nono, decimo.

Septimus *articulus, de ordine, & decoro, in publico DEI cultu, maximè in Cœna Domini, obſervanda, Cap.* undecimo.

Octavus *articulus, de recto ſpiritualium donorum uſu, Cap.* 12, 13, 14.

Nonus *articulus, de reſurrectionis futuræ certitudine, quam, aliqui inter ipſos, in dubium vocabant, Cap.* decimoquinto.

Decimus *articulus, de Eleemoſyna in uſum Sanctorum in Judæa colligenda, Cap.* decimoſexto.

Caput primum, de *Schiſmate ſanando.*

CApitis *tres* ſunt partes; *Prima*, eſt procœmium totius Epiſtolæ, ad verſum decimum.

Secunda, eſt inchoata diſſuaſio à ſchiſmate, quo laborabant Corinthii, propoſitis, in eum finem, quinque argumentis, ad verſ. 17

Tertia, eſt illuſtratio, & confirmatio quinti argumenti, ad finem.

Totum procœmium comparatur, ad præparandos animos Corinthiorum, ut promptam obedientiam doctrinæ, & admonitionibus Apoſtoli præſtent: Et hoc, vel ſimili, in eundem ſenſum, axiomate, poterit procœmii ſcopus concipi: Debetis vos Corinthii, doctrinæ meæ, & monitis meis, ſubmiſſâ, & promptâ voluntate obtemperare, ſeu fidem habere, & obedientiam præſtare.

Argumenta in hunc finem inſinuantur undecim, quorum alia Apoſtoli authoritatem magis, alia benevolum ipſius in Corinthios animum, magis exprimunt.

Verſ. 1. *PAulus vocatione Apoſtolus Ieſu Chriſti, per voluntatem Dei: & Softhenes frater.*

Apoſtolus] Argumentum primum, Ego Paulus, qui hæc ad vos ſcribo, vocatione ſum Apoſtolus IESU CHRISTI: Ergo debetis doctrinæ meæ, & monitis fidem habere, & obedire.

Per voluntatem Dei] Arg. 2. Speciali DEI voluntate, & mandato, non uſurpatione meâ, ut legatione fungor, ita hæc ad vos ſcribo: Ergo, niſi DEI voluntati refragari velitis, debetis monenti, & docenti mihi obtemperare.

Soſthenes] Arg. 3. Adjunxi mihi admonitionis hujus teſtem, Soſthenem fratrem, (de quo *Act. cap. 18. verſ. 17*) ut, ſub duobus teſtibus, teſtimonium hoc ſanciatur. Ergo debetis, monenti & docenti mihi obtemperare, niſi utriuſque teſtimonium, adverſus vos ſtare velitis.

Verſ. 2. *Eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi, ſanctificatis in Chriſto Jeſu*, id eſt, *vocatis ſanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti, quovis loco*, Domini, inquam, *tum ipſorum, tum noſtri.*

Arg 4. In deſcriptione eorum, ad quos ſcribit; Vos eſtis Eccleſia Dei, evocati ex mundo, conſecrati Deo, aſciti in communionem cum Christo, vocati ad ſanctimoniam à Deo. Ergo, mihi docenti, & monenti ea, quæ ad ſanctimoniam faciunt, ſi privilegiis veſtris digni haberi vultis, debetis auſcultare, & obtemperare.

Cum omnibus qui invocant] Arg. 5. Extenditur Apoſtolatus mei, & doctrinæ hujus authoritas, uſus, & fructus, non tantùm ad vos, ſed etiam ad univerſam Dei Eccleſiam, omneſque Sanctos, qui adorant Iesum Christum verum Deum, & Dominum noſtrum: Ergo debetis doctrinæ, & monitis meis auſcultare, & obedire.

Verſ. 3. *Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto.*

In ſalutatione, eſt Arg. 6. Vos eos agnoſco, quibus, unà cum reliquis Sanctis, quovis loco degentibus, pro authoritate mihi conceſſa, licet Evangelii benedictionem applicare, & vobis gratiam & pacem, *id eſt*, omnia quæ ad virtutem, & gloriam: quæ ad ſanctitatem, & felicitatem faciunt, comprecari, ut certiores de favore Dei per me redditi, eadem, à Deo per Mediatorem Christum, firmiori fide expectetis. Ergo debetis, alacriter doctrinæ meæ, & monitis auſcultare.

Verſ. 4. *Gratias ago Deo meo ſemper de vobis, ob gratiam Dei quæ data eſt vobis in Chriſto Jeſu:*

Verſ. 5. *Quòd in omnibus in ipſo ditati ſitis, omni loquendi facultate, omnique notitia:*

Reliquis prœmii verſibus, quia multa erat reprehenſurus vitia in Corinthiis, commendat quod in iis bonum eſt, confirmat fidem ipſorum in Deum, ne acrius correpti labaſcerent, & ſuam de iis exiſtimationem, & erga eos benevolentiam, interea exprimit, quo finem ſibi propoſitum,

tum, melius aſſequeretur. Arg. 7. Non invideo vobis, ſed gratulor potius, & DEO gratias jugiter ago, de opulenta, reconciliationis potiſſimum gratia, vobis per CHRISTUM conceſſa, *verſ.* 4. gratulor vobis, abundantiam Spiritualium donorum Eccleſiaſticorum, ad cognitionem, & prædicationem Euangelii ſpectantium, *verſ.* 5. Ergo debetis, mihi de recto gratiæ & donorum uſu monenti, prompte obedire.

Verſ. 6. *Prout teſtimonium Chriſti confirmatum fuit in vobis.*

Arg. 8. In confirmationem teſtimonii *noſtri*, & fidei veſtræ, de hoc Euangelio CHRISTI, data ſunt vobis ea dona: Ergo debetis, *mihi* ſalutaria docenti, & monenti, ab eodem authore CHRISTO, fidem adhibere, & obedire, ut Spiritus ſancti donis amplius abundetis.

Verſ. 7. *Adeo ut nullo dono deficiamini, expectantes donec patefiat Dominus noſter Ieſus Chriſtus:*

Arg. 9. Donorum Eccleſiaſticorum, & Spiritualium nullum genus vobis deeſt, quod viatoribus neceſſarium eſt, verùmtamen nondum perfecti eſtis, ſed plenitudo eſt expectanda in adventu CHRISTI. Ergo ut læti CHRISTUM ad judicium venientem excipiatis, mihi docenti, & monenti ea, quæ veſtram perfectionem promovere poterint, fidem habere, & obedire debetis.

Verſ. 8. *Qui* Deus *etiam confirmabit vos uſque ad finem inculpatos, in diem Domini noſtri Ieſu Chriſti.*

Arg. 10. Perſuaſum habeo, (de Electis loquor, quales me vos, ex charitate æſtimare, æquum eſt) confirmaturum vos CHRISTUM, & effecturum, ut perſeveretis in gratia, & purgaturum vos ab omni labe, ut tandem ſine macula omni, coram DEO ſiſtamini: Ergo mihi docenti, & monenti, in eum ipſum finem, debetis fidem habere, & obedire.

Verſ. 9. *Fidelis eſt Deus, per quem vocati eſtis, ad communionem Filij ipſius Ieſu Chriſti Domini noſtri.*

Arg. 11. Confirmans ſuperius: Vocatio veſtri efficax, in communionem cum CHRISTO, quod donum eſt ſtabile, & ſalutiferum, ſimul & fidelitas DEI (qui perſeverantiam, & confirmationem, in eum finem, promiſit efficaciter vocatis vobis, in communionem FILII ſui) perſuaſionis hujus meæ de vobis, pignora ſunt. Ergo ut

ut expe-

ut expectationi meæ, & vocationi veſtræ reſpondeatis, debetis mihi docenti, & monenti, fidem habere & obtemperare.

Secunda Pars.

Verſ. 10. *Precor autem vos, fratres, per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut idem loquamini omnes, & non ſint inter vos diſſidia, ſed ſitis coagmentati eâdem mente & eâdem ſententia.*

Secunda pars Capitis, in qua, revocare eos ſtudet à ſchiſmate, hortando, ut ſi charus ipſis eſſet CHRISTUS, omiſſo partium ſtudio, unitatem colant, in doctrina, & docendi modo, utque in eum finem, ſtudio ſeu affectibus, & ſententiis, ſeu intelligentiâ ſanæ doctrinæ coagmententur.

Verſ. 11. *Declaratum eſt enim mihi de vobis, fratres mei, à domeſticis Chloes, quod lites ſint inter vos.*

Ne, ſine cauſâ hortari videatur, indicat ſe de ipſorum ſchiſmate audiviſſe, a fide dignis authoribus.

Verſ. 12. *Hoc autem dico, ſingulos veſtrûm dicere, Ego quidem ſum Pauli: ego autem Apollo: ego vero Cephæ: ego vero CHRISTI.*

Schiſma jam attingitur: De doctoribus ſuis contendebant, præferentes alios aliis, quaſi perfectiores; ſeque ab iis denominantes, cum æmulatione, & contemptu mutuo: Quos doctores non nominat, ſed tacendo delinit Schiſmaticorum animos, ut faciliùs ſchiſma ſopiretur: & quaſi exempli cauſâ, nominat ſe, & Apollo, & Cepham, licet ex reliqua, & ſequenti etiam epiſtolâ, planum ſit, vaniloquos ipſorum doctores, ſchiſmatis authores, & fautores fuiſſe, qui ipſum etiam Paulum, apud Corinthios, in faſtidium induxerant, eo uſque, ut vix locum ſuum apud eos tenere potuerit, tantùm abfuit, ut à Paulo ſe denominarent.

Verſ. 13. Num *diſpertitus eſt Chriſtus? num Paulus crucifixus eſt pro vobis? aut in nomen Pauli baptizati fuiſtis?*

Curandum hoc ſchiſma, & tollendum, jam contendit: Argumenta dehortationis & reprehenſionis, ſunt quinque.

Argumentum primum, Schiſmate hoc, laceratur CHRISTI corpus myſticum, & unitas ipſius diſcerpitur in tot partes, quot ſunt ſectæ: Schiſma curandum eſt, & tollendum igitur.

Crucifixus]

Crucifixus] Arg. 2. Nemo ex doctoribus veſtris, morte, ſibi comparavit Eccleſiam: Ergo nulli hic honos debetur, ut ab eo denominetur Eccleſia, & propter eum ſcindatur in partes.

In nomen] Arg. 3. In nomen nullius doctoris baptizati eratis, ut ab eo denominationem ſumeretis: Ergo in gratiam doctorum, non eſtis in partes ſcindendi.

Verſ. 14. *Gratias ago Deo meo quod neminem veſtrûm baptizaverim, niſi Chriſpum & Gaium:*

Verſ. 15. *Ut ne quis dicat me in meum nomen baptizaſſe.*

Verſ. 16. *Baptizavi autem etiam Stephana familiam: cæterùm haud ſcio num quem alium baptizaverim.*

Arg. 4. Improbandi ſunt ſchiſmatici inter vos doctores, qui promiſcuè multos baptizare affectando, diſcipulos aliis ereptos ſibi ſtudent vendicare, quaſi in ſuum nomen baptizarent, & quod Deus ſua providentia mea opera ad paucos baptizandum utens, ab hujus mali ſuſpicione, me liberaverit, Gratias ei ago. Ergo in gratiam doctorum non eſtis in partes ſcindendi.

Verſ. 17.— *Non enim miſit me Chriſtus, ut baptizarem, ſed ut euangelizarem: non tamen cum dicendi peritia.*

Addit aliam cauſam, paucorum à ſe baptizatorum, quia muneris ſibi demandati partes præcipuas ſtudebat obire, *id eſt*, prædicando, alios poſt alios convertere, converſos baptizandi curam aliis committens, ne ipſe diſtraheretur: quia non ad baptizandum, ſcilicet præcipuè ſive cum prædicationis impedimento, miſerat eum Christus, ſed præcipuè ad prædicandum Euangelium.

Non tamen cum peritia] Arg. 5. Schiſmatici illi doctores veſtri, qui ſpecioſâ ſua eloquentiâ, poſt ſe diſcipulos trahere ſtudent, non imitantur exemplum meum in ſpirituali docendi modo; Ego enim non cum dicendi peritia, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, non in ſapienti ſermone, non in ſermonis elegantia, & ingenii acumine, compoſitâ oratione: (ſicut ex præceptis oratoriæ fieri præſcribitur) ſed in ſermone plano, & ſimplici, ad ædificationem comparato, ex Domini noſtri ſententia prædicabam. Ergo, ob vanam iſtiuſmodi doctorum eloquentiam, non ſcindenda erat Eccleſia veſtra in partes.

Verſ.— 17. *Ne inanis reddatur crux Chriſti.*

Ne inanis]

Ne inanis] Tertia pars Capitis, in qua confirmat factum suum in prædicandi modo, & simul officium suum, nempe non prædicandum fuisse ipsi, cum dicendi peritia, sed in simplicitate veritatis, ad omnium auditorum captum, & ædificationem scilicet: non ad aures aliquorum demulcendas; & probat, non mirandum esse quod CHRISTUS ipsum miserit ad prædicandum Euangelium, non cum dicendi peritia: Argumenta in hunc finem affert duodecim hoc capite, plura additurus capite sequenti.

Ne inanis] Arg. 1. est ab affectu contrarii: Si ornate, ad regulas eloquentiæ, composuissem sermonem meum, in prædicando, Inanis redditа fuisset crux CHRISTI, vel (ut est *cap.* 2. 5.) fides auditorum meorum, constitisset in sapientia hominum potiùs, quam in potentia DEI, id est, simplex & humilis doctrina, de humiliatione CHRISTI usque ad crucem, spoliata fuisset gloria conversionis hominum; & humana eloquentia, ea gloriâ coronata fuisset. Ergo, non mirum, quod CHRISTUS me miserit ad euangelizandum, non cum dicendi peritia.

Vers. 18. *Nam sermo ille de cruce, iis quidem qui pereunt, stultitia est: iis autem qui servantur*, id est, *nobis potentia Dei est.*

Respondendo objectioni, subjicit arg. 2. Diceret aliquis; At, doctrina crucis reddetur contemptibilis, & ludibrio tanquam stultitia exponetur, si nullo sapientiæ splendore se fecerit commendabilem: Respondet verum esse illud apud reprobos, & in perditionis via manentes, non verò apud Electos, & Conversos: qui humilem prædicationem magni æstimant, & comperiunt eam DEI organum efficax ad salutem: Hinc argumentum, cur simplici oratione, & non operoso artificio, in prædicando, usus fuerit Apostolus. Simplici hac prædicationis ratione DEUS solet potenter convertere, & promovere Electos ad salutem. Ergo non mirum, quod CHRISTUS me miserit ad euangelizandum, non cum dicendi peritia.

Vers. 19. *Scriptum est enim, Abolebo sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentium tollam è medio.*

Arg. 3. DEUS maledicturus est sapientulis illis, qui despicientes veritatis divinæ simplicitatem, in ejus locum, surrogare audent suam sapientiam, in prædicatione Euangelii: quod probat testimonio Isaiæ, *cap.* 29. *vers.* 14. Ubi DEUS, studiosis verborum in DEI cultu, & non studentibus potentiam & vim pietatis, ad internam sanctificationem obti-

nere inter-

nere interminatur se conversurum ipsorum sapientiam in fatuitatem: Ergo, non mirum, quod CHRISTUS me miserit ad euangelizandum, non cum dicendi peritia.

Vers. 20. *Ubi sapiens? ubi Scriba? ubi disquisitor seculi istius? nònne infatuavit Deus sapientiam hujus mundi?*

Arg. 4. Ab experientia: Quia DEUS, in Ecclesiæ suæ collectione, & operas, & personas sapientissimorum inter Judæos, & Gentes, contempserit, sinendo politicorum, seu sapientum Scribarum, seu Legis interpretum, disputatorum hujus seculi, seu Philosophorum maximam partem, ire vias suas: Nam fere totam multitudinem hujus seculi sapientum, extra pomœria suæ Ecclesiæ, seu regni Cœlorum, cum sapientia sua seculari, & doctrinis suis, ut stultos, in cœno, & sordibus volutari permisit. In hoc argumento proferendo, alludit Apostolus ad oraculum Isaiæ, *cap.* 29. *vers.* 14. Nam si ubi sint sapientes, &c. Quæras? In Ecclesia non comparent, nam sapientia ipsorum, quia separata est à verâ cognitione miseriæ suæ, & unici remedii in CHRISTO, stultitia est: Argumenti vis hæc est, In Ecclesiæ collectione, & ædificatione, nec adhibuit DEUS sapientes hujus mundi, nec ipsorum eloquentiam. Ergo, non mirum quod CHRISTUS me miserit ad euangelizandum, non cum dicendi peritia.

Vers. 21. *Nam postquàm in Dei sapientia mundus non cognovit Deum per* eam *sapientiam, placuit Deo per stultitiam prædicationis servare credentes.*

Arg. 5 Superius etiam confirmans; Quia postquam in sapientia DEI, quæ in operibus creationis, & providentiæ quotidianæ splendet, mundani homines, neque per notitiam illam naturalem, in ipsis reliquam, neque per Philosophiæ subsidium, neque per ullam suam sapientiam, DEUM rectè agnoverunt, sed media omnia cognitionis, clausis oculis præterierunt, DEUS aliam viam salutis patefecit, per simplicem, & quasi stolidum modum prædicationis Euangelii, (sicut videtur irregenitis) ut Electos, per fidem servaret: Non mirum ergo, quod CHRISTUS me miserit ad evangelizandum, non cum dicendi peritia.

Vers. 22. *Quandoquidem & Judæi signum petunt & Græci sapientiam quærunt:*

Vers. 23. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem offendiculum, Græcis verò stultitiam:*

Illuſtrans quæ ſuperius dixit, addit argumentum ſextum, à praxi non ſuâ tantùm, ſed & aliorum Apoſtolorum, qui, nec in gratiam Judæorum, miracula quærentium, nec in gratiam Gentium, ſapientiam flagitantium, curioſitati hominum, ſermone ornato, ſatisfacere ſtudebant; ſed præſcriptam à DEO, ſimplicem rationem euangelizandi ſequentes, prædicabant redemptionem per CHRISTI infirmitates, & humiliationem, nihil morantes, quod offenderentur Judæi, crucis humilitate, nec quod Gentes, hunc prædicandi modum, ſtultitiam exiſtimarent: Non mirum ergo, quod CHRISTUS me miſerit ad euangelizandum, non cum dicendi peritia.

Verſ. 24. *Ipſis autem vocatis, tum Judæis, tum Græcis, Chriſtum Dei potentiam, ac Dei ſapientiam.*

Excipit aliquos ex Judæis, & Gentibus, & annectit Arg. 7. à judicio, & experientia Electorum, efficaciter vocatorum ex Judæis & Gentibus; qui CHRISTUM, in ſimplicitate ſermonis prædicatum, experiuntur & agnoſcunt eſſe *potentiæ* DEI demonſtrationem, ſupra omnia miracula inſignem; & *ſapientiæ* DEI manifeſtationem, ſupra omnem, quam quærunt Gentes, ſapientiam mundanam. Ergo non mirum, quod CHRISTUS me miſerit ad euangelizandum, non cum dicendi peritia.

Verſ. 25. *Nam ſtultitia Dei ſapientior eſt quàm homines: & infirmitas Dei valtdior eſt quàm homines.*

Arg. 8. Quo confirmat, hoc judicium fidelium rectum eſſe: quia DEI inſtituta, ut ut ſtultiſſima, & infirmiſſima videantur mundo, omni hominum ſapientiâ & potentiâ valtdiora ſunt: ut in Sacramentis videre eſt. Ergo non mirum, ſi miſit me CHRISTUS ad prædicandum, non cum dicendi peritia.

Verſ. 26. *Videtis enim vocationem veſtram, fratres, vos* videlicet, *non eſſe multos ſapientes ſecundùm carnem, non multos potentes, non multos nobiles.*

Arg. 9. Quo oſtendit, DEUM ſimplicem prædicandi modum elegiſſe, non verò ornatum & ſublimem, à ſimili ipſius placito, in ſelectione perſonarum, per vocationem: elegit non multos ſapientes, potentes, Nobiles ſecundùm carnem, ſeu externum ſtatum, ordinemque in mundo, ſed homines, maxima ex parte, nulla ſapientiâ, potentiâ, aut generis ſplendore conſpicuos coram mundo, imo nihili æſtimatos. Ergo

non

non mirum, ſi Deus eligens etiam ſimilem prædicandi rationem, me miſit ad Euangelizandum, non cum dicendi peritia.

Verſ. 27. *Verùm quæ ſtulta* ſunt *mundo elegit Deus, ut pudefaciat ſapientes, & quæ* ſunt *infirma mundi, elegit Deus ut pudefaciat robuſta*:

Verſ. 28. *Et quæ ignobilia ſunt in mundo, & pro nihilo habita, elegit Deus, & ea quæ non ſunt, ut ea quæ ſunt enervaret*:

Huic argumento immiſcet arg. 10. a fine ſubalterno, hujus conſilii Dei; ut ſcilicet oſtenderet, nihili ſe facere ea, quæ apud homines in maximo ſunt pretio: ut ita pudefiant, confundantur, viles nulliuſque pretii comperiantur quicunque propter iſta ſuperbiunt: nec igitur mirum, Deum ſimplicem prædicandi rationem eligere, & me eam tenere, ut vana illa dicendi peritia pudefiat: cum tota illa verborum pompa affectus humanos, titillare tantùm comperitur, ad converſionem verò cordis, nihil efficere.

Verſ. 29. *Ut ne glorietur ulla caro in ejus conſpectu.*

Arg. 11. A fine ultimo Divini beneplaciti, in elegendis rebus, perſonis, & mediis ad ſalutem infirmis, qui finis negativè hic proponitur, ne quis glorietur in ſeipſo: Non mirum ergo, Deum miſiſſe me, ut prædicarem non cum dicendi peritia, ne glorier in meipſo, nempe cum convertuntur aliqui per prædicationem meam.

Verſ. 30. *Sed ex ipſo vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia à Deo, juſtitiáque & ſanctificatio, & redemptio*:

Conſolatur interim Corinthios adverſus hanc ipſorum exinanitionem, & abjectionem coram mundo: concedens illis quaſi in compenſationem nobilitatem generis in regeneratione, divitias in ſapientia, & juſtitia, & denique liberationem ab omni peccato, & miſeria in Christo. Imò verò in majorem fidei ipſorum confirmationem pronunciat Christum conſtitutum à Deo, & datum illis in juſtitiam, & vitam, Christus enim hæc omnia factus eſt merito, imputatione, applicatione, & complemento efficaci in ſingulorum fidelium uſum.

Verſ. 31. *Ut fiat ſicut ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in Domino gloriator.*

Finem ultimum Divini beneplaciti in eligendis mediis infirmis, & perſonis infirmis, & in humiliandis omnibus in ſeipſis affirmative ponit, nempe ut (ſicut habetur Jer. 9. 23.) Deo cedat tota gloria, unde

arg. 12. de omnibus ſic diſpenſat Deus, ut nemo glorietur niſi in Domino: Ergo non mirum, Deum me miſiſſe ut euangelizarem, non in dicendi peritia, ut in effectu Euangelii gloriemur omnes in ſolo Deo.

Caput ſecundum.

Eadem confirmare pergit, quam ſuperiori capite tradebat doctrinam, quod ſcilicet prædicatio Euangelii reſpuat ſplendorem Rhetoricum, gaudeat verò ſimplicitate, & demonſtratione ſpirituali, non quod patrocinetur Apoſtolus cujuſquam temeritati, vel eruditati in prædicando, quaſi effugiendum ſit, quicquid in buccam venerit, ſine methodo, ſine ſenſu, ſtilo agreſti, & contemptibili loquendi genere; ſuum enim habet venuſtatem recta prædicandi ratio, quæ neque fucum ſert, neque ſordes patitur, ſed quod eloquentiæ affectationem damnet, quæ auditorem rapit in admirationem dicentis, magis quam in dictorum, ſeu Euangelii amorem; nam meditatam, & bene intellectam veritatem, (quando eam ex fide, & dilectione, profert Concionator,) ſponte ſequitur ſimplex, & ad ædificationem omnium auditorum accommodata oratio, quæ ſapientiſſimis auditoribus, ſupra omnes Rhetorum delicias, ſapit. Hanc ſimplicem prædicandi rationem, artificioſa eloquentiâ, probat præſtantiorem, octo argumentis: quorum priora petuntur ab ipſius Pauli, & Corinthiorum, ad quos ſcribit, experientia.

Verſ. 1 *EGo igitur quum venirem ad vos, fratres, veni non cum eminentia facundiæ aut ſapientiæ, annunciam vobis teſtimonium Dei.*

Argumentum primum. Ego Paulus, cum ad vos Corinthios veni prædicaturus Euangelium, per quod converſi eſtis ad fidem, conſultò abſtinebam ab eminentiâ facundiæ: Ergo ſimplicitas orationis præſtat artificio Rhetorico in prædicatione Euangelii.

Verſ. 2. *Non enim ſtatui quicquam ſcire inter vos, niſi Ieſum Chriſtum, eúmque crucifixum.*

Arg. 2. Nullius pretii æſtimavi ego, apud vos manifeſtare vel prodere in me, ſcientiam ullius rei, præterquam perfectorum, officiorum, efficaciæ & virtutis

& virtutis IESU CHRISTI, & ſpeciatim paſſionum, & humiliationis ipſius: Ergo hæc ratio Euangelii prædicandi, eſt præſtantiſſima.

Verſ. 3. *Sed fui ego cum infirmitate, & timore, ac tremore multo apud vos.*

Arg. 3. Ego, memor infirmitatum humanarum, in mediis periculis, ſine faſtu, ad humilitatem me componens, inter vos prædicabam, & ſolicitè & trepidè in officio me gerebam: Ergo & hæc ratio humiliter prædicandi Euangelium, eſt præſtantiſſima.

Verſ. 4. *Neque ſermo meus, & præconium meum* verſatum eſt *in perſuaſoriis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in demonſtratione ſpiritus & potentiæ.*

Arg. 4. Mea oratio, & prædicatio, neque ſplendebat acumine ingenii, nec humana Philoſophiâ, nec ornatu verborum ad perſuaſionem comparatorum, ſed demonſtrationibus Scripturæ, & ſolidæ veritatis, quibus Spiritus potenter ſe exerebat, & operabatur in veſtris animis: Ergo hæc prædicandi ratio eſt præſtantiſſima.

Verſ. 5. *Ne fides veſtra conſiſtat in ſapientia hominum, ſed in potentia Dei.*

Rationem facti ſui reddens, cur temperaverit ſibi ab eloquentia humana in ſermonibus, addit arg. 5. Si ego uſus fuiſſem arte pictis ſermonibus, in veſtri converſione ad fidem: Ratio credendi Euangelio inter vos Corinthios fuiſſet eloquentia humana, & non Euangelii DEI nuda veritas, (quæ DEI dicitur potentia, quia potenter per eam in ſuis operatur DEUS:) atque ita fides Corinthiorum, nixa fuiſſet lubrico humanæ eloquentiæ fundamento: Cum autem eloquentiâ movetur aliquis ad credendum, eloquentia majori etiam moveri poterit ad renunciandum fidei veritati; ſequitur ergo hanc ſimplicem prædicandi rationem eſſe præſtantiſſimam.

Verſ. 6. *Sapientiam verò loquimur inter adultos: ſapientiam autem non ſeculi hujus, neque principum ſeculi hujus: quæ evaneſcunt.*

Arg. 6. A comparatione Euangelii & ſapientiæ humanæ; Quod Euangelium ſuam habeat propriam ſapientiam, eloquentiam, & venuſtatem, in hoc ſimplici prædicationis genere, Judice quovis adulto, nec magis admittere poſſit humanæ ſapientiæ ornatum, quam pulcherri-

rimæ

rima facies admittit fucum; Servitium quidem humanæ ſapientiæ poſtulat ſapientia Euangelii, in prædicaturis: non verò ſplendorem humanæ ſapientiæ in prædicationibus.

Sapientiam] Comparatio autem ſapientiæ Divinæ in ſimplicitate ſermonis cum ſapientia ſeculari octuplex eſt. Prima comparatio, perfecti *ſeu adulti* in DEI ſchola, qui ſenſus habent exercitatos, ad diſcernendum bonum & malum, hanc *ſapientiam Euangelii* capiunt, admirantur, & magnificiunt: *Humanam autem illam*, ſuſpiciunt, & admirantur ſoli reliqui, nempe rerum divinarum, vel prorſus ignari, vel rudiores, & imperfecti νηπίους.

Non ſeculi] Comparitio 2. *Humana ſapientia* eſt hujus tantùm ſeculi, ſeu temporaria, *ſapientia vero Euangelii* eſt futuri ſeculi, ſeu ſempiterna.

Principum] Comparatio 3. *Sapientia humana* eſt hominum, qui licet in mundo pro principibus habeantur, cum ſapientia ſua pereunt tamen & abolentur.

Verſ. 7. *Sed loquimur ſapientiam Dei* latentem *in myſterio*, id eſt, *occultam illam, quam præfinierat Deus ante ſecula, in gloriam noſtram*:

Altera pars comparationis; *Euangelii vero ſapientia*, eſt ſapientia *Dei viventis*, & æterni DEI dicitur, quia à DEO ſapienter excogitatum eſt Euangelium, & quia in eo revelatur ſapientia DEI admiranda, de hominum ſalute, & redemptione.

In myſterio] Comparatio 4. *Humana* Philoſophia communis & obvia eſt cuivis naturæ dotibus prædito, *Euangelii verò* ſapientia, eſt myſterium ſeu ſapientia abſcondita, quia non ratione naturali, ſicut humana Philoſophia, ſed revelatione ſupernaturali ſcitur.

Ante ſecula] Comparatio 5. In antiquitate, *Sapientia Euangelii*, non eſt heri nata, ſed ante ſecula ab æterno à DEO præfinita; *humana* Philoſophia verò eſt nuperum inventum Philoſophorum, & nondum perfectum, ſeu finitum.

Gloriam] Comparatio 6. *Sapientia Euangelii* ad gloriam, & ſalutem pertinet, potiſſimùm noſtram qui ſub gratia vivimus; *ſapientia vero humana*, cum hæc comparata, non ad ſalutem, ſed ad evanidam ſpeculationem ſpectat.

Verſ. 8.

Verſ. 8. *Quam nemo principum ſeculi hujus cognovit: nam ſi cognoviſſent, nequaquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.*

Comparatio 7. Cum humana ſapientiâ conſiſtere poteſt ignorantia CHRISTI, cum Euangelii verò ſapientia minime; Comparatio hæc, ſenſibili experientia confirmatur, quia primores Judæorum, & gubernatores Gentium, qui ſapientiæ nomine, principatum in mundo videbantur obtinere, nihil intellexerunt de ſapientia Euangelii, quod probat à ſigno, quia ſi cognoviſſent quicquam de Euangelio, vel reverentiâ Numinis, vel metu abſterriti caviſſent, ne CHRISTUM DOMINUM glorioſum, ignominioſè crucifixiſſent.

Verſ. 9. *Sed* prædicamus, *ſicut ſcriptum eſt, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in mentem hominis venerunt, quæ paravit Deus iis à quibus ipſe diligitur*

Comparatio 8. Confirmans, & illuſtrans quartam & ſextam comparationem, *Philoſophiæ humanæ* objectum, ſenſibus externis, & intellectu, ſeu lumine rationis naturali percipitur; ſapientiæ verò in Euangelio explicatæ objectum, continens bona per CHRISTUM parta, in præſenti, & futuro ſeculo poſſidenda, nec ſenſibus externis, nec intellectu in ſenſibilibus fundato, ſeu diſcurſu rationis ullo abſque revelatione percipi poteſt; quia ejus notitia, (ut Iſaias dicit, *cap. 64. verſ. 4.*) in cor hominis naturaliter aſcendere non poteſt. Ex omnibus hujus comparationis membris, exſurgit Arg. 6. Sapientia Euangelii, quam pro concione ſimplex prædicandi ratio ſola, optimè aperit, longè præſtat omni ſapientia ſeculari, quam ſolam peritia dicendi uſurpata pro concione aperit, idque cum ſapientiæ Euangelii obſcuratione: Ergo ſimplex illa prædicandi ratio, longè præſtantiſſima eſt. Summa eſt, Simplex oratio oſtendit auditori profunditatem ſapientiæ Divinæ. Peritia dicendi verò oſtendit quam eruditus ſit in ſeculari ſapientia prædicator.

Verſ. 10. *Nobis autem Deus ea revelavit per Spiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunditates Dei.*

Hanc doctrinam illuſtrat ſolutione duarum objectionum: Prima objectio: unde ergo vos ſcitis Euangelium? Reſpondet ex Spiritus revelatione per fidem, à nobis cognoſci Euangelii ſubjectum, quod confirmat à fine, & proprietatibus donati nobis Spiritus ſancti, quia Spiritus ſanctus, quaſi ſcrutinio facto, accuratè novit omnia, etiam arcana DEI, & revelat hæc nobis myſteria.

Verſ. 11.

Verſ. 11. *Quis enim hominum novit ea quæ ſunt hominis, niſi Spiritus hominis qui eſt in eo? ita etiam ea quæ ſunt Dei nemo novit, niſi Spiritus Dei.*

Hanc Spiritus proprietatem, probat à pari, ſicut Spiritus hominis, optimè noſſe poteſt ea quæ ſunt in homine, ſic Spiritus DEI, ſolus noviſſe poteſt, profunda conſilia DEI, & per conſequens ea revelare.

Verſ. 12. *Nos verò non Spiritum mundi accepimus: ſed ſpiritum qui eſt ex Deo: ut ſciamus quæ Deus eſt nobis gratificatus:*

Objectio ſecunda: At ſi ſolus Spiritus novit quid vobis cum Spiritu? Reſpondet, Spiritum datum eſſe nobis fidelibus, non Spiritum illum communem mundo, non eloquentiæ donum, ſeu ſecularis ſapientiæ, ſed Spiritum ſeu donum ſpiritualis gratiæ ad hoc, ut ſciamus dona illa Spiritualia (id eſt) Chriſtum cum ipſius beneficiis, nobis à DEO gratis donata.

Verſ. 13. *Quæ etiam loquimur, non ſermonibus quos docet humana ſapientia, ſed quos docet Spiritus ſanctus, ſpiritualia, cum iis quæ ſpiritualia ſunt conferentes.*

Arg. 7. A praxi Apoſtolicâ confirmatum, Spiritualia tradi debent (ſi praxis Apoſtolorum eſt imitanda) non humanæ ſapientiæ depictis ſermonibus, ſed ſpirituali ſtylo, ſeu ſermone quem docet Spiritus ſanctus. Ergo hæc prædicandi ratio eſt præſtantiſſima. Omari non vult *electâ* rei hâc, contenta *eſt* doceri; qui loquitur, inquit Petrus, loquatur ut eloquia DEI, hoc eſt, utatur oratione piâ, reverendâ, ſanctâ, loquens de rebus divinis, ut DEI eloquia decet.

Spiritualia] Hoc argumentum confirmans, annectit argumentum octavum, quia rebus ſpiritualibus, & hominibus ſpiritualibus, ſeu DEI Spiritu præditis, aptari debet, & conjungi ſtilus, moduſque dicendi ſpiritualis, argumentis ſpiritualibus ex Scriptura petitis utens: quod non fiet, ſi induatur Euangelii prædicatio, coloribus Rhetoricis, & Philoſophicis ſententiis depicto ſermone: Iſtiuſmodi enim oratio tam dedecet Euangelium, quam chlamys, ſeu purpura Herodis, dedecebat CHRISTUM: Ergo hæc ratio prædicandi eſt præſtantiſſima.

Verſ. 14. *Animalis autem homo non eſt capax eorum quæ ſunt Spiritus Dei: ſunt enim ei ſtultitia, nec poteſt ea cognoſcere, quia ſpiritualiter dijudicantur.*

Hanc doctrinam illuſtrat, obviam eundo objectioni; Diceret aliquis, non poſſe

non poſſe ab humana ratione admitti, hanc Apoſtoli doctrinam: nemo enim eſt, qui non exiſtimet ſtultitiam eſſe, res præclariſſimas & ſpirituales, non (quam fieri poſſet) ornatiſſimo, & elegantiſſimo dicendi genere, proponere. Reſpondet, diſtinguendo homines in animales, & ſpirituales, vel eundem hominem, in animalem & ſpiritualem, qui *animalis* dicitur, quatenus in meris naturalibus conſideratur, ſeu quatenus in actu aliquo particulari, ſpiritu deſtitutus, ex intelligentia carnis judicat de rebus Divinis, adeoque de ſpirituali modo prædicandi: *Spiritualis* verò dicitur, quatenus mente & affectibus renovatus, ſpiritus dictamen audit. De priori, *id eſt*, animali irregenito, ſeu quovis quatenus irregenitus eſt, concedit quod objicitur, cauſas indicans, cur nec capere, nec approbare poſſit hanc doctrinam, neque ullam aliam rem ſpiritualem: Cauſæ autem tres ſunt; Prima, quia ſunt ei ſtultitia ſtatua, & ridicula, etiam ea quæ ſunt ipſiſſima ſapientia DEI. 2. Quia quâ talis eſt, ob luminis defectum, & inimicitias naturalis ſapientiæ adverſus DEUM, non poteſt ſpiritualia capere. 3. Quia ſpiritualia dijudicantur tantùm ſpiritualiter, id eſt, ſpirituali lumine, & ſpiritu intus actu monſtrante objectum, quibus animalis homo deſtituitur. Tanta enim in nobis eſt mentis cæcitas, hallucinatio, perverſitas & ineptitudo ad ſpiritualia, ut niſi regeniti & actu à SPIRITU ſancto in ſingulis illuminati, nihil in ſpiritualibus dijudicemus.

Verſ. 15. *At ſpiritualis dijudicat quidem omnia, ipſe verò à nemine dijudicatur.*

Altera pars diſtinctionis, Spiritualis autem homo, in quantum ſpiritualis eſt, omnes res DEI (ſcilicet de quibus ſermo eſt) novit, & ſpiritualem ſeu ſalutarem modum tractandi myſteria DEI pro concione diſcernit, & agnoſcit ſuâ quiſque menſurâ: ipſe verò in ſpirituali ſuo ſtatu, & actionibus ſpiritualibus, à nemine qui ſpiritualis non eſt, vel quatenus ſpiritualis non eſt, diſcerni poterit, vel pro ſpirituali haberi.

Verſ. 16. *Quis enim novit mentem Domini, qui inſtruatur eum? nos autem mentem Chriſti habemus.*

Mutuatâ ab *Iſa.* 40. 13. ſententiâ, probat reſponſionem datam; Quia nemo novit conſilium DEI, præter eos quibus SPIRITUM ſuum DEUS dedit: Ideoque nemo *animalis*, de myſteriis ſalutis, & ſpirituali modo tractandi DEI myſteria, judicare poteſt, ſed ſoli ſpirituales, quatenus mentem CHRISTI, ſibi per CHRISTI Spiritum revelatum habent: quales erant Apoſtoli, reliquique Fideles, ſuâ quiſque menſurâ.

Caput tertium.

AD *ſuperiora argumenta, humilem in docendo ſtilum probantia, ſuperaddit unum,* verſ. 1. & 2. *& dilabitur ad correctionem ſchiſmatis, reliquo capite.*

Verſ. 1. *EGo porrò, fratres, non potui loqui vobis ut ſpiritualibus, ſed loquutus ſum ut carnalibus,* id eſt, *ut infantibus in Chriſto.*

Verſ. 2. *Lactis potu vos alui, & non eſca: nondum enim poteratis* id ferre: *imò ne nunc quidem adhuc poteſtis.*

Argumentum eſt à neceſſitate auditorum, inter quos reperiuntur rudiores, quibus ſublimitas rerùm ſpiritualium, non ſolum ſimplicitate ſermonis condienda & attemperanda eſt, ſed etiam ad familiarem & rudiorem loquendi modum dimittenda: quod experientiâ ſuâ, & Corinthiorum exemplo confirmat: inter quos ut inter carnales admodùm, & infantes in CHRISTO, coactus ſit Apoſtolus, de virili loquendi genere remittere, & ut cum pueris, de rebus divinis balbutire: Quapropter faciliori doctrinâ, & familiari ſtylo eos, ut lacte pueros, alebat.

Non enim] Rationes facti ſui reddit tres: *Prima* eſt, quia perfectiorem doctrinam, aut perfectiorem docendi modum, ſeu cibum duriorem non poteratis tum ferre.

Sed nec] Ratio 2. Quia nec adhuc, dum iſta ſcriberet, capere poterant.

Verſ. 3. *Nam adhuc carnales eſtis, quum enim inter vos ſint livor & contentio & diſſidia, nonne carnales eſtis, & ſecundùm hominem incedetis?*

Ratio 3. Quia carnales eſtis, ſecundùm quid ſcilicet, & comparativè ad ſpiritualium perfectionem, ad quam aſpirare debebant. Id ut probet, dilabitur, ad corripiendum ſchiſma quod inter eos vigebat; Primò in genere, quia inter ipſos conſpici poterant opera carnis, æmulatio præpoſtera, & ex æmulatione contentiones, & ex contentionibus diviſiones, ſeu ſchiſmata, quod erat ſecundum vias hominis irregeniti, & carnalis, ambulare.

Verſ. 4. *Etenim quum dicit aliquis, Ego quidem ſum Pauli, alter verò, Ego ſum Apollo, nonne carnales eſtis?*

Deinde in ſpecie probat Corinthios eſſe carnales, & propius taxat ſchiſma, quia

ma, quia certos ſibi ſeligebant doctores, à quorum alio denominari voluit alius, ab alio verò alius; Interim vetat ne ſchiſma foveant de doctoribus ſuis, propoſitis argumentis quatuordecim, quæ omnia probant ſchiſma quo laborabant non eſſe fovendum, nec à doctoribus nec à populo.

Nonne] Argumentum primum: Hæc de doctoribus contentio, arguit vos carnales eſſe: Ergo ſchiſma non fovendum.

Verſ. 5. *Quis igitur Paulus, quis autem Apollos, niſi miniſtri per quos credidiſtis, & ut cuique Dominus dedit?*

Arg. 2. Præſtantiſſimi Apoſtoli, vel Euangeliſtæ, nedum paſtores veſtri ordinarii (quorum nominibus parcit) ſunt tantùm miniſtri converſionis & fidei veſtræ. Ergo non ſunt tanti faciendi, ut ab iis denominationes ſumatis, & propter eos in factiones ſcindamini: Ergo ſchiſma hoc non fovendum ampliùs.

Verſ. 6. *Ego plantavi, Apollos rigavit: ſed Deus dedit creſcendi vim.*

Verſ. 7. *Itaque neque is qui plantat, eſt aliquid, neque qui rigat: ſed Deus qui dat creſcendi vim.*

Arg. 3. Ipſorum Apoſtolorum, & Euangeliſtarum miniſterium, & opera, ſive in converſione, ſive in ædificatione converſorum, non magis prodeſt, niſi DEUS benedixerit, quam plantatio aut irrigatio hortulani prodeſſe poterit, DEO incrementum non largiente: Ergo tantus honor ut gloriemini de doctoribus, non hominibus, ſed DEO tribuendus.

Verſ. 8. *Is vero qui plantat, & is qui rigat, unum ſunt: unuſquiſque vero ſuam mercedem accipiet ſecundùm ſuum laborem.*

Arg. 4. Doctores omnes officio, laboribus, & ſcopo, *unum* eſſe debent, Ergo nec per eos, nec propter eos, ſcindenda eſt Eccleſia.

Mercedem] Arg. 5 unuſquiſque accipiet mercedem, ſecundum laborem ſuum. Ergo doctoribus incumbit, ut potius attendant operi ſuo, & mercedi reportandæ, quam factionibus fovendis.

Verſ. 9 *Etenim Dei ſumus adminiſtri: Dei arvum, Dei ædificium eſtis.*

Arg. 6 Doctores omnes eſſe debent operarii cum DEO, ejuſque adminiſtri Ergo non debent ſchiſmata per eos, aut propter eos fieri.

Arvum] Arg. 7. Qui ex DEI populo ſunt, ut arvum, aut ædificium, arctè

ùm arctè inter ſe uniti, DOMINO inſervire debent. Ergo non debent à ſe invicem ſcindi in partes.

Verſ. 10. *Secundùm gratiam Dei quæ data eſt mihi, ut peritus architectus fundamentum poſui: alius autem ſuperædificat. Porro quiſque videat quomodo ſuperædificet.*

Arg. 8. Sub admonitionis forma propoſitum, quo acrius pungat ambitioſos doctores, ſchiſmatis authores, qui certabant Philoſophiæ, & eloquentiæ oſtentatione, quiſque ſibi diſcipulos parare: Argumentum hoc eſt, Prope eſt periculum, ne dum ſinguli ordinarii doctores, ambitioni ſuæ ſerviunt, aliquod genus doctrinæ ſuperſtruant fundamento Apoſtolicæ doctrinæ, quod cum fundamento non congruat. Ergo ſchiſma hoc non eſt fovendum.

Verſ. 11. *Nam fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt quod eſt Ieſus Chriſtus.*

Rationem reddit, cur ad ſolos ordinarios doctores, admonitionem de ſuperſtruendo dirigat, quia ſumma ſalutaris doctrinæ de CHRISTO IESU, tanquam fundamentum firmum, & unicum, ab Apoſtolis poſitum eſt, à quo fundamento, nec ordinariis doctoribus, nec extraordinariis liceat diſcedere.

Verſ. 12. *Quod ſi quis ſuperædificet ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum lapides pretioſos ligna, fœnum, ſtipulam:*

Comparat ergo doctrinam Euangelii ædificio, Apoſtolos architectis, fundamenta omnis ſalutaris doctrinæ ponentibus: reliquos poſt ſe doctores fabris muratis, fundamento ab Apoſtolis poſito ſuperſtruentibus: quorum alii doceant ſolidam doctrinam, & quoàd veritatem, & quoàd ſpiritualem tractandi modum, fundamento conſentaneam: alii verò ſententias, & flores Philoſophorum, & ſapientiam verborum, prædicationi ſuæ inferciant, quaſi lignum, ſtipulam, fœnum, materiam non ſolidam, nec ad ſalutem tendentem ædificantes.

Verſ. 13 *Cujuſque opus manifeſtum fiet: dies enim declarabit: quia per ignem retegetur: & cujuſque opus quale ſit ignis probabit.*

Ut hic periculum eſſe cognoſcerent, probationem fore laborum uniuſcujuſque, in prædicando prædicit (non minus exactam, quam illa eſt aurifabrorum, in probandis metallis per ignem) in die ſcilicet illo noviſſimo ſaltem, quo DEUS judicaturus eſt, de omnium & perſonis & factis.

Verſ. 14.

Verſ. 14 *Si cujus opus manſerit, quod ſuperadificaverit, mercedem accipiet:*

Quo ſaltem die, quicunque ſuperſtruxerat doctrinam ſolidam, pretioſam, fundamento congruentem, fidelitatis mercedem, ſecundùm DEI promiſſiones, reportaturus eſt.

Verſ. 15. *Si cujus opus exuſtum fuerit, damnum faciet: ipſe vero ſervabitur, ita tamen ut per ignem.*

Si quis verò ſpeculationes Philoſophicas, humanæ ſapientiæ fœnum, & eloquentiæ verboſæ ſtipulam, prædicationibus ſuis admiſcuerit, vel quodcunque aliud commentum ſuum addiderit, quod divini judicii ſententiam ferre non poterit, jacturam faciet laborum ſuorum; ipſe verò prædicator ſervabitur, ſed tanquam per ignem, id eſt, modo igneam, ſeu accuratam probationem DEI, ſuſtinere poterit, qua ſinceros ab hypocritis tam accuratè ſecernet, quam ignis ſcoriam à metallo purgat: Summa eſt, Ipſe prædicator ſervabitur ſi ſincerus alioqui in fide CHRISTI compertus fuerit.

Verſ. 16. *An neſcitis vos eſſe templum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis?*

Arg. 9. Doctores pariter & auditores attingens, quia cum ſciant ſe eſſe DEI templum, turpe eſſet Eccleſiam ſeu Templum DEI ſchiſmate violare, aut polluere, etiam ipſorum conſcientiâ teſte: Ergo ſchiſma hoc non ampliùs fovendum, niſi Spiritui DEI inhabitanti injuriam facere vellent.

Verſ. 17. *Siquis templum Dei violat, hunc perdet Deus: nam templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.*

Arg. 10. A pernitioſo effectu: Periculum eſt, ne DEUS vos, vanitatibus veſtris, & diſſenſionibus, ipſius Templum polluentes, deſtruat. Ergo ſchiſma hoc amplius non eſt fovendum.

Verſ. 18. *Nullus ſeipſum ſeducat: ſi quis ſibi videtur eſſe ſapiens inter vos in hoc ſeculo, ſtultus fiat, ut ſiat ſapiens.*

Arg. 11. Per occupationem propoſitum; videmini vobis in hoc ſchiſmate fovendo, ſapientes, verum ἐυδαίμων veſtra, vos decipit, hæc cauſa eſt ſchiſmatis, ideoque cavenda; ut caveatur ſchiſma, cavendi modum præſcribit, qui hic eſt, ut qui humana ſapientiâ, pollere ſibi videtur renunciet vanæ opinioni de ſapientia ſua, & tradat ſe in obedientiam DEI, evangelizandi.

evangelizandi simplicitatem sequens, quæ simplicitas licet stultitia videatur hominibus, sola tamen sapientes potest reddere.

Vers. 19. *Sapientia enim mundi hujus, stultitia est apud Deum: scriptum est enim, Carpit sapientes in versutia ipsorum.*

Vers. 20. *Et rursum, Dominus novit cogitationes sapientum esse vanas.*

Confirmat consilium datum, à Judicio Dei, de carnali sapientia, quod Deus habeat eam pro stultitia, maximè quando carnalis sapientia rejicit Dei instituta, & eorum simplicitatem despicit: quod probat Scripturarum testimonio, primum est Jobi. 5. 13. Cujus sensus est; utcunque vafri homines sibi & mundo, videntur sapientes hujus mundi, Deus tamen ipsorum artes ita eludit, ut eas in retia vertat, ut suis consiliis pereant, potiùs quam alienis; atque ita eos stultitiæ convincit. Alterum testimonium est, Psal. 94. 11. In quo Deus pronunciat vanas esse cogitationes sapientum, qui humana tantùm sapiunt, nam quæ ad beatitudinem suam putant conferre maximè, ea conferunt minimè.

Vers. 21. *Itaque nullus glorietur in hominibus? omnia namque vestra sunt:*

Vers. 22. *Et Paulus, & Apollos, & Cephas: & mundus, & vita, & mors, & præsentia & futura, omnia inquam, vestra sunt:*

Arg. 12. Quo schisma reprehendit per dehortationem propositum; Quia schisma, & studium partium de Doctoribus, est impia gloriatio in hominibus: Ergo, schisma hoc non amplius fovendum: Gloriabantur in Doctoribus, quando illis nimiùm tribuentes, pendebant ab iis, ipsosque, fidei suæ quasi Dominos faciebant, cum debuissent à Deo solo pendere, qui per Ministros loquitur, quando, & quantum, vult.

Omnia] Hanc dehortationem confirmans, addit Arg. 13. Quia omnes vestri Doctores, minimi maximique, etiam ipsi Apostoli, & omnia quæ sunt in mundo, præsentia & futura, vita & mors, & quæcunque alia recitari possunt, ut fidelium saluti promovendæ, inserviant, à Deo destinata sunt: Ergo, non debetis propter doctorum vestrorum inanem gloriam, vos in partes scindere, aut in Doctoribus vestris gloriari, quasi Doctorum effetis peculium.

Vers. 23. *Vos autem Christi, Christus, verò Dei.*

Arg. 14. Et ultimum, versu ult; quo Doctores, pariter & populum, & dona,

& dona, & dignitatem omnium, ad fontem revocans, in ordinem redigit, ut a CHRISTO, & DEO ſolo pendeant, denominentur, & in eo glorientur: quia ſcilicet, ut noſter eſt mundus, & omnia in mundo, tanquam ad bonum noſtrum deſtinata, ſic nos ſumus CHRISTI, ab eo redempti, ut eſſemus ei peculium; CHRISTUS verò, conſideratus perſonaliter, eſt DEI, ut Filius Patris dilectiſſimus, in opere redemptionis ad omne officium Mediatoris ſe humilians, idque in gloriam DEI eſſentialiter conſiderati. Cui ſit gloria. Amen.

Caput quartum.

Sicut inter Corinthos, magni fiebant doctores gloriosi, à ſuis ſectatoribus, ita parvi fiebant Apoſtoli, aliique fideles Dei Miniſtri, quaſi cum diſertis illis eloquentiæ Magiſtris, ſive donis, ſive proſperitatis ſplendore, nequaquam eſſent conferendi; hoc judicium, corrigendum docet Apoſtolus, & ſchiſma amplius non fovendum.

Capitis duæ ſunt partes. In prima, pravum hoc ipſorum judicium corrigit, ad verſ. 14 *In ſecunda reprehenſionem totam de ſchiſmate claudit, ad finem. Correctionis temerarii judicii ipſorum de Apoſtolo, ipſiuſque comitibus, & aliis fidelibus Miniſtris* CHRISTI, *& iniquæ comparationis, horum cum ſuis doctoribus, Argumenta ſunt novem, quæ probant iniquam comparationem Miniſtrorum Evangelii inter ſe cavendam eſſe, nec temerarium judicium, ex donis, de quovis ferendum eſſe.*

Verſ. 1. *Sic de nobis reputet homo, ut de miniſtris Chriſti, & diſpenſatoribus myſteriorum Dei.*

Argumentum primum, Similitudine ab œconomis ſumpta propoſitum: Nos, quos deſpectui habetis, etiamſi DOMINI fidei veſtræ non ſimus; ſumus tamen Miniſtri CHRISTI, ex quorum manu, theſaurum ſalutis, & panem vitæ, accipere oportet, Ergo cavenda hæc iniqua doctorum ex donis comparatio.

Verſ. 2. *Quod ſupereſt autem illud requiritur in diſpenſatoribus, ut quiſque fidus reperiatur.*

Arg. 2.

Arg. 2. Id quod commendat Miniſtrum Euangelii, non eſt donorum excellentia, ſed in donorum, & myſterii ſalutis diſpenſatione fidelitas, cujus Deus ſolus eſt æquus æſtimator. Ergo, cavenda hæc iniqua doctorum ex donis, comparatio.

Verſ. 3 *Mihi verò pro minimo eſt quòd à vobis dijudicer, aut ab humano judicio: imo nec ipſe me dijudico.*

Arg. 3. Quia neque vobis, neque hominum ulli, neque mihi ipſi Paulo competit judicium, de meo valore, aut dignitate: Cavenda Ergo hæc iniqua Doctorum comparatio: nam ſi Paulus non potuit ſtatuere in quo gradu dignitatis ipſe eſſet ponendus, temerarii erant Corinthii, qui de ipſius, & reliquorum Doctorum dignitate, pronunciabant.

Verſ 4. *In nullo enim mihi conſcius ſum: ſed non per hoc juſtificatus ſum. Dominus autem is eſt qui me dijudicat.*

Arg. 4 Confirmans ſuperius; ego Apoſtolus, etiam ſi non ſim mihi conſcius malè adminiſtrati officii, non audeo tamen ſententiam ferre, ad mei abſolutionem, vel de dignitate mea pronunciare cum aliorum injuria, ſed totum hoc judicium relinquo Deo ſoli: Ergo, cavenda hæc iniqua doctorum ex donis comparatio.

Verſ. 5. *Proinde ne ante tempus præſtitutum judicis partes aſſumite: id eſt uſquedum venerit Dominus, qui & illuſtraturus eſt occulta tenebrarum, & manifeſta faciet conſilia cordium; ac tunc laus erit unicuique à Deo.*

Arg 5. Dehortationis forma propoſitum; judicium, maxime, vero comparativum, de hominum dignitate, non eſt tempeſtivum, ante Domini adventum. Cavenda ergo hæc iniqua Doctorum ex donis comparatio.

Conſilia] Arg. 6. Confirmans etiam ſuperius; Secretæ cordium intentiones, & abdita hominum conſilia in Miniſterio, non patefient, ante diem Judicii, nec de hominum excellentia, judicari poterit ab ullo homine, ſed à ſolo Deo, qui laudem, & vituperium, pro dignitate, ſingulis eo die diſtribuet; Cavenda ergo iniqua doctorum ex donis comparatio.

Verſ. 6 *Hæc autem, fratres, figura quadam tranſtuli ad metipſum & Apollo, propter vos: ut in nobis diſcatis, ſupra id quod ſcriptum eſt non ſapere, ut ne alius pro alio inflemini adverſus alium.*

Arg. 7.

Argument. 7. Non licet donorum excellentiſſimorum nomine, qualia ſunt in me Paulo Apoſtolo, & Apollo Euangeliſta, quenquam Miniſtrum extollere, ſupra id quod ſcriptum eſt verſu primo hujus capitis, id eſt, ſupra dignitatem œconomi evehere, & multò minùs, ex pravo judicio Doctores fideles deprimere, reſpectu hujus vel illius doctoris deamati. Cavenda igitur hæc iniqua doctorum ex donis comparatio: Hujus argumenti vim ut oſtendat, aperit prudentiæ ſuæ in hoc negotio artificium, nempe, quod celatis nominibus ambitioſorum doctorum, rem totam tranſtulerit ad nomen ſuum & Apollo, eo ipſo fine, ut diſcerent Corinthii in horum perſona, qui extraordinariis donis, & dignitate excellebant, modeſtè de omnibus miniſtris ſentire, & non ſuperbire, cujuſvis doctoris nomine, adverſus quenquam, ut ab ullo denominationem ſumerent.

Verſ. 7. *Quis enim te* ab aliis *diſcernit? quid autem habes quod non receperis? quod ſi etiam accepiſti, quid gloriaris quaſi non receperis?*

Arg. 8, Deus diſcernit unum ab alio, plus minuſve donorum pro voluntate ſua, tribuens huic vel illi, nemo verò ſeipſum diſcernit: cum igitur quicquid donorum habeat unuſquiſque à Deo acceperit, gloriari & ſuperbire de accepto non debet, ſed modeſtè de ſe & aliis ſentire. Cavenda ergo hæc iniqua doctorum ex donis comparatio.

Verſ. 8. *Iam ſaturati eſtis, jam ditati eſtis, abſque nobis regnum adepti eſtis: atque utinam ſanè regnum adepti ſitis, ut & nos ſimul vobiſcum regnemus.*

Arg 9 Hæc iniqua hominum comparatio, conjunctam habet ἀνοησίαν ſtolidam: Cavenda ergo hæc iniqua doctorum ex donis comparatio. Graviſſimâ Ironiâ perſtringit Apoſtolus hanc ἀνοησίαν: Quia Corinthii ſibi non minùs placebant in donis communibus, & proſperitate mundana, quam ſi donorum plenitudinem nacti eſſent, quam ſi plenâ felicitate, & regno potiti fuiſſent, degentes in pacata rerum proſperarum fruitione, immemores crucis Christi, & ſegregati à miſeriis, in quibus hærebat Apoſtolus: Hanc vanitatem ita taxat, ut optet illis felicitatem quam ſomniabant ſe habere: ut ipſorum felicitas conſolationem afferret Apoſtolis, qui in afflictionibus multis jacebant.

Verſ. 9. *Deus enim, puto, nos ultimos Apoſtolos ſpectandos propoſuit,*

propoſuit, ut morti addictos. Nam ſpectaculum facti ſumus mundo, & Angelis & hominibus.

Exponit afflictiones ſuas, & Barnabæ, qui Apoſtolorum ultimi vocantur, quia poſt aſcenſionem CHRISTI vocati, & ad Gentes, ſpeciali mandato, miſſi erant, (ut eſt *Act.* 13. 2. & 14. 14) oſtendens ipſos in conſpectum omnium eſſe productos a DEO, ut cum omnis generis moleſtiis, conflictarentur.

Verſ. 10. *Nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem prudentes in Chriſto, nos infirmi, vos autem validi: vos glorioſi, nos ignominioſi.*

Deinde, comparat ſuas ærumnas, cum ipſorum proſperitate, & iniquam opinionem ipſorum de ſeipſis & Apoſtolo, oſtendit in tribus: 1. In *ſapientia*; nos pro ſtultis habemur, & à mundo, & forſan à vobis, quod nos in tanta pericula, propter CHRISTUM conjiciamus; vos videmini vobis & aliis ſapientes, quod & Euangelio & rebus proſperis fruamini: 2. In *potentia*, nos infirmi apparemus, ærumnis fracti ſcilicet; vos videmini validi, & potentes, extra pugnam & teli jactum conſtitui: 3. In *honore*; vos gloria, & authoritate ſplendetis; nos interim ut ignominioſi, & à vobis & ab aliis deſpicimur.

Verſ. 11. *Ad hoc uſque tempus & eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur, & incertis ſedibus erramus:*

Verſ. 12 *Et laboramus, operantes propriis manibus: conviciis affecti, bene precamur: ſi qui nos perſequuntur, ſufferimus.*

Verſ. 13. *Maledictis affecti precamur tanquam purgamenta mundi facti ſumus, & tanquam omnium ramentum uſque adhuc.*

Alias ſpecies ærumnarum ſuarum recenſet, expoſiti, inquit, ſumus penuriæ & injuriis, *verſ.* 11. non noſtra culpâ inopes, quia manibus laboramus; non noſtro merito injurias patientes; tantùm enim abſumus ab injuriis, verbo vel facto cuiquam inferendis, ut contra pro malo bonum reponamus, cum patientia, *verſ.* 12, 13.

Verſ. 14 *Non ut vos pudore ſuffundam hæc ſcribo, ſed ut filios meos dilectos admoneo.*

Altera parte Capitis, claudit totam de ſchiſmate reprehenſionem primum hortatione ad obedientiam, & imitationem ſui, ad *verſ.* 18. Secundo, interminatione ſeverioris diſciplinæ, niſi admoniti reſipiscant.

Qui

Quod ad primum attinet, quatuor affert argumenta, quæ ad obedientiam perſuadeant.

Argumentum primum, In occupatione objectionis proponitur, Non pudefaciendi vos, ſed monendi cauſa, hæc ſcripſi: Ergo obedite mihi.

Filios] Arg. 2. Vos habeo & diligo ut filios: Ergo boni conſulentes meam admonitionem, obedite mihi.

Verſ. 15. *Nam etſi decem millia pædagogorum habeatis in Chriſto, at non multos patres* habetis. *In Chriſto enim Jeſu per Evangelium ego vos genui.*

Verſ. 16. *Precor vos igitur imitatores mei eſtote.*

Arg. 3. Speciali modo, comparatione facta cum aliis doctoribus, Pater vobis ſum, quia per meum miniſterium converſi eſtis; obedite igitur mihi, & imitamini meos mores, potiùs quam ambitioſorum doctorum. Ego enim CHRISTI ſum miniſter in veſtri regeneratione, non doctores illi ambitioſi, qui maximùm pædagogi ſunt, patres non ſunt.

Verſ. 17. *Propterea miſi vobis Timotheum, qui eſt filius meus dilectus, & fidelis in Domino, qui vobis in memoriam revocabit quæ ſint viæ meæ in Chriſto, ſicut ubique in omnibus Eccleſiis doceo.*

Arg. 4. Eo fine miſi Timotheum ad vos, ut imitationem mei faciliorem vobis redderem; obedite mihi, & imitamini me igitur, in quibus præluceo omnibus Eccleſiis, pro ratione Apoſtolatus mei, in doctrina & vitæ ſanctitate.

Verſ. 18. *Cæterùm perinde quaſi ego non ſim venturus ad vos, inflati ſunt quidam.*

Verſ. 19. *Sed veniam citò ad vos, ſi Dominus voluerit, & cognoſcam non verba illorum inflatorum, ſed virtutem.*

Quod ad alteram concluſionis partem attinet; Quia aliqui inter eos ſuperbiebant, ſpe impunitatis, quaſi Apoſtolus ad eos non fuiſſet venturus, Minatur 1. ſe venturum: 2. probaturum, utrum in illis doctoribus ſit vis illa Spiritus DEI, an mera verboſa eloquentia, ſine evidentia Spiritus.

Verſ. 20. *Non enim in verbis* ſitum eſt *regnum Dei, ſed in* ſpiritus *potentia.*

Rationem dat cur eloquentiam meram, aut humanæ ſapientiæ oſten-

ationem nihili ſit facturus, quia regnum CHRISTI, & ſalus hominum ſeu ædificatio, non promovetur verbis, ſeu verborum ſapientia, ſed virtute DEI.

Verſ. 21. *Quid vultis? cum virga veniam ad vos, an cum charitate & Spiritu lenitatis?*

Denique, ne ſchiſma foverent Corinthii ulli, ſive doctores ſive diſcipuli eorum ſectatores, optionem facit illis, utrum velint ipſum accedere, ad ipſorum correctionem, cum authoritate cenſurarum Eccleſiaſticarum, quod futurum erat, ſi ſtudia partium, & ſchiſma fovere nt ampliùs: an potiùs velint ipſum ad ipſorum conſolationem venire, in ſpiritu dilectionis & manſuetudinis, quod futurum erat, ſi reſipiſcerent.

Atque ita tranſitum ſibi facit ad excommunicationem inceſtuoſi.

Caput quintum.

Articulus ſecundus de inceſtuoſo excommunicando.

NE vanam putarent comminationem, de qua ſub finem ſuperioris Capitis, inceſtuoſum, qui novercam habebat ut uxorem, excommunicari jubet, undecim plus minùs in eum finem, propoſitis argumentis.

Verſ. 1. *OMnino auditur eſſe inter vos ſcortatio, & ejuſmodi ſcortatio, quæ ne inter Gentes quidem nominatur, adeò ut quis uxorem patris habeat.*

Argumentum primum, Quia inceſtuoſus ille, eſt notorio ſcelere pollutus, de quo ne Gentes quidem, ſine deteſtatione loquerentur: excommunicandus igitur.

Verſ. 2. *Et vos inflati eſtis, ac non potiùs luxiſtis, ut tolleretur è medio veſtri qui facinus hoc patravit.*

Arg. 2. Cum reprehenſione Corinthiorum conjunctum; Quia vos jampridem

jampridem lugere flagitium & flagitioſum excommunicare debuiſſetis, non vero flagitium excuſare, extenuare, in materiam riſus convertere, & quaſi de facto inflati, gloriari.

Verſ. 3. *Enimverò ego ut abſens corpore, præſens autem ſpiritu, jam ut præſens judicavi, ut is qui hoc ita perpetravit*.

Verſ. 4. *Vobù & meo Spiritu in nomine Domini noſtri Iſu Chriſti congregatis, cum poteſtate Domini noſtri Ieſu Chriſti,*

Verſ. 5. *Ejuſmodi* inquam homo *tradatur Satanæ ad interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus ſit die illo Domini Ieſu.*

Arg. 3. Quia jam præter ordinariam Poteſtatem, quam habetis in Senatu Eccleſiaſtico ſcilicet, per hanc Epiſtolam, etiam extraordinariâ poteſtate ad ipſum excommunicandum armati & obligati eſtis; ſiquidem meam Apoſtoli abſentis, quaſi præſens eſſem, mentem ſeu Spiritum, judicium, ſententiam, & authoritatem de flagitioſo iſto habetis: Ergo in legitimo conventu Eccleſiaſtico, Apoſtolico hoc ſcripto, (in quo mei Apoſtoli Spiritus, ſeu mens, ſeu ſententia continetur) & CHRISTI authoritate, (cujus nomine, cenſuræ Eccleſiæ exercendæ ſunt) muniti, iſtiuſmodi flagitioſum Satanæ tradite, ſeu excommunitate. *Satanæ tradendum* dicit, quia qui per excommunicationem honore Sanctorum Eccleſiaſtico quoad externam hominis conditionem dejectus, & ex Eccleſia ejectus eſt, idem etiam, quoad externam homins conditionem, in Satanæ regno, ſervitio, & poteſtate eſſe declaratur. Civem enim eſſe etiam in externa Eccleſia (quæ Regnum DEI dicitur) honor eſt inſignior quam extra Eccleſiam regnare. Qui igitur excommunicatur, Capitis diminutionem patitur maximam de ſtatu, honore, exiſtimatione cadit, & in ſubditis DIABOLI cenſetur.

Exitium carnis] Arg. 4. A fine excommunicationis, quaſi per occupationem objectionis propoſitum: quia excommunicatio, eſt medium reſipiſcentiæ, & ſalutis; ſiquidem hâc cenſurâ carnis ſuperbia mortificari poterit, & nova creatura ſervari in die judicij. Excommunicandus eſt ergo.

Verſ. 6. *Non eſt bona gloriatio veſtra. An neſcitis paululò fermenti totam maſſam fermentari?*

Arg 5. Ne contagione tanti ſceleris inficiatur & deformetur tota Eccleſia, ſicut modico fermento fermentatur & aceſcit tota maſſa:

Excommuni-

Excommunicetur inceſtuoſus ille, hoc argumentum repetitâ Corinthiorum reprehenſione acuitur.

Verſ. 7. *Expurgate igitur vetus fermentum, ut ſitis nova maſſa, ſicut eſtis fermenti expertes. Etenim Paſcha noſtrum pro nobis ſacrificatum eſt*, nempe *Chriſtus*.

Arg. 6. Continua allegoriâ propoſitum, Quia non minori diligentia, purganda eſt Eccleſia Chriſtiana à ſcandalis, imò & corda Chriſtianorum, ab omni veteris naturæ pravitate, quam olim ſub lege Judæorum domicilia purgabantur, à fermento communi, ante paſcha immolatum. Ergo, excommunicandus inceſtuoſus, *&c.*

Ut ſitis] Arg. 7. A commodo; danda eſt opera ut ſitis nova, & ſancta incorporatio, ſancta maſſa, ſeu ut comperiamini novæ creaturæ, actu & facto, ſicut eſtis obligatione, & profeſſione infermentati, ſeu ſancti: Ergo excommunicandus eſt iſte.

Paſcha] Hoc argumentum confirmans addit octavum; Quia res ſignificata paſchatis, nempe Ieſu CHRISTI ſacrificium, non minus obligat Chriſtianos, ad officia, per feſti celebrationem & ceremonias repræſentata, id eſt, ad curandum, ut ſanctitas in nobis, & in Eccleſia vigeat, quam obligavit olim Judæos, ad ceremonias feſti obſervandas, quibus typicus agnus paſchalis immolatus proponebatur.

Verſ. 8. *Itaque feſtum agitemus, non fermento veteri, nec fermento malitiæ & nequitiæ: ſed non fermentatis* panibus *ſinceritatis & veritatis.*

Hinc infert quaſi per concluſionem hortatoriam, Argumentum nonum, ut malitiâ & pravitate ſegregatâ, & à ſe ipſis, & ab Eccleſia; & per conſequens, excommunicato illo inceſtuoſo, cultui divino hilariter incumberent in veritate moralium officiorum, ut ſic ſanctè Deo ſervirent. Vis argumenti hæc eſt, Non poterimus vitam noſtram ſanctè & juſtè agere, ſicut ſignificatio Epuli agni paſchalis typici à nobis exigit, niſi fermento veteris vitæ, & pravorum operum, ex nobiſipſis, & ex domo Dei, ſeu Eccleſia, expurgato, ſinceritati & veritati, in nobis & Eccleſia conſervandæ ſtudeamus. Excommunicandus igitur ille.

Verſ. 9. *Scripſi vobis in epiſtola, ne commiſceamini cum ſcortatoribus.*

Arg. 10. Quia per Epiſtolam, prius vetuerat eos, cum ſcortatoribus commercium

commercium habere, & per conſequens intelligere poterant ſcortatores ab Eccleſia excommunicandos eſſe, & multò magis inceſtu pollutos: Ergo jam excommunicandus ille inceſtuoſus.

Verſ. 10. *At non omnino cum ſcortatoribus hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idololatris; alioquin debetis ſcilicet è mundo exire.*

Ne excuſarent ſe, oſtendit præceptum illud, non potuiſſe intelligi ab iis, de vitioſis hominibus, qui in mundo erant, ſeu extra Eccleſiam; quia ſic præcepiſſet Apoſtolus impoſſibile; quoniam inter iſtiuſmodi vitioſos neceſſariò erat ipſis vivendum, vel diſcedendum de mundo: vivebant enim Corinthi, cujus cives (quibuſcum neceſſarium erat fidelibus commercium civile) maximâ ex parte, manebant infideles.

Verſ. 11. *Nunc autem ſcripſi vobis ne commiſceamini*, id eſt, *ſi quis quum frater nominetur, ſit ſcortator, aut avarus, aut idololatra, aut conviciator, aut ebrioſus, aut rapax: cum ejuſmodi*, inquam, *ne edatis quidem.*

Arg. 11. Si non ſatis hac in re inſtructi fuiſtis prius, ſaltem jam tenetis mentem meam, quam ex hac Epiſtola audiviſtis, non edendum cum profeſſore, ſeu fratre ſcortatore, & per conſequens, excommunicandum eſſe illum fratrem, qui vitiorum ab Eccleſia convictus, manet vitioſus, nec reſipiſcit: Ergo jam inceſtuoſum excommunicandum eſſe multò magis colligere debetis.

Verſ. 12. *Quid enim mea* intereſt *etiam de extraneis judicare? nonne de iis qui intus ſunt, vos judicatis?*

Verſ. 13. *De extraneis verò Deus judicat, tollite igitur iſtum ſceleratum ex vobiſipſis.*

Alia ratio expoſitionis datæ, & Argumentum 12. ad excommunicandum inceſtuoſum urgens, quia ex eo quod in eos qui extra Eccleſiam ſunt, nec Apoſtolus, nec Eccleſia, ſed ſolus Deus jus habeat judicandi, ſeu cenſuras Eccleſiaſticas exercendi, Colligere debuerant ad ſeipſos pertinere judicium de Eccleſiæ membris, Ergo inceſtuoſus ille improbus per excommunicationem tollendus ex ipſis erat, qui ſcopus eſt totius Capitis.

Caput

Caput ſextum.

Articulus tertius & quartus de forenſi contentione, & fornicatione vitanda.

HOC Capite tractantur tertius & quartus Epiſtolæ articulus, *de vitanda litigatione coram tribunali infidelium, ad verſ.* 12. *& fornicatione vitanda, ad finem.*

Verſ. 1. *SVſtinet aliquis veſtrûm, negotium habens adverſus alterum, judicio experiri ſub injuſtis, ac non ſub ſanctis?*

Non eſſe Chriſtianis litigandum ſub Ethnicis judicibus, probat undecim argumentis. Argumentum primum. Audax eſt & pudendum facinus, cum ſuppetunt ſancti judices, ſub infidelibus judicio experiri. Ergo non litigandum ſub judicibus infidelibus.

Verſ. 2. *An ignoratis ſanctos mundum judicaturos? quod ſi per vos de mundo judicium feretur, indigni eſtis minimis judiciis?*

Arg 2. Sancti qui judicaturi ſunt mundum, digni ſunt multò magis de rebus hujus ſeculi judicare: Ergo non ſub infidelibus litigandum.

Verſ. 3. *An ignoratis ſore ut Angelorum judices ſimus? nedum ut de iis quæ ad hujus vitæ uſum pertinent, judices non ſimus?*

Arg. 3. Sancti judicaturi ſunt Angelos, nempe malos, in die judicii, & multò magis digni ſunt qui de rebus temporalibus judicent: Non ergo ſub infidelibus litigandum: dicuntur ſancti, mundum & Angelos judicaturi, quia ipſi jam judicio abſoluti, CHRISTO quaſi aſſeſſores in judicio, ſententiæ judicis in hoſtes DEI & Eccleſiæ acclamabunt.

Verſ. 4 *Itaque ſi judicia habeatis de iis quæ ad hujus vitæ uſum pertinent, eos qui viliſſimi ſunt in Eccleſia, eos* inquam *in ſubſelliis collocate.*

Arg. 4. Potius conſtituendi ſunt arbitri, qui minimi in Eccleſia æſtimantur, quam ad infideles judices confugiendum. Ergo, *&c.*

Verſ. 5. *Vobis ad verecundiam adducendis* hoc *dico. Itàne non eſt inter vos ſapiens, ne unus quidem, qui poſſit judicium ferre inter fratres ſuos?*

Hoc arg.

Hoc argumentum corrigit, oſtendendo ſe velle, non ſimpliciter arbitros inepiſſimos inter ipſos conſtitui, ſed velle ſe hac comparativâ conceſſione, ab eo quod agebant, pudore ipſos avocare.

Itane] Arg. 5. Habetis inter vos ſapientes, & tamen confugitis ad tribunalia profana, quaſi deſint inter vos viri ſapientes, qui arbitri eſſent controverſiarum: Ergo non amplius ſic agendum.

Verſ. 6. *Sed frater cum fratre judicio experitur, idque ſub infidelibus.*

Arg. 6. Cum fratres ſitis, non debetis inter vos judicio contendere: Ergo minimè ſub infidelibus.

Verſ. 7. *Jam igitur omnino defectus in vobis eſt quòd judicia habeatis inter voſmetipſos, quare non potiùs injuriam patimini? cur non potiùs damnum accipitis?*

Arg. 7. Lites & contentiones probant, & produnt veſtram impotentiam, defectus & delictum: Ergo non litigandum præcipuè non ſub infidelibus.

Quare] Arg. 8. Præſtaret, actores injuriam ſive damnum pati potiùs, quam cum ſcandalo litigare: Ergo non litigandum præcipuè non ſub infidelibus.

Verſ. 8. *At vos injuria afficitis, & fraudatis, idque fratres.*

Arg 9. Actorum actio, inter vos, eſt cum injuria, & fraudatione fratrum conjuncta, ſcilicet quia actores vindictæ cupiditate, ſuperbiâ, & avaritiâ laborant: Ergo litigatio injuſta eſt, & maximè ſub infidelibus.

Verſ 9. *An ignoratis injuſtos non eſſe Dei hæreditatem poſſeſſuros? Ne errate: neque ſcortatores, neque idololatræ, neque mœchi, neque molles, neque qui concumbunt cum maſculis.*

Verſ. 10. *Neque fures, neque avari, neque ebrioſi, neque conviciatores, neque rapaces, regni Dei hæreditatem poſſidebunt.*

Arg. 10. Hæ injuſtæ litigationes ſicut reliquæ ſpecies, iniquitatis & abominandæ impuritatis quæ hìc recenſentur, à regno Cœlorum homines arcebunt: Ergo non litigandum.

Verſ. 11. *Et hæc eratis quidam, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed juſtificati eſtis in nomine Domini Ieſu, & per Spiritum Dei noſtri.*

Arg. 11. & ultimum; Cum vos Corinthii, omnibus his aut pluribus aut ſaltem aliquo ex his vitiis prædictis, olim fœdati fueritis, & nunc quantùm licet ex charitate de vobis judicare, remiſſionem peccatorum ſitis conſecuti & ſanctificati per Spiritum, & juſtitiâ CHRISTI donati, Cavendum vobis eſt, (ex CHRISTI gratia & virtute hauſtis viribus) ne in eaſdem ſordes rurſùm recidatis, ſive lites injuſtas aliis movendo, ſive alio quovis modo vos polluendo.

Verſ. 12. *Omnia mihi licent, at non omnia conducunt: omnia mihi licent, at ego non redigar ſub ullius rei poteſtatem.*

Altera pars Capitis, quartum Epiſtolæ articulum continens, de vitanda fornicatione ſimplici, quæ vocatur, quam Corinthii, ſicut alii ex gentibus, pro re indifferenti habebant: Aggreditur reprehenſionem, occupatione defenſionis quam in parato habebant: dicerent Corinthii, Indifferentia omnia nobis licent; At ſicut cibus, ſic & ſcortatio eſt indifferens; Ergo nobis licet. Reſpondet primùm in genere, per limitationem majoris, licere ſcilicet omnia indifferentia, quatenus conducunt, & licere, modo ne intemperanti libertatis uſu in ſervitium affectuum noſtrorum redigamur: In illis enim & ſimilibus caſibus, peccatur in rerum indifferentium uſu.

Verſ. 13. *Eſcæ ventri* deſtinatæ ſunt, *& venter eſcis: Deus autem & hunc, & eas abolebit: corpus verò non ſcortationi, ſed Domino, & Dominus corpori.*

Deinde ad minorem reſpondet ſpecialiter; diſcrimen oſtendens ciborum & fornicationis; de cibis concedens, quod ſit licitum cibo quovis veſci, quia DEUS ad bonum naturæ ordinavit eſcas ventri, & ventrem eſcis, ſed tamen temporariâ connexione; nam ſicut eſcas, ſic ventrem abolebit DEUS, quoad uſum quem nunc habet venter, ita ut in gratiam gulæ, aut ventris non debeamus adducere æternam ſalutem noſtram, aut aliorum in diſcrimen, edendo cum ſcandalo: Quod verò ad ſcortationem attinet, negat ullâ neceſſitate licitam eſſe, ſicut cibus licitus eſt, ſed ſimpliciter eſſe peccatum & fugiendum; idque probat ſex argumentis:

Argumentum primum. Quia corpus non eſt conditum ad ſcortationem, aut ad ſcortationem ordinatum, ſicut venter ad eſcas & eſcæ ad ventrem, ſed ut ſit membrum CHRISTI DOMINI, qui ordinatus eſt ut ſit caput hominis, ad totum corpus regendum; ut ſanctum conſervetur; Ergo ſcortatio minimè licita eſt.

Verſ. 14

Verſ. 14. *Deum autem & Dominum ſuſcitavit, & nos ſuſcitabit potentiâ ſuâ.*

Arg. 2. Corpora in reſurrectione glorioſa ſunt ſuſcitanda, ſicut ſuſcitatum eſt CHRISTI corpus: Ergo non debent ſcortatione fœdari.

Verſ. 15. *An ignoratis corpora veſtra eſſe membra Chriſti? Num igitur tollens membra Chriſti, faciam* ut ſint *ſcorti membra? Abſit.*

Arg. 3. Fideles qui ſunt membra CHRISTI, non ſunt per fornicationem ſcorti membra facienda, quod argumentum interrogatione acuit. Ergo, *&c.*

Verſ. 16. *An ignoratis eum qui agglutinatur ſcorto, unum eſſe corpus* cum ſcorto? *Erunt enim, inquit, qui duo* erant, *caro una.*

Ut hoc argumentum confirmet, probat primò ex analogia matrimonii, concubitum cum ſcorto, unam carnem facere ſcortantes; & per conſequens ſcortantem, fieri partem ſeu membrum ſcorti: Ergo ſcortatio minimè licita.

Verſ. 17. *Qui verò agglutinatur Domino, unum* cum eo *ſpiritus eſt.*

Deinde probat fideles eſſe membra CHRISTI, Quia fide juncti, ſeu agglutinati, ſunt unum corpus myſticum cum CHRISTO, unum ſpirituale corpus, ſeu unus ſpiritus.

Verſ. 18. *Fugite ſcortationem, omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus eſt: ſed qui ſcortatur, in proprium corpus peccat.*

Theſin convertit in dehortationem, & addit Arg. 4. ex comparatione aliorum peccatorum: Alia peccata abutuntur objecto extra poſito, primò & principaliter, ſcortatio verò ipſo corpore primò abutitur, dehoneſtatque corpus pluſquam ullum aliud peccatum; Ergo ſcortatio illicita.

Verſ. 19. *An ignoratis corpus veſtrum eſſe templum Spiritus ſancti,* qui eſt *in vobis, quem habetis à Deo, neque vos eſſe veſtri juris?*

Verſ. 20. *Nam empti eſtis pretio: glorificate igitur Deum in corpore veſtro, & in ſpiritu veſtro, quæ ſunt Dei.*

Arg. 5. Corpora noſtra ſunt Templum SPIRITUS ſancti, qui eſt in

nobis, à DEO nobis donatus: Ergo non sunt polluenda fornicatione.

Neque vos] Arg. 6. Fideles non sunt sui juris, sed pretio sanguinis CHRISTI empti: Ergo non tantùm cavere debent ne se fornicatione polluant, sed etiam studere, ut sanctâ corporis & animæ conversatione DEUM redemptorem, cujus sunt peculium, glorificent.

Caput septimum.

Articulus Epistolæ quintus de casibus Matrimonialibus.

Apostolus de casibus Matrimonialibus consultus à Corinthiis, hoc Capite respondet, ad quinque ipsorum quæsita.

Vers. 1. *Cæterùm de quibus mihi scripsistis, bonum fuerit viro mulierem non attingere.*

Vers. 2. *Sed propter fornicationes, suam quisque uxorem habeto, & proprium quæque virum habeto.*

Primum quæsitum, de viris qui in cælibatu aut viduitate degebant, an expediret ipsis uxorem ducere: rationes quærendi erant duæ, metus molestiarum, & metus pollutionis in matrimonio. Quod ad primam rationem attinet, meminerimus Corinthios jam in persecutionis periculo constitutos fuisse, licet jam prosperè agentes, plerique nihil metuerint; Respondet Apostolus, in tali casu constituris, si nulla matrimonium contrahendi incumbat necessitas, bonum seu commodum esse non ducere uxorem: Sed ubi periculum peccandi ex incontinentia adesset, prospiciendum esse adversùs fornicationis, & peccati, potiùs quam molestiarum periculum; & matrimonium contrahendum.

Vers. 3. *Uxori vir debitam benevolentiam reddito: similiter autem & uxor viro.*

Quod ad scrupulum attinet, ne commercio matrimoniali inquinari conscientiam putaret quisquam, pronunciat non solum torum conjugalem immaculatum esse, sed etiam jus tori petenti conjugi concedi debere, additis quatuor rationibus.

Debitam]

Debitam] Prima ratio: Quia illa benevolentia debita eſt ex lege matrimonii.

Verſ. 4 *Uxor proprium corpus non habet in poteſtate, ſed vir: ſimiliter autem & vir proprium corpus non habet in poteſtate, ſed uxor.*

Ratio 2. Quia ex pacto conjugali poteſtas & jus eſt marito, in corpus uxoris: & uxori in corpus mariti, ad vitandam ſcortationem præcipuè.

Verſ. 5. *Ne fraudate alter alterum, niſi ſiquid ex conſenſu ad tempus, ut vacetis jejunio & precibus, & rurſum ſimul convenite, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam veſtram.*

Ratio 3. Quia alioqui ſequeretur injuſta fraudatio alterius partis, ſi commercium denegetur, abſque ratione.

Ut vacetis] Hoc dictum limitat exceptione ſpeciali, niſi cum ex conſenſu utriuſque partis conſtitutum fuerit, ut ad tempus, jejunio & precibus vacarent.

Ne tentet] Ratio 4. Quia poſt tempus dictum, ſi negetur poſtulata benevolentia, periculum eſt, ne tentet Satanas ad adulterium partem fraudatam, propter ipſius incontinentiam.

Verſ. 6. *Hoc autem dico ex conceſſione, non ex imperio.*

Verſ. 7. *Nam velim omnes homines eſſe ut & ipſe ſum: ſed unuſquiſque proprium donum habet ex Deo, alius quidem ita, alius autem ita.*

Exponit hanc ſententiam ſuam, de matrimonio contrahendo & conjugali commercio utendo, non eſſe præceptum univerſale. quaſi juberet omnes matrimonium contrahere, ſed conceſſionem ſeu permiſſionem tantùm univerſalem eſſe in caſu incontinentiæ: ſimpliciter enim, ſi per Deı voluntatem fieri poſſet, Apoſtolus optaret Corinthiis qui quæſtionem movebant, & continentiam & commoda cœlibatus, quæ Deus, ſibi largitus erat; ſed quia unicuique non eſt datum continentiæ donum: conceſſiſſe ſe dicit, quæ conceſſit.

Verſ. 8 *Dico autem cælibibus & viduis bonum eſſe eis, ſi ſic manſerint, ut & ego maneo.*

Verſ. 9. *Quod ſi ſe non continent, matrimonium contrahant, nam melius eſt matrimonium contahere quàm uri.*

Hinc

Hinc summam dictorum colligit, ut planè respondeat iis qui in cœlibatu aut viduitate degebant, commodum esse & expedire, ut in eo statu maneant, si continere poterint; sin minus, ut matrimonium contrahant.

Nam melius] Rationem reddit, quia cavendum ipsis erat potiùs à libidinum ardoribus, qui peccato polluunt conscientias, quam à matrimonii molestiis etiam illis molestiis, quæ persecutionis tempore matrimonium sequuntur.

Vers. 10. *Iis autem qui matrimonio juncti sunt denuntio, non ego, sed Dominus, Uxor à viro ne sese ipsa separato.*

Secundum quæsitum est de divortiis; ejus partes duæ sunt: prima est, de utroque conjuge fideli, an divortium facere Christianis conjugatis sit licitum, extra casum adulterii scilicet? Respondet nefas esse. Ut responsionem confirmet, negat se quicquam novi, seu ex revelatione speciali præcipere, sed præceptum vetus authoritate DOMINI repetere, qui in matrimonii institutione sanxit, ut conjugati una caro essent, & proinde illicitam esse separationem, aut divortium.

Vers. 11. *Quòd si sese separarit, maneat cælebs, aut viro reconciliator: & vir uxorem ne dimittito.*

Quod si verò uxor, (necessarias causas discedendi, ut periculum vitæ, vel simile quid prætendens) discesserit, jubet eam vel reconciliari marito, vel à matrimonio novo abstinere, & per consequens multò magis à scortatione sibi cavere: Idque præcipit, & in proteviæ vel impatientiæ pœnam, & in sinceritatis probationem; ne hæc libertas in licentiam trahatur; Interim viro præcipit, ne vel dimittat uxorem, vel discedendi causam ei præbeat.

Vers. 12. *Reliquis autem ego dico, non Dominus, Si quis frater uxorem habet infidelem, quæ libens consentiat ad habitandum cum eo, ne eam dimittito:*

Vers. 13. *Et uxor quæ habet virum infidelem, qui libens consentiat ad habitandum cum ea ne eam dimittito.*

Altera pars quæsiti, quâ quæritur de conjugatis, quorum alter infidelis est, an divortium sit licitum? Ad hanc partem responsurum se dicit, ex specialis revelationis authoritate, Quia in lege à DEO non determinatum erat, quid *Christianis* in illo casu faciendum sit, hoc est, quod dicit, *non Dominus*, videlicet in lege veteri determinavit, *sed ego*, nempe

à DOMINO

à DOMINO ex ſpeciali revelatione determinabo; primâ reſponſionis parte, vetat ne dimittatur pars infidelis, ſi ea manere cupit.

Verſ. 14. *Maritus enim infidelis ſanctificatus eſt in uxore, & uxor infidelis ſanctificata eſt in viro: alioquì certè liberi veſtri impuri eſſent: nunc autem ſancti ſunt.*

Rationes reddit quinque: Ratio prima; Quia infidelis perſona ſanctificatur, licet non in ſe, tamen in uſum fidelis; conjugis licet non ſimpliciter, couſque tamen ut conjugium parti fideli, & liberis; procreatis ſanctum ſit. Ergo ne dimittatur conjunx infidelis manere cupiens.

Alioquì] Ratio 2. Confirmans priorem ab abſurdo; Quia alioquì Chriſtianorum liberi, in tali caſu, non eſſent nati ſub fœdere; non eſſent nati Chriſtiani, & CHRISTO ſanctitate conſecrationis dicati; Cujus contrarium verum eſt: Ergo ne dimittatur conjunx infidelis manere cupiens.

Verſ. 15. *At ſi infidelis ſeſe ſeparet, ſeparatus eſto, non eſt ſervituti ſubjectus, frater aut ſoror in hujuſmodi* rebus: *ſed ad pacem vocavit nos Deus.*

Priuſquam reliquas rationes addat, alteram reſponſionis partem proponit; ſi pars infidelis cohabitare noluerit, & abierit; in hoc caſu, pronunciat matrimonium ſolutum eſſe, & partem fidelem liberam eſſe.

Ad pacem] Ratio 3. Probans non dimittendam partem infidelem cohibitare volentem: Quia fideles vocantur ad pacem, cum omnibus colendam. Ergo ſi pars infidelis æquas pacis conditiones admittit, non dimittenda eſt.

Verſ. 16. *Ecquid enim noſti uxor an ſis virum ſervatura? aut ecquid noſti vir, an ſis uxorem ſervaturus.*

Ratio 4. Quia per cohabitationem, infidelis poteſt lucrifieri.

Verſ. 17. *Sed ut unicuique* donum *partitus eſt Deus, ut unumquemque vocavit Dominus, ita incedat: & ita in Eccleſiis omnibus conſtituo.*

Ratio 5. Quia ſinguli in qualibet conditione, vocatione honeſta ſeu licita, in qua DEUS ipſos providentia ſua conſtituit, manere debent: ſicut in omnibus Eccleſiis docebat Apoſtolus: Ergo etiam in conjugio manendum cum infideli cohabitare volente: Nam cum matrimonium in Ethniciſmo contractum fuiſſet, vocationem alterius ad gratiam JESU CHRISTI, nolnit

noluit Deus fraudi esse parti nondum conversæ. Eadem opera legem ponit Apostolus fidelibus servis, ne jugum excutiant infidelis heri, qui conversum ad fidem servum non cupiebat dimittere.

Vers. 18. *Circumcisus aliquis vocatus est? ne attrahat* præputium, *in præputio aliquis vocatus est? ne circumcidatur.*

Vers. 19. *Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei.*

Antecedens illustrat & confirmat inductione, primò, circumcisionis & incircumcisionis, quarum neutra Christiano curanda erat, sed hoc unicuique spectandum erat tantùm ut in utroque statu, Dei præcepta moralia observarentur.

Vers. 20. *Unusquisque in qua vocatione vocatus fuit, in ea maneat.*

Hinc, quia in uno exèmplo inductionis plenitudo facilè apprehendi potuerat, infert generalem thesin, de manendo in eo vitæ statu, in quo Deus unumquemque vocaverat.

Vers. 21. *Servus vocatus es? ne sit tibi cura: sed si potes etiam liber fieri, potiùs eo utere.*

Deinde addit aliud membrum inductionis, de servitute. In qua manendum monet, nisi Deus ad libertatem ostium aperiret.

Vers. 22. *Etenim qui in Domino vocatus est servus, libertus Domini est: similiter & qui liber vocatus est, servus est Christi.*

Rationem reddit: Quia servitus corporalis non diminuit de spirituali Christianorum libertate, a peccati reatu, & ira, nec corporalis libertas eximit à servitio Christi.

Vers. 23. *Pretio empti estis, ne efficite servi hominum.*

Obiter admonet, ut sive liberi sive servi sint corpore; caveant ne ex præcepto, seu voluntate hominum faciant quæ in se illicita sunt, quia illud esset, hominibus servire contra Christum, qui ipsos pretio emerat ut in omnibus, non hominum, sed redemptoris voluntatem facerent.

Vers. 24. *Unusquisque in quo vocatus fuit fratres, in hoc maneat apud Deum.*

Unde ne quis temere à vocatione discederet, denuò inculcat generale præceptum de manendo in præsenti vitæ statu & conditione apud Deum, id est, in obedientia Dei, donec ipsi visum esset ipsorum conditionem mutare.

Vers. 25

Verſ. 25. *De virginibus autem imperium Domini non habeo; ſententiam verò meam* hac in re *dico, ut cui Dominus per miſericordiam dederit fidum eſſe.*

Tertium quæſitum; de virginibus maribus & fœminis, matrimonium ne contraherent, an non? Ad quod reſponſurus præfatur nullum ſe habere præceptum ſpeciale ſcilicet, quo vel præcipiatur, vel prohibeatur virginitatis ſtatus, ſed fideliter datum ſe conſilium, & ſententiam de commodo, ut decebat eum cui DOMINUS pro ſua miſericordia fidelem eſſe conceſſerat.

Verſ. 26 *Exiſtimo igitur hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem, bonum hoc* inquam *eſſe homini ita eſſe.*

Verſ. 27. *Alligatus es uxori? ne quære diſſolutionem, ſolutus es ab uxore? ne quære uxorem.*

Reſponſionis partes ſunt tres: *Prima*, In præſenti neceſſitate, ſeu perſecutionis periculo, ſicut conjugatos vetat, ne dimittant uxores ſuas, ita commodius eſſe dicit, ſi cœlibes vitam continuarent in cœlibatu, nempe ſi donum, ut ſupra dictum eſt, continentiæ habuerint.

Verſ. 28. *Quòd ſi etiam duxeris uxorem, non peccaſti: & ſi nupſerit virgo, non peccavit: ſed afflictionem in carne habituri ſunt* qui ſunt *hujuſmodi, ego verò vobis parco.*

Altera pars reſponſionis in qua docet, matrimonii contractionem non eſſe peccatum, ſed moleſtiis obnoxiam: de quibus moleſtiis non vult diſſerere amplius, ne diſſuadere videatur à matrimonio plus quam tutum eſſet.

Verſ. 29. *Hoc autem aio, fratres, quoniam opportunum tempus eſt anguſtum in poſterum: ut & qui habent uxores, ſint ut non habentes.*

Verſ. 30. *Et qui flent, ut non flentes: & qui gaudent, ut non gaudentes: & qui emunt, ut non obtinentes.*

Tertia reſponſionis pars, in qua præcipit ut ſive matrimonium contraxerint, ſive non, caveant ſibi ne hujus vitæ brevis commodis vel incommodis, voluptatibus vel moleſtiis multùm moveantur, ſed moderatè res proſperas, & adverſas ferentes, ſe ad futuram vitam comparent, parati ſemper triſtiora ferre, & lætiora relinquere, pro DEI voluntate, hoc enim eſt idem quaſi uxorem non habeant, non fleant, &c. Cum conjugio

prudenter utentes, non impediuntur in curſu ſuo, ad regnum Cœlorum, ſed expediti pergunt, per fletum & gaudium, per vitæ hujus commoda & incommoda, negotia omnia, & mutationes omnes.

Verſ. 31. *Et qui utuntur hoc mundo, ut non abutentes: præterit enim ſpecies hujus mundi.*

Hujus ratio redditur: Quia ut umbra evanida citò prætereunt & bona & mala hujus vitæ: Idcirco debemus rebus hujus vitæ uti, tanquam in tranſcurſu; ita ut nos in curſu non retardent.

Verſ. 32. *Velim autem vos abſque ſolicitudine eſſe. Qui celebs eſt, ſolicitus eſt de iis quæ ſunt Domini, quomodo placiturus ſit Domino:*

Verſ. 33. *At qui duxit uxorem, ſolicitus eſt de iis quæ ſunt mundi, quomodo placiturus ſit uxori.*

Conſilii de virginitate ſervanda duas dat rationes; Prima ratio, ut eximantur à ſolicitudine, quam metus perſecutionis, & neceſſitatis præſentis, poſſet injicere conjugatis: Ratio 2. Quia cælebs vir commodius vacare poſſit rebus divinis, ſeu exercitiis religionis atendere, & DEO immeditatè placere; Conjugatus verò tenetur, & cogitur ex vocatione, rebus terrenis, & curis œconomicis tempus impendere: & ſic uxori in licitis placere; quæ cura licet obedientia eſſe poſſit, ubi in DEI timore præſtatur, non tamen tam immediata eſt obedientia, & DEO propinqua, quam illa quæ in exercitiis religionis poſita eſt.

Verſ. 34. *Diſcretæ ſunt, ea quæ eſt uxor, & ea quæ eſt virgo: quæ eſt cælebs, ſolicita eſt de iis quæ ſunt Domini, ut ſit ſancta cum corpore, tum ſpiritu: quæ verò nupta eſt, ſolicita eſt de iis quæ ſunt mundi, quomodo placitura ſit viro,*

Idem diſcrimen eſſe indicat, inter ſtatum virginum & nuptarum; Quod virgo poſſit cum paucioribus avocamentis, & minori difficultate, ſacris exercitiis, corpore & animo, quaſi ſanctior vacare, quia non habet familiam pro qua ſolicita ſit: Hæc *ſanctitas* dicitur non ut opponitur peccato, ſed ut opponitur *civili* ſeu communi; quomodo miniſterium Euangelii ſanctius vocari poteſt, aliquâ vocatione civili: uxor verò, curis œconomicis, & ſtudio placendi marito ſuo, diſtrahi ſolet, nec tam liberè ſacris exercitiis vacare poteſt.

Verſ. 35.

Verſ. 35. *Hoc autem dico veſtro commodo : non ut laqueum vobis injiciam, ſed ut decenter & aptè adhæreſcatis Domino, abſque ulla diſtractione.*

Totum hoc conſilium exponit Apoſtolus, quòd tendat horſum tantùm, ut convenientiùs & commodiùs, decenter & apte compoſiti, ſine diſtractione attendant DEUM in exercitiis religionis, ſi donum continentiæ habuerint, non ut laqueum injiciat neceſſitatis, abſtinendi à matrimonio, ſi donum continentiæ non habuerint.

Verſ. 36. *Cæterùm ſi quis ſeſe exiſtimat aliquid indecorum in virginem ſuam committere, ſi florem ætatis exceſſerit, & ita debet fieri : quod vult faciat, non peccat : jungantur matrimonio.*

Quartum quæſitum ; de parentum officio, in quorum poteſtate ſunt filiæ nubiles, utrum conſultum ſit, filias ſuas virgines nuptum dare an non ? Reſponſionis duæ ſunt partes, Prima ex ſuppoſitione triplici : 1. Si quis filiam ſuam, ſupra quam expediret, à nubendo ſe detinuiſſe ſuſpicetur : 2. Si filia florem ætatis exceſſerit, id eſt, annum viceſimum attigerit, & ὑπέρακμος quaſi dicas ſuperadulta eſſe inceperit. 3. Si videat, ad nuptias, animum virginis inclinantem, ſequatur voluntatem virginis & ſuam : jungantur matrimonio filia & gener, quem pater delegerit, non peccat parens in eo.

Verſ. 37. *Qui verò perſtat firmus in corde, nec adigitur neceſſitate, ſed in poteſtate habet propriam voluntatem, & hoc decrevit in corde ſuo, ut ſervet ſuam virginem, benè facit.*

Altera pars reſponſionis, ex ſuppoſitione etiam triplici : 1. Si parens perſuaſum habeat ſe nullâ injuriâ filiam affeciſſe, à matrimonio eam retinens : 2. Si filia donum continentiæ habeat, & nulla neceſſitas ab ipſa patris voluntatem movere poſſit, ut ei maritum quærat, ita ut ſtatuere poſſit parens de filia, ſicut ipſi lubet : 3. Si decrevit filiam ſuam in cælibatu retinere ; bene inquit, ſtatuit, id eſt, in filiæ ſuæ commodum.

Verſ. 38. *Itaque qui dat nuptum, benè facit, qui verò non dat nuptum, melius facit.*

Unde concludit in primo caſu parentem benè facere, ſeu ad filiæ utilitatem : in altero verò caſu, parentem melius facere, ſeu magis conſulere filiæ ſuæ commodo ; interim pronunciat neutrum peccare.

Verſ. 39. *Uxor alligata eſt lege quandiu vivit vir ipſius: quòd ſi obdormierit vir ipſius, libera eſt ad cui velit nubendum: tantùm in Domino.*

Quæſitum quintum: an ſecundæ nuptiæ viduarum fœminarum licitæ ſint an non? Reſponſionis duæ ſunt partes: 1. Licere ait cum limitatione, modo pio affectu fiant nuptiæ, & cum perſona fideli, & cui per DEI legem nubere licet; hoc enim eſt *in Domino* nubere, ita nubere ut DEI benedictio expectari poſſit.

Verſ. 40. *Sed beatior eſt ſi ita maneat, ſecundùm meam ſententiam: videor autem mihi, & ego Spiritum Dei habere.*

Secundò reſpondet, etiamſi liceat, non tamen expedire plerunque, præſertim in perſecutionis periculo, ſeu neceſſitate præſenti; quia beatior erit ſi manſerit vidua, id eſt, tranquilliùs vivet, & moleſtiis carebit, quas ſecundæ nuptiæ ipſi eſſent creaturæ.

Hoc conſilium de commoditate, divinum eſſe modeſtè inſinuans, validiſſimè aſſerit, ad commoditatem certiſſimè facere; plus enim dicitur quam ſi ſine μειωσει hoc dixiſſet.

Caput octavum.

Articulus ſextus de Idolothytis vitandis.

Sequitur ſextus Epiſtolæ articulus, de Idolothytis vitandis, Capitibus 8, 9, 10.

Verſ. 1. *Cæterùm de iis quæ idolis immolantur, ſcimus nos omnes notitiâ eſſe præditos, Notitia inflat, charitas verò ædificat.*

Diſputatio quæ hoc capite continetur conſtat ſolutione trium objectionum: unde apparet non licere ſimpliciter Idolothytis veſci.

Prima objectio: Satis inſtructi ſumus ſcientiâ, de licito Idolothytorum uſu; Ergo de iis licite poſſumus edere. Reſpondet, conceſſione, & correctione, in hunc ſenſum, etiamſi quis ſciat libertatem ſuam in idolothytis utendis, non ſufficit ſcientia nuda, niſi in uſu & praxi cum charitate

tate jungatur: Quia ſcientia ſine charitate inflat, & ſuperbos fratrum deſpectores ſciolos reddit: cum charitate verò conjuncta ædificat, id eſt, accommodat ſe in bonum aliorum.

Verſ. 2. *Quòd ſiquis* ſibi *videtur aliquid ſcire, nondum quicquam novit ſicut oportet noſſe.*

Verſ. 3. *Sed ſiquis diligit Deum, hic cognitus fuit ab eo.*

Dictum explicat, diſtinctione ſcientis cum ſuperbia, & ſcientis cum charitate DEI & proximi: Ille, qui ſcientiam habet cum ſuperbia junctam, quia inflatur vana opinione ſuæ ſcientiæ, ſolidè nihil ſcit: hic verò, qui ſcientiam cum dilectione junctam habet, ſicut à DEO edoctus eſt, ita à DEO approbatur ut verè ſciens.

Verſ. 4. *De eſu igitur eorum quæ idolis immolantur, ſcimus idolum nihil* eſſe *in mundo, & nullum* eſſe *Deum alium niſi unum.*

Secunda objectio; Scimus idolum ſive externum ſive internum nihil habere divinitatis, quæ ab Idololatris ei ineſſe putatur, aut in eo repræſentari fingitur: ſcimus etiam quod non ſit DEUS ullus præter unum: Ergo quum à figmentis hominum non poſſint nobis pollui DEI creaturæ, idolothytis licet veſci.

Verſ. 5. *Nam etiamſi ſint qui dicantur Dii, & in cælo & in terra (ſicut ſunt dij multi, & Domini multi.)*

Verſ. 6 *Nobis tamen unus eſt Deus Pater ille, à quo omnia, & nos in ipſo: & unus Dominus Ieſus Chriſtus: per quem omnia, & nos per ipſum.*

Reſpondet primò per conceſſionem & confirmationem antecedentis ab objicientibus poſiti, Quod etiamſi verbis & opinione hominum ſint, & vocentur dii cœleſtes & terreſtres, & Domini multi, unus tamen eſt DEUS & Dominus, nempe pater, (quo nomine ducimur ad reliquas perſonas, Filium videlicet & Spiritum ſanctum, qui ſunt unus DEUS, principium omnium creaturarum *à quo*, & finis omnium *ad quem*, potiſſimùm reſpectu noſtri, qui fideles & in illius gloriam conſecrati ſumus) & unus MEDIATOR IESUS CHRISTUS, idem cum patre DEUS, per quem ut per verbum Patris omnia creata ſunt, & nos fideles per eum, ſcilicet redempti, qui ideo DOMINUS dicitur, & creationis, & redemptionis nomine.

Verſ. 7. *Sed non in omnibus eſt ea cognitio, nonnulli enim*

cum

cum conſcientia idoli uſque ad hoc tempus, ut idolis immolatum edunt: & conſcientia eorum, infirma quum ſit, inquinatur.

Secundò reſpondet per limitationem; Negando hanc ſcientiæ menſuram eſſe in omnibus converſis, quia aliqui veterem opinionem de Idolis nondum planè depoſuerunt, ſed reverentiâ quadam Idoli tanguntur, dum Idolothyta edunt, & ſic polluuntur conſcientiæ infirmæ, dubitantes an recte faciant: idcirco Idolothytis non licet veſci ſimpliciter.

Verſ. 8. *Caterùm eſca nos non commendat Deo: neque enim ſi edamus, amplius habemus: neque ſi non edamus, minus habemus.*

Tertia objectio; At ciborum comeſtio eſt in indifferentibus, & extra religionem poſitis, in quibus libertas nobis datur; ſiquidem Deo non minus placemus edentes, quam non edentes; nam perinde eſt ad ſalutem, ſive edamus hunc cibum, ſive alium: Ergo libertas hîc nobis non eſt auferenda.

Verſ. 9. *Sed videte ne quo iſtud quod vobis licitum eſt, impingendi cauſa ſiat infirmis.*

Reſpondet verum quidem hoc eſſe, extra caſum ſcandali, peccare tamen eum, qui libertate utitur cum infirmi fratris offendiculo.

Verſ. 10 *Etenim ſi quis viderit te, illa cognitione præditum, in idoleio accumbere, nonne conſcientia ipſius qui infirmus eſt, inſtructur ad edendum ea quæ ſunt idolis mactata?*

Hoc probat quatuor rationibus: Prima, quia in præſuppoſito caſu, infirmus animatur, & malè inſtruitur exemplo edentis in idoleio cum ſcientia ſine charitate, ad polluendum ſe idolothytorum eſu: Ergo non licet ſimpliciter idolothytis veſci.

Verſ. 11. *Et tua iſta cognitione frater ille infirmus propter quem Chriſtus eſt mortuus, peribit?*

Ratio 2. Quia tali facto deſtruitur is pro quo mortuus eſt CHRISTUS, quantum ſcilicet per operis intentionem & procurationem comedentium fieri poteſt: Ergo, non licet ſimpliciter idolothytis veſci.

Verſ. 12. *Ita autem peccantes in fratres, & vulnerantes ipſorum conſcientiam infirmam, in Chriſtum peccatis.*

Ratio 3. Quia tali facto peccatur non in fratres tantùm, quorum conſcientia vulneratur, ſed etiam adverſus CHRISTUM; quia factum tendit

eo ut

eo, ut frustetur CHRISTUS fine mortis sux, quatenus scilicet quem CHRISTUS redemit ut servetur, edens cum scandalo operam dat, quantum in ipso est, ut perdatur: Ergo, &c.

Vers. 13. *Quapropter si esca offendiculo est fratri meo, non edam carnes in æternum, ne sim offendiculo fratri meo.*

Ratio 4. Quia satiùs est privari libertate edendi carnes in perpetuum, quam edere cum scandalo; quod ostendit Apostolus in voti sui exemplo: Ergo, &c.

Caput nonum.

PErgit *de Idolothytis agere; exemplum suum proponebat sub finem superioris capitis: hortatur hos capite ab exemplo suo, ut sibi temperent in usu libertatis suæ, potissimùm in illis quæ gulam spectabant, & nominatim in idolothytorum esu: Argumenti summa hæc est, Ego Apostolus non minus liber quam quisquam alius, non solùm abstineo à licitis & commodis, sed etiam me omnium accommodo infirmitatibus, imo meipsum macero continentiâ in bonum Euangelii, similiter ergo & vos facite. Antecedens habetur, ad vers.* 23. *consequens est hortatio, ad finem.*

Vers. 1. *NOnne sum Apostolus? nonne sum liber? Nonne Iesum Christum Dominum nostrum vidi? nonne opus meum vos estis in Domino?*

Vers. 2. *Si aliis non sum Apostolus at certè vobis sum, nam sigillum apostolatus mei vos estis in Domino.*

Vers. 3. *Mea defensio apud eos qui in me inquirunt hæc est,*

Antecedens per partes prosequitur; & primum, non postremum sibi deberi locum in libertate Christiana, probat tribus rationibus. 1. Quia Apostolus erat: 2. Quia aspectu DOMINI honoratus, & immediate vocatus erat: 3. Quia in Testimonium Apostolatus habebat Corinthiorum conversionem, *vers.* 1. qui fructus, tanquam sigillum, Apostolatum confirmaret, saltem apud Corinthios, *vers.* 2. & defensionem Apostolo, saltem apud Corinthios, suppeditaret adversus eos, qui Apostolatum ejus in dubium vocarent, *vers.* 3.

Vers. 4.

Verſ. 4. *Annon licet nobis edere & bibere?*

Verſ. 5. *Annon licet nobis ſororem uxorem circunducere, ut & reliqui Apoſtoli & fratribus Domini, & Cephæ?*

Verſ. 6. *An ſoli mihi & Barnabæ non licet non operari?*

Deinde hanc ſuam libertatem applicat, Primùm ad eſculenta & poculenta, quibus liberè uti poterat, ſi quiſquam, *verſ.* 4. Secundò, ad matrimonium contrahendum, ejuſque beneficio utendum; quod probat ab exemplo aliorum Apoſtolorum, *verſ.* 5. Tertiò, ad abſtinendum à laboribus manuariis; & per conſequens, ad ſtipendium exigendum ab Eccleſiis; quod ſuum jus probat ſeptem argumentis: Argumentum primum, ab exemplo aliorum Apoſtolorum, & Miniſtrorum; Aliis Apoſtolis licet. Ergo mihi & Barnabæ licet.

Verſ. 7. *Quis militat propriis ſtipendiis unquam? quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? aut quis paſcit gregem, & de lacte gregis non edit?*

Arg. 2. A jure Gentium, in exemplo triplici propoſitum, militum, vinitorum, & paſtorum, Milites, vinitores, & paſtores pecudum, aluntur ex fructu laborum, in munere quiſque ſuo. Ergo & nos Miniſtri Euangelii ali debemus ex fructu laborum noſtrorum in Euangelio.

Verſ. 8. *Num ſecundùm hominem hæc dico? nonne etiam Lex hæc dicit?*

Verſ. 9. *Nam in Moſis Lege ſcriptum eſt, Non obligabis bovi trituranti, num boves curæ ſunt Deo?*

Verſ. 10. *An* hoc *propter nos omnino dicit? propter nos enim* hoc *ſcriptum eſt, nam ſub ſpe debet is qui arat, arare: & qui triturat ſub ſpe, ſpei ſuæ particeps eſſe.*

Arg. 3. A teſtimonio legis, de pabulo bovi trituranti dando: quod oſtendit dictum eſſe, in gratiam omnium laborantium in aliorum uſum, potiſſimùm in miniſterio. Bos triturans alitur ex frumento quod pedibus excutit: Ergo omnes laborantes, arantes, triturantes, & per conſequens laborantes in Euangelio, ali debent ex fructu laborum ſuorum. Nam ſi qui arat, & triturat ſub ſpe præmii, particeps eſt ſperati præmii, quidni etiam laborantes in Euangelio participes ſint fructus laborum ſuorum?

Verſ. 11. *Si nos vobis ſpiritualia ſeminavimus, magnum eſt ſi nos veſtra carnalia meſſuerimus.*

Arg. 4

Arg. 4. A regula juſtitiæ; Si nos miniſtravimus vobis ſpiritualia, vicem vix rependitis cum nobis miniſtratis temporalia.

Verſ. 12. *Si alij* ſui *in vos juris ſunt compotes*, an *non potiùs nos? atqui non uſi ſumus jure iſto quod nobis licebat: ſed omnia tegimus, ne interrumpamus Euangelium Chriſti.*

Arg. 5. A pari exemplo doctorum, qui Corinthi tum prædicabant, quorum exemplum in jure allegat, ſed in facto negat ſe ſecutum, ut Euangelii commodum promoveret, Doctores illi veſtri veſtris ſumptibus aluntur. Ergo æquum eſt ut nos quoque alamur, etiamſi decretum ſit jure noſtro non uti.

Verſ. 13 *An neſcitis eos qui ſacris operantur*, ea quæ *ex ſacrario* ſunt *edere & qui altari aſſident, cum altari participare.*

Arg. 6. Ab exemplo Levitarum, quibus pro miniſterio dabatur alimonia, & ſacrificiorum portio: vivebant ex altari Levitæ, Ergo ex Euangelio vivere debemus nos Miniſtri Euangelii.

Verſ. 14 *Ita & Dominus conſtituit iis qui Euangelium annuntiant ut ex Euangelio vivant.*

Arg 7. CHRISTUS mandatum dedit de ſuſtinendis, ab Eccleſia Euangelii Miniſtris: Ergo ex Euangelio vivere debemus.

Verſ. 15. *Ego tamen nullo iſtorum jam uſus: Neque vero hæc ſcripſi ut ita fiat in me, nam bonum eſt mihi mori potiùs quam ut gloriationem meam aliquis inanem reddat.*

Jus ſuum aſſeruit; Jam moderationem ſuam, & abſtinentiam à libertatis prædictæ uſu proponit, Primùm in ſtipendii negotio, & ſimul conſtans propoſitum ſuum de abſtinendo in futuro oſtendit: à quo propoſito, priùsquam cum detrimento Euangelii divertatur, inediâ mori malle ſe dicit; cujus rationem reddit à fine, ut gloriari poſſit adverſus calumniantes, qui dicerent fortè Apoſtolum ſtipendii cauſâ docere.

Verſ. 16 *Etenim ſi euangelizem, non eſt quòd glorier: neceſſitas enim mihi incumbit. Væ autem mihi eſt niſi euangelizem.*

Exponit gloriationem hanc non eſſe in meâ Euangelii prædicatione, quia ad eam, neceſſitate officii & mandati, & metu iræ DEI non prædicaret, adigebatur.

Verſ 17 *Nam ſi volens hoc faciam, mercedem habeo: ſin invitus, diſpenſatio credita eſt mihi.*

Prædicatio (inquit) mea, ſi voluntaria fuerit, mercedem habitura eſt, ſin invita verò, à me tamen eſſet obeunda, propter diſpenſationem mihi impoſitam ex DEI mandato, eaque ſine gloria voluntariæ meæ prædicationis futura eſſet, ſi invitus prædicarem, ſicut illis accidit, qui non ex amore DEI, & ſtudio convertendarum animarum, ſed turpis lucri vel ambitionis ſuæ gratia, miniſterium exercent.

Verſ. 18. *Quæ igitur mihi eſt merces? ut euangelizando, gratuitum conſtituam Euangelium Chriſti, ut ne abutar jure meo in Euangelio.*

Nunc verò pro mercede abſtinentiæ ſeu ſtipendii loco, dicit ſe habere gloriandi materiam, adverſus calumniatores, quod miniſtraverit Euangelium Corinthiis, ſine ipſorum ſumptibus; Cui ſubnectit rationem aliam, ne ſi ſtipendium exegiſſet illic, ubi calumniatores inſidias ſtruebant ipſius famæ, quaſi lucri cauſâ prædicaſſet, tunc abuſus fuiſſet ſua libertate.

Verſ. 19. *Nam quamvis liber ſim ab omnibus, omnibus meipſum ſervum feci, ut plures lucrifaciam.*

Libertatis ſuæ moderationem extendit ad totum genus rerum mediarum, in quibus non ſibi, ſed aliis ſervivit, ut eos lucrifaceret.

Verſ. 20. *Et factus ſum Judæis ut Judæos, ut Judæos lucrifacerem: iis qui ſub Lege ſunt, ut ſi eſſem ſub Lege, ut eos qui ſub Lege ſunt lucrifacerem.*

Id explicat particulatim in tribus; Primum, Quod Judæis, ceremoniali jugo, (ut illi putabant) ligatis ſe accommodaverit, ceremonias Moſaicas, pro loco & tempore obſervans, ut res requirebat, quaſi ſubeſſet ſub jugo ceremoniarum. Idque faciebat ex ſententia Synodi Hieroſolymitanæ, quæ Judæis ſub jugo natis, ex quibus fuit Apoſtolus, libertum uſum Ceremoniarum, ad tempus relinquebat: Gentibus verò minimè, *Act.* 21, 21. 25.

Verſ. 21. *Exlegibus ut exlex*, (non tamen *ut exlex Deo, ſed ſublex Chriſto*) *ut lucrifacerem exleges.*

Secundum eſt, quod gentibus quæ ſine illa lege erant, ſe accommodans à ceremoniis abſtinuerit, ut à lege ſolutus: Legem exponit interim ſe intelligere non moralem, ſeu dilectionis, quæ eſt DEI & CHRISTI perpetua Lex, à qua non potuit ſolvi, ſed Legem ceremonialem,

nialem à qua reipsa solvebatur, ut libere in commodum Euangelii ceremoniis uteretur, vel abstineret.

Vers. 22 *Factus sum infirmis ut infirmus, ut infirmos lucrifacerem: omnibus factus sum omnia, ut omnino aliquos servarem.*

Tertium, Quod dubitantibus de libertate se accommodaverit, abstinens scilicet à licitis, sicut illi abstinebant: Denique in omnibus rebus mediis, se omnibus accommodans, tres ob causas: Prima, ut lucrifaceret quam posset plurimos, vel saltem aliquos.

Vers. 23. *Hoc autem facio propter Euangelium, ut consors ejus fiam.*

Secunda causa, Ut Euangelii doctrina melius audiret apud omnes, per ipsius moderationem. Tertia causa, ut serviens Euangelii commodis, ipse servaretur, particeps factus Euangelii cum aliis credentibus.

Vers. 24. *An ignoratis eos qui in stadio currunt, omnes quidem currere, sed unum accipere præmium? sic currite ut comprehendatis.*

Hactenus exemplum suum proposuit, tanquam antecedens argumenti, sequitur exempli vis, seu consequens, seu conclusio hortatoria, scilicet, ut Corinthii temperantiæ studeant, & ne ita indulgeant gulæ, ut Idolothyta comedant, cum scandalo: Hunc in finem currendum illis in stadio Christiano ostendit, in quo currentes secundum D z 1 leges omnes (non unus tantùm ut in ipsorum ludis usu veniebat,) coronandi erant.

Vers. 25. *Porrò quisquis certat, in omnibus est continens. Illi quidem itaque ut corruptibilem coronam accipiant,* sunt continentes: *nos autem, ut incorruptam.*

Et quomodo istud fiat ostendit, nempe, si exemplo certantium in ludis illis nobilibus, (sive cursu, sive pugillatu, &c.) prope Corinthum celebrari solitis, gulæ & voluptatibus non indulserint, sed in omnibus continentes fuerint, omnia tolerantes, quibus corona victrix obtineri posset. In ludis Isthmicis seu Corinthiacis, Cursores & athletæ solebant temperantissimâ victus ratione servatâ, ad certamina se præparare, sicut nunc parantur equi ad currendum: victores in his ludis, lauro vel hedera coronabantur, vel simile aliquod præmium reportabant: Similiter Apostolus vult Christianos, moderatissimè uti rebus hujus seculi, & ab omnibus,

quæ curſum Chriſtianum remorari, pugnamve impedire poſſent abſtinere, idque ut incorruptibilem, id eſt, æternam coronam, (in Cœlo repoſitam iis qui bene certaverint, & curſum conſummaverint,) aſſequantur: Argumenta hortationis adjicit tria: Argumentum primum: Quia nobilior corona, quam corruptibilis illa ludentium in gymnaſticis illis ludis vobis athletis Chriſtianis expectanda eſt. Ergo & vos etiam ſic currite ut comprehendatis.

Verſ. 26. *Ego igitur ita curro, ut non in incertum: ita pugilem ago ut non aerem cædens.*

Verſ. 27. *Sed contundo corpus meum, & in ſervitutem redigo; ne quo modo, quum aliis prædicarim, ipſe rejectaneus fiam.*

Arg. 2. Ab exemplo ſui ipſius currentis, & pugilem agentis, & adverſarium ferientis, certò, & ferìò; Ego corpus peccati ſeu veterem hominem & carnis appetitus ferìò contundo ut mactentur, & ut ſerviat corpus propriè dictum Spiritui meo diſciplinæ ſpiritualis vi cogo. Idem ergo & vos facite. Sic enim Apoſtolus nutrivit corpus propriè dictum, ut laboribus, vigiliis, & jejuniis in officio ipſum continuerit, ne adverſus SPIRITUM laſciviret; corpus verò peccati (quantùm poterat) deſtruebat.

Ne quo] Arg. 3. A fine, Ego contundo corpus peccati, ſeu veterem hominem, ne ſi aliter viverem, quam præcipio aliis vivendum, rejectaneus eſſem, ſeu ex numero Sanctorum tanquam hypocrita expungendus eſſem. Ergo idem vos facite quod ego, & in eundem finem.

Non opponit hic Apoſtolus Reprobum *electo*, ſed *probato*, nam ſicut Scriptura vocat reprobum argentum, quod verum & genuinum non eſt, & probatum quod ſincerum: Sic Apoſtolus reprobum, ſeu rejectaneum vocat, qui profeſſioni non reſpondet, qui ſincerus non eſt, vel qui talem ſe experientiâ non oſtendit, qualem eſſe oportebat. Si fingeremus enim hic *reprobum* abſolutè ſumere, nihil attendendum nobis eſſet, præter connexionis neceſſitatem inter vitam profanam (ſi præſupponatur perpetuata in finem) & reprobationem; nam quicunque in peccatis moritur reprobus demonſtratur. Abſurdum enim eſt, & ſcriptis Apoſtoli noſtri minime contentaneum, affirmare, quod Apoſtolus de electione ſua dubitaverit, vel mirabile exiſtimaverit decretum electionis ſuæ: Contra enim quia perſuaſum habebat, ſe & electum & regenitum fuiſſe, perſuaſionis ſuæ documentum, & demonſtrationem dare ſtatuebat in vitæ ſanctitate, ſtudioſ-

Hioſè cavens nè malè vivendo, vel hypocriſeos ſigna in ſe oſtenderet; nedum reprobationis.

Caput decimum.

HActenus de *Idolothytis ex conceſſione, quaſi eſſent indifferentia, diſſutavit: Hoc Capite, Idolothytorum uſum duplicem ſtatuit, alterum publicum in Idoleio, & ſimpliciter illicitum, ad* verſ. 23. *Alterum privatum in privatis ædibus, quem extra caſum ſcandali, licitum facit, ſed in caſu ſcandali, illicitum pronunciat, & ab eo dehortatur, ad finem. Quod ad publicum illum idolothytorum eſum in idoleio, ab eo diſſuadet, quinque argumentis.*

Verſ. 1. *NOlim autem vos ignorare fratres, Patres noſtros omnes ſub illa nube fuiſſe, & omnes per mare tranſiviſſe.*

Verſ. 2. *Et omnes in Moſen baptizatos eſſe, nube & mari.*

Argumentum primum: Periculum eſt ne incidatis in ea peccata & pœnas, in quæ inciderunt Iſraelitæ, ſi Idolothyta concupiſcere & Idolo atricis conviviis intereſſe pergatis. Ergo Idolothytis, in Idoleio non eſt veſcendum.

Ut paritas exempli Iſraelitarum appareat; oſtendit privilegia paria habuiſſe eos nobiſcum: quia Iſraelitæ patres fuerunt noſtri; non Judæorum tantùm, ſed etiam Chriſtianorum inter Gentes, ſcilicet in veræ religionis profeſſione, & propagatione ad nos ipſorum poſteros: nam quemadmodum Patres ſolent dici, qui antiquis temporibus, cum certa aliqua ad nos propagandæ religionis relatione, vixerunt: ſic Iſraelitas vocat patres noſtros, quia præceſſerunt in ejuſdem religionis, in ejuſdem fœderis, & in Sacramentorum analogorum participatione. Nam ſub nube & mari, quæ capitibus ipſorum immineb nt, ambulantes, quaſi nobiſcum baptizabantur in Moſis doctrinam, & profeſſionem externam ſalutis, per Meſſiam obtinendæ.

Verſ. 3 *Et omnes eandem eſcam ſpiritualem ediſſe.*

Verſ. 4. *Et omnes eundem potum ſpiritualem bibiſſe. Bibebant enim ex ſequente ſpirituali Petra: Petra verò illa erat Chriſtus.*

Verſ. 3

Vers. 5. *Sed plerosque illorum non habuit gratos Deus: prostrati sunt enim in deserto.*

Eâdem etiam quasi cœna DOMINI nobiscum participabant, edentes manna & bibentes de petra, seu aquis ex petra fluentibus, quæ sequebantur castra Israelitarum (quæ dicuntur spiritualis cibus, & potus, quia significationem spiritualem habebant, eandem CHRISTI gratiam figurantia, quam cœna DOMINI) & tamen, quia DEO displicebant multi ex iis Israelitis perierunt in deserto.

Vers. 6. *Hæc autem typi nostri fuerunt, ut ne concupiscamus res malas, sicut illi concupiverunt.*

Deinde, peccata enumerat propter quæ plagas & mortem illis in exemplum posteritatis inflixit DEUS: à quibus peccatis Apostolus dehortatur Corinthios, ne etiam pereant, & primò in genere hortatur, ne concupiscant res malas, sicut illi, id est, ne indulgeant carnalibus suis cupiditatibus, sicut veteres illi Israelitæ, qui cupiditatibus suis abripiebantur extra metas à DEO positas.

Vers. 7. *Ne igitur idololatræ fiatis, sicut quidam eorum, ut scriptum est, Sedit populus ad edendum ac bibendum: & surrexerunt ad ludendum.*

Vers. 8. *Neque fornicemur, sicut quidam eorum fornicati sunt, & ceciderunt uno die viginti tria millia.*

Vers. 9 *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentarunt, & à serpentibus perierunt.*

Vers. 10. *Neque murmurate, sicut etiam quidam eorum murmurarunt, & perierunt à disperditore.*

2. In specie monet, ne sint Idololatræ, vel fornicatores, vel tentatores CHRISTI (periculum facientes de CHRISTI veritate, & justitia, idque modis illicitis) vel murmuratores adversus DEI providentiam, sicut de Israelitis testatur Scriptura. Hujus dehortationis sensus hic est; Ne interfitis convivis Idolatricis, in honorem Idoli cujusvis agitatis, ne idem patiamini quod Israelitæ, in honorem vituli aurei sacrificantes, quibus gulæ & luxui indulgere, pro religione erat, *vers.* 7. Ne abripiamini studio placendi Idololatris, ut in eorum gratiam, misceamini cum iis, in conviviis Idololatricis, ne etiam tradat vos DEUS cupiditatibus cordium vestrorum, ut cum animarum pollutione, fœ-

detis

detis etiam corpora vestra fornicationibus, & adulteriis, & sic pereatis cum Israelitis illis, *vers.* 8. Ne tentetis CHRISTUM, abutentes ejus cognitione, & libertatem Christianam prætexentes vestris cupiditatibus, quod nihil est aliud, quam CHRISTUM ad certamen provocare: Sicut Israelitæ in deserto, provocarunt Angelum fœderis, seu CHRISTUM, qui iis præibat in deserto, & a serpentibus perierunt, *vers.* 9. Denique ne murmuretis, quod non liceat vobis per religionem Christianam, amicorum vestrorum Idololatricis conviviis in Idoleio interesse, ne cum Israelitis murmurantibus pereatis, *vers.* 10.

Vers. 11. *Hæc autem omnia typicè evenerunt eis: scripta verò sunt ad nostri admonitionem, in quos fines seculorum devenerunt.*

Vers. 12. *Itaque qui* sibi *videtur stare, videat ne cadat.*

Horum exemplorum usum, postquam ostendit pertinere ad omnes viventes, reliquosque qui victuri erant, indicat periculum incidendi in eadem peccata, & easdem pœnas, si idololatricis conviviis sese immiscuerint; Vellicans interim inanem confidentiam eorum, qui non metuebant periculum, sed Idolothytis, in idoleio, securè vescebantur.

Vers. 13. *Tentatio vos non cepit, nisi humana: fidelis autem est Deus, qui non sinet vos tentari supra* id *quod potestis, sed unà cum tentatione præstabit etiam exitum, ut possitis sufferre.*

Occurrit objectioni, à metu malorum, quæ ipsis imminebant, ab Idolatris concivibus suis, si tantopere ab eorum consortio abhorrerent, ut nollent ipsorum conviviis religiosis publicis interesse. Respondet tentationem illam non alius generis esse, quam quæ ordinaria sit hominibus, à qua poterint sibi exitum sperare, propter DEI fidelitatem qui non permittet, ut supra modum tententur, qui studeant se ab impuritate conservare, maximè in casu confessionis; sed cum tentatione, liberationis modum à periculo, vel à peccato saltem ostendere solet, ne succumbant. Ex præcedentibus, à vers. 1. sequitur: Ergo Idolothytis non vescendum in idoleio.

Vers. 14. *Quapropter dilecti mihi, fugite ab idolatria.*

Arg. 2. Dehortationis ab Idolothytis in idoleio. Idololatria conjuncta est cum publico idolothytorum esu, à qua idololatria fugere debetis: Ergo, Idolothytis in Idoleio non vescendum.

Vers. 15. *Ut intelligentibus* hæc *dico: judicate vos quod aio.*

Hoc

Hoc argumentum confirmaturus, appellat auditores, ſeu lectores prudentes, & jubet ut perpendant & argumentum jam dictum, & argumenti confirmationem, quam ſubjicit, additis quinque rationibus, quibus probat hunc publicum Idolothytorum eſum Idololatriæ reatu obſtringere.

Verſ. 16. *Poculum benedictionis cui benedicimus, nonne communio ſanguinis Chriſti eſt? panis quem frangimus, nonne communio corporis Chriſti eſt?*

Primaratio: A pari exemplo Chriſtianorum, cujus forma hæc eſt: Participatio elementorum in cœna DOMINI, eſt profeſſio communionis noſtræ cum CHRISTO, & reliquis Chriſtianis, in vera religione: Ergo, participatio Idolothytorum, in convivio diaboli unà cum Idololatris, eſt profeſſio communionis cum diabolo, & Idololatris, in Idololatria, ſeu falſa ipſorum religione.

Acuit autem hanc rationem, & reliquas, interrogatione frequenti; Poculum Euchariſticum, inquit, an non eſt ſymbolum, teſſera efficax, & realis profeſſio, ſalvificæ communionis, quam in ſanguine CHRISTI, pro nobis effuſo habemus? Item ſacer ille panis, quem in cœna noſtra frangimus, an non eſt obſignatio, & realis profeſſio communionis, quam omnes, in corpore CHRISTI, pro nobis crucifixo habemus? Ergo ſequitur à pari, participationem ſacrificii in convivio Idololatrico, & diabolico, non minus eſſe obſignationem, & realem profeſſionem, (in ſe, & ex intentione operis) communionis cum Idololatris, & Idolo, cui ſacrificium oblatum erat.

Verſ. 17. *Quoniam unus eſt panis, unum corpus,* nos illi *multi ſumus: nam omnes ex uno illo pane participamus.*

Explicat hanc rationem, in hunc ſenſum: Sicut nos Chriſtiani licet multi, vi tamen ſacramentaliter obſignatæ ſocietatis in eodem cultu, coaleſcimus quaſi in unum panem, id eſt, in unum corpus myſticum hoc ipſo, quod ex uno ſacramentali pane, ſeu Sacramento communicamus: Sic communicantes cum Idololatris, in Idololatrici ſacrificii participatione, vi ſocietatis in eodem cultu obſignatæ per convivium Idololatricum in Idoleio, coaleſcunt in unum corpus myſticum cum illis, hoc ipſo, quod ex uno ſacrificio ſacramentali, una cum illis communicant.

Verſ. 18

Verſ. 18. *Videtis Iſraelem* qui eſt *ſecundùm carnem: nònne qui edunt victimas, conſortes ſunt altaris?*

Ratio 2. Ab exemplo Iſraelitarum pari; Iſraelitæ edentes de victimis teſtabantur hoc facto, ſe altaris & religionis Judaicæ profeſſores, & participes eſſe: Ergo, qui idolorum victimas in idololatrico convivio comedunt, teſtantur ſe in idololatria communicare cum Idololatris.

Verſ. 19 *Quid ergo dico? idolum aliquid eſſe, aut quod idolùm immolatum eſt, aliquid eſſe?*

Verſ. 20. *Imò* illud dico, *quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant, & non Deo: nolim autem vos dæmonùm conſociari.*

Ratio 3. Per ſolutionem objectionis propoſita; Etiamſi idolum nihil habeat divinitatis, ut ſupra dictum eſt, nec idolothytum quicquam ſit de cultu DEI, quem opinatur, & intendit fortan Idololatra; ex natura tamen operis, ſacrificium idololatricum eſt DIABOLORUM cultus, 2 *Cor* 11. 15. Ergo participatio Idolothyti craſſiſſima eſt idololatria, à qua abſtinere debetis.

Verſ. 21. *Non poteſtis poculum Domini bibere, & poculum dæmoniorum: non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum.*

Arg. 3. Dehortationis ab idolothytis in idoleio: Participatio ſacramentalis convivii Idolorum, ſeu DÆMONIORUM, non poteſt conſiſtere cum participatione legitima & ſalutari, Cænæ Dominicæ, quia hoc eſſet duobus Dominis, DEO & DÆMONI ſervitium offerre, ſimul & utriuſque ſervitium publicè profiteri: Ergo, non veſcendum Idolothytis, in Idoleio.

Verſ. 22. *An provocamus ad æmulationem Dominum? num validiores eo ſumus?*

Arg. 4. Dehortationis ab Idolothytis; Provocatur ad zelotypiam DEUS, ſi quis Chriſtianum ſe profitetur, & de ſacris DÆMONIORUM publicè participat. Ergo non veſcendum Idolothytis.

Validiores] Arg. 5. Quod pergere in hoc peccato, tam manifeſto, ſit DEO bellum indicere, & experiri an quis illo fortior ſit: Ideoque niſi quis inſaniendo putet, ſe DEO fortiorem eſſe, abſtinendum eſt ab Idolothytis in Idoleio.

Secunda Pars.

Verſ. 23. *Omnia mihi licent, at non omnia cõferunt: omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant.*

Altera parte Capitis, ut deveniat ad privatum uſum Idolothytorum, proponit generalem doctrinam, de rebus mediis, quæ hæc eſt: Omnia (indifferentia ſcilicet) licita ſunt, niſi cum non expedit iis uti, vel cum non ædificant.

Verſ. 24. *Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quiſque quod alterius eſt.*

Quod non liceant cum non expediunt, non ædificant, ſeu ædificationi obſunt, rationem reddit per modum præcepti, quia in uſu libertatis noſtræ, potius alienæ ſaluti, quam noſtræ temporali utilitati ſtudendum.

Verſ. 25. *Quicquid in macello venditur, edite, nihil diſcriminantes propter conſcientiam.*

Præmiſſâ generali doctrinâ, reſpondet de Idolothytis, Extra uſum religioſum, (ut cum exempli cauſâ in macello venduntur,) ſine hæſitatione conſcientiæ, poſſe quenquam iis veſci. Solebant enim venales in macello proſtare carnes ſacrificatæ, quarum pretium ad ſacerdotes redibat.

Verſ. 26. *Domini enim eſt terra & plenitudo ejus.*

Ratio eſt, quia in illo communi ſtatu, ſunt DEI creaturæ, in uſum fidelium ſanctificatæ, & in liberum uſum conceſſæ, à DOMINO Cœli & Terræ, *&c.*

Verſ 27. *Quod ſi quis infidelium vos vocat & vultis ire, quicquid apponitur vobis, edite, nihil diſcriminantes propter conſcientiam.*

Similiter, ſi invitetur aliquis fidelis ab infideli aliquo ad convivium in privatis ædibus, ſine ſcrupulo edere poſſe Chriſtianum dicit, de quovis cibo propoſito.

Verſ. 28. *At ſi quis vobis dixerit, Hoc idolis mactatum eſt ne edite propter illum qui indicavit, & propter conſcientiam. Domini enim eſt terra & plenitudo ejus.*

Excipit in caſu ſcandali, ſi vel infidelis, vel infirmus frater ſignificaverit, iſtum cibum Idolis eſſe immolatum, in quo caſu abſtinere jubet, & rationes addit ſeptem.

Ratio

Ratio prima, Ne ſi edas poſt admonitionem, lædatur infirmus frater qui admonuit, vel ne confirmetur in Idololatria infidelis, ſi forte admonuit.

Domini] Ratio 2. DEUS alios etiam ſanctificavit cibos præter illum, in quo periculum eſt ſcandali, & quia DOMINUS terræ, non conceſſit poteſtatem, utendi indifferenter creaturis ſuis, cum alicujus ſcandalo. Ergo in hoc caſu non edendum.

Verſ. 29 *Conſcientiam autem dico non tuam, ſed illius alterius cur enim libertas mea damnatur ab alia conſcientia?*

Ratio 3. Si quis edat cum ſcandalo, Chriſtiana libertas edendi condemnabitur ab alius conſcientia, tanquam profana licentia: Ergo, non edendum in hoc caſu.

Verſ. 30. *Quod ſi ego per gratiam* cibum *participo, cur* in eo *ut blaſphemus accuſor, pro quo ego gratias ago?*

Ratio 4. Peccaretur in DEI gratiam, ſi quis abuteretur DEI dono, (quivis autem cibus DEI donum eſt, ſicut in gratiarum actione ante vel poſt cibum agnoſcitur) ita ut occaſionem inde præberet, malè de ſeipſo loquendi, quaſi alterius animæ rationem nullam haberet: Ergo, non edendum in hoc caſu.

Verſ. 31. *Sive igitur editis, ſive bibitis ſive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

Ratio 5 Per modum præcepti propoſita: In omnibus actionibus, & idcirco etiam in edendo, & bibendo, ſtudendum eſt ut DEUS glorificetur, quod non fit quando cum ſcandalo comeditur: Ergo, &c.

Verſ. 32. *Eſtote ſine offendiculo, & Judæis, & Græcis, & Eccleſiæ Dei*

Ratio 6. Nulli eſt ponendum ſcandalum, ſive profiteatur religionem veram ſive non: Ergo in caſu ſcandali, non edendum.

Verſ. 33. *Sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens meam ipſius utilitatem ſed multorum, ut ſalvemur.*

Ratio 7. Omnes tenentur Apoſtoli exemplum imitari in omnibus rebus mediis, ſerviendo non temporali emolumento ſuo, ſed aliorum ſaluti æternæ: Ergo ſicut ille, in tali caſu nolebat edere, ſic tenentur omnes non edere hunc vel illum cibum in caſu ſcandali.

Caput undecimum.

Articulus ſeptimus de ordine & decoro.

Epiſtolæ articulus ſeptimus, de decoro, & ordine, in publicis Eccleſiæ conventibus, obſervando.

Capitis partes duæ ſunt: 1. De decenti habitu virorum & mulierum, in ſacris peragendis, ad verſ. 17. Altera, de recta Cœnæ Dominicæ adminiſtratione, ad finem.

Verſ 1. *Imitatores mei ſitis, ſicut & ego Chriſti.*

Verſ. 2. *Laudo verò vos, fratres, quòd omnia mea meminiſtis & ſicut tradidi vobis traditiones retinetis.*

Quod ad primam attinet, præmittit præceptum de imitatione ſui, quouſque ipſe fuerit imitator CHRISTI, ſimulque commendat Corinthios, Quod aliquouſque Doctrinam & præcepta, partim ſcripto, partim voce vivâ ipſis tradita, de religione rebuſque quæ religionem ſpectabant obſervarint hucuſque ſaltem, ut laudem mereantur aliquam.

Verſ. 3. *Velim autem vos noſſe Chriſtum eſſe omnis viri caput: caput autem mulieris, virum caput verò Chriſti, Deum.*

Deinde ſubſternit ſequenti admonitioni theorema, de ordine divinitus ſancito in Eccleſiæ corpore myſtico, nempe quod CHRISTUS proximè ſubordinetur DEO, quâ eſt μεσίτης, mediator & caput Eccleſiæ, & quod CHRISTO dignitate proximè ſuccedat vir: viro verò mulier: quæ quantùm ad ſexus honorem attinet, viro ut capiti, ſeu ſupereminenti ſubordinatur, unde intelligerent ordinem in conventibus Eccleſiæ neceſſariò obſervandum.

Verſ. 4. *Omnis vir orans aut prophetans velato capite, dedecorat caput ſuum.*

Hunc ordinem non ſatis obſervaſſe apparet Corinthios; Quia Ethnicorum more mulieres in publico cœtu, vela deponebant, viri velo ſe operiebant, Caput & faciem obtegentes, (Ubi orare & prophetare dicuntur, quicunque publicè conveniebant, & conſpirabant, ad publicum hunc DEI cultum promovendum.) Hoc indecorum reprehendit, in viris pariter

ris pariter & fœminis, nunc virum, nunc fœminam arguens indecori, novem argumentis.

Dedecorat] Argumentum primum; Velamen viri, alienum eſt à dignitate virilis ſexus, & contra dignitatem CHRISTI, quam repræſentare debet vir: Indecorum ergo.

Verſ. 5. *Omnis verò mulier orans aut prophetans non velato capite, dedecorat caput ſuum: nam* id *unum ac idem eſt ac ſi raſa eſſet.*

Verſ. 6. *Nam ſi non velatur mulier, etiam tondeatur: quòd ſi turpe mulieri tonderi aut radi, veletur.*

Arg. 2. Velamen deponere indignum eſt ſexu fœmineo, & contra dignitatem cum capitis ſui naturalis, tum metaphorici, nempe viri, cui ſubjectionem, propter ſexus maſculini honorem debet; cujus rationem reddit, quia ſine velo eſſe fœminam, non minùs turpe erat, quam tonderi: Indecori hic arguitur ergo fœmina, quod corrigendum eſt.

Verſ. 7. *Vir enim non debet velare caput, quum* is *imago ſit & gloria Dei: at mulier, gloria viri eſt.*

Arg. 3. Vir cum ſit imago DEI, & excellentiæ ipſius glorioſæ repræſentatio, reſpectu fœminæ, cui ut caput ſtatuitur, viriliter ſe gerendo, gloriam DEO exhibere debet: Ergo indecorum hoc, in velaminis uſu ei cavendum.

Mulier] Arg. 4. Fœmina eſt gloria ſexus virilis, ſeu imago dignitatis viri, in qua, ut in ſpeculo, viri, in cujus bonum condita eſt, excellentia conſpicitur; cui, ſubjectionem profiteri debet, per ſui velationem: Ergo cum ſecus apud vos faciat fœmina, indecori arguitur. Nihil hoc impedit, quo minùs fœmina ſit in DEI gloriam, & ad ejus imaginem, unà cum viro condita reſpectu animæ, & ſtatus ſpiritualis.

Verſ. 8 *Non enim eſt vir ex muliere, ſed mulier ex viro.*

Arg 5. Vir eſt principium materiale fœminæ, quia ex viri coſta facta eſt: hanc ergo originis prærogativam decet marem & fœminam, in dicti decori obſervatione, teſtari. Ergo indecori rei eſtis, qui ſecus facitis.

Verſ. 9. *Neque enim conditus eſt vir propter mulierem, ſed mulier propter virum.*

Arg. 6

Arg. 6. Quum vir rationem habeat finis, fœmina verò destinati ad finem: hanc excellentiæ differentiam, convenit, decori observatione exprimi: Ergo cum non observatur, meritò reprehendendi estis.

Vers. 10. *Propter hoc debet mulier potestatem habere in capite, propter Angelos.*

Arg. 7. Etiam propter Angelos inspectores, & testes decori & indecori in Ecclesia, licet hominis aspectum negligeretis, deceret tamen fœminas sexus sui subjectionem, & virilis sexus potestatem, capitis velatione tanquam signo testari: Ergo indecorum admittitur cum contra fit.

Vers. 11. *Attamen neque vir absque muliere, neque mulier absque viro, in Domino.*

Vers. 12. *Sicut enim mulier ex viro* est, *ita & vir per mulierem: omnia verò ex Deo.*

Hanc comparationem viri & fœminæ, ne longiùs trahatur ad fœminæ contemptum, triplici respectu fœminam viro æquat; primo, respectu Christi Domini, seu ratione status gratiæ in Christo; Vir & fœmina pares sunt, eodemque pretio empti, Christique Domini servitio destinati pariter: Secundò, ratione mutuæ originis, nam sicut in creatione mulier *ex* viro est, sic ordinariâ post creationem propagatione, vir *per* mulierem est, Tertiò, ratione causæ efficientis primæ & principalis, id est Dei, qui condidit marem & fœminam & omnia alia, pares sunt viri & fœminæ.

Vers. 13. *Apud vosipsos judicate*: num *decorum est mulierem non velatam Deum orare?*

Vers. 14. *An ne natura quidem ipsa hoc vos docet, quod viro quidem comatum esse dedecori sit?*

Vers. 15. *Contrà, mulieri comatam esse, decori sit? Nam coma pro velamine data est ei.*

Arg. 8. Sensus communis & ipsa natura, seu naturalis inclinatio (sic vocat morem jam firmatum, & naturæ congruentem ratione decori,) dictat indecorum esse, fœminam non velatam orare, aut virum comatum seu intonsis capillis incedere, decorum verò esse si contra. Ergo decorum non observatur cum secus faciis. Coma fœminæ dari dicitur pro velamine, quia eo fine datur, ut norit caput sibi obnubendum esse.

Vers. 16

Vers. 16. *Quod siquis videtur contentiosus esse, nos ejusmodi consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ Dei.*

Arg. 9. Si quis argumentis his fortè non cederet, sed rixaretur, ipsorum defensionibus rixosis & contentiosis, Apostolus opponit Judæorum, & ecclesiarum reliquarum consuetudinem jam receptam & firmatam: Aliæ ecclesiæ non habent hanc consuetudinem, ut mulieres intersint publicis cœtibus, non velato capite, viri verò velato. Ergo consuetudo vestra, cum à naturali, tum ab ecclesiarum consuetudine, & decoro firmato decedens, indecora est.

Secunda Pars.

Vers. 17. *Hoc verò* ita *denuntio ut vos non laudem, quod* videlicet *non cum emolumento, sed cum detrimento convenitis.*

Altera pars capitis; de recta Cœnæ Dominicæ administratione, in qua non laudat sed vituperat Corinthios, primum in genere, quod conventus celebrando, proficiant non in melius sed in pejus potius.

Vers. 18. *Primùm enim quum convenitis in ecclesia, audio dissidia inter vos esse: & aliquatenus credo.*

Secundò specialiter magis; Quod modo, ad fovenda schismata, composito conveniant, sicut audiebat, & aliquam partem credebat etiam.

Vers. 19. *Oportet enim etiam hæreses inter vos* esse, *ut qui probati sunt, manifesti fiant inter vos.*

Rationem reddit, cur credat schismata inter eos fuisse, nempe, Quia propter diaboli & hominum malitiam, justo DEI judicio oriuntur non schismata tantùm, in studiis & affectibus: sed hæreses etiam seu sectæ, quæ & oportet esse, & eo consilio à DEO permittuntur, ut probati & sinceri Christiani, id quod rectum est in partium contentione tenentes, dignoscantur, & ad majorem DEI gloriam, veræque religionis in puritate conservationem toti, mundo sinceri esse manifestentur.

Vers. 20. *Quum igitur convenitis eodem loci,* hoc *non est Dominicam cœnam edere:*

Tertiò, Vituperat specialissimè, quod sacram Cœnam ita profanent, ac si DOMINI Cœna non esset; cum enim eodem loci conveniebant, in cœtu Sanctorum ita se irreligiosè gerebant, ac si Cœnam religiosam non celebrarent.

Vers. 21

Verſ 21. *Nam unuſquiſque propriam cœnam præoccupat in vescendo: & hic quidem eſurit, ille vero ebrius eſt.*

Hoc demonſtrat quatuor notatis in Dominicæ Cœnæ apud eos celebratione, vitiis. Primum eſt, Unuſquiſque cum factione ſua, excluſis reliquis Eccleſiæ membris, ſchiſmaticè ſacram Cœnam capiebat. Secundum, Sacramento Cœnæ Dominicæ propriam cœnam, ſeu communes ſuas epulas, quæ agapæ dicebantur, admiſcebant. Tertium, Pauperiores excludebant, qui famelici relinquebantur interim, dum ditiores cœnarent. Quartum, Epulando ad ebrietatem uſque potabant.

Verſ. 22. *Enimvero num domos non habetis ad edendum & bibendum? aut Eleſiam Dei contemnitis & pudefacitis eos qui non habent? Quid vobis dicam? laudabo vos? in hoc non laudo.*

Ideirco reprehendit morem illum publicè convivandi in Eccleſia per ἀγάπας quæ dicebantur, & quaſi indignum publico conventu, ad privatas ædes relegandum cenſet, addita objurgatione quod hoc ſuo facto reverendum cœtum ſanctorum vilem haberent, & contemptui exponerent vacantes commeſſationi, ubi incumbendum erat tantùm religioni: nec non, quia in epulis illis ſuis, pauperiores qui ſumptus ejuſmodi facere non poterant pudefaciebant: quæ omnia vituperio digna oſtendit.

Verſ 23. *Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis, Dominum Ieſum* videlicet *ea nocte qua proditus eſt, accepiſſe panem.*

Verſ. 24. *Et gratiis actis freg:ſſe, ac dixiſſe, Accipite, edite: hoc meum eſt corpus quod pro vobis frangitur: hoc facite ad mei commemorationem.*

Hos errores ut corrigat, primo repetit ſacramenti inſtitutionem, ad *verſ.* 27. deinde hortatur, & inſtruit ad legitimum ſacramenti uſum, ad finem.

Quod ad inſtitutionem Cœnæ, in ejus recitatione oſtenditur quomodò Iesus Christus jam moriturus, teſtamentario jure, fœdus gratiæ (per ſuam mediationem, cum Deo & Eccleſia initum) obſignaverit: quo & gloriosa memoria mortis ſuæ celebraretur in mundo, ad ſecundum ſuum adventum, & ſimul fidelibus daretur, & datum judicialiter confirmaretur jus in perſonam ſuam, & perſonæ paſſiones, & paſſionum beneficia fructus, & vitalem virtutem ſuam, ab ipſo moriente, reſurgente & exaltato promanantem, ad Fidelium ſanctificationem & vitam

vitam æternam: idque per ſymbola convivii ſacri, & ſacræ cum DEO & inter ſe, communionis. In quem finem CHRISTUS in menſa cum Diſcipulis ſedens, poſt agni paſchalis comeſtionem: Primò, ſumptum in manibus panem, & gratiis actis ſanctificatum, fregit & exhibuit diſcipulis, jubens, ut acciperent & ederent: deinde pronunciavit panem acceptum & comeſtum eſſe corpus ſuum ſacramentali modo repræſentatum, ut pro redemptione noſtra traditum, & judiciali modo nobis applicatum: & denique imperavit, ut diſcipuli ſeu fideles omnes hoc factum imitarentur in eccleſia, in commemorationem ſui, qui redemptionis pretium perſolverat per corporis ſui paſſionem.

Verſ. 25. *Itidem & poculum, poſtquam cœnaſſet, dicendo, Hoc poculum, eſt Novum illud pactum, per meum ſanguinem: hoc facite quotieſcunque biberitis, ad mei commemorationem.*

Quod ad alteram partem Cœnæ: In eadem menſa, poſt Cœnam ſcilicet Paſchalem, & Panem diſtributum, CHRISTUS ſumptum poculum cum vino, & gratiis actis ſanctificatum, dedit Diſcipulis bibendum: deinde de poculo pronunciavit, Poculum ſumptum & bibitum eſſe fœdus illud gratiæ novum, inter DEUM & Eccleſiam, per ſanguinem ſuum ſancitum ſacramentaliter utrinque, id eſt, ut à parte DEI dantis ratum, ſic & à parte fidelis accipientis confirmatum, & judicialiter applicatum ſimul, & obſignatum. Denique imperavit, ut Diſcipuli hoc factum imitarentur frequentius in Eccleſia, in commemorationem ſui, qui pretium redemptionis Eccleſiæ perſolverat, per ſanguinis ſui effuſionem.

Verſ. 26. *Quotieſcunque enim ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiatis, uſque quò venerit.*

Utque ex duobus elementis, Pane & Vino, unam fieri debere Cœnam, ſæpius in Eccleſia repetendam, agnoſcamus, Apoſtolus perpetuari vult in Eccleſia, per hujus Sacramenti frequentem repetitionem, publicam mortis DOMINI commemorationem; & propterea, quod CHRISTUS corpore præſens non ſit futurus in Eccleſia, ante ultimum judicium, per hoc ſacramentum vult ut memoria redemptionis Eccleſiæ, per ejus mortem, ſubinde recolatur & celebretur, donec è Cœlis adveniat in noviſſimo illo die.

Verſ. 27. *Itaque quiſquis ederit panem hunc, vel biberit poculum hoc Domini indignè, reus tenebitur corporis & ſanguinis Domini.*

Poſt inſtitutionem repetitam Apoſtolus hortatur, & inſtituit Corinthios ad rectum Sacramenti uſum, ſex modis: Primò, Oſtenſo periculo reatus quo tenentur profanantes hoc Sacramentum: nam quicunque abſque præparatione & reverentia, ſecus quam dignum eſt, tanta myſteria tractat, Sacramento abutitur, contemnit CHRISTUM, & ſceleris eorum qui CHRISTUM interfecerunt, affinis evadit.

Verſ. 28 *Exploret autem quiſque ſeipſum, & ita de pane illo edat, & de illo poculo bibat.*

Secundò, Oſtenſâ facilitate præparationis, ut dignè communicet unuſquiſque: Tantum (inquit) ſe examinet quiſque, ut peccati ſui & miſeriæ magnitudine perſpectâ, quanta ſibi ſit neceſſitas remedii per CHRISTUM, videat, & quâ fide, quo ſanctitatis propoſito, accedere teneatur ad CHRISTI communionem is qui ſine CHRISTO millies perditus eſt, conſideret, & ubi ſe probaverit, ſic edat & bibat in ſacro Convivio: hoc eſt, ſic ſibi applicet rem ſignificatam, cum ſigni participatione, ſicut ſe eâ opus habere animadvertit.

Verſ. 29. *Nam qui edit & bibit indignè, ipſe ſibi judicium edit & bibit, non diſcernens corpus Domini.*

Tertiò, Oſtenſâ pœnâ indignæ manducationis: Quod, qui ſine probatione ſui participat externo ſacramento, indignè edendo & bibendo, attrahat ſibi judicium, ſeu pœnas temporales, & æternas, niſi reſipiſcat, quia non *diſcernit* ſacrum hoc Convivium, & rem ſignificatam, à vulgari cœna, ſed ad DOMINI menſam non aliter quam ad communem aliquam, accedit.

Verſ. 30. *Propterea inter vos multi* ſunt *ægroti & valetudinarij & dormiunt multi.*

Quartò, Poſitis ob oculos exemplis temporalis iræ DEI, in morbis, plagis & morte jam inflictis in multos Corinthios, propter Sacramenti profanationem.

Verſ. 31 *Etenim ſi ipſi nos dijudicaremus, non judicaremur.*

Hanc judiciorum temporalium inflictionem, à rigore purgat. Primò, ab æquitate, quod DEUS non judicantes ſe ipſos ſeu reſipiſcentes, ſed ſecurè in admiſſo peccato jacentes, juſtè puniat, quod non eſſet facturus ſi reſipiſcentes ſeipſos judicarent.

Verſ. 32. *Sed dum judicamur, à Domino erudimur, ne cum mundo condemnemur.*

Deinde

Deinde, quod inflictio plagarum ſit paterna caſtigatio, quâ fideles ad reſipiſcentiam ducantur, ne cum mundo pereant.

Verſ. 33. *Itaque, fratres mei, quum convenitis ad veſcendum, alius alium expectate.*

Quintò, Apoſtolus Corinthios ad rectè utendum Cœnâ dirigit, dato præcepto ad vitandum ſchiſma, ut alii alios expectent, & ſimul ſacra Cœna participent; non ſeorſim ſinguli cœnent, quia DOMINI cœna eſt communis actio Eccleſiæ, in Cœtu publico, convivali modo celebranda.

Verſ. 34. *Quòd ſiquis eſurit, domi edat: ne ad condemnationem conveniatis. Reliqua verò, quum venero, conſtituam.*

Sextò, Vetando convivandi illum morem, in publico per ἀγαπας ante ſacram ſynaxin & jubendo, ut ſi opus fuerit, comedant domi ad famem ſedandam, repetito periculo profanationis Cœnæ, & judicii divini ſequuturi. Tandem quia impoſſibile erat, omnia quæ ad particularem aliquam Eccleſiam ſpectant, perſpicere aut præſcribere, niſi præſens fuiſſet, reliqua, de ordine ſpecialiter in Eccleſia illâ obſervando, curaturum ſe pollicetur, ubi venerit.

Caput duodecimum.

Articulus octavus, de Uſu donorum ſpiritualium.

OCtavus Epiſtolæ articulus de Spiritualibus donis, eorumque recto uſu, tribus proximè ſequentibus capitibus.

De donis Spiritualibus alii ſuperbiebant, & alios præ ſe contemnebant, alii aliis ampliorem donorum menſuram invidebant; donis abutebantur plerique non ad mutuam ædificationem, ſed ad diſcordiam: Scopus Apoſtoli eſt, abuſus hos corrigere, ab iis dehortari, ad rectum uſum hortari, idque argumentis ſedecim: quorum alia evidentius concludunt unum, alia aliud ſcopi membrum, omnia verò prudentem uſum donorum urgent.

Verſ. 1. *POrro de ſpiritualibus* donis, *fratres, nolim vos in ignorantia verſari:*

Abuſum omnem comprehendit Apoſtolus, unâ ignoratione ſeu imprudentia; rectum verò uſum, contrariâ prudentiâ. Theſis confirmanda ergo ab Apoſtolo propoſita eſt hæc, Non debetis in ignoratione verſari, vel imprudenter vos gerere in negotio ſpiritualium donorum, ſed prudenter.

Verſ. 2. *Scitù vos Gentes fuiſſe, quî ad idola illa muta, prout rapi contigiſſet abripiebamini.*

Argumentum primum, A comparatione priſtini & præſentis ſtatus, in hunc ſenſum: Non ita pridem, deſtituti omnibus Spiritus ſancti donis, pro libitu DIABOLI, impuri illius ſpiritus abripiebamini, ut reliquæ Gentes, in craſſiſſimum mutorum ſimulachrorum cultum, ſeu in Idololatriam. Ergo nunc converſi, & ſpiritualibus donis ornati, prudenter verſari debetis, attendentes, ne à malo Spiritu rapiamini, ad non minus noxia vitia, in donorum ſpiritualium abuſu.

Verſ. 3. *Quapropter notum vobis facio, nullum per Spiritum Dei loquentem, dicere Ieſum anathema: & neminem poſſe dicere Ieſum Dominum, niſi per Spiritum ſanctum.*

Arg. 2. Quam certò blaſphemantes CHRISTUM, deſtituuntur ipſius SPIRITU; tam certò omnes vos, qui fide ſincera profitemini IESUM CHRISTUM DOMINUM veſtrum, SPIRITUM Sanctum habetis, ſeu SPIRITUS Sancti ſalvificum & potiſſimum donum, abſque quo non poſſetis eum ſincera fide profiteri: Ergo de aliis donis Spiritualibus, quæ non comitantur ſalutem neceſſariò, non debetis alii aliis invidere.

Verſ. 4. *Diſtinctiones autem donorum ſunt, ſed idem Spiritus:*

Arg. 3. Licet ſint diverſa dona, omnia tamen fluunt ab eodem fonte, & uno Spiritu ſancto: Ergo in uſu horum donorum debetis prudenter verſari, & amicè conſpirare.

Verſ. 5. *Et diſtinctiones miniſteriorum ſunt, ſed idem Dominus:*

Arg. 4. Functiones, adminiſtrationes, & officia eccleſiaſtica ſunt plura, ſed idem DOMINUS, cui omnes ſervire debetis: Ergo prudenter debetis verſari, & opus unius DOMINI promovere.

Verſ. 6.

Verſ. 6. *Et diſtinctiones operationum ſunt, ſed idem eſt Deus, agens omnia in omnibus.*

Arg. 5. Diverſæ ſunt operationes, diverſa opera, producta à diverſis hominibus ut inſtrumentis, ſed idem DEUS eſt operans illa opera in diverſis illis inſtrumentis: Ergo nulla de his debet eſſe diſcordia: *Dona* aſcripſit Spiritui ſancto, qui dona & ordinaria & extraordinaria, ſecundùm neceſſitatem eccleſiæ diſtribuit, *verſ.* 4. *functiones* & officia aſcripſit CHRISTO, qui in domo ſua DOMINUS, miniſteria quæ vult conſtituit, quos vult ad officia vocat, & in functionibus vocatos ut vult adhibet, *v.* 5. *Operationes* verò, ſeu excercitia donorum cujuſvis generis, aſcribit hoc verſu DEO Patri, qui ut eſt primùm omnium principium, ita intimè in omnibus operatur: nec ideo hæc diſtinguit Apoſtolus, quaſi dona, officia, & operationes, ſic ſint unius perſonæ, ut non ſint omnium perſonarum, ſed quod nos opus habeamus, ut per hujuſmodi diſtinctionem donorum, officiorum, & operationum, quæ ad idem opus producendum concurrunt, ad diſtinctionem perſonarum & unitatem eſſentiæ faciliùs apprehendendam manu ducamur, utque æqualitatem perſonarum ſacroſanctæ Trinitatis, earumque in donis officiis & donorum excercitiis unitatem obſervaremus, & obſervantes, concorditer in bonum eccleſiæ, & gloriam DEI, omnes conſpiraremus.

Verſ 7. *Unicuique verò datur declaratio Spiritus ad utilitatem.*

Arg. 6. Spiritualia dona, ſeu manifeſtationes Spiritus, in quibus ſcilicet Spiritus manifeſtatur, dantur in unum finem, ſcilicet in bonum, & ædificationem totius Eccleſiæ: Ergo diſcordia de iis eſſe non debet.

Verſ. 8. *Nam huic quidem per Spiritum datur ſermo ſapientiæ: alij vero ſermo cognitionis per eundem ſpiritum:*

Hoc oſtendit enumerando novem genera donorùm, quæ omnia tendunt in bonum Eccleſiæ: Primum, donum, Sapientiæ verbum datur uni, quo poſſit doctrinam ſanam ad auditores opportunè applicare, quod paſtoris donum eſt: Secundum, Alii datur verbum cognitionis, quod doctoris donum eſt, quo poſſit ſenſum Scripturæ, & generalem doctrinam proponere perſpicuè, licet donum commodè applicandi non habeat.

Verſ. 9. *Alteri vero fides, per eundem Spiritum: alij vero donum ſanationum per eundem Spiritum:*

Verſ. 10. *Alij vero operatio virtutum, alij vero prophetia, alij vero diſcretio ſpirituum, alteri vero genera linguarum: alij vero interpretatio linguarum.*

Donum

Donum 3. Eſt fides, quæ miraculorum inſignium & plurium ſcilicet dicitur, & capite ſequenti vocatur *omnis fides*: 4. Eſt donum ſanandi morbos, quod erat unum tantum genus miraculorum, ut reliqua ſequentia. 5. Donum edendi ſigna, & potenter compeſcendi Dæmones, & Eccleſiæ hoſtes, cujus exemplum habetur *Act.* 13. 11. 6. Donum prædicendi futura, & revelandi ſecreta: 7. Donum diſcernendi impoſturas à veris Spiritus donis: 8. Donum loquendi variis linguis: 9. Donum intelligendi varias linguas, ſeu interpretandi, ſine dono loquendi illis linguis Nam ut patebit infra aliqui loquebantur linguis qui non poterant interpretari, & contra: ſic enim viſum eſt Deo dona diſtribuere.

Verſ. 11. *Sed omnia hæc agit unus ille & idem Spiritus, diſtribuens privatim illa ſingulis ſicut vult.*

Arg. 7. Ad prudentem donorum uſum: Hæc diverſitas donorum, & diſtributio eorum, eſt ſecundum arbitrium Dei facta: Ergo in ejus voluntate eſt acquieſcendum, iiſque ſine diſcordia utendum.

Verſ. 12 *Sicut enim corpus unum eſt, & membra habet multa, omnia vero illa membra corporis quod unicum eſt, multa ſunt, ſed unum ſunt corpus: ita & Chriſtus.*

Arg. 8. Christus myſticus, ſeu Christus cum Eccleſia eſt unum corpus, ex pluribus membris, iiſque inſtructis varietate donorum, conſtans: Ergo ſicut in corpore humano, ſic in corpore myſtico, concordia debet eſſe in donorum uſu

Verſ. 13 *Etenim per unum Spiritum nos omnes in unum corpus baptizati ſumus & Judæi, & Græci & ſervi, & liberi: & omnes potati ſumus in unum Spiritum.*

Arg. 9. Sacramento Baptiſmi & Cœnæ Dominicæ omnes Fideles connectuntur, ſeu omnium Fidelium coalitio in unam Eccleſiam, & unius vitæ participationem obſignatur in Sacramentis, in unum corpus & unum Spiritum: Ergo non debetis propter diverſitatem donorum, à vobis invicem diſſidere.

Verſ. 14. *Etenim corpus non eſt unum membrum, ſed multa.*

Verſ. 15 *Si dicat pes, Quia non ſum manus, non ſum ex corpore: num propterea non eſt ex corpore.*

Verſ. 16. *Etſi dicat auris, Quia non ſum oculus, non ſum ex corpore: num propterea non eſt ex corpore.*

Arg. 10.

Arg. 10. Cum ratio corporis requirat neceſſariò pluralitatem membrorum, & per conſequens diverſitatem, ſequetur infima officia in minimis donis tam eſſe de corpore, quam excellentiſſima officia & dona: Et quod ſi ſe excluderent, non minus ſtolidè facerent, quam ſi pes manum ſe negans, vel auris ſe oculum negans, propterea concluderet ſe non eſſe de corpore. Ergo propter diverſitatem donorum, non debet eſſe inter vos diſſenſio.

Verſ. 17 *Si totum corpus oculus, ubi auditus? ſi totum auditus, ubi odoratus.*

Verſ. 18. *Nunc autem Deus collocavit membra, ſingula ſigillatim in corpore ſicut voluit.*

Verſ. 19 *Quod ſi eſſent omnia unum membrum, ubi corpus?*

Verſ. 20. *Nunc verò multa quidem membra ſunt, unum verò corpus.*

Arg. 11. Sicut ſi totum corpus eſſet unum membrum, ſequerentur tria incommoda: Primò, excluderentur reliqua membra, & ſenſus nobiliores, *verſ.* 17. Secundò, mutatio fieret contra DEI ſapientem diſpenſationem, qui aliter de multiplicitate membrorum ſtatuit, *verſ.* 18. Tertiò, Mutatio fieret contra corporis organici naturam: nam corpus ipſum organicum tolleretur, *verſ.* 19. Quia DEUS corpus organicum fecit unum, ex pluralitate membrorum, *verſ.* 20. Sic in functionibus Eccleſiaſticis, ſi una eſſet functio, ſequerentur tria incommoda: 1. tollerentur reliquæ functiones: 2. everteretur DEI diſpenſatio: 3. Eccleſia ipſa organica deſtrueretur, quæ nunc ex variis officiis, in unum corpus coagmentatis conſtat: Colenda ergo concordia.

Verſ. 21. *Non poteſt autem oculus dicere manui, Non eſt mihi opus te: aut rurſum caput pedibus, Non eſt mihi vobis opus.*

Verſ. 22. *Imò multo potius, quæ videntur membra corporis infirmiſſima eſſe, neceſſaria ſunt.*

Arg. 12. Sicut in corpore Phyſico, membra ſuperiora & excellentiora, non poſſunt inferioribus carere, inferiora autem & debiliora ſunt maximè neceſſaria, ideoque inter ſe amicitiam colunt: ſic in functionibus Eccleſiaſticis ſe res habet: Idcirco concorditer conſpirare debent.

Verſ. 23. *Et quæ putamus* membra *corporis maximè eſſe inhoneſta,*

honeſta, iis honorem ampliorem circumponimus: & quæ ſunt in nobis indecora, copioſiorem decorem habent.

Verſ. 24. *Nam quæ ſunt in nobis decora,* iis decore *non eſt opus: ſed Deus ſimul temperavit corpus, ei cui deerat, copioſiore tributo honore.*

Arg. 13. Sicut in corpore Phyſico, ut fiat concordia, honorantur maximè quæ infirmiora ſunt membra, & neceſſaria ex DEI voluntate: ſic debet fieri, in functionibus Eccleſiaſticis. Ergo in Diaconis potiùs quam Paſtoribus eligendis, curandum ut cæteris paribus, lautioris fortunæ homines, qui inhumum hoc officium ornent, eligantur.

Verſ. 25. *Ut ne ſit diſſidium in corpore, ſed membra idem curent alia pro aliis.*

Arg. 14. Sicut rueret ex ſchiſmate corpus Phyſicum, ſi membra inter ſe contenderent, & ſe mutuò non curarent: ſic in functionibus Eccleſiaſticis; concordia ergo colenda.

Verſ. 26. *Itaque ſive patitur unum membrum, ſimul dolent omnia membra: ſive honôre affictur unum membrum, ſimul gaudent omnia membra.*

Verſ. 27. *Vos autem eſtis corpus* CHRISTI, *& membra ex parte.*

Arg. 15. Sicut inter membra corporis ſuperiora & inferiora, συμπάθεια eſt in dolore & gaudio, ita inter Eccleſiæ Gubernatores, ſeu Miniſtros Eccleſiaſticos eſſe debet: Ergo & ſumma concordia: Rationem reddit, quia vos, inquit, eſtis corpus CHRISTI & membra ſpeciatim: id eſt; qui ut membra toti corpori Eccleſiæ & vobis invicem conſentire debetis; Et hîc habetur apodoſis communis totius ſimilitudinis, à corpore ſumptæ à verſu 12. uſque ad 27.

Verſ. 28. *Et alios quidem conſtituit Deus in Eccleſia, primum Apoſtolos, deinde Prophetas, tertiò doctores, deinde* conſtituit *poteſtates, deinde dona ſanationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum.*

Jam recenſet ordine miniſtros Eccleſiæ, quantùm ad æmulationem & invidiam inter Corinthios compeſcendam ſufficiebat: Apoſtolorum & Pauli nominatim authoritas, ab argutulis & diſertis, apud Corinthios

(ut ex

(ut ex ſecunda Epiſtola liquet) Doctoribus, labefactabatur. Idcirco Apoſtolorum dignitatem primo loco aſſerit, & Apoſtolos primùm à DEO conſtitutos, quia illi omnibus eccleſiis fundamentum jaciunt. De Euangeliſtis & Prophetis extraordinariis, vel non erat inter illos quæſtio, vel aſſertâ dignitate miniſtrorum Euangelii extra ordinem, in officii Apoſtolici vindicatione, etiam de authoritate & dignitate Euangeliſtarum & prophetarum extraordinariorum (quorum miniſterium erat ex æquo omnibus Eccleſiis commune, & Apoſtolorum uſibus adjunctum) ſatis conſtabat.

Secundo loco ſtatuit Prophetas, quo nomine, ut poſteà patebit *Cap.* 14. intelligit Paſtores, qui doctrinam ad uſum pro concione applicabant, quorum donum erat ſermo ſapientiæ, ſupra *verſ.* 8. Tertio loco nominat Doctores, qui licet eloquentia & prudentia ad applicandam doctrinam, in omnes uſus Eccleſiæ, non pollebant, habebant tamen ſermonem Scientiæ, ut poſſent generalem doctrinam ad captum Eccleſiæ applicare. Hæ ſunt functiones, quæ in Verbo & Doctrina occupantur, ideoque inſigniores. Quarto loco ponit eos, qui in primitiva Eccleſia, ad confirmationem fidei auditorum, donabantur poteſtate miraculorum multa genera, & ſigna ſeu portenta, edendi in ampliſſima menſura. Quinto loco ponit eos qui morbos miraculoſe ſanare poterant, in quibus donum miraculorum coarctabatur magis, & ad hanc unam ſpeciem reſtringebatur. Poſt hæc ſexto loco dona & officia ordinaria nominat, nempe opitulationes, ſeu functiones Diaconorum, quorum opera, de ſtipendiis Miniſtrorum & Sanctorum neceſſitatibus proſpiciebatur, & Eccleſiæ publicæ facultates diſpenſabantur, quod officium licet infimum videri poſſet, in honore non parvo videtur fuiſſe tamen, & viris non infimis impoſitum, ſed viris, & ſpectatæ fidei, & potentioribus, ſeu lautioris fortunæ, ſecundum *verſ* 22, 23, 24. Idque propter neceſſarium ejus uſum, quia abſque functionis hujus opitulatione, opus Miniſterii multum impediretur, niſi enim opitulationes ſeu Diaconi ſint, qui ſtipendii colligendi curam in ſe ſuſcipiant, ut Miniſtri liberius operi DOMINI vacare poſſint, neceſſe eſt ut Miniſtri cum Levitis, *Nehem.* 13. quibus portio deſignata non dabatur, ad agrum & negotia ſua fugiant, vel ſæcularibus negotiis, immo & contentionibus forenſibus de ſtipendio debito impliciti, perdant laborandi in DOMINI vinea zelum, vel laborum ſuorum fructum. Poſt hos (niſi forte quia de his officiis inferioribus, non erat contentio, de ordine amplius

plius non eſt ſolicitus Apoſtolus, nominat gubernationes ſeu preſbyteros gubernantes, qui mores Populi obſervant, & diſciplinæ præſides cum paſtoribus & doctoribus in Senatu Eccleſiaſtico ſcandalis tollendis invigilant: Ultimo loco ponit donum linguarum, ſcilicet ſolitarium, quo quis vel loquebatur quæ interpretari non poterat, idiomate populo cognito, vel interpretari poterat, loqui verò ignota lingua non poterat: quod donum, quia admirationem præ aliis donis excitabat, videtur affectatum fuiſſe à Corinthiis alus, & materiam fuiſſe gloriationis aliis.

Verſ. 29. *Num omnes, Apoſtoli? num omnes, Prophetæ? num omnes, doctores? num omnes* tunt *poteſtates?*

Verſ. 30. *Num omnes donum habent ſanationum? num omnes linguis loquuntur? num omnes interpretantur?*

Quibus omnibus recitatis, vellicat & fugillat acriter æmulationem & invidiam inferiorum, quaſi vellent omnes, dona eminentiſſima, & functiones excellentiores habere, quod à ratione alienißimum erat, prout interrogationes, repetitæ ad pungendas ipſorum conſcientias oſtendunt.

Verſ. 31. *Sed ambite dona potiora. Et porrò iter ad excellentiam vobis indicabo.*

Arg. 16. Suaſionis, ne ſit æmultatio prava de donis: æmulatio melius collocari poſſet, ambiendo dona excellentiſſima, nempe ſalvifica, ſeu quæ ſalutem comitari ſolent, quale donum eſt imprimis Charitas Chriſtiana; per quam fides ſalvifica efficax eſt (de qua dicturum ſe pollicetur:) Ergo æmulatio prava de donis & officiis Eccleſiaſticis, ſeu ſpiritualibus cavenda eſt.

Caput

Vam illam excellentiorem, de qua verſu *ultimo ſuperioris Capitis dixit, oſtendit eſſe viam Charitatis, & probat Charitatis donum digniſſimum eſſe, quod ſupra omnia alia affectent, argumentis quatuor.*

Verſ. 1. *Si linguis hominum loquar, & angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum æs reſonans, aut ſymbalum tinniens.*

Argumentum primum. Dona quæ vos ambitis nihil ſunt ſine Charitate; quinque autem dona enumerat, quibus Charitatem præfert: Primum, Donum linguarum in ſummo gradu, (quale eſſet, ſi quis omnibus linguis loqui poſſet, aut qualis eſſet Angelorum loquendi ratio, ſi linguis loquerentur) quod ſine Charitate ad ſalutem nihil faceret, plus quam inutilis ſonus.

Verſ. 2. *Et ſi habeam prophetiam, & noverim myſteria omnia, omnemque ſcientiam: & ſi habeam totam fidem, adeò ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil ſum.*

Donum ſecundum, eſt donum Prophetiæ in ſummo gradu cum ſcientia & ſapientia conjunctum, quod ad ſalutem Prophetæ ſine Charitate nihil faceret: Donum 3. eſt fidei miraculoſæ in ſummo gradu, ad operandum quæ maximè impoſſibilia ſunt, quod ſi daretur, etiam nihil eſſet ſine Charitate.

Verſ. 3. *Et ſi inſumam alendis egenis omnes facultates meas, & ſi tradam corpus meum ut comburar, charitatem autem non habeam,* hoc *nihil* mihi *prodeſt.*

Donum 4. Eſt liberalitas in pauperes ſumma, quæ fingi poteſt: Donum 5. fortitudo Martyrij maxima, quantam quis imaginari poterit, quæ omnia ſine charitate, nihil prodeſſent ad ſalutem: Ergo charitas donum eſt digniſſimum quod affectetis.

Verſ. 4. *Charitas patiens eſt, comis eſt: Charitas non invidet: charitas non agit perperam, non inflatur.*

Arg. 2. A proprietatibus ſeu effectis Charitatis eximiis, qualia quindecim enumerat: 1. Charitas patiens eſt: 2. Et benigne agit: 3. Non invidioſa eſt: 4. Non eſt proterva: 5. Non inflatur arroganti opinione bonorum ſuorum.

Verſ. 5. *Non agit indecore, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum.*

6. Neque dehoneſtat ſe neque proximum, indecorè agendo: 7. Non injuſte ſtudet ſuis privatis commodis, ſed in aliorum bonum oculos intentos tenet. 8. Non irritatur ut malum malo rependat: 9. Non eſt injuſte ſuſpicax.

Verſ. 6. *Non gaudet injuſtitia, gratulatur autem veritati:*

Verſ. 7. *Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet.*

10. Non lætatur cum fit injuſtitia: 11. Lætatur ſucceſſibus aliorum bonis: 12. Fortiter perfert labores & difficultates in officio fungendo: 13. Optima quæque de omnibus credit, quantum patitur veritas: 14. Optima quæque ſperat de omnium emendatione, quantum patitur prudentia. 15. Omnes aliorum infirmitates tolerat: Ergo charitas donum digniſſimum eſt quod affectetis.

Verſ. 8. *Charitas nunquam excidit: & prophetiæ verò abolebuntur: & linguæ ceſſabunt: & cognitio abolebitur.*

Arg. 3. Charitas nunquam excidit: Ergo excellentiſſima eſt & digniſſima quam affectetis: Hanc proprietatem illuſtrat comparatione cum aliis donis: primò cum prophetia & linguis; quæ, quia non erit earum uſus in vita ſequenti, ut media, amplius non neceſſaria ceſſabunt: 2. Charitatem cum ipſa cognitione comparat, & præfert eam cognitioni, quia cognitio abolenda eſt, ea ſcilicet mediata, ſeu ratio cognoſcendi, qualis nunc habetur per libros, per auditionem, meditationem, &c. Ergo, Charitas excellentiſſimum donum eſt quod affectetis.

Verſ. 9. *Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus:* Quod probat, Quia cognitio jam eſt ex parte & imperfecta, non tantùm reſpectu menſuræ, ſic enim etiam charitas eſt imperfecta, ſed potiſſimùm ratione modi cognoſcendi, per media ſcilicet, quod genus cognoſcendi quia mediatum eſt, imperfectum eſt.

Verſ. 10. *Poſtquam autem advenerit quod perfectum eſt, tunc quod ex parte eſt, abolebitur.*

Hic modus cognoſcendi, mediatè ſcilicet, planè abolebitur, cum venerit cognitionis modus perfectus, nempe immediatus: Charitas autem licet quo ad menſuram imperfecta ſit, quo ad modum diligendi tamen

tamen perfecta est, nam immediate fertur in DEUM, & idcirco hic modus diligendi nunquam abolebitur, sed augebitur potius.

Vers. 11. *Quum essem infans, ut infans loquebar, ut infans cogitabam, ut infans sentiebam: postquam autem factus sum vir, abolevi quæ infantis erant.*

Ostendit præsentem cognitionis modum abolendum esse, per similitudinem abolitionis ludicrorum & puerilium, cum adoleverit aliquis in virum.

Vers. 12. *Cernimus enim nunc per speculum, & per ænigma: tunc autem coram* cernemus: *nunc cognosco ex parte, tunc verò cognoscam prout edoctus fuero.*

Aliâ similitudine idem ostendit, comparans præsentem cognoscendi modum, cognitioni per speculum & ænigma, qui modus mediatus est, cognitionem verò futuram, cognitioni per aspectum immediatum, quo aliquis cognoscit intuitivè, quia in vita futura mens nostra à DEO immediatè illustrabitur, & nos immediate videbimus seu cognoscemus DEUM.

Vers. 13. *Nunc verò manet fides, spes, charitas, tria hæc: maxima autem harum charitas.*

Arg. 4. Charitas fide & spe (quæ gratiæ sunt salvificæ, & dona ἀμεταμέλητα excellentior est: Ergo dignissima: Quia charitas nunquam excidet, sed manebit etiam in vita futura, cum fides & spes jam functæ officio cessabunt: interim meminerimus aliis respectibus, fidem potiorem esse charitate, quia fides est causa dilectionis: *Gal.* 5. 6. Fide justificamur & pacem habemus erga DEUM, *Rom.* 5. 1. Et per fidem habitat CHRISTUS in cordibus nostris, qui charitatem in nobis operatur: *Ephes.* 3. 17. Sed Apostolus concordiam, & Ecclesiæ ædificationem respiciens, charitatem Jure extollit, quantum ad propositum suum attinet: sciebat etiam neminem amplandæ charitati Christianæ studere posse, quin simul studeat augendæ fidei, quæ dilectionis causa est.

Caput

Caput decimumquartum.

Pergit, de donis ſpiritualibus, & eorum recto Uſu agere.

Capitis duæ ſunt partes: In priori præfert donum prophetiæ dono linguarum, ad verſ. 26. *In altera præcepta dat de ritu obſervanda in Cœtibus Eccleſiaſticis, ad finem.*

Verſ. 1. *Sectamini charitatem, ambite autem ſpiritualia magis tamen ut prophetetis.*

Probavit ſuperiori Capite Charitatem donum eſſe excellentiſſimum; Initio hujus capitis infert pro concluſione hortationem, ut eam affectent, & omnia tum dona tum officia ſpiritualia, in honore habeant: Sed quia dono linguarum ſuperbiebant aliqui, & plerique præ hoc dono, paſtorale donum deſpiciebant, donum verò linguarum admirabantur nimium, Idcirco confert hæc inter ſe dona, & donum Prophetiæ ſeu exhortationis probat præſtantius eſſe dono linguarum, ab interpretationis dono ſegregatum: Rationes reddit tredecim.

Verſ. 2. *Nam qui loquitur linguâ, non hominibus loquitur, ſed Deo, nullus enim audit, ſpiritu verò loquitur myſteria.*

Verſ. 3. *Qui autem prophetat, hominibus loquitur ædificationem, & exhortationem, & conſolationem.*

Prima ratio, Qui linguâ loquitur ignotâ, etiamſi ex dono Spiritus loquatur myſteria Dei, tamen ſine fructu loquitur, quia à ſolo Deo intelligitur, & non ab hominibus: Propheta verò ſeu Paſtor cognita linguâ loquens, docet, hortatur, conſolatur auditores, & ſic cum fructu loquitur: Ergo præſtantior eſt prophetia dono linguarum.

Verſ. 4. *Qui loquitur linguâ, ſeipſum ædificat; qui verò prophetat, Eccleſiam ædificat.*

Ratio 2. Qui linguâ ignota loquitur, nullum ædificat præter ſeipſum, Propheta verò totam Eccleſiam ſeu Cœtum: præſtantior Ergo prophetia.

Verſ. 5.

Verſ. 5. *Velim autem omnes vos loqui linguis, magis tamen ut prophetetis, major enim eſt qui prophetat quàm qui loquitur linguis niſi ſi interpretetur, ut Eccleſia ædificationem accipiat.*

Ut rectius intelligatur, oſtendit ſe non derogare linguis, licet prophetam præferat loquenti linguâ ignotâ.

Verſ. 6. *Nunc verò, fratres ſi veniam ad vos linguis loquens, quid vos juvabo, niſi vobis loquar aut per revelationem, aut per cognitionem, aut per prophetiam aut per doctrinam.*

Ratio 3. A ſuo exemplo: Etiam ipſius Apoſtoli miniſterium non eſſet ipſis profuturum, niſi per prophetiam extraordinariam, ex revelatione vel ex cognitione ordinariâ, lingua cognita ipſis loqueretur, vel *prophetando* ſeu hortando ut paſtor, vel *docendo* ut doctor; Ergo inferius eſt donum linguarum dono prophetiæ.

Verſ. 7. *At qui inanima quæ ſonum edunt, ſive tibia ſit, ſive cithara, niſi diſtinctionem tonis dederint, quomodo cognoſcetur quod tibia canitur aut cithara.*

Verſ. 8. *Etenim ſi incertum ſonum tuba dederit, quis apparabitur ad bellum?*

Verſ. 9. *Ita & vos niſi per linguam benè ſignificantem ſermonem ediderit is, quomodo intelligetur quod dicitur? eritis enim in aerem loquentes.*

Ratio 4. Sicut tuba aut inſtrumentum aliud quodvis ſive tactile, ſive flatile, inconditè ſonans, inutilem & ingratum ſonum edit, ſic etiam lingua, non intellecta nihil præter ſonum incertum & inutilem reddit: Prophetæ vero cognita lingua loquuntur in prophetia ſua: Ergo inferius eſt donum linguarum, dono prophetiæ.

Verſ. 10. *Tot, prout incideri, genera vocum ſunt in mundo, & nihil eſt mutum*

Ratio 5. Brutorum voces plurimæ ſunt, quarum nulla adeò inarticulata eſt, quin certam animalis ſpeciem audientibus repræſentet: Turpe eſt ergo ita proſtituere donum Spiritus, ut non plus proſit, ſed & minoris æſtimetur, quam brutus aliquis balatus: Non ſic in prophetia: Ergo inferius eſt donum linguarum dono prophetiæ,

Verſ. 11.

Vers. 11. *Nisi igitur sciero vim vocis, ero ei qui loquitur barbarus: & qui loquitur, apud me barbarus* fuerit.

Ratio 6. Quia loqui non intellecta, doctorem & auditores sibi invicem reddit ut barbaros, qui se mutuò non intelligunt: Ergo.

Vers. 12. *Ita & vos quandoquidem Spiritus ambitis, ad ædificationem Ecclesiæ quærite ut excellatis.*

Vers. 13. *Quapropter qui loquitur lingua, precetur ut interpretetur.*

Ex prædictis infert hortationem, ut prophetiæ donum ad Ecclesiæ bonum ambiant, In eumque finem, ut qui donum linguæ incognitæ habet, precetur, ut etiam habeat donum interpretandi illam linguam.

Vers. 14. *Nam si precer lingua, Spiritus meus precatur, sed intelligentia mea est infructuosa.*

Ratio 7. Si Deum alloquatur quisquam publicè precando linguâ ignotâ perperam facit, quia licet ipse orans intelligat, audientibus tamen & non intelligentibus infructuosus erit precantis intellectus; & multò magis perperam facit, qui publice homines alloquitur linguâ non intellectâ: Ergo inferius est donum linguarum dono prophetiæ.

Vers. 15. *Quid est igitur? precabor Spiritu, sed precabor etiam intelligentia: Psallam Spiritu, sed psallam etiam intelligentia:*

Hinc hortationem deducit, Quia ex his qui linguarum exoticarum dono instruebantur, alii miraculosè differendi de mysteriis divinis facultate pollebant, alii facultate precandi valebant, alii linguis illis exoticis psallebant, alii denique gratiarum actiones concipiebant, & diversa erant hæc dona & ad diversa; omnia hæc ita exerceri jubet, ut ab audientibus intelligantur: nam si oret quis Spiritu seu ex Spiritus dono, quid proderit Ecclesiæ, nisi oret etiam intelligentia, id est ita ut auditores intelligant.

Vers. 16. *Quandòquidem si benedixeris Spiritu, is qui implet locum idiotæ quomodo dicturus est Amen ad tuam gratiarum actionem? nam quid dicas nescit.*

Hoc confirmat & addit rationem octavam ab incommodo: Quia quando aliquis per donum Spiritus benedicit, illi qui privatorum locum occupant in Ecclesia, id est, reliqui auditores in cœtu non poterunt sua vota conjungere aut comprecari, vel Amen dicere, nisi cognita linguâ loquatur,

loquatur, non sic in prophetia res se habet, ubi omnia, linguâ cognitâ proferuntur: Ergo, &c.

Vers. 17. *Nam tu quidem bene gratias agis, sed alius non ædificatur.*

Causam reddit, Quia auditores in Ecclesia non intelligunt, nec ædificantur, etiam si id quod dicitur, excellentissimum sit.

Vers. 18. *Gratias ago Deomeo, quòd magis quàm vos omnes linguis loquar.*

Vers. 19. *Sed in Ecclesia malim quinque verba ex intelligentia mea loqui, ut & alios instituam, quam decem millia verborum linguâ.*

Ratio 9. Ab exemplo suo, qui dono linguarum erat instructissimus, & tamen malebat pauciſſima verba proloqui, quæ intelligerentur ab auditoribus, quam plurima in lingua populo incognita. Ergo præstantior est prophetia dono linguarum.

Vers. 20. *Fratres, ne estote pueri intelligentia: sed malitia pueri, intelligentia verò adulti estote.*

Ratio 10. Præcepto vestita: Quod hic abusus doni linguarum exoticarum sine utilitate audientium, sit puerilis & stolida ostentatio, quum deceat eos pueros quidem agere, respectu innocentiæ, non verò cognitionis.

Vers. 21. *In Lege scriptum est, Propterea per diversa linguæ homines, & alia labra loquar populo huic: & ita quoque me non audient, dicit Dominus.*

Vers. 22. *Linguæ igitur sunt signum, non iis qui credunt, sed infidelibus: prophetia verò non infidelibus, sed credentibus.*

Ratio 11. Ex *Isaiæ* 28. 11. & *Jer.* 5. 15. Quia loqui linguis non intellectis in Ecclesia, pro comminatione pœnæ infidelitatis à DEO ponitur, prophetia vero fidelibus ædificandis inservit: facessant igitur ex Ecclesia linguæ non intellectæ, & præferatur prophetia.

Vers. 23. *Itaque si eòdem convenerit tota Ecclesia, & omnes linguis loquantur, ingrediantur autem idiotæ vel infideles, nonne dicent vos furere.*

Ratio 12. A scandalo vitando: Infideles, vel privatæ conditionis

professores, alienabuntur à fide, dicentque & præconem & populum insanire, siteratur tempus publico cultui dicatum in sermonis incognitæ auditione: Ergo inferius est donum linguarum dono prophetiæ.

Vers. 24. *Sed si omnes prophetent, ingrediatur autem infidelis quispiam, aut idiota, arguitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus.*

Vers. 25. *Et ita occulta cordis ejus manifesta fiunt, atque ita procidens in faciem, adorabit Deum, renuntians Deum verè in vobis esse.*

Ratio 13. A speciali fructu, qui sequuturus erat, si missis linguis exoticis, omnes Prophetæ scilicet (nam Fideles omnes in Ecclesia esse Prophetas negavit, *Cap. 12. vers. 29.*) prophetaverint, id est, Prophetarum oracula, & doctrinam in ædificationem populi proposuerint; In hoc casu enim, si infidelis aliquis ingrediens, vel privatus Christianus ex auditoribus unus, audiat prophetantes, arguitur peccati, & condemnatur ex sententia Legis ab omnibus prophetantibus, & latentia in corde ipsius peccata ipsi aperiuntur, quæ ubi videt auditor, & simul Dei gratiam, in Euangelio patefactam à Prophetis observat; procidit in faciem, Deum adorat, & serio testimonium dat de Dei præsentia cum Prophetis in Ecclesia: Ergo præstantior est Prophetia dono linguarum.

Secunda Pars.

Vers. 26. *Quid igitur est, fratres? quoties convenitis quisque vestrûm canticum habet, doctrinam habet, linguam habet, revelationem habet, interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant.*

Altera pars Capitis, in qua præcepta dat de ἐυταξία, septem: Primum est, ut si Spiritus suggesserit alicui ex Prophetis piam aliquam cantionem ad Dei laudem, vel doctrinam aliquam, vel linguæ exoticæ expressionem in usum Ecclesiæ, vel revelationem rei futuræ, aut mysterii non prius observati, vel interpretationem linguæ exoticæ, vel Scripturæ; præcipit ut exercitium horum omnium disponatur ad Ecclesiæ ædificationem, ut omnes abeant ex conventu auctiores quam accesserant.

Vers. 27. *Sive lingua quis loquitur*, fiat *per binos, aut ad plurimum ternos, & vicissim: unus autem interpretetur.*

Vers. 28. *Quod si non sit interpres, taceat in Ecclesia* qui loquitur lingua, *sibiipsi verò loquatur & Deo.*

Præceptum

Præceptum 2. Ut ex iis qui linguarum dono inſtructi erant, in uno conventu non loquantur plures quam duo aut tres, idque ordine, alius poſt alium, & non niſi adeſſet interpres aliquis, qui exponeret dicta: alioqui ſilendum erat illis in Eccleſia.

Verſ. 29. *Prophetæ autem duo aut tres loquantur, & alii dijudicent.*

Præceptum 3. Ut Prophetæ ordinarii, id eſt, Paſtores loquantur in uno conventu, duo vel tres, de quorum doctrina reliqui Prophetæ judicent examinantes eam ad regulam Verbi.

Verſ. 30. *Quod ſi quid alii pateſactum fuerit aſſidenti, prior taceat.*

Præceptum 4. Si (ut illis temporibus uſu venire poterat) aliquis alius Propheta Spiritu afflatus, extra ordinem audiri cupiebat, jubet ut prior taceat, ut tempus alteri concedatur, ad loquendum.

Verſ. 31. *Poteſtis enim ſigillatim omnes prophetare, ut omnes diſcant, & omnes conſolationem accipiant.*

Rationes præcepti ſubjungit quinque: 1. Quia in tali caſu plures, imo omnes Prophetæ audiri poterant (non hic intelligit promiſcuè Fideles, ſed Prophetas, & quidem Spiritu extra ordinem afflatos) in quo caſu omnes audiendi erant, ordine tamen ſervato.

Ut omnes] Ratio 2. Quia ſic promoveri poterit cognitio, & conſolatio Eccleſiæ, & ipſorum etiam Prophetarum, ſi plures per vices audiantur.

Verſ. 32. *Et Spiritus prophetarum Prophetis ſubjiciuntur.*

Ratio 3. Quia Spiritus prophetarum examinandi & dijudicandi ſunt à reliquis prophetis, qui de auditis poſtea ferre poterant ſententiam, utrum quis tempeſtivè alterum interpellaverit, & an verbo DEI conſentaneum fuerit, quod ab eo prolatum eſt, ideoque non erat periculum ſi prior loquens cederet modeſtè interpellanti, & ſic plures ordine loquerentur. Cum Prophetis defert judicium de Spiritu, ſeu doctrina quam Propheta à Spiritu profert, non excludit homines ſpirituales, id eſt, reliquos Eccleſiæ gubernatores, qui in ſpiritualibus cognoſcendis ac dijudicandis eruditi ſunt, quales debent eſſe omnes in Senatu Eccleſiaſtico: his enim, *verſ.* 37. unà cum Prophetis, ſeu Verbi Miniſtris præcipit, ut pro Eccleſiaſtica ſuâ autoritate agnoſcant, & defendant ſuam doctrinam

in Eccleſia ſua, ut ſecundùm eam de immorigeris judicent & ſtatuant.

Verſ. 33. *Non enim eſt ſeditionis* author *Deus, ſed pacis, ut in omnibus Eccleſiis ſanctorum.*

Ratio 4. Quia alioqui oriretur tumultus, dum plures ſcilicet loquerentur, qui DEO odioſus eſt: Ordine ergo alius poſt alium in Caſu prædicto, loquatur. *Vt in*] *Ratio* 5. Quia ſic uſu receptum eſt in omnibus Sanctorum Eccleſiis, & idcirco ſic inter ipſos fieri debet, ut alius poſt alium ordine loquatur.

Verſ. 34. *Mulieres veſtræ in conventibus ſileant: nec enim permiſſum eſt eis ut loquantur, ſed imperatur ut ſubditæ ſint, ſicut & Lex dicit.*

Præceptum 5. Quo prohibet ne mulieres loquantur in Eccleſia, *hoc eſt*, doceant publicè, vel quæſtiones agitent, quia ſubjectio naturalis ſexus fœminei Verbo DEI ſancita, *Geneſ.* 3. 16. illud exigit.

Verſ. 35. *Quod ſiquid diſcere volunt, domi ſuos viros interrogent, nam turpe eſt mulieribus in conventu loqui.*

Ut occurrat objectioni, domi jubet eas diſcere privatim à maritis ſuis, vel aliunde, quod publicè ſciſcitari voluiſſent, additâ aliâ ratione præcepti, quod ſit indecorum mulierem loqui in Eccleſia.

Verſ. 36. *An à vobis ſermo Dei profectus eſt: an ad vos ſolos devenit?*

Quia ægrè laturos ſciebat ſcioles, ſe cancellis horum præceptorum concludi, cohibet reſponſaturos quatuor modis: 1. Oſtendendo, quod iſti qui his præceptis ſe non ſubjiciunt, ita ſe gerant, quaſi ſe Apoſtolis æquarent, à quibus prodiit CHRISTI voluntas in mundum: 2. Quod ita ſe gerant quaſi ſoli ſint Chriſtiani, ad quos miſſi ſint Apoſtoli, & ad quos ſolos judicium de ordine & decoro pertineat.

Verſ. 37. *Si quis videtur Propheta eſſe, aut ſpiritualis, agnoſcat quæ ſcribo vobis, eſſe Domini mandata.*

Tertiò affirmando hæc præcepta eſſe DOMINI, & jubendo, ut non ſolùm illi qui in Eccleſia verè Prophetæ ſunt, vel verè ſpirituales, id eſt, qui tales ſunt, & officio & merito, agnoſcant ea divina eſſe, ſed etiam ut qui propter officium & dona quædam Spiritus, ſibi videntur eſſe Prophetæ, vel ſpirituales, ſeu eruditi in ſpiritualibus diſcernendis, vel qui pro talibus habentur

habentur in Eccleſia, propter præfecturam ſuam in rebus ſpiritualibus curandis, agnoſcant ſecundùm officii ſui rationem ſcilicet, hæc præcepta pro Divinis, & per conſequens, ut in contemptores horum præceptorum, judicium Eccleſiaſticum exerceant, ut in eos qui DEO ſunt rebelles. Quod autem nomine ſpiritualium inſigniebantur Eccleſiaſticæ diſciplinæ præfecti patet, *Galat. 6. 1.* & *1 Cor. 12. 1.* ubi Eccleſiaſtica omnia officia & dona, nomine ſpiritualium comprehendit.

Verſ. 38, *Qui verò ignarus eſt, ignarus eſto.*

Quartò, Contemnendo judicium affectatæ ignorantiæ, & poſt præceptum jam datum Eccleſiæ Gubernatoribus, ut illi agnoſcant hæc præcepta Divina, relegando ignaros, & contemptores horum præceptorum, ad Diſciplinæ Moderatores; ut ſecundum judicium Apoſtoli, & Eccleſiæ ſuæ judicantis ſecundum regulam Apoſtoli, ſuo periculo ignorent, vel contemnant hæc præcepta.

Verſ. 39. *Itaque fratres, hoc ambite, ut prophetetis; & loqui linguis ne prohibete.*

Præceptum 6. Uſum oſtendens ſuperioris doctrinæ: ut omni ratione foveant, & ambiant donum Prophetiæ, ſed citra contemptum aut neglectum linguarum.

Verſ. 40. *Omnia verò decenter & ordine fiant.*

Præceptum 7. Ut decorum obſervetur in perſonis ad publicum conventum Eccleſiæ accedentibus, & in rebus ad publicum cultum neceſſariis: ut omnia cum gravitate, & modeſtia, ſine ſuperſtitione, & ſordibus peragantur; & partes cultus Divini inter ſe ita ordinentur, & temporibus ſuis diſponantur, ut DEI gloriæ, & ædificationi Eccleſiæ inſerviant maximè.

Caput decimumquintum.

Articulus nonus de Reſurrectione.

Nonus Epiſtolæ articulus, de Reſurrectionis doctrinæ confirmanda, quam aliqui inter ipſos in dubium vocabant.

Capitis tres ſunt partes, In prima confirmat Corinthios in fide Euangelii, & nominatim articuli de Reſurrectione Chriſti, ad verſ. 12. *In ſecunda, confirmat reſurrectionis corporum noſtrorum doctrinam, ad* verſ. 35. *In tertia refutat objectiones adverſus hanc fidem, ut fideles confirmati conſtantiores ſint, ad finem.*

Verſ.

Verſ. 1. ECce *porrò vobis declaro, fratres, Euangelium quod euangelizavi vobis, & quod accepiſtis, in quo etiam ſtatis.*

Quod ad primam attinet, Quia per reſurrectionis negationem Euangelium totum ſubverti ſciebat, primo confirmat Corinthios in fide Euangelii in genere, tacitè monens, ne ab illo deficiant, adhibitis quinque argumentis: Argumentum primum. Ego vobis Euangelium conſtanter prædicavi: Ergo firmiter tenete meam doctrinam.

Accepiſtis] Arg. 2. Vos per fidem veritatem jam recepiſtis: Tenete ergo eam.

In quo ſtatis] Arg. 3. Tenuiſtis hanc doctrinam hactenus, & etiamnum eam profitemini: Tenete ergo.

Verſ. 2. *Per quod etiam, ſi retinetis quo ſermone vobis euangelizaverim, ſervamini: niſi ſi fruſtrà credidiſtis.*

Arg. 4. Per hoc Euangelium ſalutem eſtis conſequuturi, niſi fides veſtra fuerit hypocritica: Tenete ergo

Verſ. 3 *Tradidi enim vobis in primis quod & acceperam, Chriſtum videlicet mortuum eſſe pro peccatis noſtris, ſecundùm Scripturas:*

Verſ 4. *Et ſepultum fuiſſe, & excitatum tertio die, ſecundùm Scripturas:*

Arg. 5. Confirmans etiam præcedens: Quia quod prædicatum eſt, & à vobis creditum de CHRISTI morte & reſurrectione, &c. Divinitus revelatum eſt: Tenete ergo.

Chriſtum] Deinde ſpecialiter confirmat ipſorum fidem: Primo, de morte CHRISTI pro peccatis noſtris, quia ſecundum Scripturas prædicatur & creditur: 2. De ſepultura CHRISTI, quia etiam ſecundum Scripturas creditur; & denique de reſurrectione CHRISTI confirmat ipſorum fidem octuplici Teſtimonio: Primum teſtimonium eſt Scripturarum.

Verſ. 5. *Et viſum fuiſſe Cephæ, deinde duodecim illis.*

Verſ. 6. *Poſtea viſus eſt amplius quam quingentis fratribus ſemel, ex quibus plerique manent uſque adhuc, quidam autem obdormierunt.*

Verſ. 7. *Poſtea viſus eſt Iacobo, deinde Apoſtolis omnibus.*

2. Teſtimonium

2. Teſtimonium eſt Petri Apoſtoli qui redivivum CHRISTUM viderat.
3. Teſtimonium eſt duodecim Apoſtolorum ſimul congregatorum.
4. Teſtimonium eſt quingentorum Fratrum, quorum multi tum vivebant.
5. Teſtimonium eſt Jacobi.
6. Teſtimonium eſt Apoſtolorum omnium, qui ſecunda vicè omnes ſimul CHRISTUM redivivum viderunt.

Verſ. 8. *Ultimo verò omnium, velut abortivo viſus eſt etiam mihi.*

Verſ. 9. *Ego enim ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, propterea quòd perſequutus ſum Eccleſiam DEI.*

Verſ. 10. *Sed gratia Dei ſum id quod ſum: & gratia ejus erga me non fuit inanis, ſed amplius quam illi omnes laboravi: non ego tamen, ſed gratia Dei quæ mecum* eſt.

7. Eſt ipſius Pauli Teſtimonium, quod etiamſi ab aliquibus elevari poſſe videbat, propterea quod poſt CHRISTI obitum, & abitum in Cœlum, ſubitò quaſi fœtus abortivus ipſe extruſus eſſet in lucem Euangelii, ſimul etiam, quod propter vitam præcedentem in naturæ ſtatu, minimus Apoſtolorum cenſeri merito poſſet: gratiæ tamen in ſe collatæ reſpectu, oſtendit ſuum Teſtimonium comparari poſſe cum Teſtimonio reliquorum: quia gratia DEI tantò clarius erga ipſum quam erga alios Apoſtolos manifeſtabatur, quanto ipſius converſio, reliquorum Apoſtolorum converſione mirabilior fuit, & quanto gratia DEI, operatione in ipſo, & per ipſum, & ipſius ampliſſimos labores in Euangelio teſtatior, & illuſtrior erat illâ, quæ in aliis Apoſtolis ſe exeruit, effectorum reſpectu: Hujus excellentiæ laudem totam, in ſolidum tribuit DEI gratiæ, ſibi verò nullam gloriæ partem.

Verſ. 11. *Et ego igitur & illi ita prædicamus, & ita credidiſtis.*

Teſtimonium 8. Eſt conſenſus Pauli & reliquorum Apoſtolorum in prædicatione reſurrectionis CHRISTI, quibus omnibus teſtimoniis, ſuam fidem pro Sigillo appenderant Corinthii.

Secunda

Secunda Pars.

Verſ. 12. *Quòd ſi Chriſtus prædicatur ex mortuis excitatus eſſe, quomodo dicunt quidam inter vos non eſſe reſurrectionem mortuorum?*

Secunda pars Capitis, in qua probat doctrinam reſurrectionis ipſis prius traditam, veram eſſe, & dogma negantium reſurrectionem eſſe falſum. Theſis proponitur hoc verſu: argumenta ad probationem affert 15. quorum ſeptem priora ducuntur ab abſurdo ſeptuplici.

Verſ. 13. *Nam ſi reſurrectio mortuorum non eſt, Chriſtus quoque non eſt excitatus.*

Primum argumentum, & abſurdum primum; Ex ipſorum dogmate ſequitur CHRISTUM non reſurrexiſſe. Falſum ergo eſt: nam inter CHRISTUM caput & fideles qui membra ſunt, ea eſt connexio, ut negata reſurrectione horum, negetur etiam illius reſurrectio, & contra.

Verſ. 14. *Quòd ſi Chriſtus non eſt excitatus, inanis videlicet eſt prædicatio noſtra, inanis autem eſt etiam fides veſtra.*

2. Abſurdum & Arg. 2. per conſequens, Sequitur prædicationem Apoſtolorum inanem eſſe, ex ipſorum dogmate: falſum eſt ergo.

Vana] Abſurdum 3. & Arg 3. ſequeretur (inquit) fidem veſtram inanem eſſe, Ergo falſum eſt dogma: niſi enim CHRISTUS reſurrexiſſet, neque juſtitia, neque vita æterna, neque ulla alia reſurrectionis CHRISTI effecta, expectanda eſſent.

Verſ. 15. *Reperimur autem etiam falſi teſtes Dei, quoniam de Deo teſtificati ſumus, eum excitaſſe Chriſtum: quem non excitavit, ſi videlicet mortui non excitantur.*

Abſurdum 4. & Arg. 4. Sequeretur nos falſum teſtimonium dixiſſe, non tantùm de CHRISTO, ſed etiam de DEO ſuſcitatore CHRISTI, qui ſuſcitator CHRISTI non eſt, ſi reſurrectio non eſt. Ergo falſum eſt eorum dogma.

Verſ. 16. *Nam ſi mortui non excitantur, Chriſtus quoque non eſt excitatus.*

Ratio eſt, Quia ſi doctrina reſurrectionis noſtræ falſa eſt, etiam & doctrina de reſurrectione CHRISTI falſa eſt, nec conſiſtere poteſt.

Verſ. 17. *Quòd ſi Chriſtus non eſt excitatus, inanis eſt fides veſtra: adhuc eſtis in peccatis veſtris.*

Abſurdum

Abſurdum 5. & Arg. 5. Sequeretur etiam ex eorum dogmate, præter fidei veſtræ vanitatem vos adhuc in peccatis jacere, ſine redemptione, falſum eſt ergo: nam niſi redemptus reſurrexerit, redemptio nulla eſt, nec tolluntur peccata.

Verſ. 18. *Nempe & qui obdormierunt in Chriſto perierunt.*

Abſurdum 6. & Arg. 6 Sequeretur ex eorum dogmate qui negant reſurrectionem Sanctos demortuos periiſſe: Ergo falſum eſt.

Verſ. 19. *Si in hac ſolùm vita ſperamus in Chriſtum, miſerrimi omnium hominum ſumus.*

Abſurdum 7. & Arg. 7. Sequeretur ex eorum dogmate Chriſtianos eſſe omnium hominum miſerrimos: Quia non tantùm in vita futura, per hunc errorem præciditur illis ſpes beatitudinis, ſed etiam in vita præſenti, quia ſeipſos volentes religionis cauſa, ſtolidiſſimè plurimis incommodis objiciunt & commoditatibus privant, ſi reſurrectio futura non eſſet: falſum ergo & abſurdum eſt dogma negantium reſurrectionem.

Verſ. 20. *Nunc autem Chriſtus excitatus eſt ex mortuis: & primitiæ eorum qui obdormierunt factus eſt.*

Arg. 8. Ut primitiæ pignora ſunt & arrha meſſis futuræ, ita CHRISTI reſurrectio pignus & arrha eſt reſurrectionis ſanctorum demortuorum omnium.

Verſ. 21. *Quia enim per hominem mors, per hominem quoque reſurrectio mortuorum.*

Arg. 9. Quia non minus convenit DEI bonitati & ſapientiæ, filios gratiæ omnes reſtituere à morte per CHRISTUM hominem, quam convenit juſtitiæ & ſapientiæ ejus, per hominem Adamum, mortem intromittere in omnes filios naturæ, & contra, ſicut per Adamum mors fuit, ſic per CHRISTUM reſurrectio à mortuis futura eſt: Vera ergo noſtra doctrina de reſurrectione.

Verſ. 22. *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur,*

Arg. 10. Quia ſicut in Adamo mortui ſunt omnes ejus poſteri, Primo, judicialiter & tandem facto, Ita in CHRISTO omnes ipſius filii ſeu liberi, id eſt, fideles, judicialiter reſurrexerunt, & tandem facto reſurgent: Par enim ratio eſt ſententiæ judicis, & executionis ſententiæ utrobique.

Vers. 23. *Unusquisque autem suo ordine: primitiæ Christus, postea qui sunt Christi in adventu ipsius.*

Arg. 11. Quo etiam occurrit quæstioni: Cur CHRISTO suscitato, mortui illi qui sunt CHRISTI, nondum resurrexerint: responsio est & argumentum undecimum, oportere ordinem à DEO constitutum observari, id est, ut primum CHRISTUS instar primitiarum resurgeret, & postea messis Christianorum per CHRISTUM, in secundo ejus adventu: CHRISTUS (ut primitiæ) resurrexit primus, Ergo ejus membra, id est, omnes fideles (ut messis reliqua) resurgent.

Vers. 24. *Deinde erit finis, quum tradiderit regnum Deo ac Patri: quum aboleverit omne imperium, & omnem potentiam & virtutem.*

Hoc argumentum declarat, ostendendo ex instituto DEI, duo connexa esse tempore cum fine mundi, Traditionem regni scilicet à FILIO, in manus PATRIS, & Abolitionem omnis imperii, potentiæ & virtutis adversariæ: Cujus loci hic est sensus, Postquam CHRISTUS prostraverit, & evacuaverit omnes adversarias potestates, ut diabolum, mundum, reliquasque, cujuscunque demum ordinis fuerint, etiam eas potestates abolebit, eousque ut ipsius membris non poterint quicquam mali inferre, omnibus in infernum detrusis scilicet: deinde Ecclesiam omnibus numeris absolutam, quæ dicitur CHRISTI regnum à PATRE ipsi datum, præsentabit CHRISTUS, & in manus quasi tradet PATRI: Tertiò, regnandi modum, per media quæ jam adhibet in Ecclesia colligenda, & gubernanda deponet, quasi jam perfunctus officio MEDIATORIS: Quartò, Peractis omnibus quæ Ipsi peragenda commissa erant à PATRE, commissum etiam sibi regnum, in omnia quæ in mundo sunt, ad Redemptionis opus peragendum, Regnum (inquam) mediatorium tradet, & resignabit DEO suo, secundum humanitatem, & PATRI suo, secundum Divinitatem, non ut desinat immediate regere, sed ut cesset, mediatè, & sic regere ut prius: non ut desinat cum PATRE regnare, sed ut cesset tanquam deputatus à PATRE regnare, cum hostibus conflictari, aut laboriosam, seu tumultuosam provinciam in colligenda Ecclesia amplius administrare; alioqui enim regni ejus non est finis, imò verò gloriosior erit quam nunc est, regnandi ratio, cum devictis adversariis, sine Ministerio Angelorum vel Hominum, unà cum Patre & Spiritu, luce, dilectione, vita, & virtute suâ immediate implebit, & gubernabit omnes suos.

Vers. 25

Verſ. 25. *Nam oportet eum regnare uſque quo omnes inimicos ſubjecerit pedibus ejus.*

Verſ. 26 *Ultimus autem hoſtis abolebitur mors.*

Arg. 12. Confirmans ſenſum datum, oportet CHRISTUM regnare, donec aboleat omnes hoſtes ſuos, & mortem ut hoſtem ultimum. Ergo abolebit mortem, & per conſequens erit reſurrectio.

Verſ. 27. *Nam omnia ſubjecit ſub pedes ejus. Quum autem dicit omnia eſſe ei ſubjecta, palam eſt* hoc dici *excepto eo qui ſubjecit ei omnia.*

Ne quis cavilletur in voce *Omnia*, excipit DEUM è numero *Omnium* ſubjiciendorum CHRISTO, quia DEUS eſt qui reliqua omnia, præter ſeipſum, CHRISTO ſubjicit.

Verſ. 28. *Poſtquam verò ſubjecta fuerint ei omnia, tunc & ipſe Filius ſubjicietur ei qui ſubjecit ipſi omnia, ut Deus ſit omnia in omnibus.*

Quod porro illuſtrat, Quia tradito & depoſito regno CHRISTI meditatorio, ut jam dictum, ipſe FILIUS eſt ſubjiciendus DEO, qui ſubjecit Ipſi omnia, ut DEUS ſit omnia in omnibus, id eſt, CHRISTUS qua Homo, depoſitâ legatione Mediatoriâ, manifeſtabit pleniſſimè omnia quæ per ſe, ut hominem, facta ſunt, DEI potentiâ, authoritate, & nomine facta eſſe, ſeque qua Homo eſt, Patre minorem eſſe, & cum corpore ſuo, ſeu Eccleſia in æternum adunatum, PATRI ſubjectum eſſe; ut mediatione, & mediis, & inſtrumentis, & adjumentis quæ nunc adhibentur remotis, DEUS Triunus, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, immediate omnibus Sanctorum neceſſitatibus ſubveniat, & virtute ſit *omnia media* in omnibus Sanctis, omninoque omnium mediorum, inſtrumentorum, & adjumentorum neceſſitatem pleniſſimè præſentiâ ſuâ immediatâ, in perpetuum, ab omnibus Sanctis depellat: quorum omnium vicem plus quam ſupplebit; & ipſe erit, virtute & effectu, plus quam omnia illa, & quæcunque deſiderari poſſunt alia ad felicitatem feliciſſimam, in omnibus Sanctis.

Verſ. 29. *Alioqui quid facient qui baptizantur pro mortuis, ſi omnino mortui non excitantur, & cur baptizantur pro mortuis?*

Arg. 13. Ad probandam reſurrectionem futuram, in hunc ſenſum: Niſi reſurrectio futura ſit mortuorum, quem fructum reportabunt illi qui afflictionibus perſecutionis merguntur, pro mortuis aliquibus, *id eſt*, pro

Christo, & Sanctis demortuis, quorum resurrectionem defendentes Christi resurrectionem jam factam, & Sanctorum omnium futuram profitentur & defendunt. (Ita enim Verbum *Babtizari* sumitur; *Marc.* 10. 38. & Præpositio *pro*, *Act.* 9 16) absurdum autem est Martyrium patientes pro defensione resurrectionis mortuorum, frustrari spe suâ: Ergo erit resurrectio.

Vers. 30. *Et cur nos periclitamur omni momento?*

Arg. 14. Confirmans sensum præcedentis argumenti: Si absurdum non videtur operam ludere alios Martyres, absurdum existimabunt saltem omnes Christiani, nos Apostolos etiam operam ludere, qui prædicantes & sperantes resurrectionem mortuorum, in continuis vitæ periculis versamur: Ergo resurrectio erit.

Vers. 31. *Indies morior, per gloriationem nostram, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro.*

Hoc argumentum confirmat suæ experientiæ testimonio, seriò affirmans, quam certò gloriabantur ille, & Corinthii in Christo, tam certò se indies aliam atque aliam quasi mortem obire pro Euangelio, in nova capitis pericula indies conjectum.

Vers. 32. *Si secundùm hominem adversùs bestias pugnavi Epheſi, quæ mihi utilitas, ſi mortui non excitantur? Edamus & bibamus? cras enim morimur.*

Vers. 33. *Ne erretis: Mores bonos commercia corrumpunt mala.*

In specie profert exemplum periculi notabilis, in pugna cum bestiis Ephesi, in simplici sensu, & sicut homines accipiunt hanc phrasin ordinariò: damnare enim ad bestias usitatum erat mortis genus, quo etiam affectos fuisse Christianos constat ex historiis: hoc periculum adiisse Apostolum quid opus fuisset? quid juvisset, nisi resurrectio speranda & defendenda fuisset?

Comedamus] Arg. 15. Si mortui non resurgunt, optima esset gulosa Epicureorum religio, *edamus, bibamus, cras moriemur*, sicut aliqui inter ipsos porci jam grunnire incipiebant: At hoc absurdum. Ergo mortui resurgent. Vice assumptionis vetat: 1. Ne attendant putidis ultiusmodi loquutionibus, quæ ipsos possent, vel falsa doctrinâ, vel vitiosis moribus inficere.

Vers. 34. *Evigilate justè, & ne peccate: quidam enim Deum non norunt, ad pudorem vobis* incutiendum *loquor*

Deinde

Deinde inſinuando authores hujus erroris & fautores inter eos, ſtertere in ignorantiâ DEI, & in intemperantia cum corporali tum ſpirituali, hujus mundi voluptatibus inebriatos, idcirco hortatur ut juſtè expergiſcantur, id eſt, ut qui ad rem ſuam ſatis attenti erant, & ſibi placebant in acumine ſuo, excutiant ſocordiam, ingeniumque ad res bonas, & ſanctas convertant potiùs, interim ut pudendum omnibus objiciens quod terrent atheos illos erroris hujus doctores.

Verſ. 35. *At dicet aliquis, quomodo ſuſcitantur mortui? quali autem corpore prodeunt?*

Tertia pars capitis, in qua ſolvit tres objectiones adverſariorum: Prima, Videtur impoſſibile ut reſurgant mortui: quomodo enim fiet? Objectio 2. Deſcribere nemo poterit quali corpore ſint reſurrecturi: Objectio 3. *verſ* 51. Quid fiet viventibus in adventu DOMINI, illi enim quia non morientur, non poterunt reſurgere?

Verſ 35. *Demens, quod tu ſeminas, non viviſcit, niſi mortuum fuerit.*

Ad primam objectionem: Reſpondet, non eſſe impoſſibilem reſurrectionem mortuorum, quia ſemen quotannis moritur, & quaſi reſurgit.

Verſ. 37. *Et quod ſeminas, non corpus oriturum ſeminas, ſed nudum granum, pront inciderit, tritici aut alicujus ex reliquis granis.*

Verſ. 38. *Sed Deus ei dat corpus ut voluit, & ſingulis ſeminibus ſuum corpus.*

Ad ſecundam objectionem, Reſpondet, corpora ſubſtantiâ eadem, ſed qualitate diverſa reſurrectura: id confirmat quatuor modis: Primùm exemplo granorum, ſicut granum nudum, aridum, durum, &c. ſuſcitatur in ſubſtantiâ, & ſpecie idem, ſed qualitatibus diverſum, ſic etiam corpora ſubſtantiâ eadem, ſed qualitatibus diverſiſſima reſurgent.

Verſ. 39. *Non omnis caro, eadem caro: ſed alia quidem caro hominum, alia verò caro pecorum, alia verò piſcium, alia vero volucrium.*

Secundò, A pari exemplo carnium: Sicut DEUS poteſt producere, & quotidie producit non tantùm diverſa ſemina, ſed etiam, carnes diverſas ſpecie, nam omnis caro non eſt ejuſdem ſpeciei, ſic carnem eandem ejuſdem hominis poteſt reſuſcitare, & qualitates ejus mutare.

Verſ. 40. *Et ſunt corpora cœleſtia, & ſunt corpora terreſtria: ſed alia quidem cœleſtium gloria, alia verò terreſtrium.*

Verſ. 41.

Verſ. 41. *Alia gloria Solis, & alia gloria Lunæ, & alia gloria Stellarum, ſtella enim à ſtella differt in gloria.*

Verſ. 42. *Ita & reſurrectio mortuorum*: ſeminatur *corpus corruptioni obnoxium, excitatur incorruptibile*:

Verſ. 43. *Seminatur ignominioſum, excitatur glorioſum*: *ſeminatur infirmum, excitatur potens.*

Verſ. 44. *Seminatur corpus animale, excitatur corpus ſpirituale*: *eſt corpus animale, & eſt corpus ſpirituale.*

Tertiò, A pari ſtellarum & corporum terreſtrium differentia: Sicut DEUS Cœleſtia corpora Cœleſti, & terreſtria terreſtri gloriâ formata ornavit, & Cœleſtia corpora à ſe invicem gloriâ differentia conſtituit, ut in ſole, luna, & ſtellis eſt videre; ſic etiam in reſurrectione corpus, reſurgens gloriâ differet à corpore cadente, ſicut incorruptibile à corruptibili, decorum à fœdo, potens ab infirmo, & ſpirituale ab animali; *animale* corpus dicitur quod ab anima, animantium more, per media ciborum, elementorum, *&c.* vegetatur; *ſpirituale* verò corpus, quod retinens animam, à Spiritu DEI ſuſtentatur ſine mediis, ſicut Angeli.

Verſ. 45. *Ita etiam ſcriptum eſt, Factus eſt prior homo Adam anima vivens: poſterior autem Adam factus eſt Spiritus vivificus.*

Ultimam hanc differentiam corporis animalis & ſpiritualis repetitam explicat, & probat, (quia phraſis durior videri poſſet,) ducendo nos ad primum Adamum, ut ad origenem primi ſtatus in corpore animali, & ad CHRISTUM, ſecundum Adamum, ut ad originem ſecundi ſtatus in corpore ſpirituali, & comparat hos duos tripliciter: Prima comparatio, eſt in ſtatu oppoſito corporis animalis & ſpiritualis: Primus Adam factus eſt in animam viventem, non vivificantem, quæ vitam quidem haberet, ſed ſuſtentatam ut in aliis animantibus, cibo, potu, *&c.* Non vero quæ vitam continuaret corpori ſine alimentis; Sed CHRISTUS ultimus Adam factus eſt in Spiritum vivificantem, qui virtutem poſſet ſuis, per Spiritum ſuum communicare, ut ſine alimentis corporis, animæ cum corpore unio feliciſſima conſervari poſſit.

Verſ. 46. *At ſpirituale non eſt prius: ſed animale, deinde ſpirituale.*

Secunda comparatio in ordine; Primus Adam tempore præceſſit in naturali ſeu animali ſtatu corporis; Secundus Adam poſterior fuit in ſpirituali

tùali ſtatu corporis: imperfectior enim ſtatus debuit præcedere, ſic enim ſolet DEUS progredi ad perfectiſſima. Non dicit quod ſimpliciter Adam ſit prior CHRISTO, ſed quod animalis ſtatus primi Adami, ſit tempore prior in Adamo, in CHRISTO & in nobis. Spiritualis verò ſtatus qui eſt à CHRISTO, poſterior eſt.

Verſ. 47. *Primus homo è terra, pulvereus: ſecundus homo, ipſe Dominus è cælo.*

Tertia comparatio in ordine & dignitate perſonæ: *Primus homo*, merus homo, de terra terrenus eſt, cujus corpus de terra ortum, & in terram reſolutum eſt, & ſubſtractis alimentis neceſſariò reſolvendum erat, unde nobis nihil aliud præter terrenam vitam communicari poterat; *ſecundus Adam* verò, & homo eſt & Deus de cœlo, qui licet corpus de terra habeat, quia tamen etiam Deus eſt de Cœlo, eoque nomine cœleſtis dicitur, ſicut corpus ſuum (alioqui natura ſua terrenum & in pulverem reſolubile) potuit conſervare, ne videret corruptionem, & ſicut ex ſepulchro ſuſcitatum, Immortale ſeu Cœleſte, terrenorum ſubſidiorum minimè indigum, & omni ex parte glorioſum reddidit: Sic ſimiliter etiam corpora noſtra poterit talia reddere.

Verſ. 48. *Qualis pulvereus, tales & qui pulverei, & qualis ille cæleſtis, tales & cæleſtes.*

Ex his probat futuram mutationem qualitatum corporis, à terrenis qualitatibus ad Cœleſtes; ab animalibus ad ſpirituales, quatuor argumentis.

Argumentum primum, Qualis erat terrenus Adam, princeps generis noſtri, ſecundùm carnalem propagationem, tales nos ex terreno natos eſſe oportet, nempe mortales: Ergo qualis Adam Cœleſtis, (princeps noſter ſecundùm regenerationem & glorificationem,) poſt reſurrectionem eſt, nempe ſpiritualis, glorioſus, incorruptibilis, immortalis, tales nos ab eo regenitos poſt reſurrectionem eſſe oportet.

Verſ. 49. *Et ſicut geſtavimus imaginem terreni, geſtabimus et iam imaginem Cæleſtis.*

Arg. 2. De certitudine quod hoc ſit futurum: Quam certò geſtavimus imaginem primi Adami, in ſubſtantiæ qualitatibus, conformes ei facti animo, & corpore tam certo imaginem geremus ſecundi Adami, inſubſtantiæ qualitatibus glorioſis.

Verſ. 50.

Verſ. 50. *Hoc autem dico, fratres, carnem & ſanguinem non poſſe regni Dei hæreditatem conſequi, neque corruptionem conſequi incorruptæ naturæ hæreditatem*,

Arg. 3. Promiſſiones de noſtris corporibus glorificandis, ſeu de nobis in regnum DEI glorioſum introducendis, compleri oportet. At caro & ſanguis, hoc eſt, corpora noſtra, ut nunc ſunt corruptibilia, regnum DEI ingredi, ſeu in regnum glorioſum introduci non poſſunt, niſi aptata ad Cœleſtem illum ſtatum: Ergo corpora noſtra mutatis qualitatibus aptabuntur, ut in regnum gloriæ ingrediantur.

Corruptio] Hanc rationem confirmans addit Arg. 4. Corruptio ſeu corruptibile non poterit hæreditate conſequi, & poſſidere incorruptibilitatem: Ergo neceſſe eſt ut corpora in qualitatibus mutentur à corruptibilitate ad incorruptibilitatem:

Verſ. 51. *Ecce, myſterium vobis dico, Non omnes quidem obdormiemus, ſed omnes mutabimur.*

Objectio 3. Quid fiet viventibus in adventu DOMINI? Quomodo reſurgent, qui non morientur, ſed vivi comperientur à Judice in ejus adventu? Reſpondet aperiendo myſterium: nempe non omnes morituros, nec omnes reſurrecturos, ſed excipiendos eſſe eos, qui ſuperſtites ſunt futuri in adventu DOMINI, qui mutabuntur omnes in ſtatum immortalem perpetuò duraturum, vel in gloria, vel in cruciatibus, quæ mutatio futura eſt vice mortis & reſurrectionis.

Verſ 52. *Momento & jactu oculi, ad ultimam tubam (canet enim tuba) & mortui ſuſcitabuntur incorrupti, & nos mutabimur.*

Modum oſtendit, quod mutatio hæc futura ſit in jactu, vel in ictu oculi, hoc eſt, momento, omnibus vivis & mortuis horrendo claſſico citatis ad DEI judicium.

Verſ. 53. *Oportet enim hoc corruptioni obnoxium induere incorruptam naturam, & mortale hoc induere immortalitatem*,

Hujus mutationis duas reddit rationes: Prima, Quia oportet mortalitatem abſorberi ab immortalitate, & mortale corpus induere immortalitatem: Ergo mutabuntur qui vivi comperientur in adventu DOMINI.

Verſ. 54

Verſ. 54. *Quum autem hoc corruptioni obnoxium induerit incorruptam naturam, & mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet illud quod ſcriptum eſt, Abſorpta eſt mors ad victoriam.*

Verſ. 55. *Ubi tua, O mors, victoria? ubi tuum, O ſepulchrum, ſtimulus?*

Ratio 2. Quia oportet impleri vaticinium Prophetæ *Hoſeæ*, *Cap.* 13. *verſ.* 14. qui plenam victoriam de morte & ſepulchro reportandam prædixit: Ergo mutationem patientur vivi in adventu DOMINI, quæ vicem mortis ſupplebit.

Verſ. 56. *Stimulus verò mortis eſt peccatum: vis autem peccati, Lex.*

Ut hæc victoria major appareat, inſinuat victoriam reportandam eſſe etiam de peccato & Lege, abſque quibus nihil poſſet in nos ſepulchrum, nihil mors; nam niſi Legi ſatisfiat, manet peccatum, manet ira, manet mors. Poſtquam autem Legi eſt ſatisfactum pro nobis, tollitur ira & peccatum, quo ſolo ut aculeo armatur mors, ad lethalem punctionem nobis infligendam: exarmata autem mors, triumphatur & aboletur.

Verſ. 57. *Sed Deo ſit gratia, qui dedit nobis victoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.*

Hujus victoriæ duplicem uſum oſtendit: primus eſt, ut gratiæ agantur DEO, qui per CHRISTUM conceſſit nobis victoriam in mortem, peccatum, & Legem, imò verò CHRISTI victoriam imputavit nobis, & fecit noſtram, nam pro nobis mortuus eſt, & pro nobis per reſurrectionem, victoriam de morte conſequutus eſt, ut nos victores redderet.

Verſ. 58. *Itaque, fratres mei dilecti, firmi eſtote, immoti, abundantes in opere Domini ſemper, quum ſciatis laborem veſtrum non eſſe inanem in Domino.*

Alter uſus hujus doctrinæ eſt, ut ſub ſpe præmii gratuitò donandi, in die reſurrectionis, conſtantes perſeveremus in fide Euangelii, & gnaviter incumbamus fructibus fidei ferendis, quia in reſurrectione retribuet nobis DOMINUS, quod apud homines deperditum eſt, videlicet operum bonorum præmium.

Caput decimumſextum.

Ultimi Capitis tres ſunt partes: in prima continetur ultimus Epiſtolæ articulus, de collecta in uſum pauperum Judæorum faciendâ, ad verſum 5. In ſecundâ habetur Concluſio, continens res magna ex parte familiares, ad verſ. 19. In tertiâ ſalutationes Sanctorum commemorantur, ad finem.

Verſ. 1. *PORRO de collecta in Sanctos, quemadmodum conſtitui Eccleſiis Galatiæ, ita & vos facite.*

Quod ad collectam attinet; fames prædicta ab Agabo, *Act.* 11. 28. & ſimul perſecutio, urgebant Eccleſias in Judæa degentes, quapropter hortati ſunt Apoſtoli qui Hieroſolymis agebant, Paulum & Barnabam, ut collectam fieri curarent inter gentes, ad neceſſitates pauperum Judæorum ſublevandas, *Galat.* 2. 20. de hac collecta hîc agit, jubens, ut Die Dominico, quo Chriſtiani omnes vacabant à laboribus, & publicè conveniebant ad DEI cultum, in ærarium publicum ſinguli per ſe conferrent, abſque pompa, pro unuſcujuſque facultate.

Rationes ſuaſionis ſunt ſex: Prima ratio ab exemplo aliarum Eccleſiarum, nominatim earum quæ erant in Galatia, quibus idem officium incumbebat, eademque præcepta data ſunt.

Verſ. 2. *Primo quoque die hebdomadis unuſquiſque veſtrûm apud ſe reponat, recondens quod pro Dei benignitate licuerit: ut quum venero, tunc collectæ fiant.*

Ratio 2. Quia nihil requiritur quod ipſis ſit grave vel iniquum, ſed ut ſingulis ſeptimanis ſemel, tempore & loco ad rem opportuno, quiſque conferat pro ſuæ proſperitatis (quam à DEO obtinuerit) menſura; facilis autem erat ratio qua collecta fieret publicè diebus Dominicis, & tamen ſinguli apud ſe, id eſt, nemine de ſumma conſcio, eleemoſynam ſeponerent, nempe ſi judicaverimus imitatos eſſe exemplum veteris Eccleſiæ in collectis faciendis, poſita ciſta perforata in aditu domus, in qua ad DEI cultum conveniebant.

Ne cum venero] Ratio 3. Quia ipſe ad eos venturus erat, cogniturus de ipſorum obedientia: Hîc etiam habetur ratio 4. Ne ſi rem neglexerint, vel diſtulerint, unparati inveniantur, cum Apoſtolus venerit, & tempore minus idoneo collectam faciant, majori cum difficultate & diſpendio.

Verſ. 3

Verſ. 3. *Poſtquam autem acceſſero, quoſcunque probaveritis per Epiſtolas, hos mittam, ut perferant beneficentiam veſtram in Hieruſalem.*

Ratio 5. Objectioni occurrens, quia ne metus ſit de collectâ rectè impendendâ, Ecce deferendam Hieroſolymas, collectam committam ſolis probatis viris, à vobiſipſis eligendis, quos ego unà vobiſcum mittam cum Epiſtolis.

Verſ. 4 *Quòd ſi res digna fuerit ut, & ipſe proficiſcar, mecum proficiſcentur.*

Ratio 6. Quia res hæc adeo mihi eſt cordi, ut paratus ſim non modo legatos veſtros per Epiſtolam commendare Eccleſiis quæ ſunt in Judæa, ſed ſi operæ pretium futurum fuerit, etiam cum iis quibus negotium committetis, proficiſci ipſe ſtatui.

Secunda Pars.

Verſ. 5. *Veniam autem ad vos quum Macedoniam tranſiero. (Macedoniam enim pertranſibo.)*

Verſ. 6. *Apud vos autem fortaſſe permanebo, aut etiam hybernabo: ut vos me proſequamini quocunque proficiſcar.*

Verſ. 7. *Nolo enim vos nunc in tranſcurſu videre: ſed ſpero temporis aliquantum manſurum* me *apud vos, ſi Dominus permiſerit.*

Secunda pars Capitis eſt Epilogus Epiſtolæ, continens magna ex parte res familiares, quæ etiam ad Corinthiorum ædificationem ſpectabant: Articuli hujus concluſionis ſunt ſex; Primus articulus de ipſius ad eos adventu, cujus ſpem facit, *verſ.* 5. & ſuæ apud eos commorationis, in amicitiæ mutuæ confirmandæ, & ipſorum conſolationis occaſionem, ſi voluerit Deus, *verſ.* 6, 7.

Verſ. 8. *Permanebo autem Epheſi, uſque ad Pentecoſten.*

Verſ. 9. *Nam oſtium mihi apertum eſt magnum, & efficax, & adverſarii multi.*

Cur differat adventum, & Epheſi porrò ſubſiſtere cogitet, uſque ad Feſti Judaici tempus, quod in eum uſque diem obſervabant Judaizantes, rationes reddit duas: 1. Quia Deus apertum oſtium magnum, ſeu occaſionem amplam & paratam, multos lucrifaciendi, ſeu ad Euangelium convertendi obtulerat, & laboribus ipſius perſpicuè benedicebat,

quod vocat *oſtium efficax*: Altera ratio, quia propter adverſariorum turbam ipſius præſentia maximè requirebatur, & Satan ipſo abſente multùm nocuiſſet.

Verſ. 10. *Quòd ſi venerit Timotheus, videte ut ſinè ſit apud vos: opus enim Domini operatur, ut & ego.*

Verſ. 11. *Ne quis igitur illum pro nihilo habeat: ſed proſequimini eum cum pace, ut veniat ad me; expecto enim eum cum fratribus.*

Articulus 2. In quo ſtudioſè commendat ipſis Timotheum, ſi ad ipſos veniet, tanquam chariſſimum filium ſuum, (qui filius dicitur Apoſtoli, quia in Euangelio prædicando inſiſtebat vestigiis Apoſtoli, Deo ſanctè ſerviens, ſicut Ille) ut eum ab injuriis tutarentur, honorificè tractarent, deducerent revertentem, cuſtodirent à periculis in via, ut ad ſe ſalvus reverteretur.

Verſ. 12. *Porrò de Apollo fratre multum precatus ſum eum, ut iret ad vos cum fratribus: ſed omnino non fuit ei voluntas nunc venire: venturus eſt autem cum tempus opportunum habuerit.*

Articulus 3. In quo ne ægrius ferrent Corinthii, quod Apoſtolus dum ipſe veniret, non miſerit Apollo Euangeliſtam, hominem ipſis familiarem, qui rigaverat plantationem Apoſtoli inter ipſos, purgat ſe, quod per ſe non ſteterit, quominus venerit, ſed ſpem facit interim ipſius adventus, cum occaſio opportuna oblata fuerit.

Verſ. 13. *Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, eſtote fortes.*

Verſ. 14. *Omnia veſtra cum charitate fiant.*

Articulus 4. In quo hortatur ad officia Chriſtianorum militum quinq; 1. Ut etiamſi neque ipſe, neque Apollo venturus fuerit, interea perpetuas excubias agant, ne Satan ſocordes, vel terrenis curis inebriatos, incautos opprimat: 2. Ut in fide conſtantes ſint, doctrinæ veritatem firmitèr tenentes, & Christo per fidem agglutinati: 3 Ut ſe viros præſtent in omni certamine adverſus adverſarios fidei & ſalutis ſuæ: 4. Ut in Dei virtute animi robur colligant, ne fracti malis unquam ſuccumbant: 5. Ut rerum omnium cum Eccleſiaſticarum, tum civilium, inter ſe moderatricem ſtatuant charitatem, publicæ utilitati in omnibus ſervientes.

Verſ. 15. *Precor autem vos, fratres, noſtis familiam Stephanæ eſſ. primi-*

eſſe primitias Achaiæ, & ſeſe in miniſterium ſanctis addixiſſe:

Verſ. 16. *Ut & vos ſubjiciamini talibus, & omnibus operam ſuam conferentibus & laborantibus.*

Articulus 5. In quo commendat illis Stephanam cum familia ejus, quæ in Diaconatus munere exequendo ipſum adjuvabat, ut in honore habeant ipſum & familiam ipſius: Primò, Quia inter primos nomina dederant CHRISTO: 2. Quia ultro ſuum ſervitium obtulerant Eccleſiæ Corinthiacæ in Diaconatu, idque ordine obſervato, qui in Diaconis conſtituendis requirebatur, ſicut verbi vis inſinuat: rogat igitur Apoſtolus, ut his ſubjecti, honorem debitum, ſeu convenientem ipſorum miniſteriis exhibeant; Subjectionem hìc non tam politicam, reſpectu muneris, quam moralem intelligit, qua reverentes & obſequentes nos præbemus iis, qui virtute præſtant; interim non excludimus ſubjectionem quæ muneris causa debetur diaconis, qui una cum reliquis preſbyteris res Eccleſiaſticas adminiſtrant, in quibus rebus Stephanas cum familia ſua ſervièbat.

Verſ. 17. *Gaudeo verò de adventu Stephanæ Fortunati & Achaici, quoniam abſentiam veſtram hi ſuppleverunt*.

Verſ. 18. *Refecerunt enim ſpiritum meum ac veſtrum. Agnoſcite itaque qui ſunt hujuſmodi.*

Articulus 6. In quo laudat miſſionem trium fratrum à Corinthiis ad ſe, quia vices Corinthiorum in ipſius viſitatione ſuppleverant; *Refocillaſſe* dicuntur *Spiritum* & Apoſtoli & Corinthiorum, quia ſicut gratum fecerant Corinthiis qui eos miſerant, ſic & Apoſtolo etiam ad quem miſſi ſunt, quapropter æſtimari vult tantò pluris & hos, & ſimiles ipſorum.

Tertia Pars.

Verſ. 19. *Salutant vos Eccleſiæ Aſiæ, Salutant vos in Domino multum Aquila & Priſcilla, cum Eccleſia quæ eſt domi ipſorum.*

Verſ. 20. *Salutant vos fratres omnes. Salutate alij alios oſculo ſancto.*

Tertia pars capitis, in qua poſt ſalutatos Corinthios: 1. Nomine Epheſiorum & reliquarum Eccleſiarum in Aſia: 2. Nomine Priſcillæ & Aquilæ & familiæ ipſorum, verſu 19. 3. Nomine fratrum comitum ſuorum, qui in ipſius conſortio degebant. Jubet, prout orientalibus mos erat, ut ſe invicem ſalutantes oſculo, ſicut nos dextrarum conjunctione,

ſine

ſine dolo aut diſſimulatione, ſanctè id præſtent, & reliqua mutuæ dilectionis ſigna.

Verſ. 21. *Salutatio manu mea Pauli,*

Deinde Epiſtolam hanc ab amanuenſi deſcriptam, cum ſalutatione ſua, manu propria obſignat, ut genuina cognoſcatur; Quia enim ipſius temporibus fictæ erant Epiſtolæ Apoſtolorum nomine, 2 *Theſſ.* 2. 1. Idcirco opus erat ut ſigno aliquo, Eccleſiis manifeſto, diſcernerentur.

Verſ. 22. *Si quis non amat Dominum Ieſum Chriſtum, ſit anathema maranatha.*

In Epiſtolæ clauſula, oſoribus & inimicis CHRISTI occultis, & apertis, maledicit Apoſtolica authoritate, idque uſitatis extremæ execrationis vocibus; hac enim ſolenni formulâ, *Maranatha*, id eſt, DOMINUS venit, Eccleſia teſtata eſt ſe omnibus officii ſui partibus erga virum ejuſmodi perfunctam eſſe: Deinceps ab eo de communi conſilio abſtinere, eumque DEI judicio extremo, ſeu adventui DOMINI, ut deploratæ inter homines ſpei, permittere; Interim Apoſtolus his verbis non excommunicat hypocritas ab externa ſocietate Eccleſiæ, ſed minatur extremum exitium, niſi reſipiſcant.

Verſ 23. *Gratia Domini Ieſu Chriſti ſit vobiſcum.*

Verſ. 24. *Charitas mea cum omnibus vobis in Chriſto Ieſu. Amen.*

Denique poſt Apoſtolicam benedictionem, pro authoritate ſua Corinthiorum Eccleſiæ applicatam, ſpecialem amorem ſuum erga eos ſignificat, ut apud ſe ſtatuere poſſent, omnia quæ in hac Epiſtola deſcripta ſunt, ſive in ipſorum reprehenſionem, ſive exhortationem, à dilectione profecta eſſe.

EXPOSITIO

EXPOSITIO ANALYTICA
Epiſtolæ *Pauli* Poſterioris, ad *Corinthios*,

Summarium.

NON caruerat prior Epiſtola ſuo fructu apud Corinthios pleroſque, ſed erant tamen aliqui, præſertim vaniloqui Doctores, qui perſtiterunt in ſua contumacia, & Apoſtoli authoritatem non tantùm ipſi contempſerunt, ſed etiam publicè auſi ſunt ſe cum illo comparare, & ſeipſos illi præferre, Apoſtolique dignitatem cum detrimento Euangelii, apud populum quantum poterant imminuere. Hos ut compeſceret, & omnia in Corinthiorum Eccleſia melius conſtituta inveniret in ſuo adventu, ſcripſit hanc ſecundam Epiſtolam, quæ tota ferè apologetica eſt.

Præter exordium & epilogum, Epiſtolæ tres ſunt partes: In prima, poſtquam removit ſcandalum crucis ſibi impoſitæ, & ſuſpicionem alienati ſui animi à Corinthiis, Cap. 1. & 2. defendit miniſterium ſuum, Cap. 2. & Cap. 3. Suamque in Miniſterio conſtantiam & fidelitatem probat, Cap. 4. & Cap. 5. additâ hortatione ut Miniſterii ſui fructus ferant, Cap. 6. deque ſua in ipſos benevolentia ſibi perſuadeant, Cap. 7.

In ſecunda parte Epiſtolæ hortatur, ut collectam faciant in uſum afflictorum, fratrum Judæorum, Cap. 8. & 9.

In tertia parte authoritatem ſuam vendicat, à contemptu & aſperſionibus falſorum doctorum, qui ut Apoſtolus vileſceret, apud Corinthios laborabant, Cap. 10. & ſanctè adverſus eos gloriatur, Cap. 11. & 12. ſuamque authoritatem formidabilem, ſimul & amabilem Corinthiis ſtudet reddere, Cap. 13.

Caput Primum.

CApitis *duæ ſunt partes præter inſcriptionem Epiſtolæ: In prieri removet ſcandalum crucis & afflictionum, quibus non ita pridem premebatur, ad* verſ. 11. *In ſecunda parte, removet ſuſpicionem alienati ſui animi à Corinthiis, ad finem.*

Inſcriptio

Inscriptio Epistolæ quæ vicem supplet exordii, vers. 1. & 2. *parandi Corinthiorum animos ad rectè accipiendum quæ scribebat, inservit, quinque in eum finem insinuatis rationibus.*

Vers. 1. *Paulus Apostolus Iesu Christi per Dei voluntatem, & Timotheus frater, Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, unà cum sanctis omnibus qui sunt in tota Achaia.*

Ratio prima: Quia Paulus author Epistolæ, erat Apostolus Iesu Christi, & summæ in Ecclesia authoritatis: Ratio 2. Quia non assumpsit hunc sibi honorem (sicut falsi aliqui fratres mentiebantur se esse servos Christi, cum à Deo non essent missi) sed speciali Dei voluntate consequutus erat hunc honorem. Ratio 3. Quia Timotheum secum testem vocaverat adversus eos, nisi hanc Dei veritatem à se scriptam admitterent. Ratio 4. Quia quod scripturus erat, non ad Ecclesiam Corinthiacam tantùm, sed ad omnes Ecclesias & Sanctos in reliqua Achaia pertinebat, nempe assertam hanc quam scripturus erat veritatem cognoscere.

Vers. 2. *Gratia sit vobis & pax à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo.*

Ratio 5. In salutatione, seu benedictione Apostolicâ, comprehensa: Quia Paulus author Epistolæ, dignitatem Ecclesiæ Corinthiacæ, nolebat imminui quovis modo, etiamsi corruptissimos sciret homines, in illius Ecclesiæ societate, non latere tantùm, sed etiam apertè se ipsius Apostoli inimicos prodere: sed Ecclesiam quæ erat Corinthi pro vera Ecclesia constanter habebat, cui pro authoritate sua, Euangelii benedictionem applicare, eique omnia bona comprecari non dubitabat. Ideireo ea quæ scribebat, cum ea animi submissione & benevolentia qua par erat, accipere tenebantur.

Prima Pars.

Vers. 3. *Benedictus Deus ac Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater inquam illæ misericordiarum: & Deus omnis consolationis author:*

Prima pars Capitis, in qua probat Apostolus Corinthios non debere ipsum, crucis vel miseriarum nomine despicere, idque argumentis duodecim.

Argumentum

Argumentum primum, In mediis afflictionibus compertum habeo DEUM Patrem maximè misericordem, & consolatione omnigenâ abundantissimum, adeo ut causam potius habeam benedicendi DEO, quam quærendi de calamitatibus, à DEO immissis. Ergo afflictionum nomine non debetis offendi, vel me despicere.

Vers. 4 *Consolans nos in omni oppressione nostra, ut possimus positos in quavis oppressione consolari, ea ipsa consolatione qua nos ipsos Deus consolatur.*

Arg. 2. Per hanc in afflictionibus experientiam, aptior redditus sum ad consolationem ministrandam aliis afflictis: Ergo non debetis in me offendi, &c.

Vers. 5. *Nam sicut abundant perpessiones Christi in nobis, ita per Christum abundat etiam, consolatio nostra.*

Arg. 3. Afflictiones sunt Martyrii pars, & pro Euangelio, seu CHRISTO cum honore mihi inflictæ, ita ut CHRISTI afflictiones dici possint, participativè: Nam quæ Martyribus infliguntur, CHRISTUS sibi imputat, ut *Act. 9. Saul, Saul, cur me persequeris?* Ergo, &c.

Nospsos] Arg. 4. CHRISTUS testimonium tulit (ex tempestiva & superabundanti mensura consolationis in meipsum, collatâ in afflictionibus,) ærumnas, quas perpetior, propter Euangelii defensionem inflictas esse mihi: Ergo non debetis, &c.

Vers. 6. *Sive autem premimur, id sit pro vestra consolatione ac salute, quæ effictur in tolerantia earundem perpessionum, quibus & nos afficimur: sive consolationem accipimus, id sit pro vestra consolatione ac salute: & spes nostra firma est de vobis:*

Arg. 5. Illæ afflictiones, & similiter consolationes tendebant ad utilitatem Corinthiorum, qui in fide confirmari, & variis modis ædificari ad salutem, & nominatim consolationem capere, per experientiam Apostoli poterant: Ergo non debebant in Apostoli cruce offendi.

Quæ agit vel efficaciter producit.] Arg. 6. Quia salus Corinthiorum efficaciter promovenda erat, per ejusdem generis afflictionum tolerantiam, per quas afflictiones, ut per viam, ad gratis datam salutem, ipsis contendendum erat: Ergo tenebantur Corinthii Apostolum propter afflictiones, quas patiebatur minimè despicere.

Et spes] Arg. 7, Spes certa est de vobis quod neque sitis nos despe-

cturi, neque afflictiones quas perpetiemini male laturi; Tenemini ergo, noſtram de vobis ſpem non fruſtrare.

Verſ. 7. *Quòd ſciamus vos ſicut ſocii eſtis perpeſſionum, ita etiam ſocios fore conſolationis.*

Arg. 8. Novi vos & conſortes factos eſſe noſtarum afflictionum per ſympathiam, & conſortes futuros conſolationum noſtrarum: Ergo tenemini, nos ob afflictiones quas perpetimur minimè deſpicere.

Verſ. 8. *Non enim volumus vos ignorare fratres, de oppreſſione noſtra quæ nobis evenit in Aſia, nos ſummè gravatos fuiſſe ſuprà vires, adeò ut pertæſum animi penderemus etiam quòd ad vitam,*

Verſ. 9 *Sed ipſi apud nos decretum mortis habuimus, ne confideremus in nobiſipſis, ſed in Deo qui mortuos excitat:*

Verſ. 10. *Quique ex tanta morte liberavit, & liberat: in quem ſperamus nos adhuc etiam liberatum iri:*

Arg. 9. A ſpeciali exemplo & nupera ſua experientia in Aſia, Tantùm abeſt, ut me pudeat afflictionum mearum, ut cupiam earum magnitudinem ab omnibus intelligi, & meam etiam in illis infirmitatem, ut Deus magis glorificetur: Ergo non debetis me ob afflictiones deſpicere. Afflictionis magnitudinem, & ſuam infirmitatem manifeſtat in eo, quod in Epheſino tumultu, de quo *Act.* 19. 23. vel ſimili aliquo periculo, inops fuerit conſilii, quomodo vitæ periculum evaderet, ut qui intus, & in animo ſuo certam mortem expectabat.

Ne confideremus] Arg. 10. Didici ex hac experientia & ſimilibus, mihi ipſi diffidere, & Deo ſoli inniti. qui ex præſentiſſima morte eripere poteſt morientes, & mortuos etiam excitare, in quem etiam finem, Deus me in periculum conjecit: Ergo non debetis meam afflictionem deſpicere.

Speramus] Arg. 11. Experientiâ hac nuperâ, & ſimilibus, excitavit in me Deus firmam ſpem, de liberatione mea in tempore futuro, etiam ſi in novas calamitates inciderem: Ergo ob præteritas afflictiones non debetis me deſpicere.

Verſ. 11 *Vobis etiam unà pro nobis operam conferentibus deprecandum, ut donum ex multis perſonis in nos collatum, per multos celebretur gratiarum actione pro nobis.*

Arg 12.

Arg. 12. Quia cognitio periculi & liberationis excitatura erat Corinthios inter alios ad precandum pro ipso, & sic ad impetrandum à DEO ipsius liberationem in futuro, & per consequens etiam ad gratiarum actionem ampliorem, per multos DEO reddendam: Quibus argumentis consideratis non poterant Corinthii Paulum ob afflictiones quas passus erat, contemnere, saltem non debebant in eo offendi.

Secunda Pars.

Vers. 12. *Nam gloriatio nostra hæc est, testimonium videlicet conscientiæ nostræ, quòd cum simplicitate & sinceritate Dei, non cum sapientia carnali, sed cum gratia Dei versati sumus in mundo, potissimùm autem apud vos.*

Secunda pars Capitis, in qua suspicionem alienati sui à Corinthiis animi (quam excitasse, & frivolis argumentis fovisse videntur ipsius adversarii pseudapostoli) removet, & probat non debere eos suspicari morum ipsius mutationem, aut animum ab ipsis alieniorem, idque sex argumentis, post quæ solvit objectiones quæ contrà afferebantur ab adversariis, duas vel tres.

Argumentum primum, In quo simul reddit rationem, cur ipsius salus debeat omnibus esse commendata, & simul probat se eundem manere quem Corinthii experti erant, tot mensium probatione, quot ipse inter eos commoratus erat; In simplicitate & synceritate sancta, constanter ita me gessi, ut qui DEO & conscientiæ meæ, & omnium hominum me probaverim: Ergo non est quod suspicemini morum meorum, aut affectus erga vos mutationem.

Non cum] Arg. 2. Confirmans superius. Fons conversationis meæ erat gratia DEI, quæ sibi similis & constans est, & non versipellis illa prudentia, quâ carnales homines suorum commodorum causâ simulant erga alios studium, quo planè destituuntur. Ergo non suspicandum vobis est de meorum morum, aut affectus erga vos mutatione.

Vers. 13. *Non enim alia scribimus vobis quàm quæ legitis, aut etiam agnoscitis. Spero autem vos etiam ad extremum agnituros:*

Confirmat quod dixit, & simul addit Argumentum tertium: Quia facta ipsius scriptis & dictis respondebant (in quo taxare videtur adversarios qui aliter se gerebant, ut etiam in superiori argumento) quod

probat teſtimonio ipſorum Corinthiorum, qui licet ſuſurris adverſariorum aliquantulum turbarentur, agnoſcebant tamen ipſius ſinceritatem & conſtantiam, & porro poſtea erant agnituri, ut ſperabat: Non ergo ſuſpicandum ſiniſtrè quicquam de morum ipſius mutatione.

Verſ. 14 *Sicut & aliquatenus agnoviſtis nos gloriationem veſtram eſſe, quemadmodum & vos noſtra eſtis, in diem Domini Jeſu.*

Arg. 4. Quia aliqua ex parte (etiamſi non ea confidentia contra Pſeudapoſtolos qua decuit) gloriabantur Corinthii ſe ab Apoſtolo converſos fuiſſe, & Apoſtolus gloriabatur de iis, ut de Apoſtolatus ſui fructu, & gloriaturum porro ſe ſperabat in die Judicii: Ergo nulla cauſa ſuſpicionis de alienatione animi ipſius ab iis.

Verſ. 15. *Itaque hac fiducia prius volui ad vos venire, ut ſecundam gratiam haberetis:*

Verſ. 16. *Et per vos tranſire in Macedoniam, & rurſum à Macedonia venire ad vos, & à vobis deduci in Judæam.*

Arg. 5. Quia ipſi propoſitum firmum ſtabat proficiſcendi ad Corinthios in mutuæ benevolentiæ fiducia, ut converſionis primum beneficium cumularet, confirmatione fidei, tanquam ſecundo beneficio; & ut indicia benevolentiæ ipſorum erga ſe ab iis, in officiis quæ enumerat, etiam acciperet ad dilectionis mutuæ incrementum: Non ergo ſuſpicandum, &c.

Verſ. 17. *Hoc igitur quum deliberarem, nunquid levitate ſum uſus? aut num quæ delibero, ſecundùm carnem delibero, ut ſit apud me Etiam & Non?*

Arg. 6. Per ſolutionem objectionis propoſitum: Adventum meum ad vos diſtuli diutius quam voluiſſem, non ex levitate animi in vos mutati, ſed ut poſtea patebit, ex dilectione erga vos, ut vobis parcerem, quos cenſuris Eccleſiaſticis caſtigare oportuiſſet, ſi ad vos prius veniſſem. Non ergo ſuſpicandum eſt, alienatum meum à vobis animum eſſe. Objectio proponitur iis terminis quibus adverſarii ipſum calumniabantur, quaſi vanum, & levem, inſtar irregenitorum & carnalium loquentem, & promittentem quæ non ſtatuerat præſtare, ſicut qui leviter promittunt, & leviter mutant conſilium, cujus neque dictis, (& per conſequens)

ſequens) neque doctrinæ conſtiterit certitudo aliqua, & cui idcirco fides non erat adhibenda.

Verſ. 18. *Imò fidelis Deus* novit *ſermonem noſtrum apud vos non fuiſſe Etiam & Non.*

Reſpondet objectioni, & quia plus cavet ne doctrinæ imputetur quicquam, quam ne ipſius famæ derogetur, reſpondet primum de doctrina, & confirmat ejus veritatem quinque rationibus: Ratio prima: Quia cum doctrina ipſius fuerit DEI verbum, veram fuiſſe neceſſe erat: quia DEUS verus & fidelis eſt, cujus dictata ſolùm apud eos docebat, non vero modò affirmans, modò negans idem, ſicut qui ſibi non conſtant, modo *etiam*, modo *non*. Idcirco de veritate doctrinæ, non erat illis dubitandum.

Verſ. 19. *Nam Dei filius Ieſus Chriſtus, qui inter vos per nos prædicatus eſt, id eſt, per me & Sylvanum ac Timotheum, non fuit Etiam & Non, ſed fuit Etiam in ipſo.*

Ratio 2. Nihil aliud continebat mea doctrina, & collegarum meorum quam unum IESUM CHRISTUM, qui eſt DEI filius immutabilis, & æterna ſemper ſibi conſtans veritas. Ergo de doctrina mea non eſt dubitandum.

Verſ. 20. *Quotquot enim ſunt promiſſiones Dei, in ipſo ſunt Etiam, & in ipſo ſunt Amen, ad Dei gloriam per nos.*

Ratio 3. Confirmans ſuperiorem. Omnes DEI promiſſiones in CHRISTO & per CHRISTUM ſunt ratæ, immutabiles, & completa: partim quatenus eſt Filius DEI, per quem omnia facta ſunt: partim quatenus eſt Mediator Θεανθρωπος, qui promiſſam redemptionem noſtri complevit, & merito ſuo impetravit, ut bona promiſſa præſtentur nobis, & reipſa nobis applicat. Ergo prædicatio noſtra quæ nihil aliud continet, neceſſario firma eſt, nec de ea dubitandum.

Ad Dei gloriam] Ratio 4. Sicut promiſſiones DEI ſunt *etiam* & *Amen* in CHRISTO, id eſt, ratæ & completæ reipſâ; ſic ut *etiam* & *Amen*, id eſt ratæ & completæ eſſe agnoſcantur, & prædicentur per nos, vel à nobis, ad gloriam DEI facit, qui non niſi in CHRISTO promiſſiones tuas compleri vult: Ergo tam firma eſt prædicatio noſtra, quam certa eſt DEI glorificandi ratio in CHRISTO, nec de ea dubitandum.

Verſ. 21.

Verſ. 21. *Porrò qui nos confirmat vobiſcum in Chriſtum, & qui unxit nos*, Deus eſt.

Verſ. 25. *Qui etiam obſignavit nos, deditque arrhabonem Spiritus in cordibus noſtris.*

Ratio 5. DEUS author eſt hujus fidei noſtræ in CHRISTUM, confirmans & noſtram Apoſtolorum prædicationem, & veſtram Corinthiorum, (quotquot ſynceri eſtis) fidem, partim communicando Spiritus dona varia, quaſi unctionem à CHRISTO, partim ſigillum ſuum quaſi noſtræ fidei viciſſim intus appendendo, dum certos reddit de Evangelii veritate, & gaudium excitat ineffabile & glorioſum, quod eſt quaſi arrha futuræ felicitatis: Ergo prædicatio noſtra firma eſt, nec de ea dubitandum eſt.

His omnibus argumentis penſitatis, nulla ratione ſuſpicari poterant Corinthii quod prædicationi Apoſtoli tot modis divinitus confirmatæ, quicquam falſitatis aut incertitudinis ſubeſſe potuerit, atque ita occurrit objectioni, quatenus ad doctrinæ veritatem labefactandam tendebat.

Verſ. 23. *Ego verò teſtem Deum invoco in animam meam, me* idcirco *nondum veniſſe Corinthum, ut vobis parcam.*

Jam ſolvit objectionem, quatenus ipſius æſtimationem & mores attingebat, cauſam veram cur non venerit ad eos reddendo, nimirum ut dato reſipiſcentiæ ſpatio, Corinthiis parceret, id eſt cohiberet ſe à ſeveriori ipſorum tractatione, quam præſens exercere coactus fuiſſet; & dictum juramento confirmat, quia ſic rei gravitas exigebat, non ergo levitate morum diſtulerat promiſſum ſuum ad eos adventum.

Verſ. 24. *Non quòd dominemur veſtræ fidei, ſed* quòd *adminiſtri ſimus gaudij veſtri, nam fide ſtatis.*

Hinc oritur alia objectio: Ergo te ut Dominum fidei noſtræ oſtentas, quaſi punire poſſes quando vis? Reſpondet negando dominium, & affirmando miniſterii poteſtatem, eamque ad bonum Eccleſiæ accommodandam, ut tempeſtivis cenſuris, pro CHRISTI voluntate adhibitis, reſipiſcentes, tandem gauderent. Negati dominii in fidem ipſorum, rationem reddit, quia fides eſt vinculum conjunctionis cum CHRISTO, per quam fidem, in gratia DEI, in jure & titulo ad CHRISTUM, in poſſeſſione præſentium, & in ſpe futurorum bonorum ſtamus, idcirco fides non admittit

admittit Dominum ullum præter DEUM, homines vero admittit duntaxat, ut Miniſtros DEI.

Caput Secundum.

Capitis duæ ſunt partes: in prima pergit apologiam texere, de conſtanti voluntate ſua erga Corinthios, ad verſum 14. *In altera inchoat apologiam pro miniſterio ſuo, ad finem.*

In prima, ſuperioribus argumentis ad probandum animum ſuum à Corinthiis minimè alienatum, addit indicia benevolentiæ ſuæ in eos, octo.

Verſ. 1. *HOc autem mihi faciendum judicavi, ne rurſus ad vos cum triſtitia veniam.*

Indicium primum, Quod cauſa mutati conſilii, de adventu ſuo ad eos fuerit, ne triſtitiam afferret Corinthiis, in adventu ſuo coactus ſeverius ipſorum mores caſtigare, quos emendatos cupiebat prius quam veniret.

Verſ. 2 *Nam ſi ego triſtitia vos afficiam, quis eſt qui exhilaret me, niſi ipſe qui triſtitia afficitur ex me.*

Indicium 2. Quod tanta fuerit ipſi cum Corinthiis ſympathia, ut nequiret niſi ipſis hilaribus gaudere, nec temperare ſibi à triſtitia, quamdiu quiſquam inter eos per eum contriſtatus maneret.

Verſ. 3. *Et hoc ipſum vobis ſcripſi, ne, quum venero, triſtitiam captam ex iis de quibus oportebat me gaudere: confiſus de vobis omnibus, meum gaudium, omnium veſtrum* gaudium *eſſe.*

Indicium 3. Quod ipſa ſcriptio, non tantùm ſuperioris Epiſtolæ, ſed etiam hujus ſecundæ Epiſtolæ, eo fine ſuſcepta fuerit, ne ſi veniſſet ad eos, & impœnitentes comperiſſet præter triſtitiam de ipſorum peccato, coactus fuiſſet accerſere ſibi novam triſtitiam, quam neceſſaria ſeveritas illis, & ſibi ipſi eſſet creatura.

Confiſus] Indicium 4. Quod perſuaſum habuerit, gaudium ſuum ipſis etiam Corinthiis gaudii materiam fuiſſe, & ipſorum gaudia ſibi & illis communia eſſe.

Verſ.

Verſ. 4. *Nam ex multa oppreſſione & anxietate cordis, ſcripſi vobis per multas lacrhymas: non ut triſtitia afficiamini, ſed ut cognoſcatis charitatem quam habeo abundantiſſimam erga vos.*

Indicium 5. Quod ſuperior Epiſtola, quæ neceſſario aſperior erat, non ſine lachrymis ab ipſo exarata fuerit, & eo quidem fine, ut teſtatam faceret ſuam erga eos propenſiſſimam voluntatem, non ut eos triſtitia afficeret.

Verſ. 5. *Quòd ſi quis triſtitiam attulit, non mihi triſtitiam attulit, ſed quadantenus (ne illum aggravem) vobis omnibus.*

Indicium 6. Benevoli ſui animi erga Corinthios, Quod Apoſtolus nihili fecerit triſtitiam quam inceſtuoſus ipſi creaverat, præ mœrore illo quem accerſiverat omnibus Corinthiis; Addit (*Ex parte*) quia triſtitia hæc jam converſa erat in gaudium, per reſipiſcentiam inceſtuoſi, idcirco mitigandi cauſa ſe addidiſſe dicit (*ex parte*) propter inceſtuoſum jam reſipiſcentem, ne ei jam in ſe gravato, onus adjiceret, ſi peccatum nimis aggravaret

Verſ. 6. *Sufficit iſtiuſmodi homini iſta objurgatio à pluribus profecta.*

Indicium 7. Quod jam paratus ſit inceſtuoſum pœnitentem, in gratiam recipere, & ſic documentum lenitatis ſuæ, & manſuetudinis dare, ut appareat priorem ſeveritatem non niſi à dilectione, & ſtudio utilitatis Eccleſiæ Corinthiacæ proveniſſe. In quem finem hujus inceſtuoſi caſtigationem, authoritate multorum (id eſt, Eccleſiæ gubernatorum, conſciâ & conſentiente Eccleſiâ) inflictam, & hactenus incumbentem, poſquam jam conſtabat eum reſipuiſſe ſufficere pronunciat.

Verſ. 7. *Ut è contrario potius vos* ei *condonetis*, eumque *conſolemini*, *ne quo modo redundante triſtitia abſorbeatur* vir *hujuſmodi.*

Ut lenitatem ſuam erga inceſtuoſum pœnitentem demonſtret, ſuadet ut ab Eccleſia Corinthiaca rurſum in gratiam recipiatur, additis ſex rationibus.

Ratio prima, Quia tenentur reſipiſcenti ignoſcere offenſam, eumque conſolari, non minus quam impœnitentem tenebantur excommunicare.

Ne quo] Ratio 2. Quia alioqui periculum erat, ne nimia triſtitia abſorberetur, niſi jam reſipiſcentem in gratiam reciperent.

Verſ. 8.

Verſ. 8. *Quapropter precor vos ut ratam faciatis in illum charitatem.*

Ratio 3. Quia (ſic potiſſimùm rogati ab Apoſtolo) teſtatum facere ſuum erga eum amorem tenentur, oſtendendo ſcilicet ſe excommunicaſſe hominem illum, non ut perderent, ſed ut per reſipiſcentiam ſalvum eum facerent.

Verſ. 9 *Nam in hunc finem etiam ſcripſi, ut cognoſcerem probationem veſtri*, id eſt, *an ad omnia obedientes ſitis.*

Ratio 4. Quia hoc modo ſe in omnibus Apoſtoli dicto obedientes demonſtraturi erant, ſicut prius in excommunicando, ſic etiam nunc, eum ab excommunicationis vinculo ſolvendo, in quo obedientiam ipſorum probabat Apoſtolus.

Verſ. 10. *Cui verò condonatis, & ego* condono; *nam & ego ſiquid condonavi, cui condonavi, propter vos id feci, in conſpectu Chriſti, ut ne ſuperemur à Satana.*

Verſ. 11. *Non enim illius machinationes ignoramus.*

Ratio 5. Quia Apoſtolus in gratiam Corinthiorum veniam illi conceſſerat, & cuivis condonaturus erat; Æquum ergo erat ut illi propter Apoſtolum huic ignoſcerent.

Superemur] Ratio 6. Ne per Satanæ aſtutiam damnum pateretur Eccleſia, niſi ei jam reſipiſcenti ignoſcerent, nimia enim ſeveritate in deſperationem, vel in ſeceſſionem ab Eccleſia adduci poſſent peccatores, per Satanam, cujus artes & doli ad nocendum, non latent Eccleſiam.

Verſ. 12 *Porrò quum veniſſem Troadem ad prædicandum Evangelium Chriſti, etiamſi oſtium mihi apertum erat per Dominum, non habui relaxationem in ſpiritu meo: eo quòd non inveniſſem Titum fratem meum:*

Verſ. 13 *Sed quum illis valedixiſſem, abii in Macedoniam.*

Indicium 8. Conſtantis benevolentiæ ſuæ in Corinthios, Quod nuſquam quieſcere potuerit etiam magna ſpe promovendi Euangelii oblata, ut in Troade, donec ex Tito quem Corinthum miſerat de ipſorum rebus cognoviſſet, cujus conveniendi cauſa profectus eſt in Macedoniam, ut certior de rebus Corinthiorum per eum fieret, & an maturum eſſet adhuc veniendi ad Corinthios tempus, diſceret: Quibus omnibus indiciis

propenſæ ſuæ in Corinthios voluntatis, conſideratis, Apoſtolus ſibi perſuadet remotum iri ſuſpicionem alienati ab iis animi ſui.

Secunda Pars.

Verſ. 14. *Deo autem gratia, qui facit ut ſemper triumphemus in Chriſto: & odorem notitiæ ſuæ manifeſtum facit per nos omni in loco.*

Secunda pars Capitis, in qua ſuum Miniſterium defendit, & commendabile probat, quinque argumentis, obiter inſinuans ſe non fuiſſe otioſum, ſed in opere DOMINI cum fructu occupatum, dum ab eis abeſſet.

Argumentum primum, Quia ipſius Miniſterio CHRISTUS, & ipſe in CHRISTO, de hoſtibus triumphabat, eripiendo ex poteſtate Satanæ plurimos, eoſque adducendo ad fidem Euangelii.

Odorem] Arg. 2. Quia per ipſius Miniſterium quicunque tandem fuerit ſucceſſus, ſuavitas Euangelii, & efficacia manifeſtata eſt ubique locorum, dum CHRISTI cognitio vitam vitalem ſpirabat, qua vivificati ſunt peccatores, & ad DEUM converſi.

Verſ. 15. *Nam Chriſti bona fragrantia ſumus Deo in iis qui ſervantur, & in iis qui pereunt:*

Verſ. 16. *His quidem, odor mortis ad mortem: illis verò, odor vitæ ad vitam: & ad hæc quis idoneus?*

Occupando objectionem, quod multis fœterent Apoſtoli, ſimul & ipſorum prædicatio, reſpondet & addit Arg. 3. Quod tamen ipſi Apoſtoli, cum ipſorum Miniſterio, DEO accepti fuerint, & per CHRISTUM gratum odorem DEO obtulerint, non minùs in convictione & perditione reproborum, quibus Euangelium per accidens odor erat mortis, quam in credentium & ſalvatorum fide & ſalute, quibus Euangelium erat & natura ſua, & effectu proprio, odor vitalis ad ſalutem.

Quis par] Arg. 4. Quia cum pauci eſſent idonei & ſufficientes Miniſtri, (ut interrogatio oſtendit) quorum Miniſterium ſecundet & acceptet DEUS, ipſe erat in numero eorum qui ad hæc quæ dicta ſunt, idonei facti ſunt; tacitè perſtringens Pſeudapoſtolos, qui non erant idonei Miniſtri ad peccatorum converſionem, quantumvis ſe Apoſtolis præferebant.

Verſ. 17

Verſ. 17. *Non enim, ut plerique, cauponamur ſermonem Dei, ſed ut ex ſinceritate, ſed ut ex Deo, in conſpectu Dei de Chriſto, loquimur*

Confirmat proximum argumentum, apertiùs notans adverſarios ſuos & æmulos, ſimulque addit Arg. 5. à diſſimilitudine ſui, & multorum prædicatorum: illi ſi non admiſcebant falſam doctrinam, veræ tamen doctrinæ admiſcebant affectus ſuos, ambitioni & avaritiæ ſuæ inſervientes, & in hominum gratiam doctrinam flectentes: Apoſtolus verò 1. *In ſinceritate*, id eſt, neque falſam doctrinam, neque pravos affectus admiſcens: 2. *Ex Deo*, id eſt, cum fiducia & authoritate, cognoſcens unde veniat: 3. In conſpectu DEI, id eſt, teſtem adhibens DEUM, & DEI gloriam intuens. 4. In CHRISTO, id eſt; in CHRISTI virtute, & virtutis ipſius agnitione, loquebatur: Ex quibus ſequitur commendabile fuiſſe ipſius Miniſterium, & minimè contemnendum.

Caput Tertium.

Pergit Miniſterium ſuum adverſus obtrectatores defendere.

Partes Capitis ſunt duæ. In prima probat Miniſterium ſuum commendabile eſſe, quinque Argumentis, ad verſ. 6. In ſecunda illuſtrat & confirmat ultimum argumentum, comparatione Miniſterii Legalis ſeu Fœderis Operum, & Evangelici, ſeu Fœderis Gratiæ.

Verſ. 1. *INcipimus rurſus noſipſos commendare? num egemus, ut nonnulli, commendatitiis epiſtolis apud vos, aut à vobis commendatitiis?*

Argumentum primum commendationis Miniſterii ſui, continens etiam purgationem ſui ab inanis gloriæ deſiderio.

Adeo perſpecta eſt omnibus Eccleſiis Miniſterii mei efficacia, ut opus non habeam à quoquam, vel à vobis, vel ab aliis, ullis literis commendatitiis, neque hæc dico quod inani gloriæ ſtudeam, ſed ut in veſtrum bonum, Miniſterium meum adverſus inimicos meos defendam: Ergo commendabile eſt meum Miniſterium.

Verſ. 2. *Epiſtola noſtra vos eſtis, inſcripta in cordibus noſtris, quæ intelligitur & legitur ab omnibus hominibus:*

Arg. 2. Quia veſtra converſio, O Corinthii, ad fidei profeſſionem, per Miniſterium meum, ſufficit in conſcientia mea & veſtra, pro Epiſtola commendatitia, quæ apud omnes intelligitur & agnoſcitur.

Verſ. 3. *Dum palàm fit vos eſſe epiſtolam Chriſti ſubminiſtratam à nobis, inſcriptam non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, ſed in carneis tabulis cordis.*

Arg. 3. Per confirmationem prioris. Quia meum Miniſterium fuit efficax, non tantum ut vos adduceret ad profeſſionem fidei, ſed etiam ad veſtri regenerationem ſalutiferam, per Spiritus CHRISTI ſpecialem operationem, hoc eſt quod dicit eos eſſe Epiſtolam, quam ipſe CHRISTUS, per ejus Miniſterium exaravit, ſcribendo voluntatem ſuam in ipſorum cordibus, per Spiritum ſanctum, multo excellentiori ratione quam ſcribi ſolet aliquid atramento, in carta vel tabulis lapideis.

Verſ. 4 *Fiduciam autem hujuſmodi habemus per Chriſtum apud Deum:*

Verſ. 4. *Non quòd idonei ſimus ex nobiſipſis ad cogitandum quicquam, velut ex nobiſipſis, ſed quòd idonei ſumus:* id *ex Deo eſt:*

Arg. 4. Quia ipſe, ut fidelem ſervum decet, hanc gloriandi fiduciam totam acceptam refert non ſibi, ſed DOMINO ſuo, JESU CHRISTO, in DEI conſpectu.

Quod argumentum illuſtrat, partim confitendo ſuam impotentiam naturalem etiam ad cogitandum bonum, ſeu ad minima initia boni operis, nedum ad convertendum Corinthios, partim agnoſcendo gratiam DEI, ut fontem ſufficientiæ ſuæ, quod aptus ſit, ad tantam gratiam aliis impertiendam.

Verſ. 6. *Qui etiam fecit ut idonei eſſemus miniſtri novi Teſtamenti, non literæ, ſed Spiritus, nam litera occidit, Spiritus autem vivificat.*

Arg. 5. Quia ipſius Miniſterium eſt Miniſterium novi fœderis, non legis ſeu fœderis operum. Hoc argumentum confirmat ſeptuplici utriuſque Miniſterii comparatione.

Secunda

Secunda Pars.

Non litere] Comparatio prima: Miniſterium legis, ſeu fœderis operum eſt literæ tantùm ſcriptæ, vel voce prolatæ, ſine efficacia, ſine omni ſpirituali virtute ad præſtandum quod jubet: Miniſterium verò Euangelii, ſeu fœderis gratiæ per CHRISTUM, eſt Miniſterium Spiritus, quia ſecundum & per illud miniſtratur Spiritus ſanctus, quo vivificatur auditor, & viribus donatur ad amplectendum id quod propomitur.

Occidit] Comparatio ſecunda, confirmans priorem. Miniſterium legis operum, ſeu literæ ſcriptæ, convincit de peccato tantùm, & occidit peccatorem, pronunciando in eum ſententiam mortis. Miniſterium vero Euangelii, ſeu Gratiæ in novo fœdere, oſtendit liberationem à peccato, abſolvit peccatorem, & ſic ei affert vitam.

Verſ. 7. *Quòd ſi mortis miniſterium literis informatum in ſaxis, fuit glorioſum, adeò ut non poſſent intueri filij Iſrael in faciem Moſis, propter gloriam vultus ejus, quæ abolenda erat*,

Verſ. 8. *Quî non potius miniſterium Spiritus erit glorioſum?*

Lapidibus] Comparatio 3. Lex operum miniſtrans tantùm mortem, (nam ſecundum hoc fœdus nemo juſtitiam vel vitam conſequitur) in lapidibus inſculpebatur, ad ſignificandum quod per ipſam cor non emolliatur, non renovetur: ſed mortuum maneat: Euangelium verò gratiæ in carneis tabulis cordis ſcribitur, hoc eſt in cordibus vi Spiritus ſancti, vivificatis & emollitis, ita imprimitur, ut virtus divinæ gratiæ, in omnibus cordis expreſſionibus diſcerni poſſit.

Glorioſum] Comparatio 4. Miniſterium fœderis operum, quod eſt Miniſterium mortis in omnes qui peccarunt, glorioſum quidem erat, ut in Moſe apparuit, (nam etiam in puniendis peccatis glorioſa eſt juſtitia) ſed Miniſterium novi fœderis, quod eſt Miniſterium Spiritus vivificantis, magis eſt glorioſum, nam ut in Moſe legis maledictionem in peccatores pronunciante, ſplendebat gloria corporalis: in CHRISTI vero facie peccatores ex gratia liberantis, ſplendet. O quanta gloria ſpiritualis!

Verſ. 9. *Nam ſi miniſterium condemnationis* fuit *glorioſum, multo magis miniſterium juſtitiæ abundat gloria*,

Comparatio

Comparatio 4. Legis seu Veteris Fœderis Operum Ministerium, est Ministerium condemnationis ob peccatum, & propterea gloriosum quidem: sed Ministerium Euangelii, seu Novi Fœderis, est Ministerium justitiæ CHRISTI, & absolutionis à peccato, & propterea tantò gloriosius, quantò absolutio & justitia, superant condemnationem & peccatum. Quoniam ex Fœdere Operum omnes arguimur peccati, omnes condemnamur, & morti obnoxii reddimur, idcirco ejus Ministerium vocatur Ministerium peccati, condemnationis, & mortis.

Vers. 10. *Etenim quod glorificatum fuit, ne glorificatum quidem fuit hac in parte,* id est, *quod ad superantem gloriam attinet.*

Comparatio 5. Ministerium Legis, licet gloriosum fuerit, tam longè superatur à gloria Ministerii Euangelii seu Gratiæ, ut gloriosum non mereatur dici, sed evanescat prorsus in comparatione, sicut gloria stellarum absorbetur apparente Sole: Euangelii vero Ministerium simpliciter & excellenter est gloriosum.

Vers. 11. *Nam si quod aboletur, fuit gloriosum, multo magis est gloriosum id quod manet.*

Comparatio 6. Ministerium Fœderis Operum, respectu Ceremoniarum annexarum, gloriam temporalis dispensationis tantùm habebat, quia tantisper duraturum erat, dum homines in Ecclesiæ infantia convicti peccatorum, & impotentiæ suæ ad seipsos liberandum, ad CHRISTUM confugere docerentur, & quasi pædagogi manu ducerentur, quæ ratio docendi Ecclesiam jam adultam, & sub splendore Euangelii revelati degentem, tollitur ut inutilis: Ministerium verò Novi Fœderis gloriam habet permanentem, in gloriosum CHRISTI adventum usque.

Vers. 12. *Itaque quum ejusmodi spem habeamus, multa in loquendo evidentia utimur: Nec sumus sicut Moses qui imponebat velamen faciei suæ, ne intuerentur filij Israel in finem ejus quod aboletur:*

Comparatio 7. Ministerium Novi Fœderis planum & perspicuum est, ita ut ejus Ministri, planè & confidenter possint prædicare viam salutis, habentes CHRISTUM jam revelatum, qui venturus olim sperabatur: Ministerium vero legis, ut in typo Mosaicæ ministrationis apparebat, obscurum erat, & typis involutum.

Imponebat] Hanc comparationem persequitur ad finem Capitis, poste-

riorem

riorem ejus partem illustrans, ad versum ultimum, in hunc sensum. Moses Minister Legis aversus à Tabernaculo, ab Altari, ab Arca, & Propitiatorio, facie velata alloquens populum significabat, & typicè referebat Legalis Fœderis Operum, ejusque Ministerii à CHRISTO separati naturam, & figurabat etiam cæcitatem populi sub Legali Fœdere, quia CHRISTUM non cernebant finem esse legis, & Ceremoniarum temporalium jam abolitarum.

Vers. 14. *Itaque obcaluerunt mentes illorum, nam usque ad* diem *hodiernum, in lectione Veteris Testamenti manet non retectum velamen illud, quod per Christum tollitur*:

Vers. 15. *Sed ad hunc usque diem quum legitur Moses, velamen cordi eorum impositum est*:

Observat Apostolus quod cœcitas etiam nunc cernatur in Judæis, qui dum Vetus Testamentum legunt, nihil præter velum Ceremoniarum vident, quia velum Ignorantiæ & Infidelitatis manet super mentes eorum, quod velum, per typum veli externi faciem Mosis obtegentis repræsentatum, in CHRISTO aufertur ab omnibus fidelibus, qui in CHRISTO sunt; nam justitia, vita, virtus, & omnis denique gratia & gloria, in lucem profertur, & fidelibus communicatur in CHRISTO: verum super corda incredulorum Judæorum, hoc velum manet huc usque.

Vers. 16. *Postquam autem conversum fuerit ad Dominum, tolletur velamen.*

Spem facit conversionis Judæorum, quando per DEI gratiam cor Israelitarum, vel Mosis doctrina jam velata convertetur ab iis ad DEUM, id est, referetur secundum suam typicam significationem ad CHRISTUM, qui finis est Legis: tum velum Ignorantiæ, & obscuritatis Ceremoniarum auferetur ab iis, sicut ablatum est velum à facie Mosis, quando introiit ad DEUM inter cherubinos sedentem; ut perspicuè Dominum DEUM suum, & Salvatorem videant CHRISTUM, eumque verum esse Legis totius finem agnoscant.

Vers. 17. *Dominus verò Spiritus ille est: ubi autem Spiritus ille Domini, illic libertas.*

Hujus ratio redditur, quia: 1. CHRISTUS est Spiritus, seu anima Ceremoniarum omnium, utpote res spiritualis per illas significata: 2. CHRISTUS est etiam Spiritus seu anima Legis Moralis, quia est

Legis

Legis complementum, in quo ſolo perfecta Legis juſtitia reperitur: 3. CHRISTUS eſt Spiritus, quia vivificat credentes in novam obedientiam, & vitam æternam, eoſque à peccato & miſeria liberat: nam cum dicitur, *Ubi Spiritus Chriſti Domini eſt, ſeu ubi Chriſtus eſt, ibi libertas*, intelligenda eſt libertas, non ab obedientia Præceptorum, ſed à Jugo Ceremoniali, à ſervitute Peccati, & Jugo Fœderis Legalis, omniumque malorum quæ ex ipſius violatione ſequuntur; libertas inquam fidelibus datur per Spiritum Euangelii, ſaltem quod ad jus attinet, licet non ſemper quoàd ſenſum, nec unquam ante vitæ finem, quoàd plenam poſſeſſionem: licet enim altà voce proclamet Spiritus, apertam nobis eſſe januam, ut ex carcere exeamus, nos tamen propter fidei imbecillitatem ſegniter eximus. Atque hæc eſt explicatio primæ partis comparationis de Miniſterio Legis.

Verſ. 18. *Nos autem omnes retecta facie gloriam Domini ut in ſpeculo intuentes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam ſicut a Domini Spiritu.*

Sequitur alterum membrum comparationis de Miniſterio Euangelii in credentibus, quod in hunc ſenſum proponitur. Nos verò qui per Miniſterium Euangelii credimus in CHRISTUM, remoto velo Ceremoniarum & ignorantiæ; remoto velo infidelitatis, & duritiei cordis, liberè admittimur ad perſpicuè conſpiciendum CHRISTUM, & gloriam gratiæ DEI in illo, lucentem in Euangelio, ut in ſpeculo; & fide intuentes CHRISTUM, ſanctificamur, & magis magiſque beati reddimur in conformitate cum CHRISTO, aucti indies per gradus, ab una menſura gloriæ, ſeu ſanctitatis in aliam, idque per potentem operationem SPIRITUS Sancti. Sanctificatio vocatur gloria, quia ſanctificatio initium eſt glorificationis, per eam enim reparatur DEI in nobis imago, quæ noſtra gloria eſt.

Caput

Miſterium ſuum pergit defendere. Capitis duæ ſunt partes, In prima probat ſuam in Miniſterio fidelitatem, ſeu ſinceritatem, ſeptem Argumentis, ad verſum 6. In ſecunda, confirmat ſeptimum Argumentum, ſolvendo objectiones de ſcandalo Crucis ſibi incumbentis, ad finem.

Verſ. 1. *PRopterea quum miniſterium hoc habeamus, prout miſericordiam conſequuti ſumus, non ſegneſcimus:*

Argumentum primum, Conſcientia adeo glorioſi Miniſterii mihi commiſſi ex miſericordia DEI, efficax redditur ad ſuſtinendum me, ne ſuccumbam malorum oneri in munere meo fungendo, utque invictus pergam, pro menſura gratiæ mihi datæ. Hinc ergo apparet me ſincerum eſſe & fidelem. Modeſtiæ cauſa adjungit alios, ſed ipſe in certamine potiſſimùm ab adverſariis petebatur.

Verſ. 2 *Sed abdicavimus turpitudinis tegumenta, non incedentes cum calliditate, neque falſantes ſermonem Dei, ſed declaratione veritatis commendantes noſipſos apud omnem conſcientiam hominum, in conſpectu Dei.*

Arg. 2. Renunciavi ambitioni, avaritiæ, cæteriſque pudendis affectibus, quibus aliqui clam indulgentes, tegunt hoc dedecus ſuum in latebris, ſub aliis atque aliis velis & prætextibus. Ergo ego fidelis ſum.

Non cum] Arg. 3. Non ambulavi in aſtutia doloſè tractans DEI Verbum, vel illud ad hominum affectus inflectens & attemperans, ut Pſeudapoſtoli faciunt. Fidelis ſum igitur.

Declaratione] Arg. 4. Tam candidè me geſſi, in perſpicua prædicatione Verbi DEI, ut cogantur omnium hominum conſcientiæ, meam integritatem agnoſcere, cujus rei teſtem etiam DEUM habeo: Fidelis ergo ſum.

Verſ. 3. *Quòd ſi tectum eſt Euangelium noſtrum, iis qui pereunt, tectum eſt:*

Verſ. 4. *In quibus Deus hujus ſeculi excæcavit mentes*, id eſt, *infidelibus, ne irradiet eos lumen Euangelii gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei.*

Objectio; At qui fit, ut non intelligatur doctrina tua à tot ſapientibus & potentibus, ſi adeo perſpicuè docetur? Reſpondet ignorantiam Euangelii tam apertè ipſis explicati, Argumentum eſſe non obſcuritatis doctrinæ, ſed incredulitatis in auditore, & perditionis ſequuturæ, ex incredulorum à DIABOLO (cui ſervit mundus) excæcatione. DIABOLUS enim cæcos infideles portò excæcat, ne DEUM in CHRISTO ſe nobis offerentem videant; ne in Euangelio ſplendentem, ad ſalutem aſpiciant CHRISTUM, qui DEUM alioqui inviſibilem, doctrina ſua, & manifeſtatis in carne, ſuis virtutibus quaſi in aſpectum noſtrum produxit, ut DEUM in CHRISTO, verâ DEI PATRIS imagine cernamus.

Verſ. 5. *Non enim noſipſos prædicamus, ſed Chriſtum Ieſum Dominum: nos autem, ſervos veſtros propter Ieſum.*

Arg. 5. Fidelitatis Apoſtoli. Ego (inquit) gloriam CHRISTI ſolius quæro, & CHRISTUM ſolum DOMINUM in Eccleſia agnoſco, me verò, & reliquos Prædicatores, ut Miniſtros non ſolùm CHRISTI, ſed etiam populi ipſius, prædico, ut CHRISTUS ſolus emineat: Fidelem ergo me oſtendo.

Verſ. 6. *Quoniam Deus qui dixit ut è tenebris lux ſplendeſceret*, is eſt, *qui ſplenduit in cordibus noſtris, ad* præbendum *lumen cognitionis in facie Ieſu Chriſti*

Arg 6. confirmans ſuperius, In quo comparat ſuam converſionem à Phariſaiſmo, creationi lucis ex tenebris; DEUS qui omnipotenti Verbo ſuo eduxit lucem ex tenebris, non minori efficacia me perditum erui ex tenebris Phariſaiſmi & peccati, & Luce glorioſi FILII ſui CHRISTI, cor meum illuminatum, adeo potenter permovit, ut non poſſim non communicare cum aliis, glorioſam hanc mihi datam cognitionem gratiæ DEI, in CHRISTO manifeſtè lucentem: Fidelem me ergo oportet eſſe.

Verſ. 7. *Habemus autem theſaurum hunc in teſtaceis vaſculis, ut ejus virtutis præſtantia ſit Dei, & non ex nobis:*

Arg. 7. DEUS meam in omnibus exercitiis infirmitatem oſtendendo, & ſimul ſuum robur in me ſuſtentando ſub afflictionibus crebris, & conſtantem me hucuſque præſtando, commendatam omnibus reddit meam fidelitatem. Fidelem me ergo poſſum affirmare.

Secunda

Secunda Pars.

HOC Argumentum ita tractat, ut interim ſolvat duas objectiones, ut ſcandalum Crucis tollat.

Teſtaceis] Objectio prima, Interim miſera tua, & contemptibilis, & abjecta eſt vitæ conditio, ut vaſis cujuſdam teſtacei. Reſpondet quatuor modis: Primò, verum quidem eſſe, ſe vas teſtaceum, fragile & contemptum eſſe, ſed Theſaurum tamen Gratiæ, ſeu Cognitionis Euangelii, quo alii diteſcant, continere.

Sit Dei] Deinde reſpondet, DEI ſapientiâ id evenire, ne gloria converſionis & ſalutis tot hominum aſcriberetur Apoſtolorum virtuti, ſed ut tota DEO cederet illibata, nam tantò magis conſpicua eſt DEI potentia in magnis operibus, quantò inſtrumentorum apparet impotentia evidentiùs.

Verſ. 8 *Dum in omnibus premimur, at non coarctamur: hæſitamus, at non prorſus hæremus.*

Verſ. 9. *Perſequutionem patimur: ſed in ea non deſerimur: dejicimur, at non perimus.*

Reſpondet 3. Temperari ſibi afflictiones omnes, & ſuſtineri ſe à DEO in omnibus, ut non deſtituatur DEI ope, non ſuccumbat oneri, non deſerat DEUM, non deſperet, non deſeratur à DEO, non deſtituatur vel pereat, nihil ergo refert quam infirmus ſit in ſe. *Affligimur*, inquit, *at non coarctamur*, hoc eſt, Undique premimur rebus adverſis, non tamen ita redigimur in anguſtum, ut comprimamur, ſed DEI ope ſervamur in mediis preſſuris. *Hæſitamus, ſed non prorſus hæremus*, id eſt, Dubitamus aliquando quid facto opus ſit in vitæ periculis, non tamen adeo deſtituti ſumus, ut omnis conſilii inopes ſimus.

Perſequutionem patimur, ſed non deſerimur, id eſt Permittit nos DEUS ab hoſtibus Euangelii agitari, & malè mulctari, ſed neque permittit nos occidi, ante tempus ab eo conſtitutum, neque conſolationes ſuas à nobis ſubtrahit. *Dejicimur, at non perimus*, id eſt, Aliquando videmur illico periturі, DEO tamen opitulante cuſtodimur, ne pereamus.

Verſ. 10. *Quolibet mortificationem Domini Ieſu in corpore circunferentes, ut etiam vita illa Ieſu in corpore noſtro manifeſta fiat.*

Reſpondet 4. In CHRISTI gloriam cedere afflictiones ſuas, eo quod in iis imago CHRISTI patientis, & morientis conſpicienda ſit, & quod

in ſua ſub tot afflictionibus ſuſtentatione, CHRISTI viventis, virtus & efficacia appareat, nihil ergo refert quam infirmus in ſe ſit.

Verſ. 11. *Semper enim nos qui vivimus, morti tradimur propter Iſum: ut etiam vita Ieſu manifeſta fiat in mortali carne noſtra.*

Hoc confirmat, ex eo quod Apoſtoli, qui virtute Spiritus CHRISTI in mediis ærumnis vivebant, pro CHRISTI cauſa quotidie adeant Capitis periculum, ut in ipſorum infirmitate ſuſtentanda magis magiſque CHRISTI vivifica virtus appareat, in carne ipſorum, miſeræ illi conditioni obnoxia.

Verſ. 12. *Itaque mors quidem in nobis agit, vita vero in vobis.*

Objectio 2. At non neceſſariò, quia CHRISTI ſervus es, ideo etiam miſer & abjectus eſſes: nos enim Corinthii Chriſtiani ſumus, & tamen proſperiùs agimus; Reſpondet quatuor modis:

Primum concedendo ita eſſe; Divinâ tamen ſapientiâ evenire iſtud, quod in aliquibus Chriſtianis adultioribus, ut Apoſtolis appareat magis, coram mundo ſaltem, imago CHRISTI morientis: in aliis verò, ut Corinthiis infirmioribus, appareat magis, coram mundo, fructus & efficacia viventis CHRISTI, Corinthios ne multum affligerentur cuſtodientis.

Verſ. 13. *Et quia habemus eundem Spiritum fidei ſecundùm illud quod ſcriptum eſt, Credidi, & ideo loquutus ſum: nos quoque credimus, quamobrem etiam loquimur.*

Verſ. 14. *Scientes fore ut qui excitavit Dominum Ieſum, nos quoque per Ieſum excitet, & ſiſtat vobiſcum.*

Reſpondet 2. Etiamſi affligantur Apoſtoli magis quam Corinthii, eundem tamen eſſe Spiritum fidei in ſe & in Corinthiis, ex qua fide, cum Davide credens, Pſal. 116. 10. Apoſtolus audeat glorioſam reſurrectionem unà cum Corinthiis ſibi polliceri, licet jam magis ſub cruce prematur quam ipſi.

Verſ. 15. *Nam hæc omnia propter vos, ut gratia illa copioſſima, pluribus gratiam agentibus, redundet in gloriam Dei.*

Reſpondet 3. Se affligi in ipſorum conſolationem, & confirmationem, ſimul etiam ut ex afflictionibus & liberationibus ſuis non tantùm occaſio precandi, & patiendi unà cum Apoſtolis præbeatur Corinthiis, ſed etiam occaſio gratias DEO agendi, unà cum illis pro eximiis ex anguſtiis liberationibus,

tionibus, quas ſubinde Deus ſibi & reliquis Apoſtolis concedebat, & conceſſurus erat.

Verſ. 16. *Propterea non ſegneſcimus: ſed etiamſi externus homo noſter corrumpitur, internus tamen renovatur quotidie.*

Reſpondet 4. Se non fatiſcere, neque defatigari in ſuis afflictionibus: cujus ſubjungit tres rationes.

Ratio prima, Quia quantùm imminuebatur de bonis illis, quæ ad ſtatum præſentis vitæ tuendum faciunt, tantùm accedebat ſanctitatis ad ſpiritualem vitam augendam.

Verſ. 17. *Momentanea enim levitas oppreſſionis noſtræ excellenter æternum pondus gloriæ conficit nobis:*

Ratio 2. Quia ineffabile pondus futuræ gloriæ, (ad quam promovendam, afflictiones, ut inſtrumenta & media mortificationis & ſanctificationis faciunt) efficiebat ut nulla ratio habenda ſit afflictionum, imo vero ut afflictionum momentanea levitas in comparatione cum gloria futura, planè evaneſceret, & nihili fieret.

Verſ. 18. *Dum non ſpectamus ea quæ cernuntur, ſed ea quæ non cernuntur, nam quæ cernuntur temporaria ſunt: at quæ non cernuntur, æterna.*

Ratio 3. Cur non fatiſcat in afflictionibus eſt, Quia per fidem, inquit, reſpicio æterna & inviſibilia, præ quibus temporalia & viſibilia deſpicio, hoc eſt, opes & honores, & voluptates, *&c.* non reſpicio, quia ad tempus tantùm duratura ſunt iſta: ſed in Cœleſtia bona & æterna quæ Deus promiſit, animum intentum habeo, propterea diſpendium rerum temporariarum non moror. Ex quibus omnibus Apoſtolus confirmat Corinthios, ne ipſius afflictionibus offendantur.

Caput Quintum.

Pergit fidelitatem ſuam in Miniſterio amplius oſtendere, commemoratis ſeptem cauſis impellentibus, quibus ad fidelitatem in munere ſuo exequendo movebatur.

Verſ. 1. *Scimus enim nos, ſi terreſtris hujus domus noſtræ tabernaculum*

tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros, Domicilium videlicet *non manufactum, æternum in cælis.*

Prima causa impellens ad fidelitatem in Ministerio, est ipsius certa confidentia de beata immortalitate, quæ ipsum & reliquos fideles Christi Ministros manebat post mortem, cujus felicitatis particeps futurum est etiam corpus in resurrectione. Persuasum habeo inquit, post dissolutionem hujus mei fragilis corpusculi, felicitate animæ, & gloriosâ corporis resuscitati immortalitate, me perpetuò fruiturum. Qui igitur fidelis non essem, quamdiu in corpore mortali habito?

Vers. 2. *In hoc enim suspiramus, expetentes domicilio nostro, quod è cælo est, superindui.*

Hujus confidentiæ seu persuasionis soliditas, septem indiciis confirmatur, quæ omnia ad fidelitatem acuebant ejus animum.

Primum indicium est desiderium migrandi ex hac vita, ut immortalitate potiretur, & immortali gloriâ vice corruptibilis corporis induceretur. Argumentum certè animi sinceritatis suæ conscii, & de felicitate futura certiorati.

Vers. 3. *Siquidem etiam induti, non nudi reperiemur.*

Limitat hoc indicium & privilegium, de induenda cœlesti gloria, Quod pertineat ad eos tantum, qui ex vita decedentes ad statum immortalem, & immutabilem, non reperiuntur nudi, id est, destituti integumento illo vero, quo tegitur fœda nostra nuditas, quod integumentum est Christus, seu Christi justitia, quæ peccata nostra in quibus nuditas nostra consistit, sola tegere potest: Hoc ergo secundum est indicium solidi desiderii ad migrandum ex hac vita, & animi de fideli administratione muneris sui benè conscii, quod sciat se esse ex numero eorum, ad quos solos pertinet certitudo de superinduenda gloria, nempe ex iis, qui jam induti sunt illo integumento, quo fœda peccatorum nuditas tegitur, id est, justitia Christi, qua nisi quis induatur in hac vita, nudus comperietur in altera, & manebit nudus in æternum.

Vers. 4. *Etenim qui sumus in hoc tabernaculo, suspiramus ontrati: in quo non cupimus exui, sed superindui, ut absorbeatur mortalitas à vita.*

Indicium 3 Quod desiderium migrandi ex hac vita, ortum ex hac fiduciâ, sanctum fuerit, id est, non tam ex tædio naturalis vitæ, quam ex spe

ex ſpe melioris vitæ derivatum; Hoc eſt quod dicit, etiamſi gravetur, & ſubtriſtis ſit in hoc corpore, non tamen tam cupiat corpore exui, quam immortalitatem ſuperinduere corpori, & mortalitatem abſorberi, ab immortalitate.

Verſ. 5. *Porrò Deus, is eſt qui nos ad hoc ipſum condidit, qui etiam dedit nobis arrhabonem Spiritus.*

Indicium 4. Quod deſiderium hoc non ſit naturale, ſed opus DEI ſupernaturale, à ſpeciali DEI operatione excitatum & formatum in cordibus ſuorum, *Deus eſt qui nos ad hoc condidit*, formavit, & creavit. Confidentia ſolida eſt igitur.

Qui etiam] Indicium 5. Quod fiducia hæc melioris vitæ obſignata ſit per arrhabonem Spiritus, dato quaſi illius vitæ guſtu & experimento, in pace & gaudio Spiritus, id eſt, in primitiis venturæ felicitatis.

Verſ. 6. *Confidentes igitur ſemper ſumus, ſcientes nos dum adſumus in corpore, peregre abeſſe à Domino:*

Indicium 6. Quod hæc fiducia ſolidè fundata ſit, in perſuaſione certa propinquioris acceſſus ſui ad DOMINUM, concedendi ſibi poſt mortem, quando ſcilicet quaſi in una domo cum DEO habitaturus ſit, qui nunc in corpore quaſi peregrinatur à DOMINO:

Verſ. 7. (*Per fidem enim incedimus, non per aſpectum.*)

Verſ. 8. *Confidimus autem, & probamus potius migrare è corpore, & ad Dominum ire habitatum.*

Indicum 7. Confirmans ſuperius. Quod ſciat ſe in hac vita fide incedere, & non aſpectu viſionis beatificæ, quæ in vita futura manet nos qui noſtro ſenſu abſumus à DOMINO, dum præſentes ſumus in corpore. Idcirco & vehementius cupiebat, & confidentius eligebat migrare ad DOMINUM, potius quam manere in corpore.

Verſ. 9. *Quapropter etiam ambimus, & incolentes, & migrantes, ei eſſe accepti.*

Quod hæc confidentia, tot ſinceritatis indiciis confirmata, fuerit cauſa impellens ad fidelitatem in Miniſterio, expreſſè jam declarat. Quia quæcunque mutatio verſus vitam vel mortem ipſi accidebat, ſemper ex hac confidentia, non minori intenſione quam ii qui contendunt de honore, ſtudebat DEO placere, ut & in vita ſeu peregrinatione, & in morte ſeu ad DEUM appropinquatione, DEO acceptus redderetur.

Verſ. 10.

Verſ. 10. *Omnes enim nos comparere oportet coram tribunali Chriſti, ut unuſquiſque reportet quæ in corpore* fecerit, *congruenter ad id quod fecerit, vel bonum vel malum.*

Secunda cauſa impellens ad fidelitatem in Miniſterio, eſt conſideratio pœnarum & præmiorum, quæ expectant ſingulos ſecundum opera, in extremo judicio, quo DEUS impiis inflicturus eſt pœnas: piis vero (quibus poſt remiſſa peccata ſuperſunt tantùm bona opera) præmia daturus.

Verſ. 11. *Scientes igitur terrorem illum Domini, homines ad fidem adducimus, Deo autem manifeſti ſumus: & ſpero* nos *etiam conſcientiis veſtris manifeſtos eſſe.*

Quod hoc argumentum impulerit ipſum ad fidelitatem in Miniſterio oſtendit, teſtes diligentiæ appellans DEUM & Corinthiorum conſcientias: terribilis enim illius futuri judicii apprehenſio effecit, ut omnes hortaretur ad reconciliationem erga DEUM per fidem.

Verſ. 12. *Enimverò non iterum noſmetipſos commendamus vobis, ſed vobis occaſionem præbemus gloriandi de nobis: ut habeatis quid dicatis adverſus eos qui ex facie gloriam captant, at non ex corde.*

Solvit duas objectiones: Quæ tantopere glorianti de ſua fidelitate objici poſſent ab adverſariis: Objectio 1. Tu glorioſam captas Paule, (diceret aliquis) dum teipſum laudas. Reſpondet ſe non eo fine hæc dicere, ſed ut Corinthii habeant quod in defenſione ipſius reponerent vanis & glorioſis ſuis doctoribus, qui authoritatem Apoſtoli inter ipſos ibant imminutum, & coram hominibus gloriabantur, ſecus quam ipſorum conſcientia, & rei veritas permittebant; nam gloriabantur in eloquentia ſua fucata, deſtituti pietate, ſeu gloriandi materia in corde.

Verſ 13. *Nam ſive inſanimus,* Deo inſanimus, *ſive ſana mente ſumus, vobis* ſana mente ſumus.

Objectio 2. At inſanis Paule, qui tam apertè perſtringis tales doctores: Reſpondet ſe non diſputaturum, ſed facti rationem redditurum, ut ſapientem decebat, nempe ſe iſta non niſi ſtudio divinæ gloriæ, & ſalutis ipſorum proferre: nam ſi meum (inquit) Miniſterium laudo, quod inſani videtur; in gloriam DEI facio, ne vileſcat Euangelium meum: ſi humiliter de me loquor, ut ſobrii ſolent, in veſtram utilitatem facio.

Verſ. 14

Verſ. 14 *Charitas enim illa Chriſti conſtringit nos*:

Tertia cauſa impellens ad fidelitatem, continens ſuperioris dicti rationem, eſt dilectio qua diligebat CHRISTUM, quæ ei quaſi vincula injecit, & conſtrinxit ipſum, ut ſui immemor, ea tantùm quæ CHRISTI gloriam, & Eccleſiæ bonum promoverent, diceret & faceret.

Verſ. 15. *Ut qui hoc ſtatuerimus, ſi unus pro omnibus mortuus fuit, nempe omnes fuiſſe mortuos, & illum pro omnibus mortuum eſſe, ut qui vivunt, poſthac non ſibi vivant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit.*

Hujus dilectionis rationem reddit, & quartam addit cauſam impellentem, nempe dilectionem CHRISTI erga nos: CHRISTUS, inquit, quando nos omnes mortui eramus, meriti noſtri & juſtitiæ DEI reſpectu, mortuus eſt unus, vice noſtrâ omnium, qui credimus in eum: ut nos liberati à perditione meritâ, non nobis, ſed CHRISTO liberatori inſerviremus. Quidni igitur in CHRISTI negotio fidelis eſſem?

Verſ. 16. *Itaque nos poſthac neminem novimus ſecundùm carnem: quòd ſi etiam novimus Chriſtum ſecundùm carnem, nunc tamen non amplius novimus.*

Occurrit objectioni, quam in eum finem videtur occupare, ut rationem redderet cur glorioſos iſtos Corinthiorum DOCTORES perſtrinxerit, nec pepercerit ſuæ apud imperitos æſtimationi, ut CHRISTI gloriam, & Eccleſiæ ſalutem promoveret. Diceret aliquis, At parcere oportebat dignitati tantorum inter Corinthios DOCTORUM, qui eloquentiâ, eruditione, opibus, honore & nobilitate generis ſplendent: Horum enim aliqui ex Judæis erant, & fortè gloriati ſunt, quod de tribu Judæ fuerint, & cognatione CHRISTUM attigerint, ut ex ſequentibus veriſimile eſt.

Reſpondet tribus modis, ſingulas ſuas reſponſiones quaſi conſectaria, ex *verſ.* 12. deducens.

Reſponſio prima, Quod non reſpiciat opes, honores, genus, eloquentiam, & cætera, nec æſtimaturus ſit quemquam ex rebus externis, ex quibus æſtimatio hominum augetur vel minuitur apud mundanos & carnales.

Quod ſi] Reſponſio 2. Quod non ſit amplius judicaturus de ipſo CHRISTO, ſecundum externum ipſius ſtatum, vel detracturus de ejus exiſtimatione, propter paupertatem vel ignominiam apud mundum, ſicut

olim errans æſtimaverat, & idcirco neque pluris exiſtimaturus quēquam propter divitias, honores, genus, &c.

Verſ. 17. *Siquis igitur eſt in Chriſto, nova creatura eſt: vetera præterierunt: ecce nova facta ſunt omnia.*

Reſponſio 3. Oſtendens officium Fidelium, qui CHRISTO inſiti ſunt, hoc eſſe, ut tanquam novæ creaturæ novitati recti judicii, & ſanctæ vitæ ſtudeant: res verò mundanas quibus vetus homo gaudet, non magni faciant: quod probat ex *Eſa.* 65. 17 ubi abolitionem rerum veterum, novum Cœlum, novamque terram, *i.* omnia nova promittit DEUS ſub CHRISTI regno ſe daturum. Unde ſequitur, ea tantum in æſtimatione eſſe debere apud Chriſtianos, quæ novam creaturam ſeu regenerationem attingunt; Omnia autem redduntur renovatis nova, quando illi DEO reconciliati, omnes creaturas habent ſibi quaſi reconciliatas, iiſque nunc utuntur novo modo, in DEI gloriam, & ſuam ſalutem, uniuſcujuſque rei pretium ſtatuentes, prout ad regnum DEI in ſe, & in aliis promovendum facit, vel non facit.

Verſ. 18. *Hæc autem omnia ſunt ex Deo, qui reconciliavit nos ſibi per Ieſum Chriſtum, dedítque miniſterium reconciliationis:*

Quinta cauſa impellens ad fidelitatem in miniſterio, eſt gratia & bonitas DEI erga ſe, quam cauſam, rediens ad inſtitutum affert aſcendendo ad DEUM, novæ creaturæ, (de qua loquebatur proximè) & gratiarum omnium, authorem: quia autem gratia DEI erga ſeipſum contulerat in ipſius ſinum duplex beneficium, reconciliationem ſcilicet per CHRISTUM, & delegationem miniſterialem ad reconciliationem aliorum, inde duplicem ortam ſibi obligationem, ad fidelitatem in miniſterio agnoſcit. Quidni igitur fidelem ſe præſtaret?

Verſ. 19. *Nempe quia Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non imputando eis peccata ipſorum: poſuitque in nobis ſermonem hunc reconciliationis.*

Sexta cauſa impellens, eſt doctrinæ prædicandæ excellentia, cujus brevem ſummulam proponit. In qua: 1. Pater qui propter peccatum procul à nobis remotus erat, declaratur prope ad nos acceſſiſſe in CHRISTO, qui verus IMMANUEL eſt. 2. PATER reconciliatus quantum ad partes ſuas attinet, electo ſuo mundo, declaratur id agere in CHRISTO, ut electi perſpectis inimicitiis inter ſe & DEUM, quantum ad ipſorum

partes

partes ſpectat, per CHRISTUM redeant in gratiam cum DEO, & reconcilientur. 3. Oſtenditur ratio qua in gratiam cum DEO redeant homines, ſcilicet per remiſſionem, ſeu non imputationem peccatorum, quam DEUS gratioſiſſimè offert. 4 Oſtenditur inſtrumentum applicandi gratiam reconciliationis à CHRISTO partam, ſermo ſcilicet reconciliationis commiſſus Apoſtolis, reliquiſque Miniſtris. In quo tam excellenti & neceſſario Miniſterio, non potuit non eſſe fidelis, cum iſta ſibi ob oculos poſita haberet.

Verſ. 20. *Itaque nomine Chriſti legatione fungimur, velut Deo vos precante per nos: oramus Chriſti nomine reconciliamini Deo.*

Septima cauſa impellens ad fidelitatem eſt, perſonæ quam gerit excellentia; quam cauſam proponit, ſimulque eam cum tota præcedente doctrina in uſum convertit, ipſo facto fidelitatis ſuæ ſtudium oſtendens: In hunc finem, cum authoritate, ut DEI Legatus, ſimul etiam ſubmiſſè & amanter, quaſi DEI perſonam ſuſtinens, rogat omnes & diligenter urget, ut reconciliationem à DEO oblatam interius ad cor ſuum ſinguli admittant, ut ſublatis inimicitiarum reliquiis, quas intus fovet incredulitas, in unum cum DEO ſpiritum omnes coaleſcant.

Verſ. 21: *Fecit enim ut qui non novit peccatum, pro nobis peccatum eſſet, ut nos efficeremur juſtitia Dei in eo.*

Denique, ut perſuadeat ad obedientiam fidei, & pleniorem reconciliationis menſuram admittendam, oſtendit viam ad reconciliationem apertam & expeditam eſſe, quia CHRISTUS Mediator innocens, & purus à peccato, ex conſenſu & pactione cum PATRE, peractus eſt judiciali modo, reus noſtri peccati; imò verò factus eſt ſacrificium expiatorium pro noſtro peccato, in eum expreſſè finem, ut nos credentes in CHRISTUM, juſtitiæ CHRISTI judicialiter participes per imputationem fieremus, & ſic perfectiſſimè juſti, & quaſi ipſa juſtitia quæ DEO ſummè placeat, redderemur, per hanc excellentem & divinam juſtificandi rationem, quam DEI ſapientia excogitavit, & gratia noſtram fecit.

Addit autem, *in ipſo*, ut intelligamus neceſſariò fide nos inſerendos eſſe CHRISTO, quo hæc nobis juſtitia obtingat, quia ex conjunctione noſtri cum CHRISTO per fidem, ſequitur unio judicialis noſtri cum CHRISTO, & ex hac unione, adjudicatio obedientiæ & juſtitiæ CHRISTI nobis, & tandem applicatio omnium donorum ejus ad perfectam felicita-

tem uſque. Quibus penſitatis quid efficacius dici poteſt ad movendum nos omnes, ut agnitis inimicitiis, & noſtrâ neceſſitate, oblatam in CHRISTO reconciliationem amplectamur.

Summa igitur horum trium verſuum eſt, Quod Apoſtolus cum redemptionis hominum œconomiam, & rationem adducendi electos ad reconciliationem & ſalutem perpenderet, non potuerit ſe in Miniſterio ſuo non ſtrenuè & fideliter exercere: Nam cum ſciret in pacto, de redemptione electorum, inter DEUM & filium, ſecundam Trinitatis perſonam, officio Mediatoris & ſponſoris veſtitam, inito, tam abundè ſatisfactum eſſe DEO, ut DEUS jam propitius erga Redemptorum ſeu Electorum mundum factus, concurrat cum CHRISTO Mediatore ad applicandam impetratam reconciliationem omnibus redemptis: eoſque in CHRISTO, & in ſervis CHRISTI, Miniſtris Euangelii, non minus ſeriò quam ipſe Redemptor roget, oretque, ut ſibi jam reconciliato ſen propitio facto, reconcilientur: Cum, inquam, hæc ſciret Apoſtolus, & ſibi commiſſam eſſe provinciam, ut reconciliationem hanc promoveret, Quid mirum ſi obnixè contenderit, ut homines ad DEUM converterentur? Et cum ſciret ex pacto CHRISTUM in ſe recepiſſe peccata omnia omnium Redemptorum, & factum eſſe victimam piacularem pro expiandis peccatis ſuorum ipſi imputatis, ſub hac conditione, ut Redempti (quales ſe oſtendunt omnes fideles) juſtitia illa DEI, ſeu juſtitia CHRISTI amicti, pro juſtiſſimis in DEI mente haberentur, & per Spiritum ſanctum tandem plene renovati, redderentur, Quid mirum ſi confidenter & conſtanter proſequutus fuerit negotium reconciliationis, & fidelem ſe præſtiterit, in Miniſterio ſuo exequendo?

Caput Sextum.

VT Miniſterii ſui exercitium adhuc ampliùs Corinthiorum conſcientiis commendatum reddat, opere & exemplo fidelem miniſtrum ob oculos illis ponens, ex ſuperioribus deducit hortationem triplicem, ut miniſterii ipſius fructus ferant. Capitis tres ſunt partes, quarum prima eſt hortatio ad ſeriò recipiendam gratiam a ſe oblatam, ad verſ. 11. *Secunda eſt hortatio ad recipiendam ipſam*

ipſum pro Apoſtolo Chriſti ad verſ. 14. *Et tertia eſt, hortatio ad vitandam antagionem idololatrarum, ad finem.*

Verſ. 1, *SEd &, ut operam noſtram ei accomodantes, hortamur ne fruſtrà gratiam Dei vos receperitis.*

Prima hortatio eſt, ut gratiam reconciliationis ſeriò magis & cum fructu recipiant, nec permittant ut gratia DEI in Euangelio oblata, ipſorum vitio, fructu ſuo pleno in ipſis careat, ſed ut juſtitiam, pacem, vitam, omninoque omnia quæ CHRISTUS redemptis impetravit, obtineant; Propoſitio quam urget hæc eſt. Non debetis gratiam DEI fruſtra recipere, id eſt, externa profeſſione tantùm, ſine interna ipſius virtute, hanc probat argumentis tribus.

Argumentum primum, Nos Miniſtri DEI cooperarii, ut ejus opus in vobis promoveatur, ab eo vobis gratuito dono conceſſi, noſtram operam pollicentes ad ſalutem veſtram promovendam, à vobis obnixè id petimus: Ergo non debetis fruſtra gratiam DEI recipere.

Verſ. 2. *Dicit enim Deus, Tempore accepto exaudivi te, & in die ſalutis ſuccurri tibi: ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies ſalutis.*

Arg. 2. In parentheſi interjectum, Quia jam tempus eſt acceptum, quo per CHRISTI interceſſionem, gratia DEI futura eſt efficax ad fructus producendos, in omnibus qui cum ſerio cordis affectu Euangelium recipiunt, & fructum ferre cupiunt, quod probat ex Iſaiæ 49. 8. ubi Pater alloquitur Mediatorem pro ſuis intercedentem, & in iis per SPIRITUM ſuum ſuſpirantem: Ergo cavendum ne hæc gratiæ opportunitas fruſtra vobis ſit oblata.

Verſ. 3 *Nullam ulla in re præbentes offenſionem, ne vituperetur miniſterium:*

Arg. 3. Cum *verſ.* 1. connexum, Nos Miniſtri qui vos hortamur, & ego nominatim Paulus, omnibus modis probati ſumus, & comperti fideles in Miniſterio Euangelii, nullum vobis obicem ponentes, quo minus per Miniſterium noſtrum proficiatis, adeo ut nihil prætendere poteritis, quo minus in Euangelii gratia promoveatis: Ergo non debetis fruſtra DEI gratiam recipere, ſed ad virtutem Euangelii imbibendam, & exprimendam contendere. Antecedens confirmat inductione virtutum, quæ Miniſtros fideles probant, quibus ipſe imprimis per DEI gratiam ornabatur,

batur: Inductionis 5. ſunt membra, In primo membro removet à ſe ea vitia, quibus ignavi paſtores offendiculum Euangelio creare ſolent, moribus ſuis in DEI ædificio plus demolientes, quam doctrinâ ædificant, & occaſionem præbentes impiis male loquendi de ipſo Miniſterio, ſeu Miniſtrorum munere.

Verſ. 4 *Sed & in omnibus nos approbantes, ut Dei miniſtri, tolerantia multa in oppreſſionibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis,*

Verſ. 5. *In plagis, in carceribus, in tumultuationibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis:*

In ſecundo membro varia virtutum genera recenſet, quibus Miniſterium ſuum ornatum eſt, nominatim autem patientiæ facit mentionem, in novem generibus malorum exercitæ: in quibus omnibus ſine murmuratione, Miniſterii ſui munia patienter exequebatur: nam itinerum moleſtias cum inopia & periculis, perſequutorum plagas, carcerem, & tumultus, adverſus ipſum excitatos, & in prædicando, laborem, vigilias, jejunia ſuſtinebat fortiter, nec in opere DOMINI fatiſcebat.

Verſ. 6. *Puritate, ſcientia, lenitate, bonitate, Spiritu Sancto, charitate non ſimulatâ,*

In tertio membro, patientiæ adjungit ſex alias virtutes: Quarum prima, eſt Immunitas à pollutionibus mundi, dum inter mundanos verſabatur: 2. Diſcretio in tractandis auditoribus: 3. Longanimitas in provocationibus: 4. Manſuetudo in commercio cum difficilioribus: 5. Spiritualis in omnibus diſpoſitio: 6. Dilectio ſincera erga omnes.

Verſ. 7. *Sermone veritatis, virtute Dei, armis juſtitiæ dextris ac ſiniſtris.*

In quarto membro enumerat virtutes quæ ad officii ſui munia attinebant: 1. Nihil prædicabat præter DEI veritatem: 2. Demonſtrabat in ſermone ſuo Spiritus potentiam: 3. Decertabat contra omnes hoſtes arte ſpiritualibus, id eſt, mediis legittimis, in rebus proſperis à dextra, & in rebus adverſis à ſiniſtra, omnimoque in omni mutatione, & rerum viciſſitudine conſtans permanebat, ne vel illecebris vel terroribus à recta via deflecteret.

Verſ. 8 *Per gloriam & ignominiam, per convicia & laudes: ut ſeductores, & tamen veraces:*

Verſ. 9

Verſ. 9. *Ut ignoti, & tamen noti: ut morientes, & ecce vivimus: ut qui caſtigamur, nec tamen occidimur:*

Verſ. 10. *Ut dolentes, ſemper tamen gaudentes: ut pauperes, ſed multos ditantes: ut nihil habentes, ſed omnia obtinentes.*

In membro quinto, gloriatur quod rectam viam ſemper tenuerit, ſive ignominia & infamia, ſive gloria & fama inde ſequerentur: nam cum habebatur ut impoſtor, veracem ſe præſtabat.

Cum habebatur ut ignobilis, & contemptibilis; ſe factis manifeſtabat, ita ut qui oculos haberent, ipſum cognoſcerent ſervum eſſe DEI altiſſimi: Videbatur quaſi mortuus; & in media morte geſtiebat tamen officium præſtare ut vivus: Caſtigatus verberibus fere ad necem, cuſtodiebatur à DEO ne moreretur: Propter mala quæ ipſum premebant, nonnunquam ſpecie ſubtriſtis erat: ſed Spiritu in DEO ſemper gaudebat. Inops habebatur; Per Euangelium tamen, ex DEI benedictione multiplici, ditabat multos, non tantùm contentationis modum oſtendendo in Euangelio, ſed etiam ad virtutem & pietatem, quæ ad omnia utilis eſt, homines inſtruendo. Carebat poſſeſſionibus & reditibus, & tamen contentus ſorte ſua, rerum omnium uſu, quantum opus erat, gaudebat.

Secunda Pars.

Verſ. 11. *Os noſtrum apertum eſt erga vos, Corinthii, cor noſtrum dilatatum eſt.*

Secunda pars Capitis, in qua habetur ſecunda Pauli hortatio ad Corinthios, ut ipſum redamarent Apoſtolum ſcilicet CHRISTI, qui tantos labores in Miniſterio ſuſtinuerat in ipſorum bonum. Huic hortationi Argumenta præmittit quinque.

Argumentum primum, Candidè, & aperté, ut cum amicis parreſia utor, liberrimè, corde dilatato, & ore aperto proferens, quam intus foveo erga vos benevolentiam. Quidni ergo vicem mihi rependatis?

Verſ. 12. *Non habitatis anguſtè in nobis: ſed anguſti eſtis in viſceribus veſtris.*

Verſ. 13. *Loquor autem ut filiis de pari compenſatione: dilatamini & vos*

Arg. 2. Non per me ſtat, quo minus dilectionem meam percipiatis, ſed per veſtri ipſorum cordis anguſtias, qui non creditis tantam meam erga vos dilectionem.

Non

Non habitatú] Arg. 3. Redamare me tenemini, qui impenſè amo vos. Ergo tanquam ex æquitate vicem referte, me amando, & vos à me amati perſuaſum habendo.

Ut filiis] Arg. 4. Pater ſum veſter, & vos filii mei: Ergo ut filii mei, me amate ut patrem veſtrum.

Compenſatione] Arg. 5. Jam debitum à vobis exigo: Ergo dilatamini, id eſt, corde dilatato admittite dilectionis meæ perſuaſionem, & paternas meas admonitiones ex dilectione profectas, & viciſſim me diligite.

Tertia pars Capitù.

Verſ. 14. *Ne impari jugo compulemini cum infidelibus, quæ enim conſortium juſtitiæ cum iniquitate? & quæ communio luci cum tenebris?*

Verſ. 15. *Et quæ concordia Chriſto cum Belial? aut quæ pars fideli cum infideli?*

Tertia hortatio, ut abſtineant ab omni illicita ſocietate cum infidelibus, qua impediri ne Deo ſervirent, vel alienari à vera religione, vel ullo modo poſſent: hujus generis ſocietas quidem eſt matrimonium contrahendum, quo facillime viri, vel mulieres ad impietatis conſortium implicantur ab Idololatris, eo quod omnium ſocietatum humanarum hæc ſit arctiſſima. Verum quam hic videtur taxare imprimis, eſt fidelium Corinthiorum cum concivibus infidelibus, ſocietas ſeu communio in externa idololatria, quâ ſe polluebant, unà cum illis veſcentes idolothytis in idoleio, ut ſuperiori Epiſtola, Cap. 8. apparet, in qua idololatria, aut in quovis alio peccato, commune plauſtrum cum ipſis, aut jugum impietatis trahere vetat. Hortationis argumenta ſunt quatuor.

Quod enim] Argumentum primum, Conditio & Profeſſio veſtra Chriſtianorum ex una parte, & peccata quæ palam profitentur idololatræ ex altera parte, non minus ſibi invicem opponuntur, quam juſtitia & iniquitas: lux & tenebræ, Christus & Diabolus, fides & infidelitas, Templum Dei & Idola, inter quæ nulla poteſt eſſe communio. Ergo nulla communio vobis Chriſtianis debet eſſe cum infidelibus in Idololatria, vel in peccatis ullis aliis, quæ palam infideles profitentur, vel in ulla alia neceſſitudine, ex qua oriatur difficulter ſuperabile periculum, communicandi ipſorum peccatis: Nam non vetabat in eadem civitate habitare

habitare cum iis, nec negotiari, nec cibum ſumere, ſi invitati eſſent ad prandium vel cœnam.

Verſ. 16. *Et quæ conſenſio templo Dei cum ſimulachris? nam vos templum eſtis Dei viventis, ſicut dixit Deus, Habitabo in eis & inambulabo: & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus.*

Arg 2 Vos eſtis templum Dei ſanctum, Quod probat teſtimonio Moſis, *Lev.* 26. 12. & *Ezech.* 37. 27. Ergo non licet vobis voſmet polluere ſocietate cum infidelibus, potiſſimùm in eo in quo ex profeſſo ſunt templa idolorum.

Verſ. 17. *Quapropter exite è medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus: & immundum ne attingite: tum ego excipiam vos:*

Verſ. 18. *Et ero vobis Pater, & vos eritis mihi filii ac filiæ, dicit Dominus omnipotens*

Arg. 3. Deus juſſit ſeparationem fieri ab idololatrarum, & mundi pollutionibus, ne attingatis eas. Ergo cavendum vobis ab iis.

Ego ſuſcipiam] Arg. 4. A promiſſionibus quas deus fecit iis, qui puros ſe ſervant a mundi inquinamentis, nec participant aliorum peccatis; præſtabit ſe Deus ipſis patrem, hoc eſt, in compenſationem omnium incommodorum, & conſolationem plenam, adverſus omnia mala quæ cavantes ſibi ab alienis peccatis ſufferre poterint, Deus ſeipſum ipſis communicabit, & paternum ſuum affectum erga eos opere manifeſtabit.

Caput Septimum.

Verſ. 1. *HAS igitur promiſſiones quum habeamus, Dilecti, purgemus noſipſos ab omni inquinamento carnis ac ſpiritus, perficientes ſanctificationem cum timore DEI.*

VErſus primus hujus Capitis pertinet ad Caput præcedens: in quo ex ſuperioribus promiſſionibus hortationem deducit, ut non modo caveant ab idololatria, & externâ ejus ſpecie, ſed etiam ab omni inquinamento Spiritus & corporis, hoc eſt, à peccatis, quæ vel mentem intra polluunt, vel mentem ſimul & corpus inquinant, & contra ſtudeant perficiendæ ſanctimoniæ, pergentes & proficientes in melius in timore Dei, argumento utens uno pro omnibus; prædictæ promiſſiones vobis à Deo factæ, jure merito a vobis id exigunt. Ergo in hæc officia ſedulo incumbite.

Verſ. 2. *Accipite nos: neminī injuriam fecimus, neminem corrupimus, neminem expilavimus.*

RElīquo Capite devincire tibi nititur Corinthiorum corda, ſuæ dilectionis erga eos allatis indiciis, in quibus explicandis inſiſtit ad finem. Propoſitio confirmanda apertè proponitur. Debetis nos recipere, O Corinthii, hoc eſt, Perſuaſi de meo erga vos amore, debetis redamare me, & hortationes meas in cordibus dilatatis reponere; Argumenta petuntur tria ex indiciis tribus benevolentiæ Apoſtoli erga eos.

Neminem] Argumentum primum, Ut Apoſtolum reciperent, & Indicium primum voluntatis minimè malæ in eos eſt, Quia non malè meritus ſum de quoquam, vel contumeliam inferendo, perverſā doctrinā vel exemplo corrumpendo, vel quenquam ullo modo fraudando.

Verſ. 3. *Ad condemnationem veſtri non loquor: nam antè dixi vos in cordibus noſtris eſſe, ad ſimul moriendum, & ſimul vivendum.*

Arg. 2. & Indic. 2. Quia cum hæc quæ præceſſerunt mei purgandi cauſa duntaxat dixerim, tantùm abeſt ut obliquè condemnem, aut perſtringam Eccleſiam Fidelium Corinthiorum, ut contra ex dilectione ſtatutum mihi ſit, vobis adhærere in rebus proſperis & adverſis, in vita & in morte, ut nulla mutatio amorem meum à vobis unquam divellat.

Verſ. 4. *Multa mihi loquendi libertas apud vos, multa mihi gloriatio de vobis: impletus ſum conſolatione, vehementer exundo gaudio in omni afflictione noſtra.*

Arg. 3. & Ind. 3. Quia accepto nuncio de veſtra reſipiſcentia cor meum in mediis afflictionibus adeo perfuſum eſt gaudio, ut ſecurè eloqui audeam, animi mei de veſtra perſeverantia fiduciam apud vos, & de vobis gloriari apud alios.

Verſ. 5. *Etenim quum veniſſemus in Macedoniam, nullam habuit relaxationem caro noſtra, ſed in omnibus fuimus oppreſſi: foris pugnæ, intus terrores:*

Verſ. 6. *Sed qui conſolatur abjectos, conſolatus eſt nos Deus, adventu Titi.*

Hoc experimentum ſuæ in eos benevolentiæ explicaturus, proponit afflictiones quibus in Macedonia, dum nuntium ab iis expectaret premebatur,

batur, partim persecutione hostium, partim intestinis Ecclesiæ malis, partim animi anxietate, simul & corporis molestiis ita constrictus, ut externo homini nulla data sit requies. Contra quas omnes molestias, ex Dei misericordia, consolatio suppeditata erat ipsi per adventum Titi, qui à Corinthiis jam redierat, & lætum nuncium de ipsorum statu retulerat.

Vers. 7. *Non solùm autem adventu illius, sed etiam consolatione quam ille accepit ex vobis, quum renuntiaret nobis vestrum vehemens desiderium, vestrum ejulatum, vestrum pro me zelum: adeò ut magis gavisus fuerim.*

Apostolus causas lætitiæ suæ enumerat octo, quorum pleraque indicia erant ipsius in eos benevolentiæ: 1. Causa quia Titus salvus reversus erat: 2. Quia Titus consolationem à vobis Corinthiis acceperat: 3. Quia audiveram à Tito de vestro erga me pio affectu, & mei conspiciendi desiderio: de fletu ob admissum inter vos scelus, & ob meam suspectam indignationem: & de zelo adversus incestuosum, & adversus mei obtrectatores; unde gaudium mihi longè supra prius conceptum hac de re dolorem meum omnem, abundavit.

Vers. 8. *Nam etsi tristitia vos affeci per epistolam, non me pœnitet, etiamsi pœnituerit: video enim epistolam illam, tametsi ad tempus, tristitia vos affecisse:*

Antequam quartam causam consolationis proponat, solvit objectionem, cujus solutio ad propositum magnoperè faciebat, dixerint illi, superiori Epistola tristitia nos affecisti.

Responsio quadruplex est: Responsio prima, Coactus & non sine dolore vos contristavi, dolor autem hic per vestram resipiscentiam evanuit. Nam cum Apostolus scripsit Epistolam, incertus de eventu tristis erat, hoc est, quod pœnituisse se dicit: cum verò eventum vidit dolore liberatus est, hoc est, quod jam non pœnitere se dicit: Responsio 2. Tristitia illa ab Epistola mea excitata, brevis fuit.

Vers. 9. *Nunc gaudeo, non quod tristitia affecti fueritis sed quod tristitia affecti fueritis ad resipiscentiam: nam tristitia affecti fuistis secundùm Deum ut nulla in re detrimento sitis affecti per nos.*

Vers. 10. *Nam qui secundùm Deum est dolor, is resipiscentiam efficit ad salutem: cujus nunquam pœniteat: at mundi dolor mortem efficit.*

Reſpondet 3. Triſtitia illa converſa eſt in gaudium, & vobis, & mihi, quia compertà jam eſt pia & utilis ad reſipiſcentiam, quod probat: Quia reſipiſcentiam non pœnitendam produxit, ſecus quam triſtitia mundana ſolet, quæ peccatum & miſeriam duntaxat auget, & mortem cum animæ tum corporis affert.

Verſ. 11. *Eccè enim iſtuc ipſum, quòd ſecundùm Deum triſtitia affecti fuiſtis, quantum in vobis effecit ſtudium? imò defenſionem, imò indignationem, imò timorem, imò vehemens deſiderium, imò zelum, imò vindicationem, per omnia teſtatum feciſtis vos eſſe puros in hoc negotio.*

Probat triſtitiam ipſorum ſecundum Deum fuiſſe, ſeu piam, quia produxit in iis ſeptem effecta, totidem reſipiſcentiæ ipſorum indicia. Quorum primum fuit, ſecuritatis excuſſio cum ſolicitudine corrigendi quod peccatum erat. 2. Eſt apologia, quod ſcilicet jam nullo modo probent vel factum inceſtuoſi, vel negligentiam ſuam: 3. Eſt indignatio adverſus peccatum, & inceſtuoſi, & ſuum, in eo tolerando. 4. Eſt metus ne judicio divino, vel novo peccato implicarentur. 4. Deſiderium eſt tollendi ſcandali, & bonis omnibus ſatisfaciendi. 5. Zelus & fervor deſiderii ad proſequenda omnia media ad malum removendum & damnum reparandum. 7. Eſt vindicta in caſtigando inceſtuoſo, & ipſorum etiam torpore, quibus omnibus Corinthii reſipiſcentiam ſuam declaraverant, & ſe nullo modo ſcelere illo delectari, ſed puros ſe eſſe oſtenderant.

Verſ. 12. *Nempe etiamſi ſcripſi vobis, non ſcripſi vobis ejus cauſa qui injuriam fecerat, nec ejus cauſa qui injuria affectus fuerat, ſed ut apud vos manifeſtum fieret ſtudium illud noſtrum pro vobis, in conſpectu Dei.*

Reſponſio quarta ad objectionem eſt, Non ſcripſi Epiſtolam illam, vel ſolum vel præcipuè, ut in caſtigatione inceſtuoſi ſatisfieret patri ejus, cujus uxorem ſtupraverat filius, vel ut ipſe inceſtuoſus corrigeretur, (quod quidem non erat negligendum) ſed præcipuè in hunc finem, ut paterna mea cura de vobis, O Corinthii, ſincera, & in Dei conſpectu approbata, omnibus appareret.

Verſ. 13. *Propterea conſolationem accepimus ex conſolatione veſtri: ſed longè plurimùm gaviſi ſumus ob gaudium Titi, quòd refocillatus ſit Spiritus ejus ab omnibus vobis:*

Soluta

Soluta objectione quartam addit cauſam ſuæ conſolationis; quod acceperim, inquit, vos boni conſuluiſſe reprehenſionem à me, & jam conſolationem admiſiſſe.

Titi] Quinta cauſa conſolationis, Quia omnes refocillare ſtuduiſtis Spiritum Titi.

Verſ. 14. *Et ſiquid apud eum de vobis gloriatus ſum, non ſui pudefactus: ſed ut omnia verè loquuti ſumus vobis, ita & gloriatio noſtra*, qua uſus eram *apud Titum, vera comperta ſit.*

Sexta cauſa, Quod reapſe comprobaveritis, quæ ego de vobis glorians, Tito confidenter prædixeram.

Verſ. 15. *Et viſcera ejus amplius erga vos* affecta *ſint, dum reminiſcitur obedientiæ omnium veſtrûm, ut qui cum timore ac tremore ipſum exceperitis.*

Septima cauſa. Quia veſtris officiis & virtutibus animum Titi vobis devinxiſtis, quod in lucro magno deputare poteritis: Reveriti enim ſunt Titum, ut Euangeliſtam, & ſervum Dei extra ordinem ad ſe miſſum, & ſic Titi animum ſibi conciliarant.

Verſ. 16 *Gaudeo igitur quòd penitùs confidam de vobis.*

Octava cauſa conſolationis, quod experientiâ hac animatus impoſterum audeam de vobis omnibus, & mihi & aliis, optima quæque polliceri.

Caput Octavum.

Secunda pars Epiſtolæ in qua confirmatis jam Corinthiis de dilectione ſua erga ipſos, hortatur ad eleemoſynas alacri animo largiendas in uſum pauperum Judæorum, adhibitis in hunc finem hoc capite 13 Argumentis, quibus addit plura, capite ſequenti.

Verſ. 1. *PORRÒ notam facimus vobis, fratres, gratiam Dei præſtitam Eccleſiis Macedoniæ.*

Argumentum primum. Ab exemplo Macedonum, Eccleſiæ Macedonum contribuerunt: Ergo & vos idem facite. Horum liberalitatem commendat novem rationibus.

Gratia]

Gratia] Prima ratio. Quia donum erat DEI ex gratia in ipſos profectum, quod in uſum pauperum Judæorum quicquam contribuerint.

Verſ. 2 *Nam in multa probatione abundans gaudium ipſorum, & profunda eorum paupertas redundavit in copioſam benignitatem ipſorum.*

Ratio 2. Quia data eſt eleemoſyna ab iis eo tempore, cum ipſi probabantur gravibus afflictionibus.

Gaudium] Ratio 3. Quia cum gaudio contribuerunt.

Profunda] Ratio 4. Quia in paupertate liberales erant.

Verſ. 3. *Nam pro viribus (teſtor) & ſupra vires voluntarii* fuerunt.

Ratio 5. Quia largius dare volebant, quam ipſorum ferebant facultates.

Verſ. 4. *Multis cum precibus nos rogantes, ut gratiam & ſocietatem ſubminiſtrationis quæ in ſanctos* impenditur, *ſuſciperemus.*

Ratio 6. Quia ſponte, non provocati aliorum exemplo obtulerunt, ſed autores aliis potius erant, ne in hoc officio charitatis deeſſent.

Precibus] Ratio 7. Quia inſtabant precibus, ut acciperetur quod dabant.

Societatem] Ratio 8. Quia rogabant Apoſtolum, ut unà cum aliis provinciam ſuſciperet colligendi & diſpenſandi, quod ipſi & alii daturi erant.

Verſ. 5. *Ac non ſicut ſperabamus* ita fecerunt *ſed ſemet ipſos dediderunt primùm Domino*, deinde *& nobis, per Dei voluntatem.*

Ratio 9. Quia ſupra quam Apoſtolus ſperare poterat, ſe & ſua omnia DEO conſecrabant, & Apoſtolo ſe committebant, ut ab eo ſecundum voluntatem DEI, in omnibus regerentur.

Verſ. 6. *Ut adhortaremur Titum, ut ſicut ante cœpit, ita etiam abſolvat apud vos hanc quoque gratiam.*

Arg. 2. Ad liberalem eleemoſynam; Quia rogatu Macedonum, ego Titum rogavi, ut perficiendam eleemoſynam veſtram curaret, quam rem jam agreſſus eſt: Idcirco curate ne fruſtra ſit hoc noſtrum ſtudium.

Verſ. 7. *Itaque ſicut in omnibus abundatis fide, & ſermone, & cognitione*

cognitione & omni ſtudio, & veſtra in nos charitate, videte *ut in hac quoque gratia abundetis.*

Arg. 3. Quia cum aliis virtutibus excellatis, decet vos dare operam ne in hac deficiatis; vel cum abundent in vobis dona Spiritus, fides miraculorum, dona cognitionis, & eloquentiæ, ſtudium de ſalute fratrum, & charitas erga me, cavendum ne hoc donum deeſſe vobis comperiatur.

Verſ. 8. *Non ex imperio loquor, ſed aliorum ſtudio, veſtræ quoque dilectionis ſinceritatem reddens exploratam.*

Arg. 4. Quia jam probanda vobis eſt ſinceritas Chriſtianæ dilectionis veſtræ, in hac eleemoſyna eroganda, cujus rei gratia ſedulo vos hortor, rogatu Macedonum, & nihil pro imperio præcipiens. Idcirco ſpecimen liberalitatis oſtendite.

Verſ. 9. *Noſtis enim beneficentiam Domini noſtri Jeſu Chriſti*, *eum* videlicet *propter vos pauperem factum eſſe, quum eſſet dives: ut vos illius paupertate diteſceretis.*

Arg. 5. Christus pauperem ſe fecit, ut vos diteſceretis: Ergo ut ejus cauſa erogetis eleemoſynam, cum petitur à vobis æquum eſt.

Verſ. 10 *Et ſententiam in ea re* meam *edo: nam hoc vobis conducit, qui non ſolùm, facere ſed etiam velle ante cœpiſtis anno ſuperiore.*

Arg. 6. Quia conſultum eſt, & utile vobis, & reſpectu famæ veſtræ, & reſpectu benedictionis ſequuturæ, ut in hoc negotio minimè deſitis, ſed collectam jam inchoatam tandem abſolvatis.

Verſ. 11. *At nunc etiam illud ipſum facere abſolvite: ut ſicut* adfuit *promptum illud velle, ita etiam* adſit *ipſum perficere ex eo quod habetis*

Verſ. 12. *Etenim ſi prius adſit promptus animus, aliquis acceptus eſt pro eo quod habet, non pro eo quod non habet.*

Verſ. 13. *Non enim ut aliis relaxatio ſit, vobis autem oppreſſio: ſed pari conditione hoc tempore veſtra abundantia* ſupplet *illorum defectum.*

Arg. 7. Quia decorum eſt & conveniens, ut prompta veſtra voluntas quam

tas quam præ vobis tuliſtis ſuperiori anno, actione compleatur, & turpe futurum eſt, ſi ſecus acciderit.

Quod habetis] Arg. 8. Quia nihil petitur niſi quod æquum eſſe ipſi potestis perſpicere, rogatur enim ut pro facultatibus detis, ex æquo ſine veſtro diſpendio notabili, ſiquidem exiguum à pauperioribus ſi prompto animo dederint, acceptum erit DEO, etiamſi multum, quod non habent, non dederint: ſi verò promptus animus non adſit, nihil reſpicitur à DEO, quantumcunque detur. Ne hic deſitis igitur.

Verſ. 14. *Et & illorum abundantia veſtrum defectum ſuppleat, ut fiat æquabilitas,*

Arg. 9. Quia vobis expectandum eſt, ut ſi opus fuerit aliquando retributio reddenda ſit, & è copia Eccleſiarum in Judæa ſuccurratur inopiæ veſtræ, ut ſic quod æquale eſt, fiat.

Verſ. 15 *Sicut ſcriptum eſt, Qui multum* collegit, *non habuit amplius: & qui paulum, non habuit minus.*

Arg. 10. Quia in Mannæ exemplo indicatum eſt, neminem abundantiam ſuam debere ſupprimere cum aliorum inedia, ſed eatenus ſervandam æqualitatem, ut nulli deſit quantum neceſſe eſt; nam ſicut in colligenda Manna factum eſt, quiſque Omer ſibi menſurabat, reliquum cedebat iis qui minus collegerant, *Exod.* 16, 18. 19. ſic in divitiis collectis, quod ſupereſt poſt veſtros uſus, in uſum egenorum cedere debet.

Verſ. 16 *Gratia autem ſit Deo, qui cordi Titi indidit idem ſtudium pro vobis:*

Verſ 17 *Quod tum exhortationem illam gratam habuit, tum verò majore ſtudio ultrò ad vos abiit.*

Arg. 11. Quia fideles, ſtrenui & optimæ famæ fratres aliquot excitati ſunt à DEO, (compar. verſ 18. 22.) & miſſi à me, qui totum hoc negotium promoverent, non in colligenda eleemoſyna tantùm, ſed etiam in ea perferenda ad manus Judæorum inopum. Ex his fratribus primus erat Titus, propter cujus ſolicitudinem & promptitudinem animi ad negotium hoc conficiendum DEUM laudat.

Verſ. 18 *Miſimus autem unà cum eo fratrem illum, cujus laus eſt in Evangelio per omnes Eccleſias.*

Verſ. 19 *Nec* id *ſolùm, ſed etiam ſuffragiis delectus eſt ab Eccleſiis ſocius peregrinationis noſtræ, cum hac beneficentia quæ adminiſtratur*

miniſtratur à nobis ad ipſius Domini gloriam, & comprobandum *promptum animum veſtrum.)*

Secundus delegatus deſcribitur, Quod in Euangelio promovendo diligenter laboraverit, ſive fuerit Barnabas, ſive alius, non refert. Nam quiſquis fuerit, ab Eccleſiis (ſynodice ut videtur convocatis) delegatus eſt, ut fide dignus cui res hæc committeretur.

Gloriam] Arg. 12. Quia hæc eleemoſyna curatur & adminiſtratur à me & aliis ad CHRISTI gloriam, & promptitudinem animi veſtri demonſtrandam.

Verſ. 20. *Vitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac exuberantia quæ adminiſtratur à nobis.*

Verſ. 21. *Vt qui procuremus honeſta, non ſolùm coram Domino, ſed etiam coram hominibus.*

Rationem reddit, cur ſibi adjunxerit tam ſpectatæ fidei collegas, in hac Miniſtratione beneficentiæ, collectæ in uſum Eccleſiæ Hieroſolymitanæ, nempe ut anſam obtrectandi adverſariis ſuis præcideret, qui alioqui de ſumma pecuniæ collectæ interceptum aliquid calumniari potuiſſent: Et ut conſuleret famæ ſuæ apud omnes homines, ſicut conſcientiæ ſuæ apud DEUM proſpexerat, in ſancto propoſito integritatis ſuæ, in hoc negotio, conſervandæ.

Verſ. 22. *Miſimus autem cum eis fratrem noſtrum, quem ſæpe in multis probavimus ſtudioſum, nunc autem multò ſtudioſiorem, ob multam fiduciam quam habeo in vobis.*

Tertium delegatum commendat, ſive fuerit Lucas, ſive alius, non refert, ſed hinc vis argumenti undecimi apparet, dum dicit ſe ex confidentia de Corinthiorum liberalitate miſiſſe ad eos tam egregios viros, quorum expectationem non veretur, ne fruſtrentur, unde ſequitur liberaliter contribuendum eſſe.

Verſ. 23. *Sive de Tito* quæritur, *ſocius meus eſt, & apud vos adjutor: ſive de fratribus noſtris, legati ſunt Eccleſiarum, & gloria Chriſti.*

Poſtquam ſingulos ſeorſim delegatos ſuo quemque elogio ornavit, nunc Titum ſpecialiter, & omnes commendat conjunctim, quod ſint Apoſtoli Eccleſiarum, id eſt, delegati ab Eccleſiis ad hanc eleemoſynam colligendam: & ſecundo quod ſint *gloria Chriſti*, ſic dicti,

quia ipſius gratia glorioſè in illis ſplendebat, & per eos ejus gloria illuſtrabatur.

Verſ. 24. *Itaque demonſtrationem charitatis veſtræ, & noſtra de vobis gloriationis edite in eos, in conſpectu Eccleſiarum.*

Hortatione repetitâ, addit Arg. 13. Hæc liberalitas ut futura eſt documentum charitatis veſtræ, ſic etiam confirmatio erit gloriationis meæ de vobis minimè vanæ, in conſpectu delegatorum, qui Eccleſiarum nomine in hoc negotio præſentes veſtram liberalitatem conſpicient. Ergo vobis liberaliter contribuendum eſt.

Caput Nonum.

Pergit de collecta agere: Capitis duæ ſunt partes: In prima reddit rationes cur miſerit ad eos tres fratres delegatos; ubi argumenta interſerit ad perſuadendum ut accelerent collectam, ad verſ. 6. In altera addit argumenta plura ad movendum, ut dent liberaliter ſicut ſanctos decebat.

Verſ. 1. *NAm de ſubminiſtratione quidem quæ fit in ſanctos, ſupervacaneum eſt mihi ſcribere vobis.*

Quod ad primam partem attinet: Ne in deteriorem partem interpretarentur miſſionem legatorum, quaſi ſuſpicionem de ipſorum promptitudine in hoc negotio foveret, cauſam mittendorum fratrum oſtendit fuiſſe, non ut docerentur, neque ut redderentur voluntarii ad collectam faciendam, quia ob eam cauſam ſupervacaneum fuiſſet ſcripſiſſe, nedum fratres ad eos miſiſſe.

Verſ. 2. *Novi enim promptum animum veſtrum, quem de vobis jactо apud Macedones, Achajam videlicet paratam eſſe ab anno ſuperiore: & ex vobis ortus zelus provocavit complures.*

Confirmat dictum tribus rationibus.

Novi] Ratio prima, Quia ipſorum promptitudinem animi probè ante noverat.

Jactо] Ratio 2. Quia de illorum alacritate gloriatus fuerat.

Rebus]

Zelus] Ratio 3. Quia ipſorum ſtudium in hoc negotio provocaverat multos, ad ſimilem alacritatem & zelum.

Verſ. 3. *Miſi autem hos fratres, ne gloriatio noſtra de vobis inanis fiat hac in parte: ut (ſicut dicebam) parati ſitis:*

Veras verò rationes cur miſerit fratres proponit quinque: Ratio prima, Ut pararent beneficentiam ipſorum eo citius ad deportationem, & ut jam collecta pecunia inveniretur à legatis, ſicut pollicitus fuerat ipſorum nomine Apoſtolus.

Ne gloriatio] Ratio 2. Ne gloriatio Apoſtoli de illis vana comperiretur.

Verſ. 4. *Ne quo modo, ſi mecum venerint Macedones, & offenderint vos imparatos, pudefiamus (ut ne vos dicam) in præſidente iſta gloriatione.*

Ratio 3. Ex ſuperiori ſequens: Ne & ego & vos pudefiamus, ſi imparati deprehenſi fueritis, quando ego una cum Macedonibus, qui gloriantem me de vobis audiverunt, venerimus ad vos.

Verſ. 5. *Itaque neceſſarium putavi adhortari fratres, ut prius tant ad vos, & prius abſolvant antea indictam beneficentiam veſtram, ut ea ſit parata ita ut beneficentia, & non ut extortum aliquid.*

Ratio 4. Miſi ad vos fratres, ut in colligenda pecunia à fratribus delegatis juvemini, quo paratiora omnia ſint.

Non ut extortum] Ratio 5. Miſi ad vos fratres, qui curarent inter colligendum, ne quis urgeatur ad plus quam vellet, contribuendum, & ne in colligentibus avaritia, vel in contribuentibus parſimonia ſe prodat, ſed ut qui dant, liberaliter & ſponte dent, & ſic tota collectio liberalis quaſi benedictio, in meo adventu appareat.

Secunda Pars.

Verſ. 6. *Illud autem dico, Qui ſerit parcè, parcè etiam metet: & qui ſerit benignè, benigne etiam metet.*

Secunda pars Capitis, in qua ut liberaliter, & ſicut decebat ſanctos eleemoſynam hanc erogarent, addit argumenta decem.

Argumentum primum, Quia quicunque vel nihil, vel non pro facultatum ratione, vel non ex cordis propoſito dabunt (quod eſt *parcè ſeminare*)

parcè etiam meſſuri ſunt, hoc eſt, vel nihil vel temporaneam tantùm mercedem reportaturi: Ideirco liberaliter date.

Benignè] Arg. 2. Quia qui liberaliter, & ex dilectione dabunt (quod eſt in *benedictionibus ſeminare*) liberalem meſſem habituri ſunt. Liberaliter ergo date.

Verſ. 7 *Unuſquiſque ſicut præpatat corde*, ita *agat: non ex triſtitia aut neceſſitate: nam hilarem datorem diligit Deus.*

Poſtquam expoſuit quid ſit liberaliter dare, ſeu in benedictionibus ſeminare, (nempe ex animi propoſito dare, non ex triſtitia vel ex neceſſitate: Qui enim ſic dat, parcè dat quantumcunque dat, & nihil daturus eſſet ſi animi ſui propoſitum ſequi liceret) addit Arg 3. Deus diligit hilarem datorem, & per conſequens triſtem datorem, & involuntarium non diligit, non approbat, non ei benedicit. Hilariter ergo & liberaliter date.

Verſ. 8. *Potens eſt autem Deus efficere, ut omnis gratia in vos redundet: ut in omnibus ſemper omnino quantum ſufficiat omnes vos habentes, abundetis ad omne opus bonum.*

Arg. 4. In ſolutione objectionis tacitè proponitur. Tantùm abeſt (inquit) ut metuatis inopiam, ſi copioſiùs tribuatis, ut contra expectetis potius, Deum ex gratia & potentia ſua largiturum vobis, quantum ſatis erit rerum temporalium, ut non tantum veſtra forte contenti ſitis, ſed etiam ad omne opus bonum, in aliis juvandis abundetis: Ergo liberaliter date.

Verſ. 9 *(Sicut ſcriptum eſt, Diſperſit, dedit pauperibus: beneficentia ejus manet in ſeculum.*

Confirmat hoc argumentum ex *Pſal.* 112. 9. Ubi dicitur juſtus bona ſua diſpergere, & pauperibus largiri, & benignitas tamen ejus durare in perpetuum, ubi inſinuatur Arg. 5. Quod ſit proprietas viri juſti pauperibus bona ſua largiri, & Dei in eum ordinaria benedictio ſit, ut quæ porro largiatur, habeat: Ideirco liberaliter dando juſtos vos declarate.

Verſ. 10. *Porrò qui ſuppeditat ſemen ſerenti, is quoque panem vobis ad eſcam ſuppeditet, & multiplicet ſementem veſtram, & augeat fructus beneficentiæ veſtræ)*

Arg 6. Voto & ſimilitudine incluſum, ſicut Deus ſuppeditat agricolæ, & ſemen ante ſementem, & panem poſt meſſem, ſic & vobis ſuppeditabit.

ditabit ſemen ad eleemoſynam faciendam, & fructum ex ſemente ſuppeditabit, utque multiplicet vobis facultates ad benefaciendum, & ad fructus juſtitiæ & miſericordiæ ferendum, opto. Sementem ergo in hac eleemoſyna eroganda ne dubitate facere.

Verſ. 11. Ut inquam abundetis, *in omnibus ditati ad omnem benignitatem, quæ per nos efficit, ut gratiæ agantur Deo.*

Arg. 7. Vos gratia Dei locupletati, & abundantes od omnem liberalitatem, efficietis ut per nos qui obſervamus charitatem veſtram, gratiæ agantur Deo: Ergo vel hoc nomine liberaliter date.

Verſ. 12. *Nam ſubminiſtratio oblationis iſtius non ſolùm ſupplet ſanctorum inopiam, ſed etiam redundat in multas gratiarum actiones apud Deum:*

Hoc argumentum confirmat ex eo, quod functio ſacri hujus Miniſterii ſuſcepti de colligenda & contribuenda hac eleemoſyna, non tantùm ſuppletura ſit neceſſitates ſanctorum in Judæa, ſed etiam effectura ut per multos ſanctos gratiæ agantur Deo.

Verſ. 13 (*Dum per hanc iſtius ſubminiſtrationis experientiam Deum glorificant de conſentiente veſtra ſubjectione in Euangelium Chriſti, deque benigna in ſe, & omnes communicatione.*)

Arg. 8. Hæc veſtra liberalitas erit indicium fidei veſtræ, & ſubjectionis animi in obedientiam Christi, & confeſſionis Euangelii ejus, & glorificandi Dei materia, & denique indicium liberalitatis veſtræ in reliquos omnes pauperes ubi datur occaſio: Date igitur liberaliter.

Verſ. 14. *Et illorum preces pro vobis propenſo amore vos diligentium propter gratiam Dei in vobis exuberantem.*

Arg 9. Sancti in Judæa refocillati veſtra liberalitate orabunt Deum pro vobis: Dandum igitur liberaliter.

Amore] Arg. 10. Veſtra hæc liberalitas excitabit in Judæis ſanctis dilectionem erga vos, & deſiderium vos videndi, & exiſtimationem veſtri non exiguam fovebit apud eos, propter eminentem in vobis Dei gratiam: Ne hic deſitis ergo.

Verſ. 15. *Gratia autem ſit Deo ſuper inenarrabili ſuo munere.*

Quaſi jam voti compos, & proſpiciens multiplicem hujus liberalitatis fructum futurum, quem Dei gratia productura erat, ex fratrum in

trum in Judæa refocillatione, gratias agit DEO pro dono DEI in liberalitate Corinthiorum, quod verbis pro dignitate satis explicari non potuit.

Caput Decimum.

Tertia pars Epistolæ: In qua Apostolus suam auctoritatem vendicat à Pseudapostolorum aspersionibus, quibus ipsius authoritati apud Corinthios detrahere laborabant: Hoc capite; quia vitio vertebant Paulo, quod præsens inter Corinthios humiliter se gessisset, absens verò auctoritatis gravitatem literis suis ostentasset, hanc calumniam amolitur, factum defendendo.

Capitis duæ sunt partes: In prima probat octo argumentis se minimè contemnendum, ad versum 12. *In secunda modestè se cum æmulis comparat, ad finem.*

Vers. 1. *Cæterum precor vos per clementiam & æquitatem Christi, ego ipse Paulus, qui coram quidem humilis sum inter vos, absens verò sum erga vos confidens.*

Argumentum primum, Continetur in obtestatione per lenitatem & æquitatem CHRISTI, ne factum suum secus quam par erat interpretarentur: quasi diceret, Humilitas illa mea erat ipsissima mansuetudo & imitatio mansuetudinis CHRISTI, quam vobis in memoriam revoco, ut in me DOMINI nostri imitationem recognoscentes, de me rectè judicetis. Non ergo despiciendus vobis sum.

Vers. 2 *Hoc autem rogo, ne, quum præsens adero, sim confidens ea fiducia qua cogito audax esse in quosdam, qui nos æstimant, ut si secundùm carnem incederemus.*

Arg. 2. Cavendum vobis est, ne vestra culpa cogar audacter potestatem meam exercere in quosdam ex vobis, cum venero, sicut statui exercere adversus eos, qui de nobis existimant quasi metu vel spe ducti, instar carnalium & irregenitorum, mores nostros mutaremus, non igitur despiciendus sum.

Vers. 3.

Verſ. 3. *Nam in carne incedentes, ſecundum carnem non gerimus bellum,*

Arg. 3. Quamvis non immunis ab humanis infirmitatibus vitam dego in fragili carne; in executione tamen officii mei, & Miniſterialis militiæ meæ, non ſecutus ſum carnales affectus, metu vel cupiditate ductus, ut illi calumniantur, quando nunc humiliter, nunc pro officii dignitate & authoritate, me gerebam. Ergo non contemnendus ſum.

Verſ. 4. *Arma enim militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed divinitus valida, ad ſubverſionem munitionum.*

Arg. 4. Superius confirmans, Non opus erat mihi armis carnalibus, ut in verſipelli mutatione morum, nunc adulatione, nunc jactantia, aliiſve ſimilibus malis artibus uterer, ſed ſufficiebant mihi arma mea ſpiritualia, qualia ſunt, in veritate parre ſia, diſciplinæ Eccleſiaſticæ exercendæ autoritas, zelus, patientia, fortitudo Chriſtiana, & cæteræ virtutes, quibus inſtructus militiam meam milito: Ergo non contemnendus ſum. Horum armorum triplicem vim oſtendit: 1. vis eſt, Quod virtute divina valida ſatis ſint ad evertendum omnes ſapientiæ humanæ munitiones, & ad demoliendum callidos prætextus & conſilia omnia, quibus, pro erroribus & vitiis ſuis, contra Euangelium decertantes, defendere ſe ſolent, carnales.

Verſ. 5. *Dum ratiocinationes evertimus, omnémque ſublimitatem quæ extollitur adverſus cognitionem Dei: & captivam ducimus omnem cogitationem ad obediendum Chriſto:*

Secunda vis. Arma illa etiam valida eſſe docet, ſicut ad ſuperbiam humanæ mentis, & altitudinem ſecularis ſcientiæ dejiciendam, ſic etiam ad convertendum, ſeu ſubigendum ſumma ingenia, ut obediant, & humiliter captivorum more ſubmittant ſe CHRISTO per fidem. Intellige de electis & ordinatis ad ſalutem.

Verſ. 6. *Et paratum habemus quo vindicemus omnem contumaciam, poſtquam impleta fuerit veſtra obedientia.*

Tertia vis, Sufficiunt arma illa verbi DEI, & cenſurarum Eccleſiaſticarum, *&c.* Ad ulciſcendum rebelles & inobedientes, ut quæ paratam habitura ſint executionem, partim in hac vita, partim in futura; quæ arma expediturus erat Apoſtolus in adverſarios, poſtquam Corinthiorum

ſum gregem ab illis ſeductum, in ordinem & obedientiam revocaſſet: ſtatuebat enim prudenter cenſuras Eccleſiaſticas exercere.

Verſ. 7. *Quę ob oculos ſunt aſpicitis? ſiquis apud ſe confidit ſe Chriſti eſſe, hoc viciſſim cogitet ex ſeſe, quemadmodum ipſe Chriſti eſt, ita & nos Chriſti eſſe.*

Arg. 5. Quo probat ſe non contemnendum, Quia de Apoſtoli dignitate non debet fieri judicium ex facie, & externa humilitatis ſpecie: interrogatio enim negati officii vim habet, idemque valet quod *non debetis.*

Si quis] Arg. 6. Mea humilitas nihil detrahit de dignitate Miniſterii mei, quin ipſe ſim æquiparandus cuivis ex æmulis, & tot nominibus CHRISTO propinquus, quam quivis ex iis. Non ergo deſpiciendus ſum.

Verſ. 8. *Nam ſi amplius etiam quippiam glorier de poteſtate noſtra quam dedit Dominus nobis ad ædificationem, ac non ad ſubverſionem veſtri, non pudefiam:*

Arg. 7. Quia utcunque, nunc humiliter, nunc pro autoritate me geſſero, poſſum tamen ſine vanitate de Apoſtolica mea autoritate gloriari. Interim ne poteſtatis commemoratio moleſta eſſet, dicit hanc autoritatem datam ſibi eſſe, ut ad ſalutem foret illis utilis, non verò ut ipſorum ſalutem impediret quovis modo.

Verſ. 9. *Ne videar ſeu perterrefacere vos per epiſtolas.*

Verſ. 10. *Nam epiſtolæ quidem (inquit) graves ſunt & validę ſed præſentia corporis infirma eſt, & ſermo nihili.*

Verſ. 11. *Hoc cogitet qui iſtiuſmodi eſt, quales ſumus verbo per epiſtolas quum abſumus, tales etiam fore reipſa quum aderimus.*

Arg. 8. Ne videar affectare per Epiſtolas authoritatem quam non habeo, *verſ.* 9. Sicut calumniatores mei inſinuare ſatagunt dicteriis ſuis, *verſ.* 10. Facto oſtenſurus ſum, authoritatem meam cum ad eos venero eandem eſſe, quam per Epiſtolas oſtendere ſoleo: Ne ergo me contemnite.

Secunda Pars.

Verſ. 12 *Non enim audemus nos inſerere aut conferre cum quibuſdam qui ſeipſos commendant: ſed non intelligunt quod ipſi ſeſe ſeipſis metiuntur, & ſeſe ſibiipſis comparant.*

Secun-

Secunda pars Capitis in qua vanitatem æmulorum detegit, qui se ita efferebant, quasi non ausus fuisset Apostolus se ipsis æquiparare: Cum his se comparat Apostolus in quintuplici dissimilitudine.

Prima dissimilitudo: Nos humiliter & modestè nos gerentes, certè non sumus eorum similes, qui ambitiosè & glorioſè nobis insultant, (quasi cum illis non essemus conferendi,) commendantes seipsos, supra quam res ipsa eos commendari patitur.

Sed non] Secunda dissimilitudo: Illi insipientiam suam produnt, metientes se ex sua ipsorum æstimatione, magnosque se facientes, ex suo & sui similium judicio: nos vanitatem hanc vitamus.

Vers. 13. *At nos non gloriabimur de iis quæ mensuræ* nostræ *non sunt, sed secundùm dimensionem regularem ejus mensuræ quam Deus nobis dispertitus est* gloriabimur *nos pervenisse ad vos etiam usque.*

Vers. 14 *Non enim ut si non perveniremus usque ad vos, extendimus nosipsos suprà modum: nam usque ad vos etiam pervenimus in Euangelio Christi.*

Tertia dissimilitudo: Nos non gloriamur ultra regulam seu mensuram donorum, & vocationis nostræ, quasi missi essemus ad prædicandum iis quibus missi non sumus, sed continemus nos intra mensuram Apostolicæ vocationis, assignatam nobis à Deo, quæ pertingit ad prædicandum vobis Corinthiis, qui nostra opera conversi eratis ad fidem: Non sic se continent nostri æmuli, sed currunt ad eos quibus missi non sunt, & supra donorum, & benedictionis divinæ in labores suos mensuram, gloriantur.

Vers. 15. *Non de iis quæ mensuræ* nostræ *non sunt, gloriantes*, id est, *de alienis laboribus, sed sperantes* nos, *augescente fide vestra, per vos admodum amplificatum iri in assignata nostra mensura.*

Vers. 16 *Ut in iis* regionibus *quæ ultra vos* sunt *euangelizem: non ut in alteri assignata mensura, de præparatis gloriemur.*

Quarta dissimilitudo: Nos non gloriamur in alienis laboribus, quasi convertissemus ad fidem, quos non convertimus; sicut æmuli, qui gloriantur in vobis Corinthiis, quos non converterunt; sed speramus postquam vos confirmatiores in fide evaseritis, fore ut audeatis,

etiam propagando Euangelio noſtro operam dare, & cum vicinis veſtris agere, ut audiant me prædicantem: nam ſpero certè abundè magis ampliatum iri per vos Miniſterii noſtri fines, idque ſecundùm vocationis meæ regulam, cui Apoſtolatus ad Gentes committitur. Spero inquam fore, ut Euangelium prædicemus, etiam in regionibus quæ ultra vos ſunt, ita ut non ſit mihi futurum opus in aliena meſſe, per labores alienos præparata, gloriam captare, ſicut Pſeudapoſtoli jam faciunt, gloriantes in vobis, quos ego ad ſalutem converti: non illi.

Verſ. 17. *Cæterùm qui gloriatur, in Domino glorietur.*

Quinta diſſimilitudo per modum præcepti propoſita: Ego Apoſtolus gloriaturus ſum tantùm in DOMINO, non in rebus malis, non in fictis, falſiſve, non in donis DEI quaſi meis, non in meipſo, ſicut æmuli mei in ſeipſis gloriantur; ſed prout me approbaturus eſt DOMINUS, in DEO ſolo.

Verſ. 18. *Non enim qui ſeipſum commendat, is probatus eſt, ſed is quem Dominus commendat.*

Hujus rationem reddit, Quia nemo probatus eſt, qui ſeipſum ex ſua opinione commendat, ſed qui DEO probatus eſt, & ab eo obtinet teſtimonium: Hujus regulæ examen æmuli Apoſtoli non poterant ſubire.

Caput Undecimum.

Contra Pſeudapoſtolos pergit ſanctè gloriari. Capitis hujus partes: In prima, ad gloriationem futuram paratâ ſibi viâ cum reprehenſione Corinthiorum gloriationis rationes reddit: Larvam obiter detrahens Pſeudapoſtolis, ad verſ. 21. *In altera gloriandi materiam adverſus æmulos ampliſſimam aperit, ad finem.*

Verſ. 1. *Utinam toleraretis pauliſper inſipientiam* meam: *imò etiam tolerate me.*

Quod ad primam attinet, etiamſi ſtatuerat non niſi ſanctè & caſtè in DOMINO gloriari, quia tamen primâ facie propria laus ſpeciem habet inſipientiæ; idcirco optat & rogat, ut tanquam inſipientem pauliſper ipſum tolerent, per conceſſionem loquens (alioqui, reiptâ in Apoſtolo jam

jam loquebatur SPIRITUS ſanctus) ut prudentiæ ſuæ rationes in hoc facto melius ipſis patefaceret; Nam quia eos à vanis quibuſdam & aſtutis hominibus, non ſine Satanæ fraude deceptos videbat, ipſorum bono ad hanc gloriationem coactus eſt.

Verſ. 2. *Æmulor enim vos Dei zelotypia. Præparavi enim vos* uni *viro* (ut *virginem puram*) *ſiſtam* nempe *Chriſto*:

Decem autem affert rationes, quibus neceſſitatem gloriandi demonſtrat. *Ratio prima*, Quia zelotypia ſancta in cauſa CHRISTI ad hanc gloriationem adigor. Ergo gloriatio neceſſaria. Hanc rationem declarat, quia ut paranymphus ſtudebat, non ſibi, ſed CHRISTO in conjugium, tanquam caſtam virginem, Corinthios adducere, & in ejus ſocietate eos retinere.

Verſ. 3. *Sed metuo ne quo modo ſicut ſerpens ille Evam ſeduxit calliditate ſua, ita corrupta mentes veſtræ* degenerent *à ſimplicitate quæ eſt in Chriſto.*

Ratio 2. Metuo, ne ſicut Eva per calliditatem DIABOLI ſeducta fuit, ſic vos à virginali ſimplicitate Euangelii CHRISTI, per Pſeudapoſtolos corrupti, dimoveamini, pro ſapientia DEI amplectentes ſapientiam humanam, & fermentum Legalium Ceremoniarum admittentes, ad corrumpendam doctrinam gratiæ Euangelii inter vos. Neceſſaria ergo hæc gloriatio mea.

Verſ. 4. *Enimverò ſi veniat qui alium Ieſum prædicet quem non prædicavimus, aut* ſi *Spiritum alium acciptatis quem non accepiſtis, aut Euangelium aliud quod non accepiſtis, rectè* eum *toleraveritis.*

Ratio 3. Meritò ſufferretis gloriantem Thraſonicum aliquem prædicatorem, ſi poſſet ille impertiri vobis alium CHRISTUM, quod impoſſibile eſt, aut excellentiora SPIRITUS dona, aut aliud præſtantius Euangelium, quam vos noſtro Miniſterio accepiſtis, & admiſiſtis. Verùm cum iſtud impoſſibile ſit, merito debetis ferre me Apoſtolum gloriantem, per cujus prædicationem, facti eſtis participes & CHRISTI, & donorum SPIRITUS ipſius.

Verſ. 5. *Puto enim me nihilo inferiorem fuiſſe ſummis Apoſtolis.*

Ratio 4. Confirmans priorem; Non eſſe inferiorem me Petro, Iacobo, & Ioanne (Apoſtolis illis qui maximi æſtimantur) puto ipſos inficias non ituros; quia communicato cum illis Euangelio, *Galat.* 2.

nihil illi mihi contulerunt. Ergo neceſſaria eſt, & juſta gloriatio mea adverſus Pſeudapoſtolos.

Verſ. 6. *Quòd ſi rudis ſum ſermone, non tamen ſum rudis cognitione: ſed omnino manifeſti ſumus in omnibus apud vos.*

Ratio 5. Quia licet de ornato ſermone, ſeu eloquentia cum æmulis contendere nollem, in cognitione tamen myſteriorum ſalutis, nulli ceſſurus ſum, cujus rei teſtes appellat ipſos Corinthios, qui probè noverant ipſius ſcientiam.

Verſ. 7. *Num peccavi quum meipſum demitterem ut vos attolleremini? quòdque gratuitò Euangelium Dei euangelizaverim vobis?*

Ratio 6. In qua occurrit objectioni: Diceret aliquis, at dum Corinthi præſens eſſes ex labore manuario vivebas. Reſp. Mea humiliatio, tantùm abeſt ut vitio vertenda ſit mihi, ut potiùs laude digna ſit, quia in commodum veſtrum cedebat, quorum ego ſalutem tanti faciebam, ut commodis meis poſthabitis, gratuitò vobis Euangelium prædicaverim: Ergo vel hoc nomine mihi licet gloriari.

Verſ. 8. *Alias Eccleſias ſpoliavi, accepto ab eis ſtipendio, ut vobis inſervirem: & quum apud vos eſſem & egerem, non obtorpui cum cujuſquam incommodo.*

Verſ. 9. *Inopiam enim meam ſuppleverunt fratres qui venerant à Macedonia: & in omnibus me præſtiti vobis minimè oneroſum, & præſtabo.*

Factum ſuum clarius explicat metaphorâ lepidâ, oſtendens ſe ab aliis Eccleſiis pauperioribus, per Euangelium triumphatis, quaſi ſpolia reportaſſe ſtipendium ad ſe alendum, ut gratis Corinthiis poſſet melius inſervire, verſ. 8. Nominatim à Macedonibus Philippenſibus, ne Corinthiis eſſet oneroſus.

Verſ. 10. *Eſt veritas Chriſti in me quòd hæc gloriatio non obſtruetur contra me in regionibus Achaiæ*

Verſ. 11. *Quapropter? an quòd non diligam vos? Deus novit.*

Verſ. 12. *Sed quod facio, etiam faciam, ut amputem occaſionem, iis qui optant occaſionem ut in eo de quo gloriantur reperiantur quales & nos.*

Ne facti ſui pœnitere ipſum videatur, ſtatuit poſthac oneroſum ſe non futurum

futurum illis, ſeu ſtipendium non accepturum, quod confirmat juramento, verſ. 10. & ne ægre ferrent quaſi ex defectu dilectionis, nollet ſtipendium ab ipſis recipere, profitetur ex ſpeciali dilectione erga eos, ſe id ſtatuiſſe, DEUM teſtatus de ſermonis ſui veritate, verſ. 11. idque in hunc finem, ne in hac gloriatione ſuperiores eſſe viderentur Pſeudapoſtoli, quibus calumniandi anſam voluit ſic auferri, qui alioqui dixiſſent Paulum rei familiaris augendæ cauſa, Corinthiis prædicaſſe.

Verſ. 13. *Nam iſtiuſmodi pſeudoapoſtoli, operarii doloſi ſunt, transformati in Apoſtolos Chriſti.*

Verſ. 14. *Neque id mirum: ipſe enim Satanas tranſformatur in angelum lucis.*

Verſ. 15. *Non magnum eſt igitur ſi transformentur ut miniſtri juſtitiæ, etiam ejus miniſtri: quorum finis erit ſecundùm opera eorum.*

Ratio 7. Gloriationis neceſſitatem oſtendens, Quia æmulorum ipſius nequitia ad hanc gloriationem impellebat, Illi enim mentiebantur ſe Apoſtolos CHRISTI, & operarios eſſe in DEI vinea, cum interea non DEI, ſed ſua negotia ſolum curarent; Prædicabant enim Euangelium emolumenti & honoris ſui gratia: mentiebantur ſe CHRISTI Miniſtros, cum eſſent tantùm perſonati hiſtriones, verſ. 13. neque hoc mirandum, cum eſſent hi nebulones Apoſtoli Satanæ, imitantes DIABOLUM (qui ſpeciem aliquando induit Cœleſtis alicujus angeli, ut ſub prætextu zeli & pietatis, hominibus imponat) cujus mores ſequebantur æmuli ipſius, præ ſe ferentes ſtudium gloriæ CHRISTI: cum interim ventri, crumenæ, & honori ſuo, omne ſtudium ſuum ſacrificarent, ſuſque deque habentes quid de Apoſtolis, quid de Eccleſiis fieret, modo ipſi votis ſuis potirentur: quibus propterea minatur Apoſtolus mortem æternam, ſecundum ipſorum merita.

Verſ. 16. *Rurſum dico, ne quis me putet inſipientem eſſe: alioquin etiam ut inſipientem accipite me, ut paululum quiddam & ego glorier.*

Verſ. 17. *Quod dico, non dico ſecundùm Dominum, ſed ut inſipienter, in præſidente iſta gloriatione.*

Ratio 8. Quia ſapienter factum comperturi erant, quod ſic glorietur in hac tanta neceſſitate: quod ut advertant, rogat; ſi verò ipſius in gloriando neceſſitatem juſtam, & prudentiam, in præſentiarum, minus

nus poſſent perſpicere, rogat ſaltem ut patienter ferant aliquantiſper, quaſi inſipienter gloriantem, uſque dum orationem & apologiam abſolveret, verſ. 16. concedens tantùm, non verò affirmans, ſe gloriari inſipienter, ſeu non ut DEO dignum erat: alioqui enim Apoſtolus ſumma cum Spiritus ſapientia, ad DEI gloriam, & ſalutem Eccleſiæ juſtiſſimè in hoc negotio toto gloriabatur.

Verſ. 18. *Quandoquidem multi gloriantur ſecundùm carnem: & ego gloriabor.*

Ratio 9. Quia falſò gloriabantur adverſus eùm Pſeudapoſtoli, ideo æquum eſſe contendit ut ipſe glorietur verè in defenſione ſui.

Verſ. 19 *Libenter enim toleratis inſipientes, quum ſitis ſapientes.*

Ratio 10. Sapientes tolerare ſolent eos qui ſtolidiores videntur, ut experientia noviſtis: Quid ni ergo me neceſſariò gloriantem etiamſi quibuſdam ex vobis inſipiens hic videar, ſufferatis?

Verſ. 20. *Toleratis enim ſiquis vos in ſervitutem adigat, ſiquis exedit, ſiquis accipit, ſiquis attollit ſeſe, ſiquis vos in faciem cædit.*

Ratio 11. Quia toleratis multo duriora quam ſtultitiam hanc (ut videri poteſt) gloriationis meæ: nam primo importunos homines qui redigunt vos in ſervitutem toleratis: tales erant Pſeudapoſtoli qui dominationem in ipſos exercebant, Eccleſiam Corinthiorum in factiones dividebant, & ſeipſos duces & dominos ſuorum, inter Corinthios, ſequacium, tanquam militum & ſervorum, ſtatuebant: 2. Toleratis eos qui devorant vos: tales erant Pſeudapoſtoli lauta convivia affectantes & exedentes Corinthiorum rem familiarem: 3. Toleratis ſpoliatores, quales etiam erant Pſeudapoſtoli, qui ſtipendia certè nolebant habere, interim muneribus inhiabant, eaque à Corinthiis captabant & emulgebant: 4. Toleratis veſtri contemptores; quales erant Pſeudapoſtoli qui propter genus, & nationem Hebræam, & dona aliqua Spiritus ſibi data ſupra Eccleſiam Corinthiorum, ex Gentibus illiteratis & ignobilibus collectam, in immenſum ſe efferebant: 5. Toleratis cædentes vos in faciem, ſeu qui contumelioſè vos tractant. Quid ni igitur meam hanc juſtam toleretis gloriationem.

Verſ. 21. *Quantum ad contumeliam dico, nempe quia nos infirmi fuimus: imò in quocunque audacia uti velit aliquis (inſipienter loquor) audacia velim uti & ego.*

Exponit

Exponit *in os cædere*, intelligendum eſſe, non de externa violentia, ſed contumeliæ reſpectu, cujuſmodi nonnihil ipſe cum Corinthiis à falſis illis doctoribus expertus erat; cum Pſeudapoſtoli Corinthiis exprobrabant in os animi abjectionem, quod Paulo opificium manuale exercenti, ſe ſubjecerint: quid enim aliud erat hoc, quam Corinthios in os cædere, & ſancto Apoſtolo inſultare.

Secunda Pars.

Imò in quocunque] Secunda pars Capitis, in qua via jam ſibi parata ad gloriationem juſtam, & gloriationis neceſſitate demonſtratâ, compart ſe cum glorioſulis illis doctoribus, ex indiciis dignitatis ſuæ quatuor, probans ſe illis non inferiorem, ſed multis nominibus præferendum eſſe.

Primum indicium dignitatis in genere propoſitum: Quod in nulla fuerit illis inferior, quocunque ſe verterent in gloriatione ſua: interim modeſtè concedit ſpeciem ſtultitiæ in hac gloriatione, quam tamen ſapienter proſequitur.

Verſ. 22. *Hebræi ſunt? ſum & ego: Iſraelitæ ſunt? ſum & ego: ſemen Abrahæ ſunt? ſum & ego:*

Secundum indicium dignitatis ſpecialius eſt, quod generis nobilitate æquiparabilis ſit illis: nam ſi à Gente ſancta gloriam quærerent; Ille ex ea familia quæ non ſe comiſcuerat, cum Gentibus oriundus erat: ex parentibus Hebræis Hebræus erat, ſi proſapiæ nobilitate gloriari vellent, ille ex nobilioribus Iſraelitis oriundus erat, quia ex Tribu Benjamin erat oriundus: fuit autem Benjamin filius Rachel fœminæ liberæ: aliquæ autem tribus ex ancillis originem habebant: Si religionis antiquitate certarent, quod in fœdere manſerint ut Abrahamidæ veri, hîc etiam par cuivis erat.

Verſ. 23. *Miniſtri Chriſti ſunt? (ut deſipiens loquor) ſupero ego: in laboribus amplius, in vulneribus ſupra illos, in carceribus amplius, in mortibus, ſæpe.*

Indicium 3. Si muneris dignitate certarent, hîc modeſtè ut coactus ſe illis præfert reſpectu Apoſtolatus, & officii extra ordinem ipſi conceſſi, major ſum, inquit, quia Apoſtolus ſum.

In laboribus] Indicium 4. Dignitatis, eſt Sinceritas in officio ſuo adminiſtrando:

ministrando: hujus sinceritatis Testimonia affert Novem: In primo profert, labores seu diligentiam. In secundo Passiones in genere, quæ valetudinem & libertatem corporis spectabant, & capitis pericula.

Vers. 24. *A Judæis quinquies accepi quadragenas plagas, una minus.*

Tertium Testimonium affert passiones speciales à Judæis, Quod plagis cæsus sit à Judæis quinquies, ad numerum plagarum secundum legem maleficis infligendarum, nam Judæi licet crudeles, intra legem tamen, Deut 25.3. se continuisse videri volebant.

Vers. 25. *Ter virgis cæsus fui, semel fui lapidatus, ter naufragium feci, noctem ac diem in profundo egi:*

Quartum Testimonium perhibent ipsius passiones à Gentibus, quod à lictoribus Gentium, fustibus seu virgis ter sit cæsus, & semel lapidatus; 5. Quod naufragium ter fecerit, in quorum uno postquam viginti quatuor horas in mari profundo undis agitatus esset, potenti Dei manu liberatus est.

Vers. 26. *In itineribus sæpe* fui, in *periculis fluminum, periculis latronum, periculis à meis gentilibus, periculis in Gentibus, periculis in civitate, periculis in deserto, periculis in mari, periculis inter falsos fratres,*

Sextum sinceritatis Testimonium continet itinerum labores, & octo genera periculorum; Quæ variis in locis, & à diversis hominum generibus ipsum exceperunt.

Vers. 27. *In fatigatione & ærumna, in vigiliis sæpe, in fame, & siti, in jejuniis sæpe, in frigore & nuditate:*

Septimum, habet quinque molestiarum genera, quibus dum Ministerii opus persequebatur, exercitus est sæpius, in quibus delassatus, pro quiete coactus est novos labores capessere.

Vers. 28. *Absque iis quæ extrinsecus* eveniunt, urget *agmen illud in me quotidie consurgens, ideſt, solicitudo de omnibus Ecclesiis.*

Octavum Testimonium, Invicta patientia in quotidianis negotiis publicis, cum solicitudine animi de omnibus Christi Ecclesiis.

Vers. 29 *Quis affligitur, quin ego affligar? quis offenditur, quin ego uror?*

Nonum

Nonum Teſtimonium ſinceritatis, eſt ſympathia cum omnibus afflictis, & ſcandalo aliquo offenſis.

Verſ. 30. *Si gloriari oporteat, de iis quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor.*

Retorquet objectionem adverſariorum: At omnia hæc contempti ilem reddiderunt te, & miſerum hominem. Reſpondet quod dedita opera ſtatuerit tamen in his gloriari ut quæ ſinceritatem ipſius magis commendarent, quam Pſeudapoſtolorum res proſperæ ipſos ornarent.

Verſ. 32. *Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, laudandus in ſecula, novit me non mentiri.*

Verſ. 32 *In urbe Damaſci, gentis præfectus nomine Aretæ regis, præſidio tenebat Damaſcenorum urbem, cupiens me prehendere.*

Verſ. 33. *Sed per feneſtram in ſporta demiſſus fui per mœnia, & ejus manus effugi.*

Denique, quia incredibilia videri poterant quæ commemoravit, quod ſcilicet ſuſtinendis tot malis unus par eſſe potuerit, præmiſſo juramento de veritate tam dictorum quam dicendorum, commemorat ſpeciale periculum Capitis, ex quo nullus patebat exitus, niſi Deus ipſum incolumem ſervare in bonum Eccleſiæ voluiſſet, & viam ad evadendum ſpeciali providentia ſua aperuiſſet, de quo vide *Act.* 9. 23.

Caput Duodecimum.

Pergit in ſancta Gloriatione: Capitis tres ſunt partes, in prima Cœleſtem viſionem ſibi oblatam, una cum ejuſdem eventu explicat, ad verſ. 11. *In ſecunda probat Corinthios debuiſſe hâc gloriationis neceſſitate ipſum liberaſſe, ſeu ipſum defendiſſe, ad* verſ. 19. *In tertia, cauſas ſolicitudinis ſuæ affert.*

Verſ. 1. *Gloriari ſanè non expedit mihi: veniam enim ad viſiones, & revelationes Domini.*

Præmiſſâ præfatione, quod non ſua cauſa glorietur, quia nimirum illud non expediebat ipſi, (*mihi* enim hîc emphaticum eſt) ſed Corinthiis &

Eccleſiæ ; quorum intereat Apoſtoli autoritatem ſartam tectam conſervari accedit ad revelationes extraordinarias, quarum unam incipit hiſtoricè narrare.

Verſ. 2. *Novi hominem in Chriſto ante annos quatuordecim, (an in corpore neſcio: an extra corpus neſcio; Deus novit) raptum in tertium uſque cœlum.*

Novi hominem] Hujus revelationis præſtantiam, ſuamque in certando modeſtiam novem argumentis inſinuat.

Argumentum primum, Quod vix audeat nomen ſuum edere in hoc negotio, ſed ne nimium ſibi arrogare videatur, in tertia perſona de ſeipſo loqui cogatur.

In Chriſto] Arg. 2. Quod etiamſi videatur hæc revelatio ſupra communem hominum ſortem ipſum extollere, non aliam affectet tamen excellentiam, quam in CHRISTO, ſeu in fidelium numero eſſe, qui ſibi ipſis renunciarunt, ut in uno CHRISTO glorientur.

Quatuordecim] Arg. 3. Quod tacitus apud ſe ſuppreſſerit hujus glorioſæ revelationis mentionem jam totos 14. annos; nunquam eam prolaturus, niſi coactus fuiſſet æmulorum importunitate, qui ipſius autoritati Apoſtolicæ, in Euangelii & Eccleſiarum detrimentum detrahere operam dabant

Raptum] Arg. 4. Quod raptus fuerit in Cœlum ſupremum, ſupra omnia ſidera, in locum beatorum Spirituum, ubi DEUS ſuam gloriam maximè manifeſtat.

An in corpore] Arg. 5. Quod neſciat an raptus ſit locali corporis tranſlatione in Cœlum, an anima extra ordinem ad tempus ſeparata, & in Cœlum ſublata, fuerit: de altero tamen certus.

Verſ. 3. *Et novi hujuſmodi hominem (an in corpore, an extra corpus, neſcio: Deus novit)*

Verſ. 4. *Raptum fuiſſe in Paradiſum, & audiſſe ineffabilia verba, quæ non liceat homini loqui*

In paradiſum] Arg. 6. Quod certum ſciat rem geſtam, & ſe raptum in paradiſum, ſeu in beatam illam ſedem gloriæ DEI, (propterea ſecundo repetit, *novi hominem*) & audiiſſe ibi ineffabilia verba, quæ non licebat homini loqui, id eſt, quorum alia explicari non poterant; alia verò fas non erat ipſi exprimere, quæ alioqui niſi prohibitio impediviſſet explicari

plicari potuiſſent: ſiquidem quæ revelabantur, privatam ejus confirmationem & præparationem ad certamina quæ ſubiturus erat, ſpectaſſe certum eſt.

Verſ. 5. *De ejuſmodi* re *gloriabor*: *de meipſo verò non gloriabor, niſi de infirmitatibus meis.*

Arg. 7 Quod de hujuſmodi homine, id eſt, de ſe, ut de ſervo DEI exaltato hunc in modum, in gloriam DEI gloriaturus quidem ſit: non autem de ſeipſo in ſe ſpectato, propterea quod in ſe nihil haberet in quo gloriaretur præter infirmitates ſuas.

Verſ. 6 *Nam ſi voluero de iis gloriari, non ero inſipiens: veritatem enim dicam, ſed parcè loquor, ne quis de me cogitet ſupra* id *quod videt* eſſe *in me, aut* quod *audit ex me.*

Arg. 8. Quod etiamſi gloriandi materia ſatis ampla ex hac revelatione oblata ſit, ut verè & ſolidè ſine vanitate, multò amplius gloriari poſſet, ſtatuerit tamen parcè admodum hac de re loqui, ne nimiam ſui æſtimationem excitaret.

Verſ. 7. *Et ne excellentia revelationum ſupra modum efferrer, datus eſt mihi ſtirculus infixus carni, & angelus Satanæ, ut me colaphiſet, ne ſupra modum efferrer.*

Arg. 9. Quod revelationis excellentia tanta fuerit, ut ad præcavendam ſuperbiam, miſſus ſit Angelus Satanæ, ad Apoſtoli humiliationem.

Stirculus] Deſcribit autem humiliandi ſui rationem ita, ut humiliationis rationes inſinuet tres.

Ratio prima, Quod materia humiliationis, fuerit reliquiarum peccati aliquid in carne ſua, ſeu natura corrupta nondum penitus abolita, hærens; motio ſcilicet concupiſcentiæ aliqua, ad potrò peccandum tendens, quam motionem comparat ſtirculo in cædua ſilva reliquo, quia non minorem moleſtiam ſancto DEI ſervo exhibebat, quam ſtirculus infixus pedi viatoris creare ſolet.

Angelus] Ratio humiliationis 2. Quod hæc motio, adjunctam habuerit ſpecialem tentationem, ad aperiendum aditum, DIABOLO & locum dandum peccato.

Colaphis] Ratio 3. Quod hæc tentatio emiſſa à DIABOLO adeò violenter ad peccandum ipſum ſolicitaverit, ut coactus ſit opem divinam implorare, ne tentationi ſuccumberet: quod exercitium ut non miran-

dum eſt, legenti Cap. 7. ad Rom. ſic agnoſcendum ex eodem illo Cap. medium fuiſſe ad humiliationem Apoſtoli efficaciſſimum: qui enim magno animo omnes moleſtias & pugnas cum hoſtibus corporeis & ſpiritualibus ferre ſolebat, in ſola lucta cum carne ſua ejulare auditur, & exclamare, *Me miſeram, quis me eripiet, &c.*

Verſ. 8. *Super hoc ter Dominum rogavi, ut abſcederet a me.* Sequitur ipſa humiliatio Apoſtoli, cujus indicia affert quatuor: Indicium primum, Quod ſæpius DEUM precibus ſolicitaverit ad ſe liberandum à tentatore.

Verſ. 9. *Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea: nam potentia mea per infirmitatem perficitur. Libentiſſimè igitur gloriabor potius de infirmitatibus meis, ut inhabitet in me potentia CHRISTI.*

Indicium 2. Quod acquieverit in DEI reſponſione, qua docebat ipſum partim de ſufficientia gratiæ ſuæ, ad ſuſtinendum luctantem ſervum ſuum, ne à tentatore ſuperaretur, & abluendam omnem pollutionem quam in lucta contraheret: Partim de fine Conſilii ſui in ſervorum ſuorum exercitatione, qui eſt ut quanto infirmior ſervus aliquis DEI, in lucta aliqua comperitur, tantò DEI virtus in eo ſuſtinendo, clariùs & perfectius ſe demonſtraret.

Libentiſſime] Indicium 3. Quod ex hoc exercitio ſequuta ſit conſtantior humilitas, qua jam ſtatuerit in omnibus rebus infirmitatem ſuam, & defectus ſuos agnoſcere, in eum ipſum finem, ut CHRISTI virtutem inhabitantem, tantò potentiùs & luculentiùs manifeſtatam in ſe experiretur.

Verſ. 10. *Propterea oblector in infirmitatibus, in contumeliis, in neceſſitatibus, in perſequutionibus, in angustiis pro Chriſto: quum enim impotens ſum, tunc potens ſum.*

Indicium 4. Quod jam didicerit, non modo fortiter ferre omnes afflictiones pro Euangelio quæ ipſum humiliorem reddere poſſent, ſed etiam ex illis voluptatem maximam percipere: quia cum ſe infirmum maximè percipiebat, ad CHRISTUM confugiens, præſentiorem ipſius potentiam experiebatur, ad ipſum ſuſtinendum, conſolandum, & victorem reddendum.

Secunda

Secunda Pars.

Verſ. 11. *Fui inſipiens in gloriando: vos me coegiſtis: nam ego debueram à vobis commendari: nulla enim in re inferior fui ſummis Apoſtolis, tameſi nihil ſum.*

Secunda pars Capitis continens gloriationem in Apoſtolatus ſui, potenter & ſincerè adminiſtrati inter Corinthios, manifeſtatione. Hanc gloriationem purgat ab inſipientia, quam objicere poſſent aliqui, conjectâ in Corinthios culpâ; ex quorum neglectu oriebatur Apoſtolo neceſſitas gloriandi: nam illi dignitatem ipſius debebant aſſerere contra Pſeudapoſtolos. *Debueram à vobis commendari, inquit,* ſeu veſtrum erat me defendere; hujus propoſitionis, & ſimul etiam gloriationis rationes affert novem.

Nulla enim] Ratio prima, Quia licet Apoſtolus in ſe nullus erat, tamen gratia DEI non inferior erat ſummis Apoſtolis, ipſis etiam Corinthiis teſtibus: Idcirco debuit ab iis defendi & commendari.

Verſ. 12. *Indicia quidem Apoſtoli edita ſunt apud vos per omnem tolerantiam, & ſigna & prodigia & virtutes.*

Ratio 2. Confirmans priorem. Quia inter vos ſigna Apoſtolatus mei apparent, Partim in admiranda laborum, moleſtiarum & injuriarum patientia: Partim in apoſtolatus mei effectis & indiciis; in prodigiis ſcilicet, miraculis, & potentibus operibus. Ergo debueram à vobis commendari.

Verſ. 13. *Nam quid eſt in quo fuerîtis inferiores cæteris Eccleſiis, niſi quòd ego ipſe non obtorpui cum veſtro incommodo? condonate mihi hanc injuriam.*

Ratio 3. Quia Corinthiaca Eccleſia tam illuſtribus donis Spiritus ſancti dotata eſt, per meum Miniſterium, quam quævis alia Eccleſia, ſive ab aliis Apoſtolis, ſive à meipſo fundata. Ergo meum Miniſterium à vobis defendi debuit.

Niſi quod] Ratio 4. Quia zelus ipſius in propagando inter illos Evangelio, tantus erat, ut gratis Corinthiis prædicaret Evangelium, de quo ſi injuria ſit, urbanâ ironiâ veniam deprecatur, beneficium datum illis inſinuans: Defendi ergo ab iis debuerat.

Verſ. 14.

Verſ. 14. *Ecce, tertiò paratus ſum venire ad vos, ne cum veſtro incommodo obtorpeſcam, non enim quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos, Non enim debent filii parentibus theſauros congerere, ſed parentes filiis*

Ratio 5. Confirmans priorem. Quia idem adhuc Apoſtoli animus manebat erga illos de ſtipendio in poſterum non accipiendo, cum venturus eſſet ad eos; nam jam tertio parabat ſe ad iter, licet ſecundus conatus impeditus fuerit, ut, 1. ad Cor. 1. habetur.

Veſtra] Ratio 6. Confirmans priorem, Quia quærebat Corinthiorum ſalutem, non verò ipſorum bona in familiarem rem ſuam convertere: Debebant igitur ipſum defendere.

Non enim] Ratio 7. Quia licet Pater ſpiritualis ſit, qui ali debet à grege ſeu liberis ſuis, præ ipſorum ſtudio tamen imitari ſtuducrat parentes naturales, qui theſaurizant filiis ſuis, intellige ordinariam agendi rationem. Nam alioqui ſi opus habeant parentes, non eſt dubium quin liberos deceat mutua parentibus officia præſtare, ipſoſque alendo honorare.

Verſ. 15. *Ego verò libentiſſime impendam, & expendar pro animabus veſtris: etiamſi, abundè vos diligens, minus diligar.*

Ratio 8. Quia paratus erat & bona ſua, & vitam ipſam in eorum ſalutem impendere: Quam vehementem dilectionem amplificat ex Corinthiorum ingratitudine, qui interim vicem non reddebant amoris, ſed æmulos ipſius Pſeudapoſtolos, recipiebant, & pluris faciebant eos quam ipſum Apoſtolum patrem ſuum.

Verſ. 16 *Sed eſto, ego vos non gravavi: ſed quum ſim callidus, dolo vos cepi.*

Verſ. 17. *Numquem quemquam eorum quos miſi ad vos, expilavi vos?*

Verſ. 18. *Precatus ſum Titum, & cum eo miſi fratrem: nunquid vos expilavit Titus? nonne eodem Spiritu incedimus? nonne iiſdem veſtigiis?*

Ratio 9. In qua occupat objectionem, Diceret aliquis, etiamſi tuipſe non accepiſti ab illis ſtipendium, fortaſſe tamen per alios emiſſarios tuos eos exuxiſti. Reſpondet ipſius comites & legatos, quos ad Corinthios miſerat, ſimili ſtudio caviſſe, ne Corinthios ſumptibus aut acceptis muneribus

ribus gravarent. Obiter autem perſtringit adverſarios, dum ſe purgat ab iis artibus, quibus doloſi illi operarii utebantur, qui cum ipſi nolle quicquam accipere videri volebant, alios ſubornabant qui in ipſorum uſum acciperent à Corinthiis quantum emungere poterant: Ergo Corinthii qui iſta optime noverant, Paulum defendere debebant, & ipſius loco reſponſionem obtrectatoribus in os reponere.

Tertia Pars.

Verſ. 19. *Rurſum putatis quòd nos vobis excuſemus? in conſpectu Dei, in Chriſto loquimur: omnia tamen hæc, chariſſimi pro veſtri ædificatione.*

Tertia pars Capitis in qua per occupationem objectionis, defenſionis ſuæ adeò ſolicitæ cauſas reddit: Diceret aliquis, quorſum iſta ſcribis; quorſum iſta defenſio; num alicujus mali conſcius es, vel an gloriam apud nos captas? Reſpondet afferendo tantæ ſuæ ſolicitudinis cauſas quinque.

Prima, Non eò hæc ſcripſi, ut (quaſi mali alicujus conſcius eſſem, aut gloriam captarem) me apud vos purgem, aut excuſem! Sed ex dilectione erga vos, ut veſtram ædificationem & ſalutem promoverem, ne vos ſcilicet minus honorificè de meo Apoſtolatu ſentientes, per Pſeudapoſtolos à ſimplicitate Euangelii demovereminī: In cujus aſſeverationis meæ Teſtimonium, invoco teſtes, Deum, qui novit meum animum, & Christum, cujus negotium ago.

Verſ. 20. *Nam metuo ne quo modo, quum venero, non quales velim reperiam vos, & ego reperiar vobis qualem nolitis: ne quo modo ſint lites, æmulationes, iræ, contentiones, obtrectationes, ſuſurri, tumores, tumultuationes:*

Secunda cauſa, Metuo ne labefactata inter vos, per Pſeudapoſtolos, mea authoritate & Doctrina, cum venero comperiam vos quales nollem, id eſt, infectos illis malis, quæ ſchiſmata ſequuntur; qualia ſunt lites ſeu contentiones in verbis: æmulationes, ſeu invidia de donis Dei: excandeſcentiæ, ſeu iræ ex mutuarum injuriarum apprehenſione: rixæ ſeu mutuæ provocationes: obtrectationes & ſuſurri, quibus apertè & clam alii aliorum famam lædere ſolent: tumores & animi quaſi inflationes ex ſuperbia: & denique ſeditiones tumultuoſæ.

Et ego]

Et ego] Tertia cauſa, Metuo ne me ſeveriorem quàm velletis experiamini, niſi tempeſtivè meis admonitionibus emendati, doctrinæ & autoritati meæ in DOMINO vos ſubmittatis.

Verſ. 21. *Ne iterum ubi venero, me deprimat Deus meus apud vos, & lugeam multos eorum qui antè peccarunt, nec reſipuerunt ſuper impuritate, & ſcortatione, & protervia quam patrarunt.*

Quarta cauſa, Metuo ne ſi deſpiciatur mea apud vos autoritas, multi ex vobis impœnitentes permanſuri ſint in impuritate, ſcortationibus, & ſimilibus peccatis, quæ ego in priori Epiſtola reprehendi.

Deprimat me] Quinta cauſa, Metuo ne me affligat DOMINUS, cum venero ad vos, nempe ne pudorem, triſtitiam & luctum mihi creent peccata veſtra, & ſcandala in vobis, qui mea gloria & gaudium eſtis, ſi ſicut filios decet vos geratis; pudoris verò & triſtitiæ cauſa futuri eſtis, ſi ſecus feceritis.

Ut his malis obviam iretur, & ſcandala inter ipſos ſcatentia auferrentur, neceſſarium erat Apoſtoli, & Apoſtolicæ doctrinæ, autoritatem ſartam, tectam, inter eos conſervari, in eumque finem neceſſaria erat hæc Apoſtoli apologia.

Caput Decimumtertium.

Capite hoc ultimo pergit autoritatem ſuam Apoſtolicam à contemptu vindicare, eamque metuendam & amabilem ipſis reddere: propoſitio confirmanda eſt, Reverendi vobis debet eſſe autoritas mea. Argumenta, quæ hanc theſin confirmant ſunt decem.

Verſ. 1. *Tertia hac vice venio ad vos: Ex ore duorum teſtium aut trium, ſtabit omne verbum.*

Argumentum primum, Præmoneo, pro autoritate mihi data, de meo propoſito ad vos veniendi, jam tertia vice repetito, ut præmonitiones duæ vel tres de meo adventu, duorum aut trium teſtium loco ſint, ad firmum meum propoſitum declarandum, de judicio Eccleſiaſtico inter vos exercendo: Metuenda vobis igitur autoritas mea.

Verſ. 2.

Verſ. 2. *Prædixi & ſecundò prædico, ut præſens, & abſens nunc ſcribo iis qui antè peccarunt, & reliquis omnibus, fore ut, ſi denuò venero, non parcam* :

Arg. 2. A commination ſeveritatis exercendæ cum advenerit, in impœnitentes, qui prius peccaverant, & non reſipuerant: Perſuaſum habete me ſeverè animadverſurum in impœnitentes cum venero. Metuite & reſipiſcite igitur.

Verſ. 3. *Quandoquidem experimentum quæritis in me loquentis Chriſti, qui erga vos non eſt infirmus, ſed potens eſt in vobis.*

Rationem reddit commination is tam ſeveræ: Quia tentabant & CHRISTUM & Apoſtolum, dubitantes an CHRISTUS in Apoſtolo, vel Apoſtolus ex autoritate CHRISTI loqueretur, & ſimul addit Arg. 3. ad vindicandam ſuam autoritatem. CHRISTUS potenter per meum Miniſterium ſe inter vos manifeſtavit, partim gratia peccatoribus data; partim donis Spiritus in Preſbyteros & alios, collatis; Partim miraculis inter vos editis; partim caſtigatione peccatorum pertinacium. Metuite igitur.

Verſ. 4. *Nam etſi crucifixus fuit ex infirmitate, vivit tamen ex potentia Dei: nam & nos infirmi ſumus cum eo, ſed vivemus cum eo, ex virtute Dei apud vos.*

Arg. 4. Sicut CHRISTUS in carnis infirmitate fuit crucifixus, ſed in Spiritu & potentia Deitatis ſuæ vivere comperitur, ſic ego ſpecie infirmus ſum, & humiliter me geſſi propter CHRISTUM, ut CHRISTO conformis eſſem, ſed virtute DEI potens fui, & futurus ſum etiam potens in Miniſterio meo, ubi res poſtulaverit: Metuenda ergo vobis mea autoritas.

Verſ. 5. *Voſipſos tentate annon ſitis in fide; voſipſos probate. an non agnoſcitis voſmetipſos*, videlicet *Jeſum Chriſtum in vobis eſſe? niſi reprobi eſtis.*

Arg. 5. Omnes vos, poſt veſtri probationem, cognoſcere poteritis CHRISTUM in vobis habitare per miniſterium meum, niſi aliqui ex vobis ſint rejectanei, & indigni fidelium nomine, falſem nondum regeniti. Ergo mei Apoſtolatus autoritas reverenda vobis eſſe debet.

Verſ. 6. *At ſpero fore ut cognoſcatis nos non eſſe reprobos.*

Arg. 6. Quales quales vos jam sitis, spero fore ut tandem veritate victi, & indiciis mei Apostolatus convicti, cognoscatis me esse genuinum CHRISTI servum, & Apostolum non adulterinum seu rejectaneum: Ergo reverenda vobis debet esse autoritas mea.

Vers. 7. *Opto verò à Deo nequid mali faciatis: non ut nos probati comperiamur, sed ut quod honestum est faciatis, nos verò velut reprobi simus.*

Arg. 7. Quo non solùm autoritatem suam vindicat à contemptu, sed etiam ex animi sui moderatione amabilem reddit: Impensè cupio vos à malo omni abstinere, & bonum facere, ne sit opus autoritatis meæ inter vos exercitio; in eumque finem DEUM oro, nihil solicitus de mea æstimatione, sive approbatus sive reprobus ab hominibus judicer, susque deque habens, modo vobis benè sit. Ergo reverenda vobis debet esse autoritas mea.

Vers. 8. *Non enim possumus quicquam adversus veritatem, sed pro veritate.*

Arg. 8. Confirmans superius, Autoritas mea non valet contra veritatem, aut falsitatem, ut illæ destruantur, sed pro veritate conservanda, ideoque si vos nihil mali faceretis, autoritas mea *contra* vos cessatura esset. Amabilis igitur ea vobis debet esse.

Vers. 9. *Gaudemus enim quum nos infirmi fuerimus, vos autem validi fueritis. Hoc autem etiam optamus, vestram* videlicet *instaurationem.*

Arg. 9. Confirmans septimum: Gaudeo quando subtractâ occasione autoritatis exercendæ, ego (quasi nullam haberem,) meam potestatem non ostendo, nihil magis in votis habens, quam vestram integritatem, ut rebus omnibus benè compositis, & membris Ecclesiæ quæ jam luxata sunt in locum suum restitutis, nunquam opus habeam, me ipsum extollere ad vestrum terrorem: Ergo reverenda & amabilis vobis esse debet mea autoritas.

Vers. 10. *Propterea hæc absens scribo, ne præsens severitate utar, ex potestate quam dedit mihi Dominus ad ædificationem, et non ad destructionem.*

Arg. 10. Jam severiùs per literas ago vobiscum, ut resipiscatis, ne præsens cogar severiùs agere in impœnitentes, secundùm potestatem datam

datam in vestrum bonum, non verò detrimentum: Idcirco reverenda debet esse mea apud vos autoritas.

Vers. 11. *Quod superest, fratres, valete, instauramini, consolationem habete, idem sentite, in pace agite, & Deus charitatis ac pacis* author *erit vobiscum*.

Vers. 12. *Salutate alii alios sancto osculo. Salutant vos sancti omnes.*

Vers. 13. *Gratia Domini Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio Spiritus sancti* sit *cum omnibus vobis, Amen*.

Concludit Epistolam appositissima hortatione sextuplici: Prima, Ut obtemperando ipsius monitionibus gaudium solidum gaudeant: 2. Ut perfecti sint seu integri, & remoto schismate inter se coagmentati: 3. Ut de malis omnibus consolationem capiant ipsi obtemperando: 4. Ut sententiis inter se conveniant: 5. Ut affectibus juncti pacem colant: quas hortationes confirmat promissione divinæ præsentiæ in donis gratiæ amplioribus, quæ Deus qui pace & dilectione gaudet, pacis & dilectionis studiosis concedere solet.

Salutate] Sextò hortatur, ut mutuæ dilectionis signa, sine dissimulatione, ut decet sanctos, sibi invicem exhibeant.

Gratia Domini] Post salutem dictam nomine sanctorum, in fine per benedictionem Apostolicam applicat illis, & optat porro concedi non solùm jus ad omnia salutaria beneficia Christi, sed etiam agnitionem, sensum, fruitionemque ampliorem, primum gratiosæ reconciliationis factæ per Christum, deinde amoris Divini, qui per Christum descendit ad nos: & tertiò, omnis generis donorum Spiritus sancti, votum & spem obsignans quasi sigillo suo. Amen.

ANALYTICA

ANALYTICA EPISTOLÆ AD GALATAS EXPOSITIO.

Summarium.

Galatia regio est minoris Asiæ, in qua Ecclesias studiosè plantaverat Apostolus, Act. 16. & 18. Huc profecti ex Judea Pharisæi quidam, qui fidem Christi professione tenus amplexi erant, observationem Legis Mosaicæ, unà cum fide Euangelii ad salutem necessariò conjungendam esse docuerant, & plerasque, si non omnes istius regionis Ecclesias, errore suo infecerant; prætendebant interim impostores illi, missos se fuisse ab Apostolis Petro, Iacobo, & Ioanne, & secundùm eorum sententiam se omnia sua dogmata docuisse falsò affirmabant. Quapropter illos tres Apostolos in immensum extollebant, Paulo verò nomen & jus Apostoli detrahebant, quasi non ascito in societatem Apostolorum à Christo, nec pro Apostolo ab Apostolis reliquis agnito. Quare in hac Epistola (refutata hac Pseudapostolorum calumnia) agit Apostolus cum Galatis, ut ad sanitatem fidei redeant.

Epistolæ (*præter Præfationem & Conclusionem*) *tres sunt partes præcipuæ*: *In* Prima agit cum Galatis, ut renuncient errori quem imbiberant; obiter verò ut calumniantibus occurreret, Apostolatum suum animosè asserit, ne summis quidem tribus illis Apostolis, in autoritate Apostolica cedens, Cap. primo, & *priori parte* Capitis secundi.

In Secunda *parte disputat ex professo, de justificatione per fidem, deque temporario usu, & abrogatione Legis Mosaicæ, posteriori parte* Capitis secundi, Capite tertio, & quarto.

Denique in Tertia Parte, *præmissâ hortatione ad perseverandum in libertate Christiana, præcipit ut ea rectè utantur, & ostendit quæ sint Christianorum vera exercitia, ne vel dissolutâ licentia, vel superstitiosa Ceremoniarum observatione, præcipua Christianorum officia negligerent*, Capite quinto & sexto.

Capitis

Capitis tres sunt partes: In Prima *est præfatio, ad* vers. 6. *In* secunda *incipit agere cum Galatis, ut redeant in viam ab errore suo, in observatione Legis Leviticæ, & imaginaria conjunctione justificationis per opera, cum justificatione per fidem, quasi hoc fuisset possibile, propositis in eum finem aliquot argumentis, ad* vers. 13. *In* tertia *confirmat Apostolus ultimum Argumentum, de doctrinæ suæ divinitate ex signis, ad finem.*

Vers. 1. *Paulus Apostolus (non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, ac Deum Patrem, qui suscitavit eum ex mortuis)*

Præfatio tota comparatur ad parandum animum Galatarum, ut Doctrinæ suæ de CHRISTI gratia obtemperent. Scopus, hac vel simili in eundum sensum propositione concipi potest: Debetis mihi commonefacierti de vera justificationis & sanctificationis ratione, fidem habere, & optemperare: Argumenta insinuantur in hunc scopum, octo. Quorum alia in inscriptione, vers. 1. 2. Alia in salutatione, vers. 3. Alia in CHRISTI descriptione, vers. 4. Alia in doxologia continentur, vers. 5.

Apostolus] Argumentum primum, Ego Paulus qui hæc ad vos scribo Apostolus sum, supremæ in Ministerio Ecclesiæ autoritatis. Credendum & optemperandum mihi igitur.

Non ab hominibus] Arg. 2. Munus meum non est humanæ inventionis, seu non fundatur in humana autoritate, sed DEUM habet autorem, ut sine injuria DEO factâ contemni non possit Doctrina mea. Ergo nisi velletis DEUM qui misit me rejicere, auscultandum est mihi.

Neque per hominem] Arg. 3. Non mediatè, seu hominum Ministerio vocatus sum, sed immediatè à DEO, CHRISTO, scilicet, eoque jam suscitato à mortuis, & à DEO PATRE, qui Testimonium dedit Filii sui Doctrinæ, per suscitationem ipsius ex mortuis. Ergo credendum & obtemperandum Doctrinæ meæ.

Vers. 2. *Quique mecum sunt omnes fratres, Ecclesiis Galatiæ: Gratia vobis & Pax à DEO Patre, & Domino nostro IESV CHRISTO.*

Arg. 4. Advocavi in societatem hujus admonitionis ad vos Scriptæ, omnes fratres qui mecum sunt, qui unà mecum vos salutant, Testimonium

nium adverſus vos aliquando dicturi, niſi Doctrinæ meæ obediatis. Credendum ergo & obtemperandum mihi.

Eccleſiis] Arg. 5. Etiamſi periculoſo errore infecti ſitis, habendos vos tamen cenſeo in Eccleſiarum numero. Mihi ergo vicem rependite, & ut Apoſtolo ad Eccleſias miſſo, credendum & obtemperandum eſſe agnoſcite.

Verſ. 3. *Gratia vobis & pax à Deo Patre & Domino noſtro Ieſu Chriſto*:

Arg. 6. Ego pro autoritate Divinitus mihi tributa, non dubito jus ad benedictionem Euangelii vobis applicare, & comprecari *Gratiam*, id eſt, uberiorem agnitionem, ſenſum, fructumque gratuitæ DEI miſericordiæ, reconciliationis, & remiſſionis peccatorum, reliquorumque effectuum gratiæ DEI ad ſanctitatem facientium; Vnà *cum Pace*, ſeu ſolida cordium tranquillitate, reliquiſque bonis quæ ad felicitatem ſpectant, ut ad vos deriventur omnia, à DEO pacis & DOMINO Mediatore CHRISTO, unico gratiæ pacíſque omnis fonte. Ergo aperienti mihi rationem hujus gratiæ & pacis vobis communicandæ, credendum & obtemperandum eſt.

Verſ. 4. *Qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris, ut eximeret nos ex præſenti ſeculo malo, ſecundùm voluntatem Dei & Patris noſtri*:

Deſcribit CHRISTUM ab opere redemptionis, ut oſtendat totam ſalutem noſtram, per ejus meritum, ex DEI gratia provenire: unde.

Arg. 7. Salus noſtra ſeu redemptio noſtri, à perdita conditione improborum, qui ſunt de hoc mundo extra CHRISTUM, per ſolius CHRISTI mortem impetratur: idque ex decreto & inſtituto DEI Patris, qui hanc ſolam rationem ſalutis gratuitam ordinavit. Ergo mihi commonefacienti, ut hanc ſolam ſalutis rationem agnoſcatis, credendum & obtemperandum.

Verſ. 5. *Cui ſit gloria in ſecula ſeculorum. Amen.*

Arg. 8. DEUS dignus eſt, & CHRISTUS etiam, cui pro tanto beneficio & ineffabili gratiâ, gloria tribuatur ab omnibus in æternum: Ergo mihi vindicanti apud vos hanc gratiæ CHRISTI gloriam, ne humanorum operum merito obfuſcetur, vel tollatur, credendum & obtemperandum eſt.

Secunda Pars.

Verſ. 6. *Miror vos ita citò, deſerto eo qui vocavit vos in gratiam Chriſti, transferri in aliud Euangelium*:

Secunda

Secunda pars Capitis, in qua probat renunciandum eſſe errori, de imaginaria & impoſſibili conjunctione juſtificationis ex operibus, & juſtificationis ex gratia, ſeu fide in CHRISTUM: quo errore implicati jam erant per Pſeudapoſtolos, qui docebant obſervationem Legis Moſaicæ, etiam credentibus in CHRISTUM, ad juſtificationem & ſalutem eſſe neceſſariam, Argumenta quibus urget, ut errori renuncient, ſunt novem, quorum alia inſinuantur in reprehenſione, alia apertiùs proferuntur in ſequenti diſputatione.

Miror] Argumentum primum, Admiranda eſt defectio veſtra, O Galatæ, à gratia CHRISTI ad merita operum humanorum, quod ita citò poſt recens admiſſam CHRISTI fidem, & Gratiam in converſione veſtra acceptam deficiatis ab ea: Renunciandum ergo huic errori.

Deſerto] Arg. 2. Deſeruiſtis in hoc veſtro errore DEUM, qui vocavit vos in CHRISTI gratiam, & confugiſtis ad opera humana: Renunciandum ergo huic errori.

Transferri] Arg. 3. Per hunc errorem transferimini ab Euangelio CHRISTI, in aliud neſcio quod ab hominibus confictum Euangelium: Renunciandum ergo huic errori.

Verſ. 7. *Quod non eſt aliud, ſed nonnulli vos turbant, & volunt invertere Euangelium Chriſti,*

Arg. 4. Præter unum verum Euangelium, à me inter vos prædicatum, nullum eſt aliud, ſed ficta & fucata eſt omnis alia doctrina Euangelii, quæ cum doctrina mea non concordat: Renunciandum ergo huic errori.

Turbant] Arg. 5. Doctores qui vos ſeduxerunt, hoſtes ſunt pacis veſtræ, quia pacem quam habent juſtificati per fidem erga DEUM, vobis eripiunt: Renunciandum eorum doctrinæ ergo.

Invertere] Arg. 6. Euangelii CHRISTI ſupplantatores & everſores ſunt, ſeductores illi veſtri, qui Doctores videri volunt: nihil enim magis eſt contrarium Euangelio de gratuita juſtificatione per fidem, quam juſtificatio ex operibus. Renunciandum ergo huic errori.

Verſ. 8. *Sed etiam ſi nos aut angelus è cælo euangelizet vobis, præter id quod vobis euangelizavimus, anathema eſto.*

Arg. 7. Quiſquis fuerit qui aliud euangelizaverit, præter id quod ego vobis prædicavi, is anathemati maledictionis æternæ obnoxius eſt, nec ipſum non excipio, imò nec Angelos, ſi fieri poſſet, ut ego aliam doctrinam

ctrinam docerem, vel ut illi aliam proponerent quam eam, quæ prædicata eſt à me: Renunciandum ergo errori huic.

Verſ 9. *Ut ante diximus, etiam nunc iterum dico, Si quis vobis euangelizaverit præter id quod accepiſtis, anathema eſto.*

Hoc argumentum inculcat, ut intelligerent non ex animi perturbatione dictum de maledictione prolata in eos, qui vel contra, vel præter doctrinam ipſius, Euangelio quicquam aſſuendum prædicarent.

Verſ. 10. *Nunc enim* utrum *homines an Deum ſuadeo? aut quæro hominibus placere: Enimverò ſi adhuc hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem.*

Arg. 8. A comparatione ſui cum Pſeudapoſtolis: Mea doctrina non audiendos homines ſuadet, ſicut ſeductorum veſtrorum doctrina, qui autoritatem tot Judæorum ſemper crepant. Sed ſuadet doctrina mea, audiendum eſſe DEUM: Ego non quæro ut hominibus placeam, ſicut ſeductores veſtri, qui in veſtri ſeductione gratum facere ſtudent Judæis non converſis, vel legis ſuperſtitioſè zelotis: Renunciandum ergo errori quem illi vos docuerunt.

Enimvero] Confirmat hoc argumentum. Quia ſi ſtuderet adhuc placere hominibus, ſicut olim fecerat cum Phariſæus eſſet, non poſſet eſſe CHRISTI ſervus, ſed hominum, eorum ſcilicet quibus placere ſtuderet.

Verſ. 11. *Notum autem vobis facio, fratres, Euangelium prædicatum à me non eſſe ſecundùm hominem.*

Verſ. 12 *Neque enim ego ab homine id accepi, neque edoctus ſum, ſed patefaciente mihi Ieſu Chriſto.*

Arg. 9 Doctrina mea cœleſtis eſt, ex immediata revelatione DEI, non ab homine conficta, nec per hominem merum ordinario modo à DEO ad me derivata, ſed immediatè revelata per IESUM CHRISTUM: Ergo debetis perſeverare in ea, & errori contrario renunciare.

Tertia Pars.

Verſ. 13. *Audiſtis enim quomodo verſatus ſum olim in Judaiſmo, me* videlicet *ſummè perſequutum eſſe Eccleſiam DEI, & eam vaſtaſſe.*

Hujus

Hujus rei ſigna dat ſex hoc Capite: Primum eſt hoſtilis animus quem gerebat adverſus CHRISTUM, & ipſius Eccleſiam, olim cum Phariſæus eſſet: quem animum nunquam mutaſſet, niſi DEUS de Cœlo convictum convertiſſet ad fidem.

Verſ. 14. *Et proſeciſſe in Judaiſmo ſuper multos æquales meos in genere meo, quum vehementiore ſtudio tenerer traditionum quæ à patribus meis acceperam.*

Secundum ſignum eſt, quod ſcientiâ Legis, & zelo paternarum traditionum faſcinatus, Euangelii veritatem nec videre, nec ferre potuerit, niſi divinitus de veritate edoctus, nedum ejus myſteria intima ſcire & prædicare.

Verſ. 15. *Sed quando placuit Deo, qui ſeparavit me ob utero matris meæ, & vocavit per gratiam ſuam,*

Verſ. 16. *Retegere Filium ſuum in me, ut euangelizarem ipſum inter Gentes, non ſtatim contuli cum carne & ſanguine.*

Tertium ſignum eſt admiranda & gratuita ipſius vocatio ad fidem & Apoſtolatum, (cujus hiſtoria habetur, *Act.* 9.) potenter fluens à DEI prædeſtinantis conſilio. Quam gratiam clariſſimè quidem patefecit DEUS in ipſius legatione ad Gentes, viam verò ad gratiæ manifeſtationem ſternebat providentia, in ejus nativitate & educatione: Quod enim talibus parentibus, tali corporis temperamento, & conſtitutione natus ſit, quod ad pedes Gamalielis educatus eſſet, quod Phariſæus fuerit, quod DEI providentia de ipſo, in omnibus, præcipuâ obſervatione digna comperta ſit, effecit ut diceret ſe ab utero ſe præparatum, & paratum, ad prædicandum Euangelium Gentibus: adeò ad præparationem Apoſtoli ad hoc negotium, faciebant ex DEI conſilio omnia.

Non contuli] Quartum ſignum, quod de certitudine oraculi, & vocatione ſua immediata tam manifeſtè convictus, & perſuaſionis firmæ ſatis ſuperque habens, non auſus fuerit deliberare de re tam certa, neque humanas rationes & conſilia audire, quæ poſſent ipſum ab obedientia vocationis avocare.

Verſ. 17. *Neque redii Hieroſolymam ad eos qui ante me* fuerant *Apoſtoli, ſed abii in Arabiam, ac denuò reverſus ſum Damaſcum.*

Verſ. 18. *Deinde tribus pòſt annis redii Hieroſolymam, ut viſerem Petrum: & manſi apud eum dies quindecim.*

Verſ. 19. *Alium autem ex apoſtolis non vidi quenquam, niſi Iacobum fratrem Domini.*

Quintum ſignum, quod ſatis inſtitutus in myſterio ſalutis per CHRISTUM ipſum immediate; non adierit Apoſtolos ante ſe vocatos, ſed Euangeſium in Arabia, & Damaſci, primo triennio ſui Apoſtolatus prædicaverit.

Et poſt triennium, Hieroſolymam profectus, inviſerit Petrum & Iacobum ſolos, paucos apud eos dies commoratus, idque familiaritatis, non cognitionis ſuæ confirmandæ cauſâ.

Verſ. 20. *In iis porrò quæ ſcribo vobis, ecce coram Deo, non mentior.*

In cujus hiſtoriæ confirmationem, præter teſtes in vivis agentes, qui rei tam notabilis ignari eſſe non poterant, juramentum adhibet.

Verſ. 21. *Deinde veni in regiones Syriæ & Ciliciæ.*

Verſ. 22. *Eram autem ignotus facie Eccleſiis Judææ, quæ* erant *in Chriſto:*

Verſ. 23. *Sed ſolùm audierant* qui dicerent, *Qui perſequebatur nos aliquando, nunc annuntiat fidem quam olim vaſtabat.*

Verſ. 24. *Et glorificabant Deum de me.*

Sextum ſignum, quod publicè docuerit, idque Apoſtolicâ autoritate, in Syria, & Cilicia, approbantibus Apoſtolis, & Eccleſiis omnibus, & nominatim Judæis fidelibus, qui ipſum nunquam viderant, de ipſius tamen converſione à perſecutore in prædicatorem certiores facti, DEUM glorificabant. Quæ omnia ſigna, fidem faciunt de Doctrinæ ipſius cœleſti origine.

Caput Secundum.

DUÆ ſunt Capitis partes, *In prima pergit hiſtoriam texere quam narrabat, & Apoſtolatus ſui, ſeu divinæ doctrinæ ſuæ, ſigna reliqua adnexe, ad* verſ. 15. *Reliquo capite, juſtitiam eſſe ex fide, & non ex operibus legis, confirmat.*

Verſ. 1.

Verſ. 1. *Deinde interjectis annis quatuordecim, rurſum aſcendi Hieroſolymam, unà cum Barnaba, aſſumpto ſimul & Tito.*

Verſ. 2. *Aſcendi autem ex revelatione, & expoſui eis Euangelium quod prædico inter Gentes: ſed privatim cum eis qui ſunt in pretio, ne quomodo fruſtrà currerem aut cucurriſſem.*

Præceſſerunt ſex ſigna cœleſtis & divinæ doctrinæ Apoſtoli, ſequuntur quinque alia ſigna: Primum, Quod Deus Miniſterii ipſius curriculum ſpeciali revelatione direxerit, ut quo & quorſum proficiſceretur ſciret, cujus exemplum ponit in aſcenſu Hieroſolymam ex revelatione: quæ revelatio erat Apoſtolatus, & doctrinæ ipſius, divina approbatio.

Expoſui] Signum 2. Quod doctrinæ ſuæ inter Gentes traditæ rationem cum Apoſtolis communicaverit, ut ipſius conſenſus cum illis pateſieret, & nominatim cum Petro Iacobo & Ioanne, ne fructu Miniſterii ſui, apud quoſdam privaretur, per æmulorum calumnias, qui diſſentire Apoſtoli Pauli doctrinam, à reliquorum Apoſtolorum doctrinâ mentiebantur.

Verſ. 3. *Sed neque Titus qui mecum erat, quum eſſet Græcus, coactus fuit circumcidi.*

Verſ. 4. *Nempe propter emiſſarios falſos fratres qui irrepſerant ad explorandam libertatem noſtram quam habemus in Chriſto Ieſu, ut nos in ſervitutem adigerent:*

Verſ. 5 *Quibus ne ad momentum quidem ceſſimus per ſubjectionem, ut veritas Euangelii permaneret apud vos.*

Signum 3, Quod coram Apoſtolis, hanc ipſam cauſam de liberatione Chriſtianorum à jugo circumciſionis, in perſona Titi egerit: eumque defenderit ne circumcideretur, contra falſos fratres, qui præreptum ibant fidelibus libertatem Chriſtianam, ut in ſervitutem redigerent Eccleſias Christi, quibus Apoſtolus minimè ceſſit, ut ſinceritas doctrinæ Euangelii inter Gentes, & nominatim inter Galatas, inviolata permaneret; quod evidens erat ſignum cœleſtis & divinæ ipſius doctrinæ, in qua Galatas inſtituerat.

Verſ. 6 *Ab iis autem qui putantur eſſe aliquid, qualeſcunque fuerint, nihil mihi diſcrepat, perſonam hominis Deus non accipit: nam qui ſunt in pretio, nihil mecum præterea contulerunt.*

Signum 4. Cujus 4. Sunt membra, 1. membrum, Quod Apostoli præcipui qui vocabantur, Petrus, Jacobus, & Johannes, audita ejus Doctrina, nihil correxerint, nihil addiderint ejus cognitioni: Interim occurrit objectioni de eorum personalibus prærogativis, de quibus noq vult agere, veluti quod viderint CHRISTUM in carne, quod priores vocati sint ad Apostolatum, quod consanguinitate CHRISTUM propius attigerint, &c. Quia illa & similia ad doctrinam, ad Apostolicam autoritatem, ad commendationem hominis coram DEO, nihil faciebant, cum DEUS personas hominum non acceptet.

Vers. 7. *Imo è contrario quum vidissent mihi concreditum fuisse Euangelium præputii: sicut Petro circuncisionis:*

Vers. 8. *(Nam qui efficax fuit per Petrum ad Apostolatum circumcisionis, efficax fuit etiam per me erga Gentes)*

Secundum membrum, Quod Apostoli illi tres, Apostolatum Pauli inter Gentes agnoverint, non minus autoritatis & efficaciæ à DEO habuisse, quam Petri Apostolatum inter Judæos.

Vers. 9. *Quumque cognovissent gratiam mihi datam, Iacobus & Cephas & Iohannes, qui putantur esse columnæ, dextras dederunt mihi ac Barnabæ societatis: ut nos inter Gentes; ipsi verò inter circuncisos,* Apostolatu fungeremur.

Tertium membrum, Quod tres illi Apostoli perspectis donis & signis Apostolatus in Paulo, dextram societatis dederint Paulo & Barnabæ, ut pari autoritate fungerentur officio Apostolico inter Gentes, ac ipsi inter Judæos.

Vers. 10. *Solum* monuerunt *ut pauperum memiuissemus: quod & ipsum studui facere.*

Quartum membrum, Quod tres illi Paulum & Barnabam rogaverint ut collectam procurarent faciendam ab Ecclesiis Gentium, in usum pauperum Judæorum, id quod Paulus & Barnabas strenuè præstiterunt.

Vers. 11. *Quum autem venisset Petrus Antiochiam, in os ei restiti, eo quòd condemnandus esset.*

Signum 5. Cœlestis & divinæ ipsius doctrinæ, nominatim in articulo de vitando jugo ceremoniali Mosis, est. Quod Paulus ipsum Petrum facto deflectentem ab hac doctrina, palam reprehenderit, & in viam reduxerit: quæ res tota ut melius appareat observanda sunt quæ sequuntur.

Decreto

Decreto Synodi Hierosolymitanæ, *Act.* 15. Necessitas ceremonialis legis inter Judæos abrogata est, & libertate relicta Judæis, utendi ceremoniis ad tempus! ab Ecclesiis Christianis inter Gentes arcetur omnis Leviticarum ceremoniarum observatio, utpote quibus lex de ceremoniis nullo modo, unquam data aut destinata est: Tantùm jubentur in esculentis nonnullis temperare sibi, ne libertate utantur cum scandalo infirmorum Judæorum, idque vi moralis legis, quæ in rebus simpliciter mediis libertatis usum scandali cancellis circumscribit: Petrus Apostolus Antiochiam descendens, ex decreti Synodi Hierosolymitanæ sententia, libertate sua utitur, & cibum sumit cum fratribus Gentilibus; descendunt interea à Jacobo Antiochiam, nonnulli, qui tenaces erant ceremoniarum Mosis: debebat hîc Petrus Christianam libertatem quam pridie profitebatur minimè dissimulare, sed in consortio cum Christianis Gentilibus manere, & factum suum, autoritate Synodi defendere; sed metuens Petrus ne incurreret in odium Judæorum, qui à Jacobo descenderant, subducit se à mensâ Christianorum Gentilium, & non amplius edit cum illis; Petri exemplum imitantur alii: Serpit malum, ad Barnabam etiam in eandem dissimulationem trahendum: malò hoc exemplo scandalum ponebatur Judæis, ut confirmarentur in Judaismo; ne Jugum Mosis (jam authoritate Dei in Synodo solutum, & confractum) unquam deponerent; scandalum etiam ponitur Gentilibus Christianis, qui exemplo tanti Apostoli coguntur, vel ceremoniarum Jugum suscipere, vel Apostoli societati renunciare; Paulus quid hîc ex officio faceret? certè sicut decebat, restitit Petro in os, eumque publicè reprehendit.

Vers. 12. *Nam antequam venissent quidam à Jacobo, unà cum Gentibus edebat: quum autem venissent, subduxit seſe, ac separavit ab eis, metuens eos qui erant ex circunciſione.*

Rationes reprehensionis sunt tres: Ratio prima, Quia dissimulavit Christianorum liberationem à jugo Mosis, ex metu odii Judæorum aliquot, cum metuere oportuisset potius, ne scandalum poneret Judæis vel Gentibus.

Vers. 13. *Ac simulabant unà cum eo reliqui etiam Judæi: itaque etiam Barnabas simul abreptus fuit in illorum simulationem.*

Ratio 2. Quia exemplo suo trahebat alios in eandem secum dissimulationem.

Ratio 3.

Verſ. 14. *Sed quum vidiſſem eos non recto pede incedere, ut veritati Euangelii congruebat, dixi Petro coram omnibus, Si tu, quum ſis Judæus, Gentiliter vivis, ac non Judaicè, cur Gentes cogis judaizare?*

Ratio 3. Propter quam jure Paulus reprehendit Petrum, quia cum prædicaſſet hominem juſtificari ſolâ fide, ſine operibus legis, facto hoc ſuo, confirmabat falſam doctrinam eorum, qui legem Moſis ad ſalutem neceſſariò obſervandam docebant: quod erat claudicare in curſu ſuo, verſus Euangelicæ veritatis metam; ſeu rationem peſſimam inire, ut doctrinam gratiæ puram conſervaret. Quod Pauli factum erat ſignum manifeſtiſſimum, doctrinam ipſius quam Eccleſias Galatiæ docuerat de juſtificatione per CHRISTI gratiam, & de liberatione à jugo ceremoniarum, fuiſſe adeò Cœleſtem & divinam, ut ex ea convicerit ipſum Petrum erroris, quando conſentanea huic doctrinæ non faciebat.

Secunda pars.

Verſ. 15. *Nos natura Judæi, & non ex Gentibus peccatores:*

Verſ. 16 *Scientes non juſtificari hominem ex operibus Legis, ſed per fidem Jeſu Chriſti: etiam nos in Chriſtum Jeſum credidimus, ut juſtificaremur ex fide Chriſti, & non ex operibus Legis: propterea quòd non juſtificabitur ex operibus legis caro ulla:*

Ex occaſione diſceptationis ſuæ cum Petro, dilabitur Paulus ad alteram Partem Capitis, in qua ſicut in Epiſtola ad *Romanos*, confirmat, juſtificationem non eſſe ex operibus legis, ſed tantùm ex fide, quam doctrinam dum aſſerit, ſermonem ſuum habitum ad Petrum repetit, ut ſcirent omnes non ſe aliud docuiſſe Galatas, quam quod palam (audientibus plurimis fidelibus ex Judæis & Gentibus) ad Petri convictionem loquens, antea docuerat & defenderat, nempe. *Nos naturâ Judæi, &c.* Quorum verborum ſenſus eſt, ſi referantur ad Petrum. Nos qui Judæi naturâ, ſeu propagatione, ex fœdere cum DEO ſancti ſumus, & non peccatores, id eſt, alieni à fœdere, ut Gentes; nos (inquit) Judæi & Apoſtoli, ſcientes hominem juſtificari non ex operibus legis, ſed per fidem CHRISTI, confugimus fide ad CHRISTUM, in hunc finem ut juſtificemur fide & non operibus legis. Ergo non ſunt cogendi Gentiles ad judaizandum

daizandum, & ad jugum legis ſubeundum, quaſi eſſent ullo modo ſub fœdere operum.

Si verò referantur hæc verba ad principale inſtitutum, propoſitio eſt doctrinæ, & in ſpecie illius, quam docuerat Galatas, & ad quam reverti eos jam hortatur, in hunc ſenſum; Nos Judæi qui ex fœdere naſcimur Sanctus DEI populus, & non alieni à fœdere, ut vos Gentes, renunciare cogimur operibus legis in cauſa juſtificationis, & juſtitiam quærere per fidem in CHRISTUM. Ergo multò magis id vobis Gentilibus Galatis eſt faciendum: Hanc doctrinam deinceps confirmat hoc capite tribus argumentis, ſolutis interim obiter objectionibus.

Argumentum primum, Nulla caro juſtificabitur ex operibus Legis: ergo neque Judæi neque Gentes.

Verſ. 17. *Quod ſi, dum quærimus juſtificari per CHRISTUM, reperimur & ipſi peccatores, num Chriſtus peccati Miniſter eſt? Abſit.*

Converſâ oratione ad Galatas, ſolvit objectionem adverſariorum; Dicerent adverſarii, Si dum quæritis per CHRISTUM juſtificari, & non per legem ſeu opera, comperimini peccatores, ut ex veſtia ipſorum confeſſione, & ore veſtro, licet de vobis judicare; tum licebit vobis Chriſtianis per fidem CHRISTI juſtificatis, peccato indulgere; & per vos, CHRISTUS erit author, & Miniſter, ſeu Doctor peccati, ut ejus auctoritate peccetis.

Reſpondet averſando objectum, ut blaſphemiam: *Abſit* (inquit) confidenter negans ſequi ex doctrina juſtificationis, licere juſtificato per fidem, indulgere peccato, vel CHRISTUM peccati Miniſtrum ſeu Doctorem dici poſſe.

Verſ. 18 *Nam ſi quæ deſtruxi, ea rurſum ædifico, tranſgreſſorem meipſum conſtituo.*

Reſponſionis rationes reddit quatuor: Prima hæc eſt. Ego confugiendo ad juſtificationem per fidem CHRISTI, mihi ſolidam rationem ad deſtruendum peccatum, quia confugi ad CHRISTUM, ut & remittat mihi peccatum, & gratiam ſuppeditet ad mortificationem peccati; Si igitur rurſum operam darem peccato (ſicut objicitur) & opus DIABOLI rurſum ædificarem in me, mihi ipſi contrarius eſſem; tranſgrederer rationem jam poſitam ad peccatum deſtruendum, atque ita ſtolidus & inſanus eſſem, doctrinam juſtificationis per fidem minimè ſequens:

Ergo

Ergo ex principiis juſtificationis per fidem, impoſſibile eſt ut abutar gratia, ſeu CHRISTI nomine, ad liberius peccandum.

Verſ. 19. *Ego enim per Legem Legi mortuus ſum, ut DEO viverem.*

Ratio 2. Ego per vim legis, interfectus ſum in CHRISTI internecione, & reſpectu legis ſeu fœderis legalis mortuus ſum legi, & ſic liberatus a fœdere legis, eo fine, non ut indulgerem peccato, ſed ut viverem DEO, & ipſi obedirem. Ergo ex hujus Doctrinæ principiis peccato indulgere non poſſum. Valet argumentum, nam ſi per Legem ſeu fœdus operum, CHRISTUS juſtificandorum nomine mortuus eſt, eo fine ut juſtificati viverent DEO; Impoſſibile eſt ut juſtificati qui in CHRISTO legi mortui, & à fœdere operum liberati cenſeri volunt, non etiam agnoſcant teneri ſe vivere DEO, & per conſequens ſe non debere peccato indulgere.

Verſ. 20. *Unà cum Chriſto crucifixus ſum. Vivo autem, non amplius ego, ſed vivit in me Chriſtus: & vitam quam nunc vivo in carne, vivo per fidem Filii Dei, qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me.*

Ratio 3. Priorem confirmans: Ego fide juſtificatus, judicialiter unitus ſum CHRISTO crucifixo, & in illo, ad moriendum peccato, & ad crucifigendum veterem hominem judicialiter obſtringor: Ergo peccato indulgere ex principiis doctrinæ de juſtificatione per fidem, non poſſum. Ratio hæc eſt; CHRISTUS Sponſor in cruce, non tantùm expiavit peccata redemptorum, ſed etiam ipſorum nomine ſpopondit fore, ut morerentur peccato, & crucifigerent corruptam ſuam naturam. Ergo qui per fidem apprehendit judicialem unionem ſui cum CHRISTO crucifixo, agnoſcat etiam neceſſe eſt obligationem ſuam, ad moriendum peccato, ſeu ad crucifigendam veterem ſuam naturam per virtutem CHRISTI.

Vivo autem] Ratio 4. Ego juſtificatus fide, nova ſum creatura per Spiritum CHRISTI in me viventem, ita ut non amplius ego, quoad veterem hominem, vivam, ſed CHRISTUS, in me habitans vita hac naturali utatur ut organo, & membro ſuo, efficiatque ut per fidem, in virtute ipſius, vitam hanc agam negotia mea omnia curem, & ut Spiritum in DEI obedientia quaſi ducam, idque ex eadem dilectione

ſua

ſua erga me, qua mortuus eſt pro me. Ergo peccato indulgere ex principiis fidei juſtificantis non poſſum. Argumenti vis breviter hæc eſt, juſtificatos nos per fidem CHRISTI Spiritus animat ad ſanctè vivendum. Ergo juſtificatio per fidem non laxat habenas peccato.

Verſ. 21. *Non abrogo gratiam Dei, nam ſi per Legem eſt juſtitia, igitur Chriſtus ſine cauſa mortuus eſt.*

Sublata eſt objectio: Sequitur Argumentum ſecundum pro juſtificatione per Fidem, & non per opera Legis: Si juſtificatio ſit per opera Legis, fruſtra eſt Gratia DEI, & irrita redditur; nam ſi Juſtificatio ſit per Opera, non poteſt eſſe per Gratiam, ut *Rom. Cap.* 11. *verſ.* 6. Abſit autem ut ego irritam faciam gratiam: Abſit igitur etiam ut Juſtificationem ſtatuam per Opera.

Nam ſi] Arg. 3. Si per Legem eſt Juſtificatio, CHRISTUS fruſtra eſt mortuus, quia tum & aliter, & facilius obtineri potuiſſet Juſtificatio, quam per CHRISTI mortem: At abſurdum eſt CHRISTUM fruſtra mortuum eſſe. Ergo non per Legem, ſed per Fidem eſt Juſtificatio.

Caput Tertium.

Verſ. 1. *O Mentes Galata, quis vos faſcinavit, ne obſequeremini veritati: quibus ob oculos Ieſus Chriſtus prius fuerat depictus, inter vos crucifixus?*

QUia ſciebat animos Galatarum falſâ opinione præoccupatos, idcirco ne ad ſequentem diſputationem languerent, gravi objurgatione veterum iis excutit, & quatuor quaſi aculeis pungit ipſorum conſcientias, Primò enim *Amentes* & Stolidos vocat; quia, licet non malitiâ, imprudentiâ tamen ſua turpiter ſe decipi paſſi ſunt: 2. *Faſcinatos* vocat, id eſt, præſtigiis impoſtorum dementatos: 3. Objicit illis *defectionem à veritate* Euangelii de CHRISTI gratia ſalutifera: 4. Amplificat crimen ex eo quod tam *evidenter prædicatus ſit Chriſtus inter eos*, & CHRISTI paſſiones, cùm cauſis paſſionum ipſius, tam perſpicuè explicatæ ſint, quam ſi ad oculum depicta res tota eſſet in tabella.

Præmissâ hac præfatione, pergit justificationem per fidem, & non per opera Legis, confirmare argumentis viginti quatuor.

Vers. 2. *Hoc solùm cupio discere ex vobis, Ex operibus Legis Spiritum accepistis, an ex fide per auditum percepta?*

Argumentum primum, Vos non accepistis Spiritum regenerationis, reliquasque gratias (quibus inter vos Euangelii prædicatio obsignata est) ex operibus seu ex doctrinâ de Fœdere Operum receptâ, sed ex fide, seu ex doctrina de Fœdere Gratiæ per fidem applicata. Ergo non justificamini ex operibus, sed ex fide.

Vers. 3. *Adeò amentes estis? quum Spiritu inceperitis, nunc carne perficimini?*

Arg. 2. Licet vobis persuaserint impostores aliqui justificationis initium esse ex fide, complementum verò haberi ex operibus, damnanda tamen est hæc sententia *amentiæ*; propterea quod impossibile sit, ut spiritualis ratio justificandi per fidem, constitat cum carnali illa ratione justificationis per opera, nedum ut illa perfectionem suam ab hac capiat. Ergo non justificamur ex operibus, sed ex fide. Dicitur autem justitia ex operibus *Caro*. 1. quia etiamsi jam impossibilis sit hujusmodi justificatio; carnis tamen, seu corruptæ naturæ commune figmentum est demens, justificatio hæc per opera, & per superbam, seu gloriabundam *carnem* passim defenditur. 2. Quia hominis irregeniti, seu non justificati per fidem, opera omnia per quæ justificationem quærit, sunt mera *caro*, seu corruptæ carnis effecta, quatenus proficiscuntur à non justificatis: Tam absurdum est igitur hominem justificari per opera justificationem præcedentia, quam justificari per Legis continuam violationem, seu justitiam acquirere per peccata. Quod autem ad opera quæ justificationem seu remissionem peccatorum sequuntur, non possint esse causa rei jam præteritæ, antequam extiterunt, vel existere potuerunt, nisi justificationem accipias pro justificationis jam pronunciatæ à Deo, declaratione apud homines.

Vers. 4. *Tam multa passi estis frustrà? si modò etiam frustrà.*

Arg. 3. Si in amentia vestra perrexeritis quærere justificationem per opera, vel partim fide, partim operibus justificari; amittetis omnem fructum constantiæ vestræ hactenus, & afflictionum, quas pro tuenda justitia per fidem jam perpessi estis, sed spero meliora. Ergo non justificamini ex operibus, sed ex fide solùm.

Vers. 5.

Vers. 5. *Qui igitur subministrat vobis Spiritum, & efficit virtutes in vobis, ex operibus Legis an ex fide per auditum percepta* subministrat?

Arg. 4. Ministri per quos DEUS Spiritum dat, & miracula & virtutes operatur inter vos, soli sunt illi, qui docent justificationem non ex operibus, sed ex fide in CHRISTUM tantùm. Ergo justificatio ex fide solùm, est DEO probata, non verò illa quæ fingitur ex operibus.

Vers. 6. *Sicut Abraham credidit Deo, & imputatum est ei ad justitiam.*

Arg. 5. Abraham quamvis virtutibus maximè florebat, solâ tamen fide justificatus est; Credidit enim DEO, & imputatum est ei in justitiam. DEUS enim promisit benedicendas omnes Gentes in semine ipsius, *id est*, in CHRISTO. Ille hanc benedictionem, quæ in se continet justitiam & vitam æternam in CHRISTO, sibi applicavit credendo. Ergo justificamur non ex operibus, sed ex fide.

Vers. 7 Ita *nostis nempe eos qui ex fide sunt, esse filios Abrahæ.*

Arg. 6. Soli illi qui ex fide sunt, seu quærunt justificari per fidem, & non ex operibus, sunt filii Abrahami. Ergo unica ratio justificationis est per fidem.

Vers. 8. *Providens autem Scriptura Deum ex fide justificaturum Gentes, ante evangelizavit Abrahæ, Benedicentur, inquiens, in te omnes Gentes.*

Arg. 7. Spiritus qui est Scripturarum autor, novit hoc esse consilium DEI, ut justificentur Gentes per fidem, & prævidens hoc futurum, prædicavit Abrahamo doctrinam de benedicendis Gentibus in ipso, ut in Patre, exemplo, & typo fidelium: in ipso, in quo semen benedictum CHRISTUS includebatur, utpote in ipsius lumbis jam quasi existens, sicut de Levi dicitur, *Heb.* 7. 10. Ergo necessariò sola hæc justificandi ratio firma est.

Vers. 9. *Itaque qui ex fide sunt, Benedicuntur cum fideli illo Abraham.*

Arg. 8. Soli fideles, seu qui ex fide quærunt justitiam, benedictionem cum Abrahamo fideli consequuntur: Ergo unica illa ratio justitiæ per fidem est solida.

Verſ. 10. *Nam quotquot ex operibus Legis ſunt, ſub execratione ſunt. Scriptum eſt enim, Execrabilis quiſquis non manſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro Legis, ut faciat ea.*

Arg. 9. Quotquot ex lege ſunt, ſeu juſtificationem ex operibus legis quærunt, ſub maledictione ſunt, quia operum fœderi adhærent, nec tamen conditionem hujus fœderis, id eſt, perfectam obedientiam legi præſtant: Ergo juſtificatio non eſt ex operibus, ſed ex fide.

Scriptum eſt] Confirmat antecedens, quia ex Scriptura, DEUT. 27. 26. Maledictus eſt quiſquis non implet totam legem: Quærentes autem juſtificationem ex operibus, non implent totam legem: Ergo ſunt maledicti.

Verſ. 11. *Nullum autem per Legem juſtificari apud Deum, manifeſtum eſt: ſiquidem juſtus ex fide vivet.*

Arg. 10 Scriptura, *Abac.* 2. 4. Pronunciat ſolum juſtum ex fide, victurum: Ergo nullus per legem, ſeu opera juſtificabitur apud DEUM. Addit *apud Deum*, quia apud homines juſtificari nos ex operibus non negat. Nam juſtificatio apud homines, nihil aliud eſt quam juſtificationis jam factæ per Fidem apud DEUM, agnitio & declaratio, propter fructus Fidei manifeſtatos.

Verſ. 12. *Lex autem non eſt ex fide: ſed qui fecerit ea homo, vivet in ipſis.*

Arg. 11. Argumenti ſuperioris probans conſequentiam: Lex, ſeu juſtificandi ratio per opera, non conſiſtit cum fide, ſeu cum juſtificandi ratione per fidem, quia promiſſio legalis eſt de vita danda *facienti*, & *præſtanti* Legem, ſeu ei qui *perfectam inhærentem* juſtitiam habet: Fides verò affert juſtitiam imputatam credenti *in eum qui impium juſtificat*: ſeu juſtitiam affert ei, qui propria juſtitia deſtituitur. Ergo ſi juſtitia ulla datur, ex Fide datur, & ex Lege non datur, & per conſequens Fidei juſtitia ſola eſt agnoſcenda.

Verſ. 13. *At Chriſtus nos redemit ab execratione Legis, dum pro nobis factus eſt execratio. Scriptum eſt enim, Execrabilis quiſquis pendet in ligno*

Arg. 12 CHRISTUS redemit nos ab execratione Legis, factus execratio pro nobis in cruce, ſeu mortem ſubiens execrabilem in cruce pro nobis, ut patet ex Scriptura, quæ genus illud mortis, quod CHRISTUS ex

Dei consilio subiturus erat, (suspendium scilicet in ligno) maledictum pronunciavit. Ergo non ex Lege, sed ex fide in Christum, qui liberat nos à maledictione Legis, est justificatio.

Vers. 14. *Ut in Gentibus benedictio Abrahæ extet in Christo Jesu, & ut promissum illum Spiritum accipiamus per fidem.*

Arg. 13. Christus eo fine factus est execratio, ut in Christo per fidem apprehenso, benedictio Abrahæ, id est, justitia & vita æterna in semine benedicto emineret inter Gentiles, qui opera non habent, quibus se confidere prætendant: Ergo justificatio est per fidem, & non per opera:

Acciperemus] Mutat personam, & jungit se & reliquos fideles Judæos Gentibus fidelibus, addens Arg. 14. Christus eo fine factus est execratio, ut omnes nos, conflati ex Judæis & Gentibus, fideles coalescentes in unum semen Abrahæ, acciperemus promissum Spiritum adoptionis per fidem. Ergo per fidem est justificatio omnium nostrum, Gentium & Judæorum, nisi statuamus Christum fine suo frustrari.

Vers. 15. *Fratres, humano more loquor, Hominis licet pactionem authoritate confirmatam, nemo abrogat, aut* aliquid ei *superaddit.*

Vers. 16. *Abrahæ verò dictæ sunt promissiones, & semini ejus: Non dicit, Et seminibus, ut de multis, sed ut de uno, Et semini tuo: qui est Christus.*

Vers. 17 *Hoc autem dico pactionem ante confirmatam à Deo, respectu Christi, Lex quæ post annos quadringentos, & triginta cæpit, non facti irritam, ut aboleat promissionem.*

His tribus versibus est Arg 15. Confirmans superius. Ritè Pacta & Conventa, ne inter homines quidem possunt rescindi, vel superadditione mutari, vers. 15. At rite Pactum & Conventum est, inter Deum & Abrahamum, de uniendis omnibus fidelibus ex Judæis & Gentibus, in unum semen Christum, facta incorporatione Christi capitis, & omnium membrorum ejus, in unum Christum mysticum, per fidem, vers. 16. Ergo hoc pactum non potest rescindi, nec superadditione legis mutari: atque ita stabit justificatio per fidem: Hoc argumentum ut intelligatur, vers. 15. Apostolus occupat objectionem; Diceret aliquis justificandi rationem esse mutatam, nec eandem esse rationem justificandi Abrahamum, ante legem, & posteros ejus, quibus lata est

lex.

lex. Nam poſteriora derogare ſolent prioribus. Reſpondet in pacto rato, & Teſtamentariis tabellis jam confirmato, ne inter homines quidem reſcindi poſſe, vel mutari quicquam, nedum in divino Pacto, Teſtamentario more, jam ſtabilito. Deinde verſ. 16. aſſumit ſic pactum eſſe DEUM cum Abrahamo, de benedictione gratis danda credentibus in CHRISTUM, ut ejus ſobolem, quæ ex Gentibus & Judæis conſtat, per pacti verba in unum corpus colligeret: Hoc probat ex verbis promiſſionis, quia DEUS non dixit *ſeminibus* (ac ſi plura futura eſſent femina, nempe Gentes ſeorſim, & ſeorſim Judæi) ſed dixit, *Semini tuo*, ut de uno, nempe CHRISTO rem intelligens, in quo fideles ex Judæis & Gentibus coaleſcerent in *unum ſemen*, id eſt, in unum CHRISTUM myſticum per fidem.

Denique, *verſ* 17. Concludit hoc pactum, per ſacrificium teſtamentario more confirmatum, & ratum habitum à DEO, cum relatione ad CHRISTUM, non potuiſſe reſcindi, vel inutile reddi, per legem quæ poſt annos quadringentos, & triginta extitit.

Promiſſionem] Rationem includit cur hoc pactum non potuerit mutari à *Lege*; nempe, quia *pactum* eſt DEI *abſoluta* promiſſio, quæ Deum promittentem quaſi obligat ita ut non poſſit mutare eam: Lex verò mandati naturam habet, quæ non legiſlatorem, ſed ſubditum ligat: Poteſt enim legiſlator leges mutare; abſolutas verò promiſſiones mutare non poteſt. Ergo lex poſt tot annos lata, pactum cum Abrahamo, ſeu promiſſionem abſolutè factam Abrahamo, non potuit abolere.

Verſ. 18. *Nam ſi ex Lege eſt hæreditas, non jam ex promiſſione: Abrahæ verò per promiſſionem gratificatus eſt Deus* hæreditatem.

Ne quis objiceret conjungi poſſe legem & promiſſionem: Reſpondet, & addit Arg. 16. Si ex lege ſeu ex operibus eſt hæreditas, tum non ex promiſſione gratuita, quia horum alterum tollit alterum; At hæreditas gratis data eſt Abrahæ per gratuitam promiſſionem: Ergo non ex lege; & per conſequens, quia hæreditas, ſeu vita æterna non eſt ex lege, ſeu operibus ullis, neque juſtificatio erit ex lege, ſed tantùm ex gratiâ, per fidem.

Verſ. 19. *Quid igitur Lex? Tranſgreſſionum gratia addita eſt, uſque quo veniſſet ſemen illud cui facta eſt promiſſio*: Lex, inquam, *ordinata per Angelos per manum internuntii.*

Verſ. 20

Vers. 20. *Internuncius autem, unius non est: Deus verò unus est.*

Quæstionem movet de usu latæ legis, quærens quorsum lex lata sit. Respondet & addit Argumentum 17. Lex data est, ut transgressiones manifestarentur, & aliquo quasi fræno cohiberentur, usque quo veniret CHRISTUS, qui semen est cui promissio benedictionis facta est. Ergo cum per legem veniat peccati tantùm manifestatio, non est justificatio per legem, sed per CHRISTUM, seu per fidem: opus autem erat ad peccati manifestationem, ut lex renovaretur, quia peccabant Judæi, & tamen nec peccati vim, nec suam impotentiam ad obediendum legi agnoscebant. Idcirco urgebatur lex, usque dum dirutâ macerie inter Judæos & Gentes surgeret plenum semen illud, coagmentatum ex Judæis & Gentibus, in unum corpus cum Capite suo CHRISTO per fidem conjunctis.

Ordinata] Arg. 18. Terribilis modus tradendi legem, per Ministerium Angelorum, & per manum internuncii, seu Mediatoris, signum fuit dissidii potius, quam pacis & concordiæ inter DEUM & homines: quia Mediator seu internuncius non solet esse unius tantùm partis, (cum nemo à seipso dissideat) sed partium, quarum unâ secessionem fecit ab altera; DEUS autem unus est & semper sibi constans: pars ergo dissidens est homo, & id significabat & arguebat tradendæ legis modus. Argumenti vis hæc est, Quo dato non ponitur reconciliatio, sed manet dissidium inter DEUM & homines, per illud non est justificatio: At data lege non ponitur reconciliatio, sed manet dissidium inter DEUM & populum, ut apparet ex modo tradendi Legem. Ergo per Legem non est justificatio.

Vers. 21. Num *igitur Lex* addita est *adversùs promissiones Dei? Absit. nam si data fuisset Lex quæ posset vivificare, vere ex Lege esset justitia.*

Proponit aliam quæstionem, Num Lex sit promissioni contraria, contrariam justificandi rationem ostendens hominibus?

Respondet negando, & addit Argumentum 19. Si data fuisset Lex, quæ peccatoribus vitam, & vires ad præstandum quæ præcipiebantur, communicare potuisset: certè justificatio fuisset per Legem. Assumere licet; At talis Lex peccatoribus neque data est, neque dari potuit, *Rom.* 8. 3. Ergo per Legem non est justificatio.

Vers. 22.

Verſ. 22. *Sed concluſit Scriptura omnia ſub peccatum, ut promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus.*

Arg. 20. Lex DEI, & tota Scriptura, omnes homines, & quicquid ab homine proficiſcitur, concluſit ſub peccatum, & omnes homines peregit reos peccati, ut jam nihil aliud ſupereſſe poſſet homini, quam fides in IESUM CHRISTUM; per quam credentibus omnibus promiſſio gratuitæ benedictionis contingat: Ergo non per legem, ſed per fidem eſt juſtificatio: nam ſi omnes ſunt peccatores, nemo ex operibus, nemo niſi fide ſervari poteſt.

Verſ. 23. *Antequam autem veniſſet fides, ſub Legis præſidio tenebamur, concluſi in eam fidem quæ erat revelanda.*

Arg. 21. A fine & uſu æconomiæ, ſeu externæ diſciplinæ, ante CHRISTI adventum in Eccleſia Judæorum, qui quotidie urgebantur ſub pœna maledictionis, ad legem ſecundùm pactum præſtandam: quotidie per ceremoniarum impoſitarum jugum & obſervationem, erudiebantur de obedientia præceptis debita, de impotentia ſua ad legem obſervandam, deque multiplici ſuo peccato; quotidie etiam inſtituebantur ut confugerent ad altare, ad ſacrificium, ad lotiones, ut ex hac diſciplina cognoſcerent ſe peccatores eſſe, nec poſſe liberari niſi per oblationem Agni DEI venturi, & per expiationem in ejus ſanguine, ſeu per fidem in MESSIAM promiſſum.

Hinc argumentum; Ante CHRISTI adventum, ſeu antequam veniret plena revelatio doctrinæ fidei, nos Judæi ſub externa legalis fœderis diſciplina, tanquam ſub præſidio cuſtodiebamur, cancellis quaſi circumſcripti, ne quoquo nos converteremus à maledictione, niſi ad ſolam eam fidem quæ erat revelanda, id eſt, ad juſtitiam & benedictionem quærendam in promiſſo MESSIA: Ergo tantùm abeſt ut ex lege ſit juſtitia, ut contra ex legis diſciplina, in anguſtias concluſa fuerit vetus Eccleſia, & coacta ad ſolam juſtificationem per fidem reſpicere. Verùm quidem eſt pleroſque abuſos fuiſſe legis diſciplina in contrarium finem, ſed hic erat finis legalis diſciplinæ à DEO inſtitutus.

Verſ. 24. *Itaque Lex pædagogus noſter fuit in Chriſtum reſpiciens, ut ex fide juſtificaremur.*

Arg. 22. Superius illuſtrans & confirmans: Lex, ſeu fœderis legalis externa forma, inſtar pædagogi nobis à DEO appoſiti inſtituebat noſtram puerilem

puerilem Eccleſiam, & manu ducebat ad CHRISTUM, ut ex fide juſtificaremur. Ergo tantùm abeſt ut per legem juſtificemur, ut contra, niſi per fidem juſtificemur, Lex ſuo fine fruſtretur. Quid enim aliud agebat lex proponendo moralia præcepta, quam ut in ſpeculo oſtenderet Eccleſiæ quam longè abeſſent homines à juſtitia? Quid legales promiſſiones & minæ, aliud loquebantur, quam ſi has conditiones præſtare non poteris, ſi jam eas omnes turpiter violaveris, actum eſt de te, plane periſti, niſi aliam rationem ſalutis quærendæ ineas? Denique eodem tendebant Ceremoniæ. Quorſum enim ſacrificia & ablutiones, niſi ut in aſſidua ſordium & damnationis meritæ meditatione exercerentur, & in imagine innoxii animalis ante oculos ſuos cæſi, neceſſitatem redemptionis ſuæ, per MESSIAM, (qui eſt Agnus ille DEI immaculatus) contemplarentur, inque eum credentes juſtificarentur?

Verſ. 25. *At poſtquam venit fides, non amplius ſub pædagogo ſumus.*

Arg. 23. Ab externæ diſciplinæ fœderis legalis abolitione, quam innuebat *verſ.* 23. Cum hujus diſciplinæ uſum *ante tempus Euangelii*, & uſque *ad tempus fidei* fuiſſe, determinabat; & *verſ.* 24. Cum hanc diſciplinam *pædagogo*, (cujus officium puerili tantum ætati deſtinatur) comparabat. *Argum.* eſt; Poſtquam CHRISTUS patefactus eſt, & tempus Euangelii, tempus fœderis gratuiti manifeſtandi, ſeu tempus fidei jam venit, non ampliùs ſumus ſub pædagogia fœderis legalis, ſeu diſciplina illa externa quâ excercenda erat Eccleſia tantum uſque ad CHRISTI adventum, hoc eſt, uſque ad, & non ultra tempus Fidei. Ergo tantum abeſt ut juſtificemur per Legem, ut tota ratio diſciplinæ legalis externæ jam ſub Euangelio abolita ſit. Non dicit Legem Moralem eſſe abolitam, ſed dicit pædagogicam illam rationem urgendi fœdus legale, unà cum ceremoniarum appendicibus, abolitam eſſe. Nam licet liberentur fideles à Lege paciſcente, vel quatenus pactum operum importat, non tamen manumittuntur a Lege mandante, vel quatenus regula morum eſt, ſed potiùs ex fœdere gratiæ ad legi obediendum, arctiori & ſuaviori nexu, obligantur.

Verſ. 26. *Omnes enim filii Dei eſtis, per fidem in Chriſto Ieſu.*

Applicat argumentum ſuperius ad Galatas fideles, & probat eos non eſſe ſub pædagogia legali, ſed exemptos è Jugo ceremoniarum Leviticarum, rationibus tribus.

Ratio prima, Omnes vos fideles Galatæ eſtis in cenſu *filiorum*, nempe adultorum, propter fidem veſtram in CHRISTUM manifeſtatum: Ergo non eſtis ſub pædagogia puerili ceremoniarum, vel legalis diſciplinæ.

Verſ. 27. *Nam quicunque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.*

Ratio 2. Confirmans priorem. Caſſi jam factâ circumciſione, vos per Sacramentum Baptiſmi, ita induiſtis CHRISTUM filium DEI, & coram DEO nomen ac perſonam CHRISTI ita geritis, ut in ipſo, & non in vobis ipſis eſſe cenſeamini: Ergo filii DEI adulti eſtis, exemptâ pædagogia legis.

Verſ 28. *Non eſt Judæus neque Græcus, non eſt ſervus neque liber, non eſt maſculus ac fœmina. omnes enim vos unus eſtis in Chriſto Jeſu.*

Ratio 3. Occurrens tacitæ objectioni, & oſtendens quod non opus habeant Gentiles Ceremoniis legalibus, ut per eas jungantur, more proſelytorum, cum DEI populo Quia in fidei negotio nullum eſt diſcrimen nationis Judæus ne ſis an Græcus; neque conditionis, ſervus ne ſis an liber; neque ſexus maſculus ne ſis an fœmina. Omnes enim vos, quicunque vera fide prædîti eſtis, velut unam perſonam in CHRISTO conſtituitis: Ergo vos Galatæ non minus filii adulti eſtis, quam nos Apoſtoli, vel Judæi alii quilibet fideles, ideoque exempti eſtis à puerili Ceremoniarum pædagogia per CHRISTUM.

Verſ. 29. *Quod ſi vos eſtis Chriſti, nempe Abrahæ ſemen eſtis, & ſecundùm promiſſionem hæredes.*

Occurit alteri objectioni tacitæ, innuenti quaſi non poſſent aliter ſemen Abrahæ eſſe quam inſitione in populum DEI per Circumciſionem & Ceremoniarum obſervationem, & ſimul affert Argumentum viceſimumquartum, ad probandum juſtificationem non eſſe per legem, ſed per fidem, quod ſic formari poteſt, Qui per fidem CHRISTO ſunt uniti, & ſic ſemen illud benedictum Abranæ facti, & hæredes ſecundùm promiſſionem, & non ſecundùm legem ſeu fœdus operum futuri ſunt, alii non juſtificantur ex operibus legis, ſed per fidem promiſſionis. At vos eſtis CHRISTO uniti, & Abranami ſemen facti ſecundùm promiſſi-

onem,

onem. & non ſecundùm legem hæredes futuri : Ergo non ex operibus legis, ſed per fidem promiſſionis juſtificamini.

Caput Quartum.

Tres ſunt Capites partes : In prima hortatur Apoſtolus ut renuncient Ceremoniarum jugo, ad verſum 12. *In ſecunda, eſt blanda invitatio, ut redeant ad ſanam mentem & ad ſuam doctrinam, quam ipſos de juſtitia per fidem initio docuerat, ad* verſum 21. *In tertia totam diſputationem confirmat, & illuſtrat inſigni allegoria, ad finem. Quod ad primam Capitis partem attinet, diſputationem convertit in hortationem ad Galatas, ut renunciantes ſervili legis jugo, ſe gerant ut Chriſti liberti. Propoſitio hortatoria hæc eſt, Debetis Ceremoniarum jugo renunciare. Argumenta ad confirmationem ſunt decem.*

Verſ. 1. *Hoc autem dico, Quandiu hæres eſt infans, nihil differt à ſervo, quamvis ſit dominus omnium.*

Verſ. 2. *Sed ſub tutoribus & curatoribus eſt, uſque ad tempus quod pater præfinierit.*

Verſ. 3. *Ita & nos, quum eſſemus infantes, ſub elementis mundi eramus in ſervitutem redacti :*

Argumentum primum, A ſervili & puerili externa conditione in qua Eccleſia ante CHRISTI adventum conſtituta erat, quam ſimilitudine hac illuſtrat. Quemadmodum hæres quandiu infans ſeu minorennis eſt, licet Dominus ſit omnium bonorum paternorum quoàd jus reſpectu poſſeſſionis & exercitii juris tamen, ſeu quoàd externam libertatem, non differt à ſervo, *verſ.* 1. Sed ſub tutoribus & curatoribus manet ſubjugatus, uſque ad tempus præfinitum à Patre ſuo, *verſ.* 2. Sic Eccleſia DEI, cujus nos ſumus membra, quoàd externum ſtatum ſub terrenis figuris, & mundanis elementis, ſeu rudimentis ceremoniarum legalium, quaſi Abecedaria, vel quaſi hærens in diſcernendis rudimentis, A B C. Duram ſerviebat ſervitutem, uſque ad CHRISTUM.

Hinc argumentum; Puerile & ſervile eſt Jugum Ceremoniarum legalium, Eccleſiæ infanti & minorenni ante CHRISTI adventum tantùm deſtinatum: Ergo vos Galatæ qui ſub Euangelio eſtis, debetis ei renunciare.

Verſ. 4. *At poſtquam venit plenum tempus, emiſit Deus Filium ſuum factum ex muliere, factum Legi obnoxium*:

Verſ. 5. *Ut eos qui Legi erant obnoxii, redimeret, ut adoptionem acciperemus.*

Dixit de ſervili & puerili conditione Eccleſiæ ante CHRISTUM, quoàd externum hominem, (nam quoàd Spiritum & interiorem hominem, fideles qui videbant CHRISTI diem, liberi erant, & gaudebant in DOMINO) jam ſequitur modus liberandi Eccleſiam per CHRISTI adventum.

Plenum tempus] Arg. 2. Venit jam plenum tempus, quod Pater præſtituerat pædagogicæ æconomiæ legali, & finita eſt tutela illa ſeu puerilis pædagogia illa Ceremoniarum legalium: Ergo earum jugo vobis Chriſtianis eſt renunciandum.

Emiſit filium] Arg. 3. DEI filius miſſus eſt in mundum, carnem aſſumpſit, & natus eſt ex Maria virgine, & ſubjecit ſe fœderi operum, & legalium ceremoniarum jugo, ut eos qui legi erant ſubjecti, redimeret: Ergo vos Chriſtiani redempti ab hoc jugo, ei renunciare debetis.

Ut adoptionem] Arg. 4. Eo fine CHRISTUS ſubjectus factus eſt legi, ut nos ſub Euangelio exhibitam adoptionem, ſeu privilegium filiorum adultorum aperte adiremus. Ergo nos ſub Euangelio renunciare debemus Ceremoniarum ſervili & puerili Jugo, niſi caſſim nobis reddere vellemus beneficium redemptionis.

Verſ. 6. *Quoniam autem eſtis filii, emiſit Deus Spiritum filii ſui in corda veſtra, clamantem, Abba, id eſt Pater.*

Arg. 5. In Teſtimonium adoptionis veſtræ, & evectionis in adultorum filiorum privilegium, donavit vos DEUS Spiritu ſancto, per quem unà cum aliis DEI filiis ex Judæis & Gentibus, DEUM in quavis lingua confidenter vocare poſſitis *Patrem veſtrum.* Ergo niſi vos gerere velletis tanquam indignos hoc privilegio, Ceremoniarum puerili & ſervili Jugo renunciandum eſt.

Verſ. 7.

Vers. 7. *Itàque non amplius es servus, sed filius: quòd si filius, etiam hæres Dei per Christum.*

Arg. 6. Non estis amplius in servili illa conditione sub Jugo Ceremoniarum, sed in Statu Libero, ut filii adulti, & hæredes actu jam participes bonorum paternorum, seu gratiarum spiritualium, in ampliori mensura, quam Vetus Ecclesia, idque per CHRISTUM in carne manifestatum. Ergo servili illi & puerili Jugo vobis jam renunciandum est.

Vers. 8. *Imò tum quidem ignorantes Deum, serviebatis iis qui natura non sunt dii.*

Vers. 9. *At nunc cum cognoscatis Deum, imo potius edocti sitis à Deo, quomodo convertimini retrorsum ad impotentia & egena elementa, quibus regressi ad superiora servire vultis?*

Ingratitudinem iis exprobrat cum reprehensione propter observationem legalium Ceremoniarum, ut dierum & mensium &c, in quibus nec nati, nec educati erant.

Sed tunc quidem] Arg. 7. Priusquam essetis filii, in deteriori eratis conditione quam Judæi, nempe Idololatræ eratis, verum DEUM ignorantes, & fictis idolis servientes, nunc autem posteaquam ab illa ignorantia conversi, DEUM cognovistis, vel potiùs ex præveniente DEI gratia cogniti & dilecti, à DEO attracti, ad eum cognoscendum, & in libertatem filiorum vindicati, estis, quomodo de novo quasi nullam antea servitutem passi, convertitis vos ad ceremonialis servitutis abolitæ Jugum? Ergo huic jugo renunciandum est. Vis argumenti hæc est, Minori cum prætextu excusationis, & cum ingratitudinis insigniori nota, quam Judæi sub jugo nati & educati, jugum ceremoniarum geretis. Ergo huic renunciandum est vobis.

Retrorsum] Arg. 8. Provectis ad libertatem filiorum adultorum, indignum est retrorsum ad servitutis jugum ultrò redire, & servire velle. Ergo jugo huic vobis renunciandum est.

Egena] Arg. 9. Ceremoniæ illæ legales, quarum jugum jam affectatis, etiamsi usum suum pædagogicum habuerint antequam CHRISTUS venit, post CHRISTI adventum tamen nullum habent usum, sed infirma & egena rudimenta sunt, quæ nec virtutem habent ad justificandum, nec vim ad consolationem afferendam, nec usum veterem ad præfigurandum CHRISTUM. Ergo huic jugo tam inutili renunciare debetis.

Vers. 10.

Verſ. 10. *Dies obſervatis & menſes, & tempora, & annos.*

Verſ. 11. *Metuo de vobis ne fruſtrà fatigatus ſim apud vos.*

Arg. 10. Inchoata veſtra ſervitus in obſervatione Ceremoniarum Legalium, *ex. gra.* dierum, Sabbatorum, neomeniarum, feſtorum anniverſariorum, & annorum Sabbaticorum *&c.* Juſtam mihi cautam metuendi dat, ne fruſtra vobis Euangelium de gratuita juſtificatione prædicaverim. Quia hoc indicium eſt, vos à juſtificatione per fidem, ſeu Gratia CHRISTI, deficere ad juſtificationem quærendam per opera legis. Ergo niſi Euangelio renunciare velletis, renunciandum eſt huic Jugo.

Secunda Pars.

Verſ. 12. *Eſtote ſicut ego: nam ego ſum quaſi vos: fratres, rogo vos. nihil mihi feciſtis injuriæ.*

Secunda pars capitis, in qua continetur amica hortatio ad redeundum in viam, & ſanam ſententiam de juſtificatione ex gratia, per fidem abſque operibus Legis.

Hortationis propoſitio hæc ſtatui poteſt. Redeundum vobis ad meam doctrinam de juſtitia per fidem abſque operibus Legis, *Eſtote*, inquit, *ſicut ego*, ſeu in eadem mecum eſtote ſententia: argumenta hortationis ſunt duodecim.

Propterea quod] Argumentum primum, Quia ego licet olim Phariſæus, tenaciſſimus fuerim juſtitiæ per Legem, nunc tamen Chriſtianus factus, ſum ſicut vos, & veſtram vobiſcum ſalutem quæro, non minus quam ipſi vos quæritis. Idcirco redeundum vobis in meam ſententiam.

Fratres peto] Arg. 2. Metus meus de vobis, nec alienavit à vobis animum meum, nec dubium fecit judicium charitatis de vobis, quin fratres compellem, & ut fratres rogem, ut redeatis: Redite igitur.

Nihil] Arg. 3. Aſperior mea objurgatio, non ex ira vel odio orta eſt adverſus vos, qui nulla me privata injuria affeciſtis, ſed ex ſalutis veſtræ ſtudio. Redite igitur.

Verſ. 13. *Noſtis autem me per infirmitatem carnis vobis prius evangelizaſſe:*

Arg. 4. Ego pro Euangelio vobis prædicato multa ſum paſſus, noſtis enim me per infirmitates, & contemptibilem externi hominis conditionem,

ditionem, ad quam per afflictiones redactus sum, constanter vobis Evangelium prædicasse. Redite ergo ad sanam Doctrinam meis perpessionibus obtinatam.

Vers. 14. *Et experimentum mei quod* fiebat *in carne mea, non pro nihilo habuistis, neque respuistis: sed me ut Angelum Dei, ut Christum Iesum excepistis.*

Arg. 5. Olim causam mearum afflictionum probastis, nec contempsistis me, dum tentationibus in carne exercerer, sed ut Angelum, ut CHRISTI personam gerentem excepistis. Ergo & idem nunc facite, & redite ad eandem mentem.

Vers. 15. *Qua igitur erat beatitatis vestræ prædicatio? testimonium enim reddo vobis, vos, si fieri potuisset, oculos vestros effossos daturos mihi fuisse.*

Arg. 6. Olim per meum ministerium beatos vos censebatis: Ergo si beati esse vultis, meæ doctrinæ constanter agglutinari opportet: Hanc beatitudinem, quia videbantur obliti, Interrogatione vellit iis aurem.

Testimonium] Arg. 7. Olim ut mihi gratum faceretis, rebus vestris charissimis non pepercissetis. Redite igitur, & meo exemplo jugum legale rejicite. si gratum mihi facere vultis.

Vers. 16. *Itaque* num *inimicus factus sum vobis, dum vobis vera loquor.*

Arg. 8. Tantùm abest ut acriori hac reprehensione offensi, inimicum me existimare debeatis, quem idcirco nolletis imitari, ut contra, quia vobis veritatem dico in vestrum bonum, teneamini, me, & meam hortationem majoris facere.

Vers. 17. *Depereunt vos non bene, imò excludere vos volunt, ut se depereatis.*

Arg 9. A dissimilitudine sui, & seductorum. Pseudapostoli, inquit, qui magno studio contendunt, ut jugum legale subeatis & gratis, male vobis consulunt, & præpostero erga vos zelo feruntur, imò vero reipsa vos eunt perditum, cupientes vos excludere à me, meaque Doctrina, & à societate CHRISTI per consequens, ut ipsos sectemini, & ipsorum discipuli fiatis. Redite igitur ad meam Doctrinam.

Vers. 18.

Verſ. 18. *Sed præclarum eſt vehementer amare in re bona ſemper, & non ſolùm dum præſens ſum apud vos.*

Arg. 10. Zelus meus pro vobis bonus eſt, & in re bona, & conſtans dum abſum, non minus quam cum adſum: æmulorum meorum de vobis zelotypia perverſa eſt, & ſimulata: Redite igitur ad meam Doctrinam.

Verſ. 19. *Filioli mei, quos iterum parturio, uſque quò formetur Chriſtus in vobis.*

Arg 11. CHRISTI imago, in cognitione & fide veritatis de CHRISTO conſiſtens, deformatur in vobis per veſtram defectionem ad jugum legis, & juſtificationem per opera: Ergo redite ad meam doctrinam.

Parturio] Arg. 12. Non minus ſeriò anxius ſum de veſtra reſipiſcentia, nec minus ſolicitè laboro de reparatione fidei veſtræ, & imaginis CHRISTI in vobis, quam parturiens in fœtu enitendo, vel quam ipſe laborabam olim in veſtri converſione ad fidem: Ergo ad meam doctrinam redite.

Verſ. 20 *Velim autem nunc adeſſe apud vos, & mutare vocem meam, quoniam hæſito in vobis.*

Hanc animi perplexam anxietatem confirmat, à ſigno, deſiderio nempe ſuo coram eos videndi & erudiendi, ſeque ad ipſorum neceſſitatem accommodandi: deinde à cauſa anxietatis, ſcilicet quod hæſitet in iis incertus, leniter ne an ſeverè, vel qua tandem ratione eos tractaret: nam quam alte radices egerit error in illis, quot infecti, quomodo ſinguli in hoc negotio affecti fuerint, niſi præſens fuiſſet, conſtare ipſi facilè non poterat.

Tertia Pars.

Verſ. 21 *Dicite mihi qui ſub Lege vultis eſſe, Legem non auditis?*

Tertia pars Capitis in qua totam diſputationem confirmat & illuſtrat, ex hiſtoria conditionis familiæ Arahami, in qua per allegoriam typicam, DEUS rem totam jam in diſputatione poſitam præfiguravit: Cujus ſumma hæc eſt; DEUS olim præfiguravit, eos qui ex operibus ſeu fœdere operum juſtificationem quærunt, in ſervili, miſera & maledicta conditione jam eſſe, & tandem a DEI facie & ſocietate ſanctorum ejiciendos eſſe: eos verò qui ex gratia quærunt juſtificationem

ficationem per fidem in CHRISTUM, jam esse liberos DEI familiæ Filios, & beatos, tandemque hæreditatem vitæ æternæ plenè adituros. Quid igitur adeò amentes estis, O Galatæ, ut ultro affectetis hanc servilem, miseram & maledictam rationem justificationis, per Legis Opera, quærendæ?

In hunc finem, Apostolus in hac ultima capitis parte, primò provocat ad Legem, seu libros Mosis, ut tota quæstio decidatur, vers. 21. Deinde typicam historiam conditionis familiæ Abrahami proponit, vers. 22, 23. Tertio exponit typum & mysterium aperit. vers. 24, 25, 26. Quarto confirmat expositionem ex Isaia, vers. 27. Quinto allegoriam seu typum applicat ad Christianos verè fideles, & consolatur se & reliquos adversus persecutionem falsorum fratrum, à gratia DEI alienorum. vers. 28, 29, 30, 31.

Dicite] Quod ad primam attinet, arguit Galatas duplicis erroris. Primus error est, quod ultro affectarint esse sub lege, hoc est, sub fœdere legali, seu fœdere operum; cujus hæc conditio est, ut tu te astringas ad legem perfectè præstandam, & DEUS tecum agat secundùm legis pactum, *id est*, servet te, si in nullo peccaveris, maledicat verò & perdat, si in tantillo quod scriptum est in libro legis peccati reus peragaris, seu à norma deflexisse comperiaris: nam alioqui, sub lege ut regula, seu norma vitæ fideles omnes sunt, ut ei studeant sincere in omnibus obedire, per Gratiam à CHRISTO ministratam. Secundus error est, quod legis seu librorum Scriptorum à Mose, sensum scopumque planè ignoraverint.

Vers. 22. *Scriptum est enim, Abrahamum duos filios habuisse: unum ex ancilla, & unum ex libera.*

Vers. 23. *Sed is qui ex ancilla* natus est, *secundùm carnem natus est: qui verò ex libera, per promissionem.*

Secundo loco proponit, ex *Gen.* 16. & 21. Typicam historiam conditionis familiæ Abrahami, in qua familia duæ erant *uxores* Matres, Agar & Sara: *conditio* matrum *duplex*: Agar fuit serva, Sara libera seu ingenua: *Duo filii* Ismael servus ex matre serva: Isaac liber ex matre ingenua: *Duplex principium* nativitatis, nempe naturæ vis secundùm carnem, eminens in nativitate Ismaelis ex juvencula, & vis promissionis, seu virtutis divinæ supernaturalis, In nativitate Isaaci ex Sara vetula, & sterili conspicua.

Hinc *diſſimile ingenium* Iſmaelis & Iſaaci, & diſſidium tantum, ut Iſmael perſequutus ſit Iſaacum: & *diſſimilis* utriuſque *conditio in exitu*; Iſmael ejectus ex familia eſt, Iſaac verò potitus eſt hæreditate. Quo typo Deus figurabat Eccleſiæ viſibilis & profitentium Dei cultum diverſam conditionem, ex diverſis principiis, & cauſis natam. Nam, 1. Ut duæ uxores Agar & Sara, ſic duo ſunt fœdera Dei cum hominibus, fœdus operum ſeu legale, & fœdus gratiæ ſeu Euangelicum: 2. Utraque uxor habebat prolem, ſic utrumque fœdus habet ſuos cultores, & profeſſores, ut fœderis prognatos: 3. Sicut Agar juvencula ſecundùm naturam ſeu carnem genuit: Sara verò ſterilis & vetula, juxta vim divinæ promiſſionis: Ita lex ſeu fœdus operum vim naturæ ordinariam, ſeu liberi arbitrii vires pro fundamento habet; Euangelium verò ſeu fœdus gratiæ, ſpecialem Dei gratiam, & ſpiritualem virtutem pro fundamento habet: 4. Sicut Iſmael ſervili, & malitioſo fuit ingenio, ut qui fratrem perſequeretur: Iſaac autem liberali & pio ingenio præditus, perſequutionem patienter ferens; Sic quotquot juſtitiarii ſunt, quærentes juſtitiam ex operibus, ſervili & perverſo ſunt ingenio; veroſque Dei Filios exagitant: Verè Fideles vero, & Filii promiſſionis, ingenuâ pietate Deum colunt, & perſequutiones, ut decet, patiuntur.

Verſ. 24. *Per quæ alind figuratur. Nam hæ ſunt duæ illæ pactiones, una quidem quæ eſt Agar, ex monte Sina, generans* prolem *ad ſervitutem.*

Tertio loco Apoſtolus typi ſignificationem exponit, quantùm ad præſens inſtitutum attinet; & primo, duas uxores oſtendit figuras eſſe duorum fœderum, ſeu pactorum, quorum alterum eſt fœdus operum, repræſentatum per Agar: Alterum eſt fœdus gratiæ, ſeu fidei, repræſentatum per Saram. Quod ad Agar, ſeu fœdus operum, docet Apoſtolus primo, hoc fœdus ortum habere à Sina monte; quia in illo monte lata eſt Lex, & ſancitum hoc fœdus inter Deum & populum. Secundò docet hoc fœdus generare prolem ad ſervitutem, ſeu diſcipulos & profeſſores ſuos ſervos tantùm reddere, *id eſt*, mercenarios cultores Dei, qui nihil agant niſi externum opus: idque vel metu vel ſpe mercedis ducti; quique ignorantes finem Legis hunc eſſe, ut agnoſcentes peccata confugiamus ad Christum, abutantur Lege; quærentes per eam, imò oſtil illam juſtitiam, quam nunquam aſſequuntur, ſed manent in peccatis ſuis non liberati, meri hypocritæ.

Verſ. 25

Vers. 25. *Sinaenim mons est in Arabia, pari autem serie respondet ei Hierusalem quæ nunc est, servit que cum filiis suis.*

Expositionis convenientiam ostendit: primò, ex eo quod mons Sina in Arabia situs, & à terra promissa longè remotus, vocetur apud Arabes & Caldæos *Agar*, speciali Dei providentia. Secundò, quòd cognationem habeat cum *terrena* Hierosolyma, (qualis jam erat Apostoli tempore) seu cum Synagoga Judaica, *infideli* nempe, quæ *servire* dicitur cum filiis suis: quia tenax erat fœderis Operum, & in servili sua conditione, alienata à Redemptore, & gratuitâ per eum liberatione, cum discipulis suis, manebat.

Vers. 26. *Illa verò sublimis Hierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrûm.*

Exponit quid figuratum sit per *Sara liberam*, nempe fœdus Fidei seu Gratiæ, cujus tenax est Ecclesia Christianorum verè Fidelium, quæ *cœlestis & superna* est Hierosolyma, à Deo procreata, & rerum cœlestium studiosa, mater omnium Fidelium ex Judæis & Gentibus evocatorum.

Vers. 27. *Scriptum est enim, Lætare sterilis quæ non paris: erumpe & clama quæ non parturis, quoniam plures sunt liberi deserta, quam ejus quæ habet virum.*

Quarto loco probat Apostolus expositionem datam, ex *Isa.* 54. 1. ub Ecclesia Fidelium, *superior Hierosolyma*, mater nostra, repræsentatur per sterilem & quasi viduam Sara: *Synagoga* verò *Judæorum*, infidelis & tenax fœderis Operum, repræsentatur per Agar fœcundam, cum marito habitantem. Comparatur autem Ecclesia Fidelium ante Christum, sterili quasi viduæ, quia ejus maritus, fœdus Gratiæ, ignorabatur ferè ab omnibus, exceptis paucis, qui dispersi huc illuc cœtum non faciebant: nec comparebat gratia, sed latebat instar mariti absentis aut demortui sub cæremoniarum involucris. Comparatur verò Synagoga infidelium justitiariorum, uxori fœcundæ, habitanti cum marito suo, nempe *fœderi Operum*, in externa Legis œconomia, conspicuo. Et prædicitur à Propheta fore, ut Fidelis Ecclesia, fœcundata per promissiones Dei, plures liberos sit paritura, sub Evangelio, quam Synagoga peperit servos sub Lege, & propterea jubetur lætari, & Deum laudare.

Vers. 28. *Nos igitur, fratres, secundùm Isaac, promissionis filii sumus.*

Ultimo loco applicat hanc typicam hiſtoriam, & verè fideles Chriſtianos partim admonet, partim conſolatur, argumentis quatuor:

Argumentum primum, Quod juſtificati per fidem ſimus Filii Redempti, & verè Liberi, vi promiſſionum Euangelicarum regeniti, ad ſimilitudinem Iſaaci, qui natu major eſt aliis poſt eum civibus cœleſtis Hieroſolymæ.

Verſ. 29. *Sed quemadmodum tunc is qui ſecundùm carnem genitus fuerat, perſequebatur eum qui natus erat ſecundùm Spiritum: ita & nunc.*

Arg. 2. Conſolationis, Quod perſequutionem patientes à falſis fratribus, liberi arbitrii & juſtitiæ operum Patronis, nihil alienum à ſorte Iſaaci experiamur: cum enim in Abrahami familiâ, is qui naturæ vi ordinaria tantùm genitus eſt, perſequutus ſit eum, qui divinitus & ſpirituali ratione eſt genitus; Quid mirum ſi idem nunc uſu veniat nobis?

Verſ. 30. *Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam & filium ejus: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.*

Arg. 3. Quod perſequutores fidelium, & patroni juſtitiæ ex operibus, quum liberati non ſint per filium, ejicendi ſint à ſocietate Sanctorum, & vitæ æternæ hæreditate; ſicut figuratum fuit in Dei ſententia, de ejectione Iſmaelis cum matre ſua ex familiâ, & excluſione ab hæreditate, cum Iſaaco fruendâ.

Verſ. 31. *Nempe, fratres, non ſumus ancillæ filii, ſed liberæ.*

Quartum argumentum ex comparatione hujus verſus cum ſuperiori. Quod, cum ſimus filii non ancillæ ſed liberæ, hæreditatem vitæ æternæ certò ſimus conſequuturi: quod argumentum cum ſuperioribus vim habet ſicut conſolationis, ſic etiam admonitionis, ne hæreant in errore ſuo de juſtitia ex operibus quærendâ, & inſuper etiam hortationis, ut juſtitiam ex gratia per fidem, in Christum mordicus teneant, niſi velint ab hæreditate ſeipſos excludere.

Caput

Caput Quintum.

DUÆ ſunt Capitis partes: *In prima pergit urgere ut excuſſo jugo fœderis Operum & Ceremoniarum Legalium, libertatem Chriſtianam tueantur, ad* verſ. 13. *In altera præcepta dat de recto uſu libertatis Chriſtianæ, ad finem.*

Verſ. 1. *IN libertate igitur qua Chriſtus nos liberavit, perſtate, & ne è contrario implicamini ſervitutis jugo.*

Propoſitio in priori parte confirmanda, apertè proponitur ſub hortationis forma. Perſtandum vobis eſt in libertate Chriſtiana, quæ ſcopus eſt ſuperioris doctrinæ & diſputationis, ex eaque deducitur tanquam concluſio. Argumenta ad confirmandam hanc propoſitionem ſunt tredecim.

Argumentum primum, Libertas à ſervili jugo legalis fœderis & Ceremoniarum ipſius, parta eſt per CHRISTI ſanguinem: Ergo vobis perſtandum eſt in ea.

Verſ. 2. *Ecce, ego Paulus dico vobis, ſi circuncidamini, Chriſtum nihil vobis profuturum.*

Arg. 2. Obteſtatione Apoſtolica ſancitum. Si ex lege Ceremoniali jam abolita circumcidamini, & vel unam hanc Ceremoniam ad gratuitam juſtificationem per CHRISTUM addatis; CHRISTUS, quem hoc facto imperfectum Servatorem declaratis, non eſt vobis profuturus ad ſalutem. Perſtandum ergo. Nam ſi juſtificari non poterant niſi unâ cum gratia CHRISTI iungerent circumciſionem, dimidium juſtitiæ ſuæ facientes CHRISTUM, perdebant totum; imperfectum Salvatorem ſtatuentes, faciebant eum ſibi nullum.

Verſ. 3. *Teſtor enim rurſum omni homini qui circunciditur, eum eſſe debitorem totius Legis ſervandæ.*

Arg. 3. Eadem obteſtatione ſancitum, Abrogato fœdere operum & lege ceremoniali jam abolitâ, ſi quis redeat ad circumciſionem, ſacramentum inaugurale hujus legalis fœderis, ſeipſum facit debitorem ex pacto totius legis, & per conſequens obligat ſe ad maledictionem, niſi

legem

legem perfectè præſtiterit ex viribus ſuis, quæ eſt conditio fœderis Operum. Res patet. Quia, licet circumciſio ex DEI inſtituto fidelibus MESSIAM expectantibus uſque ad CHRISTUM, ſacramentum fuerit juſtitiæ fidei, (quomodo Abrahamus circumciſus eſt) & licet tolerationis tempore uſque ad Chriſtianæ libertatis claram manifeſtationem, Judæis natis, circumciſio fuerit in rebus mediis; (quomodo Timotheus ex matre Judæâ circumciſus eſt, & Titus non eſt circumciſus) Omnibus tamen Judæis, & Proſelytis ex Gentibus, juſtitiam ex operibus ſeu lege quærentibus, Circumciſio facta eſt pars juſtitiæ legalis, ſeu obedientiæ fœderis Operum: imo & Sacramentum illius fœderis. Et hoc modo Pſeudapoſtoli urgebant Circumciſionem inter Galatas, quibus illicita erat Circumciſio religioſa, omni modo. Non mirum ergo ſi dicat CHRISTUM non profuturum iis, ſi circumciderentur, quia circumciſi fœdus Operum amplectebantur ipſo facto.

Verſ. 4. *Facti eſtis inanes Chriſti, quicunque per Legem juſtificamini, & à gratia exciſtiſtis.*

Arg. 4. Confirmans ſuperius. Quicunque ad circumciſionem & legales ritus abolitos reditis, juſtificationem quærentes per Legem, CHRISTO, & fœderi gratiæ, ipſo facto renunciatis; quia fœdus operum & fœdus gratiæ in CHRISTO, ſe mutuò excludunt, neque conſiſtere poſſunt. Nam ſi juſtificatio eſt ex operibus, non eſt ex gratia, & contrà: Ergo perſtandum eſt in libertate, niſi à CHRISTO & Gratia ſeparari velletis.

Verſ. 5. *Nos enim Spiritu ex fide ſpem juſtitiæ expectamus.*

Arg. 5. Nos Judæi & Apoſtoli circumciſi, poſt noſtram converſionem ad fidem, per Spiritum edocti, renunciavimus fœderi operum & ritibus legalibus, & expectamus vitam æternam, ut fructum juſtificationis per fidem: vos naturâ Gentiles, non poteritis aliter, ſeu per Legem vel Circumciſionem juſtificari & ſervari. Idcirco in libertate Chriſtiana vobis perſtandum.

Verſ. 6 *Nam in Chriſto Ieſu neque circumciſio quicquam valet, neque præputium, ſed fides per charitatem agens.*

Arg 6. Confirmans ſuperius. In CHRISTI regno, ſeu novo ſtatu Eccleſiæ ſub fœdere Gratiæ, ſublatum eſt diſcrimen circumciſionis & præputii: ad juſtificationem nihil illa prodeſt, nihil iſtud nocet: Ergo perſtandum in libertate à jugo legis.

Sed

Sed fides] Arg. 7. Sola fides vera, ſeu quæ per charitatem eſt efficax, abſque reſpectu ad circumciſionem vel præputium, ad juſtificandi actum valet. Ergo in hac juſtificationis ratione, vobis qui in CHRISTI regno eſtis, perſtandum eſt neceſſario.

Verſ. 7. *Currebatis pulchrè, quis vos interpellavit, ut non obſequeremini veritati?*

Arg. 8. In ſtadio veritatis doctrinæ hujus currebatis benè non ita pridem, nec poteſt reddi ratio defectionis ab hac veritate: Ergo pergendum adhuc, & perſtandum in illo curſu.

Verſ. 8. *Hæc perſuaſio non eſt ex eo qui vocat vos.*

Arg. 9. Per occupationem objectionis. Etiamſi forſan perſuaſum vobis ſit, vos rectam viam adhuc tenere; credulitas tamen iſta, & perſuaſio ad recedendum ab eo, quod à me accepiſtis, non eſt à DEO vos vocante, ſed aliunde, ſcilicet ab impoſtoribus, à veſtra inconſtantia, & à DIABOLO: Ergo rejicienda hæc perſuaſio & in libertate perſtandum vobis eſt.

Verſ. 9. *Paulùm fermenti totam maſſam fermentat.*

Arg. 10. Per occupationem objectionis. Etiamſi videri poſſet, non contendendum eſſe de paucorum aliquot rituum introductione, concordiæ cauſâ, & ut Judæi facilius lucrifierent, hoc tamen paululum fermenti legalis ſeu Judaiſmi, totam ſinceritatem doctrinæ fidei corrumpit: Ergo cavendum ab eo, & perſtandum in libertate.

Verſ. 10. *Ego confido de vobis in Domino, vos nihil aliud eſſe ſenſuros; ſed qui turbat vos, auferet condemnationem, quiſquis fuerit.*

Arg. 11. Etiamſi erroris periculum, & veſtra inconſtantia ſuſpicionem mihi injiciunt de eventu; meliora tamen ſperare jubet charitas, & gratiæ divinæ conſtantia, quam dum reſpicio, perſuaſum habeo vos redituros in eandem mecum ſententiam de Legis jugo abjiciendo, & libertate tuenda per fidem in CHRISTUM. Ergo expectationi meæ ſatisfacere æquum eſt.

Turbat] Arg. 12. Seductores veſtri, qui veſtram fidem turbant, in quacunque tandem ſunt apud vos exiſtimatione, graves DEO luent pœnas, ne igitur & vos iiſdem plagis implicemini ſed reſipiſcite, & in libertate perſtate.

Verſ. 11.

Vers. 11. *Ego autem, fratres, si circumcisionem etiam prædico, quid adhuc persequutionem patior? nempè abolitum est offendiculum crucis.*

Refellit calumniam adversariorum, & affert Arg. 13. Tuipse doces circumcisionem, quia circumcidisti Timotheum; Ergo immeritò nos reprehendis: Respondet negando se docere Circumcisionem, quia licet Timotheum ex Judæa matre oriundum circumciderit, (nam Judæis Ceremoniarum usus, post fractum jugum necessitatis ex decreto Synodi, ad tempus liber relictus est) nunquam tamen prædicabat circumcisionem observandam, sed & Judæos monebat de abolitione Ceremoniarum, & Ceremonias legales nulla ratione inter Gentes recipiendas docebat: Quod probat, Quia hoc nomine persequutionem patiebatur à Judæis, & quia non offensi fuissent Judæi prædicatione Euangelii seu crucis CHRISTI, sed libenter toleassent Apostolum, si promovisset rituum Judaicorum inter Gentes receptionem.

Argumenti vis hæc est, Ego persequutionem pati malo, quam circumcisionem prædicare cum Euangelio jungendam; nam si conjungerem, cessaret offensio crucis, tolerarent Judæi meam prædicationem CHRISTI crucifixi, Ego autem latum unguem non audeo recedere ab Euangelii puritate. Ergo & vobis in ea perstandum est.

Vers. 12. *Utinam etiam abscindantur qui vos inquietant.*

Tandem ut claudat totam disputationem, Spiritu Apostolico, exitium imprecatur, & denunciat impostoribus, à quibus Galatæ decepti erant.

Secunda Pars.

Vers. 13. *Vos enim ad libertatem vocati estis, fratres, tantùm ne libertatem* arripite, ut detis *carni occasionem, sed ex charitate servite alii altis.*

Secunda pars Capitis, in qua reddita ratione imprecationis, quia nempe seductores ad jugum revocabant, & retrahebant eos, quos Deus ad libertatem vocabat, sub hortationis forma, tria dat præcepta de recto usu libertatis Christianæ.

Tantùm] Primum præceptum, Ut carnem seu pravam corruptæ naturæ concupiscentiam frænantes (ne illa effrænis libertatem Christianam

ſam traheret in peccandi licentiam) ſibi invicem ſerviant in charitatis officiis.

Verſ. 14. *Nam tota Lex uno verbo completur iſto*, videlicet, *Diliges proximum tuum ut teipſum*.

Rationes hujus præcepti dat duas. Prima, Quia charitate impletur lex, & non jejunis ceremoniis.

Verſ. 15 *Quòd ſi alii alios mordetis & devoratis, videte ne viciſſim alii ab aliis conſumamini.*

Ratio 2. Quia niſi charitati ſtudeant, contentionibus ſe mutuò conficient, devorabunt & perdent.

Verſ. 16 Hoc *autem dico, ſpiritu incedite, & quod concupiſcit caro, ne perficite*.

Secundum præceptum in ſubſidium primi, ut ductum Spiritus ſancti ſequantur, prout ipſe ex Scriptura incedendum ſuggeſſerit ipſorum cordibus.

Et quod] Rationes præcepti ſunt ſex: Ratio prima, Quia ſic concupiſcentia carnis non dominabitur vobis, ut juſſa ejus tanquam ſervi exequamini. Idcirco Spiritus ductum ſequimini.

Verſ. 17 *Nam caro concupiſcit adverſus Spiritum, Spiritus autem adverſus carnem. Hæc autem inter ſe oppoſita ſunt, ut non quæcunque volueritis, eadem faciatis.*

Ratio 2. confirmans ſuperiorem, Quia qui ſequitur Spiritus ductum, ſuperior evadet in luctâ carnis & Spiritus. Ut hæc ratio plana ſit, tria præſupponit Apoſtolus: 1. Eum qui Spiritu ducitur, naturam habere ex parte renovatam, quæ *Spiritus* dicitur: & ex parte corruptam, quæ *Caro* dicitur. 2. Præſupponit hæc duo principia contrariis ſtudiis invicem pugnare, ut neque bonum, neque malum ſine oppoſitione, & mutuo impedimento, poſſit executioni mandari. 3. Præſupponit SPIRITUM ſanctum, in luctâ credenti auxilium afferre, per Verbum & Gratiam. Unde conficitur eum qui auſcultat SPIRITUI, ſuperiorem in lucta evadere.

Verſ. 18. *Quòd ſi Spiritu ducimini, non eſtis ſub Lege*.

Ratio 3. confirmans ſuperiorem, Quia qui Spiritus ductum ſequuntur, non ſunt mancipia peccati ſub ſervili fœdere Legis, quibus notitia tantùm datur peccati, non verò victoria, vel vires adverſus peccatum,

ſed liberti DEI ſub fœdere Gratiæ, qui vires à DEO nanciſcuntur, ut peccato reſiſtant.

Verſ. 19. *Verò manifeſta ſunt opera carnis: quæ ſunt, adulterium, ſcortatio, impuritas, protervia,*

Verſ. 20. *Idololatria, veneficium, inimicitiæ, lis, æmulationes, iræ, contentiones, diſſidia, hæreſes,*

Verſ. 21. *Invidiæ, cædes, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia: quæ prædico vobis, ſicut prædixi, eos* videlicet, *qui talia agunt, Regni Dei non fore hæredes.*

Ratio 4. Quia ſi Spiritum non ſequantur, ſed carnem potiùs, facientes opera carnis, (qualia enumerat ſeptemdecim) tum regni DEI non ſunt futuri hæredes.

Verſ. 22. *At fructus Spiritus, eſt charitas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, temperantia:*

Verſ. 23. *Adverſus eos qui ſunt ejuſmodi, non eſt Lex.*

Ratio 5. Quia ſi Spiritum ſequantur, & fructus tales ferant (quales enumerat novem) non ſunt habituri legem ſibi adverſam, id eſt, ipſis maledicentem, & ipſos condemnantem: ſed propter ipſorum reconciliationem erga DEUM, legem amicam experturi. Idcirco Spiritum ſequi oportebat.

Verſ. 24 *Qui enim* ſunt *Chriſti, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiſcentiis.*

Probat non habituros legem adverſam, Quia qui CHRISTI ſunt, & in CHRISTO judicialiter crucifixi, in ſatisfactionem Legis, etiam judicialiter obligati ſunt, ad *Corpus peccati*, id eſt, corruptam naturam cum ipſius affectibus, & concupiſcentiis crucifigendum. Quapropter qui actu ſtudent, id præſtare, & fructus SPIRITUS ferre, non poſſunt Legem ſibi adverſam habere, utpote qui Legis fini & ſcopo promovendo jam ſedulò ſtudeant.

Verſ. 25. *Si vivimus Spiritu, Spiritu etiam incedamus.*

Ratio 6. Quia habemus per Spiritum conſolationem, pacem & gaudium, in quibus vita conſiſtit: Ergo Spiritus ductum ſequi debemus.

Verſ. 26. *Ne ſimus inanis gloriæ cupidi, alii alios provocantes, alii aliis invidentes.*

Tertiam

Tertium Præceptum eſt ſpeciale, de vitanda ambitione. cum iſtius vitii aſſeclis, obtrectatione ſcilicet & invidiâ, quibus malis Eccleſiæ infeſtari ſolent. Quia autem obnoxii ſunt his vitiis imprimis Eccleſiæ Doctores: idcirco ſe includit in exhortatione cum reliquis, ut Galatæ exhortationem faciliùs admittant.

Caput Sextum.

OFficia Chriſtiana pergit Galath præſcribere, Ceremoniis illis legalibus multò præſtantiora, & digniora, in quibus ſe exercerent. Capitis duæ ſunt partes, in prima ad ſuperiora præcepta addit alia duo, ad verſum undecimum. In altera, ſe cum Pſeudapoſtolis comparat, & meritò ſe illis præfert, ne ipſorum admiratione decipierentur Galatæ.

Verſ. 1. *FRatres, etiam ſi præoccupatus fuerit homo in aliqua offenſa, vos ſpirituales, inſtaurate hujuſmodi hominem cum ſpiritu manſuetudinis: conſiderans temetipſum, ne & tu tenteris.*

Præceptum primum de leniter tractandis fratribus, qui ex infirmitate labuntur, ut in Spiritu manſuetudinis inſtaurentur, ab iis qui confirmatiores Spiritu videntur, ſpeciatim verò Preſbyteros alloquitur, quibus ex officio incumbit lapſos in ſcandalum per cenſuras Eccleſiaſticas, ad reſipiſcentiam revocare, & luxata Eccleſiæ membra, in locum ſuum reſtituere: Hos jubet lenitate uti erga eos, qui ex infirmitate lapſi ſunt, nec ſeveriùs eos tractare, quod procul dubiò pertinet ad eos, qui jus animadvertendi in peccatores habent. Rationes præcepti ſunt ſex. Ratio prima, Quia idem accidere poteſt ex tentatione, cuivis, etiam ſpiritualibus.

Verſ. 2. *Alii aliorum onera portate, & ita complete Legem CHRISTI*

Ratio 2. Quia cum præſupponendum ſit, fratres peccantes de lapſibus illis & peccatis ſuis triſtari, & gravari: idcirco æquum eſt ut omni

animi moderatione & ſympathia dejecti, & jacentes peccatores ſublevantur, & in onere ſuo portando adjuventur.

Et ita] Ratio 3. Quia id a nobis exigit lex dilectionis à CHRISTO renovata.

Verſ. 3 *Nam ſiquis ſibi videtur aliquid, quum nihil ſit, hunc ſuus ipſius animus fallit.*

Ratio 4. Qui alios ex infirmitate labentes deſpicit, & ſibi ipſi videtur robuſtior, fallit ſeipſum, & inter infirmiſſimos ipſe eſt, imò homo nihili eſt.

Verſ. 4. *Opus autem ſuum probet unuſquiſque: & tunc in ſemetipſo gloriationem habebit, & non in alio*

Ratio 5. Per modum præcepti propoſita, ad ἐυθαδίαν retundendam faciens, & contemptum fratris labentis evitandum. Quia ſi unuſquiſque ſe probaret, & ſecundùm regulam legis divinæ examinaret ſuas actiones, non arriperet ſibi quiſquam laudem ſanctitatis, ex alienis peccatis, ſed ex ſuis rectè factis tantum, ſi quæ laude digna inveniret. Dictum hoc in illos, qui nullum finem faciunt exaggerandi peccatum alienum, ut ipſi videantur ſanctiores.

Verſ. 5. *Nam unuſquiſque onus ſuum portabit.*

Ratio 6. Confirmans præcedentem, Quia unuſquiſque reddet rationem factorum ſuorum Deo, non collatus cum aliis, ſed per ſe ſpectatus: Ergo deſpicere labentes in peccatum & efferri, quia tu non ſimiliter lapſus es, non eſt tutum.

Verſ. 6. *Communicet autem qui inſtituitur in ſermone, ei qui ſe inſtituit, omnia bona.*

Secundum præceptum ad populum ſpectat, de liberalitate erga verbi Miniſtros exercenda, ut communicemus corporalia bona iis, qui nobis ex officio communicant ſpiritualia, & huic negotio vacant.

Verſ. 7. *Ne fallimini: Deus non irridetur, quicquid enim ſeminaverit homo, hoc & metet.*

Rationes Præcepti dat ſex, quæ omnes extenduntur ad beneficentiam in genere, & præceptum confirmant de benefaciendo Paſtoribus, à fortiori. Ratio prima ſupponens eos qui ingrati ſunt erga Doctores, tenaces etiam eſſe, & ad omne opus bonum tardos, quia tenacitatis excuſ-

tis excuſationes ſunt avarorum deceptiones; quibus ludificari ſibi non patietur DEUS.

Quicquid] Ratio 2. Quia ſecundùm facta feret fructum unuſquiſque, qui verba tantùm dederit, & qui gratitudinem reipſa præſtare recuſaverit, dignum ingratitudine recipiet præmium, & contra.

Verſ. 8. *Nam qui ſeminat carni ſuæ, ex carne metet interitum: qui verò ſeminat Spiritui, ex Spiritu metet vitam æternam.*

Hoc argumentum explicat in ſpecie: Qui bona ſeu facultates, & actiones ſuas ad carnis ſuæ cupiditates explendas refert, is ex factis reportaturus eſt interitum: qui verò contra ſe ſuaque omnia impendit ad DEI gloriam, & opera Spiritus promovenda, reportaturus eſt mercedem ex gratiâ, vitam æternam.

Verſ. 9 *Torrò ne benefaciendo ſegneſcamus: tempore enim ſuo metemus, ſi non elanguerimus.*

Ratio 3. Quia quæcunque dici poterint de beneficentia ab aliquo jam præſtita, quaſi ſatis ab ipſo jam actum ſit, tenendum tamen eſt, quod non ſufficiant benefacta præterita, niſi perſeveremus in benefaciendo.

Præſtituto] Ratio 4. Priorem illuſtrans & confirmans. Quia ſolis perſeverantibus in benefaciendo, & non ſuccumbentibus, vel defatigatis in bene agendo, meſſis præmiorum certò futura eſt, tempore idoneo.

Verſ. 10. *Nempe igitur dum tempus habemus, ſimus benefici erga omnes, maximè verò erga domeſticos fidei.*

Ratio 5. Quia breve tempus eſt beneficentiæ exercendæ, & ideo occaſio obſervanda, dum vita & facultates ſuppetunt: nam ſatis fera eſt legatio morientium.

Maximè] Ratio 6. Commune naturæ vinculum beneficentiam requirit erga omnes egenos: vinculum fraternitatis majorem beneficentiam requirit erga fideles domeſticos fidei; quantò igitur magis requirit vinculum gregis ad Paſtores ut vellere & lacte gregis alatur Paſtor.

Secunda Pars.

Verſ. 11. *Videtè quàm longis literis vobis ſcripſerim meâ manu.*

Secunda

Secunda pars capitis, in qua poſt comparatam ſuam doctrinam cum errore adverſariorum, jam comparat doctores cum doctoribus, id eſt, ſe cum ſeductoribus Galatarum, idque in eorum ædificationem, qui in admiratione habebant perſonatos iſtos doctores ſeductores ſuos.

Ante comparationem præmittit commendationem ſuæ dilectionis ſinceræ in Galatas, Quod hanc Epiſtolam tam copioſam, manu propria, ſine opera amanuenſis alicujus deſcripſerit, in ampliſſimum teſtimonium ſolicitudinis ſuæ, de ipſorum ſalute.

Verſ. 12. *Quicunque volunt ſpecioſi apparere in carne, ii cogunt vos circuncidi, tantùm ne ob crucem Chriſti perſequutionem patiantur.* Ingreditur comparationem, & probat æmulorum hypocriſin ex 4 indiciis.

Specioſi] Indicium primum, Quod nihil aliud ſtudeant, quam ſpecioſe ſe gerere coram hominibus.

Tantum] Indicium 2. Quod, non ex dilectione, Galatas cogant circumciſionem admittere, ſed tantùm ne perſequutionem paterentur ipſi à Judæis pro doctrina crucis, ſeu juſtificatione gratuitâ, per paſſionem CHRISTI, & non ex operibus legis.

Verſ. 13. *Nam ne ipſi quidem qui circuncidunter, Legem ſervant: ſed volunt vos circumcidi, ut de veſtra carne glorientur.*

Indicium 3. Quod etiamſi ipſi circumciſi jam pridem eſſent, obſervationem tamen legis, quam ab aliis requirebant, minimè curent.

Sed volunt] Indicium 4. Quod quærant occaſionem in Galatarum circumciſione gloriandi apud Judæos, ſe multos Proſelytos ad legem convertiſſe.

Verſ. 14. *A me verò abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti: per quem mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo.*

In altera parte comparationis, Apoſtoli ſinceritas demonſtratur in his duobus. 1. Quod glorietur tantùm in CHRISTI crucifixi gratuita redemptione, & in paſſionibus ſuis pro hac doctrina. 2. Quod pompam mundanam non affectet, ſed mundum qui ipſum perſequebatur, & contemnebat, propter doctrinam crucis, viciſſim contemnat cum omni pompa & gloria mundanâ, & per crucem diſcat indies magis magiſque mundum contemnere.

Verſ. 15. *Nam in Chriſto Ieſu, neque circunciſio quicquam valet, neque præputium, ſed nova creatio.*

Rationes

Rationes ſtudii ſui reddit 4. Quæ totidem ſunt ſinceritatis indicia: Ratio 1. Scio in CHRISTI regno neque reſpici à DEO circumciſionem, neque præputium, ſed novam tantùm creaturam, hoc eſt, Scio neceſſe eſſe, ubi per fidem jam admiſſus ſit aliquis in CHRISTI regnum, & juſtificatus, ut magis magiſque renovetur, & ſanctificetur, reliqua verò privilegia nullius eſſe pretii abſque vitæ renovatione. Idcirco gloriabor tantùm in cruce CHRISTI, *&c.*

Verſ. 16. *Et quicunque ſecundùm hanc regulam incedent, pax erit ſuper eos & miſericordia, & ſuper Iſraelem Dei.*

Ratio 2. Inſtituti mei regula eſt ſumma totius Scripturæ Canonicæ, ad quam tanquam unicam regulam ſeu Canonem unicum, doctrina & vita omnium ſit conformanda. Idcirco gloriabor in cruce CHRISTI *&c.*

Pax] Ratio 3. Perſuaſum habeo, quod quicunque fidem & vitam ſuam ad hunc Canonem compoſituri ſunt, *Pacem* etiam, id eſt, ſenſum reconciliationis ſuæ erga DEUM, omnimodam benedictionem, ſeu cumulationem bonorum, & *miſericordiam*, ſeu remedium ad averruncanda omnia mala conſequuturi ſint. Idcirco gloriabor tantùm in cruce CHRISTI *&c.*

Iſrael] Ratio 4. Soli ſequentes hunc Canonem ſunt verus Iſrael DEI. Idcirco ego rebus aliis, ſuſque deque habitis, gloriabor tantùm in cruce CHRISTI per, *&c.*

Verſ. 17 *De cætero, nequis mihi moleſtias exhibeto: ego enim ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto.*

Poſt comparationem; ut victor de æmulis triumphat, vetans ne amplius faceſſant ipſi negotium, ſive obloquendo ejus doctrinæ, ſive detrahendo ejus autoritati; eò quod inſignia geſtet ſuæ in CHRISTUM fidelitatis, ſtigmata ſcilicet ſervi CHRISTO addictiſſimi, hoc eſt, habeat omnia ſigna Apoſtoli, & fidelis Martyris apertè in ſe conſpicienda.

Verſ. 18. *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti* ſit *cum Spiritu veſtro, fratres. Amen.*

Conſueto ſignaculo Epiſtolam claudit, optans, ut in ipſorum mentibus, cordibus, & tota vita, gratia IESU CHRISTI, patefacta, credita, &

ta, & opere efficax inſideat, ut inde conſolationem hauriant in vita & morte, cui ſubjicitur *Amen*, in Teſtimonium voti & fidei Apoſtoli, & in Sigillum veritatis præcedentis Doctrinæ.

EXPOSITIO ANALYTICA *EPISTOLÆ* PAULI *AD* EPHESIOS.

Summarium.

VRbs Epheſiorum Metropolis fuit Aſiæ minoris, in qua Apoſtolus totum biennium Evangelium prædicavit, Act. 19. *Et cum poſtremo Hieroſolyman aſcenderet, Epheſiis imminentem Eccleſiæ mutationem prædixit*, Act. 20. *adverſus quam ipſos munit per hanc Epiſtolam, cum jam Romæ captivus teneretur, deque reditu ſuo planè deſperaret, animoſque eorum in fide & veritate confirmare ſatagit.*

Partes Epiſtolæ, præter Præfationem & Epilogum, duæ ſunt principales: Prima eſt doctrina Gratiæ, ſpectans ad confirmationem Fidei, ad caput 4. Altera eſt doctrina Gratitudinis, tendens ad ſanctitatem vitæ, ad finem.

Quod ad primam partem attinet: Primò oſtendit totam rationem ſalutis noſtræ gratuitam eſſe, & in Chriſto ſolidè fundatam. Capite primo. *Deinde amplificat gratiam hanc à priſtina Epheſiorum miſeria,* Capite ſecundo.

Tertio ſublato ſcandalo Crucis ſibi incumbentis, per glorioſam Commendationem Miniſterii ſui, & expoſitionem Cauſæ pro qua patiebatur, hortatur eos ad Conſtantiam, & Progreſſum faciendum in Fide, Capite tertio.

In ſecunda

In ſecunda parte Præcepta dat de Eccleſiæ unitate ſervanda: De Vitæ ſanctitate, cum in genere, tum in ſpecie, in vitiis fugiendis, & virtutibus ſectandis, quibus vita uniuſcujuſque Chriſtianum in modum componatur, Capite quarto, *& priori parte* Capitis quinti.

Poſt hæc deſcendit ad Officia œconomica: ad quæ & reliqua omnia officia Chriſtiana præſtanda, Fideles armat, poſteriori parte Capitis quinti, *& priori parte* Capitis ſexti.

Caput Primum.

Capitis Partes poſt Præfationem duæ ſunt, in prima eſt gratiarum actio, tendens ad demonſtrandam totam rationem ſalutis, & Judæorum, & Gentilium merè gratuitam, & totam in CHRISTO fundatam eſſe, ad verſ. 15. *In altera eſt commemoratio aſſiduæ gratiarum actionis, cum precatione ab Apoſtolo Deo oblatæ pro Epheſiis, tendens ad fidei confirmationem, de certitudine ſalutis ipſorum, & omnium verè fidelium perficiendæ, ad finem.*

Præfatio, duobus primis verſibus, in directione Epiſtolæ, & ſalutatione Epheſiorum continetur: Eſt autem ea brevis admodum, quia res ei hic eſt non cum æmulis vel hoſtibus, ſed cum morigeris, quibus brevis ſignificatio autoritatis divinæ in Epiſtolæ hujus ſcriptione, & benevolentiæ Apoſtoli erga ipſos, & exiſtimationis ipſius de iis ſufficiebat.

Verſ. 1. *Paulus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei, ſanctis qui ſunt Epheſi, & fidelibus in Ieſu Chriſto.*

IN directione Epiſtolæ deſcriptio eſt primùm Scriptoris, à nomine, officio & autoritate. Deinde eorum ad quos ſcribit, à ſtatu in quo erant apud DEUM, & à loco in quo habitabant in terra. Scriptor eſt PAULUS Apoſtolus qui ex voluntate DEI à CHRISTO, de Cœlo loquente, extra ordinem legatus miſſus eſt ad Eccleſiam CHRISTO colligendam: ſatis hic autoritatis. Illi ad quos ſcribit ſunt ſancti, fideleſque Epheſii in CHRISTO, qui ſcilicet per fidem CHRISTO inſiti, ad DEO ſerviendum conſecrati erant. Satis hic æſtimationis.

Verſ. 2. *Gratia ſit vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.*

In salutatione continetur Apostolica benedictio, in qua primò optat Ephesiis gratiam, id est, omnia bona cœlestia quæ ad sanctificationem & salutem necessaria sunt. Secundò optat illis specialem fructum hujus gratiæ, *Pacem* scilicet, seu omnia qua ad felicitatem faciunt, imprimis verò animi tranquillitatem ex redemptione CHRISTI ortam; quæ redemptio ipsis per Verbum & Spiritum DEI applicata, de reconciliatione erga DEUM certos, & de liberatione à malo securos, eos redderet. 3. Fontem & canalem gratiæ & pacis optatæ aperit, DEUM nempe *à quo*, & CHRISTUM Mediatorem, *per quem*, & *propter quem*, gratia & pax ad nos derivantur. Satis hic benevolentiæ erga Ephesios. Satis etiam argumentorum ad parandum ipsorum animos, ut doctrinam sequentem admitterent eâ quâ decebat animi submissione & benevolentia.

Vers. 3. *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis omni benedictione spirituali in cœlis in Christo.*

Post præfationem proponitur Gratiarum actio, continens propositionem probandam, in priori hujus Capitis parte, quæ hæc est, DEI gratia in CHRISTO cum benedictionis divinæ, erga nos agnitione celebranda est, in tota ratione salutis fidelium. Nam nostrum benedicere ad DEUM relatum, nihil aliud est quam DEUM omnis benedictionis seu gratiæ erga nos authorem modis omnibus agnoscere.

In hac autem propositione distinguit DEUM Patrem ab IESU CHRISTO Mediatore διαφορως ut melius appareant Mediatoris persona & officium: Et DEUM patrem vocat DEUM CHRISTI: 1. Propter gratiam, qua prædestinata est humana CHRISTI natura ad unionem personalem cum λογῳ filio. 2. Propter fœdus redemptionis initum inter DEUM & Mediatorem CHRISTUM. Deinde Patrem vocat IESU CHRISTI, primo propter æternam Filii generationem, qua Pater totam infinitam suam essentiam ei ab æterno communicavit. 2. Propter humanæ naturæ assumptæ personalem unionem, qua filius hominis factus est filius DEI.

Argumenta ad probandam propositionem prædictam principalia sunt tredecim.

Benedixit] Argumentum primum, DEUS & Pater CHRISTI benedixit nobis fidelibus, seu gratuito cumulavit nos omnibus beneficiis spiritualibus & cœlestibus in CHRISTO: Ergo benedicendus est à nobis,

nobis, ſeu gratia ejus celebranda eſt à nobis: Ad hunc ſcopum ut DEI gratia appareat & celebretur, tendunt ſingula hujus argumenti verba, quæ omnia *gratiam* ſpirant. Nam primò donator beneficiorùm vocatur DEUS, & *Pater* IESU CHRISTI, & per conſequens DEUS & Pater noſtrûm omnium, qui ſumus in CHRISTO; idque ex fœdere inter Patrem & CHRISTUM, de nobis ſnito: & per conſequens Pater noſter qui *effectu paterno* omnia nobis donat.

Benedixit] 2. Beneficiorum donatio vocatur activè DEI benedictio, id eſt, actualis ſeu efficax gratiæ DEI ſecundum verbum ſuum, in opere erga nos demonſtratio. *Benedixit nobis*] 3. Et hic gratia eſt: Nam *Nos* quibus benedixit DEUS, naturâ filii iræ ſumus, & maledictioni DEI obnoxii, in quibus nihil eſt, nec eſſe poteſt, quod bonum aliquod promereri poſſet. *Omni benedictione*] 4. Ipſorum beneficiorum natura & ratio involvit *gratiam*; nam *benedictio* paſſivè ſumpta, nihil aliud eſt quam beneficium ex gratia mera ortum habens.

Benedictione ſpirituali] 5. Et hic gratia eſt; Nam beneficia quæ nobis præ aliis donantur ſunt ſpiritualia, ad ſalutem æternam ſpiritus, ſeu animæ ſpectantia, quæ excedunt omnem commenſum proportionis ad opera terrena & temporalia, quæ à nobis in hoc corpore noſtro præſtari poſſunt, & idcirco ſunt gratuita.

Omni benedictione] 6. Et hoc ad gratiam ſpectat; Quia *omne* donum ſpirituale, quod ad ſalutem animarum ſpectat, nobis datur: ex quibus donis *nullum* eſt, quod non ex gratiæ ſeu benedictionis fonte fluat, & gratis donetur nobis, ſine omni noſtro merito, ſeu reſpectu ad opera noſtra, ſive ſit cognitio DEI, ſive agnitio peccati noſtri, ſive reſipiſcentia, ſive fides, ſive fidei effectus aliquis, ſive ſit opus aliquod bonum, ſive intentio boni operis: *omne* illud gratis ab illo datur, qui *omni* ſpirituali benedictione nobis benedixit. Ergo gratuita omnia ſunt.

In Cœlo] 7. Et hic gratiæ radius eſt, Quia beneficia hæc, quibus nos præ aliis beamur, ſunt *cœleſtia*, quæ ſcilicet à Cœlo originem trahunt, in Cœlo conſervantûr, & in Cœlo complebuntur, nec noſtram carnem ullo modo ſapiunt, ſed noſtram conditionem in terra nobis condiunt.

In Chriſto] Hîc gratiæ oceanus aperitur, Nam omnia hæc beneficia, noſtra ſunt *in Chriſto*, qui *Ipſe* noſter eſt, & omnia hæc noſtra fiunt in *Illo*, ut in radice & fonte, Capite & Parente noſtro communi, antequam perveniant ad nos, ut *per Eum* ad nos deriventur: *In*

quo, prout ipſi uniti ſumus, poſſidemus quæ habemus, & *in quo* jus habemus ad ea quæ nondum accepimus, & *per quem* poſtea quæ imperſunt ſumus accepturi; *quique* ut omnia nobis acquiſivit, ſic *in Se*, ea in noſtrum uſum, & nos, ut iis utamur, fruamur, conſervat. Ex quibus ſingulis & omnibus ſequitur omnia ſpiritualia beneficia eſſe gratuita, ſeu meræ gratiæ effecta, & propterea celebrandam eſſe DEI gratiam à nobis, ut fontem & cauſam omnium.

Verſ. 4. *Sicut elegit nos in ipſo, antequam jacerentur fundamenta mundi, ut ſimus ſancti & inculpati coram eo per charitatem.*

Arg. 2. Confirmans prius, DEUS actu in tempore, gratuitò nobis benedicit omnibus ſpiritualibus benedictionibus in CHRISTO, *quemadmodum* ante tempora *nos elegit* ex gratia in Ipſo, ut omnia illa beneficia tandem conſequeremur. Ergo à nobis benedicendus eſt: Omnia etiam hujus argumenti verba argumenta ſunt gratuitæ electionis.

Primò enim electio à DEO fuit Noſtri ad vitam, præ aliis noſtris conſortibus in eadem conditione conſtitutis, quibus præteritis & relictis DEUS nos elegit. Ergo ex gratia electi ſumus.

Secundò, Elegit nos *in Chriſto*, ut *in capite* primò electo, ut in communi electorum parente, radice & fonte? *Poſt quem* in momento dignitatis & ordinis, & *in quo* nos, ut ejus corpus, membra & progenies, ordine naturæ poſteriores eligimur. Gratuita ergo electio noſtri eſt, cujus nulla cauſa in nobis, ſed in ſolo DEO quærenda eſt.

Tertiò, *Elegit nos ante jacta mundi fundamenta*, id eſt, ab æterno, priuſquam mundus fuit, nedum antequam ulla noſtra opera extiterunt; elegit nos antequam ulla ratio mundi conditi habita eſt, nedum antequam ratio ullorum noſtrorum operum, ſeu operationum habita eſt: nam elegit nos ordine naturæ, antequam mundus futurus decerneretur: Decretum enim de mundo condendo, ſubſervit ut medium producendi in effectum ſalutem decretam jam Electorum: Ergo ex Gratia elegit nos, & non ex prævisis operibus.

Elegit nos, ut eſſemus Sancti] Quarto, Non elegit nos quia eramus Sancti, aut quia prævidit futuros Sanctos, ſed elegit nos ſine ſanctitatis ullius in nobis conſideratione, imò ut non habentes ſanctitatem elegit, in eum finem, ut jam electi, ſancti fieremus, & inculpati tandem redderemur in conſpectu ejus, id eſt, ut DEO conſecrati, gradatim verè ac ſincerè ſanctificaremur, & tandem plenè, perfectèque ſanc-

ti in

ctu in Cœlo ſiſteremur: imò verò etiam ut inculpati ſine macula, ſine ruga, ſine veſtigio, non peccati ſolùm, ſed etiam omnis miſeriæ, beati & glorioſi compareremus tandem coram ipſo: Ergo electio non eſt ex fide prævisa aut prævisis operibus, ſed ex gratiâ merâ, quæ ſimul cauſa eſt electionis, & ſimul etiam ſanctitatis omnis, & felicitatis quæ ſequitur electionem.

In charitate] Dilectio ſeu charitas merè gratuita eſt, in qua ſicut elegit nos, ut redderemur ſancti & inculpati, ſic etiam ut in charitate illa ſua, perficeret hanc noſtram felicitatem: quam charitatem DEUS tum demum plenè exeret, cum ſanctitatem & felicitatem noſtram plenè conſummabit. Atque ita charitas DEI, eſt & electionis cauſa, & bonorum, quæ electionem ſequuntur complementum, & per conſequens electio non tantùm eſt ex gratia, ſed etiam ad poſſeſſionem perfectam gratuitæ felicitatis, in conſpectu DEI.

Verſ. 5. *Qui prædeſtinavit nos quos adoptaret in filios per Ieſum Chriſtum in ſeſe, ex benevolo affectu voluntatis ſuæ:*

Arg. 3. Sic ex gratia in tempore nobis benedixit DEUS, ſicut ex gratia prædeſtinavit nos ad hæreditatem filiorum obtinendam per CHRISTUM in ſeſe, juxta beneplacitum voluntatis ſuæ: Ergo gratia ipſius à nobis celebranda eſt. Hujus rationis partes idem probant quod tota.

Prædeſtinavit nos] 1. Sicut fuit gratuita electio noſtri ante tempora, ſic etiam & prædeſtinatio fuit noſtri ante ſecula ad vitam æternam, & ad omnia idonea media quæ ad eum finem nos ducerent efficaciter: Ergo prædeſtinatio Gratuita eſt, utpote quæ non tantùm finem & perſonas definivit, ſed & media ſtatuit, per quæ ad finem perveniremus.

Quos adoptaret in filios] 2. Etiam hîc DEI gratiam oſtendit Apoſtolus. Prædeſtinamur non quia jam filii prævisi ſumus, ſed ut non filii, ex gratia adoptionem filiorum conſequeremur. Adoptio autem filiorum hæc quatuor includit: 1. Vocationem efficacem ſeu fidem ad amplectendam oblatam communionem cum CHRISTO filio unigenito: 2. Indolem & ingenium filiorum, ſeu renovationem naturæ ad DEUM diligendum ut patrem: 3. Dignitatem ſeu honorem filiorum: 4 Divitias ſeu hæreditatem filiorum, uſque ad glorificationem corporum, ROM. 8 23. Ergo & prædeſtinatio & adoptio noſtri eſt gratuita, & non ex aliquo opere noſtro.

Per

Per Chriſtum] 3. Et hoc ad gratiam illuſtrandam facit, Prædeſtinamur ad obtinendam adoptionem filiorum *per Ieſum Chriſtum*, qui filius eſt primogenitus, & unigenitus, ut per ejus meritum & efficaciam omnes prædictos gradus adoptionis conſequeremur: Ergo prædeſtinamur ex mera gratia.

In ſeſe ſeu ad ſeſe] 4. Ut appareat gratia, finem adoptionis oſtendit. Prædeſtinavit nos DEUS, ut filiorum adoptionem conſequeremur per CHRISTUM, *ad ſeſe*, ſeu *in uſum ſuum*, ſcilicet, ad honorem ſui prædeſtinantis, ſeu CHRISTI per quem nobis communicat gratiam, & gloriam illam filiorum DEI: Ergo prædeſtinatio eſt gratuita, alioqui enim non rediret honor ad DEUM, vel CHRISTUM, ex adoptione noſtri.

Pro benevolo affectu voluntatis ſuæ] 5. Hic cauſas omnes excludit extra DEUM, & gratiam DEI ſolam facit cauſam. Nam prædeſtinavit nos juxta beneplacitum voluntatis ſuæ. Sola igitur DEI gratia, ſola voluntas, ſolum beneplacitum DEI cauſa eſt prædeſtinationis noſtri, nullum vero opus noſtrum.

Verſ. 6. *Ad laudem glorioſæ ſuæ gratiæ, qua nos gratis effecit ſibi gratos in illo dilecto:*

Arg. 4. DEUS eo ipſo fine ut laudem gratiæ ſuæ glorioſæ conſequeretur, elegit & prædeſtinavit nos in adoptionem filiorum. Neceſſario ſequitur ergo DEUM ex gratia elegiſſe, & prædeſtinaſſe nos: alioqui, finem illum aſſequi non potuiſſet; & per conſequens celebranda eſt nobis DEI gratia, & benedicendum DEO, qui benedixit nobis.

Glorioſæ] Emphaſin etiam habent hujus rationis verba, ſiquidem 1. Gratia hæc gloriam habet in ſe, id eſt, glorioſa eſt omni modo, & digniſſima in ſe, quam maximi æſtimaremus, quam agnoſceremus, & prædicaremus, quia DEUS optimus maximus nos peſſimos & indigniſſimos, dignatus eſt ad dignitatem filiorum, & divitias hæreditatis filialis evehere. *Ad laudem*] Deinde DEUS laudem hujus gratiæ glorioſæ, & intendit & expectat à nobis, ut beneficium agnoſcamus verbis & factis, & ut quibuſcumque poterimus modis, hanc admirandam DEI gratiam celebremus.

In qua] Arg. 5. Hac ipſa gratia qua Deus nos elegit & prædeſtinavit ad ſanctitatem & felicitatem ante tempora, hac ipſâ (inquam) gratiâ gratos nos acceptoſque reddidit ſibi, in filio ſuo dilecto. Ergo nobis celebranda eſt hæc DEI gratia. In qua ratione inſinuat quatuor: 1.

Deum

Deum ex gratiâ ſalutem intendiſſe noſtram in electione & prædeſtinatione, actu vero & opere gratiam exerere cepiſſe in efficaci vocatione noſtri ad fidem. 2. Christum non ſolùm ut filium, ſed ut Mediatorem ſpondentem pro nobis, & perſolventem pro nobis pretium Redemptionis noſtræ, dilectum eſſe & gratum Deo, in quo Patri plenè noſtro nomine complacitum eſt. 3. In illo, & per illum, removeri peccatum, quod poſſet gratiæ curſum erga nos inhibere: 4. Denique inſinuat, per Christum, & in Christo, diſſolutâ peccatorum nube, gratiam Dei reſplendere erga nos, noſque complecti & fovere, ut reconciliatos, ut gratos jam acceptoſque in Christo, qui ut ſponſor, & communis noſter parens, in ſe nos omnes comprehendit.

Verſ. 7. *In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, remiſſionem*, inquam, *peccatorum ex divite ipſius gratia*:

Arg. 6. In Christo ex divite Dei gratia, Redemptionem & remiſſionem peccatorum conſequimur. Ergo celebranda nobis ſola Dei gratia in ſalute noſtra. In hunc ſcopum tendunt omnes hujus rationis partes.

Redemptionem] Primò, Fuimus nos in nobis perditi, & captivi detenti in excitatis, peccati, iræ & mortis vinculis, unde noſmet ipſos liberare nullo modo poteramus: unde nullus exitus dabatur, niſi gratia, & eam aperuiſſet, & nos eduxiſſet: Ergo ex gratia ſalus noſtra.

In quo] 2. Christus ſolus ſine ullo noſtro merito aut adjumento nos redemit, redemptionis pretio pacto, & perſoluto à ſe ſolo; ne laudis quicquam decederet Dei gratiæ.

Per Sanguinem] 3. Non redempti ſumus argento vel auro, ſed ſanguine Christi filii Dei, ut ipſum pretium oſtenderet diſcrimen in quo verſabamur, & Dei gratiam commendaret.

Remiſſio] 4. Per Christi ſanguinem impetrata eſt in ſpecie remiſſio peccatorum noſtrorum, in quibus jacebamus polluti, quibus ſolis divites eramus in Dei conſpectu, & omni opere bono deſtituti, ut gratia Dei in noſtris peccatis, & indignitate magis ſplenderet.

In Quo] 5. Hanc redemptionem, & peccatorum remiſſionem, jam fideles facti, habemus non in nobis ſeorſim à Christo, ſed in Christo ut Sponſore, Redemptore & Capite noſtro, ipſi per fidem inſiti & uniti. *Ex divite*] 6. Sola cauſa & menſura tanti beneficii eſt *dives Dei gratia*, juxta cujus opulentiam Christus, & redemptio

demptio in CHRISTO, nobis donantur: Ergo celebranda meritò sola DEI gratia, ut salutis nostræ causa.

Vers. 8. *Qua redundavit in nos omni sapientia & intelligentia.*

Arg. 7. Ex abundanti hac gratia tanquam fonte, CHRISTUS seu Pater in CHRISTO, in efficaci vocatione nostri in summa sua sapientia communicavit nobis perfectam sapientiam & prudentiam, *i.* dedit nobis fidem salvificam, in cujus objecto omnis sapientiæ, & intelligentiæ summa & perfectio consistit; nam licet fides salvifica in se imperfecta sit, per eam tamen CHRISTUM, thesaurum omnis sapientiæ & prudentiæ salutiferæ, agnitum applicamus nobis in panaceam, seu remedium omnium malorum, quod sapientiæ & prudentiæ compendium est: In hoc argumento singula idem probant. *In Nos*] Primo, *Nos* in nobis una cum reliquo mundo, insipientes, imprudentes & stulti errabamus, in cæcitate & vanitate mentis nostræ. Ex gratia igitur est quod nos donati simus sapientiâ. *Ille exundavit*] 2. CHRISTUS author fidei nostræ prior supervenit, & donavit nos fide quæ consistit in cognitione & applicatione salutaris DEI veritatis, quæ est vera sapientia & prudentia. Ex gratia igitur. *Qua* scilicet gratia] 3. Aperte asseritur gratia, Ex gratia effudit in nos hanc sapientiam & prudentiam. *Exundavit*] 4. Ipse plenus gratiæ, talem se ostendebat in hoc actu, ut qui gratiam ampliùs intra se quasi non posset continere, superabundans redundavit in nos. Ergo in efficaci vocatione, & fidei donatione obtinet sola gratia, quæ idcirco meritò celebranda est.

Vers. 9. *Patefacto nobis mysterio voluntatis suæ, secundum gratuitam suam benevolentiam, quam proposuerat in sese.*

Arg. 8. Patefactio arcanæ voluntatis DEI de ratione salutis consequendæ per CHRISTUM, ad fidem seu cognitionem & prudentiam suis communicandam, est ex DEI mera voluntate, secundùm beneplacitum ipsius, quod in se proposuerat: Ergo & patefactæ voluntatis DEI, & donatæ fidei etiam nomine, DEI gratia meritò celebranda est. Hortum tendunt omnes partes hujus argumenti. *Mysterium*] Primo, Voluntas DEI de ratione salutis per CHRISTUM perficiendæ, mysterium erat secretum ab æterno in pectore DEI, obsignatum, & quod in apertam lucem producere, neque hominum, neque angelorum ullus unquam potuisset, nisi Deus illud revelasset ex gratia.

Notum

Notum fecit] 2. Mysterium hoc curavit Deus, non tantùm ut prædicaretur, sed & ablatâ cæcitate mentium & cordium nostrorum, ex gratia effecit ut à nobis intelligeretur. *Nobis*] 3. *Nobis* præ aliis manifestavit Gratiæ Euangelium.

Gratuitam] 4. Gratis hoc præstitit Deus, non inductus, non excitatus ab aliqua causa extra se, sed secundùm beneplacitum suum, seu gratuitam prædestinationem, & æternum suum propositum in se. Meritò ergo celebranda nobis est Dei gratia.

Vers. 10 Nempe *ut in pleni temporis dispensatione recolligeret omnia in Christo, tum quæ in Cœlis sunt, tum quæ in terra*:

Arg. 9. Ex Dei mera voluntate & arbitrio pendet, tempus plenum & opportunum præfigere, quo mysterium voluntatis ipsius in hominum notitiam veniat, quid, quantum, & quando, unicuique ætati, vel homini singulari de hoc mysterio dispensandum sit. Ergo etiam in tempore præfigendo quo fides danda sit, obtinet Dei voluntas, eoque nomine celebranda est gratia Dei.

Hoc ipsum insinuant singula quæ hoc Argumento continentur.

Dispensatione] Primo gratia agnoscenda est, quia hic æconomia seu libera Patrisfamilias de rebus suis domesticis dispensatio est, quâ unusquisque sicut vult de suo statuit: quæ libertas sicut unicuique Patri familias jure concedenda est, Sic etiam & Deo, ut pro libitu suo agat.

In plena] Secundò, est temporis matura opportunitas, in quâ singulis ætatibus & hominibus, quid & quantum idoneum sit revelare de Dei arcanâ voluntate, penes Deum solùm est statuere, & propterea quodcunque & quantumcunque nobis revelatum est, ex gratia est. Nam beneplacitum Dei quod in seipso proposuerat, de quo *vers* 9. ad hanc de tempore dispensationem pertingit: Meritò ergo hic etiam ejus gratia agnoscenda est.

Recolligeret] Arg. 10. Recollectio, & Demonstratio recollectionis omnium Electorum, seu Redemptorum, palantium alioqui, & à Deo separatorum, in unum caput Christum summa est & finis revelati mysterii. Gratia ergo Dei qua nos cum aliis recolligimur, à nobis celebranda est. Verum quidem est per peccatum Angelorum & Hominum, totum mundum, tanquam lacerum & exanime corpus, cujus membra à se invicem divulsa & dissipata sunt, perditioni proximum factum fuisse, nisi Christus electos Angelos confirmasset, & ruentem mundum sti-

tiſſet; ſed hic potiſſimùm reſpicit Apoſtolus reſtaurationem electorum hominum, quâ CHRISTUS homines ad ſe recollectos DEO reconciliavit, & in unum quaſi regnum Angelos electos, & ſpiritus Juſtorum in Cœlo, Judæos & Gentes in terra, arctiſſimâ inter ſe unione, colligavit.

Verſ. 11. *In ipſo*, inquam, *in quo etiam in ſortem aſciti ſumus, quum eſſemus prædeſtinati ſecundùm propoſitum ejus qui omnia efficit ex conſilio voluntatis ſuæ.*

Arg. 11. Cum applicatione ad Judæos: In CHRISTO vitæ æternæ hæreditas datur nobis Judæis electis, non ex operibus, aut arbitrii noſtri viribus acquiſita, ſed ſorte, ſeu diſpenſatione divinâ, donata nobis prædeſtinatis, ſecundùm propoſitum DEI, qui operatur omnia ſecundùm voluntatis ſuæ conſilium. Ergo gratia DEI à nobis Judæis, & ab omnibus celebranda eſt. Ad gratiam oſtendendam omnia hic faciunt.

Sorte aſciti ſumus in hæreditatis poſſeſſionem] Primò, Vita æterna ſeu glorificatio eſt hæreditas, quam nos ipſi non aquiſivimus, ſed quam *ſorte* ſeu diſpenſatione divina nacti ſumus. 2. Illam hæreditatem non valemus per nos, ne quidem accipere oblatam; vel nobis jam deſignatam hæreditatem ipſi adire non poſſumus; ſed *ſorte facti ſumus* hæreditatis poſſeſſores; nam ἐκληρώθημεν paſſivum eſt: quid igitur hic noſtrum eſt, & non ex gratia?

Prædeſtinati] 3. Prædeſtinati fuimus à DEO, ut vocaremur ad poſſeſſionem illius hæreditatis: non adhibuit nos DEUS in conſilium ſuum, cum de noſtra felicitate ſtatuit.

Operatur] 4. DEUS qui prædeſtinavit nos ad hanc felicitatem, *operatur omnia*, non felicitatem ipſam tantùm præparando, nec ſolùm nos ad eam adeundam formando, ſed etiam omnia media efficaciter, quæ ad noſtri introductionem in poſſeſſionem faciunt, adhibendo.

Ex conſilio] 5. Neque egreditur DEUS extra ſe, ad quærendum cauſas propoſiti, ſeu operationis ſuæ, ſed omnia operatur ex conſilio, ſeu ex libera ſapientiſſimaque ſua voluntate. Ergo glorificatio vel ſalus noſtra eſt ex gratia, & non ex operibus, nec ex liberi noſtri arbitrii electione; nam quod arbitrium noſtrum feratur ad eligendum bonum & vitam, & quod nos operemur ulla bona opera, ex mero eſt libero beneplacito DEI, qui operatur omnia bona ex conſilio voluntatis ſuæ: Merito ergo celebranda eſt ejus gratia.

Verſ. 12.

Verſ. 12. *Ut nos ſimus laudi gloriæ ipſius, qui priores ſperavimus in Chriſto:*

Arg. 12. A fine ultimo vocationis Judæorum prædeſtinatorum in poſſeſſionem hæreditatis. Sicut DEUS nobis electis Judæis hanc præſtitit gratiam, ut priores, ſeu prius quam Gentes crederemus in CHRISTUM venturum, & priores etiam crederemus in præſentem, ſeu exhibitum CHRISTUM, ſic etiam ſecundùm prærogativam datam ex gratia Genti noſtræ, priores nos aſcivit in jus hæreditatis cœleſtis, in eum ipſum finem, ut gloriam gratiæ ſuæ in nobis, & à nobis conſequeretur. Ergo meritò DEUS benedictus agnoſcendus eſt, ejuſque gratia celebranda à nobis Judæis, & aliis omnibus.

Verſ. 13. *In quo ſperaſtis & vos audito ſermone veritatis*, id eſt *Euangelio ſalutis veſtræ: in quo etiam poſteaquam credidiſtis, obſignati eſtis Spiritu illo promiſſionis ſancto:*

Arg. 13. Cum applicatione ad Gentiles, nominatim ad Epheſios. Vos eſtis Gentiles, non ita pridem alieni à republica Iſraelis, jam vocati & aſciti eſtis in jus ad hanc ipſam hæreditatem, in hunc ipſum finem, ſcilicet in laudem glorioſæ gratiæ DEI. Ergo vobis Gentibus, & omnibus nobis agnoſcenda & prædicanda eſt DEI gratia. Probat autem Epheſios conſortes hæreditatis factos eſſe cum Judæis, ſex rationibus.

Speraſtis] Ratio prima, Credidiſtis in CHRISTUM. Ergo conſortes hæreditatis facti eſtis.

Audito] Ratio 2. Miſit DEUS verbum Veritatis ſuæ, ſeu Euangelium ſalutiferum ad vos, ut audientes crederetis, & ſalutem conſequeremini: Ergo non ut olim, tanquam Proſeliti, ſed pari honore, cum Judæis ornati, conſortes hæreditatis facti eſtis.

Obſignati] Ratio 3. Ex arrha ſalutis data ipſis, & ejus, uſu primo. Poſtquam credidiſtis, obſignati eſtis in *peculium Deo*, per SPIRITUS ſancti donationem: Ergo conſortes hæreditatis facti eſtis

Promiſſionis] Ratio 4. Ab obſignationis uſu ſecundo, Promiſſiones de hæreditate obſignatæ ſunt vobis à SPIRITU promiſſo, qui promiſſiones confirmat credentibus. Ergo in ſortem aſciti eſtis.

Verſ. 14. *Qui eſt arrabo hæreditatis noſtræ, dum in libertatem vindicemur, ad laudem gloriæ ipſius.*

Ratio 5. Ab obſignationis ſeu arrhæ ſalutis datæ uſu tertio. Spiritus ſancti donatio eſt arrabo hæreditatis, pignus ſcilicet & pars felicitatis veſtræ tandem conſummandæ. Ergo, &c.

Ad obtinendum] Ratio 6. A quarto uſu obſignationis: Ad conſolationem veſtram SPIRITUS eſt manſurus vobiſcum, & non diſceſſurus priuſquam redemptio pacta plenè ſit perfecta & completa, in plena liberatione animarum & corporum veſtrorum ab omnibus peccati & miſeriæ vinculis: Ergo in ſortem hæreditatis aſciti eſtis.

Ad laudem] Denique finem indicat omnium horum beneficiorum eſſe laudem glorioſæ gratiæ DEI, ut in his & præcedentibus omnibus benedictus agnoſcatur DEUS, & celebretur ejus gratia, nempe in noſtri Electione, Prædeſtinatione, Redemptione, Vocatione, Fidei donatione, peccatorum remiſſione, Adoptione, Recollectione ad CHRISTUM, & ſocietatem populi ipſius, Aſſumptione ad ſortem hæreditatis adeundæ, & Obſignatione per SPIRITUM ſanctum.

Verſ. 15. *Propterea etiam ego, quum audiviſſem eam quæ in vobis eſt fidem in Domino Ieſu, & charitatem in omnes ſanctos,*

Tranſit ad ſecundam partem Capitis, in qua fidem Epheſiorum confirmare nititur, Propoſitio confirmanda hoc vel ſimili axiomate in hunc ſenſum concipi poteſt; Vos Epheſii in fide Euangelii corroborari debetis. Argumenta ad propoſitionem confirmandam ſunt quindecim.

Fide in] Argumentum primum, Veſtra fides in IESUM CHRISTUM non eſt mortua illa & hypocritica, ſed viva & efficaciter operans per charitatem, erga omnes ſanctos, & palam manifeſtata mihi Apoſtolo & aliis: Ergo vos Epheſii debetis in fide corroborari.

Verſ. 16. *Non deſino gratias agere pro vobis, mentionem veſtri faciens in precibus meis:*

Arg. 2. Digni comperti eſtis, pro quibus jugiter DEO gratiæ ab omnibus agantur, ſicut à me fit: Ergo in fide Euangelii corroborari debetis.

Mentionem] Arg. 3. Propter veſtræ fidei manifeſtatam ſinceritatem in dilectione Sanctorum, conſtanter in memoria vos retineo, & mentionem veſtri in precibus meis jugiter facio, orans, ut conſummetur in vobis DEI opus, & confirmetur veſtra fides: Ergo niſi inſtinctum SPIRITUS, in me precante, fruſtra eſſe putetis: Corroborari in Fide debetis.

Verſ. 17

Verſ. 17. *Ut Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti, Pater illæ gloriæ, det vobis Spiritum ſapientiæ & revelationis, per agnitionem ipſius:*

Proponit precationis ſuæ pro iis ſummam, in qua reliqua continentur Argumenta confirmationis Fidei ipſorum.

Det vobis] Precando ut Deus det illis Spiritum ſapientiæ & revelationis, inſinuat eos cauſas confirmationis Fidei ſuæ plures & graviores habere (in Scriptura ſcilicet, quæ fons eſt ſapientiæ, & ſumma revelationis ſalvificæ,) quam adhuc intelligant, quod Argumentum quantum eſt. Habetis veſtræ corroborationis in fide Argumenta tot & talia in Scriptura, ut nihil potiùs vobis optarim ad Fidei confirmationem, quam largiorem menſuram operationis Spiritus Dei, ut ampliori ſapientia vobis datâ, & myſteriis Verbi clariùs recluſis, agnoſcatis Christi & Dei erga vos animum: Ergo debetis vel ex hoc meo teſtimonio & voto, in Fide confirmari.

Deus Domini] Arg. 5. A deſcriptione Dei, à quo petitur hoc donum. *Deus* qui Spiritum Fidei, ſeu Sapientiæ largitur Sanctis, eſt Deus & Pater glorioſus Domini noſtri, & noſtrum omnium Christi ſervorum, qui & ex pacto, ut *Deus noſter*, & ex Paterno affectu, ut *Pater noſter*, velit dare Spiritum Fidei vobis, comprecantibus nobis. Ergo vel ex relationibus quæ inter Deum, & Christum, & vos intercedunt Corroborari in fide debetis.

Verſ. 18. *Illuminatis oculis mentis veſtræ: ut ſciatis quæ ſit ſpes illa vocationis ipſius, & quæ opes gloriæ hæreditatis ipſius in Sanctis:*

Arg. 6. Non poſſum fando explicare, quæ quantaque bona ſint, quæ Deus vos ad Christum vocando ſperare juſſit, vel quam glorioſæ ſint opes hæreditatis, quæ vobis præparatur in Cœli Sanctuario, tantùm precor, ut illuminentur oculi veſtri ad illa cognoſcendum: Corroborari igitur in fide debetis.

Verſ. 19. *Et quæ ſit excellens illa magnitudo potentiæ ipſius in nobis qui credimus, pro efficacitate fortis roboris ipſius.*

Arg. 7. Ineffabilis eſt illa Dei potentia, quam in vobis convertendis, & hactenus in fide ſuſtinendis actu exeruit, & quam quaſi oppignoravit ſe porro exerturum, ut pro infinita efficacia roboris ſui, credentes

dentes ad ſalutem promoveantur, tantùm precor ut illuminatis oculis eam ſciatis. Ergo corroborari in fide debetis.

Hoc argumentum confirmat triplici comparatione. Prima eſt potentiæ DEI cum omni adverſaria poteſtate, & cum Epheſiorum imbecillitate, quo reſpectu dicit *ſuperexcellentem* eſſe magnitudinem potentiæ, actu jam in illis demonſtratæ, ut intelligerent, nullam eſſe potentiam in Satana, mundo, peccato, morte, vel ullo impedimento extra ipſos, quod non ſuperet, & ſuperatura ſit in immenſum, magnitudo potentiæ DEI: nec ea in ipſis imbecillitas, quam hæc potentia non ſit ſublevatura. Secunda comparatio eſt potentis operis DEI in converſione ipſorum cum operis fonte, id eſt, DEI omnipotentiâ, quo reſpectu mentionem facit *efficaciæ roboris fortitudinis ejus*, ut intelligerent opus DEI in ipſis convertendis, fide & ſanctitate imbuendis, omnipotentiæ congruentem eſſe, & DEO omnipotente dignam expreſſionem efficaciæ illius, quæ procedit ab actuali & exerto robore omnipotentis DEI, opus ſcilicet planè dignum DEO

Tertia comparatio eſt potentiæ DEI jam actu demonſtratæ in ipſorum converſione, cum potentia illa quam demonſtravit DEUS in ſuſcitando CHRISTO à mortuis: Primò, ut intelligerent non minoris eſſe potentiæ hominem convertere, regenerare, & fide, reliquiſque gratiis ſalvificis ornare, quam mortuum & ſepultum à mortuis reſuſcitare, deinde ut intelligerent eandem numero potentiam exerceri in noſtri converſione, quæ ſe exerebat in CHRISTI ſuſcitatione: Denique ut intelligerent, non minus facilè DEUM effecturum reliqua, quæ ad ſalutem perficiendam reſtabant, quam ſupra dicta præſtitit.

℣ Verſ. 20. *Quam exeruit in Chriſto, quum excitavit eum ex mortuis, & collocavit ad dextram ſuam in Cœlis,*

Arg. 8. A ſuſcitatione Capitis noſtri CHRISTI. DEUS Caput noſtrum CHRISTUM nomine noſtro interfectum, noſtro nomine, & bono ſuſcitavit à mortuis, ad vitam immortalem. Vos ergo ejus membra etiam in mediis afflictionibus, adeoque morte ipſa, in fide liberationis veſtræ corroborari debetis.

Collocavit] Arg. 9. A CHRISTI aſcenſione, & ſeſſione ad dextram Patris. CHRISTUS Redemptor noſter aſcendit in Cœlum, & regnat cum Patre, conſors imperii ſummi, ut redemptos in ſocietatem felicitatis, & loci in quo eſt, conſortes faciat. Ergo in fide & ſpe futuræ glorificationis

glorificationis veſtræ in cœlis corroborari debetis, niſi fruſtra eſſe CHRISTI regnum putetis.

Verſ. 21. *Longè ſupra omne imperium ac poteſtatem, & potentiam, & Dominium, & omne nomen quod nominatur, non ſolum in hoc ſeculo, verumetiam in futuro:*

Arg. 10. Confirmans ſuperius, CHRISTUS etiam in ſua carne exaltatus eſt longè ſupra omnes ſive homines ſive Angelos, ita ut nihil ſit tam ſublime, vel potens, vel illuſtre, ſive in terra, ſeu ſeculo præſenti, ſive in Cœlo, ſeu ſeculo futuro, quo CHRISTUS non ſit in immenſum ſublimior etiam qua homo, adeò ut nihil ei deeſſe poſſit ad perficiendam noſtram felicitatem, neque illi quicquam reſiſtere poſſit, quin eam perficiat: Ergo in fide Euangelii corroborari debetis.

Verſ. 22. *Et omnia ſubjecit ejus pedibus, eumque conſtituit caput ſuper omnia ipſi Eccleſiæ:*

Arg. 11. Hoſtes omnes noſtri, DIABOLUS, impii in mundo, perſequutores, hæretici & impoſtores, peccati in nobis poteſtas, carceres, exilium, & mortis omne genus, ſubjiciuntur CHRISTI pedibus, ut de iis omnibus ſtatuat in bonum noſtrum, ſubjiciatque hæc omnia pedibus noſtris: Ergo in fide corroborari debetis.

Caput] Arg. 12. CHRISTUS conſtitutus eſt caput ſuper omnia ipſi Eccleſiæ, id eſt, plenam rerum omnium poteſtatem & adminiſtrationem illi commiſit Pater, ut ipſe ſolus eſſet Eccleſiæ, catholicæ caput conjunctiſſimum: ad ipſius Eccleſiæ omniumque ejus membrorum illuminationem, vivificationem, excitationem ad omnia ſpiritualia officia, & vitæ ſpiritualis in illis conſervationem, per SPIRITUS ſui immediatam in tota Eccleſia, & ſingulis ejus membris præſentiam & operationem: Ergo niſi de Capitis veſtri ſapientia, potentia, & fidelitate in officio dubitare vultis, in fide corroborari debetis.

Verſ. 23. *Quæ eſt corpus ipſius, & complementum ejus qui omnia implet in omnibus.*

Arg. 13. Eccleſia eſt corpus CHRISTI myſticum, & ſinguli fideles, membra ipſius. Ergo dubitandum non eſt quin veſtræ ſaluti perficiendæ proſpecturus, & incubiturus ſit, niſi fideles membra ejus eſſe negetis.

Complementum] Arg. 14. Eccleſia eſt complementum CHRISTI, quatenus

tenus CHRISTUS eſt caput myſticum, ita ut perfici ſe & impleri non exiſtimet, donec omnes & ſinguli electi in unum congregentur plenè ipſi uniantur, plenum incrementum, ſingulis membris conveniens & deſtinatum, nanciſcantur, & tandem plena cum ipſo felicitate fruantur: Ergo tam certi eſſe poteritis de ſalute veſtra perficienda, quam quod CHRISTUS non paſſurus ſit ſe incompletum, imperfectum aut mutilum permanere.

Implet] Arg. 15. CHRISTUS implet omnia in omnibus, id eſt, ſecundum uniuſcujuſque creaturæ menſuram, ut DEUS naturæ operatur omnia, & ut caput Eccleſiæ perficit omnia, quæ pertinent ad vitam ſpiritualem, ad ſanctificationem & ſalutem fidelium, omnia membra gradatim implens: Ergo non dubitandum eſt, quin inchoatum opus fidei, ſanctificationis, & ſalutis, in vobis impleturus ſit. Adjectum autem eſt hoc, quod *impleat omnia in omnibus*, per correctionem ſeu expoſitionem ſuperioris dicti, de *Complemento Chriſti* per Eccleſiam, ne putemus Perfectionem CHRISTI, vel noſtri, pendere ab alio quam ab ipſo, qui ſibi hanc neceſſitatem communicandi ſe nobis indignis homunculis ex libera ſua dilectione fecit; qui hoc noſtri deſiderium in ſeipſo excitavit; qui tuo deſiderio ſatisfaciendi poteſtatem ipſe habet, & deſiderium ſuum de nobis ſanctificandis, & ſalute plenâ donandis gradatim implet, & implere perget, donec compleverit omnia ad ſalutem complendam neceſſaria: idque in omnibus fidelibus maximis, minimiſque. Ei ſit gloria Gratiæ, Potentiæ & Conſtantiæ ſuæ, in ſecula ſeculorum. AMEN.

Caput Secundum.

IDem argumentum proſequitur, probans nunc in hypotheſi fideles Epheſios, nunc in theſi, omnes fideles ex gratia ſervari. Propoſitio confirmanda eſt: Gratia ſervati eſtis, O Epheſii, vel ex gratia ſervantur fideles. Argumenta ſunt quindecim, in quorum ultimo inſiſtit, ad finem Capitis.

Verſ. 1. *ET vos* unà vivificavit, *quum eſſetis mortui in offenſis & peccatis veſtris:*

Arg. 1.

Argumentum primum. Si in communi ſtatu naturæ conſideremini, O Epheſii, comperietur ea veſtra fuiſſe conditio, ut inde non niſi gratia liberari potuiſſetis. Hujus argumenti ſeptem ſunt partes, quarum ſingulæ priſtinam miſeriam oſtendunt, & ſolam gratiam ſalutis eſſe cauſam probant.

Mortui] 1. In ſtatu naturæ non tantùm jacebatis in peccato inquinati, ſed etiam mortui: & non tantùm mortui judicialiter, quia rei mortis, ſeu morti obnoxii, ſed etiam reipſa in effectu ſpiritualiter mortui; ita ut non magis potuiſſetis vos inde liberare, vel quicquam boni ſpirituale facere, quam mortui ſeipſos reſuſcitare, vel actiones viventium agere poſſunt: Ex gratia ergo ſervati eſtis.

Verſ. 2. *In quibus olim verſati eſtis, ut eſt vita mundi hujus, ſecundum principem cui poteſtas eſt aeris, & ſpiritus nunc agentis in hominibus contumacibus.*

Secundò, Quod ad vitam hanc naturalem attinet, eam totam tranſigebatis in peccatis, toti occupati & ambulantes in illis, ſeu proficientes in pejus: Ex gratia igitur ſervati eſtis.

Mundi] Tertiò, Mundanorum & carnalium hominum, qui vitam hanc naturalem tantùm ſapiunt, mores & conſuetudinem, tanquam vitæ regulam ſectati eſtis, & ſecundùm eam ambulaſtis: Ex gratia ergo ſervati eſtis.

Principem] Quarto, Sequuti eſtis ducem viæ, Diabolum principem impurorum Spirituum, qui cum ſuis ſatellitibus, ſeu reliquis malis Angelis, in aere circumvolans, regnat, & efficaciter imperium exercet.

Agentis] Quinto, In vobis ante converſionem regnabat Diabolus, & voluntatem ſuam in vobis exequebatur, ut nunc in contumacibus exequitur: Ergo ex gratia ſervati eſtis.

Verſ. 3. *Inter quos & nos omnes converſati ſumus olim in cupiditatibus carnis noſtræ, facientes quæ carni ac cogitationibus libebant: eramuſque naturâ filii iræ, ut etiam reliqui.*

Sextò, Exequuti eſtis cupiditates carnis veſtræ, & in illis volutati eſtis, quicquid vana mens dictabat, quicquid corrupti appetitus, & affectus carnis præſcribebant, peragentes: His ſe annumerat Apoſtolus ante converſionem ſuam, ut ſciremus argumentum hoc in hypotheſi propoſitum, ad probandam theſin generalem facere.

Filii] Septimò, Naturâ eratis filii iræ, id eſt, rei mortis & iræ divinæ obnoxii, quam iram merito effundere in nos poterat DEUS ad extremam perditionem. His adjungit reliquos omnes homines, quatenus inſtatu naturæ ſpectantur. Gratiæ ergo debemus quod ſervati ſimus.

Verſ. 4. *Sed Deus qui dives eſt miſericordia, propter multam charitatem ſuam qua dilexit nos.*

Arg. 2. DEUS ex divite ſua miſericordia & dilectione à miſerrima hac conditione liberavit nos fideles omnes: Ergo ex gratia ſervati ſumus. Hujus argumenti partes idem probant.

Deus] Primò, Ponitur liberationis autor DEUS ſolus, qui tanto operi ſolus par eſt. *Dives*] Secundò, Ut gratia appareat, Cauſa ſalutis noſtræ datur, copioſa, ſeu dives miſericordia DEI, quâ DEUS quaſi ſenſu miſeriæ noſtræ tactus nos liberavit. *Propter*] Tertiò, Dilectio, quâ DEUS nos ab æterno dilexit, ponitur ut cauſa & miſericordiæ, & ſalutis. *Nos*] Quartò, Ex gratia eſt quod DEUS voluerit nos *præ aliis* complecti, & eligere in filios: Ergo ex gratia ſervati ſumus.

Verſ. 5. *Etiam quum per offenſas mortui eſſemus, una vivificavit nos per Chriſtum*, cujus *gratia eſtis ſervati.*

Arg. 3. In momento redemptionis noſtræ per CHRISTUM, & regenerationis per CHRISTI Spiritum, nos ut mortui in peccatis vivificamur unâ *cum Chriſto*, id eſt, in CHRISTO, & per CHRISTUM. Ergo ex gratia ſervati ſumus; Nam ex gratia eſt, quod in pacto redemptionis inter DEUM & Mediatorem inito, nos ut mortui in peccatis, traditi ſimus Filio *Redemptori deſignato*, ut per eum ad vitam reſtitueremur. Ex gratia eſt, quod in pacti pretii redemptionis perſolutione, *vita in Chriſto* à mortuis vivificato, danda nobis, *adjudicata ſit.* Ex gratia eſt quod in redemptionis applicatione, in momento regenerationis, *vita in, & à Chriſto* actu nobis *communicata ſit*, ut cum aliis Sanctis CHRISTO inſiti, communi cum illis vita ſpirituali frueremur, & adoleſceremus in illo; quibus rationibus vita noſtra à vita CHRISTI ſemper dependet, & cum ea nexu indiſſolubili copulatur.

Verſ. 6. *Unàque excitavit, unàque collocavit in cœlis in Chriſto Jeſu.*

Arg. 4. DEUS in ſuſcitato CHRISTO unâ ſuſcitavit nos, & in collocato CHRISTO in Cœlis unâ collocavit nos. Ergo ex gratia nos

ſervavit

ſervavit. Nam ſicut noſtrum cenſetur In DEI judicio, quicquid CHRISTUS noſtro nomine & loco vel fecit, vel paſſus eſt, ſic etiam noſtrum cenſetur quicquid CHRISTUS accepit noſtro loco & nomine. Ergo in reſurrectione CHRISTI, redempti unâ reſurrexerunt judicialiter, ſeu modo judiciali, ex fœdere redemptionis; In CHRISTI aſcenſione in Cœlum, redempti judicialiter una aſcenderunt; In CHRISTI ſeſſione, ſeu glorioſa poſſeſſione vitæ æternæ, redempti judiciali modo unà collocantur & ſedent. Hoc jus redemptis à CHRISTO impetratum eſt, ante fidem actu datam: In converſione verò, per fidem, olim impetratum jus actu ſpeciali nobis applicatur, ut ſicut aſcendenti CHRISTO licuit dicere ex fœdere inter DEUM & Mediatorem inito, ſeu *ex fœdere redemptionis*, Ego aſcendo nomine Redemptorum, quibus hoc jus impetravi, ut in me aſcendere cenſeantur. ſic confugientibus ad CHRISTUM & credentibus in eum ſingulis licet dicere, jam mihi jus factum eſt, *Ex fœdere ſalutis inter Deum & Eccleſiam per Mediatorem inito*, ut reſurrectionem CHRISTI meam jure cenſeam, aſcenſionem CHRISTI meam jure cenſeam, & ſic in cæteris. Quanta hîc gratia eſt?

Verſ. 7. *Ut oſtenderet ſeculis ſuccedentibus ſummas opes ſuæ gratiæ*, ſua *erga nos benignitate in Chriſto Jeſu.*

Arg. 5. Finis propter quem nos perditi peccatores ex Judæis & Gentibus donati ſumus ſalute in CHRISTO, etiam poſt tam flagitioſam anteactam vitam, eſt, ut qui poſterioribus ſeculis victuri ſunt, videant & agnoſcant gratiam DEI ſuperabundantem; & ut in exemplo noſtro, diſcant accedere ad DEUM, fontem ſalutis in CHRISTO, ut ſimiliter gratiam, *etiam indigniſſimi* conſequantur. Ergo ex ſola gratia ſervati ſumus.

Verſ. 8. *Gratia enim eſtis ſervati per fidem: idque non ex vobis: Dei donum eſt.*

Propoſitionem probandam in terminis profert, & addit Arg. 6 Per fidem ſervamur, Ergo per gratiam. Fides enim renunciat meritis noſtris, & recumbit in gratuitam promiſſionem DEI: & quod DEUS conſtituerit inſtrumentum ſalutis *fidem*, (cujus natura requirit ut noſtris operibus, & viribus; noſtræ ſapientiæ & dignitati renunciantes, exeamus è nobis, ut ſalutem quæramus in DEO) etiam illud ex gratia eſt.

Et hoc] Arg. 7. Neque ex nobis *ſervamur*, neque ex nobis ſeu noſtris viribus naturalibus *eſt fides*, ſed ſicut ſalus, ſic etiam fides, eſt donum DEI gratuitum. Ergo ex gratia ſervamur. Cum enim SPIRITUS DEI incipit in nobis converſionem operari, mortuos in peccatis comperit nos, qui niſi vivificemur ab ipſo, ad noſtri regenerationem & ſalutem conferre nihil poſſumus; imò ne fidem quidem DEI promiſſionibus habere valemus, niſi ſupernè nobis fides, fideique actus concedatur.

Verſ. 9. *Non ex operibus, ne quis glorietur,*

Arg. 8. Non ex operibus ſervamur. Ergo ex gratia, hæc enim ſe mutuò tollunt.

Neque] Arg. 9. Si ex operibus ſervaremur, & non ex mera gratia, gloriandi materia nobis ſuppeteret, At hoc eſt abſurdum: Ergo ex gratia ſervamur, ut ROM. 3.

Verſ. 10. *Nam ipſius ſumus opus, conditi in Chriſto Ieſu ad opera bona, quæ præparavit Deus ut in eis ambulemus.*

Arg. 10. Nos quatenus regeniti, quatenus vita ſpirituali donati, CHRISTO inſerimur, ſumus opus DEI, & nova creatura, DEI ſolius potentia de novo creati, priuſquam ullum opus bonum edere poſſemus. Ergo non ſervamur ex operum merito, ſed ex gratia mera.

Conditi] Arg. 11. In CHRISTO ſumus conditi ad bona opera edenda, & eadem gratiâ qua CHRISTO inſerimur, deſtinati ſumus ad opera bona facienda. Ergo nulla vi bonorum operum noſtrorum ſervamur.

Præparavit] Arg. 12. Ea opera quæ facturi ſumus poſt regenerationem, præparata ſunt à DEO, ut ea agamus, & ad ea agenda præparatur noſter intellectus, præparatur & formatur voluntas, & præparantur vires nobis dandæ à DEO, qui operatur in nobis, & ut velimus, & ut perficiamus. Ergo non ſervamur ex operibus ſed tantùm ex gratia.

Ambulemus] Arg 13. Finis præparatorum bonorum operum eſt, ut jam vivificati, & CHRISTO inſiti, & renati, & juſtificati, & jus plenum conſequuti, ad juſtitiam & ſalutem in CHRISTO obtinendam, ambularemus in iis, tanquam in via regia ad poſſeſſionem ſalutis, jam emptæ per CHRISTUM, & nobis jam conceſſæ in CHRISTO. Ergo non ſervamur ex operibus, ſed ſolâ gratiâ.

Verſ. 11.

Vers. 11. *Propterea mementote vos quondam Gentes in carne, qui dicebamini Præputium ab ea quæ vocatur Circumcisio in carne, & quæ manibus fit*.

Arg. 14. Continens amplificationem gratiæ factæ Ephesiis, respectu peculiaris ipsorum pristini status in Ethnicismo. Si vos Ephesii in speciali vestro statu, quatenus Gentiles eratis, spectemini, adeò misera & deplorata apparebit vestra conditio, ut non nisi gratiâ liberari inde potuissetis. Ergo vel vestræ conditionis mutatio, demonstrabit salutem esse ex gratia. Miserum hunc statum describet in his octo: 1. Erant *in carne* viventes *secundùm* carnem, ita ut DEO placere non potuerint. 2. *Erant incircumcisi, id est*, in ignominia apud Judæos, qui externæ seu manufactæ circumcisionis honore gaudent.

Vers. 12. *Vos* inquam, *illo tempore fuisse absque Christo, alienos à republica Israelis, & extraneos à pactis promissionis, spem non habentes, & Dei expertes in mundo*:

3. Erant *sine Christo*, seu destituti omni actuali applicatâ communione cum CHRISTO in SPIRITU. 4. Alieni à *republica Israelis, id est*, extra Ecclesiam DEI. 5. alieni *à pactis promissionum, id est*, à jure ad applicandum sibi pacta & promissiones DEI. 6. Destituebantur omnis futuri *boni spe certa*. 7. Erant sine DEO *vero, id est*, sine ejus cognitione & cultu. 8. Erant *mundani*, seu pars mundi, qui jacet in malo, & qui regnum est Satanæ. Ergo quod liberati sint ab hoc statu tam misero, non potuit non esse ex gratia.

Vers. 13. *At nunc in Christo Iesu, vos qui olim eratis procul, propinqui facti estis, per sanguinem* inquam *Christi*.

Arg. 15. Si felicitas præsentis status comparetur cum pristino statu, tanta est, ut non aliunde quam à gratia ipsis contingere potuisset. Hujus argumenti octo sunt partes, quæ eodem tendunt. Prima pars, Ephesii qui longe aberant à fœdere & ab Ecclesia, ejusque bonis, jam *propinqui facti* sunt, aditu ipsis ad fœdus, & Ecclesiam patefacto, cujus beneficii causa meritoria est *sanguis Christi*; instrumentalis verò *fides*, per quam insiti sunt in CHRISTUM, & per consequens ex gratia.

Vers. 14. *Ipse enim est pax nostra, qui utraque fecit unum, & intergerini parietis septum solvit*.

Secunda

Secunda pars argumenti confirmans priorem. CHRISTUS *reconciliavit Gentes* & Judæos ſibi invicem; Mediator pacificus, & cauſa Ipſe pacis; conjunxit utrumque populum in unum corpus, Suſtulit legem ceremonialem, quæ tanquam maceries, ſeptum, paries intergerinus, dividebat Gentes à Judæis, & inimicitiarum cauſam præbebat. Per paſſionem ſuam in carne, pacem hanc procuravit: Quomodo non ex gratia omnia iſta?

Verſ. 15 *Inimicitias*, id eſt, *lege mandatorum* quæ *in ritibus* poſita eſt, *per carnem ſuam abolitis*: *ut ex duobus illis conderet in ſemetipſo unum novum hominem, faciens pacem*.

Tertia argumenti pars, quæ ſpecialiùs, & propriis verbis proponitur. CHRISTUS abrogavit legem mandatorum in decretis ſitam, id eſt, legem poſitivam ceremonialem, quæ complementum nacta erat in ejus adventu, ut illa lege ſublata, per quam inimicitiæ erant inter duos populos, in ſemetipſo capite communi reconciliatos ſibi invicem, utroſque quaſi unum redderet hominem novum, compingens in unum myſticum CHRISTUM, ſeu ut unius myſtici corporis membra conjungens Judæos & Gentes in unum corpus, cujus caput CHRISTUS ipſe eſſet. Et hic etiam ſumma gratia conſpicienda eſt.

Verſ. 16. *Et utroſque in uno corpore reconciliaret Deo per crucem, peremptis inimicitiis per eam*.

Quarta argumenti pars, in qua oſtendit alium finem abrogatæ legis, nempe ut in uno ſuo corpore, utrumque populum non ſibi invicem tantùm, ſed etiam DEO reconciliaret, pretium Redemptionis ipſorum à peccati, per mortem crucis perſolvendo, interfectis inimicitiis inter DEUM & populum redemptum, per interfectionem ſui, ſeu mortem ſuam. Hic ampliùs ſplendet gratia,

Verſ. 17 *Et veniens euangelizavit pacem vobis qui procul* eratis, *& iis qui prope* erant.

Quinta argumenti pars, in qua oſtendit quomodo hæc pax innotuerit mundo, nempe in prædicatione Euangelii per IESUM CHRISTUM, qui ut author fuit pacis, ſic etiam primarius eſt præco hujus pacis in Euangelio, in conſolationem & ſalutem Judæorum (qui propinqui dicti erant, propter fœdus) & Gentilium ſalutem (qui procul eſſe dicti erant, propter ipſorum alienationem à fœdere) Etiam hic ſe exſerit gratia.

Verſ.

Verſ. 18. *Quoniam utrique per ipſum habemus aditum per unum Spiritum ad Patrem.*

Sexta argumenti pars, in qua rationem reddit prædicatæ pacis utriſque, quia per unum CHRISTUM perſoluto jam pretio, unus aditus & acceſſus datur & Judæis & Gentibus, ut poſſimus Judæi pariter & Gentes, in uno Spiritu unum Patrem invocare, & idcirco Judæis & Gentibus pax prædicatur. Nihil hic præter gratiam.

Verſ 19. *Nempe igitur non amplius eſtis hoſpites & inquilini, ſed concives Sanctorum, ac domeſtici Dei:*

Septima argumenti pars, in qua tanquam per corrolarium colligit Epheſios jam non ampliùs hoſpites ſeu peregrinos, ſed cives eſſe civitatis Sanctorum, & domeſticos familiæ DEI, quod etiam noſtrum omnium credentium privilegium eſt.

Verſ. 20. *Superſtructi ſuper fundamentum Apoſtolorum ac Prophetarum, cujus imus angularis* lapis *eſt ipſe Jeſus Chriſtus.*

Octava argumenti pars, in qua amplius explicans unionem Epheſiorum cum CHRISTO, & ſanctâ Eccleſiâ, declarat eos eſſe vivos lapides Templi DEI, non minùs arctè cum aliis fidelibus & cum CHRISTO conſtrictos, quam lapides ædificii uniuntur fundamento: & hic depingit Eccleſiam graphicè in Templi ſimilitudine, cujus membra ſunt 3. Primum, Eccleſia eſt ſimilis Templo DEI, cujus fundamentum eſt CHRISTUS, non ſolùm ſuſtentans totum ædificium, ſed etiam diverſos parietes Judæos & Gentes in ſeipſo, inter ſe conjungens, atque uniens: 2. Apoſtoli aliique poſt eos fideles Miniſtri architecti ſunt, qui Templi hujus unicum docent fundamentum CHRISTUM (qui ſolus molem totam, ut Redemptionis, ſic etiam ſalutis, ſuſtinere valet) & docendo ædificant Sanctos ſuper CHRISTUM ſecundùm doctrinam Prophetarum & Apoſtolorum: 3. Lapides hujus Templi ſunt electi, ſeu verè fideles omnes, qui ſuperſtruuntur CHRISTO, per veritatis prædicationem, inter quos erant Epheſii fideles.

Verſ. 21. *In quo totum ædificium congruenter coagmentatum, creſcit, ut ſit templum ſanctum Domino.*

Pergit in allegorica deſcriptione Eccleſiæ veræ catholicæ, & quatuor conditiones ac proprietates Eccleſiæ, ſeu templi DEI explicat: 1. Templum

Templum hoc dicitur affabrè factum, ſeu congruenter coagmentatum, quia ſumma cum prudentia totum ædificium Eccleſiæ, ejuſque membra omnia congruenter coagmentantur, cum CHRISTUS & ipſius voluntas prædicatur, ita ut quiſque fidelis convenientem habeat locum, & functionem, pro qualitate donorum Spiritus ſancti, ut alii in munere publico, alii in privata ſua ſtatione ad ædificationem totius Templi, pro ſua quiſque parte concurrant: 2. Templum hoc eſt vivum, quia fundamentum vivum, & vivificans, eſt CHRISTUS: & vera ejus membra, ſinguli fideles, ſunt lapides vivi, à CHRISTO vitali fundamento, vivificati, & in vita ſpirituali conſervati: 3. Templum hoc vegetum eſt ſicut arbor; quia totum ædificium per acceſſionem lapidum, ſeu converſorum fidelium, & per nutrimentum verbi DEI quod ſinguli lapides vivi, ut rami à radice trahunt à CHRISTO per SPIRITUM ſanctum, tenentes caput CHRISTUM, infixi radici CHRISTO, quotidiè creſcunt in pietate: 4. Templum hoc rationale & ſpirituale eſt, quia Templum ſanctum eſt, id eſt, ſocietas non terrenorum, profanorum, & immundorum hominum, ſed ſocietas Sanctorum ſpiritualis, quaſi domicilium cœleſte, in quo DEUS verè habitet, verè cognoſcatur, ametur, invocetur, & colatur.

Verſ. 22. *In quo & vos unà ædificamini, ut ſitis habitaculum Dei per Spiritum.*

Applicat iſta ad Epheſios, omnes partes argumenti contrahens in unum, ut felicitas conditionis ipſorum in CHRISTO, appareat ſimul & ſemel, ut ſciant ſe eſſe habitaculum DEI, ſeu partem hujus templi, & communicare cum catholica Eccleſia; & per SPIRITUM Sanctum habitantem in ipſis, participes eſſe proprietatum Eccleſiæ; ex quibus omnibus conficitur tantam felicitatem nactos eſſe Epheſios, quantam ſola gratia poterat largiri.

Caput

Caput Tertium.

HOc capite, Epheſios Apoſtolus hortatur, ut ſuperatò ſcandalo crucis Chriſti ſibi ipſi incumbentis, pro Euangelii defenſione, conſtanter perſeverent in gratiâ Dei tuendâ, hoc eſt ut firmiter credant, & apertè confiteantur, & in omnibus anguſtiis accuratè defendant, nos eſſe per gratiam electos in Chriſto, per gratiam redemptos, per gratiam vocatos, per gratiam juſtificari, per gratiam fide donari, per gratiam regenerari, per gratiam omnia bona in nobis perfici, ex gratiâ ſolâ nos ſervari, & tandem glorificari in Chriſto, per fidem & non ex operibus; & fidem non eſſe ex nobis, ſed Dei donum eſſe, ut in tota ratione ſalutis noſtræ Dei gratia ſola glorificetur. Summa eſt, ut inoffenſo pede pergant, & proficiant in fide Euangelii.

Capitis partes ſunt duæ: In prima ne Epheſii offendantur crucis & captivitatis Apoſtoli ſcandalo, Miniſterii ſui & vinculorum ſuorum gloriam oſtendit Apoſtolus, ad verſum 14. *In ſecunda parte continetur Apoſtoli precatio pro Epheſiorum perſeverantia & profectu in fide, ad finem. Primæ partis ſumma hoc enthymemate comprehenditur. Magna eſt gloria Miniſterii mei & vinculorum meorum, peto igitur ne offendamini afflictionibus meis: Antecedens habetur, ad* verſum 13. *Conſequens,* verſu 13.

Verſ. 1. *HUjus rei gratia ego Paulus ſum captivus ille Chriſti Ieſu pro vobis Gentibus:*

Argumenta Commendationis Miniſterii ſui affert duodecim.

Hujus rei gratia] Argumentum primum, Quia propter ſupra deſcriptam veritatem à me prædicatam, de ſalute in CHRISTO, Judæis pariter & Gentibus per fidem obtinendâ vinctus ſum, & idcirco vinctus CHRISTI, ſeu pro CHRISTI gloriâ aſſertâ captivus, & pro vobis Gentibus, ſeu pro jure veſtro ad ſalutem, unà cum Judæis, aſſerto. Commendatum vobis idcirco debet eſſe Miniſterium meum.

Verſ. 2. *Siquidem audiſtis diſpenſationem gratiæ Dei quæ data eſt mihi apud vos:*

Arg. 2. Ego Paulus à CHRISTO peculiaris Apoſtolus Gentium conſtitutus ſum, ſi modo probè intellexiſtis diſpenſationem gratiæ, ſeu doctrinæ Euangelicæ, quæ commiſſa fuit mihi, ut eam vobis Gentibus prædicarem: Ergo commendatum debet eſſe vobis meum Miniſterium.

Verſ. 3. Deum videlicet *per revelationem notum mihi feciſſe myſterium illud, (ſicut antè ſcripſi paucis:*

Arg. 3. Cognitio Euangelii quâ donatus ſum, certiſſima fuit, quippe quam à DEO immediatè per revelationem extraordinariam accepi, non autem ab hominibus: Ergo commendatum, &c.

Verſ. 4. *Ex quo perlecto poteſtis intelligere quæ ſit mea intelligentia in myſterio Chriſti*)

Arg. 4. Intelligentiæ & cognitionis meæ menſura, quâ myſterium gratiæ revelatum ſcio, non mediocris eſt, ut ex iis quæ ex primo & ſecundo capite hujus Epiſtolæ ſcripta ſunt à me, attente legentibus manifeſtum eſſe poterit: Ergo &c.

Verſ. 5. *Quod aliis ætatibus non innotuit filiis hominum, ut nunc retectum eſt ſanctis Apoſtolis & Prophetis per Spiritum:*

Arg. 5. Myſterium hujus Euangelii non innotuit multis, neque ulli tam perſpicuè præteritis ſeculis, quam nunc revelatum eſt per SPIRITUM Sanctum, nobis Apoſtolis & Prophetis, quibus extra ordinem Deus cognitionem Scripturarum, & ſuæ de ſalute hominum voluntatis, conceſſit: Ergo commendatum, &c.

Verſ. 6. *Gentes* videlicet *eſſe cohæredes & concorpores, conſorteſque promiſſionis ejus in Chriſto per Euangelium:*

Arg. 6. Pars illa myſterii, quæ eſt de complemento omnium promiſſionum gratiæ in CHRISTO, & de vocatione Gentium incircumciſarum in ſocietatem hæreditatis cœleſtis, ut in unionem Eccleſiæ Iſraeliticæ, & participationem CHRISTI per fidem Euangelii, abſque circumciſione, & reliquis Ceremoniis, à DEO reciperentur, non minùs quam Iſraelitæ; Pars hæc, inquam, non ita pridem manifeſtata fuit. Ergo &c. Neque enim ipſe Petrus Apoſtolus hoc admittebat, priuſquam de ea ſpeciali revelatione edoctus fuiſſet, *Act.* 10.

Verſ. 7 *Cujus factus ſum miniſter ex dono gratiæ Dei, quod datum eſt mihi ſecundùm efficacitatem potentiæ ipſius.*

Arg. 7

Arg. 7. Authoritas ad dispensandum hanc DEI gratiam mihi commissa, conjuncta est, & cum donis necessariis ad munus Apostolicum, & cum efficaci DEI benedictione, ubicunque & quandocunque datur prædicandi opportunitas. Ergo, &c.

Vers. 8. *Mihi* inquam, *longè minimo omnium sanctorum, data est hæc gratia, evangelizandi inter Gentes imperveſtigabiles opes* CHRISTI,

Arg. 8. Gratia mihi facta in vocatione ad Apostolatum tantò illustrior est, quantò ipse olim hostis Ecclesiæ eram infestior, omnibusque Sanctis eo nomine inferior, quantoque Gentium multarum amplitudo major est, & denique quantò glorioſior est materia à me prædicanda, nempe gratiæ CHRISTI opulentia imperveſtigabilis. Ergo, &c

Vers. 9. *Et in lucem proferendi omnibus quæ* sit *communio myſterii quod erat abſconditum à ſeculis in Deo, qui omnia condidit per Ieſum Chriſtum*:

Arg. 9. Fines ministerii mei glorioſi sunt: 1. Ut res occultæ, in DEI consilio latentes, in lucem proferantur. 2. Ut cæci illuminentur ad videndum & intelligendum revelata. 3. Ut omnes sciant, participes salutis reddi posse homines per fidem solam IESU CHRISTI, sine circumcisione & operibus Legis. 4. Ut perspiciant omnes excellentiam CHRISTI; non modò ut Redemptoris, sed etiam ut Creatoris, per quem ut redempta est Ecclesia, sic etiam & creatus est mundus, & omnia quæ in mundo sunt: Ergo commendatum vobis esse debet meum ministerium.

Vers. 10. *Ut notà nunc fiat per Eccleſiam imperiis ac poteſtatibus* quæ *in Cœlis* sunt *multiformis illa ſapientia Dei*:

Arg. 10. Glorioſus est usus hujus mei Ministerii, quia per illud multiformis DEI sapientia in apertione consilii sui de Ecclesia ex circumcisis & incircumcisis colligenda, clariùs quam unquam prius patefacta est, etiam Sanctis Angelis in Cœlo, nedum hominibus in terra. Ergo, &c. Angeli enim nisi ex revelatione facta Ecclesiæ de mysterio salutis humanæ nihil intelligunt.

Vers. 11. *Secundùm propoſitum æternum, quod conſtituit in Chriſto Ieſu Domino noſtro*:

Arg. 11. Totum hoc non fortuitò factum est, sed secundùm propositum æternum DEI, quod, sicut in CHRISTO constituit & fundavit, sic etiam in eodem tandem reipsa complevit atque perfecit. Ergo.

Vers. 12. *In quo habemus libertatem & aditum cum fiducia, per fidem ipsius.*

Arg. 12, Fructus hujus Ministerii glorioſus est, quia per prædicationem Euangelii credentibus in CHRISTUM Judæis & Gentibus, ex æquo conceditur libertas in CHRISTO, adeundi DEUM in fiducia, & liberè cum eo agendi, de omnibus ipsorum necessitatibus, ut cum Patre amicissimo. Ergo commendatum vobis esse debet Ministerium meum.

Vers. 13. *Quapropter peto ne segnescatis ob afflictiones meas pro vobis, quæ est gloria vestra.*

Ex omnibus præcedentibus, tanquam ex antecedente uno Apostolus infert consequens seu conclusionem, Quod non debeant ipsius vinculis seu captivitate offendi, id est, nec fatiscere, nec defatigari, nec segniores esse in causa fidei ob afflictiones ipsius, sed potius perseverare & profectus facere constanter. Cui hortationi annectit duas rationes: 1. Quia patiebatur has afflictiones pro ipsis, id est, pro ipsorum privilegiis in CHRISTO assertis, & pro fidei ipsorum confirmatione: 2. Quia ipsius afflictiones Ephesiis glorioſæ erant; inde enim apparebat quanti eos Deus faceret, cum Apostolos ad eos misisset, qui non solùm viam salutis eos docerent, sed etiam sustinerent afflictiones in testimonium veritatis prædicatæ, & confirmationem fidei ipsorum.

Secunda Pars.

Vers. 14. *Hujus rei gratia, flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi,*

Secunda pars Capitis in qua continetur Apostoli precatio ut Ephesii perseverent, & progressus faciant in fide Euangelii. Quæ precatio non obscurè hortationem includit ad perseverantiam & constantiam in fide, insertis in eum finem argumentis duodecim. Quæ omnia probant constanter ipsis pergendum in fide.

Hujus rei gratia] Argumentum primum, Habetis me flexis quotidè genibus

genibus comprecantem in eum finem, ut inoffenſo pede pergatis in fide. Pergendum igitur eo alacriùs.

Ad patrem] Arg. 2. Propitium habemus, & facilè exorabilem DEUM, qui hanc vobis det gratiam, Patrem Domini noſtri, & Patrem noſtrùm omnium ſervorum IESU CHRISTI, qui perſeverantiam comprecantibus nobis, non recuſabit vobis largiri: Sub hac ſpe pergendum igitur.

Verſ. 15. *Ex quo tota familia in Cœlis & in terra nominatur.*

Arg. 3. DEUS noſter, perſeverantiæ largitor, Pater familias eſt Eccleſiæ catholicæ in CHRISTO adoptatæ, qui Gentibus & Judæis fidelibus ex æquo favet, eodemque paterno affectu militantes vos in terra domeſticos ſuos complectitur, quo triumphantes in Cœlo, voſque filios ſuos unà cum illis à ſe denominari vult, veſtram infirmitatem & indignitatem in gremium ſuum admittere minimè erubeſcens. Animoſè ergo vobis in fide progrediendum eſt.

Verſ. 16. *Ut det vobis pro divite ſua gloria, ut fortiter corroboremini per Spiritum ſuum in interiore homine:*

Pro divite] Arg. 4. Dives & glorioſa eſt DEI miſericordia, & quæ gaudet pro glorioſa magnitudine ſua illuſtranda, proficiendi in fide gratiam petentibus abundè largiri. Confidenter igitur gratiam petite, & pergite in fide.

Ut fortiter] Arg. 5. Etiamſi vos infirmi ſitis & impotentes ad ſuperandum viæ difficultates, ſatis tamen eſt robuſtus vobis communicandi in Patre veſtro, ad veſtri confirmationem propenſiſſimo, pro qua gratia non fruſtra DEUM comprecamur: Ergo confidenter vobis pergendum eſt in fide.

In interiore] Apoſtolus interim inſinuat ne quidem in interiori homine & intimis animæ regenitæ facultatibus, ullas eſſe liberi arbitrii vires, nec ullum eſſe boni operis meritum, vel efficaciam, quæ ſufficiat ad perſeverantiam, ſed opus eſſe SPIRITU Sancto, qui ipſis & velle & facere ſuppeditet, qui robur & potentiam ad perſeverandum ſubinde ſubminiſtret, & ex gratia ſua divite, præteritis ipſorum peccatis, conſtanter in illis opus ſuum foveat & promoveat.

Verſ 17 *Ut inhabitet Chriſtus per fidem in cordibus veſtris.*

Arg. 6 Etiamſi vos infirmi ſitis, & potens ſit DIABOLUS contra vos dimicans; fortior tamen eſt CHRISTUS per fidem habitans in vobis, ad imagi-

nem

ginem ſuam vos formans, confirmans, & gubernans ad voluntatis ſuæ obedientiam; qui ut conſtanter & plenius habitet in vobis, non deerunt vota noſtra & preces ad DEUM: Ergo confidenter vobis pergendum in fide.

Verſ. 18. *Ut in charitate radicati & fundati, valeatis aſſequi cum omnibus ſanctis, quæ ſit illa latitudo & longitudo, & profunditas, & ſublimitas:*

Arg. 7. Charitas DEI erga vos immutabilis, firmiter jam poſita eſt tanquam viva radix & ſolidum fundamentum ſalutis veſtræ perficiendæ, unde & ſtabilitatem & incrementum capiatis; de qua charitate perſuaſi conſtantiſſimè in fide perſeverare poteritis, quæ perſuaſio ut vobis detur comprecor ego: Confidenter ergo pergite.

Latitudo] Arg. 8. Gratiâ DEI in Euangelio vobis offertur comprehendenda in immenſa longitudine ab æterno in æternum pertingens: in latitudine ſua ad omnia ſecula, & ordines hominum ſe extendens: in profunditate ſua ſe demittens ad abyſſum peccati & miſeriæ, unde homines eruat: & denique in altitudine ſua ſe ad ſupremam in Cœlo felicitatem erigens: imo verò oblata hæc gratia vos jam comprehendit, cujus cognitionem ampliorem vobis opto, ut ſitis firmiores in fide, donec tandem in plena felicitate, cum reliquis omnibus fidelibus experimento plenè cognoſcatis, & comprehendatis hanc DEI dilectionem: Pergite igitur & promovete indies in fidei obedientia.

Verſ. 19. *Et cognoſcere charitatem illam Chriſti* omni *cognitione ſuperiorem: ut impleamini ad omnem uſque plenitudinem illam DEI.*

Arg 9 Tanta eſt dilectio DEI erga vos in CHRISTO, & dilectio CHRISTI tanta eſt erga ſuos omnes, & erga vos, ut ſatis ſciri nunquam poterit, quippe quæ ſuperat omnium cum hominum, tum Angelorum intellectum, cujus ampliorem cognitionem vobis opto, ut firmi in fide perſeveretis.

Ut impleamini] Arg. 10, Omnis plenitudo DEI, quæ vobis implendis, & ad ſalutem plenè perficiendis ſufficiat, in Euangelio vobis aperitur & communicatur, ut per fidem magis magiſque uniti DEO in CHRISTO, magis magiſque participes fiatis ſanctitatis, ſeu divinæ naturæ, & magis magiſque beati reddamini per CHRISTI pleniorem inhabitationem

inhabitationem, donec tandem impleamini Deo, in futuro ſeculo, in quo Deus erit omnia in omnibus, ad ſummam veſtram ſanctitatem & felicitatem: Quod ut fiat Deum aſſiduè oro. Ergo cum fiducia vobis pergendum eſt.

Verſ. 20. *Ei verò qui infinita cum redundantia poteſt omnia facere ſupra ea quę petimus, aut mente concipimus, pro vi illa agente in nobis,*

Concludit precationem cum gratiarum actione, addito argumento 11. Deus & potens eſt ad dandum plura quam petimus, & ad dandum copioſè magis quam petere, vel deſiderare poſſumus, & ſimul etiam benevolus eſt, ut velit quæ poteſt facere, Imo & jam potentiam & benevolentiam actu exerut, in nobis convertendis, & etiamnum exerit in conſervandis. Ergo animari decet vos ad conſtanter pergendum in fide.

Verſ. 21. Sit *gloria in Eccleſia per Chriſtum Ieſum in omnes ætates ſeculi ſeculorum, Amen.*

Arg 12. Laus perennis benevolentiæ & potentiæ efficacis Dei, ad ſalutem fidelium perficiendam per Christum, in Eccleſia perpetua futura eſt: Et huic veritati tenemini mecum Amen ſubſcribere, Ergo in fide, ad finem Deum glorificantes pergite, & progreſſus facite. Ex his argumentis nonnulla probant etiam perſeverantiam Sanctorum ſolidè fundatam, & certam eſſe.

Caput Quartum.

Secunda pars Epiſtolæ ſequitur, In qua de Vitæ Morumque ſanctitate precepta dat. Capitis duæ ſunt partes; in priori hortatur omnes conjunctim, ad ſtudium Pacis & Concordiæ Chriſtianæ in Eccleſia, ad verſum 17. In ſecunda precepta dat de vita Singulorum ſeorſim ſumptorum ſanctè componenda, ad finem.

Verſ. 1. *PRecor itaque vos, ego captivus in Domino, ut ambuletis ita ut dignum eſt vocatione qua vocati eſtis,*

Verſ. 2.

Verſ. 2. *Cum omni modeſtia ac manſuetudine, cum animi lenitate, tolerantes alii alios per charitatem:*

Verſ. 3. *Studentes ſervare unitatem Spiritus per vinculum pacis.*

Quod ad primam attinet, præmiſſa gravi obſecratione & hortatione generali ad ſanctam converſationem, (quæ communiter ſpectat omnia ſequentia) nempe ut ſancti eſſent, ſicut Deus qui vocavit eos ſanctus eſt, *verſ.* 1. Deſcendit ad ſpecialem hortationem ad ſtudium pacis & concordiæ, propoſitis ſeptem ſpecialibus virtutibus quæ ad unitatem Eccleſiæ ſervandam neceſſariò requiruntur, ut concordia in omnibus membris vigeat. Quarum prima eſt, Humilitas, cui opponitur Superbia: 2. Eſt manſuetudo, cui opponitur ferocia: 3. Eſt animi lenitas, cui opponitur iracundia: 4. Eſt tolerantia, cui opponitur vindicta: 5 Eſt charitas, unde reliquas virtutes & tolerantiam præcipuè oriri vellet, cui opponitur odium proximi, & φιλαυτία, abſque quibus virtutibus unitas Eccleſiæ conſervari non poteſt, *verſ.* 2. 6 Virtus eſt Unitas Spiritus, in fide & in ſententiis ſuis, de rebus ad religionem ſpectantibus: 7. Pax ſeu concordia externa: quibus præmiſſis ipſa Unitas Eccleſiæ & ſpiritualis & externa madetur, ut cum his virtutibus unâ & eadem operâ retineatur, *verſ.* 3.

Verſ. 4 *Unum eſt corpus & unus Spiritus, ſicut & vocati eſtis in unam ſpem vocationis veſtræ:*

Argumenta hortationis ſunt 15. Argumentum primum, Eccleſia eſt unum corpus ex variis membris conflatum. Ergo unitati & concordiæ Eccleſiaſticæ ſtudendum.

Spiritus] Arg. 2. Unus eſt Spiritus ſanctus, quo totum corpus vivificatur & regitur. Ergo unitati ſtudendum.

Unam ſpem] Arg. 3. Omnes vocantur in unam ſpem vocationis, id eſt, ad eandem felicitatem æternam. Ergo concordiæ ſtudendum.

Verſ. 5. *Unus Dominus, una fides, unum baptiſma.*

Arg. 4. Unus eſt Dominus omnium Christus, cui omnes inſervire tenemur, qui in membris ſuis non debet dividi. Ergo unitati ſtudendum.

Una fides] Arg. 5. Una eſt fides, ſeu doctrina quæ credenda eſt, & ejuſdem generis eſt ſalvificum illud donum gratiæ, fides nempe juſtificans quâ credimus. Ergo fidelium unitas ſervanda.

Baptiſma]

Baptiſma] Arg. 6. Unum eſt Baptiſma, & quoàd ſymbolum & quoàd rem ſignificatam, omnes in unius corporis myſtici ſocietatem obſignans; Ergo baptizatis colenda eſt Concordia.

Verſ. 6. *Unus Deus, & Pater omnium, qui eſt ſuper omnia, & per omnia, & in omnibus vobis.*

Arg. 7. Omnibus nobis eſt unus DEUS, qui cultores unanimes exigit, & unus PATER omnium, qui Filios ſuos fraterno amore inter ſe conjungi vult, qui excellentiâ infinitè ſuperat omnia, qui providentiâ ſuâ ſuſtentat & regit omnia & qui ſpeciali modo ex gratia habitat in Electis omnibus. Ergo Concordiam inter vos colere debetis.

Verſ. 7. *Sed unicuique noſtrûm data eſt gratia pro menſura doni CHRISTI.*

Arg. 8. Utcunque varia ſint dona, non tamen inde rumpi debet Unitas Eccleſiæ, ſed foveri potius, quia unicuique data eſt gratia pro menſura doni quod CHRISTUS cenſuit dandum. Colenda igitur Concordia.

Verſ. 8. *Quapropter dicit, quum aſcendiſſet in ſublimè, captivam duxit captivitatem, & dedit dona hominibus.*

Hoc argumentum de donis, & variâ menſurâ donorum confirmat teſtimonio *Pſalmi* 68. ubi vaticinium habetur primò de CHRISTI aſcenſione, deinde de triumphatis ab eo hoſtibus, DIABOLO, morte, & peccato; & denique de diſtributione donorum in uſum Eccleſiæ.

Verſ. 9. *Caterùm illud aſcendit, quid eſt, niſi quòd etiam deſcenderat prius in infimas partes terræ?*

Ex hoc vaticinio de aſcenſione CHRISTI, primò probat Apoſtolus CHRISTI humiliationem præcedentem præſupponi neceſſariò, *id eſt*, incarnationem, & demiſſionem ſui ad carnis infirmitates communes, ad paſſionem tum animæ tum corporis, & ad ſepulturam: Unde ad unitatem Eccleſiæ ſervandam ſuppeditatur Argumentum nonum.

Ad Eccleſiam in unum colligendam, & DEO uniendam CHRISTUS deſcendit in inferiores partes terræ, (hac ipſa phraſi *David* ſuam deſcribit conceptionem in utero, *Pſal.* 139. 18) & in eundem finem rurſus aſcendit. Ergo unitas Eccleſiæ colenda.

Verſ. 10. *Qui deſcendit, ipſe eſt qui etiam aſcendit longè ſupra omnes cœlos, ut impleret omnia.*

Ex eo-

Ex eodem vaticinio colligit CHRISTUM DEUM incarnandum deſcendentem, ut carnem aſſumeret, non factum eſſe alium, ſeu aliam perſonam, quando aſcendit DEUS incarnatus; neque humanam naturam aſſumptam, aliquid ad perſonam FILII DEI conſtituendam, vel perficiendam addidiſſe, ſed in unitatem perſonæ aſſumptam fuiſſe, & idcirco CHRISTUM & deſcendentem & aſcendentem eundem eſſe, ſicut qui veſtem induit, idem eſt qui prius erat, non veſtitus.

Finem porro aſcenſionis indicans, addit Arg. 10. CHRISTUS in Cœlum aſcendit, ut compleret omnia, quæ ei complenda erant, ſcilicet ad Eccleſiam colligendam & ſervandam, eique quæcunque neceſſaria ſunt, communicandum. Ergo unitati Eccleſiæ impenſè ſtudendum.

Verſ. 11. *Dedit igitur ipſe alios quidem Apoſtolos: alios verò Prophetas: alios autem, Euangeliſtas: alios autem Paſtores & doctores.*

Quomodo compleverit omnia, oſtendit ex parte, quantum ad inſtitutum ſufficit, enumerando varios ordines Eccleſiaſtici Miniſterii, partim temporarios & extraordinarios, ut *Apoſtolos*, *Prophetas*, *Euangeliſtas*, ad fundamenta jacienda omnium Eccleſiarum, partim ordinarios & perpetuos, ut *Paſtores* & *Doctores*, ad Eccleſiam perpetuandam inſtitutos.

Verſ. 12. *Ad coagmentationem ſanctorum, ad opus Miniſterii, ad ædificationem*, inquam, *corporis Chriſti.*

Arg. 11. A fine & uſu in quem CHRISTUS dedit hæc officia & dona: 1. Ut inſtaurentur Sancti, tanquam luxata membra in proprium locum reducta: 2. Ut Miniſtri otio & dominationi renunciantes, opus Miniſterii facerent, quo ſinguli electi, ut oves palantes ad CHRISTUM Paſtorem revocentur, & in eo maneant: 3. Ut exædificetur totum corpus Eccleſiæ, & ſinguli proficiant in fide & ſanctitate, ad incrementum corporis totius, unde Arg. CHRISTUS functiones in Eccleſia inſtituit, ut hominum Miniſterio omnes Sancti ſic coaleſcant, ut unum CHRISTI corpus myſticum conſtituant: Ergo unitati ſtudendum eſt.

Verſ. 13 *Donec evadamus omnes in unitatem Fidei, & agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, ad menſuram ſtaturæ adulti CHRISTI:*

Arg. 12.

Arg. 12. A termino durationis Miniſterii. Durabit Miniſterium, donec nos omnes electi perveniamus in unitatem fidei & cognitionis CHRISTI, id eſt, donec non ſolùm uniamur CHRISTO per fidem, & cognitionem quæ eſt ex fide, ſed etiam donec omnes nos redempti, ſeu electi quotquot vivimus vel victuri ſumus perveniamus (inquam) omnes, alii poſt alios, ad perfectam cognitionem in viſione immediata, ſeu ad perfectam regenerationem, & incorporationem in CHRISTO, quando jam omnes electi uniti & perfecti conſtituemus unum CHRISTUM myſticum, qui omnibus numeris ſit abſolutus, & plenam ſuam ſtaturam aſſequutus, quod fiet in reſurrectione: Ergo ut hic finis promoveatur unitati ſtudendum eſt.

Verſ. 14. *Ut ne ſimus amplius pueri, qui fluctuemus & circumferamur quovis vento doctrinæ in hominum alea, veteratoria ad inſidioſe fallendum verſutia*:

Arg. 13. Ab alio fine inſtituti Miniſterii. Inſtituit CHRISTUS Miniſterium, ne maneamus perpetuò pueri, ignari eorum quæ ſcire debemus; ne fluctuemus agitati vento contrariarum doctrinarum, ne ſeparemur à CHRISTO, & ejus Eccleſia ex inſtabilitate in fide, ne decipiamur hominum corruptorum calliditate, aſtutia, & inſidioſa ſeductione: Ergo ut hic finis promoveatur quantùm per nos fieri poteſt, unitati Eccleſiæ ſtudendum eſt.

Verſ. 15. *Sed veritatem ſectantes cum charitate, prorſus adoleſcamus in eum per omnia, qui eſt caput* nempè *Chriſtus*:

Arg. 14. A tertio fine inſtituti Miniſterii. Inſtituit CHRISTUS Miniſterium in Eccleſia, non tantùm ut vitemus ſeductionem, ſed etiam ut veritatem doctrinæ Cœleſtis cum charitate ſectemur, & ſic per veritatem & charitatem adoleſcamus in virtutibus omnibus in unum CHRISTUM myſticum: Ergo unitati Eccleſiæ, & charitati, in hunc finem ſtudendum eſt, ut CHRISTUS caput noſtrum, inter nos emineat, & nos qui non niſi in ipſo creſcere poterimus, in eo fortes & proceri evadamus.

Verſ. 16 *Ex quo totum corpus congruenter coaptatum, & compactum per omnes ſuppeditatas commiſſuras, ex vi intus agente pro menſura uniuſcujuſque membri, incrementum capit corpori conveniens, ad ſui ipſius extructionem per charitatem*.

Arg. 15. A deſcriptione CHRISTI myſtici, ſeu CHRISTI & Eccleſiæ, in qua deſcriptione, per ſimilitudinem capitis & corporis naturalis, illuſtrat quod dixit de incremento faciendo, in veritatis cognitione & charitate, ad CHRISTI gloriam, & Eccleſiæ bonum augendum: in qua deſcriptione oſtendit: 1. Quod ex CHRISTO ut capite, & fonte, dependeat totum corpus Eccleſiæ, & ab eo omne corporis ſui alimentum, id eſt, omnis veritas ſalutifera, unà cum vitali CHRISTI SPIRITU in omnia vera membra dimanet, ita ut nemo quicquam ſciat, niſi inſtituatur à CHRISTO: 2. Quod pro diverſitate donorum Spiritus, & functionum, & conditionis uniuſcujuſque membri Eccleſiæ Catholicæ, corpus congruenter ſit coagmentatum, ſeu ordine pulcherrimo, & maxime concinno compoſitum, & vinculo arctiſſimo Spiritus, fidei & charitatis alligatum CHRISTO, & in ſe compactum, accedentibus variis relationibus, partim inter CHRISTUM & nos (quales ſunt Capitis & membrorum, ſponſi, Patroni, ſponſoris, &c.) Partim inter nos mutuò (quales ſunt relationes fratrum & ſororum, cohæredum, Paſtorum & gregis, Parentum & liberorum, &c.) quibus arctiùs cum CHRISTO & inter nos indies vinciri poſſumus: 3. Quod ſint variæ juncturæ ſubminiſtrationis alimenti, per quas, tanquam per canales, à CHRISTO derivatur veritatis ſalutiferæ cognitio, fides, ſenſus & efficacia, in variis functionibus & officiis in Eccleſia: in quibus ſunt Apoſtolatus, Paſtoratus, Doctoratus, Preſbyteratus, &c. 4. Quod mera adminiſtratio ſeu Miniſterium ſit in membris: nam ipſa diſpenſatio benedictionis, efficaciæ, & virtutis pendet immediatè à ſolo CHRISTO: 5. Quod inter membra diſtributio ſit neceſſaria, quæ propter finitam cujuſque menſuram opus habent communicatione mutuâ, ut mutuò ſe ædificent: 6. Quod incrementum fiat per efficacem ejuſdem Capitis CHRISTI operationem in Miniſterio, & mutua membrorum inter ſe communicatione: 7. Quod pro menſura ac ratione cujuſque membri, unumquodque membrum augeſcat, & proficiat in vita DEI, in pietate, in vera Religione, ſicut viſum eſt DOMINO unicuique diſtribuere: 8. Quod augmentum illud demum utile ſit, & ex CHRISTI virtute profectum, quod univerſo corpori aliquid addit, & Eccleſiæ in communi aliquid affert, non verò illud incrementum, quod videtur accedere paucis cum reliquorum membrorum detrimento, aut paucis aliquot Eccleſiis cum reliquarum diſpendio: 9. Denique. Quod per charitatem

membro-

membrorum inter ſe, hæc communicatio cognitionis & Doctrinæ Chriſtianæ, & exædificatio corporis fiat, & ſine charitate fieri non poſſit. Hinc arg. Sicut in corpore naturali & organico ſe res habet: Sic in Eccleſia, CHRISTUS qui Caput eſt Eccleſiæ, non eadem, ſed alia atque alia chariſmata membris ſuis infundit, ſingulis diſtribuens, pro ut locus cujuſque quem in corpore habet, poſtulat, ût hac ratione corpus totum creſcat, dum ſingula membra ſuo quæque loco, dona ſua in communem utilitatem conferunt, quod non niſi per concordiam fieri poteſt: Ergo concordiæ & unitati Eccleſiæ in hunc finem ſtudioſè incumbendum eſt.

Secunda Pars.

Verſ. 17. *Hoc itaque dico, & obteſtor per Dominum, ne amplius verſemini ſicut reliquæ Gentes verſantur in vanitate mentis ſuæ:*

Verſ. 18. *Cogitationem habentes obſcuratam, & abalienatam à vita DEI propter ignorantiam quæ eſt in ipſis, ex obduratione cordis eorum.*

Verſ. 19. *Qui poſteaquam dedoluerunt, ſemetipſos dediderunt protervie, ad certatim patrandam impuritatem omnem.*

Secunda pars Capitis, in qua præcepta dat ſeptem de vita ſingulorum ſeorſim ſumptorum ſanctè componenda.

Primum præceptum, Ne amplius ambulent ſicut reliquæ Gentes, ſed ſicut decet eos qui à ſtatu peccati, ad CHRISTUM efficaciter vocati ſunt. Rationes præcepti ſeu hortationis ſunt quatuor.

Dico] Ratio prima, Ego Apoſtolus ex autoritate DEI mihi tributa, obteſtor vos per Dominum, cui ratio reddenda eſt vobis, ſi hanc meam obteſtationem contempſeritis: Obedite igitur.

Vanitate] Ratio 2. A miſera conditione Gentium, atque adeò omnium non renatorum; quæ conditio his ſeptem membris exprimitur. Primum, quod mens vana illis fuerit pro viæ duce, quæ nihil certi in rebus divinis dictat, & in nullum utilem finem humanas actiones dirigit, *verſ.* 17.

Tenebris] Membrum 2. Quod ratiocinatio non renatorum Gentilium, in rebus quæ ad DEUM & felicitatem ſpectant, obtenebrata & excæcata ſit: 3. Quod *alienati ſint à vita Dei* ſpirituali, & ab omni cum

DEO

Deo communione: 4. Quod nullam ſalutarem Dei cognitionem habeant, ſed planè *ignorent Deum* ad ſalutem, ſeu pro ut in Eccleſia patefactus eſt in Christo: 5. Quod habeant *cor induratum* indurationè naturali, voluntaria, & judiciali: nam cum ſe ſponte in peccato ob firmarint, etiam juſto Dei judicio porrò obfirmati ſunt in peccato, & mentis cæcitate, *verſ* 18.

Dedoluerunt] 6. Quod ſtupore & indolentia ſopiti, non amplius metuant peccare, nec ſentiant naturales conſcientiæ morſus: 7. Quod effræni libidine peccandi abripiantur Gentes, non ad concupiſcendum tantùm, ſed etiam ad perpetrandum omnem immunditiem cum aviditate, & ad pergendum in ſuis voluptatibus, cum inexplebili deſiderio & ſtudio eis ſatisfaciendi, *verſ.* 19 Hinc ratio 2. Miſerrima eſt reliquorum Gentilium conditio. Ne ambuletis igitur ſicut illi.

Verſ. 20. *Vos autem non ita didiciſtis Chriſtum* :

Verſ. 21. *Si modo eum audiſtis, & per eum edocti ſuiſtis, ſicut eſt veritas in Ieſu*:

Ratio 3 Cognitio Christi, ſeu doctrina fidei in Christum, in qua inſtituti eſtis, & quam didiciſtis, aliam vitæ rationem quam ſequuntur Gentes, exigit à vobis. Ne igitur Gentes imitemini, *verſ*, 20.

Simodo] Limitat ſuperiorem rationem, & reſtringit ad verè renatos, qui ſincerè & verè audiverunt Christum, & efficaciter edocti ſunt per ipſius Spiritum, quæ ſit illa in Christo vera ſanctitas, quæ ſit præſcripta illa ab eo recta vivendi ratio, quanta ſit virtus & vis ſpiritualis in illo, ad efficiendum ut ipſius genuini diſcipuli vivant, ſecundùm ipſius inſtituta, apud tales ſaltem valebit (inquit) ſuperior ratio, *verſ.* 21.

Verſ. 22. Nempe *deponere quod ad priſtinam converſationem attinet, veterem illum hominem qui deceptrictibus cupiditatibus corrumpitur*:

Verſ. 23. *Renovari verò Spiritu mentis veſtræ*,

Verſ. 24 *Et induere novum illum hominem, qui ſecundum Deum conditus eſt ad juſtitiam & ſanctimoniam veram*.

Ratio 4. Christi doctrina expreſſè requirit à fidelibus, ut hæc tria præſtentur: Primùm, ut reſipiſcentiam ſectantes, magis magiſque hominem veterem, ſeu corruptam naturam, quæ in priſtina ipſorum converſatione

ſitione ſe prodebat, exuant, & deponant, quæ corrupta natùra, ſeu vetus homo deterior & corruptior indies ſit, per ſeductrices cupiditates, atque ita magis magiſque hominem corrumpit & perdit, verſ. 22.

Alterum eſt, Ut renoventur magis magiſque in Spiritu mentis ſuæ, id eſt, ut fideles dent operam, per verbum & SPIRITUM DEI, magis magiſque ſpiritualem reddere ſuum ipſorum intellectum, qui naturâ ſuâ ſapientiæ Divinæ adverſatur, & contra eam diſputat.

Tertium eſt, Ut fideles induant novum hominem, ſeu ſtudeant exhibere, & reipſa oſtendere in ſe actiones, & qualitates novæ creaturæ ad imaginem DEI renovatæ, atque ita obedientiam legi divinæ ſedulò præſtare in iis quæ ſpectant DEUM & proximum. Hinc Arg. Chriſtiana doctrina exigit à vobis ut exuentes veteris hominis mores, renovatâ mente ſtudeatis vos novas eſſe creaturas, in juſtitiæ & ſanctimoniæ exercitiis facto demonſtrare: Ergo non ambulandum ut reliquæ Gentes.

Verſ. 25. *Quapropter depoſito mendacio, loquimini veritatem quiſque proximo ſuo: nam ſumus alii aliorum membra.*

Præceptum 2. In quo ſpeciatim conſuetudinem mentiendi deponere, & veritatem loqui jubet: Hortationis ſeu præcepti rationem affert unam. Quia nempe ſumus alii aliorum quaſi membra; ſicut igitur in corpore naturali, ſi membra ſe invicem fraudarent, monſtri ſimile eſſet: ſic in Eccleſia haberi debet, cum ex iis qui fidem profitentur, alius alium decipit.

Verſ. 26. *Iraſcimini, & ne peccate: ſol ne occidat ſuper iracundiam veſtram:*

Verſ. 27. *Neque date locum Diabolo.*

Præceptum 3. De moderandâ ira, ne vel injuſta ſit, vel diuturnior. Ne peccetis iraſcendo, id eſt, ne vel temerè vel nimium iraſcamini, ne foveatis iram in animis veſtris, nec eam vobiſcum dormire ſinatis, ſed etiam in juſtâ irâ modum ſervetis, & ſi injuſtè iraſci contigerit, quod uſu plerunque evenit, ut iram quam ociſſimè deponatis ſuadeo.

Nec diabolo] Præcepti ratio eſt ab incommodo. Si ira foveatur, DIABOLO locus dabitur, ut vos ad ampliùs peccandum ſolicitet, & inſtiget, cui locus dari minimè debet, neque in hoc, neque in ullo alio peccato fovendo.

Verſ 28 *Qui furabatur, non amplius furetur: ſed potius laboret, operando manibus, quod bonum ſit, ut poſſit impertiri cui opus fuerit.*

Præceptum

Præceptum 4. De conſuetudine furandi, & fraudulenter agendi deponenda. Ratio præcepti eſt, Quia ad laborem manuarium vos ipſos demittere, quò & veſtris, & aliorum neceſſitatibus ſuccurratis, quam furari longè ſatiùs eſt.

Verſ. 29. *Nullus ſermo corruptus ex ore veſtro egrediatur, ſed ſiquis eſt commodus ad ædificationis uſum, ut gratiam auditoribus adferat.*

Verſ. 30. *Et ne contriſtetis Spiritum illum ſanctum Dei per quem obſignati eſtis in diem redemptionis.*

Præceptum 5. Ad cavendum vitium linguæ. Ne loquamini turpia noxia vel inutilia, quæ neque ad gloriam DEI, neque ad ullam veſtram, vel aliorum utilitatem faciant; & contra, ea quæ honeſta ſunt, & quæ ad ædificationem proximi faciunt, loquimini.

Et ne contriſtetis] Ratio præcepti additur, Ne SPIRITUS Sanctus, qui in vobis habitat, putridis & obſcænis ſermonibus contriſtetur. Hanc rationem urget, & graviorem reddit, ex eo, quod obſignati fuerint in diem redemptionis, à SPIRITU Sancto, & ipſius præſentia quaſi notati, & inſigniti, tanquam DEI peculium, ut in die redemptionis conſummatæ, qui eſt dies reſurrectionis, introducantur in DEI domicilium, cui Spiritui gratiam meliorem referre debebant, quam ſpurcitie ſuâ eum offendere.

Verſ. 31. *Omnis amaritudo, & excandeſcentia, & ira, & clamor, & maledicentia, tollatur, ex vobis, cum omni malitia.*

Præceptum 6. Quo vetantur amaritudo, & animi rancor, & iracundia, & clamor, & maledicentia, & omnis generis acerbitas, & malitia, ſeu perverſitas adverſus proximum.

Verſ. 32. *Sed eſtote alsi in alios benigni miſericordes, condonantes vobis mutuò* offenſas, *ſicut & Deus in CHRSTO condonavit vobis.*

Præceptum 7. Quo in contrarium præcipitur, mutua miſericordia & benignitas, & offenſarum condonatio mutua. Cui additur ratio præcepti graviſſima, Quia DEUS in CHRISTO condonavit vobis peccata veſtra, & gratiam fecit vobis multiplicem in CHRISTO. Ergo alii in alios benigni & miſericordes ſitis.

Caput

Caput Quintum.

Capitis partes ſunt duæ, prior continet novem generalia præcepta de ſanctimonia colenda, quæ communiter omnes fideles attingunt, ad verſum 21. Altera de officiis œconomicis præcepta ſpecialiora continet quatuor, ad finem.

Verſ. 1. *Estote igitur imitatores Dei, ut Filii dilecti.*

Præceptum primum, De ſanctitate in genere. Ut ſtudeant DEUM in ſanctitate imitari: Ratio præcepti eſt, Quia eſtis Filii DEI dilecti. Idcirco DEUM Patrem veſtrum, qui ſanctus eſt, imitari debetis.

Verſ. 2. *Et verſamini cum charitate, ſicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem ac victimam Deo, in odorem bonæ fragrantiæ.*

Præceptum 2. Ut ambulent in charitate mutua: Ratio præcepti additur, Quia CHRISTUS adeò dilexit nos, ut ſe in ſacrificium obtulerit pro nobis, ut nobis peccata à DEO remitterentur; Hujus ſacrificii efficacitas declaratur ex eo, quod DEO placuerit, eumque placaverit erga nos: faciunt etiam hæc duo præcepta ad confirmandam hortationem, quæ præceſſit in fine ſuperioris capitis, de condonandis mutuis offenſis.

Verſ. 3. *Scortatio verò & omnis impuritas aut avaritia, ne nominator quidem inter vos, ſicut decet ſanctos:*

Præceptum 3. De cavenda ſcortatione, & omnis generis immunditie & avaritia, ut ſine deteſtatione ne vel nominentur inter eos, nedum perpetrentur: Ratio præcepti eſt, Quia ſic decet Sanctos ſe gerere, qui ad DEI ſanctiſſimi ſervitium conſecrantur.

Verſ. 4. *Et obſcœnitas, & ſtultiloquium, & dicacitas, quæ non conveniunt: ſed potius gratiarum actio.*

Verſ. 5. *Nam hoc noſtis, nullum ſcortatorem aut impurum aut avarum qui eſt idololatra, habere hæreditatem in regno CHRISTI & DEI,*

Verſ. 6. *Ne quiſquam vos ſeducat inanibus ſermonibus, propter hæc enim venit ira Dei in homines contumaces.*

Præceptum 4. Ut obſcænitas ſermonis, ſtultiloquium & ſcurrilitas vitentur: Horum duorum præceptorum rationes reddit quinque.

Que non] Ratio prima, Quia impurus ſermo minime convenit ſanctis.

Sed potius] Ratio 2. Quia materia lætitiæ aliunde ſuppetit, nempe ex beneficiis DEI ad gratiarum actionem, *verſ.* 4.

Hoc noſtis] Ratio 3. Quia impuritas & avaritia excludunt à regno Cœlorum, quod DEI Patris & CHRISTI dicitur, quia commune eſt regnum utriuſque.

Idololatra] Ratio 4. Quia avaritia idololatria eſt, creaturam in creatoris locum ſurrogans; Idem etiam intelligi poteſt de aliis vitiis, *verſ.* 5.

Nemo] Ratio 5. Quia quicunque his vitiis dediti ſunt, cenſebuntur inter filios inobedientiæ, ſeu in DEUM rebelles, & graviſſimam iram DEI ſentient, quicquid contra ſeductores garriant, *verſ.* 6.

Verſ. 7. *Ne igitur eſtote conſortes eorum.*

Tanquam conſectarium infert Præceptum 5. Quo generaliter dehortatur à conſortio prædictorum vitiorum, & aliorum omnium quibus filii inobedientiæ ſe polluunt. Rationes præcepti ſunt octo: Ratio prima præceſſit. Ne fierent participes iræ in rebelles incumbentis, & ſuperventuræ.

Verſ. 8. *Eratis enim olim tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut Filii lucis incedite:*

Ratio 2. A mutato ipſorum ſtatu, Quia ante converſionem veſtram ad fidem, eratis mancipia ignorantiæ & flagitiorum, nunc verò in CHRISTO, ſapientiæ & ſanctitatis luce illuſtrati eſtis, ut lumen aliis præferatis (unde infertur præceptum idem affirmativè, ſcilicet, ut ambulent non ut filii tenebrarum, ſed ut filii lucis, obedientes verbo DEI, quod lucem ad vitam rectè inſtituendam exhibet) Idcirco ne conſortes ſitis contumacium.

Verſ. 9 (*Nam fructus Spiritus* ſitus eſt *in omni bonitate & juſtitia & veritate.*)

Ratio 3. Quia fructus SPIRITUS Sancti, per quem tranſlati eſtis à tenebris ad lucem, ſitus eſt in bonitate, juſtitiâ, & veritate: Ergo fructus

fructus hos debetis proferre, non verò consortes esse contumacium in fructibus carnis.

Vers. 10. *Probantes quid sit acceptum Domino.*

Ratio 4. Qua etiam præceptum explicat de ambulando in luce, Quia studentes ut filii lucis ambulare, poteritis experimento cognoscere & exploratum habere, quid sit Deo acceptum, quidnon. Idcirco ne sitis ambulando in tenebris consortes contumacium.

Vers. 11. *Et ne commercium habete cum operibus illis infructuosis tenebrarum: sed potius etiam arguite.*

Ratio 5. Qua etiam explicatur & repetitur præceptum. Quia ambulantes ut filii lucis, non tantùm non communicabitis aliorum peccatis, sed etiam exemplo sanctæ vitæ vestræ redarguetis aliorum peccata. Ne idcirco illorum consortes sitis, sed ab ipsorum moribus potiùs alienissimi.

Vers. 12. *Nam quæ occultè fiunt ab ipsis, turpe est vel dicere;*

Ratio præcepti 6. Quia opera tenebrarum quæ occultè perpetrant reliqui non conversi Ethnici, præ fœditate indigna sunt Christianis auribus. Ergo commercium habere cum ipsorum peccatis non debetis, sed potiùs redarguere ea, ut filii lucis.

Vers. 13. *Sed omnia, dum arguuntur, à luce manifestantur; lux enim illud est quod omnia facit manifesta.*

Ratio præcepti 7. Quia reprehensio occultorum peccatorum, quæ fit per vestram spectatam in luce vitam sanctam, impiorum conscientias pungit, & manifestum faciet quod opera ipsorum sint mala: hoc autem ad ipsorum conversionem magnopere faciet: sic enim adduci poterint in sui cognitionem.

Lux] Confirmat hanc rationem, & probat vitam sanctam esse lucem. Quia lucis proprietatem habet, quatenus manifestat impiis, quod ipsorum opera mala sint.

Vers. 14. *Quapropter dicit, Excitare qui dormis, & surge à mortuis, & illuminabit tibi Christus.*

Ratio 8. Confirmans priorem, Quia Spiritus Sancti vox in Scripturis, seu Prophetica & Apostolica doctrina, summatim sumpta hùc tendit, ut dormientes & mortui in peccatis excitentur ad resipiscentiam, & veniant ad Christum per fidem, ut luce gratiæ Christi

illuminentur & ſerventur: Ergo omnes filii lucis hanc doctrinam verbo & factis præferre aliis, & propagare debent ad converſionem aliorum, & ſimul etiam commercium peccatorum vitare.

Verſ. 15. *Videte igitur quomodo accuratè incedatis, non ut inſipientes, ſed ut ſapientes:*

Præceptum 6. Ad obſervandum ſuperius conducens. Ut adhibeant ſtudium ad accuratè incedendum, ſicut decet imbutos ſapientiâ DEI in Evangelio revelatâ, & ne de via deflectant decepti, ſicut qui ignari ſunt voluntatis divinæ.

Verſ. 16. *Redimentes occaſionem, quoniam dies mali ſunt.*

Præceptum 7. Eodem tendens. Ne ſinant tempus in otio & voluptatibus ſibi eripi, & infructuoſè perire, ſed ut cum jacturâ voluptatum, vel inertis otii, vel inutilis negotii, captent, & quaſi redimant occaſiones benè agendi; Rationem reddit, Quia tempora periculorum plena erant, propter malitiam hominum, qui ipſis (incertum quam citò) libertatem, bona, & vitam ipſam cum benè agendi occaſione omni, auferre poſſunt.

Verſ. 17. *Propterea ne eſtote imprudentes, ſed intelligentes quæ ſit voluntas Domini.*

Ex hac ratione infert concluſionem: Ergo (inquit) prudentes eſtote, & non inſipientes, obſervantes quid à vobis DEUS requirat ut præſtetis diligenter & ſine cunctatione, dum datur tempus.

Verſ. 18. *Et ne inebriamini vino, in quo luxus eſt, ſed implemini Spiritu:*

Præceptum 8. Vetans ne inebrientur vino vel potu quovis. Ratio præcepti eſt, Quia in hac ebrietate perditio eſt fortunarum, famæ, corporis, & animæ.

Implemini] Præceptum 9. Per antitheſin propoſitum ut impleantur potiùs, & ſe exhilarent ſalutari aqua SPIRITUS Sancti, id eſt, ut ſtudeant abundare in ſenſu lætitiæ, quæ eſt à DEI SPIRITU: in qua repletione non datur exceſſus.

Verſ. 19. *Loquentes inter vos mutuò per Pſalmos & hymnos & cantiones ſpirituales: cantantes & pſallentes in corde veſtro Domino:*

Ratio præcepti à fructibus melioribus, quos gignit ſpirituale gaudium, quales ſunt omnis generis ſpirituales cantus, præcipuè illi qui in

ſacris literis extant, quibus ſe mutuò ædificent, & ex corde ſeu ſpirituali affectu DEUM glorificent: Pſalmus eſt ſacra cantio in genere, præſertim quæ fit citharæ pulſu. Hymnus propriè DEI laudes continet. Ode, ſeu canticum nomen generale eſt.

Verſ. 20. *Gratias agentes ſemper de omnibus in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, Deo & Patri.*

Uſum & finem ſpecialem cantionum Chriſtianarum oſtendit, ut gratias ſemper agamus per IESUM CHRISTUM DEO, & Patri noſtro, de omnibus ſuis beneficiis, in quocunque ſtatu fuerimus.

Secunda Pars.

Verſ. 21. *Subjecti eſtote alii alii, cum timore Dei.*

Secunda pars Capitis, in qua ut deſcendat ad æconomica præcepta, præmittit hortationem de mutua ſubmiſſione in genere, ut ſervato ordine qui à DEO ponitur, omnes mutuas ſibi præſtent operas, & officia mutua; nam ubicunque regnat charitas, ibi mutua eſt ſervitus: Addit in timore DEI, quia ab hoc fonte fluere oportet hujus præcepti ſinceram ex animo obedientiam in gloriam DEI: ſolus enim timor CHRISTI noſtram ferociam domare poteſt, ne jugum recuſemus, & ſubigere arrogantiam, ne ſervire proximis nos pudeat.

Verſ. 22. *Uxores propriis viris ſubjectæ eſtote, ut Domino:*

Sequuntur præcepta æconomica. Primum eſt, Ut uxores ſubjiciant ſe ſuis viris, caſtè, ſincerè, ex animo, & in rebus licitis. Rationes præcepti ſunt quatuor.

Vt Domino Chriſto] Ratio prima, Quia CHRISTUS præcipit ut uxor ſubjiciatur marito ſuo, ſubjectionemque illam, ut obedientiam ſibi præſtitam interpretatur, & ſimiliter uxoris rebellionem adverſus maritum judicat rebellionem adverſus ſeipſum.

Verſ. 23. *Quoniam vir eſt caput uxoris, ut & Chriſtus eſt caput Eccleſiæ: & is eſt qui ſalutem dat corpori.*

Ratio 2. Quia vir dignitate ſeu authoritate ſuperior eſt, ſicut Caput eſt corpore ſuperius. Æquum ergo eſt ut Uxor ei ſubjiciatur.

Vt Chriſtus] Ratio 3. Quia in viri autoritate ſupra uxorem extare voluit DEUS ſimilitudinem autoritatis CHRISTI in Eccleſiam.

Et ipſe eſt] Ratio 4. Illuſtrata eâdem ſimilitudine, Sicut CHRISTUS eſt caput

eſt caput Eccleſiæ in bonum ipſius: ſic Vir eſt caput Uxoris in bonum Uxoris, quam defendere, alere, & conſolari debet in omnibus: Et ſicut Eccleſiæ prodeſt ut CHRISTO ſubjiciatur, ita Uxori prodeſt ut Marito ſubjiciatur.

Verſ. 24. *Itaque ſicut Eccleſia ſubjecta eſt Chriſto, ita & uxores ſuis viris* ſubjectæ ſunto *in omnibus.*

Ex his rationibus infert concluſionem: neceſſarium ſcilicet eſſe ut uxor Marito ſubjiciatur in omnibus, quæ ſubjectionem debitam DEO & CHRISTO non impediunt.

Verſ. 25. *Viri, diligite uxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſemetipſum expoſuit pro ea:*

Præceptum ſecundum, Datum viris de diligendis uxoribus ſuis; Rationes præcepti ſunt quinque.

Sicut] Ratio prima ab exemplo dilectionis CHRISTI erga Eccleſiam, quam dilectionem commendat Apoſtolus ex his quatuor indiciis: 1. eſt quod CHRISTUS ex dilectione tradiderit ſemetipſum pro Eccleſia jam perditâ.

Verſ. 26. *Ut eam ſanctificaret, poſtquam eam purgaſſet lavacro aquæ per verbum:*

Indicium 2. Quod dilexerit Eccleſiam, & tradiderit ſe pro ea in eum finem ut eam ſanctificaret, ſeu è profana & impura ſanctam redderet.

Lavacro] Indicium 3. Quod CHRISTUS efficaciter Eccleſiam mundet ſanguinis ſui, & promiſſionis ſuæ gratuitæ virtute, quam per ordinaria media baptiſmi, & verbi, nobis applicat, tanquam per inſtrumenta Spiritus ſui, ad fidem confirmandam & virtutem communicandam, ordinata.

Verſ. 27. *Ut ſiſteret eam ſibi glorioſam*, id eſt, *Eccleſiam non habentem maculam, aut rugam, aut quicquam ejuſmodi, ſed ut eſſet ſancta & inculpata.*

Indicium 4. Quod eo fine Eccleſiam dilexerit, ut tandem ſiſtat eam ſibi in cœlo glorioſam, ſine ullo veſtigio vel peccati vel miſeriæ, ſemper proſequuturus opus ſuum, donec effectum reddiderit.

Verſ. 28. *Ita debent viri diligere ſuas uxores, ut ſua ipſorum corpora; qui diligit ſuam uxorem, ſeipſum diligit.*

Ratio 2.

Ratio 2. Præcepti viris dati, de diligendis uxoribus ſuis. Quia uxores ſunt ſuorum virorum corpora, ſecundùm DEI legem illam. *Erunt duo in unam carnem.*

Qui diligit] Ratio 3. Quia qui diligit ſuam ipſius uxorem, diligit ſeipſum, & ſibi ipſi dilectionis officium præſtat, ſiquidem in viri commodum iſta dilectio uxoris propriæ, modis omnibus redundat.

Verſ. 29. *Nullus enim unquam ſuam ipſius carnem odio habuit, imo enutrit ac fovet eam, ſicut & Dominus Eccleſiam:*

Ratio 4. Quia tam eſt alienum à ſapienti & bono viro, uxorem propriam non diligere, quam carnem ſuam odiſſe, & rationi tam conſentaneum eſt uxorem alere & fovere, quam carnem propriam curare.

Sicut] Hanc rationem confirmat & illuſtrat exemplo CHRISTI, quod ſemper nobis ante oculos poſitum vult, tanquam perfectiſſimum dilectionis exemplar.

Verſ. 30. *Quoniam membra ſumus corporis ejus, ex carne ejus, & ex oſſibus ejus.*

Probat CHRISTUM diligere nos ut carnem ſuam, nec odiſſe poſſe, ſed ex dilectione quaſi conſtringi, ut nos nutriat & foveat: quia ſumus membra corporis ejus: caro ex carne ejus, & os ex oſſibus ejus, id eſt, tam ipſi conjuncti, quam Eva conjuncta fuit Adamo, nam quod Eva debebat Adamo in corpore, nos debemus CHRISTO in SPIRITUS noſtri regeneratione, & amplius multò. In Evæ formatione jacturam fecit Adam unius tantùm coſtæ: In Eccleſiæ reformatione jacturam fecit CHRISTUS vitæ ſuæ. Sola Evæ materia eſt ab Adamo: à CHRISTO verò eſt Eccleſiæ formatio naturalis, & reformatio Spiritualis reſpectu & corporis & animæ uniuſcujuſque membri.

Verſ. 31. *Propterea derelinquet homo Patrem ac Matrem; & agglutinabitur uxori ſuæ, & qui duo erant fient una caro.*

Ratio 5. Qua ſimul probat Eccleſiam debere CHRISTO originem ſuam; ſimul etiam probat, diligendas eſſe uxores à maritis, ex conjugii nimirum inſtitutione, quæ requirit ut propter conjunctionem Mariti & uxoris, relinquat vir patrem & matrem, & agglutinetur uxori ſuæ, & hi duo uniantur in unam carnem, per vinculum conjugii, per quod jam mutuum jus eſt & poteſtas utriuſque in ſe invicem; cujus inſtitutionis verba typicum habent ſenſum: nam DEUS, *Gen.* 2. 23. dicendo, Tu caro es ex carne

ex carne mea, & os ex ossibus meis, intendebat CHRISTI & Ecclesiæ unionem repræsentare, & docere nos esse os ex ossibus CHRISTI, & carnem ex carne CHRISTI, id est, arctissimè nos uniri CHRISTO, quia in Adami sermone ad Evam præfiguratum fuit, CHRISTUM (ut esset una caro nobiscum, & nos efficeret unam carnem cum seipso per conjugium spirituale) quasi derelicturum fuisse Patrem suum (sepositâ modo quodam gloriâ illâ quam habebat cum Patre, se exinaniendo cum in forma DEI esset, & formam servi accipiendo.) Similiter etiam præfiguratum est CHRISTUM, Matrem suam Mariam relicturum fuisse, ut moriendo sibi emeret Ecclesiam sponsam, cum qua esset una caro.

Vers. 32. *Mysterium hoc magnum est: loquor autem de Christo, & de Ecclesia.*

Hoc postremum respiciens Apostolus, magnum vocat mysterium, non conjuugium carnale, sed unionem CHRISTI cum Ecclesia: & ne quis secùs intelligeret dictum, expressis verbis significat se non de conjugio carnali Viri & Uxoris, dictum illud de mysterio intelligere, sed de spirituali CHRISTI & Ecclesiæ conjunctione, quæ Spiritus non carnis virtute, fide, non aliquo naturali nexu, constat.

Vers. 33. *Itaque & nos singuli ita facite, suam quisque uxorem ita diligat, ut seipsum: uxor autem videat, ut reverearur virum.*

Missso mysterio, redit ad præcepta de Mariti & Uxoris officiis, & ponit ultimo loco Præceptum tertium, In quo omnia officia virorum revocat ad dilectionem sinceram, qualis est dilectio qua Vir diligit seipsum, & hanc dilectionem urget; Ex altera parte omnia officia Uxorum revocat ad timorem seu reverentiam erga virum, ne eum offendat, sed ei in DOMINO placeat in omnibus.

Caput

Caput Sextum.

Pergit Præcepta dare de Officiis Christianæ Æconomicâ, & Communibus. Capitis partes sunt duæ: Prima continet quatuor præcepta de Officiis æconomicis, ad versum 10. *In altera est Conclusio Epistolæ, continens communia officia aliquot, ad finem.*

Vers. 1. *Liberi, auscultate in Domino parentibus vestris: id enim est justum.*

Præceptum primum Liberis datum, de honorandis Parentibus de observantia & obedientia præstanda erga Parentes in omnibus, quantum per DEI voluntatem fieri potest. Rationes præcepti sunt quatuor: Primâ, Quia omni, & jure Divino, & jure Naturæ justum est, ut liberi obediant Parentibus.

Vers. 2. *Honora Patrem tuum & Matrem tuam: (quod est præceptum primum cum promissione.)*

Ratio 2. Quia expressè in Decalogo exigitur liberorum obedientia, ut pars honoris Parentibus debiti, & in Lege præscripti.

Quod est] Ratio 3. Quia hoc Præceptum est primum, quod habet *speciem* promissionem *specialiter applicatam.*

Vers. 3. *Ut bene tibi sit, & sis longævus super terram.*

Ratio 4. Quia obedientia liberorum erga Parentes in bonum liberorum cedit, & in benedictionem specialem, per vitæ temporalis prorogationem: quæ promissio vel simpliciter impletur, vel per commutationem hujus beneficii in multo majus vitæ melioris.

Vers. 4. *Et* vos *patres, ne provocate ad iram liberos vestros, sed enutrite eos in doctrina & monitis Domini.*

Præceptum 2. De officio Parentum in liberos, ne vel ex altera parte, nimia in liberos suos severitate, abutantur patria sua potestate, (ne animos liberorum à se alienent) vel ne ex altera parte, nimiâ indulgentiâ juvenilem petulentiam in liberis suis foveant; sed ut studeant potius vitia eorum corrigere & bonos mores in DEI timore, eos docere.

Vers. 5. *Servi, auscultate iis qui vestri Domini sunt, secundùm*

carnem cum timore ac tremore, cum simplicitate cordis vestri, ut CHRISTO.

Præceptum 3. De officio servorum in Dominos: cujus partes sunt sex. 1. Ut obediant Dominis suis, agnoscentes suam externam servilem conditionem, à DEO esse, & quod non exempti sint à servitute politica per CHRISTUM, qui politias nec tollit nec mutat. 2. Ut meminerint Dominos suos non esse conscientiarum Dominos, sed carnis, seu externi hominis, & in rebus quæ hanc vitam attingunt. 3. Ut serviant in reverentia, & metu iræ ipsorum. 4. Ut sepositò dolo candidè & sincerè agant cum Dominis suis. 5. Ut propter CHRISTI mandatum illis serviant, atque ita in illis observandis CHRISTO serviant.

Vers. 6. *Non ad oculum servientes, ut qui hominibus placere studeant, sed ut servi Christi, facientes ex animo quæ vult Deus.*

Vers. 7. *Cum benevolentia servientes Domino, & non hominibus:* Sexta Præcepti pars, ut sine fraude adulatoria, res dominorum suorum procurent omnes, non minus cum Domini absunt, quam cum præsentes ipsos inspectant, & non tam in eum finem ut Dominis placeant, quam ut DEO placeant. Denique, Ut serviant, non ex φιλαυτία, vel metu mero, sed ex benevolentiâ ut DEO non hominibus servientes: Servit enim DEO, qui præcipienti DEO, ut serviat hero suo, obtemperat.

Vers. 8. *Ut qui illud sciatis, singulos, quicquid fecerint boni, hoc reportaturos à Domino, sive servus fuerit, sive liber.*

Præter argumenta quæ tacitè in prioribus comprehenduntur, ad præceptum confirmandum, addit spem mercedis reportandæ à DEO, qui liberaliter remunerat opera suorum servorum, sive sint in carne liberi, sive servi.

Vers. 9. *Et vos Domini, eadem facite erga illos, remissis minis: scientes vestrum etiam ipsorum Dominum esse in Cœlis, nec personæ respectum esse apud eum.*

Præceptum 4. De officio dominorum in servos, ut eadem virtutes sibi ex proportione applicantes, Christianum in modum exerceant herilem suam potestatem in servos: & in speciè, ut temperent sibi in minis ne tyrannicè imperitent.

Scientes] Rationes præcepti addit duas: 1. Quia Dominum habent supra se, qui potens est ad ulciscendum impotens ipsorum imperium: 2. Quia

9. Quia DEUS justus est, qui non acceptat personam Domini vel servi, sed causam & opus utriusque spectat secundùm æquitatem.

Secunda Pars.

Vers. 10 *Quod superest, fratres mei, corroboramini per Dominum, & forte ipsius robur:*

Altera pars Capitis, continens Epistolæ conclusionem; cujus quatuor sunt articuli: In primo hortatur ad constantiam in fide & vitæ sanctitate, & ad induendam armaturam spiritualem contra omnes hostes, cum quibus pugnandum est nobis, quamdiu vivimus, *Fratres* (inquit) *corroboramini in Domino.* Argumenta hortationis sunt tria: Argumentum primum, Quia communionem habetis cum Domino, in quo est potentia & robur; in quo si maneatis per fidem, ejusque gratia utamini, habebitis ipsum paratum in subsidium, cum potentiâ & efficaci operatione, ut audeatis, & valeatis vos fortiter opponere omnibus hostibus, & impedimentis. Corroboramini igitur in Domino.

Vers. 11. *Induite universam illam armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli.*

Arg. 2. Quia muniti estis omni genere armorum, quæ ad bellum requiruntur. Ad quæ induenda hortatur eos ut possint in pugna adversus Diaboli insultus & insidias stare.

Vers. 12. *Quoniam non est nobis lucta adversus sanguinem & carnem, sed adversus imperia, adversus potestates, adversus mundi dominos,* rectores *tenebrarum seculi hujus, adversus spirituales malitias* quæ sunt *in sublimi.*

Arg. 3. Quia non est nobis lucta simpliciter adversus homines, sive adversus nostram carnem, sive adversus homines solum, (quæ pugna videri posset tolerabilis) sed est pugna nobis adversus omnium horum malorum autorem, Diabolum, totumque exercitum impurorum spirituum, qui non sunt imbecilles & gregarii milites, sed omnes sunt principatus & potestates, seu Spiritus qui dominantur in mundanos: & regunt impios (qui tenebræ hic & alibi dicuntur) eosque excitant adversus nos: quique ut potentissimi sunt & astutissimi, sic & pravissimi: Et denique spirituales sunt; quos oculis discernere non possumus, & in toto aperto hoc aere volitant, ut possint quando volunt nos aggredi incautos, nisi vigilemus.

Verſ. 13. *Propterea aſſumite univerſam illam armaturam Dei, ut poſſitis reſiſtere tempore adverſo, & omnibus confectis ſtare.*

Hinc repetit hortationem, ut armaturam DEI totam induant, ut & in die malo, ſeu die teſtationis, & in die victoriæ, poſſint ſtare, expectantes novas hoſtis impreſſiones, & tandem expugnatis hoſtibus, triumphare.

Verſ. 14. *State igitur lumbis circuncinctis veritate, & induti thorace juſtitiæ.*

Similitudine ſumpta à militia corporali, ſubſidia nominat adverſus diabolum, quæ armaturæ corporali reſpondent, ad defenſionem, & ad depellendum hoſtem accomodatæ; & in hunc finem ſtare jubet unumquemque, id eſt, in vocatione ſua generali, & ſpeciali, ſe continere, & vigilare adverſus hoſtem. Partes autem armaturæ ad defenſionem veritatis, ſunt ſeptem.

Lumbis] Prima, eſt conſtantia in doctrinâ veritatis, quam *balteo* comparat, qui laxiores corporis partes continet ne diffluant: nam cognitio ne vacillemus ob infirmitatem, nos corroborat.

Induti] Pars 2. Armaturæ eſt *Thorax juſtitiæ*, quo nomine intelligimus juſtitiam CHRISTI nobis applicatam, cui ſemper adnaſcitur ſanctæ vitæ, bonæquæ conſcientiæ ſtudium; quod munit quaſi pectus noſtrum adverſus impetus adverſarii in fidem noſtram, eamque ſinceram eſſe demonſtrat.

Verſ. 15. *Calceatis pedibus præparatione Euangelii pacis.*

Pars 3. Eſt animi promptitudo ad Euangelium confitendum & promovendum, pro vocatione noſtra, contra omnia impedimenta, & difficultates: hoc eſt, *calceari pedes præparatione euangelii.*

Verſ. 16 *Inſuper aſſumpto ſcuto fidei, quo poſſitis omnia jacula mali illius ignita extinguere:*

Pars 4. Eſt *ſcutum fidei*, ſeu fiducia in CHRISTUM, quâ tanquam ſcuto excipiuntur, & refelluntur omnes venenatæ tentationes diaboli, quas ut tela vibrat in nos hoſtis ille.

Verſ. 17. *Galeam etiam ſalutarem accipite, & gladium ſpirtualem, hoc eſt verbum Dei:*

Pars 5. Eſt *Galea ſalutis*, ſeu ſpes certa de ſalute futurâ, quâ muniti & de victoria certi redditi, in pugna confidentius perſeverare poterimus.

Gladium]

Gladius] Pars 6. *Gladius Spiritus*, ſeu verbum DEI, quo diſtricto & vibrato DIABOLUM ipſum depellere & in fugam vertere poſſimus.

Verſ. 18. *Omni prece & ſupplicatione, precantes omni tempore per Spiritum, & illi ipſi rei invigilantes cum omni perſeverantia & ſupplicatione pro omnibus ſanctis:*

Pars 7. Eſt *Precatio* quâ Chriſtianus miles converſus ad Imperatorem ſuum CHRISTUM, auxilium ejus implorat, non ſemel ſed omni tempore, quo neceſſitas urget, non frigidè in labiis, ſed in Spiritu ardenti: non languidè, quaſi hoſtem non metuens, ſed ſummo ſtudio in hoc officio vigilans, non tantum pro ſe, ſed etiam pro totâ Eccleſiâ, ſeu toto DEI exercitu, & pro ſingulis ſanctis, pro ut ipſorum neceſſitas ipſi innoteſcit.

Verſ. 19. *Et pro me, ut mihi detur ſermo ad apertionem oris mei cum libertate, ut notum faciam myſterium Euangelii:*

Artic. 2. Concluſionis eſt, Hortatio ut precentur pro Apoſtolo, ut DEUS det ei plenè, planè & intrepidè confiteri & prædicare Euangelium.

Verſ. 20. *Cujus cauſa legatione fungor in catena ut*, inquam, *de eo libere loquar, ſicut oportet me loqui.*

Rationes hortationis ſunt tres. Ratio prima, Quia hujus cauſa ego Apoſtolus legatus ſum cum autoritate, ut Euangelium patefaciam.

In vinculis] Ratio 2. Quia in vinculis detineor propter Teſtimonium datum, in quo vobis comprecantibus confirmari me à DEO neceſſe eſt. *Ut oportet*] Ratio 3. Quia decet me Apoſtolum Euangelium cum parreſia, & libera agendi ratione prædicare.

Verſ. 21. *Ut autem ſciatis & vos res meas, & quid agam, omnia vobis nota faciet Tychicus, charus frater, & fidus Miniſter in DOMINO:*

Verſ. 22 *Quem miſi ad vos ob id ipſum ut cognoſcatis res noſtras, & conſoletur corda veſtra.*

Artic. 3. Eſt de miſſione Tychici ad ipſos, cujus rationem reddit, à fine, nempe, ut ſic Epheſii cognoſcerent de Apoſtoli rebus, & conſolationem caperent, propter DEI cum ipſo in vinculis præſentiam, atque ita confirmarentur in fide.

Verſ. 23. *Pax ſit vobis fratribus & charitas cum fide à Deo Patre & Domino Ieſu Chriſto.*

Verſ.

Verſ. 24. *Gratia ſit cum omnibus diligentibus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ad immortalitatem, Amen.*

Artic. 4. Eſt benedictio Apoſtolica in qua ſub voti formâ pronunciat pacem in fratres fideles, & charitatem cum fide, à DEO & CHRISTO amplius in eos effundendam & communicandam.

Deinde gratiam pronunciat in omnes qui ſincero affectu diligunt CHRISTUM: quæ gratia fons eſt fidei illius quæ operatur per charitatem, & per quam pacem habemus cum DEO in æternum.

EXPOSITIO ANALYTICA *EPISTOLÆ* PAULI *AD* PHILIPPENSES.

Summarium.

PHilippi, Vrbs Macedoniæ, in qua ut fundaret Eccleſiam Apoſtolus, & fecit inſignia & paſſus eſt, ut Act. 16. *patet.*

Occaſio ſcribendæ Epiſtolæ hæc fuit; Miſerant Philippenſes Paſtorem ſuum Epaphroditum ad Apoſtolum cum pecunia, ad ejus egeſtatem ſublevandam, dum Romæ in vinculis detineretur: Hac arreptâ occaſione ſcribit hanc Epiſtolam Apoſtolus, ut confirmaret eos in fide & pietate: Primò corda ipſorum muniendo contra ſcandalum crucis, ſeu vinculorum ſuorum, & ad Conſtantiam hortando, Capite primo. *Secundò, hortando ad Concordiam inter ſe, reliquaſque virtutes quæ huc ſpectabant,* Capite ſecundo. *Tertio, hortando*

tando ad acquiescendum cum gaudio in Christi gratia & virtute, tanquam ad sanctimoniam & salutem abundè sufficiente; utque caveant sibi à Pseudapostolis, & imitentur Apostolorum, & sanctorum Ministrorum Christi exemplar, Capite tertio. *Denique, Post præcepta data de Christianis virtutibus, gratitudinem suam, pro ipsorum erga se liberalitate, ostendendo*, Cap. 4.

Caput Primum.

Præter Epistolæ præfationem, quæ versu 1. *& 2. continetur. Capitis tres sunt partes: Prima est confirmatio Philippensium in fide, in qua etiam Apostolus certos eos reddit de sua erga ipsos dilectione, ad* vers. 12. *Altera est remotio scandali, ne offenderentur Philippenses afflictionibus quibus ipse exercebatur, ad* vers. 27. *Tertia est hortatio ad pergendum in cursu pietatis pede inoffenso, ad finem.*

Vers. 1. *PAulus & Timotheus servi Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, una cum episcopis ac diaconis.*

Præfatio continetur directione Epistolæ, & salutatione Philippensium. Directio Epistolæ est à Paulo & Timotheo discipulo, tanquam teste Apostolicæ diligentiæ, in hac sua ad Ecclesiam Philippensium paræsi, ejusque Episcopos & Diaconos, id est, Pastores, & alios rerum Ecclesiasticarum Moderatores, qui Pastoribus adjuncti erant, ad vitæ & morum, aliarumque necessitatum Ecclesiæ, curationem.

Vers. 2. *Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.*

Salutatio continet Apostolicam benedictionem, quâ optat illis Gratiam & Pacem à DEO per CHRISTUM, sicut optare solebat aliis Ecclesiis ad quas scribebat. Nota erat satis huic Ecclesiæ autoritas Apostoli: æstimatione enim & gratia apud Philippenses plurimùm valebat; breviorem ideirco esse in autoritate sua apud eos confirmanda, & benevolentia ipsorum erga se comparanda, consentaneum erat.

Vers. 3. *Gratias ago Deo meo cum summa memoria vestri,*

Prima pars Capitis, in qua confirmat Philippenses in fide Euangelii, & de sua dilectione erga eos, argumentis septem. Propositio confirmanda est, Debetis

eſt, Debetis corroborari, ſeu confirmari in fide: Argumentum primum; Status veſter in gratia DEI dignus eſt, pro quo DEO jugiter gratias agam, quoties veſtri meminerim. Ergo in fide corroborari debetis.

Verſ. 4. *(Semper in omni precatione mea pro omnibus vobis cum gaudio preces faciens)*

Arg. 2. Adeo perſuaſum mihi eſt de ſalute veſtra, ut non niſi cum gaudio poſſim pro vobis precari. Ergo.

Verſ. 5. *Super veſtri in Euangelio participatione, à primo die uſque ad hoc tempus:*

Arg. 3. Poſtquam vocati eſtis ad ſocietatem Euangelii conſtanter geſſiſtis vos: ſicut Fideles & Sanctos decebat, ut mihi ſemper ſuaviſſima fuerit communio veſtra & ſocietas in Euangelio. Ergo.

Verſ. 6. *Perſuaſum habens hoc ipſum, fore ut qui cœpit in vobis opus bonum, perficiat uſque ad diem Ieſu Chriſti:*

Arg. 4. Perſuaſum habeo, DEUM opus ſpecialis gratiæ inchoaſſe in vobis, & non deſerturum opus illud ſuum in vobis, donec illud abſolverit in veſtra perſeverantia, & abſolutum oſtenderit in adventu CHRISTI: Ergo corroborari debetis in fide.

Verſ. 7. *Sicut juſtum eſt ut ego id ſentiam de omnibus vobis, propterea quòd animo teneam vos, & in vinculis meis & in defenſione & confirmatione Euangelii, vos* inquam, *omnes unà mecum fuiſſe gratiæ meæ participes:*

Arg. 5 Confirmans ſuperius. Æquum eſt ut ita de vobis ſentiam, quippe qui ex certis indiciis compertum habeam, vos verè fideles, & viva CHRISTI membra eſſe? Cujus rei ſignum eſt, quod animo & opere participes fueritis, factæ mihi gratiæ, (id eſt, paſſionum mearum, quas per DEI gratiam ſuſtinui pro Euangelio, quando in vinculis jacebam) & participes etiam laborum meorum, quos in defendendo & propagando Euangelio exantlavi: Ergo corroborari in fide debetis.

Verſ. 8. *Teſtis enim mihi eſt Deus quàm propenſè amem vos omnes in viſceribus Ieſu Chriſti.*

Arg. 6. Teſtis eſt DEUS, qui animum meum vobis agglutinavit, quantopere in viſceribus CHRISTI, ſeu Chriſtianæ dilectionis affectu intimo, vos

mo, vos diligam, vestrâque societate frui cupiam: Confirmari igitur in fide, & de mea erga vos dilectione debetis.

Vers. 9. *Et hoc precor, ut charitas vestra adhuc magis ac magis redundet in cognitione, & omni sensu:*

Arg. 7. Sicut agnosco in vobis non mediocrem fidem & charitatem, sensumque rerum divinarum experientiâ confirmatum, sic sub spe futuri incrementi oro, ut abundet magis magisque charitas vestra ex abundantiori cognitione & sensu dilectionis DEI erga vos in CHRISTO: Ergo nisi meam, de vobis spem, & pro vobis, orationem assiduam minoris faciatis quam par est, in fide corroborari debetis.

Vers. 10. *Ut dignoscatis quæ discrepant, ut sitis sinceri, & inoffenso cursu pergatis ad diem usque Christi:*

Vers. 11. *Pleni fructibus justitiæ, qui* insunt vobis *per Jesum Christum, ad gloriam & laudem Dei.*

Fines ostendit hujus precationis suæ quatuor, & simul tot alios precationis suæ articulos addit: 1. Ut valeant discrepantia explorare, id est, discernere verum à falso in doctrina, & bonum à malo in vita instituenda: & id quod excellentius est eligere: 2. Ut sint sinceri sine mistura humanarum traditionum in cultu & corde, simul etiam, in vita & moribus puri: 3. Ut & inoffenso pede, & sine offendiculo aliis posito, ambulent & profectus faciant in fide in occursum Domini: 4. Ut repleantur fructibus justitiæ, qui oriuntur ex fide in CHRISTUM, & in gloriam DEI tendunt.

Secunda Pars.

Vers. 12. *Velim autem vos scire, fratres, quæ mihi acciderunt, magis ad profectum Euangelii eventisse:*

Secunda pars Capitis, in qua removet scandalum, quod objici ipsis forte posset ab afflictionibus suis, in quibus pro Euangelio versabatur; idque præstat propositis Arg. 9. Quæ probant non debere Philippenses Apostoli afflictionibus offendi.

Argum. 1. generalius: Afflictiones meæ evenerunt ad profectum Euangelii, & non ad ejus impedimentum: Ergo iis non debetis offendi.

Vers. 13. *Adeo ut vincula mea in Christo celebria sint in toto prætorio, ac reliquis omnibus locis:*

Arg. 2. ſpecialius. Cauſa Euangelii pro qua paſſus ſum eſt celebrior facta, & in aula Neronis, & in aliis locis, ex afflictionibus meis. Ergo iis non debetis offendi, ſed ex mea in vinculis Conſtantia corroborati potiùs.

Verſ. 14. *Et plerique ex fratribus in Domino, freti vinculis meis, magis audeant impavidè ſermonem loqui.*

Arg. 3. Plures ex fratribus animati ſunt ad Euangelium liberiùs profitendum & prædicandum. Ergo non debetis cruce mea offendi, ſed aliorum exemplo edocti, confirmari potiùs in fide.

Verſ. 15. *Ac noanulli quidem per invidiam & contentionem, nonnulli verò etiam propenſa voluntate Chriſtum prædicant.*

Verſ. 16. *Alii quidem,* inquam, *per contentionem Chriſtum annuntiant non purè, exiſtimantes ſeſe afflictionem addere vinculis meis:*

Verſ. 17. *Alii rurſus ex charitate, ſcientes me ad defenſionem Euangelii conſtitutum eſſe.*

Arg. 4. Occupatione objectionis propoſitum. Etiamſi verum ſit aliquos invidere meæ gloriæ, ex conſtantia in vinculis reportatæ, quales ſunt Judæi Pſeudapoſtoli aliquot, qui litem mihi movere ſolent de legalibus ſuis Ceremoniis, & prædicant CHRISTI Euangelium fermento ſuo admixtum, partim ut mihi moleſtiam, & invidiam creent, ab auditoribus ſuis, partim ne ego in quovis ſupra ipſos eminere videar, partim denique ut his rationibus afflictionem addant vinculis meis: Alii tamen ſunt qui bono animo CHRISTUM prædicant, & meam cauſam ex dilectione ſuſtinere nituntur, ſcientes me à CHRISTO in defenſionem Euangelii conſtitutum eſſe Apoſtolum, & jam vinculorum gloriâ ornatum. Ergo ob catenam meam non debetis erubeſcere, nec cruce meâ offendi.

Verſ. 18. *Quid igitur? attamen quovis modo, ſive in ſpeciem, ſive ſincerè, Chriſtus annuntiatur: de hoc quoque gaudeo, atque etiam gaudebo:*

Arg. 5. Ego ſuſque deque habeo quo fine Æmuli mei Euangelium prædicent; de hoc gaudeo, quod CHRISTI nomen ex meis vinculis, & ex prædicatione aliorum, quali quali, inclaruerit. Ergo etiam & vos mecum lætari debetis, nec vinculis meis offendi.

Verſ. 19 *Novi enim fore, ut hoc mihi cedat ſaluti per veſtras preces, & ſubminiſtrationem Spiritus Ieſu Chriſti,*

Arg. 6.

Arg. 6. Tantùm abeſt, ut ego hac afflictione animo dejiciar, ût contra perſuaſum habeam fore, ut hæc quoque afflictio mihi ad ſalutem cedat, utque etiam interventu precum veſtrarum Spiritus CHRISTI copiosiùs indies mihi ſuppeditetur. Ergo nihil eſt quod meis vinculis offendamini.

Verſ. 20. *Secundùm intentam expectationem & ſpem meam, quod nulla in re pudefiam, ſed cum omni libertate, ut ſemper*, ita *nunc quoque magnificabitur Chriſtus in corpore meo, ſive per vitam ſive per mortem.*

Hanc perſuaſionem explicat ſpecialiùs, & addit Arg. 7. Exerto Capite ſperans expecto, fore, ut non tantùm nunquam pudefiam, tanquam deſtitutus auxilio CHRISTI, ſed etiam fore, ut libera prædicatione, & confeſſione Euangelii glorificetur CHRISTUS in me, ſive vitam produxero, ſive Martyrio eam finiero: Ergo non debetis offendi meis afflictionibus.

Verſ. 21. *Mihi enim eſt Chriſtus, & in vita & in morte lucrum.*

Arg. 8. Paratus ſum ad moriendum pro CHRISTO, & perinde habeo ſive vivam ſive moriar, ſive affligar, ſive non, modò CHRISTUS glorificetur: ſiquidem CHRISTUS mihi pro lucro eſt, ſi diutius vixero, quia vivus CHRISTUM prædicaturus ſum, & in lucro eſt CHRISTUS etiamſi brevi moriar, quia tum CHRISTUM aditurus ſum, & cum eo perpetuò manſurus. Ergo & vos, nihil ſpectantes præter id quod in gloriam CHRISTI cedat, mea catenâ non debetis offendi.

Verſ. 22. *Utrum verò vivere in carne mihi operæpretium ſit, & quid eligam, ignoro.*

Hoc argumentum confirmat ex eo quod difficilis eſſet futura electio, ſi optio ipſi daretur vivendi vel moriendi; nam ad vivendum nihil alliciebat, præter fructum operis ſui in Miniſterio: ad moriendum vero, alliciebat deſiderium potiundi CHRISTO, ita ut non facilè ſtatuere potuerit, utrum ex his eligeret. Unde perſpicuum erat Apoſtolum ſuis vinculis non moveri, quamdiu in CHRISTI gloriam cedere poſſent.

Verſ. 23 *Coarctor enim utrinque, deſiderans migrare, & eſſe cum Chriſto nam id longè optimum eſt:*

Verſ. 24. *Sed permanere in carne, magis neceſſarium eſt propter vos,*

Idem amplius illuſtrat, oſtendens ſe coarctari maxime, ab altera parte deſiderio fruendi CHRISTO; quo nihil optabiliùs eſſe poterat, ſi ſuum emolumentum reſpiceret, ex altera verò parte in Eccleſiæ utilitatem ceſſurum videbat, ſi vita animalis ipſi prorogaretur. Manifeſtum igitur erat mortem etiam gratam futuram, non afflictionem tantum pro CHRISTO.

Verſ. 25. *Et hoc confiſus, novi me manſurum eſſe, & una permanſurum cum vobis omnibus, ad veſtrum profectum & gaudium Fidei.*

Verſ. 26. *Ut abundet gloriatio veſtra in Chriſto Ieſu de me, mea rurſus apud vos præſentia.*

Arg 9. Ad amoliendum ſcandalum crucis ipſi incumbentis, in ſuper addit, Etiamſi paratus ſim ad moriendum, ex revelatione tamen novi me nondum eſſe moriturum, ſed manſurum in vivis, ad promovendam veſtram ſalutem, & fidei veſtræ gaudium, & quod ſim ad vos rediturus, & vobiſcum verſaturus, ut gloriatio veſtra in CHRISTO abundet, ex obſervata & ſpectata CHRISTI potentiâ in mei liberatione, & reditu. Ergo meis vinculis offendi non debetis, ſed in fide confirmari potius.

Tertia Pars.

Verſ. 27. *Tantùm ut dignum eſt Euangelio Chriſti, vos geritis, ut ſive venero & videro vos, ſive abſens fuero, audiam de rebus veſtris, vos perſtare in uno Spiritu, uno pariter animo decertantes per fidem Euangelii.*

Tertia pars Capitis, continens hortationem ad conſtantiam in Fide, Ut unanimes perſtent in profeſſione Euangelii, decertantes per fidem, adverſùs omnes adverſarios. Argumenta hortationis quæ probant conſtanter eſſe perſeverandum in fidei profeſſione ſunt novem.

Tantum] Argumentum primum, Hoc unicum requiro à vobis, ut incedatis dignè Euangelio, id eſt, ut veſtram converſationem ad normam Doctrinæ Euangelicæ componatis, veſtrum officium tantùm reſpicientes, de reliquo vero ſecuri. Ergo quicquid vobis accidere poterit, pergendum conſtanter in Fide Euangelii.

Dignè] Arg. 2. Dignitas Euangelii CHRISTI, & veſtrum jus in civitatem

in civitatem Sanctorum id poſtulat à vobis? Perſeverandum ergo conſtanter.

Vt ſive] Arg. 3. Ex veſtra fortitudine & conſtantia in fide conſolationem accepturus ſum, ſive abſens ſive præſens: Conſtanter ergo vobis pergendum.

Verſ. 28. *Nec ulla in re territos ab iis qui ſe opponunt: quod illis quidem eſt exitii indicium, vobis autem ſalutis: idque à Deo:*

Arg. 4. Nulla cauſa eſt, propter quam terreamini adverſariorum minis vel potentia: Pergendum igitur fortiter.

Quod illis] Arg. 5. Imminentis omnibus veſtris perſecutoribus perditionis præſagium eſt, quod hoſtili ſint adverſùs veſtram Eccleſiam animo: Ergo ſine metu perſeverandum eſt vobis.

Vobis] Arg 6. Conſtans veſtra defenſio Euangelii adverſùs oppugnatores, indicium eſt & ſignum firmiſſimum victoriæ & ſalutis à Deo, vobis Euangelii defenſoribus concedendæ: Confidenter igitur perſeverandum.

A Deo] Arg. 7. A Deo procedit ex ſpeciali conſilio ad ſalutem veſtram qui defenditis Euangelium, quod cum adverſariis commitamini: Conſtanter ergo pergendum eſt vobis.

Verſ. 29. *Quia vobis datum eſt in Chriſti negotio, non ſolùm in eum credere, ſed etiam pro eo affligi:*

Arg. 8. Datum eſt donum ſingulare vobis, præ multis aliis fidelibus, idque propter Christi meritum, ut non tantùm credatis in Christum, ſed etiam jam paſſi, vel poſtea paſſuri, ſitis pro fide Christi.

Verſ. 30. *Idem certamen ſuſtinendo quale vidiſtis in me, & nunc auditis de me.*

Arg. 9. Habetis me ſocium & commilitonem in afflictionibus veſtris, qui, ut noſtis, & Philippis, & alibi ſæpiùs, multa paſſus ſum, & nunc Romæ patior vincula: Ergo vobis ſine metu pergendum in fide, & profeſſione Euangelii.

Caput

Caput Secundum.

PHilippenſes armatos contra hoſtes, hortatur Apoſtolus ad concordiam cum fratribus.

Capitis duæ ſunt partes: Prima continet hortationem ad mutuum concordiam, ad verſ. 19. *Altera continet ipſorum conſolationem. Ad Concordiam ſuadendum Argumenta affert,* 25. *Quæ omnia probant concordiam in fide, charitate, & ſtudio bonorum operum colendam.*

Verſ. 1. *SIqua igitur conſolatio* eſt *in Chriſto, ſi quod ſolatium charitatis, ſi qua communio Spiritus, ſi quæ viſcera ac miſerationes,*

Argumentum primum valdè patheticum eſt, Cujus ſenſus eſt, Ego vos obnixè rogo, ut concordiam inter vos colatis, per veſtra officia, & omnia chariſſima, vos obteſtans: Ergo, Si vel Apoſtolica exhortatio apud vos locum ullum habeat, vel ſi ullam experti eſtis conſolationem in CHRISTO, Si mihi vincto ſolatium aliquod à vobis expectari poteſt, Si vobis mecum aliqua eſt Spiritus communio: Si vultis aliquam miſericordiam erga me oſtendere, Concordia inter vos mutua colenda eſt.

Verſ. 2. *Explete meum gaudium, ut itidem ſitis affecti, eandem charitatem habentes, unanimes, & ſententiæ uni.*

Arg. 2. Gaudium mihi jam variis modis creaſtis, quod ſupereſt, ſi concordiam coluerit is, gaudium meum complebitis: Ergo ſtudendum ut eadem credatis, & eadem velitis, ſeu ut unanimes in charitate idem ſapiatis, pariterque ſitis affecti, animis & cordibus inter vos uniti: Atque hic expreſſè habetur hortatio.

Verſ. 3. *Nihil* gerite *per contentionem, aut per inanem gloriam, ſed ex modeſtia alium quiſque ſe præſtantiorem exiſtimet.*

Subjungit quatuor adminicula, quæ hortationis ſuæ obedientiam reddant faciliorem, quæque pro membris hortationis numerari, ſimul & pro argumentis ad Theſin probandam, inſervire poſſunt.

Adminiculum primum, & primum membrum hortationis, Ut vitent contentionem & inanem gloriam, quibus ſi quis indulgeat concordiam ſtatim rumpet. Hinc Arg. 3. Si contentioni, & inani gloriæ renunciaveritis,

ritis, concordiam coletis: Ergo niſi velitis hæc vitia profiteri, Concordia vobis colenda eſt.

Sed ex] Adminiculum 2. & membrum hortationis ſecundum, Ut ſtudeant in humilitate animi alios ſibiipſis ex animo præferre, tanquam meliores: quæ quidem cogitatio cum veritate, & ſine deceptione conſiſtere poteſt, quia noſtra hæc de aliis noſtris fratribus ſententia, non requirit abſolutum judicium, ſed contenta eſt partim ſuſpenſo, partim negativo judicio, quo vel dicitur, forte comparatis comparandis ille me melior eſt, vel quantum de me & illo mihi cognitum eſt, non illi me præfero; ſed illum mihi, nempe quia ignoro occulta cordis illius, ſed mei cordis perverſitatem video. Hinc Arg. 4. Si ex animi humilitate alios vobis præcellere exiſtimaretis Concordiam colere poſſetis. Ergo niſi ſuperbiam veſtram profiteri velletis, Concordia vobis colenda eſt: nam non æſtimatur hominis præſtantia ex donorum menſura, ſed ex fidelitatis, ſinceritatis, & probitatis menſura.

Verſ. 4. *Ne ſua quiſque ſpectet, ſed unuſquiſque etiam quæ ſunt aliorum.*

Adminiculum 3. & tertium membrum hortationis, tendens ad humilitatem ſimul, & concordiam fovendam, Ut unuſquiſque conſideret, non ſuas virtutes tantùm, nec quæ ad commoditatem ſuam ſpectant tantùm, ſed etiam aliorum virtutes, & quæ ad uniuſcujuſque utilitatem ſpectant; ſic enim alios pluris, noſmet vero minoris æſtimaremus, & minus iniqui in omnibus futuri eſſemus: Hinc Arg. 5. Si aliorum virtutes & commoda ſicut veſtra ſpectaretis, concordiam facilè coleretis: Ergo niſi iniqui eſſe, & haberi ſtatuatis, Concordia vobis colenda eſt.

Verſ. 5. *Itaque is ſit affectus in vobis qui fuit & in Chriſto Jeſu.*

Adminiculum 4. & membrum quartum hortationis eſt exemplum CHRISTI, quod imitandum ipſis proponitur, ut humilitatem diſcant, & ſimul veram charitatem ad concordiam exerceant, Hic primùm in genere requirit ut idem ſit affectus in iis, qui fuit in CHRISTO, Hinc Arg. 6. Tenemini ſic animo affici erga vos invicem, ſicut CHRISTUS eſt affectus erga nos, ipſius modeſtiam & morum ſuavitatem imitantes. Ergo debetis concordiæ inter vos impenſè ſtudere.

Verſ. 6. *Qui quum eſſet in forma Dei, non duxit rapinam, parem eſſe cum DEO.*

Arg. 7.

Arg. 7. ſpecialiùs attingit exempli in CHRISTO propoſiti imitationem, *verſ.* 6. & 7. in hunc ſenſum, CHRISTUS licet PATRI æqualis, humiliavit ſe tamen ad mortem crucis, ut Pacem & Concordiam inter PATREM & nos conciliaret. Ergo multò magis debetis Concordiæ inter vos colendæ cauſa, voſmet humiliare. Deſcribitur autem CHRISTI excellentia hoc verſu: Humiliatio verò ipſius, duobus ſequentibus.

In forma Dei] CHRISTI excellentia in ſe ante aſſumptam carnem in his 5. deſcribitur: 1. Quod ſit perſona ſubſiſtens: 2. In forma DEI, *id eſt*, quod habeat eſſentiam DEI, naturalibus proprietatibus Deitatis imbutam, ſeu quod ſit verus DEUS. 3. Quod ſit imago Patris ſubſtantialis. 4. Quod ſit Patri æqualis per omnia; quia eandem habet cum Patre Deitatem: 5. Quod perfectè ſciat ſe nullam Patri injuriam facere, dum æqualem ſe Patri affirmat, & nullam ei injuriam facturum fuiſſe, ſi non poſito decreto de ipſius humiliatione, voluiſſet in gloria ſuæ Deitatis coram mundo ſe oſtendere; hæc eſt CHRISTI excellentia.

Verſ. 7. *Sed ipſe ſe exinanivit, forma ſervi accepta ſimilis hominibus factus:*

Verſ. 8. *Et habitu compertus ut homo, ipſe ſe ſubmiſit, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.*

Sequitur CHRISTI voluntaria humiliatio, quæ *exinanitio ſui ipſius* dicitur, non quod deſierit eſſe in ſe, quod erat, ſed quod gloriæ & majeſtatis ſuæ manifeſtationem ſepoſuerit, & abdiderit in forma ſervi, quaſi nullam habuiſſet, vel quaſi ita abjeciſſet, ut nec à mundo, imò nec ab oculatis ſuis ſervis, niſi per rimas verborum & operum conſpici poſſet, quantum æconomia operis redemptionis poſtulabat.

Gradus ſeu partes hujus voluntariæ humiliationis, ſeu exinanitionis ſunt quinque, Primus gradus in eo conſiſtit, quod ſumpſerit, ſeu aſſumpſerit formam ſervi, ſeu veram naturam humanam, (qualis in ſervis viliſſimis, ſeu infimæ ſortis hominibus reperitur) naturamque humanam perſonali unione ſibi univerit: hic ſe demiſit à cœlo ad terram. Secundus gradus in eo conſiſtit, Quod in humana natura demiſerit ſe infra ſtatum liberorum hominum, ad conditionem externam inter homines abjectiſſimam, id eſt, ſervilem: aſſumpſit enim formam ſervi.

Similis] Declarat veritatem incarnationis, quod factus ſit ſimilis nobis, ſicut unus ex nobis, in naturæ humanæ partibus eſſentialibus, corpore

pore & anima; similis in proprietatibus naturæ humanæ naturalibus, & affectibus omnibus; similis in infirmitatibus communibus, quæ speciem humanam sequuntur: Denique quod sit nobis in omnibus similis, excepto peccato.

Habitu inventus] Confirmat incarnationis veritatem, quod habitu compertus sit ut homo, nam omnes qui cum eo versati sunt, boni pariter & mali, omnibus modis quibus quivis homo comperitur homo, observarunt & comperierunt eum esse hominem verum, & certò cognoverunt, ex vera corporis humani forma & substantia, ex veris humanæ vitæ actionibus, verisque verè hominis proprietatibus, omnique habitu in quo invenitur ullus homo.

Ipse se submisit] Tertius gradus humiliationis in eo est, quod cum jam homo factus esset, nec nisi ex pacto voluntario ad manendum in terra, vel jugum legis (meris hominibus impositum) subeundum obligatus fuerit, (quippe non merus homo, licet verus homo, sed DEUS in carne, cujus caro erat caro DEI, & idcirco DOMINUS legis, non sub lex erat) se tamen *ipse submisit*, seu ex voluntaria æconomia, se Patre minorem in humiliationis statu fecit. (nam naturæ divinæ respectu, quæ eadem est Patris & filii, minor esse non potuit) jugumque legis, meris hominibus destinatæ, in se recepit, nec id solum, sed etiam absolute se submisit, ut faceret omnia quæ Pater imperaret ad hominum redemptionem perficiendam.

Factus obediens usque] Quartus gradus in eo consistit. Quod susceptum jugum tota vita patienter gesserit, in omnibus mandata Patris exequens, *usque ad mortem*, seu depositionem vitæ humanæ, pro ovibus suis, ex mandato Patris.

Crucis] Quintus gradus in eo est, quod ad violentam, maledictam, ignominiosissimam mortem crucis obediens fuerit.

Vers. 9. *Quapropter etiam Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, ac donavit ei nomen quod est supra omne nomen*:

Vers. 10. *Ut ad nomen Iesu omne genu se flectat, cælestium ac terrestrium, & subterraneorum*:

Vers. 11. *Omnisque lingua confiteatur Dominum esse Iesum Christum, ad gloriam Dei Patris.*

Sequitur tribus his versibus CHRISTI propter nos humiliati secundùm humanam naturam remuneratio, per ipsius exaltationem propter

nos: Unde deducitur Arg. 8. in hunc ſenſum, Sicut CHRISTUS poſtquam ſe humiliavit ad reconciliandos DEO homines, pacemque inter partes confirmandam à DEO eſt exaltatus, & gloriâ coronatus: Sic etiam vobis Concordiæ in Eccleſia tuendæ cauſa, voſmet humiliantibus expectanda eſt exaltatio. Ergo ſi verum iter ad gloriam tenere vultis, imitamini CHRISTUM, & Concordiæ fovendæ cauſa voſmet humiliate.

Quapropter] Senſus eſt, Quia CHRISTUS propter nos in noſtra carne ultrò ſeſe humiliavit, obediens factus uſque ad mortem, DEUS eum propter nos, in carne noſtra etiam in ſummam extulit ſublimitatem: Nam ſuſcitato CHRISTO à mortuis ad vitam glorioſam & immortalem, elevato ad ſupremum Cœlum, & collocato ad dextram ſuam in dignitate & imperio, ſupra omnes creaturas; dedit ſecundùm gratioſam ſuam voluntatem, & diſpenſationem negotii de ſalute noſtra gratioſam, nomen ſupra omne nomen, glorificans EUM ea gloriâ quam olim habuit apud PATREM, (patefactâ ſcilicet gloria Deitatis, quæ priùs occultabatur, & patefactâ hypoſtaticâ unione humanæ naturæ) imperans & efficiens, ut CHRISTUS crucifixus, ubique prædicaretur, dominaretur, adoraretur, invocaretur ut verus DEUS, & unigenitus DEI FILIUS.

Ad nomen] Efficaciam & effectum hujus exaltationis CHRISTI ſequuturum oſtendit Apoſtolus, nempe; Quod omnis creatura tandem ſubjicienda ſit CHRISTO, ita ut niſi ſponte ſe ſubmittat, cogenda ſit tandem, nomen, ſeu poteſtatem, autoritatem, & dominium ejus agnoſcere (quod Metonymia *Genuflexionis* exprimitur). Quod ad Cœleſtia attinet, non eſt dubium, quin Angeli, & Spiritus Juſtorum ei genuflectant, hoc eſt, eis ſubmittant; nam Spiritus genua propriè non habent. Quod ad terreſtria; Omnes homines tandem confitebuntur, ſi non ſponte, ſaltem inviti & coacti, CHRISTUM qui crucifixus eſt, Judicem eſſe, & Dominum, & DEI FILIUM. Denique, quod ad ſubterranea attinet: (quo nomine intelliguntur DÆMONES, & ſpiritus DAMNATORUM, qui jam ſunt in carcere) fitendi ſunt impuri omnes ſpiritus illi ad ejus Tribunal, nolint velint, & ſententiam Judicis cum agnitione Majeſtatis, & Dominii ejus admiſſuri. Atque ita tandem genuflectent, etiam omnes ejus hoſtes, quicunque nunc ſe ei opponunt.

Omniſque lingua] Denique, ne agnitio nominis, & poteſtatis CHRISTI tota differri videatur ad ultimum uſque judicium, declarat fore ut omnis lingua, ſeu ex omni gente & natione, gloriam accepturus ſit CHRISTUS, vel in voluntaria converſorum ex Gentibus agnitione & profeſſione, quod

CHRISTUS

CHRISTUS ſit Dominus, idque in gloriam PATRIS (qui vult honorari in FILII ſui Unigeniti glorificatione) vel quia multi non convertentur fore tandem in Die Judicii, ut clariſſimè & pleniſſimè patefiat CHRISTI dominium, cum omnes Creaturæ in Cœlo, Terra, & Inferno ipſum agnoſcent DOMINUM.

Verſ. 12. *Proinde, dilecti mei, ſicut ſemper obediſtis, non ut in præſentia mea ſolùm, ſed nunc multò magis in abſentia mea, cum timore ac tremore veſtram ipſorum ſalutem conficite.*

Arg. 9. Ad concordiam colendam, concluſionis forma ex ſuperioribus deductum: Semper mihi auſcultaſtis hactenus, & cum præſens eſſem, obediſtis meis exhortationibus. Ergo huic exhortationi ad Concordiam inter vos colendam obedire debetis multo magis in abſentia mea, cum pauciora adjumenta ad ædificationem, & plures inimicos, qui vos in partes ſcindant, habetis.

Cum timore] Arg. 10. Curſus ad ſalutem inchoatus, in ſtudio juſtitiæ conficiendus eſt vobis in timore & tremore, ne offendatis in via, vel DEUM ullo modo provocetis ad iram: Ergo colenda eſt vobis inter vos Concordia; nempe in Fide, Charitate, & Studio bonorum Operum, ut *verſ.* 2. habetur.

Verſ. 13. *Deus enim is eſt qui efficit in vobis, & ut velitis, & ut efficiatis, pro gratuita ſua benevolentia.*

Arg. 11. Confirmans ſuperius, Nihil habetis in vobis propter quod ſuperbiatis, aut alii alios, in contentione contemnatis: Sed omne bonum in vobis eſt à DEO, qui & ipſum velle bonum, & ipſum agere efficit in vobis, pro gratuita ſua benevolentia: Ergo colenda eſt concordia in fide, charitate & ſtudio bonorum operum, & vobis conficiendus eſt inchoatus ſalutis curſus in timore & tremore, ne DEUM in vobis operantem provocetis.

Verſ. 14. *Omnia facite abſque murmurationibus ac diſceptationibus:*

Arg. 12. Hortationis forma propoſitum, Alieni eſſe debetis tum ab omni maligna & occulta ſimulatæ, tum ab apertis contentionibus & rixis: Ergo colenda eſt inter vos concordia in fide, *&c.*

Verſ. 15. *Ut ſitis irreprehenſi & ſinceri, Filii*, inquam, *Dei, inculpati, in medio nationis pravæ ac perverſæ; inter quos homines ſplendetis ut luminaria in mundo,*

Verſ. 16. *Sermonem vitæ prætendentes: ut gloriari poſſim in die Chriſti me non fruſtrà cucurriſſe, nec in vanum laborâſſe.*

Arg. 13. Studendo concordiæ, & vitando contentiones (& non aliter) præſtabitis vos verè Chriſtianos in conſpectu impiorum; Ergo colenda eſt vobis concordia, & vitandæ contentiones: generalia autem quæ hic requirit officia Chriſtianorum, aliis atque aliis expreſſionibus commendat, Debetis enim, inquit, *inculpati* eſſe, qui jure à quoquam argui non poſſitis, & *ſimplices* ſeu ſinceri, in quibus innocentia & candor appareat, & *ut filii Dei inculpati* DEUM patrem veſtrum ſanctitate & innocentia referre, ut ne hoſtes *pravi & perverſi* jure reprehendant, ſive culpent quidquam in vobis; debetis tanquam *luminaria* ſpiritualia majora & minora, verbo & opere, exemplaria juſtitiæ vos mundo in tenebris jacenti oſtendere, Denique illuminati à Sole juſtitiæ in Euangelio, ſeu ſermone DEI vivifico, debetis hujus ſermonis lucem, veritatem & virtutem verbis & operibus pereunti mundo præferre & exhibere, ut ſalventur, quantum fieri poteſt.

Ut gloriari] Arg. 14. Si concordes vixeritis, & vos, ut decet fideles, geratis, gloriabor ego in ſalute veſtra in die judicii, quando labores mei in Euangelio non fruſtra fuiſſe, ſed ad veſtram ſalutem ceſſiſſe comperientur: Ergo niſi & mihi, & vobis invideatis tantam felicitatem, concordiæ in fide, & ſtudio bonorum operum, vobis incumbendum eſt.

Verſ. 17. *Quin etiam ſi pro libamento offerar ſuper hoſtia ſacrificioque fidei veſtræ, gaudeo & gratulor omnibus vobis.*

Verſ. 18. *Itidem autem & vos gaudete, & gratulamini mihi.*

Arg. 15. Conſolationem includens, ne afflictionibus Apoſtoli contriſtentur, in hunc ſenſum, Ego per Euangelium adduxi vos ad CHRISTUM, tanquam ſacrificium, ut mactatis affectibus veſtris pravis, hoſtia ſancta, & accepta DEO ſiſtamini; Et jam ſi Martyrii mei ſanguine, tanquam libamento addito, perfici poterit mei Miniſterii, & veſtræ fidei ſpirituale ſacrificium, gauderem de meo bono, & gratularer vobis omnibus de veſtro: Ergo vos mihi vicem rependite, & in unanimi ſacrificii hujus perfectione gaudete, & de fructu laborum meorum mihi quidquid acciderit gratulamini: Quod idem eſt cum theſi, *verſ.* 2. *Gaudium meum explete, ut idem ſapiatis, eandem charitatem habentes, &c.*

Secunda

Secunda Pars Capitis.

Vers. 19 *Spero autem in Domino Iesu, me Timotheum brevi missurum vobis, ut & ego bono sim animo, cognito statu vestro.*

Secunda pars Capitis, in qua consolatur Philippenses, ex commendatione Timothei ad eos venturi; (addita spe adventus sui) & Epaphroditi jam profecti ad ipsos: opus enim erat Philippensibus his auxiliis adversus seductores, & male feriatos homines, qui ipsis insidiabantur, eisque negotium facessebant:

Ut & ego] Finem missionis Timothei ostendit Apostolus hunc esse, ut & illi consolationem caperent ex nuncio liberationis suiipsius à vinculis, ad eos perlato per Timotheum, & ut ipse per rediturum ab iis Timotheum consolationem etiam caperet ex nuncio, de prospero ipsorum statu.

Vers. 20. *Neminem enim habeo pari animo præditum, qui germanè res vestras curaturus sit.*

Argumenta commendationis Timothei sunt tria: 1. Quia nemo tam prompto & sincero animo affectus erat ad salutem, seu res ipsorum curandas, & ipsorum consolationem promovendam, quam Timotheus.

Vers. 21. *Nam omnes quæ sua ipsorum sunt quærunt, non quæ Christi Iesu.*

Arg. 2. Confirmans superius, quia cum omnes ferè alii qui cum ipso erant, commoda & quietem suam sequentes detrectabant tam longi itineris susceptionem ad Philippensium consolationem; solus Timotheus ad iter paratus fuerit, CHRISTI & Ecclesiæ negotiis, commoda sua & quietem suam, posthabens.

Vers. 22. *Porrò probationem ejus nostis, quòd veluti cum patre filius, mecum servierit in Euangelio.*

Arg. 3. Commendationis, Quia non ita pridem Timotheus eodem cum Apostolo animo Philippis servierat in Euangelio, quod ipsis experientia notum erat.

Vers. 23. *Hunc igitur spero me missurum simulatque videro rerum mearum statum.*

Vers. 24. *Confido autem in Domino, me quoque citò venturum ad vos.*

Tempus

Tempus miſſionis Timothei oſtendit futurum, quam citò ſibi de ſua ex vinculis liberatione certò conſtiterit, Simul ſpem facit adventus ſui, ſperabat enim fore propediem per DEI bonitatem, ut è carcere liberaretur.

Verſ. 25. *Sed neceſſarium duxi, Epaphroditum fratrem & collegam ac commilitonem meum, veſtrum autem legatum, quique mihi ſubminiſtravit quibus mihi opus erat, ad vos mittere.*

Fuit ſpes adventus Timothei, & ipſius etiam Apoſtoli, ſequitur remiſſio Epaphroditi Paſtoris Philippenſium, qui pecuniam in Pauli uſum attulerat, & Paulo in carcere ad tempus miniſtraverat: Hunc commendat quinque Epithetis honorificis: 1. Ut fratrem: 2. Cooperarium: 3. Commilitonem: 4. Fidelem legatum Philippenſium: & 5. Publicum Miniſtrum neceſſitatis Apoſtoli in carcere.

Verſ. 26. *Quoniam expetebat omnes vos, & graviſſimè angebatur, propterea quòd audiſſetis eum ægrotaſſe.*

Cauſas remiſſionis ipſius oſtendit quatuor, quæ & commendationis ſunt Argumenta. Prima eſt Epaphroditi in Philippenſes Paſtoralis amor: 2. Solicitudo ejus de Philippenſium dolore, quia ſciebat eos de ipſius morbo certiores factos, & de recuperata valetudine nihil audiſſe.

Verſ. 27. *Et certè ægrotavit proximè mortem: ſed Deus miſertus eſt ejus, nec ejus ſolùm, ſed & mei, ne dolorem haberem ſuper dolorem.*

Rumorem de Epaphroditi morbo confirmat, & commendat ſpecialem DEI gratiam factam, & erga Epaphroditum, & erga ſe, qua Deus curabat, reſtituendum Epaphroditum, ad ſanitatem ne Apoſtolus nimis affligeretur.

Verſ. 28. *Feſtinanter itaque eum miſi, ut quum videritis eum rurſus, gaudeatis, & ego magis vacem dolore,*

Tertia cauſa cum remittendi, fuit gaudium Philippenſium: Quarta cauſa fuit levatio ægritudinis Apoſtoli, qui in Philippenſium gratiam maluit ſe privari Epaphroditi ſervitio, alioqui perneceſſario, quam ferre ut illi diutius carerent ſuo miniſtro.

Verſ. 29. *Excipite igitur eum in Domino cum omni gaudio: & tales in pretio habete.*

Hinc

Hinc hortatur ut eum excipiant ſicut dignus erat, & tanquam gemmam aut theſaurum, eum & ſimiles Miniſtros in pretio habeant.

Verſ 30. *Nam propter opus Chriſti acceſſit ad mortem uſque, non habita vitæ ratione, ut ſuppleret defectum veſtri erga me officii.*

Hortationis rationes addit quatuor: Primò, Quia opus CHRISTI peregerat in Apoſtolo conſolando: 2. Quia cum periculo vitæ Apoſtolo miniſtraverat: 3. Quia ſervitium ſuſceptum prætulerat vitæ ſuæ, negligentior valetudinis ſuæ, quam rerum Apoſtoli curandarum: 4. Quia ſuppleverat abſentiam Philippenſium, qui (ſicut ex debito tenebantur) ſtudioſè cupiebant Apoſtoli neceſſitatibus inſervire.

Caput Tertium.

HOC Capite hortatur Apoſtolus, ut acquieſcentes cum lætitia in ſolo CHRISTO, *ſeu ſolâ ejus juſtitiâ, gratia & virtute, tanquam ad ſanctitatem & felicitatem abundè ſufficiente, caveant ſibi à Pſeudapoſtolis, & ſequantur exempla Apoſtolorum, & fidelium Miniſtrorum Chriſti.*

Hortationis primæ tria ſunt membra tribus primis verſibus propoſita: Primum, Ut gaudeant in uno Chriſto. Secundum, Ut caveant ſibi à falſis doctoribus judaizantibus. Tertium, Ut imitentur exemplum Apoſtolorum & Fidelium, qui Chriſto toti adhærent. Argumenta hortationis ſunt novem, quæ omnia urgent, ut adhærentes Chriſto, imitentur Apoſtolorum exemplum.

Verſ. *QVod ſupereſt, Fratres mei, gaudete in Domino. Eadem ſcribere vobis, me quidem haud piget, vobis autem tutum eſt.*

Primum hortationis membrum, ut gaudeant in CHRISTO, id eſt, cum lætitia acquieſcant in ejus juſtitia & virtute, nec ſibi extra eum ſubſidia quærant ad ſalutem: proponitur autem iſtud quaſi finis totius ſuperioris doctrinæ, & Chriſtianorum omnium officiorum compendium.

Eadem] Argumentum primum, Per occupationem objectionis, Uſque adeò utilis vobis eſt hæc hortatio, ut mihi non ſit moleſtum eam

eam ſæpius repetere & inculcare, nec debet vobis eſſe moleſtum, eandem ſæpius audire: Ergo hanc doctrinam de CHRISTI ſufficientia penitus imbibentes, ipſi adhærete.

Verſ. 2. *Cavete canes, cavete malos operarios, cavete concisionem.* Secundum membrum hortationis, Ut caveant ſibi à Pſeudapoſtolis, qui juſtitiam ex operibus & ceremoniis legis cum gratuita juſtificatione per fidem, nexu impoſſibili, conjungebant.

Canes] Arg. 2. Pſeudapoſtoli ex Judæis judaizantes, juſtitiam legis cum juſtitia fidei confundentes, & ſic in juſtitia CHRISTI ſola non acquieſcendum docentes, non ſunt ſancti DEI cultores, ut præ ſe ferunt, ſed *impuri canes* oblatrantes puræ Euangelii doctrinæ, & ſinceros CHRISTI ſervos conviciis proſcindentes: non ſunt bonorum operum Patroni, ſed *mali operarii*, non digni qui circumciſionis honore gaudeant, ſed *concisionis* & perditionis autores audiant, quippe qui falſa ſua doctrina ſeipſos & alios à CHRISTO abſcindunt & perdunt, à quibus, quia periculum imminet, vobis cavendum eſt: Ergo in CHRISTI gratia & virtute ſola acquieſcendum eſt.

Verſ. 3 *Nos enim ſumus circumciſio, qui Spiritu ſervimus Deo, & gloriamur in Chriſto Ieſu, nec confidimus in carne.*

Tertium membrum hortationis. In quo proponit exemplum Apoſtolorum & fidelium, qui CHRISTO totî adhærebant; Primo in genere, deinde ſpecialius, ſubinde repetitâ exhortatione, uſque ad verſ. 18.

Nos ſumus] Arg. 3. Soli nos Apoſtoli, reliquique Fideles, titulo verè circumciſorum honorandi ſumus, qui acquieſcimus in CHRISTI juſtitia, qui nempe 1. interno & ſpirituali cordis affectu DEUM colimus: & 2 in IESU CHRISTO, ut unico & ſufficiente Servatore gloriamur: 3. Non autem fiduciam noſtram in ceremoniis, in carnali circumciſione, in externis privilegiis ullis, aut aliis ejuſmodi præſidiis repoſitam habemus. Ergo vobis in ſola CHRISTI gratia & virtute nobiſcum acquieſcendum eſt, ſi verè circumciſi haberi vultis.

Verſ. 4. *Quamquam ego habeo de quo confidam etiam in carne. Si quiſquam alius videtur fiduciam habere in carne, ego maximè* habeo:

Arg. 4. A ſpeciali Apoſtoli exemplo, per occupationem objectionis propoſitum: Ego Paulus, cui materia gloriandi in carnalibus, ſeu externis privilegiis, amplior quam Pſeudapoſtolis ullis ſuppetit, rejecta omni confidentia

confidentia in privilegiis vel operibus meis, acquiesco in solo CHRISTO, & in sanctitate ad salutem per solum CHRISTUM proficere studeo. Ergo etiam vobis in CHRISTI solius gratia & virtute mecum acquiescendum est.

Vers. 5. *Circumcisus octavo die, ex gente Israelâ, tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, religione Pharisæus:*

Vers. 6. *Quod ad zelum* attinet, *persequens Ecclesiam: quod ad justitiam quæ est in Lege irreprehensus.*

Suum hoc exemplum explicat luculenter, enumerando octo gloriationis carnalis causas, *vers.* 5. & 6. 1. Circumcisus sum, & in populum DEI relatus. 2. Circumcisus octavo die, secundùm Legem præcisè, non ut Proselyta quivis, sed ut natus Judæus: 3. Ex nobilissimo populo Israelitico: 4. Et ex nobiliori tribu Israelitarum, nempe Benjamin, qui ex Rachel matre libera, unà cum Josepho natus est, ex qua tribu primus rex Saul electus erat, ad cujus nomen datum videtur Apostolo nostro nomen Sauli: 5 Hebræus ex Hebræis sum, *idest*, ex ea familia quæ non commiscuit se matrimonio cum Gentibus: 6. Pharisæus eram, ex Secta inter Judæos clarissima: 7. Zelo supra reliquos Pharisæos fervens eram, usque ad persecutionem Ecclesiæ; hic zelus licet pessimus fuerit in se, in oculis tamen eorum qui zelo Legis gloriabantur, glorioſus erat: 8. In justitia externa, quæ quidem ex Lege obtineri potest, irreprensibilis eram coram hominibus.

Vers. 7. *Sed quæ erant mihi lucro, ea duxi propter Christum damnum* esse.

Primò enumeravit privilegia sua, & gloriandi in externis ampliorem materiam, quam Pseudapostolis suppetebat. Secundo loco abjicit hæc ornamenta religionis, quæ magni æstimabantur à Judaizantibus: Et licet ea olim in lucro posuerit ante conversionem ad CHRISTUM, falsò existimans ea plurimùm ad salutem contulisse, nunc tamen postquam CHRISTI cognitionem adeptus est, à SPIRITU Sancto edoctus nihili ea facit, imò verò propter CHRISTUM ista omnia damnosa esse judicat, quatenus à CHRISTI Fide abducebant ipsum, vel quatenus constabant ei aliquo negotio & labore, ut omnibus his renunciaret, purumque se conservaret, ne ista fidem ipsius in CHRISTUM quovis modo impedirent. Difficile enim est his qui in aliquo excellunt, vel qui privilegia aliqua habent nullatenus iis niti, seu confidere.

Verſ. 8. *Quin etiam certè duco omnia damnum eſſe propter eminentiam cognitionis Chriſti Ieſu Domini mei: propter quem omnibus iſtis meipſum multavi*, eaque *duco pro ſtercoribus, ut Chriſtum lucrifaciam*:

Tertio loco, præter ea quibus in Judaiſmo æmulis ſuis ſuperior erat, omnia etiam alia abjicit. Notum enim eſt, quod millia multa animarum ad DEUM converterit: quod multa egerit & paſſus ſit pro CHRISTO, in quibus ſi quiſquam poſſet gloriari, ille magis: omnem tamen hanc ſuam juſtitiam inhærentem, ſeu opera omnia bona, etiam poſt fidem facta vel facienda, in cauſa juſtificationis ſimul omnia rejicit tanquam σκύβαλα & damna, non quod pœnituerit eum laborum, vel quod non expectarit promiſſam ex gratia mercedem, ſed quod privilegia illa, & operum fiducia prorſus impediviſſent juſtitiæ CHRISTI applicationem, ſi illa in cauſa juſtificationis attuliſſet ad DEI Tribunal, ubi opera excludunt gratiam, & gratia excludit opera: nec pœnitet eum hujus jacturæ; quippe quæ compenſetur ſuperabundè per excellentiam juſtitiæ CHRISTI imputatæ, & per fidem magis magiſque ſibi applicandæ.

Propter quem] Sinceritatem propoſiti ſui de rejiciendis omnibus rebus præ ſtudio habendæ juſtitiæ CHRISTI probat duobus indiciis. Indicium 1. eſt, Quod jam jacturam fecerit amicorum, patriæ, & omnium, quæ chara ipſi eſſe poterant in carne, quando primùm ſe ad CHRISTUM prædicandum, & crucem ejus ferendam contulit. Indicium 2. eſt, Quod jam rejecta contemnat tanquam quiſquilias, præ juſtitia CHRISTI, ſeu præ CHRISTO per fidem in juſtitiam applicato. Hinc argumenti vis melius jam apparet, Ego qui privilegiis externis & operibus poſſem confidere ſi quiſquam, omnibus illis renuncio, ut in CHRISTI juſtitia & virtute acquieſcam. Ergo & vobis unà mecum in CHRISTO aquieſcendum eſt.

Ut Chriſtum] Rationes ſententiæ ſuæ fixæ reddit varias, quæ pro argumentis ad hortationem confirmandam faciunt.

Arg. 5. Ego omnibus privilegiis, & operum meorum meritis renuncio, ut lucrifaciam CHRISTUM, qui ſe ſuamque juſtitiam non communicat ulli, niſi ei qui juſtitiæ propriæ renunciaverit, fiduciamque omnem in operibus & dignitate propria abjecerit. Ergo & vobis idem mecum faciendum eſt, niſi CHRISTUM amittere velletis.

Lucrifaciam]

Lucrifaciam] Arg. 6. Renunciando fiduciæ in operibus & privilegiis meis, Chriſtumque ipſorum loco amplectendo, CHRISTUM & CHRISTI omnia lucrifacio, tantùm abeſt, ut quicquam amiſerim hac privilegiorum & operum meorum renunciatione: Ergo & vos ſimiliter unà mecum omnem carnalem fiduciam abjicite, & in CHRISTO acquieſcentes ipſum lucrifacite.

Verſ. 9. *Et comperiar in eo non habens meam juſtitiam*, nempe *quæ eſt ex Lege*; *ſed eam quæ per fidem eſt Chriſti*, id eſt, *juſtitiam* quæ eſt *ex Deo per fidem*.

Arg. 7. Explicans ſuperius, Cum venerit DEUS ad judicium, non niſi renunciando meis meritis inveniri potero in CHRISTO, deſtitutus omni fiducia in meorum operum inhærente juſtitia, & indutus imputata illa CHRISTI juſtitia, quæ à DEO gratis datur, & per fidem nobis applicatur. Ergo vobis unà mecum renunciandum eſt veſtris meritis, & in CHRISTI juſtitia & virtute acquieſcendum, niſi extra CHRISTUM inveniri velletis in die judicii.

Verſ. 10. *Ut cognoſcam eum, & vim reſurrectionis ipſius, & communionem perpeſſionum ipſius, dum conformis fio ipſius morti.*

Pendet ſententia à verſu 8. Conſtructio hujuſmodi eſt. Omnem materiam fiduciæ extra CHRISTUM pro ſtercore duco, eo ipſo fine ut cognoſcam CHRISTUM, *&c.* Unde Arg. 8. Quia non niſi magis magiſque renunciando omni materiæ, ſeu objecto fiduciæ extra CHRISTUM, experientiâ ſolide cognoſcere potero, quam verax, bonus, potens, *&c.* CHRISTUS ſit, nec experimento percipere virtutem reſurrectionis ejus ad liberandum me à reatu & poteſtate peccati, nec experimento percipere communionem & virtutem perpeſſionum ejus; in quibus conſiſtit conformitas cum ejus morte; propterea omnia pro ſtercore habeo, ut hoc fructu magis magiſque potiar; Ergo & vos unà mecum, renunciantes omnibus excellentiis veſtris, in CHRISTO acquieſcite, ut magis magiſque virtutem & gratiam ejus experiamini.

Verſ. 11. Experiens *ecquo modo perveniam ad reſurrectionem mortuorum*.

Explicat quod dixit de communione perpeſſionum CHRISTI & conformitate cum ejus morte, & addit Arg. 9. In hunc ſenſum. Poſtquam jam renunciavi omnibus privilegiis meis, & omni operum meorum dignitati, tanquam ſtercoribus, ut lucrifacerem CHRISTUM, etiamſi

amſi mihi in itinere ad ſalutem inſiſtendum eſſe ſciam CHRISTI veſtigiis, per continuas crucis æmmnas, & communionem perpeſſionum ejus, benè tamen mecum actum exiſtimo, ſi quovis modo deveniam tandem ad ſanctimoniæ & felicitatis perfectionem in reſurrectione mortuorum: Ergo & vos unà mecum idem ſentite & agite.

Secunda pars Capitis.

Verſ. 12. *Nedum ut jam* metam *apprehenderim, aut jam perfectus ſim: ſed perſequor,* experiens, *an quoque apprehendam cujus etiam rei cauſa apprehenſus ſum à Chriſto Jeſu.*

Secunda pars Capitis, in qua hortatur Apoſtolus ut imitantes ſeipſum, & alios fideles Miniſtros proficiant in ſanctimonia, adhibitis ſeptem argumentis: & hic etiam ſeipſum in exemplum illis proponit, per occupationem objectionis. Diceret forſan aliquis. O beatum Paulum, qui omnibus renunciavit, ut CHRISTUM cognoſceret, eumque lucrifaceret, quique jam adeo conformis eſt factus CHRISTO, ut nihil ei reſtet, præter præmium immortalitatis. Reſpondet non eſſe hunc ſenſum dictorum ſuorum: quaſi diceret. Non eo hæc dico quod ſanctimoniæ perfectionem aſſequatus ſim, aut jam ſim conſummatus, ſed perſequor metam perfectionis: Unde Argumentum primum, Ego non ſum conſummatus in ſanctimonia ſed perſequor perfectionem. Ergo & vos itidem imperfecti unà mecum idem agite.

Apprehendam] Arg. 2. Apprehenſus ſum à CHRISTO in efficaci vocatione, in eum finem, ut ego converſus proncerem in fide & ſanctimonia, donec conſummarer; in eumque finem perſequor hanc metam, ut eam apprehendam: Ergo & vos unà mecum idem agite.

Verſ. 13. *Fratres, ego meipſum nondum arbitror* metam *apprehendiſſe.*

Verſ. 14. *Unum autem ago, ea quidem quæ à tergo ſunt oblitus ſcens, ad ea verò quæ à fronte ſunt contendens, ſcopum verſus ferò ad palmam ſuperiæ vocationis Dei, in Chriſto Jeſu.*

Verſ. 15. *Quotquot itaque perfecti ſumus, hoc ſentiamus: quod ſiquid aliter ſentitis, hoc quoque vobis Deus reteget.*

Arg. 3. Ego ex ſenſu imperfectionis meæ in ſanctimonia, progreſſus quos jam feci non reſpicio, nec in mentem revoco, ſed quanta contentione

tione poſſum percurro ſtadium mihi propoſitum, ut metam in hujus vitæ fine, & præmium vitæ æternæ, ad quam DEUS ſupernè in CHRISTO vocavit me tandem aſſequar: Ergo & vos omnes, etiam qui jam adulti eſtis, & maximos progreſſus hactenus feciſtis vel feciſſe videmini, ſive aliis, ſive vobis ipſis, unà mecum idem ſentite & ſtudete; hoc eſt, Abdicatâ omni carnali fiducia, in ſola CHRISTI juſtitia gloriantes aſpirate in ejus virtute ad proficiendum in ſanctimonia: ut ad beatam reſurrectionem tandem perveniatis.

Quod ſi] Arg. 4. Si quid de perfectione Chriſtiana aliter ſentiatis, ſeducti à Pſeudapoſtolis, ſpero DEUM qui vos convertit ad fidem Euangelii, etiam hanc veritatem vobis oſtenſurum, & vel effecturum ut idem ſentiatis mecum de juſtitia CHRISTI & virtute ipſius ad ſanctimoniæ vestræ incrementum, vel periculo & magno malo veſtro vos in aliam à mea doctrina ſententiam feceſſiſſe, revelaturum: Ergo vos unà mecum idem de perfectione Chriſtiana ſentite.

Verſ. 16, *Attamen* in eo *ad quod pervenimus, eadem incedamus regula & itidem ſimus affecti.*

Jubilat ſpem ſuam de ſalutari revelatione veritatis, de qua agit ad ſtudioſos veritatis & pacis, per ſpecialem hortationem eos incitans ad conſtantiam, & ſinceram concordiam colendam, in ea veritate in qua jam conſentiebant, de gratia & ſalute per CHRISTUM ſecundùm Scripturæ Canonem, benè ſperare auſus de illis ſolis qui hanc regulam ſequuturi erant: quaſi diceret, Nos qui veritatis & pacis cultores ſumus, & Scripturam veritatis ſalutiferæ Canonem amplexi ſumus, perſeveremus in eo ad quod DEI beneficio pervenimus, & ſecundùm hunc Canonem incedentes, eodem animo affecti ſimus: reliquos verò DEO & diſciplinæ ipſius in Scriptura poſitæ relinquamus.

Verſ. 17. *Eſtote ſimul imitatores mei, fratres, & eos conſiderate qui ita incedunt, ſicut habetis nos pro exemplari.*

Arg. hortationis 5. Præter me habetis alios DEI ſervos, qui eandem tenent viam quam ego, in doctrinæ & vitæ degendæ ratione, qui nihil præter fidem in CHRISTUM, & ſanctimoniam per illum obtinendam ſpirant: Ergo & vos imitamini hæc exemplaria.

Verſ. 18 *Nam complures incedunt, quos ſæpe dixi vobis, nunc autem & flens dico, hoſtes* eſſe *crucis Chriſti:*

Arg. 6.

Arg. 6. Hortationis, confirmans ſuperius: Multi ſunt doctores Pſeudapoſtoli, & falſi fratres, qui inimici ſunt crucis CHRISTI, id eſt, qui alia ratione quam per ſolam CHRISTI crucem, peccata expiari, & homines ſervari docent, & qui profiteri nolunt veritatem CHRISTI, ubi periculum eſt crucis, ſeu perſecutionis: Ergo doctrinæ vitæque meæ, & mihi ſimilium paſtorum, rationem tantò diligentius obſervate, & imitamini.

Sæpe dixi] Hoc argumentum de vitandis impoſtoribus (qui à juſtitia & ſanctitate, quæ eſt per CHRISTI crucem, abducebant) confirmat ſeptem rationibus: Ratio prima, Quia non jam primùm, ſed prius ſæpius, de hujuſmodi nebulonibus venturis, præmonui vos.

Nunc flens] Ratio 2. Quia nunc flens admoneo de illis vitandis, ſerio dolens, quod iſtiuſmodi irrepſerint in Eccleſiam, & pro veris doctoribus ab aliquibus recepti ſint.

Hoſtes] Ratio 3. Quia ſunt Chriſti hoſtes hoc ipſo nomine quod ſint virtutis paſſionum Chriſti hoſtes: & qui crucem CHRISTI pro veritatis defenſione nolunt ferre.

Verſ. 19 *Quorum finis eſt exitium, quorum Deus eſt venter, & gloria in confuſione ipſorum, qui terreſtria curant.*

Quorum] Ratio 4. Quia perituri ſunt illi impoſtores, & quicunque eorum viam ſequuturi ſunt: Vitate eos igitur.

Venter] Ratio 5. Quia ſervi ſunt & cultores ventris ſui, id eſt, nec DEUM, nec hominum ſalutem curant, ſed cutem & voluptates ſuas tantùm.

Gloria] Ratio 6. Quia quam affectant gloriam inter homines, ex divitiis, proſperitate, & carnalibus prærogativis, ipſorum dedecus eſt.

Terreſtria] Ratio 7. Quia terrena tantùm ſapiunt, ut opes, honores, amicos, gulam, voluptates, & cætera ſimilia: Ergo vitandi ſunt à vobis qui ſpiritualem & cœleſtem vitam expetitis.

Verſ. 20. *Nos enim ut municipes cœlorum nos gerimus: unde etiam Servatorem expectamus Dominum Ieſum Chriſtum:*

Arg. hortationis 7. Cœleſtis admodum eſt noſtra conditio, qui ſola CHRISTI gratia & virtute freti, contendimus ad proficiendum in ſanctimonia: Nos veri ſumus cœlorum municipes, & in cœlo, animo & affectu verſamur, ubi aliquando glorificandi ſumus. Ergo noſtrum exemplum imitamini. Felicitas autem verè fidelium declaratur in his quatuor:

his quatuor. Primum est, Quod jus in civitatem cælestem habeamus, in qua jam animo & affectu versamur, ut cives regni Superni: Secundum est, Quod scientes CHRISTUM corporaliter & localiter esse in cœlis, expectemus CHRISTUM ex eo loco in die novissimo venturum, non judicem qui condemnet nos, sed Servatorem nostrum, qui salutem nostram omnibus numeris absolvat.

Vers. 21. *Qui transformabit corpus nostrum humile, ut conforme fiat corpori suo glorioso, pro efficacitate qua potest etiam subjicere sibi omnia.*

Tertium est, Quod etiamsi corpora nostra jam sint corruptibilia, vilia & misera, ea tamen olim CHRISTUS immutabit prorsus, quo ad conditionem in qua nunc sunt, & à corruptibilitate liberabit.

Conforme] Quartum est, Quod CHRISTUS corpora nostra conformia reddet corpori suo glorioso, ut sicut secundùm substantiam, & lineamenta, idem manet Christi corpus, quod prius in terra erat, sed qualitatibus mutatum est: sic etiam & corpora nostra manebunt eadem substantia, & qualitatibus vilibus liberata, gloriosis induentur.

Pro efficacitate] Hujus conditionis futuræ certitudinem confirmat à Christi potestate & efficacia, qua potest mortem & sepulchrum abolere, omnesque adeò creaturas sibi subjicere, & proinde etiam corpora nostra quibus vult qualitatibus induere.

Caput Quartum.

Restat confirmationis Philippensium in fide & sanctimonia ratio ultima, per hortationes aliquot, & liberalitatis ipsorum erga se commendationem.

Capitis duæ sunt partes præcipuæ: In prima hortatur ad virtutes Christianas, ad vers. 10. *In altera gratitudinem suam ostendit erga Philippenses, ob honorarium ab iis ad se missum, ad* vers. 20. *post quæ sequitur Epistolæ totius Conclusio.*

Vers. 1. *ITaque, fratres mei chari & exoptati, gaudium & corona mea, ita state in Domino, dilecti.*

Hortationes

Hortationes ad Chriſtianas virtutes ſunt ſeptem: Hortatio prima, Ut ſartam tectam conſervent doctrinam de CHRISTI gratia & virtute, conſtanter in Fide & Sanctitate perſeverantes. Argumenta hortationis ſunt duo: Primum à vehementi hortantis erga eos dilectione, quam variis Epithetis explicat. Alterum, Hactenus adeo conſtantes fuiſtis, & profeciſtis in Fide Euangelii, ut mihi Doctori veſtro, & gaudio, & ornamento fueritis. Ergo perſtate.

Verſ. 2. *Euodiam precor & Syntechen precor, ut ſint itidem affecta in Domino:*

Hortatio 2. eſt ſpecialis ad duas fœminas in Eccleſia non obſcuras, quæ in rebus ad religionem ſpectantibus, ut videtur, non conſentiebant cum Eccleſia, & inter ſe etiam diſſidium fovebant, quas nominatim rogat, ut poſitis diſſidiis in ſententiis & affectibus, Concordiam piam & ſinceram colant, qualem Dominus approbaturus eſſet.

Verſ. 3. *Et rogo te quoque, ſocie germane, opitulare ipſis, ut quæ in Euangelio unà mecum certarunt, unà cum Clemente quoque, & reliquis adjutoribus meis, quorum nomina ſunt in libro vitæ.*

Hortatio 3. ad unum aliquem ex Paſtoribus, qui Apoſtolo familiaris, & præ aliis cognitus erat, ut operam ſuam accommodet ad has duas fœminas in viam rectam, & concordiam inter ſe reducendas. Ratio redditur, Quia quum primùm Apoſtolus Eccleſiam Philippis colligeret, hæ duæ mulieres ſtudioſè pro Euangelii negotio promovendo, pro ſtatione ſua laborarunt & decertarunt, unà cum aliis aliquot fratribus, ex quibus erat Clemens, & alii privati aliquot fideles Adjutores Apoſtoli in Eccleſia Philippenſium colligenda, quos omnes etiamſi nihil opus erat nominare, eorum nomina ſcripta tamen eſſe dicit in libro vitæ, *id eſt*, ex Electis eos affirmat, quod ſatis iis eſſe potuit.

Verſ. 4. *Gaudete in Domino ſemper: rurſum inquam, gaudete.*

Hortatio 4. Vt in rebus proſperis & adverſis, omninoque in omni ſtatus ipſorum mutatione, lætitiæ materiam in CHRISTO agnoſcentes, ſolidum gaudeant gaudium.

Verſ. 5. *Moderatio veſtra nota ſit omnibus hominibus. Dominus propè eſt.*

Hortatio 5. Ne cum proximis ſtricto jure agant, ſed potiùs conditionem proximorum conſiderantes de jure ſuo remittant, utque omnes hanc

hanc ipſorum moderationem experiantur. Ratio redditur, Quia Dominus in medio noſtri verſatur, per SPIRITUS ſui præſentiam, & non longè abeſt adventus Ejus viſibilis ad Judicium.

Verſ. 6. *De nulla re ſolliciti eſtote: ſed omni in re precibus & ſupplicatione cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum.*

Hortatio 6. Ut ſtudentes officiis ſuis ſatisfacere, caveant ſibi à diffidenti anxietate in omni negotio, & curas ſuas in precationibus & deprecationibus, cum Gratiarum actione in DEI gremium conjiciant.

Verſ. 7. *Et pax Dei quæ ſuperat omnem intellectum, præſidio erit cordibus veſtris, & mentibus veſtris in Chriſto Ieſu.*

Ratio hortationis, quia ſic fieret, ut Pax, ſeu animi Tranquillitas, (ſuperans omnem captum rationis naturalis) quæ fidelibus à DEO conceditur, quaſi militari præſidio cuſtodiret ipſorum corda, adverſus Satanæ & mundi tentationes, & mentes ipſorum ſtabiles in CHRISTO conſervaret.

Verſ. 8. *Quod reliquum eſt, fratres, quæcunque ſunt vera, quæcunque veneranda, quæcunque juſta, quæcunque pura, quæcunque amabilia, quæcunque boni nominis, ſi qua virtus, & ſi qua laus eſt, hæc cogitate:*

Hortatio 7. Ne abhorreant à virtute ulla, quam inter Ethnicos obſervarent, ſed contra, poſt ſeriam examinationem amplectantur quodcunque verum, grave ſeu venerandum, juſtum & purum, & quodcunque in moribus amabile, vel commendatione dignum perſpicerent.

Verſ. 9. *Quæ & didiciſtis, & accepiſtis, & audiſtis, & vidiſtis in me, hæc*, inquam, *facite, & Deus pacis* autor *erit vobiſcum.*

Hanc hortationem confirmat duobus Argumentis: Arg. 1. Ab exemplo ſuo, quod Apoſtolus hæc & docuerit, & actu fecerit, quando inter ipſos verſabatur, ut ipſi Teſtes erant. *Et Deus*] Arg. 2. Ab eventu ſalutari, quod hoc pacto pacem DEI, & communionem cum DEO Pacis, conſtantiorem experturi eſſent.

Secunda Pars Capitis.

Verſ. 10. *Gaviſus ſum autem in Domino magnoperè, quòd jam tandem reviruiſtis in veſtra pro me cura: qua de re tamen ſolliciti eratis, ſed deſtituebamini opportunitate.*

Secunda pars Capitis, In qua ut gratitudinem ſuam oſtendat erga Philippenſes, pro pecunia ad ipſum miſſa per Epaphroditum, commendat ipſorum factum decem Argumentis: 1. Quia gratum ſibi fuerat illud ab ipſis miſſum ſubſidium: 2. Quia miſſum honorarium ex virtute ſeu habitu Chriſtianæ liberalitatis quæ in ipſis erat, provenerat; qui habitus tanquam viva radix in hoc actu reviruerat: 3. Quia hinc perſpici poterat ipſorum tarditatem ad mittendum hoc ſubſidium, non ex defectu charitatis, ſed opportunitatis potiùs proveniſſe.

Verſ. 11. *Non quòd penuriæ* meæ *reſpectu loquar: nam ego didici, in quibus ſum, iis ipſis contentus eſſe.*

Verſ. 12. *Novi autem deprimi, novi etiam abundare: ubique & in omnibus initiatus ſum, & ad ſaturitatem & ad eſuritionem,* id eſt, *tum ad abundantiam, tum ad inopiam.*

Obiter occupando objectionem, amolitur à ſe ſuſpicionem, quaſi triſtior fuiſſet ante acceptum ſubſidium, vel quod ſuâ cauſâ gavisus fuiſſet poſt miſſam pecuniam: Argumento ſumpto ab æquanimitate ſua in omni conditione, ut qui didicerat utramque ſortem æquo animo ferre, iiſque vitæ ſubſidiis, quæ præſto erant, contentus eſſe.

Verſ. 13. *Omnia valeo per Chriſtum qui me corroborat.*

Hujus æquanimitatis, & moderati in omnibus animi ſui gloriam aſcribit CHRISTO, cujus virtute ad hoc corroboratus fuit.

Verſ. 14. *Attamen rectè feciſtis, quòd ſimul communicaſtis meæ oppreſſioni.*

Quarto commendat factum, quod eſſet communicatio cum ipſius afflictione.

Verſ. 15. *Noſtis autem & vos, Philippenſes, cum initio Evangelii proficiſcerer è Macedonia, nullam mihi Eccleſiam communicaſſe in ratione dati & accepti, niſi vos ſolos:*

Arg. 5. Commendationis Philippenſium: Quod ſoli illi ex omnibus Macedoniæ Eccleſiis inde ab initio prædicationis Euangelii, in ratione dati & accepti, cum eo communicaſſent.

Verſ. 16. *Nam etiam Theſſalonicam ſemel & iterum quod opus erat mihi miſiſtis.*

Arg. 6. Quod jam tertio liberalitatem erga ſe oſtendiſſent.

Verſ. 17.

Verſ. 17. *Non quòd requiram donum: ſed requiro fructum exuberantem qui in rationem veſtram indatur.*

Arg. 7. Quod hic fructus fuerit ipſorum fidei, quem Deus compenſaturus eſt in die judicii, quo fructu profitetur ſe magis delectari, quam ſuo ullo privato commodo.

Verſ. 18 *Accepi autem omnia, & abundo: expletus ſum*, inquam, *acceptis ab Epaphrodito quæ à vobis* miſſa fuerunt, *odore bonæ fragrantiæ hoſtia Deo accepta* ac *grata*:

Arg. 8. Quod ſumma pecuniæ de qua ſcripſerant ad eum, ſatis ampla fuerit (ſaltem reſpectu æſtimationis & frugalitatis Apoſtoli) quam ſummam totam & integram ſibi redditam eſſe per Epaphroditum agnoſcit.

Odorem] Arg. 9. Quod hæc beneficentia Deo non minus fuerit grata & accepta, quam oblata hoſtia quæ ſub lege offerri ſolebat cum fragrantiſſimo ſuffitu.

Verſ. 19. *Deus autem meus ſupplebit quicquid opus fuerit vobis ſecundùm divitias ſuas glorioſè, in Chriſto Ieſu.*

Arg. 10. Quod Deus etiam in hac vita remuneraturus ſit quicquid in eum contulerant, idque non ex ipſorum merito, ſed ex divite & glorioſa ſua gratia per Christum.

Verſ. 20. *Deo autem & Patri noſtro* ſit *gloria in ſecula ſeculorum, Amen.*

Reſtat concluſio Epiſtolæ, Cujus tres ſunt articuli: In primo pro omnibus antedictis beneficiis præſtitis & præſtandis, laudatur Deus, ut Deus, & Pater Fidelium, qui ex Fœdere & Paterno affectu largitus erat, & largiturus erat omnia bona.

Verſ. 21. *Salutate omnes ſanctos in Chriſto Ieſu. Salutant vos qui mecum ſunt fratres.*

Verſ. 22. *Salutant vos omnes ſancti, maximè verò qui ſunt ex Cæſaris domo.*

In ſecundo articulo ponit ſalutationes ſuas, & Euangeliſtarum qui ſecum erant, quos ſpeciatim fratres vocat, reſpectu officii Paſtoralis, & addit reliquorum Sanctorum qui Romæ erant ſalutationes, poſita diſtinctione inter fratres, in Euangelii Miniſterio laborantes, & Sanctos alios, inter

quos ſpeciatim deſignat domeſticos Neronis, ut intelligerent fuiſſe etiam Aulicos in aula Neronis, qui CHRISTI fidem, & cum Chriſtianis alibi diligentibus, communionem profiteri audebant.

Verſ. 23. *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis, Amen.*

In tertio articulo claudit Epiſtolam, uſitatâ benedictione Apoſtolicâ, favorem CHRISTI, & omnia bona quæ inde fluunt Philippenſibus optans.

EXPOSITIO ANALYTICA *EPISTOLÆ* PAULI *AD* COLOSSENSES.

Summarium.

URbs Coloſſenſium *ſita fuit in Aſia minori, nempe in ea regione quæ Phrygia Pacatiana dicitatur, non procul Hierapoli & Laodicea; quarum urbium Apoſtolus diſertè in hac Epiſtola meminit.*

Occaſio ſcribendi fuiſſe apparet, quod Apoſtolus ex Epaphra Coloſſenſium Paſtore, & aliis teſtibus fide dignis, accepiſſet Coloſſenſes ſolicitatos fuiſſe à Pſeudapoſtolis, partim ad Judaicas Ceremonias, partim ad Philoſophicas ſpeculationes, de Angelis adorandis, admittendas: Idcirco, ut in veritate ipſos ſtabiliret, evidenter oſtendit in ſolo CHRISTO, *ejuſque Euangelio univerſam divinæ voluntatis cognitionem, adeoque omnia ſalutis æternæ præſidia ſufficienter nobis eſſe expoſita, & proinde in hoc rerum genere nihil extra* CHRISTUM, *ejuſque doctrinam quærendum eſſe.*

Ejuſdem eſt argumenti hæc Epiſtola cum illa ad Epheſios, & hæc illius compendium, merito dici poteſt.

Principiò

Principales partes hujus Epistolæ, præter directionem & epilogum, (in quo salutationes & res privatæ continentur) sunt duæ. In prima, ad fidem Colossensium confirmandam, commendat doctrinam in qua ab Epaphra instituti sunt, speciatim, verò CHRISTUM *cum suis beneficiis magnificè describit; hortaturque ad Constantiam in fide* CHRISTI, *& ad fugiendum corruptelas sanæ doctrinæ contrarias*, Capite 1. & 2.

In secunda parte, Præcepta dat communia ad vitam omnium Fidelium rectè instituendam spectantia, admistis interim specialibus præceptis, ad omnes ordines in familia dirigendos, inservientibus, Capite 3. & 4.

Caput Primum.

Capite primo, post Epistolæ directionem, vers. 1. & 2. *confirmat fidem Colossensium, & suum in eos amorem, quatuor modis. Primo, gratias agendo pro ipsorum sincera conversione, ad* vers. 9. *Secundo, pro iis precando, ad* vers. 12. *Tertio, Eucharistice prædicando, certitudinem Redemptionis nostræ fundatam in gratia DEI, & excellentia Christi, ad* vers. 23. *Quarto, Hortando eos ad perseverantiam, ad finem Capitis.*

Vers. 1. *PAulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater,*

IN Epistolæ directione describuntur primò personæ salutantes, Paulus & Timotheus: Paulus, ab authoritate legationis, à CHRISTO immediatè, à DEO Patre verò mediante CHRISTO concessæ: per cujus voluntatem Apostolatu fungebatur: Timotheus verò (qui testis diligentiæ Apostolicæ in confirmandis Colossensibus assumitur) describitur à consortio cum Paulo, ut frater ipsius, non propter fidei professionem tantùm sed etiam propter officium prædicationis ejusdem Euangelii.

Vers. 2. *Iis qui sunt Colossis sanctis ac fidelibus fratribus in Christo, Gratia sit vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.*

Deinde describuntur personæ salutatæ, seu membra Ecclesiæ Colossensis & vocantur, 1. Fratres, quia regeniti ab eodem Patre, in eandem spem hæreditatis: 2. Sancti, quia DEO consecrati, & à SPI-

RITU

RITU Sancto ſanctificati; & 3. Fideles, quia per fidem CHRISTO inſiti fuerunt: Denique, per benedictionem Apoſtolicam applicantur Coloſſenſibus Gratia & Pax: Gratia comprehendit omnia ſpecialia DEI favoris effecta, quæ per modum ſanctificationis ad felicitatem tendunt: Pax verò comprehendit omnes felicitatis gradus, uſque ad perfectionem in Cœlo; Autor & efficiens bonorum ſtatuitur DEUS PATER, & IESUS CHRISTUS, qua Filius & Mediator, in efficiendo, Patre ſuo ordine poſterior.

Verſ. 3. *Gratias agimus Deo & Patri Domini noſtri Ieſu Chriſti ſemper pro vobis precantes:*

Verſ. 4. *Audita fide veſtra in Chriſto Ieſu, & charitate in omnes ſanctos:*

Primus modus confirmationis fidei Coloſſenſium eſt per gratiarum actionem, pro ipſorum ſincera converſione. Hujuſmodi argumenta ſunt ſeptem, quæ omnia probant corroborari in fide debere Coloſſenſes: Argumentum primum, Poſt acceptum nuncium de veſtra converſione ad fidem, amplam mihi materiam præbuiſtis gratiarum actionis & precationis ad DEUM: Ergo vel hoc nomine confirmari debetis in fide.

Charitate] Arg. 2. Fides veſtræ in CHRISTO ſinceritas per dilectionem erga omnes Sanctos, palam innotuit, cujus rei fama ad meas aures pervenit, Ergo in fide corroborari vos conſentaneum eſt.

Verſ. 5. *Propter ſpem ſepoſitam vobis in cœlis: quàm prius audiſtis per ſermonem veritatis*, id eſt, *Euangelii.*

Arg. 3. Certò ſcio repoſitam eſſe vobis in cœlo ſperatam felicitatem, & tanquam DEI beneficio jam vobis dato DEO gratias ago: Corroborari debetis igitur in fide.

Audiſtis] Arg. 4. Confirmans ſuperius, Pro fundamento fidei & ſpei veſtræ, habetis indubitatum verbum DEI, verbum veritatis Euangelii: In fide confirmari debetis igitur.

Verſ. 6. *Quod pervenit ad vos, ſicut & in totum mundum, & fructum profert, ſicut apud vos quoque, ex quo die verè audiviſtis & cognoviſtis Dei gratiam:*

Arg. 5. Verbum Euangelii, per quod vos converſi eſtis, idem illud Euangelium eſt, quod per Apoſtolos perſonuit in reliquo mundo eandemque habet efficaciam ad fructificationem inter vos, ab eo die quo per fidem

fidem amplexi estis DEI gratiam, quam habet in reliquis Ecclesiis Christianis: Ergo in fide corroborari vos æquum est.

Vers. 7. *Sicut & didicistis ex Epaphra dilecto conservo nostro, qui est fidus pro vobis minister Christi:*

Arg. 6. Pastor vester Epaphras, non alia docuit vos quam quod nos Apostoli passim docemus, qui idcirco Epaphram nostrum conservum & fidelem CHRISTI Ministrum, lubentes agnoscimus: In fide igitur stabiliri debetis.

Vers. 8. *Qui & declaravit nobis vestram per Spiritum charitatem.*

Arg. 7. Speciale indicium sinceræ vestræ fidei dedistis, nempe Christianæ dilectionis vestræ erga me demonstrationem, cujus rei testem habeo Epaphram vestrum Ministrum. Quod ut reliqua superiora omnia, & mihi gratiarum actionis erga DEUM, & vobis confirmationis fidei in DEUM, argumenta suppeditat.

Vers. 9. *Propterea & nos ex quo die* id *audivimus, non desinimus pro vobis orare, & petere ut impleamini omni agnitione voluntatis ejus, cum omni sapientia & intelligentia spirituali:*

Secundus modus confirmationis fidei Colossensium, & dilectionis Apostoli erga eos, est ardens & constans ipsius precatio pro ipsis excitata per famam fidei ipsorum in CHRISTUM, & dilectionis erga Sanctos; precationis autem articuli sunt sex. Articulus 1. Precor ut amplam mensuram cognitionis voluntatis divinæ revelatæ in verbo Euangelii de CHRISTO, ejusque beneficiis adipiscamini.

In quem] Articulus 2. Precor ut hæc cognitio in vobis abundet in sapientia & intelligentia spirituali, id est, in sancta contemplatione mysteriorum fidei spiritualium, & in prudenti applicatione cognitionis datæ ad praxin, in uniuscujusque virtutis exercitio.

Vers. 10. *Ut incedatis sicut Domino dignum est, ut per omnia placeatis, omni opere bono fructum proferentes, & crescentes in agnitionem DEI.*

Articulis 3. est, Precor ut incedatis, seu vitam degatis, sicut dignum est Domino, seu ut decet conversos in conspectu DEI, nempe ut per omnia ei placeatis.

Omni] Articulis 4. Precor ut fructificetis non in uno tantùm, sed in omni genere bonorum operum.

Crescatis

Creſcatis] Articulus 5. Precor ut creſcatis in experientia, & vivâ agnitione virtutis Divinæ per obedientiam voluntatis ipſius, ſtudentes cum magis magiſque cognoſcere diligere, eique adhærere.

Verſ. 11. *Omni robore corroborati, ſecundùm glorioſam vim ipſius ad omnem tolerantiam & animi lenitatem cum gaudio:*

Articulus 6. Precor ut ea menſura roboris cœleſtis, ex divite penu glorioſæ potentiæ DEI vobis ſuppeditetur, ut quodvis onus afflictionis, ſeu perſecutionis fortiter pati, idque quamdiu DEO viſum fuerit, cum longanimitate ſuſtinere poſſitis, non tantùm ſine animi ægritudine, ſed & maxima cum delectatione & gaudio: Ergo corroborari in fide debetis, niſi preces meas quas SPIRITUS Sanctus excitat in corde meo pro vobis irritas putetis.

Verſ. 12 *Gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit ad participandam ſortem ſanctorum in luce:*

Tertius modus confirmationis ipſorum fidei, eſt euchariſtica prædicatio certitudinis noſtræ redemptionis, fundatæ in gratia DEI, & excellentia perſonæ CHRISTI. Rationes εὐχαριστίας ſeu gratiarum actionis ſunt quinque. Ratio 1. eſt, Quia præparavit nos DEUS Pater ad regnum cœleſte adeundum: hoc beneficium ſpecialius perſpicitur in ſequentibus: 1. Beneficii donator, ponitur *Deus Pater*, omnis boni autor, & fons primus, paternum erga nos gerens affectum: 2. Cum dicimur *idonei* facti, *&c.* Miſeria noſtra præſupponitur, & quod natura ſimus inidonei, tenebriones nati, peccato inquinati, & filii iræ: 3. Etiamſi inidonei fuerimus, gratia DEI tamen *nos idoneos reddidit*, per efficacem vocationem, & noſtri regenerationem: 4. Felicitas ad quam vocamur eſt *permanens hæreditas*, κλῆρος quæ ſorte aditur, id eſt, non meritò aliquo humano, ſed electione gratuita obtinetur, & data ſemel non aufertur: 5. *Sanctorum* vocatur hæreditas, quia in eâ nobis ſocietas futura eſt cum ſolis Sanctis, quorum communio hæreditatem nobis faciet jucundiorem. 6. Hæreditas hæc conſiſtit *in luce* perfectiſſima nempe cognitionis, ſanctitatis, gaudii, gloriæ, vitæque immortalis ſeu æternæ.

Verſ. 13. *Qui*, inquit, *liberavit nos à poteſtate tenebrarum ac tranſtulit in regnum Filii ſibi dilecti.*

Secunda ratio gratiarum actionis explicans priorem, Quia Pater *eripuit* nos è

nos è poteſtate tenebrarum, & *tranſtulit* in regnum filii dilectionis ſuæ: hoc beneficium commendatur nobis ex his quatuor: 1. Quod vis adhibita ſit perverſæ noſtræ naturæ, & poteſtati Satanæ, à quo victi, detinebamur: unde DEUS vi nos eripuit: 2. Quod eripuerit nos à tenebris ignorantiæ, peccati & miſeriæ: 3. Quod ereptos nos non ſiverit vagari & errare ſine rege & defenſore, ſine regimine & ſocietate, ſed tranſtulerit in melius regnum, id eſt, regnum lucis, cognitionis, ſanctitatis & vitæ ſpiritualis, ubi tutò & ſecurè poſſimus agere, ne relabamur aut revocemur in tenebras: 4. Quod regnum in quod transferimur ſit regnum filii ſui; regnum DEO amiciſſimum, in quo præſidet & regnat filius DEI, filius dilectionis, quem Pater intimè diligit, & qui dilectione erga nos Patrem repræſentat, cujus regnum & res omnes ſunt DEO dilectiſſimæ, imo in cujus regno omnes ſubditi ſunt filii dilecti.

Verſ. 14. *In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, id eſt, remiſſionem peccatorum.*

Tertia ratio gratiarum actionis eſt beneficium liberationis à DEI juſtitia vindicatrice; hoc beneficium ſpecialiùs apparet in his quinque: 1. Nos non tantùm vi detinebamur in poteſtate tenebrarum, unde ut eriperemur requirebatur vis major, ſed etiam legis & juſtitiæ captivi ſumus, unde non niſi pretio perſoluto emitti poteramus, quod pretium ubi jam perſolutum eſt, redemptio legitima jam facta eſt: 2. Redemptionem hanc habemus noſtram factam, ex conſenſu partium, *jure optimo*: 3. Habemus eandem in perſona filii, qui Advocatus eſt noſter, & qui nos noſtraque omnia cuſtodit: 4. Habemus eam per ſanguinem filii, qui in forma DEI exiſtens, id eſt verus DEUS aſſumpſit naturam noſtram, in eaque obediens factus uſque ad mortem crucis, perſolvit pro nobis pretium redemptionis: 5. Redemptio hæc eſt gratuita reſpectu noſtri, qui nihil perſolvimus, & tamen peccatorum remiſſionem conſequuti ſumus, & per conſequens etiam gratuitam liberationem ab ira & morte, quæ perſequuntur peccata.

Verſ. 15. *Qui eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ:*

Quarta ratio gratiarum actionis, oſtendens ſoliditatem fundamenti redemptionis, in deſcriptione excellentiæ CHRISTI Redemptoris, cujus deſcriptionis Articuli ſunt duodecim.

Imago] Articulus 1. CHRISTUS imago est perfectissima DEI inconspicui, non tantùm quia est substantialis character personæ Patris, substantialiter Patrem repræsentans, ita ut Pater non nisi in Filio & splendore ipsius conspici possit, sed etiam quia filius incarnatus verbo & opere, sanctitate, potentia, misericordia, Patris naturam, voluntatem & bonitatem mundo repræsentavit.

Primogenitus] Articulus 2. CHRISTUS primogenitus est omnis creaturæ, id est, ab æterno genitus ante omnem creaturam, & propter æternam generationem ex Patre, jure Dominus omnium creaturarum est, sicut in lege primogenitus est Dominus fratrum & familiæ.

Vers. 16. *Nam per eum condita sunt omnia quæ in cœlis sunt, & quæ in terra, visibilia & invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive imperia, sive potestates: omnia*, inquam, *per eum & ejus respectu condita sunt*:

Articulus 3. Illustrans superiorem: CHRISTUS est efficiens seu Creator omnium creaturarum: per eum enim omnia condita sunt: hunc Articulum amplificat triplici distributione creaturarum: 1. A loco in quo sunt, in cœlo & in terra: 2. A natura sua, in visibiles & invisibiles: 3. Divisione Angelorum à dignitate & officio & nominibus honorificis: ex quibus apparet gloria CHRISTI qui creavit omnes.

Respectu] Articulus 4. CHRISTUS est finis omnium, propter quem seu cujus gloriam omnia condita sunt: nam quæcunque & qualiacunque condita sunt, ea omnia in gloriam CHRISTI Θεανθρώπου condita sunt; ille Alpha & Omega est omnium, cujus gloriæ omnia inservire necesse est, suo quæque modo, ut media ad finem.

Vers. 17. *Estque ipse ante omnia, & omnia per eum consistunt*:

Articulus 5. CHRISTUS est æternus, quia in se ante omnes creaturas est, nec mutuatur ad sui subsistentiam à creaturis quicquam.

Per eum] Articulus 6. CHRISTUS non Creator tantum, sed & conservator & sustentator omnium est.

Vers. 18 *Estque caput corporis Ecclesiæ, principium & primogenitus ex mortuis, ut in omnibus primas teneat*:

Articulus 7. CHRISTUS est Caput Ecclesiæ, id est, sui corporis unde influit vitalis Spiritus, sensus motusque spiritualis in omnia membra quique regit & protegit ea omnia.

Principium] Articulus 8. CHRISTUS est principium, fons & scatu-

rigo

rigo Ecclesiæ, novus scilicet ille Adam, radix & principium regenerationis Sanctorum, cujus virtute procreantur Sancti omnes.

Primogenitus] Articulus 9. CHRISTUS est primogenitus ex mortuis, & primitiæ eorum qui obdormiverunt, quia solus virtute sua resurrexit, & causa est resurrectionis mortuorum ad vitam æternam.

Ut inter] Articulus 10. Ille in omnibus primatum tenet, & tenere debet in Angelos & homines, in viventes & mortuos: Et hic finis est superiorum graduum excellentiæ CHRISTI.

Vers. 19. *Quoniam in eo placuit* Patri, *ut omnis plenitudo inhabitaret*:

Articulus 11. Confirmans primatum CHRISTI, & primatus dignitatem, quia ex DEI beneplacito in CHRISTO homine habitat non tantum donorum SPIRITUS plenitudo, sed etiam deitas ipsa plenissimè comprehendens omnem plenitudinem.

Vers. 20 *Et pace per sanguinem crucis ejus facta, per eum reconciliare omnia sibi, per eum*, inquam, *tum quæ in terra, tum quæ in cœlis.*

Articulus 12. CHRISTUS ex DEI beneplacito, & proposito Mediator est, per quem voluit DEUS expiationem peccatorum fieri, positâ ejus vitâ in cruce, & expiatione per ejus mortem factâ, reconciliationem fieri, seu amicitiæ redintegrationem inter DEUM & eos qui sunt membra Ecclesiæ: non minus inter DEUM & ea membra quæ sunt in terrâ, quam inter DEUM & ea membra quæ sunt in cœlo: imo & reconciliationem, fieri voluit in se ἐπαναθέσει seu intuitu gloriæ ipsius inter Angelos cœlestes, & homines terrestres, inter quos propter peccatum naturale dissidium est: Denique confirmari voluit electos Angelos, quorum natura varia & mutabilis jam demonstrata est per lapsum Angelorum reproborum idque *recapitulatione facta* illorum ad seipsum. Nam Angeli quasi auctarium additi sunt CHRISTO in fœdere redemptionis, in usum corporis sui, id est, Ecclesiæ, ut essent Spiritus ministrantes in usum Redemptorum hominum: Quæ omnia ut soliditatem & certitudinem redemptionis, sic fidem Colossensium in CHRISTUM magnopere confirmabant, & nostram etiamnum confirmare debent.

Vers. 21. *Itaque vos quondam abalienatos & hostes, mente operibus malis* intenta, *nunc sanè reconciliavit*,

Verſ. 22. *In corpore illo carnis ſuæ, per mortem, ut ſiſteret vos ſanctos & irreprehenſos & inculpatos coram ſe:*

Quinta ratio gratiarum actionis eſt Gratia reconciliationis facta Coloſſenſibus nominatim. Hoc beneficium novem Argumentis amplificat: 1. Quod aliquando abalienati fueritis, inquit, à DEO, extranei à republica Iſraelis, & vita DEI: 2. Extranei non tantùm nati, ſed magis magiſque extranei facti fuiſtis per peccatorum conſuetudinem: 3. Neque id tantùm, ſed etiam quod hoſtes, & hoſtili animo DEUM averſati, & proſequuti fueritis: 4. Quod hoſtes fueritis non appetitu ſenſibili, & affectibus tantùm, ſed etiam ipſa mente veſtra, quam oportuit eſſe præſtantiſſimam facultatem, & aliarum Dominam ac ducem: 5. Quod inimicitias mente conceptas operibus malis expreſſeritis: 6. Quod nihilominus tamen CHRISTUS nunc vos reconciliaverit: 7. Quod in corpore carnis ſuæ aſſumendo humanam naturam, nobis in omnibus, excepto peccato, ſimilem, reconciliationem impetraverit: 8. Quod per mortem redemptionis & reconciliationis veſtræ, pretium perſolverit: 9. Quod CHRISTUS ſtatuerit apud ſe vos Sanctos in conſpectu ſuo, & DEI, tandem ſiſtere, ſine omni peccati & miſeriæ labe, nempe in die adventus ſui; quorum ſingula apprimè faciebant ad fidem ipſorum fulciendam.

Verſ. 23. *Siquidem permanetis in fide fundati & firmi, nec dimovemini a ſpe Euangelii quod audiſtis, Euangelii*, inquam, *prædicati omni creaturæ quæ ſub cœlo eſt: cujus factus ſum ego Paulus miniſter:*

Sequitur quartus modus confirmationis fidei Coloſſenſium per hortationem ad perſeverantiam in fide Euangelii, ad quam tranſit, additâ cautione in hunc finem ut ſuſpendat beneficium communiter illis applicatum, data quaſi characteriſtica nota eorum ad quos beneficium reconciliationis pertineat, nempe quod quicunque jus habent ad hæc beneficia, permaneant in fide CHRISTI, unde reliqui gradus perſeverantiæ dependent: Argumenta hortationis præcipua ſunt tria.

Siquidem] Argumentum primum, Eſt in conditione perſeverantiæ poſitum, Conſtantia veſtra in fide CHRISTI, & ſpe Euangelii, indicium eſt non tantùm reconciliationis factæ per CHRISTUM, ſed etiam ſanctitatis & ſalutis veſtræ per eum perficiendæ: Perſeverate ergo. Interim ad ipſorum perſeverantiam requirit tria: 1. Ut fundentur in fide,

fide, id est, fundamenta fidei, in DEI veritate, bonitate, & potentia, jacta solidè apprehendant: 2. Ut firmi sint, id est, jam fundati in CHRISTO sedem fixam teneant, CHRISTO adhæreant, & agglutinentur veritati ejus: 3. Ut resistant omnibus tentationibus, quibus possent ullo modo à vitæ æternæ & bonorum in Euangelio promissorum spe dimoveri: Argumenti vis hæc est, Prædicta bona in vestram non venient possessionem, nisi perseveraveritis in fide, Persistite igitur.

Prædicati] Arg. 2. Hortationis ad perseverantiam; Euangelium quod audivistis à Pastore vestro Epaphra, idem est cum Euangelio ab aliis DEI servis annunciato in toto mundo omni creaturæ, seu omnis generis hominibus Judæis & Gentibus sine discrimine. Permanete ergo in illa fide fundati & stabiles.

Cujus] Arg. 3. Hujus Euangelii Gentibus prædicandi ego ipse Paulus factus sum Minister, magna cum DEI approbatione, & benedictione effusâ in omnes qui ex Gentibus sunt Fideles: Perseverate ergo in illa Fide.

Vers. 24. *Qui nunc gaudeo de iis quæ patior pro vobis, & repleo reliquias afflictionum Christi vicissim expleo in carne mea, pro corpore ipsius, id est Ecclesia*:

In hoc Argumento insistit, suumque Ministerium illis commendat Argumentis 14. quæ omnia glorioſum ejus Ministerium confirmant: 1. In hujus Euangelii administratione ego Paulus cum gaudio fero afflictiones. Glorioſum ergo est meum Ministerium: 2. Pro vobis Coloſſensibus, seu pro vestra confirmatione in fide eas afflictiones sustineo. Glorioſum apud vos igitur meum Ministerium: 3. Cum post personales & ἀπολυτρωτικὰς CHRISTI passiones, reliquæ maneant passiones Martyrum, in testimonium veritatis doctrinæ CHRISTI, ego Paulus aliquâ ex parte harum afflictionum mensuram destinatam impleo ita, ut vel morte mea obsignare hoc meum Ministerium paratus sim. Glorioſum igitur hoc meum Ministerium est: 4. Ego pro CHRISTI honore & ædificatione totius Ecclesiæ CHRISTI, scilicet ut coagmentetur in fide corpus ejus mysticum, afflictiones eas patior. Glorioſum igitur Ministerium meum. Hæc omnia etiam ad tollendum offendiculum crucis Apoſtolo incumbentis faciunt.

Vers. 25. *Cujus Ecclesiæ factus sum minister ex dispensatione Dei, quæ data est mihi erga vos, ad implendum Dei sermonem*:

Arg. 5.

Arg. 5. Eccleſiæ Catholicæ ſum Miniſter conſtitutus, & ſpeciali auctoritate, & diſpenſatione Divinâ Gentium Apoſtolus factus ſum. Glorioſum ergo Miniſterium meum.

Implendum] Arg. 6. In Apoſtolatu conſtitutus ſum in eum ſpecialem finem, ut plene manifeſtando Euangelium inter Gentes non tantùm munus meum, ſed etiam DEI decretum & prophetias de vocandis Gentibus & de gratia CHRISTI ad eas ventura, per meum Miniſterium implerem: Glorioſum igitur eſt hoc meum Miniſterium.

Verſ. 26. *Nempe miniſterium abſconditum à ſeculis & ætatibus, nunc autem illud patefactum eſt ſanctis ejus,*

Arg. 7. Sermo hic Euangelii adminiſtratus inter vos, ejuſque futura inter Gentes annunciatio, olim fuerat myſterium: nunc vero planius quam unquam ab initio mundi patefit per nos Apoſtolos, fidelibus: Ergo.

Verſ. 27. *Quibus voluit Deus notum facere quæ ſint divitiæ glorioſi hujus myſterii inter Gentes, id eſt, Chriſti inter vos, qui eſt ſpes illa gloriæ:*

Voluit] Arg. 8. Revelatio hujus myſterii per meum Miniſterium facta eſt Sanctis, non ex ipſorum merito, ſed ex DEI beneplacito: Ergo.

Divitiæ] Arg. 9. Glorioſa & dives eſt gratia hujus myſterii jam revelati, omnia quæ ad plenam felicitatem faciunt perſpicuè aperiens: Ergo.

Chriſtus] Arg. 10. Summa hujus glorioſæ & divitis gratiæ per meum Miniſterium manifeſtata, eſt CHRISTUS per fidem receptus & habitans in vobis: Glorioſum igitur.

Spes illa] Arg. 11. CHRISTUS à me prædicatus & in vobis habitans per fidem eſt ſpes illa gloriæ futuræ, jam in arrabone & primitiis manifeſtatæ; nempe quia CHRISTUS eſt author, pignus & complementum omnis ſpei noſtræ: nullam enim aliam gloriam quærunt fideles, quam ut CHRISTO potiantur magis magiſque in hac vita, & tandem plenè in vita futura.

Verſ. 28. *Quemque nos annuntiamus, admonentes quemvis, & quemvis erudientes omni ſapientia: ut quemvis ſiſtamus perfectum in Chriſto Ieſu:*

Arg. 12. Finis mei Miniſterii & prædicati CHRISTI hic eſt, ut omnis generis homines admoneam, & inſtituam in Euangelii doctrina, quæ eſt perfectiſ-

est perfectissima sapientia, ut credentes tandem sistam in conspectu Dei, omnibus sanctitatis & felicitatis numeris in Christo, absolutos; Glorioſum ergo est hoc meum Ministerium.

Vers. 29. *Ad quod etiam enitor, decertans ſecundùm efficacitatem ipſius agentem in me potenter.*

Arg. 13. Strenuè hactenus per Dei gratiam proſequutus ſum meum Ministerium, decertans contra omnes hoſtes & impedimenta quæ mihi objiciebantur: Unde glorioſum redditum est Ministerium meum:

Secundum vim] Arg. 14. Denique per Dei operantis in me gratiam & potentiam, Ministerium meum potens & efficax redditum est ad effectum deſtinatum, id est, ad ſalutem Electorum & reliquorum convictionem: Quæ omnia, ſicut commendationis Miniſterii Paulini argumenta, ſic etiam totidem argumenta ſunt hortationis ad Coloſſenſes ut in fide Euangelii à Paulo prædicati perſeverent: Ex omnibus enim ſequitur: Ergo in fide Euangelii cujus Miniſterium adeò glorioſum est, conſtanter permanete & promovete.

Caput Secundum.

Apitis tres ſunt partes, in prima parat ſibi viam ad hortationem, ut uno Chriſto contenti, fugiant corruptelas quæ à Chriſto abducerent, idque oſtendendo ſtudium ſuum de ipſorum conſtantia in fide; ad verſ. 6. *In ſecunda hortationem proſequitur, ut Chriſto mordicus adhæreant, caveantque in genere quicquid à Chriſto poſſet ipſos abducere, ad* verſ. 16.

In tertia, admonitio est ſpecialis, ut cavent ſibi à corruptelis ſpecialibus, ad finem.

Verſ. 1. *VElim enim vos ſcire quantum certamen ſuſtineam pro vobis, & iis qui ſunt Laodiceæ, & quotquot non viderunt faciem meam in carne:*

Quod ad primam attinet, Studium ſuum de ipſorum ſalute, & conſtantia in fide oſtendit membratim; membra ſex ſunt. 1. Solicitus ſum de omni-

de omnibus Eccleſiis quæ me non viderunt coram, & nominatim, de vobis Colloſſenſibus, & vicinis veſtris Laodicenſibus, ne igitur vos neglectos à me putate.

Verſ. 2. *Ut conſolationem accipiant eorum corda ipſis charitate compactis, & omni opulentia certò perſuaſæ intelligentiæ, ad cognitionem myſterii Dei & Patris & Chriſti:*

Membrum 2. Operam do, ut ſcientes vos mihi non minùs charos eſſe quam alias Eccleſias à me plantatas, conſolationem capiatis in cordibus veſtris ex eodem Euangelio. *Charitate*] Membrum 3. Percupio, ut Eccleſiæ illæ omnes inter ſe, & cum aliis Eccleſiis, evitatis vel ſublatis diſſidiis, & quæſtionibus quæ à Diabolo ipſiuſque membris excitantur, nexu charitatis compingantur.

Omni] Membrum 4. In votis habeo, & non mediocre certamen ſuſtineo, ut in fide & ſpe coagmententur omnes illæ Eccleſiæ. Hoc explicatur ſpecialiùs, ſtudebat enim ut *intelligentiam* nanciſcerentur: quia fides cæca ſeu ignara eſſe non debet; nec ut fidei guſtum aliquem tantùm haberent, ſed πληροφοριαν conſequerentur, qua hæſitationes ex ipſorum cordibus excluderentur; nec ut perſuaſionem tantùm, ſed etiam *omnem opulentiam perſuaſionis* in fide haberent, ut fides in ipſis abundaret, inque ſolida & tranquilla certitudine corroboraretur, & ſtabileretur in omni opulentia plene certioratæ intelligentiæ: adhuc ſpecialius, ſtudebat Apoſtolus, ut *proficerent* in cognitione *myſterii*, ſeu Euangelii olim abſconditi, ſed nunc revelati, de Christi gratia quæ extenditur erga Gentes, non minus quam Judæos: his addit, ut proficerent non in *cognitione* tantùm, *ſed etiam in agnitione myſterii* ex vivo ſenſu, & experientia ſuaviſſimæ gratiæ Christi, quæ ab hominum captu naturali longiſſimè removetur. Denique operam dabat ſpecialiſſimè, ut *profiterent* in agnitione myſterii de *unitate eſſentiæ divinæ*, de diſtinctione perſonarum & officiis Mediatoris Christi, & in uſum ſuum iſta magis magiſque applicantes conquieſcerent in tanti boni cognitione, & primitiis, donec per Christum felicitate plenâ perfruerentur.

Verſ. 3. *In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ ac cognitionis abſconditi.*

Rationem hujus deſiderii reddit, ab excellentia Christi, qui Summa eſt, & Fundamentum Euangelii, cujus gloriam deſcribit non tantùm à perfectione perſonæ ipſius per ſe ſpectatæ (in qua abſconditi ſunt

omnes

omnes thesauri sapientiæ & intelligentiæ, infinitè quoàd divinam naturam, & quantùm capere potest quoàd humanam, sed etiam & potissimùm à perfectione personæ ipsius, quatenus officio Mediatoris vestitur, quatenus ille est CHRISTUS unctus ille DEI, objectum, author & consummator fidei nostræ, seu omnis cognitionis salutiferæ: quo respectu in CHRISTO est omni sufficientia ad salutem æternam, ut non opus sit quicquam nosse præter eum, qui factus est nobis à DEO Sapientia, Justitia, Sanctificatio & Redemptio: Hanc CHRISTI sufficientiam vocat *thesauros*, & *omnes* thesauros, & *absconditos* thesauros, quos mundus non potest perspicere; quos perscrutari non potest Sanctorum sagacitas, nec exhaurire omnium necessitas.

Vers. 4. *Hoc autem dico, nequis vobis imponat probabilitate sermonis.*

Membrum 5. Studii & solicitudinis Apostoli est, ne seducantur Colossenses per Pseudapostolos, & ut muniantur adversus omnes impostoras Pseudapostolorum, qui docendo quod CHRISTUS non docuit, instabiles & incautos à CHRISTO abducebant, partim Paralogismis & Sophistis Argumentationibus, partim fucata eloquentia errores suos insinuantes & tegentes: ad quas Pseudapostolorum artes digitum intendit in vocibus παραλογίζηται & πιθανολογία.

Vers. 5. *Etsi enim corpore absum, Spiritu tamen sum vobiscum, gaudens ac cernens vestrum ordinem, & soliditatem vestræ in Christum fidei.*

Membrum 6. Studii sui de ipsorum salute est, Gaudium quod de rectè constitutâ inter eos doctrinâ & disciplinâ percipiebat, non ex relatione Epaphræ tantùm, sed ex Spiritu Prophetico, seu inspiratione SPIRITUS Sancti dictantis hanc Epistolam; nam licet corpore absens fuerit, Spiritu tamen contemplatus omnia, perfusus fuit gaudio ex observatione ordinis in omnibus rebus Ecclesiasticis pulcherrimi, & fidei ipsorum in CHRISTUM solidæ: adeo ut non potuerit non esse solicitus de tam præclari inter eos Divini operis conservatione, ne Pseudapostolorum & DIABOLI artibus perturbaretur ordo, vel corrumperetur doctrina.

Secunda pars Capitis.

Vers. 6. *Sicut igitur accepistis Christum Iesum Dominum, ita in eo incedite:*

Secunda pars Capitis, in qua ex ſuo de ipſorum ſalute ſtudio, & cauſis ſuſceptæ hujus diſputationis adverſus Pſeudapoſtolos, infert hortationem ad perſeverandum in fide CHRISTI, & ad cavendas corruptelas. Hortationis membra ſunt quinque: 1. Ut fide jam receptum unicum & verum Salvatorem IESUM CHRISTUM retineant, nec alium confictum à Pſeudapoſtolis admittant. 2. Ut in CHRISTO inſiti per fidem maneant, & vitam ſuam ad ejus præſcriptum traducant, ſequentes Spiritus CHRISTI ductum.

Verſ. 7. *Radicati & ſuperſtructi in eo, ac confirmati fide, ſicut edocti eſtis, abundantes ea cum gratiarum actione.*

Tertium membrum, ut arctiſſimæ & firmiſſimæ cum CHRISTO conjunctioni ſtudeant per fidei ſuæ corroborationem, ſecundùm doctrinam Epaphræ: Hanc fidei ſoliditatem illuſtrat ſimilitudine ſumptâ partim à firmitate arborum, altas radices in terra agentium; partim à ſtabilitate ædificiorum, ſolidè fundatorum.

Exundantes] Membrum quartum, Ut non ſolùm confirmentur in fide, verùmetiam in ea proficiant, & proficiendo abundent, per pleniorem myſteriorum CHRISTI cognitionem; idque cum quotidiana gratiarum actione erga DEUM, hujus tanti boni authorem.

Verſ. 8. *Videte nequis ſit qui vos deprædetur per philoſophiam & inanem deceptionem, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi, & non ſecundum Chriſtum.*

Membrum 5. Hortationis, ut caveant ſibi à ſeductoribus, qui impoſturis ſuis tanquam retibus, DEI populum veluti pecora capiunt, & in prædam abigunt. Impoſturarum autem tres ſpecies recenſet; quarum prima eſt *Philoſophia*, ſeu inanis deceptio, ſic dicta, non ſimpliciter, ſed quatenus ſuos limites excedit, & aſſurgit ad res cœleſtes ſeu ſpirituales, deque doctrina in DEI-Verbo ſtatuit ex modulo corrupti & carnalis judicii: quo reſpectu licet ſpeciem Sapientiæ præ ſe ferat, inanis tamen deceptio comperitur: Altera ſpecies eſt *Traditio Hominum*, de vanis & ſuperſtitioſis ritibus, ab humano ingenio confictis. Tertia ſpecies eſt *Injunctio Legalium*, ſeu *Leviticorum Rituum*, qui hìc dicuntur *Elementa mundi*, quia ſunt mundana & carnalia rudimenta veteris populi, quibus tanquam Pædagogo ducebatur ante CHRISTI adventum, quæque poſt adventum CHRISTI, tanquam umbræ evanuerunt.

Verſ. 9.

Verſ. 9. *Nam in eo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter*:

Argumenta hortationis ſubjungit decem, quæ omnia probant non eſſe recedendum, vel latum unguem à CHRISTO.

Argumentum primum, Fruſtra quærendum eſt extra CHRISTUM quidvis ad ſalutem neceſſarium, cum in ipſo ſeu ejus perſonâ plenitudo deitatis hypoſtaticè unita humanæ naturæ comperiatur; adeo ut neceſſariò extra DEUM quærat aliquid ad ſalutem, qui extra CHRISTUM quærit quidvis ſalutiferum: Ergo non recedendum à CHRISTO.

Verſ. 10. *Et eſtis in eo completi, qui eſt caput omnis imperii ac poteſtatis*:

Arg. 2. Non tantùm fons pleniſſimus eſt CHRISTUS in ſe, ſed etiam plenè complet omnes fideles in ipſum credentes, quatenus juſtitiam & vitam æternam quam in ſe habet, communicat illis, primum imputatione, deinde gratiæ pro gratia infuſione, donec tandem perficiantur: Ne ergo quæramus aliquid extra eum.

Caput] Arg. 3. ILLE eſt Caput omnis principatus & poteſtatis, etiam excellentiſſimarum creaturarum, & in terra & in Cœlo, partim quia creavit omnia, & gubernat etiam ipſos Angelos; partim quia influxu virtutis ſuæ, ſuſtinet etiam Angelos, nedum homines, communicatque illis quicquid habent: Ab eo ergo ſolo, & ne vel à præſtantiſſimis etiam Angelis expectemus quicquam boni.

Verſ. 11. *In quo etiam circumciſi eſtis circumciſione quæ fit ſine manibus, corpore peccatorum carnis exuto in circumciſione Chriſti*:

Arg. 4. Veritas omnium legalium ceremoniarum eſt in CHRISTO: nam in eo fideles habent rem per illas præfiguratam, Verbi cauſa, Spiritualem habent circumciſionem, SPIRITU CHRISTI factam in corde, quæ conſiſtit in depoſitione veteris hominis, ſeu carnis, ſeu corporis peccati, quæ circumciſio in manufacta carnali circumciſione præfigurabatur. Ergo non eſt quod in carnali judaizantium circumciſione quicquam quæratis extra CHRISTUM.

Verſ. 12. *Conſepulti cum eo per Baptiſmum, per quem etiam cum eo reſurrexiſtis, per fidem Dei efficaciter agentis, qui excitavit eum ex mortuis*.

Arg. 5. Baptiſmum externum internæ circumciſionis legitimum ſig-

num, ſurrogatum in locum circumciſionis à CHRISTO, habetis vos fideles in CHRISTO, adeo ut nec res interna, imo nec externum quidem ſignum rei internæ, extra CHRISTUM quærendum ſit. Non igitur à CHRISTO recedendum.

Cum ſepulti] Arg. 6. Vos fideles jus habetis ad CHRISTUM mortuum & ſepultum, & communionem cum ipſo, in morte & ſepultura, adeoque jus ad omnia beneficia & effecta mortis, & ſepulturæ ipſius, in baptiſmo, & per baptiſmum vobis obſignatum; adeo ut nihil opus ſit extra CHRISTUM quicquam quærere, quod ad plenum redemptionis pretium perſolvendum attinet: Non igitur ab eo recedendum.

Reſurrexiſtis] Arg. 7. Vos fideles per Baptiſmum adducti eſtis in communionem reſurrectionis CHRISTI, ſeu victoriæ ejus de morte & peccato reportatæ, per quam non tantùm reſurrexiſtis ad vitæ novitatem in ſanctitate, ſed etiam reſurgetis reſpectu corporum, ad vitam glorioſam & immortalem, ita ut ad ſanctitatem & vitam æternam, extra CHRISTUM nihil deſiderandum ſit. Non ergo ab eo vel minimum recedendum eſt.

Per fidem] Cæterùm ne externo baptiſmo nimium tribuatur, ex opere (quod dicunt) operato, requirit in baptizatis fidem DEI efficaciter agentis, id eſt, ut credamus DEUM qui potenter ſuſcitavit CHRISTUM ex mortuis ſecundùm promiſſiones ſuas, eundem etiam efficaciter ſecundùm promiſſiones reſuſcitaturum nos ad omnimodam vitæ novitatem. Quanto enim arctiùs amplectimur virtutem DEI quæ ſuſcitavit CHRISTUM Caput noſtrum à mortuis, tantò profectemus magis in vitæ novitate.

Verſ. 13. *Voſque mortuos in peccatis & præputio carnis veſtræ, cum eo vivificavit condonatis vobis omnibus peccatis,*

Arg. 8. Vos Coloſſenſes olim mortuos in peccatis, & jacentes in naturæ irregenitæ incircumciſione, DEUS participes fecit vitæ CHRISTI, ſanctæ & immortalis, & quoàd jus, & quoàd poſſeſſionem inchoatam, ex gratiâ condonatis omnibus peccatis veſtris: Ergo ad plenariam remiſſionem peccatorum, vitamque ſanctam & immortalem, nihil extra CHRISTUM quærendum eſt. Dicitur autem hoc beneficium *vivificationis cum Chriſto*, licet CHRISTUS ante aliquot annos reſurrexiſſet, priuſquam illi converſi eſſent, quia quo momento quis per fidem unitur CHRISTO, eodem etiam jam regnanti in Cœlo, judiciali ſeu forenſi modo,

modo unitur, imo & morienti, & ſepulto, & reſurgenti, adeoque in omnibus in quibus noſtram perſonam ſuſtinuit vel ſuſtinet, non minus quam ſi Phyſico modo fuiſſemus præſentes, & conſenſiſſemus in omnem actum ejus pro nobis.

Verſ. 14. *Ac deleto quod adverſum nos* erat *rituum Chirographo, quod*, inquam, *erat nobis contrarium*, ipſe *vero cruci affixum é medio ſuſtulit*:

Arg 9. In quo etiam explicat quomodo CHRISTUS remiſſionem peccatorum nobis impetraverit, noſtrum Chirographum ſcilicet tollendo, in hunc ſenſum, Fœdus operum ſeu legale, quaſi Chirographum, partim comminationibus, partim decretis poſitivis ceremonialibus, Gentes ab Eccleſia ſecludentibus, ſancitum, adverſùs nos erat, & nobis contrarium: CHRISTUS verò chirographum hoc ſublatum è medio & affixum cruci delevit: Ergo vobis non eſt retroſpiciendum ad fœdus legale, vel ceremonialia decreta, ut in iis aliquid quæratis, nec vobis eſt à CHRISTI, morte, (per quam liberati eſtis ab illo Chirographo) vel latum unguem recedendum: Hoc fœdus operum cum appendicibus, comparat *Chirographo*, quo quis ſe obligat ad debitum perſolvendum; nam per naturæ lucem quicunque convicti tenentur peccati, ex vi fœderis operum obnoxii etiam ſunt iræ, & quotieſcunque arguimur peccati, toties etiam per naturam mortis pœnam, ſeu fœderis legalis conditionem, conſcientiæ noſtræ ſententia adverſùs nos ipſos, quaſi calculo, ſeu Chirographo noſtro confirmamus; Multò magis id præſtat conſcientia uniuſcujuſque qui legem ſcriptam accepit, & pœnam violatæ legis quotidiè audit. Maximè verò omnium coguntur huic Chirographo ſubſcribere juſtitiarii omnes, qui juſtitiam nullam agnoſcunt præter inhærentem, ſeu eam quæ eſt ex operibus: ex quibus erant Judaizantes, & ceremoniarum obſervatores, qui fœderi huic adhærebant, quærentes ex operibus & ceremoniarum decretis, juſtitiam: nam quantò manifeſtiùs hoc modo juſtitiam ſuam ſtabilire conabantur, tantò apertiùs mortem, violatæ legis pœnam, vi pacti in ſe derivabant: Nemo enim fœdus init quin etiam fœderis conditiones omnes admittat.

Dicitur *Chirographum in decretis poſitum*, vel potius *decretis ſubſcriptum*, quatenus qui mandata ſeu decreta illa legalia recipiebant in ſe, perficienda, obligabant etiam ſe, ad pœnam mandatorum violatorum ſuſtinendam.

Vocat

Vocat Chirographum *adverſus nos* ſeu contrarium nobis, partim quia Judæos à Gentibus, & Gentes à Judæis ſeparabat, partim quia erat jugum, quod nec ipſi, nec patres eorum poterant ferre: partim denique, quia quotieſcunque opus aliquod legis ſive moralis, ſive ceremonialis juſtificandi ſui cauſa exercebant, toties per imperfectionem operis, & imperfectionis profeſſionem in exercitio Leviticæ Ceremoniæ, ſe reos peragebant, ſeu potiùs ſe reos agnoſcebant mortis. Exempli cauſa cum ſacrificia offerebant, eaque repetebant, non tantùm agnoſcebant ſe peccatores adverſùs Legem Moralem, ſed etiam reipſa confitebantur repetita ſacrificia non potuiſſe conſcientiam ſuam à peccato mundare, atque ita Chirographum Fœderis Operum ſemper erat illis contrarium: Sed CHRISTUS hoc Chirographum delevit, & cruci affixum è medio ſuſtulit, quatenus in gratiam ſuorum, per mortem crucis mulctam ex Chirographo debitam pro Redemptis perſolvit; & decreta poſitiva de Ceremoniis umbratilibus reali Corporis ſui ſacrificio ſemel oblato, complevit & abolevit.

Verſ. 15. *Et expoliata imperia ac poteſtates traduxit palàm triumphatis illis per eam.*

Arg. 10. CHRISTUS omnes diabolos, poteſtatem & tyrrannidem in Electos exercentes, per pretium Redemptionis in cruce perſolutum re ipſa proſtratos, palam etiam in conſpectu DEI, Angelorum, & Hominum quorum oculi aperti ſunt, glorioſè triumphatos, traduxit in ipſorum ignominiam, & noſtram liberationem. Nihil ergo reſtat extra CHRISTUM quærendum.

Dicuntur Cacodæmones *Principatus* & *Poteſtates*: 1. Quia in mundo potenter imperium exercent in omnes reprobos filios inobedientiæ, & in omnes irregenitos, qui nihil aliud agunt, quam ut voluntatem diaboli exequantur: 2. Quia ſunt lictores exequentes DEI judicium, captivos detinentes eos qui DEO non reconciliantur in CHRISTO: 3. Quia pugnant contra CHRISTUM Redemptorem, nec dimittunt Redemptos, & Reconciliatos ex carcere tenebrarum, niſi à CHRISTI fortiori poteſtate coacti.

Dicuntur *ſpoliati à CHRISTO* in Cruce, 1. Quatenus CHRISTUS perſoluto pretio redemptionis, ex pacto à PATRE obtinuit, ut omnes Redempti ex carcere tenebrarum, ignorantiæ, peccati & mortis liberarentur: 2. Quatenus CHRISTUS potentiâ infinitus, ubi ſemel juſtitiæ ſatisfecerat

ſatisfecerat in cruce, clauſtra & retinacula peccati, judicii & legis, quibus Diaboli conſtrictos tenebant redemptos, effregit ut amplius nullam vim poſſint habere. 3. Quatenus redemptos ſuos fecit poſſeſſionem & peculium ſuum, ne amplius eſſent Satanæ pecus.

Dicitur CHRISTUS *Diabolos traduxiſſe*, & de iis palam triumphaſſe in cruce: 1. Quatenus omnes ipſorum tentationes & venenata tela, ſive immediatè ab iis projecta, adverſus ſe in cruce pendentem, ſive per venenatas linguas furentium adverſariorum contorta, ſive per ſuorum diſcipulorum fugientium ab ipſo ingratitudinis provocationem vibrata, fortiter excepit, ſuperavit & extinxit: 2. Quatenus malitiam Diabolorum, artes & machinationes omnes ipſorum (quibus illi ipſius vitam petebant, indeſinenter inſtigantes mancipia ſua ad ipſum crucifigendum, donec in crucem egerunt) convertit CHRISTUS in Diabolorum perniciem, & apertiſſimam dominii ipſorum ruinam: 3. Quatenus ſe Cœli terræque Dominum, ſignis & prodigiis demonſtravit, ipſo tempore crucifixionis: 4. Quatenus palam exeruit poteſtatem ſuam per converſionem furis illius ad dextram pendentis; & centurionis ad pedes ſtantis; 5. Quatenus pretio redemptionis jam perſoluto, victor non in conſpectu Dei tantùm, & Angelorum, ſed etiam in conſpectu ipſorum Diabolorum, & auditu inſuper omnium inſpectantium, clamavit opus ſuum conſummatum eſſe, idque in gloriam ſuam æternam, & hoſtium perpetuam ignominiam: Ex quibus ſequitur à CHRISTO non eſſe recedendum, vel ut quicquam boni adipiſcamur, vel ut ab ullo malo liberemur.

Tertia Pars Capitis.

Verſ. 16. *Nequis igitur vos damnet ob cibum, vel potum, aut reſpectu diei feſti, aut novilunii, aut ſabbathorum*:

Tertia pars Capitis, In qua per conſectarium infert admonitionem ſpecialem de cavendis Pſeudapoſtolorum ſpecialibus quibuſdam corruptelis.

Admonitiones ſunt tres: Admonitio 1. Ne curent ſententiam ſeu cenſuram ullius qui audebit eos condemnare, propter non obſervatas ceremonias Moſaicas, exempli cauſa, propter cibum aut potum aſſumptum, vel propter ullum diem feſtum, vel aliquam diei feſti partem neglectam, vel propter non obſervatum Sabbatum Judæorum.

Verſ. 17. *Quæ ſunt umbra rerum futurarum, at corpus*, eſt CHRISTI.

Ratio-

Ratio admonitionis eſt, quia Ceremoniæ illæ legales erant umbræ rerum futurarum, duraturæ tantum uſque dum corpus, ſeu verum & ſubſtantia illarum CHRISTUS, veniret; quæ idcirco poſt ejus adventum ceſſare debent.

Verſ. 18 *Nullus voluntarius moderator de vobis ſtatuat in ſubmiſſione & cultu angelorum, ſeſe ingerens in ea quæ non vidit, & temerè turgens carnis ſuæ ſenſu:*

Admonitio 2. eſt, Ut caveant ſibi à cultu & invocatione Angelorum: Argumenta in hunc finem aſſert ſeptem. Arg. 1. Quia quicunque hunc cultum vos docet, reipſa dat operam, ut vos præmio religionis, ſeu vitæ æterna defraudet.

Vltro] Arg. 2. Quia non ex DEI autoritate, ſed ex ſua voluntate & libidine hanc doctrinam tradit.

Submiſſione] Arg. 3. Quia qui cultum Angelorum docet, abutitur hypocriticè prætextu humilitatis.

Pedem] Arg. 4. Quia qui Angelorum cultum docet, audacter incedit ſine luce verbi DEI, imò ſine lumine rationis rectæ: nam nec in ſacris literis, nec oculis corporeis, nec ſanæ rationis lumine quicquam de hac doctrina unquam vidit.

Temere] Arg. 5. Quia quicunque cultum Angelorum docet, non eſt humilis, ſicut præ ſe ferit, ſed carnali ſuo judicio turgens vaniſſimè inflatur.

Verſ. 19 *Neque obtinens caput, ex quo totum corpus per commiſſuras & compages ſuppeditatum & compactum, augeſcit Dei augmento.*

Arg. 6. Quia quicunque angelorum cultum docet, expers eſt veræ fidei, non conjungitur, non adhæret CHRISTO: licet ſciat alia omnia, ignarus tamen eſt virtutis CHRISTI, & gratiæ quæ eſt in ipſo, imo à CHRISTO capite noſtro divellitur, eique renunciat.

Ex quo] Arg. 7. Quia in CHRISTO ſolo eſt promptuarium ex quo omnis gratia, & quicquid ad vitam & vegetationem ſpiritualem requiritur, abunde in omnia ejus membra derivatur, adeò ut nec ſit opus ab Angelis quicquam petere, nec ſine CHRISTI opprobrio quicquam peti poſſit, Angelos invocando, vel quovis modo eos colendo. Idcirco Cavenda Angelorum invocatio.

In

In hoc argumento comparatione capitis humani naturalis describitur CHRISTUS, sextuplici similitudine: 1. Ut caput humanum naturale habet corpus sibi subjectum, sic CHRISTUS habet Ecclesiam sibi subjectam, ut corpus suum mysticum: 2. Ut ex capite humano derivatur sensus motusque in corpus totum, & omnia ejus membra, sic ex CHRISTO sensus motusque spirituales derivantur in omnia membra Ecclesiæ: 3. Ut ex capite humano protenduntur commissuræ nervorum & vinculorum, quæ totum corpus pervadunt, sic à capite CHRISTO profluit SPIRITUS Sanctus, & fides in CHRISTUM, & charitas in proximum, quæ per totum corpus mysticum diffunduntur: 4. Ut per illas commissuras suppeditatur corpori toti vita, motus & sensus, sic per has commissuras, omnis gratia spiritualis suppeditatur fidelibus: 5. Ut per illas compinguntur membra cum capite & inter se, sic per has, CHRISTUS & membra ipsius uniuntur: 6. Ut per illas in corpore naturali; sic per has, in corpore CHRISTI mystico incrementum fit primum singulorum membrorum, deinde totius corporis mystici: 7. Sicut illic incrementum est naturæ, sic hic est gratiæ, DEI incrementum, id est, magnum & solidum, pro mensura doni uniuscujusque.

Vers. 20. *Itaque si mortui cum Christo, liberi estis ab elementis mundi, quid ut viventes in mundo, ritibus oneramini?*

Tertia admonitio cum reprehensione, quod se subjecerint decretis seu traditionibus humanis, & doctrinis hominum religionem statuentium in iis, in quibus DEUS religionem non statuit; Admonitionis seu reprehensionis argumenta sunt quinque: 1. Quia liberati estis per mortem CHRISTI à quibuscunque carnalibus initiamentis religionis, quales sunt Ceremoniæ Judaicæ, ita ut cum illis nihil amplius habeatis negotii, Non debetis decreta & præcepta hominum admittere, quasi adhuc more puerorum rudimentariorum, istiusmodi elementis obnoxii essetis.

Primi hujus argumenti vis consistit in his quinque: 1. CHRISTUS implevit quod præfiguratum fuit per Ceremonias Mosis, & morte sua abrogavit Ceremonias illas typicas, & umbratilem illum modum docendi Ecclesiam, & colendi DEUM, ita ut nihil ab ipso exigere posset fœderis legalis forma, plus quam in ejus morte persolutum est & perfectum: 2. Moriente CHRISTO, judicialiter commortui sunt omnes fœderati, quorum personam sustinuit CHRISTUS, Nihil igitur amplius

potuit fœdus legale exigere ab illis, quorum nomine CHRISTUS mortuus est, quam leges hominum exigunt à mortuis: censentur enim omnes in illo ut mortui: 3. Ceremonialia omnia præcepta respectu autoritatis præcipientis divina, & Cœlestia erant usque ad CHRISTUM; sed jam abolita per CHRISTUM, cessarunt esse divina, & cæperunt esse elementa seu rudimenta humana, mundana & carnalia, non tam quoàd res imperatas, quam quoàd imperandi autoritatem mundanam; 4. Quandiu Colossenses non erant conversi ad CHRISTUM, sed in mundo vivebant mundani, ut liberi à justitia, sic mancipia erant DIABOLORUM & hominum, obnoxii omnigenæ servituti, & omnis generis malo: 5. Nunc verò postquam CHRISTO concorpores, erant per fidem facti liberi, etiam erant ab omni malo liberati, nec se ulli jugo submittere debebant, nisi cui CHRISTUS eos subjugari voluit, & per consequens non debebant hominum dogmatibus & traditionibus in religionis negotio subjici.

Vers. 21. *Ne attigeris, neque gustaris, neque contrectaris.*

Arg. 2. Quia superstitiosi illi dictatores vestri, & decretorum humanorum autores, præcisâ suâ prohibitione rerum liberarum, tyrannidem simul & hypocrisin suam intolerabilem produnt in rigida exactione mandatorum suorum, qualia μιαρίσματα & cum indignatione recitat aliqua, *ne gustato, ne attingite*, & similibus, in quibus non solùm legem Leviticam DEO invito continuare volebant, sed etiam superaddere legi abolitæ rigidas exactiones suas: Ne ergo illis vos subjiciatis.

Vers. 22. *Quæ omnia ipso usu pereunt, præscripta ex mandatis & doctrinis hominum*:

Arg. 3. Quia res illæ corporeæ à DEO institutæ sunt ad usum, ut in usu tandem absumantur & pereant, *&c.* Iniquum ergo est sub specie religionis prohibere illarum usum, Ne ergo his institutis vos subjiciatis.

Hominum] Arg. 4. Quia decreta istiusmodi non sunt mandata DEI, sed mandata hominum, secundùm quæ DEUS declaravit se nolle coli: Ne ergo admittite ea.

Vers. 23. *Quæ rationem quidem habent sapientiæ in cultu voluntario & submissione animi, & in eo quòd corpori non parcant, non tamen ullius sunt pretii, quam ad ea spectent, quibus farcitur caro.*

Arg. 5.

Arg. 5. Cum refutatione objectionis, quia etiamsi hæ obſervationes ſpeciem habeant ſapientiæ, tanquam partes voluntarii & non coacti cultus, tanquam humilitatis erga Angelos, & obedientiæ erga Eccleſiæ gubernatores, exercitia, tanquam ad carnis mortificationem non nihil facientia; reipſa tamen meram ſpeciem tantùm ſapientiæ habent, & nullius ſunt pretii vel æſtimationis coram DEO: Denique quantùm corpori detrahere videntur, tantùm adjiciunt ad ſatisfactionem carnis, ſeu corruptæ naturæ, quæ in ſuis figmentis circa religionem ſibi ſatisfacere ſemper aviditſimè cupit.

Caput Tertium.

Secunda pars Epiſtolæ de ſtudiis Chriſtianæ vitæ. Capitis duæ ſunt partes, in prima continentur hortationes generales, pertinentes ad veram pietatem & vitæ ſanctimoniam, ad verſ. 18. *In altera ſunt ſpeciales hortationes, quæ ſpectant ad certas & particulares hominum conditiones, ad finem.*

Verſ. 1. *Itaque ſi reſurrexiſtis cum Chriſto, ſuperna quærite, ubi Chriſtus eſt ad dextram Dei ſedens:*

Hortationes generales ſunt novem: 1. Eſt ad ſtudium rerum Cœleſtium, ne amplius terrenis voluptatibus, honoribus, & divitiis acquirendis operam & laborem impendant, ſed ut quærant Chriſtianas virtutes, & quæ ad vitam æternam pertinent.

Si reſurrexiſtis] Argumenta hortationis ſunt ſex. Quæ omnia ſtudendum eſſe rebus Cœleſtibus probant: 1. In Baptiſmo recepiſtis in vos ſtudium reſurrectionis, ſeu novæ & ſpiritualis vitæ proſequendæ, & inſiti per fidem in CHRISTUM communionem habetis cum CHRISTO reſurgente; qui nomine ſuorum ad ſpiritualem vitam, ut ſponſor reſurrexit, recepitque in ſe fore, ut fideles reſurgerent, virtute reſurrectionis ſuæ ipſis communicatâ: Ergo ſtudendum rebus Cœleſtibus.

Ubi Christus] Arg. 2. In sublimi, id est, in Cœlo quoàd localem præsentiam corporis, est CHRISTUS caput nostrum, & fons omnis felicitatis nostræ: Ergo ut eo potiamini superna quærenda sunt.

Dextram] Arg. 3. CHRISTUS ad dextram DEI sedet, etiam qua homo, summam sublimitatem nactus, & nomen super omne nomen, ut possit nobis omnia superna concedere: Ergo superna quærenda sunt vobis.

Vers. 2. *Superna curate, non terrestria*:

Amplificat hanc hortationem, jubens ut sapiant res cœlestes, id est, ut cognoscere studeant, in æstimatione habeant, curent, affectent, cum desiderio prosequantur quæ ad vitam cœlestem pertinent, & non quæ ad vitam hanc terrestrem: quæ licet licita & necessaria sint, obiter tamen curanda sunt.

Vers. 3. *Nam mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.*

Arg. 4. Per fidem in baptismo participes estis mortis CHRISTI, & obligati ad commoriendum mundo & peccato, per virtutem mortis ipsius; imò mortui estis illis, seu illorum respecta, nempe judiciali & spirituali modo, ne illa terrena amplius sapiatis, vel iis serviatis: Ergo superna & cœlestia, non terrestria sapere & sectari debetis.

Et vita] Arg. 5. Licet vita illa vestra, id est, adoptio vestra, justitia vestra, hæreditas vestra, plena sanctificatio, & glorificatio vestra, mundo, imò vobis ipsis magna ex parte abscondita sit (jam enim eam tantùm per fidem & primitiarum exiguam possessionem percipitis) conservatur tamen in cœlo in sais causis, cum CHRISTO, in DEO abscondita: Ergo sapere & quærere debetis ea quæ ad hanc vitam spectant.

Vers. 4. *Quando Christus vita illa nostra, patefactus fuerit, tum & vos cum eo patefietis gloriosi.*

Arg. 6. Per solutionem objectionis, ex superiori argumento oriundæ. Quamvis vita vestra abscondita jam sit, plenè & apertè tamen aliquando communicabitur vobis, & nos gloriosè producemur in conspectu omnium Angelorum & hominum, cum CHRISTUS manifestabitur in secundo suo adventu; cujus ratio redditur, quia CHRISTUS est *vita nostra*; Sic dictus: 1. Quia vitam æternam nobis acquisivit: 2. Quia vitam illam habet in se nobis communicandam: 3. Quia actu capit nobis vitam illam, per Spiritum suum communicare, quam tandem plenè

plenè consummabit: 4. Quia est objectum vitæ illius nostræ: nam nostra felicitas consistit in communione cum Illo, ut Eum cognoscamus, cum Eo simus & conversemur, & Eo plenè tandem fruamur: Ergo sub spe vitæ nobis revelandæ superna quærite.

Vers. 5. *Mortificate igitur membra vestra terrestria, scortationem, impuritatem, mollitiem, cupiditatem malam, & avaritiam, quæ est idololatria.*

Hortatio 2. Tanquam corrolarium, ex superioribus illata, qua jubet mortificare vitiosos motus, affectusque corruptæ naturæ, per quos deforme corpus peccati inhabitantis, tanquam per membra, operatur omnia actualia peccata, inque membris corporis ita se exerit, ut illa reddat quasi sui ipsius membra, & vitiorum instrumenta: Hæc mortificatio fit non solùm externos actus peccati non perpetrando, verùm etiam pravos motus internos ad illa peccata incitantes in ipso limine necando.

Scortationem] Enumerat: 5 Vitia quibus Gentiles imprimis dediti erant, quorum ultimum, avaritiam scilicet nomine idololatriæ vocat, ut odium excitaret avaritiæ: quia pro frugalitate eam ferè omnes habent, & in divitiis plurimi confidunt.

Terrestria] Argumenta hortationis sunt tria: 1. Quia hæc vitia, terrestria sunt membra, seu partes vitiosæ illius naturæ, quæ terram tantùm sapit hominesque à cœlo prosùs alienat.

Vers. 6. *Ob quæ venit ira Dei in filios contumaces.*

Arg. 2. Quia etiamsi levia videantur hæc peccata, iram Dei tamen accersunt, adversùs eos qui contumaces sunt, nec resipiscunt.

Vers. 7. *Quibus in vitiis & vos versabamini quondam, quum in iis viveretis.*

Ambulastis] Arg. 3. Quia olim satis serviistis his vitiis, ambulantes & viventes in illis non minus quam illi qui jam in hoc cæno volutantur.

Vers. 8. *At nunc deponite etiam vos hæc omnia, iram, excandescentiam, malitiam, maledicentiam, verborum turpitudinem ab ore vestro.*

Vers. 9. *Ne mentimini alius adversus alium, quum exueritis veterem illum hominem cum factis ipsius:*

Hortatio

Hortatio 3. Ex proximo argumento ducta, in qua jubet exuere, deponere, & non resumenda rejicere sex vitia, quæ sunt: 1. Ira injusta: 2. Indignatio seu excandescentia, quæ superior gradus est iræ: 3. Malitia seu maligna invidia, & odium in quod convertitur ira permanens, seu pernoctans: 4. Convitium seu blasphemia contra alicujus famam: 5. Turpiloquium seu scurrilitas, & 6. denique mendacium.

Exuti] Rationes hortationis sunt duæ: 1. Quia in baptismo sacramentali voto, obligatione & inchoatione exuistis veterem hominem cum actionibus suis, id est, renunciastis veteri vestræ corruptæ naturæ, ejusque servitio: Idcirco his vitiis renunciandum est.

Vers. 10. *Et induentis novum illum, qui renovatur in agnitionem congruentem imagini ejus qui ipsum condidit.*

Ratio 2. Quia ex dono DEI, fide, voto, & inchoata vitæ novitate in regeneratione induistis novum hominem, id est, novas spirituales qualitates, quasi novam naturam: Idcirco his vitiis renunciandum est.

Novum autem hominem describit in quatuor: 1. Quod sit sanctitatis naturæ nostræ in Adamo amissæ renovatio in CHRISTO: 2. Quod consistat in agnitione mysterii Euangelii, id est, in istiusmodi illuminatione, quæ cor ita mutet, & vitam simul externam, ut à nobis, mente, affectu, & opere, gratia DEI in CHRISTO re ipsa agnoscatur: 3. Quod archetypus seu exemplar secundùm quod conditur & renovatur iste novus homo sit imago DEI Creatoris, qui solus condidit hominem ut esset, & solus etiam refingit hominem ut sit novus.

Vers. 11. *Ubi non est Græcus & Judæus, Circumcisio & Præputium, Barbarus, Scytha, servus, liber: sed omnia & in omnibus CHRISTVS.*

4. Quod novo homini satis sit CHRISTUM habere, (quod unum pro omnibus ad salutem requisitis sufficit) seu quod in hoc negotio renovationis per CHRISTUM, externa conditio neque obsit, neque prosit, neque in hoc opere ratio ulla habeatur apud DEUM externæ conditionis, (Fit ne aliquis ex Gentibus, an Judæis, circumcisus ne an incircumcisus, ex hac ne an illa Gente oriundus, literatus ne an rei literariæ ignarus, servus ne an liber) quod appositè dictum est propter Pseudapostolos, qui ceremonias legales & hominum traditiones urgebant, quasi reliqua omnia nihil essent nisi quis judaizaret.

Vers. 12. *Induimini igitur, ut electi Dei, sancti & dilecti, visceribus*

visceribus miserationum, benignitate, modestia, mansuetudine, lenitate:

Hortatio 4. Ad quinque virtutes, nempe: 1. Ad teneram misericordiam erga afflictos: 2. Ad benignitatem erga egenos: 3. Ad humilitatem seu modestiam in omnibus: 4. Ad mansuetudinem seu comitatem in conversatione cum aliis: 5. Ad longanimitatem ubi injuriæ inferuntur.

Electi] Argumenta hortationis sunt tria: 1. Quia estis electi DEI, non tantùm speciali vocatione à mundo segregati, sed etiam æterno decreto à reprobis separati.

Sancti] Arg. 2. Quia sancti estis, & DEO consecrati.

Dilecti] Arg. 3. Quia dilecti estis à DEO: Idcirco his virtutibus vos ornate, ut dignos tantis elogiis vos præstetis.

Vers. 13. *Tolerantes alii alios, & condonantes vobis mutuò, si quis adversus aliquem habuerit querelam: sicut & Christus condonavit vobis, ita & vos.*

Hortatio 5. Ut non tantùm ex longanimitate mutuò tolerent alii aliorum infirmitates, & morum asperitatem, sed etiam mutuò condonent injurias.

Sicut Christus] Ratio hortationis est, quia CHRISTUS condonavit vobis offensas vestras multo graviores: Idcirco vos alii aliis condonate injurias.

Vers. 14. *Ad hæc autem omnia induimini charitate, quæ est vinculum perfectionis.*

Hortatio 6. Ut charitatem induant imprimis & ante omnes alias virtutes, quippe quæ à radice fidei orta, ut truncus arboris, reliquas omnes virtutes tanquam ramos emittit; eaque fovet & nutrit.

Quæ est] Ratio hortationis est, Quia charitas est mutuum vinculum perfectæ colligationis, quo fideles omnes in unum corpus compinguntur, & quo omnes perficiuntur, hoc est, participes fiunt omnium donorum in Ecclesia vigentium, ita ut quæcunque sunt vel totius corporis privilegia vel alicujus membri dona, evadant etiam singulorum membrorum bona, quoad usum seu utilitatem.

Vers. 15. *Et pax Dei imperet in cordibus vestris, ad quam etiam vocati estis in unum corpus: & grati estote.*

Hortatio 7.

Hortatio 7. Ut ſi contentio oriretur aliqua inter ipſos, pax DEI ſtatueretur contentionis & omnium affectuum moderatrix, præmiumque quaſi habens in manu ſua, decerneret quid agendum.

Pacem Dei nominat, quæ a DEO eſt, quæ DEO placet, & quæ nec veritatis, nec virtutis ullius, ſed affectuum noſtrorum carnalium tantùm jacturam imperat.

Ad quam] Rationes hortationis ſunt tres: 1. Quia DEUS vocavit vos ad pacem cum ſeipſo, & inter vos colendam: 2. Quia omnes eſtis membra unius corporis: 3. Quia gratitudinem hanc debetis DEO, qui pacem inivit vobiſcum, cum potuiſſet tanquam inimicos vos tractare: Idcirco pacem inter vos colentes grati eſtote.

Verſ. 16. *Sermo Chriſti inhabitet in vobis copioſè, cum omni ſapientia: docendo & commonefaciendo vos mutuò pſalmis, hymnis, & cantionibus ſpiritualibus cum gratia, cantantes in corde veſtro, DOMINO.*

Hortatio 8. Ad ſtudium & exercitium verbi DEI, Hortationis membra ſunt quinque: 1. Ut ſermo CHRISTI, ſeu doctrina chriſtiana in Scriptura propoſita accerſatur ex fontibus, & tanquam hoſpes gratiſſimus animis & cordibus excipiatur: non ut inde recedat poſtmodum, ſed ut ibi conſtanter commoretur: 2. Ne contenti ſint ſermonem CHRISTI deguſtaſſe, aut aliquatenus cognoviſſe, ſed ut operam dent ad menſuram locupletem & copioſam ſibi comparandam: 3. Ut inde ſapere diſcant, ad ſalutem ſuam & utilitatem aliorum: 4. Ne ſermonem CHRISTI ſinant in ſe otioſum eſſe, ſed in uſum proximorum prudenter proferant: ut mutuis inſtructionibus alii aliorum cognitionem promoveant, mutuis admonitionibus alii aliorum mores in melius formentur, ſingulique ſuos ipſorum & aliorum affectus excitent cantionibus Pſalmorum ſacrorum, hymnorum, & ſpiritualium odarum, de quavis materia ſpirituali per Spiritum compoſitarum, & ad mutuam ædificationem ſcientium. 5. Ut canant affectibus ad ſanctimoniam compoſitis, pro gratiæ menſura ſibi data, ita ut cantus DEO gratus ſit, & gratiam auditoribus miniſtret, in cordis ſui ſinceritate, DEI gloriam in cantu ſuo intuentes.

Verſ. 17 *Et quicquid egeritis ſermone aut facto, in nomine Domini Ieſu facite, gratias agentes Deo & Patri, per eum.*

Hortatio 9.

Hortatio 9. Ut omnia faciant *in Chriſto*, id eſt, ejus nomine & auſpicio, per *Eum* ſeu ejus gratiam, & in *Eum*, ſeu ejus gloriam: Et quia id fieri non poteſt, quin ſubinde habeant nova divinæ benignitatis in ſe experimenta, ut *gratias agant* DEO jugiter in omnibus *per Chriſtum*, ſine quo DEUS Pater ne laudari quidem à nobis vult, nec niſi per Filium quicquam nobis concedere, & in quo quæcunque nobis à DEO immittuntur, in bonum noſtrum convertuntur. Atque hæ ſunt hortationes generales ad communia officia.

Secunda pars Capitis.

Verſ. 18. *Uxores, ſubjectæ eſtote propriis viris, ut convenit in* DOMINO.

Sequitur altera pars Capitis, continens ſpeciales hortationes ad omnes in familia ordines, hortationes ſunt quinque.

Hortatio prima eſt ad uxores, à quibus incipit, quia conditio ipſarum eſt durior & difficilior quam virorum, & idcirco non mirum ſi eas primò alloquatur DEUS: ab his exigit, ut ſubjiciantur propriis viris, id eſt, ut obedientiam, honorem & reverentiam eis exhibeant, ſed cum limitatione *in Domino*, ut in licitis fiat obedientia, & propter mandatum Domini, cui uxores primò ſubjiciuntur, & obedientiam debent.

Ut convenit] Arg. hortationis eſt ab æquitate & decoro, nam quod præcipitur convenit ex ordinatione Divina, & ex Lege naturæ.

Verſ. 19. *Viri, diligite uxores, & ne ſitis adverſus eas amarulenti.*

Hortatio 2. ad viros, Quibus præcipit primò ut diligant uxores proprias, idque affectu ſingulari & ſancto, qui conquieſcat in una uxore propria; deinde vetat ne ſint amarulenti erga eas, vel ſermone, vel factis, licet ab earum infirmitatibus irritentur, ſed ut prudenter eas regant, ſicut decet viros.

Verſ. 20. *Liberi, auſcultate parentibus in omnibus: hoc enim gratum eſt Domino.*

Hortatio 3. ad filios, à quibus incipit ſicut prius ab uxoribus, & poſtea à ſervis incipiet, quia conditio eorum eſt durior, & opus habent DEI inſtitutione, ut ſponte faciant quod neceſſe eſt facere: ab his exigit obedientiam ex animo erga parentes in omnibus, ſcilicet quæ Pater cœleſtis non prohibuit: Argumentum hortationis eſt, Quia hoc officium præſtitum DEO eſt gratiſſimum.

Hortatio 7. Ut ſi contentio oriretur aliqua inter ipſos, pax DEI ſtatim eretur contentionis & omnium affectuum moderatrix, præmiumque quaſi habens in manu ſua, decerneret quid agendum.

Pacem Dei nominat, quæ a DEO eſt, quæ DEO placet, & quæ nec veritatis, nec virtutis ullius, ſed affectuum noſtrorum carnalium tantùm jacturam imperat.

Ad quam] Rationes hortationis ſunt tres: 1. Quia DEUS vocavit vos ad pacem cum ſeipſo, & inter vos colendam: 2. Quia omnes eſtis membra unius corporis: 3. Quia gratitudinem hanc debetis DEO, qui pacem inivit vobiſcum, cum potuiſſet tanquam inimicos vos tractare: Idcirco pacem inter vos colentes grati eſtote.

Verſ. 16. *Sermo Chriſti inhabitet in vobis copioſè, cum omni ſapientia: docendo & commonefaciendo vos mutuò pſalmis, hymnis, & cantionibus ſpiritualibus cum gratia, cantantes in corde veſtro, DOMINO.*

Hortatio 8. Ad ſtudium & exercitium verbi DEI, Hortationis membra ſunt quinque: 1. Ut ſermo CHRISTI, ſeu doctrina chriſtiana in Scriptura propoſita accerſatur ex fontibus, & tanquam hoſpes gratiſſimus animis & cordibus excipiatur: non ut inde recedat poſtmodum, ſed ut ibi conſtanter commoretur: 2. Ne contenti ſint ſermonem CHRISTI deguſtaſſe, aut aliquatenus cognoviſſe, ſed ut operam dent ad menſuram locupletem & copioſam ſibi comparandam: 3. Ut inde ſapere diſcant, ad ſalutem ſuam & utilitatem aliorum: 4. Ne ſermonem CHRISTI ſinant in ſe otioſum eſſe, ſed in uſum proximorum prudenter proferant: ut mutuis inſtructionibus alii aliorum cognitionem promoveant, mutuis admonitionibus alii aliorum mores in melius formen, ſingulique ſuos ipſorum & aliorum affectus excitent cantionibus Pſalmorum ſacrorum, hymnorum, & ſpiritualium odarum, de quavis materia ſpirituali per Spiritum compoſitarum, & ad mutuam ædificationem facientium. 5. Ut canant affectibus ad ſanctimoniam compoſitis, pro gratiæ menſura ſibi data, ita ut cantus DEO gratus ſit, & gratiam auditoribus miniſtret, in cordis ſui ſinceritate, DEI gloriam in cantu ſuo intuentes.

Verſ. 17 *Et quicquid egeritis ſermone aut facto, in nomine Domini Jeſu facite, gratias agentes Deo & Patri, per eum.*

Hortatio 9.

Hortatio 9. Ut omnia faciant *in Christo*, id est; ejus nomine & auspicio, per *Eum* seu ejus gratiam, & in *Eum*, seu ejus gloriam: Et quia id fieri non potest, quin subinde habeant nova divinæ benignitatis in se experimenta, ut *gratias agant* DEO jugiter in omnibus *per Christum*, sine quo DEus Pater ne laudari quidem à nobis vult, nec nisi per Filium quicquam nobis concedere, & in quo quæcunque nobis à DEO immittuntur, in bonum nostrum convertuntur. Atque hæ sunt hortationes generales ad communia officia.

Secunda pars Capitis.

Vers. 18. *Uxores, subjectæ estote propriis viris, ut convenit in* DOMINO.

Sequitur altera pars Capitis, continens speciales hortationes ad omnes in familia ordines, hortationes sunt quinque.

Hortatio prima est ad uxores, à quibus incipit, quia conditio ipsarum est durior & difficilior quam virorum, & idcirco non mirum si eas primò alloquatur DEus: ab his exigit, ut subjiciantur propriis viris, id est, ut obedientiam, honorem & reverentiam eis exhibeant, sed cum limitatione *in Domino*, ut in licitis fiat obedientia, & propter mandatum Domini, cui uxores primò subjiciuntur, & obedientiam debent.

Ut convenit] Arg. hortationis est ab æquitate & decoro, nam quod præcipitur convenit ex ordinatione Divina, & ex Lege naturæ.

Vers. 19. *Viri, diligite uxores, & ne sitis adversus eas amarulenti.*

Hortatio 2. ad viros, Quibus præcipit primò ut diligant uxores proprias, idque affectu singulari & sancto, qui conquiescat in una uxore propria; deinde vetat ne sint amarulenti erga eas, vel sermone, vel factis, licet ab earum infirmitatibus irritentur, sed ut prudenter eas regant, sicut decet viros.

Vers. 20. *Liberi, auscultate parentibus in omnibus: hoc enim gratum est Domino.*

Hortatio 3. ad filios, à quibus incipit sicut prius ab uxoribus, & postea à servis incipiet, quia conditio eorum est durior, & opus habent DEI institutione, ut sponte faciant quod necesse est facere: ab his exigit obedientiam ex animo erga parentes in omnibus, scilicet quæ Pater cœlestis non prohibuit: Argumentum hortationis est, Quia hoc officium præstitum DEO est gratissimum.

Vers. 21. *Patres, ne irritate liberos vestros, ne despondeant animum.*

Hortatio 4. Specialiter ad Patres, qui severiores solent esse quam matres; ne conviciis, injuriis, verberibus severioribus, animos liberorum suorum à se alienent: præter rationes quæ in appellationibus Patrum & liberorum continentur, addit expresse hanc unam, ne liberi severiùs habiti tandem desperent de Patris dilectione, atque ita despondeant animum.

Vers. 22. *Servi auscultate per omnia iis qui domini sunt secundum carnem, non obsequiis ad oculum exhibitis, ut qui hominibus placere student, sed cum simplicitate cordis, timentes Deum.*

Hortatio 5. ad servos, In qua diutiùs insistit, quia eorum conditio durissima: Hortationis membra sunt sex, In primo, conditionem servitutis mitigat, ex eo quod tantùm ad carnem, & carnalia hujus vitæ officia pertineat, nec ullam inferat parendi necessitatem in illicitis. In secundo imperat, ut in omnibus licitis pareant & serviant, etiam cum mandata durissima sunt. 3. Ut fideliter & sincerè id faciant, non in Dominorum conspectu tantùm, sed etiam quum illi absunt, ne negligentiam reprehendere possint. 4. Ut in timore DOMINI serviant in cordis sinceritate.

Vers. 23. *Et quicquid feceritis, ex animo facite, tanquam Domino, & non hominibus.*

5. Ut in servitio omni, externa actio originem ducat ex animo, & interioribus affectibus, unde externa actio derivetur ad manum: 6. Ut imperium DEI agnoscant in mandatis Dominorum suorum, & quod faciant DEI voluntatem dum præstant quod Domini volunt.

Vers. 24. *Scientes vos à Domino recepturos mercedem hereditatis: Domino Christo servitis.*

Hortationis argumenta sunt quatuor: 1. Quia DEUS rependet illis mercedem meliorem quam Domini pacisuntur vel dare possunt, nempe vitam æternam, pro hæreditate gratuita.

Nam] Arg. 2. Quia certi esse possunt de remuneratione gratuita, ex eo quod CHRISTO serviant, qui non potest servos suos negligere.

Vers. 25. *Qui verò injuriam intulerit, referet injuriam quam intulerit: neque est personarum respectus.*

Arg. 3.

Arg. 3. Quia Deus vindicabit injurias à Dominis servis illatas, & simul injurias servorum in Dominos, nisi præcepto huic sese submittant.

Nec est] Arg. 4. confirmans superius: Quia Deus nec acceptat personam Domini, neque servi in judicando, sed justitiam exercet in puniendis malis.

Caput Quartum.

HOC Capite post hortationem ad Dominos, quæ pertinet ad præcedens caput, habentur generales hortationes, ad vers. *7. reliquo Capite res privatæ.*

Vers. 1. *VOS Domini, æquitatem & æquabilitatem servis exhibete, scientes vos quoque habere Dominum in Cœlis.*

Vicissim hortatur Dominos ad æquabilem & rationi congruam servorum tractationem, hoc est, ut non tantùm victum, amictum. & mercedem pactam illis persolvant, sed etiam hilaritatem servitii ipsorum, liberalitatis aliquâ demonstratione agnoscant, hoc enim est, quod æquum est iis tribuere.

Vt qui] Arg hortationis est, Quia nisi fecerint quod æquum est, Dominus cœlestis imminet ipsorum capitibus, qui iis secundùm opera retribuet.

Vers. 2. *In precibus perdurate, invigilantes in illis cum gratiarum actione:*

Hortationes generales sunt tres: Prima ad precationem, cujus membra sunt quatuor: 1. Ne in hoc exercitio defetiscantur, sed constanter perseverent, quia quotidie urget necessitas aliqua: 2. Ut observent & captent omnes occasiones precandi à Deo oblatas, & sine oscitantia frequenter prosequantur petitiones suas: 3. Ut semper adjungant gratiarum actionem precationibus suis, si modo cupiant nova beneficia sibi à Deo dari.

Vers. 3. *Precantes simul etiam pro nobis, ut Deus aperiat nobis*

bis, oſtium ſermonis, ut loquamur myſterium Chriſti, propter quod etiam ſum vinctus:

Verſ. 4. *Ut*, inquam, *illud patefaciam, ſicut oportet me loqui.*

Membrum 4. Ut in precationibus ſuis orent DEUM, ut currat Euangelium cum ſucceſſu, per Apoſtoli & aliorum DEI ſervorum Miniſterium: In hunc finem proponit hortationis tria Argumenta. Arg. 1. Quia ſic liberam facultatem prædicandi Euangelium, ſeu patefaciendi ſalutis myſterium in CHRISTO DEUS conceſſurus erat, aperiendo os miniſtri ſui, & cor Auditorum.

Ut loquamur] Arg. 2. Quia ego Apoſtolus vinctus pro Euangelii prædicatione, commendatam vobis volo libertatem Euangelii potius quam meam ipſius.

Sicut oportet] Arg. 3. Quia intereſt maltum, ut mihi aperiatur os, ut accommodatè loquar ad perſuadendum cum demonſtratione potentiæ ſpiritualis, quemadmodum decet me Apoſtolum loqui.

Verſ. 5. *Sapienter vos gerite erga extraneos, opportunitatem redimentes,*

Hortatio 2. Generalis, Ut vitam ſapienter inſtituant ſecundùm DEI voluntatem, cavendes ſedulò, ne ipſorum converſatio mala vel imprudens offendat extraneos, id eſt, non converſos Ethnicos, eoſque arceat à DEI civitate: Et ne ipſi infidelium corruptis ſermonibus vel moribus corrumpantur; utque in hunc finem etiam cum jactura rerum minùs pretioſarum opportunitatem redimant benè agendi, & mali vitandi, & ſpeciatim extraneos lucrifaciendi.

Verſ. 6. *Sermo veſter ſemper cum gratia ſit ſale conditus, ut ſciatis quomodo oporteat vos unicuique reſpondere.*

Hortatio 3. Ne ſermo ipſorum unquam ſit futilis vel otioſus, qui nullam auditori afferat utilitatem; ſed ut ſemper ſit cum gratiâ ad ædificationem auditoris; in eumque finem hortatur, ut ſermo ipſorum ſemper ſale ſanctitatis ſit conditus: Arg. hortationis eſt, ut ex perpetua conſuetudine ſanctè loquendi acquiratur prudentia & diſcretio, ad aptè & appoſitè reſpondendum unicuique de re quavis interroganti.

Secunda

Secunda pars Capitis.

Verſ. 7. *Res meas omnes vobis notas faciet Tychicus dilectus frater, & fidus miniſter, ac conſervus in Domino:*

Verſ. 8. *Quem miſi ad vos ob hoc ipſum, ut cognoſcat res veſtras & corda veſtra conſoletur:*

Verſ. 9. *Cum Oneſimo fido & dilecto fratre, qui eſt ex vobis: Omnia* igitur *vobis exponent quæ hîc aguntur:*

Altera pars Capitis de rebus privatis ſex habet articulos: Art. primus ſpectat legatos, Tychicum Euangeliſtam, & Oneſimum Coloſſenſem, qui unà cum hac Epiſtola miſſi ſunt: 1. Ut certiores redderent Coloſſenſes quomodo res Apoſtoli ſe haberent, quam fortiter ferret vincula pro Euangelio: & quæcunque alia ſcire eorum referebat, ſignificarent. 2. Ut redeuntes certiores poſtea redderent Apoſtolum de ſtatu Coloſſenſium: 3. Ut conſolarentur Coloſſenſium corda; quem in finem utrumq; commendat, ſed Tychicum imprimis.

Verſ. 10 *Salutat vos Ariſtarchus meus in captivitate ſocius, & Marcus conſobrinus Barnabæ, de quo accepiſtis mandata: ſi venerit ad vos, excipite eum.*

Articulus 2. De miſſis ſalutationibus, quarum prima erat ab Ariſtarcho, qui in vinculis jacebat cum Apoſtolo, propter defenſam fidem Euangelii: Salutatio 2. à Marco conſobrino Barnabæ (de quo contentio erat inter Paulum & Barnabam,) quem nunc receptum in gratiam ſpecialiter illis commendatum vult, ſi ad eos veniret, idque eo fine, ut intelligerent eum in pretio haberi ab Apoſtolo.

Verſ. 11 *Et Ieſus qui vocatur Juſtus, qui ſunt ex circunciſione: hi ſoli adjutores in regno Dei fuere mihi ſolatio.*

Salutatio 3. eſt ab Ieſu cognomento Juſto, qui cum ſupra nominatis duobus in prædicando Euangelio Apoſtolum juvabat; & hi tres ſoli erant ex Judæis, qui Apoſtolo ſolatio erant.

Verſ. 12. *Salutat vos Epaphras, qui ex vobis eſt, ſervus Chriſti, ſemper decertans pro vobis in precibus, ut ſtetis perfecti, & completi in omni voluntate Dei.*

Verſ. 13.

Verſ. 13. *Hoc enim de eo teſtor, eum multo veſtrî ſtudio & dire, & eorum qui ſunt Laodiceæ, & eorum qui Hierapoli.*

Salutatio 4. ab Epaphra Coloſſenſium paſtore, quem commendat: 1. A ſinceritate in officio; quod ſervus ſit CHRISTI: 2. A ſpeciali cura gregis ſui, pro quo ardenter DEUM aſſiduè orabat, ut membra Eccleſiæ iſtius, in cognitione, in fide & obedientia divinæ voluntatis, conſtanter perſeverarent, & incrementum ad perfectionem facerent: 3. A zelo ipſius pro Coloſſenſium, Laodicenſium, & Hierapolenſium ſalute, de cujus zeli ardore teſtimonium perhibet ſuum Apoſtolus.

Verſ. 14. *Salutat vos Lucas, Medicus ille Dilectus, & Demas.*

Salutatio 5. miſſa à Luca Medico, & à Dema, qui nondum ab Apoſtoli ſocietate defectionem fecerat.

Verſ. 15. *Salutate fratres qui ſunt Laodiceæ, & Nympham, & Eccleſiam quæ in domo illius eſt.*

Articulus 3. Continet ſalutationem miſſam ab Apoſtolo ipſo, quâ jubet ſalutari ſuo nomine fratres Laodicenſes & Nympham, cum Eccleſia quæ erat domi ipſius. Sic vocat familiam Nymphæ, quia tota piè inſtituta erat, & rite gubernata, ſicut ſolent eſſe Eccleſiæ.

Verſ. 16. *Et quum perlecta fuerit apud vos Epiſtola, facite ut etiam in Laodicenſium Eccleſia recitetur: & eam quæ ſcripta eſt ex Laodicea, ut vos quoque legatis.*

Articulus 4. De communicanda hac Epiſtola cum Laodicenſibus, qui opus habebant eadem hac doctrina propter ſimile ipſorum à Pſeudapoſtolis periculum: Meminit autem alius Epiſtolæ Laodiceâ ſcriptæ, quam aliqui putant fuiſſe ab Apoſtolo ſcriptam, dum Laodiceæ eſſet, eamque jam interliſſe. Sed certum eſt ab Apoſtolo noſtro ſcribi non potuiſſe aliquam Epiſtolam Laodiceâ, quippe qui teſtatur, *Cap. 2. verſ. 1.* neque Laodicenſes, neque Coloſſenſes faciem ejus in carne unquam vidiſſe, ſeu corpore præſentem conſpexiſſe. Veriſimilius eſt intelligi Epiſtolam ab ipſis Laodicenſibus ad Apoſtolum ſcriptam, quæ ſtatum illius Eccleſiæ ipſi ſignificaret. Cui Epiſtolæ per hanc Epiſtolam Apoſtolus voluit reſponſum & ſatisfactum eſſe. Quicquid erat, certum eſt interfuiſſe Co-

loſſenſi-

loſenſis Eccleſiæ eam Epiſtolam apud ipſos legi, & hanc Laodicenſibus communicari.

Verſ. 17. *Et dicite Archippo, Vide ut miniſterium quod accepiſti, in Domino impleas.*

Articulus 5. De commonefaciendo Archippo Coloſſenſium Miniſtro, & Epaphræ Collega, qui (ut apparet) negligentior erat, & opus habebat admonitione ab Eccleſiæ ſuæ Synedrio, ſeu Compreſbyteris; quibus Apoſtolus mandat, 1. Ut excitent eum ad officii ſui partes, & muneris ſui gravitatem penſitandum: 2. Ut de ratione reddenda legationis ſibi à CHRISTO commiſſæ, ad Miniſterium exequendum commonefaciant: 3. Ut ad implendum officium ſibi commiſſum, propterea ſeriò hortentur: atque hæc à Coloſſenſibus requirit Apoſtolus, ut Archippus moveretur magis cum adverteret non eſſe ſine Apoſtolica autoritate, quod Eccleſia ipſum de officio exequendo admonitura eſſet.

Verſ. 18. *Salutatio mea manu Tauli. Memores eſtote vinculorum meorum. Gratia ſit vobiſcum. Amen.*

Articulus 6. Continens Epiſtolæ concluſionem, quam ſolebat Apoſtolus in omnibus Epiſtolis, non per amanuenſem, ut reliquum corpus Epiſtolæ, ſed ſua ipſius propria manu ſcribere, in qua primò ſalutat omnes: 2. Epiſtolarum ſuarum characteriſticam notam indigitat, ne ullam Epiſtolam genuinam agnoſcerent, tanquam ab ipſo miſſam, cui ipſe propria manu non ſubſcriberet: 3. Hortatur, ut precantes pro ipſo in vinculis jam jacente, patientiam & fidem tam illuſtri exemplo invitati diſcerent: 4. Denique, Gratiam DEI, (unde ut ex fonte omnia bona ad eos fluant) iis exoptat, & communicandam ſperat: omnia quæ hactenus ſcripſerat quaſi ſigillo fidei obſignans: AMEN.

EXPOSITIO

EXPOSITIO ANALYTICA *EPISTOLÆ PRIORIS, AD* THESSALONICENSES.

Summarium.

Thessalonica Metropolis olim fuit totius Macedoniæ, in qua Paulus & Silas (ut habetur Act. 17) multos ex Judæis simul & Gentibus ad fidem Christianam exiguo tempore converterunt: sed postquam ab incredulis, seditione excitata, per vim illinc ejecti fuissent, Apostolus primo Beræam, deinde Athenas se contulit: & primo quidem Timotheum ad eos ablegat, qui afflictos consolaretur. Deinde reverso jam Timotheo, & intellecta Thessalonicensium constantia, mittit hanc Epistolam, in qua confirmat ipsos in fide, & ad vitam sanctâ professione suâ dignam hortatur.

Epistolæ partes principales sunt duæ: In prima postquam operam dedit ut in fide Christi, & persuasione de suo ipsius erga eos affectu confirmarentur, animat ad Constantiam, Capite 1, 2, 3.

In altera instruit & hortatur ad vitam sanctam, interjectâ consolatione de resurrectione Mortuorum, Capite 4, 5.

Caput Primum.

Post salutationem Apostolicam, versu primo. *Toto reliquo* Capite *confirmat Thessalonicenses in Fide, Gratias agendo Deo pro sincera ipsorum Conversione.*

Vers. 1. *Paulus & Sylvanus & Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensium*, quæ est *in Deo Patre, & Domino Jesu Christo, Gratia* sit *vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo.*

Personæ

Perſonæ ſalutantes ſunt Paulus, Timotheus & Sylvanus, qui aliàs Silas dicitur, quos ut Theſſalonicenſibus de facie notos, & qui præſentes ipſos docuerant, aſciſcit ſibi in ſocietatem Teſtimonii de veritate doctrinæ hujus, & ſtudii ſui erga Theſſalonicenſes.

Eccleſia ſalutata deſcribitur à ſancta communione ſua, non tantùm cum DEO PATRE, quem falſò jactabant infideles Judæi ſe colere, ſed etiam cum FILIO CHRISTO, quem infideles Ethnici & Judæi rejiciebant: præterea precatur iis gratiam & pacem, à DEO PATRE & CHRISTO; ſignificans à gratia DEI proficiſci veram felicitatem, quæ ſicut meritò CHRISTI credentibus comparatur, ſic per inteceſſionem & operationem CHRISTI applicanda eſt.

Verſ. 2. *Gratias agimus Deo ſemper de omnibus vobis, mentionem veſtri facientes in precibus noſtris*:

Reliquo Capite gratias agendo pro Theſſalonicenſium ſincera converſione, confirmat ipſos in fide, Argumentis novem, quæ & probant corroborari debere eos in fide, & tot etiam rationes continent gratiarum actionis.

Argumentum primum, Jucundiſſima mihi eſt memoria veſtræ converſionis ad fidem, de qua non poſſum non DEO gratias agere, & aſſiduò precari ut perſeveretis. Ergo in fide corroborari debetis.

Verſ. 3. *Indeſinenter memoria repetentes efficacem veſtram fidem, & laboriosam charitatem, & tolerantiam illam ſpem in Domino noſtro Ieſu, coram Deo Patre noſtro*:

Arg 2. Veſtra ſincera fides quæ vivam ſe oſtendit, & per opera efficacem; Indefatigabilis charitas veſtra, ſpectanda in aſſiduis laboribus, & diligentia, potiſſimùm in beneficentia veſtra erga Sanctos: Et denique viva ſpes veſtra in patientia & tolerantia afflictionum pro CHRISTO demonſtrata, impreſſionem ſui reliquerunt in me indelebilem ut non poſſim coram DEO & hominibus de iis mentionem non facere: Ergo in fide corroborari vos conſentaneum eſt. Vocat autem eas virtutes CHRISTI, quia à CHRISTO oriebantur, ab eo fluebant, & in eum tendebant. Dicit autem *coram DEO*, quia ejuſmodi erant quæ in conſpectu DEI pro genuinis, ſeu minime fucatis comperiebantur.

Verſ. 4. *Ut qui ſciamus fratres dilecti, vos eſſe à Deo electos*:

Arg. 3. Ex indiciis certis certò ſcio vos electos eſſe, & genuinos in CHRISTO fratres meos. Ergo eſt quod in fide corroboremini.

Vers. 5. *Quoniam Evangelium nostrum constitit apud vos non loquutione duntaxat, sed etiam virtute, cum in Spiritu sancto, tum in certa persuasione multa: sicut nostis quales fuerimus inter vos vestra causa.*

Arg. 4. confirmans superius, Perspectum habeo Euangelium meum apud vos fuisse efficax, sermonem enim meum vobis prædicatum comitabatur: 1. Vis & potentia spiritualis ad fidem in vobis gignendam: 2. SPIRITUS Sanctus obsignabat in vobis admissum veritatem interno suo testimonio, & donis insuper datis: 3. Multa certioratio & persuasio sequebatur in cordibus vestris, quæ omnem hæsitationem à vobis sustulit: 4. Talis erat operatio, & præsentia DEI in vobis audientibus, qualis erat visenda in nobis Apostolis docentibus, sicut ipsi novistis: Est ergo quod in fide corroboremini.

Vers. 6. *Et vos imitatores nostri facti fuistis, & DOMINI, recepto sermone cum oppressione multa, cum gaudio SPIRITUS Sancti.*

Arg. 5. illustrans superius, Vos Euangelium amplectendo, ipsumque firmiter cum gaudio retinendo, in mediis afflictionibus similes redditi estis & Domino CHRISTO, & nobis servis ejus prædicantibus illud Euangelium cum gaudio, in mediis oppressionibus. Est ergo quod in fide corroboremini.

Vers. 7. *Adeò ut fueritis exemplaria omnibus credentibus in Macedonia, & in Achaia.*

Arg. 6 confirmans superius, Facti fuistis typi, & exemplaria omnibus in vicinis regionibus habitantibus, fidei invictæ, summæque alacritatis & patientiæ, in recipiendo & retinendo Euangelio: Ergo est quod in fide corroboremini.

Vers. 8. *A vobis enim non solùm personuit sermo Domini in Macedonia & in Achaia, verumetiam in omni loco, fides vestra quæ est in DEVM, dimanavit, ut necesse non habeamus quic. quam loqui.*

Arg. 7. Fides vestra evasit celeberrima, non in proximis regionibus tantum, sed etiam in longè dissitis, ut non sit opus longiori probatione, Est igitur quod confirmemini in fide.

Vers. 9.

Vers. 9. *Siquidem ipsi de nobis annuntiant qualem ingressum habuerimus ad vos, & quomodo conversi fueritis ad Deum, relictis idolis, ut servietis Deo vivo & vero:*

Arg. 8. In conversione vestri apparuit Dei virtus adeo admiranda ut fideles ubique locorum deprædicaverint conversionis Thessalonicensium historiam, quomodo scilicet Apostolus cum manifesto Capitis periculo prædicaverit Euangelium apud vos, & quomodo vos eo audito mirum in modum renunciaveritis idolis fictitiis, vosque, in servitium unius veri & viventis Dei addixeritis. Est ergo quod in fide corroboremini.

Vers. 10. *Et expectaretis Filium ejus è cælis, quem excitavit à mortuis, nempe Iesum qui liberat nos ab ira illa ventura.*

Arg. 9. Conversio vestra non fuit ad Deum, sine Filio suo Christo, sicut Judæi infideles falsò conversionem suam jactitant: sed ad Deum in Christo, seu ad Patrem, & ad Christum, ut Dei Filium incarnatum, Redemptorem, mortuum, & resuscitatum pro nobis; qui è Cœlo Judex venturus est ad perdendum omnes infideles, & ad liberandum suos ab ira quæ ventura est in reliquos; quæ fides unica est salvifica: Ergo debetis hæc Dei in vobis opera recolentes in fide confirmari.

Caput Secundum.

Pergit ad Fidei ipsorum Confirmationem, Ministerii sui sinceritatem, ejusque efficaciam inter ipsos commendare, suumq; erga ipsos benevolum affectum ostendere.

Capitis partes sunt tres, In prima revocat iis in mentem manifesta indicia divinæ legationis suæ ad eos, ad vers. 13. *In secunda ostendit manifesta vestigia divinæ gratiæ in ipsorum conversione, ad* vers. 17. *In tertia confirmat benevolum suum erga eos affectum, ne putarent se ab Apostolo non satis curari.*

Vers. 1. *NAm ipsi nostis, fratres, ingressum nostrum ad vos non fuisse vanum:*

Indicia ſpiritualis ſinceræ & divinæ ſuæ legationis ad eos, & fidelis adminiſtrationis officii ſui toto tempore quo Euangelium inter eos primò prædicavit, enumerat tredecim.

Indicium primum, Ipſi teſtes eſtis, nihil habuiſſe vanitatis ingreſſum noſtrum ad vos, nec fructu caruiſſe miniſterium meum, cum inter vos incepi prædicare Euangelium.

Verſ. 2. *Imò etiam quum ante afflicti fuiſſemus, & contumeliis affecti Philippis, ſicut noſtis libertate uſi ſumus in Deo noſtro ad annuntiandum apud vos Euangelium Dei cum multo certamine.*

Indicium 2. Perſecutio magna, quam ante non ita multò paſſus fuerat Philippis, non impedivit quo minùs auderem vobis etiam in præſenti Capitis periculo prædicare: nam intrepidè loquendi libertate uſus ſum, ſolâ DEI virtute fretus, contra omnes hoſtes ſtrenuè decertans.

Verſ. 3. *Exhortatio enim noſtra non fuit ex impoſtura, neque ex impuritate, neque cum dolo:*

Indicium 3. confirmans ſuperius, Doctrina, hortatio, & conſolatio à me adminiſtrata, non erat ſimilis doctrinæ Pſeudapoſtolorum, nam, 1. Non erat adulterata & compoſita ad deceptionem, ſed ſincera, ſine omni impoſtura: nec fovebam, nec tolerabam impuritatem (ſicut Pſeudapoſtoli in ſua doctrina) ſed doctrina mea ab omni immunditie aliena erat, minimè dolioſum in modum tractata, ut ſolet ab iis tractari, qui gloriam ſuam & commodum ſuum in prædicando captant.

Verſ. 4. *Sed ſicut probati ſumus Deo, quibus crederetur Euangelium ita loquimur, non ut hominibus placentes, ſed Deo qui approbat corda noſtra.*

Indicium 4. Ex conſcientia electionis, & vocationis meæ ad tam excellens munus, (in quo credita eſt mihi Euangelii annunciatio,) ſanctum DEI verbum, ſancta & ſincera mente prædicare ſtatui, & non hominibus, ſed DEO placere, qui ſcrutatur corda, & teſtimonium fert mihi ut ſervo ſuo fideli.

Verſ. 5. *Neque enim unquam ſermone aſſentatorio uſi ſumus, ſicut noſtis, nec avaritiæ cauſa quicquam prætexuimus: DEUS teſtis eſt.*

Indicium 5. Specialius explicans quod ſuperiùs eſt, Aſſentatoriâ oratione nunquam apud vos uſus ſum, cujus rei teſtes vos ipſos advoco.

Nec]

Nec] Indicium 6. Nunquam avaritiæ causa quicquam sub specie pietatis feci, ut Pseudapostoli solent: cujus rei testem DEUM invocat.

Vers. 6. *Neque ex hominibus quærentes gloriam, nec à vobis, nec ab aliis: quum possemus oneri esse ut Apostoli Christi.*

Nec] Indicium 7. Tam longè abfui ab ambitione, simul & avaritia, ut debitum mihi honorem, seu stipendium honorarium, nunquam exegerim sive a vobis, sive ab aliis, cum tamen oneri vobis esse jure potuissem, ut Apostolus CHRISTI.

Vers. 7. *Sed fuimus placidi in medio vestri, ut si nutrix foveat suos fœtus.*

Indicium 8. Ego dum inter vos versarer, (vitatâ omni elatione, morositate, & imperio; sepositoque omni respectu, ad Generis mei nobilitatem, ad officii mei, & donorum mihi concessorum excellentiam, omniumque aliorum privilegiorum, quorum ratio in vita civili haberi solet) placidissimè me gessi, ut unum ex vobis, imò ut infimis ex vobis æqualem.

Vers. 8. *Ita cupidi vestri, avebamus impertiri vobis non solum Euangelium Dei, sed etiam nostras ipsorum animas, quod chari nobis essetis.*

Indicium 9. Sicut mater liberos fovet, suo Spiritu calefacit, lacte suo alit, & (si posset) animam suam illis communicare parata est: Sic ego cupidè arripiens conventuum omnium Ecclesiasticorum occasiones, summa cum animi complacentia, unà cum Euangelio prædicato, Spiritum quasi meum præ vehementi erga vos amore, vobis impertiri cupiebam.

Vers. 9. *Meministis enim, fratres, laboris nostri ac arumnæ: nocte enim ac die operando, ne quem vestrûm gravaremus prædicavimus apud vos Euangelium Dei.*

Indicium 10. Explicans & confirmans superius, Totum tempus quod restabat mihi à prædicatione Euangelii impendebam in manuarium laborem, ne quisquam ex vobis gravaretur, præbendo mihi victum ut Apostolo.

Vers. 10. *Vos testes estis & Deus, quomodo sanctè & justè & inculpatè vobis qui creditis, vixerimus.*

Indicium 11.

Indicium 11. In omnibus juſtè, ſanctè & inculpatè me gerebam apud vos: cujus rei teſtes advoco vos ipſos, quod ad externa attinet, & DEUM invoco teſtem interioris mei ſinceri in omnibus affectus.

Verſ. 11. *Sicut noſtis quomodo unumquemque veſtrûm, tanquam pater liberos ſuos, hortabamur & conſolabamur:*

Indicium 12. Sicuti meminiſſe poteſtis, ſingulos vos privatim hortabar, conſolabar, non ſecus ac Pater ſolet liberos ſuos hortari & conſolari.

Verſ. 12. *Et obteſtabamur ut ambularetis ſicut dignum eſt Deo vocante vos ad ſuum regnum ac gloriam.*

Indicium 13. Nihil reliqui faciebam ad ſummam fidem & diligentiam, ut vos vitam ſanctam degeretis, utque in omnibus placeretis DEO, qui ex gratia vocavit vos ad regni ſui & gloriæ cœleſtis participationem: Hæc ſunt indicia cœleſtis legationis Pauli, & fideliter adminiſtrati ab eo muneris Apoſtolici inter Theſſalonicenſes.

Secunda pars Capitis.

Verſ 13. *Propterea etiam nos gratias agimus Deo indeſinenter, quòd acceptum de Deo ſermonem quem audiſtis ex nobis, excepiſtis non ut ſermonem hominum, ſed (ſicut eſt verè) ut Dei ſermonem, qui etiam agit in vobis qui creditis.*

Secunda pars Capitis, in qua continentur manifeſta indicia divinæ erga Theſſalonicenſes gratiæ in ipſorum converſione; quæ poſtquam cum gratiarum actione protulit, confirmat eos adverſus ſcandalum crucis & perſequutionis, quam ab Euangelii hoſtibus contribulibus ſuis patiebantur. Indicia gratiæ divinæ erga Theſſalonicenſes in ipſorum converſione ſunt tria: 1. Eſt, quod ſermonem (inquit) Euangelii à me prædicatum attentè audiveritis, non ut humanum, ſed divinum, eumque verâ fide acceperitis.

Qui etiam] Indicium 2. Quod ſermo ille DEI fide receptus in vobis efficaciter etiamnum operetur, teſteturque ſe divinum eſſe efficacia ſuâ in vobis non minori, quam in aliis credentibus ſe patefacit.

Verſ. 14 *Vos enim, fratres, imitatores facti eſtis Eccleſiarum Dei quæ ſunt in Judea, in Chriſto Jeſu, ut qui eadem paſſi ſitis & vos à propriis contribulibus, ſicut & ipſi à Judæis:*

Indicium 3.

Indicium 3. Confirmans præcedentia, quod constantes hactenùs fueritis in perferendis persequutionibus à vestris amicis, cognatis & contribulibus propter Euangelium, similesque vos ostenderitis Ecclesiis Christianis in Judæa, quæ constanter persequtiones patiuntur à reliquis Judæis infidelibus: Ex quorum numero aliqui, etiam vobis sunt infesti.

Vers. 15. *Qui etiam Dominum Iesum occiderunt, & proprios Prophetas, & nos exegerunt, neque Deo placent, & omnibus hominibus adversantur:*

Ut scandalum tollat persecutionis, qua vexabantur Ecclesiæ Christianæ ab infidelibus Judæis, qui se *Populum Dei* vocabant, detrahit larvam perversis illis Euangelii hostibus, ipsorum pingens peccata acerrimâ criminatione, cujus septem sunt membra: 1. Infideles Judæi ipsum CHRISTUM occiderunt: 2. Non pepercerunt propriis suis & popularibus Prophetis: 3. Persequuti sunt nos Apostolos; quod dicit ut consolationem caperent Thessalonicenses ex consortio passionum CHRISTI, & servorum ejus: 4. Adversarii sunt DEI, & tum maximè cum putant se DEO placere, in persecutione servorum ipsius: 5. Ut publici hostes humani generis impediunt, quantùm possunt, communem hominum salutem.

Vers. 16. *Prohibentes nos Gentibus loqui ut salventur, ut semper, compleant peccata sua, occupavit enim eos ira ad extremum usque.*

6. Hostes sunt Gentium, prohibentes pro virili, ne Apostoli Gentibus Euangelium salutis prædicent, ne Gentes salventur, si per eos fieri posset: 7. Ista & alia multa perpetrando, mensuram peccatorum suorum quotidie magis magisque implent, Criminibus recitatis, subnectit judicium, iramque DEI quæ ad extremum usque eos jam occupaverat.

Tertia pars Capitis.

Vers. 17. *Nos verò fratres orbati vobis ad tempora, momentum, conspectu, non animo, eo vehementiùs studuimus videre faciem vestram, cum multo desiderio.*

Tertia pars Capitis, in qua ne existimarent negligi se in afflictionibus suis ab Apostolo, quod ad ipsos in tantis miseriis versantes

tes non accurrerit, confirmat ſuum in ipſos benevolum animum, argumentis ſex.

Argumentum primum, Abſentia mea à vobis non minus mihi moleſta fuit, quam ſolet eſſe abſentia cuivis Patri à liberis ſuis; imo vero condolebam vobis, ut ſolet frater orphanus fratribus ſuis orphanis.

Ad momentum] Arg. 2. Abſentiam meam ſpero fore non diuturnam ſed ad momentum horæ tantùm.

Non animo] Arg. 3. Corde & affectu non aberam à vobis, licet corpore abfuerim. *Eo amplius*] Arg. 4. Quo ægrius fero abſentiam meam à vobis, eo vehementius ſtudeo coram vos videre.

Verſ. 18. *Ideo voluimus venire ad vos (ego quidem Paulus) ſemel atque iterum, ſed impedivit nos Satanas.*

Arg. 5. In procinctu ſtabam paratus ad veniendum, ſemel atque iterum, ut vos in fide confirmarem, ſed negotium mihi faceſſebat Satan, & impedimenta objiciebat, ne venirem.

Verſ. 19. *Nam quæ eſt noſtra Spes aut Gaudium, aut Corona de qua glorier? Annon & vos in conſpectu Domini noſtri Jeſu Chriſti in ejus adventu?*

Verſ. 20. *Itaque vos eſtis gloria noſtra & gaudium.*

Arg. 6. confirmans ſuperius, Spes mea de veſtra perſeverantia tanta eſt; Gaudium de converſione veſtri tantum eſt, Corona gloriationis meæ in Miniſterii mei fructibus, & in vobis ea eſt, ut cum præcipuis Eccleſiis, per meum Miniſterium ad fidem converſis, numerandi ſitis. Et niſi vos tales habendi eſſetis, de quibus quæſo benè ſperarem, gauderem, vel gloriarer? Certè vos eritis inter præcipuos per me converſos, in conſpectu DOMINI noſtri, in ejus adventu. Id quod repetita aſſeveratione vobis confirmo. Idcirco de meo erga vos benevolo affectu perſuaſiſſimi eſtote.

Caput

Caput Tertium.

Pergit hoc Capite ſuam in eos dilectionem confirmare, eoſq; in fide quam eos docuerat ſtabilire.

Verſ. 1. *Quamobrem* hoc deſiderium *non amplius ferentes, optimum duximus ſolꝰ Athenis relinqui.*

Argumenta in hunc finem ſunt decem, Quæ omnia probant Theſſalonicenſes Apoſtolo chariſſimos eſſe.

Argumentum primum. Præ deſiderio vos confirmandi in fide, malui in multis perſecutionum procellis Athenis ſolus commorari, quam committere, ut vos diutiùs co.ſolatione & confirmatione deſtitueremini. Ergo mihi chariſſimi eſtis.

Verſ. 2. *Miſimuſque Timotheum fratrem noſtrum, ac miniſtrum Dei, & adjutorem noſtrum in Euangelio Chriſti, ad vos ſtabilitendos & exhortandos ſuper fide veſtra:*

Arg. 2. Miſi ad vos Timotheum mihi perneceſſarium, qui etiamſi frater intimus, & Miniſter DEI ſtrenuus, & Coadjutor meus ſit, in Euangelio CHRISTI, volui tamen ejus conſortio privari, ut vos Conſolationem & Confirmationem caperetis in fide. Chariſſimos mihi igitur vos eſſe oportet.

Verſ. 3. *Ut nemo commoveatur in oppreſſionibus iſtis: ipſi enim noſtis nos ad id eſſe conſtitutos.*

Arg. 3. Plus metuebam ne vos offenderemini afflictionibus meis pro Euangelio, quam curabam meam ipſius moleſtiam: Idcirco jam adverſus hoc ſcandalum confirmari vos volo: 1. Quia didiciſtis ex Euangelio à Deo conſtitutum fuiſſe, ut nos Apoſtoli ante omnes alios, pro veritate Euangelii adverſa multa pateremur.

Verſ. 4 *Etenim quum apud vos eſſemus, prædicebamus vobis fore ut affligeremur: quod & evenit, & noſtis.*

2. Quia prædixeram vobis afflictiones pro Euangelio me manere, ſicut eventus comprobavit.

Verſ. 5. *Quamobrem etiam ego non amplius ferens* veſtri deſi-

derium *miſi* eum, *ut cognoſcerem fidem veſtram, ne quo modo tentaſſet vos tentator ille, & inanis redditus eſſet labor noſter.*

Arg. dilectionis 4. Metuebam ne Diabolus aliquâ ſuâ arte dimoviſſet vos à fide, & ſic periiſſet labor meus: quam ob cauſam miſi ad vos Timotheum qui de veſtra in fide conſtantia cognoſceret. Ergo.

Verſ. 6. *Nuper autem quum veniſſet Timotheus ad nos à vobis, & annuntiaſſet nobis fidem ac charitatem veſtram, veſque bonam noſtri memoriam retinere, ſemper cupientes nos videre, ſicut nos quoque vos:*

Arg. 5. Maximo gaudio perfuſus ſum ex nuncio, quod retulit Timotheus de veſtra fide erga Christum, charitate erga Sanctos, & veſtro me coram videndi deſiderio. Ergo.

Verſ. 7. *Propterea conſolationem accepimus, fratres, ex vobis, in omni afflictione & neceſſitate noſtra, per veſtram fidem:*

Arg. 6. Conſolatio mihi miniſtrata ex veſtra fide condivit, & ſupervit omnem meum dolorem, quem capiebam ex afflictionibus & neceſſitatibus mihi vel incumbentibus, vel imminentibus: Ergo.

Verſ. 8. *Nunc enim vivimus, ſi vos perſtatis in Domino:*

Arg. 7. Quaſi felicitas quædam futura eſt mihi, ſi vos conſtantes in fide permanſeritis. Chariſſimos igitur vos mihi eſſe neceſſe eſt.

Verſ. 9 *Quam enim gratiarum actionem poſſimus Deo rependere de vobis, ſuper omni gaudio quo gaudemus propter vos coram, DEO noſtro,*

Arg. 8. confitemans ſuperius, Sincerè, & coram Deo, gaudendi materia tanta fuit mihi ſuppeditata ex veſtra perſeverantia, ut quam gratiarum actionem Deo rependam, neſciam: Ergo.

Verſ. 10 *Nocte ac die quam vehementiſſimè precantes, ut videamus veſtram faciem, & quæ deſunt fidei veſtræ, compleamus*

Arg 9. Aſſiduò Deum oro, ut liceat mihi coram vos videre, & fidei veſtræ defectus corrigere, fideique menſuram augere, vobis explicando ampliùs myſterium Euangelii. Ergo.

Verſ. 11. *Ipſe verò Deus, & Pater noſter, & Dominus noſter Ieſus Chriſtus dirigat viam noſtram ad vos.*

Arg. 10. Quam chari mihi ſitis, ex orationis meæ pro vobis ſimmulâ,

mulâ, colligite. Precationis articuli ſunt tres: 1. eſt, Jugiter oro, ut DEUS concedat mihi proſperum iter ad vos, quo confirmem vos in Fide.

Verſ. 12. *Faxit autem Dominus, ut abundetis & exuberetis mutuâ inter vos charitate, & in omnes, quemadmodum & nos in vos:*

Articulus 2. Item oro, ut DEUS vobis concedat incrementum & abundantiam charitatis mutuæ, & erga omnes, quemadmodum mea charitas abundat erga vos.

Verſ. 13. *Ut corda veſtra inculpata ſtabiliat in ſanctimonia coram Deo & Patre noſtro, in adventum Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum omnibus ſanctis ejus.*

Articulus 3. Denique oro, ut DEUS ſtabilia reddat corda veſtra, & conſcientias veſtras efficiat inculpatas in vera ſanctitate, quæ coram DEO & Patre noſtro requiritur, ut tandem in adventu DOMINI noſtri, unà cum omnibus ſanctis ipſius, (id eſt, Angelis & hominibus,) abſque pudore conſiſtere poſſitis: Nulli igitur dubitate quin mihi ſitis chariſſimi.

Caput Quartum.

Precatione ad Deum in fine ſuperioris Capitis, tranſit ad ſecundam partem Epiſtolæ, quæ continet hortationes, & præcepta ad ſanctimoniæ officia, inſperſa obiter doctrina de reſurrectione, & ultimo Judicio.

Partes Capitis ſunt duæ, Prior eſt hortatoria, ad verſ. 13. *Altera conſolatoria, ad finem.*

Verſ. 1. *QUod ſupereſt igitur, fratres, rogamus vos, & precamur per Dominum Ieſum, ut ſicut accepiſtis à nobis quomodo oporteat vos incedere, & placere Deo, magis excellatis.*

Prima pars Capitis, continens hortationes ſeptem: Hortatio prima, eſt generalis, Ut eorum quæ ex Apoſtolo audiverunt ſint memores, & ut indies magis magiſque proficiant in ſtudio ſanctè vivendi, & DEO placendi, ut quotidie ſe ipſos quaſi ſuperent: Rationes hortationis,

tationis, addit quatuor: 1. Ego Apoſtolus in nomine DOMINI id amicè à vobis flagito. *Oporteat vos*] Ratio 2. Juſtificatis hoc neceſſarium eſt: nam oportet vos ſic ambulare.

Verſ. 2. *Noſtis enim quæ mandata dederimus vobis per Dominum Ieſum.*

Ratio 3. Jam accepiſtis in hanc rem à DOMINO mandata, & accepta noviſtis.

Verſ. 3. *Nam hæc eſt voluntas Dei*, nempe *ſanctificatio veſtra*, id eſt, *ut abſtineatis à ſcortatione*:

Ratio 4. Hæc eſt DEI voluntas, ut ſanctificemini animo pariter & corpore, cui voluntati qui ſtudet obedire, DEO placebit.

Abſtineatis] Hortato 2. eſt ſpecialis, Cujus tria ſunt membra: 1. Ut abſtineant ab omni ſcortatione ſeu fœda libidine.

Verſ. 4. Et *ſciat veſtrûm unuſquiſque ſuum vas poſſidere cum ſanctificatione & honore*:

Membrum 2. Ut unuſquiſque edoctus à DEO, corpus ſuum ut vas Domino conſecratum conſtanter conſervet in caſtitate & honore, ad uſus à DEO ſanctificatos, nec ſe ipſos polluant.

Verſ. 5. *Non cum morbo cupiditatis, ſicut Gentes quæ non noverunt DEVM.*

Membrum 3 Ut extinguere ſtudeant internæ concupiſcentiæ febriculoſos ardores & flammas; cujus hortationis ratio redditur, ne ſint ſimiles Gentibus quæ DEUM non noverunt, & ut per honeſtatem ſeu puritatem diſcernantur ab iis.

Verſ. 6. *Ne quis opprimat aut circumveniat in negotio fratrem ſuum: nam ultor eſt Dominus omnium iſtorum, ſicut & ante dixi-mus vobis, ac teſtificati ſumus.*

Hortatio 3. De cavenda avaritia; ne fraude, vi, vel malis artibus ex aliorum damnis commoda ſua comparent, opprimendo vel decipiendo fratres ſuos. *Nam vindex*] Rationes addit quatuor: 1. DEUS ulciſcetur ejuſmodi injurias: 2. Sicut prius monui, ſic etiam rurſum moneo vos, & obteſtor per DEUM, ut caveatis.

Verſ. 7. *Non enim vocavit nos Deus ad impuritatem, ſed ad ſanctificationem.*

Ratio 3.

Ratio 3. A fine vocationis noſtræ ad gratiam CHRISTI, qui non eſt ut polluamus nos ullo genere peccati, ſed ut ſanctificemur in omni genere virtutis.

Verſ. 8. *Proinde qui hæc rejicit, non rejicit hominem, ſed Deum, qui etiam dedit nobis Spiritum ſuum ſanctum.*

Ratio 4. Quia qui non obedit huic hortationi reus peragetur rejectæ autoritatis divinæ: *Qui etiam*] Ratio 5. Quia nobis veris Chriſtianis dedit DEUS SPIRITUM Sanctum, quo diſcernamus quid à DEO ſit, quid ipſi abominationi ſit, & quæ immineant judicia peccatoribus.

Verſ. 9. *Cæterùm, de fraterna charitate non neceſſe habetis ut ſcribam vobis: ipſi namque divinitus docti eſtis, ut diligatis alii alios.*

Hortatio 4. Ad fraternam charitatem & beneficentiam erga omnes in futuro exercendam: Rationes ſunt tres: 1. Quia jam propendetis adeo ad fraternam charitatem, ut non neceſſe ſit multùm urgere hoc officium.

Ratio 2. Edocti jam eſtis, ut diligatis alii alios.

Verſ. 10. *Nam & facitis hoc erga cunctos fratres qui ſunt in tota Macedonia: obſecramus autem vos, fratres, ut magis excellatis:*

Ratio 3. confirmans priorem, Facto jam oſtendiſtis hanc beneficentiam erga cunctos fratres vicinos: Pergite ergo, & excellite in hoc officio.

Verſ. 11. *Et contendatis quieti eſſe, & res veſtras agere, ac operari propriis manibus veſtris, ſicut vobis denuntiavimus:*

Verſ. 12. *Ut vos geratis honeſtè erga extraneos, & nulla re vobis ſit opus.*

Sequuntur aliæ hortationes tres breviter copulatæ his duobus verſibus.

Hortatio 5. Ne ſitis πολυπραγμονες ingerentes vos aliorum negotiis, ſed quietè & placidè vos gerite.

Operari] Hortatio 6. Ne ſitis otioſi ventres, ſed res veſtras privatas curate, & negotia *veſtra* agite, & manibus veſtris operamini ſicut prius præcepi.

Ut vos] Hortatio 7. Decenter vos gerite erga eos, & coram iis qui non ſunt in Eccleſia; & in his omnibus officiis, inter vos quaſi de honore certate; in hunc ſpecialem finem præter alios, ne opus habeatis vel à domeſticis fidei, vel ab extraneis quicquam mendicare.

Secunda

Secunda pars Capitis.

Vers. 13. *Nolim autem vos in ignorantia versari, fratres, quid ad eos attinet qui obdormierunt, ut ne doleatis, sicut & cæteri qui spem non habent.*

Secunda pars Capitis, consolationem continens adversus immodicum luctum de obitu amicorum, quem dissuadet duobus argumentis.

Argumentum primum, Luctus immoderatus pertinet ad Ethnicos & infideles, qui spem resurrectionis nullam habent. Non igitur vos decet luctus immodicus.

Vers. 14. *Nam si credimus IESUM mortuum esse, & resurrexisse, ita etiam & DEUS eos qui obdormierint in IESU, adducet cum eo.*

Arg. 2. Quam certò credimus CHRISTUM resurrexisse à mortuis, tam certò etiam scire poterimus fideles in CHRISTO mortuos, resurrecturos, & vivos sistendos esse in CHRISTI comitatu, in die judicii: Cavendus ergo luctus immodicus.

Vers. 15. *Hoc enim vobis dicimus verbis Domini, fore ut nos vivi qui reliqui erimus in adventu Domini, non præveniamus eos qui obdormierint.*

Ut hæc consolatio firma sit, ex revelatione Domini, prædicit adventus CHRISTI, & resurrectionis modum, qui his sex articulis continetur.

Articulus primus, Fideles quicunque vivi erunt in adventu DOMINI, non antevertent resurrectionem defunctorum in CHRISTO.

Vers. 16. *Nam ipse Dominus cum hortationis clamore, & voce Archangeli ac Dei tuba, descendet è Cœlo: & qui mortui fuerint in Christo, resurgent primùm:*

Articulus 2. CHRISTUS descendet de cœlo, cum omnibus Angelis.

Cum voce] Articulus 3. Modus veniendi erit cum Imperii & Majestatis multâ significatione, nam ut summus JUDEX mandabit pro imperio, ut unumquodque elementum reddat mortuos suos, unde omnes mortui congregabuntur ad ipsius Tribunal, Promulgabitur autem mandatum per præcipuum aliquem Angelum, Clanget Tuba, seu vox vicem Tubæ supplens, sonusque audietur ubicunque terrarum Mortui resuscitandi erunt.

Et qui]

Et qui] Articulus 4. Mortui in CHRISTO reſurgent priùs quam mutatio fiat viventium.

Verſ. 17. *Deinde vos vivi, qui reliqui erimus, rapiemur ſimul cum eis in nubes, in occurſum Domini, in aëra, & ita ſemper cum Domino erimus.*

Articulus 5. Fideles viventes in adventu Domini, repentè momento, in oculi ictu, à mortalitate ad immortalitatem mutati, unà cum reſuſcitatis Sanctis rapientur ſurſum in occurſum Domini in aëra.

Et ita] Articulus 6. Poſt judicium migrabunt Sancti cum DOMINO in Cœlum, & cum Eo manebunt in æternum. De reprobis nihil dicit, quia ad hos Conſolatio non pertinet; nec de his, ubi moriuntur, conſolatio ulla capi poteſt.

Verſ. 18. *Itaque conſolamini alii alios iſtis ſermonibus.*

Prophetiam applicat in uſum Theſſalonicenſium, ut ex reſurrectione, unuſquiſque Fidelis doloris ſui ſolatium quæreret, & aliis Fidelibus etiam miniſtraret.

Caput Quintum.

IN *eodem Argumento pergit: Capitis partes tres ſunt, In prima continuat doctrinam de adventu* CHRISTI, *ad judicium univerſale, ad* verſ. 6. *In ſecunda aſſert varias Hortationes, ad omnis generis virtutes Chriſtianas, ad* verſum 13. *In tertia continetur Epilogus totius Epiſtolæ.*

Verſ. 1. *Porrò de temporibus & opportunitatibus, fratres, non eſt opus ut vobis ſcribam.*

De adventu DOMINI adduntur quatuor alii Articuli: 1. Tempus & hora adventus DOMINI non revelatur, ſed in ſecretis DEI latet, neque expedit de illo curioſè quicquam ſciſcitari vel ſcribere.

Verſ. 2. *Ipſi enim penitus ſcitis diem illum Domini ut furem in nocte, ita venturum eſſe.*

Articulus 2. Continens rationem prioris, Non minus ex improviſo venturus

venturus eſt CHRISTUS, quam fur nocturnus in alienas ædes inopi-natò irrepere ſolet.

Verſ. 3. *Quum enim dicent, Pax & tuta omnia, tunc repentinum eis imminet exitium, ſicuti dolor partus mulieri uterum ferenti: nec effugient.*

Articulus 3. Explicans priorem, eumque ad impœnitentes applicans. Sicut ex improviſo certo & neceſſario dolores partus occupant prægnantes, ſic etiam dies iræ DOMINI inexpectatus de improviſo impœnitentes ſecuros in peccatis occupabit.

Verſ. 4. *At vos, fratres, non eſtis in tenebris, ut dies ille vos tanquam fur deprehendat.*

Articulus 4 In quo explicat hanc doctrinam porrò, & ad conſolationem fidelium applicat: Vos Fideles, non neceſſe habetis diem illum formidare, nam quia vos non jacetis in tenebris peccati, & ignorantiæ, dies noviſſimus non poteſt vos (ut fur nocturnus) deprehendere.

Verſ. 5. *Omnes vos filii lucis eſtis, ac filii diei: non ſumus noctis, neque tenebrarum.*

Rationem reddit, Quia omnes quotquot in CHRISTUM verè credunt, Filii lucis, & diei ſunt. verſantes in luce Fidei & Pietatis: Et ideo non poteſt ullus ex nobis ignorantiæ vel peccati mancipium eſſe.

Secunda pars Capitis.

Verſ. 6. *Nempe igitur ne dormiamus ut reliqui, ſed vigilemus & ſobrii ſimus.*

Secunda pars Capitis, continens tredecim hortationes, ad officia Chriſtiana: 1. Hortatio ex doctrina judicii extremi illata, ad vigilantiam & ſobrietatem, ut diem illum ſine formidine expectemus: Ne ſecurè (inquit) dormiamus, aut peccatis indulgeamus ſicut infideles, ſed contra ſtudentes moderationi in omnibus terrenis, ſanctis operibus incumbamus.

Verſ. 7. *Nam qui dormiunt, noctu dormiunt: & qui inebriantur, noctu ſunt ebrii.*

Rationes hortationis ſunt ſex: 1. Quia qui ſecurè dormiunt, & quicunque

quicunque crapulæ & ebrietati corporeæ ſe dedunt, noctu & in tenebris id agere ſolent, quod vos non decet.

Verſ. 8. *At nos qui ſumus diei, ſobrii ſimus, induti thorace fidei & pro galea, ſpe ſalutis.*

Ratio 2. Quia Chriſtiani qui filii ſunt diei, & luce fidei verſantur, ſobrietati & corporis, & mentis ſtudere tenentur.

Induti] Ratio 3. confirmans priorem. Quia Chriſtiani ut in militia verſari debent, armati ſpirituali armatura, induti *fide & charitate*, tanquam Thorace: & *ſpe Salutis* tanquam galea, *Fidei* addit *Charitatem*, ut fidem pro thorace agnoſcamus eam ſolam, quæ per charitatem eſt efficax.

Verſ. 9. *Nam non conſtituit nos Deus ad iram, ſed ad ſalutem obtinendam, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,*

Ratio 4. DEUS non prædeſtinavit nos ad iram: Ergo ne indulgeamus cupiditatibus, & vitioſis deſideriis, propter quæ ira DEI venit ſuper filios inobedientiæ.

per Dominum] Ratio 5. DEUS elegit & prædeſtinavit nos ad ſalutem per IESUM CHRISTUM. Ergo ad ſalutem contendamus in viis Domini.

Verſ. 10. *Qui mortuus eſt pro nobis: ut ſive vigelemus, ſive dormiamus, ſimul cum eo vivamus.*

Ratio 6. Quia CHRISTUS in eum finem mortuus eſt pro nobis, ut non cum DIABOLO & mundo in peccatis, ſed cum ipſo in viis ſanctitatis ambulemus & vivamus, ſive vigilantes, ſive dormientes, *ideſt*, dies noctesque tranſigentes in ejus obedientia, & morientes in communione vitæ ipſius vivificæ. Ergo non indormiendum peccatis, ſed invigilandum operibus Sanctis.

Verſ. 11. *Quapropter adhortamini alii alios, & ædificate ſinguli ſingulos, ſicut & facitis*

Hortatio 2. ex prioribus illata, Ut ſe mutuò hortentur, conſolentur & ædificent in fide & pietate: Laudata interim præſenti ipſorum diligentia in hujus præcepti obedientia.

Verſ. 12. *Rogamus autem vos, fratres, ut agnoſcatis eos qui laborant inter vos, & præſunt vobis in Domino & admonent vos:*

Hortatio 3. ad populum ſpectans, Ut obſervent Paſtores & Preſbyteros, & totum conſeſſum ſeniorum docentium & gubernantium, nempe,

& eos qui laborabant inter ipſos in verbo & doctrina, & eos qui præerant in Domino, gubernantes in rebus Eccleſiaſticis, & ex officio admonebant ubi opus erat: de his præcipit ut Sancti, ſicut non ingratos decebat, corde, verbis, factis, Preſbyteros omnes agnoſcant, pro Miniſtris CHRISTI ad ſalutem ipſorum conſtitutos.

Rationes hortationis ſunt tres. Ratio prima, Quia ego Apoſtolus amanter & ſtudioſe id rogo.

Laborabant] Ratio 2. Quia digni ſunt Miniſtri hoc honore, ut pote qui laborant in vobis ædificandis, & præſunt vobis, ſeu vos gubernant in CHRISTI nomine in omnibus rebus Eccleſiaſticis, & quæ ad DEI cultum ſpectant, voſque de officiis veſtris admonent cum authoritate, privatim & publicè.

Verſ. 13. *Et quàm maximè charos ducatis, propter opus ipſorum, & pacem colite inter vos mutuò.*

Ratio 3. Quia opus DEI de ſalvandis fidelibus, cui fideles Miniſtri incumbunt, exigit ut ſingularem in modum diligantur à Populo, & in pretio habeantur.

Et pacem] Hortatio 4. ad populum potiſſimùm, Ut pacem colant & inter ſe, & cum Paſtoribus, à quibus ſolet DIABOLUS alienare animos Populi, etiam cum Paſtores optimè de eo merentur.

Verſ. 14. *Precamur autem vos, fratres, monete inordinatos, conſolamini eos qui puſillo animo ſunt, ſublevate infirmos, patientes eſtote erga omnes.*

Hortatio 5. ad Preſbyteros, (quos ſuperiori verſu à Populo diſtinxit, & hîc ex officiis, quæ ſpeciali ratione ad gubernationem Eccleſiæ ex muneris ipſorum auctoritate ſpectant, deſcribit,) ut diligenter exequantur munus ſuum, diſſolutè viventes de officio ſuo admonendo, puſillanimes conſolando, infirmos charitate ſua ſublevando, Denique manſuetum animum erga omnes oſtendendo: Ne ſi ſecus fecerint autoritate abutentes, opus Domini quod intendunt, impediant.

Verſ. 15. *Videte ne quis malum pro malo cuipiam reddat: ſed beneficentiam ſemper ſectamini, tum inter vos mutuò, tum erga omnes.*

Hortatio 6. Promiſcuè erga omnes, ut à privata vindicta abſtinentes, proſequantur beneficentiam cum inter ſe mutuò, tum erga quoſvis etiam extraneos.

Verſ. 16.

Verſ. 16. *Semper gaudete.*

Hortatio 7. Ut fide radicati in gratuita DEI erga ſe dilectione ſtudeant in CHRISTO, & ejus juſtitia imputatâ ad vitam æternam, in rebus proſperis & adverſis, lætari, & animi tranquillitatem fovere.

Verſ. 17. *Indefinenter orate.*

Hortatio 8. Ut in omni conditione proſpera & adverſa, & in omni negotio ſe ad DEUM convertant, precantes prout res poſtularet.

Verſ. 18. *In omnibus gratias agite: hæc enim eſt voluntas Dei per Chriſtum Jeſum erga vos.*

Hortatio 9. Ut cum ſciant diligentibus DEUM, omnia cedere, in bonum in omni conditione, etiam maximè adverſa expiſcentur materiam gratias agendi DEO.

Hæc enim. Hortationis ratio eſt, Quia DEUS hoc officium ab omnibus exigit, & potiſſimùm à Chriſtianis, in quos gratiam ſuam & dilectionem effudit in CHRISTO.

Verſ. 19. *Spiritum ne extinguite:*

Hortatio 10. Ne dona SPIRITUS Sancti qualiacunque, ſive negligentia, ſive malè agendo ſuffocent: Sed ut contra aſſiduò labore, precibus, aliiſque mediis omnibus à DEO ſanctificatis, ea ſuſcitent & indies augeant.

Verſ. 20. *Prophetias ne pro nihilo habete:*

Hortatio 11. Ne exercitationes ſacras publicas, in quibus Miniſtri Eccleſiarum Scripturam interpretantur, contemnant vel negligant.

Verſ. 21. *Omnia explorate: quod bonum fuerit retinete:*

Hortatio 12. Ne temerè quicquam in negotio religionis amplectantur, ſed ad regulam verbi divini, ſeu analogiam fidei examinent ſingula, & quod ſanum, bonum, & DEO acceptum comperitur, conſtanter teneant, & ſtrenuè defendant.

Verſ. 22. *Ab omni ſpecie mali abſtinete.*

Hortatio 13. Ut non tantùm quod malum eſt, in cultu DEI vel moribus caveant, ſed etiam quæcunque ſpeciem mali habent: cujuſmodi ſunt phraſes periculoſæ in doctrina, & indifferentia in praxi, quæ propter mali ſpeciem offendiculum aliis præbere poſſent.

Tertia pars Capitis.

Verſ. 23. *Ipſe autem Deus pacis* author *ſanctificet vos totos; ut integer veſter Spiritus, & anima & corpus inculpatè in adventum Domini noſtri Ieſu Chriſti ſerventur.*

Tertia pars Capitis, Continens epilogum, cujus articuli ſunt ſex. In primo precatur DEUM pacis, ſeu fontem ſanctitatis & felicitatis, ut eos ſanctificet magis magiſque: 1. Quoàd Spiritum ſeu mentem à SPIRITU DEI jam colluſtratam, quæ animæ rationalis ſuprema facultas eſt: 2. Quoàd animam ſeu voluntatem & affectus; &, 3. quoàd corpus, ſeu externas actiones, ita ut in adventu Domini, quando perficienda eſt ſanctitas fidelium, nihil in illis reperiatur niſi inculpatum & laudabile.

Verſ. 24. *Fidelis eſt qui vocavit vos, qui etiam* id *efficiet.*

Articulus 2. In quo de præcedentis precationis exauditione apud DEUM, certos eos reddit, 1. Ex DEI præcedenti vocatione efficaci: 2. Ex DEI fidelitate, qua præſtat id in ſuis, ad quod ipſos vocat, & inchoatum bonum opus non deſerit.

Verſ. 25. *Fratres orate pro nobis.*

Articulus 3. In quo Apoſtolus non dedignatur votorum & precationum ſubſidium, a minimis inter fideles rogare.

Verſ. 26 *Salutate fratres omnes cum oſculo ſancto.*

Articulus 4. In quo jubet ſalutari nomine ſuo omnes fratres per hanc Epiſtolam, non minùs amanter quam ſi coram ipſos ordinario ſalutationis ſigno (id eſt, oſculo minime ſimulato, ab affectu Chriſtiano prodeunte) eos ſalutaſſet.

Verſ. 27. *Adjuro vos per Dominum, ut recitetur hæc Epiſtola omnibus ſanctis fratribus.*

Articulus 5. In quo DEI nomine mandat, & adjurat, ut Miniſtri ſeu Eccleſiæ gubernatores (ad quos proximè hanc Epiſtolam miſiſſe apparet) hanc Scripturæ partem in ulum communem Eccleſiæ proferrent & legendam publicè curarent, minatus divinam vindictam, niſi eam toti Eccleſiæ publicarent

Verſ. 28. *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit vobiſcum. Amen.*

Articulus 6. Et ultimus in quo totam Epiſtolam concludit, optando illis gratiam CHRISTI, quæ omnia bona in ſe continet, AMEN.

EXPOSITIO

EXPOSITIO ANALYTICA *EPISTOLÆ SECUNDÆ, AD* THESSALONICENSES.

Summarium.

OCcasio scribendi hanc Epistolam fuisse videtur, quòd doctrina de adventu Christi inopinato, aliqui ex Thessalonicensibus abusi sint ad negligentiam in suis vocationibus, & ad rei suæ familiaris profusionem, quasi non fuisset opus rem familiarem amplius curare, cum Christus venturus esset forsan cras, forsan perendiè, ut putabant, alii verò simplicitate & errore nonnullorum abutebantur, & de aliorum bonis vivere satagentes, operari desinebant. Fervebat interim persecutio hostium, & concurrebat ad errorem hunc fovendum. Quare Apostolus scripta ad eos hac secunda Epistola, solvit nodum, & primo consolatur ipsos adversùs persecutiones seu afflictiones, Capite Primo.

Secundò explicat doctrinam de Christi adventu, non prius futuro quam Antichristiana defectio à vera fide CHRISTI fieret, & patefieret mundo, Capite secundo.

Denique hortatur ad Christiana officia, & nominatim ad diligentiam in unius cujusque vocatione, Capite tertio.

Caput Primum.

Vers. 1. *PAulus & Sylvanus & Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensium*, quæ est *in Deo Patre, & Domino IESU CHRISTO:*

Vers. 2.

Verſ. 2. *Gratia ſit vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino IESV CHRSTO.*

In Epiſtolæ directione iidem ſalutant Theſſalonicenſes qui in ſuperiore: De autoritate Apoſtoli nihil hic, nec in priori Epiſtola dicitur, quia ſatis erant omnes in hac Eccleſia de Pauli Apoſtolatu confirmati, tantùm communionis ipſorum cum uno vero DEO & Filio ipſius IESU CHRISTO mentionem faciendo, diſcriminat hanc Eccleſiam & ab Ethnicorum & infidelium Judæorum cœtibus: & optando illis gratiam & pacem, certos reddit de omnibus, quæ ad ſalutem æternam & juſtitiam faciunt, à DEO per CHRISTUM in ipſos, derivandis.

Verſ. 3. *Gratias agere debemus Deo ſemper, de vobis, fratres, ut dignum eſt, quòd vehementer augeſcat fides veſtra, & abundet mutua uniuſcujuſque omnium veſtrûm charitas:*

Reliquo Capite gratias DEO agendo de ipſis, ſimul confirmat eorum fidem, & conſolationem iis miniſtrat adverſus omnem perſecutorum rabiem qua vexabantur: Argumenta conſolationis & confirmationis fidei ſunt octo: Quæ omnia probant debere eos in fide corroborari, & conſolationem capere ſub perſecutionibus ſuis.

Argumentum primum, Feliciſſima eſt me judice veſtræ Eccleſiæ conditio in conſpectu DEI, in qua omnes (nemine excepto quantum ſciri poteſt) Dominum IESUM ſincerâ fide, & alii alios ſincerâ charitate amplectimini, & in utraque virtute promovetis, & magis magiſque de die in diem abundatis. Ergo quæcunque ſit conditio veſtra in conſpectu mundi, conſolationem capere debetis, & in fide corroborari.

Verſ. 4. *Adeò ut noſipſi de vobis gloriemur apud Eccleſias Dei*, id eſt, *de tolerantia veſtra & fide in omnibus perſequutionibus veſtris & oppreſſionibus quas tolerati.*

Arg. 2. Veſtra fidei conſtantia & patientia in mediis perſecutionibus & afflictionibus quas ſuſtinetis, tanta eſt, ut cogar vos coram aliis Eccleſiis laudare, & in exemplum aliis proponere: Ergo conſolationem capere & in fide corroborari debetis.

Verſ. 5. Quæ res *manifeſto eſt indicio juſti judicii Dei ut digni cenſeamini regno Dei, pro quo etiam iſtia patimini:*

Arg. 3. Veſtræ afflictiones quas ſuffertis ab impiis perſecutoribus, manifeſto ſunt indicio fore tandem univerſale judicium: in quo mali

mali

malè erit, & bonis benè, quando vos idonei pronunciandi estis, qui dignatione divinâ regno DEI potiamini, quippe qui pro DEI regno promovendo tot tantaque mala passi estis.

Vers. 6. *Siquidem justum est apud Deum, vicissim reddere iis qui affligunt vos, afflictionem* :

Vers. 7. *Vobis verò qui affligimini, relaxationem nobiscum quum patefiet Dominus Iesus de Cælo, cum angelis potentiæ suæ,*

Vers. 8. *Cum flammeo incendio, infligens ultionem iis qui Deum non noverunt, neque auscultant Euangelio Domini nostri Iesu Christi:*

Vers. 9. *Qui pœnam pendent æterni exitii, damnati à præsente Domino, & potente ipsius gloriæ* :

Arg. 4. Explicans prius: DEUS pro suâ justitia persecutores vestros puniturus est in die judicii, & vos liberaturûs ab omni malo: Ergo consolationem capere, & in fide confirmari debetis.

Nobiscum] Arg. 5. Unà nobiscum & cum reliquis Martyribus CHRISTI tanquam commilitonibus vestris, relaxationem ab omni malo & miseria tandem estis consequuturi: Ergo & unà nobiscum consolationem capere debetis, & in fide corroborari.

In revelatione] Arg. 6. Ab iis circumstantiis judicii extremi quæ terribilem reddunt vindictam in impios sumendam: Dominus IESUS 1. manifestabitur, & de Cœlo visibiliter veniet JUDEX & ultor injuriarum: 2. Comitatum secum adducet potentissimorum Angelorum, qui sententiam JUDICIS exequentur, *vers.* 7. 3. Ignem flammantem accendet, quo totus hic mundus conflagrabit: 4. Ulciscetur eos omnes qui cognitione salutari (quæ cum fide & obedientia conjuncta est) destituti comperientur, & qui non obtemperaverunt Euangelio vers. 8. Quintò, tum luent impii supplicium æterni exitii: 6. Infligetur hoc supplicium ab irato JUDICE, qui à facie sua eos rejiciet in æternum.

A facie] 7. Dominus quam gloriosum robur suum sit, ostendet omnibus, in iis potenter puniendis: Ergo consolationem capere, & confirmari in fide debetis.

Vers. 10. *Quum venerit ut glorificetur in sanctis suis, & admirandus fiat in fidelibus omnibus, (quòd fides habita sit testimonio nostro apud vos) in die illo.*

Arg. 7.

Arg. 7. Conſolationis, ab iis circumſtantiis judicii extremi, quæ glorioſam & lætam reddent liberationem piorum: nam, 1. Eodem die quo CHRISTUS perditurus eſt adverſarios, liberaturus eſt fideles ſuos, & vos ſpeciatim: 2. Gloriam ſuam cum Sanctis ſuis communicabit, & in eorum glorificatione gloriam ſuam manifeſtabit: 3. Superabit gloria illa omnem noſtram ſpem, & apprehenſionem; nam admirandus erit CHRISTUS, in gloriæ communicatæ amplitudine: 4. In omnibus credentibus gloriam ſuam oſtendet, ita ut nullus futurus ſit fidelis, in quo CHRISTUS non ſit admirabilis futurus, obiter rationem conſolationis illis applicatæ reddit, quia Theſſalonicenſes crediderant teſtimonio Apoſtoli prædicantis Euangelium, ideo confidenter audet prædictam conſolationem illis applicare, quam reipſa comperturi erant, in illo die: Ergo &c.

Verſ. 11. *Cujus etiam rei gratia precamur ſemper pro vobis, ut vos dignetur iſta vocatione Deus noſter, & compleat omnem ſuæ bonitatis gratuitam benevolentiam, & opus fidei potenter:*

Arg. 8. Conſolationis & confirmationis ipſorum in fide. Habetis nos aſſiduò comprecantes, ut ad metam feliciter perveniatis: Ergo conſolationem capere in afflictionibus & in fide corroborari debetis: Precationis articuli ſunt quatuor: Articulus primus; Precor, ut DEUS qui ex fœdere gratuito noſter eſt, ex ſua dignatione idoneos vos reddat ad vocationem, ſeu gloriam ad quam vocati eſtis, poſſidendam: Hic articulus DEI gratiæ, ſeu dignationi aſcribit, cum gloriam ipſam ad quam vocamur, tum omnem, quæ ad eam ducit, præparationem.

Et compleat] Articulus 2. Precor ut DEUS omne beneplacitum bonitatis ſuæ, ſeu omnimodam ſuam benignitatem, pro gratuita benevolentia ſua in vobis compleat: in quo articulo non ſalutem tantùm, ſed omnia media ad ſalutem fundari oſtendit in DEI beneplacito, nihil niſi DEI gratiam agnoſcens in toto ſalutis curſu, & in omnibus ejus partibus.

Et opus fidei] Articulus 3. Oro ut DEUS compleat opus fidei in vobis potenter, in quo articulo *fidem* aſſerit DEI opus eſſe, quod ille operatur in ſuis, & *fidei* initium, incrementa, & complementum partem beneplaciti ſtatuit: Denique fidem oſtendit non tantùm non eſſe opus noſtrum virium, ſed ſuperare quicquid in nobis eſſe poteſt, & potentiam Dei requirere, abſque qua neque inchoari, neque conſiſtere poſſet, nedum augeri vel compleri.

Verſ. 12.

Vers. 12. *Ut glorificetur nomen Domini noſtri IESU CHRISTI in vobis, & vos in eo, ex gratia DEI noſtri, & Domini Ieſu Chriſti.*

Articulus 4. Precor ut & in hac vita, & in futura, CHRISTUS in vobis, ut in ſuis membris glorificetur, & vos glorificemini in Illo, tanquam in veſtro Capite, qui finis eſt ſuperiorum articulorum: Neque in hoc articulo gratiam DEI reticeri vult, ſed totam gloriam quam accipit CHRISTUS à ſuis, vel quam ſuis communicat, ſoli gratiæ DEI & CHRISTI, aſcribendam docet: In quibus omnibus Theſſalonicenſes non exigua conſolationis ſuæ, & in fide confirmationis firmamenta habebant.

Caput Secundum.

Sequitur ſolutio dubii de Chriſti ſubito adventu.

Capitis duæ ſunt partes, in prima refutat errorem de futuro adventu Chriſti, dum viverent Theſſalonicenſes illi, ad vers. 13. *In altera confirmat Theſſalonicenſium fidem.*

Vers. 1. *ROgamus autem vos, fratres, per adventum Domini noſtri Ieſu Chriſti & noſtri in Eum aggregationem:*

Irreſperat error inter Theſſalonicenſes, de adventu CHRISTI ſtatim dum ipſi viverent, futuro, quem errorem fovebat DIABOLUS, ut ob alias cauſas, ſic etiam ob hanc, ut ſaltem poſt illam ætatem, doctrinam Chriſtianam totam ſimul cum hoc articulo ludibrio exponeret, idcirco hortatur Apoſtolus, ne patiantur ſe à ſano ſenſu, & fide hujus articuli dimoveri. Interim affirmat duas res certiſſimas eſſe, de quibus nolebat ipſos dubitare: prima erat, venturum quidem CHRISTUM, ſicut ante docuerat, ſtatuto ſuo tempore: Altera erat, fore ut omnes fideles in occurſum Domini congregarentur, à quatuor plagis mundi: verùm obteſtatur ipſos, ſi conſultum ſibi vellent in illo die, ut caverent ab iſto errore, de quo dicebamus.

Verſ. 2. *Ne citò à mente dimoveamini, neque turbemini, neque per Spiritum, neque per ſermonem, neque per Epiſtolam tanquam per nos* ſcriptam, *quaſi inſtet dies ille Chriſti.*

Quia impoſtores jactabant partim revelationes à SPIRITU, partim ſermonem aliquem Apoſtoli; quem ſe audiviſſe affirmabant, partim conſtare dicebant per Epiſtolam priorem ad Theſſalonicenſes ab Apoſtolo conſcriptam, quaſi capite 4. & 5. docuiſſet venturum CHRISTUM ipſis viventibus, jubet Apoſtolus cavere, ne hac vel aliqua ſimili impoſtura deciperentur, turbarentur, vel ullo modo à fide dimoverentur.

Verſ. 3. *Nequis vos ſeducat ullo modo:* non *enim* adveniet dies Chriſti *quin venerit defectio primùs, & revelatus fuerit homo ille ſceleratus, filius* inquam *ille perditionis,*

Rationem reddit dehortationis, quia CHRISTUS non erat venturus, priuſquam Antichriſtiana defectio fieret, & revelaretur Antichriſtus, præcipuus hujus defectionis dux & patronus. Præcedere ergo oportet duo antequam CHRISTUS adveniat, defectionem à recepta fide, (de qua, 1 TIM. 4. 1.) & revelationem Antichriſti illius *præcipui*, ſeu *magni*. Quod ad defectionem attinet, non intelligit defectionem unius aut paucorum, aut multorum in multis Eccleſiis: Siquidem de die in diem illis temporibus transfugæ erant non pauci à caſtris CHRISTI, per omnes fere Eccleſias; & errorum plurimorum ſectatores plurimi; ſed defectionem intelligit univerſalem externæ ſeu viſibilis Eccleſiæ, adeò ut falſa Euangelioque contraria dogmata ab iis qui Chriſtiano nomine gloriaturi erant, reciperentur, & defenderentur palam, & communiter in viſibili Eccleſia Chriſtiana.

Quod ad eum attinet qui futurus erat caput hujus apoſtaſiæ, prædicit fore ut reveletur à DEO, partim permittendo ut regnum ſuum in Eccleſia erigeret, ſeque Antichriſtum apertè, ſeu reipſa oſtenderet; partim per Euangelii doctrinam, (quæ ipſius impoſturas perſpicuas, apertaſque redderet iis omnibus, qui decipi nollent) Antichriſtum conſpicuum reddendo. De quo Antichriſto, ſeu Capite Apoſtatarum, ut melius poſſet ab oculatis diſcerni tempore ſuo, proponit Apoſtolus articulos accuratè obſervandos, ſeptem.

Articulus primus, Continet deſcriptionem & notas Antichriſti novem, quæ omnes & ſingulæ nulli melius, imo nulli alii quam Pontifici Romano quadrant, ut apparebit obſervantibus.

Homo]

Homo] Nota 1. Erit *homo*, contra eos qui in gratiam Papæ, cacodæmonem fingunt Antichriſtum iſtum futurum dicitur: idcirco ἄνθρωπος naturâ & ſpecie, & ὁ ἄνθρωπος *ille homo* in ſingulari numero, ut inſignemi & præcipuum, & magnum Antichriſtum, in ſpecie ſic dictum, deſcribi oſtendat, non tamen inſinuet individuum aliquem hominem, ſeu perſonam ſingularem, ſed ſeriem ſuccedentium in una ſede nebulonum, ſicut HEB. 9. 7. 25. ὁ ἀρχιερεὺς totam Pontificum ſeriem ſive ſucceſſionem denotat, & ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, *1 Tim.* 3. 17. non unum Paſtorem, ſed Miniſtrorum fidorum ſeriem ſignificat: idque ſecundum Prophetarum ſtylum, cum de ſerie regum loquuntur, ut DAN. 7. 2.

Peccati] Nota 2. erit *Homo peccati*, tum quia peccator inſigniter, imo maximè addictus peccato: tum quia aliis autor inſignis ad peccandum, qua fraude & impoſturis, qua vi & tyrannica compulſione, futurus erat.

Filius ille] Nota 3. Erit filius perditionis, ſeu ſucceſſor Judæ proditoris: Nam hoc titulo CHRISTUS Judam in Teſtamento ſuo inſignivit olim, *Joh.* 17. 12. quem Judam Antichriſtus partim Apoſtolicæ vocationis titulo aſſumpto, partim diſſimulatione, avaritiâ, ſævitiâ, pertinaciâ, & finali perditione repræſentat, multis afferens perniciem, & ſibi maximam, ἀπολλύων, & ἀπωλείας, alios perdens, & ipſe perditus.

Verſ. 4. *Seſe opponens & efferens adverſus quicquid dicitur Deus, aut numen: adeò ut in templo Dei tanquam Deus ſedeat, præ ſe ferens ſe eſſe Deum.*

Nota 4. erit ἀντικείμενος *adverſarius*, qui reipſa & factis ſe opponet DEO, ipſiuſque ordinationibus, quicquid apertè præ ſe feret, adverſarium reipſa ſe præbebit & probabit, qui etiam in fundamentalibus ſe opponet CHRISTI Euangelio, quales indigitat aliquos ejus præcurſores Apoſtolus, 1 *Cor.* 16. 9. Erit enim ipſi CHRISTO adverſarius, quoàd mores, officia, & beneficia CHRISTI, qualem jam videmus Pontificem Romanum, qui plus, & in pluribus, & crudelius, & ſubtilius, & diutius ſe CHRISTO oppoſuit, quam quiſquam unquam.

Efferens] Nota 5. erit ὑπεραιρόμενος, ſuâ ſuperbiâ elatus ſupra omnem qui vocatur DEUS, ſeu omne cui veneratio exhibetur, *id eſt*, ſupra omnes Magiſtratus, Principes, Reges, & Imperatores, qui in Scriptura DII vocantur, vel coluntur tanquam σεβάσματα Augusti, ut *Actor.* 25. 21. 25. & *Pſal.* 82. 1

In templo vel *templum*] Nota 6. erit in templo DEI, ſeu in viſibili Eccleſia externa Chriſtiana, quæ profitebitur quidem CHRISTI fidem, & ſe templum DEI venditabit.

Sedeat] Nota 7. Sedebit in ſocietate illa, quæ ſe Templum DEI profitebitur, *id eſt*, munus publicum Eccleſiaſticum, ſedem ſeu cathedram Epiſcopalem tenebit.

Nota 8. Καθίσαι εἰς ναὸν, præficiet ſe templo, ſedebit *ſuperincumbens* Eccleſiæ, ſummam ſibi ſedem, præfecturam, Epiſcopatum, Pontificatum in Eccleſia Chriſtiana arrogans. *Iræ ſe ferens*]

Nota 9. Oſtentabit ſeipſum, ac ſi DEUS eſſet, *hoc eſt*, non ſatis habens ſe extuliſſe ſupra rem publicam, & ſupra Eccleſiam DEI, tanquam ejus Princeps & ſummus Gubernator, conabitur etiam ſe gerere ut DEUM: partim falſò jactando ſe habere omnem CHRISTI poteſtatem ſibi communicatam, ſe eſſe per delegationem CHRISTI Vicarium, *hoc eſt*, ſe eſſe Vice-Chriſtum, ſeu Ἀντίχριστον, ſecundùm ſignificationem præpoſitionis ἀντὶ, in vocibus ἀντίθεος, DEO ſimilis, DEO æqualis, & ἀντιβασιλεὺς Prorex: partim aſſumendo titulos qui proprii DEO ſunt, quales ſunt Princeps Paſtorum, Pontifex noſter, Caput Eccleſiæ, *&c.* qui tituli ſoli CHRISTO debentur. Denique privilegia ſibi arrogando in Cœlo, Terra, & Inferno, quæ ſoli DEO competunt, qualia jam in Romano Pontifice ſine pudore agnoſcunt Pontificii. De quibus fuſiùs in controverſiis de Pontifice Romano, apud controverſiarum Scriptores, legere eſt.

Verſ. 5. *Annon meminiſtis me, quum adhuc eſſem apud vos, hoc dixiſſe vobis?*

Articulus 2. Continens certitudinem hujus Prophetiæ, utpote quam Apoſtolus docuerat prius, & de qua præſens Theſſalonicenſes inſtituerat; & nunc abſens repetit, ut veritatem confirmet, eorumque memoriæ infigat.

Verſ. 6. *Nunc vero quid obſtet noſtis, ut in ſuo tempore retegatur.*

Articulus 3. Continens impedimentum revelationis Antichriſti, cujus ſpiritus jam moliebatur thronum ſibi erigere, verùm non potuit, quia nondum ſedes vacua erat, throno Antichriſti recipiendo deſtinata, in civitate illa ſepticolli *Roma*, ſicut eam SPIRITUS DEI deſcribit, APOCAL. 17. 9. Auferendum enim erat Romanum imperium in occidente: auferendus erat Cæſar ex illa civitate, priuſquam revelari poſſet

Antichriſtus

Antichriſtus: In quo conſentientes habemus etiam Pontificios: De hoc impedimento Apoſtolus noſter, diſertis verbis, coram monuerat Theſſalonicenſes, & ſciebat ipſos noviſſe, & memoria tenuiſſe, ſed graves erant cauſæ propter quas DEI SPIRITUS nolebat in hac ad eos Epiſtola illud impedimentum exprimere: nam in eorum rem, non erat ut exprimeret, imò tacitum eſſe oportuit hoc myſterium à mundo: Partim ut faciliùs compleretur à DEO decreta permiſſio myſterii iniquitatis; Partim ne perſequendis Chriſtianis, hinc anſa daretur ullæ: nam ſi Imperatores intellexiſſent futurum aliquem ex CHRISTI profeſſoribus, qui Thronum ſibi erecturus eſſet Romæ, utque locus ei daretur tollendum è medio fuiſſe imperium, & Imperatorem Romanum, exiſtimaſſent omnes jure meritò ſæviri potuiſſe in totum Chriſtianum nomen.

Verſ. 7. *Jam enim peragitur myſterium iniquitatis: tantùm qui nunc obſtat*, obſtabit *uſquedum è medio ſublatus fuerit*:

Articulus 4. Continens, una cum obſtaculo revelationis Antichriſti, initium etiam defectionis ſeu Antichriſtaniſmi, qui hic myſterium iniquitatis vocatur: Quia ſicut totus Chriſtianiſmus, cujus Caput eſt CHRISTUS eſt magnum myſterium *pietatis*, ſic totus Antichriſtianiſmus (cujus caput eſt Antichriſtus) eſt magnum myſterium *iniquitatis*. Hujus myſterii ſemina in ambitione, avaritia, nequitia Doctorum, in ceremoniis humanis, erroribus, & falſa doctrina, ab initio prædicati Euangelii DIABOLUS priùs ſparſerat in Eccleſia, & de die in diem jam tum fovebat, ſedulò novans operam, ut Antichriſti regnum ſub prætextu pietatis in Eccleſia externa palam tandem aliquando erigeret, ſed obſtaculum à DEO poſitum manebat dum hæc ſcriberentur. Tenebat Romam ſedem futuram Antichriſti, Romanus Imperator, quam poſtea vacantem invaſurus erat Antichriſtus, & ad ſe rapturus ſimul, & hominum & DEI imperium.

Verſ. 8. *Et tunc revelabitur impius ille, quem Dominus conſumet Spiritu oris ſui, & illuſtri adventu ſuo abolebit.*

Articulus 5. Continet Antichriſti apertum regnum, ſeu regni initium, medium, & finem.

Quod ad regni initium attinet, Quamprimùm Romanum imperium ſeu Romanus imperator tolletur à ſede futura Antichriſti, id eſt, *Roma*, tum in urbe illa criſtas eriget Antichriſtianiſmi patronus, qui ſupra omnes leges ſe efferendo, & ſe nullis, neque civilibus, neque Eccleſiaſticis legibus teneri, & etiam in divinis diſpenſandi poteſtatem ſe habere, aperiè

protendo

profitendo reipſa ſe eſſe τον ἀντιχριστον, ſeu exlegem illum (de quo prædixerat DEI SPIRITUS,) indicio ſuo prodet, hic erit ejus revelandi modus, & regni apertè occupati initium. Talem, ab eo tempore quo Roma imperii ſedes eſſe deſiit, hucuſque ſe oſtentat Papa Romanus, qui legum repagula impudenter effringit, ſupra jus & leges ſe extollit, leges à DEO latas refigit, deque iis diſpenſat, ut dicunt, aliaſque ipſarum loco figit, ſuam voluntatem pro ratione ponit, ſicut abunde manifeſtum fecerunt orthodoxi in controverſiis ſuis: neque hæc Pontificii de ſuo Pontifice, aliaque multa iſtiuſmodi, verecundantur profiteri, ſcriptiſque publicè defendere, ita ut nihil opus ſit ampliùs inquirere, quis ſit ille qui in Templo, ſeu externa titulo tenus Eccleſiâ, ſedet Antichriſtus, cum ſciamus nomen ἀντιχριστος duo ſignificare poſſe, pro præpoſitionis ἀντι variâ acceptione: Nempe *Chriſti vicarium*, & *Chriſti adverſarium*, Papamque Romanum audimus jactantem ſe Antichriſtum in altera ſignificatione, id eſt, CHRISTI vicarium ſe profitentem, interim verò quaſi ἐν ἀντιχριστος eundem deprehendimus inter Chriſtianos apertè aſſerentem, ſe neque civilibus, neque Eccleſiaſticis legibus ſubditum, ſed omnibus ſuperiorem ſe eſſe profiteri minimè erubeſcentem: quumque jam mundo conſtet Pontificis Romani autoritatem ab ipſo, & aſſeclis ſuis extolli ſupra Scripturam, ſeu leges divinas, quoàd Canonis conſtitutionem, ſenſûs determinationem, controverſiarum judicium & deciſionem, diſpenſationem (quæ dicitur) de divinis præceptis, &c. An dubit abimus quis ſit ille qui in Templo DEI, ſeu inter Chriſtianæ religionis profeſſores, ſedet ὁ ἀντιχριστος ſeu exlex ille? Quod ad ſecundum, ſeu regni poſſeſſionem attinet, non poſſidebit Antichriſtus regnum ſuum ſine bello; pugnabit adverſùs eum CHRISTUS gladio oris ſui, *id eſt*, per prædicationem veritatis in Euangelio revelatæ, & per potentiam SPIRITUS ſui, cum Verbo concurrentis.

Quod ad tertium, De regni Antichriſti fine, ſeu de belli & regni ejus exitu: CHRISTUS Antichriſti mendacia, fraudes, ſcelera, tyrannidem, falſas interpretationes & allegationes Scripturarum deteget, confutabit, ejuſque regnum gradatim demolietur, conſumet & conteret, tandemque deſtruet & abolebit, illuſtri manifeſtatione factâ adventus ſui appropinquantis, ad ultimum judicium univerſale.

Verſ. 9. Illum, inquam, *cujus adventus eſt ex efficacia Satanæ, cum omni potentia & ſignis, ac prodigiis mendacibus*,

Articulus 6. In quo reſumit, & porro deſcribit Antichriſti ortum, & progreſſum,

progreſſum, arma, artes & adjumenta, quibus regnum acquiret, & fulcie et quantum poterit.

Primum Adjumentum eſt, *Satanas*, qui multiplicibus ſuis technis Antichriſtum inſtruet, & per ipſum, ἐνεργείαν ſuam fortiter exerturus eſt toto dominatus Antichriſti tempore.

Signis] Adjumentum 2. eſt, Simulata facultas ſeu potentia edendi quævis miracula, cum ſignis & prodigiis mendacibus, ad confirmationem falſorum dogmatum comparatis: qualia in legendis, quæ vocantur, Pontificiorum, legas aliquot millia.

Verſ. 10. *Et cum omni fraude injuſtitiæ in iis qui pereunt: pro eo quòd amorem veritatis non receperunt, ut ſalvi fierent.*

Adjumentum 3. eſt, Omnis deceptio injuſtitiæ, ſeu omnis fallacia injuſta & fraudulenta, quales ſunt falſæ, fucatæ, ſeu blandientes doctrinæ, diſputationes Sophiſticæ, illecebræ opum, honorum & dignitatum hujus ſeculi, unà cum minis & terroribus; cujus deceptionis apex & faſtigium in eo erit, quod non palam & apertè, ſeu directè CHRISTUM oppugnabit, ſed occultè, & quaſi per cuniculos actos rem aggredietur, ſimulans ſe CHRISTI cauſam agere, cum eam labefactat quam poteſt maximè.

Propterea quod] Articulus 7. De Antichriſti ſubditis, eorumque perditione, & perditionis cauſis: Deſcribuntur autem aſſeclæ Antichriſti propriè dicti domeſtici & familiares ejus, qui obſtinatis animis pertinaciter ad finem uſque ei adhærent, & in quibus, maximè efficax eſt diabolus: 1. A proprietate reproborum, *pereunt*, ſunt è numero pereuntium: 2. A perditionis cauſa meritoria, oblatam veritatem in DEI verbo *non recipiunt cum amore, ut ſalvi fierent.*

Verſ. 11. *Propterea igitur mittet illis Deus efficaciam deceptionis, ut credant mendacio:*

Deſcribuntur 3. A JUDICIS juſtiſſima in eos vindictâ, peccata peccatis puniente, & illos diabolo excæcandos tradente, ut qui lucem aſpicere recuſarunt, & veritati divinæ renunciarunt, fidem etiam haberent erroribus, præſtigiis, hominum commentis, craſſiſſimis fabulis, & mendaciis, atque ita perirent.

Verſ. 12. *Ut damnentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed acquieverunt in injuſtitia.*

Deſcribuntur 4. Ab ipſorum conditione noviſſima, & cauſa meritoria condemnationis repetita. Æternum damnabuntur omnes in noviſſimo illo

mo illo judicio, quia non crediderunt ſimplici veritati DEI in Euangelio patefactæ, ſed plenâ voluntate, injuſtiſſimè acquieverunt in fide mendaciorum, & obedientiâ ſuarum cupiditatum carnalium: Et hic eſt exitus eorum qui Pontifici Romano ipſiuſque erroribus pertinaciter adhærent, à SPIRITU DEI, prædictus.

Secunda pars Capitis.

Verſ. 13. *Nos autem debemus gratias agere Deo ſemper de vobis fratres dilecti à DOMINO, quod elegerit vos DEVS ab initio ad ſalutem per ſanctificationem Spiritus, & Fidem habilitatem veritati:*

Altera pars Capitis, in qua Theſſalonicenſium fidem, ne hac tilli Prophetia commoverentur, confirmat, idque tribus modis: 1. Per gratiarum actionem ipſorum nomine: 2. Per hortationem ipſorum ad conſtantiam; & 3. Per precationem pro ipſis: Quod ad primum modum, in gratiarum actione tria Argumenta confirmationis fidei ipſorum affert.

Fratres dilecti] Argumentum primum, Vos eſtis fratres noſtri, eadem DEI dilectione nobiſcum comprehenſi: Ergo non eſt quod metuatis vobis, ne cum Antichriſtana ſecta pereatis.

Elegit] Arg. 2. In decreto, de fine & mediis ſalutaribus, DEUS elegit vos, ut ſalutem conſequamini per fidem & ſanctificationem à SPIRITU Sancto, tanquam per media quibus perveniatis ad ſalutem, gratuitò vobis deſtinatam. Ergo.

Verſ. 14. *Quò vocavit vos per Euangelium noſtrum, ad obtinendam gloriam Domini noſtri Ieſu Chriſti.*

Arg. 3. DEUS jam vocavit vos efficaciter per Euangelium à me prædicatum, ut obtineatis gloriam à CHRISTO partam. Ergo non eſt quod triſti hac prophetia commoveamini.

Verſ. 15. *Nempe igitur, fratres, perſtate, & tenete traditas doctrinam quam edocti eſtis, ſive per ſermonem, ſive per Epiſtolam noſtram.*

Secundus modus confirmationis fidei ipſorum, per hortationem ad Conſtantiam in Fide, ut perſtent, & contra omnes hoſtes fortiter retineant traditiones, ſeu doctrinas ipſis traditas ab Apoſtolo, quas doctrinas didicerant, vel viva voce dum coram adeſſet Paulus, vel ſcripto, ut in priori & hac Epiſtola, reliquaque Scriptura acceperant.

Verſ. 16.

Verſ. 16. *Ipſe verò Dominus noſter Ieſus Chriſtus, & Deus ac Pater noſter, qui dilexit nos, & dedit conſolationem æternam & ſpem bonam per gratiam*,

Verſ. 17. *Conſoletur veſtra corda, & ſtabiliat vos in omni ſermone & opere bono.*

Tertius modus Confirmationis fidei ipſorum eſt, Precatio ad DEUM, ut conſoletur ipſorum corda efficaciter, & ſtabiliat in fide Euangelii, ſeu omnis ſanæ doctrinæ, & in ſanctitate vitæ. Argumenta precationis, & confirmationis fidei ſunt quatuor. Argument. 1. A relatione CHRISTI & DEI ad ipſos, IESUS CHRISTUS eſt Dominus noſter, & DEUS Pater, eſt Pater noſter. Ergo in fide confirmabit nos, ſeu vos nobiſcum ſtabiliet. *Dilexit*] Arg. 2. Quia DEUS dilexit nos.

Et dedit] Arg. 3. Quia DEUS dedit nobis ſolidas rationes perpetuæ conſolationis, & jus ad ea omnia, quæ conſolentur nos in æternum

Et ſpem] Arg. 4. Quia DEUS dedit bonam ſpem, *id eſt*, non tantùm bonæ ſpei objectum optimum, & rationes ſeu cauſas benè ſperandi optimas, ſed etiam ipſius ſpei, ut habitus, amplam menſuram, & quia conceſſit ea omnia ex gratia & favore ſuo mero, nullis noſtris meritis bonis, quæ nulla ſunt, inductus; nec malis noſtris meritis, quæ magna & multa ſunt, impeditus: Idcirco confirmabit vos unà nobiſcum, ne erroribus Antichriſti decipiamini, & pereatis.

Caput Tertium.

HOC *Capite hortatur partim expreſſè, partim indirectè ad Chriſtiana Officia aliqua. Poſt quæ Epiſtolam claudit. Hortationes ſunt ſeptem.*

Verſ. 1. *QUod ſupereſt, precamini, fratres, pro nobis, ut ſermo Domini currat, & glorificetur, ſicut & apud vos:*

Hortatio prima, Ut petant à DEO hæc duo: 1. Ut per Apoſtoli Miniſterium, cum fructu celeriter propagetur Euangelium, & magni fiat inter alias gentes, ſicut inter ipſos magnificebat.

Vers. 2. *Et ut eripiamur à pessimis ac sceleratis hominibus, non enim omnium est fides.*

Secundum, Ut DEUS Apostolum custodiret, & liberaret ab insidiis hostium, qui absque omni specie rationis perversè se ipsi opponebant: hostilis animi rationem reddit, quia fide vera destituti erant multi, à quibus idcirco ut liberaretur, opus erat divino auxilio.

Vers. 3. *Sed fidelis est DOMINVS, qui stabiliet vos & tuebitur à malo.*

Hortatio 2. Indirecta, ad fiduciam & robur animi, Ne prænoniti de infidelitate & apostasia aliquorum, vel mentione jam factâ periculorum Apostoli, percellerentur, vel infirmiores aliquo modo redderentur. In quem finem certiorari & confirmari ipsos vult de DEI erga ipsos proposito, quod scilicet stabiliturus fuerit eos in bono, hoc est, in fide & sanctitate; & defensurus à malo, seu à periculis & tentationibus Satanæ, & organorum ejus; cujus rationem reddit, quia DEUS qui ipsos efficaciter vocaverat, Constans & Fidelis est ad opus suum promovendum, & complendum in ipsis.

Vers. 4. *Confidimus autem per Dominum de vobis, vos, quæ denuntiamus vobis, & facere & facturos esse.*

Hortatio 3. Ad obedientiam præstandam Apostolicis mandatis, quæ nomine DOMINI illis dederat, aut daturus erat. Hanc hortationem indirectè proponit per commendationem promptitudinis ipsorum, ad obediendum, de qua alacritate jam sibi persuaserat.

Vers. 5. *Porrò Dominus dirigat corda vestra ad Dei charitatem, & Christi expectationem.*

Hortatio 4. ad dilectionem DEI & patientiam, usque ad DOMINI adventum, involuta precatione ad SPIRITUM Sanctum, quem *Dominum* vocat, orans pro iis, ut DOMINUS viam illis præeat, & in recta semita eos retineat & dirigat.

Vers. 6. *Denuntiamus autem vobis, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, ut subducatis vos ab omni fratre qui inordinatè se gerit, & non ex tradita doctrina quam accepit à nobis.*

Hortatio 5. Ut otiosos ventres, & fucos alvearia depascentes, censuris Ecclesiasticis coercerent, & idoneis modis corrigerent omnes, qui nullo honesto labore, seu negotio occupati, alienis bonis inhiabant:

Censura

Cenſura horum eſt (poſt adhibita admonitionum, & leviorum cenſurarum remedia) excommunicatio: Vetat enim, ne iis familiariter utantur; ſcilicet, poſt rejectas privatas admonitiones, & publicam Eccleſiæ ſententiam: & ut ſe ab illis ſubducant, nec in conſortium ſuum admittant, quod eſt conſequens excommunicationis: Rationes præcepti ſunt quinque: Ratio prima, Quia hoc vult CHRISTUS, cujus authoritate iſtud præcipit.

Inordinate] Ratio 2. Continetur in peccati deſcriptione, quia quicunque vivunt inordinatè, & non ſecundùm doctrinæ regulam, Eccleſiæ traditam à me, excommunicandi ſunt.

Verſ. 7 *Nam ipſi ſcitis quomodo oporteat nos imitari: quoniam non inordinatè nos geſſimus inter vos:*

Verſ. 8. *Neque gratis panem edimus* acceptum *à quoquam, ſed cum labore & ærumna nocte dieque operantes, ne quem veſtrûm gravaremus.*

Ratio 3. Quia, qui inordinatè vivit, non gerit ſe ſecundùm exemplum meum, qui diligenter laboravi diu noctuque, ne cuiquam eſſem oneri.

Verſ. 9. *Non quòd nobis* id *non liceat, ſed ut noſmetipſos pro exemplari exhibeamus vobis ad nos imitandos.*

Confirmatio rationis per occupationem obiectionis, ex eo, quod Apoſtolus uti potuiſſet jure ſuo, & debitum ſtipendium ab ipſis exigere, & tamen ſponte ceſſerit hoc jure, ut illis exemplar proponeret. Ergo tenebantur inertes fuci illi, & nemini utiles laborare: ut ſi nollent aliis eſſe utiles, ſaltem aliis non eſſent oneri.

Verſ. 10. *Etenim quum eſſemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quòd ſi quis nolit operari, etiam non edito.*

Ratio 4. Quia æquum eſt ut victus ei ſubtrahatur, qui ſe honeſto labori ſubtrahit, ſicut prius monui.

Verſ. 11. *Audimus enim quoſdam verſari inter vos inordinatè nihil operis facientes, ſed curioſè agentes.*

Ratio 5. In qua cauſam cur urgeat hoc præceptum profert, quia otium iners alit curioſam περιεργασιαν, ſicut aliquorum exemplis teſtatum habebant inter ſe: aliqui enim ipſis jam ſatis cogniti, in ſuis rebus nihil honeſti operabantur, ſed curioſè vagantes rerum alienarum ad ſe nihil pertinentium ſatagebant.

Verſ. 12. *Iis autem qui ſunt iſtiuſmodi, denuntiamus & eos obſecramus per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ut cum quieto operantes, ſuo pane veſcantur.*

In hujuſmodi otioſorum gratiam hortationem repetit & applicat.

Verſ. 13 *Vos autem, fratres, ne ſegneſcite in benefaciendo.*

Hortatio 6. Ne interim defatigentur benefaciendo egenis (verè pauperibus qui non per inertiam, ſed per calamitatem ad paupertatem redacti ſunt) & ne ſegneſcant in ullius virtutis actionibus, ſed ſtrenuè pergant, quæ præclara, ſeu pulchra ſunt agere.

Verſ. 14. *Quòd ſiquis non auſcultat noſtro per epiſtolam ſermoni, hunc notate, & ne cõmercium habete cum eo, ut eum pudeat.*

Hortatio 7. Ut notam inurant refractariis, & ſtigmate inſigniant, non obedientes doctrinæ Apoſtolicæ, *hoc eſt*, ut excommunicent eos, quod patet ex eo, quod mandet ne cum notato commercium habeant, quod eſt conſequens excommunicationis, & in eum finem mandatum, ut excommunicatus ab aliorum conſortio ſegregatus, pudefactus in ſe deſcenderet, & reſipiſceret.

Verſ. 15. *Neque ut inimicum ducite, ſed admonete ut fratrem.*

Exponit mandatum, ne hoſtili ſint animo in excommunicatum, aut eum habeant tanquam hoſtem, ſed ita oſtendant ſuum odium, in ipſius peccatum, ut intelligat excommunicatus ſub ſevera illa correctione, ſubeſſe fraternam charitatem, & ſic adducatur ad redeundum in gratiam cum Deo & Eccleſia, per reſipiſcentiam.

Verſ. 16. *Ipſe autem Dominus pacis* author *ſemper det vobis pacem omni modo, Dominus ſit cum omnibus vobis.*

Reſtat Epilogus, Cujus articuli ſunt tres, In primo precatur Deum pacis, ut ita dirigat ipſorum vias, & ita frænet immorigerorum turbolentos ſpiritus, ut erga Deum, & inter ſe, & cum exteris, pace frui poſſent: quod opus, divinam manum requirebat: Deinde precatur, ut Deus gratioſâ præſentiâ ſuâ, ſemper adſit ipſis omnibus.

Verſ. 17. *Salutatio, mea manu Pauli, quod eſt ſignum in omni Epiſtola: ita ſcribo.*

Articulus 2. Continet obſignationem Epiſtolæ, per ſubſcriptionem ipſius Pauli, qui maximâ ex parte utebatur opera amanuenſium in uniuſcujuſque Epiſtolæ corpore deſcribendo, ſed propria manu ſubſcribebat

bebat in concluſione, ut genuinæ ejus Epiſtolæ dignoſcerentur ab adulterinis & ementitis, quæ Pauli nomine circumferebantur & obtrudebantur Eccleſiis per impoſtores.

Verſ. 18. *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit cum omnibus vobis. Amen.*

Articulus 3. Continet votum Apoſtolicum propriâ manu deſcriptum, quo optat gratiæ CHRISTI (ut fontis omnium bonorum) perennem erga eos fluxum, in ipſorum ſanctificationem & ſalutem.

EXPOSITIO ANALYTICA *EPISTOLÆ PRIORIS, AD* TIMOTHEVM.

Summarium.

Epheſo diſcedens in Macedoniam Apoſtolus non ſatis habuit Eccleſiam Epheſinam jam publicè conſtitutam, Paſtorum ordinariorum curæ committere, ſed etiam rogavit Timotheum Evangeliſtam, ut aliquantiſper ibi commoraretur, ad ſtabiliendam Eccleſiam in omnibus quæ ad Diſciplinam & Doctrinam ſpectabant: quo opere confecto, Apoſtolus eum ad ſeipſum revocaturus erat, & ejus opera uſurus, ad alias etiam Eccleſias confirmandas, ut ex fine Epiſtolæ poſterioris, & aliis locis apparet. Interim quia Juvenis erat Timotheus, ne autoritate non ſatis inſtructus videretur, ad proteruos homines cohibendos, qui contra eum forſan inſurgerent, ſcriptâ hac ad eum Epiſtola, non tam monet ipſum officii (utpote quem probè inſtructum jam noverat) quam Eccleſias omnes, earumque Gubernatores de autoritate Timothei, & ipſorum officiis, commonefacit.

Epiſtolæ partes ſpeciales ſunt ſex, ſecundùm numerum Capitum. Capite primo oſtendit rationem prædicandi legem, & Evangelium ritè, & cum fructu.

Capite

Capite secundo, *præscribit quomodo in publicis precibus & conventibus Ecclesiasticis, se rectè gerere debeant Pastores & auditores, viri & mulieres.*

Capite tertio, *tractat de rectè instituendis Pastoribus & Diaconis, & de doctrinæ articulis ab iis specialiter curandis.*

Capite quarto, *agit de vitanda apostasia ventura, & de diligentia à vigilanti Pastore adhibenda, in eum finem.*

Capite quinto, *instituit de privatis admonitionibus à Presbyteris adhibendis, & quomodo se gerere debeant, Presbyteri erga viduas, & Presbyteros alios.*

Capite sexto, *Præcepta dat Timotheo, quibus instituatur quid de officiis Christianis, cum privatorum, tum Ministrorum, docere debeat.*

Caput Primum.

PRater inscriptionem quæ continetur duobus primis versibus: *Tres sunt Capitis partes, In prima præcipit Timotheo, ut rectam docendi rationem conservet, & ut coerceat perversos Legis doctores, ad* versum 12. *In secunda asserit suum Apostolatum, ut cum authoritate, quod jusserat, præstaretur à Timotheo, ad* versum 18. *In tertia Timotheum animat ad sinceræ se gerendum in ministerio suo.*

Vers. 1 *PAulus Apostolus Iesu Christi ex ordinatione Dei Servatoris nostri & Domini Iesu Christi spei nostræ,*

Epistolæ inscriptio, in qua, 1. ad conciliandam autoritatem huic Epistolæ, Paulus asserit se in ea scribenda apostolicâ legatione fungi pro CHRISTO, 2. Apostolatum confirmat speciali mandato DEI Patris (quem Servatorem vocat, quia salutis nostræ Author est) qui ad officium Apostolatus ipsum vocaverat, & ad muneris exequutionem in præsenti quod agebat negotio adhibuerat: 3. Apostolatum confirmat, mandato DOMINI nostri IESU CHRISTI, quem *spem nostram* vocat, quia spei nostræ Author, Causa meritoria, Objectum, & Consummator est.

Vers. 2. *Timotheo germano filio in fide, gratia* sit tibi, *misericordia & pax à Deo Patre nostro, & Christo Iesu Domino nostro:*

Timotheus, ad quem scribitur, vocatur germanus filius Apostoli, non *simpliciter*, sed in *fide*, quia ipsius discipulus erat, & sicut filius Patrem repræsentat facie & moribus, sic Timotheus doctrinâ & sanctâ conversatione Paulum referebat.

In salutati-

In ſalutatione optat Timotheo, 1. *Gratiam*, id eſt, inſtaurationem imaginis DEI, ex fonte gratuitæ benevolentiæ DEI: 2. *Miſericordiam*, id eſt, remiſſionem peccatorum gratuitam, quia ſciebat ſanctum juvenem, ſenſu peccatorum ſuorum affectum, multis cum lachrymis quotidiè coram DEO proſtratum fuiſſe: 3. *Pacem* optat, id eſt, tranquillitatem conſcientiæ, & lætitiam ex ſenſu Divini favoris: & denique, plenam felicitatem in vita futura, quæ ſub *pace* comprehenditur.

Verſ. 3. *Quemadmodum te ſum precatus, ut permaneres Epheſi quum proficiſcerer in Macedoniam*, permaneto, *ut denuuties quibuſdam ne diverſam doctrinam doceant*:

Prima pars Capitis, de recta docendi ratione: in qua poſtquam confirmavit Timotheo, non Epiſcopatum ordinarium Eccleſiæ Epheſinæ, ſed commiſſionem ſpecialem temporariam & extraordinariam, repetit mandatum ei datum, de coercendis perverſis quibuſdam legis zelotis, & de iis commonendis, ne diverſam ab Apoſtolicâ, doctrinam ullam docerent. In quibus præſcribendis, maluit Apoſtolus rogandi & precandi verbis uti, quam pro imperio loqui, ut vicem rependeret Timotheo qui etiam Apoſtoli precibus vix ſolvi potuit (ne ad tempus quidem) à ſocietate Pauli jucundiſſima.

Verſ. 4. *Nec attendant fabulis & genealogiis infinitis, quæ potiùs queſtiones præbent, quam ædificationem Dei, quæ eſt per fidem*.

Pro exemplo, Vitari jubet ſpeciatim fabulas & genealogias Judaicas, hoc eſt, dogmata commentitia (ſive traditiones præter ſacras Scripturas) & curioſas ſpeculationes, de non neceſſariis, quales ſunt Talmudicæ & Cabaliſticæ quamplurimæ, quales etiam reperias multas in Scriptoribus, qui Scholaſtici audiri volunt.

Nunquam] Rationes admonitionis ſunt ſex: Ratio prima, Quia inanes illæ ſpeculationes otioſæ ſunt, & interminatæ, quarum nec uſus eſt, nec finis.

Quæ potius] Ratio 2. Quia gignunt curioſas & contentioſas quæſtiones, nec promovent cognitionem pietatis, quæ ad DEUM ducit, ſiquidem ædificatio non fit per probabiles & incertas opiniones, ſed per ſolidam fidem ſermonis Divini.

Verſ. 5 *Porro finis mandati eſt charitas ex puro corde, & conſcientia bona, & fide non ſimulata*.

Ratio

Ratio 3. Quia doctores illi qui toti sunt in discutiendis minutiis, quæ in lege captari possunt, licet zelo legis Mosaicæ duci videantur, non tamen referunt legem ad verum suum finem, seu ad scopum genuinum totius Scripturæ, qui est ut homines per legem adducti ad cognitionem peccati & miseriæ meritæ, serio confugiant ad CHRISTUM per fidem non fictam.

Charitas] Hanc fidem describit à triplici effectu: 1. Quod fides vera conscientiam bonam seu tranquillam, & quietam reddat in CHRISTI sanguine propitiatorio: 2. Quod pacatâ jam conscientiâ, fides non permittat, ut cor in malo delectetur, sed contendat potiùs ut mundetur, & ab omnibus pravis affectibus purgetur: 3. Quod fides vera otiosa non sit in bono, sed hominem excitet ad operandum gnaviter in uniuscujusque præcepti obedientiâ, per charitatem erga DEUM & homines.

Vers. 6. *A quibus quum quidam ut à scopo aberrarent, desiverunt ad vaniloquentiam:*

Ratio 4. confirmans priorem, Quia experientia aliquorum comprobatum est, nisi Doctores ab inanibus suis commentis abstinentes, oculos intentos habeant in ædificationem hominum, in fide & in charitate, non posse eos non abripi à simplicitate doctrinæ, in loquacem vanitatem: ubi autem est vanitas, non est ibi veritas.

Vers. 7. *Quum velint esse Legis doctores, nec intelligant qui loquuntur, neque de quibus asseverant.*

Ratio 5. Quia experientia etiam compertum est, ambitiosos illos doctores dum affectarent novam docendi rationem, & laudem ex cognitione legis captarent, ignorantiam suam prodidisse, dum nec quæstiones *de quibus*, nec argumenta *ex quibus* disputabant, intelligerent: Ergo evitatis otiosis speculationibus, curandum erat Timotheo, ne in Apostolica doctrina vel ejus docendæ ratione, quicquam novaretur à quoquam.

Vers. 8. *Scimus autem bonam esse Legem, si quis ea legitime utatur.*

Respondet objectioni: Ergone legi divinæ adversaris, qui tam studiosè ejus doctores vellicas? Respondet Apostolus nihil se detrahere legi, reprehendendo eos qui lege abutuntur, sed commendare & docere potiùs rectum legis usum.

Vers. 9. Nempe *sciens Legem justo positam non esse, sed le-*

gis contem-

gli contemptoribus, & iù qui ſubjici neſciunt, impiis & peccatoribus, nefariis & profanis, patricidis & matricidis, homicidis,

Verſ. 10. *Scortatoribus, maſculorum concubitoribus, plagiariis, & mendacibus, perjuris, & ſiquid aliud eſt quod ſanæ doctrinæ ſit oppoſitum*:

Verſ. 11. Quæ eſt *ſecundum glorioſum Euangelium beati Dei, quod concreditum eſt mihi.*

Confirmat reſponſionem tribus rationibus: Prima eſt à fine legis ſeu legalis Fœderis, quatenus opponitur Euangelio, Lex lata eſt non ut fideles juſtificati jam per fidem in CHRISTUM, juſtificarentur per legem (ſicut perverſi legis doctores intendebant) ſed ut injuſti & infideles, quales ſunt omnes flagitioſi & profani per legem condemnati, ſuam injuſtitiam & meritam condemnationem agnoſcerent, reſipiſcerent, & ad CHRISTUM confugerent: Nihil igitur Apoſtolica doctrina legi detrahit.

Secundum] Ratio 2. Omnia peccata quæ prohibentur à lege, prohibentur etiam à ſana doctrina glorioſi Euangelii, & omnia officia quæ lege præcipiuntur, ſtudioſè docentur, & urgentur in Euangelio, quantùm ſcilicet ad obedientiam DEO præſtandam, ad gratitudinem erga ipſum oſtendendam ſufficit, & ad fidei ſinceritatem in fructibus ſanctitatis probandam attinet. Nihil ergo doctrina Euangelii detrahit legi.

Concreditum] Ratio 3. Ego Apoſtolus cui concreditum eſt Euangelium DEI, (in ſe beatiſſimi, & omnis benedictionis erga nos Authoris) non minùs urgeo hanc ſanam doctrinam de ſanctitatis, & omnium bonorum operum quæ in lege præcipiuntur, ſtudio, quam quivis legis zelota, licet non eodem fine: Ergo Apoſtolica doctrina legi ne quicquam detrahit.

Secunda pars Capitis.

Verſ. 12. *Gratiam igitur ei habeo, qui me robuſtum effecit*, id eſt, *Chriſto Jeſu Domino noſtro, quod me fidelem duxerit, ut qui me in miniſterio conſtituerit*:

Secunda pars Capitis in qua autoritatem ſui Apoſtolatus vendicat adverſùs eos, qui vel eam negarent, vel propter anteactam vitam extenuarent idque gratias agendo pro gratia ſibi conceſſa. Gratiarum acti-

onis rationes ſunt ſeptem, quæ omnes probant nihil detrahendum autoritati Apoſtolatus Pauli.

Ratio prima, CHRISTUS me infirmum, & olim mancipium peccati, DIABOLI, & MUNDI, Apoſtolum à ſe conſtitutum, gratiâ SPIRITUS Sancti roboravit, ut tanquam Anteſignanus pro Euangelii defenſore invicto ſtarem animo, contra omnes mundi, carnis, & Satanæ inſultus: Ergo de confirmatione Apoſtolatus mei DEO gratiæ agendæ ſunt, tantùm abeſt, ut meæ authoritati quicquam detrahi debeat.

Fidum duxerit] Ratio 2. CHRISTUS me Apoſtolum conſtitutum, donis ſui SPIRITUS imbuit, & eouſque honoravit, ut amicum ſuum fidelem me & faceret & haberet, cui theſaurum Euangelii ſui committeret, diſpenſandum pauperibus ſuorum electorum animabus: Ergo authoritati meæ nihil detrahendum.

Conſtituit] Ratio 3. CHRISTUS ipſe Dominus me conſtituit in Miniſterio, id eſt, in officio Apoſtolatus, ut prædicationi Euangelii totus incumberem ſegregatus à mundo ad hoc negotium: Quis ergo eſt qui meæ autoritati detractum ire audeat?

Verſ. 13. *Qui prius eram blaſphemus & perſequutor, & injuriosus: ſed mei miſertus eſt, nam ignorans id faciebam fidei expers.*

Ratio 4. Per ſcelera & peſſima merita vitæ meæ anteactæ DEUS non eſt impeditus, ne aſſumeret me in ſervum ſuum, qui olim eram hoſtis. Quis igitur meæ autoritati detrahat ob prioris vitæ ſcelera?

Nam ignorans] Occurrit objectioni, Diceret enim aliquis quomodo fieri potuit, ut tam apertus CHRISTI hoſtis conſequeretur veniam? Reſpondet peccatum ſuum fuiſſe ex ignorantia: atque ita probat peccatum ſuum non fuiſſe irremiſſibile illud peccatum in SPIRITUM Sanctum, ſeu malitioſam illam inſurrectionem adverſùs CHRISTUM, qua DIABOLICI hoſtes Euangelii hoſtiliter, ſcientes, volentes ſe opponunt regno CHRISTI cognito, ſed peccatum ex ignorantia admiſſum, dum adhuc infidelis eſſet.

Verſ. 14. *Superabundavit autem Domini noſtri cum fide & dilectione in Chriſto Ieſu*

Ratio 5. Non mediocrem ſeu ordinariam menſuram fidei, & dilectionis conceſſit mihi DEUS, ſed ſuperabundanter gratiam ſuam oſtendit in eximia donorum ſalvificorum collatione: Ideirco non eſt quod quis autoritati meæ propter anteactam vitam meam quicquam detrahat.

Verſ. 15.

Vers. 15. *Fidus est hic sermo, & modis omnibus dignus quem amplectamur, Christum Iesum venisse in mundum, ut peccatores servaret, quorum primus sum ego.*

Ratio 6. CHRISTUS eximia sua in me misericordia effecit, ut experientia edoctus sententiæ illi Euangelicæ, de CHRISTI persona, officio, adventu, virtute, merito & efficacia ad servandum peccatores primus subscribere cogar, tanquam peccatorum meò Judicio dux, ita ut illius sententiæ veritatem & utilitatem non possim, quin palam toti mundo deprædicem. Nam expertus dico: *Certus est hic sermo*, &c. Nihil ergo autoritati meæ detrahendum, qui non tantùm quod commissum mihi est, ipse credo, sed etiam quod expertus sum prædico.

Vers. 16. *Verùm ideo misertus est mei, ut in me primo ostenderet Iesus Christus omnem clementiam, ut essem exemplo credituris ipsi in vitam æternam.*

Ratio 7. DOMINUS posuit me in exemplum suæ longanimitatis, misericordiæ, bonitatis, & gratiæ admirabilis; ita ut peccatores in finem usque mundi, qui meam conversionem admirabilem, & DEI erga me benignitatem audient, confirmari possint abundè de CHRISTI misericordia, & benè sperare de simili erga se bonitate ostendenda, oculos dirigentes in me, tanquam typum & exemplar ineffabilis misericordiæ. Ergo maximè idoneus sum, quem CHRISTUS suæ gratiæ præconem constitueret, tantùm abest ut quidquam detrahatur autoritati meæ, propter priorem conversationem, dum infidelis essem.

Vers. 17. *Regi autem æterno, immortali, invisibili, soli sapienti Deo honor* ut *& gloria in secula seculorum. Amen.*

Apostolus beneficii magnitudine jam affectus, nec sibi in ejus amplificatione satisfaciens, gratiarum actione patheticè sermonem concludit, cum insigni celebratione CHRISTI, cujus quatuor epitheta obiter adducit, quæ sic CHRISTO conveniunt, ut PATRI etiam, & SPIRITUI Sancto conveniant: 1. Epithetum est DEUS seu CHRISTUS qua DEUS, est Rex *seculorum*, id est, per Hebraismum, Rex æternus, ut distinguatur à mundanis & mortalibus regibus: 2. Epithetum *incorruptibilis*, quia DEUS omnis alterationis, mutationis, & corruptionis est expers, & semper est idem ipse sui similis: 3. Epithetum *Invisibilis*, quia neque oculis, neque ullis sensibus comprehendi potest, quippe quorum facultates sunt

corporeæ, & anguſtis finibus terminatæ: 4. Eſt ſolus *Sapiens*, quia ſolus novit omnia, non per objecta, neque per λόγισμον, ſed in ſeipſo, per ſe ipſum, & à ſeipſo, utpote in quo omnia ſunt, ut in efficiente primo, & ut in fine ultimo. Hinc Apoſtolus aſcribit DEO *honorem*, ſeu teſtificationem eminentiæ, & *gloriam*, quæ eſt clara fama cum laude, quæ DEO debentur in æternum, appendens *Amen*, tanquam fidei & voluntatis ſuæ impenſæ ad DEUM glorificandum, ſigillum.

Tertia pars Capitis.

Verſ. 18. *Hoc mandatum commendo tibi, fili Timothee*, nempe *ut ſecundùm prægreſſas de te prophetias, milites per eas bonam illam militiam*,

Tertia pars Capitis, in qua hortatur Timotheum ut ſtrenuè ſe gerat in Miniſterio, nempe ut militet bonam militiam, ſeu ut contra omnes hoſtes, & omnia impedimenta ſe paret ad pugnam, omnemque fidem & diligentiam adhibeat, ne quid detrimenti DEI Eccleſia capiat à quoquam.

Secundum] Argumenta hortationis ſunt duo: Argumentum 1. Quia de te quædam Prophetice divino quodam inſtinctu à viris piis prædicta ſunt, quæ ſpem inſignem faciebant rerum à te præclarè gerendarum, (ut apparet ex *Act.* 16. 2.) Milita igitur bonam militiam.

Verſ. 19. *Retinens fidem & bonam conſcientiam, qua repulſa, nonnulli fidei naufragium fecerunt*.

Hortationem explicat, oſtendendo militandi modum, nempe ut ſanam doctrinam firmiter tueatur & profiteatur, & ſimul ſanctè vivendo ſecundùm prædicatam à ſe veritatem, bonæ conſcientiæ lucem & pacem conſervet, quæ ipſum interiùs admonitura erat de officio erga DEUM & homines, ſi loquentem audiret, & conſolationem miniſtratura, ſi pro veritatis defenſione quicquam pateretur.

Qua expulſa] Arg. 2. Quia niſi ſtrenuè te geras, & hanc militiæ legem de jungenda bona conſcientia cum fidei profeſſione obſerves, periculum eſt, ne amiſſa bona conſcientia naufragium ſanæ doctrinæ, ſeu profeſſionis fidei etiam facias, ſicut jam fecerunt nonnulli: Idcirco milita bonam militiam: Interim hic non injicit Timotheo ſcrupulum de perſeverantiæ ipſius incertitudine, ſed adhibet optimum argumentum & efficaciſſimum ad perſuadendum ut perſeveret: Nihil enim refert in hypotheſi

potheticis propoſitionibus, quod ejus partes ſeparatim, & categoricè ſumptæ ſint falſæ vel impoſſibiles, ſatis eſt ad connexi axiomatis veritatem, quod connexio partium ſit certa.

Verſ. 20. *Ex quibus Hymenæus & Alexander: quos tradidi Satanæ, ut diſcerent non blaſphemare.*

Pro exemplo Apoſtolus nominat duos Apoſtatas, Hymenæum & Alexandrum, quos non ita pridem tradiderat Satanæ, id eſt, excommunicaverat: nam qui à facie DEI lucente in Eccleſiâ ejiciuntur, cadunt in Satanæ regnum, quo ad externi hominis conditionem, ſeu quo ad privilegiorum Eccleſiaſticarum poſſeſſionem: Hujus excommunicationis finem oſtendit, hunc eſſe, ut pœnitentia ducti deſinerent doctrinam fidei blaſphemare, utque humiliati ad veritatem rectè cognoſcendam, & profitendam reverterentur: nam de ipſorum fide in CHRISTUM planè deperditâ Apoſtolus non pronunciat, ſed contra, ſpem fovet de ipſorum reſipiſcentia & ſalute poſſibili, & futura.

Caput Secundum.

HOC Capite præcepta dat quatuor, quibus inſtituantur omnes Fideles, quomodo in publicis Eccleſiæ conventibus ſe rectè gerere debeant, viri pariter & fœminæ.

Verſ. 1. *ADhortor igitur ante omnia, ut fiant deprecationes, preces, poſtulationes, gratiarum actiones pro quibuſvis hominibus:*

Præceptum primum, Ne in conventu Eccleſiæ potiſſimùm, negligantur preces, ſed ut fiant deprecationes pro malis avertendis, & precationes pro bonis obtinendis, & interceſſiones pro aliis hominibus, & gratiarum actiones pro beneficiis acceptis in publicis precibus, quas tota Eccleſia præeunte Paſtore concipere debet, & quidem pro quibuſlibet (cujuſcunque ſint conditionis vel ſortis) hominibus.

Verſ. 2. *Pro regibus & quibuſvis in eminentia conſtitutis: ut tranquillam ac quietam vitam degamus, cum omni pietate, & honeſtate.*

Explicat:

Explicat præceptum ſpecialius, & precari jubet nominatim pro regibus, & quibuſvis magiſtratibus in eminentia conſtitutis, qui quoniam ad clavum reipublicæ ſedent, nobis debent eſſe chariſſimi, eorumque mentio in Eccleſiæ precationibus eo ipſo nomine à nobis, debet fieri.

Ut tranquillam] Rationes præcepti ſunt novem: Ratio prima à fine utili, quia magiſtratibus ſalvis, & in pace officium ſuum adminiſtrantibus, licebit fidelibus pacatam & tranquillam vitam degere, *in pietate*, ſeu obedientia primæ tabulæ; & *honeſtate*, ſeu obedientia ſecundæ tabulæ. Ergo pro iis orandum.

Verſ. 3. *Nam hoc bonum eſt & acceptum coram Servatore noſtro DEO:*

Ratio 2. Precari pro regibus & cujuſvis ordinis hominibus, bonum eſt ſeu acceptum DEO: Ergo pro quibuſvis orandum. Dicitur Deus *noſter Servator*, quia etiamſi CHRISTUS Servator ſit, officio ſpeciali, operatione tamen in officii executione non niſi cum PATRE & SPIRITU Sancto nos actu ſervat.

Verſ. 4. *Qui quoſvis homines vult ſervari, & ad agnitionem veritatis venire.*

Ratio 3. confirmans priorem: DEUS vult omnis generis homines, (& proinde aliquos ex regibus & magiſtratibus, & cujuſvis ordinis hominibus) ſervari, & ad fidem Euangelii pervenire. Ergo etiam vult nos pro omnis generis hominibus precari, & nominatim pro regibus, & in eminentia conſtitutis, de quibus tenemur benè ſperare.

Verſ. 5. *Unus enim Deus, unus etiam Mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus:*

Ratio 4. Etiamſi multis modis à ſe invicem diſtinguantur, & diſcriminentur inter ſe homines, multique ordines ſint, quorum *multi* alieni ſunt à fide, & multi inſuper fidei etiam hoſtes, ſatis tamen eſt ad precandum pro quibuſvis, quod DEUS ſit *unus*: ſub cujus poteſtate & imperio omnes continentur, & quod DEUS ſit pariter Deus Judæorum & Gentium ſine προσωποληψια: Ergo pro quibuſvis orandum.

Unus etiam Mediator] Ratio 5. Quæcunque ſunt inter homines intervalla & diſtantiæ, quibus à ſe invicem ſeparari poſſint, ſatis tamen eſt ad precandum pro quibuſvis, quod omnibus Gentibus, & omnis conditionis hominibus, *unicus Mediator* poſitus ſit inter DEUM & homines, per quem

quem acceſſus patet omnibus ad eum accedentibus. Ergo pro quibuſvis eſt orandum.

Homo] Ratio 6. Satis eſt ad precandum pro quibuſvis hominibus, quod unus ille omnium Mediator ſit *Homo*, per incarnationem Verbi, communi vinculo naturæ humanæ, hominibus omnibus conjunctus, nempe IESUS CHRISTUS, qui pro quibuſvis, *hoc eſt*, pro ovibus ſuis, ex omni hominum genere collectis intercedit. Ergo pro quibuſvis eſt orandum.

Verſ. 6. *Qui ſemetipſum dedit redemptionis pretium pro quibuſvis*, Chriſtus inquam, *teſtimonium illud ſuis temporibus* deſtinatum.

Ratio 7. CHRISTUS dedit ſemetipſum plenum & ſufficiens pretium redemptionis, pro omnis generis hominibus: Ergo pro quibuſvis, ſeu pro omnis generis hominibus precandum eſt.

Teſtimonium] Ratio 8. Euangelium ſeu teſtimonium de CHRISTI redemptione omnis generis hominum, quod DEUS idoneis temporibus revelare deſtinaverat, jam patefactum eſt: Ergo etiam per preces fuſas, pro quovis genere hominum, in Chriſtianis Eccleſiis proferendum eſt hujus veritatis Teſtimonium.

Verſ. 7. *Cujus conſtitutus ſum ego Præco & Apoſtolus (veritatem dico per Chriſtum, non mentior) Doctor*, inquam, *Gentium cum fide ac veritate*.

Ratio 9. Prædicatio hujus Teſtimonii ſeu Euangelii, & doctrinæ de pretio Redemptionis pro omnis generis hominibus, à CHRISTO perſoluto, ſpecialiter commiſſa eſt mihi, ut ſim Doctor etiam Gentium, ad eas inſtituendum in fide, & veritate omni, quæ ad vitam æternam ducit, Cum ergo ego ſciam ſervandos eſſe multos ex Gentibus, idque jam publicè vos doceam, precationes pro quibuſvis hominibus publicè fieri debent in Chriſtianis Eccleſiis omnibus. Interim, quia noverat aliquot ex Judæis ægrè laturos mentionem Apoſtolatus ſui, & legationis ad Gentes, confirmat dictum de miſſione ſua ad Gentes gravi aſſeveratione, ne quis dubitaret.

Verſ. 8. *Velim igitur viros precari in quovis loco, puras manus attollentes, abſque ira & diſceptatione*.

Reliqua quæ ſequuntur ſpectant ad circumſtantias publici cultus. Sequitur ergo præceptum 2. De perſonis ad publicas preces in Eccleſia con-

ſia concipiendas, idoneis: Item de loco & diſpoſitionibus, cum animæ tum corporis, ad eam rem accommodatis.

Quod ad perſonas attinet, Jubet viros tantùm in Eccleſia loqui, & cœtui in precibus præcedere, non fœminas.

Quovis loco] Quod ad locum attinet, diſcrimen locorum quod erat in veteri Teſtamento (quando ad Templum Hieroſolymitanum ter quotannis conveniendum, & facies convertenda erat ad Sanctuarium, ſive propiùs ſive longiùs abeſſent à Templo,) oſtendit ſublatum jam eſſe ſecundùm prædictionem CHRISTI, *Ioan* 4. & libertatem jam conceſſam eſſe, ut quovis loco Chriſtiani honeſtè & decorè cœtus ſuos celebrarent.

Attollentes] Quod ad corpus attinet, Requirit ut geſtus iſtiuſmodi ſit, qui teſtificetur reverentiam Divini Numinis, ardoremque precandi accendat, qualis geſtus, Exempli gratia eſt, manuum elevatio, ſive illæ expanſæ, ſive junctæ fuerint.

Puræ] Quod ad totum hominem, animamque imprimis ſpectat, requirit, primo, vitæ integritatem & innocentiam, quam per manuum puritatem intelligit: 2. Ut abſint iræ, ſimultates, omneſque pravi affectus, ut ὁμοθυμαδὸν inter ſe conſentiant omnes: 3 Ut ablit diſceptatio ſeu dubitatio, an DEUS audire velit, ſeu concedere quæ ſecundùm ipſius voluntatem revelatam petimus ab Eo nos, quicunque accedimus ad Ipſum per CHRISTUM.

Verſ. 9. *Itidem & mulieres amictu honeſto, cum verecundia & modeſtia ornare ſeſe, non cincinnis, vel auro, vel margaritis, vel pretioſo veſtitu:*

Præceptum 3. Ut mulieres dum unà cum cœtu precantur, ſacriſque reliquis interſunt, in veſtitu, reliquoque omni habitu, componant ſe ad honeſtatem, verecundiam & modeſtiam, quæ majori futura ſunt ipſis ornamento, quam ſi cincinnis, vel auro, vel margaritis, vel pretioſo veſtitu amictæ prodirent in publicum: in quibus ſi luxus appareat, ornatus illicitus eſt, & hoc loco prohibitus.

Verſ. 10. *Sed (quod decet mulieres pietatem ſpondentes) operibus bonis.*

Requirit præterea ad ornatum mulierum, & privatum & publicum, ut bonis operibus inclareſcant: cujus ratio redditur à profeſſione Chriſtiana,

ſtiana, qua in Baptiſmo ſpoponderunt ſe vanitati, & pompæ mundanæ renunciaturas.

Verſ. 11. *Mulier cum ſilentio diſcito cum omni ſubjectione.*

Præceptum 4. Ut mulieres in Eccleſiaſticis conventibus diſcentium partes obeant ſemper; docentium nunquam: & ut diſcant cum ſilentio, idque in agnitione infirmitatis, & ſubjectionis naturalis ſui ſexus, licet dotibus perſonalibus, multis Viris quædam Fœminæ ſuperiores eſſe poſſint.

Verſ. 12. *Mulieri enim docere non permitto, neque authoritatem uſurpare in virum, ſed eſſe in ſilentio.*

Explicat præceptum ſpecialius, & pro authoritate *prohibet* fœminas publicè docendi partibus.

Neque authoritatem] Rationes prohibitionis ſunt tres: Ratio prima in poſteriori parte prohibitionis continetur, quia ſi mulier doceret publicè, authoritatem etiam haberet mulier in virum; præeſſet, & inſtitueret virum illa, quæ ſubeſſe, & ſubjici viro debet cum ſilentio.

Verſ. 13. *Adam enim prior formatus eſt, deinde Eva.*

Ratio 2. confirmans priorem, Dignior eſt virilis ſexus quam muliebris: Nam Adam Mas prior formatus eſt, & non propter Evam fœminam, ſed Eva fœmina poſterior propter marem Adamum formata eſt: Ergo arceri debet fœmina à docendi officio in Eccleſia.

Verſ. 14. *Et Adam non fuit ſeductus: ſed mulier ſeducta cauſa trangreſſionis fuit.*

Ratio 3. Seductio prima, & peccatum primum non fuit per marem, ſeu Adamum primò, ſed per Evam, quæ decepta à Diabolo marito ſuaſit, ut tranſgrederetur mandatum: Idcirco à DEO conſtitutum eſt, ut poſtea viro eſſet ſubdita, non verò virum publice doceret; Atque hæ rationes ſufficiunt ut ſaltem in Eccleſia, ubi de animabus agitur, non præſideat fœmina.

Verſ. 15. *Servabitur tamen liberos gignendo, ſi manſerit in fide ac charitate, & ſanctificatione cum modeſtia.*

Solvit objectionem, & conſolatur fœminam adverſùs ſecluſionem, ab officio Paſtorali Eccleſiaſtico, adverſus introitum peccati in mundum per eam, adverſus ſubjectionem ſexus, & adverſus reliqua quæ fœmineum genus conſequuntur, incommoda, ex eo quod neque hæc pro-

hibitio à Paſtoratu Eccleſiaſtico, neque mala hæc recitata impeditura eſſent mulieris, ſeu mulierum ſalutem, modò verâ fide præditæ fuerint, & in ea permanſerint, conſtanter colentes charitatem, ſanctitatem & modeſtiam, cæteroſque veræ fidei fructus in vocatione ſua domeſtica, quæ plerunque, & ordinariò exercetur in liberis pariendis, alendis, & educandis, (ſub quo officio, metonymicè continentur officia omnia reliqua, quæ ad familiam pertinent, ad quæ deſtinata eſt fœmina, ut ea curet pro munere ſuo in privatis ædibus) & promittit Apoſtolus fore, ut verè fideles fœminæ, non minùs quam fideles viri, vel fideles Paſtores Eccleſiæ, ſalutem conſequantur æternam in hac ipſarum ſubjectione, tam certò & facilè, quam ſi ad Eccleſiaſticum docendi munus admiſſæ fuiſſent; in quo munere non poſſent ſalvari, niſi etiam præditæ eſſent ejuſmodi fide quæ per dilectionem & opera bona veram & efficacem ſe demonſtraret.

Caput Tertium.

Capitis duæ ſunt partes: In prima de Miniſtrorum Eccleſiæ electione agitur, ad verſ. 14. *In altera de præcipuis doctrinæ articulis in Eccleſia tenendis, ad finem.*

Officia Eccleſiaſtica dividit Apoſtolus noſter, Rom. 12. *in Prophetiam & Diaconiam, ſub* Prophetia *comprehendens Paſtores & Doctores, qui hoc capite Epiſcopi vocantur, ſub* Diaconia *complectens, ut hic, & Seniores eos qui mores Eccleſiæ curabant, & Diaconos propriè dictos, qui curabant bona Eccleſiaſtica & pauperes.*

Verſ. 1. *Fidus* eſt hic *ſermo, Si quis Epiſcopatum appetit, præclarum opus deſiderat.*

Hoc verſu ut viam paret ad deſcriptionem proprietatum Epiſcopi, commendat paſtorale munus (præmiſſâ gravi aſſeveratione) tanquam functionem præclariſſimam & officium laborioſum, quod qui appetit eo fine, ut in Evangelio laborando deducat homines ad ſalutem æternam, per rectum DEI cultum, elogio dignus eſt.

Verſ. 2. *Oportet igitur Epiſcopum irreprehenſum eſſe, unius uxoris*

uxoris virum, vigilantem, ſobrium, compoſitum, hoſpitalem, aptum ad docendum:

Deſcribit officium, dotes & proprietates Epiſcopi, id eſt, Paſtoris & Doctoris, partim affirmativè, partim negativè, præſcribens quaſi certos canones in electione Epiſcopi obſervandos.

Inprehenſum] Proprietates ſeu requiſita Epiſcopi, ſunt numero ſedecim: Primo, Oportet Epiſcopum eſſe vitæ inculpatæ, id eſt, à ſcandalis alienum, ita ut jure ab hominibus accuſari non poſſit, non qui omnino expers ſit peccati, ſed qui ſit ſine vitiis.

Unius] 2. proprietas, Oportet eſſe μονογαμον; quæ proprietas non ponitur præceptivè, quaſi neceſſe ſit Paſtorem eſſe conjugatum, ſed limitativè, quia ſi in animum induxerit uxorem ducere, oportet uxore una contentum eſſe, quamdiu ea vixerit, & à polygamiæ vitio (quod illis temporibus frequens erat) liberum eſſe.

Vigilantem] Oportet eſſe in officio ſuo vigilantem, qui proſpicere valeat quid ſibi incumbat ad gregis ſui ædificationem, & conſervationem, ab hoſtium ſpiritualium inſidiis.

Temperantem] 4. Oportet eſſe in victu & amictu ſobrium, adeoque in rebus gerendis moderatum, qui omnia cum recta ratione adminiſtret, nihil leviter aut temerè ſuſcipiens, ſed graviter omnia ſua dicta librans & ponderans.

Compoſitum] 5. Compoſitum eſſe oportet, ſeu moribus compoſitis ornatum, qui neque ruſticitate ſua, neque ſtoicâ ſeveritate contemptui ſe exponat.

Hoſpitalem] 6. requiritur, Ut ſit hoſpitalis qui pro facultatibus ſuis paratus ſit ad DEI ſervos, egentes potiſſimùm peregrinos & exules refocillandos & fovendos.

Aptum] 7. requiritur, Ut aptus ſit ad docendum, id eſt, ut non ſolùm ſit theologiæ conſultus, & in doctrina Chriſtiana probè inſtructus, ſed etiam is qui verbum DEI rectè ſciat ſecare, & ad auditoris captum ſeu ædificationem appoſitè proferre & accommodare.

Verſ. 3. *Non vinoſum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum: ſed moderatum, alienum à pugnis, alienum ab avaritia:*

8. Requiritur ut non ſit vinoſus, ſeu potationi deditus, vel qui pitiſſando & ſorbillando diem producere ſoleat.

Non percuſſorem] 9. Ut non ſit percuſſor ſeu plagoſus, qui proclivis ſit ad percutiendum, ſive famulos ſuos, ſive alios quoſvis.

Non turpem] 10. Ut non faciat turpem quæſtum, vel ut non ſit turpis lucripeta, qui lucrum quærat cum dignitatis Miniſterii diſpendio.

Æquum] 11. Ut ſit æquus, ſeu moderatus in contractibus ſuis, & qui cum opus eſt de ſuo jure remittere paratus ſit.

Alienum] 12. Ut ſit alienus à pugnis, & contentionibus verborum vel verborum.

Ab avaritia] 13. Ut ſit alienus ab avaritia, qui rei familiari augendæ non nimiùm ſtudeat.

Verſ. 4. Qui *ſuæ domui benè præſit, qui liberos continet in ſubjectione cum omni honeſtate.*

14. Ut familiam ſuam, *ideſt*, uxorem, liberos & domeſticos (ſi modò habeat) norit benè regere, ſeu in obedientia, & in honeſto exercitio continere.

Verſ. 5 (*Nam ſi quis propriæ domui præeſſe neſcit, quomodò Eccleſiam Dei curabit?*)

Rationem hujus requiſiti reddit, quia qui propriæ domui, aut paræ familiæ præeſſe neſcit, Eccleſiam Dei prudenter regere vel curare non poterit.

Verſ. 6 *Non novitium, ne inflatus, in crimination incidat Diaboli.*

15. Requirit ut non ſit Novitius, ſeu nova Eccleſiæ plantula, *ideſt*, qui recens ad veram religionem ſit converſus, non ſatis in myſteriis inſtructus, vel experientia confirmatus, non ſatis ſubactus & humiliatus per Chriſtiana exercitia: Cujus ratio redditur, ne ſi ſubitò evehatur ad culmen Eccleſiaſticæ dignitatis, inflatus incidat in crimen & condemnationem Diaboli, qui præ ſuperbia non manſit in ſtatione ſua, & propterea à Deo rejectus eſt.

Verſ. 7. *Oportet autem eum etiam bonum habere teſtimonium ab extraneis; ne in probrum incidat & laqueum Diaboli.*

16. Et ultimum requiſitum, Ut habeat bonum teſtimonium ab extraneis, ſeu iis qui alieni ſunt ab Eccleſia, *ideſt*, Ut ſit bonæ famæ apud omnes, cujus mores etiam inimici non poſſunt jure carpere: Cujus ratio redditur, ne in probrum & ignominiam incidat, & in laqueum Diaboli, qui non tantùm ex ea occaſione perſonam, & officium ipſius criminationibus vel calumniationibus oneret, ſed etiam perfrictæ frontis hominem, & famæ ſuæ negligentem, & tandem moribus diſſolutum ipſum efficiat.

Verſ. 8.

Vers. 8. *Diaconos itidem honestos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpiter lucri cupidos:*

Quod ad Seniorum, & rarii publici curatorum electionem attinet, Virtutes in iis requirit novem: 1. Ut sint graves, *id est*, honestis moribus ornati: 2. Ut non sint mendaces bilingues aut fraudulenti: 3. Ut non sint vino diditi: 4. Ut non affectent turpe lucrum, quod ipsorum æstimationi apud bonos aliquid detrahat.

Vers. 9. *Tenentes mysterium fidei cum pura conscientia.*

5. Ut in fide seu doctrina Euangelii supernè revelati rite sint instituti, eamque firmâ professione retineant, unà cum vitæ sanctitate, quæ puritatem conscientiæ, & sinceritatem fidei ipsorum testetur.

Vers. 10. *Atque hi etiam probentur prius, deinde ministrent si sint inculpati.*

6. Ut non tantùm Pastores, & Candidati superiorum munerum, sed etiam Diaconi probentur; priusquam ad functionem admittantur, *hoc est*, ne temerè & sine delectu obtrudantur Ecclesiæ quilibet, sed ut illi soli eligantur, quos anteacta vita commendat; ita ut examine habito constet esse idoneos, & qui jure culpari non possint.

Vers. 11. *Uxores itidem honestas, non calumniosas, sobrias, fidas in omnibus.*

Quia uxorum & liberorum mores dissoluti in probrum Virorum verti possunt, requirit septimò, ut Uxores & Pastorum, & Diaconorum sint graves, & honestis moribus præditæ: non calumniatrices, seu quæ proximorum famæ detrahant: studiosæ sobrietatis, & denique in omni negotio fidæ.

Vers. 12. *Diaconi sint unius uxoris mariti, qui liberis recte præsint, & propriis domibus.*

8. Requirit, ut Diaconi sint uxoris unius mariti, *id est*, à polygamiæ vitio alieni: 9. Requirit, Ut sciant familiam suam rectè regere, & sanctæ disciplinæ cancellis suos domesticos continere.

Vers. 13. *Nam qui bene ministraverint, gradum sibi bonum, acquirunt, & multam libertatem per fidem, quæ est in Christo Iesu.*

Ne quis Diaconatum tanquam officium vile spernat, docet eos qui benè functi fuerint hoc officio, & honore dignos esse, dum in munere illo versantur, & fundamentum etiam ponere, ut ad altiorem gradum in Ecclesia

cleſia promoveantur; Et denique acquirere ſibi amplam materiam confirmandæ ſuæ fiduciæ erga DEUM per fidem in CHRISTO, quam fidelis adminiſtratio Diaconatus, ut teſtimonium & indicium ſinceritatis fidei non mediocriter confirmare debet.

Secunda pars Capitis.

Verſ. 14. *Hæc tibi ſcribo, ſperans fore ut celerius ad te veniam:*
Verſ. 15. *Quòd ſi tardius venero, ut noris quomodo oporteat in domo Dei verſari, quæ eſt Eccleſiæ Dei vivi, columna & ſtabilimentum veritatis.*

Altera pars Capitis, in qua tres præcipuos doctrinæ articulos in Eccleſia tenendos proponit. Articulus primus continet doctrinam de fine ſcriptæ hujus Epiſtolæ, & ſpeciatim præcedentium præceptorum, qui hic eſt, Ut regula regendæ Eccleſiæ, per Apoſtolum exorata, præ oculis habeatur, quam Apoſtolus adveniens porro explicaturus & confirmaturus erat, prout opus eſſet; & per quam (ſi tardiùs veniret Apoſtolus) dirigere poſſet Timotheus gubernatores Eccleſiæ, quomodo in DEI familia, ſeu Eccleſia regenda verſari debeant.

Eccleſia Dei] Articulus 2. Continet doctrinam de excellentia Eccleſiæ: 1. Quod ſit *domus Dei*, in qua DEUS habitat, & familiam alit, & in qua colitur: 2. Quod ſit Eccleſia *Dei viventis*, ſeu cœtus evocatus ex mundo per DEUM viventem, præter quem omnes illi dii quos Ethnici colunt, mortua ſunt idola: 3. Quod ſicut Eccleſia *per veritatem* evocatur, generatur, alitur, & conſervatur à DEO, ut ſit Eccleſia DEI viventis & vivifici; Sic *veritas per Eccleſiam* ſuſtentatur, ut per *columnam & ſtabilimentum* quoddam. Quia Eccleſia veritatem tanquam in archivis collocatam conſervat, In Eccleſiâ ſolâ veritas divina mundo proſtat, ſedemque ſuam & domicilium habet, & ſola Eccleſia eſt quæ per Miniſtros ſuos hanc ipſam veritatem, ubique prædicandam, promulgandam, & communicandam curat, eamque tuetur & defendit, idque propriis veritatis armis, contra omnes adverſarios.

Verſ. 16. *Et ſine controverſia magnum eſt pietatis myſterium: Deus conſpicuus factus eſt in carne, juſtificatus eſt in Spiritu, conſpectus eſt ab angelis, prædicatus eſt Gentibus, fides illi habita eſt in mundo, ſurſum receptus eſt in gloriam.*

Articulus 3.

Articulus 3. Continet magnum pietatis myſterium, & totius veritatis Euangelicæ columnam & ſtabilimentum, ſeu prima Euangelii fundamenta, quibus reliqua tota ſalutaris doctrina innititur, quæ fundamenta oportet Paſtores Eccleſiæ omni ratione tueri.

Fundamentales autem Doctrinæ, quæ hoc articulo continentur; quæque neceſſario, communi, & unanimi conſenſu, omnium verè Chriſtianorum agnoſcendæ ſunt, propponuntur ſeptem: Prima hæc eſt, *Summa Euangelii eſt myſterium pietatis, & illud quidem magnum.* Euangelium autem Myſterium dicitur, quia naturali rationi abſconditum eſt, nec ſine divina patefactione, ſeu revelatione ſupernaturali à quoquam intelligi poteſt: adeo ut rationi noſtræ in hoc *miſterio* minimè fidendum ſit, ſed DEI verbo unicè inhærendum: utque DEI verbum intelligamus, SPIRITUS Sancti illuminatio à DEO expetenda eſt. Myſterium pietatis vocatur, quia pro ſcopo & Materia habet Chriſtianam pietatem, quæ in fide & obedientia mandatorum CHRISTI, ſive in fide per charitatem operante, conſiſtit.

Magnum vocatur] Quia de DEO, de CHRISTO, de redemptionis magno negotio, de gloria juſtitiæ, & gratiæ divinæ, & de noſtra ſalute, quæ res omnium maximæ ſunt, agit.

Deus] Doctrina 2. Fundamentalis hæc eſt, *In Chriſti perſona, Deus conſpicuus factus eſt in carne. Deus*] Nempe unigenitus DEI FILIUS ac proinde verus æternuſque *Deus. Conſpicuus factus eſt,*] Toti ſcilicet orbi, viſibilis, palpabilis, & audibilis exhibitus.

In carne,] Scilicet in humana natura, & quidem mortali & fragili, ſed à peccato alienâ ſe conſpiciendum obtulit verum IMMANUELEM, & nobiſcum DEUM. Et hic deſignantur duæ naturæ, *divina* quæ aſſumpſit, & *humana* quæ aſſumpta eſt, & tota CHRISTI exinanitio in carne hic continetur.

Juſtificatus] Doctrina 3. In CHRISTI perſona, *Deus manifeſtatus in carne, juſtificatus eſt per Spiritum*; hoc eſt, CHRISTUS per divinam illam efficaciam ſuam (quæ in univerſa ipſius doctrina & vita, itemque in miraculis, & præſertim in glorioſa à mortuis reſurrectione ſeſe exeruit) non modo Juſtus & Verax, ſed & Unigenitus DEI FILIUS, & porrò ſupremus Eccleſiæ Propheta, itemque Rex & Pontifex æternus, abundè declaratus, ac confirmatus eſt, & ab omnium Judæorum & hoſtium calumniis, & obtrectationibus abſolutus.

Ab Angelos]

Ab Angelis] Doctrina 4. *Deus conſpicuus factus in carne, conſpectus eſt ab Angelis*, id eſt, agnitus eſt CHRISTUS ab Angelis, & per clariorem Majeſtatis ſuæ, ſimul & voluntatis Divinæ patefactionem, CHRISTUS clarius conſpectus eſt ab Angelis DEUS incarnatus; & idcirco Angeli ut idonei, à DEO adhibiti ſunt teſtes, de CHRISTI conceptione, nativitate, paſſione, & reſurrectione; qui hoc myſterium etiamnum admirantur, novitate & excellentia rei perculſi, cupiuntque altiùs in illud penetrare, dimittentes ſe, ut intueantur ea quæ per Spiritum Eccleſiæ revelantur, 1. *Pet.* 1. 12. *Epheſ.* 3. 10. Nam de modo redemptionis cœlatos oportuit etiam ipſos Angelos, ad tempus, quo plus admirationis haberet DEI bonitas.

Prædicatus] Doctrina 5. *Deus conſpicuus factus in carne, & prædicatus Gentibus magnum eſt myſterium*: Num mirum & ſtupendum eſt, quod Gentes (quæ hactenus in cæcitate mentis erraverant) dignatus ſit Deus revelatione FILII ſui, quæ doctrina ipſos Apoſtolos initio, & cœlites etiam Angelos latuerat.

Fides] Doctrina 6. *Myſterii magni non exiguus pars eſt*, quod in mundo, (qui in malo eſt poſitus, & planè DEO contrarius) operâ *hominum abjectorum, & nullo humano ſplendore commendabilium efficacia Evangelii tanta fuerit, ut cum aditus omnes præcluſi & obſerati eſſent*, fides CHRISTI obtinuerit, & per omnes difficultates eluctata, incredibili victoriæ genere victrix evaſerit, adeo ut CHRISTI nomen creditum, & agnitum ſit in mundo, quocunque pervaſit Euangelii prædicatio.

Surſum] Doctrina 7. *Myſterium magnum eſt, & admiratione dignum, quod Chriſtus qui in carnis infirmitate, & abjectiſſima ſervi conditione, tot annos in mundo latuerat, & tandem in crucem actus, vitam ſuam finire miſerimè viſus erat, nihilominus ad dextram Patris, & in communionem gloriæ Dei evectus ſit*: Unde miſſo SPIRITU Sancto, & donis datis, hominibus in hunc uſque diem gloriam Deitatis ſuæ manifeſtat, & quod tantam habeat poteſtatem in Cœlo, & in Terra, ut omnia ſubjecta ſint pedibus ipſius apertè demonſtrat. Hæ ſunt doctrinæ quas firmiter tenere vult Eccleſias, undè omnes reliquæ ſuam originem trahunt & ſtabilimentum.

Caput

Caput Quartum.

Pergit Timotheum instituere, quomodo in Ecclesia, seu Dei domo rectè versari debeat. Capitis duæ sunt partes, In prima præmonet de Apostasia à fide rectâ, ultimis temporibus in Ecclesia futura, ad vers. 6. *In altera, officia describit boni Pastoris, & Gubernatorum Ecclesiæ: quibus se & populum suum à defectione immunes conservare possint.*

Vers. 1. *Spiritus autem disertè dicit fore, ut posterioribus temporibus desciscant quidam à fide, spiritibus deceptoribus attendentes ad doctrinam dæmoniorum.*

Quod ad Prophetiam de Apostasia futura à fide, seu sana Euangelii doctrina, quatuor præmittit, quorum primum est defectionis *certitudo*, quia SPIRITUS Sanctus non obscurè, seu in ænigmate, sed *expresse* prænonebat de hac Apostasia, & de sequuturis statim temporibus prædicebat, quibus defectio à fide fieri inciperet, & invalesceret in visibili Ecclesia.

Secundum continet causas defectionis tres: Prima causa, sunt *spiritus deceptores*, id est, DIABOLI, autores omnis generis errorum & impostarum: Causa 2. Sunt *Doctores falsi*, qui per inspirationem DIABOLI falsas doctrinas, seu doctrinas Dæmoniorum, à DIABOLIS excogitatas in Ecclesia docturi, & propugnaturi erant: Causa 3. Est attentio, auscultatio, & fides illis doctoribus, & DIABOLIS à miseris hominibus adhibita.

Vers. 2. *Per hypocrisin falsiloquorum, quorum conscientia cauterio resecta est,*

Describit tertio loco DIABOLICOS illos doctores, seu dæmoniorum instrumenta, per quæ dæmones falsas illas doctrinas in Ecclesiam invecturi, & spargturi erant, à duabus proprietatibus: 1. Erunt *hypocritæ* simulantes se esse veritatis cultores in omnibus: etiam tum cum falsa sua dogmata Ecclesiæ obtrudunt. Sanctimoniam mentientur, dum sua figmenta DEI cultum esse venditant: 2. Conscientias cauterio inustas habituri sunt, quippe qui contra conscientiæ dictamen, multa dicturi & facturi

ſunt, nec tamen ſenſuri ullum dolorem, poſtquam ſacrilegiis, flagitiis, falſis ſuis doctrinis DEUM offenderunt, & animas hominum perdiderunt.

Verſ. 3. *Prohibentium contrahere matrimonium* jubentium *abſtinere à cibis, quos Deus creavit ad participandum cum gratiarum actione, fidelibus, & iis qui cognoverunt veritatem.*

Quarto loco harum doctrinarum diabolicarum exempla in rebus indifferentibus proponit duo, per quas doctrinas tanquam per certas notas, diabolicos illos doctores, cum Apoſtatis Sectatoribus ipſorum dignoſcamus. Prima eſt, prohibitio matrimonii, qui error quoſcunque poſt diabolum autores habuerit, non refert, defenſores nactus eſt Pontificios, inter quos jam diu obtinuit, & etiamnum obtinet, ab eo tempore quo clericis ſuis omnibus cœlibatum indixerunt. Altera doctrina diabolorum eſt, de delectu ciborum habendo, & abſtinendo à quibuſdam cibis, tanquam impuris, qui error inter Romanenſes magis religioſè urgetur, obſervatur & defenditur, quam pleraque pietatis & juſtitiæ præſcripta à DEO exercitia.

Quos Deus] Poſteriorem hanc doctrinæ ſpeciem de prohibitione certorum ciborum religionis cauſâ, probat eſſe falſam & dæmoniacam, ſex rationibus: Prima, A fine creationis, Quia DEUS omnis generis cibos creavit, eo fine ut participentur, id eſt, comedantur. Diabolica ergo eſt doctrina quæ de vitandis aliquibus cibis præcipit, quando DEUS eos affert & uſus eorum opportunus & utilis eſſet.

Gratiarum] Ratio 2. Vult DEUS omne genus ciborum pro beneficiis agnoſci, & cum gratiarum actione, idcirco accipi. Ergo doctrina de vitandis & rejiciendis aliquibus cibis, quando DEUS eos offert, & ipſorum uſus opportunus & utilis eſſet.

Fidelibus] Ratio 3. Uſus creaturarum fidelibus præcipuè (ſeu iis qui veritatem Euangelii cognitam habent, & DEO reconciliantur per CHRISTUM) quandocunque utilis eſſe poterit, à DEO conceditur: Ergo prohibere ullis cibis Chriſtianos, quibus jus imprimis datum eſt in eos, quandocunque ipſorum uſus utilis, & naturæ conveniens eſſe poſſet, doctrina dæmoniorum eſt.

Verſ. 4. *Nam quicquid creavit Deus, bonum eſt, nec quicquam rejiciendum eſt, ſi cum gratiarum actione ſumatur.*

Ratio

Ratio 4. Generalis, prohibitionem conjugii ſimul & ciborum attingens, Quicquid DEUS creavit bonum eſt, in legitimo ſuo uſu, ut cibus, conjugium, reliquæque creaturæ omnes: Reſpexit enim DEUS quod creaverat, & ecce valdè bonum erat. Ergo doctrina prohibens legitimum uſum naturalem creaturarum DEI, eſt DIABOLICA.

Nec quicquam] Ratio 5. Nihil rejiciendum eſt ex DEI creaturis, ſeu ordinationibus, ſi uſurpetur legitimè, & cum gratiarum actione. Ergo doctrina rejiciens conjugium vel cibos, quum ipſorum uſus legitimus & utilis eſſe poſſet, Doctrina eſt DÆMONIORUM.

Verſ. 5. *Sanctificatur enim per verbum Dei, & preces.*

Ratio 6. confirmans priorem, Omnis DEI creatura, ut cibus, conjugium, &c. ſanctificatur nobis ad legitimum uſum, cum bona conſcientia conjunctum, per DEI Verbum & Preces: (nam per DEI Verbum, ſeu Divinam Ordinationem, libertatem & jus nobis reſtitui in CHRISTO intelligimus, & per preces DEI donum agnoſcimus, & benedictionem ejus expetimus) Ergo Doctrina jubens abſtinere à DEI creaturis, eaſque nobis impuras reddens, quando DEUS eas ſanctificavit, & ad ſanctum uſum præparavit, & nobis obtulit, DIABOLICA eſt.

Secunda pars Capitis.

Verſ. 6. *Hæc ſi ſubjeceris fratribus, bonus erù miniſter Ieſu Chriſti, innutritus in ſermonibus fidei, bonæque doctrinæ, quam aſſectatus es.*

Altera pars Capitis, continens officia Timothei in præſenti ſua legatione præſtanda. Hortationes ſunt quatuor.

Subjeceris] Hortatio prima, Ut admonitiones hactenus expoſitas fratribus proponat, iiſque ſubinde eaſdem in memoriam revocet: Rationes hortationis ſunt duæ. *Bonus*] Ratio prima, Si feceris, oſtendes teipſum præclarum CHRISTI Miniſtrum, & ſtudioſum ut omnia fiant in domo DEI ex ſua ipſius voluntate.

Innutritum] Ratio 2. Demonſtrabis teipſum hactenus innutritum eſſe ſanâ doctrinâ, tanquam ſalubri cibo, quam me docente (à cujus latere nunquam diſceſſiſti) aſſectatus es.

Verſ. 7. *Cętèrum profanas & anilles fabulas rejice: ſed exercetipſum ad pietatem.*

Hortatio 2. Ut rejectis humanis traditionibus, & commentis hominum, ad traditiones ſuas fulciendas excogitatis (tanquam profanis fabulis quibus anus & pueri capiuntur potius quam prudentes viri) exerceat ſe in virtutibus ſolidis, quæ à DEO præſcribuntur ad pietatem, ſeu DEI cultum promovendum, & ut alii in iis ſe exerceant, curet.

Verſ. 8. *Nam corporalis exercitatio paululum habet utilitatis; at pietas ad omnia utilis eſt, ut quæ promiſſionem habeat vitæ præſentis ac futuræ.*

Rationes hortationis ſunt quatuor: 1. Quia corporales illæ exercitationes in vigiliis, abſtinentia à cibis, & ſimiles ſpontaneæ afflictionis ſpecies, quæ hominum præceptis præſcribuntur, ad pauca utiles ſunt, id eſt, utilitate ſua non compenſant laborem, ſeu planè inutiles ſunt, nam rectè uſurpatæ quando DEUS extraordinem nos ad has exercitationes vocat, proſunt ut adjumenta; imperatæ vero ab hominibus, ut ſuperſtitiones, nocent.

Pietas] Ratio 2. Chriſtiana pietas quæ divinis præceptis exigitur, ad omnia utilis eſt, ſive noſipſos, ſive alios, ſive præſens hoc ſæculum ſive futurum ſpectemus, quippe quæ divinam promiſſionem felicitatis in præſenti & futura vita habet.

Verſ. 9. *Fidus eſt hic ſermo, & dignus qui omnibus modis recipiatur.*

Ratio 3. Confirmans & hortationem, & præcedentem rationem: Quia hæc doctrina de rejiciendis hominum commentis, & ſequendis exercitiis veræ pietatis, eſt certus ſermo, qui neminem decipiet, & doctrina planè ſalutaris, ideoque doctrina quam omnes amplecti & tueri debent.

Verſ. 10. *Nam idcircò etiam laboramus & probris afficimur, quòd ſperemus in Deo vivo, qui eſt conſervator omnium hominum, maximè verò fidelium.*

Ratio 4. confirmans etiam rationes priores, Quia propter rejecta hominum commenta, & defenſam veram pietatem, quæ in exercitiis fidei & obedientiæ conſiſtit, afflictiones & ærumnas, laborum ſatis & infamiæ ab injuſtis perſequutoribus patimur, eaſque fortiter perferimus, ex ſpe promiſſionum quæ nobis hanc viam tenentibus factæ ſunt. Idcirco rejectis hominum commentis pietati ſtudeamus.

Vivi]

Vivo] Hanc rationem amplificat & confirmat ex duabus proprietatibus DEI, in quo ſperamus: Prima eſt, DEUS eſt vivus, non ſolùm ſubjectivè *actuoſus*, ſed etiam effectivè, ſeu reſpectu noſtri *vivificus*, qui nobis promiſſa ita præſtat, ut ſciamus eum veritatis & vitæ autorem eſſe. 2. DEUS eſt Servator *omnium hominum*, ſicut dicitur in PSAL. 36. *Tu ſervas homines & jumentum*; generali ſuâ bonitate alens & ſuſtentans omnes, Solem ſuum oriri faciens ſuper Juſtum & injuſtum: Maximè verò & ſpecialiſſimâ ratione Servator eſt Fidelium, qui ipſius promiſſionibus de felicitate in futura vita fidentes, humanis commentis & placitis, etiam in periculo perſequutionis renunciant, & pietatis exercitia ſectantur.

Verſ. 11. *Hæc denuntia & doce.*

Repetit & amplificat hanc hortationem, ut Timotheus pro autoritate, utilem hanc doctrinam commendet fratribus docendam, & urgendam, & ut ipſe ſedulò eam inculcet, rogat.

Verſ. 12. *Nemo tuam juventutem deſpiciat, ſed eſto exemplar fidelium in ſermone, in converſatione, in charitate, in Spiritu, in fide, in puritate.*

Hortatio 3. Ut conſervandæ autoritati ſtudeat, inque hunc finem, Ne quis juſtam haberet cauſam deſpiciendi in eo juventam; jubet ut in doctrina & vita, in verbis & factis, ſe exemplar, & quaſi loquentem regulam exhibeat, in quo eluceant charitas erga DEUM & proximum, Spiritualis affectus, fidelitas in officio, & caſtitas, ſeu puritas ab inquinamentis, quibus ſe polluere ſolent, qui carnalibus voluptatibus dediti ſunt.

Verſ. 13. *Interim dum venio, attende lectioni exhortationi doctrinæ.*

Hortatio 4. Ut munus docendi ſtrenuè excolat & augeat: Partim aſſiduâ Scripturæ lectione, partim crebra concionandi exercitatione, potiſſimùm quandiu conſiſtere poſſet uno in loco: & nominatim quandiu eſſet *Epheſi*: occaſio enim iſtiuſmodi, poſt Apoſtoli adventum, propter peregrinationes in Apoſtoli comitatu, non erat facilè ſperanda.

Verſ. 14. *Ne negligito donum quod in te eſt: quod datum eſt tibi ad prophetandum, cum impoſitione manuum presbyterii.*

Rationes hortationis, ſæpius interim repetitæ, & inculcatæ, ſunt quinque: 1. Quia ſacrum illud munus Euangeliſtæ ad quod vocatus es, DEI eſt ex gratia donum, & ideo non negligendum.

Datum]

Datum.] Ratio 2. Quia datûm eſt hoc tibi munus prædicandi Euangelium, per revelationem ſpecialem Propheticam, quam Deus injecit Prophetis, ut aſſumeretur Timotheus in miniſterium Euangelii. Non ergo negligentiùs in eo verſandum tibi eſt.

Impoſitione] Ratio 3. Quia etiam ab Eccleſia vocatus es ad hoc munus, per impoſitionem manuum, ſeu fauſtam precationem Preſbyterii, *id eſt*, Collegii Preſbyterorum. Inter quos præſidebat pro tempore ipſe Paulus, nomine Preſbyterii, & unà cum aliis Preſbyteris, manus ei imponebat, ut ex comparatione 2 *Timoth.* 1 6. apparet. Per quam manuum impoſitionem ſignificabant hominem Deo ſacrum & dicatum: Ergo muneris adeo ſolenniter his modis demandati, executio non eſt tibi negligenda.

Verſ. 15. *Hæc exerce, in his eſto: ut tuus profectus manifeſtus ſit inter omnes.*

Ratio 4. Quia Miniſterium hoc ita curandum eſt, ut profectus tuus in doctrina, ſimul & vita, ſeu omnibus Miniſterii partibus, evidenter appareat omnibus: Ergo ſeriò & non perfunctoriè ex deliberato conſilio & meditatione adhibita, huic muneri incumbendum, & inhærendum eſt.

Verſ. 16. *Attende tibiipſi & doctrinæ: perſiſte in iſtis, id enim ſi feceris, & teipſum ſervabis, & eos qui te audierint.*

Ratio 5. Quia ſic & te & tuos auditores adduces ad ſalutem æternam, ut cauſa inſtrumentalis: Ergo in hoc tuo Miniſterio, vitæ & doctrinæ tuæ conſtanter attendendum eſt.

Caput Quintum.

Timotheum hoc Capite inſtituit, quomodo in privatis admonitionibus erga omnes, & quomodo erga Viduas Diaconiſſas, & Preſbyteros, ſe gerere debeat. Capitis partes ſunt tres: In prima agitur de privatis admonitionibus, ad verſum 3. In ſecunda de Viduis, ad verſum 17. In tertia de Preſbyteris, ad finem.

Verſ. 1. *Seniorem ne increpato, ſed hortare ut Patrem; juniores, ut fratres:*

Quod

Quod ad primam præcepti partem attinet de pravitis admonitionibus, quatuor ſunt ejus membra: 1. De natu grandioribus, quos leniter vult tractari, modeſtæ hortationis potius, quam acerbæ increpationis modo, ut honor ipſorum ætati, ſecundum quintum præceptum haberi perſpiciatur: 2. Ut natu minores admoneantur, cum fraternæ dilectionis ſignificatione.

Verſ. 2. *Mulieres natu grandiores, ut Matres: juniores, ut ſorores, cum omni puritate.*

Membrum 3. Ut fœminæ natu grandiores, cum honoris ætati ipſarum debiti ſignificatione, admoneantur, ut ſic gratior eſſet admonitio. 4. Ut fœminæ juniores, tanquam ſorores admoneantur. Sed addit *cum omni caſtitate*, ſeu caſtitatis ſignificatione, ne privatorum colloquiorum occaſione, inter admonendum, Diabolus poſſet pudicitiæ vel famæ, ſive admonentis Timothei, ſive admonitæ fœminæ inſidiari.

Secunda pars Capitis.

Verſ. 3. *Viduas honora quæ verè viduæ ſunt.*

Secunda pars Capitis, In qua ſeptem præcepta dat, de viduis eleemoſynariis, quæ publicis Eccleſiæ ſumptibus alendæ erant.

Præceptum primum, Ut honoraret viduas veras, id eſt, publicis ſumptibus Eccleſiæ alendas curaret, atque ita ipſarum æſtimationi conſuleret, ne ob inopiam deſtitutæ, deſpectui haberentur.

Verſ. 4. *Quòd ſiqua vidua liberos aut nepotes habet, diſcant in primis in propriam domum pietatem exercere, & vicem rependere parentibus: hoc enim eſt honeſtum & acceptum coram Deo.*

Præceptum 2. Ne gravaret Eccleſiam alendo viduas illas, quæ à liberis vel nepotibus ſuis ali poſſent, ſed curaret, ut liberi, & nepotes pietatis officio defungerentur, imprimis erga domeſticos ſuos, matres vel avias ſuas alendo. Rationes præcepti ſunt duæ: Prima, Quia ſic vicem rependerent parentibus ſuis, qui liberos ſuos educarunt in eam ſpem, ut liberi (ſi opus eſſet) poſſent ἀντιτιθηναι, ſeu ciconiarum more parentes ſuos, ætate & viribus effætos, & re familiari deſtitutos, alere & fovere.

Hoc enim] Ratio 2. Quia hoc officium erga parentes præſtitum, Deo eſt gratum, utpote ab ipſo imperatum.

Verſ. 5. *Porrò quæ verè vidua ac ſola eſt, ſperat in Deo, & permanet in ſupplicationibus & precibus nocte ac die.*

Præceptum 3.

Præceptum 3. Ut in Electione viduarum obſervet, ne vidua eligendæ deſtituatur verè viduæ, ſeu viduæ Chriſtianæ ab Eccleſia alendæ, proprietatibus; quarum hic enumerat quatuor: 1. Requiritur ut ſola ſit, id eſt, deſtituta liberis & nepotibus, & omni ope humana: 2. Ut ſit fidelis, in DEUM ſperans, nullis artibus malis ſibi victum comparare ſtudens, ſed à DEO pendens: 3. Ut dedita ſit exercitiis pietatis aſſiduè.

Verſ. 6. *At quæ in luxu vivit, ea vivens mortua eſt.*

4. Ne ſit de numero laſcivientium viduarum, quæ otio ſuo & voluptatibus tantùm ſtudent, de pietatis exercitiis ſecuræ.

Mortuæ] Ratio hujus requiſiti redditur, quia iſtæ inutiles mulierculæ ſunt tanquam mortuæ dum vivunt, & reſpectu DEI, cui non ſerviunt, & reſpectu ſocietatis humanæ, cui nihil ullâ ſua opera prodeſſe ſtudent.

Verſ. 7. *Hæc igitur denuntiato, ut ſint irreprehenſæ.*

Claudit præceptum de urgendis proprietatibus verarum viduarum, ratione reddita à fine, ut omnes viduæ quæcunque demum ſint, diſcant vitam agere inculpatam.

Verſ. 8. *Quod ſi quis ſuis, & maximè domeſticis non providet, fidem abnegavit, & eſt infideli deterior.*

Præceptum 4. De judicio habendo in eos qui viduas matres vel avias ſuas alere recuſant, ſicut præcepto ſecundo hujus Capitis præſcriptum eſt, nempe ut excommunicentur ab Eccleſia, & ut habeantur pro Chriſtianæ doctrinæ deſertoribus, pro Ethnicis ſeu infidelibus, donec reſipuerint, quod eſt conſequens excommunicationis.

Verſ. 9. *Vidua eligatur non minor annis ſexaginta, quæ fuerit unius viri uxor:*

Præceptum 5. De obſervandis tribus aliis requiſitis in admiſſione viduarum ad communem menſam, ut ſuſtententur ex publicis ſumptibus. Primum eſt, ut Vidua ſit annorum ſexaginta minimum, qua ætate deſervere ſolent cupiditates carnis, & homines ad victum comparandum manuario aliquo exercitio impotentes ſunt. 2. Ut univira fuerit, ſeu quæ Matrimonii leges non violaverit, ex quo ſpes ſit pudicæ, & continentis fœminæ.

Verſ. 10. *In operibus bonis idoneo teſtimonio ornata, ſi liberos educavit,*

educavit, ſi fuit hoſpitalis, ſi ſanctorum pedes lavit, ſi afflictis ſubvenit, ſi omne bonum opus eſt aſſiduè ſectata.

Requiſitum 3. Ut teſtimonium habeat pietatis, factis & operibus declaratæ, potiſſimùm in his quinque, quæ ſerviendis pauperibus ægrotis idoneam demonſtrent: Nempe, primò, Si liberos honeſtè educaverit: 2. Si hoſpitalitatem exercuerit: 3. Si ad infima officia charitatis, etiam in lavandis pedibus, ubi opus erat, ſe dimiſerit, vel dimittere parata fuerit. 4 Si afflictis ex commiſeratione ſubvenerit: Denique, ſi omne genus bonorum operum ſectata fuerit.

Verſ. 11. *Porrò juniores viduas recuſa: poſtquam enim laſcivierint adverſus Chriſtum, nubere volunt:*

Præceptum 6. Ne admittant in collegium viduarum juniores viduas.

Poſtquam] Rationes reddit duas: Prima, Quia periculum eſt, ne ſaginatæ pane Eccleſiæ laſcivire incipiant adverſus CHRISTUM (ſicut aliquæ juniores viduæ jam fecerant) & deſperantes de connubio in Eccleſia, meditentur apoſtatam à fide CHRISTI, & poſteà apertè deficiant, ut infideli alicui extra Eccleſiam nubant.

Verſ. 12. *ex eo damnandæ quòd primam fidem rejecerint.*

Hujus generis aliquas apoſtatas viduas notare videtur, quarum conditionem miſeram & damnabilem oſtendit, ex eo quod fidei profeſſionem in baptiſmo primùm editam rejecerint.

Verſ. 13. *Simul autem etiam otioſæ, diſcunt circumire domos imò non ſolùm otioſæ, ſed etiam nugaces & curioſæ, garrientes quæ non oportet.*

Ratio 2. Quia viduæ juniores, (ut experientia etiam tum comprobatum fuiſſe videtur) evadent otioſæ, vagæ, nugaces, curioſæ, loquaces, diſcurſantes per alienas domos, in aliena negotia curioſè inquirentes, & garrientes quæ non oportet.

Verſ. 14. *Velim igitur juniores nubere: liberos gignere, domum adminiſtrare, nullam occaſionem dare adverſario ad maledicendum.*

Præceptum 7. vel conceſſio, Ut juniores viduæ nubant in Domino, potius quam Eccleſiæ ſint oneri, & ut domeſtica officia curent, quæ decent uxores. *Nullam*] Rationes præcepti addit duas: Prima, Ne adverſarius ſeu infidelibus anſam male loquendi de Euangelii profeſſoribus, per ſuam inconſtantiam & peccata alia præbeant.

Vers. 15. *Jam enim nonnullæ defl exerunt, sequutæ Satanam.*

Ratio 2. Quia experientia jam compertum est aliquas juniores viduas à vera religione deflexisse, & in Satanæ castra extra Ecclesiæ pomœria ultro recessisse.

Vers. 16. *Quòd siquis fidelis aut siqua fidelis habet viduas, eis subvenito, & non onerator Ecclesia, ut iis quæ verè viduæ sunt subveniat:*

Inculcat præceptum secundum, de quo *vers.* 4. de alendis viduis à suis liberis vel nepotibus, additis duabus rationibus: 1. Ne gravetur Ecclesia non necessariis sumptibus: 2. Ne non sufficiant sumptus alendis veris viduis. Undè patet, quod si nullæ fuissent in Ecclesia sexagenariæ pauperes & probæ viduæ, non necesse fuisset ullas viduas alere; & per consequens ministerium fœminarum in diaconatu non esse necessarium, nisi per accidens cum publico sumptu alendæ sunt, ne planè sint inutiles.

Tertia pars Capitis.

Vers. 17. *Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habentor: maximè qui laborant in sermone & doctrina:*

Tertia pars Capitis de Presbyteris, de quibus præcepta dat quinque: Primum, Ut honorarium, seu stipendium cum honore conjunctum omnibus Presbyteris, qui pascendæ Ecclesiæ benè præsunt, honestè exhibeatur. Dicitur autem *Digni habentor*, Quia si fortè in aliquibus Ecclesiis, ut pauperioribus, facultates non suppetant, vel si Presbyteris quibusdam suas ob rationes visum fuerit Ecclesiæ gratis servire, in tali casu æquum est, ut *digni saltem habeantur duplici*, seu liberali stipendio, sive exigant, sive non.

Maximè] Horum Presbyterorum duos facit ordines: Alterum eorum qui laborant in sermone & doctrina, quales sunt Pastores & Doctores. Alterum eorum qui benè quidem præsunt, *i.* gubernandæ Ecclesiæ in vita & moribus incumbunt, & non laborant in sermone & doctrina, quales sunt Seniores qui Gubernatores vocantur, 1 *Cor.* 12. 28. *Rom* 12. 8. Utrumque genus Presbyterorum rectè suo munere fungentium honore insigni dignos haberi vult, sed maximè seu potissimùm laborantes in sermone & doctrina, quia illi toti segregantur ad sermonem & precationem. Idcirco ut illi liberaliter sustententur, æquum est. Vocat autem stipendium

pendium ipſis datum *honorii* nomine, quia tanti momenti labor non poteſt pretio ullo æſtimari: Et quia quod datur ſtipendium, non mercedis, ſed honorarii nomine dandum eſt.

Verſ. 18. *Dicit enim Scriptura, Bovi trituranti non obligabis os. Et, Dignus eſt operarius mercede ſua.*

Rationes præcepti dat duas: 1. Eſt ex *Deuter.* 25. 4. Ubi ex allegoria bovis trituranti, & pedibus triticum excutienti jubet Deus ali Paſtores Eccleſiæ: à minori ad majus, argumentatione facta.

Dignus] Altera ratio ex *Levit.* 9. vel *Luc.* 18. 7. Ubi ex præcepto de mercede debita reddenda mercenario, colligitur à minori ad majus, honos multo magis rependendus ei, qui non eſt mercenarius, ſed Pater, & Paſtor laborioſus.

Verſ. 19. *Adverſus presbyterum accuſationem ne admittito, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus.*

Præceptum 2. Ne accuſatio admittatur, ſeu pro vera recipiatur adverſus Preſbyterum, niſi ex Teſtimonio trium, aut ſaltem duorum teſtium fide dignorum, confirmetur: quod autem hic dicitur uni Timotheo, dicitur omnibus in Preſbyterio ſedentibus, quia alibi, toti Preſbyterio Judicium commendatum eſt, imo vero quod hic Timotheo dicitur, toti Preſbyterio Epheſino dicitur, de adminiſtranda tota Eccleſiæ diſciplina, *Act.* 20. 28. Potuit interim Timotheus Euangeliſta extraordinariam poteſtatem exercere, quâ Euangeliſta & Legatus Apoſtoli.

Verſ. 20 *Eos qui peccant, coram omnibus argue, ut & reliqui timeant.*

Præceptum 3. de ſcandalis vitandis, Si palam peccaverint Presbyteri, vel quivis alii in Eccleſia, ut publicè arguantur & reprehendantur. Ratio redditur, Ut reliqui timeant eorum exemplo moniti, caveantque ſibi ne peccent.

Verſ. 21. *Obteſtor in conſpectu Dei, & Domini Jeſu Chriſti, & electorum angelorum ut hæc ſerves abſque eo ut unum alteri præferas, nihil faciens in alteram partem declinando.*

Præceptum 4 In quo (quaſi per Epiphonema) graviſſimè Timotheum, & in eo omnes Eccleſiaſticos Judices obteſtatur, ne quid in cenſuris vel rebus Eccleſiaſticis ſtudio partium ab iis fiat, vel in hiſce præceptis ex aliqua Proſopolepſia, quicquam immutetur.

Vers. 22. *Manus cito ne cui imponito, neque communicato peccatis alienis: temetipsum purum serva.*

Præceptum 5. Ne temerè quenquam ad sacrum ministerium recipiat, aut sine maturo consilio, & prævia examinatone habita cuiquam manus imponat, quod erat ordinationis signum. Rationes addit duas.

Neque] Prima, Ne si ineptum ordinaret, hoc ipso communicaret illius peccatis, & pœnis per consequens.

Temetipsum] Ratio 2. Quia in omni re castum te purumque ab inquinamentis conservare debes. Et propterea etiam ab ordinatione indigni. Si fortè aliquando reliqui Presbyteri statuerint admittendum ad ministerium ineptum aliquem, aut non comprobatum, ut te purum conserves, nec consentias, sed studeas omni modo castitatem & puritatem ita conservare ut ab affinitate *omnis* peccati absis, quam poteris longissimè, & in hoc, & in *omni* alio negotio. Hujus præcepti partes explicat duobus proximè sequentibus versiculis, sensum posterioris partis de puritate servanda *vers.* 23. & prioris partis sensum ostendendo, *vers.* 24.

Vers. 23. *Ne amplius ejto abstemius: sed vino pauculo utere, propter stomachum tuum & crebras tuas infirmitates.*

Quod ad posteriorem partem, de puritate servanda, attinet: Quia Apostolus noverat Timotheum præ puritatis, seu castitatis studio, valetudinem suam jam læsisse: idcirco obiter admonet, ne sic Præceptum de conservandâ puritate accipiat, ut valetudinem suam negligat, sequ ad officia vocationis ineptum reddat, sed prudentiâ utatur sanctâ, & in frænando corpore per aquæ bibitionem modum servet, & pauculo vino quasi pro medicina, & necessitate valetudinis utatur, ne si pergeret debilitato jam stomacho & infirmitatibus crebris laboranti corpusculo suo non parcere, statim rueret corpusculi ipsius tabernaculum, atque ita utili instrumento defraudaretur Ecclesia.

Vers. 24. *Quorundam hominum peccata antè manifesta sunt, præcuntia damnationi: quosdam vero subsequuntur:*

Quod ad sensum prioris partis præcepti attinet, ne communicet peccatis alienis, ostendit se loqui de peccatis manifestis, quæ cognosci & caveri possunt, non de occultis quæ observari non possunt, quod autem caveri possit, ne alienis peccatis communicet, & ne temere manus alicui imponat ostendit ex eo, quod adhibita examinatione, manifesta peccata cujusvis indigni dignosci possint: sicut etiam manifestæ virtutes idonei mi-

ni

qui ad Ministerium Euangelii admittatur. Nam aliquorum candidatorum Ministerii, peccata adeo manifesta sunt, ut Examen & Judicium Ecclesiæ autevertant, ita ut facilè rejici possint: Priusquam enim Judicium Ecclesiasticum de iis statui possit, parata est materia in manifestis ipsorum peccatis ad damnationem ipsorum, seu rejectionem à Ministerio ex sententia Senatus Ecclesiastici: aliorum verò peccata præmisso examine & judicio Ecclesiastico de iis habito, in lucem educuntur.

Vers. 25. *Itidem & bona opera ante manifesta sunt: & ea quæ secus habent, occultari non possunt.*

Similiter & quorundam candidatorum Ministerii virtutes, & opera bona adeò nota sunt, ut facilè sit Ecclesiæ de illis judicare quod admittendi sint. Quorum vero opera secùs se habent, vel examine habito & inquisitione facta non patefiunt, vel adeo sunt occulta, ut sciri non possint ab hominibus, relinquenda sunt DEO, nec possunt tamen diu latere, quin suo tempore in lucem proferantur, ut si Ecclesia cavere non posset, quin admittantur hypocritæ isti ad Ministerium, curare tamen poterit ubi jam manifesti facti sint, ut pro ratione disciplinæ Ecclesiasticæ tractentur.

Caput Sextum.

HOC Capite Præcepta dat Timotheo septem, quibus instituatur in doctrina de officiis privatorum, & de officiis Ministrorum, quomodo & erga Populum, & erga Presbyteros se gerere debeat.

Vers. 1. *QUicunque sub jugo sunt servi, suos dominos omni honore dignos ducunto, ne nomen DEI & doctrina blasphemetur.*

Primum præceptum de instituendis servis Christianis, qui conditione sunt servi, & alieno jugo subditi, est, Ut suos Dominos, etiam infideles, omni honore dignos æstiment, quibus ipsi serviant, tanquam in altiori gradu ex DEI providentia collocatis.

Ne Dei] Ratio præcepti est, Ne si secùs fecerint, malè audiat Euangelium,

angelium, & conviciis inceſſatur ab infidelibus, ſervorum Chriſtianorum immorigerorum vitio.

Vers. 2. *Qui verò fideles habent Dominos, ne eos deſpiciant quòd fratres ſint: ſed potius inſerviant, quòd fideles ſint ac dilecti, ut qui ſint beneficii Dei participes. Hæc doce & exhortare.*

Sin vero fideles ſint Domini, retorquet quod objicere parati erant ſervi; & quia fraternitas Chriſtianorum non tollit diverſitatem conditionum in politia, vetat ne ſervi Dominos ſuos eo nomine, quaſi pares in CHRISTO, contemnant, jubetque ut tantò promptiùs iis ſerviant, propterea, quod, Domini ipſorum fide prædíti, & DEO dilecti eſſent, & hanc ob cauſam tantò magis digni, qui ſervitii ipſorum fructum perciperent; hæc ut ipſe Timotheus doceat, & alios Paſtores hortetur ad idem docendum, præcipit.

Vers. 3. *Siquis diverſam docet doctrinam, neque accedit ſanis ſermonibus Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ei quæ ſecundùm pietatem eſt doctrinæ,*

Præceptum 2. De vitandis perverſis doctoribus, id eſt, à Miniſterio vel arcendis, vel ejiciendis, vel ab Eccleſia excommunicandis: quales multi erant tum temporis ἑτεροδιδασκαλοι, qui vel à veritate Apoſtolica in ſermonum materia, vel à ſimplicitate Apoſtolica, in ratione docendi diſcedebant, docentes vel alia, vel aliter, quam Apoſtoli; in ſimplicitate Chriſtianæ pietatis non acquieſcentes, à quorum ſtudiis & moribus, tanquam cauſis meritoriis hujus caſtigationis, Rationes ſex affert.

Non accedit] Ratio prima, Obſtinati ſunt, qui ſe non ſubjiciunt ſanis CHRISTI ſermonibus, ſeu doctrinæ ſanæ, quæ in materia & modo docendi eſt ſecundùm pietatem.

Vers. 4. *Is tumet, nihil ſciens, ſed inſaniens circa quæſtiones & verborum pugnas: ex quibus naſcitur invidia, lis, maledicentia, ſuſpiciones malæ,*

Ratio 2. Quia ſuperbi ſunt & inflati vanâ opinione ſcientiæ ſuæ, cum nihil ſolidè ſciant in myſterio Evangelii.

Inſaniens] Ratio 3. Quia adeo ſunt eriſtico ingenio, ut inſaniant circa ineptas quæſtiones & λογομαχιας.

Ex quibus] Ratio 4. Quia ſuis cavillationibus invidiam, contentionem, maledicentiam, & ſuſpiciones pravas excitant.

Vers.

Vers. 5. *Perversæ exercitationes hominum mente corruptorum, & qui privati sunt veritate, & quæstum habent pietatem, secede ab iis qui ejusmodi sunt.*

Ratio 5. Quia suis perversis exercitationibus produnt se perversa esse & corrupta mente, destitutos veritate, & studiosiores quæstus quam pietatis, imo eos qui pietatem quæstu vendunt. Unde infert censuram secessionis ab iis, quod consequens est excommunicationis.

Ver. 6. *Est autem quæstus magnus, pietas cum animo sua sorte contento.*

Præceptum 3. De sectanda pietate, tanquam quæstu maximo & vitanda avaritia.

Rationes præcepti sunt octo: Ratio prima, Quia pietas est ejusmodi quæstus, qui sibi quasi sufficiens, animum in omni conditione contentum reddit, vel quæstus est qui secum affert sufficientiam veram.

Vers. 7. *Nihil enim intulimus in mundum, videlicet nec efferre quicquam possumus.*

Ratio 2. Quia divitiæ in hac vita tantùm, & non post mortem usum habent: Idcirco non inhiandum opibus.

Vers. 8. *Sed habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.*

Ratio 3. Quia divitiis etiam in hac vita carere possumus, & victu & amictu quali quali contenti esse debemus.

Vers. 9. *Qui autem volunt ditescere, incidunt in tentationem & laqueum, & cupiditates multas amentes & damnosas, quæ demergunt homines in exitium & interitum.*

Ratio 4. Quia qui divitiis congerendis maximè intenti sunt & destinato consilio iis inhiant, peccatis maximis, animi cruciatibus, amentiæ, & miseriæ in hoc mundo, & perditioni æternæ, proximi sunt.

Vers. 10. *Siquidem radix omnium malorum est amor pecuniæ: quam quidam dum appetunt, aberrarunt à fide, & seipsos transfixerunt doloribus multis.*

Ratio 5. Quia amor pecuniæ est radix omnium malorum, ut impietatis, mendaciorum, perjurii, crudelitatis, *&c.*

Quam quidam] Ratio 6. Ab experientia aliquorum, qui pecuniæ aviditate defecerunt à religione Christiana, & se miserrimos reddiderunt.

Vers. 11

Verſ. 11. *Tu vero, homo Dei, iſta fuge: ſectare autem juſtitiam, pietatem, fidem, charitatem, tolerantiam, lenitatem.*

Ratio 7. cum applicatione ſpeciali, Quia indignum eſt hoc vitium Miniſtro, qui eſt *homo Dei*, & ad DEI negotia cœleſtia ſeparatus, qui idcirco debet fugere avaritiam & mundanas cupiditates.

Sectare] Ratio 8. Quia decet DEI hominem, ſeu Miniſtrum Euangelii divitias virtutum affectare, & ex his alias aliis cumulare, quales enumerat ſex.

Verſ. 12. *Decerta præclarum certamen fidei: apprehende vitam æternam, cujus cauſa & vocatus es, & profeſſus præclaram profeſſionem coram multis teſtibus.*

Præceptum 4. Ut omnibus legitimis mediis adhibitis, pro Euangelio propagando, & veritate doctrinæ defendenda, fortiter & conſtanter contra omnes adverſarios & impedimenta quæcunque decertet.

Præclarum] Rationes hortationis, ſeu præcepti ſunt quatuor: 1. Quia hoc certamen bonum, laudabile & utile eſt.

Vitam] Ratio 2. Quia ſic vitam æternam apprehenſurus es.

Ad quam] Ratio 3. Quia ad defenſionem Euangelii, & participationem vitæ, ſeu fidei, vocatus es. *Profeſſus*] Ratio 4. Jam præclaram fidei confeſſionem coram multis teſtibus edidiſti: Perge ergo præclarum illud certamen fidei decertare.

Verſ. 13. *Denuntio tibi coram Deo qui vivificat omnia, & Jeſu Chriſto, qui teſtatam fecit coram Pontio Pilato bonam illam profeſſionem:*

Verſ. 14. *Ut ſerves hæc mandata, maculæ & culpæ omnis expers, uſque ad illuſtrem illum adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti.*

Præceptum 5. Cum graviſſimâ & vehementiſſimâ obteſtatione coram DEO & CHRISTO Mediatore, ut Timotheus, & omnes poſt eum Paſtores, aliique omnes quibus Eccleſiæ cura incumbet, quos in ejus perſona alloquitur, uſque ad CHRISTI adventum, hæc mandata illibata conſervent, ſeu ut munus ſibi commiſſum ita exequantur, & has de Eccleſia regenda regulas fideliter obſervent, ut in doctrina & moribus inculpati, & irreprehenſibiles comperiantur; & quia difficile erat id ad quod hortatur opus, Argumenta obteſtationis, ſeu præcepti addit ſex, quæ omnia probant ſuperiora mandata ſummâ fide ſervanda.

Vivificat]

Vivificat] Argumentum primum, Et ad ſuſtinendam infirmitatem tuam, & ad te contra pericula ab hoſtibus tuis defendendum, ſatis eſt ſubſidii in DEO vivificante omnia: Ergo nihil obſtat quominus fideliter obſerves hæc omnia.

Coram] Arg. 2. CHRISTUS exemplo ſuo tibi præivit, qui doctrinam ſuam fideliter expoſuit in ſalutem Eccleſiæ, & tandem eam coram tribunali Pilati aſſertam, obeundo mortem voluntariam obſignavit: Ergo ſimiliter tibi & Eccleſiæ Miniſtris obſervanda ſunt ſuperiora mandata.

Adventum] Arg. 3. CHRISTUS venturus eſt Judex viventium & mortuorum, ut unicuique ſecundùm opera retribuat. Fideliter ergo obſervanda ſuperiora mandata omnia.

Verſ. 15. *Quem temporibus ſuis oſtendet ille beatus, & ſolus Princeps, Rex regum, & Dominus dominorum:*

Commoratur in hoc proximo argumento, & ne quis feſtinaret, aut moram adventus CHRISTI ægrius ferret, oſtendit eum conſtituto & maxime idoneo tempore venturum.

Beatus] Arg 4. *Chriſtus*, ſeu *Deus Pater, Filius, & Spiritus* ſanctus, cujus Miniſterium agitur, ſolus eſt in ſe beatus, & potens, qui ſuos beare, & hoſtes perdere poteſt, ita ut omnium regum amicitiæ vel inimicitiæ ad ejus gratiam aut iram comparatæ, nihil ſint; quia omnes Reges & Imperatores imperium mutuantur ab eo, pendent & reguntur ab eo, ejuſque nutu ſtant vel cadunt: Ergo hæc ipſius mandata obſervanda ſunt.

Verſ. 16. *Qui ſolus habet immortalitatem, lucem habitans inacceſſam, quem vidit nemo hominum, neque videre poteſt: cui honor & robur in æternum. Amen.*

Solus] Arg. 5. Quia vita æterna eſt in CHRISTI manu, qui unus eſt cum PATRE & SPIRITU Sancto DEUS, quippe qui ſolus à ſe immortalis eſt, & ſolus immortalitatem habet in ſua poteſtate, ut communicet quibus vult: Ergo ſuperiora mandata fideliter ſervanda ſunt.

Quem vidit] Arg. 6. Etiamſi rationes mandatorum ipſius nobis non conſtarent, ad obedientiam & fidem noſtram tamen ſufficit ſcire, quod in ſe DEUS ſit inacceſſa lux, & ſecreta majeſtas, eſſentiam ſuam propriam ac peculiarem habens, quam capere non poteſt noſter intellectus, nec beatificâ viſione in hac vita mortali cernere: Ergo ejus voluntatem adorare, obſervare, & la-

dare potiùs quam in eam ſcrutari nos decet, ipſi ſit honor & potentia in æternum.

Verſ. 17. *Iis qui divites ſunt in hoc ſeculo, denuntia ne efferantur animo, neque ſpem ponant in divitiis incertis, ſed in Deo vivo, qui præbet nobis omnia copioſè ad fruendum*:

Præceptum 6. De admonendis ditioribus de officio ſuo duplici: Primum eſt, ut quod ad interiorem hominem attinet, ne animo elati propter divitias, præ ſe contemnant pauperes, neque opibus ſuis ſed Deo viventi confidant. Hujus officii rationes reddit tres: 1. Quia divitiæ incertæ ſunt: 2. Quia non populentia, ſed DEUS vitæ Autor eſt iis, qui in eum ſperant: 3. Quia DEUS dat & aufert pro arbitrio ſuo divitias, & reliqua omnia.

Verſ. 18. *Ut aliis benefaciant, ut divites ſint operibus bonis, faciles ad impertiendum, facilis convictus*:

Alterum officium divitum, ut quod ad externa opera attinet, beneficentiam erga egenos exerceant, adeoque generatim bonis operibus abundare ſtudeant, faciles ad uſum ſuarum facultatum cum aliis communicandum.

Verſ. 19. *Recondentes ſibiipſis fundamentum bonum in poſterum, ut apprehendant æternam vitam*.

Argumentum ad officium eſt, mercedis gratuitæ promiſſio, quia largiendo de bonis inſtabilibus, theſaurum durabilem & ſolidum repoſituri ſunt ſibi in cœlo, & incedendo in via bonorum operum vitam æternam apprehenſuri.

Verſ. 20. *Timothee, depoſitum ſerva, & averſare profanas de rebus inanibus clamores, & oppoſitiones falſo nominatæ ſcientiæ*:

Præceptum 7. & ultimum: Quo ſeriò commendat Timotheo doctrinam Euangelii hactenus traditam, ut eam velut depoſitum quoddam ejus fidei commiſſam, fideliter cuſtodiat, & ut profanas Sophiſtarum declamationes & rixas de rebus Divinis compeſcat, Rationes reddit tres: 1. Quia doctrinæ veritas eſt pretioſa inſtar theſauri: 2. Quia rixoſæ diſputationes vanæ ſunt, & indignæ nomine Philoſophiæ vel Scientiæ.

Verſ. 21. *Quam nonnulli præ ſe ferentes, circa fidem aberrarunt à ſcopo. Gratia ſit tecum. Amen*.

Ratio

Ratio 3. Quia experientia compertum est nonnullos professores scientiarum Philosophicarum, dum veritatis & simplicitatis Euangelii peritiam ostentarent suam peritiam, aberrasse à scopo Euangelii, imò defecisse à fide. Tandem Apostolico voto Epistolam concludit, optans Timotheo CHRISTI gratiam, absque qua nullum spirituale opus inchoari vel perfici, nulla tentatio Diaboli vel mundi superari potest.

EXPOSITIO ANALYTICA *EPISTOLÆ SECUNDÆ, AD* TIMOTHEVM.

Summarium.

IDem hujus Epistolæ scopus qui prioris, non solùm ut instruatur & confirmetur Timotheus in prædicatione Euangelii, sed etiam ut in ejus personâ Pastores omnes discant, quomodo Euangelii Ministerio ritè defungi debeant. In quem finem, confirmatâ suâ erga Timotheum voluntate, admonitiones subjicit quatuor. Capite primo, *& totidem* Capite secundo. *Deinde confirmat, & consolatur Timotheum adversùs falsos fratres, & adversùs afflictiones, quæ ipsi in defensione Euangelii tolerandæ erant,* Capite tertio. *Denique condito quasi testamento gravissimè obtestatur, ut muneris sui partes fideliter exiquatur, variis in hunc finem propositis rationibus.* Capite quarto.

Caput Primum.

POst præfationem, quæ tota ad persuadendum Timotheo de Apostoli in eum optima voluntate comparata est, vers. 6. *Subjicit quatuor admonitiones, quibus ad fidelem Ministerii ipsius executionem animetur.*

Verſ. 1. *Paulus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem* DEI, *ſecundùm promiſſionem vitæ, quæ eſt in Chriſto Ieſu.*

Ut doctrinæ huic ſuæ conſtaret apud omnes autoritas, Apoſtolus Epiſtolæ ſuæ præmittit nomen ſuum, officium, vocationem, & autoritatem ſibi datam à DEO immediate: & denique ſummam doctrinæ Euangelii quam prædicabat, quæ eſt, *promiſſio vitæ æternæ, credentibus in Ieſum Chriſtum ſecundum promiſſiones Prophetarum, in veteri Scriptura.*

Verſ. 2. *Timotheo dilecto filio, gratia, miſericordia, pax à Deo Patre, & Chriſto Ieſu Domino noſtro.*

Ut Timotheum ad quem ſcribit Paulus omnibus Eccleſiis commendaret, Vocat eum dilectum filium ſuum potiſſimùm, quia doctrinam quam à Paulo didicerat, fideliter inſtar Pauli prædicabat, Paulumque ut patrem in tota converſatione ſua referebat; ideoque à Paulo diligebatur, & in æſtimatione habebatur ut filius, cui omnia optima à DEO optat ſicut in ſuperiori Epiſtola.

Verſ. 3. *Gratiam habeo Deo, cui ſervio à majoribus cum pura conſcientia, ut aſſiduam tui memoriam teneo in precibus meis nocte ac die;*

Aliis tribus argumentis perſuadere nititur Timotheo de ſuo in eum affectu.

Memoriam] Argumentum primum, Quia aſſiduam recolit Timothei memoriam in precibus ſuis. *Gratiam*] Arg. 2. Quia meminiſſe Timothei æſtimat pro beneficio ſibiipſi à DEO dato, pro quo DEO agendas gratias agnoſcit, & gratias agit: beneficium enim eximium eſt, & ſolis Sanctis datum, diligere Sanctos, ſeu quos DEUS diligit. Hæc duo argumenta explicat & confirmat ex eo, quod ſincero & non fucato animo, & precetur pro Timotheo, & gratias DEO agat pro eo: ſinceritatem autem probat ex eo, quod non tantùm in tota anteacta vita ſua, ſemper ſtuduerit conſcientiam inviolatam conſervare, ne quid ea reluctante faceret, ſed etiam quod poſt converſionem ſuam ad fidem, in pura conſcientia, id eſt, illuminata à SPIRITU Sancto, & ſanguine CHRISTI purgata, ſtuduerit ſervire DEO vero, DEO Iſraelis, ſeu Abrahami, Iſaaci, Iacobi, reliquorumque fidelium majorum ſuorum DEO: nam qui CHRISTUM colit ſincerâ mente, etiam Sanctum Iſraelis colit; PATREM, & SPIRITUM Sanctum colit, Trinum verum

verum DEUM colit, & eandem veram religionem cum omnibus Sanctis Patribus tenet.

Vers. 4. *Desiderans te videre, memor tuarum lacrhymarum, ut gaudeo replear:*

Arg. 3. Quod desiderio Timotheum videndi coram teneretur, ut ejus consortio frui posset. Hoc argumentum illustrat à tribus causis desiderii sui: quarum prima est memoria lachrymarum Timothei, seu tenerrimi ejus affectus, cum erga DEUM, tum erga se propter DEUM, à quo discedente Timotheus non potuit divelli, nisi cum lachrymis: altera erat spes gaudii non mediocris obtinendi ex ejus aspectu.

Vers. 5. *Revocans in memoriam meam quę in te est, non simulatam fidem, quę habitavit priùs in avia tua Loide, & matre tua Eunica: persuasus sum autem quod in te quoque.*

Causa 3. Desiderii, erat memoria sincerę fidei ipsius, qualis erat in ipsius avia & matre, quæ in fide Mediatoris obierunt (utrum prius quam revelatus est iis CHRISTUS, DEUS in carne manifestatus, incertum est, sed in CHRISTUM venturum secundùm promissiones credidisse eas, certum est) in qua spe Timotheus à puero educatus erat per matrem, & in Scripturis ab ea institutus.

Vers. 6. *Quam ob causam suggero tibi, ut exuscites donum Dei quod est in te per impositionem manuum mearum.*

Post præfationem sequuntur admonitiones quatuor. Prima est, tanquam consectarium, ex superioribus illata, ut igniculos facultatis Euangelii prædicandi, & donorum in eum collatorum, in hunc finem, per preces Ecclesiæ, quando nomine Presbyterii Paulus eum in prædicatorem ordinabat, jam excitaret in se, & vim donorum sibi concessorum fortiter, & prudenter in Ministerii sui executione explicaret, contra omnia impedimenta, quæ caro, mundus, & DIABOLUS opponerent.

Vers. 7. *Non enim dedit nobis Deus Spiritum timiditatis, sed roboris, & charitatis, & sanitatis animi.*

Admonitionis rationes sunt duæ: 1. Quia Spiritus timiditatis (per quem quis non audet dicere & facere id quod debet, & quod dicturus vel facturus esset in Ministerio suo, nisi timor subesset) non est à DEO, nec decet Ministrum DEI.

Roboris] Ratio 2. Quia Spiritus donum, quod DEUS suis genuinis Ministris

Miniſtris dat, eſt, 1. Spiritus potentiæ & efficaciæ, qui omni altitudini adverſum CHRISTUM inſurgenti, audeat, & valeat ſeſe opponere, & 2. Spiritus charitatis, qui zelo non abripiatur à verâ dilectione hominum, & 3. Spiritus ſanitatis animi, qui nec præpoſtero zelo, nec charitate ſtolida ſeu carnali tranſverſum rapiatur à ſanæ doctrinæ veritate, ſed qui animum ſanum in doctrina fidei, & cor charitate refertum reddat, & zelum rerum pro CHRISTO fortiter gerendarum in corde accendat, & omnia hæc dona ſuâ conjunctione ſacrâ, inter ſe colligata contineat.

Verſ. 8. *Ne igitur te pudeat teſtimonii Domini noſtri, neque te pudeat mei, qui ſum captivus ipſius: ſed eſto particeps afflictionum Euangelii ex potentia Dei:*

Admonitio 2. Ut Timotheus nec erubeſcat ſimplicitatem veritatis Euangelii, nec crucem CHRISTI in ſervo ſuo Paulo, ſed cruci & afflictionibus pro CHRISTO ferendis ſe accingat, & ferentibus crucem ſe aſſocíet.

Ex potentia Dei] Rationes admonitionis ſunt octo: 1. Quia ſi quid ſit ferendum ſupra vires noſtras pro CHRISTO, *Dei potentia* aderit adjutrix & liberatrix, cujus virtute freti, & auxilio fulti audere, & eniti ſupra vires noſtras tenemur.

Verſ. 9. *Qui ſervavit nos, & vocavit vocatione ſancta: non ex operibus noſtris, ſed ex ſuo propoſito & gratia, quæ data eſt nobis in Chriſto Jeſu ante tempora ſecularia:*

Ratio 2. confirmans priorem, Quia ſalutem æternam conceſſit nobis DEUS & ſanctâ vocatione ſeparavit nos à mundo in hunc ipſum finem, ut CHRISTUM confiteamur. Ergo erubeſcere ob ejus teſtimonium aut crucem non debemus.

Non ex] Ratio 3. Quia DEUS gratis hæc omnia facit, non reſpiciens opera noſtra, ſed gratiam ſuam & gratuitum propoſitum ſuum, Ergo non æquum eſt ut nos pudeat teſtimonii CHRISTI, aut crucis, ſeu afflictionum pro eo.

Ante] Ratio 4. confirmans priorem, Gratia data eſt nobis in CHRISTO, ante tempora ſecularia, antequam nos vel noſtra opera exiſtere poſſent, id eſt, antequam tempora fluere inciperent: Ergo non æquum eſt ut nos pudeat teſtimonii vel crucis CHRISTI. Dicitur *in Chriſto gratia nobis data*, quia licet nos nondum exiſteremus, CHRISTUS tamen

nah designatus Mediator, secunda persona Trinitatis, ab æterno subsistebat, qui pro nobis in fœdere redemptionis ante tempora secularia cum Patre iniit, pro electis suis pactus est illud quod postea in tempore persolvit pretium redemptionis, & nostro nomine accepit assignatam nobis gratiam, per quam in tempore nos vocaremur, justificaremur, & singuli salvaremur gratis, temporibus idoneis.

Vers. 10. *Sed patefacta nunc est per illustrem illum adventum Servatoris nostri Iesu Christi, qui & mortem abolevit, & vitam in lucem produxit ac immortalitatem, per Euangelium:*

Ratio 5. Thesin probans, & simul etiam beneficia omnia nobis data ostendens esse gratuita, Quia mortis abolitio, vita, & immortalitas, & reliqua quæ salutem spectant, incognita erant nobis, donec à CHRISTO sunt revelata, in lucem producta, acta, & peracta omnia. Ergo vel ob gratiam hanc nobis factam, erubescere non decet nos ob Euangelium ejus.

Vers. 11. *Cujus constitutus sum ego Præco & Apostolus, ac Doctor Gentium.*

Ratio 6. DEUS tanti æstimat Testimonium Euangelii, ut ad ipsum toti orbi, & Gentibus speciatim annunciandum, constituerit Paulum Apostolum. Ne ergo pudeat Timotheum, vel quenquam alium Euangelii hujus, vel Pauli Ministri ejus, licet afflicti pro Testimonio Euangelii.

Vers. 12. *Quam ob causam & hæc patior: neque erubesco, novi enim cui crediderim, & mihi persuasum est eum posse depositum meum in illum diem servare.*

Ratio 7. ab exemplo Apostoli. Ego ipse patior vincula pro Euangelio, nec pudefo tamen: Ergo similiter decet fortem esse Timotheum, nec pudeheri in causa Euangelii.

Novi] Ratio 8. Etiam ab exemplo Pauli, confirmans priorem. Ego Paulus, animam pariter & corpus, DEO fideli & potenti commisi, ut servet mihi depositum hoc in diem Judicii: & persuasum habeo me ab eo servatum iri: Ergo neque pudefieri debeo ego, neque tu Timothee, quæcunque nobis acciderint, propter Testimonium Euangelii.

Vers. 13. *Exemplar teneto sanorum sermonum, quos à me audisti cum fide & charitate quæ est in Christo Iesu.*

Admonitio 3.

Admonitio 3. Ut retineat & ſequatur eam rationem docendi, (& quoàd dogmata, & quoàd docendi modum,) quam à Paulo didicerat, & eam quam proximè poſſet ad vivum exprimeret, addit *in fide & charitate quæ eſt in Chriſto*, ut ſummam doctrinæ oſtendat, quæ tota ad fidem & charitatem, ex CHRISTI cognitione profluentem, revocari poteſt.

Verſ. 14. *Præclarum depoſitum ſerva, per Spiritum ſanctum qui inhabitat in nobis.*

Admonitio 4. Generalior, ut Miniſterium & dona Spiritus, & integritatem doctrinæ Chriſtianæ fideliter conſervet, ne inertia ſua, vel timiditate quiſquam de ea periret, ſed adverſus inſidias, & vim hoſtium Euangelii conſervaretur.

Argumenta hortationis ſunt quinque, Quæ omnia probant formam ſanæ doctrinæ tenendam eſſe: Argumentum primum, Forma hæc, depoſitum illud eſt, quod DEUS tuæ fidei commiſit, aliquando rationem depoſiti à te exacturus. Tenenda eſt ergo.

Præclarum] Arg. 2. Præclarum hoc depoſitum ſanæ doctrinæ omnibus rebus mundanis, & ipſa etiam vita hac mortali excellentius eſt: Tenenda eſt ergo hæc doctrinæ forma.

Per Spiritum] Arg. 3. Etiamſi vires propriæ in defenſione doctrinæ, te deficerent, paratum tamen erit tibi auxilium SPIRITUS DEI habitantis in te, ſincero ipſius ſervo, ſi ejus auxilium imploraveris: Tenenda ergo hæc ſanæ doctrinæ forma.

Verſ. 15. *Noſti, hoc averſatos me fuiſſe omnes qui ſunt in Aſia: ex quibus eſt Phygellus & Hermogenes.*

Arg. 4. Ex altera parte paratæ ſunt tentationes, quibus incautus abripi poſſes ab Euangelii defenſione & profeſſione, ſicut in exemplo fratrum Aſianorum didiciſti, nominatim Phygelli & Hermogenis; quorum exemplo monitum te, & omnes reliquos Euangelii Miniſtros, vigilare oportet. Ergo.

Verſ. 16. *Præſtet miſericordiam Dominus Oneſiphori familiæ, quoniam ſæpe me refrigeravit, & catenam meam non erubuit.*

Arg. 5. Ex altera parte in te & fidelibus aliis, adeo prævalet DEI SPIRITUS & gratia, ad conſtantiam, in probationibus, ut ſi vigiletis, non ſit quod metuatis, ne ſanam doctrinam amittatis: Sanæ igitur doctrinæ formulæ retinendæ invigilandum eſt.

Verſ. 17.

Vers. 17. *Imò quum esset Romæ, studiosissimè quæsivit me, & invenit.*

Vers. 18. *Det ei Dominus ut inveniat misericordiam apud Dominum in die illo: quàm multa etiam Ephesi subministrarit, tu optimè nosti.*

Hoc argumentum proponit & confirmat in exemplo Onesiphori, qui, inquit, fortiter professus est fidem, neque erubuit vincula mea, nec metuit sua, sed Ephesi, & Romæ eundem se præstitit in professione Euangelii; pro quo DEUM oro, ut misericordiam inveniat, & ipse, & tota ejus familia in die DOMINI: Hujus exemplo animari vult Timotheum, & omnes Pastores ad Constantiam in Fidei professione, & conservatione præclari illius depositi, & Euangelicæ doctrinæ defensione: id quod etiam hinc deducit Apostolus initio sequentis Capitis.

Caput Secundum.

HOC Capite propositis aliis quatuor admonitionibus, pergit Timotheum ad ministerium rectè obeundum instruere.

Vers. 1. *TU igitur, fili mei, corroborare per gratiam quæ est in Christo Iesu:*

Admonitio prima. Ut studeat propagando Euangelio, non solùm per se, sed etiam per alios qui successuri erant in Ministerio, nihili faciens labores ullos, qui ad hoc præstandum requirebantur. Admonitionis hujus tria sunt membra. Primum, Ut ad opus Ministerii armet se robore, induat animi fortitudinem, & accingat se subinde ad res præclarè gerendas, Argumenta subinnuit duo.

Fili] Arg. 1. Quia filium Pauli decet robur induere, & fortem esse.

Per gratiam] Arg. 2. Quia gratia quæ est in CHRISTO IESU solo, non est tibi accingenti te ipsum ad opus, defutura.

Vers. 2. *Et quæ audisti à me inter multos testes, hæc committe fidelibus hominibus, qui sunt idonei ad alios quoque docendos.*

Membrum 2. Ut non tantùm pro concione doceat populum, sed etiam ut

am ut scholasticè instituat candidatos Theologiæ, seu ut ad sacri ministerii functionem designatos instruat, doctrinam Apostolicam eis patefaciendo, & committendo, tanquam fidis depositariis, qui eandem doctrinam alios etiam docere possent, ut sic Euangelii doctrina de manu in manum traderetur & propagaretur. Argumentum addit ab exemplo suo, qui Timotheum, & multos alios ejus condiscipulos in hac doctrina instituerat non tantùm unà cum populo publicè eos docendo, sed etiam secrim à populo scholasticè instruendo.

Vers. 3 *Tu igitur fer as laborem, ut bonus miles Iesu Christi.*

Membrum 3. Ut neque laborem qui ad duplex hoc opus requirebatur, neque afflictiones seu persecutiones quæ hunc laborem sequuntur, metuat seu refugiat, sed fortiter excipiat & toleret.

Ut miles] Argumenta admonitionis seu hortationis sunt undecim, quæ omnia probant fortiter militandum in Ministerio Euangelii.

Argumentum primum, Quia miles es Iesu Christi, cui te ut imperatori quasi militari sacramento obstrinxisti, decet autem militem Christianum ad exemplum Christi cum adversariis *non ferociâ certare*, sed patienter cruci assuescendo, & in opere suo peragendo contra difficultates luctantem pergere: Ergo tibi fortiter militandum est in Euangelii Ministerio.

Vers. 4. *Nemo qui militat implicatur vitæ negotiis ut ei placeat, à quo delectus est miles.*

Arg. 2. in comparatione propositum, Quia aliter non poteris imperatori tuo Christo placere, nisi posthabitis omnibus tuis negotiis quæ possent te avocare à Christi negotiis, te totum Christi servitio addicas: Ergo fortiter tibi militandum est.

Vers. 5. *Quòd si certet etiam aliquis, non coronatur nisi legitimè certaverit.*

Arg. 3. In comparatione ludorum, & certaminum inter Ethnicos nobilium propositum, Quia non poteris coronari, si primo conflictu fatigatus ex campo te ad quietem subduxeris, sed oportet te legitimè certare, & prosequi certamen, quousque lex præscribit, id est, perseverare quandiu vivis in hac militia Christiana, ut tandem victor coroneris Ergo fortiter tibi militandum est.

Vers. 6. *Agricolam oportet prius laborando fructus percipere.*

Arg. 4

Arg. 4. In ſimilitudine etiam ut priora propoſitum, Quia, ut priùs labores, neceſſe eſt, ſi fructus percipere velis, quos ut Agricola haud dubio percepturus es, ſi ſtrenuè labori tuo incubueris. Ergo.

Verſ. 7. *Conſidera quæ dico: det igitur tibi Dominus intelligentiam in omnibus.*

Ut plus colligat ſeu concipiat Timotheus ex his ſimilitudinibus quam facile deſcribi, vel poterat, vel explicare opus erat, colligendas relinquit Timotheo ſimilitudinum harum apodoſes, & inſuper orat DEUM, ut aperiat ei oculos ad videndum quæ hinc, & aliunde, ediſci poterant de ipſius officio præſtando documenta: nam infirmiores erant hæ comparationes, quam ut ad militiæ Chriſtianæ præſtantiam, & laborum in Miniſterio mercedem ſatis oſtendendam, ſufficerent.

Verſ. 8. *Memento Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe ex mortuis*, factum *ex ſemine David, ſecundùm Euangelium meum*:

Arg. 5. Quia CHRISTUS Imperator & Dux exercitus omnem adverſam poteſtatem, & ipſam etiam mortem pertulit, & ſuperavit virtute deitatis ſuæ, pro nobis reſurgens à mortuis, in eadem carne, quam ex ſemine Davidis factam aſſumpſerat, prout ego prædicavi. Idcirco ſperare poteris, O Timothee, emerſurum te etiam ex omnibus malis, & ex ipſa morte per virtutem CHRISTI, verè DEI & verè hominis. In quem etiam finem memorem & tenacem Timotheum eſſe jubet, hujus doctrinæ, quoniam hoc eſt fidei, ſpei, & conſolationis Chriſtianæ primum fundamentum.

Verſ. 9. *In quo, ut facinoroſus, affligor uſque ad vincula: ſed ſermo Dei non eſt vinctus.*

Arg. 6. Ab exemplo ipſius Pauli, Ego vincula & dedecus lubens patior in labore miniſterii. Ergo & tu ad idem patiendum te compara.

Sed ſermo] Arg. 7. Omnes conatus adverſariorum Euangelii, dum perſequuntur nos CHRISTI ſervos, etiam ad vincula, irritus planè eſt; quia licet vinciant nos Euangelii Confeſſores, non vincunt tamen, nec ipſum Euangelium vincire, nec curſum ejus impedire poſſunt. Ergo militandum eſt nobis confidenter.

Verſ. 10. *Ideo omnia ſuſtineo propter electos, ut & ipſi ſalutem conſequantur quæ eſt in Chriſto Ieſu, cum gloria æterna.*

Arg. 8. Electi DEI digni ſunt, pro quorum ædificatione & confirmatione in fide, ad ſalutem æternam per CHRISTUM partam,

omnis generis mala tolerare debemus omnes nos, qui fideles Miniſtri CHRISTI ſumus: Ergo fortiter militandum eſt nobis.

Verſ. 11. *Fidus* eſt hic *ſermo: nam ſi cum* eo *mortui ſumus, cum* eo *etiam vivemus*:

Verſ. 12. *Si toleramus, etiam cum* eo *regnabimus*: *ſi abnegamus, & ille abnegabit nos*:

Arg. 9. Etiamſi difficulter admittatur à carnis ſenſu hic ſermo, certum tamen eſt, Communionem cum CHRISTI morte in tolerantia crucis, connexam eſſe cum communione vitæ CHRISTI, & certum eſt regnaturos eſſe eos cum CHRISTO, qui pro, vel cum ipſo patiuntur. Ergo fortiter militandum, ut vivamus & regnemus cum CHRISTO.

Si autem] Arg. 10. Quicunque perſequutionis terrore, vel mundi illecebris decepti, confeſſionem nominis CHRISTI abjiciunt, etiam à CHRISTO abjicientur, ut pereant. Fortiter ergo militandum tibi eſt in Miniſterio Euangelii.

Verſ. 13. *Si infidi ſumus, ille* tamen *fidus manet*: *negare ſe ipſum non poteſt*.

Arg. 11. Qui infidi ſunt, afferant licet ſibi exitium, nihil tamen detrahent veritati vel gloriæ CHRISTI, qui tutabitur ſuam veritatem contra adverſariorum vim, & Apoſtatarum perfidiam, & rata faciet omnia quæ dixit, pro ſervis ſuis, & contra proditores. Ergo Miniſterii officiis tibi gnaviter incumbendum eſt.

Verſ. 14. *Hæc ſuggere, obteſtans coram Domino ne verborum pugnas ſequantur*: *quod nullam adfert utilitatem*, imo *audientes ſubvertit*.

Secunda admonitio. Ut Timotheus non ſolùm urgeat quæ dicta ſunt, ſed etiam cu et prudenter tractandum DEI verbum, cum ab aliis, tum à ſeipſo in aliorum exemplum. Hujus admonitionis tria ſunt membra: Primum ut in nomine & autoritate CHRISTI compeſcat λογομαχίας, ſeu contentiones inutiles: Quales ſolent eſſe diſputationes eorum qui venantur acuminis laudem in Sophiſtica ſua.

Inutilibus] Rationes hujus membri ſunt duæ: Ratio prima, Quia iſtiuſmodi contentiones nullam afferunt utilitatem.

Subverſionem] Altera ratio, Quia ſubvertitur aliquorum fides, qui alterean-

altercando vel altercationibus ſpinoſis aurem præbendo, amittunt veritatem.

Verſ. 15. *Stude teipſum probatum ſiſtere* DEO, *operarium qui non erubeſcat, & qui rectè ſermonem veritatis ſecet.*

Membrum 2. Ut ſe exemplum præbeat in prudente Verbi Divini adminiſtratione, Studendo DEO ſeipſum approbare, cum alii plauſum theatri captant: oſtendendo ſe probum operarium, cum alii ſe oſtentant otioſos diſputatores, Operam ſemper dando, ne quid indecori faciat vel dicat, cujus ipſum pudeat poſtea coram DEO, dum alii certant inter ſe acriter, tantùm quia pudet eos vinci, vel non haberi pro doctis: Denique ſeipſum occupando inter prædicandum non in verborum cortice ſecando, dum medulla intacta relinquitur, ſed in ſenſus planè redditi prudenti diſtributione, & applicatione ad auditorum profectum in fide & obedientia veritatis.

Verſ. 16. *Profanos autem de rebus inanibus clamores cohibe: ad majorem enim procedent impietatem.*

Tertium membrum, Ut inflatum & ſophiſticum loquendi modum, phraſes novas, inuſitatas & prophanas compeſcat: Rationes hujus membri ſubnectit tres.

Profanos] Ratio prima, Quia ſicut inſolentes iſtiuſmodi ſermones proficiſcuntur à mentis profanitate & impietate, ita impietatem in aliis fovent & augent.

Verſ. 17. *Et ſermo eorum depaſcet ut gangræna: ex quibus eſt Hymæneus & Philetus:*

Ratio 2. Quia docendi modus & doctrina ſophiſtarum depaſcet Eccleſiam, ſicut corpus exedit gangræna, quæ (ut docent Medici) niſi quam ociſſimè curetur ad contiguas partes ſerpit, oſſa ipſa occupat, nec graſſandi finem, niſi homine extincto facit.

Verſ. 18. *Qui circa veritatem aberrarunt à ſcopo, dicentes reſurrectionem jam eſſe factam: & ſubvertunt quorundam fidem.*

Ratio 3. Quia experientia jam compertum eſt hoc malum, in perſona duorum hæreticorum: (quos infamiæ cauſa, & ut ſcopulos vitandos nominat) qui allegoricam reſurrectionem tantùm agnoſcentes, aberrarunt ipſi à veritate doctrinæ, & fidem aliquorum ſubverterunt, & dum perverſum ſuum dogma perſuadebant aliis, in cauſa erant

erant cur aliqui in fidei profeſſione non radicati profeſſioni Chriſtianæ religionis renunciarint.

Verſ. 19, *Solidum tamen fundamentum Dei ſtat, habens ſigillum hoc, Novit Dominus qui ſint ſui, & Diſcedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Chriſti.*

Admonitio 3. De retinenda doctrina perſeverantiæ verè fidelium, etiamſi aliquorum fides ſubverſa ſit: quæ admonitio per modum conſolationis & confirmationis fidei, adverſus ſcandalum Apoſtatarum præcipuè doctorum nobilium proponitur: quorum levitas & perfidia debet quidem omnes ad vigilantiam excitare, ſed non debet fidei Sanctorum certitudinem labefactare, Doctrina tenenda Timotheo hæc eſt, *Etiamſi fides aliquorum ſubverſa ſit, firmum tamen manet ædificium ſalutis Electorum, ſeu verè fidelium*, Seu *Certa eſt perſeverantia Sanctorum*; Hoc probat ſex argumentis. *Solidum*] Argumentum primum, A comparatione ædificii, Ædificium fidei, & ſalutis electorum ſolidum habet fundamentum à Deo poſitum quod immobile conſtat, hoc autem eſt, *gratuita Dei electio*, cujus conſtantiam & ſtabilitatem comparat ædificii fundamento ſuper vetram poſito: Ergo Sanctorum perſeverantia certa eſt.

Sigillum] Arg. 2. A comparatione *ſigilli*, In hunc ſenſum; Sub manu Dei cuſtodiâ, tanquam ſignatorio annullo, continetur ſalus Electorum, ita ut etiamſi mundo non pateſiat qui ſint illi omnes qui electi ſunt, certum tamen eſt ex nobis, ſeu numero verè fidelium, non fuiſſe eos, qui à nobis verè fidelibus exierunt ſeu à noſtra ſocietate defecerunt. Ergo perſeverantia Sanctorum certa eſt.

Novit] Arg. 3. Novit Deus eos, qui ſpecialiter ſui ſunt, ſeu ad ſe pertinent, ut proprium ſuum peculium, novit ipſos, & eorum nomina & numerum, eoſque ſpeciali favore ſuo complexus eſt, ita ut à ſe divelli ipſos non ſinat: Noſſe enim ut ſuos, eſt ſpeciali dilectione acquieſcere in ipſis, ut in peculio ſuo: Ergo Sanctorum perſeverantia certa eſt.

Sigillum] Arg. 4. Tanquam ſigillum alterum, legendum ab hominibus dedit Deus hoc præceptum, quod efficax reddit in omnibus Electis. *Quicunque nominat nomen Domini diſcedat ab iniquitate*, hoc eſt, *ſimul retineat fidem & profeſſionem Jeſu Chriſti, ſimul etiam recedat per reſipiſcentiam, & vitæ ſanctitatem à vitâ peccati*: Ergo Sancti quos Deus, hoc quaſi ſigillo obſignavit pro ſuis, & in quibus efficaciter præcepti hujus obedientiam

obedientiam operatur, non peribunt in Apoſtaſia, ſed perſeverabunt, & vitam finient in fide & obedientia CHRISTI.

Verſ. 20. *Caterum in magna domo non tantùm ſunt vaſa aurea & argentea, ſed etiam lignea ac teſtacea: & alia quidem ad decus, alia verò ad dedecus.*

Arg. 5. Quemadmodum in magna, & bene inſtructa domo ſunt alia vaſa pretioſiora ad uſus honeſtos; alia viliora ad uſus inhoneſtos, ſeu ad dedecus: Ita in Eccleſia alii ſunt reprobi, qui ſoli cum ſordibus, quibus inquinari poterat Eccleſia, ex Eccleſia diſcedent per Apoſtaſiam: Alii vero electi ſunt & ſanctificati à DEO, qui ad DEI gloriam, & ſuum ipſorum decus perſeverabunt in fide & obedientia CHRISTI: Perſeverantia ergo Sanctorum eſt certa.

Verſ. 21. *Siquis igitur ſeipſum ab his expurgarit, erit vas ad decus, ſanctificatum, & accommodum uſibus Domini, & ad omne opus bonum comparatum.*

Arg. 6. Non ſolùm certum eſt perſeveraturos Electos, ſed etiam pro vero tenendum eſt, certos eos eſſe poſſe de ſua electione & perſeverantia: Nam ſi quis per DEI gratiam ſeipſum à moribus hypocritarum, & inquinamentis peccatorum, (quibus vaſa ad dedecus deſtinata replentur) ſeipſum ſtuduerit purgare, manifeſtum faciet & ſibi & aliis, quod ipſe ſit ex numero vaſorum pretioſorum ad ſanctitatem & gloriam, præparatorum. Ergo perſeverantia Sanctorum certa eſt.

Verſ. 22. *Juveniles autem cupiditates fuge: ſed ſectare juſtitiam, fidem, charitatem, pacem cum iis qui invocant Dominum ex puro corde.*

Admonitio 4. Ad moderationem animi, & ad vitandum omnes juveniles motus, & quæcunque poſſent contentiones excitare, aut aliorum animos irritare. Admonitionis tria ſunt membra; Primum, Ut vitaret omnes cupiditates, ſeu motus animi juveniles, quales ſunt non ſolùm voluptates, ſed etiam temeritas, contentio ſuperbia, inanis gloriæ cupido, & ſimiles pravi affectus, quibus laborare ſolent juvenes, qui vel docendi, vel diſputandi munus ſuſceperunt.

ſectare] Membrum 2. Ut contra ſectetur. *i.* juſtitiam, quæ neminem lædit: 2. Fidem quæ ſine diſceptatione hilariter recipit myſteria à DEO revelata: 3. Charitatem, quæ non æmulatur, non inflatur, non

eſt ambi.

eſt ambitioſa, nec quæ ſua ſunt, quærit; ſed ea quæ etiam in bonum aliorum tendunt: 4. Pacem cum iis, qui invocant Dominum de corde puro, *id eſt*, cum veris DEI cultoribus.

Verſ. 23. *Stultas autem & inerudítas quæſtiones vitce, ſcitus eas gignere pugnas.*

Membrum 3. Ut devitet quæſtiones, ex quibus ad veram ſapientiam & Chriſtianam ædificationem nulla fit acceſſio. Rationes admonitionis ſunt tres. *Sciens*] Ratio prima, Quia rixas & contentiones pariunt, non ſine diſpendio pacis & charitatis Chriſtianæ.

Verſ. 24. *Servum autem Domini non oportet pugnare, ſed placidum eſſe erga omnes, aptum ad docendum tolerantem malos.*

Ratio 2. Quia litigatio non decet *Miniſtrum Chriſti*, qui ipſe modeſtiſſimus fuit, & Dominus pacis.

Manſuetum] Ratio 3. Quia decent Miniſtrum contrariæ virtutes, quales enumerat quatuor: 1. Eſt manſuetudo erga omnis generis homines, quæ comitatem & affabilitatem continet: 2. Aptitudo ad docendum, ſeu animus pronus ad docendum potiùs quam ad cogendum: 3. Patientia erga malos, ut à veritate averſos ac protervos, manſuetudine vincat, ſi qua ſpes ſit ſalutis eorum.

Verſ. 25. *Cum lenitate erudientem eos qui contrario animo ſunt affecti, ecquando det eis Deus ut reſipiſcentes agnoſcant veritatem:*

4. Modeſtia In corripiendis diverſa ſentientibus, ne eos ſtatim aſperioribus verbis excipiat, ſed cum manſuetudine doctrinam iis proponat ſalutarem, & ſic corripiat, ut intelligant ſuam emendationem & ſalutem quæri. Rationes cur ſtudere debeat huic ultimæ virtuti, ſeu modeſtiæ in contentionibus, reddit tres: *Si forte*] Ratio prima, Quia poſſibilis eſt obſtinatorum converſio, nec de ea temerè deſperandum. *Dei*] Ratio 2. Quia DEI donum eſt reſipiſcentia & agnitio veritatis & omnis fidei actus.

Verſ. 26 *Et elapſi ex Diaboli laqueo, à quo captivi tenentur mentis ſanitatem recipiant ad pręſtandum illius voluntatem.*

Ratio 3. Quia miſeratione digna eſt eorum conditio, nam in laqueis Diaboli jacent captivi ſecundùm Diaboli voluntatem acti, quam diu viſum fuerit DEO, illud permittere.

Caput

Caput Tertium.

HOC *Capite præmunit, & confirmat Timotheum, & in eo omnes paſtores, adverſus falſos fratres, ſchiſmaticos & hæreticos, & adverſus moleſtias, quas illi creaturi eſſent ſinceris Dei ſervis:* 1. *Deſcribendo ipſorum ingenia & mores, ad* verſ. 8. 2. *Conſolando & armando eum adverſus falſorum doctorum impetus & artes, ad finem, quæ duæ ſunt capitis partes.*

Verſ. 1. *ILlud autem ſcio, fore ut extremis diebus inſtent tempora moleſta.*

Prima pars Capitis, & primus modus præmuniendi, eſt præmonitio de falſis fratribus exorituris, & jam tum exorientibus: & de moleſtiis quas illi daturi erant, ut minus læderent præviſæ; Extremi dies ſunt tempus quod reſtabat poſt CHRISTI aſcenſum ad ejus ſecundum adventum: Præmonitionis ſumma eſt, Tempora difficilia & moleſta ſunt, in quibus difficile ſit conſilium capere quomodo te grerere debeas adverſus iſtiuſmodi monſtra, quæ ex medio Eccleſiæ ſinu prodibunt, & cum quibus conflictari, eſt moleſtiſſimum: opus igitur eſt ut te armes.

Verſ. 2. *Erunt enim homines ſui amantes, avari, glorioſi, ſuperbi, maledici, parentibus immorigeri, ingrati, impuri,*

Vitia quibus dediti ſunt plerunque, falſi fratres enumerat 19. Primum ſunt *amantes* ſui, id eſt, privatis ſtudent commodis poſthabita ſalute & utilitate aliorum: 2. *Avari* ſunt, ſeu amantes pecuniarum: 3. *Inſolentes*, faſtuoſi, ſeu glorioſi, qui internam animi ſuperbiam faſtu produnt: 4. *Superbi* præferentes ſe aliis, eoſque præ ſe contemnentes: 5. *Maledici*, qui bonorum famam non morantur lædere: 6. *Parentibus non obedientes*, id eſt, deſpicientes legitimam autoritatem eorum qui parentum loco ab illis debent honorari: 7. *Ingrati* quos ne beneficiis quidem demereri poteris, ut vicem dilectionis tibi rependant: 8. *Profani*, ſeu deſtituti vero ſanctitatis ſtudio.

Verſ. 3. *Charitatis expertes, neſcii fœderis, calumniatores, intemperantes, immites, minimè amantes bonorum,*

9. Adeo etiam *alieni à charitate* ut ne naturæ vincula reſpiciant: 10. *Perfidi*, qui pactorum & fœderum non habent rationem, ſed ea violant: 11, *Calumniatores*, qui confictis criminibus aliorum innocentiam onerant: 12. *Intemperantes*, qui in quodvis genus carnalium voluptatum ſeſe effundunt: 13. *Immites*, qui ingenio ſunt feroci, & inhumano: 14. *A bonis viris alieni*, qui ob morum diſcrepantiam abhorrent ab amicitia bonorum, eoſque oderunt.

Verſ. 4. *Proditores, præcipites, inflati, voluptatum amantes potius quam amantes Dei:*

15. *Proditores*, qui amicos benè meritos periculis vitæ objiciunt: 16. *Protervi* ſeu præcipites, qui feruntur quocunque rapit impetus cupiditatum: 17. *Inflati*, qui ſibi placent maximè ex vana opinione ſuæ excellentiæ: 18. Qui *ſuis* voluptatibus *Dei* voluntatem & præcepta poſtponunt.

Verſ. 5. *Habentes formam pietatis, ſed qui vim ejus abnegarint. Etiam iſtos averſare.*

19. *Habentes ſpeciem pietatis*, quam verbis & cultu præ ſe ferunt: cujus virtutem ſeu veritatem in operibus adeo non curant, ut abjuraſſe eam videantur: Hos jubet devitare, hoc eſt, poſt admonitiones & correptiones per cenſuras Eccleſiaſticas leviores, tandem per excommunicationem exclusos ab Eccleſiâ, cavere & coercere, & qua poſſ; alia quavis prudenti ratione reprimere, ne quid detrimenti ab iis caperet Eccleſia.

Verſ. 6. *Ex his enim ſunt iſti qui irrepunt in familias, & captivas ducunt mulierculas, onuſtas peccatis, actas cupiditatibus variis.*

Pergit falſos fratres depingere, & in exemplo aliquorum ſui temporis nebulonum, quaſi in tabella ante oculos eos proponere, qui ventris ſui cauſâ, callidè ſe inſinuabant in alienas familias, & leviores in genere mulierum captivas ducebant, & eas onuſtas jam peccatis, adeo non exonerabant, aut liberabant, ſicut promittebant, ut etiam majori ſervitute gravarent, & peccata peccatis accumularent, Cauſas deceptionum harum mulierularum aperit duas: 1. Quia fœminæ iſtæ variis affectibus & deſideriis, quæ moderari non poterant, ferebantur.

Verſ. 7. *Semper diſcentes, ſed quæ nunquam ad cognitionem veritatis venire poſſint.*

Alter-

Altera, quia non contentæ doctrinâ ab Apoſtolis acceptâ, præ curioſitate & inſtabilitate animi ſemper nova & deſideriis ſuis accomodata quærebant, ideoque quamvis diſcere velle videbantur, impoſſibile erat eas ad ſcientiam ſalutiferæ veritatis pervenire.

Secunda pars Capitis.

Verſ. 8. *Quemadmodum autem Iannes & Iambres reſtiterunt Moſi, ita & hi reſiſtunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem.*

Secunda pars Capitis, in qua conſolatur Timotheum, ſeu fidelem Paſtorem adverſus mali hujus efficaciam: idque argumentis 10. Quæ omnia probant conſolationem ab eo admittendam eſſe in mediis certaminibus. *Quemadmodum*] Argumentum primum, Quia idem patiuntur veri Paſtores ab his impoſtoribus, quod olim Moſes & Aaron paſſi ſunt à Magis Egyptiis ſub Pharaone: Quorum nomina, Apoſtolus ex SPIRITUS Sancti inſpiratione edoctus deſcribit in ipſorum ignominiam perpetuam, & aliorum terrorem.

Veritati] Arg. 2. Quia iſtiuſmodi homines veritatis ſunt adverſarii, & paſtorum verorum etiam propter veritatem hoſtes.

Corrupti] Arg. 3. Quia cum ſint mente corrupti, qui mentis Judicium vitioſis affectibus habent depravatum, & reprobi circa fidem, qui animi ſui obſtinatione, & corrupto Judicio viam ſibi ad ſanam fidei doctrinam præcluſerunt, minus debent veri paſtores eorum Judicium, & ſententias morari.

Verſ. 9. *Sed non procedent amplius: nam amentia iſtorum evidens erit omnibus ut & illorum fuit.*

Arg. 4. Specialiter ſpectans eos impoſtores de quibus exempli cauſa loquitur, quia ampliùs non ferent res ſuas clam Eccleſiâ, nec ſic proficient ut hypocriſi ſua imponant omnibus, (quaſi orthodoxi eſſent) ſicut prius fecerant. Statuerat enim Apoſtolus excommunicationis notâ ipſos inſigniendo, amentiam eorum omnibus manifeſtare.

Verſ. 10, *Tu verò aſſecutus es doctrinam meam, vitæ meæ rationem, propoſitum, fidem, lenitatem, charitatem, tolerantiam:*

Verſ. 11. *Perſecutiones, afflictiones quæ mihi acciderunt Anti-*

ochia, Iconii, Lyſtris: quas perſequutiones ſuſtinuerim: ſed ex omnibus eripuit me Dominus.

Arg. 5. Conſolationis & confirmationis Timothei adverſus hos impoſtores, Quia Paulum habebat vivum & familiare exemplum, Prima virtutum quæ requiruntur in paſtore, in doctrina, vita, & ſpecialibus virtutibus illis quatuor, quas enumerat.

Secundo in perſecutionibus, quas nominatim in tribus oppidis ſuſtinuit pro Euangelii defenſione. Tertio, in læto exitu, & liberatione ab omnibus illis moleſtiis, per Domini gratiam.

Verſ. 12. *Sed & omnes qui volunt piè vivere in Chriſto Ieſu, perſequutionem patientur.*

Arg. 6. Quia eſt communis ſors non ſolùm paſtorum, ſed & omnium Chriſtianorum, ut propter Euangelium moleſtias, & perſequutiones patiantur.

Verſ. 13. *Improbi autem homines & impoſtores procedent in pejus, tum ſeducentes alios, tum ſeducti ipſi.*

Arg. 7. Quia caveri non poteſt, quin obſtinati impoſtores, & falſi fratres proficiant in pejus, ſeque ipſos & alios erroribus ſuis in perditionem ducant; quod Timotheum ſcire & conſiderare referebat, ne ſe nimium torqueret, ſed alta DEI Judicia revereretur, & ſeipſum conſolaretur.

Verſ. 14. *At tu permane in iis quæ didiciſti, & quæ tibi concredita ſunt, ſciens à quo didiceris:*

Arg. 8. Per hortationem propoſitum, Quia curandum erat ipſi tantùm ut fideliter fungeretur officio ſuo, & depoſitum Euangelicæ doctrinæ pro virili cuſtodiret.

Sciens] Arg. 9. Confirmans ſuperius, quia de veritate doctrinæ Cœleſtis ſatis edoctus erat per Apoſtolum CHRISTI, quem pro Apoſtolo probatum & compertum habebat.

Verſ. 15. *Teque à puero ſacras literas noviſſe, quæ te poſſunt ſapientem reddere in ſalute, per fidem quæ eſt in Chriſto Ieſu.*

Arg. 10. Confirmans hortationem propoſitam verſu ſuperiori, & ſimul etiam theſin probans, Doctrina quam didiciſti à me, & defendendam jam habes tibi commiſſam, Scripturæ ſacræ & Prophetarum doctrinæ conſentanea eſt. Ergo tu maneto in iis: Confirmator in veritate & conſolationem habeto.

Qui

Quæ te poſſunt] Hoc Argumentum dilatat ex quinq; his conſiderationibus: 1. Scio te inſtitutum, & familiariter verſatum in Scripturis à puero: 2. Scriptura poteſt tibi ſapientiam ſalutarem miniſtrare, quæ in cognitione & fide IESU CHRISTI conſiſtit.

Verſ. 16. *Tota Scriptura divinitus eſt inſpirata, & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad inſtitutionem, quæ eſt in juſtitia.*

3. Scriptura tota eſt divinitus inſpirata, ideoque divinam planè autoritatem habet. 4. Scriptura tota facit ad vera docenda, & falſa redarguenda in iis quæ ad fidem pertinent, & ad malorum morum correctionem, & in bonis moribus inſtitutionem.

Verſ. 17. *Ut perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè inſtructus.*

5. Denique Scriptura *hominem Dei*, ſeu Paſtorem Eccleſiæ perfectè inſtructum reddere poteſt, ad omnes muneris ſui partes, & ad omne bonum opus, quod ab ipſo requirit DEUS, ſive ad ſuam, ſive ad aliorum ſalutem vel DEI gloriam. Ergo maneto in his quæ didiciſti ſecundum Scripturas à me, cum Scripturam habeas ad manum, ut promptuarium, unde deſumas quæcunque te perfectum, & perfectè inſtructum ad omne opus bonum reddant.

Caput Quartum.

Duæ ſunt Capitis partes, In prima quaſi Teſtamento condito graviſſimè hortatur Timotheum, ut muneris ſui partes fideliter obeat, ad verſ. 9. *In ſecunda poſtquam de rebus privatis egit, quæ ipſum & Timotheum ſpectabant, concludit Epiſtolam.*

Verſ. 1. *Obteſtor igitur ego coram Deo & Domino Ieſu Chriſto, qui judicaturus eſt vivos & mortuos, in illuſtri illo ſuo adventu & regno ſuo.*

Hortationi ad muneris ſui partes obeundas præmittit obteſtationem gravem in qua Timotheo ponit ante oculos: Primò, DEI majeſtatem:

jeſtatem: 2. Dominum Iesum Christum: 3. Tribunal Christi, coram quo redditurus erat rationem Miniſterii ſui, unà cum reliquis in noviſſimo illo die judicandis: 4. Gloriam illam Christi, quam in illuſtri ſuo adventu, & regni ſui plena manifeſtatione omnibus oſtenſurus erat.

Verſ. 2. *Prædica ſermonem inſta tempeſtivè, intempeſtivè; argue, objurga, exhortare cum omni lenitate & doctrina.*

Ipſa hortatio in qua quinque requirit officia: 1. Aſſiduitatem in prædicando: 2. Ut ſtrenuè contendat contra omnia obſtacula: 3. Ut ſequatur non tantùm occaſiones prædicandi, quæ cum ipſius commoditate, vel cum torpentis populi otio conſiſtant, ſed ut nullis parcens laboribus exſtimulet ſeipſum: & populum ad vanas mundi occupationes nimium properantem quaſi manu injecta, ſiſtat, omnes ſolicitans ad unicum illud quod neceſſarium eſt, quærendum: 4. Ut omnem lapidem moveat pro concione, ad populo perſuadendum, ut proficiant in fide & obedientiâ Christi, non ſolùm veram doctrinam prædicando, & falſam doctrinam redarguendo, ſed etiam malos mores increpando & corrigendo, & hortando ſeu obſecrando ut piè, juſtè & ſobriè vivant: 5. Ut zelum & fervorem in reprehenſionibus temperet, & condiat lenitate: refutationes verò errorum muniat & fulciat ſolidâ doctrinâ, ne labor ſit irritus.

Verſ. 3. *Nam erit tempus quum ſanam doctrinam non tolerabunt, ſed auribus prurientes, ipſi ſibi pro ſuis cupiditatibus coacervabunt doctores.*

Rationes ſubjungit exhortationi quatuor: prima, Quia inſtabat tempus, quo multi defecturi erant à doctrinæ ſinceritate, idcirco neceſſe erat ut Timotheus diligentiùs incumberet officio ſuo: Defectionem autem hanc à ſuis quinque partibus, ſeu gradibus deſcribit. Gradus primus, Sanam doctrinam non ſuſtinebunt Christi profeſſores, non ferent vitiorum ſuorum reprehenſiones, aut ad virtutem hortationes, nec quicquid ſalubre & ſalutiferum ipſis eſſe poſſet: Gradus 2 Deſideriis ſeu cupiditatibus carnalibus mordicus adhærebunt: Gradus 3. In cordibus ſuis odio habebunt veros Paſtores, tanquam communes hoſtes, & ut ipſos coerceant multos coacervabunt ſibi doctores, qui populi cupiditatibus adblandiantur: Gradus 4. Non ſapiet ipſis antiqua Dei veritas ad pietatem, & vitæ novitatem faciens, ſed ex curioſitate

oſitate ſemper aliquid novi audiendi, quærent ſibi palponés, qui prurientes aures ipſorum ſuaviter ſcalpant, ac demulceant, præ ſe interim ferentes Chriſtianæ doctrinæ,& religionis ſtudium non mediocre.

Verſ. 4. *Et à veritate quidem aures avertent, ad fabulas verò convertentur.*

Gradus 5. defectionis; Apertè profitebuntur ſe impatientes eſſe audiendi ſeveros doctores veritatis, qui ipſis nihil canant præterquam quod ex ſacra Scriptura didicerunt, & convertent ſe ad audiendum eos qui commenta hominum, ſomnia ſua, hiſtorias, hominum ſententias & floſculos, figmenta, fabulas & legenda, pro concione proferent.

Verſ. 5. *At tu vigila in omnibus, perfer, opus perage Euangeliſtæ, miniſterii tui plenam fidem facito.*

Hinc infert & repetit hortationem, ut Timotheus tantò magis invigilet, & omnes partes officii faciat, in laboribus & afflictionibus ſe obdurans, nec adverſariis, nec periculis ullis cedens.

Euangeliſtæ] Hortationi repetitæ miſcet alteram rationem, Quia decebat eum Euangeliſtam agere, hoc eſt, plus quam ordinarium doctorem, & nihil omittere eorum quæ à fideli Euangeliſta jure exigi poſſent.

Verſ. 6. *Nam ego jam libor, & tempus meæ reſolutionis inſtat.*

Tertia hortationis ratio, Quia hæc eſt quaſi teſtamentaria hortatio Pauli ſenioris, cujus conſortio Timotheus non erat diu uſurus, (nam hæc profert quaſi jam mortem pro CHRISTI Euangelio obiturus, & brevi ſolvendus ex mundi & corpuſculi carcere, ut liber ad DEUM evolaret;) ideoque hortatio hæc tantò altiùs imprimenda erat Timothei animo.

Verſ. 7. *Certamen illud præclarum decertavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi.*

Ratio 4. Ab experientia Pauli hortantis, qui Miniſterii ſui curſum jam ferè abſolverat, & certamen in eo decurrendo non modo non moleſtum, ſed etiam conſolationis & bonæ ſpei plenum expertus erat, & quod ſupererat decurrendum, in hoc ſtadio confidebat glorioſum futurum. Hoc argumentum quinque ipſius membris propoſitis, explicat.

Membrum primum, Certamen ſuſceptum in Apoſtolatu & jam pene abſolutum, vocat *bonum certamen*, ut Timotheus ſciret ſe non erubeſcere labores, afflictiones & perſequutiones quas ſuſtinuerat.

Membrum 2. Gratulatur ſibi de curſu conſummato, quaſi voti compos

compos jam factus, & metam jam prope assequutus esset: Membrum 3. Lætatur quod duci suo CHRISTO fidelem militem, per DEI gratiam se præstiterit in doctrinâ, & vitâ, jusjurandum militiæ suæ observando.

Vers. 8. *Quod superest, reposita est mihi justitiæ corona, quam reddet mihi Dominus in illo die, justus ille judex: non solùm autem mihi, sed & omnibus qui expetiverint illustrem illum ipsius adventum.*

Membrum 4. Quoad tempus futurum profitetur fiduciam suam de gratuita mercede, quam DEUS gratis promisit omnibus fidelibus, & ut justus judex, justè simul & ex gratia rependet, non ex merito ullo nostro, sed priora dona sua gratuita posterioribus gratuito cumulando.

Membrum 5. In quo Apostolus exemplum ad usum Timothei, & omnium fidelium accomodat, quod corona justitiæ non esset reddenda sibi soli, sed omnibus etiam qui studendo ea facere quæ placent Domino, declarant se expectare, & diligere Domini adventum.

Secunda pars Capitis.

Vers. 9. *Stude venire ad me citò.*

Secunda pars Capitis, In qua de rebus suis privatis, quæ inter Timotheum & ipsum intercedebant, & quæ Timotheum scire de ipsius negotiis referebat, agit.

Articuli autem hujus partis septem sunt: 1. Est de adventu Timothei, quem (si Epheſi jam erat) revocat Epheso, postquam satis sibi hæsisse visus est.

Vers. 10 *Nam Demas me dereliquit, amplexus præsens seculum, & profectus est Thessalonicam: Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam.*

Vers. 11. *Lucas mecum est solus. Marcum assumptum adduc tecum: est enim mihi perutilis ad ministerium:*

Maturandi adventum Timothei rationes reddit tres: Prima à paucitate comitum & adjutorum, quibus jam destituebatur. Nam Demas pertæsus periculorum & afflictionum, quibus Pauli comites obnoxii erant, & crebrò exercebantur sui otii & securitatis gratia, & hujus vitæ commodorum amore ductus, Pauli & Euangelii ab eo jam pub-

lici

licè defensi curam privatis commodis postposuit, Thessalonicam profectus, ubi securiùs posset agere. Crescens legatus in Galatiam profectus fuit, & Titus in Dalmatiam, Euangelii propagandi causa: Ita ut solum Lucam medicum in comitatu habetet; Advenientem autem Timotheum jubet secum adducere Marcum Barnabæ consobrinum, vel nepotem ex sorore, qui usibus Apostoli commodè inservire poterat.

Vers. 12 *Porrò Tychicum misi Ephesum.*

Ratio 2 Quia Tychicum miserat Ephesum, quod dicitur sine relatione ad Timothei commorationem in eo oppido, unde dubitari potest an Ephesi tunc fuerit Timotheus, dum hæc scriberentur.

Vers. 13. *Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, adfer quum venies, & libros maximè membranas.*

Denique, rationem adventus tertiam reddens, jubet advenientem Timotheum, pallium, sive arculam in qua asservabantur libri, vel membranæ secum afferre, quibus tum opus habebat. Utrum verò pallium, an arculam intelligamus, non multum interest, modo sciamus DEUM, nec dedignari res suorum servorum minimas curare, nec locum in quo mentio ipsarum fit, in libro suo, recusare.

Vers. 14. *Alexander faber ærarius multa mala mihi exhibuit: reddat ei Dominus secundùm facta ipsius.*

Vers. 15. *Quem & tu cave, vehementer enim restitit sermonibus nostris.*

Articulus 2. Alexandrum fabrum Euangelii hostem spectat, qui Apostolo prædicanti vehementer restitit, Apostolumque vexavit, cui ex zelo rectè composito, in Spiritu DEI imprecatur divinam ultionem, ut hosti malitioso & obstinato; Timotheumque monet, ut caveat sibi ab eo, ne simili ab eo injuria afficeretur.

Vers. 16. *In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt: (ne illis imputetur)*

Articulus 3. Commemorat notabilia tria, quæ sibi contigerunt in prima sua defensione, quando primum omnium ad Tribunal Neronis causam dixit: Primum est, quod nullus in Romana Ecclesia sit auxiliatus sibi, aut patrocinium sibi præstiterit (quod indicio esse potest Petrum non ibi fuisse, nedum Episcopum Romæ fuisse,) quam desertionem sui ex infirmitate Romanorum profectam interpretatur, ideoque se intercessorem apud DEUM opponit pro iis, ad veniam illis impetrandam.

Verſ. 17. *Sed Dominus mihi adfuit, & corroboravit me: ut per me fieret ſides præconii quod audirent omnes Gentes: & eripuit ſui ex ore Leonis.*

Alterum eſt, quod DOMINUS ei auxilio fuerit, in defenſione cauſæ ſuæ, & gratiâ ſuâ eum adverſus omnes accuſationes ſuſtinuerit, cujus rationem reddit, ut ſic DOMINUS prædicationem Euangelii apud Gentes illuſtriùs confirmaret, & commendatam daret.

Ex ore] Tertium eſt, Quod eripuerit eum DEUS ex præſenti periculo mortis, (ſeu ex crudelitate Neronis, & adverſariorum, qui ipſum accuſabant,) tanquam ex ore Leonis.

Verſ. 18. *Et eripiet me Dominus ab omni opere malo, ſervabitque regno ſuo cæleſti: cui gloria in ſecula ſeculorum. Amen.*

Quartum eſt, Quod hoc experimento confirmaverit ipſi fidem Deus, fore ut conſervaretur, ne periculo quovis territus, ullo malo opere ſe polueret, uſque dum in cœleſtem gloriam DEUS ipſum tranſferret, quo nomine DEO gratias agit cum fiducia.

Verſ. 19. *Saluta Priſcam & Aquilam, & Oneſiphori familiam.*

Verſ. 20. *Eraſtus manſit Corinthi: Trophimum autem reliqui Mileti ægrotantem.*

Verſ. 21. *Stude venire ante hyemem. Salutant te Eubulus & Pudens, & Linus, & Claudia, & fratres omnes.*

Articulus 4. Continet ſalutationes miſſas ad Priſcam, ſeu Priſcillam, & maritum ejus Aquilam, & ad Oneſiphori familiam.

Trophimum] Articulus 5. In quo ad maturandum iter Timothei, facit mentionem abſentiæ Eraſti & Trophimi, qui ipſi miniſtrare, & Timothei vicem ſupplere potuiſſent

Salutat] Articulus 6. Salutationes continet miſſas ab aliquot Sanctis, qui Romæ, & cum Apoſtolo erant dum hæc ſcriberet.

Verſ. 22. *Dominus Jeſus Chriſtus ſit cum ſpiritu tuo. Gratia ejus ſit vobiſcum. Amen.*

Articulus 7. Claudit Epiſtolam optans præſentiam CHRISTI cum Spiritu ſeu Anima Timothei: & gratiam comprecatur toti Eccleſiæ, cujus intererat ſcire doctrinam in hac Epiſtola deſcriptam, ut majori cum reverentia Timothei miniſterium admitteret, & autoritatem agnoſceret.

EXPOSITIO

EXPOSITIO ANALYTICA *EPISTOLÆ* PAULI, *AD* TITVM.

Summarium.

CVM in Creta *Insula*, quæ & Candia *dicitur*, *Ecclesiæ fundamenta tantùm jecisset Paulus, alio properans, sicut Gentium Apostolum oportebat, Tito prosequendi operis partes, tanquam Euangelistæ mandaverat. Verùm quum Paulus sciret eum à quibusdam contemni, & in contemptum à refractariis adduci porro potuisse, tanquam aliquem ex vulgo Pastorum, Paulus autoritatem ei conciliat, & suam ei quasi personam imponit, tam in eligendis Ministris, quam in tota reliqua Ecclesiæ administratione, eumque ad opus* DOMINI *peragendum instruit & animat. Epistolæ, præter Præfationem & Conclusionem, tres sunt partes, pro numero Capitum. Prima est de electione Ministrorum*, Capite primo. *Secunda est de officiis singulorum ordinum in familia*, Capite secundo. *Tertia est de communibus officiis omnium Christianorum*, Capite tertio,

Caput Primum.

POst *Præfationem*, *ad* versum quintum, *instituit Titum de Pastorum delectu habendo; ostendens qui sint admittendi*, *ad* versum decimum: *qui verò repudiandi*, *ad finem.*

Vers. 1. *PAulus servus Dei, Apostolus autem Iesu Christi secundùm fidem electorum Dei, & agnitionem veritatis quæ est secundùm pietatem*:

Præfatio tria continet: Primo, Descriptionem Scriptoris, *vers.* 1, 2, 3. Secundo descriptionem illius ad quem scribitur; & tertiò, salutationem cum benedictione Apostolica, *vers.* 3, 4.

In deſcriptione ſcribentis Pauli, autoritas ejus aſſeritur ex his octo: 1. Quod ſit *ſervus Dei*, idque affirmatur contra Judæos, qui deſertorem Patriæ religionis eum calumniabantur: 2. Quod ſit *Apoſtolus* Jesu Christi, qui Immediatâ legatione ad omnes nationes, ſupremum Miniſterii gradum in Eccleſia tenebat: 3. Quod ipſius doctrina congruat cum *fide Abrahæ* & Patrum, omniumque Electorum, quam nemo Electus non reciperet, nemo niſi reprobus rejiceret, quippe quæ nihil præter agnitam & compertam ab Electis veritatem contineat, quæ homines ad pietatem, & purum Dei cultum inſtituit.

Verſ. 2 *Ad ſpem vitæ æternæ, quam promiſit Deus ille mendacii neſcius, ante tempora ſecularia, patefecit autem temporibus ſuis;* Doctrinæ ſuæ elogia & ſuæ authoritatis argumenta reliqua addit: 4. eſt, Quod *vivam ſpem* vitæ æternæ afferat credentibus. 5. eſt, Quod *nitatur teſtimonio Dei, qui neſcit mentiri*, ſeu quem impoſſibile eſt mentiri, ſive dicendo quod non eſt, ſive non efficiendo ut ſit quod dicit: 6. Quod *antiquiſſima ſit* hujus veritatis origo, quatenus Deus promiſit vitam æternam, non tantùm initio mundi prædicando eam primis parentibus in Paradiſo, ſed etiam paciſcendo de ea ante conditum mundum cum Filio deſignato Mediatore noſtro, in fœdere redemptionis: 7. Quod *prudentiſſimè* revelata ſit hæc veritas, hoc eſt, quod gradatim, & prout temporibus accommodatum Deo videbatur innotuerit, nunc verò in apertum producta ſit per prædicationem Euangelii.

Verſ. 3 *Videlicet ſermonem illum ſuum, per prædicationem quæ concredita eſt mihi ex mandato Servatoris noſtri Dei; Tito germano filio in communi fide.*

8. Quod hujus doctrinæ prædicandæ provincia ex ſpeciali ordinatione & delegatione Servatoris noſtri Christi, *concredita ſit ſibi*; Atque hæc deſcriptio eſt Pauli ſcriptoris Epiſtolæ: Sequitur deſcriptio Titi ad quem ſcribitur, qui filius germanus Pauli vocatur, non ſecundùm carnem, ſed Primo ſecundùm communem fidem, quam hauſit ex Apoſtoli doctrina, cujus etiam diſcipulus fuit, & in ipſius comitatu quotidianus Auditor: Deinde, quia impreſſionem fidei ab Apoſtolo prædicatæ, & plenè receperat, & in Doctrina ſua ad vivum expreſſerat: denique, quia vitæ inſtituto, & moribus, Paulum quaſi in imagine referebat.

Verſ. 4

Vers. 4 *Gratia* sit tibi, *misericordia, & pax à Deo Patre, & Domino Jesu Christo Servatore nostro.*

In salutatione benedicit Tito, à DEO per CHRISTUM, optando & applicando ipsi, Primo *gratiam*, id est, dona SPIRITUS Sancti, & ad salutem, & ad vocationem in Ministerio necessaria: 2. *Misericordiam*, id est, remissionem peccatorum, seu defectuum in exercitio donorum ipsi datorum: 3. *Pacem*, id est, felicitatem gradatim ex fonte gratiæ per dona salutifera, perficiendam.

Vers. 5. *Hujus rei gratia reliqui te in Creta, ut quæ reliqua sunt pergas corrigere, & constituas oppidatim presbyteros, sicut ego tibi mandavi:*

Præmissa hac præfatione, ut de eligendis Ministris instituat Titum, primo loco repetit mandata tria quæ discedens à Creta Tito dederat in genere: 1. Ut Titus absolvat in Ecclesiarum constitutione, quod ab Apostolo inchoatum erat: Deinde ut oppidatim in unaquaque civitate, in qua fideles nuper conversi habitabant, constituat Presbyteros, id est, omnes Ecclesiæ gubernatores ordinarios: 3. Ut in hoc negotio non agat pro libitu suo, sed regulam sequatur ab Apostolo præscriptam, sicut ille ordinaverat.

Vers. 6 *Si quis est inculpatus, unius uxoris vir, liberos habens fideles, non obnoxios crimini luxus, vel qui non sint refractarii.*

Secundo loco Presbyterorum sive Gubernantium tantùm, sive præterea docentium, requisita ponit tria: 1. Ut nullâ infamiâ notentur, quæ illis autoritatem derogaret, Deinde ne Polygamiæ vitio (iis temporibus nimis frequenti) laborent: Et denique, ut totam suam domum habeant honestæ, & castæ disciplinæ speculum, id est, liberos in fide educatos, temperantiæ & frugalitati assuefactos, alienos à luxu profuso, & qui obedientiæ exemplaria essent: ad componendam enim familiam Presbyteri multum facere existimabat, si uxor & liberi intelligerent, ex ipsorum malis moribus conjecturâ factâ, arceri posse Patrem familias ab omni Ecclesiastico munere.

Vers. 7. *Oportet enim Episcopum inculpatum esse tanquam Dei dispensatorem: non sibi pertinaciter placentem, non iracundum, non vinosum, non percussorem non turpiter lucri cupidum:*

Tertio loco, Quia ex Presbyteris, illi qui laborant in Verbo & Doctrina

ctrina præcipuum tenent locum: proprietates hujus preſbyteri, quem Epiſcopum vocat, recitat duodecim, de quibus in Epiſtola priori ad *Timoth.* 1. Oportet à *criminatione juſta* eſſe immunem, ne autoritate deſtituatur, imò verò adeo immunem, ut nihil in eo reperiatur indignum œconomo DEI, qui tantò longius à crimine debet abeſſe, quam alii, quantò ſanctiùs eſt hoc officium: 2. Oportet eſſe *minimè præfractum*, vel qui ſibi pertinaciter placeat: quia qui ſibi nimium placet, paratus eſt ad aliis omnibus diſplicendum: 3. Oportet *non eſſe iracundum*, quia infirmitates populi DEI non poterit ferre, vel curare is qui iracundus eſt: 4. Oportet alienum eſſe ab *ebrietate* & compotationibus: 5. Et alienum à *contentionibus* & pugna: 6. Et alienum *ab avaritia.*

Verſ. 8. *Sed hoſpitalem, bonorum amantem, temperantem, juſtum, pium, continentem.*

Hoc confirmat, quia requiritur ut pro facultatibus paratus ſit excipiendis peregrinantibus, aut exulibus DEI ſervis: 7. Ut bonos ſeu probos, qui præ aliis eminent in pretio habeat. Indicium enim eſt hominis minimè probi, qui probos quovis prætextu odit: 8. Ut ſit in omnibus modeſtus, ſobrius, ſanæ mentis ſeu prudens: 9. Ut ſit juſtus; qui unicuique ſuum cupiat reddere: 10. Ut ſit pius & ſanctus, qui vitâ & converſatione ſanctitatem alios doceat: 11. Ut ſit continens & temperans, qui dominium exerceat in ſuos affectus & appetitus.

Verſ. 9. *Tenacem fidelis illius ſermonis qui ad doctrinam eſt, ut poſſit etiam exhortari per doctrinam ſanam, & contradicentes convincere.*

12. Ut non tantùm conſultus ſit Theologiæ, ſed ut per fidem veritati firmiter adhæreat, ut non tantum paſcere poſſit gregem, ſed obturare os lupis oggannientibus.

Secunda pars Capitis.

Verſ. 10. *Sunt enim multi refractarii, & vaniloqui, & mentium deceptores, maximè ii qui ſunt ex Circumciſione.*

Altera capitis pars, in qua ſimul rationem reddit tantæ diligentiæ & curæ, in eligendis Paſtoribus habendæ, nempe, quia abundabant tum temporis falſi doctores: ſimul etiam deſcribit eos quos rejici vellet ab hoc munere,

hoc munere, ex quibus ſunt: 1. *Immorigeri*, ſeu refractarii, qui in ordinem ſe cogi non ſuſtinent, & ſubjectionis jugum excutiunt, ſive *Inobſtinati*, ſive alius alicujus legitimi judicii, vel qui ſe ſubtrahunt autoritati ſive naturali, ſive politicæ, cui ſe ſubjicere in DOMINO debent: 2. *Vaniloqui*, qui ambitioſæ oſtentationi dediti, inanes tantùm argutias ſectantur, vel ſpeculationes frigidas & nugatorias, quæ ad pietatem, & DEI timorem nihil conducunt. 3. *Deceptores*, ſeu mentium ſeductores, qui vel corruptâ ſuâ doctrinâ Euangelium adulterant, vel illecebris ſuis rhetoricis & ſcholaſticis, mentes hominum ita demulcent, & quaſi incantant, ut non ampliùs admittant ſalubrem docendi modum: Cujus generis, Exempli cauſa, Doctores Judæos indigetat, qui Cretæ indigenæ erant.

Verſ. 11. *Quibus oportet eos obturare: qui totas domos ſubvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia.*

Hos non refutandos tantùm monet, ſed etiam prohibendos, ne publicè vel privatim doceant. Rationes reddit ſeptem; Ratio prima, Quia familias totas à ſana doctrina alienabant, & in perditionem devolvebant, idque ſi docendo errores, vel generalem doctrinam malè applicando ad hominum cupiditates fovendas, idque turpis lucri cauſâ.

Verſ. 12 *Dixit quidam ex ipſis, proprius ipſorum propheta, Cretenſes ſemper mendaces, malæ feræ, ventres pigri.*

Ratio 2. Quia ingenium Gentis ſuæ ſequebantur, mentientes, otio dediti, ventri & gulæ ſervientes, ut beſtiæ. Quod probat Teſtimonio Poetæ Cretenſis, Callimachi vel Epimenidis, cui Teſtimonio Paulus ipſe ſuffragatur.

Verſ. 13. *Teſtimonium hoc eſt verum: quam ob cauſam eos redarguito præciſè, ut ſani ſint in fide:*

Ratio 3. Quia ſevera caſtigatio iſtiuſmodi Doctorum & Diſcipulorum Cretenſium eis adhærentium, conducebat ad ſanitatem fidei ipſorum procurandam & conſervandam. Ergo arguendi & ſeverè caſtigandi erant.

Verſ. 14 *Non attendendo Judaicis fabulis, & mandatis hominum averſantium veritatem.*

Ratio 4. Ne alioqui Cretenſes attenderent traditionibus fabuloſis, & commentis Judaicis de legalibus Ceremoniis, & præceptis iſtiuſmodi hominum,

hominum, qui puram CHRISTI doctrinam non poterant ferre, ſed fermento ſuo corrumpere eam ſtudebant.

Verſ. 15. *Omnia quidem pura puris: pollutis autem & infidelibus nihil eſt purum, ſed polluta eſt eorum & mens & conſcientia.*

Ratio 5. Quia Chriſtiana veritas contraria ſtatuit doctorum Judaizantium præceptis, pronuncians ſcilicet, puris omnia eſſe pura, id eſt, Chriſtianis purgatis per fidem in CHRISTUM à peccatis ſuis, omnes cibos reliquaſque creaturas, quæ lege cerimoniali immundæ erant, jam poſt CHRISTI exhibitionem licere, ut bonâ conſcientiâ poſſint fideles iis uti.

Pollutis] Ratio 6. Quia eadem veritas docet, nihil purè uſurpari poſſe ab iis, qui per fidem in CHRISTUM non juſtificantur, ſed pollutas eſſe etiam ipſorum mentes non renovatas, & conſcientias, quæ falſò ipſos abſolvunt; atque ita vanitatis arguit eos, qui ex cerimoniarum obſervatione ſanctitatem ſtudebant comparare.

Verſ. 16. *Deum profitentur ſe ſcire, ſed factis negant, quum ſint abominandi, & rebelles & ad omne opus bonum reprobi.*

Ratio 7. Quia etiamſi Doctores illi profiterentur ſe cultores eſſe DEI, factis tamen negabant, quia juſtitiæ quæ eſt per fidem, & fructibus Spiritus adverſarii erant, abominandi quippe hypocritæ, adverſus DEI veritatem rebelles, & inepti, per quos ullum opus bonum peragere-tur. Ex quibus rationibus conficitur falſos iſtos Doctores coercendos, ne publicè vel privatim docere poſſent.

Caput Secundum.

HOC *Capite agitur de inculcanda ſalubri doctrina, omnibus ſecundùm ætatem, ſexum, & ordinem, uniuſcujuſque in familia, & per quam formari debeat ipſorum vita ad ſanctitatem, ad* verſ. 11. *Et qua firmari poſſet ipſorum fides in DEI gratia, ex qua (tanquam ex fonte) promanare vult fructus obedientiæ in ipſorum converſatione, ad finem.*

Verſ. 1. *AT tu loquere quæ decent ſanam doctrinam.*

Ut Doctorum vanitati facto ſe opponat, præcipit in genere,

genere, ut Titus inculcet doctrinam quæ ad ſanctitatem & ſalutem conducat.

Verſ. 2. *Ut ſenes ſobrii ſint, venerandi, temperantes, ſani fide, charitate, tolerantia.*

In ſpecie quinque præcipit; Primo, de viris ætate provectis, ut doceat ſeniores, & ætate jam grandes hæc quatuor: 1. Ut virtutibus ſuæ ætati convenientibus ſenectam ſuam ornent, nempe ut *Sobrii* ſint, à temulentia ſibi caventes: 2. Ut ſint *graves* & venerandi, & à juvenili laſcivia alieni: 3. Ut ſint temperantes, *prudentes*, id eſt, ut in omni actione moderatè ſe gerant: 4. Ut in *fide*, charitate, & ſpe per patientiam manifeſtata, *ſani* & minimè ſimulati ſint.

Verſ. 3. *Anus itidem, ut* ſint *habitu qui ſanctimoniam deceat, non calumniatrices, non vino multo ſervientes, honeſtatis magiſtræ,*

Secundò de fœminis natu grandioribus præcipit, ut doceat matronas hæc quinque officia: ut, 1. in amictu inceſſu, & toto corporis geſtu, decorum ſervent: 2. Ne calumniatrices ſint, quæ aliorum famæ ſuis mendaciis noceant: 3. Ne bibaces ſint: 4. Ut Juniores doceant non aniles fabulas, ſed ea quæ bona & honeſta ſunt.

Verſ. 4. *Ut ad ſapientiam inſtruant adoleſcentulas, ut maritos ſuos diligant, ut liberos ament*:

Verſ. 5. *Ut temperantes ſint, puræ, domi manentes, bonæ, ſubjectæ ſuis viris: ne ſermo Dei blaſphemetur.*

Officium 5. Ut uxores juniores (ad quas accedere poſſent familiarius, quam Miniſtri) doceant prudentiam & modeſtiam, utque diligant viros ſuos, & liberos ſuos amore ordinato & Chriſtiano: Utque ſint temperantes, caſtæ, domus cuſtodes, non vagantes extra familiam, benignæ, & ſuis maritis obedientes, ne doctrina Chriſtiana malè audiat propter eas.

Verſ. 6. *Adoleſcentes itidem adhortare, ut ſint temperantes.*

Tertio loco, De adoleſcentibus præcipit Tito, ut hortetur adoleſcentes ad temperantiam.

Verſ. 7. *Per omnia teipſum præbens exemplar bonorum operum, in doctrina, integritatem, gravitatem,*

Verſ. 8. *Sermonem ſanum, qui damnari non poſſit: ut qui* ſe

ex adverso opponit, *erubescat, nihil habens quod de vobis dicat mali.*

Quarto loco, De Pastoribus in persona Titi, in eum finem, Ut melius reciperetur ipsorum doctrina, præcipit ut Titus seipsum præbeat in omni bono opere exemplar, aliis imitandum; speciatim verò, ut in doctrina ostendat integritatem puræ veritatis, gravitatem autoritatis, & loquendi modum ædificationi auditorum accommodatum teneat, ne adversarius possit aliquid in ipso carpere merito.

Vers. 9. *Servos* hortare *ut suis Dominis subjiciant se, ut his omnibus sint eis accepti, non respondentes:*

Vers. 10. *Nihil intervertentes, sed omnem bonam fidem ostendentes, ut doctrinam Servatoris nostri Dei ornent in omnibus,*

Quinto loco de servis præcipit, Ut servos instituat de officiis: 1. Ut suis Dominis (licet infidelibus) se subjiciant, in omnibus licitis eis morem gerentes: 2. Ut servi studeant heris suis placere, seu grata facere, nec illis respondent, quando mandata ipsis dant duriora, aut severius quam æquum esset ipsos objurgant: 3. Denique, ne quid suffurentur ab heris, sed Fideles se præstent in omnibus. Cujus rationem addit, ut doctrina Euangelii ornetur ab iis in omnibus, & agnoscatur esse divina, utpote quæ adeo efficax sit, ut etiam homines in durissima conditione servitutis positos, conditionis suæ patientes, & in vocatione probos & fideles reddat.

Secunda pars Capitis.

Vers. 11. *Illuxit enim gratia illa Dei salutifera omnibus hominibus.*

Altera pars Capitis de doctrina Fidei, quam subnectit quasi fontem, unde hauriatur virtus ad præstandum prædicta officia: nam officia Christiana esse non possunt, nisi ex CHRISTO per fidem hauriatur gratia ad præstandum ea. Hoc enim interest inter opera materialiter bona renatorum, & irregenitorum. Quod horum opera fiant à DEI inimicis, ex libero arbitrii corruptis viribus, propter fines carnales, absque voluntatis, vel gloriæ Divinæ intuitu: illorum vero opera fiant à servis DEI per fidem reconciliatis, ex fonte salutaris gratiæ CHRISTI, cognitione & virtute ad agendum hausta. Proponitur autem hæc fidei doctrina, per modum confirmationis præceptorum, seu doctrinæ de moribus. Ratio-

nes ut-

ones autem ſunt quatuor, quæ omnes probant prædictis virtutibus ſtudendum eſſe.

Illuxit] Ratio prima, Quia Euangelium gratiæ DEI afferens ſalutem omnis generis hominibus, promulgatum ſeu patefactum, illuxit omnis generis hominibus. Ergo æquum eſt, ut omnis ordinis homines gratitudinem erga DEUM in ſancta converſatione oſtendant, prædictis virtutibus ſtudendo.

Verſ. 12. *Erudiens nos ut abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, temperanter, & juſtè, & piè vivamus in præſenti ſeculo:*

Secunda Ratio, Quia hoc DEI Euangelium non ſolùm docet nos quæ officia præſtare teneamur, ſed etiam inſtituit quomodo vires hauriamus ex fonte gratiæ CHRISTI, ex fonte mortis & reſurrectionis ipſius, ad abnegandam impietatem, & mundanas cupiditates, & ad vivendum temperanter, quod ad noſipſos attinet, juſtè quod ad proximos, & piè quod ad DEUM ſpectat: Ideo his officiis præſtandis accingere nos debemus.

Verſ. 13. *Expectantes beatam illam ſpem & illuſtrem illum adventum gloriæ magni illius Dei ac Servatoris noſtri*, nempe *IESV CHRISTI*:

Ratio 3. Quia expectamus vitam æternam in ſecundo adventu CHRISTI, qui eſt magnus DEUS, unus cum PATRE ac SPIRITU Sancto, & Servator noſter. Ergo animari & excitari decet nos ad ſtudendum, prædictis & omnibus bonis operibus, quæ DEUS requirit à nobis.

Verſ. 13. *Qui dedit ſemetipſum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & purificavit ſibiipſi populum peculiarem ſtudioſum bonorum operum.*

Ratio 4. Quia ideo ſe obtulit pro nobis CHRISTUS, ut nos redimeret efficaciter à peccati ſervitute, & acquireret nos ſibi quaſi in peculium, ut ſtudioſi eſſemus bonorum operum: Ergo niſi redemptionem vellemus irritam eſſe erga nos, neceſſariò renunciandum eſt peccato, & ſtudendum prædictis virtutibus, & omnigenæ vitæ novitati.

Verſ. 15. *Hæc loquere & exhortare, & argue cum omni imperio, nemo te deſpiciat.*

Repetit mandatum de doctrina curanda, jubens, ut in his inſiſtat, & immoretur, id eſt, ut aculeos addat hortationum & objurgationum cum autoritate: Quam autoritatem ne deſpiciat quiſquam ex Profeſſoribus, vetat, & ne ipſe Titus quicquam admittat quod eum contemptui exponeret.

Caput Tertium.

Pergit Titum in officio inſtituere, in quem finem addit alia octo mandata.

Vers. 1. *Suggere ipſis, ut ſeſe ſubjiciant principatibus, ac poteſtatibus, ut obtemperent, ut ad omne opus bonum ſint parati:*

Primum mandatum, ut præcipiat Chriſtianis omnibus, ut placidè colant ordinem politicum, id eſt. Ut ſubjiciant ſe ſupremo Magiſtratui & Poteſtati inferiori, ſeu magiſtratibus inferioribus, ut obediant edictis & legibus politicis, & ad omne opus bonum, cui promovendo conſtituuntur Magiſtratus, alacres ſe præſtent & paratos.

Vers. 2 *Ne cujus famam lædant, ut ſint à pugnis alieni, moderati, omnem exhibentes lenitatem erga quoſvis homines.*

Secundum mandatum de officiis charitatis erga quoſvis extra Eccleſiam, vel intra eam: officia hæc ſunt quatuor: 1. Ut aliorum famæ conſulant nemini maledicentes: 2. Ut ſint à contentione & pugnis alieni: 3. Ut moderationi & æquitati ſtudeant, parati (ubi opus eſt) cedere de ſuo privato jure: 4. Ut manſuetudinem & lenitatem oſtendant erga quoſvis homines etiam peſſimos.

Vers. 3. *Nam eramus quondam & nos amentes, rebelles, errantes, ſervientes cupiditatibus ac voluptatibus variis, in malitia & & invidia degentes, odioſi, alii alios odio proſequentes:*

Rationes manſuetudinis exercendæ erga quoſvis reddit duas.

Ratio prima, Quia nos quoque ante converſionem tales eramus, quales nunc ſunt illi, nempe eramus omnes per naturam multis nominibus *culpandi* interim tamen cupiebamus humaniter & lenter tractari ab omnibus:

ab omnibus: Ergo pari ratione agamus cum iis qui nondum converſi ſunt. Morbos naturæ enumerat quinque: 1. Eramus *amentes*, quia mera vanitas eſt tota hominum ſapientia, quandiu DEUM non cognoſcimus, ignoramus enim rectam regulam, & fontem verum, & debitum finem actionum noſtrarum: 2. *rebelles*, Quia nihil eorum quæ vel DEUS, vel conſcientia præcipit, faciunt homines per naturam, ſed quod ſibi ipſis placet tantùm: 3. *Errantes* nempe à vera via quæ ducit ad vitam æternam, & erroribus decepti longius à DEO indies recedentes 4. *Servientes* cum delectatione cupiditatibus & voluptatibus variis, quæ regnant ſimul, & quaſi per vices imperium oſtentant in omnibus irregenitis: 5. *Deſtituti* eramus verâ dilectione DEI & proximi, degentes in malitia & invidia, lætantes de malo, & triſtantes de bono proximorum; alii alios odio habentes, interim omnes & ſinguli odio DEI digniſſimi eramus.

Verſ. 4. *Sed poſtquam benitas & erga homines amor apparuit Servatoris noſtri Dei,*

Ratio 2. Quia nos quantumvis perverſi fuerimus, tandem per DEI gratiam tamen converſi ſumus. Ergo debemus lenitatem erga non converſos exercere, & benè de iis ſperare, qui eâdem divinâ gratiâ poterint ſimiliter converti.

Benignitas] Hanc rationem explicat, & gratiam nobis factam in converſione commendat, & probat undecim rationibus: 1. Ex cauſa remotiori *bonitate* ſcilicet & benignitate DEI, quæ in commodum noſtrum gaudet ſeſe exerere & nobis bonum communicare: 2. Ex cauſa propinquiori, quæ eſt φιλανθρωπια, ſeu dilectio illa quâ DEUS proſequitur humanum genus ſupra omnes alias creaturas: 3. Ex inſtrumentali cauſa, ſeu modo revelationis Euangelii, quod non minùs gratioſè nobis illuxit, & ſine noſtra procuratione, vel opera editum eſt, quam Sol (unde ſimilitudo illuceſcendi ducitur) oritur ſine opera noſtra ſuper nos: 4. A cauſa proxima converſionis, quæ eſt efficax manifeſtatio DEI, ut Salvatoris, facta nobis qui ſimul ac cordibus noſtris ſe manifeſtat, non ut Judicem noſtrum qui nos condemnet, ſed ut Servatorem noſtrum, qui nos ſalvos præſtet illico, per hanc ſui manifeſtationem trahit cor noſtrum ad ſe, & convertit nos.

Verſ. 5. *Non ex operibus juſtis quæ fecerimus nos, ſed ex ſua miſericordia*

miſericordia ſervavit nos per lavacrum regenerationis, & renovationem Spiritus ſancti:

Ratio quinta à remotione omnium operum noſtrorum, & omnis meriti in nobis, aut noſtris operibus, quæ vel tempore præceſſerunt efficacem vocationem noſtri, vel quæ prævideri, & quaſi feciſſemus, conſiderari poterant: 6. Expreſſè affirmando *miſericordiam* eſſe cauſam ſalutis: 7. DEUM Autorem ſtatuendo Sacramentorum, ſeu mediorum Salutis externorum, & ſimul etiam Autorem regenerationis, ſeu renovationis noſtri; atque ita mediorum ſalutis internorum, per quæ perducimur ad ſalutem (idem intellige de aliis mediis) quæ non ſunt à nobis, ſed à SPIRITU Sancto, ſeu DEO ſolo Autore: Qui ſolus ſine nobis lavacrum Baptiſmi inſtituit pro Sacramento, & gratiam obſignatam per Baptiſmum (nempe ablutionem à ſordibus peccatorum, & renovationem imaginis DEI, in ſanctitate & juſtitia) ſolus operatur in nobis.

Verſ. 6. *Quem effudit in nos copioſè per Jeſum Chriſtum ſervatorem noſtrum:*

8. A gratiarum SPIRITUS Sancti in nos copioſè effuſarum cauſa meritoria, quæ eſt, IESUS CHRISTUS Servator noſter: & fons à quo, & canalis per quem, gratia DEI ad nos derivatur.

Verſ. 7. *Ut juſtificati ipſius gratia, hæredes efficeremur ſecundùm ſpem vitæ æternæ.*

9. A natura juſtificationis gratuitæ, ſiquidem non ex operibus juſtificamur ſed ex CHRISTI gratia: 10. A modo adeundi vitam æternam, ad cujus poſſeſſionem, non ut emptores, ſeu mercatores, ſed ut hæredes conſtituti, admittimur: 11. A cauſa inſtrumentali, ſpe, ſeu fide, quæ promiſſionibus DEI gratuitis nititur, (non meritis ullis noſtris) & opera noſtra prorſus excludit, ſiquidem hæredes efficimur vitæ, ſecundum ſpem, quam DEI promiſſiones nobis fecerunt.

Verſ. 8. *Fidus eſt hic ſermo, & hæc volo te affirmare, ut ſtudeant bona opera tueri qui crediderunt Deo, id eſt quæ ſunt honeſta & hominibus utilia.*

Verſ. 9 *Stultas autem quæſtiones, & genealogias & contentiones ac pugnas legales cohibe: ſunt enim inutiles & vanæ.*

Tertium mandatum, Ut cum doctrina fidei conjungat, & pro autoritate urgeat, doctrinam bonorum operum ex fontibus fidei educendorum, curetque

curetque ut fideles, Patroni ſint bonorum operum, ſiquidem gratis donati ſunt vitâ. Rationes mandati addit duas: Ratio 1. Quia ſermo de hoc mandato fide dignus eſt, & maximè neceſſarius, & verus ſeu fidelis, qui obedientes minimè fruſtretur, aut fallat.

Bona] Ratio 2, Quia hujus generis doctrina bona eſt, & utilis hominibus, quia ad DEUM glorificandum, & ad ſeipſos confirmandum, de certitudine ſalutis, & ad alios in fide ædificandum, & ad infideles convertendum, conducit.

Stultas] Mandatum 4. Ut compeſcat curioſas quæſtiones, quibus homines ſolent ſeſe intricare & impedire, ne quid fixum in veritate agnita teneant: quales ſunt quæſtiones Genealogicæ, ſeu Chronologicæ: & Eriſticæ diſputationes, & pugnæ de legalibus cerimoniis, & ſimiles.

Sunt enim] Rationem addit. Quia etiamſi illæ quæſtiones ſapientiam præ ſe ferant, ſtultæ tamen ſunt & vanæ & inutiles, ſiquidem ad ædificationem in fide & ſanctitate vitæ nihil conducunt.

Verſ. 10. *Hæreticum hominem poſt unam & alteram admonitionem rejice:*

Mandatum 5. In quo præcipit Apoſtolus Tito, vt hæreticum hominem, ſeu eum qui ſanæ doctrinæ contrarium tenet, & in Eccleſia ſectam facit, ſeu unitatem Eccleſiæ errore aliquo ſuo rumpit (publicè convictum *coram Presbyterio*, & admonitum ſemel atque iterum) per excommunicationem tandem rejiciat, nec ſe & Eccleſiam plus quam ſatis eſt hujuſmodi hominum diſputationibus fatiget, vel tempus docendæ Eccleſiæ deſtinatum amittat, fruſtra cum perverſis hominibus diſputando.

Verſ. 11. *Ut qui norit everſum eſſe eum qui ſit ejuſmodi, & peccare, & qui ſuo præjudicio ſit condemnatus.*

Rationem addit, Quia fruſtra diſputatur adverſus pervicacitatis jam convictum; nam à veritate cecidit, & everſus eſt ita, ut non patiatur ſe ædificari amplius, & reſpuendo lucem in admonitionibus oblatam, conſcientiæ ſuæ vim ſe facere manifeſtum facit.

Verſ. 12. *Cum miſero Artemam ad te aut Tychicum, ſtude venire ad me Nicopolin: nam illic decrevi hybernare.*

Mandatum 6. privatum eſt, Quo revocat Titum ex Creta, & jubet eum Nicopolin venire, ubi Apoſtolus non videtur fuiſſe, quum hæc ſcriberet (ſicut adjectio imperiti librarii alicujus poſt Epiſtolam, ſtatuit) ſed ibi hiematurus erat.

Verſ. 13.

Verſ. 13. *Zenam legiſperitum & Apollo ſedulò educito, ne quid illis deſit.*

Mandatum 7. etiam privatum, Ut viaticum ſuppeditetur Zenæ & Apollo, viris Scripturarum conſultis, ſed minimè opulentis.

Verſ. 14. *Diſcant autem & noſtri bona opera tueri ad neceſſarios uſus, ut non ſint infrugiferi.*

Mandatum 8. Ut doceat non ſolùm fideles de populo, ſed etiam Evangelii prædicatores, ſeu eos qui Paſtoralis ſunt ordinis, ut exemplo ſuo aliis præeant ex facultatibus ſuis contribuendo, ubi neceſſitas requirit: Cujus ratio additur, ne dum alios hortantur ad bona opera, ipſi fructibus carere videantur.

Verſ. 14. *Salutant te qui mecum ſunt omnes, Saluta eos qui diligunt nos in fide. Gratia* Dei ſit *cum omnibus vobis. Amen.*

Concludit Epiſtolam: 1. Miſſis ſalutationibus à fratribus ad Titum: 2. Salutationibus à ſe miſſis, ad fideles Cretenſes: 3. Benedictione Apoſtolicâ, quâ non Titum ſolùm complectitur, ſed Eccleſias etiam in quarum uſum Scripta eſt hæc Epiſtola, votum ſuum, & veritatem totius doctrinæ obſignans ſuo, AMEN.

EXPOSITIO ANALYTICA *EPISTOLÆ* PAULI, *AD* PHILEMONEM.

EX Paſtoribus Coloſſenſibus unus Philemon, ſervum habebat Oneſimum, qui furto admiſſo, fugitivus Romam venit, & ſpeciali DEI providentiâ, audito Paulo qui in vinculis Romæ prædicabat Evangelium, converſus eſt ad fidem. Hunc Oneſimum remittit Apoſtolus ad Dominum ſuum Philemonem, & multis Argumentis veniam illi dandam precatus contendit, ut in gratiam reciperetur. Quoniam autem Spiritus Sanctus in Oneſimi negotio ſpecimen exare voluit, & divinæ dilectionis ſuæ, & officii noſtri erga pœnitentes, licet ſonti

ſortù inter homines abjectiſſimæ, idcirco in communem & perpetuam Eccleſiæ ædificationem, locum huic Epiſtolæ inter reliquas canonicas concedi voluit Deus.

Partes Epiſtolæ ſunt tres: Prima eſt præfatio accommodata ad propoſitum, ad verſum octavum. *Altera continet petitionis Argumenta, ut reſtituatur Oneſimus, ad* verſum 21. *Tertia eſt Epilogus.*

Verſ. 1. *PAulus captivus Ieſu Chriſti, & Timotheus frater, Philemoni dilecto, & adjutori noſtro,*

Directio Epiſtolæ eoſdem habet ſalutantes cum Epiſtola ad Coloſſenſes, quæ unâ cum hâc, ſcripta & miſſa eſſe videtur per Tychicum, & hunc Oneſimum, quem Apoſtolus jam converſum ad fidem, commendat Eccleſiæ Coloſſenſi, *Cap. 4. verſ. 7, 8. 9.*

De Pauli Apoſtolatu non dubitabat Philemon, ideo de eo hîc non loquitur Apoſtolus, ſed de vinculis ſuis, propter Euangelium CHRISTI honorificis; adjungit Timotheum fratrem, ut ſocium petitionis futurum. Vocat Philemonem primò Dilectum; deindè Cooperarium, ſcilicet in Euangelii prædicatione, ut viam pararet ad demulcendum Philemonis animum.

Verſ. 2. *Et Apphiæ dilectæ, & Archippo commilitoni noſtro, & quæ domi tuæ eſt Eccleſiæ:*

Verſ. 3 *Gratia ſit vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.*

Uxorem Philemonis Appiam ut in CHRISTO dilectam ſalutat, quippe cujus negotium commune cum marito agebatur in recipiendo ſervo fugitivo, addit & totam familiam, quam Philemon, ut Eccleſiam regebat: Et Archippum Paſtorem Eccleſiæ, & Collegam Philemonis, ut plures haberet qui in petitione auxiliarios ſe præſtarent, quos omnes in ſalutatione ſimul complectitur Apoſtolicæ benedictionis gremio.

Verſ. 4. *Gratias ago Deo meo, ſemper mentionem tui faciens in precibus meis,*

Conciliat porro Philemonis benevolentiam, reliqua proœmii parte quatuor argumentis: 1. Quod ſimul gratias agat pro donis SPIRITUS Sancti Philemoni datis, ſimul etiam precetur pro donorum incremento.

Vers. 5. *Audiens tuam charitatem, ac fidem quam habes erga Dominum Iesum, & erga omnes sanctos:*

Arg. 2. Specialius à commendatione fidei ipsius in CHRISTUM, & charitatis inde profluentis erga omnes homines, præcipuè verò erga Sanctos: quæ duo totam hominis Christiani perfectionem continent, & hæc est *gratiarum actionis* pro Philemone materia.

Vers. 6. *Ut communicatio fidei tuæ efficax fiat, ut agnoscatur quicquid boni est in vobis per Christum Iesum.*

Arg. 3. à voto, Ut fides ipsius per bonos fructus efficacem suam ita demonstraret, ut in honorem CHRISTI ab omnibus magis magisque agnosceretur sincera gratia CHRISTI in ipso, & uxore ipsius latens, & hæc est *precationis* pro Philemone, materia.

Vers. 7. *Gaudium enim habemus multum, & consolationem super dilectione tua, quòd viscera sanctorum refocillata sunt per te, frater.*

Arg. 4 Ex lætitia quam habebat ex eo quod Philemon piorum necessitatibus opem ita tulerit, ut omnes se ab ipso recreatos ex intimis quasi visceribus agnoverint.

Secunda pars.

Vers. 8. *Quapropter quamvis multam in Christo libertatem habeam mandandi tibi quod officii tui est,*

Secunda pars Epistolæ, in qua Apostolus petit, ut Philemon in gratiam recipiat Onesimum, fugitivum servum suum. Argumenta sunt in hunc finem 14: Argumentum primum, Pro jure Apostolatus imperare possim, quod tui est officii: Ergo recipiendus est in Gratiam Onesimus, ubi officium in hoc negotio tibi ostendero.

Vers. 9 *Tamen propter charitatem potius precor, quum talis sim, nempè Paulus senex, nunc autem etiam captivus Iesu Christi.*

Arg. 2. Etiamsi possem tibi imperare in hoc negotio, malo tamen ex dilectione tui, imperio abstinere, & humiliter te rogare: Ergo concedendum est quod peto de Onesimo.

Talis] Arg. 3. Seni jam Paulo, & CHRISTI in vinculis captivo, & humiliter à te petenti id quod honestum & facto facile est, annuere debes, & quod gratum ei esse posset, facere. Concedendum ergo quod de Onesimo requiro.

Vers. 10

Verſ. 10. *Precor autem pro filio meo, quem genui in vinculis meis, Oneſimo:*

Arg. 4. Petitio mea eſt pro Oneſimo ſervo tuo, quem in vinculis jacens, ex vinculis Satanæ per Euangelium ad CHRISTI fidem liberavi, & quem non minùs charum habeo, quam genuinum filium meum. Ergo eum recipe.

Verſ. 11. *Quondam tibi inutili, nunc verò tibi & mihi perutili, quem remiſi:*

Arg. 5. Licet olim ante converſionem, inutilis tibi fuerit Oneſimus, poſthac tamen fidus & ſedulus ſervus, in officiis ſervitutis præſtandis, Futurus eſt: Ergo,

Verſ. 12. *Tu autem eum, id eſt, viſcera mea, excipe.*

Arg. 6. Humaniter recipiendo Oneſimum mea viſcera refocillatus es, ſin minus, in mea viſcera ſæviturus es. Ergo.

Verſ. 13. *Quem ego cupiebam apud me retinere, ut pro te mihi miniſtraret in vinculis Euangelii:*

Verſ. 14. *Sed abſque tua ſententia nihil volui facere: ne velut ex neceſſitate ſit beneficium tuum, ſed ſpontaneum.*

Arg 7. Tanti facio Oneſimi fidem in miniſtrando, ut ejus fidelitati commiſſurus eſſem me, & negotia mea, & uſurus operâ ipſius, niſi malem beneficium illud à te oblatum, quam per me extortum neceſſitate aliquâ conſequi: Ergo. *Vt pro te*] Arg. 8. Tu ipſe Philemon teneris mihi in vinculis inſervire, nedum meo rogatu ſervum tuum, in beneficium tuum proprium, recipere: Ergo.

Verſ. 15. *Nam forſitan idcirco diſceſſit ad tempus, ut perpetuum eum reciperes:*

Arg. 9. Per DEI providentiam, Oneſimi fuga ad tempus, convertenda eſt in bonum tuum, per Oneſimi in poſterum conſtantem permanſionem apud te. Ergo.

Verſ. 16. *Non jam ut ſervum, ſed amplius quàm ſervum fratrem dilectum, maximè mihi, quantò autem magis tibi & in carne & in Domino?*

Arg 10 Oneſimus non eſt rediturus ad te ſervus tantùm, ſed etiam frater in CHRISTO fidelis, & idcirco diligendus tibi, tum in carne,

enia domeſticus tuus eſt; tum in DOMINO, quia Chriſtianus eſt: non cum dilegatur à me, qui ejus operâ non ſum uſurus, quanto magis dilegi debet à te, qui utilitatem fidei ejus es percepturus. Ergo.

Verſ. 17. *Itaque ſi putas noſtra eſſe communia, excipe eum tanquam me.*

Arg. 11. In hoc probaturus ſum quanti facias meam ſocietatem, conſortium & amicitiam: Ergo.

Verſ. 18. *Quòd ſiquid læſit te, aut debet, hoc mihi imputato.*

Arg. 12. Per ſolutionem objectionis, Damnum furti per quod debitor æris alieni conſtitutus eſt Oneſimus, Ego Paulus præſtare paratus ſum, in cujus rei teſtimonium, volo ut damnum tibi ab Oneſimo illatum in meas rationes referatur, in eumque finem pro tyngrapho hanc Epiſtolam propriâ manu exaratam habere volo: Ergo recipiendus eſt.

Verſ. 19. *Ego Paulus ſcripſi meâ manu, ego dependam: ut non dicam tibi te etiam teipſum mihi inſuper debere.*

Arg. 13. Teipſum debes mihi, quippe qui meo Miniſterio converſus es, & mihi ſerviendo te tuaque teneris impendere; multo magis tam æquis conditionibus ſervum fugitivum recipere: Ergo.

Verſ. 20. *Et jam, frater, hunc ego fructum abs te conſequar in Domino: refocilla mea viſcera in Domino.*

Arg. 14. Fructum tuæ fidei perceptums ſum in Domino, ſi mihi annuendo, Oneſimi viſcera & mea refocillaveris propter CHRISTUM. Ergo recipiendus in gratiam eſt Oneſimus.

Verſ. 21. *Scripſi tibi, confiſus fore ut auſcultes, ut qui norim te etiam amplius quàm dico facturum eſſe.*

Tertia Epiſtolæ pars, Epilogus, in quo quatuor ſunt Articuli: In primo profitetur Apoſtolus ſpem ſuam de impetratione veniæ Oneſimo dandæ; imò & amplioris gratiæ Oneſimo concedendæ, quam poſtulata fuit.

Verſ. 22. *Simul autem etiam para mihi hoſpitium: ſpero enim me per preces veſtras donandum vobis.*

Articulus 2. In quo parari ſibi hoſpitium rogat ut Philemon ſciret Apoſtolum venturum, in majorem ipſius conſolationem ſi obtemperaret huic Epiſtolæ. Interim liberationis ſuæ ex vinculis, cauſas interſerit duas, quæ ſunt donum vel gratia DEI, & fratrum preces.

Verſ. 23

Vers. 23. *Salutant te, Epaphras, (meus in captivitate propter Jesum Christum socius)*

Vers. 24. *Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, adjutores mei.*

Articulus 3. In quo salutatio mittitur ad Philemonem, ab iis qui in Pauli consortio erant, quæ omnia faciunt ad propositum Epistolæ scopum, sicut & quæ in præfatione posita sunt, nempe ad permovendum Philemonis animum, ut in Gratiam reciperet Onesimum.

Vers. 25. *Gratia Domini nostri Jesu Christi* sit *cum Spiritu vestro, Amen.*

Articulus 4. In quo benedictione Apostolicâ complectens Philemonem & Appiam, claudit Epistolam.

EXPOSITIO ANALYTICA *EPISTOLÆ* PAULI, *AD* HEBRÆOS.

Summarium.

Etiamsi Paulus, cum sciret se omnibus Hebræis nondum conversis exosum, & fidelibus etiam multis infirmioribus, legalium rituum observationi nimium addictis suspectum, maluerit nomen suum in Epistolæ initio supprimere, ut sine præjudicio veritatem possent facilius admittere; extra controversiam tamen est eum præcipuis aliquot Ecclesis, & primariis aliquot fratribus, in quorum manus Epistola hæc primum perventura erat, nomen suum per tabellarios significasse, & cognitum fuisse, ut ex fine Epistolæ patet; Sed nobis post ejusdem Spiritus, in hac reliquisque Epistolis Paulinis demonstrationem satisfacere potest Petri Apostoli auctoritas, qui singulari Dei providentia, Capite tertio secundæ Epistolæ suæ, ad eosdem dispersos Hæbræos,

Hebræos, Tertiatur de Epiſtolâ Pauli *ad eoſdem ſcriptâ, quæ tàm in manibus ipſorum terebatur, & Paulina palam agnoſcebatur; quam Epiſtolam commendat ibi Petrus, unà cum reliquis Pauli Epiſtolis, ut diviziùs ab eodem* SPIRITU *ſapientiæ inſpiratam, ut in canonem Scripturæ jam relatam, & ab Eccleſia unanimiter cum aliis ejus Epiſtolis agnitam & receptam. Hanc igitur ipſiſſimam eſſe neceſſe eſt agnoſcamus, niſi minùs honorificè de Eccleſiæ fide & providentia Dei, in cuſtodiendo Scripturæ canone, & oraculis Eccleſiæ traditis, ſentiremus.*

Scopus Epiſtolæ eſt, ut Hebræos infirmos in fide, & magna ex parte rituum Legalium nimiùm tenaces, nec ſatis de Chriſti excellentia inſtructos; præterea etiam ab infidelibus paſſim perſecutionibus exagitatos, confirmet; & ad perſeverantiam in fide & obedientia Evangelii, contra omnem metum, animet.

Partes Epiſtolæ (ut & aliarum Epiſtolarum Pauli) duæ ſunt. Altera ad fidem formandam & confirmandam, ad Cap. 12. *Altera ad ſanctimoniam, ſeu fructus fidei in vitæ converſatione proferendos ſpectans,* Cap. 12, & 13.

Quod ad fidei doctrinam attinet, docet Hebræos quanta ſit excellentia Jeſu Chriſti, in munere ipſius Prophetico & Sacerdotali.

Quod ad excellentiam Prophetiæ Chriſti, incomparabilem eum eſſe, & ſuos omnes, & homines & Angelos longè eminere docetur, Capite primo.

Tribus proximè ſequentibus Capitibus uſus quadruplex hujus doctrinæ in quadruplici exhortatione deducitur. Prima hortatio eſt, Ne deficiant à fide Chriſtiana. Secunda, Ne quid detrahant exiſtimationi Chriſti, propter ipſius in carne paſſiones, Capite ſecundo. *Tertia, Ut conſtanter retineant profeſſionem fidei Chriſtianæ,* Capite tertio. *Quarta, Ut feſtinent ingredi per fidem in promiſſam DEI requiem, dum audiunt vocem* CHRISTI, Capite quarto.

Quod ad excellentiam Sacerdotii Domini noſtri Jeſu Chriſti, Ne Judæi illorum tribuerent Levitico Sacerdotio, & in ejus cæremoniis pertinaces hærerent Probat Chriſtum eſſe ſummum Sacerdotem, omni typico Pontifice excellentiorem, utpote verum illum Melchiſedecum, correptâ interim Hebræorum ignorantiâ, qui ne capere quidem poterant quæ de Chriſti excellentia dicenda habebat, Capite quinto. *Unde deducitur hortatio ad progreſſus faciendos in cognitione, & fide Evangelii,* Capite ſexto.

Chriſti eminentiam ſupra Leviticos Sacerdotes pergit demonſtrare, cum reſpectu Perſonæ, tum reſpectu officii Sacerdotalis, Capitibus 7, 8, 9. & parte priori Capitis 10.

Doctrinam

Doctrinam hanc in usum deducit, hortando, ut in vera Religionis studio & professione confidenter & patienter pergant, imitantes fideles Confessores & Martyres, qui ante Christum natum in fide decesserant, posteriori parte Capitis 10. & Capite 11. *In secunda Epistolæ parte variæ habentur hortationes ad officia Christiana, quæ etiam inter superioris doctrinæ usus commodiores numerari possunt,* Capite 12, 13.

Caput Primum.

HOC Capite Prophetia Christi excellentiam incomparabilem, præcipuè propter ipsius Deitatem, probat novem Argumentis, quorum ultimum octo rationibus confirmatur.

Vers. 1. *DEVS multis vicibus, multisque modis olim loquutus Patribus per Prophetas, ultimis diebus hisce loquutus est nobis per Filium.*

Argumentum primum, CHRISTUS DEI FILIUS præstantior est omnibus Prophetis, per quos Deus veteri Ecclesiæ, seu Patribus loquutus est; præstantioremque reddidit conditionem nostram sub Euangelio, quam erat illa Patrum sub Lege: Nam, primò, Illi Prophetæ per inspirationem erant, non quum volebant, sed tantùm prout acti erant à CHRISTI SPIRITU: & ut DEI *Ministri* loquebantur: CHRISTUS verò *filius est* DEI, & Princeps Prophetarum, qui *suâ ipsius autoritate*, non minus quam Patris nomine, loquutus est: 2. Prophetæ illi *multi* erant, per quos olim *multis vicibus*, *variis* revelandi modis, per *partes*, gradatim, salutaris doctrinæ claritatem Deus Ecclesiæ manifestavit; filius vero *unus est*, per quem Pater *semel plenè*, *planè*, & *ultimo totam* suam voluntatem novissimis mundi temporibus *uniformiter* enarravit nobis, qui sub Euangelio vivimus. Ergo Prophetiæ ipsius excellentia incomparabilis est.

Vers. 2. *Quem constituit hæredem omnium, per quem etiam mundum condidit.*

Arg. 2. CHRISTUS sicut per naturam est hæres genitus: sic etiam æternâ DEI ordinatione ad officium Mediatoris, & ex pactione speciali constitutus est hæres, seu Dominus proprietarius omnium creaturarum, in cœlo & terra. Idcirco ejus excellentia incomparabilis est.

Per quam]

Per quem] Arg. 3. Per eum jam ab æterno exiſtentem Pater mundum, & omnia quæ in eo ſunt, non ut per inſtrumentum, ſed ut per verbum, & ſapientiam ſuam condidit. Ergo ejus excellentia incomparabilis eſt.

Verſ. 3. *Qui quum ſit ſplendor Gloriæ, & character perſonæ illius, ſuſtineatque omnia Verbo illo ſuo potente, purgatione peccatorum noſtrorum per ſeipſum factâ, ſedit ad dextram Majeſtatis illius excelſiſſimæ.*

Arg. 4. CHRISTUS, quantum imperfecta ſimilitudo aperire poteſt, eſt ἀπαύγασμα ſplendor ille gloriæ Patris, ſeu glorioſæ ejus naturæ in lace inacceſſa, refulgentis, *effulgentia*: In, & à Patre, ex Patris ſubſtantia ἐκγενὴς genitus eſt, qui licet ſine eo Pater nunquam fuerit, neceſſe fuerit, à Patre tamen eſt diſtinctus, & in æternum individuus, per quem Pater revelat, & gloriam ſuam communicat, ut Sol per ſplendorem ſuum nobis fit conſpicuus: Ergo incomparabilis eſt ejus excellentia.

Character] Arg. 5. CHRISTUS eſt character, ſeu expreſſa imago Perſonæ Patris, id eſt, (quantum de eo imperfecta ſimilitudo docere nos poteſt,) diſtincta eſt à Patre perſona, Patrem in omnibus referens, unius ejuſdemque formæ ſeu eſſentiæ, qui Patrem nobis ad vivum repræſentat, ut qualis eſt Filius, talem & Patrem eſſe agnoſcamus: Ergo incomparabilis eſt ejus excellentia.

Suſtineatque] Arg. 6 CHRISTUS omnes creaturas in Cœlo & terra ſuſtentat, tuetur, conſervat, nutu ſeu verbo divino ſuæ potentiæ, ſeu virtute Deitatis ſuæ: Ergo excellentia ejus incomparabilis eſt.

Purificatione] Arg. 7. Purgationem omnium peccatorum noſtrorum pleniſſimè impetravit, acquiſivit, & fecit, quatenus pontifex, & θεάνθρωπος eſt, non adjutus à quoquam, non per victimam ullam legalem, ſed per ſemetipſum in cruce ſemel oblatum: Ergo excellentia ejus incomparabilis eſt.

Sedit] Arg. 8. Poſt expiationem peccatorum noſtrorum per ſe ſolum ſemel factam, conſedit θεάνθρωπος ut Rex Eccleſiæ ad dextram Majeſtatis in excelſis, æquali honore & potentiâ cum DEO Patre regnans, & gubernans omnia: Ergo incomparabilis eſt ejus excellentia.

Verſ. 4. *Tantò præſtantior factus Angelis, quantò excellentius præ illis ſortitus eſt nomen.*

Arg. 9.

Arg. 9. CHRISTUS tanto præſtantior eſt Angelis, quantò nomen filii DEI præſtantius eſt nomine Angeli, ſeu nuntii: Nomen autem *filii DEI* CHRISTO competit, & ſecundùm divinitatem, ex æterna generatione, communicatâ ipſi totâ eſſentiâ divinâ; & inſuper ſecundùm humanitatem, non per adoptionem, ſed per unionem datum eſt ei hoc nomen, ſiquidem eadem perſona, quæ fuit filius DEI *incarnandus*, eſt jam filius DEI *incarnatus*, humanâ naturâ in unionem & unitatem perſonæ ſecundæ, aſſumptâ & evectâ.

Verſ. 5. *Nam cui dixit unquam Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? Ac rurſum, Ego ero ei Pater, & ipſe erit mihi Filius?*

Hoc argumentum ultimum Apoſtolus confirmat octo rationibus, quarum ſeptem priores ex totidem teſtimoniis Scripturæ petuntur.

Ratio prima, ex PSAL. 2. 7. De CHRISTO dicit DEUS Pater; *Filius meus es, ego hodie genui te.* Ex quo loco probatur CHRISTI Deitas, eo quod alio, & altiori modo ſit Filius, quam Angelorum quiſquam, Filius nempe per æternam generationem: id quod confirmatur ex *Act.* 13. 33. & *Rom.* 1. 4. Ubi hic locus applicatur ad manifeſtationem Deitatis CHRISTI, quam habebat ab æterno, ante manifeſtationem factam per reſurrectionem à mortuis. Nam niſi CHRISTUS in ſe fuiſſet Filius, non potuiſſet declarari mundo Filius. Et licet in Scriptura aliquid dicatur tum fieri cum patent, Et ſic *Hodie genui te*, erit *Mundo hodie Unigenitum meum declaravi te*; debet tamen (*hodiè*) non tantùm notare tempus declarationis CHRISTI Θεανθρωπου ut filii, ſed etiam æternam & conſtanter immutabilem ejus generationem ſignificare. Nam æternitas optimè denotatur adverbio, *hodiè*, quo præſens dies ſignificatur; quia æternitas quaſi unus dies eſt, idemque totus ſemper præſens, in quo non eſt ſucceſſivum quidquam, ſeu aliud poſt aliud, ſicut in noſtro tempore, ſed unâ conſtans immutabilis permanentia. Et hic etiam utitur verbo præteriti temporis, ut licet præſentem audias, perfectam tamen intelligas generationem, ſicut ſplendor Solis perfectus eſt, & tamen continuo emanat ex Sole: Ergo CHRISTUS Angelis tanto eſt excellentior, quanto eſt Filius nuntio præſtantior.

Ego ero] Ratio 2. Ex 2 *Sam.* 7. 19. Ubi in typo Solomonis promittit DEUS miſſionem Meſſiæ, quem Filium ſuum palam agniturus, & mundo declaraturus eſſet.

Verſ. 6. *Rurſum autem quum inducit primogenitum in orbem terrarum, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei*

Ratio 3. Ex *Pſal.* 97. 7. Cum Deus quaſi jam introducturus eſſet Filium in mundum per incarnationem (ut Primogenitum ſuum, ſeu Hæredem omnium, propter ipſius nativum jus in omnia) communicat cum eo, ſicut eſſentiam, ſic gloriam ſuam ſoli Deo propriam, imperando, ut etiam Angeli omnes eum adorent. Ergo Christus Angelis excellentior.

Verſ. 7. *Et de angelis quidem dicit, Qui Angelos ſuos facit Spiritus, & miniſtros ſuos, ignis flammam.*

Ratio 4. ex *Pſal.* 104. 5. Angelos ſecluſit Deus à Divinæ gloriæ, ſeu adorationis & cultus communione, & conſtituit eos Miniſtros ſuos, qui ipſi (ſicut venti vel flammæ) ad nutum ſerviant. Ergo Christus Angelis excellentior eſt.

Verſ. 8. *Ad Filium autem, Thronus tuus, Deus, in ſeculum ſeculi: virga recta, virga regni tui.*

Verſ. 9. *Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis, ultra conſortes tuos.*

Ratio 5. Ex *Pſal.* 45. 7, 8. Deus per os Prophetæ teſtatur de Filio 1. Quod ſit Deus: 2. Quod thronum ſeu regnum habeat in Electos, æternum: 3. Quod omnipotenti gratiâ Spiritus ſui, in juſtitia perficiat ſubditos; per fidem juſtificatos in via rectitudinis dirigens ad vitam æternam: 4. Quod Filius Dei Christus ſicut eſt Deus, ſic etiam homo futurus fuerit, cum hæc prædicebantur: 5. Quod fœderis Gratiæ cum Patre initi, altera pars fœderata fuerit, qua homo & princeps fœderatorum, Patrem ſuum, Deum ſuum habiturus: 6. Quod oleo Spiritus Sancti (per quem omnis lætitia & felicitas communicatur ejus ſubditis) abſque menſura perfundendus fuerit, ut de ejus plenitudine omnes conſortes, fœderati & electi Dei, quantùm ſatis eſt, ſortirentur: Ergo Christus Angelis eſt excellentior.

Verſ. 10. *Et, Tu in initio Domine, terram fundaſti: & opera manuum tuarum ſunt cæli:*

Verſ. 11. *Ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ut veſtimentum veteraſcent:*

Verſ. 12

Verſ. 12. *Ac velut amictum circumvolves eos, & mutabuntur: tu autem idem es, & anni tui non deficient.*

Ratio 6. ex *Pſal.* 102. 25, 26. Filius eſt *Jehova*, eſſentiâ Deus, unus cum Patre & Spiritu Sancto: 2. Et Creator omnium creaturarum in Cœlo & Terra: 3. Et in ſe immutabilis in æternum, ſemper ſibi conſtans: Ergo Angelis excellentior eſt.

Verſ. 13. *Ad quem autem Angelorum dixit unquam, Sede ad dextram meam, uſquedum ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum?*

Ratio 7. ex *Pſal.* 110. Nulli unquam Angelorum communicavit Pater eam quam Christo, Meſſiæ, Filio ſuo, Mediatori, & Eccleſiæ Capiti, conceſſit æqualitatem Honoris & Potentiæ, & Victoriam in omnes communes hoſtes Patris & Filii: Ergo Christus excelentior eſt Angelis.

Verſ. 14. *Nonne omnes ſunt miniſtratores Spiritus, qui miniſterii cauſa mittuntur propter eos qui hæredes erunt ſalutis?*

Ratio 8. Omnes Angeli ſunt ſpiritus miniſtratores, qui non tantùm ſervire tenentur Christo, ſed etiam omnibus Electis, ſeu Fidelibus, qui hæredes vitæ æternæ deſignantur à Deo: Ergo Christus tantò illis excellentior, quantò nomen Filii Dei excellentius eſt nomine miniſtrantium Spirituum.

Caput Secundum.

Superioris doctrinæ (de Prophetia, & perſonæ Chriſti excellentiâ) ſequitur uſus duplex. Primus, ne deficiant à veritate doctrinæ ipſius, ad verſ. *6. Alter, ne quid detrahant exiſtimationi* CHRISTI, *propter ipſius paſſiones in carne, ad finem.*

Verſ. 1. *Propterea oportet nos eo magis attendere iis quæ audivimus, ne quando perfluamus.*

Primi uſus propoſitio hæc eſt, Oportet nos attentiùs auſcultare (id eſt credere & obedire) doctrinæ Christi, ſeu ejus Evangelio.

Argumenta ad probandam hanc propoſitionem ſunt ſex: Argumentum primum in verbo *Propterea* continetur, Quia ſcilicet jam demonſtrata eſt, Capite ſuperiori, Prophetiæ CHRISTI excellentia. Idcirco attentius oportet auſcultare ejus doctrinæ.

Ne quando] Arg. 2. Niſi ſedulò attendamus ejus doctrinæ, periculum eſt ne aliquando perfluamus, ne elabatur nobis ejus veritas & ne nos deficientes ab eo, percamus: Ergo attentius auſcultare nos oportet ejus doctrinæ.

Verſ. 2 *Etenim ſi per Angelos dictus ſermo fuit firmus, omniſque tranſgreſſio & contumacia juſtam mercedis retributionem retulit:*

Hoc confirmat à comparatione Legis & Euangelii, in qua varia alia Argumenta continentur.

Arg. 3. Si ſermo legis pronunciatus per miniſterium Angelorum, ſeu nunciorum, quorum miniſterio DEUS uſus eſt, firmus, ratus, authenticus, divinus, & inviolabilis habitus eſt, multò magis ſermo Euangelii per Filium CHRISTUM prolatus, talis haberi debet: Ergo auſcultandum eſt doctrinæ CHRISTI Filio DEI.

Omniſque] Arg. 4. Si omnis tranſgreſſio & contumacia adverſus legem (quæ doctrina eſt mortis meritæ) juſtam mercedem, ſeu retributionem capitalis ſupplicii retulit; Non poterimus nos effugere perditionem, ſi Euangelium ſalutis gratuitæ neglexerimus. Ergo auſcultandum attentius CHRISTI Euangelio.

Verſ. 3. *Quomodo nos effugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutem? quæ quum primùm enarrari cœperit per ipſum Dominum, ab iis qui ipſum audierant, fuit nobis confirmata:*

Verſ. 4 *Teſtimonium illis præbente Deo & ſignis & prodigiis, variiſque virtutibus, & Spiritus ſancti diſtributionibus, pro ſua voluntate.*

Arg. 5. confirmans ſuperius, Verbum Euangelii immediatè publicatum eſt ab ipſo IESU CHRISTO Domino, in terris agente, & cum autoritate prædicatum eſt Eccleſiæ per Apoſtolos, qui oculati & auriti erant Teſtes doctrinæ ejus: Et denique, omnis generis donis SPIRITUS, & variis miraculis prædicationem Apoſtolorum comitantibus, quaſi divinitus addito ſigilli Divini teſtimonio confirmatum eſt. Ergo niſi attentiùs auſcultemus ejus doctrinæ, impunè ferre non poterimus tantæ ſalutis nobis ita confirmatæ, neglectum.

Verſ. 5.

Verſ. 5. *Non enim Angelis ſubjecit mundum illum futurum, de quo loquimur.*

Mundi nova conditio futura ſub Meſſia, ſeu mundus reſtaurandus, in gratiam Meſſiæ, de quo loquebamur, à verſu ſexto ſuperioris Capitis, non ſubjicitur Angelis, ſed CHRISTO DEI Filio. Ergo ſi Angelis (qui ſervi ſunt,) non attentè auſcultare nefas fuit, quanto magis capitale erit potentiſſimum mundi inſtaurati regem aſpernari *Eccleſia.* Quaſi novus mundus, per Euangelium colligenda, ſeu nova creaturæ conditio ſub MESSIA, vocatur *Mundus*, Quia tota gloria quæ in ornatu univerſi jam apparet, glorioſius ſplendet quando in noſtrum uſum convertitur per CHRISTUM. Dicitur *futurus mundus*, propter renovationis perfectionem, non niſi in futuro ſeculo perfectè futuram: Incepit jam quidem CHRISTUS nova omnia facere in ſuis, & propter ſuos, ſed quod incepit, non niſi in die noviſſimo completum dabit, quando creatura aſſereturà ſervitute corruptionis in libertatem glòriæ filiorum DEI.

Secunda pars.

Verſ. 6. *Teſtatus eſt autem quidem alicubi: dicens, Quid eſt homo, ut memor ſis ejus? aut filius hominis, ut eum reſpicias?*

Hoc argumentum confirmans ad ſecundam partem Capitis dilabitur, ut probet nihil decedere de CHRISTI excellentiâ vel æſtimatione, per incarnationem, vel paſſiones ejus in carne: quod erat ſcandalum Hebræorum. Argumenta in hunc finem ſunt quatuordecim, ex quibus infert concluſionem probandam, verſu primo ſequentis Capitis, per admonitionem ad conſiderandum, quis nam ſit CHRISTUS, id eſt, quam excelſus ſit in officiis Apoſtolatus, ſeu Prophetiæ & Sacerdotii ſui, in quibus humiliatus & paſſus eſt.

Argumentum primum, ex *Pſal.* 8. *verſ* 5. In hunc ſenſum; Apud DEUM in pretio & honore admirabili habetur homo CHRISTUS, & alii homines ejus ſubditi propter Eum, ſi DEI Majeſtas, & operum ejus magnificentia, cum humanæ naturæ vilitate comparentur, vel ſi quantus DEUS ſit, & quam eximia ejus alia opera, & quantulus homo ſit, conſideretur: Ergo non debet CHRISTI quâ homo eſt, æſtimatio apud nos deminui propter humanæ naturæ quam aſſumpſit, infirmitates & paſſiones.

Verſ. 7

Vers. 7. *Fecisti eum paulisper inferiorem Angelis: gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.*

Arg. 2. ex *Psal.* 8. *vers.* 6. Etiamsi CHRISTUS tempore humiliationis, inferior factus fuerit Angelis, respectu passionum in carne; Non tamen fuit illa humiliatio perpetua, sed ad breve tempus, & ex parte tantùm, humanæ naturæ patientis respectu; Quia pretio redemptionis persoluto, resuscitatus est à mortuis, evectus ad DEI dextram, & gloriâ & honore coronatus, Dominus & Rex declaratus super opera DEI omnia: Ergo nihil detrahi debet de ejus æstimatione, propter passiones in carne.

Vers. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus. Enimverò per hoc quòd ei subjecit omnia, nihil omisit quod non sit ei subjectum; at nunc nondum videmus ei omnia esse subjecta.*

Vers. 9. *Sed Iesum illum cernimus gloria & honore coronatum, qui paulisper fuit inferior Angelis factus, propter mortis perpessionem, ut beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret:*

Arg. 3. Ex *Psal.* 8. *vers.* 7. Angelorum DOMINUS est CHRISTUS, etiam qua homo; DEUS enim subjecit ei omnia opera manuum suarum, sine exceptione, & sic inter alia Angelos. Ergo nihil detrahendum CHRISTI æstimationi, propter humanæ naturæ assumptæ infirmitates.

At nunc] Arg. 4. Per solutionem objectionis propositum, Etiamsi nondum cernamus omnia subjici CHRISTO, respectu membrorum suorum, quibus quotidie se opponunt hostes quam plurimi; Videmus tamen non oculis Fidei tantùm, sed etiam rationis lumine per indicia multa, & miraculorum multitudinem convicti, CHRISTUM post humiliationem infra conditionem Angelorum, jam gloria & honore coronatum, in sua persona in Cœlo, & sedentem ad dextram Patris, donec omnes hostes ponantur in scabellum pedum ipsius, atque ita videmus victoriam CHRISTI inchoatam. Ergo nihil detrahendum æstimationi CHRISTI propter ejus passiones, sive in persona propria, sive in membris ipsius.

Paulisper] Arg. 5. Ex prædictione humiliationis, *Psal.* 8. *v.* 6. Ex decreto DEI, & ad complementum Prophetiarum de CHRISTO, oportuit eum humiliari, & mortem pati, & in hunc finem, inferiorem aliquâ ex parte Angelis reddi, ut mortem pateretur. Ergo non detrahendum ejus æstimationi propter ipsius passiones.

Gustaret]

Gustaret] Arg. 6. Non temere nec necessitate coactus, passus est CHRISTUS sed ex gratia, seu gratuita voluntate DEI erga nos, mortem ad breve tempus degustavit, non pro se, sed pro omnibus nobis *filiis adducendis ad salutem* scilicet, ut versu sequenti exponitur. Ergo non minuenda ejus existimatio, propter carnis assumptæ passiones.

Vers. 10, *Decebat enim ut ipse propter quem* sunt *hæc omnia, & per quem* sunt *hæc omnia, multos filios in gloriam adducendo, principem salutis ipsorum per afflictiones consecraret*.

Arg. 7. Conveniebat gloriæ DEI, qui Autor & Finis est rerum omnium, cum per CHRISTI passiones maximè manifestari potuerint, ejus justitia, misericordia, sapientia, potentia, reliquaque attributa, ut CHRISTUM Principem salutis nostræ, per afflictiones consecraret, inauguraret, consummaret, & omni ratione idoneum redderet, quo decentius multos filios ad vitam electos in gloriam per afflictiones adduceret, non doctrinâ suâ tantùm, nec exemplo vitæ tantùm, sed etiam merito ignominiosæ suæ mortis pro ipsis redimendis, obeundæ. Ergo non minuenda ejus existimatio, propter carnis assumptæ passiones.

Vers. 11. *Nam & qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno* sunt *omnes: quam ob causam non erubescit fratres ipsos vocare*,

Arg. 8. Redemptor & redempti, Sanctificator & sanctificati, non tantùm ex DEI decreto, & Scripturæ prædictionibus, sed etiam ex ipsa justitia, unius ejusdemque sunt naturæ, ejusdem naturalis massæ, ab eodem Adamo derivati: Justitia enim & Sapientia DEI requirebat, ut in natura humana quæ peccaverat, plecteretur peccatum: Et idcirco exigebat ut Redemptor hominum verè HOMO esset. Ergo propter humanæ naturæ infirmitates assumptas, CHRISTI Filii DEI existimatio non est minuenda

Quam ob] Arg. 9. Confirmans superius, Messias voluit incarnari, ut posset nos fratres habere, & nobis se fratrem exhibere; & licet sit DEI Filius, non erubescit tamen Redemptos seu Electos vocare Fratres suos. Ergo non minuenda est ejus existimatio, propter passiones ipsius in carne humanâ, sed gloriari nos decet potius in ejus consanguinitate, & ipsum, passionum pro nobis nomine, tantò magis glorificare.

Vers. 12. *Dicens, Annuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ tibi hymnos canam*.

Hoc

Hoc argumentum probat tribus Scripturæ teſtimoniis. Primum petitur ex *Pſal.* 22. *verſ.* 22. In quo CHRISTUS & ſuſcipit in ſe λυτρωσιν perſolutionem, & pollicetur ſe juſtitiam partam per ſuam obedientiam, prædicaturum fratribus ſuis Electis, ſeu Eccleſiæ Fidelium, in quorum cœtibus, etiam poſt aſcenſionem, Spiritu ſuo præſens eſt, fidem, gaudium, & gratiarum actionem in cordibus Fidelium per prædicationem Juſtitiæ, excitans.

Verſ. 13. *Et rurſum, Ego fretus ero ipſo, Et iterum, Ecce ego & pueri quos mihi dedit Deus.*

Teſtimonium 2. ex *Pſal.* 18. 3. Unde CHRISTUS probatur homo eſſe, quia in numero fœderatorum, à DEO per fidem pendentium, ponitur.

Et iterum] Teſtimonium 3. ex *Iſa.* 8. 18. Ubi CHRISTUS inducitur à Propheta, aſſocians ſe pueris, ut fratribus ſuis; quos DEUS elegerat, & ei redimendos, ſeu ſalvandos dederat, quos unà ſecum ſiſtit Patri, in ſervos tandem glorificandos.

Verſ. 14. *Quoniam igitur pueri participes ſunt carnis & ſanguinis, ipſe quoque conſimiliter particeps factus eſt eorundem, ut per mortem aboleret eum qui mortis imperium habet, hoc eſt, Diabolum:*

Arg. 10. CHRISTUS ex dilectione Electorum DEI Filiorum, ejuſdem humanæ naturæ cum ipſis particeps eſſe voluit, ut poſſet pro iis moriendo ſatisfacere, & ita DIABOLI potentiam in eos abolere, quam ille, ut lictor vel carnifex habet per legem, in omnes peccatores: Ergo non eſt minuenda exiſtimatio CHRISTI propter aſſumptæ carnis paſſiones.

Verſ. 15. *Et liberos redderet quotquot metu mortis, per omnem vitam obnoxii erant ſervituti.*

Arg. 11. Inter mortis CHRISTI fructus & fines hic eſt, ut CHRISTUS liberaret ſuos à metu mortis, & temporariæ & æternæ: cui metui obnoxii totâ vitâ ſuâ tenentur omnes peccatores, donec aperti oculis per fidem in CHRISTUM, videant ſe manumiſſos à peccato & morte, propter morientis pro ipſis CHRISTI meritum: Ergo non eſt minuenda exiſtimatio CHRISTI propter aſſumptæ carnis paſſiones.

Verſ. 16. *Non enim utique Angelos aſſumpſit, ſed ſemen Abrahæ aſſumpſit.*

Arg. 12.

Arg. 12. CHRISTUS aſſumendo ſemen Abrahæ, ſeu hūmanam naturam in unitatem Perſonæ ſuæ, in qua ab æterno ſubſiſtebat, naturam humanam reſpectu Privilegiorum, dignitatis, & honoris, evexit ſupra naturam Angelicam, quam non aſſumpſit. Ergo propter aſſumptæ carnis paſſiones non eſt deminuenda CHRISTI exiſtimatio.

Verſ. 17. *Unde debuit per omnia fratribus ſimilis fieri, ut miſericors eſſet & fidelis pontifex, in iis quę apud Deum* agenda ſtatent, *ad expiandum peccata populi.*

Arg. 13. Debuit CHRISTUS electis fratribus ſimilis fieri naturâ proprietatibus, affectibus, & infirmitatibus omnibus, excepto peccato, ut poſſent ejus fratres de fidelitate & miſericordia ipſius in ſacerdotii exercitio, & perpetuâ interceſſione apud DEUM pro ipſis, certiores & confidentiores eſſe. Ergo propter aſſumptæ carnis paſſiones nihil deminui debet de excellentiæ CHRISTI exiſtimatione.

Verſ. 18. *Nam ex eo quod perpeſſus fuit, quum tentatus eſt, poteſt & iis qui tentantur ſuccurrere.*

Arg. 14. confirmans ſuperius, CHRISTUS ex eo quod perpeſſus ſit afflictiones, & tentationes in natura humana, idoneus per malorum experientiam factus eſt, cui confidamus, quod nobis ſimilia patientibus ſuccurrere & poſſit & velit. Ergo non minuenda eſt ejus exiſtimatio propter aſſumptæ carnis paſſiones: Atque ita ſicut ſuperiori Capite demonſtravit CHRISTUM eſſe verè DEI Filium, ſic hoc Capite demonſtravit verè eſſe Filium hominis; Unum, verum Θεανθρωπον; Simulque infirmitatum & paſſionum CHRISTI in carne ſcandalum, ad quod impingebant Hebræi omnes infideles, è medio ſuſtulit.

Caput Tertium.

Indicatâ Prophetiæ & perſonæ Chriſti excellentiâ, etiam ſub omnibus aſſumptæ carnis paſſionibus. Capite ſuperiori, digito quaſi intento ad hujus Excellentiæ conſiderationem, hortatur, ut firmiter retineant profeſſionem fidei Chriſtianæ, nec ab ea deficiant, adductis in hunc finem Argumentis quindecim.

Vers. 1. *UNde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes; considerate Apostolum & Pontificem professionis nostræ Christum Iesum:*

Propositio de firmiter retinendâ professione fidei continetur in hortatione ad seriam considerationem CHRISTI, Apostoli & Pontificis professionis nostræ. Arg. 1. Sanctificati estis & efficacis ad cœlestia vocationis, cœlitus participes per fidem facti estis. Ergo firmiter retinenda vobis est professio hujus fidei.

Apostolum] Arg 2. Habetis IESUM CHRISTUM Filium DEI Apostolum, seu Doctorem vestræ hujus fidei à DEO missum, & Pontificem nostrum, qui sanguine suo expiavit peccata nostra: Habetis (inquam) hunc Autorem hujus professionis. Ergo ea firmiter est retinenda.

Vers. 2. *Fidelem ei qui ipsum constituit; ut & Moses* fidelis fuit *in tota domo ipsius.*

Arg. 3. CHRISTUS in administratione Apostolatus & Pontificatus, seu Sacerdotii sibi commissi, non minùs fidelis est quam Moses, qui testimonium obtinuit à DEO, quod fidelis fuerit in tota domo ejus. Ergo Christianæ fidei professio firmiter vobis tenenda est. Quia Mosi ministro plus quam satis erat, tribuebant Hebræi, & à ceremoniis Mosaicis ægrè divelli poterant, ut ad CHRISTUM transirent, Ideirco hæc deditâ operâ comparat CHRISTUM cum Mose.

Vers. 3. Tanto *namque ampliore gloria præ Mose hic dignus est habitus, quanto majorem habet honorem is qui construxit domum, quàm domus ipsa.*

Arg 4. CHRISTUS tantò excellentior est Mose, & totâ etiam Ecclesiâ, quantò conditor domus excellentior est ipsa domo, vel aliquâ ejus parte: CHRISTUS autem Ecclesiæ totius, quæ domus est DEI, conditor est. Moses verò membrum tantum est illius Ecclesiæ, & pars illius domus tantùm: Ergo professio fidei Christianæ firmiter retinenda est.

Vers. 4. *Omnis enim domus constituitur ab aliquo: porrò qui condidit omnia hæc, Deus* est.

Arg 5. confirmans superius sub eâdem comparatione, Sicut nulla domus, neque pars domus conditur à se ipsâ sed ab alio, ita neque Ecclesia,

eleſia, neque Moſes, qui membrum eſt Eccleſiæ, conditur à ſe, ſed debet architecto ſuperiori ſui ædificationem. CHRISTUS verò qui DEUS jam probatus eſt, Conditor eſt Eccleſiæ, & ſingulorum ejus membrorum, & rerum inſuper omnium. Ergo & excellentior eſt Moſe, & doctrinæ ipſius fides & profeſſio firmiter retinenda eſt.

Verſ. 5. *Et Moſes quidem fidelis fuit in tota domo ipſius, ut ut famulus, ad teſtificanda quæ poſt dicenda erant*:

Verſ. 6. *At Chriſtus, ut Filius domui ſuæ præeſt: cujus domus ſumus nos, ſi fiduciam & ſpem illam de qua gloriamur, ad finem uſque firmam tenuerimus.*

Arg. 6. Moſes fidelis fuit, ut ſervus in familiâ alienâ ad teſtificandum, & id quidem obſcurè, quod poſteà plenius & apertius dicendum erat de CHRISTO, ipſiuſque dominio. At CHRISTUS eſt fidelis, ut Filius & Hæres, qui præeſt domui ſuæ, & loquitur ex autoritate ſua. Ergo CHRISTUS Moſe excellentior eſt, doctrinæque ejus profeſſio firmiter retinenda eſt.

Cujus domus] Arg. 7. Si firmiter retineamus fiduciam & ſpem vitæ æternæ, per CHRISTUM nobis partæ & communicandæ, (in qua ſpe nunc gloriamur) declarabimus nos eſſe domum ejus, ſeu veram ejus Eccleſiam, in qua DOMINUS habitaturus eſt. Ergo profeſſio fidei Chriſtianæ firmiter retinenda eſt.

Verſ. 7. *Quapropter ſicut dicit Spiritus ille Sanctus, Hodie ſi vocem ejus audieritis,*

Verſ. 8. *Ne obdurate corda veſtra, ſicut in exacerbatione in die tentationis illius in deſerto:*

Verſ. 9. *Ubi tentaverunt me patres veſtri: probaverunt me, & viderunt opera mea quadraginta annis.*

Arg. 8. ex *Pſal.* 95. 8, 9, *&c.* Niſi firmiter retineatis fidem CHRISTI, futuri eſtis inobedientes SPIRITUI Sancto, qui in Scriptura vetat obdurare corda, cum auditis DEI verbum, ſeu ne loquentem DEUM rejiciatis, vel ne verbo ejus vos ſubjicere recuſetis. Ergo firmiter retinenda eſt fidei Chriſtianæ profeſſio.

Sicut in] Arg. 9 ex 17. *Exodi*, Cavendum vobis eſt pravum exemplum Patrum veſtrorum, qui ex infidelitate in deſerto tentarunt DEUM, qui potentiam & bonitatem ſuam, operum ſuorum teſtimonio totos

quadraginta annos, in ipſorum conſpectu probatam deſerat. Firmiter ergo vobis Chriſtiana fides retinenda eſt.

Verſ. 10. *Quapropter infenſus fui nationi iſti: & dixi, Semper errant corde: neque cognoverunt vias meas.*

Arg. 10. ex verbis *Pſal. 95.* niſi in fide firmi perſiſteritis, Hæredes futuri eſtis iræ DEI, in Gentem incredulam denunciatæ, & condemnandi eſtis ejuſdem pravitatis cum Patribus veſtris, qui in cordibus ſuis affectarunt errorem, nec voluerunt DEI vias cognoſcere. Ergo in fide vobis firmiter perſiſtendum eſt.

Verſ. 11. *Itaq; juravi in ira mea, Si introibunt in requiem meam.*

Arg. 11. ex eodem Pſalmo, Niſi firmi in fide permanſeritis, periculum eſt ne juramento irati DEI ſeclu ſamini à regno Cœlorum, ſeu à requie DEI. Ergo in fide conſtanter vobis eſt permanendum.

Verſ. 12. *Videte, fratres, ne quando ſit in ullo veſtrûm cor malum & infidele, deficiendo à Deo vivo:*

Arg. 12. Ex applicatione citati exempli, per hortationem propoſitum, Niſi ſinguli caveatis vobis aſſi du, à nativa cordis pravitate & incredulitate, defecturi eſtis procul dubio à DEO vivente. Ergo in fide vigilanter perſiſtendum eſt.

Verſ. 13. *Sed exhortamini alii alios quotidie, quoad appellatur dies hodiernus: ne quis ex vobis indueretur fraude peccati.*

Arg. 13. Singulis incumbit, non vobiſipſis ſolum cavere ne deficiatis, ſed etiam per mutuas hortationes, quamdiu occaſio datur, curare, & operam dare, ne quis ex veſtro numero per ſeductionem peccati obfirmet animum in quovis vitio, ne defectio in religionis negotio ſequatur, ex corruptela morum: Ergo ut omnes & ſinguli in fide perſtent, laborandum eſt.

Verſ. 14. *Chriſti enim participes facti ſumus, ſi modo principium illud quo ſuſtentamur, firmum tenuerimus ad finem uſque:*

Arg. 14. Nemo verè particeps eſt IESU CHRISTI in præſenti, qui non firmiter ad finem uſque retinuerit principium illud per quod ſuſtentamur, id eſt, fidem per quam ſubſiſtimus in vitâ noſtra ſpirituali. Ergo in fide firmiter permanendum eſt.

Verſ. 15. Interim *dum dicitur, Hodie ſi vocem ejus audieritis, ne obdurate corda veſtra, ut in exacerbatione.*

Verſ. 16

Verſ. 16. *Nam quidam quum audiſſent, exacerbarunt* Dominum, *non omnes tamen ii qui exierant ex Ægypto per Moſen.*

Verſ. 17. *Quibus autem inſenſus fuit quadraginta annis? nonne iis qui peccaverant, quorum corpora conciderunt in deſerto?*

Verſ. 18 *Quibus autem juravit non ingreſſuros in requiem ſuam, niſi iis qui non obedierant?*

Verſ. 19. *Et videmus non potuiſſe ingredi propter incredulitatem.*

Arg. 15. Ex conſideratione circumſtantiarum textus Pſalmi citati, in hunc ſenſum, Ex verbis Pſalmi citati, verſ. 15. colligere licet non omnes, ſed aliquos tantùm DEUM exacerbaſſe, (aliqui enim in fide promiſſionum perſeverarunt, verſ. 16.) qui autem DEUM exacerbarunt, ſoli erant illi qui ab exitu Egypti ad vitæ ſuæ finem permanſerunt incredduli: quique ita DEUM provocarunt, ut in ira DEUS eos occiderit in deſerto, *verſ.* 17. & incredulitatis jam damnatos juramento ſecluſerit à requie ſua, *verſ* 18. Quos cum ex hiſtoria videamus non potuiſſe ingredi in DEI requiem propter incredulitatem, *verſ.* 19. Sequitur neceſſariò vos quotquot cum fidelibus (qui ab ira & excluſione à DEI requie excipiuntur) ſervari cupitis, & cum incredulis, à DEI requie ſecluſis, arceri non vultis, in fide CHRISTI firmiter perſtare oportere.

Caput Quartum.

Verſ. 1. *Metuamus igitur nequando derelicta promiſſione introeundi in requiem ejus, videatur aliquis ex vobis fruſtratus.*

INſiſtens in loci ex *Pſal.* 95. citati, expoſitione & applicatione, hortatur ut feſtinent, per fiduciam in CHRISTUM, ingredi in requiem DEI. Per *requiem DEI*, intelligit ſpiritualem illam & cœleſtem requiem, quâ ceſſamus à peccato, & tranquillitatem habemus in conſcientiâ, ex pace erga DEUM, & uti habitamus ſub umbra DEI, cujus initium eſt in hac vita, & complementum in vita futura: in hanc requiem per fidem magis magiſque ingredimur,

gredimur, donec tandem consequamur plenum, refrigerium in adventu Domini. Argumenta hortationis sunt undecim.

Derelicta] Argumentum primum, In gremio comminationis, versu ultimo *Psal.* 95. relinquitur nobis fidelibus promissio introeundi in requiem DEI. Ergo festinandum vobis ut per fidem in requiem illam ingrediamini.

Metuamus] Arg. 2. Nisi festinetis in cursu fidei, ingredi in promissam requiem, periculum est, ne nimium tardando excludi videamini, vel exclusi inveniamini: Segnis enim & otiosa fides meritò suspecta est. Ergo cum timore qui acuat diligentiam, vobis festinandum est, ut ingrediamini in requiem.

Vers. 2. *Etenim nobis euangelizatum est sicut & illis: at non profuit illis auditus sermo, ut qui fidei mixtus non fuerit ipsis qui audierant.*

Arg. 3. confirmans utrumque præcedens, Cum eadem illa Euangelica promissio, eâdem conditione prædicetur tam nobis quam illis, & non profuerit sermo auditus illis, qui fide admistum non susceperunt, sed solùm iis qui per fidem eum amplexi sunt; Sequetur neque nobis profuturam hanc promissionem introeundi in requiem, nisi fide amplectentes promissiones studeamus in requiem ingredi: & contra, sequetur promissionem nobis profuturam, si per fidem ingredi curæ sit: Studendum ergo ut ingrediamini.

Vers. 3. *Introimus enim in requiem nos qui credimus, sicut dixit, Itaque juravi in ira mea si ingressuri sint in requiem meam: licet operibus à jactis fundamentis mundi perfectis.*

Vers. 4. *Ita enim dixit quondam in loco de septimo die,* Et *quievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis.*

Vers. 5. *Et hìc rursum, Si introibunt in requiem meam.*

Arg. 4. Nos qui credimus in CHRISTUM aditum in requiem habemus apertum nobis per fidem: Ergo festinemus per fidem progredi, donec plenam requiem consequamur.

Juravi] Arg. 5. confirmans superius, Dominus in ira jurans excludendos infideles à requie, à contrario jurat admittendos esse fideles in requiem ejus: Ergo juranti DEO fidem habentes, festinemus magis magisque ingredi in ejus requiem.

Operibus]

Operibus] Explicat hujus argumenti vim, ad *verſ.* 10. Tribus modis: primo oſtendendo *requiem Dei* in juramento expreſſam, *Pſal.* 95. 11. Non eſſe requiem DEI *die ſeptimo*, quo DEUS requievit ab operibus novis creandis, Quia operibus illis jam initio mundi finitis, *verſ.* 3. celebrata eſt ſeptimi diei requies, ut patet ex *Gen.* 2. atque ita illa requies DEI præterit, *verſ* 4. in Pſalmo autem 95. 11. David de alia requie mentionem facit: Ergo non hic intelligitur illa prima DEI requies, per Sabbatiſmum ſeptimi Diei clebrata, *verſ.* 5.

Verſ 6. *Quia igitur reliquum eſt ut aliqui introeant in eam, & quibus prius annuntiatum fuit, non introierunt propter incredulitatem:*

Secundo, Argumentum explicat declarando conſequens, quod ſequitur ex eo, quod excludantur infideles propter infidelitatem, ne introirent in requiem; neceſſariò relinquitur (inquit) colligendum fore, ut aliqui, id eſt, fideles introeant in eam. Nam aut fideles introibunt in regnum DEI, aut infideles: At infideles non introibunt, ſed excludentur DEI juramento. Reliquum eſt igitur ut aliqui, id eſt, fideles introeant.

Verſ. 7. *Rurſum quendam præfinit diem, Hodie, apud Davidem dicens, tanto poſt tempore (prout dictum eſt) Hodie ſi vocem ejus audieritis, ne obdurate corda veſtra.*

Tertio, oſtendendo requiem DEI in juramento expreſſam *Pſal* 95: 11. non eſſe requiem typicam in terra Canaan. Quod probat, Quia David *Pſal.* 95. *verſ.* 7. 8. quendam præfinit diem *hodie* tanto tempore poſt requiem ſeptimi diei, & poſt populi ingreſſum in terram Canaan, nempe *diem patientiæ* DEI: quandiu, *viz.* audimus vocem DEI: quandiu admonemur ne induremus corda, quandiu DEUS, hominibus ipſius vocem audientibus offert ingreſſum in requiem ſuam, niſi per infidelitatem induraverint corda ſua, Ergo per requiem DEI non intelligitur à Propheta Davide requies in terra Canaan typica.

Verſ. 8. *Nam ſi eos Jeſus in requie collocaſſet, nequaquam de alio poſthac die loquutus fuiſſet:*

Verſ. 9 *Itaque reliquus eſt aliquis ſabatiſmus populo Dei.*

Cujus rationem reddit, Quia ſi Joſua, ſeu JESUS typicus collocaſſet populum in requie illa DEI, quam David promittit, tum David nequaquam

nequaquam de alio post hac die loquutus fuisset in Psalmo, At loquutus est *vers.* 8. Ergo reliquus est aliquis Sabbatismus, seu alia requies populo Dei promissa à Davide, quam typica requies in terra Chanaan, *vers.* 9.

Vers. 10. *Nam qui ingressus est in requiem ipsius, requievit, & ipse ab operibus suis, quemadmodum à suis* DEVS.

Vers. 11. *Studeamus igitur ingredi in illam requiem, ne quis in eadem incidat contumaciæ exemplum.*

Arg. 6. Requies Dei est cessatio ab operibus nostris, sicut Deus cessavit ab operibus suis, seu est cessatio à peccatis, à molestiis à cum discruciantibus, seu anxietatibus, & miseriis omnibus nostris: Ergo festinemus per fidem ingredi in illam requiem, ne quis nostrûm extra quie Dei, cum contumacibus Israelitis excludatur.

Vers. 12. *Vivus est enim sermo Dei & efficax, & penetrantior quovis gladio ancipiti, ac pertingit usque ad divisionem animæ simul ac Spiritus, compagumque & medullarum, & dijudicat cogitationes & conceptiones cordis.*

Arg. 7. confirmans superius in hunc sensum. Sermo ille Dei, qui vocat nos ad requiem ejus, cum interminatione iræ nisi obtemperemus, non minus efficaciæ jam habet & ad servandum fideles, & ad perdendum infideles quam olim habebat; Festinemus ergo per sinceram fidem ingredi in illam requiem, ne pereamus sicut olim infideles.

Epitheta autem verbi tria sunt: 1. est *vivum*, Quia vim suam non amittit cum mortalibus prophetis, qui illud prædicant, neque cum illis mortalibus, quibus primum dicitur, sed perpetuam vim virtutemque retinet per omnes ætates, *Zach.* 1. 56. 2. *Efficax* est, Quia est potentia & brachium Dei ad operandum quod pronunciat, sive in consolationem, sive in terrorem: 3 Est *penetrantius quovis gladio ancipiti*: Quia sicut gladius anceps penetrat in intimas, abditissimas, & durissimas corporis partes, sic verbum Dei penetrat perfectâ lucis manifestatione in intimos cordis recessus, qui per medullas in ossibus & per ossium commissuras intelliguntur, & in intimas animæ facultates omnes, ut discernat quid moliatur pars animæ sensitiva, quid pars intellectiva, quid intendat, quid prætendat quid cupiat unusquisque, & quibus mediis ac rationibus studeat quod intendit assequi: Pervadit, inquam, Dei Verbum,

Verbum, omnes humanæ Animæ facultaes, ut palam faciat unicuique, ſi qua hypocriſis, ſi qua radix avaritiæ aut infidelitatis in ipſo lateat, utque diſcernendum, unicuique proponat ſecundùm normam, non ſolùm quid intus ipſe cogitet in corde ſuo, verùmetiam quâ intentione cogitet ac velit; ita ut qui intus meditantur apoſtaſiam, vel apoſtaſiæ in ſe ſeminæ fovent, Verbi Divini vim, nullis ſuis artibus, aut ſophiſtica poſſint eludere, vel ictum ipſius declinare.

Verſ. 13. *Nec eſt ulla res creata quæ non conſpicua ſit: coram ipſo imò omnia* ſunt *nuda & patentia oculis ejus qui eum nobis eſt negotium.*

Arg. 8. confirmans ſuperius, Deus quibuſcum nobis res eſt, quando cum verbo ejus nobis res eſt, omnia perſpicit, ſi quid intus infidelitatis lateat ſub larva profeſſionis externæ, quia omnia, etiam intima cordis penetralia, nuda & aperta ſunt in ejus conſpectu, ſicut cum animal per cervicem & ſpinam dorſi ita dividitur, ut viſcera omnia pateant. Ergo ſtudendum ut per ſinceram fidem ingrediamini in ejus quietem, nec putetis eludi poſſe vim comminationum ejus ſi ſecus feceritis.

Verſ. 14. *Habentes igitur Pontificem magnum, qui penetravit cælos, Ieſum Filium Dei, teneamus* hanc *profeſſionem*,

Arg. 9. Habemus Iesum Christum Filium Dei, Pontificem, ſeu Sacerdotem magnum, qui jam penetravit Cœlos, & ingreſſus eſt regnum, ut aperiat nobis aditum. Ergo retinendo profeſſionem fidei ſtudeamus introire.

Verſ. 15. *Non enim habemus Pontificem, qui non poſſit affici ſenſu infirmitatum noſtrarum, ſed tentatum in omnibus ſimiliter, abſque peccato.*

Arg. 10. per occupationem objectionis, Etiamſi Christi Majeſtas terrere nos poſſet, ne audeamus nos indigni peccatores aſpirare ad requiem illam cœleſtem, ubi ejus ſanctitas habitat, miſericors tamen eſt Pontifex noſter, & aliquando expertus in ſua carne eaſdem tentationes quas nos experimur, ſed ſine peccato. Ergo poſſumus, & audere debemus per fidem ad eum contendere, & ſtudere, ut ingrediamur in illam requiem.

Verſ. 16. *Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ ut conſequamur miſericordiam, & gratiam inveniamus ad opportunum auxilium.*

Arg. 11. In hunc ſenſum, Non ſedet DEUS in throno juſtitiæ accedentibus ad CHRISTUM per fidem, ſed in throno gratiæ, ut in omnibus neceſſitatibus auxilium nobis ferat opportuno tempore. Ergo accedendum cum fiducia ad thronum gratiæ, ut ſub alis propitiatorii quieſcamus: quod idem eſt ac in requiem DEI per fidem ingredi.

Caput Quintum.

HAbet excellentia Prophetiæ Ieſu Chriſti, & neceſſitas adhærendi ipſi, doctrinæque ejus qui eſt Apoſtolus & magnus Propheta profeſſionis noſtræ. Sequitur excellentia Sacerdotii ipſius. Capitis duæ ſunt partes, In prima probat Chriſtum eſſe Pontificem, ſeu ſummum Sacerdotem, omni typico Pontifice excellentiorem, ut Hebræos doceat moderatè ſentire de Levitico Sacerdotio, quod illi in præjudicium adverſus Chriſtum, nimis magni faciebant, ad verſ. 11. *In ſecunda eſt obſurgatio ſegnitiei Hebræorum, ut attentiores reddat ad ſequentem doctrinam. Excellentiam autem Pontificatus Chriſti ſupra Leviticum, probat Argumentis novem.*

Verſ. 1. *NAm omnis Pontifex ex hominibus aſſumitur, & pro hominibus conſtituitur in iis quæ apud Deum* agenda *ſunt: ut offerat dona & victimas pro peccatis.*

Verſ. 2. *Qui quantum ſatis eſt, poſſit miſerari vicem ignorantium & aberrantium: quòd & ipſe circundatus ſit infirmitate;*

Verſ. 3. *Et propter hanc debeat, ſicut pro populo, ita & pro ſe ipſo offerre* victimam *pro peccatis.*

Argumentum primum, Perfectiones quæ requirebantur in Leviticis Sacerdotibus, *verſ.* 1. 2. conjunctæ erant cum notis imperfectionis, & cum peccatis Sacerdotum, *verſ.* 2. 3. Ergo CHRISTUS, qui Pontifex abſque peccato declaratus eſt, in fine ſuperioris Capitis, excellentior eſt Sacerdotibus Leviticis.

Ex hominibus] Levitici Pontificis perfectiones ſunt quatuor: 1. Leviticus Pontifex *ex hominibus* aſſumebatur, unus ex multis eligebatur: 2. Conſtitutus erat *pro hominibus* in iis quæ apud DEUM agenda erant, id eſt, ut populi vice & nomine adminiſtraret cultum DEI, DEUM orando pro populo,

populo, populum Dei nomine docendo, & ut omni qua poſſet ratione honorem Dei, populique ſalutem procuraret. 3. Offerebat *donaria* rerum inanimatarum, & *ſacrificia* animalium: nunc *holocauſta* pro peccatis generatim, nunc *pacifica* pro impetrandis beneficiis, nunc *Euchariſtica* pro beneficiis acceptis, nunc *ſacrificia pro peccatis ſpecialibus*, Quibus omnibus virtutes ſacrificii Iesu Christi leviter adumbrabantur.

Miſerari] 4. Perfectio in officio ſacerdotali requiſita, eſt ſympathia proportionata ad miſeriæ populi magnitudinem, quâ tangi oportebat eos erga peccantes, ſive ex ignorantiâ ſive ex errore voluntario & conſilio deliberato delinquentes.

Quia ipſe] Notæ imperfectionis ſunt duæ: 1. Quid ipſi obnoxii fuerint infirmitatibus iiſdem, hoc eſt, ignorantiæ, & erroribus, miſeriiſque, quæ peccata conſequuntur.

Ita & pro] Secunda nota imperfectionis, demonſtrans priorem, quod ex officio obligati ſint non minùs pro ſuis ipſorum peccatis offerre victimas, quam pro peccatis populi. Hoc primum argumentum eſt.

Verſ. 4. *Neque ſibiipſi quiſquam ſumit hunc honorem, ſed qui vocatur à Deo, ſicut & Aaron.*

Verſ. 5. *Ita & Chriſtus non ſibi hunc honorem tribuit, ut fieret Pontifex, ſed is qui dixerat ei; Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

Arg. 2. Sicut legitimi ſacerdotes vocati ſunt ad hujus muneris honorem, Sic Christus non tantùm legitimè vocatus eſt à Patre, ut Aaron, ſed etiam inſuper Filius Dei unigenitus, agnitus, & declaratus eſt, in hoc munere ſacerdotali: Ergo Leviticis ſacerdotibus multò eſt excellentior. Probatur autem antecedens ex *Pſal.* 2. ubi Pater Filium alloquens, *verſ.* 7. vocat eum *Filium ſuum quem genuit*, priùs quam jubeat eum, *verſ.* 8. petere ab eo fines terræ, ſeu intercedere pro hominum ſalute, quod eſt ſacerdotis partes exercere. Ergo ex hoc Pſalmo non tantùm vocatur ad officium ſacerdotale à Patre, ſed etiam Filius agnoſcitur, & ſic excellentior eſt Leviticis Sacerdotibus.

Verſ. 6. *Sicut & alibi dicit, Tu es Sacerdos in æternum, ſecundùm ordinem Melchiſedec.*

Arg. 3. ex *Pſal.* 110. Christus à Patre conſtituitur Sacerdos in æternum, cujus ſacerdotii non eſt finis, ſecundùm ordinem typi Melchiſedeci. Ergo eſt excellentior Leviticis pontificibus.

Verſ. 7. *Qui in diebus carnis ſuæ, quum deprecationes & ſupplicationes apud eum qui poterat ipſum ſervare à morte, cum clamore valido, & lachrymis obtuliſſet, & exauditus eſſet ex metu,*

Arg. 4. Quinque membris conſtans, quæ totidem poſſent eſſe Argumenta: 1. CHRISTUS ſic eſt Filius DEI, ut etiam ſit homo, ſeu filius in carne noſtra, cujus infirmitates ſine peccato ille aliquando expertus eſt, & ſic excellentior homo eſt quam ullus ex Leviticis Sacerdotibus: 2. Obtulit deprecationes & ſupplicationes, ſeque ipſum ad mortem uſque, pro populo ſuo: atque ita excellentiùs ſacrificium obtulit quam Levitici: 3. Majori cum ſenſu miſeriæ noſtræ, & reatus noſtri interceſſit, cùm *Clamore valido & lachrymis*; & ſic in ſympathia ſua erga ſuos excellebat ſupra Leviticos: 4. Majori cum fiducia cauſam egit noſtram, quam quivis ex typicis poſſet, etiam tum cum in angustiis mortis, & ſenſu iræ ſeu maledictionis divinæ, peccatis noſtris debitæ, ſancta humana natura ipſius cum terroribus mortis conflictabatur: 5. Majori cum efficaciâ & fructu, quam ullus typicus Sacerdos oravit: non liberatus eſt ſecundùm precationem à metu, quem ſenſui, & ſanctæ nationi injiciebat irati DEI aſpectus, quia jam perſoluto pretio ſufficienti pro nobis, iræ, metuſque cauſa ſublata eſt. Ergo CHRISTUS eſt Leviticis Pontificibus, Sacerdos longè excellentior.

Verſ. 8. *Quamvis Filius eſſet, tamen ex iis quæ paſſus eſt di dicit obedientiam:*

Arg. 5. ex prioribus deductum, Quod ſimul removet ſcandalum crucis, ſimul excellentiam Sacerdotii CHRISTI oſtendit. CHRISTUS non occupabatur in ſpectandis victimarum occiſionibus, ipſe interim immunis ab omni paſſione, ut Levitici Sacerdotes in victimis cædendis, ſed etiamſi Filius DEI fuerit, reipſa tamen in corporis & animæ ſuæ ſanctæ paſſionibus expertus eſt, quam ardua res fuerit peccata noſtra expiare, experientiâ edoctus quam fuerit difficile expiatoriam obedientiam uſque ad mortem crucis, ad Patris iram placandam, & juſtitiæ ſatisfaciendum præſtare: Eſt ergo CHRISTUS Leviticis ſacerdotibus multò excellentior.

Verſ. 9. *Et conſecratus, factus eſt autor ſalutis æternæ omnibus qui ipſi auſcultant:*

Arg. 6. CHRISTUS ſummus Sacerdos, fuit omnibus numeris com-

plea-

pletus & perfectus, in quo ne minimum quidem deſiderari poteſt, quod in Sacerdote requiritur; poſtquam enim jam ſanctificatus, ſeu in ſacrificium propitiatorium Patri oblatus eſt, totum pretium redemptionis complevit, ſeu quod reſtabat, in ultimis ſuis paſſionibus perſolvit; cujus pretii nulla pars à Leviticis perſoluta eſt: Ergo Leviticis & umbratilibus illis Sacerdotibus. multò eſt excellentior.

Autor] Arg. 7. CHRISTUS jam pretio redemptionis plenè perſoluto, merito & efficaciâ, evaſit & declaratus eſt Author, Dominus, Dator & Conſummator vitæ æternæ omnibus in ipſum credentibus, & ſeipſi in diſciplinam tradentibus: Ergo CHRISTUS Leviticis Sacerdotibus multo excellentior eſt.

Verſ. 10. *Cognominatus à Deo Pontifex ſecundùm ordinem Melcheſidec.*

Arg. 8. Confirmans ſuperius, CHRISTUS à DEO cujus dictum efficax eſt; cognominatus eſt Sacerdos ſecundùm ordinem Melchiſedeci, qui ordo excellentior eſt multò ordine Levitico: Ergo CHRISTUS eſt ſummus Pontifex, Leviticis omnibus multò excellentior.

Verſ. 11. *De quo nobis multa ſunt dicenda, eaque difficilia explicatu; quandoquidem ſegnes facti eſtis auribus.*

Arg 9. Doctrina de Sacerdotii CHRISTI excellentiâ, præſertim prout in typo Melchiſedeci repræſentatur, copioſior & altior eſt quam ab Apoſtolo poſſit ad ipſorum captum facile explicari: Ergo Leviticis Sacerdotibus multò eſt excellentior.

Secunda pars.

Secunda pars Capitis, in qua infert ex doctrinæ de CHRISTI ſacerdotii excellentiâ, reprehenſionem ignorantiæ & tarditatis ingenii Hebræorum, ad myſteria Euangelii diſcenda. Propoſitio reprehenſoria hæc eſt, Vos Hebræi reprehendendi eſtis ob ſegnitiem ad capiendum myſteria Euangelii, quale eſt, CHRISTI Sacerdotium.

Verſ. 12. *Vos enim quos oportuit pro temporis ratione doctores eſſe, rurſum opus eſt docere quæ ſint elementa initia eloquiorum Dei: factique eſtis ii quibus lacte ſit opus, & non ſolido cibo.*

Rationes reprehenſionis reddit quatuor: prima eſt, Quia opus habetis elementario, catechetico & puerili genere doctrinæ, etiam nam poſtquam

postquam pro temporis in luce Euangelii peracti ratione, multa ipsi didicisse, & alios instituere potuissetis.

Factique] Ratio 2. Confirmans superiorem. Quia pueri & infantes estis in cognitione Euangelii, qui lacte, seu qui in rudimentis doctrinæ instituì opus habeatis, potiùs quam cibo solido, seu doctrinæ perfectione.

Vers. 13. *Enimverò cui cum lacte res est, is rudis est sermonis justitiæ: (infans enim est)*

Ratio 3. Probans superiorem, Quia rudes estis sermonis justitiæ, seu non benè intelligitis doctrinam justificationis per fidem CHRISTI; sed parati estis ceremonias legis cum fide CHRISTI conjungere. Idcirco & infantes estis, & ob ignorantiam reprehendendi.

Vers. 14. *Sed adultorum est solidus cibus, eorum* videlicet *qui propter habitum, sensus habent exercitatos ad discretionem boni ac mali.*

Ratio 4. Explicans postremam partem rationis secundæ. Quia destituti estis proprietatibus adultorum: Adulti enim gaudent cibo solido, seu affectant perfectiorem doctrinam: 2. Gaudent crebra exercitatione. 3. Per crebram excercitationem sui in doctrina Euangelii habitum contraxerunt cognitionis salutaris non facile mutabilem, & sensus seu facultates animi expeditiores habent ad judicandum de veritate & falsitate doctrinæ propositæ; de utilitate veritatis, & de errorum periculo, ût possint bonum prosequi, & malum evitare. Tales non estis vos Hebræi, licet per tempus post vestram fidei professionem tales esse potuissetis. Ergo reprehendendi estis.

Caput Sextum.

Sequitur ex priori reprehensione segnitiei deducta hortatio ad perseverandum, & progressus faciendum in fide Euangelii.

Vers. 1. *QUapropter omisso qui in Christo rudi inchoat, sermone, ad perfectionem feramur: non jacientes rursum fundamentum resipiscentiæ ab operibus mortuis, & fidei in Deum,*

Propos-

Propoſitio primis verbis continetur, Debetis perſeverare, & progreſſus facere in fide Euangelii. Nam *omittere ſermonem* catecheticum, qui rudes in CHRISTO inchoat, eſt præſupponere, & pro confeſſo habere, quod ea rudimenta jam teneant, Aliquo modo, idcirco non opus eſſe ſcribenti ad eos, his immorari, ſed catecheticis omiſſis, ad perfectionem, id eſt, ad perſeverandum, & progreſſus in fide faciendum, eos promovere.

Argumenta hortationis ſunt quindecim: Argumentum primum, Sicut fundamentum domus, ſic fundamentum religionis non eſt bis ponendum, ſed fundamento ſemel poſito pergendum in ædificio extruendo. Ergo vobis perſeverandum & progrediendum eſt in fide Euangelii; Fundamentales autem ſeu catecheticas doctrinas enumerat ſex: prima, Eſt de *reſipiſcentiâ ab operibus mortuis*, ſeu à peccatis: Hoc fundamentum continet initialem doctrinam de lege DEI, de agnitione peccati, & meritæ damnationis conſequentis, de dolore ob peccata, & deſiderio liberationis à peccato & à morte. 2, Fundamentalis doctrina eſt *de fide in DEUM*, quæ doctrinam continet redemptionis per CHRISTUM, & de juſtitiâ & vitâ per eum partâ, deque fide in eum ad ſalutem.

Verſ. 2 *Baptiſmatum doctrina, ac manuum impoſitionis, & reſurrectionis mortuorum, & judicii æterni.*

3. Eſt doctrina *baptiſmatum*, continens rationem confirmandi fidem per ſacramentum Baptiſmi, & doctrinam ſanctificationis, & afflictionis, ſeu crucis ferendæ pro Euangelii defenſione, quæ doctrina per Baptiſmum ſignificatur: 4. Eſt doctrina *impoſitionis manuum*, quæ in collatione donorum SPIRITUS ſancti, ad confirmationem divinæ veritatis Euangelii olim facta eſt, modo extraordinario in primitivâ Eccleſiâ: nunc verò modo ordinariò fit in ordinatione Miniſtrorum Eccleſiæ, de quorum autoritate & officio, ſicut ad omnes catechumenos olim ſpectabat, ſic jam ad omnes ſpectat fideles recte inſtitui, ut DEI ordinationi ſe alacrius ſubjiciant in Eccleſiaſticæ diſciplinæ obedientia.

5. *Doctrina eſt de reſurrectione mortuorum* in die noviſſimo: 6. Eſt de judicio extremo, quo per CHRISTUM fidelibus vita æterna, impiis verò mors æterna adjudicanda eſt.

Verſ. 3. *Atque id faciemus, ſiquidem permiſerit Deus.*

Arg. 2. ad perſeverantiam & profectum in fide Euangelii, Ego Apoſtolus per DEI gratiam, ut in cognitione Euangelii promoveatis operam

tis operam daturus sum pro virili, quantùm DEO videbitur meis in ministerio laboribus benedicere: Ergo vobis opera danda, ut perseveretis, & progrediamini in fide Euangelii.

Vers. 4. *Nam fieri non potest, ut qui semel fuerint illustrati, gustaverintque donum cœleste, & participes facti fuerint* SPIRITVS *Sancti.*

Vers. 5. *Gustaverintque bonum Dei verbum, ac virtutes futuri seculi.*

Vers. 6. *Si prolabuntur, ut denuo renoventur per resipiscentiam, ut qui rursum crucifigant sibimetipsis Filium Dei, & ad ignominiam exponant.*

Arg. 3. Quicunque post talem animi convictionem de veritate Euangelii, qualem hic descriptam habetis, non perseverant, sed à rudimentis fidei resiliunt, & prolabuntur in peccatum illud irremissibile in SPIRITUM Sanctum, non possunt resipiscere nec servari: Ergo ne in hoc peccatum incidatis, perseverandum & progrediendum vobis in fide Euangelii.

Describuntur autem illi adversus quos stringitur hæc comminatio ex his sex notis: 1. *Illuminati* sunt per cognitionem Euangelii; per cujus lumen misera conditio hominis, & ratio redemptionis per CHRISTUM potest etiam irregenitis aperiri: 2. *Gustaverunt* donum cœleste, quod fieri potest per contemplationem CHRISTI, & rerum cœlestium in Euangelio revelatarum, omnis enim veritatis vel leviss. ma delibatio sensum aliquem excitat sui, licet non semper solidum & permanentem: 3. *Participes facti sunt Spiritus Sancti*, quod fieri potest per dona aliqua regenitis & irregenitis communia: 4. *Gustaverunt bonum Dei verbum*, quod fieri potest per fidem hystoricam Euangelii, & per apprehensionem possibilis suæ ipsorum salutis, quam ut actu adipiscantur non prosequuntur: 5. *Gustarunt virtutes futuri seculi* in leviusculo gaudio de futurâ vitâ, quod fieri potest per fidem temporariam in iis qui recipiunt verbum in terrâ petrosâ cum gaudio, *Matth.* 13. 20. ex apprehensione non *possibilis* tantùm, sed etiam *probabilis*, & apparenter futuræ suæ salutis: quam ut lubenter cum Balaamo optare, & cum fatuis virginibus sperare possunt, etiamsi mundo, & pravis suis cupiditatibus non renunciaverint: 6. Post omnes hos gradus convictionis

fictionis de veritate religionis Chriſtianæ à SPIRITU DEI productos, *prolabuntur*, ſeu lapſu totali, voluntario, & malitioſo, ut poſteà apparebit, defectionem faciunt à CHRISTO.

Denuo] Pœna quam minatur hujuſmodi apoſtatis, eſt quod ipſorum *reſipiſcentia*, & per conſequens *ſalus*, ſit impoſſibilis; quia poſt peccatum hoc, nunquam ſequitur reſipiſcentia. Cujus rationes redduntur duæ: 1. A malitia ipſorum adverſus CHRISTUM, quia Filium DEI ſemel crucifixum malitioſè abnegando, nolunt ſalvari per ejus mortem, abhorrent ab ea ratione ſalutis conſequendæ, ex qua ſola dependet reſipiſcentia & ſalus, imò verò quantùm in ſe eſt CHRISTUM de ſolio cœleſtis gloriæ deturbatum, ſi fieri poſſet, & denuò crucifixum vellent.

Exponunt] Altera ratio à ſcandalo dato, Quia CHRISTUM ignominiæ, ludibrio & ſannis infidelium ultrò exponunt, idque atrociori ſcelere, quam illi qui primò CHRISTUM ignorantes in crucem egerunt.

Verſ. 7. *Nam terra quæ imbrem ſæpius in ſe venientem combibit, & progenuerit herbam accomodam eis per quos excoltur, recipit benedictionem à Deo:*

Arg. 4. ad perſeverandum, Sicut terra frugifera recipit benedictionem à DEO, ſic perſeverantes, & progreſſum facientes in fide & obedientiâ Euangelii benedictionem à DEO recipiunt: Ergo vobis perſeverandum eſt.

Verſ. 8. *At quæ profert ſpinas & tribulos, reproba eſt, & maledictioni affinis: cujus exitus* tendit *ad exuſtionem.*

Arg. 5. Sicut terra culta, & ſæpiùs irrigata, quæ nihil profert præter ſpinas & tribulos, rejectanea, maledictioni proxima, & tandem exurenda eſt: Sic Apoſtatæ qui jam ſæpiùs imbrem verbi Divini in ſe venientem combiberunt, & tamen nullum bonum fructum proferunt, ſed prolabuntur, omninoque deficiunt, reprobi ſunt, & maledictioni proximi, prorſus perituri, ut quorum converſio & ſalus eſt deſperata.

Verſ. 9. *Sed perſuaſimus nobis de vobis, dilecti, iſtis meliora, & cum ſalute conjuncta, etiamſi ita loquamur.*

Conſolatur Hebræos fideles adverſus alperitatem dictorum, & ipſorum apoſtaſiæ futuræ ſuſpicionem, quam intus de iis fovere videri potuiſſet Apoſtolus, niſi ſe purgaſſet, & addit Arg. 6. Etiamſi periculum apoſtaſiæ propoſuerim vobis, perſuaſimus tamen nobis meliora de veſtra fide vera,

& obedientiæ ſinceræ, & perſeverantiæ, aliiſque gratiis, quæ cum ſalute æternâ neceſſariam habent connexionem. Ergo vobis perſeverandum eſt animoſius.

Verſ. 10. *Non enim injuſtus eſt Deus, ut obliviſcatur operis veſtri, & laborioſæ charitatis quam exhibuiſtis ipſius nomini, ut qui miniſtraveritis ſanctis & miniſtretis.*

Arg. 7. confirmans ſuperius, Juſtitia & Veritas Dei non patientur ut gratia Dei ſalvifica vobis jam data, & in efficaci conſtantique charitate veſtra erga verè Fideles, ſeu Sanctos, opere demonſtrata, oblivioni tradatur, ſed gratiam pro gratia tribuens perſeverantiam & vitam æternam promiſſam etiam vobis dabit. Ergo vobis animoſè perſeverandum

Verſ. 11, *Cupimus autem, ut unuſquiſque veſtrûm idem oſtendat ſtudium ad plenam ſpei perſuaſionem, ad finem uſque:*

Arg. 8. Perſeverantiæ ſtudendo magis magiſque certam reddetis veſtræ ipſorum ſpei perſuaſionem: Ergo unicuique veſtrûm danda opera ut perſeveretis. Atque hîc ipſa hortatio ad perſeverantiam expreſſè ponitur.

Verſ. 12. *Ut ne ſitis ſegnes, ſed imitatores eorum qui per fidem ac patientiam obtinent promiſſam hæreditatem.*

Arg 9 Excutiendo ſegnitiem in comparanda altiori cognitione Evangelii, & pergendo in ſtudio charitatis, debetis imitari ſanctos Patres, qui in fide & patientia perſeverantes, promiſſam hæreditatem obtinuerunt: Studete igitur perſeverantiæ.

Verſ. 13. *Deus enim pollicitus Abrahæ, quum non poſſet per quemquam majorem jurare, juravit per ſeipſum,*

Verſ. 14 *Dicens, Certè benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo te.*

Verſ. 15 *Atque ita quum patienter expectaſſet, aſſequutus eſt promiſſum*

Arg. 10. Promiſſio benedictionis facta fidelibus, in perſona Abrahami, Patris Fidelium, & per juramentum Dei optimi maximi confirmata, experimento ſpeciali comprobata eſt Abrahamo, patienter in fide & ſpe perſeveranti. Ergo in fide promiſſionis, & ſpe benedictionis ſimiliter vobis eſt patienter perſeverandum. Hujus argumenti vis, ut appareat, meminiſſe oportet hanc promiſſionem factam Abrahæ, de

hæ, de benedictione, intelligendam esse non de nascituro Isaaco tantùm, sed de CHRISTO, ex Isaaco oriundo, & de justitiâ gratuitâ & vita æterna in CHRISTO dandâ, non Abrahæ tantum, sed etiam ut credentium Patri, & credentibus omnibus in ejus persona repræsentatis, id est, veris hæredibus istius promissæ benedictionis, sicut Apostolus hoc loco, & alibi pro concesso habet, & nominatim *Gal.* 3. 9, 10, 13, &c. expressè docet.

Vers. 16. *Nam homines quidem per eum jurant qui sit major, atque illidem omnis controversiæ finis, est jusjurandum ad confirmationem* adhibitum.

Arg. 11. ex superiori deductum, Sicut cum homines jurant per majorem, & jusjurandum ad confirmationem adhibitum, est finis controversiæ inter eos; Sic promissio benedictionis, seu justitiæ & vitæ gratuitò in CHRISTO dandæ, per juramentum supremi DEI confirmata omnibus fidelibus in Abrahamo, finis debet esse controversiæ inter DEUM & fideles, ne titubent in fide promissionis: Ergo vos Hebræi fideles sic confirmati, confidenter perseverate in fide.

Vers. 17. *Qua in re Deus volens ex abundanti hæredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidejussit jurejurando:*

Arg. 12. Etiamsi sufficiens fuisset nuda promissio benedictionis, DEUS tamen ex abundanti interposuit juramentum (quasi vadimonium) ut Iacidas, filios & hæredes promissionis, id est, fideles omnes, certiores redderet de immutabilitate consilii sui, de ipsis benedicendis. Ergo vos fideles Hebræi ex abundanti confirmati, perseverare debetis in fide Euangelii.

Vers. 18 *Ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non potest ut mentitus sit Deus, validam consolationem habeamus nos, qui confugimus* ad *corripuimus, ut spem propositam obtineamus:*

Arg. 13. in hunc sensum, DEUS eo ipso fine juravit, ut fideles qui perseverare studeant, ex duabus rebus immutabilibus hauriant consolationem & fiduciam validam, & gaudium in DEO solidum, adversùs omnem metum & miseriam: Ergo vos fideles Hebræi, hâc consolatione animati, perseverare debetis confidenter. Describit fideles hæredes promissionis, qui perseverare student, ex ipsorum proprietate, quod ex conscientia peccatorum, & ità meritæ, *confugiant ad Christum*,

ut ſperatam vitam æternam in eo propoſitam obtineant. Duas res immutabiles intelligit: 1. Promiſſionem DEI: 2. Juramentum DEI, per quæ certi redduntur fideles de tertio immutabili, id eſt, de conſilio ſeu decreto DEI de ipſis ſalvandis.

Fieri non poteſt] Rationem reddit immutabilitatis illius duplicis, quia impoſſibile eſt ut DEUS mentiatur, hoc eſt, ut non præſtet quod promiſit ſimul & juravit.

Verſ. 19. *Quam velut animę anchoram habemus tutam ac firmam, & ingredientem uſque in ea quę ſunt intra velum*

Arg. 14. Nos fideles habemus ſpem vivam, velut tutam & firmam anchoram animæ fluctuantis, jactam intra Cœlum, quod per velum Templi figurabatur. Ergo ad portum ſalutis conſtanter cum fiducia vobis eſt contendendum.

Tuta vocatur *anchora* Spes, quia tutos conſervat ſperantes: nam ſpes nunquam pudefacit: *Firma* vocatur, & quia nunquam diſrumpitur penitus, & quia firmiter defixa & fundata eſt in rupe, nitens omnipotentiâ, veritate, & bonitate DEI, & merito CHRISTI.

Verſ. 20. *Quò præcurſor pro nobis ingreſſus eſt Ieſus, ſecundùm ordinem Melchiſedec, Pontifex factus in æternum.*

Arg. 15. IESUS CHRISTUS pro nobis fidelibus ingreſſus eſt cœlum, quod figurabatur per Pontificis ingreſſum intra velum in Sanctum Sanctorum, Præcurſor pro nobis paraturus locum, & pro nobis interceſſurus, ne in curſu deficiamus, conſtitutus à PATRE in æternum Sacerdos, ſecundùm ordinem Melchiſedeci. Ergo vos fideles Hebræi debetis cum fiducia perſeverare in fide Euangelii.

Caput Septimum.

Proſequitur inſtitutum ſermonem de Melchiſedeco hic Capite, & ſimul etiam doctrinam de excellentia CHRISTI.

Capitis duæ ſunt partes: In prima probat excellentiam Chriſti ſupra Levitticos Sacerdotes reſpectu Perſonæ, ad verſ. 11. In ſecunda excellentiam Chriſti ſupra eoſdem reſpectu officii Sacerdotalis, ad finem. Proponitur dignitas perſonæ Chriſti, partim in deſcriptione

deſcriptione typica Melchiſedeci, partim in Argumentis inde deductis, Omnes autem partes deſcriptionis de Melchiſedeco typicè accipiendæ ſunt, de Chriſto autem verè & propriè intelligendæ, ut ex fine verſus tertii apparet. Notæ excellentiæ perſonæ Chriſti typicè propoſitæ, ſunt treaecim.

Verſ. 1. *NAM hic Melchiſedec rex erat Salem, Pontifex Dei altiſſimi, qui occurrit Abrahæ revertenti à cæde regum, & benedixit ei:*

Nota prima, Ut Melchiſedecus *Rex erat* in typo, ſic CHRISTUS rex eſt propriè. *Sacerdos*] Nota 2. Ut Melchiſedecus Sacerdos DEI altiſſimi erat typicè, Sic CHRISTUS Sacerdos DEI altiſſimi, proprie & DEUS ipſe altiſſimus eſt.

Occurrit] Nota 3. Ut revertenti Abrahamo à cæde regum occurrit Melchiſedecus, & benedixit ei, ut typus CHRISTI: Sic CHRISTUS is eſt qui ſolus poteſt efficaciter benedicere credentibus in eum.

Verſ. 2. *Cui & decimas ex omnibus impartitus eſt Abraham qui primum quidem ex interpretatione dicitur rex juſtitiæ, deinde verò etiam rex Salem: quod eſt rex pacis.*

Nota 4. Sicut Abrahamus Melchiſedecum agnovit per oblationem decimarum, quæ DEO propriè debentur, Sacerdotem & CHRISTI venturi typum fuiſſe: Sic etiam in eo agnovit CHRISTUM Sacerdotem DEI eſſe, & DEUM in typo repreſentatum.

Primum] Nota 5 Sicut Melchiſedecus in typo, ſic CHRISTUS in veritate, eſt primùm Rex Juſtitiæ, donans juſtitiam (nam id ſignificat Melchiſedec Rex) deinde Rex Salem, id eſt, pacis, ſeu donans pacem, quæ ſequitur juſtitiam per fidem imputatam.

Verſ. 3. *Sine Patre, ſine Matre, ſine genere: nec initium dierum, neque vitæ finem habens: ſed aſſimilatus Filio DEI, manet Sacerdos in perpetuum.*

Nota 6. Sicut Melchiſedecus in *ſtatu typico*, & in *eſſe hiſtorico*, eſt ſine Patre: Sic CHRISTUS *qua homo ex virgine natus* vere eſt ſine Patre.

Matre] Nota 7. Sicut Melchiſedecus in typo, ſic CHRISTUS in *rei veritate* ut DEUS, eſt ſine matre.

Genere] Nota 8. Ut Melchiſedecus in *eſſe ſuo hiſtorico & typico*: ſic CHRISTUS ut DEUS in *rei veritate*, eſt ſine genere ſeu genealogia, expers omnis cognationis, & conſanguinitatis naturalis, ſeu terrenæ.

Nec in-

Nec initium] Nota 9. Sicut Melchizedecus in ſtatu hiſtorico & typico; Sic CHRISTUS verè æternus eſt, ſine principio dierum. & ſine vitæ termino. Quamobrem nimis curiosè & audacter agere videntur, qui genealogiam Melchizedeci à DEO de induſtria cœlatam, ſcrutari & definire audent, etiam ex Scripturâ.

Aſſimilatus] Ut comparatio hæc ſolida agnoſcatur, Apoſtolus has omnes deſcriptionis partes, typicè, & in aſſimilatione illa quâ repreſentabat Filium DEI Sacerdotem æternum oſtendit eſſe concipiendas.

Verſ. 4 *Spectate verò quantus hic fuerit, cui etiam Decimas ſpoliorum dederit Abraham patriarcha.*

Nota 10. Sicut Abraham, licet victor in prælio adverſùs tot Reges, & Patriarcha, ſeu princeps Patrum nobiliſſimus, in ſpoliorum decimis perſolvendis, agnovit tamen Melchizedecum ſuperiorem ſe eſſe, nempe qui Melchizedecus typus erat CHRISTI. Sic CHRISTUM typo iſto repræſentatum multò ſe ſuperiorem agnovit neceſſariò.

Verſ. 5. *Et ii quidem qui ſunt ex filiis Levi, ſacerdotio fungentes, præceptum habent decimarum accipiendarum à populo ſecundùm Legem, hoc eſt, à fratribus ſuis, licet egreſſis ex lumbis Abrahæ.*

Hanc notam eſſe excellentiæ, probat Apoſtolus ex eo, quod Levi hoc ipſo nomine ſuperior ſit fratribus ſuis, quia ſecundùm DEI mandatum, acceperat decimas à fratribus: Ergo propter eandem rationem ſuperior eſt Melchizedec Abrahamo, qui ultro decimas offerendo ſe inferiorem agnovit Melchizedeco.

Verſ. 6 *Is verò cujus genus ad illos non refertur, decimas accepit ab Abraham, & habenti promiſſiones, benedixit.*

Nota 11. Melchizedecus qui in Levitarum genere non eſt cenſendus, non tantùm accepit decimas ab Abrahamo, ſed etiam ut ſuperior, Abrahamo benedixit, ipſi (inquam) Abrahamo, qui omnium Fidelium nomine, primus accepit promiſſiones: Ergo CHRISTUS (cujus ille typus & umbra tantum fuit) multò eſt excellentior & Abrahamo, & Leviticis omnibus Sacerdotibus ab ipſo oriundis.

Verſ. 7. *Porrò ſine ulla controverſia, id quod minus eſt, ab eo quod majus eſt, benedicitur.*

Hanc eſſe notam excellentiæ probat, ex eo quod extra controverſiam ſit, benedici minorem à majori. Quod non intelligendum eſt de benedictione

ore *laudis* quâ benedicimus Deo, nec de benedictione *charitatis*, quâ alii aliis bona precamur, ſed de benedictione *poteſtatis*, quâ Deus efficaciter ſuis benedicit, vel *autoritatis* ſive ordinariæ, qua Paſtores & parentes ex officio *communiter*, ſive extraordinariæ, quâ Dei legati extra ordinem, ex ſpeciali legatione ſpecialiter precando applicant Dei benedictionem alicui: In hoc genere benedicens quâ talis, major eſt eo cui benedicitur.

Verſ. 8. *Atque hîc quidem homines qui moriuntur, decimas accipiunt: illic autem is de quo teſtatum eſt quòd vivat.*

Nota 12. Melchizedecus, licet nec in ſtatu phyſico, nec in ſtatu civili, in ſtatu tamen typico & ſcripturali, decimas accipit, ut *ſemper vivens*, ut Dei immortalis imago: Levitæ vero decimas recipiunt, ut homines mortales. Ergo Christus per Melchizedecum repræſentatus, qui naturâ eſt Deus verè immortalis, cum Levitis comparatus, multo iis excellentior eſt.

Verſ. 9. *Et (ut ita loquar) in Abraham decimatus eſt etiam ipſe Levi, qui decimas ſolet accipere.*

Verſ. 10. *Nam is adhuc in lumbis patris erat, quum occurreret Abrahæ Melchiſedec.*

Nota 13. Melchizedecus qua typus Christi, & per conſequens ipſe Christus qui veritas, erat in Melchizedeco repræſentata, accepit decimas non tantùm ab ipſo Abrahamo, ſed etiam à Levi, qui fuit in lumbis Abrahæ, ſecundùm rationem naturalis generationis, quando decimas obtulit Abraham Melchizedeco, & Christo per ipſum repreſentato: Ergo verus Melchizedecus, Christus, & in ſe, & cum Levitis comparatus, multò eſt illis excellentior. Verum quidem eſt Christum etiam ex femine Abrahami oriundum fuiſſe, quando Abraham decimas obtulit Melchizedeco, ſed non erat ab eo oriundus ſecundùm rationem æternæ Sacerdotii Mediatoris, de quo hîc agitur, nec ſecundùm rationem naturalis generationis, neque ſecundùm rationem perſonæ ſimpliciter, ſed tantùm ſecundùm humanam naturam, ſecundùm materiam carnis, in qua licet Christus Sacerdotium adminiſtraturus erat, non tamen ut homo merus, inſtar Levitarum, ſed ut ☉ Abrahami Deus, & Mediator inter Deum & Abrahamum, quo reſpectu Christus non continetur in Abrahamo, ſed opponitur in typo Melchizedeci, & Abrahamo

& Abrahamo, & omnibus aliis ab eo oriundis, ut superior illis & excellentior. Tenet ergo Argumentum firmiter.

Vers. 11. *Porrò si consummatio per Leviticum Sacerdotium erat, (nam sub hoc sancita Lex est populo) quid amplius erat opus alium exoriri Sacerdotem secundùm ordinem Melchisedec, non secundum ordinem Aaronis dici?*

Fuit excellentia personæ CHRISTI, Sequitur altera pars Capitis, in qua probatur excellentia Sacerdotii CHRISTI supra Leviticum, idque Argumentis septemdecim. Arg. 1. Perfectio, seu efficax consummatio cultorum DEI, quoad peccati expiationem, justificationem, sanctificationem, & vitam æternam, non potuit obtineri per Leviticum Sacerdotium. Ergo imperfectum est Leviticum Sacerdotium; neque tam excellens quam CHRISTI Sacerdotium.

Quid amplius] Arg. 2. confirmans superius, Si perfectio obtineri potuisset per Sacerdotium Leviticum, non opus fuisset alium præstantiorem Sacerdotem oriri, nempe CHRISTUM secundùm ordinem Melchizedeci, & non secundum ordinem Aaronis. Assumptionem nobis relinquit colligendam, quæ hæc est, At opus fuit ut oriretur præstantior Sacerdos, ut patet ex *Psalmo* 110: Ergo perfectio per Sacerdotium Leviticum obtineri non potuit, sed per Sacerdotium CHRISTI, quod idcirco excellentius est.

Populus enim] Ratio confirmans majorem connexam, Sub hoc Sacerdotio Lex data est, & populus in ejus disciplina exercitatus est: & quicquid virium Lex, seu legale Fœdus habebat, huc totum collatum est à Legis zelotis, ut cultores per hoc Sacerdotium perficerentur, sed frustra. Ergo si per hoc Sacerdotium, vel per Legem, seu legale Fœdus cum eo junctum obtineri potuisset perfectio cultorum, non opus fuisset Sacerdotio præstantiori, & Lege aliâ: cum verò perfectio per hoc Sacerdotium obtineri non potuerit, opus fuit alio præstantiori necessariò.

Vers. 12. *Mutato igitur Sacerdotio, necesse quoque est ut fiat mutatio legis.*

Arg. 3. Simul etiam probans CHRISTUM exoriturum Sacerdotem, secundum ordinem Melchizedec, non denominandum secundùm ordinem Aaronis, nec legi Leviticæ obnoxium. Sacerdotii Levitici mutabilitas & mutatio, secum traxit legis Leviticæ, seu fœderis legalis cum eo conjuncti,

conjuncti, mutabilitatem & mutationem, ut succederet aliud Sacerdotium, & alia lex, seu aliud fœdus immutabile. Ergo Leviticum Sacerdotium mutabile non tam excellens est quam Melchisedeci, seu CHRISTI Sacerdotium immutabile.

Vers. 13. *Nam is de quo hæc dicuntur, ad aliam tribum pertinet, de qua nullus attendit altari.*

Vers. 14, *Palam est enim è tribu Juda exortum esse Dominum nostrum: cujus tribus respectu nihil de Sacerdotio loquutus est Moses.*

Arg. 4 Simul probans mutato Sacerdotio Levitico mutandam etiam esse legem Leviticam. CHRISTUS de quo hæc dicuntur in *Psalmo* 110. pertinet ad aliam tribum, eamque principem & dignissimam, nempe Judah, (unde constat Dominum nostrum ortum esse) ex qua nullus attendit altari, nullus præceptum habet à Mose de exercendo Sacerdotio Levitico. Ergo introducto CHRISTI Sacerdotio abolendum est Sacerdotium Leviticum, cum Lege Ceremoniali Levitica, & per consequens Sacerdotium CHRISTI, de principe tribu oriundi, præstantius est Levitico.

Vers. 15. *Itaque etiam magis patet ex eo quòd ad instar Melchisedec exoritur Sacerdos alius.*

Arg. 5. Ex verbis, *Psal.* 110. idem probans quod prius, CHRISTUS est alius Sacerdos à Leviticis, inter quem & Melchisedecum ipsius typum est similitudo. Sequitur ergo & non pendere CHRISTI Sacerdotium à lege Levitica, & simul etiam quia Melchizedecianum est, Sacerdotio Levitico longe præstantius esse.

Vers. 11. *Qui non ex lege, cujus mandatum sit carnale, factus est Sacerdos sed ex vi indissolubilis vitæ.*

Arg. 6. CHRISTUS factus est Sacerdos, non secundùm legem quæ dabat mandata infirma & carnalia, de corporalibus Ceremoniis, sicut Levitici Sacerdotes, sed secundùm virtutem & potentiam vitæ immortalis seu indissolubilis, quâ CHRISTUS in æternum ipse vivens, & vitæ auctor potest suis vitam æternam efficaciter conferre: Ergo CHRISTI Sacerdotium excellentius est Levitico.

Vers. 17. *Testificatur enim ad hunc modum, Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec.*

Hoc argumentum confirmat, ex *Pſal.* 110. In quo Pater pronuncit Filium ſuum Sacerdotem in æternum ſecundùm ordinem Melchizedeci, & per conſequens declarat vim Sacerdotii CHRISTI, ad æternam vitam cultoribus ipſius ſufficere.

Verſ. 18. *Nam mandatum præcedens abrogatur, quòd nullis viribus ſit præditum, & inutile.*

Arg. 7. ex eodem Pſalmo deductum. Lex ſeu fœdus legale, (cum mandatis ceremonialibus, totoque Sacerdotio Levitico fœderi iſti conjunctis,) propter infirmitatem & inutilitatem ipſius in ſe, ad peccatorum expiationem, ad juſtificationem hominum, & vitam æternam conferendam, aboletur per introductionem Sacerdotii æterni, CHRISTI videlicet. Ergo CHRISTI Sacerdotium præſtantius eſt illo Levitico.

Verſ. 19 *Nihil enim ſanctificavit Lex, ſed adſcita ſpes melior, per quam appropinquamus Deo.*

Arg. 8. confirmans priorem. Lex ſeu fœdus legale, ſub Sacerdotio Levitico, licet pædagogus fuerit quidem ad CHRISTUM; per ſe tamen nihil perficiebat, nullum juſtificabat ſanctificabat, vel ſervabat. Sed Sacerdotium CHRISTI, ſpes illa melior, ſeu Euangelium, bonum illud præfiguratum, & ſperatum à fidelibus ſub lege, in locum Sacerdotii Levitici, ſeu legalis fœderis, jam introductum: Hoc, inquam, perfectionem affert DEI populo & bonam ſpem vitæ nobis facit. Ergo CHRISTI Sacerdotium eſt excellentius Levitico.

Per quam] Arg. 9. Per Sacerdotium CHRISTI, (ſeu per ſpem illam lege & Sacerdotio Levitico meliorem,) nos qui per naturam longè diſtamus à DEO, propè accedimus omnes ad DEUM, ad Thronum gratiæ ejus; quod privilegium erat Sacerdotum tantùm, vel ſummi Sacerdotis potiùs, ſub legalibus typis. Ergo excellentius eſt CHRISTI ſacerdotium Legali ſeu Levitico.

Verſ. 20. *Et jam quatenus non abſque jurejurando.*

Verſ. 21. *Nam illi quidem, citra jusjurandum Sacerdotes facti ſunt: (hic verò cum jurejurando, per eum qui dixit ei, Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchizedec)*

Arg. 10. Sacerdotes Levitici, *citra juſjurandum* per *legem* ex voluntate legiſlatoris *mutabilem*, facti ſunt Sacerdotes: CHRISTUS verò ut ex

Pſal. 110.

Pſal. 110. conſtat, pronunciatur Sacerdos *æternus* ex *juramento* DEI Patris: Ergo Sacerdotium CHRISTI excellentius eſt Levitico.

Verſ. 22. *Tantò potioris fœderis ſponſor factus eſt Ieſus.*

Arg. 11. CHRISTUS in Sacerdotio ſuo *tantò præſtantioris fœderis ſponſor* eſt, quantò Sacerdotium juramento confirmatum, præſtantius eſt Sacerdotio imperato ad tempus, & mutabili, Ergo ejus Sacerdotium eſt præſtantius. Nam ubi Sacerdos, ibi eſt fœdus, cujus fœderis ſponſor eſt Sacerdos; fœdus legale & umbratile, ſponſorem habebat Sacerdotem typicum & umbratilem, qui præfigurabat verum Sacerdotem CHRISTUM venturum: Fœdus vero gratiæ habet CHRISTUM verum Sacerdotem ſponſorem, qui primo ſe obligavit ad ſatisfactionem divinæ juſtitiæ præſtandam pro debito noſtro, deinde fore ut tanquam DEI amici in fœdere gratiæ ambularemus, ad vitam æternam. Aliæ etiam ſunt ſponſionis partes, ſed hæ ſufficiunt ad præſens argumentum explicandum.

Verſ. 23. *Et illi quidem, plures facti ſunt Sacerdotes, quòd mors prohiberet eos permanere:*

Verſ. 24. *At iſte propterèà quòd in æternum maneat, perpetuum habet Sacerdotium.*

Arg. 12. Sacerdotes Levitici *ſimul plures* erant, & *ſucceſſivè* alii aliis morte ſublatis ſuccedebant: nam unus omnia ſubire ſolus non poterat, & mors prohibebat, ne diu ullus in officio permaneret. Sed CHRISTUS *ſolus* Sacerdotio ſuo præeſt in *æternum*, *nullo* Collegâ vel *Succeſſore* vel ſubſtituto indigens: Ergo Sacerdotium ejus præſtantius eſt Levitico.

Verſ. 25. *Unde & ſervare prorſus poteſt eos qui per ipſum accedunt ad Deum, ſemper vivens ut interpellet pro eis.*

Arg 13. ex priori tanquam conſectarium deductum, Noſter Sacerdos CHRISTUS, ſemper vivendo, & odore perpetuo ſui ſacrificii intercedendo pro ſuis, *prorſus ſervare & perficere poteſt*, ſeu omnibus numeris abſolutam dare, ſanctificationem, & ſalutem omnium Fidelium, ſeu accedentium ad DEUM per eum At Levitici Secerdotes id non potuerunt. Ergo Sacerdotium ejus præſtantius eſt Levitico.

Verſ. 26. *Talis enim nos decebat Pontifex, pius, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & ſublimior Cœlis factus:*

Arg. 14. CHRISTUS Sacerdos, ſicut decebat unicum noſtrum Redemptorem perſonæ ſuæ qualitates excellentiores, & ſtatum ſeu conditionem excellentiorem habet, quam ullus ex Leviticis. Ergo ejus Sacerdotium eſt excellentius. Quod ad qualitates perſonæ: 1. *Sanctus eſt*, & naturâ ſuâ, & voto ſuo, in DEI Patris honorem totus conſecratus: 2. *Innocens* eſt qui nulli homini nec ulli creaturæ faciat injuriam: 3. *Impollutus* eſt, Primo à pollutione ſeu labe omnis peccati, & ſui & alieni immunis: 4. *Segregatus à peccatoribus*, id eſt, nullo modo obnoxius peccato, vel adeò remotus à peccato, ut peccator eſſe non poſſit.

Quod ad ſtatum ſeu conditionem perſonæ attinet, ſublimior eſt cœlis omnibuſque in cœlo creaturis, nam etiam corpore ſuo evectus ſupra Cœlos aſpectabiles, ad ſocietatem Throni cum Patre exaltatus eſt.

Verſ. 27 *Cui non ſit quotidie neceſſe, quemadmodum illi Sacerdotibus, prius pro peccatis propriis victimas offerre, deinde* pro peccatis *populi: id enim fecit ſemel quum ſemetipſum obtulit.*

Arg. 15. ex priori conſequens, Non eſt CHRISTO impoſita neceſſitas offerendi victimam pro peccatis ſuis, quæ nulla habuit, nec offerendi victimam ſæpius pro peccatis populi; nam *ſemel obtuliſſe* ſeipſum ſufficit: Sacerdotibus vero Leviticis neceſſe erat & pro ſuis peccatis, & peccatis populi quotidie offerre: Ergo ejus Sacerdotium præſtantius eſt Levitico.

Seipſum obtulit] Arg. 16. Sacrificium CHRISTI non erat pecudis vel animalis bruti alicujus, ſed *ipſe* obtulit *ſeipſum* & ad hoc ſacrificium offerendum, nullus idoneus & dignus ſacerdos eſſe potuit præter ipſum, *ipſe ſolus ſeipſum obtulit*; Levitici vero Sacerdotes offerebant pecudes, quibus offerendis ſufficiebant homines. Ergo CHRISTI Sacerdotium Levitico excellentius eſt.

Verſ. 28, *Lex enim homines conſtituit Pontifices infirmos: at ſermo juriſjurandi poſt Legem* concepti, *Filium* conſtituit *qui in æternum eſt ſanctificatus*

Arg. 17. A ſextuplici differentia Levitici ſeu legalis Sacerdotii, & Evangelici ſeu CHRISTI: Differentia prima, Conſtitutio Sacerdotis Levitici fluit à *lege*, quæ mutari poteſt: Conſtitutio verò Sacerdotis Evangelici ſeu CHRISTI, fluit à ſermone juriſjurandi, qui mutari non poteſt, propter

teſt, propter juſjurandum DEI immutabile: Differentia 2. Lex Levitica admittit homines in plurali: Euangelium unum tantùm CHRISTUM: Differentia 3. Lex admittit ut alius poſt alium ſucceſſor ſit. Euangelium vero admittit, *unicum* tantùm ſine ſucceſſore, nempe CHRISTUM Filium DEI: Differentia 4. Levitica lex admittit Sacerdotes homines, *infirmitate laborantes*, id eſt, peccato obnoxios, qui ſacrificium ſuum non poſſunt efficax reddere ad DEUM placandum, vel benedictionem quam pronunciant, reapſe conferre in eos quibus benedicunt: Euangelicus vero ſermo conſtituit *Chriſtum, qui Filius eſt Dei omnipotens*, qui Sacerdotium ſuum in omnibus efficax poterit reddere: Differentia 5. Lex conſtituit Sacerdotes temporarios, qui conſecrantur tantùm in breve tempus vitæ ſuæ. Euangelium verò habet unicum filium qui in *æternum* conſecratus eſt: Differentia 6. Lex Levitica præceſſit, nec fuit lex, ſententia DEI ultima, de Sacerdotibus: At Euangelium ſeu ſermo juriſjurandi *poſt legem* ſucceſſit, ut DEI ſententia ultima: Ergo Sacerdotium CHRISTI excellentius eſt Levitico. Huc omnia tendunt ut Hebræi fideles, perſpectâ Sacerdotii Levitici infirmitate, & abolitione, & CHRISTI Sacerdotii excellentiâ, legalibus ritibus renunciarent, & CHRISTO firmius adhærerent.

Caput Octavum.

Item argumentum proſequitur. Capitis duæ ſunt partes: In prima probat excellentiam Sacerdotii Chriſti ſupra Leviticum; Argumentis quatuor, ad verſ. 7. *In ſecunda probat novum fœdus præſtantius eſſe veteri. De toto autem capite præfatur, quod in eo ſumma totius comparationis inter Leviticum, & Chriſti Sacerdotium continetur.*

Verſ. 1. *Cæterùm eorum quæ dictimus* hæc *ſumma* eſt, *Talem nos habere Pontificem, qui conſedit ad dextram throni Majeſtatis illius in Cœlis.*

Argumentum primum, CHRISTUS noſter Pontifex talis, & tantæ dignitatis eſt, ut conſideat rex ad dextram Throni Majeſtatis DEI Patris in cœlis,

in cœlis, pari cum Patre poteſtate & gloria: Relinquit nobis alteram comparationis partem, ut ſatis perſpicuam, de Pontifice Levitico, quod non ſit talis: Ergo præſtantius eſt CHRISTI Sacerdotium Levitico.

Verſ. 2. *Sanctuarii miniſter, ac veri illius tabernaculi quod fixit Dominus, & non homo.*

Arg. 2. CHRISTUS Miniſter eſt illius Sanctuari in Cœlis, ubi ſedet Rex in Throno, & rerum ſanctarum omnium quæ ad cultum DEI, & ſalutem hominis pertinent, non otioſus Sacerdos, ſed Sacerdotis partes ſtrenuè agens in cœlis, licet pontifex regalis propter perſonæ dignitatem, & modum adminiſtrationis, ut Miniſter tamen propter officium Mediatoris. Tales non ſunt Levitici Sacerdotes in terrâ, ſed tantùm Miniſtri: Ergo CHRISTI Sacerdotium eſt excellentius Levitico.

Veri tabernaculi] Arg. 3. CHRISTUS in cœlis eſt Miniſter *veri illius tabernaculi, quod fixit* Dominus & non homo, nempe corporis ſui (quod ipſe CHRISTUS comparavit tabernaculo) & quod per typicum figuratum eſt: quod Tabernaculum verum corporis ſui, formavit & aptavit illi per miraculum SPIRITUS Sanctus in utero Virginis: CHRISTUS autem jam in cœlis miniſtrans repræſentat Patri corpus illud, & humanitatem ſuam, in qua paſſus eſt: eique offert continuo in illo corpore pro nobis intercedens. Sacerdotes vero Levitici Miniſtri ſunt tantùm typici Tabernaculi, quod homo ædificavit. Ergo CHRISTI Sacerdotium excellentius eſt Levitico.

Verſ. 3. *Omnis enim Pontifex ad offerenda dona & victimas conſtituitur: unde neceſſe fuit hunc quoque habere quod offerret.*

Probat CHRISTUM conſtanter offerre tabernaculum verum corporis ſui DEO Patri, rationibus tribus: 1. Quia cum omnis Pontifex ad offerenda dona & victimas conſtituatur, neceſſe eſt etiam ut CHRISTUS habeat quod offerat, At præter intercceſſionem, & corporis ſui ſacrificati exhibitionem Patri, in Cœlo nihil habet CHRISTUS quod propitium reddat DEUM. Ergo verum illud tabernaculum corporis ſui ſolum eſt, quod CHRISTUS in Cœleſti Sanctuario DEO offert.

Verſ. 4. *Nam ſi eſſet in terra, ne Sacerdos quidem eſſet, manentibus illis Sacerdotibus, qui ſecundum Legem offerunt dona.*

Ratio 2. Quia ſi eſſet in terra, non poſſet per legem eſſe Sacerdos ad offerendum ſcilicet quæ lex offerenda præſcribit Sacerdotibus, dona nempe & ſacrificia typica. Ergo verum illud tabernaculum corporis

poris ſui ſolum reſtat, quod CHRISTUS in Cœleſti Sanctuario DEO offert.

Verſ. 5. *Ut qui exemplari & umbræ deſerviunt rerum cœleſtium, ſicut divinitus dictum eſt Moſi, quum eſſet abſoluturus tabernaculum. Vide enim, inquit, ut faciás omnia ad exemplar quod oſtenſum eſt tibi in monte.*

Ratio 3. confirmans etiam priorem. Quia Sacerdotes ſecundùm legem, in terrâ deſerviunt tantùm exemplari, & umbræ rerum cœleſtium; nam eorum Miniſterium alligatur Tabernaculo, vel Templo Hieroſolymitano, & exercetur in figuris & ceremoniis tipicis adminiſtrandis, ſicut probatur ex lege Levitica. Ergo CHRISTUS cum per legem non poſſet typica ulla ſacrificia offerre, ſi eſſet in terra, neque poſſet eſſe Sacerdos per legem, & nunc in cœlo cum ſit, in eoque Sacerdotium ſuum exerceat, neceſſe eſt ut rem illam cœleſtem per umbras illas legales figuratam, nempe Ceremoniarum omnium corpus, & ſubſtantiam adminiſtret. Id quod facit verum Tabernaculum corporis ſui conſtanter DEO repræſentando, & beneficia ſpiritualia per corporis ſui oblationem acquiſita nobis diſpenſando. Teſtimonium ad probandum antecedens eſt *Exod.* 25 40. ex quo ſub nomine Tabernaculi, DEUS vult non Tabernaculum tantùm, ſed etiam omnia quæ ad Leviticum ſacerdotium pertinebant, repræſentationes eſſe rerum cœleſtium, nimirum ſacerdotii CHRISTI, & beneficiorum ejus.

Verſ. 6. *At nunc* noſter ille Pontifex *eo excellentius miniſterium ſortitus eſt, quo præſtantioris eſt fœderis interceſſor, quod præſtantioribus promiſſis ſancitum eſt.*

Arg. 4 Ad probandam excellentiam Sacerdotii CHRISTI ſupra Leviticum, à præſtantia Fœderis novi, præ veteri. Quia CHRISTUS tantò excellentius Miniſterium ſortitus eſt præ Leviticis, quanto fœdus cujus CHRISTUS eſt Mediator præſtantius eſt, & præſtantioribus promiſſis ſancitum, quam fuit fœdus ſub Sacerdotio Levitico: Nam fœdus ſub Sacerdotio Levitico, quoàd externam ejus formam, erat fœdus operum, promiſſis conditionalibus rerum externarum ſancitum: fœdus vero ſub CHRISTI Sacerdotio partum, eſt fœdus gratiæ fidelibus, ſeu fœderatis, CHRISTUM cum omnibus beneficiis, gratis promittens. Sacerdotis autem officium eſt intercedere inter Deum & homines, & pacta inter eos conventa oblato ſacrificio confirmare, tum operam dare, ut divinis promiſſis homines

mines potiantur. Quare quanto pacta meliora fuerint, tantò Sacerdotium ipſum majoris cenſeri dignitatis, conſentaneum eſt.

Secunda pars.

Verſ. 7. *Nam ſi prius illud tale fuiſſet, ut nihil in eo poſſet requiri, haud quaquam fuiſſet ſecundo quæſitus locus.*

Secunda pars Capitis, in qua hoc argumentum confirmat per partes & primum probat præſtantius eſſe novum fœdus Euangelicum veteri illo legali abolito, ſex rationibus.

Nam ſi] Ratio prima præſuppoſita in connexa propoſitione, Prius fœdus ſub Sacerdotio Levitico fuit imperfectum, in quo aliquid deſiderari vel reprehendi potuit, non reſpectu ſui quidem, ſed reſpectu efficaciæ & virtutis, idque vitio non fœderis, ſed fœderatorum impotentium: Ergo minus excellens erat prius fœdus, quam novum hoc ſcilicet.

Haud quaquam] Ratio 2. confirmans priorem, Quia abolendum erat vetus fœdus, & novum fœdus ejus loco ſurrogandum, quod non contigiſſet niſi imperfectum fuiſſet: Ergo illud prius eſt imperfectius, hoc novum verò excellentius.

Verſ. 8. *Nam increpans eos, inquit, Ecce, dies venient, dicit Dominus, quum pangam cum domo Iſrael & cum domo Juda fœdus novum:*

Ratio 3. confirmans priores, Quia prius fœdus propter infirmitatem fœderatorum ad præſtationem legis, quæ erat federis conditio, non potuit reddere fœderatos irreprehenſibiles, vel ab accuſatione DEI eos liberare, ſed oportebat melius fœdus & efficacius à DEO excogitari ad populum DEI juſtificandum, ſanctificandum, & ſalvandum. Ergo prius fœdus minus excellens eſt, novum vero excellentius.

Verſ. 9. *Non ſecundum fœdus quod feci cum patribus ipſorum, quo die prehendi manum ipſorum, ut educerem eos ex Ægypto: nam ipſi non perſtiterunt in illo meo fœdere, & ego deſpexi eos, dicit DOMINUS.*

Ratio 4. Quia novum fœdus non eſt ſimile fœderi, quod DEUS pepigit cum populo in monte Sinai, cum eduxit eos ex Egypto, de quo, *Jer.* 31. 31. Nam illud etiamſi non carebat aliquâ obſcurâ ſignificatione gratiæ obtinendæ in CHRISTO, per ſacrificia repræſentato, externam tamen

tamen formam habebat Fœderis legalis, & conditionem expressam plenæ obedientiæ omnibus DEI mandatis præstandæ, ut patet ex ejus formula, *Exod.* cap. 19. & 20. & *Jer.* 17. 23. 31, 32, *&c.* Novum verò (ut statim patebit) absolutum à conditione operum, & respectu ejus qui fœdus initum est, & respectu ejus qui jam pepigit fœdus.

Nam ipsi] Ratio 5. Fœderati secundùm vetus fœdus deficere possunt, & defecerunt, & irritum sibi reddere possunt illud fœdus, & reddiderunt. Novum verò ut statim patebit, est perpetuæ gratiæ, secundùm quod verè fœderati, seu fideles nunquam defecerunt, nec deficere propter DEI gratiam, nec irritum sibi reddere possunt novum fœdus, propter timorem quem DEUS indit ipsorum cordibus, ne discedant ab eo, *Jerem.* 32. 40. Ergo fœdus novum præstantius est.

Despexi] Ratio 6. Fœderati secundum vetus fœdus abutentes maritali DEI clementia, & adulterium cum alienis diis in idololatria sua perpetrantes, secundùm DEI maritalem, & Dominicam in eos potestatem, despici, rejici, & condemnari possunt à DEO: Non hic fœderati secundùm novum fœdus. Ergo novum fœdus præstantius est, cujus CHRISTUS & Mediator & Sponsor est.

Vers. 10. *Quamobrem hoc est fœdus quod paciscar domui Israel post dies illos, dicit Dominus. Indam Leges meas menti eorum, & cordi eorum inscribam: & ero ipsis DEVS, & ipsi erunt mihi populus.*

Jam probat alteram partem argumenti, Quod scilicet fœdus novum sancitum sit melioribus promissionibus, idque quatuor promissiones absolutas, Electis seu Fidelibus factas, enumerando. *Indam*] Promissio prima est regenerationis; Quæ nihil aliud est quam Legis DEI inscriptio primùm *in mente*, consistens in animi renovatione ad imaginem DEI, in sapientia & cognitione. Deinde *in corde*, quæ fit cum cor renovatur ad imaginem DEI, secundùm justitiam & sanctimoniam veram. *Et ero ipsis DEVS*] Promissio 2. est perpetuæ cum DEO communionis, & juris matrimonialis ex confœderatione orti, quo populus fœderatus cedit DEO in possessionem dilectionis peculiaris, DEUS verò cedit populo suo in possessionem beatificantem, & utrumque hic promittit DEUS: Ego me iis præstabo DEUM, (inquit) eosque præstabo populum meum, & habebo pro populo meo.

Vers. 11. *Neque docebunt singuli proximum suum, & singuli fratrem suum dicentes, Cognosce Dominum: nam omnes cognoscent me ab eo qui pusillus fuerit inter eos.*

Promissio 3. est, *Institutionis* continuæ à SPIRITU Sancto, ita ut non hausturi sint cognitionem DEI ex decretis & placitis hominum, nec suspensuri fidem suam ex autoritate hominum docentium, nec hæsuri in nudâ contemplatione illorum quæ prædicata audient, (sicut iis contingit qui extra novum fœdus degunt irregeniti,) Sed per docendi media divinitus instituta, imbuendi sint omnes (minimi pariter & maximi) viva, affectuosâ, efficaci & salvifica cognitione DEI, amore & observantiâ DEI, ita ut neque in se, neque in æstimatione credentium, is qui plantat, vel is qui rigat sit aliquid futurus, in comparatione cum DEO scilicet: sed DEUS futurus solus doctor, qui docet efficaciter, & dat incrementum.

Vers. 12. *Ero enim propitius iniquitatibus eorum, & peccatorum ipsorum & iniquitatum ipsorum non recordabor amplius.*

Promissio 4. Est *perpetuæ remissionis peccatorum*, quâ DEUS propter obedientiam CHRISTI propitium se semper fidelibus confœderatis ostendit.

Vers. 13. *Dum novum dicit, antiquavit prius: porrò quod antiquatur ac senescit, prope est ut evanescat.*

Ex verbis Jeremiæ citatis infert consectarium duplex. Primum est, fœdus legale seu Leviticum, propterea quod *vetus* esse declaretur à Propheta, in Epitheto *Novi*, consensit & antiquatum est.

Porro] Alterum consectarium hinc derivatum, Temporibus Jeremiæ Prophetæ, prope erat ut moreretur, & evanesceret fœdus legale seu Leviticum, & per consequens post adventum CHRISTI, sub quo nova facta sunt omnia, expiravit. Quo nihil efficacius dici potuit ad movendum Hebræos, ut renunciantes Cerimoniis Leviticis, soli CHRISTO se totos consecrarent.

Caput

Caput Nonum.

Proſequitur comparationem Sacerdotii Levitici cum Sacerdotio Chriſti, & Sacerdotii Chriſti excellentiam porro oſtendit. Capitis duæ ſunt partes, In prima Sacerdotium CHRISTI *excellentius eſſe Levitico, probat Argumentis quindecim, ad verſum 16. In ſecunda tollit ſcandalum Crucis, ſeu Mortis* CHRISTI, *neceſſitatem & ſufficientiam ejus oſtendendo, ad finem.*

Verſ. 1. *IGitur habebat quidem etiam prius* fœdus *conſtitutos religionis ritus, & ſanctuarium mundanum.*

Quod ad primam partem attinet, ſeptem priora Argumenta ſunt totidem imperfectionis Levitici Sacerdotii indicia, ex quibus commendatur excellentia Sacerdotii CHRISTI.

Argumentum primum, Primum Fœdus ad Leviticum Sacerdotium pertinens, habebat umbratiles juſtificationis ritus, & Sanctuarium terrenum tantùm. Sequitur ergo CHRISTI Sacerdotium, (quod habet veram juſtificationem ſecundùm novum fœdus, & cœleſte Sanctuarium, ut prius oſtenſum eſt,) eſſe multò excellentiùs.

Verſ. 2. *Tabernaculum enim conſtructum fuit: prius* quidem *in quo* erat *candelabrum, & menſa, & propoſitio panes quod ſancta vocant.*

Hoc Argumentum explicat, Primò deſcribendo Sanctuarii partes, & quæ in illis erant ſacra; deinde juſtificationis ritus typicos. Tabernaculum quod erexit Moſes, habebat duas partes; Anterior pars vocabatur *Sanctum*, interior pars *Sanctum Sanctorum*. In prima parte ſeu anteriori, fuit candelabrum in parte domus meridionali ingredienti ad ſiniſtram poſitum. Ex oppoſito, in parte domus ſeptentrionali erat menſa cum panibus propoſitionis, ſic dictis, quia coram DEO proponebantur: quibus ſignificabatur accedentibus ad DEUM, lucem, & vitam miniſtrari. Erat etiam in hac parte, altare ſuffitus ante aditum interioris partis collocatum, quo precum oblatio ſignificabatur.

Verſ. 3. *Poſt medium autem velum* erat *Tabernaculum quod vocant Sancta Sanctorum*:

Velum quod pendebat in aditu hujus partis, hîc intelligitur eſſe pri-

mum Velum: Alterum velum quod dividebat partem anteriorem à Sancto Sanctorum, vocatur hic medium velum: & interius domicilium quod poſt illud erat, Sanctum Sanctorum dicitur: prior pars figurabat Eccleſiam in terris, poſterior figurabat cœlum, ſeu locum in quo DEUS triumphanti Eccleſiæ ſe manifeſtat.

Verſ. 4. *Aureum habens thuribulum, & arcam Fœderis undique circumtectam auro in qua urna aurea habens manna, & virga Aaron quæ germinavit, & Tabulæ fœderis.*

In Sancto Sanctorum, 1. erat aureum thuribulum, quod in uſum Pontificis ingreſſuri ſemel quotannis inſervire potuit, aptum ad ſignificandam interceſſionem CHRISTI precantis pro nobis, & noſtras preces acceptas DEO reddentis: 2. Erat Arca fœderis undique tecta auro, unde DEUS vocem edebat. Idonea figura Verbi incarnati, & conſilium DEI nobis aperientis: 3. Erat urna habens Manna, abditum illud Manna (quod DEUS verè fidelibus in CHRISTO ad vitam æternam veſcendum dat) commodè figurans: 4. Erat virga Aaronis, quæ germinavit, apta ad figurandam benedictionem efficacem, quam CHRISTUS miniſtrorum ſuorum laboribus concedit: 5. Tabulæ fœderis in arca poſitæ, quæ Legis impletionem non niſi in CHRISTO nobis quærendam docebant.

Verſ. 5. *Supra hanc autem Cherubim gloriæ, obumbrantes propitiatorium: de quibus non eſt nunc dicendum ſingulatim.*

6. Erant Angeli Cherubini, alis ad ſe invicem converſis, operculum Arcæ obumbrantes; inter quas alas DEUS quaſi ſedebat, & conſulentibus reſponſa dabat; quo miniſterium Angelorum CHRISTO (magno pietatis myſterio, & in luce inacceſſa habitanti) inſervientium in typo proponebatur. Et quia ſatis hic dictum de gloria externi Tabernaculi, ſeu de loco terreno, Apoſtolus abrumpit amplioris de loco terreno diſputationem.

Verſ. 6. *His autem ita ordinatis, in primum quidem Tabernaculum quovis* tempore *ingrediuntur Sacerdotes qui ritus obeunt:*

Fuit locus; proximè deſcribit umbratiles juſtificationis ritus, & primò quotidianos, quos quilibet ſacerdotes quotidie exercebant in anteriori parte Tabernaculi, ſuffitum adolentes, panes ad menſam inſtruendam, oleum ad candelabrum, reliquaque ſecundùm legem curantes.

Verſ. 7.

Vers. 7. *In secundum autem semel quotannis solus Pontifex, non sine sanguine quem offert pro semetipso, & pro populi erratis.*

Deinde describit ritus anniversarios, qui hujusmodi erant: 1. Pontifex solus sine comite: 2. Semel quotannis, non sæpius: 3. Nunquam sine oblatione sanguinis vituli, & hirci in pelvim excepti: 4. Sanguinem hunc efferebat pro suis peccatis, maximis & minimis, & pro peccatis populi. Hæc autem omnia externa, mundana & umbratilia, & in se minimè efficacia erant. Præfigurabant enim CHRISTI ingressum in cœlum per sanguinem suum verè propitiatorium. Hoc primum est argumentum, terrenæ imperfectionis in Sacerdotio Levitico.

Vers. 8. *Hoc declarante Spiritu sancto, nondum patefactam fuisse viam ad Sacrarium, priore Tabernaculo adhuc consistente.*

Arg. 2. per expositionem mysterii proximi propositum, Tempore Levitici Sacerdotii, dum statum obtineret Tabernaculum, & cultus ille cæremonialis circa Sanctuarium, via ad Cœlum, seu ad verum Sanctuarium non erat manifestè declarata, sicut jam manifesta facta est sub CHRISTI Sacerdotio. Id quod SPIRITUS Sanctus docebat per exclusionem Sacerdotum ex Sanctuario intuno: per admissionem Pontificis semel in anno, clauso manente Sanctuario, reliquo toto anno: Ergo excellentius est CHRISTI Sacerdotium Levitico.

Vers. 9 *Quod erat exemplar pro tempore illo præsenti quo dona sacrificiaque offeruntur, quæ non possunt in conscientia sanctificare cultorem.*

Arg. 3. Ritus expiatorii prædicti, & reliqua istius generis exercitia Pontificis Levitici, erant typica, parabolica, & merum exemplar eorum quæ per CHRISTUM præstanda erant: Ergo in excellentia cum CHRISTI Sacerdotio minimè æquiparandum est Leviticum.

Tempore] Arg. 4. Quæ hebant à Pontifice & Sacerdotibus Leviticis inserviebant tantum præsenti tempori legalis pædagogiæ, scilicet in Ecclesiæ ruditate & infantiâ, quo dona & sacrificia typica offeruntur: Ergo Leviticum Sacerdotium longè est inferius Sacerdotio CHRISTI.

Non possunt] Arg. 5. Dona & sacrificia quæ offerebantur à Leviticis Sacerdotibus, non poterant in conscientia sanctificare cultorem, vel malam conscientiam peccatorum admissorum tollere: Ergo Sacerdotium Leviticum cum CHRISTI Sacerdotio non est comparandum.

Vers. 10.

Verſ. 10. *In cibis duntaxat & potionibus, & diverſis ablutionibus ac ritibus carnalibus, uſque ad tempus correctionis impoſitis.*

Arg. 6. confirmans ſuperius, Quæ donabantur & offerebantur à Levitico Sacerdote, tantùm in cibis & potionibus, & diverſis lotionibus, & carnalibus ritibus conſiſtebant, quæ non commendabant hominem DEO, 1 *Cor.* 8. 2. ſed tantùm ut in carne ſanctificati ceremonialiter mundi haberentur cultores, faciebant: Ergo nihil eſt Sacerdotium Leviticum ad excellentiam Sacerdotii CHRISTI comparatum.

Uſque ad] Arg. 7. Impoſita erant dona & ſacrificia, reliquaque Sacerdotum Leviticorum officia, ut jugum & onus, uſque ad tempus correctionis tantùm, id eſt, ad CHRISTI adventum, qui correcturus erat veteris Sacerdotii ſacrificia & dona imperfecta, iiſque abolitis donum & ſacrificium perfectius introducturus: Ergo perfectius eſt CHRISTI Sacerdotium Levitico.

Verſ. 11. *Adveniens autem Chriſtus Pontifex futurorum bonorum, per majus & perfectius Tabernaculum non manufactum, id eſt, non hujus ſtructuræ,*

Arg. 8. CHRISTUS eſt Pontifex non typorum, ſed bonorum ſpiritualium, ut juſtificationis, ſanctificationis & ſalutis, quæ per typos figurabantur: Ergo CHRISTI Sacerdotium eſt longe excellentius.

Per majus] Arg. 9. CHRISTUS majus & perfectius tabernaculum habebat, non manufactum, non communis ſtructuræ, nempe tabernaculum corporis ſui, quod à SPIRITO Sancto ſpeciali modo fabricatum eſt in utero virginis, ſine peccati originalis labe: in quo tabernaculo plenitudo Deitatis inhabitat: Ergo ejus Sacerdotium longe excellentius eſt Levitico.

Verſ. 12. *Neque per ſanguinem hircorum & vitulorum, ſed per proprium ſanguinem ingreſſus eſt ſemel in Sacrarium, æternam redemptionem nactus.*

Arg. 10. CHRISTUS obtulit non ſanguinem taurorum, ſeu hircorum, ut Levitici Pontifices, ſed ſanguinem proprium, factuſque eſt idem & Sacerdos & Sacrificium: Ergo ejus Sacerdotium eſt excellentius Levitico.

Semel] Arg. 11: CHRISTUS ingreſſus eſt ſemel in Sacrarium verum, id eſt, in cœlum, ibique manet, non ſæpius ut Levitici Pontifices in typicum: Ergo excellentius eſt ejus ſacerdotium Levitico.

Æter-

Æternum] Arg. 12. CHRISTUS æternam redemptionem ſuo ſacrificio comparavit, quod Leviticis erat impoſſibile. Ergo ejus Sacerdotium longè excellentius eſt Levitico.

Vers. 13 *Nam ſi ſanguis taurorum & hircorum, & cinis juvenæ aſpergens inquinatos ſanctificat ad carnis puritatem*,

Vers. 14. *Quanto magis ſanguis Chriſti qui per Spiritum æternum ſemetipſum obtulit inculpatum DEO, purgabit conſcientiam veſtram à mortuis operibus ad ſerviendum Deo vivo?*

Emundabit] Arg. 13 confirmans ſuperius, CHRISTI ſanguis purgat conſcientiam, partim quatenus conſcientia videns plenam pro ſe juſtitiæ divinæ ſatisfactionem factam in CHRISTI paſſione, abſolutionem ſuam perfectam amplectitur, & in ea conquieſcit: partim quatenus vis ſanctificans cor ad DEO ſerviendum, ab eo profluit.

Nam ſi] Hoc argumentum confirmat à minori. Sanguis taurorum reliquique typi præſtiterunt id ad quod erant inſtituti, nempe purificationem externi hominis Eccleſiaſticam, ut ſanctus haberi poſſet ad opera cultus externi; Quanto magis præſtabit ſanguis CHRISTI antitypus id, quod per typos eſt ſignificatum, nempe purificationem conſcientiæ, à peccatis, ad DEO ſerviendum. Peccata vocantur *opera mortua*, quia mortem merentur, & mortis reos reddunt peccatores.

Per Spiritum] Arg. 14. In oblatione CHRISTI, SPIRITUS æternus, ſeu CHRISTUS quâ DEUS, præcipuas Sacerdotis partes agebat, & ſeipſum ut hominem immaculatum pro ſacrificio offerebat: Ergo ejus Sacerdotium Levitico tantò excellentius eſt, quantò DEUS homine, & ſancta ejus humanitas, pecude præſtantior eſt.

Vers. 15 *Itaque ob id novi Fœderis Mediator eſt, ut morte intercedente, ad redemptionem earum prævaricationum quæ fuerant ſub priore Teſtamento, vocati promiſſionem accipiant æternæ hæreditatis*

Arg. 15. Sub veteri fœdere nec remiſſio peccatorum, nec vitæ æternæ hæreditas data eſt vocatis, niſi propter CHRISTI mortem intercedentem ſub novo fœdere, in quem finem ille jam Mediator novi fœderis conſtitutus eſt in gratiam omnium Vocatorum. Ergo præſtantius eſt illius Sacerdotium Levitico illo ſub veteri fœdere.

Secunda

Secunda pars.

Vers. 16. *Nam ubi testamentum est, mors intercedat, necesse est testatoris.*

Secunda pars Capitis, in qua ad tollendum scandalum crucis, probat primo necessitatem mortis CHRISTI, Argumentis sex, ad *vers.* 25. Deinde sufficientiam oblationis semel factæ in cruce, Argumentis quinque, probat ad finem.

Argumentum primum, Novum fœdus CHRISTI, est novum Testamentum CHRISTI: Ergo intercedere mortem Testatoris CHRISTI necesse erat.

Vers. 17. *Testamentum enim in mortuis ratum est, quandoquidem nondum valet quum vivit testator.*

Arg. 2. confirmans superius, Nisi mortuus fuisset CHRISTUS, fœdus seu testamentum non fuisset ratum: nam etiam inter homines non valet testamentum, dum testator vivit, sed tantùm postquam mortuus est: mutari enim potest viventis testamentum, sed non demortui: Ergo necesse erat ut moreretur CHRISTUS.

Vers. 18. *Unde ne prius quidem illud absque sanguine dedicatum fuit.*

Arg. 3. Sicut vetus testamentum non fuit DEO dedicatum, sine sanguine typico: Sic neque novum testamentum, sine veri Mediatoris CHRISTI vero antitypo sanguine dedicari potest, seu offerri in satisfactionem pro hominibus peccatoribus: Ergo CHRISTUM mori necessarium fuit.

Vers. 19. *Quum enim Moses omnia mandata secundum legem recitasset toti populo, sumpto sanguine vitulorum & hircorum, cum aqua & lana coccinea & hyssopo, simul & ipsum librum & totum populum aspersit:*

Vers. 20 *Dicens, Hic est sanguis testamenti quod mandavit vobis DEVS.*

Argumentum hoc explicat & probat ex historia, *Exod.* 24. de dedicatione primi tabernaculi per sanguinem: ubi librum fœderis & populum aspersit Moses sanguine Vitulorum & Hircorum; simul significationem & usum ceremoniæ exponens, quod sanguis ille esset sanguis fœderis,

deris, ſeu ſymbolum fœderis typicè icti in illis ceremoniis, & verè complendi in CHRISTI ſanguine.

Verſ. 21. *Inſuper autem & Tabernaculum, & omnia vaſa ſacrorum, ſanguine ſimiliter aſperſit.*

Verſ. 22. *Et omnia fere ſecundum Legem ſanguine purificantur, & abſque ſanguinis effuſione non fit remiſſio.*

Arg. 4: Sicut ſub lege omnia purgabantur vel ſanguine, vel lotionibus ex factitiis vim purgandi trahentibus, adeò ut abſque ſanguinis effuſione typica nulla fieret remiſſio peccatorum. Sic in novo fœdere nulla poſſet eſſe remiſſio peccatorum, niſi ex ſanguinis CHRISTI vera effuſione: Ergo CHRISTI mors fuit neceſſaria, Dicuntur ſanguine aſpergi tabernaculum, & vaſa ſacra quæ in ſe impolluta erant, quia reſpectu noſtri niſi per CHRISTI ſanguinem nos purificemur, omnia cedunt nobis in pollutionem. Idcirco ſanctificari oportet nobis rerum ſanctiſſimarum uſum per CHRISTUM: alioqui immundis omnia ſunt immunda; quatenus in omnibus, & per omnia, ſe polluunt infideles.

Verſ. 23. *Itaque neceſſe fuit exemplaria quidem eorum quæ ſunt in Cœlis, hiſce rebus purificari, ipſa verò cœleſtia potioribus quam hæc ſint victimis.*

Arg. 5. Si typos oportuit purgare ſanguine typico, res cœleſtes ſpirituales ſignificatas per typos oportuit conſecrari melioribus victimis, hoc eſt, ſanguine ipſius Mediatoris, qui virtute ſua omnium victimarum vim continet, & per conſequens CHRISTI mors neceſſaria erat.

Verſ. 24. *Non enim in manufactum ſacrarium ingreſſus eſt Chriſtus, quod ſit exemplar, vero ſacrario reſpondens: ſed in ipſum cœlum, ut appareat nunc in conſpectu Dei pro nobis.*

Arg. 6. confirmans ſuperius. CHRISTUS non eſt ingreſſus in manufactum Sacrarium typycum, ſed in cœlum per Sacrarium ſignificatum, ut conſtanter pro nobis apparens intercederet. Ergo tantò digniorem victimam (id eſt, Seipſum oportebat offerre) quanto cœlum ſuperat terreſtre ſacrarium. Et per conſequens mors ejus neceſſaria fuit.

Verſ. 15. *Neque ut ſæpe offerat ſemetipſum, ſicut Pontifex ingreditur in ſacrarium quotannis cum ſanguine alieno:*

Jam probat ſufficientiam unicæ oblationis CHRISTI in cruce, Argumentis quinque.

Argumentum primum, CHRISTUS non eſt ingreſſus Sanctuarium terreſtre ſæpius, ut ſæpe offerret ſeipſum, ſicut Pontifex Leviticus, qui non ſuum ſed alienum ſanguinem quotannis offerebat. Sed cœlum ingreſſus eſt ſemel. Ergo ſufficiebat unica illa oblatio ſui in cruce, per quam in cœlum admiſſus eſt.

Verſ. 26. *Aliequin oportuiſſet eum ſæpe paſſum ſuiſſe à condito mundo (ſed nunc ſemel in conſummatione ſeculorum ad abolendum peccatum per immolationem ſui ipſius patefactus eſt.*

Arg. 2. Niſi ſufficeret unica CHRISTI oblatio in cruce, oportuiſſet eum ſæpiùs ſe offerendo, ſæpiùs mori ab initio mundi: nam ſi ſæpe debuit fieri oblatio corporis CHRISTI pro peccato, certè neceſſe fuit ut incepiſſet oblatio, quo tempore primum peccatum cœpit & commiſſum eſt, hoc eſt, initio mundi, & ab eo tempore oportuiſſet eandem oblationem toties repeti, quoties peccata nova poſt oblationem commiſſa ſunt, repetitis vicibus abſque numero: At hoc abſurdum eſt. Ergo ſufficit unica oblatio ejus in cruce facta.

Nunc ſemel] Arg. 3. CHRISTUS in plenitudine temporis apparuit to fine, ut unica ſui oblatione aboleret peccata ſuorum in præſenti, præterito, & futuro tempore; nam ad impetrandam & applicandam remiſſionem peccatorum, ad mortificationem & abolitionem peccatorum, omnium Redemptorum ſeu Electorum, ſatis eſt valoris in morte CHRISTI. Ergo ſufficit unica oblatio.

Verſ. 27. *Et ſicut illud ſtatutum eſt hominibus ut ſemel moriuntur, poſtea verò judicium.*

Verſ. 28. *Ita & Chriſtus ſemel oblatus, ut multorum peccata tolleret, alterâ vice abſque peccato conſpicietur iis qui ipſum expectant ad ſalutem.*

Arg. 4. Sicut à DEO ſtatutum eſt, ut omnes moriantur ſemel & ut poſt mortem fiat judicium. Sic ſtatutum eſt à DEO, ut CHRISTUS ſemel tantùm ſe offerret ad expiandum peccata multorum, id eſt, Electorum & ut ſecundò veniret Judex Vivorum & Mortuorum. Ergo ſufficit unica ejus oblatio in cruce.

Secundo] Arg 5. CHRISTUS ſecundâ vice veniens in die judicii manifeſtum faciet toti mundo, ſe unicâ oblatione ſui pleniſſimè ſatisfeciſſe pro peccato, peccatique imputationem, & pœnas ſeu miſeriam, & quæcunque

cunque alia ſunt veſtigia peccati, & à ſe ut Sponſore, & à ſuis pro quibus ſpopondit removiſſe, & ſalutem impetraſſe Fidelibus, qui adventum ejus expectant. Ergo ſufficit unica illa oblutio in cruce ad redemptionem noſtri plenam. Dicitur CHRISTUS in ſecundo adventu appariturus, *ſine peccato*, reſpectu primi adventus, in quo licet à peccati pollutione inhærente liberrimus fuerit, non tamen liber fuit à peccato alieno, ſeu noſtro, quod ei imputatum eſt: Et propter quod infirmitati & miſeriæ obnoxius factus eſt, donec pro peccatis noſtris ſatisfecit. In die autem judicii apparebit in gloria, quæ peccati abolitionem omnimodam teſtificabitur: & per conſequens demonſtrabit unicam illam oblationem in cruce ad peccata tollendum abundè ſufficientem eſſe.

Caput Decimum.

CHRISTI Sacerdotium pergit ſupra Leviticum extollere. Capitis duæ ſunt partes, In priori probat præſtantius eſſe ſacrificium Chriſti unicum, omnibus victimis legalibus, ad vers. 19. *In poſteriori doctrinam hanc deducit in uſum, hortatione adhibitâ ad fiduciam & conſtantiam in fidei profeſſione, & vitæ ſanctitate, cum patientia, ad finem.*

Verſ. 1. *LEX enim umbram obtinens futurorum bonorum, non expreſſam formam rerum, iis hoſtiis quas ſingulis annis eaſdem continenter offerunt, nunquam poteſt accedentes ſanctificare.*

Argumenta excellentiæ ſacrificii CHRISTI ſupra Leviticas victimas ſunt duodecim. Argumentum primum, Præſcriptæ in Lege Ceremoniali Leviticæ victimæ, umbram tantùm ſacrificii CHRISTI & beneficiorum ejus continebant, non vivam rerum ipſarum repræſentationem, qualis redditur in ſpecubo Euangelii à rebus ipſis, prout jam exhibitæ in ſeipſis conſiderantur: Ergo longè inferiores erant CHRISTI ſacrificio illo repræſentato.

Nunquam] Arg. 2. Etiam præſtantiſſimæ hoſtiæ Leviticæ quotannis repetitæ, per Pontificem, non poterant juſtificare vel ſanctificare eos pro

quibus, vel à quibus offerebantur. Ergo deteriores erant CHRISTI sacrificio.

Vers. 2. *Alioqui desitissent offerri, propterea quòd qui sacrificassent, ac semel purgati essent, nullorum peccatorum amplius essent sibi conscii*:

Arg. 3. confirmans superius, Victimæ Leviticæ, ipsâ sui repetitâ oblatione, præ se ferebant imperfectionem suam & impotentiam ad justificandum peccatores, pro quibus offerebantur. Ergo deteriores erant Sacrificio CHRISTI.

Alioqui] Ratio redditur antecedentis, Si victimæ illæ justificassent cultores, sæpiùs offerri desiissent, quia cultores purgati à peccatorum reatu & quieti in conscientiis redditi, per unicam oblationem, non opus habuissent repetitâ oblatione. At victimæ illæ Leviticæ non desierunt sæpiùs offerri, quia lex repetitionem mandabat. Ergo non justificarunt cultores suos, illæ victimæ.

Vers. 3. *Atqui in illis repetita fit mentio peccatorum quotannis.*

Arg. 4. confirmans idem, Etiam nobilissimæ ex iis nempe anniversariæ victimæ quotannis secum ferebant omnium præteritorum peccatorum repetitam mentionem; quod frustra fuisset, si per priora sacrificia abolita fuissent: Ergo longè deteriora erant hæc sacrificia CHRISTI sacrificio.

Vers. 4. *Non enim potest sanguis taurorum & hircorum auferre peccata.*

Arg. 5. confirmans etiam secundum; Viliora erant hæc sacrificia (ut pote bestiarum) quam ut auferre possent peccata. Ergo CHRISTI sacrificio longè erant inferiora.

Vers. 5. *Quapropter ingrediens mundum, dicit, Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi.*

Vers. 6 *Holocautomata & hostium pro peccato non approbasti.*

Vers. 7. *Tunc dixi, Ecce adsum (in capite libri scriptum est de me) ut faciam, Deus, voluntatem tuam*:

Vers. 8. *Quum superius dixisset, Sacrificium & oblationem, & holocautomata & hostiam pro peccato noluisti, neque approbasti (quæ juxta Legem offeruntur)*

Vers. 9

Vers. 9. *Tunc dixit, Ecce adsum ut faciam, Deus, voluntatem tuam, Tollit primum, ut posterius statuat.*

Hoc argumentum probat ex *Psal.* 40. In quo introducitur CHRISTUS à Propheta, quo tempore homo factus est, & in carne apparuit, pronunciat sublata esse à Patre sacrificia legalia, & statutam esse ipsorum loco suam in corpore obedientiam, ad mortem usque crucis, in eo quod dicit, *aures sibi perforatas*, vel *corpus sibi aptatum à Deo*, qua utraque phrasi intelligitur Filium DEI incarnatum, formatum fuisse ad obsequium, & obedientiam Patris. Nam cum repudiata videt sacrificia legalia, ut indigna quæ expiarent peccata, offert seipsum ad moriendum ex Patris voluntate, secundum Prophetias, quæ de ipso in volumine Bibliorum continentur; Atque ita tollit sacrificia Levitica, ut stabiliat sacrificium CHRISTI.

Vers. 10. *Qua voluntate sanctificati sumus, per oblationem corporis Iesu Christi semel* factam.

Arg. 7. Per oblationem corporis CHRISTI ex *voluntate Dei* justificamur & sanctificamur nos, qui per sacrificia legalia sanctificari non poteramus. Ergo CHRISTI sacrificium etiam ex institutione divina, est præstantius Leviticis.

Vers. 11. *Omnis igitur Sacerdos adstat quotidie operans, & easdem sæpius offerens hostias, quæ nunquam possint auferre peccata:*

Vers. 12. *Hic verò unâ pro peccatis oblata victima, in perpetuum sedet ad dextram Dei:*

Arg. 8. Sacerdotes juge sacrificium offerentes quotidie stabant, ut ministri, laborantes & offerentes eadem hostias, ad peccata auferenda inefficaces: CHRISTUS vero unâ victima semel oblatâ, ut Dominus cœli & terræ, in perpetuum consedit in consortio gloriæ cum Patre regnans. Ergo ejus sacrificium præstantius est Leviticis.

Vers. 13. *Id quod superest, expectans, donec inimici ipsius scabellum pedum ejus fiant.*

Arg. 9. Post sacrificium CHRISTI nihil faciendum restat pro expiatione peccatorum impetrandâ fidelibus seu electis, sed sola superest debellatio DIABOLI, mundi, peccati inhabitantis, mortis, & reliquorum nostrorum & CHRISTI inimicorum plena subjectio ut redempti potiantur plenâ felicitate, ab hostibus omnibus liberati. Ergo excellentius est ejus sacrificium Leviticis.

Vers. 14.

Vers. 14. *Unica enim oblatione consecravit in perpetuum eos qui sanctificantur.*

Arg. 10. confirmans superius, Oblatio CHRISTI semel facta, vim habet infinitam, non tantum satisfaciendi pro peccatis Electorum seu Fidelium, qui in sanctitatis voto seipsos dedicarunt DEO, sed etiam efficaciter conferendi in eos omnes, qui fuerunt, sunt, & erunt, sanctitatem, & salutem, per gradus perficiendam, & in perpetuum duraturam. Ergo & excellentior est hæc oblatio Leviticis, & eâ jam oblata nihil restat præter abolitionem hostium, & applicationem beneficiorum per illam oblationem partorum, in Electorum bonum.

Vers. 15. *Testificatur autem nobis & ipse Spiritus sanctus: nam postea quam prædixit*,

Vers. 16. *Hoc est fœdus quod paciscar cum iis post dies illos, dicit Dominus, Indam leges meas cordibus eorum, & eorum mentibus eas inscribam*:

Vers. 17. *Et peccatorum atque iniquitatum ipsorum non recordabor amplius.*

Arg. 11. Fœdus novum fundatum in Sacrificio CHRISTI, absolute, nullâ positâ conditione promittit electis omnibus plenam sanctificationem. *Indam legem meam, &c*; & remissionem peccatorum *eorum non recordabor amplius*, ut testatur SPIRITUS Sanctus: *Jer.* 31, 31. *&c.* Ergo CHRISTI sacrificium quo sancitur hoc fœdus est præstantius Levitico.

Vers. 18. *Porrò ubi est horum remissio, non est amplius oblatio pro peccato.*

Arg. 12. Unica illa oblatio CHRISTI à DEO plenam remissionem peccatorum impetrat fidelibus sub novo fœdere, ut neque relinquat locum suæ ipsius repetitioni; neque ulli alii pro peccato oblationi. Ergo præstantior est oblationibus Leviticis.

Secunda pars Capitis.

Vers. 19. *Quum igitur, fratres, habeamus libertatem ingrediendi Sacrarium per sanguinem Iesu,*

Secunda pars Capitis, in qua doctrinam præcedentem deducit in usum, per hortationem ex variis membris constantem, ut cum fiducia in DEO, ad *vers.* 23. Sanctitatis studium in seipsis sigillatim, & in omnibus

bus Eccleſiæ membris promoventes, ad *verſ* 26. confidenter & patienter perſeverent in fide, ad finem. Brevitatis autem cauſa, hortatio tota, hac propoſitione comprehendi poterit,, Debetis cum fiducia in ſanctitatis ſtudio, confidenter & patienter perſeverare. Argumenta hortationis quæ propoſitionem hanc probant & urgent, ſunt novemdecim: Quorum aliquot, illuſione facta ad typos ita proponit, ut interim ad rei ſignificatæ excellentiam animum Hebræorum attollat.

Habeamus] Argumentum primum, Habetis unà nobiſcum libertatem per fidem in precibus veſtris in hac vita, & plenam poſſeſſionem poſt hanc vitam ingrediendi in cœlum, & ad DEUM ipſum accedendi. Ergo debetis cum fiducia perſeverare in fide.

Per ſanguinem] Arg. 2. Per ſanguinem ſeu mortem IESU, tanquam per *pleniſſimum pretium* redemptionis & reconciliationis noſtræ, paratur vobis hoc privilegium, ut in omnibus neceſſitatibus veſtris, liberè ſenſa animi DEO proponatis. Ergo confidenter vobis eſt perſeverandum.

Verſ. 20. *Ea via quam dedicavit nobis recentem & vivam, per velum, hoc eſt per carnem ſuam*:

Arg. 3. in hunc ſenſum, CHRISTUS homo factus, & communione naturæ ſe nobiſcum uniens, carnem ſuam ſeu humanitatem dedicavit in hunc uſum, ut vos nobiſcum hoc communionis vinculo adjuti (per ejus mediationem, tanquam per viam recentem, planam, tutam, & viventem, quæ ambulantes in ea vivificet, & delaſſatos refocillet) ad DEUM accederetis, ſicut Leviticus Pontifex per velum ingreſſus eſt in Sanctuarium. Ergo cum fiducia in DEUM vobis perſeverandum eſt.

Verſ. 21. Quumque habeamus *Sacerdotem magnum, præfectum domui Dei*:

Arg. 4. Habemus CHRISTUM Pontificem noſtrum ſeu Sacerdotem magnum, qui præeat nobis in via, gerens iniquitatem inferiorum Sacerdotum, ne quæ à nobis perperam fiunt in noſtro imperfecto colendi modo, aditum nobis ad DEUM præcludant. Cum fiducia ergo in DEUM vobis eſt perſeverandum.

Præfectum] Arg. fiduciæ 5. Habemus CHRISTUM noſtri amantiſſimum, præfectum domui DEI, qui poteſtatem habet intromittendi in cœlum quos vult, locumque aſſignandi ingreſſis, quem vult, & ex theſauro gratiæ tribuendi ipſis quantum optari poteſt. Ergo cum fiducia vobis unà nobiſcum perſeverandum eſt.

Verſ. 22.

Verſ. 22. *Accedamus cum vero corde, & certa perſuaſione, ſ. dei, purus cordibus à conſcientia mala*:

Verſ. 23. *Et abluto corpore aqua pura, teneamus confeſſionem ſpei non vacillantem: (fidelis enim eſt qui promiſit)*

Arg. 6. Fidelibus datum eſt jus ad novum & ſincerum cor, ad plenam perſuaſionem fidei, & ad quietam in CHRISTO conſcientiam, & ad vitæ ſanctitatem, quæ per lotiones legales ſignificabatur: Vos ergo per fidem nobiſcum apprehendentes jus veſtrum & aſpergentes, ſeu applicantes vobis vim ſanguinis CHRISTI, per fidem certiorati in vitæ ſanctitate debetis unâ nobiſcum ad DEUM accedere propius, & adhærelcere DEO, ut confidentius perſeveretis.

Fidelis] Arg. 7. DEUS qui promiſit omnem gratiam ſperantibus in ipſum, ut in ſanctitate perſeverent ad ſalutem, fidelis eſt. Ergo cum fiducia vobis perſeverandum eſt.

Verſ. 24. *Et obſervemus alii alios, ut nos acuamus ad charitatem & bona opera*:

Verſ. 25. *Non deſerentes aggregationem noſtri mutuam, ſicuti mos eſt quibuſdam, ſed adhortantes alii alios: idque eo magis quod videtis diem illum appropinquare*.

Arg. 8. Niſi diligentiam adhibeatis ut omnibus modis & mediis quæ vel ad propriam ſingulorum, vel ad Eccleſiæ in communi perſeverantiam in fide & obedientia Euangelii faciant, (nempe alii alios obſervando, & exacuendo ad charitatem & bona opera, cœtus publicos obſervando, & unitatem Eccleſiæ conſervando, *&c.*) periculum eſt ne ſeparatio vel ſchiſma ſequatur, & tandem apoſtaſia à fide, ſicut in aliquorum exemplo experientia teſtatur. Ergo in fide perſeverandum eſt.

Eo magis] Arg 9. Dies judicii appropinquat, in quo perſeverantibus, & à fide deficientibus, retributio ſecundum opera eſt danda. Ergo vobis ſtudioſè perſeverandum eſt.

Verſ. 26. *Nam ſi ultrò peccaverimus poſt acceptam cognitionem veritatis non adhuc pro peccatis reliqua eſt hoſtia*:

Arg. 10. Niſi perſtiteritis in fide, vel ſi poſt agnitam Euangelii veritatem, ſponte, ultro, ſeu deſtinato animi propoſito, defectionem feceritis ab Euangelio (quod eſt peccatum admittere in SPIRITUM Sanctum) non reſtat pro peccatis aliqua hoſtia, neque per conſequens

peccati

peccati remiſſio, ſiquidem malitioſè rejecto CHRISTO, & ejus ſacrificio, reliquum eſt nullum ſacrificium pro peccato. Ergo ne incidatis in hanc abyſſum ſtudioſè perſeverandum eſt.

Verſ. 27. *Sed horrenda quædam expectatio judicii, & ignis fervor, qui devoraturus eſt adverſarios.*

Arg. 11. Apoſtatas, qui CHRISTUM agnitum ultro abjiciunt, & in adverſaria caſtra malitioſè tranſeunt, manet metus horrendi judicii DEI, & ignis æterni certò devoraturi omnes CHRISTI hoſtes, & inter primos, apoſtatas. Ergo perſeverandum in fide.

Verſ. 28. *Qui violarit Moſis legem, abſque miſericordia, ex duorum aut trium teſtimonio moritur.*

Verſ. 29 *Quanto (putatis) acerbiore ſupplicio dignus cenſebitur, qui Filium Dei conculcarit, & ſanguinem fœderis per quem ſanctificatus eſt, profanum duxerit, & Spiritum gratiæ contumelia afficerit?*

Hoc Argumentum confirmat ſex rationibus: 1. Quia contemptor legis Moſaicæ legitimè convictus, capitale luebat ſupplicium, ſine miſericordia. Ergo multò magis apoſtata perdendus eſt.

Conculcavit] Ratio 2. Quia apoſtata non minori contumelia CHRISTUM afficit, quantùm in ipſo eſt, quam ſi pedibus conculcaret ipſum de Throno detractum. *Sanguinis*] Ratio 3. Quia ſanctiſſimum ſanguinem CHRISTI, (per quem ſemel quoàd externum hominem, ſeu carnis externam ſanctificationem Eccleſiaſticam, ſeparati ſunt à mundo, & Deo conſecrati in Baptiſmo,) quaſi de vulgo hominis cujuſpiam ſanguinem æſtimant. *Spiritum*] Ratio 4. Quia SPIRITUM Sanctum qui ipſos convicit de CHRISTI Deitate, & Divinâ virtute, contumelia afficiunt quaſi mendacem.

Verſ. 30. *Novimus enim eum qui dixit, Meum eſt ulciſci, ego retribuam, dicit Dominus. Et rurſum, Dominus judicabit populum ſuum.*

Ratio 5. Quia DEUS profitetur ſe Ultorem omnium peccatorum, & Vindicatorem injuriarum populo ſuo factarum, *Deuter.* 32. 35, 36. Et multò magis tam atrocis peccati adverſus Filium ſuum, ſimul & Eccleſiam totam, admiſſi.

Verſ. 31. *Horrendum eſt, incidere in manus Dei vivi.*

Ratio 6. Quia apostatis negotium est non cum miseris mortalibus, sed cum DEO vivo, hoc est, Omnipotente, & ad ultionem semper parato, in cujus manus, ut in Judicis irati, incidere horrendum est. Ergo apostatis nihil expectandum præter horrendum DEI judicium.

Simul hic habetur Argumentum 12 ad perseverandum in fide. Ultronea apostasia à fide, conjuncta est cum tot atrocibus in CHRISTUM & SPIRITUM Sanctum contumeliis. Ergo ab apostasia cavendum, & constanter in fide perseverandum est.

Vers. 32. *Revocate verò in memoriam superiores dies, quibus postquam illustrati fuistis, ingens certamen afflictionum sustinuistis:*

Vers. 33. *Partim quidem, dum & cum probris, & cum oppressionibus in theatrum estis prodacti: partim verò, dum socii facti estis eorum qui eo statu versantur:*

Vers. 34. *Nam & de vinculis meis mecum doluistis, & direptionem facultatum vestrarum cum gaudio accepistis, ut qui sciretis vos habere apud vos potiorem substantiam in Cœlis, & quæ permanet.*

Arg. 13. Persequutionem patiendo pro Euangelio, edidistis jampridem constantiæ vestræ in fide præclarum specimen, in spe mercedis vobis in cœlis repositæ. Ergo in fide constanter vobis jam posteà est perseverandum. Hoc Argumentum declarat, revocando illis in memoriam quomodo statim post receptam fidem CHRISTI, ex illuminatione Verbi & SPIRITUS DEI commissi sint quasi in certamen cum afflictionibus ingentibus, *vers.* 32. Partim dum ipsi publicè ignominiis afficerentur ab Euangelii hostibus, & opprimerentur omnis generis injustitiâ & violentiâ. Partim denique dum se ex Christiana sympathia socios adjungebant afflictis & oppressis pro Euangelio, *vers* 33. Id quod experientia manifestum facit, quia dum Apostolus vinciretur pro Euangelio, Hebræi fideles condoluerunt, & facultatum suarum direptionem cum gaudio acceperunt, nihil curantes terrenas divitias præ cœlesti & æterna hæreditate in cœlis sibi reposita, *vers.* 34.

Vers. 35. *Ne igitur abjicite fiduciam vestram, quæ magnam habet præmii retributionem.*

Arg. 14 Constans perseverantia in fide magnam habet præmii retributionem. Ergo non abjicienda, sed retinenda est vobis constanter fidei professio.

Vers. 36

Verſ. 36. *Nam patientia vobis opus eſt: ut ubi voluntatem Dei feceritis, reportetis promiſſionem.*

Arg. 15. Si patienter perſeveraveritis, vitam æternam vobis promiſſam reportabitis, alioqui non. Ergo conſtanter & patienter perſeverandum eſt vobis.

Verſ. 37. *Adhuc enim tantillum, tantillum* inquam, *& qui venturus eſt veniet, neque tardabit.*

Arg. 16. Laborum ſtatim finis erit, & modicum tantùm reſtat ad victoriam: ſtatim aderit DEUS vos liberaturus ab omni moleſtiâ: (ut Propheta admonet, *Habbak.* 2. 4.) Ergo conſtanter perſeverandum.

Verſ. 38. *Juſtus autem ex fide vivet: at ſi quis ſe ſubduxerit, non probat eum animus meus.*

Arg. 17. Juſtus non præſenti ſpei ſuæ poſſeſſione, ſed fide vivet: juſtitiam ſimul & vitam, non niſi fide apprehendens. Ergo in fide vobis perſeverandum eſt, ut juſtitiam & vitam conſequamini.

Siquis] Arg. 18. Qui abjectâ fide ſuperbit in fiducia carnali virium ſuarum, vel ullius creaturæ virtuti innititur, odioſus eſt, & DEO & Sanctis ipſius: Ergo vobis in fide perſeverandum eſt.

Verſ. 39. *At nos non ſumus qui nos ſubducamus ad exitium, ſed qui credamus ad animæ ſalutem.*

Arg. 19. Perſuaſum habeo nos qui verè fideles ſumus, non eſſe de numero hypocritarum rejectitiorum, qui in die tentationis ſolent deficere ad ſui perditionem, ſed de numero Electorum, ex quibus nullus non perſeverat ad animæ ſuæ ſalutem. Ergo vobis confidenter perſeverandum eſt in fide.

Caput Undecimum.

Pergit confirmare ſuperiorem hortationem ad perſeverandum in fide, variis argumentis deductis à fidei proprietatibus & effectis, multiplici experientiâ Sanctorum, illuſtratis. Argumenta hortationis ſunt viginti quatuor, Quæ omnia probant ſoundam eſſe fidem, ſeu perſeverandum in fide, ſeu vivendum ex fide in mediis afflictionibus.

Verſ. 1. *Est autem fides, illud quod facit ut extent quæ ſperantur, & quod demonſtrat quæ non videntur.*

Argumentum primum, Fides amplexa promiſſionem de rebus ſperandis, eas nobis ſiſtit tanquam præſentes, iiſque quaſi ſubſiſtentiam quandam tribuit, quatenus veritatem & potentiam DEI promittentis, (in cujus virtute res promiſſæ continentur) nobis applicat, & in gremium injicit, noſque tam certos reddit de eventu, quam ſi promiſſa jam præſtita eſſent: Ergo in fide perſeverandum & vivendum eſt.

Et quod] Arg 2. Fides amplexa DEI verbum eſt demonſtratio convincens de veritate rerum præteritarum, præſentium, & futurarum quæ non videntur, vel nobis apparent, & tamen pro certiſſimis jurè à nobis habentur, propter indubitatam autoritatem verbi Divini, Ergo in fide perſeverandum & vivendum eſt.

Verſ. 2. *Ob eam enim teſtimonio ſunt ornati majores.*

Arg. 3 Per fidem, à DEO teſtimonio ornantur, laudantur, juſtificantur, & beati prædicantur fideles, ut in antiquorum exemplis in Scriptura poſitis apparet. Ergo in fide perſeverandum eſt, & in mediis afflictionibus vivendum,

Verſ. 3. *Per fidem intelligimus conſtructum fuiſſe mundum verbo DEI, ut quæ cernimus non ſint ex apparentibus facta.*

Arg. 4. Fides ſibi ſatisfacit in Verbo DEI omnipotentis, de conſtructione mundi ex nihilo, ſeu de creatione omnium quæ cernimus, ex nulla apparenti, vel præexiſtenti materia. Ergo ex fide vivendum eſt, in eâque perſeverandum, etiamſi nihil cernamus eorum quæ in verbo DEI nobis promittuntur: Siquidem poteſt DEUS non minùs verbo ſuo promiſſam nobis ſalutem ex non apparentibus producere, quam potuit mundum ex nihilo creare.

Verſ. 4. *Abel per fidem majoris pretii ſacrificium obtulit Deo quàm Cain: per quam teſtimonium obtinuit quòd eſſet juſtus teſtimonium perhibente Deo de donis ejus: & per hanc mortuus adhuc loquitur.*

Sequuntur proprietates fidei, quæ illuſtrantur ſpeciali experientiâ Sanctorum, quos in quatuor quaſi claſſes ordinis cautâ diſpeſcit. Prima claſſis eſt eorum qui vixerunt ante diluvium, ad verſum 8. Secunda eſt eorum

est eorum qui à diluvio ad descensum Israelis in Egyptum vixerunt, ad vers. 23. Tertia est eorum qui sub exitum ex Egypto vixerunt, ad vers. 32. Quarta est eorum qui reliquo post tempore vixerunt, ad finem.

In prima classe primus est Abel, qui dicitur præstantius sacrificium obtulisse per fidem quam Cain, non tolùm quia fides effecit ut delectum faceret præstantissimi sacrificii, quod per DEI mandatum licuit ipsi offerre, sed maximè quia per fidem in rem significatam, id est, in MESSIAM, immaculatum illum Agnum DEI promissum, qui sublaturus erat peccata mundi, conjecit oculos, & in Spiritu DEUM coluit; cum Cain in nuda ceremonia superficiali tantummodo hæreret. Atque ita declaratus est Abel justificatus per fidem, DEO testimonium perhibente de præstantia sacrificii ab ipso oblati: Per quam etiam fidem licet mortuus sit, loquitur hucusque tamen, exemplo suo docens omnes in Ecclesia, in CHRISTUM credere, fidemque suam sanguinis Martyrio, si DEUS voluerit, obsignare. Hinc Arg. 5. Per fidem declarantur fideles justi, acceptantur ipsorum munera, cultus DEO oblatus probatur, & posteri ædificantur fidelium exemplo, ut Abelis experientiâ manifestum est. Ergo in fide perseverandum est.

Vers. 5. *Per fidem Enoch fuit translatus, ne videret mortem; nec fuit inventus, propterea quod transtulerat eum DEVS: priusquam enim transferretur, testimonium obtinuerat quod placuisset DEO.*

Vers. 6. *Atque fieri non potest, ut sine fide quisquam ei placeat. nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet esse Deum, & præmia largiri iis qui ipsum requirunt.*

Sequitur secundo loco Enoch, qui per Fidem dicitur translatus in vitam immortalem, non interveniente morte seu separatione animæ à corpore, sed mutatione tantùm facta à qualitatibus mortalibus ad immortales. Probat autem quod hæc translatio fuerit fructus Fidei, quia Enoch DEO placuit, seu approbatus est ante translationem sui. Placere autem DEO impossibile est, nisi per fidem: cujus ratio redditur, quia nemo ad DEUM accedit, seu in societatem cum DEO admittitur, nisi DEI omnisufficientiæ & bonitati per Fidem subscribat, ita ut etiam sibiipsi oblatam DEI bonitatem applicet, & accedat ad DEUM, communionemque cum DEO colat. Sola enim fides est quæ hominem omni dignitate propria exuit, DEOque misericordi & benigno agglutinat. Hinc

arg. 6

arg. 6. Per fidem obtinemus æternam vitam, ſicut DEUS teſtatum nobis fecit per tranſlationem Enochi, qui niſi fide præditus fuiſſet, non placuiſſet DEO, neque ad DEUM acceſſiſſet, neque in Cœlum admiſſus fuiſſet. Ergo in Fide perſeverandum eſt.

Verſ. 7. *Per fidem divinitus admonitus Noe de iis quæ nondum videbantur, veritus apparavit arcam ad ſervandam domum ſuam, per quam arcam condemnavit mundum, & ejus quę ex Fide eſt juſtitiæ factus eſt hæres.*

Tertius eſt Noach, qui divinitus admonitus de deluvio poſt multos annos venturo, credidit, & metuit, arcamque paravit ex DEI mandato ad familiæ ſuæ conſervationem. Quo facto convicit incredulitatis reliquos in mundo ſecum tum viventes, & declaratus eſt hæres illius juſtitiæ, quæ eſt per fidem in CHRISTUM, qui per arcam repræſentatus eſt: Hinc Arg. 7. Per fidem cavemus nobis à DEI ira, mediiſque ad ſalutem inſtitutis diligenter utimur, per quam diligentiam mundum arguimus infidelitatis & ſocordiæ, & veritatem teſtamur fidei noſtræ, per quam credimus in CHRISTUM, hæreditatemque juſtitiæ in illo conſequimur, ut in experientia Noachi manifeſtum eſt. Ergo in fide perſeverandum eſt.

Verſ. 8. *Per Fidem, vocatus Abraham auſcultavit* DEO, *ut abiret in locum quem acceperurus erat in hæreditatem: & exivit, neſciens quò eſſet venturus:*

Verſ. 9. *Per Fidem commoratus eſt in terra promiſſa ut aliena, commoratus eſt in tabernaculis cum Iſaac & Jacob coharedibus ejuſdem promiſſionis.*

Verſ. 10. *Expectabat enim urbem habentem fundamenta, cujus artifex & conditor eſt Deus.*

Secunda claſſis Fidelium, qui à diluvio ad tempora deſcenſus Iſraelitarum in Egyptum, vixerunt. In quo ordine primus eſt Abraham, qui per fidem renunciavit patriæ ſuæ, & DEUM ſequutus eſt in terram alienam, nixus DEI promiſſione de hæreditate ſibi danda, incertus interim ubi terrarum ipſe commoraturus eſſet, verſ. 8. Per fidem etiam in terra promiſſa agebat in tabernaculis, ut ADVENA & PEREGRINUS aliquis, ſicut etiam Iſaac & Jacob ejus poſteri fecerunt, quibus eadem promiſſio hæreditatis facta eſt, verſ. 9. Typicam enim illam terram Canaan, non tam reſpexit,

respexit, quam repræsentatum per illam terram promissionis cœlum, quod est simile munitæ & firmissimæ fundatæ civitati, à DEO & non ab hominibus conditæ: Hinc Arg. 8. Per fidem vocati à DEO renunciamus rebus terrenis omnibus, & forte pro DEI beneplacito qualicunque in hoc mundo contenti peregrinamur, sub spe hæreditatis firmissimæ in cœlo à nobis possidendæ, ut in exemplo Abrahæ perspicuum est. Ergo in fide perseverandum est.

Vers. 11. *Per Fidem & ipsa Sara vim ad concipiendum semen accepit, ac præter ætatis rationem peperit, quod Fidelem judicavit eum qui promiserat.*

Vers. 12 *Quapropter & ex uno, eoque jam emortuo, nati sunt* posteri, *quanta est astrorum Cæli multitudo, & quasi arena illa innumerabilis, quæ est ad oram maris.*

Antequam absolvat quæ dicturus erat de Abrahamo, mentionem facit fidei uxoris ipsius Saræ, cujus fides concurrebat cum Abrahami fide ad apprehendendam promissionem de numerosa sobole ab ipsis oriunda. Sarah per fidem nixa veritate promissionis DEI fidelis & omnipotentis, sterilis licet & vetula, supra naturæ vires idonea reddita est ad semen concipiendum, & filium Isaacum pariendum ex Abrahamo jam effœto, & respectu prolificationis quasi emortuo, atque ita DEI promissio de sobolis innumerabilitate effectum sortita est. Hinc Argumentum 9. Per fidem idonei reddimur ad ea præstandum, quæ longè superant humanas vires, & ad promissionum, rationi carnali incredibilium, complementum recipiendum, sicut experientia Saræ comprobatum est. Ergo in fide perseverandum est.

Vers 13 *Secundum fidem mortui sunt isti omnes, non adepti promissa, sed eminus ea conspicati, postquam credidissent, & amplexi essent, ac professi fuissent se hospites & advenas esse in terra.*

Arg. 10. Omnes hi proximè recitati, nempe Abraham cum uxore Sara, & Isaacus, & Jacobus, perseverarunt in fide, usque ad mortem, neque potiti sunt bonis à DEO promissis in hac vitâ: Tantum per fidem cernebant rerum promissarum certitudinem, deque eâ persuasi eminùs salutarunt promissa bona, extemplòque quasi fidei ullis ea amplexi sunt, satis habentes quod essent iis post hanc vitam potituri professi

fitentes interim dum viverent, hoſpites ſe & advenas eſſe in terra. Ergo etiam & vobis in fide perſeverandum, & ex fide vivendum eſt.

Verſ. 14. *Nam qui hæc dicunt, palàm oſtendunt ſe patriam quærere:*

Verſ. 15. *Quòd ſi illius memores fuiſſent ex qua exierant, habuiſſent tempus ad revertendum:*

Verſ. 16. *Nunc autem meliorem expetunt, hoc eſt, cæleſtem: quapropter non erubeſcit ipſe* DEVS, *vocari* DEVS *eorum, paravit enim eis urbem.*

Probat eos quandiu in terris agebant non adeptos fuiſſe bona promiſſa, duabus rationibus. Ratio 1. Quia profitendo ſe hoſpites in terra eſſe, palam oſtendebant ſe patriam quærere, *verſ.* 14 non autem terrenam patriam quærebant, quia tempus habebant revertendi ad eam ſi illam quæſiviſſent, verſ. 15. Ergo cœleſtem patriam à DEO promiſſam quærebant.

Quapropter] Ratio 2. DEUS non erubuit DEUS ipſorum vocari, unde ſignificavit, & ſe urbem paratam, id eſt, cœlum iis paratum habere, & ſtatuiſſe eos à mortuis ſuſcitare, ut tam corpore quam animo patriam illam deſideratam poſſiderent, nam ut DEUS ipſorum urbem illam paraverat eis, ſic denominari ſe ab illis voluit *Deus ipſorum*, ut ſciant omnes non ſeparandos fuiſſe ſanctos hos à DEI ſocietate quam quærebant.

Verſ. 17. *Abraham quum tentaretur, obtulit Iſaac per fidem, unigenitum* inquam, *illum obtulit is qui promiſſiones exceperat.*

Verſ. 18. *Ad quem dictum fuerat, In Iſaac vocabitur tibi ſemen.*

Verſ. 19. *Quum illud ſecum perpendiſſet, Deum vel à mortuis excitare poſſe: unde etiam illum ſimilitudine* quadam *recepit.*

Fuerunt argumenta ex communi effecto fidei patriarcharum. Sequuntur argumenta ex fidei effectis ſingulorum propriis. Primum commendat fidem Abrahami, quod cum DEUS probaret ipſum, an fidem habiturus eſſet promiſſionibus, adeoque an in omnibus obediturus eſſet, nihil reliqui fecit ad offerendum Iſaacum in holocauſtum, licet unigenitum Filium ſuum, licet immediate accepiſſet Abraham promiſſiones de multiplicando ſemine in hoc ipſo Iſaaco, verſ. 17. Licet diceretè dictum fuerit ipſi de hoc ipſo Iſaaco, quod ſemen benedictam,

(in quo

(in quo omnes Gentes benedicendæ erant) ex eo oriturum eſſet, verſ. 18. Per fidem enim Abraham ratiocinatus eſt Deum, qui ex effœtis parentibus Iſaacum produxerat, potentiâ etiam præditum eſſe ad excitandum eum ex cineribus. Atque ita è faucibus mortis Iſaacum ereptum recepit in ſimilitudine quadam quaſi à mortuis ſuſcitatum, *verſ.* 19 Hinc Arg. 11. Per fidem in tentationibus ſuperantur omnia impedimenta, quæ obedientiam Deo præſtandam ullo modo poſſent remorari, idque felicisſimo cum ſucceſſu, ut Abrahami experientia manifeſtum facit. Ergo in fide perſeverandum eſt.

Verſ. 20. *Per fidem de futuris benedixit Iſaac* filio *Jacob & Eſau.*

Proximè nominat Iſaacum, qui per fidem pronunciavit de futuris benedictionibus, ac ſi eas præſens conſpexiſſet: Unde Arg 12. Per fidem futuræ benedictiones quaſi præſentes ſtatuuntur, deque iis certitudo non minor habetur, quam ſi coram ſenſu aſpicerentur. Ergo in fide perſeverandum eſt.

Verſ. 21. *Per fidem, Jacob moriens ſingulis filiis Joſeph benedixit: & adoravit baculo innixus.*

Sequitur Iacobi exemplum, qui moriens, & ſe, & filios ſuos conſolatus eſt per fidem, de benedictionibus ſecundùm Dei promiſſionem venturis in nepotes ſuos, & eorum poſteros, idque tantâ cum perſuaſione, ut præ gaudio adoraverit Deum, baculo innitens præ corporis infirmitate: Hinc Arg. 13. Per fidem morientes conſolationem capere poſſunt, & non ſeipſos ſolùm, ſed etiam alios de benedictionibus promiſſis confirmare, Ut in exemplo morientis Iacobi videre eſt: Ergo in fide perſeverandum eſt.

Verſ. 22. *Per fidem, Joſeph moriens de egreſſione filiorum Iſrael meminit, deque oſſibus ſuis mandavit.*

Patriarcharum ultimus nominatur Joſeph, cujus animo neque poteſtas, neque bonorum affluentia qua potiebatur in Egypto, oblivionem, aut negleſtum inducere potuit promiſſionum Dei, quin perſuaſus de egreſſione filiorum Iſrael ex Egypto, deque introductione eorum (licet poſt multos annos) in terram Patribus promiſſam, mandaret oſſa ſua ſimul aſportari, in teſtimonium quod rem ſignificatam per terram promiſſam omnibus rebus terrenis prætulerit. Unde Arg. 14. Fides ſuperat temporis diuturnitatem, ante promiſſionis complementum intercedentis, unàque cum vitæ hujus commodis mortis & ſepulchri putredinem,

& mala, & futuram reſurrectionem cum Sanctis conſtanter expectat, ut in Joſephi morientis exemplo videmus. Ergo in fide perſeverandum eſt.

Verſ. 23. *Per fidem, Moſes quum natus eſſet, occultatus eſt menſes tres à parentibus ſuis, quòd viderent venuſtum eſſe puerum: & non timuerunt edictum regis,*

Sequitur tertia claſſis exemplorum, à temporibus prope egreſſum Iſraelis ex Egypto, ad tempora Judicum. Primum exemplum eſt Parentum Moſis, qui colligentes ex pueri Moſis pulchritudine, DEUM deſignaſſe ipſum ad ſingulare altquod opus, per fidem occultarunt ipſum tres menſes, toto illo tempore non paſſi, ut metus edicti Regii obſtaret, quo minus vivum conſervarent eum, quem Rex ut maſculum in profluentem abjici edixerat: Unde Arg. 15. Per fidem ſuperatur metus, quem tyranni injuſtis edictis ſuis, fidelibus injiciunt, ut in exemplo parentum Moſis manifeſtum eſt. Ergo in fide perſeverandum eſt.

Verſ. 24. *Per fidem, Moſes jam grandis renuit vocari Filius Filiæ Phaaronis,*

Verſ. 25. *Potius eligens ſimul malis affici cum populo DEI, quam temporariis commodis peccati frui:*

Verſ. 26 *Majores arbitratus divitias probrum Chriſti, quam Ægyptiorum theſauros. Intuebatur enim in præmii largitionem.*

Secundum exemplum eſt Moſis, cujus fidei actus plures numerantur, qui plurium Exemplorum & Argumentorum vim habent. Primus actus fidei Moſis eſt, quod jam adultus, rationis & conſilii potens, per fidem contempſerit cognationem regiam, maluerit que Hebræus vocari, quam nepos Pharaonis: quod fecit non tam verbis quam facto, quando relictâ aulâ regiâ egreſſus eſt ad fratres ſuos Hebræos in afflictione viſitandos, nec ad aulæ delicias ultra eſt reverſus, *verſ.* 24. actum hunc Apoſtolus commendat triplici nomine; Primò, quod elegerit potiùs afflictiones omnes in exilio, & ſervitute dura pati, ut populo DEI tandem aliquando prodeſſet, quam deeſſe officio ſuo, & momentaneis delitiis aulicis cum peccato, ſeu officii neglectu, frui. *verſ.* 25. Secundò; quod contemni, unà cum populo DEI, propter fidem in CHRISTUM venturum, atque ita geſtare crucem, ſeu probrum CHRISTI (in quem ut caput, injuriæ factæ ipſius membris, reflectuntur) majores divitias æſtimaverit, quam theſauros Egyptiorum in aula Pharaonis poſſidere. Tertiò, quod ſe

ſuſtinuerit

ſuſtinuerit ſpe liberationis populi DEI, & expectatione grātulti præmii, quod DEUS promiſit ſervis ſuis ſe redditurum: Unde probatur totum quod de Moſe dixit, fidei eſſe effectum, *verſ.* 26. Hinc Arg. 16. Per fidem vileſcunt honores & divitiæ, aliæque illecebræ mundanæ, quibus capiuntur incauti homines ad ſuam perditionem, & ſplendeſcunt afflictiones, CHRISTI nomine tolerātæ, propter Communionem cum SANCTIS, & CHRISTO ipſo, in perſecutionibus obſignatam, & expectationem præmii afflictis DEI ſervis promiſſi, ut in exemplo Moſis perſpicuè apparet. Ergo in fide perſeverandum eſt.

Verſ. 27. *Per Fidem reliquit Ægyptum, nihil timens iram regis: nam ut qui videret eum qui eſt inviſibilis, ita forti animo fuit.*

Secundus Actus fidei Moſis eſt, quod fretus promiſſione DEI, Pharaoni denunciaverit, ſe vel invito ipſo, populum Iſraeliticum ex Egypto eductūrum, & facto reliquerit Egyptum, unā cum univerſo populo, cui ad diſcedendum Author & Ductor fuit. Hic actus duplici nomine commendatur: Primò, quod non metuerit iram regis, qui timidum & imbellem populum abeuntem, collectis copiis armatā vi, vel occidere, vel in graviorem ſervitutem retrahere potuiſſet, niſi DEUS ſe oppoſuiſſet. Secundò, quod fide intuitus ſit DEI inviſibilis veritatem & potentiam, ſeque in difficultatibus omnibus hoc aſpectu ſe ſuſtinuerit, unde probat actum hunc, fidei effectum fuiſſe. Hinc. Arg. 17. Per fidem, promiſſam liberationem populi DEI ex regno tenebrarum proſequimur, & ſuperamus omnem metum, quem tyrannorum ira, & armata potentia contendentibus ad promiſſam hæreditatem injicere poſſent, oculis ſemper in DEI inviſibilis promiſſum auxilium, intentis, ut in Moſis exemplo probatum eſt. Ergo in fide perſeverandum eſt.

Verſ. 28. *Per fidem peregit Paſcha, & effuſionem illam ſanguinis: ne, qui perimebat primogenita ipſos tangeret.*

Tertius Actus fidei Moſis eſt, quod ex DEI promiſſione certioratus & perſuaſus, celebraverit in Egypto feſtum Paſchatis, effuſoque Agni Paſchalis ſanguine, aſpergenda curaverit oſtia Iſraelitarum omnium: DEI nomine omnibus promittens fore ut liberarentur à plaga Angeli, (illâ nocte interempturi Primogenitos Egyptiorum) quicunque ædes haberent agni immolati ſanguine inſignitas. Hinc Arg. 18. Per fidem, Sacramenta in Eccleſia, publicumque DEI cultum celebramus, in teſtimonium ſpei

nostræ de liberatione ab interitu, quo involvendus est reliquus mundus, ut apparet in Mosis exemplo. Ergo in fide perseverandum est.

Vers. 29. *Per Fidem transierunt rubrum mare, veluti per siccam terram: cujus facto periculo Ægyptii obsorpti sunt.*

Tertium Exemplum est credentium Israelitarum, unà cum ductore ipsorum Mose, qui per fidem, sicut ausi sunt divisarum aquarum apertas fauces ingredi, & iter per umbram mortis satis longum capessere, sic incolumes transierunt rubrum mare, veluti per aridam terram: Egyptii verò absque Dei promissione periculum facientes, an possent eos sequi, absorpti sunt. Hinc Arg. 19. Per fidem res humanæ rationi impossibiles aggredimur, & pericula in quibus pereunt infideles, pervadimus, ut in populi transitu per mare rubrum manifestum est. Ergo in fide perseverandum est.

Vers. 30. *Per Fidem Mœnia Jericho conciderunt quum ea circuivissent ad dies septem.*

Exemplum 4. Est Josuæ & Israelitarum credentium, qui per fidem expectantes ruinam murorum Jerichuntis, ad septem dies mœnia circumierunt cum arcâ fœderis, & tubis Sacerdotalibus, nec spe frustrati sunt. Hinc Arg. 20. Per fidem, Credentes precibus suis absque ope omni humanâ munitissimas arces & urbes hostium suorum dejiciunt, & expugnant; ut in exemplo Israelitarum ingredientium in terram promissam probatum est. Ergo in fide perseverandum est.

Vers. 31. *Per Fidem, Rahab meretrix illa non perilt unà cum iis qui non obedierant, quum pacificè excepisset hospitio exploratores.*

Exemplum 5. Est fidei Rachab meretricis, & alienigenæ, in qua studium servandi exploratores respicit Deus ut effectum fidei, mendacium vero ab humana infirmitate profectum abluit, & præterit sed non probat; nam qui fidem habent non agunt omnia ex fide. Muliercula hæc per fidem in Deum Israelis, pacificè excepit, & clam dimisit exploratores Israeliticos, & servata est, ne periret cum incredulis concivibus suis Jerichuntinis. Hinc Arg. 21. Nulla peccata præcedentia impedire possunt, quo minus qui per fidem confugiunt ad Deum & consortium veræ Ecclesiæ, serventur, ne pereant cum infidelibus, ut exemplo meretricis Rachab conversæ ad fidem apparet. Ergo in fide perseverandum est.

Vers. 31

Vers. 32. *Et quid præterea loquor? deficiet enim me tempus commemorantem de Gideone, de Barac, & Samsone, & Jephthe, & Davide, & Samuele, ac Prophetis:*

Vers. 33. *Qui per fidem debellarunt regna, exercuerunt justitiam, assecuti sunt promissiones, occluserunt ora leonum:*

Vers. 34. *Extinxerunt vim ignis, effugerunt acies gladii, validi facti sunt ex imbecillis, effecti sunt robusti in bello, exercitus exterorum in fugam verterunt:*

Vers. 35. — *Mulieres acceperunt ex resurrectione mortuos suos:*

Sequitur 4. Classis exemplorum, nempe fidei eorum qui reliquo post Josuam tempore vixerunt, quorum nomina recitat aliquot, numero sex, & his adjungit in cumulo, Prophetas aliosque sanctos, qui ante CHRISTUM vixerunt: ex quibus alii, Quid non valuerunt per fidem efficere? Alii vero quid non valuerunt per fidem pati? Factorum autem genera enumerat decem: 1. Alii per fidem debellarunt regna, ut Judices nominati & David rex: 2. Alii exercuerunt justitiam in casibus difficillimis probati, ut cum David bis pepercit Sauli hostiliter ipsum persequenti: 3. Alii superatis difficultatibus constanter perdurarunt, donec speciales ipsis factæ promissiones præstitæ sunt, ut David promissum regnum per fidem adeptus est: 4. Alii occluserunt per fidem ora Leonum, ut Sampson, David, Daniel, *vers.* 33: 5. Alii per fidem extinxerunt vim ignis, ut tres socii Danielis: 6. Alii effugerunt acies gladii seu præsentissimam mortem, ut Elias fugiens minas Jezabelis: 7. Alii corroborati sunt in infirmitate & convaluerunt ex morbis lethalibus, ut Ezechias: 8. Alii effecti sunt robusti in bello, ut Sampson & David: 9. Alii exercitus exterorum in fugam verterunt, ut Gideon *vers.* 34: 10. Alii acceperunt ex resurrectione mortuos suos, ut Vidua Sareptana hospita Eliæ. Et Shunamita hospita Elizæi *vers.* 35.

Vers. — 35 *Alii verò distenti sunt, neglecta liberatione, ut potiorem resurrectionem nanciscerentur.*

Atque hæc sunt genera actionum illustrium, in quibus excelluerunt facti per fidem, Sequuntur etiam decem genera passionum, in quibus fortiter ferendis, superiores per fidem evaserant alii Sancti DEI servi, quorum nomina non recitat, sed an ejusmodi fuerint dubitare nefas, cum autorem habeamus SPIRITUM Sanctum, qui amanuensem suum

Paulum

Paulum de veritate dictorum certiſſimum reddidit, ut nullus reſtet nobis dubitandi locus, imo nec locus quærendi curioſe, ex qua hiſtoria deſumpſerit iſta, cum ſciamus hanc ipſam narrationem omni exceptione majorem eſſe. Primum genus paſſionum, alii *diſtenti ſunt* per tortores ſuos, quemadmodum corium in tympano diſtenditur, & fuſtibus percuſſi ut tympana, donec intumeſcerent & morerentur, quibus oblata eſt liberatio ſi fidem abnegarent; ſed liberationem eâ conditione promiſſam contempſerunt, ſub ſpe reſurrectionis ad vitam meliorem.

Verſ. 36. *Alii rurſum ludibria & flagella ſunt experti, inſuper & vincula & carcerem:*

Secundum genus paſſionum, Alii paſſi ſunt ludibria: 3. Alii verberibus affecti: 4. Alii inſuper vinculis aſtricti: 5. Et alii etiam carceribus incluſi.

Verſ. 37. *Lapidati ſunt, diſſecti ſunt, tentati ſunt, gladio cæſi occubuerunt: oberraverunt cum ovillis & caprinis pellibus: deſtituti, oppreſſi, malè habiti:*

Verſ. 38. *(Quibus indignus erat mundus) in deſertis errantes, & montibus ac ſpeluncis, & cavernis terræ.*

Genus 6. Alii lapidati ſunt: 7. Alii ſerra diſſecti ſunt: 8. Alii tentati, nunc illecebris allecti, nunc minis territi, nunc importunitate amicorum ſolicitati; nunc diſputationibus & ſophiſmatis ad oppugnandam Fidem comparatis, vexati: Quod genus tormenti morte ipſa acerbius eſt, imbecillitatis ſuæ conſciis, & metuentibus ne ſuccumbant in tentationibus: 9. Alii gladio cæſi occubuerunt: 10. Alii qui necem effugerunt, oberrarunt, certas ſedes non habentes, ob perſequutorum ſævitiam loca ſubinde mutare coacti; præ inopia veſtimentorum amicti ovillis & caprinis pellibus ad nuditatem tegendam, deſtituti ope & auxilio hominum, ad varias anguſtias redacti, & à mundo malè tractati quocunque venirent, adeò ut elegerint in montibus, in deſertis, in ſpeluncis & cavernis terræ, inter feras potiùs quam inter homines agere. Qui ne à Deo deſerti in his malis videri poſſent, pronunciat Apoſtolus genus humanum, (quod ipſos tam miſerè tractabat) indignum fuiſſe iſtiuſmodi pretioſorum Dei ſervorum conſortio. Ex his omnibus brevitatis cauſâ unicum tantùm Argumentum ducemus, quod memoriæ cauſâ ſtatuimus. Arg. 22. Quid eſt quod per fidem non valebimus efficere

eorum

eorum quæ à nobis DEUS requirit efficienda? Quid eſt quod per fidem non valebimus pati, ſeu ſufferre eorum quæ DEUS nobis imponit ferenda, ſicut DEUS Fidelium Sanctorum experientiâ nobis comprobatum reddidit: Ergo fovenda fides, ex eâ vivendum, & in eâ perſeverandum eſt.

Verſ. 39. *Atque hi omnes teſtimonium adepti per fidem, non obtinuerunt promiſſum*:

Arg. 23. Omnes (de quibus diximus) ſancti per fidem à DEO approbati, juſtificati, ſeu teſtimonio DEI ornati ſunt, quod DEO placuerint; nec tamen magnum promiſſum illud de incarnando MESSIA, ſeu de ſemine illo mulieris venturo (in quo omnes promiſſiones ſunt *Etiam & Amen*,) completum habuerunt, dum in vivis agerent: Cum igitur illi qui in obſcuriore luce vivebant, perſeveraverunt in omnibus perſequutionibus, conſtantes in Fide CHRISTI venturi, quantò magis debemus nos, qui promiſſionem illam completam videmus in Fide CHRISTI jam exhibiti, perſeverare.

Verſ. 40. *Quòd Deus de nobis melius quiddam providerat, ne abſque nobis conſecrarentur.*

Solvit quæſtionem, Quæreret aliquis cur DEUS diſtulerit CHRISTI adventum? Aut quare non ſit editus priſcorum Patrum temporibus: Reſpondet, & addit Arg. 24. Viſum eſt DEO hanc nobis beatitudinem concedere, ut oculis cerneremus omnium oraculorum & typorum complementum; honorem videndi diem CHRISTI, & Evangelium audiendi, Patribus non conceſſit, ſed reſervavit nobis: Ergo tantò magis tenemur perſeverare in Fide CHRISTI, & conſtanti profeſſione fidei, CHRISTUM honorare.

Ne abſque nobis] Aperit conſilium DEI, de reſervato honore CHRISTUM exhibitum videndi, ad noſtra tempora, & addit Arg. 25. Noluit DEUS infantilem conditionem Eccleſiæ ante CHRISTUM exhibitum perfici, abſque adultâ conditione Eccleſiæ poſt CHRISTUM exhibitum; ut tota Eccleſia, ante, & poſt CHRISTUM eſſet unus quaſi perfectus homo in CHRISTO; nec voluit DEUS fideles ſub typis legalibus viventes aliter perfici, quam unà nobiſcum intuendo ad rem ſignificatam, quæ noſtris temporibus exhibetur. Cum igitur illi in conditione Eccleſiæ infantili, perfectam juſtitiam & ſalutem conſequuti ſint, per fidem intuendo nobiſcum in rem ſignificatam per typos legales,

pos legales, id est in CHRISTUM exhibendum tanquam exhibitum, inque ea fide patienter per omnia adversa perseverarunt: Turpe erit nisi & nos in fide CHRISTI exhibiti constanter perseveremus.

Caput Duodecimum.

ALtera pars Epistolæ, in qua variæ continentur hortationes ad officia Christiana. Hoc capite habentur tres: Prima hortatio consolatoria est, ad patientiam & fidei constantiam in adversis, ad vers. 14. *Secunda est ad pacem sanctam,* vers. 14. *Tertia est, ut retineant Gratiæ doctrinam, nec eâ abutantur, ad finem. Propositio primæ hortatoriæ, in qua Apostolus seipsum, & alios fideles involvit, hæc est, Deletis afflictionibus, & maximè eas quæ fidei causâ vobis obveniunt, patienter tolerare. Argumenta quæ confirmat hanc propositionem, sunt undecim.*

Vers. 1. *PRoinde nos quoque, quum tanta nos circunstet testium nubes abjecto omni pondere & peccato ad nos circuncingendos proclivi, constanter propositum nobis stadium decurramus:*

Infertur autem hæc propositio ex præcedente Fidelium catologo, similitudine athletarum in stadio currentium vestitâ, Debemus omnibus impedimentis abjectis, propositum nobis stadium constanter decurrere.

Quum tanta] Argumentum primum, Habemus exempla Fidelium omnium, ante CHRISTUM exhibitum defunctorum, qui nos in stadio currentes copiosâ multitudine instar nubis condensatæ circu nstant, testimonium dicentes quisque suum, de promissionum Divinarum certitudine, de Fidei excellentia, & DEI bonitatete, qui etiam testes adversus nos futuri sunt, nisi constanter per prospera & adversa omnia perrexerimus in cursu Christiano. Ergo constanter per adversa omnia pergere debemus.

Abjecto] Ut hortationem faciliorem, & eos ad cursum hunc expeditiores redderet Apostolus, de duobus impedimentis, altero externo, altero interno, vitandis admonet. Externum impedimentum est, quod à rebus externis, divitiis, honoribus, rebusque aliis mundanis objicitur, quæ

quæ non debent tanti à nobis æſtimari, quin parati ſimus iis renunciare, quando & quatenus retardant curſum noſtrum in obedientia Fidei: tunc enim pondera fiunt, quæ abjici jubet. Internum impedimentum eſt ab innato peccato, ſeu concupiſcentia in carne habitante, quæ natura nobis adhæret, facilleméque incautos irretiat, niſi caveamus. Dicimur autem hoc peccatum abjicere, cum carnis curam non habemus ad explendas cupiditates ejus, neque vitæ hujus mortalis ſtudio tanto tenemur, quin cum Deus nos vocat, parati ſimus ad vitam deponendam, ſic enim abjicitur peccatum innatum, ne nos in fidei probationibus irretiat, alioqui enim nullis conatibus omnino reprimi poteſt, quandiu in carne vivimus.

Verſ. 2. *Intuentes in Fidei ducem ac perfectorem Jeſum, qui vice ſibi propoſitâ gaudii pertulit crucem, ignominia contempta, & ad dextram throni Dei conſedit.*

Arg. 2. Habemus non pro exemplo tantùm, ſed etiam pro adjumento maximo, CHRISTUM IESUM fidei noſtræ Ducem, qui ut Autor eſt, ſic & Perfector fidei noſtræ, in quem oculis fidei intuentes, ſtadium percurrere valebimus: Ergo conſtanter per adverſa omnia nobis pergendum eſt.

Qui pro] Hoc Argumentum confirmat tribus rationibus: Prima ratio, Dux noſter præ deſiderio ſalutis noſtræ, per Crucem pervenit ad Gloriam, patienter pertulit Crucem, & contempſit contemptum, pro nihilo habuit ignominiam pati, ut nos redimeret, Victorque rediret ad Gloriæ ſuæ poſſeſſionem, & nos eâdem viâ poſt ſe ad Gloriæ ſuæ conſortium duceret: Ergo (Duce CHRISTO) per Crucem, & Mundi contemptum nobis pergendum eſt.

Verſ. 3. *Reputate igitur quis ille ſit qui talem ſuſtinuit à peccatoribus adverſus ſeſe contradictionem, ne animis deficientes, fatiſcatis.*

Ratio 2. Tanta eſt CHRISTI excellentia ſupra nos, tantæ ejus paſſiones, quas pro nobis ſuſtinuit ab adverſariis indigniſſimis, ut noſtræ paſſiones in militiâ noſtra Chriſtianâ, (ferià comparatione factâ noſtri cum CHRISTO) evaneſcant. Ergo ejus exemplum intuendum nobis, & per adverſa omnia pergendum eſt. *Ne vestris*] Ratio 3. Niſi à CHRISTO lucem, animos, viresque per fidem ſubinde mutuetis in curſu veſtro, periculum eſt ne in medio certamine animum de-

spondeatis, & pereatis. Ergo constanter oportet intueri CHRISTUM Ducem, & per fidem in ipsum, in cursu pergere.

Vers. 4 *Nondum ad sanguinem usque restitistis, adversus peccatum decertantes*:

Arg. 3. In certamine contra peccatum (ad quod vos cogere conantur persequutores) nondum vitam & sanguinem profudistis pro CHRISTO, sicut tenemini, si ita ejus gloria postulaverit: Ergo constanter pergite per omnia adversa parati etiam vitam ponere potiùs, quam peccato manus detis.

Vers. 5. *Et obliti estis exhortationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur, Fili mi, ne negligito castigationem Domini, neque deficias animo quum ab eo argueris.*

Arg. 4. cum reprehensione conjunctum, Amica DEI hortatio, in Scripturâ, vos, ut filios compellans, exigit à vobis, ut neque contemnatis DEI ferulam in cordis vestri duritie, neque animo deficiatis castigati præ cordis mollitie, id quod nunc facere videmini, obliti hortationis divinæ: Ergo patienter & constanter tolerandæ vobis sunt afflictiones.

Vers. 6. *Quem enim diligit Dominus, castigat: & flagellat quemcunque filium recipit.*

Vers 7. *Si castigationem sustinetis, Deus sese vobis offert ut filiis: quis enim est filius quem non castiget pater?*

Arg 5. confirmans superius, Castigatio est effectum dilectionis divinæ erga eum quem DEUS castigat: siquidem castigatio pertinet ad emendationem ejus qui castigatur: Ergo patienter tolerandæ vobis sunt afflictiones.

Flagellat] Arg. 6. Afflictiones patienter tolerare, signum est adoptionis; neminem agnoscit DEUS pro filio adoptivo, quem non exerceat etiam asperioribus afflictionibus, nec quisquam est qui excipitur: Ergo ut adoptionis tesseram gestare comperiamini, vosque DEI filios probetis, afflictiones patienter tolerare debetis.

Vers. 8 *Quod si estis absque castigatione, cujus participes sunt omnes, nempè spurii estis, & non filii.*

Arg. 7. Qui immunes sunt à castigatione, vel qui paternam DEI castigationem non ferunt, non sunt genuini DEI Filii; externam & visibilem

visibilem Ecclesiam unà cum hypocritis, matrem habere poterint; DEUM verò, patrem habere non possunt. Ergo nisi hypocritæ & filii supposititii haberi vultis, afflictiones patienter tolerare debetis.

Vers. 9. *Deindè corporum nostrorum patres habuimus castigatores, & eos reveriti sumus: annon multo magis subjiciemur Patri spirituum: & vivemus?*

Arg. 8. Patres corporum nostrorum jus habent castigandi nos filios suos, eorumque castigationes ferre æquum est, imo eas cum reverentia toleravimus. Quanto magis jus castigandi nos habet Pater spirituum nostrorum DEUS, nosque hujus castigationes æquo animo ferre tenemur.

Vivemus] Arg. 9. Vitam æternam consequemur, si Paternas DEI castigationes patienter tulerimus. Ergo eas patienter tolerare debemus.

Vers. 10. *Nam illi ad paucos dies, prout ipsis videbatur, nos castigabant: hic autem ad commodum nostrum, ut participes simus sanctimoniæ ipsius.*

Arg. 10. Si toleravimus castigationes parentum nostrorum, qui ad breve tempus intuitu commodi nostri temporalis pro arbitrio suo, sæpè non satis justè nos castigarunt, multò magis tolerare debemus castigationes DEI, qui nos castigat ad breve tempus prudentissimè & justissimè in commodum nostrum spirituale, ut nos sanctitatis suæ participes faciat, seu ad vitam æternam sanctificet.

Vers. 11. *Omnis autem castigatio in præsens quidem non videtur esse gaudii, sed tristitiæ: at posteà fructum tranquillum justitiæ reddit iis qui per eam fuerint exercitati.*

Vers. 12. *Quapropter manus remissas, & genua soluta surrigite:*

Arg. 11. cum solutione objectionis. Licet in præsens ex carnis judicio nulla castigatio videatur esse materia gaudii, sed tristitiæ tantum; postea tamen iis qui per eam exercitati, probati, & subacti fuerint, sedatis, & tranquillis ipsorum animis hæc disciplina profuisse comperietur, & sanctimoniam, seu fructum justitiæ promovisse demonstrabitur. Ergo afflictiones tolerare debetis, & insuper animos & robur colligere, atque ad constanter progrediendum in viis Domini componere, Quod per *erectionem manuum remissarum, & solutorum genuum*, significatur.

Vers. 13. *Et rectas orbitas facite pedibus vestris: ne quod claudum est abducatur à via, sed ut sanetur potiùs.*

Arg. 12. Niſi afflictiones Euangelii cauſâ obvenientes patienter toleretis, & infracto animo pergatis in fidei profeſſione, in viis Domini ſeu orbitis rectis, periculum eſt ne claudicantes, & ad defectionem inclinantes propter afflictiones, quas fidei cauſa patimini, ſtatim planè deficiatis, & omnino deflectatis de via, ſeu ne fidei renuncietis. Ergo ſanationem per medicamenta fidei & conſolationis Chriſtianæ admittite, patienter afflictiones tolerate, animoſè in viis Domini, rectiſque orbitis ejus, pedes veſtros firmate, & pergite.

Verſ. 14. *Pacem ſectamini cum omnibus & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit DOMINVM:*

Hortatio 2. Ut ſtudeant paci cum omnibus colendæ, cum iis qui intra Eccleſiam ſunt, tum iis qui extranei ſunt, quantum in ipſis eſt, ſimul etiam ſtudeant ſanctimoniæ, ita ut dum paci ſtudent, ſanctimoniam non negligant, ſeu ne in gratiam pravorum hominum peccent, malum faciendo, aut bonum omittendo.

Sine qua] Rationem conjungendi ſtudii ſanctimoniæ cum ſtudio pacis reddit: quia abſque pace erga homines, ſalutem æternam conſequi poſſent, verum abſque ſanctimoniâ, ſervari non poſſent, ſeu videre Dominum, in cujus aſpectu, ſocietate & fruitione in cœlis conſiſtit vita æterna.

Verſ. 15. *Proſpicientes nequis deficiat à gratia Dei, nequa radix amara ſuppullulans obturbet, & per hanc inquinentur multi.*

Hortatio 3. Ne quis deficiat à gratia, vel eâ abutatur ad profanitatem, quæ ad ſingulos ſpectat, potiſſimum ad Epiſcopos ſeu Gubernatores Eccleſiæ, ſicut res & verba inſinuant, quia ſicut omnium, ſic horum præcipuè officium eſt ſtudere purgandæ Eccleſiæ à corruptelis doctrinæ & morum, per hortationem ad mutua charitatis officia, & per diſciplinam Eccleſiaſticam. Quod ad corruptelas doctrinæ, proſpicere jubet ne quis deficiat à doctrina Euangelii, ſeu à ſanâ doctrina gratiæ: ſeu ne quis minùs aſcribat gratiæ quam æquum eſt (atque ita deficiens à veritate, a tergo relictus ab aliis in fide progredientibus, quibus aſſentiri in doctrina gratiæ vel non potuit, vel non voluit) fruſtretur gratiâ, atque ita pereat.

Ne qua radix] Rationes hortationis ſunt ſex: Ratio prima ſpectans ad membrum primum, Qua defectio à gratiâ, ſeu doctrinâ gratiæ per infidelitatem in aliquo membro Eccleſiæ, eſt inſtar amariſſimæ radicis ſuppullulantis

lantis in DEI Eccleſia (quæ eſt vinea ſeu hortus DOMINI) qua multi in Eccleſia turbari & inſici poterint.

Verſ. 16. *Nequis ſit ſcortator, aut profanus, velut Eſau, qui uno edulio vendidit ſuum jus primogeniti.*

Quod ad corruptelas morum attinet, (àquibus etiam ad defectionem à fide proclivis eſt via) vetat, ne quis ſit inter eos ſcortator, hoc eſt, ne tolerarent, ſed ex Eccleſia ejicerent ſcortatores & profanos, qui cœleſtia privilegia, & bona fidelibus & ſanctis promiſſa contemnentes, gulæ, ventri, & vitioſis voluptatibus ſe dedunt, inſtar Eſau qui jus primogenituræ uno vendidit edulio: Atque ita oſtendit pluris ſe fecille gulam ſuam, quam primogenituram: quæ æternæ hæreditatis, ex gratuita DEI promiſſione conſequendæ credentibus, pignus erat, & ſpem ipſius fovebat in Patriarcharum familiis.

Verſ. 17. *Scitis enim cum etiam poſteà quum vellet hæreditario jure benedictionem aſſequi, reprobatum fuiſſe: non enim reperit pœnitentiæ locum, quamvis cum lachrymis* benedictionem *illam exquiſiſſet.*

Ratio 2. hortationis, membrum ſecundum ſpectans, Quia ſicut ex hiſtoria ſacra notum eſt Eſavum (cum pœnitentia ductus poſteà lachrymans, ſolicitaſſet Patrem ſuum, ut hæreditario jure benedictionem aſſequeretur) repulſam paſſum eſſe, & repudiatum à primogenituræ benedictione; Sic metuendum eſt profanis, gratiæ DEI, & ſanctimoniæ contemptoribus, (qui dum audiunt DEI Vocem, obdurant corda, nec reſipiſcunt, cum offertur occaſio) ne excludantur à DEI miſericordia, nec reſipiſcentiæ locum inveniant jam excluſi: Purganda ergo eſt Eccleſia ab ejuſmodi corruptelis.

Verſ. 18 *Non enim acceſſiſtis ad contrectabilem montem, & incenſum ignem, ac turbinem, & caliginem & procellam:*

Verſ. 19 *Tubæque ſonitum & vocem verborum: quam qui audierant, deprecati ſunt ne amplius ſibi fieret ſermo.*

Verſ. 20 (*Non enim ferebant quod imperabatur, Si vel beſtia tetigerit montem, lapidabitur, aut jaculo configetur.*

Verſ. 21. *Et Moſes, adeò terribile erat viſum quod apparebat, dixit, Expaveſactus ſum ac tremebundus*)

Ratio-

Ratio 3. in hunc ſenſum, Non vocati eſtis ad fœdus legale, ejuſque terrores, ad *verſ.* 22. ſed ad fœdus gratiæ, & ſocietatem ſuaviſſimam CHRISTI, & Sanctorum ipſius, ad *verſum* 25. Ergo proſpiciendum ne quis deficiat à gratia, vel ne quis profanus ſit, id eſt, ne quis infidelitate ſuâ detrahat DEI gratiæ, vel profanitate ſua gratiam convertat in profanam licentiam. Quod idem eſt cum Apoſtoli concluſione, quam infert *verſu* 25. *Videte ne recuſetis eum*, id eſt, CHRISTUM, *qui loquitur*, &c. Vis Argumenti hæc eſt, Si jam (cum non Timor ſed Amor, non Juſtitia ſed Gratia, non Lex ſed Euangelium, Ducem ſe vobis offert ad Cœlum proficiſcentibus) defeceritis à gratia, vel eâ ad profanitatem abuſi fueritis, futurum eſt ut CHRISTUM loquentem de Cœlo, & vos ad communionem ſuam, & Sanctorum placidiſſimè, invitantem recuſare, & repudiare comperiamini, quod vobis cavendum eſt. Pro *Fœdere Operum ſeu Lege*, ponit deſcriptionem terribilis modi quo tradita eſt Lex; cujus deſcriptionis membra ſunt octo: 1. In fœdere operum ſeu legali pangendo mons erat *contrectabilis* ſeu terrenus, (cui opponitur Cœlum, ſeu cœleſtis mons Zion, thronus Gratiæ) quaſi diceret, Poſtquam credidiſtis in CHRISTUM, non acceſſiſtis ad montem illum contrectabilem & terrenum, cujus ipſe aſpectus terrorem incutiebat, & per quem repræſentabatur thronus Juſtitiæ, in quo ſedet DEUS, cum ei res eſt cum homine irregenito, confidenti in ſuis viribus, & operum ſuorum merito nitenti: 2. In illo fœdere pangendo, *mons igne incendebatur*, quo repræſentabatur ira Judicis armati, & parati ad conſumendum peccatores, ſuis meritis, ſeu operibus confidentes, & ex fœdere operum cum ipſo agentes: 3. In illo fœdere pangendo erat *turbo, caligo, & procella*, quibus repræſentabatur animi conditio perplexa, conſternatio, & horror, quibus conſtringitur peccatoris anima, quando Judex ex lege ſeu fœdere operum, juſtitiam, itamque ſuam, ſecundùm conditionem violati fœderis ipſi demonſtrat: 4. In lege tradenda erat *Tubæ ſonitus*, quo ſignificabatur citandos & ſiſtendos eſſe neceſſariò omnes violati fœderis operum reos, ad DEI Judicis ſupremi Tribunal, nec evadendi locum relictum iri cuiquam. 5. In illo fœdere pangendo erat *Vox verborum*, per quam repræſentabatur litera Legis, officia debita recitantis, vires verò ad præſtandum imperata minimè conferentis: 6. In illo fœdere pangendo, *Illi qui vocem verborum* audierant, *deprecati ſunt, ne amplius ſibi fieret ſermo*, Quo ſignificabatur intolerabile pondus multiplicati reatus, ex violatione legis contracti, ſimul etiam deſperationem de lege in poſterum præſtandâ

conſcientiæ

conſcientiæ incumbere, quando ex fœdere operum DEUS cum peccatore agit; Id quod Apoſtolus hic inſinuat, cum dicit, *Non enim ferebant quod imperabatur*: 7. In illo fœdere pangendo, *Si vel beſtia tetigiſſet montem, lapidanda, aut jaculo configenda erat.* Quo ſignificabatur, Primò, Excludi à DEO peccatorem ab omni acceſſu, nec licere cuiquam peccatori ad DEUM appropinquare, ex hujus fœderis conditione: Secundò, Abominationi eſſe DEO, & peccatorem ipſum, & omnia quæ ad ipſum pertinent, jumenta & pecudes: Tertiò, Miſerrimè perdendum eſſe peccatorem, ex hoc fœdere, id eſt, cum contemptu & ignominiâ, quaſi lapidibus & jaculis eminùs contortis in ejus dirum & abominandum *Caput*. 8. In illo fœdere pangendo *adeò terribile erat viſum quod apparebat, ut Moſes expaveſactus totus* contremuerit, & horrorem ſuum confeſſus fuerit; Quo ſignificabatur etiam juſtiſſimos ſeu ſanctiſſimos mortalium non poſſe conſiſtere coram DEO, ſi ſecundùm fœdus operum cum ipſo agatur, ut *Pſal.* 143. 2. dicitur, *In conſpectu tuo nulla caro juſtificabitur*: Hæc prior eſt pars argumenti, cujus hæc eſt ſumma, Liberavit vos DEUS à fœdere operum, & ipſius terroribus.

Verſ. 22. *Sed acceſſiſtis ad montem Sion, & civitatem DEI vivi, Hieruſalem Cœleſtem, & myriadas angelorum*,

Verſ. 23 *Conventum & concionem primogenitorum qui conſcripti ſunt in Cœlis, & Judicem univerſorum Deum, & Spiritus juſtorum conſecratorum*,

Verſ. 24. *Et ad novi teſtamenti mediatorem Ieſum, & ſanguinem aſperſionis præſtantiora loquentem quàm loqueretur ſanguis Abel.*

Sequitur ſecunda Argumenti pars, de Fœdere gratiæ, quod pepigit DEUS cum fidelibus in CHRISTUM credentibus; Conditio autem & felicitas hominis credentis in CHRISTUM, & ſub fœdere gratiæ, deſcribitur partibus quaſi ſuis: 1. Poſtquam credidiſtis in CHRISTUM, liberati à monte Sinai, & à throno juſtitiæ acceſſiſtis *ad montem Sion*, quo repræſentabatur thronus gratiæ, in quo DEUS propitium ſe oſtendit omnibus ad CHRISTUM accedentibus: 2 Poſtquam credidiſtis in CHRISTUM, poſtliminio revocati ab exilio & erroribus in deſerto hujus mundi, recolligimini ad caput veſtrum CHRISTUM, & ad civitatem perfugii, ad ſtatum quietum poſſidendum in CHRISTO; liberati ab ira & morte, & DEO reconciliati, donati eſtis civitate DEI viventis: liberati à terroribus juſti Judicis, admittimini in Hieroſolymam, id eſt,

id eſt, DEI Eccleſiam in qua viſiones pacis videatis: liberati ab inferno, etiam liberati eſtis à ceremoniis Leviticis, quibus inferior & terreſtris Jeruſalem jam ſervit cum liberis ſuis, & admittimini ad privilegia cœleſtis Hieruſalem Eccleſiæ Fidelium, & regni cœlorum: 3. Poſtquam credidiſtis in CHRISTUM, liberati à ſocietate Dæmoniorum, peccato & cruciatibus obnoxiorum, admittimini in ſocietatem innumerabilium *Myriadum Angelorum* beatorum: 4. Poſtquam credidiſtis in CHRISTUM, evocati & ſegregati à ſocietate reproborum, impiorum & proſcriptorum hominum, ſeu ab hæreditate vitæ æternæ ſeclutorum, acceſſiſtis & admiſſi eſtis in ſocietatem catholicæ Eccleſiæ, ad *Conventum univerſalem*, ad *cœtum, concionemque Electorum*, qui ad Primogenituræ jus & privilegia reſtituuntur, ut ſitis DEO ſacerdotes, & portio DEI ſelecta, ex hominibus: 5. Qui agebatis olim inter mundanos, quorum portio eſt in hoc mundo, & quorum nomina ſcripta ſunt in terra, nunc comperti eſtis ex Electorum numero eſſe, & ex iis qui olim ſcripti ſunt in Cœlis, in Libro Vitæ inter Electos, & Prædeſtinatos ad gratiam, & gloriam obtinendam: 6. Qui in mundo eratis ſine DEO, hoſtes DEI, DEUMque infenſum Judicem habuiſtis olim, nunc DEO reconciliati, Judicem habetis propitium, qui vos abſolvat, hoſteſque veſtros potenter perdat: 7. Qui olim in catalogo damnatorum, & cenſu perditorum numerabamini, conſortes cum ſpiritibus impiorum, qui jam ſunt in carcere; ex fœdere gratiæ per CHRISTUM fratres facti eſtis eorum qui jam Cœlum poſſident, *ſpirituſque ſuos conſummatos* habent in cœlo, *i.* qui liberati à peccato & miſeria in ſpiritu ſuo ſanctificantur plenè & glorificantur: 8. Liberati à fœdere operum, quod Mediatorem non admiſit, & inſuper à jugo Ceremoniarum, admiſſi eſtis ad IESUM Servatorem, qui novi fœderis Mediator & Sponſor eſt, qui pro vobis ſpopondit ſe effecturum, ut præſtetis quod ex fœdere à vobis exigitur, idque proculdubio efficiet. 9. Vos qui in vobis Juſtitia & Sanctitate deſtituti, & omni genere peccatorum polluti eratis, nunc virtute novi Fœderis admiſſi eſtis ad *conſperſionem ſanguinis Jeſu Chriſti*, Agni immaculati, (quo juſtificemini, & ſanctificemini, & ab Angelo interremptore conſervemini) cujus ſanguis licet, per nos noſtraque peccata fuſus ſit, non clamat tamen adverſus nos, *ſicut ſanguis Abelis* clamavit adverſus Cainum interfectorem, ſed *pro nobis intercedit* apud DEUM, ut ipſe propitius erga nos omnia nobis concedat, quæ pretio ſanguinis ipſius empta ſunt.

Verſ. 25

Verſ. 25. *Videte ne aſpernemini eum qui loquitur: nam ſi illi non effugerunt qui averſabantur eum qui loquebatur Dei nomine in terra, multo magis nos, ſi eum qui de Cœlis eſt, averſemur:*

Sequitur concluſio Argumenti hortatoria, Ne ſub prætextu excuſationis cujuſvis recuſent obedire CHRISTO, ipſos alloquenti in Euangelio, & invitanti ad Gratiam & Sanctitatem.

Nam ſi] Hortationis ratio 4. Si Iſraelitæ contemptores Moſis loquentis in terra, pœnas non effugerunt; Multò minùs effugietis pœnas, ſi contemſeritis CHRISTUM Mediatorem loquentem de Cœlo. Idcirco cavendum eſt vobis, ne deficiatis ab ejus gratia, & ne gratiâ ad profanitatem abutamini.

Verſ. 26. *Cujus vox tunc concuſſit terram: nunc autem denuntiavit, dicens, Adhuc ſemel ego concutiam non ſolùm terram, ſed etiam Cœlum.*

Hanc rationem confirmat à potentia CHRISTI, qui olim voce ſuâ concuſſit terram, ſeu montem Sinæ, & in die Judicii ſemel concutiet & Cœlum & terram, ſicut prædixit per Prophetam *Haggæum*, 2. 6. quod fiet quando Cœlum & Terra igne conflagrabunt, & quicquid inſtabile vel corruptibile habent abolebitur, ut Cœlum novum, & Terra nova ſuccedant, in quibus habitet juſtitia, id eſt, Sancti immortales redditi, perpetuò maneant.

Verſ. 27. *Porrò illud Adhuc ſemel declarat inſtabilium rerum, ut putà factitiarum, amotionem, ut maneant quæ ſunt ſtabilia.*

Ut hunc ſenſum admittamus, exponit verba Prophetæ ſic intelligenda eſſe; propterea quod, qui dicitur ſemel concuſſurus Cœlum & Terram & non ſæpius, dicitur eo ipſo amoturus res omnes inſtabiles & factitias, ſeu creatas, quoàd mutabilem ipſorum conditionem, ſeu qualitates mutabiles, ut ſtabilia & immutabilia ſuccedant, qualia futura ſunt omnia in regno CHRISTI glorioſo.

Verſ. 28. *Quapropter regnum aſſumentes quod concuti non poteſt, teneamus gratiam, per quam ita ſerviamus DEO, ut ei placeamus, cum reverentia & religione.*

Hinc deducit hortationis rationem quintam, Jus datum nobis eſt ad regnum glorioſum, quod concuti non poteſt, & inde jam à nobis acceptum eſt. Ergo firmiter tenenda eſt doctrina Gratiæ & Sanctitatis ſtu-

dium, ſeu quod idem eſt, teneamus gratiam per quam ita ſerviamus Deo, ut ei placeamus, cum verecundia & reverentia.

Verſ. 29. *Etenim Deus noſter, conſumens ignis eſt.*

Ratio hortationis ſexta. Adverſus eos qui gratiam Dei vel non tenent, vel eâ abutuntur ad profanitatem, Deus noſter eſt ignis conſumens: Ergo teneamus Gratiam cum ſtudio Sanctitatis. Qui licet ſe Deum Fidelium profiteatur; non feret tamen inultos eos, qui fidem mentiuntur quam non habent, vel qui doctrinâ gratiæ ad licentiam profanam, cum Eſavo abutuntur.

Caput Decimumtertium.

Capitis duæ ſunt partes. In priori continentur hortationes ſeptem, ad verſ. 18. *In altera eſt Epilogus Epiſtolæ.*

Verſ. 1. *FRaterna charitas maneat.*

Hortatio prima ad Conſtantiam in Charitate erga fratres: In qua tacitè eos commendat, quod hactenus quidem, fideles ſeu fratres fide & religione ſincerâ conjunctos, complexi ſint, & ſublevarint propter Christum, & apertè rogat, ut conſtantes, & indefatigati pergant in virtute iſtâ. *Maneat*, inquit, *fraterna charitas.*

Verſ. 2. *Hoſpitalitatis ne ſitis immemores: per hanc enim quidam inſcii exceperunt Angelos hoſpitio.*

Hortatio 2. ſpecialior, Ut colant hoſpitalitatem, & beneficentiam erga peregrinos, advenas hoſpites, qui ſubſidio & conſolatione egent imprimis.

Per hanc] Argumentum ad hortationis obedientiam unicum eſt, Quia nonnulli hoſpitalitatem colentes, Angelos receperunt, cum putarent homines à ſe receptos, ut Abraham & Lot, *Geneſ.* 18. & 19. Vis argumenti eſt, Quia plus boni in hoc genere præſtatur, quam putaret aliquis facile: nam & ipſe Dominus acceptum ſibi fert quicquid ipſius nomine egenis Fidelibus, Prophetis vel Diſcipulis præſtatur.

Verſ. 3. *Memores eſtote vinctorum, tanquam unà cum illis vincti: eorum qui malis premuntur, ac ſi ipſi quoque corpore afflicti eſſetis.*

Hortatur

Hortatio 3. Ut erga fratres qui ſunt in vinculis potiſſimùm religionis nomine captivi, ſic afficiantur eiſque ita ſubveniant, ac ſi ipſi pariter vincti eſſent, & in eodem carcere, eiſdemque cum iis vinculis jacerent. Nec id ſolùm, ſed etiam hortatur ut tanquam membra ejuſdem corporis myſtici, fratrum quovis modo afflictorum malis ita afficiantur, ſicut affici vellent alios, ſi res ipſorum ageretur; ſiquidem quandiu in vivis agebant, gerebant corpus mortale iiſdem malis obnoxium: Quod enim cuiquam accidit, cuivis etiam accidere poteſt, & commiſerationem movere debet communis infirmitas.

Verſ. 4. *Honorabile eſt inter quoſvis conjugium, & cubile impollutum: ſcortatores autem & adulteros damnabit Deus.*

Hortatio 4. ad caſtitatem tuendam, duobus argumentis, præceptum hoc confirmantibus, involuta: Argumentum primum, In hunc ſenſum, Si quis donum continentiæ non habeat, paravit Deus remedium & ſubſidium, conjugium ſcilicet, pronunciavitque hanc vitæ conditionem honorabilem in omni genere hominum, & torum ſeu lectum conjugalem, ſecundùm Dei inſtitutum uſurpatum, ſanctum eſſe & immaculatum. Colenda ergo eſt caſtitas.

Scortatores] Arg. 2. Si quis neglexerit conjugium, quod eſt incontinentiæ remedium, & ſe polluerit, vel fornicatione, cælebs vel adulterio conjugatus, ſciat (iſte quiſquis fuerit) Deum fornicatores & adulteros damnaturum, Colenda ergo eſt caſtitas.

Verſ. 5. *Sint mores alieni ab avaritia: ſitis contenti præſentibus, dixit enim ipſe, Non te deſeram, neque te derelinquam:*

Verſ. 6. *Adeò ut confidenti animo dicamus, Dominus mihi auxiliator, nec timebo quid faciat mihi homo.*

Hortatio 5. Ad vitandam avaritiam, ne vitium hoc ipſorum mores corrumpat. Rationes hortationis ſunt tres: 1. Sub forma præcepti proponitur. Sufficere vobis debent quæ habetis, ſeu quæ vobis in vocatione aliqua honeſta occupatis, divina benedictione obveniunt, iiſque contentos vos eſſe decet, nec plus habendi cupidine turbari: Ergo avaritia cavenda.

Dixit enim] Ratio 2. ex *Joſue, verſu* 5. In illa promiſſione quam Deus fecit Joſuæ in vocatione ipſius, propoſuit Deus generalem conſolationem omnibus ſervis ſuis in vocationibus ipſorum: Nempe quod

non ſit in ulla re neceſſaria ſuppeditanda, ipſis defuturus, ſeu ipſos deſerturus. Avaritia ergo cavenda.

Adeo ut] Ratio 3. Non minus cuivis fideli quam Davidi, in *Pſal. 118. verſ. 6.* Licet cum fiduciâ ſibi polliceri, non tantùm ſubſidia neceſſaria ad vitam præſentem, ſed etiam auxilium DEI paratum adverſus omnes malorum hominum impugnationes, qui unà cum facultatibus vitam etiam DEI ſervis auferre moliuntur. Ergo vitanda avaritia.

Verſ. 7. *Memores eſtote ducum veſtrorum, qui locuti ſunt vobis ſermonem Dei: quorum imitamini fidem, conſiderantes qui fuerit exitus converſationis ipſorum.*

Hortatio 6. Ad cuſtodiendam puritatem Euangelii abſque fermento doctrinæ Judaizantium. Rationes hortationis ſunt ſex.

Imitamini fidem] Ratio prima, Doctores veſtri Apoſtoli, aliique fideles CHRISTI Miniſtri nihil prædicarunt vobis, præter DEI verbum, nullumque ſibi in converſatione ſua finem propoſuerunt, præter eum qui fidis doctoribus proponi debet, gloriam DEI ſcilicet, & veſtram ſalutem: Ergo imitantes ipſorum fidem, & intuentes finem converſationis ipſorum cuſtodite Euangelii ſeu doctrinæ fidei puritatem.

Verſ. 8 *Ieſus Chriſtus heri & hodie idem eſt, & in ſecula.*

Ratio 2. IESUS CHRISTUS, cujus doctrina vobis ab ipſius miniſtris prædicata eſt, non eſt varius, ſed unus, idemque ſemper ſibi conſtans ab æterno in æternum. Ergo cuſtodite puritatem doctrinæ ipſius, & unitatem fidei cum doctoribus illis veſtris, qui vobis prædicarunt verbum DEI.

Verſ. 9. *Doctrinis variis & peregrinis ne circumferimini, bonum enim eſt gratia conſtabiliri cor, non cibis*, quibus *non ſunt adjuti qui in ipſis verſati ſunt.*

Ratio 3. ſub formâ præcepti propoſita. Variæ & peregrinæ doctrinæ, Apoſtolis ignotæ, & quæ CHRISTUM non habent autorem, ſi iis auſcultaveritis, ſicut ventus paleam in terrâ, vel fluctuantes in mari naves agitat, ſic vos circumferent huc illuc, ne quicquam fixum teneatis. Stabiles igitur eſtote in doctrinæ puritatè conſervanda.

Bonum eſt] Ratio 4. Præſtat (immo ſimpliciter bonum & ſalutare eſt) ut cordis ſeu conſcientiæ tranquillitatem, & ſtabilimentum quærat is in CHRISTI gratiâ, quam ſolam ipſius Euangelium vobis commendat, & non in Legalibus ceremoniis, non in obſervatione ciborum, diverum,

erum, & similibus: in quibus justitia minimè consistit. Puritatem ergo fidei sine fermento doctorum Judaizantium custodite.

Unde nullam] Ratio 5, confirmans superiorem ab experientia Judaizantium. Legales illæ observationes nihil profuerunt ad justitiam vel salutem, iis qui in talibus multum versati sunt, in iisque consenuerunt. Ergo fidem Euangelii puram custodite ab omni istiusmodi fermento.

Vers. 10. *Habemus altare ex quo non habent jus edendi qui tabernaculo deserviunt.*

Ratio 6. Qui tabernaculo Judaico deserviunt post CHRISTUM jam exhibitum, seu qui Leviticis Ceremoniis pertinaciter adhærent, non possunt participes esse CHRISTI, qui nobis est res illa significata per altare & sacrificia, & reliquas umbras Leviticas, & verum umbrarum omnium corpus: Ergo custodienda doctrina fidei à fermento Judaizantium doctorum, qui harum ceremoniarum observationem cum Euangelio jungendam putabant. In quem sensum dicit idem Apostolus, *Galat.* 5. 2. Si circumcidamini CHRISTUS vobis nihil prodest. Cujus rei ratio est hæc, Ceremoniarum legalium observatores, seu umbrarum jam abolitarum renovatores, in præscriptâ ciborum distinctione, altarium, festorum, jubileorum, aquæ lustralis, vestimentorum Sacerdotalium & similium Ceremoniarum observatione, reipsâ prædicant nondum ortum esse solem justitiæ, nondum venisse CHRISTUM, nondum antiquatam esse pædagogiam Ceremonialem: sed hucusque durare tempus umbrarum & signorum, quæ tantùm ad CHRISTUM prænigurandum, usque ad tempus correctionis, instituebantur.

Vers. 11. *Quorum enim animalium sanguis infertur pro peccato in Sacrarium per Pontificem, horum corpora exuruntur extra castra.*

Vers. 12. *Quapropter & Jesus, ut sanctificaret populum per proprium sanguinem, passus est extra portam.*

Probat excludendos esse à CHRISTO omnes qui justitiam, vel justitiæ partem quærunt in legis umbris vel operibus, Quia DEUS hoc præniguravit in typo victimæ piacularis. Nam, *Levit.* 23 27. victimæ piacularis sanguis à Pontifice inferebatur in sacrarium, ejus vero carnes integræ *exurebantur* igni, nec quicquam inde cedebat Sacerdotibus, sicut ex aliis victimis dandum erat iis. Apostolus asserit hæc significasse neminem ex iis qui operum fœderi adhærent CHRISTUM edere posse, sed ab ejus communione

exclud-

excludi omnes, quotquot non in ſolidum CHRISTO adhærent, ſed juſtitiæ vel ullam particulam in Leviticis umbris, vel operibus quærunt.

Extra caſtra Per hoc ſignificari voluit DEUS, Primò, CHRISTUM paſſurum extra portas Hieroſolymæ, id quod reipſâ factum eſt: Nam CHRISTUS extra portam crucifixus eſt. Secundò, Quærendam eſſe expiationem veram in ſanguine MESSIÆ, extra Hieroſolymam (ſeu locum conſecratum Levitico cultui) paſſuri. Et hoc etiam intendiſſe ipſum CHRISTUM docet Apoſtolus, (quando in ſua providentiâ ita de re tota diſpoſuit, ut extra urbem pateretur) nimirum CHRISTUM exeuntem extra portas ad ſe offerendum, ipſo facto ſignificare voluiſſe, non quærendam eſſe juſtificationis aut ſanctificationis virtutem ullam in ullis ritibus legalibus, ſed in proprio ſuo ſanguine tantùm, ſecluſis illis legalibus ritibus omnibus.

Verſ. 13. *Exeamus igitur ad eum extra caſtra, opprobrium ejus portantes.*

Verſ. 14. *Non enim habemus hic ſitam civitatem, ſed futuram inquirimus.*

Verſ. 15. *Per ipſum igitur aſſiduè offeramus DEO ſacrificium laudis, id eſt, fructum labiorum confitentium nomini ejus.*

Verſ. 16. *Beneficentiæ verò & communicationis ne obliviſcimini: talibus enim victimis delectatur Deus.*

Hinc deducitur hortatio ſexta, ad prudentem imitationem CHRISTI extra urbem euntis, & ſe Patri offerentis. Imitatio autem hæc in tribus conſiſtit: 1. Sicut CHRISTUS extra urbem proficiſcens mundo renunciavit, ut Patris voluntatem faceret, Sic nos ejus cauſâ rebus mundanis omnibus renunciare debemus, parati patrem, matrem, familiam, & facultates noſtras relinquere, niſi indigni ejus conſortio haberi vellemus. 2 Sicut CHRISTUS crucem ſuam portavit, exiens in locum probroſum, Golgotha: ſic nos oportet opprobrium CHRISTI ſeu crucem noſtram poſt eum portare, id eſt, ad exilia, perſecutiones, contumelias, & id genus ærumnas, ejus cauſâ ferendas nos comparare, & paratos eſſe.

Non enim] Hujus membri rationem reddit, quia nos fideles novimus momentanea omnia eſſe hæc terrena, nec nobis commorandi locum eſſe in terra, ſed quærendam eſſe civitatem, cœleſtem illam hæreditatem: ad quam obtinendam, prompto animo decet nos ex mundo exire, & rebus mundanis renuntiare.

Per ipſum]

In ipſum] Tertium in quo imitari debemus CHRISTUM patientem, eſt; ut nitentes interceſſione, merito, & dignitate ejus, offeramus DEO hoſtias ſpirituales & acceptas, hoc eſt, Sicut CHRISTUS, ut paſſione ſua typos Leviticos omnes impleret & aboleret, ſeipſum DEO obtulit: ſic nos (quos unico ſuo ſacrificio conſummavit, quod ad juſtificationem attinet, & ut Sacerdotes DEO conſecratos ſanctificavit, ut abolitis legalibus ſacrificiis ſpiritualia ſacrificia offerremus) offerre debemus nos ipſos ut hoſtias vivas, ad DEO ſerviendum: & ſimul etiam offerre ſacrificia laudis, precationis, & gratiarum actionis, quæ ſunt noſtræ *frugum primitiæ*, noſtri *vituli* & ſpiritualia illa ſacrificia, quæ aſſiduè debemus offerre DEO *per Chriſtum*, cujus merito nos DEO grati ſumus, & per quem accepta redditur obedientia noſtra.

Beneficentiæ] Præter vitulos labiorum, jubet etiam *beneficentiam* exercere, hoc eſt, omnia charitatis officia erga omnes, potiſſimùm vero erga fideles ſeu domeſticos, fidei præſtare.

Talibus] Hanc partem hortationis urget ratione validâ, quia hujus generis ſacrificia DEO placent, ſeu accepta ſunt, ut ſuaviſſimus fructus fidei noſtræ in CHRISTUM, & evidentiſſimum teſtimonium ſinceræ dilectionis noſtræ erga DEUM & proximum.

Verſ. 17. *Obedite ductibus veſtris, & obſecundate, vigilant enim ipſi pro animabus veſtris, tanquam rationem reddituri: ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes, id enim eſt vobis inutile.*

Hortatio 7. Ut officia erga Paſtores, & Gubernatores debita, ſedulò præſtent; ut DEI miniſtros reverenter eos excipientes, amore, propter opus DEI in ipſorum manibus, proſequentes, iis obtemperantes in omnibus quæ DEI nomine pro officii ſui ratione, credenda & facienda, ex DEI verbo præſcribunt, labores ipſorum & curas, quâ poſſent gratitudine, compenſare ſtudentes.

Vigilant] Hortationis argumenta ſunt quatuor: 1. Miniſtri Eccleſiaſtici ductores veſtri excubant pro vobis precantes, ſtudentes, diſputantes pro vobis, prædicantes Evangelium, & diſciplinam Eccleſiaſticam exercentes veſtro bono inter vos, Ergo obedite iis.

Rationem] Arg. 2. Exiget DEUS rationem ab iis animarum veſtrarum, ſi vel unica earum, ipſorum culpâ perierit. Obedite ergo iis qui in tam periculoſâ & durâ provinciâ inter vos laborant.

Ut cum gaudio] Arg 3. Si obedieritis, ut decet, gaudebunt Paſtores veſtri,

veſtri, alacriuſque incumbent operi ſuo: Sin minus, facient quidem officium ſuum, ſed ægre & cum gemitibus, atque ita vos qui grati eſſe debuiſſetis, tortores Paſtorum veſtrorum, & crudeles in eos evadetis. Ergo obedite ipſis.

Id enim] Arg. 4. cum occupatione objectionis (ſi fortè quis inter eos Paſtorum moleſtias, dolorem, & gemitus non curaret) Veſtro malo cedet, ſi veſtrâ culpâ DEI miniſtri ingemiſcere cogantur, Exaudiet DEUS gemitus eorum, & contemptum ſuorum Legatorum ſeveriter vindicabit. Ergo iis obedite.

Secunda pars.

Verſ. 18. *Orate pro nobis: confidimus enim nos bonam conſcientiam habere, ut qui in omnibus cupiamus honeſtè converſari:*

Altera pars Capitis, in qua eſt Epilogus Epiſtolæ, cujus articuli ſunt ſex; in primo, quia officium eſt omnium commilitonum in exercitu Eccleſiæ militantis, pro ſe mutuò precari, Apoſtolus more ſuo ſub finem Epiſtolæ commendat ſe precibus fidelium Hebræorum, quos orare vult, ut DEUS ipſi benedicat in omnibus, ſpeciatim verò, ut liberè, & cum fructu Euangelium prædicare poſſet. Loquitur autem de ſe in plurali numero, ut liquet ex ſequentibus, quæ ad ipſius perſonam pertinent, ex quibus perſpicuum eſt non latuiſſe fideles Hebræos, Paulum Epiſtolæ Scriptorem fuiſſe, id quod etiam Petrus nobis confirmat, licet propter infideles Hebræos quos lucrifacere ſtudebat, Epiſtolæ huic nomen ſuum illis exoſum non præfixerit: Rationes cur Paulus orare eos velit pro ſe ipſo, ſunt duæ.

Confidimus] Ratio prima, cum occupatione objectionis, Quia etiamſi lædatur fama mea per calumniatores, qui hoſtes ſunt Euangelii, nec me prædicantem de CHRISTI gratia, & liberatione à fœdere operum, & ceremoniarum Leviticarum ferunt, mihi tamen conſcius ſum officii benè adminiſtrati, & vitæ adeo innocenter actæ, ut de nemine malè meritus ſim. Modeſtiſſimè autem hic loquitur de ſe, ne cavillandi occaſionem daret ullam.

Amplius] Ratio 2. Quia ſi pro me oraveritis, futurum eſt ut citius quam expectatis & quam cauſæ ſecundæ permiſſuræ videntur, copia mei vobis concedatur, & reſtituar Eccleſiis veſtris, à quibus diutius quam vellem variis impedimentis implicitus, diſtineor.

Verſ. 19.

Vers. 19. *Amplius autem obsecro vos, ut id faciatis, ut celerius restituar vobis,*

Vers. 20. *Deus verò pacis* author, *qui magnum illum ovium per sanguinem fœderis æterni Pastorem, Dominum nostrum Iesum, à mortuis reduxit*,

Vers. 21 *Perficiat vos in omni opere bono, ad præstandum ipsius voluntatem: efficiens in vobis quod acceptum sit in conspectu suo, per Iesum Christum: cui sit Gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

Articulus 2. In quo præmissis argumentis fiduciæ de exauditione, precatur Apostolus pro Hebræis, ut eos DEUS plenè sanctificet, id est, aptet coagmentet, perficiat, tanquam unius corporis membra componat, & absolutos reddat in omni opere bono, ad præstandam ipsius voluntatem. Quo insinuat ineptos nos esse ad omne opus bonum, quippe qui ut luxata membra, neque possumus, quod nostrum est, facere, neque cum aliis concurrere ad præstandum vel promovendum ullum bonum, donec DEUS nos ad se trahat propiùs, & nos sibi conjungat, nisi voluntatem nostram moveat, & incitet ad bonum volendum; efficiens, *ut velimus & perficiamus*, seu ut præstemus bonum quod ipse voluntate præceptiva faciendum imperat. Id quod Apostolus plenius explicat, addendo modum quo DEUS perficiat eos, *Efficiens*, inquit, *in vobis quod acceptum sit in conspectu suo*, per IESUM CHRISTUM, hoc est per gratiam suam *efficaciter operans* in vobis, & per vos, opera sibi placentia, & efficiens omne bonum in quo ei placeatis: sub quo bono, principia actionum bonarum necessario continentur, & nominatim ipse assensus voluntatis ejusque cooperatio. Addit autem *per Iesum*. 1. Quia merito mortis CHRISTI omnia illa bona nobis emuntur: 2 Per eum ut per canalem derivantur ad nos: 3. Per eum efficiuntur illa bona opera. 4. Per eum purgantur, & accepta redduntur: Idcirco DEO & CHRISTO Gloria tribuitur in æternum, AMEN. Fiduciæ suæ in precando Argumenta habet quatuor, *vers.* 20.

Deus pacis] Arg. 1. cum relatione ad Ecclesiæ concordiam, DEUS est *Deus pacis*. Ergo confidenter petendum est à DEO, ut det vobis *studium pacis* inter vos & erga DEUM, in sanctitate colenda.

Qui reduxit] Arg. 2 Reduxit DEUS CHRISTUM à mortuis. Ergo & potest & vult vos oves ipsius, & membra corporis ipsius perficere in

omni opere bono, propter quæ CHRISTUS & mortuus, & ſuſcitatus eſt.

Magnum Paſtorem] Arg. 3. CHRISTUS eſt bonus ille, & ſummus *Paſtor ovium*: Ergo expectandum ab eo ut ſanctificet, & plenè perficiat vos oves ſuas.

Per ſanguinem] Arg. 4. *Æternum fœdus* ictum eſt de ovium redemptione, id eſt, de ſanctitate & ſalute earum perficienda, idque ſanguine CHRISTI ſancitum eſt: Ergo vos ex fœdere perficiemini in omni opere bono.

Verſ. 22. *Precor autem vos, fratres, ſufferte ſermonem conſolationis: etenim brevibus ſcripſi vobis.*

Articulus 3. In quo Hebræos orat, ut non tantùm boni conſulant, quicquid in hac hortatoria Epiſtola acriùs aut aculeatum videri poſſet, ſed etiam ut exhortationis ſermonem, quo iſta ſpecialiùs dilataturi, & ipſis applicaturi erant ipſorum Paſtores ordinarii, ſufferant, & optimam partem accipiant.

Nam paucis] Ratio petitionis eſt, Quia brevius iſta conſcripta ſunt ab Apoſtolo, abſque ullis condimentis, quæ reprehenſiones lenire potuiſſent, & opus habent explicatione, oratione copioſâ, applicatione ampliori & magis aculeatâ, ab ordinariis Paſtoribus.

Verſ. 23. *Scitote fratrem* noſtrum *Timotheum ſolutum eſſe, cum quo (ſi celerius venerit) viſam vos.*

Articulus 4. Eſt lætum nuncium de Timothei comitis ſui aſſidui, quem ipſis gratum fuiſſe noverat, liberatione: ut quem captivum detineri audiverant & dolebant, ſcirent nunc liberatum eſſe, & recrearentur. In eundem finem ſpem facit adventus ſui ad eos, unà cum Timotheo.

Verſ. 24. *Salutate omnes duces veſtros, & omnes ſanctos. Salutant vos Itali.*

Articulus 5, In quo ſalutationes continentur: Nam primò ſalutem mittit omnibus Paſtoribus & Gubernatoribus Eccleſiarum in Judæa: Deinde reliquis Fidelibus, ut omnes à ſe pariter amari ſciant. Tertio loco Sanctorum in Italia nomine ſalutatos vult fideles Hebræos.

Verſ. 25 *Gratia ſit cum omnibus vobis.*

Articus 6. In quo Paulus, conſueto ſuo ſignaculo, 2. *Theſſ.* 2. 17, claudit Epiſtolam, omnibus *gratiam* optans, id eſt, omnia dona ſalutaria, ſeu quæcunque ad ipſos perficiendos ex fonte gratuitæ beneficentiæ DEI neceſſariò requiruntur.

Quod

Quod ad ὑπογραφὴν; quæ poſt Epiſtolam adjicitur, non eſt quòd ei fidem habeamus: Nam ex hujus Capitis *verſ.* 23. conſtat Timotheum abfuiſſe cum ſcripta fuit hæc epiſtola: A librario igitur aliquo imperito adjectæ videntur ſubſcriptiones. Ideoque eas miſſas facimus omnes.

EXPOSITIO ANALYTICA *EPISTOLÆ* IACOBI.

Summarium.

Iacobus Apoſtolus, cognomento Alphai, ex officio Apoſtolatus ſui, Hebreos fideles graviter commonefacit de variis officiis Chriſtianis, quibus ornari poſſe fidem Chriſtianam, & promoveri ipſorum ſalutem proſpiciebat: eas virtutes quibus opus habere videbantur, maximè in eum finem ipſis prudenter proponens; & vitia ad quæ procliviores erant, vel quibus jam laborabant acriter corripiens. Singula capita ſuum habent numerum admonitionum, prout in ſingulis explicandis ſpecialiùs oſtenditur. Quæ omnes admonitiones, etiamſi in Eccleſiæ Catholicæ uſum ſcriptæ ſunt, apparet tamen Apoſtolum voluiſſe eas legi præcipuè ab omnibus diſperſis Iſraëlitis & converſis ad Fidem, & non converſis cujus conſilii Indicia ſunt tria, primum, generalis Epiſtolæ inſcriptio ad omnes duodecim tribus. Secundum eſt, communis & civilis ſalutandi formula: & tertium eſt, docendi genus quod ad excutiendum torporem conſcientiarum, & reſipiſcentiam excitandam maximè ex parte comparatur, ſi forte ex errantibus aliquis hac doctrinâ in viam revocari potuiſſet, id quod verſu ultimo Capitis ultimi non obſcurè ab Apoſtolo intendi ſignificatur.

Caput Primum.

Poſt inſcriptionem Epiſtolæ, verſ. 1, *hoc capite, loci communes ſeu admonitiones, habentur tres: Prima admonitio de rectè ferendis perſequutionibus, ſeu tentationibus externis, ad* verſ. 13. *Secunda, de rectâ æſtimatione tentatio-*

ne tentationum internarum, ad verſ. 21. *Tertia, de religione ſolide exercenda, ad finem.*

Verſ. 1. *IACOBVS Dei ac Domini Ieſu Chriſti ſervus, duodecim tribubus diſperſis ſalutem.*

In Epiſtolæ inſcriptione deſcribitur Scriptor, *Iacobus ſervus Dei, & Domini Ieſu Chriſti*, ſcilicet in Apoſtolatus munere, quo poſſet omnes tribus Iſraelis cum autoritate docere, & de officiis ſuis monere, *Dei ſervum* ſe vocat, ut oſtendat ſe Patrio DEO ſervire, ſerviendo filio ejus IESU CHRISTO, & ſpeciali autoritate DEI, & CHRISTI, ſe hæc ſcribere. Illi ad quos Epiſtola ſcribitur, ſunt Iſraelitæ, præcipuè fideles ejecti ex Terrâ Sanctâ, & per regiones diſperſi, ſed (quod ad ſpem cœli, per ſanctam terram repræſentati) ad ſervatorem IESUM collecti. Hos jubet ſolidè (& ut Chriſtianis eſt conceſſum) *ſalvere* vel gaudere, mutuatâ ſalutationis formâ, ex communi Ethnicorum uſu, ſed in Chriſtianum ſenſum converſa.

Verſ. 2. *Tro ſummo gaudio ducite, fratres mei, quoties in tentationes varias incideritis:*

Prima admonitio, Ne ægriùs & impatientiùs ferrent afflictiones externas, & perſequutiones pro Euangelio, ſed ut corrigerent carnis judicium de externis illis exercitiis, quibus DEUS tentabat, ſeu probabat ipſorum fidem & ſinceritatem. In hunc finem theſis ſtatuitur carnis judicio contraria, nempe, Omnis, ſeu ſummi gaudii materia æſtimanda eſt, cum DEI providentiâ incideritis in varias perſequutiones vel afflictiones, quibus probemini an velitis etiam in rebus adverſis DEO adhærere, hanc Theſin confirmat argumentis ſepteum.

Verſ. 3 Illud *ſcientes probationem fidei veſtræ parere patientiam*

Argumentum primum, Illæ tentationes ſunt fidei veſtræ exploratio, expolitio, & productio in apertum. Ergo ſummo gaudio ducere debetis, cum in varias tentationes incideritis.

Parere] Arg. 2. Quia hoc exercitium pariet vobis patientiam, quæ majoris eſt pretii, quam ut afflictiones poſſint in comparationem cum ea venire: Ergo, &c.

Verſ. 4. *Caterùm patientiæ opus perfectum habeat, ut ſitis perfecti & integri, ita ut nihil deſit.*

Arg. 3. cum hortatione conjunctum, Opus eſt variis afflictionibus, & ut

& ut cum aliqua mora incumbant vobis, (nempe quandiu Deo visum fuerit) ut tolerantiæ opus perficiatur, & ut vos qui habetis alias dotes, habeatis etiam patientiæ donum, atque ita compleatur imago Christi in vobis, ut ad integritatem seu perfectionem Partium sanctitatis nihil vobis desit. Ergo afflictiones summo gaudio ducere debetis.

Vers. 5. *Quòd si cui vestrûm deest sapientia, postulet à Deo qui dat* eam *omnibus benignè, nec exprobrat, & dabitur ei.*

Arg. 4. per occupationem objectionis propositum, Parata est, & in promptu posita sapientia, quæ & gaudii & patientiæ rationes in his exercitiis efficaciter suppeditet omnibus afflictis, donum hoc à Deo petentibus. Ergo gaudendum in afflictionibus.

Qui dat] Hoc Argumentum confirmat ab abundanti gratia Dei, qui petentibus omnibus gratis, abundanter, & sine exprobratione indignitatis vel ingratitudinis in precante, resipiscenti dat quodcunque petitur spirituale donum, quantum ad salutem sufficit.

Vers. 6. *Sed postulet cum fide nihil disceptans: nàm qui disceptat, similis est fluctui maris, qui à ventis agitatur & jactatur.*

Idem Argumentum explicat à parte precantis, requirens ut oret in fide, seu fiduciâ fundatâ in promissione Dei, de dono dando, sine disceptatione, & ne admittat dubitationem, an Deus sit illud necessarium donum sibi promissum concessurus; Cujus requisitæ fiduciæ, & prohibitæ disceptationis rationes reddit tres.

Nam qui] Ratio prima, Quia disceptans qui huc illuc jactatur in precibus, dubius an Deum veracem & misericordem sit experturus, similis est fluctibus marinis, qui à vento huc illuc sine fructu agitantur, & evanescunt.

Vers. 7 *Ne igitur existimet homo ille se quicquam accepturum à Domino.*

Ratio 2 Quia disceptatio ista, quæ non desinit in conclusionem fidei, preces reddit irritas, quibus Deus non annuit.

Vers. 8 *Vir animo duplici, inconstans* est *in omnibus viis suis.*

Ratio 3. Quia istiusmodi disceptator infidelis, vel dubius quid statuat, instabilis est & inconstans in consiliis & actionibus suis, & non minus paratus ad discedendum à Deo, quam ad manendum cum eo, siquidem nihil fix vel firmi tenet in præsenti religionis negotio, quod præ manibus habet:

Vers. 9

Vers. 9. *Porrò frater qui est abjectus, glorietur in sublimitate sua:* Redit ad institutum, & addit Argumentum quintum ad probandum, quod in exercitio Crucis materia sit gaudii, Qui per Crucem seu afflictiones est humiliatus à DOMINO, gloriari potest in exercitio suo, tanquam nota adoptionis, & exaltationis suæ ad dignitatem filii DEI adoptivi, & ad privilegia Sanctorum; quæ sublimitas opulentorum divitias, & regum thronos longè superat. Ergo in probationibus per Crucem factis, vobis gaudendum est.

Vers. 10. *Contra, qui dives* est, *in abjectione sui, quoniam velut flos herbæ præteribit.*

Vers. 11. *Nam* velut *exorto sole cum æstu, exaruit herba, & flos illius decidit, & speciositas decor ipsius periit: ita & dives in viis suis marcescet.*

Arg. 6. Qui dives est & intactus adhuc à persequutoribus & afflictionibus, nullam habet gloriandi materiam in prosperitate sua, sed in dimissione animi sui, seu in præparatione ad Crucem & afflictiones ferendas, cum reliquis afflictis.

Quoniam] Ratio redditur, Quia qui non sic sapit, sed confidit in divitiis suis, est vanus, & evanescet, sicut flos herbæ arescet & peribit cum omnibus suis consiliis.

Vers. 12. *Beatus vir qui tolerat tentationem: quoniam quum probatus erit, accipiet coronam vitæ, quam promisit Dominus iis à quibus diligitur.*

Arg. 7. Qui patienter fert afflictiones, & probatus in fide compertus est, jam beatus est, & promissam coronam vitæ æternæ tandem consequetur, ad quam per exercitium Crucis jam paratur: Ergo materia gaudii æstimanda est exercitatio per Crucem.

Vers. 13. *Nemo quum tentatur, dicat se à Deo tentari: nam Deus tentari malis non potest, nec quenquam tentat.*

Admonitio 2. De rectè æstimandis tentationibus internis, ne quis violet DEI sanctitatem, ne quidem vel cogitationum suarum sententiis, quasi DEUS solicitaret quemvis ad peccandum, id quod Adami filiis est familiare, nempe ut culpam rejiciant in DEUM quasi autorem. Argumenta admonitionis seu dehortationis sunt octo, quæ omnia probant tentationes ad malum non ascribendas DEO.

Nam Deus]

Nam Deus] Argumentum primum, Deus non potest solicitari vel removeri ad peccandum: Ergo nec solicitare potest alium quenquam ad peccandum: & per consequens tentatio ad peccatum non ascribenda est Deo.

Vers. 14. *Sed unusquisque tentatur, dum à propria cupiditate abstrahitur & inescatur.*

Arg. 2. Propria uniuscujusque concupiscentia est vera tentationis causa. Ergo non ascribenda est Deo. Antecedens probat, methodum seductionis ad peccandum quinque suis gradibus explicando. Nam primò per concupiscentiam depravatam abstrahitur homo à bono vero, ne in eo conquiescat: Deinde inescatur à falsâ specie boni, ad prosequendum malum.

Vers. 15. *Deinde cupiditas, postquam concepit, parit peccatum: peccatum verò perfectum gignit mortem.*

Tertiò, Voluntate & corde concipit propositum ad peccatum actu perpetrandum. Quartò, Peccatum actu perpetrat, Et quintò, Peccatum perpetratum merito suo quasi parit & procurat mortem. Atque ita originalis pravitas gignit actuale peccatum, & per gradus ad summum incrementum perducit.

Vers. 16. *Ne errate, fratres mei dilecti.*

Arg. 3. Errabitis, & falsum blasphemumque dogma tenebitis, si causam vestræ ad peccandum impulsionis Deo ascripseritis.

Vers. 17. *Omne munus bonum, & omne donum est perfectum, superne descendens est à Patre luminum, apud quem non transmutatio, aut conversionis obumbratio.*

Arg. 4. Deus est Fons & Autor solus omnis boni (quod in nobis est, vel quod nobis conceditur, sive in statu naturæ sive gratiæ) & boni tantùm, quippe à quo descendit omne bonum, & omne donum quod ad nostri perfectionem ullo modo conducit: Non ergo dicendum quod Deus sit causa peccati, vel mali in nobis.

Luminum Arg. 5. Deus est Pater luminum, cognitionis, intelligentiæ, sanctitatis, & felicitatis: Ergo non est Pater tenebrarum oppositarum, seu peccati.

Apud] Arg. 6. Deus est immutabilis, naturâ suâ expers omnis variationis in melius vel deterius: ab omni æternitate sui semper in omnibus simili-

similis ita, ut non sit ipsius à seipso discrepantiæ fundamentum ullum; nec motus, seu mutationis ejus, vel levissima obumbratio: Ergo est impossibile ut Deus sit Autor peccati.

Vers. 18. Is *quia voluit, progenuit nos sermone veritatis, ut essemus, primitiæ quarum creaturarum.*

Arg. 7. Deus voluntate suâ solâ permotus, per verbum Euangelii regenuit, & convertit nos à statu peccati ad sanctitatis suæ imaginem: Ergo non est ullius peccati in nobis autor.

Vt essemus] Arg. 8. Finis regenerationis nostræ intentus à Deo est, ut simus sancti, & toti consecrati instar primitiarum sub lege, in ipsius gloriam. Ergo non debemus blasphemias ullas cogitationes de eo admittere, quasi permoveremur ab eo ad malum seu peccatum.

Vers. 19. *Itaque, fratres mei dilecti, sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum, tardus ad iram.*

Tertia admonitio ex commemoratione regenerationis illorum per verbum Veritatis illata, ut solidam rationem ineant, qua rei ipsa & factis, religiosos se & verè regenitos demonstrent. Trimembris autem hæc admonitio est: In primo, docet modum audiendi & recipiendi sermonem Dei, quo præparentur ad praxin, ad *vers.* 22. In secundo, jubet in genere, ut verbum ad praxin referant, ad *vers.* 26. In tertio jubet in specie, ut sermonis sanctitate, & charitatis operibus manifestam faciant religionis suæ virtutem.

In primo membro admonitionis de sermone audiendo requirit quinque: 1. Ut dociles sint, & doctrinæ avidi: 2. Ne temere præcipitent judicium suum, seu ne subito sententiam ferant de rebus potissimùm fidei. 3. Nec iracunde excipiant eos, qui primâ facie ab iis dissentire videntur.

Vers. 20. *Nam ira viri, justitiam Dei non exequitur.*

Rationem reddit hujus partis, Quia passionibus & perturbationibus nostris, vel carnali nostro zelo & fervore, non promovetur Dei opus, seu justitia illa quam ille requirit.

Vers. 21. *Quapropter abjectis omnibus sordibus & excrementis malitiæ, cum lenitate recipite insitum sermonem, qui possit servare animas vestras.*

4. In verbo audiendo requirit, ut abjiciant sordidas voluptates carnis, & pravitatem illam naturalem quâ omnes abundamus, resipiscentiæ & mortificationi

mortificationi ſtudentes, ne impediatur ſermonis Divini in ipſis *ſeminatio* vel plantatio: 5 Ut in lenitate recipiant verbum, id eſt, animo humili & religioſo in cordis ſinum admittant ſermonem *inſititium*, qui inſeritur, & radices per fidem agit in corde, & cum eo quaſi coaleſcit; Cujus ratio redditur, Quia ſic receptus DEI ſermo, ſalvas poteſt reddere ipſorum animas.

Verſ. 22. *Reipſa verò præſtate ſermonem: nec ſitis auditores ſolum, fallentes voſmetipſos.*

In ſecundo membro admonitionis requirit in genere, ut non ſint auditores Verbi tantùm, ſed etiam factores, hoc eſt, in praxin redigant quod præcipit DEI Verbum: Cujus rationes reddit tres: Prima, Quia alioqui deciperent ſeipſos, putantes ſatis eſſe ad veritatem fidei probandam, audire DEI Verbum, licet ei obedire non ſtudeant.

Verſ. 23. *Nam ſiquis audit ſermonem, & eum non præſtat, is ſimilis eſt viro conſideranti faciem ſuam nativam in ſpeculo.*

Verſ. 24 *Conſideravit enim ſeipſum, & abiit, & ſtatim oblitus qualis eſſet.*

Ratio 2. confirmans priorem, Quia non magis prodeſt audire DEI Verbum ſine ſtudio in praxin illud redigendi, quam ſi quis nativam faciem in ſpeculo otioſè intueretur, ſine ulu vel fructu aliquo.

Verſ. 25. *At qui introſpexerit in perfectam illam Legem libertatis, & in ea permanſerit, quia non fuerit auditor obliviosus, ſed effector operis, beatus erit in opere ſuo.*

Ratio 3. Quia contra, qui quatuor hæc facit: 1. Qui accuratè introſpicit in Verbum DEI, ſtudioſè inquirens in omnem DEI voluntatem revelatam, quæ dicitur *Lex, ſeu doctrina Libertatis*: quia docet veram rationem liberationis à peccato & ira, & veram rationem ingenuè ſerviendi DEO, ut decet DEI libertos, qui dilectione & gratitudine conſtringuntur, ad DEO placendum: 2. Qui perſeverat in ſtudio ſanctæ doctrinæ permanens: 3. Qui cavet ne oblivioni tradantur quæ diſcit: 4. Denique, Qui opere ſtudet in praxin redigere, quod jubet DEI ſermo: Nã ille in operatione ſua beatus erit, quia licet impoſſibile ſit, ut operibus mereatur felicitatem, operibus tamen declarabitur coram omnibus eſſe beatus, & in operum bonorum exercitio, tanquam in via ad cœlum ambulando,

ambulando, beatitudinem Sanctis promiſſam certò conſequetur; & ſic beatus erit, in operatione ſua.

Verſ. 26. *Siquis videtur religioſus eſſe inter vos, non frænans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuum, hujus vana eſt religio.*

In tertio membro admonitionis requirit duo: Primum, Ut qui religioſi eſſe velint, & verè haberi, frænent linguam ſuam, & attendant, ut quod loquantur ſit præceptis DEI conſentaneum, & DEO probatum. Rationes hujus requiſiti reddit duas: 1. Qui contrà facit, & ſe religioſum putat, decipit cor ſuum: 2. Hypocrita eſt cui religio iſtiuſmodi nihil eſt profutura; ſiquidem cum exabundantia cordis os loquatur, cor minimè curare cenſendus eſt, qui linguam non frænat.

Verſ. 27. *Religio pura & immaculata apud Deum & Patrem, hæc eſt, inviſere orphanos & viduas in afflictione ipſorum, & immaculatum ſeipſum ſervare à mundo.*

Secundum quod requirit, eſt. Ut operibus charitatis, & ſanctâ converſatione manifeſtum faciant, ſe verè religioſos eſſe, ſeu ſuam profeſſionem fidei Chriſtianæ puram, ſinceram, & immaculatam eſſe, vel quæ non dehoneſtet fidem illam quam profitentur, & quam DEUS noſter, & PATER noſter approbet.

Quod ad opera charitatis exempli cauſâ, nominat *miſericordiam in orphanos & egenos* in afflictione: nam *viſitare* eſt miſeriam & neceſſitatem benefice ſublevare, ſub quo officio ſynecdochicè comprehendit reliqua ergà proximum officia.

Quod ad ſanctam converſationem attinet, eam comprehendit ſub ſtudio conſervandi, per DEI gratiam, nos ipſos immaculatos à mundo, ſeu ab inquinamentis, quæ in mundo graſſantur, & à contagione alienorum peccatorum, ita ut nec ipſi nos polluamus ſceleribus, nec polluentibus ſe in cœno peccatorum communicemus.

Caput Secundum.

HOC Capite continentur duæ admonitiones: *Prima de vitandâ προσωπολεψίᾳ, potiſſimùm in rebus Eccleſiaſticis, ad* verſ. 14. *Altera de vitanda inani jactantia Fidei, ubi deſunt bona opera.*

Verſ. 1

Vers. 1. *FRatres mei, ne cum respectu personarum habete fidem Domini nostri Iesu Christi gloriosi.*

Primum vitium de quo vitando admonet, est Prosopolepsia, quæ committitur, cum in eadem causa plùs vel minùs tribuitur alicui quam æquum est, propter aliquid in ipsius personâ, quod ad causam illam nihil pertinet. Sic peccabant inter Hebræos, qui fidem in CHRISTUM magnifaciebant in ditioribus: in pauperioribus verò eandem fidem nihili faciebant, usque adeo ut etiam divites infideles in pretio magno haberent, pauperes vero fideles in nullo numero æstimarent, sed contemnerent. Ab hoc vitio dehortatur, Argumentis adhibitis decem. Argumentum primum, IESUS CHRISTUS est gloriosus, & fides in ipsum in omnibus æquè gloriosa est. Ergo à personarum acceptione cavendum.

Vers. 2. *Nam si quis in cœtum vestrum ingrediatur, aureum gestans annulum, veste splendida, ingrediatur autem & pauper cum sordida veste,*

Vers. 3. *Et respexeritis ad eum qui vestem gestat splendidam, & dixeritis ei, Tu sede hic pulchrè, & pauperi dicatis, Tu sta illic, aut sede hic subter scabellum meum:*

Vers. 4 *Nonne discrimen feceritis apud vos, & facti estis judices perversè deliberantes?*

Arg. 2. Hæc personarum acceptio etiam à conscientia *vestra* condemnatur, (Quod in exemplo facti ipsorum manifestum facit) nam divites infideles in Ecclesias vestras, curiositatis forte gratiâ tantùm venientes, ita publicè honoratis solo divitiarum respectu, ut interim pauperes fratres neglectui habeatis, *vers.* 2. 3. Hoc conscientiæ testimonium interrogatione urget.

Et facti] Arg. 3. Qui personas acceptant, sunt perversi Judices, eorum cogitationes perversæ sunt, non quod honorare Divites vel magis honorare Divitem quam pauperem iniquum sit, sed quod honorare Divites, etiam impios, propter Divitias cum contemptu fidelium, & eorum pauperum, quia pauperes sunt, iniquum sit. Sic enim Divitiæ habentur sola causa æstimationis; pietas verò sine divitiis contemnitur. Ergo personarum acceptatio vitanda est.

Vers. 5. *Audite, fratres mei dilecti, nonne Deus elegit pauperes mundi*

res mundi hujus ut fierent *divites fide, & hæredes regni quod promiſit iis à quibus diligitur?*

Verſ. 6. *At vos contumelia affeciſtis pauperem. Nònne divites per tyrannidem opprimunt vos, & trahunt vos ad tribunalia?*

Verſ. 7. *Nònne baſphemant præclarum illud nomen à quo eſtis cognominati?*

Arg. 4. Hac proſopolepſiâ dedecore affiicitis Pauperes, quos Deus honoravit, eligendo eos in hæredes regni ſui, ornando eos divitiis melioribus quam ſunt hæ mundanæ; divitiis nempe fidei & dilectionis Dei, & promiſſionibus hæreditatis cœlorum, quæ gratiæ ſunt ſalvificæ. Ergo proſopolepſia vitanda eſt.

Nonne Divites] Arg. 5. Quia per hanc proſopolepſiam, eouſque inconſiderationis provecti eſtis, ut honoretis publicos Euangelii hoſtes, (qui neque Magiſtratus reſpectu, nec ullo alio quam Divitiarum nomine honorabiles ſunt, ſed tyrannicè uſurpant in vos jus non datum ipſis, opprimunt vos, deferunt veſtra nomina ad judices, & corpora ad tribunalia trahunt, & blaſphemant Christi nomen glorioſum, unde vos denominamini Chriſtiani) quæ ſumma eſt ſtultitia. Ergo proſopolepſia, eſt vitanda.

Verſ. 8. *Siquidem Legem regiam præſtatis ſecundum Scripturam, Diliges proximum tuum ut teipſum, bene facitis.*

Verſ. 9. *Sin verò perſonam reſpicitis, peccatum committitis, & redarguimini à Lege, veluti tranſgreſſores.*

Arg. 6. Per occupationem objectionis, Quia in hac proſopolepſia redarguimini à lege, ut tranſgreſſores. Nam ſi reſpectum illum civilem, qui communiter debetur unicuique, ſecundùm conditionem externam & civilem, & ſecundùm merita uniuſcujuſque diſtribueretis, excuſari poſſetis, ſi lautioris fortunæ hominibus, quod æquum eſt, diretis, & fratribus veſtris fidelibus, quod æquum eſt, non detraheretis, fervientes regiæ legi Dei regis regum, ſecundùm communem regulam dilectionis menſuram communicando aliis, ſicut ipſi juſtam menſuram expectare poſſetis ab aliis, tum quidem abſolvi poſſetis, verſ. 8. Sed cum indebitum honorem datis divitibus; pauperibus vero fidelibus debitum reſpectum non datis, jam perſonas accipitis, & peccati rei tenemini, & legis tranſgreſſores eſtis: Ergo proſopolepſia vitanda eſt.

Verſ. 10.

Verſ. 10. *Quiſquis enim totam Legem ſervaverit, offenderit autem in uno, omnibus tenetur.*

Arg. 7. confirmans ſuperius, Si indulgeatis vobis in una hac Proſopolepſia, in pauperum fidelium contemptu, rei peragendi eritis totius Legis, etiamſi præ vobis feratis obſervationem omnium reliquorum præceptorum, excepto hoc unico, Quia quiſquis offenderit in unico præcepto, tenetur violationis omnium reus, non quod in uno peccato concurrant omnia, ſed quia eſt copulatio præceptorum omnium in una juſtitiæ regula, & eadem authoritas DEI in omnibus violatur in aliquo uno; & ita reatus generalis omnium legum, ſeu maledictio DEI attrahitur per unius legis violationem, etiamſi in ſpecialibus gradibus reatus & maledictionis diſcrimen maneat. Ergo Proſopolepſia vitanda eſt.

Verſ. 11. *Nam qui dixit, Ne mœcheris, dixit etiam, Ne occidas Quod ſi non fueris mœchatus, occideris autem, factus es tranſgreſſor Legis.*

Confirmat hoc Argumentum in exemplo ſexti & ſeptimi mandati, in quorum alterius violatione, violatur autoritas mandantis utrumque.

Verſ. 12. *Ita loquimini & ita facite ut per Legem libertatis judicandi.*

Arg. 8. per modum hortationis propoſitum, Sic loquendum & faciendum vobis eſt erga pauperes fideles præcipuè, ut judicandos vos ſciatis ſine acceptione perſonarum, ſecundùm doctrinam Euangelii quæ proſopolepſiam prohibet: Ergo.

Verſ. 13. *Nam damnatio abſque miſericordia erit ei qui non præſtiterit miſericordiam, & gloriatur miſericordia adverſus damnationem.*

Arg. 9. Niſi miſericordiam exerceatis, præcipuè erga fratres veſtros, pauperes & afflictos, metuendum vobis erit judicium ſine miſericordia. Ergo cavenda Proſopolepſia.

Gloriatur] Arg. 10. & ultimum, Si miſericordiam exerceatis, præcipuè erga pauperes & afflictos fratres, prout Euangelium requirit, non erit quod metuatis iram ſeu judicium ſine miſericordia, ſed de miſericordia DEI ex hoc ſigno certi eſſe poteritis, quâ freti gloriari vobis licebit contrà judicii meri ſeveritatem, utpote à qua per miſericordiam DEI liberati eſtis. Ergo niſi miſericordiæ renunciare, &

judicio

judicio vosmet obnoxios reddere vultis, cavenda vobis est hæc cum crudelitate juncta protopolepsia.

Secunda pars.

Vers. 14. *Quæ utilitas, fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, opera verò non habeat? num potest fides illa eum servare?*

Altera admonitio ad vitandam vanitatem jactantiæ de fide otiosa. Propositio statuitur primis verbis, Quod inutilis seu vana sit professio fidei, quæ destituitur operibus. Hanc probat Argumentis novem. Arg. 1. Quia fides istiusmodi quæ destituitur fructibus, non potest jactantem de fide hac inani servare. Ergo vana est ejus professio.

Vers. 15. *Quod si frater aut soror nudi fuerint, & egentes quotidiano victu?*

Vers. 16 *Dicat autem eis aliquis vestrûm, Abite cum pace, calescite & saturamini: non tamen dederitis eis quæ sunt aptacorpori, quæ erit utilitas?*

Arg. 2. à pari, Verbalis professio charitatis otiosæ, est inanis & inutilis, & profitenti, & famelico: cui verba pro cibo dantur. Ergo etiam & professio fidei otiosæ, inanis est.

Vers. 17. *Ita quoque fides, si opera non habeat, mortua est per se.*

Arg. 3. Charitas quæ consistit tantùm in orali professione, mortua est: Ergo etiam & fides quæ consistit in orali professione, sine operibus, mortua est & inanis.

Vers. 18. *Quinimo dicet aliquis, Tu fidem habes, & ego opera habeo: ostende mihi fidem tuam ex operibus tuis, & ego ostendam tibi ex operibus meis fidem meam.*

Arg. 4. Talis fidei professio convincitur vanitatis cum ad examen ventum fuerit, ut apparet in suppositione Dialogi instituti inter vere fidelem, qui fidem potest suam ex operibus ostendere, & jactabundum hypocritam, qui ex vita & operibus non potest fidem suam demonstrare. Ergo ista fidei jactantia est vana & inutilis.

Vers. 19. *Tu credis Deum unum esse, rectè facis: & dæmonia credunt, & horrescunt.*

Arg. 5. Fides quæ dicitur *historica*, qua creditur veritati articulorum fidei de unitate Dei & similibus, licet hactenus bona sit, non sufficit ad salutem,

ſalutem, non eſt *ſalvifica* fides; quia & dæmones veritati Verbi Divini credunt, & contremiſcunt. Ergo multò minus prodeſt ad ſalutem, vana fidei profeſſio, quæ operibus deſtituitur.

Verſ. 20 *Vis verò noſſe, homo vane, fidem illam* quæ eſt *abſque operibus, mortuam eſſe?*

Arg. 6. per colloquutionem propoſitum, Qui nititur vel gloriatur tali fide quæ otioſa eſt, ignorans eam eſſe mortuam, homo vanus eſt & inanis, ſicut vas, quo magis vacuum eſt, eo majorem ſonitum edens: Et hic ſibi parat viam ad Argumentum ſeptimum.

Verſ. 21. *Abraham pater ille noſter, nònne ex operibus juſtificatus eſt quum obtuliſſet Iſaac filium ſuum ſuper altare?*

Arg. 7. Probans fidem ſine operibus eſſe mortuam, & per conſequens vanam eſſe profeſſionem fidei quæ caret operibus, ab exemplo Abrahami, qui in cauſa prædicta de fide demonſtranda, vivane an mortua eſſet, juſtus compertus & declaratus eſt ex operibus, & hic per interrogationem urget conſcientiam hypocritæ. Abraham Pater Fidelium juſtificatus eſt coram toto mundo, quod fides ejus non fuerit mortua, ſed viva, ex operibus ejus, cum obtuliſſet Iſaac filium ſuum ſuper altare, in teſtimonium ſinceritatis fidei ipſius, ſeu quod vivâ fide credideriat in DEUM, & non placuerit ſibi in vanâ profeſſione otioſæ ſeu mortuæ fidei, ſicut multi faciunt. Ergo fides quæ eſt ſine operibus eſt fides mortua & inanis. Atque ita Iacobo optimè convenit cum Paulo; nam *Rom* 4. 2. Paulus ſic ratiocinatur, Si Abraham juſtificatus eſt ex operibus, habuit de quo gloriaretur, ſed non coram DEO, ſubaudi, habuit de quo gloriatur. Ergo coram DEO non eſt juſtificatus operibus. Iacobus vero ſic ratiocinatur, Abraham juſtificatus eſt ex operibus coram hominibus, qui dicerent ei, Oſtende mihi fidem tuam per opera tua; ſeu, Demonſtra mihi quod tua fides non ſit mortua, ſed viva: Ex quo Antecedente ſequitur non tantùm, Ergo fides ſine operibus eſt mortua, ſed etiam Concluſio conſentiens cum Pauli Concluſione. Ergo Abraham juſtificatus eſt coram DEO, non fide illâ mortuâ, & operibus caſſâ, ſed fide vivâ, & in operibus efficaci: atque ita optimè convenit inter Apoſtolos.

Verſ. 22 *Videſ fidem adminiſtram fuiſſe operum ipſius, & ex operibus fidem perfectam fuiſſe?*

Hanc eſſe mentem Iacobi ipſe declarat convincendo ſuperbum hypocritam gloriantem de mortua fide, ex eo quod Abrahæ fides una

cum

cum profeſſione fidei junxerit opera, ita ut ex operibus fides ejus perfecta, non inanis ſeu mortua inventa, & declarata ſit.

Verſ. 23. *Itaque impleta eſt Scriptura quæ dicit, Credidit autem Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad juſtitiam, & amicus Dei vocatus eſt.*

Hinc etiam infert expoſitionem Scripturæ, quam citat Paulus in cauſa juſtificationis per fidem; atque ita conſenſum ſuum cum Paulo plenè demonſtrat. Cum fides Abrahæ perfectè declarata eſt ex operibus, ſeu fructibus ejus, tum plana declaratum eſt quam verè Scriptura dixerit, Credidit, &c. Atque ita cum dicitur fides imputata eſſe Abrahamo ad juſtitiam conſtat, intelligendam eſſe fidem non mortuam, ſed vivam illam, & operibus efficacem, & hanc expoſitionem Scripturæ eſſe impletionem, ſeu hunc eſſe plenum ſenſum illius Scripturæ, Iacobus hic oſtendit; Dicit Abrahamum *vocatum eſſe Dei amicum*, ut intelligamus ſolidam cum DEO reconciliationem, per fidem effici, & veram amicitiam, per fidei manifeſtationem in operibus obedientiæ, demonſtrari.

Verſ. 24. *Videtis igitur ex operibus juſtificari hominem, & non ex fide tantùm?*

Ex his ſequitur concluſio, contra jactantiam hypocritarum, de inani ſua fide, quod omnes fidem profitentes coram hominibus, juſtificentur ex operibus, & non ex fidei profeſſione tantùm, ſeu non ex mortua & inani fide, quam vos hypocritæ jactatis.

Verſ. 25. *Similiter autem etiam Rahab illa meretrix, annon ex operibus juſtificata eſt, quum excepiſſet nuntios, & alia via emiſiſſet?*

Arg 8. Rahab meretrix juſtificata eſt (coram Iſraele, ſcilicet, quod verè crediderit in DEUM, & verè converſa fuerit) ex operibus; cum excepiſſet hoſpitio nuncios Iſraelis, & ſalvos dimiſiſſet. Ergo inanis eſt profeſſio otiosæ fidei. Quod Iacobus juſtificationem non aliter accipiat quam diximus, apparet ex eo quod Rahab *meretricem* vocet, ſeu fœdis libidinibus proſtituram, quam ideirco impoſſibile fuit coram Deo juſtificari ex operibus, ſed tantum ex fide verâ quæ operibus ſe veram oſtendit.

Verſ. 26. *Nam ſicut corpus abſque ſpiritu mortuum eſt, ita & fides illa* quæ eſt *abſque operibus, mortua eſt*:

Arg. 9.

Arg. 9. Quemadmodum corpus animalis, si non spirat, mortuum est: ita fides, si non producit opera, mortua est: Ergo inanis est illiusmodi fidei mortuæ jactantia, in qua sibi hypocritæ placent.

Caput Tertium.

HOC capite habentur duæ admonitiones: Prima, de gubernandâ lingua, ad vers. 13. *Altera de sapientiâ, quæ mala linguæ compescit, & rixas seu contentiones vitat, ad finem.*

Vers. 1. *NE sitis multi magistri fratres mei, scientes fore ut gravius judicium auferamus.*

Quod ad primam admonitionem, frænari linguam & cohiberi jubet nominatim ab invectivis & rigidis alienorum vitiorum, vel infirmitatum exaggerationibus. *Ne estote*, inquit, *multi magistri*, id est, ne arrogate vobis *magisterii* in alios autoritatem, & nimiam quævis carpendi licentiam, ut multi faciunt, sed frænate linguas vestras. Admonitionem confirmat argumentis decem.

Scientes] Argumentum primum, Quia iniqui censores gravius judicium auferent à Deo Vindice injuriarum: Frænanda igitur lingua, nisi gravius auferre judicium vultis.

Vers. 2. *In multis enim labimur omnes. Si quis in sermone non labitur, hic perfectus est vir, ut qui possit fræno moderari totum etiam corpus.*

Arg. 2. Cum omnes obnoxii simus multis lapsibus, clementiùs decet nos agere cum aliorum infirmitatibus, nec judicandi autoritatem arrogare sine vocatione, nec in judicio iniquiores nos ostendere.

Si quis] Arg. 3. Si quis modum linguæ ponere novit, argumentum habet perfecti, seu sinceri hominis, qui moderari potest omnes actiones suas, & contrà, qui linguam suam non potest cohibere, quin carpat in omnibus, aliorum mores, indicium habet hypocritæ: Frænanda ergo lingua.

Vers. 3. *Ecce, equis frana in ora immittimus, ut obediant nobis, & totum corpus eorum circumagimus:*

Vers. 4. *Ecce, naves quoque, quum tantæ sint, & à ventis fervis agantur, circumaguntur à minimo gubernaculo quocunque libido gubernatoris voluerit:*

Vers. 5. *Ita & lingua pusillum membrum est, & magna jactat. Ecce, exiguus ignis quantam materiam incendit.*

Vers. 6 *Lingua etiam flamma est, & mundus iniquitatis: ita* inquam *lingua constituta est inter membra nostra, maculans totum corpus, inflammans orbem conditum, & inflammata à gehenna.*

Arg. 4 confirmans superius, Sicut si regas frænum, etiam regas equum, & si clavum regas, etiam & navim; Sic etiam si linguam rectè gubernaveris, etiam totum corpus, & externas actiones gubernabis; licet instrumenta pusilla sint illa, & pusillum membrum lingua. Frænanda ergo.

Et sese] Arg. 5. Lingua effert se magnificè, & jactat se gloriosè quod possit in utramque partem, & multum boni in veracitate, constantia, taciturnitate, urbanitate, & similibus præstare; & multùm etiam mali, in mendaciis, convitiis, calumniis, & similibus. Ergo summa cura regenda & gubernanda est.

Igniš] Arg. 6. Quia sicut ignis exiguus quantumvis materiæ accendere & depascere potest; Sic lingua nisi compescatur, & frænetur, mundum malorum excitare, infinita peccata procreare potest: & cum corporis exigua sit pars, potest reliqua omnia membra, & totum corpus sceleribus involvere & fœdare, & rotam naturalium facultatum omnium, suis vitiis inflammare. Ergo studiosè gubernanda est.

A Gehenna] Arg. 7. Linguæ malæ cum inferno & Diabolo affinitas quædam est, cui lingua servire parata est, & ab eo flammam mendaciorum, calumniarum, & rixarum ad totum orbem accendendum transmittere: Magno ergo studio ad eam regendam opus est.

Vers. 7. *Omnis enim natura & ferarum & volucrum, serpentiumque & marinorum, domatur, & domita est à natura humana:*

Vers. 8 *Linguam autem nullus hominum domare potest, malum* est *quod coercere non possit: plena* est *veneno mortifero.*

Arg. 8: Nullum est genus animalium quod domari non possit ab humana ratione, seu arte: & experientia docet omnis generis aliqua, ab hominibus cicurata esse, vers. 7 Verum linguam nulla humana ratio, seu ars cicurare potest: quia malum inquietum & indomitum suâ natura

est,

eſt, plena veneno mortifero, quo aliis lethales nóxas infert, & inferre parata eſt. Ergo ut gratiâ DEI ſupernaturali frænetur lingua ſtudioſiùs curandum eſt.

Verſ. 9. *Per ipſam benedicimus Deo & Patri, & per ipſam maledicimus hominibus qui ad ſimilitudinem Dei conditi ſunt.*

Verſ. 10. *Ex eodem ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri.*

Arg. 9. Lingua varia, ſubdola, verſipellis eſt, nunc ſe ſimulans optimam, DEO benedicendo; nunc naturam ſuam apertè prodens, expreſſè maledicendo hominibus, DEO verò obliquè, ad cujus ſimilitudinem homines facti ſunt, ex eodem ore emittens nunc benedictionem, nunc maledictionem, verſ. 9. At hoc abſurdum eſt, & monſtri ſimile, quod minimè tolerandum eſt, verſ. 10. Ergo gubernandæ linguæ neceſſario ſtudendum eſt.

Verſ. 11. *Nunquid fons ex eodem foramine manat dulcem & amaram aquam?*

Verſ. 12. *Nunquid poteſt, fratres mei, ficus oleas edere, aut vitis ficus? ita nullus fons ſalſam & dulcem aquam* poteſt *edere.*

Arg. 10. Confirmans ſuperius, per quadruplex ſimile fontis, ficus, vitis, & maris. Argumentatur autem ab eo, quod eſt impoſſibile ſecundùm naturam, ad abſurdum in moribus: Quemadmodum natura non patitur, ut ex eodem fontis foramine, emanet dulcis aqua & amara, vel ut ficus uvas ferat, & vitis ficus, vel idem fons marinus ſaltam & dulcem aquam reddat: Ita ratio non ſinit ut credamus eam eſſe renovati hominis linguam, quæ licet aliquando benedicat, eſtrænis tamen fertur aliàs ad maledicendum: Arbor enim mala non fert fructus bonos. Ergo decet regenitos ſimplicitatem ſanctitatis in ſermone ſectari, & frænandæ linguæ operam dare.

Secunda pars.

Verſ. 13. *Quis ſapiens & ſcientia præditus* eſt *inter vos? demonſtret ex bona converſatione opera ſua, cum manſuetudine ſapientiæ.*

Altera admonitio, in qua hortatur ad ſapientiam, cum manſuetudine conjunctam, quæ malis linguæ & æmulationibus afferat remedium.

Propoſitio ponitur hoc verſu, Si quis ſe prudentem Chriſtianum vult oſtendere, innocentiæ & manſuetudinis operibus id oſtendere debet, Argumenta ſunt ſex.

Verſ. 14. *Quòd ſi invidiam amaram habetis, & irritationem, in corde veſtro, ne gloriamini, & ne mendaces eſtote adverſus veritatem.*

Argumentum primum, Si quis omiſſâ manſuetudine, foveat in corde contraria vitia, æmulationem & contentionem, non eſt quod glorietur de tali ſapientia, ſed quod pudeſiat potius. Ergo ſapientiæ manſuetæ ſtudendum.

Mendaces] Arg. 2. Qui omiſſâ manſuetudine in cordibus fovent æmulationem & contentionem, mendaces ſunt adverſus veritatem, id eſt, falſò jactitant ſe omninò ſapere, vel Chriſtianos eſſe, qui operè ſe improbos demonſtrant: Ergo ſapientiæ cum manſuetudine junctæ ſtudendum eſt.

Verſ. 15. *Non eſt enim iſta ſapientia ſuperne deſcendens, ſed terrena, animalis, dæmoniaca.*

Arg. 3. Sapientia rixandi, invidendi, injurias privatas vindicandi, non eſt illa quæ cœlitus deſcendit à Deo, ſed terrena, animalis, diabolica, à corruptâ naturâ, & Diabolo originem habens. Ergo ſapientiæ manſuetæ ſtudenduin eſt.

Verſ 16 *Ubi enim invidia eſt & irritatio, ibi tumultuatio, & omne opus pravum.*

Arg. 4. confirmans ſuperius, Ubi non eſt ſapientia cum manſuetudine, ſed invidia & contentio, ibi tumultus, ſeditiones, & omne ſcelus regnat. Ergo ſapientiæ cum manſuetudine ſtudendum eſt.

Verſ. 17. *Quæ autem ſuperne eſt ſapientia primum quidem pura eſt, deinde pacifica, moderata, tractabilis, plena miſericordia & fructuum bonorum, abſque dijudicatione, ſine ſimulatione.*

Arg. 5 Ab octo proprietatibus cœleſtis ſapientiæ illius, quæ cum manſuetudine conjungitur, Sapientia cum manſuetudine conjuncta, 1. Pura & caſta eſt, *i.* tenax veritatis & ſanctitatis, ne quovis modo polluatur: 2. Pacifica, & abhorrens à contentionibus: 3. Æquitatis ſtudioſa: 4 Facilè cedens rationi rectæ: 5. Plenâ miſericordiâ erga errantes & peccantes: 6. Plena bonorum fructuum, nihil omittens eorum quæ bonum

bonum & pium virum decent: 7. Non inquirens in aliorum nævos ſuſpicioſe: 8. Sine ſimulatione, quâ carnalis ſapientia delectatur maximè. Ergo ſapientiæ cum manſuetudine junctæ ſtudendum eſt.

Verſ. 18. *Fructus autem juſtitiæ cum pace ſeritur his qui dant operam paci.*

Arg. 6. Qui huic ſapientiæ cum manſuetudine junctæ ſtudent, dum ſtudent pacem facere, ſeu pacifici eſſe ipſi: 1. In pace ſunt: 2 Juſtitiam operantur, ſeu ſanctitatem ſuam augent: 3. Sementem faciunt ſibi ipſis in tempus futurum & in vitam æternam, ut fructum juſtitiæ metant tempore deſtinato: Ergo huic ſapientiæ ſtudendum eſt.

Caput Quartum.

Tres hoc capite continentur admonitiones: Prima, ad curandum morbum carnalium cupiditatum, ad verſ 11. *Secunda, ad deminutionem & læſionem famæ fratrum vitandam, ad* verſ. 13. *Tertia, ad corrigendum contemptum divinæ providentiæ, in negotiis & conſiliis exequendis.*

Verſ. 1. *UNde bella, & lites inter vos? nònne hinc, nimirum ex voluptatibus veſtris, quæ militant in membris veſtris.*

Quod ad primam attinet, Argumenta dehortationis à carnalibus cupiditatibus ſunt novem: ex quibus, ſex priora malum oſtendunt, tria poſtrema remedia continent.

Argumentum primum, Ex cupiditatibus, quæ intus in viſceribus inter ſe quaſi digladiantur, & militant adverſus ſalutem & corporis & animæ, oriuntur rixæ, contentiones, & bella inter homines, quales cupiditates ſunt avaritia, ambitio, libido, & ſimiles. Ergo ab iis cavendum eſt.

Verſ. 2. *Concupiſcitis, & non habetis: invidetis & ſtudioſe affectatis, nec poteſtis aſſequi: pugnatis & bellatis, non tamen obtinetis, propterea quòd non petitis.*

Arg. 2. Cupiditates fatigant vos laboribus inutilibus, cruciant veſtros animos, in diſcrimen vitæ multiplex impellunt, à DEO legitimiſque mediis, quibus aliquid obtinere potuiſſetis, avellunt: Ergo ab iis vobis cavendum eſt.

Verſ 3

Verſ. 3. *Petitis, & non accipitis, eo quòd malè petatis, ut in voluptates veſtras inſumatis,*

Arg. 3. Si quando licitis & probatis mediis utimini: Exempli cauſa, In precatione ad DEUM, cupiditates ſeſe pro fine precationum veſtrarum obtrudentes, preces veſtras, & omnia reliqua media vitiant, polluunt, & fructu omni vos privant. Ergo ab iis vobis cavendum eſt

Verſ. 4. *Adulteri & adulteræ, neſcitis amicitiam mundi, inimicitiam eſſe cum Deo? Quicunque ergo voluerit amicus eſſe mundi, inimicus Dei conſtituitur.*

Arg. 4. Cupiditates amorem hujus mundi in vobis excitantes, in ſpirituale adulterium animas veſtras pertrahunt, adulteroſque, & adulteras reddunt vos, qui ſpirituali connubio DEO conſecrati eſtis. Ergo ab iis cavendum.

Quicunque] Arg. 5. Carnales cupiditates internæ dum vos in amorem & amicitiam hujus mundi trahunt, conjiciunt in odium & inimicitias DEI; ſiquidem quicunque ſibi placere in animum induxerit, vel mundanis hominibus ipſorum moribus ſe conformando gratum facere ſtatuerit, bellum adverſus DEUM ſuſcipit, & militat in adverſariis caſtris. Ergo ab iis vobis cavendum eſt.

Verſ. 5. *An putatis Scripturam inaniter dicere, Ad invidiam fertur ſpiritus qui habitat in nobis?*

Arg. 6. confirmans ſuperius, Spiritus ille veteris hominis, (unde omnes carnales cupiditates excitantur) qui per naturam habitat in nobis, naturali ſuo impetu, & DIABOLI impulſu, fertur in invidiam ſeu odium, & DEI & proximi, ſicut non fruſtrà multis in locis docet Scriptura, de corrupta hominis natura, loquens. Sequitur ergo amicos mundi, inſervientes cupiditatibus carnis eſſe, inimicos DEI, & cupiditates etiam illas carnales à pravo ſpiritu ortum ducere.

Verſ. 6 *Sed majorem offert gratiam, quia dicit, Deus ſuperbis reſiſtit, modeſtis autem dat gratiam.*

Arg. 7 DEUS jam, (poſtquam ſcilicet renati & converſi eſtis ad fidem CHRISTI) dat majorem gratiam quam ut veteri inhabitante ſpiritu feramini in invidiam, ſeu odium DEI & proximi. Quod probat ex Scriptura, docente, quod ſicut DEUS irregenitis, ſuperbis, & veteri Spiritu actis, reſiſtit, & ſe opponit adverſarium: ſic etiam regenitis

nitis reſipiſcentibus, & humilibus dat gratiam & auxilium, ut cupiditates carnales poſſint cohibere. Ergo carnales cupiditates vobis ſunt fugiendæ. Hoc primum adverſus carnales cupiditates remedium eſt.

Verſ. 7 *Subjicite igitur vos* DEO, *reſiſtite Diabolo, & fugiet à vobis.*

Arg. 8. Hortationis modo propoſitum, Si ut regenitos decet, amicitiam DEI ambiatis, & humiliati vos DEO regendos ſubjiciatis, & diabolo reſiſtatis, qui ducit agmen carnalium cupiditatum adverſus animas veſtras militantium, futurum eſt, ut diabolus dux cupiditatum in fugam conjiciatur, atque ita cupiditates ei militantes diſſipentur: Ergo carnales cupiditates vobis cohibendæ ſunt: Hoc alterum eſt remedium.

Verſ. 8. *Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: emundate manus*, vos *peccatores*: *& purificate corda*, vos *duplices animo.*

Arg. 9. hortationis modo propoſitum; Si reſipueritis, & ad DEUM (ut fideles decet) acceſſeritis, implorantes ejus auxilium, DEUS appropinquaturus eſt vobis, & auxilium vobis laturus in hac pugna adverſus cupiditates veſtras, & in ommbus aliis neceſſitatibus, Ergo utendum eſt hoc remedio contra carnales cupiditates, quod tertium eſt remedium.

Purificate] Proſequitur hoc remedium ſpecialius, hortando ut agnoſcentes ſe peccatores eſſe, ſtudeant manuum ſeu actionum ſuarum puritati: & agnoſcentes ſe hypocritas per naturam eſſe, ſtudeant puritati cordis.

Verſ. 9 *Affligimini & lugete, & flete: riſus veſter in luctum convertatur, & gaudium in mœrorem.*

Proſequitur adhuc ſpecialiùs hortationem ad reſipiſcentiam, præſcribendo exercitia reſipiſcentiæ externa, jejunium, fletum, & reliqua quæ minimè fucatam reſipiſcentiam oſtendant, & quæ reipſâ carnales cupiditates mortificent.

Verſ. 10. *Summittite vos in conſpectu Domini, & extollet vos.*

Denique, ne in externis exercitiis acquieſcant, exhortationem ad humilitatem inculcat, additâ promiſſione de exaltatione gratioſa, in qua victoriam adverſus omnes hoſtes, & inſuper gaudium & gloriam reportaturi ſint.

Secunda

Secunda pars Capith.

Verſ. 11. *Ne alii adverſus alios loquiminì, fratres: qui loquitur contra fratrem, quique damnat fratrem ſuum, loquitur contra Legem, & damnat Legem: quòd ſi damnas Legem, non es obſervator Legis, ſed judex.*

Specialis hortatio de cohibenda libidine detrahendi famæ fratris: Argumenta dehortationis ſunt quinque.

Obloquitur] Argumentum primum, Qui *detrahit* famæ fratris ſui; judicat eum, & damnat eum: quia talem eum pronunciat ac ſi judex eſſet: Ergo non detrahendum famæ fratrum.

Damnat] Arg. 2. Qui detrahit fratris famæ, & judicat fratrem ſeu condemnat eum, etiam detrahit legi, & judicat, ſeu condemnat legem. Ratio eſt, Quia lex, temeraria judicia & obloquutiones prohibet & damnat: detractor verò contrà, ipſo facto dum detrahit aliorum famæ, actionem illam probat quaſi bonam, & ſic contraria legi loquitur & facit, legemque nec bonam nec dignam cui obtemperetur, pronunciat.

Obſervator] Arg. 3. Quia qui fratri detrahit, non eſt obediens legis obſervator, ſed legis & violator, & condemnator, ut patet ex ſuperioribus: Ergo non detrahendum famæ fratris.

Verſ. 12. *Unus eſt Legiſlator qui poteſt ſervare & perdere: tu quis es qui judicas alium?*

Arg. 4. Pertinet ad unum Deum Judicis partes exercere, quid eſt ergo homuncio, qui partes Judicis Dei non datas invadat.

Solus] Arg. 5. Deus ſolus, ut poteſt ſervare, ſi detractor reſipuerit, ita & etiam perdere, niſi de hoc & aliis peccatis reſipiſcendo, Dei admonitionibus obtemperaverit. Non igitur indulgendum huic peccato.

Tertia pars.

Verſ. 13. *Agè nunc qui dicitis, Hodie vel cras ibimus in illam urbem, & agemus ibi annum unum, & mercabimur, & lucrabimur:*

Tertia admonitio ad mercatores potiſſimùm, de corrigendo ſocordi Divinæ providentiæ neglectu in negotiis ſuſcipiendis. Peccati hujus ipſos convincit ex dictis *παρομοίως* propoſitis. Argumenta hortationis ſunt ſex.

Argumentum

Argumentum primum, In formula citationis ad Tribunal DEI continetur, *Agè*, &c. Quasi diceret, hic profanus & impius deliberandi modus, qui DEI providentiam non agnoscit, nec potest ferre examen DEI, nec hominum rectè judicantium, quasi enim vos Domini estis vitæ vestræ, & virium vestrarum, & successus laborum vestrorum, ita loquimini, non audetis hunc morem coram DEO defendere. Ergo propter hujusmodi loquendi formulas à vobis usurpatas, profanitatis rei tenemini.

Vers. 14. *Qui ignoratis quid* futurum *sit postero die, qua est enim vita vestra? vapor enim est qui ad exiguum* tempus *apparet, & deinde evanescit.*

Arg. 2. Stolidè statuitis de futuro, cum ignoremus omnes quid die crastino futurum sit: Profanitatis ergo arguendi hic estis.

Quid enim] Arg. 3. Oblivisciminii vestræ mortalitatis, & fragilitatis vitæ vestræ, quæ est instar vaporis, qui ad modicum tempus apparet, mox vento dissectus evanescit: Profanitatis ergo meritò hic arguendi estis.

Vers. 15. *Pro eo quod dicere debuistis, Si Dominus voluerit, & vivamus, faciemus hoc aut illud.*

Arg. 4. Non consideratis vobis pendendum esse à Divina voluntate, quæ rerum omnium est fons, regula & mensura: In quo Argumento simul remedium præscribit adversùs hoc malum, ut scilicet semper non tantùm DEI voluntatem imperantem, seu revelatam (quæ, quid, & quomodo agendum sit nobis præscribit) sed etiam voluntatem DEI arcanam, gubernantem, & efficaciter operantem in nobis, & per nos, quid, & quantum, & quandiu vitam est ipsi, serio agnoscamus: cujus voluntati nos actiones nostras, & earum successum, & vitam ipsam nostram submittere debemus, in corde semper considerantes nos sine DEI voluntate efficaci nihil posse: & ut formulis hujusmodi assuescamus. (*Si Deus voluerit*, Si *vitam*, reliquaque ad actionem necessaria suppeditaverit) Quantum ad DEI gloriam satis est: Nam non injicit Apostolus religionem externorum verborum, quasi nunquam has formulas omittere fas esset, sed continuam Divinæ providentiæ in corde agnitionem requirit, & externam in verbis professionem talem, quæ à profanis nos distinguat.

Vers. 16. *Nunc autem gloriamini de arrogantia vestra: omnis hujusmodi gloriatio, mala est.*

Arg. 5. Admoniti defenditis hunc profanum loquendi modum, & quasi gloriamini in vanâ vestra jactantia, per quam stuporem cordis impium proditis apertè.

Vers. 17. *Igitur qui noverit rectè facere, nec facit, hic peccato tenetur.*

Arg. 6. Per occupationem objectionis, Si omnia vestra negotia Divinæ providentiæ committenda esse scitis, & tamen non tantùm contra facitis, sed etiam ne sanctis quidem loquendi formulis in externo sermone providentiam DEI agnoscitis, nonne quantò magis officium vestrum scitis, tantò graviorem reatum, & pœnam vobis accersitis?

Caput Quintum.

Quinque hoc capite continentur admonitiones: Prima, ad divites dirigitur, de imminente in illos Dei ira, ad vers. 7. Altera admonitio est pauperum ad patientiam, ad vers. 11. Tertia admonitio est omnium, ne temerè jurent, ad vers. 13. Quarta est ad afflictos & ægrotos, ad vers. 19. Ultima est ad omnes, ut errantes in viam revocent, vers. 19, 20.

Vers. 1. *AGite nunc divites, flete, ululantes super miseriis vestris superventuris.*

Admonitio prima ad divites abutentes divitiis suis, quâ excitat eos ad seriam conditionis suæ considerationem, iisque luctus & lachrymarum causas exponit novem. Prima, Quia miseriæ multæ vobis imminent, & brevi supervenient.

Vers. 2. *Divitiæ vestræ putrefactæ sunt, vestimenta vestra obnexia tineis facta sunt.*

Causa 2. Perditè avari estis, qui nec divitiarum usum fructum ipsi habetis, nec aliis conceditis, sed malletis corrumpi apud vos divitias vestras, quam de iis in pauperum usus quicquam erogare.

Vestimenta] Causa 3. Jam incepit DEI vindicta quasi lepra depascere vestrum idolum mammona, ut apparet in putredine, tineis, ærugine, quæ tanquam lictores à DEO missi jam invaserunt inutiles vestras opes.

Vers. 3.

Verſ. 3. *Aurum & argentum veſtrum ærugine vitiatum eſt: & ærugo eorum teſtabitur adverſus vos, & exedet carnes veſtras velut ignis: theſaurum congeſſiſtis in ultimos dies.*

Cauſa 4. Jam parantur adverſus vos teſtes, ærugo, tineæ, & putredo, quæ vobis convincendis & condemnandis, de abuſu divitiarum in die judicii ſufficient.

Exedet] Cauſa 5. Vertendi ſunt hi teſtes in tortores poſt Judicium extremum, quando cremandi eſtis in inferno, in quo animæ veſtræ, infelices, & corpora cruciatibus exedenda erunt, tanquam igne.

Theſaurum] Cauſa 6. Cum puratis vos in ſenectam & poſterorum uſus thesauros congeſſiſſe, iræ theſauros congeſſiſtis in ultimum diem, quando revelanda eſt DEI vindicta in omnes injuſtos.

Verſ. 4. *Ecce merces operariorum qui meſſuerunt regiones veſtras, à vobis intercepta, clamat: & clamores eorum qui meſſuerunt, in aures Domini Sabaoth introierunt.*

Cauſa 7. Crudeliter defraudaſtis operarios mercede ſuâ, quarum injuriarum vox aſcendit ad DEUM Judicem, qui exercitus Cœli & Terræ in vindictam paratos habet, & pro meritis vos tractaturus eſt.

Verſ. 5. *In deliciis vixiſtis ſuper terram, & laſciviſtis: enutriiſtis corda veſtra ut in die mactationis*

Cauſa 8. Luxurioſi eſtis epulones, voluptatibus ſecurè indulgentes, quaſi dies ſinguli eſſent dies feſtivitatis, ſeu mactationis, quibus ad convivia mactari ſolent pecudes.

Verſ. 6 *Condemnaſtis, occidiſtis juſtum: non reſiſtit vobis.*

Cauſa 9 Quia injuſtè & crudeliter curatis condemnandos in judiciis, & occidendos innocentes & impotentes, qui vobis reſiſtere non potuerunt. Ergo juſtas cauſas habetis flendi & ejulandi ſuper ærumnis in vos propediem venturis.

Verſ. 7. *Patientes igitur eſtote, fratres, uſque ad Domini adventum Ecce, agricola expectat pretioſum fructum terræ, patienter eum expectans, dum accipiat pluviam matutinam & ſerotinam.*

Admonitio 2. ad pios oppreſſos, ut patienter tolerent injurias Divitum improborum. Argumenta hortationis ſunt octo. *Uſque ad*] Argumentum primum, Adventus DOMINI terminus erit afflictionum,

offerens vindictam in adverſarios, & conſolationem afflictis. Patientes ergo eſtote.

Agricola] Arg. 2. Agricola moram longam inter ſementem & meſſem; inter pluviam matutinam, quæ cadit poſt ſemen jactum, & ſerotinam, quæ cadit ſub tempus meſſis, patienter tolerat ſpe meſſis ſeu pretioſi fructus terræ. Ergo vos decet patienter tolerare moram, uſque in adventum DOMINI ſub ſpe fructus patientiæ, ſeu liberationis è cœlo venturæ.

Verſ. 8 *Patientes eſtote & vos, & ſtabilite corda veſtra, quoniam adventus Domini appropinquat.*

Arg. 3. Propinquus eſt Domini adventus, ad uniuſcujuſque ſolutionem ex hoc tabernaculo: & breve eſt tempus ad ultimum judicium ſi comparetur vel cum tempore elapſo, vel cum vitâ æternâ futurâ, Obfirmanda ergo vobis ſunt corda, & per fidem ſtabilienda, ut patienter moram feratis.

Verſ. 9. *Ne ingemiſcite alius adverſus alium, fratres: ut ne condemnemini: ecce, judex ante januam adſtat.*

Arg. 4. per modum hortationis propoſitum, Patienter ferendæ vobis ſunt injuriæ, etiam ab iis qui intra Eccleſiam ſunt, ſine murmuratione, alius adverſus alium. Ergo multò magis ferendæ ſunt patienter injuriæ ab impiis Divitibus vobis illatæ.

Ut non] Confirmat hoc argumentum, Quia alioqui metuendum, ne & vos ipſi culpæ alicujus rei condemnemini à DEO Judice, qui præ foribus ſtat, paratus ad judicandum, ſi vel accuſatoriè quidem ingemiſcatis, alius adverſus alium.

Verſ. 10. *Sumite, fratres mei, pro exemplari afflictionis ac patientiæ, Prophetas, qui locuti ſunt in nomine Domini.*

Arg. 5. Etiam Prophetæ, DEI legati ad Eccleſiam, injurias ab impiis patienter paſſi ſunt. Ergo & vos patienter decet pati.

Verſ. 11. *Ecce, beatos pronuntiamus eos qui* afflictionem *ſuſtinent. Tolerantiam Job audiſtis, & finem Domini vidiſtis: nam valdè miſericors eſt Dominus ac commiſerans.*

Arg. 6 Patienter ferentes injurias beatos prædicamus. Ergo & vos patientes eſtote. *Job*] Arg. 7. Sicut Job non tantum afflictiones ab hoſtibus patienter tulit, ſed etiam amicorum injurias ſummas, & tandem lætum exitum ex malis invenit. Sic vobis patienter ferentibus injurias lætus expectandus eſt exitus.

Abundat]

Abundat] Arg. 8. confirmans ſuperiùs, Deus erga afflictos, potiſſimùm injuſtè vexatos ab hominibus eſt valdè miſericors, & ad dandam veniam pro ſua miſericordia propenſus, propterea quod ipſorum malis afficiatur: Ergo patienter ferendæ vobis ſunt injuriæ.

Vers. 12. *Ante omnia autem, fratres mei, ne jurate neque per cœlum, neque per terram, neque aliud ullud jusjurandum: ſit autem veſtrum eſt, eſt, & non, non, ne in condemnationem incidatis.*

Admonitio 3. De non temere jurando, à quo vitio ſpecialiter, & *ante omnia* cavere jubet, quia ſpecialiter in decalogo vetitum eſt: & Hebræis videtur nimis familiare fuiſſe; & ne ambagibus ſe deluderent, vetat per creaturas jurare, quæ vel in Cælo vel in Terra ſunt. Rationes addit duas.

Sit ſermo] Ratio prima, Quia ſufficit vera affirmatio, & vera negatio in quotidiano ſermone: ſi quid ſupra ſit, niſi vobis caveatis, peccabitis.

Vtum] Ratio 2. Quia alioqui incidetis in Dei judicium, & condemnationem, ſicut in lege comminatur Deus.

Vers. 13. *Affligitur aliquis inter vos? oret, æquo animo eſt aliquis? pſallat.*

Admonitio 4. De ratione rectè gerendi ſe in adverſis & proſperis; ſpecialiter verò in morbo. Hujus quatuor ſunt membra: 1. De ægris animo, ob aliquam afflictionem, ut Deum orent, hoc eſt, ut in Deum ſuam ſolicitudinem exonerent: 2. Membrum de hilaribus animo, ne ſecuritate diffluant, & Dei obliviſcantur, ſed hilaritatem animi convertant in laudes Dei, & gratiarum actionem, hoc eſt, ut ſpirituali aliquo exercitio foveant εὐθυμίαν, ne lætitia ipſorum degeneret in carnalem laſciviam.

Vers. 14. *Infirmatur quis inter vos? accerſat preſbyteros Eccleſiæ, & orent pro eo, ungentes eum oleo in nomine Domini.*

Tertium membrum de ægris corpore, ut antequam ad medicos confugiant, convertant ſe ad Deum, & Miniſtros Eccleſiæ advocent, qui in ipſis reſipiſcentiam, fidem & conſolationem excitare & fovere poterint: Deinde ut Preſbyteri orent Deum pro ægroto. Tertio, ut ſi quis inter Preſbyteros cujuſcunque ordinis, donum ſanationis habeat, (quod in Eccleſiâ temporibus Apoſtolorum vigebat,) nomine & autoritate Domini Iesu Christi, qui hoc donum dedit, utatur dono, & exemplo diſcipulorum Christi, qui *Marc.* 6. 13. poteſtate à Christo

acceptâ

acceptâ, unxerunt oleo multos ægrotos, & ſanarunt eos) ungat ægrotum illum, de cujus ſanitate reſtituenda SPIRITUS Sanctus certiorem eum reddiderit: Nam certum eſt Preſbyteros qui dono ſanationis prædîti erant, non unxiſſe quoſlibet ægrotos, ſed eos tantùm, de quorum ſanitate reſtituenda certiores reddebantur à SPIRITU Sancto.

Verſ. 15. *Et oratio fidei ſervabit laborantem, erigetque eum Dominus: quòd ſi peccata commiſerit, remittentur ei.*

Hujus unctionis & orationis, duplicem effectum ſequuturum docet: 1. Si is qui donum ſanationis miraculoſæ, ſpeciali revelatione fidem habens de ſucceſſu, oraverit, oratio hæc à fide hujuſmodi proveniens, ſervabit ægrotum à corporali morbo: Nam Dominus, inquit, reſtituet ei ſanitatem, & eriget eum: Alter effectus, Si ſpecialia aliqua peccata ægroti morbum attraxerunt, DEUS rogatus ab ægroto, & Preſbyteris ea remiſſurus eſt.

Verſ. 16. *Confitemini alii aliis offenſas, & orate alii pro aliis, ut ſanemini. multum* enim *valet deprecatio juſti efficax.*

Quartum membrum admonitionis, de mutuò ſe juvandis in conſcientiæ vulneribus & oneribus, ut ſive admoniti à fratribus de peccatis, ſive intus onere peccati vexati, confiterentur alii aliis peccata, & orarent alii pro aliis, mutuò alii alios ſublevantes & conſilio & oratione apud DEUM, ut ſanarentur. Rationes hujus membri ſunt quatuor.

Vt ſanemini] Ratio prima, Quia ſic ſanari poterant vulnera conſcientiæ, & errores vitæ, quibus tanquam morbis laborabant.

Magna] Ratio 2. Quia oratio ardens, ſeu excitata ex fide & dilectione juſti, ſeu hominis vere fidelis, multum conducit, ut ſpeciale medium à DEO ſanctificatum, ad obtinenda bona quæ nobis ſunt neceſſaria.

Verſ. 17 *Elias homo erat ſimilis nobis obnoxius, & precibus precatus eſt ne pluveret: & non pluit ſuper terram annos tres & ſex menſes:*

Verſ. 18 *Et rurſum precatus eſt, & Cœlum dedit pluviam, & terra protulit fructum ſuum.*

Ratio 3. confirmans priorem, Quia Eliæ precatio efficax fuit, non idcirco quod alienus fuerit ab infirmitatibus & paſſionibus, quibus alii fideles obnoxii ſunt, nam etiam ille fuit ὁμοιοπαθὴς, ſed quia ardenter ex fide, ſecundùm DEI voluntatem ſibi revelatam, precatus eſt, ut clauderentur

Cœli

Cœli & aperirentur. Ergo si vos oraveritis alius pro alio ardenter, valituræ erunt, inquit, & vestræ preces.

Vers. 19. *Fratres, si quis inter vos aberraverit à veritate, & convertere it eum quispiam,*

Vers. 20. *Sciat eum qui averterit peccatorem ab errore viæ suæ, servaturum animam à morte, & obtecturum multitudinem peccatorum.*

Ratio. 4. Quia si alii alios admonerent, & alii aliis peccata confitentur, & precibus alius pro alio apud Deum insisterent, & instrumenta Dei se præberent, ad cujuspiam errantis peccatoris conversionem: tum instrumenta etiam futuri essent servandi animam proximi sui à morte, ad quam errans properabat, & simul instrumenta futuri operiendi, & obtegendi multitudinem peccatorum fratris errantis: qui nisi resipuisset, peccata ipsius fuissent producenda in judicio Dei, ad condemnationem & mortem: quæ jam post admonitionem errantis, & resipiscentiam admoniti, obteguntur.

EXPOSITIO ANALYTICA *PRIORIS EPISTOLÆ PETRI.*

Summarium.

Epistolæ scopus est ut Hebræos per Gentes dispersos, & ad Christum conversos confirmaret in fide Christi, eosque excitaret ad perseverandum, & progressus faciendum in fide & vitæ sanctitate, secundùm uniuscujusque vocationem, ut apparet ex fine Epistolæ Cap. 5. vers. 12. *In quem finem Gratiis actis Deo de ipsorum conversione, hortatur in genere ad sanctam conversationem, & charitatem mutuam exercendam.* Capite primo, & priori parte Capitis secundi. *Deinde descendit in specie ad officia, subditorum erga Magistratum; Servorum erga Dominos: ad mutua officia*

officia Conjugum, & Fratrum in Chriſto; cum inter ſe, tum erga perſequentes, reliquo Capite ſecundo, *&* Capite tertio, *&* Capite quarto. *Eandemque doctrinam proſequitur,* Capite quinto. *Preſbyteros in Eccleſia, juniores ætate, & cujuſvis ordinis homines in officiis ſuis inſtruendo.*

Caput Primum.

Capitis duæ ſunt partes, præter inſcriptionem Epiſtolæ. In prima per modum gratiarum actionis de ipſorum converſione ad fidem, commendat veritatem doctrinæ Euangelii, ſeu gratiæ in qua ſtabant, & excellentiam conditionis ad quam evecti ſunt per fidem, ut ſic eos in fide confirmaret, ad verſ. 13. *In ſecunda ex commemoratione ſpiritualium beneficiorum in Hebræos fideles collatorum, deducit hortationem ad ſtudium pietatis in genere, & φιλαδελφιαν in ſpecie.*

Verſ. 1. PEtrus Apoſtolus Ieſu Chriſti, advenis diſperſis per Ponum, Galatiam, Cappadociam, Aſiam & Bithyniam:

Verſ. 2. *Dilectis ex prænotione Dei Patris ad ſanctificationem Spiritus per obedientiam & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti: gratia vobis & pax multiplicetur.*

In inſcriptione primò deſcribitur Petrus ſcriptor Epiſtolæ, ab officio Apoſtolatus, ut Epiſtolæ huic ſua conſtaret autoritas: Deinde deſcribuntur Hebræi ad quos ſcribitur, Primò ab externa conditione humili, quod *peregrini* fuerint *diſperſi* per regiones nominatas, non excluſis reliquis qui alibi degebant. Secundò, ab interno ſpirituali & excellenti ſtatu, quod nimirum fuerint *electi, præcogniti, ſanctificati, participes obedientiæ, & aſperſionis ſanguinis Ieſu Chriſti.* Nam eligi per ſanctificationem Spiritus ad obedientiam, & aſperſionem Iesu CHRISTI, eſt eligi ut per viam ſanctificationis perveniamus ad plenam participationem fructuum obedientiæ CHRISTI, & aſperſionis ſanguinis ejus, ſeu imputatæ nobis juſtitiæ CHRISTI, PATRI ſuo pro nobis obedientis facti, uſque ad mortem crucis: Atque ita excellentis conditionis fidelium Hebræorum, ſeu ſtatus noſtri ſpiritualis, cauſæ ponuntur quatuor: Prima eſt electio DEI PATRIS, comprehendens & electionem illam *æternam*, quâ DEUS ab æterno illos præ aliis ſegregatos voluit ad ſalutem obtinendam in CHRISTO: & illam *temporalem*, qua per efficacem vocationem DEUS

nem Deus actu illos segregavit ab aliis. Altera causa est *Prænotio* Dei, per quam intelligit actum Divinæ prædilectionis, quo in se statuit, seu voluit ex mero suo beneplacito omnibus suis ovibus, & illis nominatim, benefacere. Causa tertia est *sanctificatio Spiritus*, per quam intelligitur totus progressus commutationis spiritualis status nostri à conversionis initio ad perfectam usque sanctitatem, & gloriam. Quarta causa est *obedientia* Christi, & *aspersio* sanguinis ipsius: per quas intelligitur justitia Christi activa & passiva (ut nonnulli distingunt) imò totum opus Redemptionis una cum ejus applicatione ad justificationem ipsorum & reconciliationem erga Deum: quæ causæ salutis illustrantur, nominando tres personas Divinas, quibus distinctè quidem, sed absque divisione, seu separatione personarum, causæ illæ ascribuntur eo ordine, quo personarum distinctionem, gratiam, virtutem, & operandi ordinem possemus facillimè percipere: Nam Deo Patri ascribitur Prænotio & Electio, ut fonti felicitatis nostræ. Christo, Reconciliatio ut Mediatori promerenti, & mercanti felicitatem illam: & Spiritui Sancto, ut exequutori applicanti eam nobis. Atque ita justitiæ & salutis nostræ causæ, Scaturigo, Impetratio, & Applicato in solidum ponuntur in solo beneplacito unius Dei, ex gratia mera nos eligentis. Unde fluit efficax vocatio nostri, & vera sanctificatio, ut certus fructus electionis: Medium verò illud unicum quo electionis vis & efficacia ad sanctificationem & salutem nostram derivatur ad nos, ponitur *mediatio* Christi, seu reconciliatio nostri facta in Christo. In benedictione seu voto *salutatorio* optat incrementum, & multiplicationem effectorum Divini favoris erga eos in omnibus, quæ ipsorum sanctificationem & salutem complere possent.

Vers. 3. *Benedictus Deus & Pater, Domini nostri Iesu Christi, qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spem vivam, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis.*

Prima pars Capitis, in qua ut confirmet eos in fide & gratia Christi in qua stabant, gratias agit Deo ut Patri Iesu Christi, pro spiritualibus beneficiis concessis in Christo, illis in hoc statu gratiæ collocatis. Rationes gratiarum actionis, & simul fidei confirmationis sunt sedecim, quæ omnes probant debere eos Deo benedicere, & in fide confirmari.

Nos] Ratio prima, Deus non minùs vos quam reliquos Sanctos, imò non minùs quam ipsos etiam Apostolos, regeneravit. Ergo debetis Deo benedicere, & in fide corroborari.

Pater] Ratio 2. Regeneravit vos ut DEUS, & PATER Domini noſtri Jesu CHRISTI, id eſt, regenerando aſcivit vos in ſocietatem fœderis CHRISTI, & in ſocietatem filiationis CHRISTI per adoptionem recepit. Ergo debetis, *&c.*

Multa] Ratio 3. Ex multa ſua miſericordia regeneravit vos, id eſt, non modo nullis meritis inductus, ſed etiam nulla veſtrâ indignitate, nullis malis veſtris meritis impeditus regenerationis beneficium vobis conceſſit. Ergo debetis DEO benedicere, & in fide corroborari.

In ſpem] Ratio 4 DEUS ad vitæ æternæ ſpem certam, vivificam, operibus vitæ ſpiritualis ſe exerentem regeneravit vos. Ergo, *&c.*

Per] Ratio 5. DEUS veſtræ ſpei vivacem certitudinem fundavit ſolidè in CHRISTI reſurrectione ex mortuis, quæ eſt & cauſa & pignus veſtræ reſurrectionis ex mortuis. Ergo debetis, *&c.*

Verſ. 4. *In hæreditatem quæ nec perire poteſt, nec contaminari, nec marceſcere, nobis in Cœlis ſervatam*:

Ratio 6. DEUS regeneravit vos ad vitam æternam, quæ gratis vobis concedenda eſt, ex teſtamento PATRIS veſtri, ut hæreditas nullis veſtris meritis parta, & quæ non terrena, ſed cœleſtis, incorruptibilis, incontaminabilis, immarceſſibilis eſt, omnes poſſeſſiones mundanas, & ipſam etiam conditionem vitæ quam habuit Adam innocens, antecellens: utpote quæ nulli mutationi obnoxia eſt, & cui nihil ad ſummam perfectionem deeſt. Ergo debetis DEO benedicere, & in fide corroborari.

Verſ. 5 *Qui virtute Dei cuſtodimur per fidem, ad ſalutem quæ parata eſt patefieri tempore ultimo.*

Ratio 7. DEUS regenitos perſeverantia donavit, donumque ſtabilivit, tanquam præſidio armato vos cuſtodiens ad ſalutem, & fidem veſtram ſuſtinens, ne deficiatis à via ſalutis, idque firmiſſimo decreto ſuo, quo & ſalutem iſtam vobis præparavit, & certum etiam tempus conſtituit ad eam communicandam, nempe diem judicii. Ergo debetis DEO benedicere, & in fide corroborari.

Verſ. 6. *Qua in re exultatis, triſtitia paululum nunc (ſi opus eſt) in variis tentationibus affecti*:

Verſ. 7. *Ut exploratio fidei veſtræ multo pretioſior* exploratione *auri, quod perit, & tamen per ignem explorator, comperiatur* vobis

tur vobis esse *Laudi & Gloriæ & Honori, quum patefiet IESVS CHRISTVS.*

Ratio 8. Conditio fidei & gratiæ CHRISTI in qua ſtatis, ſolida eſt vobis materia gaudii & exultationis.

Nunc ſi] Ratio 9. Gratia in qua ſtatis vobis miniſtrat gaudium, etiam cum variis afflictionibus agitati, aliquando ad triſtitiam gravamini ſolida conſolationis argumenta ſuppeditans vobis: qualia ſunt hæc quatuor; 1. Brevitas afflictionum: 2. Intermiſſio afflictionum: 3. Et neceſſitas earum. Nam *Triſtitia effecti eſtis ad exiguum tempus, nunc ſi oportet.* 4. Utilitas afflictionum, quæ eſt exploratio & purgatio fidei ut purior evadat, tanquam aurum probatum ad laudem, honorem, & gloriam veſtram, quibus CHRISTUS vos omnes probatæ fidei ſanctos, in adventu ſuo ornabit. Ergo debetis, *&c.*

Verſ. 8. *Quem quum non videritis, diligitis: quem quum nunc non cernatis,* ei *tamen credentes, exultatis gaudio & ineffabili & glorioſo:*

Ratio 10. Gratia in qua ſtatis ſupra ſenſum tollit veſtros animos, ad ſpiritualem contemplationem, & dilectionem CHRISTI ſuaviſſimam: Ergo. *In quem*] Ratio 11. Etiamſi nec priùs videritis CHRISTUM, nec jam cernatis, fides tamen in qua ſtatis, efficit ut exultetis *gaudio ineffabili & glorioſo*, quod ſuperat omnem explicationem verborum noſtrorum, & captum etiam noſtrum, & de quo ſi jam gloriamini, poſteà vos nunquam pudebit. Ergo.

Verſ. 9 *Reportantes mercedem fidei veſtræ ſalutem animarum.*

Ratio 12. confirmans priorem, Per fidem in quâ ſtatis, etiam in hâc vitâ percipitis fructum, mercedem, & finem fidei veſtræ, inchoatam ſcilicet felicitatem animarum veſtrarum, in mediis corporum veſtrorum afflictionibus. Ergo debetis, *&c.*

Verſ. 10. *De qua ſalute inquiſierunt, & quam ſcrutati ſunt Prophetæ, qui* venturam *in vos gratiam prophetarunt:*

Ratio 13. à Teſtimonio prophetarum, Hæc gratia in qua ſtatis, eſt illa ipſa ſalus de qua Prophetæ omnes olim prophetarunt, noſtris his temporibus venturâ. Ergo debetis, *&c.*

Verſ. 11. *Scrutantes in quem aut cujuſmodi temporis articulum prænuntius ille qui in ipſis* erat *Spiritus Chriſti, declararet*

eventuras *Chriſto perpeſſiones, & gloriam illas conſequuturam.*

Confirmat certitudinem hujus teſtimonii, ex his quatuor, Primum, Quod non ſolùm Prophetæ prædixerint de ſalute hac venturâ, ſed etiam in hanc gratiam & ſalutem diligentiſſimè inquiſiverint, eamque ſcrutati ſint, ut prædicerent nobis: Secundum, Quod non ſolùm ſcrutati ſint de gratia Euangelii revelanda, ſed etiam de articulo temporis, quo eſſet revelanda. Tertium, Quod non pependerint ex incertis conjecturis in hoc ſcrutinio, ſed SPIRITUM CHRISTI, omnium rerum præſcium & prænuntium, (qui in ipſis fuit modo extraordinario præſens) conſuluerint. Quartum, Quia doctrina ſalutis Prophetarum temporibus & noſtris eadem fuit, & ſummatim comprehenditur humiliatione ſeu perpeſſionibus CHRISTI: & exaltatione ſeu gloriâ conſequuturâ in effectis perpeſſionum CHRISTI: Ergo debetis hoc nomine DEO benedicere, & in ſanctâ fide veſtrâ corroborari.

Verſ. 12 *Quibus patefactum eſt eos non ſibi ſed nobis ea adminiſtrare, quæ nunc annunciata ſunt vobis per eos qui vobis prædicarunt Euangelium per emiſſum è Cœlo Spiritum ſanctum, in que deſiderant angeli introſpicere.*

Ipſum teſtimonium proponitur in reſponſione Spiritus: quæ reſponſio exhibet Rationem 14, à Prærogativâ Fidelium poſt CHRISTUM exhibitum ſupra ſortem Prophetarum, quibus patefactum eſt, Quod etiamſi fructum fidei nobiſcum eſſent percepturi, complementum tamen & finem Prophetiarum ſuarum non eſſent ipſi viſuri, ſed nos qui poſt CHRISTUM exhibitum nati ſumus; quibus Prophetiæ pronunciatæ ſunt in eum finem, ut conferentes prædicationem cum complemento, confirmaremur in fide. Ergo debetis DEO benedicere, & in fide corroborari.

Per eos] Ratio 15. Quæ Prophetæ prophetabant per prænuncium CHRISTI Spiritum in ipſis loquentem, Apoſtoli enunciarunt vobis per emiſſum è Cœlo SPIRITUM Sanctum. Ergo certi eſſe poteritis quod hæc ſit vera gratia in qua ſtatis, eoque nomine DEO debetis benedicere.

Angeli Ratio 16. Fidei & gratiæ in qua ſtatis tanta eſt præſtantia, ut Angeli etiam ipſi cœleſtes in eam cupiant introſpicere; partim ut in eam porro inquirant, partim ut in eâ perſpectâ ſe magis oblectent admirantes gloriam DEI in gratiâ fidelibus datâ. Ergo in fide corroborari debetis & DEO benedicere. Hic autem alludit ad typum duorum Cherubim, qui arcæ fœderis inſiſtentes, facies ſuas verſus operculum illius con-

vertebant

vertebant, tanquam introſpicere deſiderantes. Quo præter alia ſignificabatur dignum eſſe Myſterium Incarnationis Filii DEI & Redemptionis hominum, in quo contemplando cum admiratione occupari poſſent ipſi Angeli.

Secunda pars Capitis.

Verſ. 13 *Quapropter ſuccincti lumbis mentis veſtræ, ſobrii, integrè ſperate in eam quæ ad vos defertur gratiam in patefactione Jeſu Chriſti.*

Altera pars Capitis, In qua ex commemoratione Spritualium beneficiorum, & demonſtratione veritatis gratiæ in qua ſtabant, deducit hortationem ad ſtudium pietatis, & ad pergendum in gratia DEI. Hortationis membra ſunt tria: Primum, ut ſicut illi qui vel iter facturi, vel operis aliquid aggreſſuri ſunt, quo expeditiores ſint, lumbos ſuccingunt: Ita illi ſuccingant lumbos mentis, id eſt, refrænent ac reſtringant mentes ſuas ab omni cupiditate, quâ impediri poſſent, ne expeditè & liberè DEO ſervirent: Membrum 2. Ut ſint ſobrii, non ſolùm caventes intemperantiam cibi & potus, ſed etiam omnem immoderatum rerum delectabilium uſum: Membrum 3. Ut firmiter & conſtanter ſperent, & expectent illam gratiam, quæ jam revelatur, & porro plenè revelabitur in adventu CHRISTI. In qua hortatione totus fidei & ſanctitatis curſus comprehenditur. Argumenta hortationis ſunt tredecim, quæ omnia probant in pietate & fide doctrinæ de gratiâ pergendum eſſe.

Quapropter] Argumentum primum, Ex connexione hortationis cum præcedente doctrina, expreſſa in voce *quapropter*. Ex conſideratione gratiæ in qua ſtatis & beneficiorum ſpiritualium per fidem CHRISTI conceſſorum vobis, excitari debetis ad omne ſtudium pietatis. Ergo in pietate & gratia in qua ſtatis conſtanti profeſſione pergendum eſt.

Revelabitur] Arg. 2. Gratia jam manifeſtata, & quæ tandem plenè manifeſtanda eſt in appropinquante CHRISTI adventu, vos excitare debet ad pietatem colendam & DEI gratiam retinendam. Ergo, &c.

Verſ. 14. *Ut filii obedientes, qui vos non conformetis priſtinis quæ in ignorantia veſtra* viguerunt *cupiditatibus*:

Arg. 3. Jure adoptionis ut filii obedientes, pietatis ſtudium & gratiæ profeſſionem proſequi tenemini. Ergo.

Non conformetis] Arg. 4. Cum filiorum obedientiâ conſiſtere non poteſt, ut

teſt, ut priſtinis cupiditatibus, quæ in vobis ante converſionem regnabant, vos conformetis: Ergo pietati & DEI gratiæ retinendæ oportet ſtudere.

Verſ. 15. *Sed ſicut is qui vos vocavit ſanctus eſt, ipſi quoque ſancti in omni converſatione reddamini.*

Verſ. 16. *Propterea ſcriptum eſt ſancti eſtote: nam ego ſanctus ſum.*

Arg. 5. Sanctæ vocationi reſpondere debetis in omnis generis converſatione ſanctâ: Pergendum ergo.

Sicut] Arg. 6. confirmans ſuperius, Similitudinem in ſanctitate intercedere decet inter vos, & DEUM ſanctum qui vos vocavit. Conformitati ergo huic ſtudendum eſt. Hoc argumentum confirmat teſtimonio Scripturæ, *Levit.* 11. 44. *Math.* 5. 17.

Verſ. 17. *Itaque ſi patrem cognominatis eum qui citra perſonarum reſpectum judicat ex cujuſque opere, cum timore verſamini commorationis veſtræ tempore:*

Arg. 7. DEUS eſt judex operum uniuſcujuſque, & ſeverius exigit ſanctitatem ab iis qui appropinquant ad eum, & cognominant ipſum Patrem ſuum. Ergo in DEI timore tranſigendum eſt tempus commorationis veſtræ in hac vitâ.

Verſ. 18 *Ut qui ſciatis vos non caducis* rebus, *argento vel auro, fuiſſe redemptos ex vana veſtra converſatione, ex patrum traditionibus acceptâ:*

Arg. 8 Redempti eſtis ab omni vana converſatione in legalibus purificationibus illis à re ſignificata ſeparatis, & in traditionibus humanis poſitâ, quæ nullius eſt pretii, quamvis Patrum noſtrorum exemplo, & traditione vobis commendetur: Ergo niſi redemptionem fruſtraneam reddere velletis, pietati veræ ſtudendum, & vanæ converſationi renunciandum vobis eſt.

Redempti] Arg. 9. Per redemptionem emptitii ſervi DEI eſtis, ut non ex veſtra vel mundi, vel DIABOLI voluntate amplius vivatis, ſed ex arbitrio redemptoris: Ergo in fide & obedientia CHRISTI vivendum eſt.

Verſ. 19. *Sed pretioſo ſanguine, utpote agni immaculati & incontaminati,* nempe *Chriſti:*

Arg. 10. Sanguis morientis CHRISTI filii DEI, per agnum typicum repræſentati, tantæ eſt præſtantiæ, ut pretioſiſſima, quæque in hoc mundo longè

do longè ſuperet: Ergo in Gratia CHRISTI ſtandum, & ſanctitati ſtudendum eſt, niſi velletis hoc pretium vilipendere.

Verſ. 20. *Præordinati quidem ante jacta mundi fundamenta, patefacti verò ultimis temporibus propter vos,*

Arg. 11. Quamvis CHRISTUS ab æterno præordinatus fuerit ad opus redemptionis, non tamen niſi ultimis his temporibus manifeſtatus eſt, idque præcipuè veſtrâ cauſâ, qui veluti perditæ oves Iſraelis eſtis. Ergo vos maximè tenemini per Sanctitatis ſtudium DEUM glorificare.

Verſ. 21. *Qui per eum creditis DEO, qui excitavit eum à mortuis, & gloriam ei dedit, ut fides ac ſpes veſtra in Deo eſſet.*

Arg. 12. Non tantùm in bonum veſtrum, qui fideles eſtis, manifeſtatus eſt CHRISTUS, ſed etiam per CHRISTUM, ſeu CHRISTI meritum, & operationem, fides ipſa quâ creditis in DEUM impetrata, & producta eſt in vobis. Ergo æquum eſt ut DEO in ſanctitate vivatis.

Suſcitavit] DEUS ſuſcitando CHRISTUM Redemptorem à mortuis, & glorificando eum eâ glorîâ quam habebat apud DEUM, ab æterno, demonſtravit vobis & toti mundo CHRISTUM verè Filium DEI, ſeu verè DEUM eſſe. Ut fides veſtra quâ creditis in CHRISTUM, comperiretur eſſe *fides in Deum*; atque ita ſoliditas veſtræ fidei innoteſceret vobis, in veſtram majorem conſolationem & gloriam. Ergo vos fideles Hebræi, qui poſt CHRISTUM reſuſcitatum vivitis: Tenemini tantò magis in fidei & ſanctitatis ſtudio, ut DEO placeat, ſtudere.

Verſ. 22. *Animabus veſtris purificatis, auſcultando veritati per Spiritum, cum charitate fraterna, ſimulationis expertè ex puro corde alii alios diligite impenſè.*

Secunda hortatio ſpecialior ad charitatem fraternam inter ſe colendam, ut ſe mutuo diligant. Hujus hortationis membra ſunt tria, Membrum primum, ut impenſè diligant non frigidè, non remiſſè, quaſi parati eſſent, etiam exiguam ob cauſam, odiſſe: 2. Ut puro corde diligant, alii aliorum bono ſtudentes, non privatis commodis tantùm inhiantes. 3. Ut ſine hypocriſi φιλαδελφία ſequantur, diligentes non verbo & lingua tantùm, ſed opere dilectionem oſtendentes, ſine fuco, ſine dolo.

Animas] Argumenta hortationis ſunt tria. Arg. 1. Præſupponendum eſt quod juſtificati per fidem, voto, propoſito, & inchoato ſtudio, per SPIRITUS Sancti virtutem, purificaveritis animas veſtras ad ſinceram fra-

trum

trum dilectionem, in obedientia doctrinæ Euangelii. Ergo diligere alii alios debetis impenſè.

Verſ. 23. *Renati non ex ſemine corrnptibili, ſed ex incorruptibili, per ſermonem Dei vivi, & manentis in æternum.*

Arg. 2. Fraternitas hæc Fidelium præſtantior eſt carnali illa, utpote quæ non ex naturali generatione, ſed ex ſpirituali regeneratione orta ſit, quæque dilectionem mutuam firmiorem & præſtantiorem requirit: Ergo alii alios impenſè diligere debetis.

Sermonem] Arg. 3. confirmans ſuperius, Fraternitas hæc Fidelium, ſicut orituꝛ ab incorruptibili principio, ita nunquam interitura eſt. Siquidem ſermo DEI qui ſemen eſt regenerationis noſtræ, non eſt corruptibilis inſtar ſeminis naturalis generationis. Ergo impenſè & conſtanter alii alios diligere debetis.

Verſ. 24. *Nam omnis caro eſt ut gramen, & omnis gloria hominis ut flos graminis: exaruit gramen, & flos ejus decidit.*

Utramque partem comparationis confirmat teſtimonio Scripturæ; & primò corruptibilitatem ſeminis naturalis probat, ex *Iſa.* 40. 6. qui pronunciat gloriam omnis carnis, & per conſequens omnem relationem fraternitatis in carne fundatam, eſſe in genere corruptibilium.

Verſ. 25. *Sed verbum Domini manet in æternum: hoc autem eſt verbum illud quod euangelizatum eſt vobis.*

Quod ſemen regenerationis ſit incorruptibile, probat ejuſdem *Iſaiæ* teſtimonio, Quia Verbum DOMINI manet in æternum. Hoc autem de Verbo Euangelii dictum eſſe affirmat, uti res eſt, quia prædicatio veritatis de ſalute per CHRISTUM fidelibus concedendâ, efficax eſt ad vitam æternam fidelibus tribuendam & conſervandam. Ergo eſt incorruptibile.

Caput Secundum.

Pergit hortari ad officia pietatis & ſanctitatis. Hortationes hoc Capite habentur quatuor.

Verſ. 1. *Proinde depoſita omni malitia, & omni dolo, & ſimulationibus & invidentiis, & omnibus obtrectationibus.*

Hortatio

Hortatio prima eſt ad amorem & appetitionem Verbi Divini, quod nuper commendaverat. Hortationis membra ſunt duo: Primum de cavendis & deponendis naturæ corruptæ familiaribus vitiis, quæ deſiderium Verbi Divini poſſent vel extinguere, vel diminuere, qualia enumerat quinque, Quorum primum eſt *malitia*, quâ quis data opera nocet alteri: 2. *Dolus*, quo artificioſè quis proximum decipit in ipſius detrimentum: 3. *Simulationes* ſeu mendacia in facto, cum quis benevolentiam vultu præ ſe fert, quam non habet in animo: 4. *Invidentiæ*, quibus de aliorum bono dolemus: 5. *Obtrectationes*, quibus proximi fama læditur.

Verſ. 2. *Ut modò nati infantes, lac illud ſermonis ſincerum expetite, ut per illud adoleſcatis:*

Hortationis ſecundum membrum, Ut ſanam Euangelii doctrinam cupidè imbibatis, ut lac ſincerum.

Argumenta hortationis ſunt undecim. Argumentum primum, Sicut lac maternum eſt aptum nutrimentum alendis infantibus naturaliter genitis: Sic doctrina Euangelii eſt idoneum nutrimentum alendis ſpiritualiter regenitis. Ergo expetendum & imbibendum eſt.

Per illud] Arg. 2. Sicut per lac infantes augeſcunt, ſic per doctrinam Euangelii, & ampliorem cognitionem Verbi Divini fideles adoleſcere poſſunt, id eſt, magis ac magis in vitæ novitate progreſſus facere. Verbum ergo DEI vobis expetendum eſt.

Lac] Arg. 3. Verbum DEI eſt quaſi lac ſpirituale, rationale, ſincerum, purum, & ab omni errore alienum, quod neminem decipere poteſt, ad paſcendum animam accommodatiſſimum. Ergo Verbum DEI vobis expetendum eſt.

Verſ. 3. *Si quidem guſtaſtis quòd benignus ſit Dominus.*

Arg. 4. Verbum DEI nihil continet præter bonitatem DEI, & Servatoris noſtri IESU CHRISTI erga credentes, cujus dulcedinem qui guſtarunt, non poterint illud non expetere. Ergo ſi guſtaſtis quod Deus ſit bonus, expetendum vobis eſt DEI Verbum.

Verſ. 4. *Ad quem accedentes, qui eſt lapis vivus, ab hominibus quidem reprobatus, apud Deum verò electus* ac *pretioſus.*

Arg. 5. Imbibentes ſanam Euangelii doctrinam, ut lac ſincerum, propius indies accedetis ad CHRISTUM, & ſanctam cum ipſo communionem ſtrictiorem conſequimini. Ergo Verbum Euangelii expetendum vobis &

trum dilectionem, in obedientia doctrinæ Euangelii. Ergo diligere alii alios debetis impenſè.

Verſ. 23. *Renati non ex ſemine corruptibili, ſed ex incorruptibili, per ſermonem Dei vivi, & manentis in æternum.*

Arg. 2. Fraternitas hæc Fidelium præſtantior eſt carnali illa, utpote quæ non ex naturali generatione, ſed ex ſpirituali regeneratione orta ſit, quæque dilectionem mutuam firmiorem & præſtantiorem requirit: Ergo alii alios impenſè diligere debetis.

Sermonem] Arg. 3. confirmans ſuperius, Fraternitas hæc Fidelium, ſicut oritur ab incorruptibili principio, ita nunquam interitura eſt. Siquidem ſermo DEI qui ſemen eſt regenerationis noſtræ, non eſt corruptibilis inſtar ſeminis naturalis generationis. Ergo impenſè & conſtanter alii alios diligere debetis.

Verſ. 24 *Nam omnis caro eſt ut gramen, & omnis gloria hominis ut flos graminis: exaruit gramen, & flos ejus decidit.*

Utramque partem comparationis confirmat teſtimonio Scripturæ; & primò corruptibilitatem ſeminis naturalis probat, ex *Iſa.* 40. 6. qui pronunciat gloriam omnis carnis, & per conſequens omnem relationem fraternitatis in carne fundatam, eſſe in genere corruptibilium.

Verſ. 25. *Sed verbum Domini manet in æternum: hoc autem eſt verbum illud quod euangelizatum eſt vobis.*

Quod ſemen regenerationis ſit incorruptibile, probat ejuſdem *Iſaiæ* teſtimonio, Quia Verbum DOMINI manet in æternum. Hoc autem de Verbo Euangelii dictum eſſe affirmat, uti res eſt, quia prædicatio veritatis de ſalute per CHRISTUM fidelibus concedendâ, efficax eſt ad vitam æternam fidelibus tribuendam & conſervandam. Ergo eſt incorruptibile.

Caput Secundum.

Pergit hortari ad officia pietatis & ſanctitatis. Hortationes hoc Capite habentur quatuor.

Verſ. 1. *Proinde depoſita omni malitia, & omni dolo, & ſimulationibus & invidentiis, & omnibus obtrectationibus.*

Hortatio

Hortatio prima eſt ad amorem & appetitionem Verbi Divini, quod nuper commendaverat. Hortationis membra ſunt duo: Primum de cavendis & deponendis naturæ corruptæ familiaribus vitiis, quæ deſiderium Verbi Divini poſſent vel extinguere, vel diminuere, qualia enumerat quinque, Quorum primum eſt *malitiæ*, quâ quis data opera nocet alteri: 2. *Dolus*, quo artificioſè quis proximum decipit in ipſius detrimentum: 3. *simulationes* ſeu mendacia in facto, cum quis benevolentiam vultu præ ſe fert, quam non habet in animo: 4. *Invidentiæ*, quibus de aliorum bono doleimus: 5. *Obtrectationes*, quibus proximi fama læditur.

Verſ. 2. *Ut modò nati infantes, lac illud ſermonis ſincerum expetite, ut per illud adoleſcatis:*

Hortationis ſecundum membrum, Ut ſanam Euangelii doctrinam cupidè imbibatis, ut lac ſincerum.

Argumenta hortationis ſunt undecim. Argumentum primum, Sicut lac maternum eſt aptum nutrimentum alendis infantibus naturaliter genitis: Sic doctrina Euangelii eſt idoneum nutrimentum alendis ſpiritualiter regenitis. Ergo expetendum & imbibendum eſt.

Per illud] Arg. 2. Sicut per lac infantes augeſcunt, ſic per doctrinam Euangelii, & ampliorem cognitionem Verbi Divini fideles adoleſcere poſſunt, id eſt, magis ac magis in vitæ novitate progreſſus facere. Verbum ergo DEI vobis expetendum eſt.

Lac] Arg. 3. Verbum DEI eſt quaſi lac ſpirituale, rationale, ſincerum, purum, & ab omni errore alienum, quod neminem decipere poteſt, ad paſcendum animam accommodatiſſimum. Ergo Verbum DEI vobis expetendum eſt.

Verſ. 3. *Si quidem guſtaſtis quòd benignus ſit Dominus.*

Arg. 4. Verbum DEI nihil continet præter bonitatem DEI, & Servatoris noſtri IESU CHRISTI erga credentes, cujus dulcedinem qui guſtarunt, non poterint illud non expetere. Ergo ſi guſtaſtis quod Deus ſit bonus, expetendum vobis eſt DEI Verbum.

Verſ. 4. *Ad quem accedentes, qui eſt lapis vivus, ab hominibus quidem reprobatus, apud Deum verò electus* ac *pretioſus.*

Arg. 5. Imbibentes ſanam Euangelii doctrinam, ut lac ſincerum, propius indies accedetis ad CHRISTUM, & ſanctam cum ipſo communionem uberiorem conſequimini. Ergo Verbum Euangelii expetendum vobis &

& avidè imbibendum est. Hoc argumentum variis similitudinibus illustrat, & in iis alia argumenta hortationis superaddit.

Lapis] Arg. 6. confirmans superius. Imbibentibus vobis lac veritatis, & secundum DEI verbum accedentibus vobis ad CHRISTUM, CHRISTUS præstiturus est ipsum firmum, & vitale fundamentum salutis, summæ æstimationis & pretii apud DEUM, (qui aliud fundamentum salutis non admittit) etiamsi reprobi homines eum contemnant & rejiciant. Ergo expetendum & imbibendum lac veritatis Euangelicæ.

Vers. 5. *Ipsi quoque velut vivi lapides, ædificemini domus spiritualis sacerdotium sanctum, ad offerendum spirituales hostias, acceptas Deo per Iesum Christum.*

Arg. 7. Accedentes secundùm Euangelii sermonem, non tantùm comperturi estis CHRISTUM solidum fundamentum, sed etiam vos ipsi virtute CHRISTI magis, magisque superædificandi estis CHRISTO, in unum corpus mysticum, cum reliquis fidelibus, ut sitis spirituale templum in quo DEUS habitet: Ergo lac verbi vobis expetendum est.

Sacerdotium] Arg. 8. Accedentes ad CHRISTUM secundùm Evangelii sermonem, non tantùm consecramini & dedicamini DEO, ut ejus templum, sed etiam sanctum Sacerdotium nanciscimini, ut meliores hostias quam illas typicas, spiritualis obedientiæ fructus scilicet quotidiè offeratis, qui cultus DEO placiturus est, & gratus acceptusque futurus DEO per CHRISTI intercessionem: Atque ita majorem gloriam consequimini, quam umbratile templum per se spectatum habebat: Lac ergo sermonis Euangelii expetendum vobis est.

Vers. 6. *Quapropter etiam continetur in Scriptura, Ecce pono in Sion lapidem in imo angulo, electum, pretiosum: cui qui credit, non pudefiet.*

Hæc argumenta confirmat testimoniis Scripturæ variis, eaque testimonia in usum præsentem accommodat, ad acuendum studium Hebræorum erga doctrinam Euangelii. Primum testimonium, *Isa.* 28 16. probans argumentum sextum per partes: 1. Quod scilicet CHRISTUS positus sit à DEO in fundamentum Ecclesiæ, in lapidem angularem, qui & ædificium contineat & ornet, qui honoris & præstantiæ sit plenus, electus, & pretiosus in æstimatione DEI, & qui primò in Sione seu Ecclesiâ Judæorum manifestandus esset, ut è Zion exiret Lex & Verbum Domini ex Hierusalem. Et quod credentibus se præstiturus sit solidum

ſolidum fundamentum, probat ex eo quod credentes in illum non pudefient.

Verſ. 7. *Vobis igitur eſt honori qui creditis: immorigeris verò lapis quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt caput anguli, & lapis offenſionis & petra offenſionis:*

Verſ. 8. Nempe *iis qui offendunt ad ſermonem, immorigeri, ad quod etiam conſtituti ſuerunt.*

Confirmat poſtremum membrum ſexti argumenti, quod ſcilicet non debeant moveri per ſcandalum poſitum ab impiis, qui CHRISTUM rejecerunt; partim, quia ſatis eſt quod *fidelibus* CHRISTUS ſit pretioſus; partim, quia increduli non poſſunt honorem CHRISTO a Patre datum auferre, in eam rem citat ſecundùm teſtimonium Scripturæ, ex *Pſal.* 118. verſ. 22. Unde probatur: 1. Oportuiſſe CHRISTUM rejici ab iis, qui regimen in Eccleſia obtinebant. Secundò inanes fore ipſorum conatus. Tertiò futurum, ut qui non crederent in CHRISTUM ſeu qui impingerent ad hunc lapidem, ruerent & perirent. Et hic citat tertium Teſtimonium ſcripturæ, ex *Iſa.* 8. 14. Quartò nullos eſſe qui repudiaturi ſunt CHRISTUM præter reprobos, quos DEUS deſtinavit, per- & propter ſuam ipſorum obſtinatam incredulitatem ad exitium meritum perventuros. Et hic continetur Argumentum 8. hortationis ad ſtudium doctrinæ Euangelicæ; & ad ſugendum lac veritatis de CHRISTO: Quia incredulitas & impactio in ſermonem veritatis de CHRISTO, indicium eſt reproborum & perditorum hominum, ſeu ad perditionem deſtinatorum. Ergo niſi rejectitii haberi velletis, Sermonem Euangelii expetite.

Verſ. 9. *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus quem* ſibi DEUS *ut proprium vendicat: ut virtutes prædicetis illius qui vos vocavit è tenebris in admirabilem ſuam lucem.*

Arg. 9. Honor Gentis Hebræorum, quem Patribus veſtris conceſſit DEUS, *Exod.* 19. & alibi, conſervatur in vobis fidelibus Hebræis, qui creditis in CHRISTUM: Ergo tenemini doctrinam fidei Chriſtianæ ſtudiosè appetere & imbibere. Vocantur autem *regale Sacerdotium*, quia ſunt & regni CHRISTI & Sacerdotii participes, imo per CHRISTUM Sacerdotes, & reges conſtituti. Vocantur, *Genus electum*, quia DEUS eos præ aliis populis ſibi adoptaverat. *Gens ſancta*, quia eos ſibi dicaverat DEUS in

vitæ puritatem. *Populus* in acquiſitionem, quia Deus eos redemerat, & ſibi in theſaurum & hæreditatem aſciverat.

Vocavit] Arg. 10. Deus vos vocavit ex tenebris peccati, miſeriæ, & incredulitatis ad cognitionem veritatis Euangelicæ, & participationem luminis glorioſæ iſtius veritatis, ut Dei ſapientia, bonitas, juſtitia, reliquæque ipſius virtutes, in vobis, ut in imagine, ſplenderent. Ergo decet vos Euangelicæ doctrinæ lac expetere, & avidè imbibere, ut id valeatis præſtare.

Verſ. 10 *Qui quondam eratis non populus, nunc eſtis populus DEI: qui non conſequuti miſericordiam, nunc eſtis miſericordiam conſequuti.*

Arg. 11. confirmans ſuperius, Repudiatæ Gentis Hebrææ recollectio, & reconciliatio prædicta per *Hoſeam*, *Cap.* 2. verſ. 23. impleri cæpit in vobis Hebræis fidelibus, & illa quidem ex mera Dei in vos gratia. Ergo hortationi prædictæ tenemini ſtudioſe obedire.

Verſ. 11 *Dilecti, precor ut tanquam advenæ ac peregrini, abſtineatis à carnis cupiditatibus, quæ militant adverſus animam.*

Secunda hortatio ad ſanctitatem bimembris eſt: Memb. 1. Ut abſtineant ab omnibus carnis ſeu corruptæ naturæ cupiditatibus, ſive in mente, ſive in corpore ſe exerant: Memb. 2. Ut honeſtè, id eſt, ſanctè, innocenter & juſtè ſe gerant coram hominibus.

Inquilini] Rationes hortationis ſunt quinque, quæ probant à carnalibus cupiditatibus abſtinendum illis eſſe: Ratio prima, Advenæ ſeu inquilini eſtis, non tantùm quod à Patria exuletis, ſed etiam quia filii Dei ubicunque terrarum agant mundi ſunt hoſpites: Ergo vobis abſtinendum à carnalibus cupiditatibus.

Militant] Ratio 2 Non poteſtis carnis cupiditatibus morem gerere, niſi in veſtram perniciem, ſiquidem veteris hominis corrupti affectus ſaluti æternæ adverſantur, & adverſus animæ ſalutem militant. Ergo ab iis vobis abſtinendum eſt.

Verſ. 12. *Et converſationem veſtram habeatis honeſtam inter Gentes, ut pro eo quod loquuntur adverſum vos, velut malefactores, ex bonis operibus* quæ ſpectarint, *glorificent Deum in die viſitationis*

Ratio 3. Nihil obtemperaveritis hortationi, infidelibus Euangelii hoſtibus, qui captabant occaſiones vobis obloquendi, ut facinoroſis, animam daturi eſtis Ergo hortationi obtemperandum eſt.

Bonis

Bonis operibus] Ratio 4. Non ſatis eſt ut veſtrâ innocentiâ anſam maledicendi hoſtibus præripiatis; ſed etiam bonis operibus convincendi à vobis ſunt adverſarii, & obturanda eorum ora, ne poſſint obloqui cum vellent maximè. Obtemperandum ergo huic hortationi.

Glorificent] Ratio 5. Idoneum & accomodatum hoc medium erit ad converſionem infidelium, & ad gloriam per eos DEO dandam, quo tempore DEO viſum fuerit ex gratia ipſos viſitare, & ad fidem CHRISTI permovere. Ergo hortationi obtemperandum eſt.

Verſ. 13. *Proinde ſubjecti eſtote cultvis humanæ ordinationi propter Dominum: ſive regi ut qui ſupereminet* :

Tertia hortatio, ſpecialiter deducta ex ſuperiori, ad obedientiam erga Magiſtratum, Quem vocat ordinationem humanam, quia licet omnis poteſtas in genere ſit ordinatio DEI, ſingularis tamen modus gubernationis potiùs per Monarchiam quam ullam aliam rationem, aut Ariſtocratiam, aut Democratiam, aut aliquam ex his miſtam rationem, non eſt à DEO determinatus, ſed unicuique reipublicæ relinquitur determinandus, qui cum determinatur, vocatur ordinatio humana, quæ ratu habetur à DEO, quaſi ipſius ordinatio. Etiamſi enim in Eccleſiaſticis & ſpiritualibus, CHRISTUS ſolus dominium & poteſtatem dominicam habeat, & ſibi retineat: nec dominium ullum, ſed merum Miniſterium ſibi ſubordinatum in ſpirituali regno patiatur. In civilibus tamen dominium ſubordinatum conſtituit, & homines vocavit *Deos*, licet non abſolutè. Quæcunque ergo fuerit gubernandi forma, in quam conſenſerit regnum, ſive reſpublica, jubet hic Apoſtolus Hebræos fideles ſubditos ſe præbere, & regi ut ſupereminenti, & præſidibus, qui ab ipſo mittuntur.

Propter dominum] Rationes hortationis ſunt quinque: 1. Dominus hanc ſubjectionem requirit, nempe quatenùs non advertis Dominum præcipiunt quicquam: nam propter ſe, non contra ſe poteſtatem impertiendi dedit hominibus DEUS: Subjecti ergo eſtote.

Verſ. 14 *Sive præſidibus, ut qui per eum mittantur, tum ad ultionem maleficorum, tum ad laudem rectè agentium* :

Tum ad] Ratio 2. Finis ordinationis eſt ad reprimendos malos, & bonos conſervandos ſeu fovendos: Ergo hujus finis gratiâ & intuitu ſubjecti eſſe debetis.

Verſ. 15.

Verſ. 15. *Quoniam ita eſt voluntas Dei, ut bene agendo, capiſtro frænetis amentium hominum ignorantiam* :

Ratio 3. Deus vult per ſubjectionem Fidelium Magiſtratibus præſtitam, quaſi capiſtro frænare ora brutorum hominum, qui ſine ratione inſaniunt adverſus Dei populum, quaſi Magiſtratibus adverſarium. Ergo ſubjecti eſtote.

Verſ. 16. *Ut liberi, ac non veluti malitiæ velamen habentes veritatem, ſed ut ſervi Dei.*

Ratio 4. per occupationem objectionis, Deus non permittit ut quiſquam libertatem Chriſtianam prætendat ſuæ malitiæ, ſeu rebellioni ſuæ, quaſi libertas Chriſtiana eximeret quenquam à ſubjectionis civilis officio, ſed mandat, ut liberi à peccato liberè ſerviatis juſtitiæ Dei promovendæ, cujus Miniſter eſt magiſtratus. Ergo Magiſtratibus ſubjici, & politicum ordinem obſervare debetis.

Verſ. 17. *Omnes honorate : fraternitatem diligite, Deum timete : Regem honorate.*

Ratio 5. Conjuncta ſunt quatuor hæc officia Chriſtianorum : 1. Neminem deſpicere, ſed omnium rationem habere ſecundùm ſtationem in qua eos locavit Deus : 2. Eos qui ſunt de familia fidei intime diligere : 3. Deum timere, & 4. Magiſtratui debitum honorem & obedientiam præſtare, ita ut qui poſtremum ex his officium non præſtiterit, nec reliqua ſincere præſtare cenſendus ſit : Ergo ſubjecti eſtote Magiſtratui.

Verſ. 18. *Famuli, ſubditi eſtote cum omni timore dominis, non ſolum bonis & æquis, ſed etiam pravis.*

Quarta hortatio ad ſervos Chriſtianos, Ut ſuis Heris non tantùm æquioribus & humanis, ſed etiam aſperis & iniquis, cum omni reverentia pareant.

Verſ. 19. *Hoc enim gratum eſt, ſiquis propter conſcientiam Dei ſuffert moleſtias injuſtè afflictas.*

Argumenta hortationis ſunt duodecim, quæ probant ſervis tolerandas eſſe injurias à Dominis ſuis illatas.

Argumentum primum, Hæc eſt gratia ſeu glorioſum opus ſpecialis gratiæ Dei, ſupra naturæ vires in homine operantis, ſi quis eo conſilio ut Deo placeat, patienter toleret injurias ſibi factas. Ergo ſervis tolerandæ ſunt injuriæ à Dominis.

Verſ. 20.

Verſ. 20. *Quæ enim eſt laus ſi quum peccantes colaphis cædimini toleratis? ſed ſi quum benefacitis, tamen afflicti toleratis, hoc eſt gratum apud Deum.*

Arg. 2. confirmans ſuperius à contrario, Quia nulla eſt gloria, ſed opus commune malefactoribus verbera pati ob malefacta: injurias verò pati ob benefacta, eſt glorioſum opus gratiæ, DEO acceptum & approbatum. Ergo ſervis tolerandæ ſunt, *&c.*

Verſ. 21. *Nam ad hoc vocati eſtis, quoniam & Chriſtus paſſus eſt pro vobis, relinquens vobis exemplar, ut inſequeremini veſtigia ipſius:*

Arg. 3. Vocati eſtis ad crucem geſtandam, & injurias propter DEI gloriam ferendas. Ergo tolerate *&c. Chriſtus*] Arg. 4. CHRISTUS paſſus eſt pro nobis ab hoſtibus ſuis multò graviora mala. Ergo tenemini vos pro DEI gloria injurias à Dominis veſtris illatas patienter ferre.

Relinquens] Arg. 5. CHRISTUS in paſſionibus ſuis reliquit nobis exemplar patiendi injurias, & vult omnes fideles ſibi conformes eſſe, & ſuum exemplum imitari. Ergo vobis tolerandæ ſunt injuriæ à Dominis veſtris illatæ.

Verſ. 22. *Qui peccatum non fecerat, nec inventus eſt dolus in ore ipſius.*

Arg 6. confirmans ſuperius. In CHRISTO nullum omnino peccatum fuit; Vos verò ſervi etiamſi alieni à culpa ſitis in eo, ob quod affligimini à Dominis, non tamen alieni eſtis ab omni peccato, ab omni dolo in labiis veſtris. Ideoque tenemini eo patientius ferre injurias vobis ab hominibus illatas.

Verſ. 23 *Qui convitiis affectus, non viciſſim convitiabatur: quum malis afficeretur, non minabatur; ſed committebat* vindictam *ei qui juſtè judicat:*

Arg. 7. CHRISTUS ab omni talione abſtinuit, nec convicia nec minas conviciantibus, & vim ipſi inferentibus regerebat. Ergo vobis ſervos frænandi ſunt animi veſtri, ne malum pro malo rependere appetatis, & tolerandæ injuriæ à DOMINIS.

Committebat] Arg. 8. Si exemplo CHRISTI patienter ferentes injurias cauſam veſtram juſto Judici commiſeritis, habituri eſtis DEUM vindicem injuriarum vobis illatarum. Tolerate ergo.

Verſ. 24.

Verſ. 24. *Qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum ut peccatis mortui, juſtitiæ viveremus, cujus vibicibus ſanati eſtis.*

Cum CHRISTUS & reatum & pœnas peccatorum noſtrorum, in Cruce pendens, ſuſtinuerit realiter in corpore ſuo, & ſuſtulerit, non eſt vobis ſuſpicandum, quod DEUS, dum per manus dominorum injuſtorum vos affligit, vindictam de veſtris præteritis peccatis, ut iratus Judex exigat. Ergo de expiatione peccatorum veſtrorum certiorati, debetis æquiori animo afflictionum exercitia perferre.

Vt peccatis] Arg 10. Eo fine CHRISTUS abſtulit peccatorum noſtrorum reatum & pœnas, ut mortificatio peccati in nobis, & vera juſtitia per ipſius mortem pacta, promoveatur omnibus modis, & per conſequens ut temperantes vobis à vindicta, ſtudeatis patientiæ: Ergo tolerandæ vobis injuriæ, *&c.*

Cujus] Arg. 11. In plagis, verberibus, & vulneribus CHRISTI parata eſt conſolatio & ſanitas, adverſus omnem animi ægritudinem ſpiritualem, & omnes plagas, ſeu vulnera corporis, quæ vel inflixerunt, vel inflicturi ſunt vobis ſervis fidelibus injuſti veſtri DOMINI: quod verbis *Iſaiæ, Capit.* 53. confirmat: Ergo tolerandæ patienter vobis ſunt injuriæ à DOMINIS.

Verſ. 25. *Nam eratis velut oves errantes, ſed converſi nunc eſtis ad paſtorem & curatorem animarum veſtrarum.*

Arg. 12. Alia nunc vitæ ratio vobis ineunda eſt ab eâ, quam olim tenebatis. Nam olim in ignorantia & peccatis, ut pecudes errabatis in veſtram ipſorum perniciem, nunc recollecti ad Epiſcopum & Paſtorem animarum veſtrarum IESUM CHRISTUM, debetis Ducem veſtrum ſequi, & vos, veſtraque omnia, animaſque imprimis, ipſius committere curæ & cuſtodiæ: Ergo patienter vobis ſervis, tolerandæ ſunt à DOMINIS veſtris injuriæ.

Caput

Caput Tertium.

Capitis duæ ſunt partes: Prima de Vxoris & Mariti officiis; Altera de communibus virtutibus quæ ad omnis generis homines ſpectant.

Verſ. 1. *Similiter uxores ſubjectæ ſint ſuis viris, ut etiam, ſi qui non obediunt Sermoni, per uxorum converſationem abſque ſermone lucrifiant:*

Prima pars Capitis, In qua primùm præcepta dat Uxoribus de officiis ſuis erga Maritos ſuos, licet infideles. Primum Præceptum, Ut ſubjiciantur ſuis viris, & obediant iis, non verò refragentur, imperium detrectantes.

Similiter] Rationes præcepti ſunt tres: Ratio prima, Quia ſimiliter ex Legis obligatione, tenentur Uxores ad ſubjectionem erga maritos præſtandam, ſicut tenentur ſervi ad Dominis ſuis ſe ſubjiciendum, licet non ad eundem gradum ſubjectionis, ſeu ad eadem officia in ſubjectione. *Ut etiam*] Ratio 2. Quia infideles mariti ex ſanctâ converſatione uxorum fidelium præparari poterint ad ſermonem fidei audiendum, & ad amplexandam CHRISTI fidem lucrifieri eatenus, ut antequam audiant DEI Verbum, diligant ipſum propter ipſius effecta, quæ in uxoribus ſuis obſervant.

Verſ. 2. *Vbi ſpectarint cum reverentia* conjunctam *caſtam converſationem veſtram.*

Ratio 3. confirmans priorem, Quia pura & caſta converſatio fidelium uxorum, infideles maritos permovere poterat, ad conſiderationem excellentiæ Chriſtianiſmi, per quem ad puritatem & timorem diſcipuli ipſius inſtituuntur.

Verſ. 3. *Quarum ornatus non ſit externus ille in nodis capillorum, & circumpoſito auro, vel palliorum amictu:*

Præceptum 2. De uxorum cultu ſeu ornatu; ne ſint nimis curioſæ in externo corporis ornatu, nimiùm ſibi indulgentes, in nimiæ elegantiæ & ſuperflui ſplendoris affectatione.

Verſ. 4. *Sed occultus ille cordis homo* ſitus *in incorruptione lenis ac quieti Spiritus, qui eſt coram Deo pretioſus.*

Præceptum 3. ex antitheſi propoſitum, Ut ornent interiorem hominem, id eſt, animam ſuam jam renovari cœptam, ornatu virtutum, nominatim manſueti & quieti ſpiritus, qui efficiat, ut modeſtè ſe gerant in omnibus.

Qui eſt] Rationes præcepti ſunt quinque: Ratio prima, Quia hic ornatus eſt incorruptibilis, reſpectu animæ immortalis, & reſpectu virtutis non perituræ. *In conſpectu*] Ratio 2. Quia ornatus hic eſt pretioſus in conſpectu Dei, gratus, acceptuſque in oculis ejus, cujus rationem decet fœminas habere, potiùs quam oculorum vanorum hominum inſpectantium.

Verſ. 5 *Ita enim olim & ſanctæ illæ mulieres ſperantes in Deo, ornabant ſeſe ſubjectæ ſuis viris.*

Ratio 3. Ab exemplo ſanctarum mulierum in veteri Teſtamento, quæ laudem habent in Scriptura, non ex ornatu corporis externo, ſed ex fide in Deum, & ſubjectione præſtitâ maritis ſuis.

Verſ. 6. *Sicut Sara obedivit Abrahæ, dominum eum vocans: cujus factæ eſtis filiæ dum bene facitis, etiam quum non terremini ullo pavore.*

Ratio 4. Ab exemplo Saræ, quæ Abrahamo manſuetè obedivit, & dominum ſuum agnovit eum, etiam de eo loquens.

Cujus] Ratio 5. Quia ſi pietatem & modeſtiam Saræ moribus ſuis exprimerent, neque ullo metu mundano ſe à ſtudio pietatis abduci paterentur, ſanctæ hujus matronæ filias ſe eſſe declararent.

Verſ. 7. *Viri ſimiliter, unà verſentur ut ſcientes decet, vaſi muliebri ut infirmiori tribuentes honorem, utpote quum unà etiam hæredes ſitis gratiæ vitæ, ne interrumpantur preces veſtræ.*

Ex altera parte præcipit viris, ut cohabitent cum uxoribus ſuis, id eſt, humaniter eas alant, & foveant ſecundùm notitiam, id eſt, ut ſapientes decet, prudenter uxores ſuas regant.

Similiter] Rationes præcepti ſunt quatuor: Ratio prima, Quia ſimiliter ex obligatione Legis Divinæ tenentur viri erga uxores mutua officia præſtare, non minùs quam uxores erga viros.

Infirmiori] Ratio 2. Quia prudentia requirit ut ſexus fœmineus tanquam

quam fragilioris tantò major ratio habeatur, quantò fœmina infirmior est, & suspicari alioqui potest se despici à viro. *Hæredes*] Ratio 3. Quia Uxores non tantùm participes sunt honoris & bonorum terrenorum, quæ ad maritos suos spectant, sed etiam cohæredes sunt cum suis maritis fidelibus, gratiæ salutaris. *Ne*] Ratio 4. Quia alioqui orituræ essent rixæ & jurgia, quibus preces, & domesticæ & secretæ, cum mariti tum uxoris, interrumpi possent, vel turbati.

Secunda pars.

Vers. 8. *Denique omnes* estote *concordes, mutuo molestiarum sensu affecti, fraterna præditi charitate, misericordes, comes:*

Secunda pars Capitis, In qua hortatur ad studium sanctitatis, licet cum Cruce *conjunctum*, seu ad communia sanctitatis officia, & virtutes quæ ad cujusvis generis homines spectant, quales enumerat sex: Quarum prima est *Concordia*, sine qua omnis vita perpetuis turbis ac rixis inquietatur. Secunda est *Sympathia*, quæ facit ut proximorum & molestiis & bonis, sicut decet afficiamur, dolentes cum dolentibus, & gaudentes cum gaudentibus. Tertia est *Fraterna Charitas*, qua Christianos utpote fratres in DOMINO arctè complectimur. Quarta est *Misericordia*, qua egenis & peregrinis sive exulibus succurrimus. Quinta est *Comitas*, quâ affabiles & humanos nos præstamus erga alios, ad bonum publicum, & aliorum ædificationem.

Vers. 9. *Non reddentes malum pro malo, aut convitium pro convitio, sed contrà, benedicentes: ut qui scitis vos ad hoc vocatos esse, ut benedictionis hæreditatem possideatis.*

Sexta est *Patientia*, quâ injurias ab aliis acceptas, sive facto, sive verbo æquo animo toleramus, imò quâ pro maleficiis beneficia rependimus. Argumenta hortationis ad studium harum virtutum potissimùm patientiæ, sunt septemdecim, Quæ omnia probant his virtutibus studendum esse, etiamsi tolerandæ propterea essent afflictiones.

Vt qui] Argumentum primum, Quia ad hanc conditionem à DEO sumus vocati, ut constanter benè agendo, ac mala fortiter perferendo vitam æternam, velut hæreditario jure concessam adeamus. Ergo studendum his virtutibus, & nominatim patientiæ.

Verſ 10. *Itaque qui vult vitam diligere, & videre dies bonos, coerceat linguam ſuam à malo, & labia ſua, ne loquantur dolum.*

Verſ. 11. *Declinet à malo, & faciat bonum: quærat pacem, & perſequatur eam.*

Verſ. 12. *Nam oculi Domini* ſunt intenti *in juſtos, & aures ejus in deprecationem eorum: vultus verò Domini adverſum eos qui faciunt mala.*

Arg. 2. A teſtimonio Scripturæ, ex Pſal. 34. *verſ.* 13, 13, 14, 15, 16. Ubi docetur viam proximam ad felicitatem eſſe, ut DEI filii ſtudeant bonis operibus, & temperent ſibi ab impatientiâ & omni maleficiorum genere: utque ex altera parte ſpe benedictionis divinæ, ex altera verò metu divinæ iræ, hinc atque hinc ſepti pergant in curſu ſanctitatis. Ergo his virtutibus & præcipuè patientiæ ſtudendum eſt.

Verſ. 13. *Et quis eſt qui affligat vos, ſi bonitatis æmulatores fueritis?*

Arg. 3. Quia hæc ratio optima eſt, quâ ſtudioſi harum virtutum liberentur ab incommodis multis, quorum inferendorum occaſionem captant impii: adeo ut monſtro ſimilis ſit, qui innocentes, & omnis bonitatis ſtudioſos lædere velit. Ergo ſtudendum his virtutibus & nominatim patientiæ.

Verſ. 14 *Sed & ſi* quid *perpetiamini propter juſtitiam*, beati tamen eſtis, *Cæterùm timorem eorum ne timete, neque turbamini.*

Arg. 4. Quia ſi dum his virtutibus ſtudetis, juſtitiæ cauſâ mala patiamini, beati tamen manſuri eſtis coram DEO, utcunque ſors veſtra miſera videri poterit in mundo. Ergo his virtutibus ſtudendum eſt.

Verſ. 15. *Sed Dominum Deum ſanctificate in cordibus veſtris:* Eſtote *autem ſemper parati ad reſpondendum cuilibet petenti rationem ejus ſpei, quæ in vobis eſt, cum lenitate & reverentia:*

Arg. 5. Non debetis vos Chriſtiani à ſtudio harum virtutum deterreri impiorum minis & terrore, imò ne vel animo quidem turbari, ſed contrà, debetis DEUM in corde veſtro ſanctificare; hoc eſt, DEI terrorem & benevolentiam, DEI mandata, minas, promiſſiones, potentiam, auxilium, conſolationes, liberationes & exitus, quos ille dare & poteſt & præſtabit, tanti æſtimare, ut flocci faciatis, & deſpiciatis quicquid homines facere contrà vos poterint.

Paratî]

Parati] Arg. 6. Tantò abeſt ut à ſtudio virtutùm deterreri debeatis metu hominum, ut contrà præ fiducia in DEI bonitate & omnipotentia parati debeatis eſſe ad ſanctificandum DEUM in aperta confeſſione fidei Chriſtianæ, nihil erubeſcentes verbum DEI, pro ratione & fundamento fidei veſtræ proferre, quotieſcunque petitur ratio fidei â vobis, ita, ut ad DEI gloriam, ſeu ſanctificationem nominis ipſius tendere poſſit reſponſio, quæ exigitur. Interim jubet hanc confeſſionem edi cum manſuetudine erga homines, & timore, ſeu reverentiâ erga DEUM, ne noſtris affectibus ullo modo contaminetur DEI veritas.

Verſ. 16 *Conſcientiam bonam habentes: ut proco quod loquuntur adverſum vos, tanquam maleficos, pudefiant qui inceſſunt veſtram bonam in Chriſto converſationem.*

Arg. 7. Conſcientiam bonam ex ſtudio harum virtutum habituri eſtis, quæ in omni conditione poterit vobis bonum teſtimonium intus præbere. Ergo his virtutibus ſtudendum.

Pudefiant] Arg. 8. Per ſtudium harum virtutum obturaturi eſtis ora hoſtium Euangelii, qui veſtræ famæ inſidiantur, vobiſque tanquam maleficis obloquuntur.

Verſ. 17 *Melius enim eſt ut benè agentes, ſi ita velit Dei voluntas, malè afflictari int, quam malè agentes:*

Arg. 9 Quia longè præſtat ut ſtudentes his virtutibus ob benefacta affligamini, ſi ita ferat DEI voluntas, quam ob malefacta: illic enim eſt gratia & laus; hic verò judicium & dedecus. Ergo his virtutibus ſtudendum.

Verſ 18. *Nam & Chriſtus ſemel pro peccatis paſſus fuit, juſtus pro injuſtis: ut nos ad Deum adduceret, mortificatus quidem carne, vivificatus autem Spiritu:*

Arg. 10. CHRISTUS ſemel pro peccatis expiandis paſſus eſt. Ergo vos fideles exempti à pœna peccatorum, tenemini, ſi DEUS ità vult, pati moleſtias ob ſtudium harum virtutum.

Juſtus] Arg. 11. CHRISTUS paſſus eſt prorſus juſtus, & innocens pro nobis injuſtis. Ergo nos fideles, qui non prorſus innocentes ſumus tenemur ob ſtudium juſtitiæ non renuere pati quæ DEUS vult.

Ut nos] Arg. 12. CHRISTUS juſtus paſſus eſt, ut juſtificatos nos, & patientes mala, ſibi coformaret, & ad DEUM adduceret. Ergo in ſtudio virtutum & patientia afflictionum ob benefacta ſequi eum tenentur fideles.

fideles. *Vivificatus*] Arg. 13. Cum felix fuerit exitus paſſionum CHRISTI (quippè qui licet propter carnis noſtræ quam geſtabat, infirmitatem, mortuus ſit, reſurrexit tamen à morte, per virtutem & potentiam Spiritus ſeu Deitatis ſuæ) vos etiam fideles mala patientes pro CHRISTO & ejus juſtitiâ, proculdubio lætum etiam exitum ex paſſionibus veſtris, & ex morte ipſa conſequuturi eſtis. Ergo ſtudendum his virtutibus etiamſi propterea affligamini.

Verſ. 19. *Per quem etiam ſpiritibus qui* ſunt *in carcere præfectus prædicavit*.

Verſ. 20. *Olim immorigeris, quum ſemel expectabat Dei patientia in diebus Noë, quum appararetur arca: in qua pauca (id eſt octo) animæ ſervatæ ſunt in aqua*.

Verſ. 21. *Cui rei correſpondens exemplar Baptiſmi, nos quoque ſervat (non quo carnis ſordes abjiciuntur, ſed quo ſit ut bona conſcientia DEVM interroget) per reſurrectionem Jeſu Chriſti*,

Arg. 14. Jam ſunt in carcere ſeu inferno, ſpiritus ſeu animæ incredulorum iſtorum & inobedientium hominum, quibus CHRISTUS per SPIRITUM ſuum olim in Noacho Præcone juſtitiæ, proficiſcens prædicavit reſipiſcentiam, & ſtudium juſtitiæ, eo quod olim nempe temporibus Noachi immorigeri fuerint, abutentes DEI erga eos lenitate, dum pararetur arca. Ergo huic hortationi ad virtutum ſtudium obedire expedit vobis Hebræis, ne eâdem pœnâ involvamini.

Paucæ] Arg. 15. Sicut paucæ illæ animæ quæ erant in arca ſervatæ ſunt in aquis diluvii per arcam; Sic omnes fideles baptizati ſervantur, ne pereant ullis afflictionibus, per baptiſma quod typo arcæ correſpondet. Ergo nihil metuendum vobis juſtitiæ ſtudioſis, etiamſi ob juſtitiam patiamini.

Non quo carnis ſordes] Explicat hoc argumentum, oſtendens ſe non intelligere Baptiſmum externum, qui conſiſtit in ablutione ſordium corporis, ſed baptiſmum internum, qui conſiſtit in ablutione peccatorum, ſeu ſordium animæ, cujus ſignum & effectum proprium, eſt ſtipulatio bonæ conſcientiæ apud DEUM, ſeu illa confidentia, quam bona conſcientia per fidem purgata, habet apud DEUM, per & propter reſurrectionem CHRISTI. Simul addit Arg. 16. Jam eſtis imbuti illâ confidentiâ, quam bona conſcientia per fidem purgata habet apud DEUM, per

um, per & propter reſurrectionem CHRISTI. Ergo non eſt quod in ſtudio virtutum harum afflictiones metuatis. Addit *per reſurrectionem Chriſti*, partim, Quia in reſurrectione CHRISTI ipſo facto declarata fuit ſententia DEI abſolventis nos in CHRISTO à peccato & morte: partim, quia CHRISTUS reſuſcitatus à mortuis perficit ea potenter in, & pro fidelibus, quæ morte ſuâ illis meritus eſt, & impetravit.

Verſ. 22. *Qui eſt ad dextram Dei, profectus in Cœlum, ſubjectis ipſi angelis & poteſtatibus ac virtutibus.*

Arg. 17. Confirmans ſuperius, & ſimul etiam hortationem ad ſtudium virtutum, licet ferendæ eſſent afflictiones ob eam cauſam, CHRISTUS ſalutis noſtræ Autor evectus eſt in Cœlo, ad ſummam regnandi in omnia gloriam; ſupremamque, & ſempiternam poteſtatem obtinet in omnes creaturas, ne Angelis quidem ullis exceptis. Ergo vos fideles debetis ſtudium virtutum proſequi fortiter adverſus omnia pericula & terrores, certi de ſalute veſtra, quia talem habetis in Cœlis Salvatorem.

Caput Quartum.

IDem *Argumentum quod ſuperiori Capite tractabat hic proſequitur. Capitis duæ ſunt partes; In prima habentur hortationes ad ſanctimoniam ad* verſ. 12. *Altera conſolatoria eſt, adverſus perſequutiones, ad finem. Hortationes ad Sanctimoniam ſunt ſex; Prima generaliter eſt, ad* verſ. 7. *reliquæ ſpecialiores.*

Verſ. 1. *QUum igitur Chriſtus paſſus ſit pro nobis carne, vos quoque eadem cogitatione armamini*; nempè *quòd qui paſſus eſt in carne, deſitit à peccato.*

Argumenta ad ſanctimoniam in genere ſunt ſeptem, quæ ut meliùs concipiantur, tenendum eſt CHRISTUM in cruce pendèntem, quatuor modis rem noſtram egiſſe: Primò enim ut nos repræſentans judiciaſiter, ſeu perſonam ſuſtinens noſtram, reatum peccatorum noſtrorum, & pœnam peccatis noſtris debitam portabat & auferebat: 2. Ut Sponſor pro

ſor pro nobis ſuſcipiebat in ſe mortificationem, ſeu crucifixionem veteris noſtri hominis, futuram virtute crucifixionis ſuæ: 3. Seipſum exemplar efficax proponebat nobis, cui noſmet conformaremus in noſtri abnegatione, & renunciatione omnium quæ nobis ad cœlum tendentibus poſſent eſſe impedimento: 4. Ut Sponſor, Advocatus, Patronus, Pater, Maritus, Caput, & Perſona communis nos multiplicibus vinculis juris conſtringebat, & obligabat ad moriendum peccato, & ad utendum omnibus mediis, quibus id fieri poſſet: His præſuppoſitis Argumenta quæ ſequuntur conſtringunt fortius.

Argumentum primum, CHRISTUS paſſus eſt in carne pro nobis, & rem noſtram egit publicè modis ſupra dictis. Ergo vos fideles Hebræi debetis vos armare hâc meditatione fidei contra omnes tentationes, ut carnis corruptæ deſideriis moriamini.

Qui paſſus eſt] Arg. 2. Confirmans ſuperius à judiciali nexu fidelium cum CHRISTO moriente, in quo paſſo in carne fideles, cenſentur tanquam paſſi etiam in carne: Sicut ergo qui paſſi ſunt in carne, vel mortui ſunt, deſtiterunt à peccato pro quo paſſi ſunt & juſtificantur, tum à peccato, tum à pœnâ peccati, quâ jam defuncti ſunt: Sic vos fideles Hebræi quos habeo pro judicialiter paſſis in carne, ſeu pro mortuis, deſiſtere debetis à peccato, & nihil ampliùs cum eo negotii habere.

Verſ. 2. *Ut non amplius cupiditatibus hominum, ſed voluntati Dei, quod reliquum eſt temporis in carne vivat.*

Arg. 3. Judicialis liberatio Fidelium à peccato, facta in morte CHRISTI, in eum finem fit, ut quandiu vivimus in hac mortali vita, tempus impendamus, non ſectandis cupiditatibus carnalibus ſecundùm voluntatem hominum, ſed implendæ DEI voluntati. Ergo ut voluntati DEI conformes ſitis vobis laborandum eſt.

Verſ. 3. *Satis enim eſt nobis quòd anteacto vitæ tempore libidinem Gentium patraverimus, quum incederemus in proteruitis, cupiditatibus vinolentiis, comeſſationibus, compotationibus, & nefariis ſimulacrorum cultibus.*

Arg. 4. Satis & plus nimium peccatum eſt adverſus DEUM tempore vitæ præteritæ, cum vitia quæ in Gentibus regnant contrà ſecundam & primam tabulam in ignorantia & incredulitate ſectabamini: Tempus Lucis Evangelicæ jam alios poſtulat mores: Ergo Sanctitati ſtudendum eſt.

Verſ. 4.

Verſ. 4. *Quamobrem* illi *non concurrentibus vobis ad eandem luxus profuſionem, peregrinari ſibi videntes, blaſphemant:*

Verſ. 5. *Qui reddituri ſunt rationem ei qui paratus eſt ad judicandum vivos & mortuos.*

Arg. 5. Per occupationem objectionis, Etiamſi infideles offendantur veſtrâ abſtinentiâ à priſtinis vitiis, & blaſphement veſtram religionem, blaſphemiarum pœnas daturi in die judicii, non tamen oportet vos propterea moveri, quia ſi non in hac vita, ſaltem in die judicii DEUS exacturus eſt rationem contumeliarum iſtiuſmodi. Pergendum ergo in ſtudio ſanctimoniæ.

Verſ. 6. *Nam ideirco mortuis quoque prædicatum eſt Euangelium, ut damnarentur quidem ſecundùm homines*, id eſt, *carne: viverent autem ſecundùm Deum, id eſt, Spiritu:*

Arg. 6. Faciens etiam ad tollendum ſcandalum poſitum ab infidelibus, qui blaſphemabant & condemnabant Chriſtianos ob morum diſſimilitudinem: Fidelibus qui jam mortui ſunt, ſivè non ita pridem, ſivè prioribus ſeculis, Euangelium prædicatum eſt eodem fine quoàd ſanctitatem urgendam, & eodem ſucceſſu quoàd judicium mundanorum hominum, & deniqne eadem fructus ſeu utilitatis ſpe, ut ſcilicet condemnati ab hominibus, & caſtigati à DEO, ſecundum carnem ſeu externum hominem, vitam ſpiritualem in animabus ſuis ſeu, interiori homine, imo & vitam æternam apud DEUM conſequerentur. Ergo æquum eſt ut vos Hebræi fideles ſimilem vivendi rationem, & conditionem non recuſetis amplecti, ſed ut eadem conditione ſanctimoniæ ſtudeatis.

Verſ. 7. *Omnium autem finis imminet. Eſtote igitur ſobrii & vigilantes ad orandum.*

Arg. 7. Inſtat judicium ultimum, quod commodis & incommodis hujus vitæ omnibus impoſiturum eſt finem. Ergo nihil morantes vitæ hujus commoda vel incommoda, ſanctimoniæ vobis eſt ſtudendum.

Eſtote igitur] Ex his argumentis & potiſſimùm ex ultimo infert hortationem ad ſanctitatem, & ſpecialiter ad ſex virtutes Chriſtianas.

Ad preces] Prima ſpecialis hortatio eſt ad ſedulò precandum, & in eum finem, ut ſobrii & vigilantes ſint, quo aptiores eſſent ad precandum, obſervantes omnem occaſionem precandi, & ut in omnibus ſuis negotiis ita ſe gerant, ut ad precandum non inepti redderentur.

Verſ. 8. *Ante omnia verò charitatem alii in alios propenſam habentes: nam charitas operiet multitudinem peccatorum.*

Hortatio 2. Specialis ad charitatem, quam primo ſingulari cura proſequendam ante omnia vult, deinde ut fervida & intenſa ſit, requirit.

Charitas] Hujus rationem ſpecialem reddit, Quia charitas prævenit, & præveniendo operit iras, rixas, opprobria, contentiones & odia, ne excitentur inter homines, & in apertum prorumpant, & ne ſerpant, erumpentia hæc mala reprimit, condonat, & tegit, ideoque ei imprimis ſtudendum eſt.

Verſ. 9 *Hoſpitales eſtote alii erga alios, ſine murmurationibus.*

Hortatio 3. Ad hoſpitalitatem, quam voluntariam & non coactam jubet eſſe: nam quæ cum murmuratione conjungitur beneficentia charitate deſtituitur.

Verſ. 10 *Ut quiſque accepit donum, ita alius in alium illud ſubminiſtrantes, ut boni diſpenſatores variæ Dei gratiæ.*

Hortatio 4. Ad mutuam communionem omnium donorum DEI, Rationes hortationis includuntur duæ. Prima, Quia dona ſunt ex gratia, & à DEO in uſum communem conceduntur.

Ut Boni] Ratio 2. Quia qui donum habet non eſt ejus doni Dominus, ſed diſpenſator.

Verſ. 11. *Si quis loquitur*, loquatur *ut eloquia Dei ſi quis miniſtrat*, miniſtret *tanquam ex viribus quas ſuppeditat Deus: ut in omnibus glorificetur Deus per Ieſum Chriſtum, cui eſt gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.*

Hortatio 5. ſpecialior, Ut qui loqaitur verbum DEI (ſive ex officio ſpeciali, ut Paſtor vel Doctor, ſive ex officio communi, ut alii Chriſtiani, in mutua ſui ædificatione) loquatur cum ea reverentia & fide, quæ decet DEI Verbum, hoc eſt, ut loquens rectè conceptum Verbi Divini ſenſum ex fide, cum reverentia quam DEI veritas requirit, proferat, ne DEI nomen ſumatur in vanum.

Miniſtrat Hortatio 6. Ut qui vel ope, vel facultatibus ſuis, aliorum neceſſitatibus miniſtrat, illud præſtet promptè & hilariter pro viribus, quas ei DEUS ſuppeditavit. Rationes hortationis ſunt duæ.

Ut in] Ratio prima, Ut DEO cedat gloria, & ex opere noſtro & ex agendi modo.

Per Ieſum]

Per Iesum] Ratio 2. Ut Deo cedat gloria per Christum, cujus solius gratia & virtute officium præstatur. *Cui est*] Has hortationes claudit δοξολογία, ad quam ex consideratione dignitatis Dei, rapitur.

Secunda pars.

Vers. 12. *Charissimi, ne tanquam hospites, exploratione illa per ignem quæ fit in vobis ad vestri experimentum, percellimini, ut si peregrinum aliquid vobis accideret.*

Altera pars Capitis, In qua adversùs persequutiones animat fideles, & hortatur ne offendantur, aut perturbentur persequutionibus tanquam re nova. Argumenta hortationis sunt tredecim, quæ omnia probant non metuendam persequutionem ob Euangelii professionem.

Exploratione] Argumentum primum, Persequutio non est vos læsura, sed exploratura & purgatura, quemadmodum ignis explorat & purgat aurum & argentum. Ergo non metuenda est vobis persequutio.

Vers. 13. *Imò in eo quòd consortes estis afflictionum Christi, gaudete: ut & quum patefiet ejus gloria, gaudeatis, exultantes.*

Arg. 2. Gaudendum potiùs & lætandum in afflictionibus ob Euangelium. Ergo non metuenda persequutio. *Ut &*] Arg. 3. confirmans superius, Persequutionem patientes participes estis afflictionum, Christi membris destinatarum, & conformes reddimini Christo, qui similia passus est ob confessionem veritatis. Non metuenda ergo persequutio. *Gaudeatis*] Arg. 4. Quia communionem gloriæ & gaudii cum Christo habituri estis in ejus adventu. Ergo.

Vers. 14. *Si probris afficimini in nomine Christi: beati estis: quoniam & ille gloriæ, & ille Dei Spiritus super vos requiescit, qui quod ad illos quidem attinet blasphematur, quod ad vos autem: glorificatur.*

Arg. 5. Qui vel probris afficiuntur propter nomen Christi, beatitudinis suæ habent & medium, & indicium; multò magis illi qui graviora patiuntur: Ergo vobis metuenda non est persequutio.

Quoniam] Arg. 6. Tolerantia crucis Christi est indicium Spiritus Christi glorioli quiescentis super vos, & nunquam à vobis discessuri: Ergo persequutio vobis non est metuenda.

Quod ad] Arg. 7. confirmans superius, DEI Spiritus licet à parte persequentium blasphemetur; à fidelibus tamen persequutionem patientibus glorificatur. Ergo vobis non est metuenda persequutio.

Vers. 15. *Nequis igitur vestrûm affligatur ut homicida, aut fur, aut maleficus, aut alienarum rerum inspector:*

Vers. 16 *Sed si ut Christianus, ne pudeſiat, imò glorificet Deum hac in parte.*

Arg. 8. Etiamsi omnis afflictio, & nominatim ob maleficia, non sit gloriosa, cum tamen quis non suo merito afficitur malo (sed CHRISTI nomine seu quia & quatenus est Christianus) afflictio gloriosa est, nec debet ita pertubari) afflictus, quasi puderet ipsum nominis CHRISTI, sed DEUM potius glorificare tenetur, qui martyrii quolibet gradu ipsum honoravit. Non ergo vobis metuenda persequutio.

Vers. 17. *Nam tempus est quo incipiat judicium à domo Dei, quòd si primum incipit à nobis, quis erit finis eorum qui non parent Dei Evangelio?*

Arg. 9. Judicium quod DEUS exerciturus est in hominum peccata, inchoatur in Ecclesiâ, ut in familiâ DEI, in domesticos suos: quorum peccata castigat DEUS, & crucifigit per crucem CHRISTI. Ergo vobis non est metuenda persequutio.

Quis erit] Arg. 10. Afflictiones quas patiuntur fideles, argumento sunt fore ut infideles & persequutores tandem gravissimè puniantur: Ergo non metuenda vobis est persequutio.

Vers. 18. *Et, si justus vix ſervatur, impius & peccator ubi comparebit?*

Arg. 11. superius argumentum declarans. Cum fidelium conditio adeò sit dura, ut non sine difficultate & per afflictiones serventur, intolerabilis proculdubio erit conditio impiorum. Ergo nec a fide deficiendum, ne pereatis, neque à persequutoribus metuendum, quia illi perituri sunt.

Vers. 19 *Itaque qui affliguntur ex voluntate DEI, tanquam fideli Conditori commendent animas ſuas bene factendo.*

Hinc infert hortationem confirmandam unà cum argumentis duobus aliis. Arg. 12 est. Qui malis afficiuntur nomine CHRISTI, propriè affliguntur non ex voluntate hominum, sed ex voluntate DEI; qui per afflictiones

afflictiones opus ſuum in ſuis perficere ſtatuit. Ergo non eſt vobis metuenda perſequutio.

Fideli] Arg. 13. Qui patiuntur in carne aliquid pro CHRISTO, & qui in ſanctimonia pergere ſtatuerunt, quod bonum eſt facientes, certi & ſecuri eſſe poterint de ſalute animarum ſuarum, & quia DEUS omnipotens eſt, & quia fidelis eſt ad præſtandum omnia quæ ſuis promiſit. Ergo vobis non eſt metuenda perſequutio.

Caput Quintum.

Eſtant hortationes tres, cum Epilogo, Prima ad Preſbyteros, altera ad juniores. Tertia communis, ad omnes.

Verſ. 1. *PReſbyteros qui inter vos ſunt, precor ego unà preſbyter, ac teſtis afflictionum Chriſti, atque idem gloriæ patefaciendæ conſors.*

Verſ. 2. *Paſcite Dei gregem qui penes vos eſt, curam illius agentes non coactè, ſed libenter: non turpiter affectantes lucrum, ſed prompto animo:*

Hortatio 1. ad preſbyteros primo in genere. Ut munus ſuum exequantur, paſcendo gregem ſibi commiſſum. Rationes hortationis à perſona hortantis præmittuntur quatuor. *Precor*] Ratio prima, Quia Apoſtolus id precatur & ſubmiſſè flagitat ab iis. *Una preſbyter*] Ratio 2. Quia ut conſors, & ſocius in munere Preſbyteratus, hortatur.

Teſtis] Ratio 3. Quia teſtis erat afflictionum CHRISTI, quas CHRISTUS in muneris ſui executione paſſus eſt, & particeps afflictionum pro CHRISTO cum aliis martyribus. *Gloriæ*] Ratio 4. Quia per fidem particeps erat gloriæ veris paſtoribus olim communicandæ in adventu Domini. *Paſcite*] Ipſa hortatio modum paſcendi gregem præſcribens ſpecialiter in quatuor officiis.

Inſpectioni] Primum, Ut vacent diligenter inſpectioni gregis, non leviter & perfunctoriè rem agentes: 2 Ut officium faciant, non coactè ſed libenter: 3. Non turpis lucri gratia, ſed animo prompto, & liberali officio fungantur.

Verſ. 3.

Verſ. 3. *Neque ut dominantes cleris, ſed ut qui ſitù exemplaria gregù.*

Quarto, ut ſine uſurpatione dominii in Eccleſiam, doctrinâ, & exemplo præirent Eccleſiæ in omnibus virtutibus.

Verſ. 4 *Et quum apparuerit ille Paſtorum princeps, reportabitis immarceſſibilem illam gloriæ coronam.*

Subjungit hortationi rationes alias tres. *Princeps*] Ratio prima, Quia IESUS CHRISTUS ut Paſtorum princeps aliquando manifeſtandus eſt, qui à ſubjectis ſibi paſtoribus rationem exacturus eſt adminiſtrati officii.

Reportabitis] Ratio 2. Quia pro præmio daturus eſt coronam gloriæ fidelibus Paſtoribus *Amarantinam*] Ratio 3. Quia corona illa futura eſt florida & quæ nunquam marceſcet, nedum peribit.

Verſ. 5. *Similiter juniores ſubjecti eſtote ſenioribus: & omnes viciſſim ſubjicimini. Modeſti eſtote intus ornati: nam DEVS ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.*

Secunda hortatio ad gregem ſeu populum, qui nomine juniorum inſignitur, quia ſicut ordinariò Preſbyteri maxima ex parte electi erant ex ſenioribus ætate, ſic maxima pars greges conſtabat ex junioribus.

Subjecti] Hortationis membra ſunt tria. Primum ad ſubjectionem ſpecialem erga Preſbyteros, ut ſicut Epiſcopatum injunxerat DEUS Preſbyteris, ſic ſimiliter ſubjectionem injunxerat gregi, ſeu junioribus, ut Preſbyteris officium facientibus, & nomine DEI recta jubentibus, obedirent.

Et omnes] Secundum membrum hortationis eſt ad ſubjectionem communem ſeu mutuam, ut viciſſim ſubjiciantur, nempe ad officia charitatis humillima mutuò præſtanda, *E. g.* ad privatas admonitiones viciſſim recipiendas, & ad infirmitates mutuas tolerandas.

Submiſſione] Tertium membrum hortationis, ut ſtudeant animi ſubmiſſioni, ſeu humilitati Chriſtianæ, abſque qua, nec poſſent Paſtoribus, nec ſibi invicem ritè ſubjici. Rationes hortationis ſunt ſeptem.

Ornati] Ratio prima, Quia humilitas ſeu ſubmiſſio ornamentum eſt ſpeciale *Deus*] Ratio 2. Quia DEUS ſuperbis reſiſtit. *Submiſſis*] Ratio 3. Quia humilibus DEUS dat gratiam.

Verſ. 6. *Submittite igitur voſmetipſos potenti manui Dei, ut vos in tempore extollat:*

Ratio 4. Quia ſubmiſſio illa mutuò requiſita, non tam homines quam DEUM

Deum respicit, qui illam submissionem præcipit. *Robustæ*] Ratio 5. Quia robur & potestas Dei ad subjectionem movere vos debet: *Ut vos*] Ratio 6. Quia submissos & humiles Deus opportuno tempore exaltaturus est ad gloriam.

Vers. 7. *Omni curæ vestræ in eum conjecta: nam illi cura est de vobis.*

Ratio 7 per occupationem objectionis, Quia non debetis moveri incommodis illis quæ dissuadere possent ab hac submissione animi, sed solicitudinem de eventu obedientiæ, huic mandato præstandæ, & omnem insuper curam vestram, quæ hanc vitam spectat in Deum conjicere debetis. *Nam*] Hujus ratio redditur, quia Deus res servorum suorum, & quæ vobis in obedientia ipsius ambulantibus accidere possunt, curat diligenter, ne quid detrimenti vobis accidat, & ne quid boni necessarii vobis desit.

Vers. 8. *Sobrii estote: vigilate, nam adversarius vester Diabolus tanquam leo rugiens obambulat, quærens quem devoret.*

Tertia hortatio generalis seu communis omnibus, Ne carnis securitati indulgeant, sed ut compositi ad vigilantiam in omni sobrietate, contrà omnem tentationem pergant in gratiâ quam acceperunt.

Rationes hortationis ad Christianam hanc militiam sunt novem. *Adversarius*] Ratio prima, Quia res est vobis cum adversario. *Diabolus*] Ratio 2. Quia vobis res est, cum diabolo hostium pessimo. *Ut Leo*] Ratio 3. Quia diabolus crudeliter ut Leo rugiens prædæ inhiat. *Obambulat*] Ratio 4. Quia ut vulpes circumspicit & captat obambulans omnes occasiones nocendi, ut incautos vos opprimat & absorbeat.

Vers. 9. *Cui resistite firmi per fidem, scientes easdem afflictiones à vestra quæ in mundo est fraternitate impleri.*

Ratio 5, Quia de fuga ab adversario non est cogitandum, sed de ei resistendo tantum, idque per fidem firmam.

Ut qui] Ratio 7. Quia non soli certatis in hoc certamine afflictionum contra diabolum, sed omnes ubique fratres fideles in Ecclesia militante habetis commilitones, & unà vobiscum patientes, quorum conditionem non debetis aversari, aut aliquâ meliori quam illorum conditione frui velle.

Vers. 10. *Caterùm Deus omnis gratiæ autor, qui vocavit nos ad æternam*

ad æternam ſuam gloriam in Chriſto Ieſu, paulliſper afflictos, is, in quam, abſolutos vos reddat, ſtabiliat, roboret, fundet.

Ratio 8, Quia me Apoſtolum veſtrum habituri eſtis unà vobiſcum, certantem in precibus, ut conſtanter pergatis in via cæpta. Precatur autem pro iis hæc quatuor: Primo, Ut DEUS *perficiat* quod inchoatum, & nondum perfectum eſt opus gratiæ: 2. Ut *ſtabiliat* quod rectum eſt: 3. Ut *roboret* quod infirmum eſt: 4. Ut *fundet*, ſeu ut cohærere faciat firmiter cum CHRISTO quod ædificatum eſt. Argumenta fiduciæ duo ſunt. Arg. 1. Omniſufficientia gratiæ in DEO: 2. Vocatio fidelium ad æternam gloriam per CHRISTUM.

Pauliſper] Interim limitat orationem ſuam, ut DEUS iſta præſtet ipſis paululum afflictis, & ſic addit Rationem nonam hortationis ad Chriſtianam militiam: Quia tempus certaminis veſtri non eſt futurum longum, ſed breve; & afflictiones non intolerabiles, ſed in comparatione ad gloriam, leves.

Verſ. 11. *Ipſi gloria & robur in ſecula ſeculorum. Amen.*

Hanc & reliquas hortationes claudit inſigni doxologia, aſcribendo DEO gloriam omnis gratiæ & roboris, quo opus gratiæ proſequatur & perficiat.

Verſ. 12. *Per Sylvanum vobis (ut opinor) fidelem fratrem paucis ſcripſi, adhortans* VOS, *& teſtificans hanc eſſe veram gratiam Dei in qua ſtatis.*

Epilogus Epiſtolæ cujus tres ſunt articuli.

Articulus primus tria continet, Primum Tabellarii nomen & commendationem ab ipſius fidelitate: 2. Epiſtolæ commendationem à brevitate: 3. Scopum & ſummam totius Epiſtolæ, nempè ut confirmentur Hebræi de veritate doctrinæ Euangelii, ſeu gratia CHRISTI quam profitebantur, & ut animentur ad conſtanter pergendum in ejus fide & obedientiâ.

Verſ. 13. *Salutat vos ea quæ eſt Babylone vobiſcum electa* Eccleſia, *& Marcus Filius meus.*

Art. 2. Continet ſalutationem nunciatam ab Eccleſia Babylonica & Marco Euangeliſta, (qui propter fidei, morumque ſimilitudinem filius dicitur Petri, ſicut Timotheus Pauli) ad reliquos Hebræos ejuſdem gratiæ, & electionis in CHRISTO participes. Babylonem hic intelligimus propriè dictam quæ in Chaldæa erat, ubi poſt exactos 70. Captivitatis

70. Captivitatis annos manſere multi Judæi qui domum non ſunt reverſi, & in qua ſynagogas habebant, ſicut in aliis civitatibus, quorum gratiâ Petrus ex pacto cum Paulo, ut Apoſtolus Hebræorum profectus eſt Babylonem, ubi frequentia Judæorum major erat: unde hanc epiſtolam ad reliquos diſperſos ſcripſit.

Verſ. 14. *Salutate alii alios charitatis oſculo. Pax vobis omnibus qui eſtis in Chriſto Jeſu. Amen.*

Articulus 3. Continet, 1. Salutationem præceptam ab Apoſtolo, qua jubet Fideles oſculo, ſeu ordinariis ſignis charitatis, ſine ſimulatione ſe invicem ſalutare: 2. Votum Apoſtolicum, quo ſub nomine *Pacis* ſalutem fidelibus omnibus, omniaque quæ ad ſanctitatem, & felicitatem faciunt, ex gratuiti favoris fonte exoptat, comprecatur, applicat, & obſignat.

EXPOSITIO ANALYTICA *POSTERIORIS EPISTOLÆ* PETRI.

Summarium.

Orti jam vicinus Apoſtolus extremum hoc voluntatis ſuæ teſtimonium, (ut apparet ex Capite primo. verſ. 12, 13, &c.) *in uſum omnium ubique Fidelium, maximèque Hebræorum, quorum doctor fuerat, quaſi teſtamentum condens in hac Epiſtola conſignat. Partes Epiſtolæ præcipuæ ſunt tres, pro numero* Capitum: *In prima hortatur ad ſtudium proficiendi in vera fide & pietate Chriſtiana,* Capite primo: *In ſecunda deterretur ab audiendis Pſeudoprophetis, quos in Eccleſia exorituros prædicit,* Capite ſecundo. *In Tertia profanos irriſores, qui adventum* CHRISTI *ad judicium pro fabulâ habent, ſeriò cavendos eſſe monet,* Capite tertio.

Caput Primum.

Capitis tres sunt partes. In prima est Epistolæ exordium, ad vers. 3. In secunda, hortatio ad proficiendum in fide & pietate, ad vers. 19. in tertia, digreditur in commendationem Scripturæ Propheticæ, ad finem.

Vers. 1. *Simeon Petrus servus & Apostolus Iesu Christi, iis qui æquè pretiosam fidem nobiscum sortiti sunt per justitiam Dei nostri, & Servatoris Iesu Christi:*

Inscriptio Epistolæ tria continet: 1. est descriptio Scriptoris à nomine communi *Simeon*, & cognomine à CHRISTO ei imposito, *Petrus*, una cum officio in Ecclesia generali *Servus*: Et speciali, unde autoritas adscribendum data, *Apostolus Iesu Christi*. Secundum est, descriptio Fidelium ad quos scribitur à fidei qua donati sunt, præstantia: cujus excellentia ad distinctionem fidei historicæ proponitur: 1. Quod pretiosa sit: 2. Quod sit Electorum propria, non hypocritica: 3. Quod æquè pretiosa sit, atque erat fides Apostolorum; gradum & quantitatem non comparat, sed qualitatem, & naturam doni, quia ab eodem SPIRITU Sancto, ab iisdem CHRISTI meritis, & ad eadem bona, CHRISTUM scilicet & ejus beneficia apprehendendum, erat data: 4. Quod profluat à DEI justitia, seu fidelitate, gratuitas promissiones Patribus factas fideliter præstante, & per Justitiam IESU CHRISTI DEI nostri, una cum omnibus aliis bonis ad nos derivetur.

Vers. 2. *Gratia vobis & pax multiplicetur per agnitionem Dei, & Iesu Domini nostri:*

Tertium in Epistolæ inscriptione est Salutatio in qua votum & voti confirmatio. In voto optat omnibus Hebræis fidelibus ampliorem manifestationem, multiplicationem, & incrementum omnium salutarium donorum SPIRITUS Sancti, & multiplicationem Pacis, seu omnium bonorum, quæ ad felicitatem præsentem, & futuram promovendam & perficiendam faciunt, idque per incrementum fidei salvificæ, seu agnitionis DEI & CHRISTI, prout in Euangelio revelantur.

Vers. 3. *Utpote quum divina vis ipsius omnia nobis donarit, quæ ad vitam & pietatem pertinent, per agnitionem illius qui vocavit nos ad gloriam ac virtutem:*

Spem

Spem voti confirmat fore nempe ut gratiam & pacem multiplicet iis Deus, per fidem, quinque Argumentis. *Divinæ vi*] Argumentum primum, Potentia, seu efficax gratia potenter operans, omnia impedimenta quæ ad pietatem seu gratiam, & ad vitam seu pacem pertinent, vobis largita est, per agnitionem seu fidem ipsius, & quoad jus, & quoad inchoatam possessionem: Ergo dona illa augebit, & multiplicabit Deus, donec perfectionem vitæ & pietatis adipiscamini: Par enim est ratio initii & progressus, quod ad Dei favorem attinet. *Vocavit*] Arg. 2. Deus vocavit vos ad virtutem seu gratiam, & ad gloriam seu pacem. Ergo perficiet ea, ad quæ vos vocavit.

Vers. 4. *Ex eo quòd maxima nobis ac pretiosa promissa dona. ta sint, ut per hæc efficeremini divinæ consortes naturæ, elapsi ex corruptione quæ est in mundo per cupiditatem.*

Arg. 3. confirmans superius, Deus donavit vobis promissiones Evangelii, quæ ut maximæ sunt, (quia rerum maximarum justitiæ, scilicet & vitæ æternæ) sic etiam sunt pretiosæ & vobis ad vitam consequendam summè necessariæ. Ergo promissiones illas præstabit, multiplicando ad perfectionem usque, illa quæ promisit.

Ut per hæc] Arg. 4. Eo fine & promissiones, & initia rerum promissarum dedit vobis, ut efficeremini consortes divinæ naturæ, non quoad Essentiam, sed quoad Virtutes & Perfectiones, quæ naturam Dei in cœlesti sapientia, sanctitate & felicitate, tanquam in viva imagine, repræsentant. Ergo multiplicabit vobis gratiam & pacem, ut fine suo in vobis perficiendis potiatur.

Elapsi] Arg. 5. Jam elapsi estis ex regno mortis & peccati ex fœdere liberati ab interitu, in quo jacet mundus per cupiditatem seu concupiscentiam. Idcirco *gratiam*, quæ opponitur peccato, & *pacem*, quæ opponitur interitui, vobis multiplicabit eadem Dei gratiosa voluntas.

Vers. 5. *Ad hoc ipsum verò* vos *omni præterea collato studio, adjicite fidei vestræ virtutem, virtuti verò scientiam.*

Post præfationem hortatur ad serium studium proficiendi in fide, & pietate, virtutes Christianas præcipuas per gradationem enumerans. Quarum prima est *fides*, quæ nobis primum ad Deum aperit aditum: Huic adjungenda *virtus*, seu studium justitiæ generalis, quippè sine quâ fides est mortua & inefficax. Sequitur *Scientia* vel *prudentia* in pleniori cœlestium mysteriorum cognitione. & ad praxin applicatione.

Verſ. 6. *Scientiæ vero temperantiam, temperantiæ verò toleran-tiam, tolerantiæ verò pietatem,*

Poſt hanc requirit *Temperantiam*, quâ quis continet ſe ab illis illecebris, quibus avocari poſſet ab officio. Temperantiæ annecti vult *Patientiam*, ſeu fortitudinem, quæ conſiſtit in ſuſtinendis rebus adverſis, & non ceſſando ab officio propter mala quæ inſequuntur, & hæ virtutes quatuor ſunt, quæ vulgò dicuntur cardinales. His adjungi vult tres alias: 1. *Pietatem*, quæ in ipſo DEI cultu potiſſimùm conſiſtit.

Verſ. 7. *Pietati vero, animum in fratres propenſum, animo ve-ro in fratres propenſo, charitatem.*

Alia virtus, quam addi vult eſt φιλαδελφια, quâ fratres ſeu domeſticos fidei complectimur. Ultima virtus eſt *Charitas*, ſeu dilectio communis, quæ ad omnes homines etiam inimicos extendenda eſt.

Verſ. 8. *Hæc enim ſi vobis adſunt & exuberant, non inertes nec infructuoſos vos efficient ad Domini noſtri Jeſu* CHRISTI *cognitionem.*

Argumenta hortationis ſunt quatuordecim, Quæ omnia probant his virtutibus conjunctim ſumptis ſtudendum.

Argumentum primum, Si obediveritis hortationi, ſtudentes ut & habeatis has virtutes, & ut in iis abundetis, probabitis fidem veſtram, ſeu agnitionem CHRISTI in vobis non eſſe otioſam vel infructuoſam, ſed efficacem, quæ ad benè agendum agiles vos reddit. Obediendum ergo.

Verſ. 9. *Nam cui hæc non adſunt, is cæcus eſt, nihil procul cernens, oblitus ſeſe à veteribus peccatis ſuis fuiſſe purgatum.*

Arg. 2. Si deſtituti fueritis his virtutibus, declarabitis vos nihil eminùs cernere, ſed rebus hujus mundi tantùm intentos eſſe, cæcos verò eſſe in rebus divinis, ſeu ſpiritualibus, & ingratos erga DEUM, à quo vetera peccata condonata vobis eſſe profitemini. Studendum ergo his virtutibus.

Verſ. 10 *Quapropter, fratres, potius ſtudete vocationem & ele-ctionem veſtram firmam efficere: hæc enim ſi feceritis, nunquam impingetis.*

Arg. 3. cum repetita hortatione. Per ſtudium harum virtutum, probabitis vos eſſe efficaciter vocatos, & electos, & vosmet ipſos in hac perſuaſione ſolidè confirmabitis. Studete ergo his virtutibus.

Hæc enim]

Hæc enim] Arg. 4. Si ſtudueritis his virtutibus, conſervabimini ab apoſtaſia ſeu defectione, nec ſuccumbetis in tentationibus. Ergo his ſtudendum.

Verſ. 11. *Ita enim copioſè ſubminiſtrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini noſtri, & Servatoris Ieſu Chriſti.*

Arg. 5. Sic miniſtrabitur vobis amplior introitus in regnum æternum CHRISTI, id eſt, felicitas & vita illa æterna ampliùs pandet & explicabit ſe vobis, ut liberiùs & copioſiùs penetrare poſſitis in regni hujus partes interiores, & frui vitæ illius ſenſu in ampliori menſura: Studendum ergo his virtutibus.

Verſ. 12. *Quapropter non negligam vos de iſtis ſemper commonefacere, tametſi periti & confirmati ſitis in præſenti veritate.*

Arg. 6. cum occupatione objectionis, Etiamſi ſtabiliti ſitis in præſenti veritate: Ego Apoſtolus tamen præ ſtudio veſtræ utilitatis jam cenſui hortationem neceſſariam, & minimè negligendam: Studete ergo his virtutibus.

Verſ. 13. *Juſtum enim arbitror, quandiu ſum in hoc tabernaculo, excitare vos per commonefactionem:*

Arg. 7. Ipſa juſtitia ex ratione officii mei Apoſtolici exigit à me, ut per hortationes & commonefactiones hujuſmodi, quandiu in vivis agam, vos excitem ad ſanctimoniam. Obedite ergo.

Verſ. 14. *Quum ſciam brevi futurum, ut deponam hoc tabernaculum meum, ſicut Dominus noſter Ieſus Chriſtus declaravit mihi.*

Arg. 8. Sicut prædixit DOMINUS, expecto fore, ut brevi glorioſo martyrio vitam finiam. Ergo ut mihi incumbit vos hortari ad virtutes has: ſic vobis, hortationi auſcultare, incumbit.

Verſ. 15. *Sed & ſtudebo, ut vos ſubinde poſt exitum meum poſſitis horum mentionem facere.*

Arg. 9. Hortatio hæc, ſcripto commiſſa utilis vobis futura eſt ad memoriam officiorum veſtrorum, etiam poſt meum obitum: Auſcultate monitis igitur.

Verſ. 16. *Non enim arte compoſitas fabulas ſequuti, notam vobis fecimus Domini noſtri Ieſu Chriſti potentiam & adventum: ſed ut qui oculis noſtris aſpeximus illius majeſtatem.*

Arg. 10.

Arg. 10. Quæ ego docui vos de CHRISTI incarnatione, ſeu primo adventu ad officium Redemptoris exequendum, deque ejus Divina natura, potentia, ſufficientia, & efficacia ad ſalvandum DEI populum; non ſunt fabulæ artificioſe confictæ, quæ deſpici, vel negligenter ſine uſu & fructu prætériri poſſunt: Sed res ſeriæ & certæ. His admonitionibus igitur meis auſcultandum eſt vobis.

Sed ut qui] Arg. 11. Per nos Apoſtolos CHRISTI oculatos & auritos teſtes veritatis jam demonſtratæ edocti eſtis, adeò ut certitudo hujus Euangelii, etiam humanitus tanta fuerit, quanta poſſibilis eſt de rebus geſtis & præteritis. Nos enim Apoſtoli tantam CHRISTI Majeſtatem ſenſibus percepimus, ut non potuerimus prohibere, quin ex aſpectu raperemur in extaſin, prout habetur in Hiſtoria *Math.* 17. de CHRISTI tranſfiguratione: Obedite igitur meis hortationibus.

Verſ. 17 *Acceperat enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce ad eum delata hujuſmodi à magnifica gloria, Hic eſt ille Filius meus dilectus, in quo acquieſco.*

Arg. 12. CHRISTUS in cujus fide & obedientiâ ut proficiatis hortamur, audibili voce Patris de cœlo loquentis, teſtimonium glorioſum accepit à magnifica PATRIS gloriâ, quod ſit FILIUS DEI, in quo ut in Mediatore & Sponſore pro populo redempto, DEUS acquieſcit in ipſius mediatione & λυτρω abunde ſibi ſatisfaciens. Diligentius igitur obedite huic hortationi.

Verſ. 18 *Et hanc vocem nos audivimus è Cœlo delatam, quum eſſemus unà cum eo in monte ſancto.*

Arg. 13. Adeo ſancta ſunt iſta quæ pertinent ad CHRISTI regnum, ut locus ipſe in quo declarabantur ea quæ à nobis prædicata ſunt, aliquo modo ſanctus factus fuerit, nempe propter extraordinariam DEI vocem, & Divinam CHRISTI gloriam ibi manifeſtatam: Majori ergo reverentiâ hortationibus noſtris auſcultandum eſt.

Verſ. 19. *Et habemus firmiſſimum ſermonem propheticum: cui rectè facitis quòd attendatis, velut lucernæ ſplendenti in obſcuro loco, uſquedum dies illuceſcat, & luciſer exoriatur in cordibus veſtris:*

Arg. 14. Doctrinâ de CHRISTO, in cujus fide & obedientia ut proficiatis hortamur, confirmatur Teſtimonio Scripturæ, ſeu ſermonis Prophetici

Prophetici firmiſſimi ſ. Ergo hortationi meæ ſtudioſè obediendum eſt. In hoc argumento pedem figit, certitudinem Scripturæ Propheticæ confirmans ſeptem rationibus.

Firmiſſimum] Ratio prima, Quia Scriptura comparata cum aliis revelationis modis, medium eſt firmiſſimum longiſſimè poſitum extrà & ſuprà exceptiones, quibus alia media revelationis, non minùs vera & clara, obnoxia ſunt: potiſſimum autem valebat hæc ratio apud Hebræos, qui viſiones & revelationes Apoſtolis factas examinaturi erant per Scripturam veteris Teſtamenti. Nam in ipſorum animis ab aliquot retrò ſeculis divina veteris Scripturæ autoritas erat confirmata.

Propheticum] Ratio 2. Quod teſtimonium prævidentis veritatem futuram, majorem habeat in ſe Divinæ operationis evidentiam, quam teſtimonium ejus qui teſtatur, quod præſens vidit vel audivit: nam prævidere veritatem hanc non potuit ullus præter Prophetam, videre veritatem completam poterat quilibet fidelis.

Quem] Ratio 3. Quia dignus eſt ſermo Propheticus, cui fideles attenderent, in cujus ſenſum inquirerent, cujus veritati & autoritati conſcientias ſubjicerent, & quem applicarent, ad fines & uſus quibus inſervit.

Velut] Ratio 4. Quia in caligine & tenebris verſaturi erant, niſi attenderent Scripturis, quæ ſunt in ſe, & fidelibus, ut Lucerna ſplendens in obſcuro loco, ad dirigendum in omnibus, quid & quomodo agendum.

Vſque dum] Ratio 5. Quia religioſè attendentibus Scripturæ, tandem appariturus eſt Ipſe Sol Juſtitiæ, IESUS CHRISTUS, in gloria vitæ futuræ plenum diei lumen, ſine occaſu ſecum allaturus; & Lux SPIRITUS Sancti, tanquam Stella matutina oritura eſt in cordibus ipſorum, nunc patefaciens unum fidei articulum, eumque quaſi ſigillo ſuo in interioribus ſenſibus confirmans; nunc alium articulum confirmans, atque ita gradatim fideles diſcipulos Scripturæ illuminatura; quæ illuminatio SPIRITUS, quia perfici non poteſt in hac vita, & quia dies plenæ præſentiæ CHRISTI ſolis noſtri, non niſi in futura vita futurus eſt: ideo in tota vita noſtra Scripturæ attendendum eſt in omnibus.

Verſ. 20. *Si illud primùm noveritis, nullam Prophetiam Scripturæ eſſe propriæ explicationis.*

Ratio 6, Quia pro principio credendi, & primò credibili firmiter tenendum eſt, Scripturas non eſſe humanæ inventionis, ſed Divinæ revelationis; non ex propria Scriptoris mente, ſenſu, ſeu explicatione, ſed ex mente, ſenſu,

ſenſu, & explicatione DEI, profectas eſſe, quæ idcirco non ex explicatione quam homines ſive pauci, ſive multi confingunt, ſed ex explicatione cujus ipſe DEI Spiritus auctor eſt, intelligendæ ſunt.

Verſ. 21. *Non enim libidine hominis allata eſt olim Prophetia, ſed actî à Spiritu ſancto, loquuti ſunt ſancti Dei homines.*

Ratio 7. confirmans priorem. Quia in Scriptura ſunt Prophetiæ quæ ex libitu hominis ſeu ex humano Prophetæ ſenſu vel affectu edi non poterant: ſed neceſſe eſt ut SPIRITUS Sancti inſtinctu loquuti ſint Sancti illi viri, qui divina oracula Scriptis conſignata nobis reliquerunt. Æquum igitur eſt, ut SPIRITUS Sanctus ſuorum verborum per alia Scripturæ ſuæ loca interpres ſit: & ut fideles attendant Scripturis, eaſque inter ſe comparent, ut ſenſum SPIRITUS Sancti percipiant.

Caput Secundum.

QUO melius morem gererent ſuperiori hortationi monet, ut ſibi caveant à Doctoribus falſis in Eccleſia exorituris, & jam tunc exorientibus, ſimulque mores & vitia ipſorum deſcribit & redarguit, unde veluti ex notis quibuſdam dignoſci poſſent & caveri.

Verſ. 1. *FUerunt autem & pſeudoprophetæ in populo, ut etiam inter vos erunt falſi doctores, qui ſubintroducent hæreſes exitiales, etiam Dominum qui illos mercatus eſt abnegantes, accerſentes ſibiipſis velox exitium.*

Notæ falſorum doctorum, quæ ſimul rationes continent, propter quas caveri debent, ſunt novem: Non quod omnes in uno aliquo hæretico viſendæ ſint, ſed quod aliæ, aliis atque aliis hæreticis conveniant.

Fuerunt etiam] Nota prima, Quales erant olim Pſeudoprophetæ in populo DEI, tales erunt falſi doctores in Eccleſia, nimirum eximii hypocritæ, ſimulantes ſe veros eſſe Prophetas, & in populi gratiam ſe inſinuantes. *Subintroducent*] Nota 2. Callidè ſubintroducturi ſunt hæreſes exitiales, & licet non expreſſè, per conſequens tamen, ſeu reipſâ, CHRISTUM in aliquo ſaltem articulo fidei abnegaturi, id eſt, erunt CHRISTI proditores.

Dominum]

Dominum] Crimen amplificat quatuor modis: 1. Ex eo quod abnegaturi ſint Dominum ſeu Herum qui ipſos mercatus eſt, Quod dicitur in ſtylo Eccleſiæ viſibilis, in qua verſaturi ſunt, & ſe pro redemptis venditaturi, & quos Eccleſia pro redemptis habitura erat, id quod in ſtylo etiam judiciali, ſeu forenſi, verum eſt; per quem, quicunque CHRISTUM, Redemptorem ſuum eſſe ore profitetur, & intereà factò ipſum abnegat, ex ore ſuo judicatus, dicitur abnegare Dominum, qui ipſum mercatus erat; quia ad meritum criminis perindè eſt ac ſi reipſa emptus fuiſſet, ſi putat & profitetur ſe emptum, & agnitum emptorem ſui abnegat. *Accerſentes*] Secundò amplificat crimen, ex eo quod per has hæreſes ſibi ipſis meritò accerſituri ſint ſubitum exitium.

Verſ. 2. *Et multi ſequentur eorum exitia, per quos via veritatis blaſphemabitur.*

Tertiò amplificat crimen, ex eo quod multos diſcipulos ſeducturi, & in exitium ſecum ducturi ſint. *Per quos*] Quartò, Ex eo quòd ipſi & ipſorum aſſeclæ, & blaſphematuri ſint viam veritatis, ſeu ſanam Euangelii doctrinam, & autores futuri, ut alii contumelioſè de ea loquantur.

Verſ. 3. *Et per avaritiam fictis ſermonibus vos negotiabuntur: quibus damnatio jam olim non otiatur, & quorum exitium non dormitat.*

Nota 3. eſt Avaritia, quæ radix multorum malorum, & hæreſium plerunque comes, & mater eſt. *Fictis*] Nota 4. Eſt ſermo falſus & fictus, artificioſè compoſitus ad ſeducendum: fucatâ eloquentiâ errores obducens & perſuadens. *Negotiabuntur*] Nota 5. Nundinatio animarum, & fœda mercatura, qua modo quæſtum ſuum promovere poterint hæretici de diſpendio animarum nihil erunt ſolliciti. *Quibus*] Crimen redarguit ex damnatione & exitio celeriter inſequuturis, ſicut olim præparatum erat.

Verſ. 4. *Nam ſi Deus Angelis qui peccarant non pepercit, ſed in tartarum detruſos catenis caliginis tradidit damnationi ſervatos:*

Pœnam probat ſequuturam triplici exemplo: Primum eſt Angelorum lapſorum, quibus ſi DEUS non pepercit, ſed deturbatos à luce ſupremi Cœli, ad loca inferiora tenebroſa detruſit, detruſoſque potenti manu vinctos in miſeria detinet ad ultimum æternæ damnationis ſupplicium aſſervandos: Certè DEUS falſis illis DOCTORIBUS non parcet.

Verſ. 5. *Et priſco mundo non pepercit, ſed octavum Noe juſtitiæ præconem ſervavit, diluvio in mundum impiorum inducto:*

Secundum exemplum eſt priſci mundi, qui ſi juſtè totus periit (exceptis ſeptem illis, & Noe octavo Præcone Juſtitiæ, quem præcipuè & cujus cauſa reliquos ſervavit Deus) diluvio in mundum impiorum inducto: Certè peribunt etiam falſi illi doctores.

Verſ. 6. *Et civitates Sodomorum ac Gomorrhę in cinerem redactas ſubverſione damnavit, fectiq; ut eſſent exemplar impiè victuris.*

Verſ. 7. *Et juſtum Lot, libidinoſa nefariorum converſatione fatigatum eripuit.*

Verſ. 8. (*Juſtus enim ille quum habitaret inter eos indies animam juſtam iniquis illorum factis, & videndo & audiendo excruciabat.*)

Tertium exemplum, Si Deus Sodomam & Gomorrham perdidit in exemplar impiè victuris, & juſtum Lot eripuit vexatum & excruciatum, videndo & audiendo nefariorum ſceleſte facta & dicta. Nonnè Deus conſervatis ſervis ſuis, puniet impios doctores, qui Euangelio jam clarè patefacto tam protervè adhuc laſciviunt.

Verſ. 9. *Novit Dominus pios è tentatione eripere, injuſtos autem in diem judicii ſervare* ipſos *puniendos:*

Confirmat hujus Argumenti vim à ſapientia & potentia Dei, qua poteſt Deus utrumque facere, nempe tum pios eripere ex tentationibus & afflictionibus, tum impios ad diem ultimi judicii reſervare ſuppliciis æternis puniendos.

Verſ. 10. *Maximè verò eos qui carnem ſequentes, in impura cupiditate incedunt, & dominatum deſpiciunt:* qui, inquam, ut ſunt *audaces & ſibi placentes, non horrent dignitates conviciis inceſſere:*

Nota hæreticorum ſexta, Eſt luxurioſa & libidinoſa vita, propter quam rectè colligit exempla Juſtitiæ Dei prædicta, minari illis æternum exitium, maximè, quia carnem ſeu corruptam naturam ducem ſequuntur & pergunt in impuritate, vitæ ſuæ curſum producentes in cupiditatibus fœdis, & voluptatibus carnis indulgentes. *Dominatum*] Nota 7. Eſt contemptus dominatus, ſeu legitimæ autoritatis, quam ſublatam è mundo vellent,

vellent, ne eſſent qui ipſorum vitia punirent. Hoc vitium depingit & amplificat ſex rationibus.

Deſpiciunt] Ratio prima, Quod non ſit nuda inobedientia mandatorum illicitorum Gubernatoris errantis, ſed *Contemptus* Magiſtratus *officium præſtantis*, contemptus *ipſius poteſtatis* & ordinationis DEI.

Audaces] Ratio 2. Quod ſit *Audacia* cum contemptu conjuncta.

Et ſibi] Ratio 3. Quod ſit audacia in contemptu cum *Complacentiâ* in peccato illo conjuncta. *Probris*] Ratio 4. Quod ſit Audacia, in contemptu, ad maledicentiam, convitia, & probra in Magiſtratum jacienda, prorumpens.

Verſ. 11. *Quum ipſi Angeli qui ſunt robore ac poteſtate majores, non ferant adverſus eas apud Dominum judicium maledicum.*

Ratio 5. Quod cum ſint viles homunciones audeant maledicere Magiſtratibus, quibus Angeli qui eminent ſupra Magiſtratus, maledicere non audent: nam etiamſi adhibeantur ad puniendos aliquando Principes, ſemper tamen Principatum, Magiſtratum, & Poteſtates, earumque æſtimationem cuſtodire ſatagunt Angeli; Contra quam Hæretici quidam faciunt, & factum vellent.

Verſ. 12. *At iſti, veluti animantia rationis expertia quę naturali impetu feruntur, facta ad eum finem ut capta intereant, ea vis tuperantes quæ ignorant, ſua ipſorum corruptela interibunt*:

Ratio 6. Quod Hæretici ſint brutis feris in hoc vitio ſimiles: Nam ſicut feræ, 1. Rationis expertes ſunt: 2. Feruntur impetu, non conſilio: 3 Captæ intereunt. Sic Hæretici illi, qui Magiſtratum inter homines, vel in Eccleſia non ferunt: Sed huic ordinationi maledicunt, 1. Judicii expertes, DEI ordinationem ignorant: 2. Pravo impetu feruntur ad blaſphemandum, ſeu vituperandum quod ignorant: 3. Sicut feræ ſibi interitum accerſunt, & ſua ipſorum corruptela pereunt.

Verſ. 13. *Reportaturi mercedem injuſtitiæ, ut qui pro voluptate ducant quotidianas delicias, labes ac maculæ, qui fraudibus ſuis ſe oblectant, vobiſcum epulando.*

Verſ. 14 *Oculos habentes plenos adulterii, & qui à peccando ceſſare neſciant: ineſcantes animas inſtabiles, cor habentes ad avaritiam exercitatum, execrandi homines:*

Repetit comminationem meritæ ipſorum condemnationis, & addit notam octavam in tribus impudentiæ ipſorum demonſtrationibus. Prima eſt in aperto luxu, quia etiam tempore diurno, nec Euangelii, nec Solis lucem metuentes animos ſuos luxui deditos oſtendent in conviviis deliciantes. Secunda impudentiæ demonſtratio, in aperta impudicitia, quam celare minimè ſtudebunt, ſed adulteria cordis ſui, oculis prodent, ſuamque in libidine impotentiam præ ſe ferent; atque ita non ſe polluent tantùm, ſed etiam animas inſtabiles deſtitutas ſolidâ & ſalvificâ fide, decipient & inescabunt. Tertia impudentia conſiſtit in Avaritia, cujus artes & methodos ita meditatas habebunt, & cor vitioſo habitu adeò exercitatum, ut non diſſimulaturi ſint ſuam habendi cupiditatem: Quæ vitia in ſumma complectens, execrandos vocat homines illos nequam.

Verſ. 15. *Qui relicta recta via, aberrarunt, ſequuti viam Balaam* Filii *Boſor, qui mercedem iniquitatis amavit*:

Verſ. 16. *Sed redargutionem ſuæ tranſgreſſionis ſuſtinuit: nam ſubjugis aſina muta, humana voce loquuta prohibuit prophetæ dementiam.*

Impudentem horum hominum avaritiam comparat avaritiæ Baalam, cujus hiſtoriam ex *Num.* 22. breviter repetit, qui cupiditate mercedis, de viâ quam profeſſus eſt ſe ſequuturum, aberravit, & impietati apertæ ſe tandem dedidit: in qua tam ſtupidus fuit, ut ab aſina ſua ſubjugi meritus fuerit reprehendi & caſtigari; id quod ſimiliter merentur falſi doctores, turpis lucri cautâ, falſa docentes.

Verſ. 17. *Iſti ſunt fontes aquæ carentes nebula à turbine agitatæ: quibus caligo tenebrarum in æternum ſervata eſt.*

Nota 9 Eſt vaniloquentia cum faſtu & hypocriſi conjuncta: cujus reſpectu comparat eos fontibus aquâ carentibus, & nubibus à turbine agitatis & diſſipatis, ita ut pluviam quam promittere videbantur, non dent. Tales ſunt falſi Doctores, qui debent eſſe Stellæ lucentes, & Lux Mundi, & nihil habent interim præter tenebras, & errorum caliginem: Quapropter ad judicandos eos æternis in inferno tenebris pronunciat Apoſtolus.

Verſ. 18. *Nam præſumidam vanitatem loquendo per carnis cupiditates laſcivas, eos inescant qui verè effugerant eos qui in errore verſantur*:

Vaniloquentiam

Vaniloquentiam eorum proponit perſpiciendam in tribus: Primò in prætumido docendi ſtylo, & inflato orationis genere; in quo verborum ampullis perſtringunt ſimplicium oculos, & incautos in admirationem rapiunt: quod genus dicendi tegendis ambagibus valdè eſt appoſitum. Secundo, in eo quod doctrinâ ſuâ patrocinentur carnalibus hominum concupiſcentiis, quaſi non eſſet opus contra eas decertare; atque ita inelcant aliquos carnis laſciviis, qui prius convicti de erroribus, in quibus verſabantur dum inter mundanos eſſent, id eſt, extra Eccleſiam, renunciaverant eorum ſocietati, & verè ſeu deſtinato conſilio ab iis aufugerant (quod vi naturalis luminis conſcientiæ, fieri poteſt) ſeque contulerant ad conſortium Eccleſiæ Chriſtianæ, quod etiam ſine ſpirituali regeneratione fieri poteſt.

Verſ. 19. *Libertatem eis pollicendo, quum ipſi ſervi ſint corruptionis. ſiquidem à quo quis ſuperatus eſt, huic etiam in ſervitutem eſt addictus.*

Tertio, in diſſimilitudine inter ipſos & ipſorum promiſſa. Promittebant enim libertatem aliis, cum illos in ſervitutem peccati trahebant, & ipſimet eſſent ſervi corruptelæ, & ſecundùm praxin ſuam, & ſecundum Doctrinæ ſuæ principia. Nam non eſt alia libertas Chriſtiana, quam quæ manu niſſos à peccato, & ſervili jugo tæderis operum, in liberum juſtitiæ obſequium ipſos adducat.

Siquidem] Probat libertinos hos cum ſuis diſcipulis mancipia eſſe peccati abjectiſſima & miſerrima, quatuor rationibus. *Superatus*] Ratio prima, Quia devicti ſunt & ſuperati à peccato; cujus ſervituti ſe addicunt, deceptionibus falſæ Doctrinæ inductis. Ergo verè ſervi ſunt.

Verſ. 20. *Itaque ſi poſtquam inquinamenta mundi, per agnitionem Domini & Servatoris IESU CHRISTI effugerint, his rurſum implicati ſuperentur facta eſt ultima eorum conditio deterior priore.*

Ratio 2. Quia ipſi & diſcipuli ipſorum per apoſtaſiam à ſancta converſatione incidunt in deteriorem conditionem, quam erat ea in qua degebant priuſquam nomen dederunt CHRISTO; nam poſtquam in Baptiſmo renunciaverunt inquinamentis mundi, & per agnitionem CHRISTI, qualem qualem, aufugerunt ab iis recipientes ſe in gremium alicujus Eccleſiæ CHRISTI, ſi denuò implicati fuerint illis inquinamentis,

inquinamentis, & victi dederint manus, facta eſt ultima conditio deterior priore.

Verſ. 21. *Satius enim fuiſſet eis non cognovisse viam juſtitiæ, quàm cognita illa, regredi à ſancta doctrina ipſis tradita.*

Ratio 3. probans priorem, Quia ſcientes, volentes à cognita via juſtitiæ, & ſancto mandato ſemel illis tradito ut transfugæ in adverſam caſtra retrocedunt; quod multò gravius eſt peccatum & durior ſervitus, quam ſi nunquam cognoviſſent viam juſtitiæ; melior enim futura fuiſſet ipſorum conditio in ignorantia quam in apoſtaſia.

Verſ. 22. *Sed accidit eis quod vero proverbio dici ſolet, Canis reverſus eſt ad ſuum ipſius vomitum: & Sus lota, ad volutabrum cœni.*

Ratio 4. Faciens ad tollendum ſcandalum quod ab eorum apoſtaſia oriri potuit; Quia ex apoſtaſia ſua teſtantur ſe nunquam fuiſſe ex veris ovibus CHRISTI, ſed in Baptiſmo & appareniti vitæ ſanctitate, quâ ſe aliquando pro ſanctis venditabant, demonſtrant ſe fuiſſe ſues & canes, ſine ſpirituali & interna naturæ renovatione, ſemperque ſues & canes manſiſſe: Ideoque non mirandum ſi eis accidat quod vero proverbio dici ſolet, *Sicut Canis licet purgatus per vomitum, reſorbet tamen quod vomuerat, & Sus lota licet, revertitur tamen ad volutabrum cœni*: Sic Apoſtatæ, licet reſipiſcentiam à peccatis, & fidem in CHRISTUM, & obedientiam mandatorum ejus profiteantur, datâ occaſione tamen revertuntur ad priſtinos mores.

Caput Tertium.

Tranſit ad aliam commonefactionem de cavendis triſoribus, qui adventum Chriſti negabant, quorum blaſphemiam refutat, ad verſ. 11. In ſecunda oſtendit uſum & fructum ſuæ doctrinæ de adventu CHRISTI potiſſimùm, ad finem.

Verſ. 1. *Haſce jam alteras vobis literas ſcribo, dilecti, quibus ſinceram mentem veſtram per commonefactionem excito:*

Verſ. 2.

Verſ. 2, *Ut memores ſitis verborum quæ prædicta ſunt à ſanctis Prophetis, & doctrinæ noſtræ qui ſumus Apoſtoli, Domini & Servatoris.*

Ut ſibi viam paret ad ea quæ ſequuntur, ſcopum utriuſque Epiſtolæ proponit, nempe ut mentes vere fidelium commonefaciendo excitaret ad conſtantiam in fide & obedientiâ doctrinæ Euangelicæ, quam ex Scriptura Prophetarum, & inſtitutione Apoſtolorum didicerant.

Verſ. 3. *Illud primum ſcientes, venturos extremis diebus irriſores, ut qui in ſuis ipſorum cupiditatibus incedant*:

Ut caverent ſibi ab Atheis & illuſoribus pietatis, deſcribit iſtiuſmodi monſtra quatuor modis: Primò, Ab antecedenti prædictione SPIRITUS Sancti, admonentis de adventu & frequentia impiorum irriſorum ſub finem mundi tanquam hoſtium Euangelii capitalium, qui temporibus Euangelii omnem pietatem ludibrio erant habituri: 2. A vitioſâ ipſorum vitâ, quod vitam acturi eſſent ſecundùm cupiditates ſuas.

Verſ. 4. *Et dicant, Ubi eſt pollicitatio adventus ejus? nam ex quo die Patres obdormierunt, omnia ita permanent ab initio creationis.*

Tertio, à blaſphemis dictis, quod auſuri eſſent etiam Domini adventum ad judicium impudenter negare, & promiſſiones DEI falſitatis apertè inſimulare: 4. A pertinaci defenſione blaſphemiæ ſuæ, quod auderent diſputare contra adventum Domini, quaſi non venturus eſſet omninò, ſed mundus in æternum duraturus eſſet, idcirco quia tot retrò ſeculis nondum venit Judex, & quia res omnes ita ſe habent noſtris temporibus, ſicut ſe habebant ab initio creationis; ſenſum ſuum carnalem, menſuram fidei ſuæ facientes, & verbum DEI poſt tergum abjicientes.

Verſ. 5 *Latet enim ſponte ipſos, Cœlos jam olim extitiſſe per Dei ſermonem, & terram ex aqua & in aqua conſiſtentem*:

Refutat hos blaſphemos canes quinque Argumentis, Arg. primum, Quia reſpuunt oblatam ſibi cognitionem ex verbo DEI, & ſponte ignorant quod creatus ſit mundus per DEI ſermonem; nam ſi creationem agnoſcerent per DEI verbum fuiſſe, finem mundi prædictum in DEI verbo oporteret etiam agnoſcere.

Et terram] Arg. 2, Sponte ignorant & claudunt oculos ad conſtans miraculum terræ emergentis ex aqua, & conſiſtentis per aquam, per

quam

quam ſolida redditur ne diffluat in pulverem, cum terra naturâ ſuâ infimum elementum ſubſideret tota, & aquis tegeretur, & abſorberetur. In quo miraculo perſpicere poſſent naturam regi & firmari ſolius DEI voluntate, ut ſic vel ſecus ſe habeat prout DEO placuerit.

Verſ. 6. *Quamobrem is qui tum erat mundus aqua inundatus periit*:

Arg. 3. Quod terra præter naturam emineat ex aquis, & quod omnia non maneant in eodem ſemper ſtatu, evidens eſt ex hiſtoria Diluvii, quo priori ordine mutato, mundus ſeu humanum genus, quod tunc erat, aquis inundantibus periit. Non eſt ergo incredibile mundum decurrentem eam mutationem paſſurum, quam DEI verbum prædixit.

Verſ. 7. *Qui vero nunc ſunt cœli ac terra, eodem ſermone repoſiti, ſervantur igni in diem damnationis, & exitii impiorum hominum*.

Arg. 4. Cœli, qui nunc ſunt, & terra quæ nunc eſt, per idem DEI verbum & efficacem ejus voluntatem conſervantur ad ignem judicii extremi, quandò condemnabuntur, & peribunt impii & irriſores adventus Domini maximè.

Verſ. 8. *Unum autem hoc ne vos lateat, dilecti, Unum diem apud Dominum* perinde eſſe *ut mille annos, & mille annos ut diem unum*.

Diluit objectionem, Dicerent impii, Cur differt adventum? Reſponſio triplex eſt, Prima, Etiamſi differre adventum videatur Dominus, dilatio hæc tamen non debet eſſe offendiculo cuiquam, quia mora non debet æſtimari ex noſtro ſenſu, ſed ex æternitate DEI, cui illud ſpatium temporis, quod nobis videtur admodum longum, eſt inſtar unius diei, & apud quem unus dies & mille anni non differunt, quod ad proportionem attinet menſuræ.

Verſ. 9. *Non tardat Dominus qui promiſit, (ut nonnulli tarditatem* hanc eſſe *ducunt,) ſed patiens eſt erga nos, nolens ullos perire, ſed omnes ad reſipiſcentiam tendere*

Reſponſio 2. Hæc dilatio non provenit ex tarditate, ut judicant nonnulli, ſed ex patientia DEI erga nos electos ſcilicet, quorum multi nondum convertuntur, & quorum nullos vult DEUS perire, ſed omnes ſuo tempore ad reſipiſcentiam pervenire, quod fieri non poſſet niſi in tempus maturum

maturum differretur CHRISTI adventus. Nam ſi DEUS anticiparet judicii tempus à ſe decretum, aliqui eorum perirent quos ab æterno elegit ad ſalutem.

Verſ. 10 *Veniet autem, ſicut fur in nocte dies ille Domini, quo Cœli cum ſtridore præteribunt, elementa verò æſtuantia ſolventur, terrâque & quæ in ea ſunt opera exurentur.*

Reſponſio 3. & Arg. 5. refutationis irriſorum à modo adventus Domini, qui deſcribitur in tribus: 1. Erit hominibus improviſus, quomodo fures venire ſolent, quo tempore ſciunt ſe minimè expectari: 2. Erit cum univerſi totius maxima mutatione, & 3. Cum abolitione omnium, in quibus athei felicitatem ſuam in hoc mundo quærere ſolent, ſiquidem cœli cum ſtridore præteribunt, elementa æſtuantia ſolventur, terraque & quæ in ea ſunt opera exurentur: adeo ut ſoliciti debeant omnes eſſe ad ſemetipſos parandos, potius quam quicquam curioſè de modo vel tempore adventus ſciſcitari, vel de tarditate conqueri.

Secunda pars.

Verſ. 11. *Quum igitur hæc omnia ſolvantur quales oportet eſſe vos in ſanctis converſationibus & pietatis officiis?*

Secunda pars Capitis, in qua doctrinam hanc trahit in uſum per hortationem ad ſanctitatis ſtudium, & ad perſeverantiam in eo. Argumenta hortationis ſunt octo: Argumentum primum, Per poſtulationem teſtimonii à conſcientiis ipſorum: Hæc omnia viſibilia præſertim opera quæ in terra ſunt, diſſolvenda ſunt. Ergo ſanctitati ſtudendum eſt.

Verſ. 12. *Expectantes & properantes* ad *adventum diei Dei, in quo Cœli conflagrantes ſolventur, & elementa æſtuantia liqueſcent?*

Arg. 2. Quia ſic decet vos, qui ſpe expectatis, & deſiderio properatis in occurſum Domini adventantis, id eſt, oportet vos ſpe adventus CHRISTI patienter laborare in vocatione veſtra, & ſanctitati ſtudere.

In quo] Arg. 3. Quia Domini adventus ad judicium adeo terribilis futurus eſt, ut cœli conflagrantes ſolvendi ſint, & elementa æſtuantia liquefacienda ſint.

Verſ. 13 *Sed Cœlos novos ac terram novam ſecundum promiſſum expectamus, in quibus juſtitia inhabitat.*

Verſ. 14. *Quapropter, dilecti, hæc expectantes, ſtudete ut immaculati & incontaminati ab eo reperiamini cum pace.*

Arg. 4. Quia ſecundùm DEI promiſſa *Iſa. 65.* 17, & 66. 22. Expectamus novos cœlos, & novam terram, in quibus ſoli juſti habitabunt: Ergo ſanctitati & juſtitiæ ſtudere debemus, qui hanc ſpem habemus. Nominat autem & cœlos & terram habitaculum juſtorum, quia totus mundus erit poſſeſſio & Palatium, & regnum electorum; qui comitabuntur CHRISTUM quocunque proficiſcetur.

Studete] Cum repetita hortatione ad ſanctitatem, addit Arg. 5 Studentes ut ſitis immaculati, & irreprehenſibiles inveniemini à CHRISTO in pace, id eſt, reconciliati DEO & pro amicis CHRISTI, ab eo ubi ad judicium venerit, habebimini.

Verſ. 15. *Dominique noſtri patientiam, ſalutem arbitremini: ſicut & charus frater noſter Paulus pro ſibi data ſapientia ſcripſit vobis:*

Arg. 6. Cum occupatione objectionis, Tantum abeſt ut tædio frangi debeatis, quia CHRISTUS differre videtur adventum, ut contra pro ſigno ſalutis dandæ omnibus vobis exiſtimare debeatis, hanc non moram, ſed *tolerantiam* potiùs Domini & tarditatem ad iram.

Sicut] Arg. 7. Paulus in ſua Epiſtolâ ad vos Hebræos ſcriptâ, (pro non exigua ſapientiæ ſibi datæ menſura) diligenter hortatus eſt ad ſtudium ſanctitatis, & ad patientiam ſub ſpe adventus Domini, ut multis locis, ſic præcipuè in fine *Cap.* 10. *verſ.* 36. Ergo ſanctitati & patientiæ ſtudendum eſt.

Verſ. 16. *Ut qui in omnibus ferè epiſtolis loquatur de iſtis: inter quæ ſunt nonnulla difficilia intellectu quæ indocti parùmque ſtabiles detorquent, ut & reliquas Scripturas, ſuo ipſorum exitio.*

Ex mentione facta Epiſtolæ Pauli ad Hebræos captat occaſionem commendandi reliquas Pauli Epiſtolas pro Canonicis, & tollit ſcandalum difficultatis quorundam locorum in ipſius Epiſtolis, ex eo, Quod non detorqueantur nec Pauli dicta, nec aliæ Scripturæ ullæ niſi ab indoctis vel inſtabilibus, vel perverſis hominibus, idque in perniciem ſuam ipſorum, qui pervertunt eas.

Verſ. 17. *Vos igitur, dilecti, qui hæc præſcitis cavete ne illorum nefariorum errore abducti, excidatis à propria ſtabilitate:*

Verſ. 18.

Vers. 18 *Sed crescite in gratia & agnitione Domini nostri & Servatoris Iesu Christi: cui gloria & nunc & ad tempus sempiternum. Amen.*

Arg. 8. Hortationis modo propositum, ad carnis ignaviam excutiendam. Præmoniti de falsorum Doctorum erroribus, quibus discipulos suos seducunt à via veritatis & sanctitatis, non tantùm cavere vobis tantò magis debetis, ne excidatis à propria stabilitate, (id est, à fide & obedientia doctrinæ CHRISTI, in qua fixo animi proposito jam statis) sed etiam studere debetis ut proficiatis & crescatis in gratia seu sanctitate, & in notitia seu fide Domini nostri IESU CHRISTI.

Cui gloria] Claudit Epistolam doxologia insigni, qua CHRISTUM verum DEUM agnoscit: nam DEO soli debetur gloria; CHRISTUM autem & *nunc*, dum in hac mundi militiâ versamur, glorificandum proponit, & etiam in futuro seculo, quod vocat diem æternitatis, quia tota æternitas una dies est. Ipsi sit gloria, AMEN.

EXPOSITIO ANALYTICA *PRIMÆ EPISTOLÆ* IOANNIS.

Summarium.

IOannis Apostoli (qui & Euangelium scripsit, & Apocalypsin) tres extant Epistolæ. Hujus quæ prima est, scopus est docere qua ratione habeamus communionem cum Deo, & quo pacto de ea communione certi esse possumus, ad plenam consolationem in vita & in morte. In quem finem proponit summam doctrinæ Euangelicæ, Capite primo. Usum hujus doctrinæ ostendit in variis hortationibus, nempe ad studium sanctitatis, ad dilectionem fratrum, ad odium mundi, & constantiam in fide, Capite secundo. Prosequitur hortationem ad studium justitiæ & fraternæ dilectionis, Capite tertio

Similiter, poſt hortationem ad cavendum à ſeductoribus, pergit in hortatione ad diligendum fratres, Capite quarto. *Denique, Vt credentes ſciant ſe vitam habere, & ſcientes magis magiſque credant in Ieſum Chriſtum, notas Fidelium, & Argumenta ad credendum abundè cumulat,* Capite quinto.

Artificioſa valde eſt hujus Epiſtolæ Methodus, Nam ad modum catenæ, Chriſtiana Fidei myſteria, & axiomata connectuntur. Semper enim ex fine præcedentis doctrinæ ſequentem tractationem orditur.

Caput Primum.

HOC Capite ſummam Doctrinæ Euangelicæ à ſe & reliquis Apoſtolis prædicatæ, proponit. Capitis duæ ſunt partes, In prima confirmat præſtantiam ſuæ prædicationis, & objectum fidei ſalvificæ oſtendit, ad verſum ſextum. *In altera notas dat hominis verè fidelis, ad quem gratia Euangelii prædicati verè pertinet, ad finem.*

Verſ. 1. *QVod erat à principio, quod audivimus, quod vidimus oculis noſtris, quod ſpectavimus, & manus noſtræ contrectarunt de Sermone vitæ.*

Præſtantiam Euangelii à ſe prædicati confirmat octo rationibus: *De Sermone*] Ratio prima continetur ultimis hujus verſiculi verbis, ſcilicet, quod ipſius Euangelium tractet de præſtantiſſimo objecto, nempe de *Verbo*, ſeu Sermone Vitæ, id eſt, de FILIO DEI IESU CHRISTO, qui dicitur λογος *Sermo*, ut diſtinctionem Perſonæ FILII à PATRE, & ordinem operandi concipiamus, cum *Sermo* ſit alicujus, nempe PATRIS Sermo: Et ut doceat generationis FILII modum ſpiritualem, & immanentem, & inſeparabilem eſſe ejus ſubſiſtentiam à PATRE, & ut ejus officium præcipuè reſpiciamus, quod eſt DEUM, & DEI conſilium de noſtra ſalute declarare. Deinde dicitur Sermo *Vitæ*: 1. Quia vitam habet in ſeipſo, & Ipſe Vita eſt: 2. Quia comparavit vitam nobis, eamque oſtendit; Et denique, quia eam applicat nobis, efficitque ut vitam æternam vivamus.

Quod erat] Ratio 2. Præſtantiæ prædicationis ſuæ, Quod veritas prædicata antiqua ſit, nempe quæ erat ab initio: partim, quatenus nulla unquam erat alia ratio ſalutis præter unicam hanc in CHRISTO ſolo, qui eſt Agnus occiſus ab initio mundi. Partim quia CHRISTUS prædicatus ab Apoſtolo, quoàd divinitatem, ante incarnationem ſubſiſtebat ab initio

initio mundi, idem DEI FILIUS & MEDIATOR ſalutis noſtræ: & mundi initio *erat*, cum res creatæ nondum ſubſiſterent, ſed *inciperent* eſſe, ſeu qui ab æterno idem in æternum eſt. Subjectum ergo Euangelii noſtri excellentiſſimum eſt.

Quod vidimus] Ratio 3. Quia veritas prædicata eſt certa & comperta Apoſtolis, quippè qui infallibili ſenſuum teſtimonio, CHRISTUM ipſum ſuis temporibus manifeſtatum in carne, ſeu incarnatum, oculati & auriti teſtes obſervaverant. Partim auribus de die in diem doctrinam CHRISTI, ſanctâ & audibili voce prolatam, hauriendo: partim ejus facta & ordinaria & miraculoſa, & paſſiones in carne, & glorificationem in tranſfiguratione, & reſurrectionem à mortuis, oculis videndo; & poſt penitiſſimam inquiſitionem in rei veritatem, clariſſimè perſpiciendo: Partim denique ejus carnem, ſeu humanam naturam aſſumptam manibus palpando & contrectando. Unde certitudo teſtimonii ipſorum de CHRISTO exhibito ita conſtat, ut in dubium vocari non poterit. Excellentiſſima igitur eſt veritas à nobis prædicata.

Verſ. 2. *(Nam vita patefacta eſt, & vidimus & teſtamur, & annuntiamus vobis vitam illam æternam, quæ erat apud Patrem, & patefacta eſt nobis)*

Ratio 4. in parentheſi interjecta confirmans priorem, De CHRISTO novimus, 1. Quod ſit *vita illa*, verus JEHOVAH, qui in ſe vita eſt *eſſentialiter*, & reſpectu noſtri *cauſaliter*: quippe Autor vitæ noſtræ, non naturalis tantùm, ſed etiam ſpiritualis & æternæ, Autor lucis & illuminationis, Autor gratiæ & omnis pii, ſeu laudabilis motus: 2. Quod divinitùs talis manifeſtatus ſit, & nobis patefactus & per patefactionem viſus & agnitus à nobis eſſe *vita illa*: 3. Quem eſſe vitam revelatam vidimus & agnovimus, eum teſtamur eſſe vitam, & prædicamus vobis, nempè eum eſſe, & æternum DEUM, & æternæ vitæ nobis communicandæ Procuratorem, Datorem, & Conſervatorem: 4 Novimus FILIUM DEI, ſecundam Trinitatis perſonam diſtinctam, quæ ab æterno erat apud Patrem, & à mundo condito agebat rem noſtram apud Patrem, & jam revelata eſt nobis poſt incarnationem per divinam patefactionem: Idcirco & præſtantiſſima & certiſſima eſt hæc noſtra veritatis & vitæ prædicatio.

Verſ. 3. *Quod*, inquam, *vidimus & audivimus, id annuntiamus vobis, ut & vos communionem habeatis nobiſcum: & communio noſtra* ſit *cum Patre & cum Filio Jeſu Chriſto.*

Ratio

Ratio 5. Per veritatem prædicatam à nobis Apoſtolis oculatis & auritis teſtibus, fideles ejuſdem felicitatis, & eorundem bonorum nobiſcum efficientur participes. Excellentiſſima eſt igitur veritas à nobis prædicata.

Et communio] Ratio 6. Qui nobiſcum uniuntur in fide prædicatæ à nobis veritatis, etiam cum PATRE & FILIO IESU CHRISTO per SPIRITUS Sancti virtutem unientur. Ergo.

Verſ. 4. *Et hæc ſcribimus vobis, ut gaudium veſtrum ſit plenum.*

Ratio 7. Prædicationis noſtræ ſumma ad vos ſcripta pro fine habet, ut gaudeatis gaudium verum ac ſpirituale, certi redditi de electione & glorificatione, utque gaudium illud veſtrum conſtet & perficiatur: Meritò ergo excellentiſſima habenda eſt.

Verſ. 5. *Hoc eſt igitur nuntium quod audivimus ex ipſo, & renuntiamus vobis, Deum lucem eſſe, nec tenebras in eo eſſe ullas.*

Ratio 8. Summa prædicationis noſtræ eſt, quod DEUS ſit *Lux*, ſeu adverſus mala ignorantiæ, errorum, falſitatis, vitiorum & miſeriæ, quæ ſunt in nobis, præſentiſſimum & perfectiſſimum remedium: & quod in ſe DEUS ſit ab his malis alieniſſimus, adeò ut impoſſibile ſit accedentes ad ipſum decipi, non illuminari & dirigi: à peccatis & miſeriâ non liberari, & æternam ſalutem non conſequi: Ergo excellentem eſſe prædicationem meam, & reliquorum Apoſtolorum neceſſe eſt.

Secunda pars Capitis.

Verſ. 6. *Si dixerimus nos ſocietatem habere cum eo, & in tenebris incedimus, mentimur, nec ſincerè agimus.*

Altera pars Capitis, in qua proponit partim negativè, partim affirmativè notas ſeu indicia verè fidelis, qui particeps futurus eſt bonorum in Euangelio promiſſorum. Notæ autem ſunt quinque.

Nota prima, negativè proponitur cum ſui confirmatione, Vere fidelis non ambulat in tenebris, non eſt deditus peccato, vitam agens ſecundùm cupiditates carnales; quia ſi quis profitetur ſe cum DEO, qui lux & ſanctitas eſt communionem habere, & interim ambulat in peccatorum ſuorum tenebris, hypocrita & mendax eſt, utpote qui non facit quod rectum eſt, ſed quod ore profitetur, operibus negat.

Verſ. 7. *Quod ſi in luce inceditmus, ſicut ipſe eſt in luce, communionem habemus cum eo mutuam, & ſanguis Ieſu Chriſti Filii ejus purgat nos ab omni peccato.*

Nota

Nota 2. Affirmativè proponitur, Qui ambulat in luce, ſeu qui ſanctitati ſtudet, ut conformis ſit DEO, qui lux ſeu perfecta ſanctitas eſt, is eſt vere fidelis, verè communionem habens cum DEO & ſanctis, & ad quem fructus mortis CHRISTI ad peccatorum remiſſionem ſolidè pertinet.

Verſ. 8. *Si dixerimus nos peccatum non habere, noſmetipſos fallimus, & veritas in nobis non eſt.*

Nota 3 negativa. Verè fidelis, non ita eſt juſtus in oculis ſuis, ut vel verbo vel facto neget ſe peccare poſſe, vel peccaſſe poſt juſtificationem, vel qui (quaſi non egeret quotidiana CHRISTI intercessione, meritique ipſius applicatione quotidianâ ad conſcientiæ à novo reatu liberationem) non tangatur peccati ſenſu, ita ut ad CHRISTUM liberatorem ſubindè confugiat. Quiſquis enim ſive verbo, ſive opere, & reipſâ ſic negat ſe peccatum habere in præſenti, ſeipſum decipit, & hypocrita eſt, in quo non eſt ſinceritas.

Verſ. 9. *Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & juſtus, ut remittat nobis peccata noſtra, & purget nos ab omni iniquitate.*

Nota 4. Verè fidelis tali ſenſu peccatorum ſuorum ſubindè afficitur, ut ea agnoscat coram DEO, & confiteatur ex animo, mortem ſe mereri æternam, nec poſſe expiari reatum ſuum aliter, quam merito ſanguinis Filii DEI nec niſi divina SPIRITUS CHRISTI virtute, poſſe ſe ſanctificari, ſeu à peccati immunditie liberari.

Fidelis] Ei qui ſic confitetur peccata Apoſtolus promittit ex fidelitate & juſtitia DEI fore, ut abſolvatur à peccati reatu, & purgetur, ſeu ſanctificetur à peccati labe: fidelis enim eſt DEUS, qui ita promiſit, & juſtus eſt DEUS, qui ſatisfactionem nactus a CHRISTO Sponſore, non exigat debitum ab eo, pro quo ſatisfecit CHRISTUS, ſed contrà præſtet fideli omnia bona, quæ in ipſius ſalutem CHRISTUS emit.

Verſ. 10. *Si dixerimus non peccaſſe, mendacem facimus eum & ſermo ejus non eſt in nobis.*

Nota 5. negativa. Qui verè fidelis eſt, nec negat, nec extenuat peccata præterita, quaſi vel cum Phariſæo illo omnia DEI mandata præſtitiſſet à juventute; vel quaſi originale peccatum vel nullum eſſet, vel morte minimè dignum: Nec impænitens eſt, quaſi quæ admiſerit, leviora peccata ſint, ſeu venialia, quæ expiatione ſanguinis CHRISTI non opus habeant, vel quaſi in naturâ ipſius non eſſet tanta corruptio, quin libero

libero ſuo arbitrio ſe ad gratiam diſponere & gratiam mereri, vel ſaltem conſequi ſe poſſe, ſuis viribus confidat. Nam qui vel ſic, vel ullo alio modo directè vel indirectè negat ſe peccaſſe, & per conſequens negat mortis adeo reum ſe eſſe vel fuiſſe, ut opus fuerit tanta expiatione, quanta eſt mors filii DEI, blaſphemus eſt in DEUM, (eum arguens mendacii qui in verbo ſuo peccatores, & mortis reos omnes peregit, nec ullam eſſe remiſſionem peccatorum niſi per ſanguinem Filii ſui affirmavit) nec ſermo DEI per fidem unquam receptus eſt in ejus corde: id eſt, nunquam fidem habuit doctrinæ legis, nedum Euangelii.

Caput Secundum.

VRget uſum ſuperioris doctrinæ tota reliqua Epiſtola, in quem finem proponuntur hortationes quinque hoc capite. Prima, ad verſ. 9. *Secunda, ad* verſ. 15. *Tertia ad* verſ. 18. *Quarta ad* verſ. 29. *Quinta, verſu ultimo.*

Verſ. 1. *FIlioli mei, hæc ſcribo vobis, ne peccetis. Quod ſi quis peccarit, advocatum apud Patrem habemus, Ieſum Chriſtum juſtum.*

Hortatio prima eſt ad ſtudium ſanctitatis ne peccarent. Rationes hortationis præter amicam compellationem ſunt undecim.

Ratio prima, Quia hic finis & uſus eſt doctrinæ Euangelicæ & ſcriptionis Apoſtoli. *Hæc ſcribo ne peccetis*, inquit, Ergo ſtudete ſanctimoniæ.

Quod ſi] Ratio 2. Si ſtudueritis ſanctimoniæ, peccata in quæ fortè incidetis, per interceſſionem IESU CHRISTI Advocati, & Domini noſtri, auferentur. Ergo ſanctimoniæ operam date. Cum *unum* Advocatum nominat, alios omnes excludit, alioqui enim CHRISTUS eſſet non *ſimpliciter* Advocatus noſter, ſed ex Advocatis unus.

Juſtum] Ratio 3. confirmans etiam priorem; CHRISTUS Advocatus *juſtus* eſt, id eſt, non tantum idoneus qui intercedat pro peccatoribus, propter juſtitiam *perſonæ* ſuæ, ſed etiam juſtus in *officio* ſuo, qui nihil poſtulet à Patre nomine noſtro, niſi quod ex pacto & mortis merito, intercedenti pro nobis juſtè debetur. Juſtus etiam eſt ut nos juſtitiâ ſuâ imputatâ tegat. Et juſtus denique, qui ex pacto Redemptionis nos injuſtitiæ

justitiæ ſtudio promoveat, à lapſibus reſuſcitet, & plenè tandem juſtos ſeu ſanctos reddat. Ergo & debent fideles ſanctitati ſtudere, & ſi fortè labantur in peccatum, virtutem interceſſionis CHRISTI ſperare.

Verſ. 2. *Et ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris: nec pro noſtris ſolùm, ſed etiam pro totius mundi* peccatis.

Ratio 4. confirmans etiam rationem ſecundam, Mors CHRISTI victima expiatoria, fuit oblata, non tantum pro nobis ex Judæis electis ſcilicet, & ad fidem CHRISTI converſis, ſed etiam pro peccatis omnium Electorum, ſeu redemptorum in mundo. Ergo cavere debetis à peccati malo, quod non niſi CHRISTI morte expiari potuit: & ſi peccetis, expiationis adeo divitis & interceſſionis CHRISTI virtutem confidenter expectare.

Verſ. 3. *Et per hoc ſcimus nos eum noſſe, ſi mandata ipſius obſervamus.*

Ratio hortationis ad ſtudium ſanctitatis, quinta. Per ſtudium ſincerè obſervandi DEI præcepta, tanquam per firmum indicium, cognoſcere poteritis fidei veſtræ veritatem, ſeu quod verè credatis in DEUM, eumque ſincerè diligatis. Ergo ſtudete ſanctimoniæ, ſeu ne peccetis.

Verſ. 4 *Qui dicit, Novi eum, & mandata ejus non ſervat, mendax eſt, & in eo veritas non eſt:*

Ratio 6. Qui profitetur ſe nôſſe DEUM, id eſt, credere in Eum, Eumque diligere, & ſanctitati non ſtudet (nam ſecundum Euangelii ſtylum, ſincerè operam dare ſanctitati, eſt mandata ſervare) hypocrita eſt, in quo non eſt ſinceritas, ſeu fidei veritas: Ergo Sanctimoniæ ſtudete.

Verſ. 5. *Qui autem ſervat ſermonem ejus, verè in hoc charitas Dei expleta eſt: per hoc ſcimus nos in ipſo eſſe.*

Ratio 7. Qui ſtudet ſanctitati, probat ſinceritatem dilectionis ſuæ erga DEUM, qua dilectio impletur, ſeu ſincera eſſe declaratur, ex ſtudio cuſtodiendi ſermonem DEI, eiquæ obediendi. Studendum igitur Sanctitati. *Per hoc*] Ratio 8. Qui ſtudet ſanctitati, ſeu non peccare, ſeu ſermonem DEI cuſtodire, indicium habet ſuæ cum DEO communionis, & ſcit ſe in CHRISTO per fidem habitare, Ergo, &c.

Verſ. 6 *Qui dicit ſe in eo habitare, debet, ſicut ille ambulavit, ita & ipſe ambulare.*

Ratio 9. confirmans priorem. Quicunque profitetur communionem

ſe habere cum CHRISTO, debet ſanctitati ſtudere, ſeu in vita & converſatione CHRISTUM imitari. Ergo Sanctimoniæ ſtudendum eſt.

Verſ. 7. *Fratres, novam doctrinam non ſcribo vobis, ſed doctrinam veterem, quam* videlicet *habuiſtis* jam inde *a principio: vetus hæc doctrina, ſermo ille eſt quem audiſtis* jam inde *à principio.*

Ratio 10. Nullum novum officium à vobis exigo, cum urgeo ſanctitatis ſtudium, ſeu mandatorum DEI obſervationem, ſed vetus mandatum repeto, quod non ſolum à CHRISTO & ejus miniſtris, ab initio audiviſtis, ſed etiam ex Lege & Prophetis vobis commendatum habuiſtis. Ergo Sanctitati ſtudete.

Verſ. 8. *E contrario doctrinam novam ſcribo vobis, quod verum eſt in ipſo, & in vobis: quia tenebræ præterenut, & vera illa lux jam lucet.*

Ratio 11. Mandatum hoc non eſt vetus in vetuſtate literæ, quale olim erat quandiu ſub fœdere operum irregeniti degebatis, quando lex jubebat, & vires nullas ad præſtandum conferebat, ſed novum eſt in novitate ſpiritus: ad quod præſtandum CHRISTUS gratiam ſubindè novam ſuppeditaturus eſt vobis. Ergo ſanctitati ſtudendum eſt.

Id quod] Quid ſit novum mandatum ipſe exponit proximis verbis, affirmans mandatum novum, eſſe & reſpectu CHRISTI, qui ſcilicet mandatum vivificat, & reſpectu ipſorum, qui novæ creaturæ jam facti erant per regenerationem, id eſt, quibus gratia ſuppeditata & porro ſuppeditanda erat ad obedientiam.

Quia tenebræ] Ratio redditur in hunc ſenſum, Quia non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia; non eſtis in ſtatu irregenerationis, ſed renovati. Nam *tenebræ* nempe fœderis legalis, & ſtatus irregenerationis, tranſierunt, & jam CHRISTUS qui vitam & gratiam affert ſecum, & *vera eſt lux*, vobis fidelibus ut Sol juſtitiæ ortus eſt, & lucem ſimul & calorem vitæ, vobis communicavit. Ergo præceptum vobis novum eſt, ut animari debeatis ad ſtudium ſanctitatis alacrius proſequendum.

Verſ. 9. *Qui dicit ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit, in tenebris eſt uſque adhuc.*

Secunda hortatio contrahens ſuperiorem ad dilectionem Fratrum: Argumenta hortationis ſunt decem, præter illa duo quæ proximè recitata

recitata ſunt, & huc etiam referri poſſunt. Argumentum primum, Quicunque profitetur ſe in luce eſſe, ſeu regeneratum, & odit fratrem, adhuc in tenebris ignorantiæ & peccati jacet irregenitus. Studendum ergo dilectioni fraternæ.

Verſ. 10 *Qui diligit fratrem ſuum, in luce manet, & offendiculum in eo non eſt.*

Arg. 2. Qui diligit fratrem ſuum, manet in luce, & perſeverat in via veritatis, ſortem & conditionem Sanctorum aliqua ex parte poſſidens: Ergo ſtudendum, &c.

Et offendiculum] Arg. 3. Qui diligit fratrem, nec ipſe impingit in via ſanctitatis (ſemper videns quo vadat, nempe ad DEUM ex fide per viam obedientiæ) nec aliis offendiculum præbet, quo vel inducantur in peccatum, vel indurentur in peccato. Studendum ergo dilectioni fraternæ.

Verſ. 11. *Qui autem odit fratrem ſuum, in tenebris eſt, & in tenebris ambulat: & neſcit quo eat, quia tenebræ oculos ipſius obcæcarunt.*

Arg. 4. Qui odit fratrem, totus in peccato jacet & perſeverat, & deflectens de via recta, quæ ad ſalutem ducit, fertur in præcipitium, ignorans quo tendat, quia peccato occæcatur ejus mens: Ergo dilectioni fraternæ ſtudendum.

Verſ. 12 *Scribo vobis filioli, quoniam remiſſa ſunt vobis peccata, propter nomen ejus.*

Arg. 5. O Fideles filioli & DEI, & mei, gratis remiſſa ſunt vobis peccata veſtra propter nomen CHRISTI, id eſt, propter CHRISTI meritum, quod vobis prædicatum eſt, & fide apprehenſum à vobis: Scriptâ ergo hâc hortatione ad ſanctimoniam & fraternam dilectionem obſtricti tenemini ad obediendum ei.

Verſ. 13. *Scribo vobis, patres, quoniam noſtis eum qui à principio eſt. Scribo vobis, adoleſcentes, quoniam Malum illum viſiſtis. Scribo vobis, pueruli, quoniam noſtis Patrem.*

Arg. 6. Ab omnis ætatis & ordinis fidelibus ſine exceptione, requiritur ſtudium ſanctitatis, & fraternæ dilectionis: nominatim à ſenioribus, qui propterea tenemini obedire, quia admiſſi eſtis ad cognitionem Antiqui dierum, ſeu æterni Filii DEI; cujus cognitio vos beatiores reddidit, quam omnis illa veſtra ex uſu & experientia multorum annorum hauſta rerum

cognitio. Ergo studendum, &c. *Adolescentes*] Arg. 7. Quia sicut omnes, sic adolescentes tenentur obedire, propterea quod victoria data sit illis contra Diabolum in Christo. In quo etiam vires ad quotidie vincendum suppeditantur, quæ victoria bellicas omnes laudes superat.

Pueruli] Arg. 8. Quia sicut omnes, sic Pueri fideles tenentur obedire his hortationibus, quia quamvis rerum mundanarum nondum periti sint, Deus seipsis Patrem in Christo demonstravit, & dedit ipsis ut Deum Patrem suum agnoscerent: Ergo.

Vers. 14. *Scripsi vobis, patres, quoniam nostis eum qui est à principio. Scripsi vobis, Adolescentes, quia fortes estis, & verbum Dei habitat in vobis, & illum Malum vicistis.*

Patres] Arg. 9 Novâ vi repetens sextum Argumentum, Quia sicut omnes, sic imprimis seniores fideles tenentur obedire hortationi, quod ipsis potiùs quam aliis datum sit cognoscere æternum Dei Filium, quod beneficium etiam atque etiam in considerationem venire debet.

Adolescentes] Arg. 10. Novâ vi repetens Argumentum septimum, Quia sicut omnes, sic etiam Adolescentes fideles tenentur obedire hortationi, quandoquidem Deus ipsos in Christo, primò, ex alto induerit robore spirituali, quod naturali longè præstantius est. Secundò, Et sermonem suum ipsorum animis per Spiritum indiderit, ut per fidem constanter in iis maneret: Tertiò, Et dedit ipsis etiam ut per Christum vincerent Diabolum; Faciunt etiam hæc Argumenta ad sequentem hortationem.

Vers. 15. *Ne diligite mundum, neque ea quæ in mundo sunt, si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo.*

Hortatio 3. Ad cavendum amorem mundi, & eorum quæ in mundo sunt. Per mundum intelligit conditionem hominum irregenitorum, in qua sibi placent, felicesque sibi videntur. Per ea *quæ in mundo sunt*, intelligit illecebras, seu ejusmodi bona quibus homines irregeniti capiuntur, quales sunt voluptates, divitiæ, honores. *Diligere*, est in pretio habere, affectare. Argumenta hortationis sunt quatuor.

Si quis] Argumentum primum, Dilectio mundi ad res mundanas cor alligat, & excludit dilectionem Dei, seu Patris, siquidem cor non potest ferri ad contraria studia, vel oppositis Dominis servire: Ergo cavenda dilectio mundi.

Vers. 16

Vers. 16. *Quoniam quicquid est in mundo, cupiditas carnis & libido oculorum, & fastus vitæ, non est ex Patre, sed ex mundo est.*

Arg. 2 confirmans superius, Studia mundanorum hominum ad quæ feruntur homines pleno impetu, quales sunt *Cupiditas carnis*, seu voluptas sensualis, gulæ & libidinis; *Cupiditas oculorum* seu avaritia inordinatè appetens utilia; & *fastus vitæ*, seu cupiditas honorum inordinata, in vivendi genere; hæc, inquit, studia non sunt à DEO, sed à corruptelis hominum irregenitorum. Ergo cavenda.

Vers. 17 *Porrò mundus præterit, & cupiditas ipsius. Qui verò facit voluntatem Dei, manet in æternum.*

Arg. 3. Conditio mundanorum hominum, & quæ in hac conditione delectabilia videntur, varia sunt & mox transitura. Ergo non sunt diligenda. *Qui verò*] Arg. 4. Qui renunciat voluntati suæ perversæ, & voluntati hominum pravorum, & studet DEI voluntatem facere, vivet in æternum. Cavenda ergo dilectio mundi. Faciunt & hæc ad ea quæ sequuntur.

Vers. 18. *Pueruli, ultimum tempus adest: & sicut audistis antichristum venturum, etiam nunc antichristi multi exorti sunt, unde scimus ultimum tempus adesse.*

Hortatio 4. Ut caveant sibi à seductoribus, & ne deficiant à vera fide, sed ut constantes maneant in fide & obedientia veritatis.

Pueruli] Rationes hortationis sunt quindecim: Ratio prima, Ut pueruli opus habetis cautione. Ideireo cavere tenemini. *Tempus*] Ratio 2. Nunc tempus est, quo periculum est à seductoribus, *ultima scilicet hora*, & ultimum mundi tempus, in quo Diabolus maximè insanit, sciens quod tempus breve sit, & in quo vigilare, & se parare debent omnes ad judicium in secundo CHRISTI adventu futurum, Ergo.

Et sicut] Ratio 3 confirmans priorem, Secundum præmonitionem à CHRISTO & Apostolis factam, de venturo illo Antichristo insigni, venerunt multi præcursores Antichristi, qui sub specie DOCTORUM, seducunt homines à CHRISTO, & CHRISTI adversarii sunt. Ergo tempus est ultimum, in quo periculum est à seductoribus, à quibus vobis sedulò cavendum est.

Vers. 19. *Ex nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum: sed* hoc factum est, *ut palefieret non omnes esse ex nobis.*

Ratio 4

Ratio 4. Apoſtatæ diſcedentes ab externa communione vere Fidelium, non ſunt de numero verè Credentium: Ergo ab Apoſtaſia & Seductoribus cavendum vobis eſt.

Nam ſi fuiſſent ex nobis] Ratio 5. confirmans priorem, Qui ſunt ex numero verè Fidelium ſeu Electorum, manent in ſocietate veræ Eccleſiæ, & in communione doctrinæ Apoſtolicæ: Et ſic ſe declarant eſſe verè Fideles: qui verò deficiunt, Illi (quatenus DEI conſilium reſpicitur) diſcedunt à doctrina Apoſtolorum, eo fine ut manifeſtetur ipſorum hypocriſis, & ut declarentur non eſſe ex numero verè Fidelium. Ergo ſi velletis cenſeri à DEO, vel hominibus verè Fideles, ſeu non ex numero hypocritarum, ab apoſtaſia & ſeductoribus, vobis cavendum eſt.

Verſ. 20. *At vos unctionem habetis à Sancto illo* profectam, *& noſtis omnia.*

Ratio 6 Donis neceſſariis & auxilio SPIRITUS Sancti inſtructi eſtis, ut ſalutaria dogmata omnia cognoſcatis, atque ita evitetis ſeductionem Apoſtatarum. Cavendum vobis igitur.

Verſ. 21. *Non ſcripſi vobis* idcirco *quod veritatem ignoretis: ſed quia eam noſtis, & nullum mendacium ex veritate eſſe.*

Ratio 7. Occurrens objectioni, Hortando, ſeu ſcribendo ad vos, non arguo vos ignorantiæ, ſed ideo hortor ad conſtantiam, quod ſciam vos veritatem noſſe, & ea delectari. Hortationi ergo vobis auſcultandum eſt.

Et nullum mendacium] Ratio 8 Admoniti de veritate, ſatis poteritis mendacium diſcernere, quod ſcilicet ad veritatis regulam examinatum, cum veritate minimè congruat. Ergo hortationi meæ eo fine ut examinetis & rejiciatis mendacia, auſcultandum eſt.

Verſ 22. *Quis eſt mendax niſi qui negat Ieſum eſſe Chriſtum? hic eſt antichriſtus negans Patrem & Filium.*

Ratio 9 Seductores à vera doctrina Euangelii ſunt, ſuo quiſque ordine, hominum mendaciſſimi (ſicut interrogatio inſinuat) quippè qui aliquo modo negant IESUM eſſe CHRISTUM; talem enim CHRISTUM non agnoſcunt, qualem eum Pater in Euangelio nobis offert: nam vel ejus perſonam vel naturas, vel proprietates naturarum, vel officia, vel virtutem, ſeu efficaciam, vel gratiam, vel veritatem, vel gloriam, apertè, vel actis cuniculis oppugnant: Ergo cavendum eſt vobis à ſeductoribus.

Hic eſt]

Hic eſt] Ratio 10. Seductores ſinguli, qui auditores abducunt à CHRISTO in quovis articulo, ſunt Antichriſti, negantes & Patrem & Filium; & ſic religionem veram, & religionis fundamenta, mendaciis ſuis evertentes, quippe cum extra CHRISTUM nullus ſit verus DEUS: nam in Eo habitat tota plenitudo Deitatis: Cavendum ergo à ſeductoribus.

Verſ. 23. *Quiſquis negat Filium, is nec Patrem quidem habet.* Confirmat hanc rationem, ex inſeparabilitate PATRIS & FILII, ut non poſſit quis habere Patrem pro DEO ſuo, qui negat Filium quovis modo, quia DEUS ſe totum nobis in CHRISTO fruendum dedit, & fruſtrà alibi quæritur, aut alio modo, quam quo DEUS ſe manifeſtavit nobis in CHRISTO: qui nobis ut Patris imago repræſentat, & exhibet quicquid de Patre ad ſalutem cognitu eſt neceſſarium vel utile: & contrà, Quicunque CHRISTO ut Filio DEI debitum honorem exhibent, agnoſcentes eum, qualem ſe in Scripturis patefecit, etiam Patrem agnoſcunt, & pro DEO ſuo habent.

Verſ. 24. *Quod igitur audiſtis à principio, in vobis maneat. Si in vobis manſerit quod audiſtis à principio, vos quoque in Filio & patre manebitis.*

Ratio 11. Verè antiqua & una ſibi ſemper conſtans veritas DEI, eſt hæc, quam ut teneatis vos hortor; quam ſcilicet audiviſtis ab initio Euangelii, non tantùm prædicati per CHRISTUM, ſed etiam promiſſi, & declarati in Scripturis per Prophetas. Ergo retinenda vobis eſt ea veritas: & hic ſcopum ſeu hortationem profert in apertum.

Si in vobis manſerit] Ratio 12. Si doctrinam à CHRISTO & Apoſtolis ſecundum Scripturas vobis traditam retinueritis, permanebitis in ſocietate & amicitia DEI Filii, & Patris: Ergo cavendum vobis à ſeductoribus.

Verſ. 25. *Hæc autem illa eſt promiſſio quam ipſe pollicitus eſt nobis*, nempe *vita illa æterna.*

Verſ. 26 *Hæc ſcripſi vobis de iis qui ſeducunt vos.*

Ratio 13. Hâc conditione nobis promiſit DEUS vitam æternam, ſi retinuerimus doctrinam CHRISTI conſtanter: Ergo conſtanter permanendum in fide, & obedientia doctrinæ CHRISTI, & cavendum à ſeductoribus, qui operam dant ut vos a veritate ſeducant: & hic rurſum ſcopum horum Argumentorum apertè profitetur Apoſtolus.

Verſ.

Verſ. 27. *Sed unctio quam vos accepiſtis ab eo, manet in vobis, nec neceſſe habetis ut quiſquam doceat vos: verùm ſicut eadem unctio docet vos de omnibus*, quæ *& verax eſt, & non mendax: & ſicut docuit vos, manebitis in eo.*

Ratio 14. Ut cuſtodiamini à ſeductoribus multiplici præſidio muniti eſtis: Primò enim ad externam doctrinam, etiam unctionem, ſeu SPIRITUM Sanctum, qui vos intus doceat & confirmet in doctrinæ CHRISTI veritate, acceptis à CHRISTO, in ſua quiſque menſura. Secundò, SPIRITUS ille manet in vobis qui fideles eſtis, & non aufertur à credentibus. Tertio, Non habetis opus aliquo, qui doceat vos aliud quicquam præter id quod CHRISTI Spiritus in Scriptura docuit, & in cordibus veſtris confirmavit, tantum opus habetis hortatione, ut maneatis in CHRISTO, ſicut Spiritus ſeu Unctio in Scripturis loquens, & id quod in Scripturis eſt, in cordibus veſtris confirmans, & porro inſtituens ex Scripturis in omnibus ad ſalutem neceſſariis vos docet: qui Spiritus *Veritas eſt*, id eſt, ipſiſſima Scripturæ; *quæ veritas eſt*, confirmatio, & *non mendacium*, ſed mendaciorum refutator & otor: Ergo conſtanter vobis manendum eſt in CHRISTO: ſicut Spiritus ſecundùm veritatem Scripturæ vos docuit, & cavendum vobis a ſeductoribus.

Verſ. 28 *Nunc igitur, Filioli, manete in eo: ut quum pateſactus fuerit, habeamus fiduciam, neque pudefiamus coram eo in ipſius adventu.*

Ratio 15. Quicunque non perſeverant in fide CHRISTI, nec in ejus communione manent, quicunque demum fuerint in hominum æſtimatione, pudefacti diſcedent à CHRISTO in ejus judicio: Contra vero, Perſeverantes in fide, confidenter conſiſtent coram eo. Ergo conſtanter vobis eſt permanendum in CHRISTI fide, & cavendum a ſeductoribus.

Verſ. 29. *Si ſcitis eum juſtum eſſe, noſtis, quicunque excercet juſtitiam, ex ipſo natum eſſe.*

Hortatio 5. quam proſequetur in priori parte ſequentis Capitis, nempe ut operam dent Juſtitiæ, ſeu ut ſtudeant Sanctitati. Argumenta hortationis ſunt quindecim. Arg. 1. A teſtimonio conſcientiæ ipſorum confirmatum, Qui operam dat juſtitiæ, natus ex DEO eſt, qui ipſe juſtus eſt, & teſtimonium habet ſuæ adoptionis & regenerationis. Ergo operam date Juſtitiæ

Caput

Caput Tertium.

Partes Capitis ſunt duæ, In prima proſequitur hortationis Argumenta reliqua, ad verſ. 11. *In ſecunda ſubnectit aliam hortationem ad dilectionem Fratrum, ad finem.*

Verſ. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater*, nempe, *ut Filii Dei vocemur: propterea mundus non novit nos, quoniam non novit eum.*

Arg. 2. Hortationis ad ſtudium Juſtitiæ, Ex mera ſeu gratuita dilectione DEUS vos fideles honore adoptionis in filios ornavit. Tenemini ergo Patrem veſtrum Juſtitiæ ſtudio referre.

Non novit] Arg. 3. per occupationem objectionis, Impedire non debet ſtudium juſtitiæ in vobis, quod mundus non agnoſcat vos pro Filiis DEI, quandoquidem hic contemptus communis eſt vobis cum DEO PATRE veſtro, quem etiam contemnit mundus; ſed potiùs ad unionem & conformitatem cum DEO in juſtitiæ ſtudio colendam, vos incitare debet: Ergo.

Verſ. 2. *Chariſſimi, nunc filii Dei ſumus, ſed nondum patefactum eſt quod erimus. Scimus autem fore ut quum* ipſe *patefactum fuerit, ſimiles ei ſimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt:*

Arg. 4 Per occupationem alius ſimilis objectionis, Non debet impedire ſtudium juſtitiæ in vobis, quod nondum appareat gloria veſtra, ſatis eſt, quod ſciamus jus Filiorum DEI jam nobis datum eſſe, noſque adituros poſſeſſionem, quando CHRISTUS manifeſtabitur, ſimileſque ei in gloria & felicitate futuros, & beatificâ viſione ipſius in æternum fruituros: Debetis ergo juſtitiæ operam dare.

Verſ. 3. *Et quiſquis habet hanc ſpem in eo* ſitam, *purificat ſe, ſicut & ille purus eſt.*

Arg. 5. Quicunque habet ſpem vivam conformitatis cum CHRISTO in gloria, purificat ſeipſum, ut CHRISTO in hac vita, in puritatis & juſtitiæ ſtudio conformis ſit. Ergo juſtitiæ ſtudendum.

Verſ. 4. *Quiſquis committit peccatum, etiam Legem tranſgreditur: nam peccatum eſt Legis tranſgreſſio.*

Arg. 6. Quicunque non ſtudet juſtitiæ, ſed operam dat peccato, etiam Legis tranſgreſſioni operam dat, quia peccatum nihil aliud eſt quam Legis tranſgreſſio, cui ſi quis operam dat, DEO bellum indicit: Ergo ſtudendum juſtitiæ.

Verſ. 5 *Et ſci is illum pateſactum eſſe, ut peccata noſtra tolleret, & peccatum in eo non eſſe.*

Arg. 7. Eo fine manifeſtatus eſt CHRISTUS, ut reatum peccati lueret, & tolleret à ſuis (quod confirmat ex eo, quod CHRISTUS nullum in ſe habuerit peccatum pro quo lueret) unde fit, ut qui peccato operam dat, eo ipſo contrarium CHRISTO faciat, pretiumque redemptionis vilipendat: Ergo niſi CHRISTO contrarii videri velletis, ſtudendum eſt Juſtitiæ.

Verſ. 6 *Quiſquis in eo manet, non peccat: quiſquis peccat, non vidit eum, neque novit eum.*

Arg. 8. Proprietas eſt omnis fidelis, ſeu manentis in CHRISTO, non dare operam peccato, ſed Juſtitiæ. Ergo Juſtitiæ ſtudendum eſt.

Quiſquis] Arg. 9. Quicunque peccato ſtudet aut indulget, talſò prætendit CHRISTI ædem ſeu notitiam, quæ ſine ſtudio novitatis vitæ eſſe non poteſt. Studendum ergo Juſtitiæ.

Verſ. 7. *Filioli, nemo vos ſeducat: qui exercet juſtitiam, juſtus eſt, ſicut ille juſtus eſt.*

Arg. 10. Quicunque non ita ſtudet juſtitiæ, ut operibus & actionibus ſuis teſtetur novitatis vitæ ſtudium, ſeipſum decipit, vel decipi ſe patitur. Fruſtra enim perſuadent ſibi homines ſe habere ſepultam in cordibus juſtitiam, dum pedes, manus, linguam, & oculos palam occupat iniquitas. Studendum igitur eſt Juſtitiæ.

Qui exercet] Hoc Argumentum confirmat, deſcribendo Juſtum ſeu Juſtificatum ex fide, à proprietate ipſius inſeparabili, nempe praxi Juſtitiæ, & conformitate cum DEO cui ſtudet juſtificatus, ut juſtitiam ſuam opere manifeſtet; Nemo juſtificatus eſt, qui non ſtudet juſto DEO conformis eſſe, ſeu qui opere juſtitiam non exercet: Decipit ergo ſe quiſquis aliter exiſtimat.

Verſ. 8. *Qui committit peccatum, ex Diabolo eſt: quoniam à principio Diabolus peccat. Ad hoc pateſactus eſt Filius Dei, ut diſſolvat opera Diaboli.*

Arg. 11.

Arg. 11. Quicunque operam dat peccato, Diaboli filius eſt, patrem ſuum ſtudiis ſuis referens: Hoc confirmat à Diaboli in peccando vetuſtate, qui ſtatim poſt creationem peccavit, & ab eo tempore peccandi autor fuit hominibus: Ergo niſi Diaboli filii haberi vultis, Juſtitiæ ſtudendum eſt. *Ad hoc*] Arg. 12. Eo fine CHRISTUS manifeſtatus eſt, ut opera Diaboli ſolveret, id eſt, dominium peccati deſtrueret in ſuis, & peccati inhabitationem aboleret gradatim, per ſanctificationem. Hinc fit ut qui operam peccato dat, ædificet id ad quod deſtruendum CHRISTUS manifeſtatus eſt. Studendum igitur.

Verſ. 9. *Quiſquis natus eſt ex Deo, peccatum non committit, quoniam ſemen ipſius in eo manet: nec poteſt peccare, eo quod ex DEO natus eſt.*

Arg. 13 Licet regenitus præoccupari poſſit à peccato, operam tamen dare peccato non poteſt, propter regenerationis naturam, ſeu propter Dei ſemen manens in ipſo (id eſt, quia Dei Verbum & Spiritus, vel vitalis Dei gratia in regeneratione communicata eſt in illorum donorum numero, quorum Deum non pœnitet) cujus vi regenitus perpetuò retrahitur à peccatis, & impellitur ad juſtitiam ſectandam; nec poteſt peccare, ſeu peccato indulgere. Ergo niſi vos irregenitos probare velletis, ſtudendum vobis eſt Juſtitiæ.

Nec poteſt] Arg. 14. Regenitus non poteſt operam dare peccato, quia genitus eſt ex Deo, qui natum ex ſe non deſerit, ſed ita gubernat & movet ſui nati cor, ut conſtanter militet adverſus peccatum, & ductum Spiritus ſequatur: Ergo ſi à Deo natos vos probare vultis, Juſtitiæ ſtudendum eſt.

Verſ. 10. *Per hoc manifeſti ſunt filii Dei & filii Diaboli, quiſquis non exercet juſtitiam, non eſt ex DEO, & qui non diligit fratrem ſuum.*

Arg. 15. In hoc differunt regeniti & irregeniti: Filii Dei & filii Diaboli, quod ii qui ſunt ex Deo, ſtudeant juſtitiæ: illi vero, qui non ſtudent juſtitiæ exercendæ, & nominatim fratrum dilectioni, non ſunt ex Deo, ſed ex Diabolo. Juſtitiæ ergo, & imprimis fraternæ dilectioni ſtudendum vobis eſt.

Secunda pars

Verſ. 11. *Quoniam hoc eſt nuntium quod audiſtis à principio, ut diligamus alii alios.*

Hinc ad alteram hortationem dilabitur, ſcilicet ad diligendos fratres: hortationis argumenta ſunt quindecim. Argumentum primum, Præceptum de dilectione fratrum ab initio vocationis veſtræ datum eſt vobis à CHRISTO. Ergo fratres diligite.

Verſ. 12. *Non ſicut Cain, qui ex illo Malo erat, & occidit fratrem ſuum. Cujus autem rei gratia occidit eum? quia opera ejus mala erant, fratris autem ejus juſta.*

Arg 2. Diſſimiles debent eſſe fideles Caino, diaboli filio & fratricidæ. Ergo *Cujus*] Arg. 3. confirmans & illuſtrans ſuperius, Qui fratres non diligunt, ſed odio habent, odiſſe DEI gratiam in fratribus comperientur, & in hoc ſimiles eſſe Caino, qui imaginem DEI in fratre ſuo odio perſequebatur ex invidiâ. Dilectioni fratrum ergo ſtudendum eſt.

Verſ. 13. *Ne miremini, fratres mei, ſi odit vos mundus.*

Arg. 4. Per occuparionem, & retorſionem objectionis. Tantùm abeſt ut fugeſcere debeat charitas inter fideles, propterea quod exoſos ſe videant à mundo, ut contrà tantò impenſiùs debeant ſe mutuò diligere. Ergo.

Verſ. 14. *Nos ſcimus nos tranſlatos eſſe ex morte ad vitam, quia diligimus fratres: qui non diligit fratrem, manet in morte.*

Arg. 5. Ex dilectione fratrum, ſeu dilectione imaginis DEI in illis certiores reddimur tanquam ex indicio certo, quod nos ipſi regeniti ſumus, & tranſlati à morte in vitam.

Qui non] Arg. 6. Qui non diligit fratrem, manet in ſtatu peccati & mortis irregenitus, Ergo ut regenitos vos probetis, diligite fratres.

Verſ. 15. *Quiſquis odit fratrem ſuum, homicida eſt: & noſtis nullum homicidam habere vitam æternam in ſe manentem.*

Arg. 7. confirmans ſuperius, Qui non diligit fratrem odio habet eum, & ideo homicida eſt, & per conſequens, nec habet initia vitæ æternæ in ſe, nec jus ad vitam æternam, ſed manet obnoxius morti æternæ. Ergo niſi tales haberi velletis, dilectioni fratrum incumbendum eſt.

Verſ. 16. *Per hoc cognovimus charitatem, quòd ille animam ſuam pro nobis poſuit: nos igitur debemus pro fratribus animas ponere.*

Arg. 8.

Arg. 8. CHRISTUS nos impensè dilexit, cum vitam ſuam pro nobis poſuit, nos igitur debemus alii alios diligere, exemplum ejus imitantes.

Nos igitur] Arg. 9. Gratitudinem hanc debemus CHRISTO, qui pro nobis & fratribus poſuit vitam, ut parati ſimus vitam noſtram profundere in bonum Eccleſiæ, ſeu fratrum noſtrorum: Ergo multo magis affectu ſincerò debemus ipſos proſequi, & inferiora officia dilectionis erga eos præſtare.

Verſ. 17. *Qui verò habuerit mundanas facultates, & viderit fratrem ſuum egentem, & clauſerit viſcera ſua coram eo, quomodo charitas Dei manet in eo?*

Arg. 10. confirmans ſuperius, Qui non ſic diligunt fratres, ut egentibus, communicent de facultatibus ſuis, idque ex miſericordiæ viſceribus permoti, hypocritæ ſunt, & longè abſunt ab illa dilectione quæ vitam impendere pro fratribus parata eſt.

Verſ. 18. *Filioli mei, ne diligamus verbo, neque lingua ſolùm, ſed opere & veritate.*

Hinc infertur ipſa hortatio: ut opere & veritate, mutuam dilectionem teſtentur, & non verbis, ſeu linguâ tantùm.

Verſ. 19. *Et per hoc cognoſcimus nos ex veritate eſſe, & coram ipſo ſecura reddemus corda noſtra.*

Arg. 11. Per dilectionem fratrum, tanquam per fructum fidei ſinceræ cognoſcimus nos ſinceros eſſe, ſeu verè fideles, & ex DEO genitos. Ergo dilectioni fratrum ſtudendum eſt. *Coram ipſo*] Arg. 12. Per dilectionem confirmabimus fiduciam noſtram apud DEUM, & conſcientiam in lucta fidei juvabimus ex hoc effectu fidei, ad dandum nobis teſtimonium abſolutionis, ſeu juſtificationis per fidem. Ergo.

Verſ. 20. *Nam ſi nos condemnet cor noſtrum, potentior eſt Deus corde noſtro, & novit omnia.*

Verſ. 21. *Chariſſimi ſi cor noſtrum nos non condemnet, fiduciam habemus apud Deum:*

Hoc Argumentum confirmat per collationem vigilantis, & malæ conſcientiæ, hoc verſu, in effectis condemnationis; cum conſcientia bona, verſu ſequenti, in effectu abſolutionis: Sicut quando mala conſcientia condemnat eum qui planè vacuus eſt fraternæ dilectionis, ſententia condemnationis à DEO ſupremo Judice omniſcio rata manet, donec ad

CHRISTUM

CHRISTUM confugiant. Sic ex altera parte, quando bona conſcientia (quæ ut ut imperfectionis nos arguat) nos non condemnat, quaſi planè deſtitutos hoc fructu, vel ſtudio proficiendi in dilectione fraterna; fiduciam retinemus adeundi DEUM, ut Patrem noſtrum in CHRISTO. Idcirco ex ſtudio fraternæ dilectionis ſecura reddemus corda noſtra coram DEO, ut *verſ.* 19. habetur.

Verſ. 22. *Et quicquid petierimus, accipimus ab eo, quoniam præcepta ejus cuſtodimus, & ea quæ ipſi placent facimus.*

Arg. 13. Facit conſcientia dilectionis fraternæ ad fiduciam impetrandi ea, quæ ſecundum DEI voluntatem petimus ab eo bona: quia ratiocinari poſſumus ex ſtudio cuſtodiendi mandata DEI & faciendi ea, quæ ei placent, nos eſſe ex numero verè Fidelium, qui per fidem in CHRISTUM, ſunt in gratiâ apud DEUM, & quorum preces DEUS non rejicit, ſicut hypocritarum & impiorum preces averſatur. Ergo dilectioni fraternæ ſtudendum eſt.

Verſ. 23. *Hæc eſt igitur ejus doctrina, ut credamus nomini Filii ejus Jeſu Chriſti, & diligamus alii alios, ſicut mandavit nobis*

Arg. 14. confirmans ſuperius, & objectioni occurrens, nequis ſupradictis abuteretur ad merita operum, aut juſtificationem ex operibus tuendum. Præceptum de dilectione fraternâ includitur per conſequens in præcepto de fide ſalvificâ, in CHRISTUM collocandâ. Nam cum DEUS præcipit fidem in CHRISTUM, quæ operetur per charitatem, ſimul præcipit ut alii alios diligamus. Ergo ſi quis præcepti de fide in Filium DEI rationem habet, rationem etiam mandati de dilectione mutua habeat neceſſe eſt, ut ei obedire ſtudeat. Studendum ergo dilectioni fraternæ.

Verſ. 24. *Nam qui ſervat ejus mandata, in eo habitat, & ipſe in eo, & per hoc novimus eum habitare in nobis*, nempe *ex Spiritu quem nobis dedit*.

Arg. 15. In quo eſt ſtudium obediendi præceptis DEI, & nominatim præcepto de fide in CHRISTUM quæ per dilectionem fratrum efficaciter operatur, is communionem habet cum DEO, & communionem ſe habere novit per SPIRITUS Sancti gratuitam præſentiam: quam Spiritus præſentiam dignoſcere poterit ex ipſius effectu, nempè ex ſtudio obediendi DEI mandato, de viva fide in CHRISTUM per charitatem operante: Ergo dilectioni fratrum ſtudendum eſt.

Caput

Caput Quartum.

HOC capite Apoſtolus totus eſt in ſtabilienda ipſorum fide, & in dilectione erga fratres excitanda. Capitis duæ ſunt partes: In prima hortatur ad diſcernendas Spiritus, ut caveant ſibi ab impoſtoribus ad verſ. 7. *In altera urget denuò fraternam dilectionem, ad finem.*

Verſ. 1. *DIlecti, ne cuivis Spiritui credite, ſed probate Spiritus an ex Deo ſint, nam multi Pſeudoprophetæ venerunt in mundum.*

Ex occaſione mentionis factæ, de DEI SPIRITU verſu ultimo capitis ſuperioris, hortatur ut nulli ſpiritui, ſeu doctrinæ à quovis ſpiritu profiſciſcenti priùs habeant fidem, quam examinaverint & probaverint an à DEO ſit. Argumenta hortationis ſunt ſex: Argumentum primum, Multi Pſeudoprophetæ ſeu hæretici exorti ſunt, & in mundum apertè jam prodierunt. Ergo non niſi habito examine, ulli doctrinæ, fidem habere debetis.

Verſ. 2. *Ex hoc cognoſcite Dei Spiritum: Quicunque ſpiritus confitetur Ieſum Chriſtum in carnem veniſſe, ex Deo eſt:*

Arg 2. Paratam habetis regulam, ad quam tanquam ad lapidem lydium examinare poteſtis omnem ſpiritum, ſeu ſpiritus cujuſvis doctrinam, an ex DEO ſit. Regulæ prima pars hæc eſt, Quicunque Spiritus CHRISTI perſonam ſecundùm Deitatem in qua exiſtebat ab æterno & ſecundùm humanitatem, quam verè aſſumpſit in incarnatione ſeriò & reipſâ confitetur, & ſeriò etiam agnoſcit Eum eſſe CHRISTUM illum, ſecundùm omnia ejus officia, Eique ſoli plenam gloriam perfecti Salvatoris tribuit, Is ſpiritus, ſeu hæc doctrina, à DEO eſt.

Verſ. 3 *Et quicunque ſpiritus non confitetur Ieſum Chriſtum, in carnem veniſſe, ex Deo non eſt: ſed hic eſt ille ſpiritus Antichriſti, de quo audiſtis eum venturum fuiſſe, & jam nunc in mundo eſſe.*

Altera regulæ pars negativa hæc eſt, Quicunque Spiritus, ſeu quæcunque doctrina non confitetur reipſa & ſolidè CHRISTUM JESUM, ad eum modum ſcilicet qui jam dictus eſt, ſed detrahit quicquam ejus perſonæ

ſonæ, vel officiis, vel virtuti & efficaciæ ad ſalutem inchoandam&, pleniſſimè conſummandam; is non eſt à DEO, ſed Spiritus eſt Antichriſti, qui Spiritus jam nunc eſt in mundo, licet nondum invaluerit ita, ut Thronum ſibi apertè in Eccleſia erexerit: Ergo cum hanc habeatis regulam, non debetis ullam doctrinam admittere, niſi præmiſſo examine.

Verſ. 4. *Vos ex Deo eſtis, filioli, & viciſtis eos, quoniam potentior eſt qui eſt in vobis, quàm qui in mundo eſt.*

Arg. 3. Parata eſt vobis victoria de ſeductoribus non minus certò, quam ſi res tranſacta fuiſſet. Ne igitur metuatis habito examine, cum iis contendere. *Ex Deo*] Hoc argumentum confirmat tribus rationibus ex DEO: Ratio prima, Electi & regeniti eſtis à DEO: Ergo certò vincetis ſeductores. *In vobis*] Ratio 2. Habetis SPIRITUM DEI habitantem in vobis, per quem diſcernatis impoſturas, & caveatis: Ergo certò vincetis ſeductores. *Major*] Ratio 3. SPIRITUS DEI habitans in vobis potentior eſt diabolo, ſeductore illo Spiritu qui in mundo eſt, ſeu in improbis impoſtoribus: Ergo certò vincetis ſeductores.

Verſ. 5. *Ipſi è mundo ſunt, ideò mundana loquuntur, & mundus eos audit.*

Arg. 4 per occupationem objectionis. Non debetis perturbari, quod mendacius ſeductorum mundus mendax auſcultet; ſiquidem illi ſeductores de mundo ſunt, & mendacia quæ mundo placeant, docent: ſed contra tantò ſtudiosiùs cavere, & averſari debetis ſeductores, quantò mundus illis eſt addictus magis: Ergo probandi vobis ſunt Spiritus an à DEO ſint, nec ulla doctrina niſi habito examine, admittenda eſt à vobis.

Verſ. 6. *Nos ex Deo ſumus: qui novit Deum, audit nos: qui non eſt ex Deo, non audit nos: ex hoc cognoſcimus Spiritum veritatis, & Spiritum erroris.*

Arg. 5. per occupationem etiam objectionis. Cum nos Apoſtoli & ſinceri Doctores à DEO habeamus doctrinam noſtram, efficacemque vocationem, & ad fidem CHRISTI, & ad fidei prædicationem, ſatis eſt quod Electi DEI, & inſtituti à DEO audiant noſtram doctrinam, ut ut forſan exiguus fuerit ipſorum numerus. Ergo audite nos, & ſpiritus erroris, facto examine rejicite. *Is qui non eſt*] Arg. 6. Proprietas eſt non renovati hominis, & cui cum DEO nondum ulla eſt communio, Non adhærere doctrinæ noſtræ Apoſtolicæ, ſed ſeductoribus fidem habere.

Et hoc

Et hoc indicium eſt, unde diſcernatur aliquis utrùm Spiritu erroris, an veritatis ducatur: Nam ſi Apoſtolorum doctrinæ non auſcultaverit quis, erroris ſpiritu ducitur: ſi verò quis errores averſetur, & Apoſtolorum doctrinæ conſtanter adhæſerit, Spiritu veritatis ducitur: Ergo probandi & diſcernendi vobis ſunt Spiritus, ut caveatis ſeductores.

Secunda pars Capitis

Verſ. 7. *Dilecti, diligamus alii alios: nam charitas ex Deo eſt, quiſquis diligit, ex Deo natus eſt, & novit Deum.*

Altera pars Capitis, In qua hortatur ad fraternam dilectionem. Argumenta hortationis ſunt viginti. Argumentum primum, Dilectio erga Fratres eſt à Deo, nempe, ut ſpeciale donum, quod Electis ſolum datum eſt. Ergo ei ſtudendum. *Quiſquis*] Arg. 2. confirmans ſuperius, Qui charitate præditus eſt erga fratres, *qui fratres*, è numero regenitorum eſt Ergo charitati ſtudendum. *Novit*] Arg. 3. Qui dilectionem exercet novit Deum, id eſt, credit in Eum, Eumque diligit. Ergo dilectioni fratrum ſtudendum eſt.

Verſ. 8. *Qui non diligit, non novit DEVM: nam DEVS eſt charitas.*

Arg. 4. Qui planè deſtitutus eſt charitate; erga Fratres, nec credit in Deum, nec Deum diligit. Hujus ratio redditur, quia Deus eſt Charitas, totus amor quoàd eſſentiam, totus amabilis in Se, & in Imagine quaque ſua. Totus amans noſtri, & omnis charitatis Autor ſeu Effector in omnibus Filiis ſuis: adeò ut qui deſtitutus eſt charitate, Deum non poterit noviſſe. Studendum ergo charitati.

Verſ. 9. *Per hoc patefacta eſt charitas Dei in nobis, quòd Filium ſuum unigenitum miſit DEVS in mundum, ut vivamus per eum.*

Arg. 5. confirmans etiam præcedentem rationem, Deus ita dilexit nos, qui ejus populus nunc ſumus, ut Filium ſuum unigenitum miſerit in Mundum, ut nos per ipſius paſſiones liberati à morte, vitam æternam conſequeremur: Ergo nos debemus ejus Filios adoptivos, ſeu Fratres noſtros diligere.

Verſ. 10. *In hoc eſt charitas, non quòd nos dilexerimus Deum, ſed quòd ipſe dilexerit nos, & miſerit Filium ſuum ut eſſet propitiatio pro peccatis noſtris,*

Verſ. 11. *Dilecti, ſi Deus nos ita dilexit, debemus & nos alii alios diligere.*

Arg. 6. confirmans & illuſtrans ſuperius, DEUS gratis dilexit nos indignos, & immerentes, etiam & hoſtes, qui amorem ejus non tantùm non meriti ſumus, ſed ne quidem amorem ejus prius deſideravimus, ſed DEUS nos prior dilexit, & impenſiſſimè dilexit, mittendo Filium ſuum, qui ſe in victimam offerret pro expiandis peccatis noſtris, & impetrandis omnibus donis, quæ præparandis nobis ad vitam æternam poſſidendam, neceſſaria ſunt. Unde ſequitur nos debere fraternam dilectionem mutuam colere, *verſ.* 11.

Verſ. 12. *Deum nemo ſpectavit unquam: ſi diligamus alii alios, Deus in nobis habitat, & charitas ejus expleta eſt in nobis.*

Arg. 7. Etiamſi DEUS ſit inviſibilis, qui ſenſibus corporeis à nemine unquam conſpici potuerit in eſſentia ſua, ſi tamen nos alii alios diligamus, communionem habemus cum eo, & ipſe habitare in nobis comperitur: Ergo dilectioni ſtudendum eſt. *Adimpleta*] Arg. 8. Ex dilectione Fratrum, dilectio noſtra erga DEUM perfecta, ſeu ſincera eſſe demonſtratur, qualem DEUS acceptat & probat. Ergo.

Verſ. 13. *Per hoc cognoſcimus nos in eo habitare, & ipſum in nobis, quòd de Spiritu ſuo dedit nobis.*

Arg. 9. Nos non tantùm habemus communionem cum DEO, ſed etiam in cognitionem certam, & perſuaſionem ducimur de communione noſtrâ cum DEO, & mutuâ quaſi inhabitatione, ex eo quod SPIRITUM ſuum, ſeu SPIRITUM dilectionis nobis dederit: à quo SPIRITU Ipſe ſeparari non poteſt. Ergo.

Verſ. 14. *Nos verò ſpectavimus, & teſtamur Patrem miſiſſe Filium qui eſſet ſervator mundi.*

Arg. 10. Ab experientia Apoſtolorum, in hunc ſenſum, Etiamſi DEUM nemo ſpectavit unquam, nos tamen Apoſtoli ſpectavimus effectum ſummæ dilectionis in Eo, nempe, quod Pater miſerit Filium ſuum, ut eſſet Salvator MUNDI, ſeu Univerſitatis Electorum ſuorum Filiorum, per totum Mundum diſperſorum, nec poſſumus celare homines tantum bonum, ſed ex dilectione Fratrum electorum quæ in nobis eſt, teſtamur intrepidè de dilectione illa DEI erga homines: Ergo omnes Fideles idem pro ſuo quiſque modulo debet facere.

Verſ. 15

Vers. 15. *Quisquis confessus fuerit Iesum esse Filium Dei, Deus in eo habitat, & ipse in Deo.*

Arg. 11. Ex superiori illatum, & superius confirmans; Quia non Apostoli tantùm, sed etiam quicunque fuerit qui ex dilectione Dei & Fratrum, Verbo & Opere confessus fuerit excellentiam & virtutem Iesu Christi Filii Dei, sicut nos facimus, ipsi non minùs quam nobis communio cum Deo, ex mutuâ inhabitatione intercedit. Ergo dilectioni fraternæ studendum est.

Vers. 16. *Et nos cognovimus & credidimus charitatem quam habet Deus in nobis. Deus charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.*

Arg. 12. Ab experientia etiam Apostolorum, in hunc sensum, Nos Apostoli experientia & fide persuasi de Dei charitate erga nos, cogimur, & testimonium ei dare, (quod sit ipsa Charitas, & in Se, & erga suos) eumque & ejus liberos amare: Ergo omnes Fideles qui idem credunt, & experti sunt, similiter facere debent.

Deus Charitas] Arg. 13. Cum Deus sit Charitas ipsa, quicunque in fide charitatis Divinæ erga se, & studio charitatis exercendæ erga Deum, & Fratres, constanter permanet, constantem habet communionem cum Deo, & Deus cum ipso. Ergo ut fixa maneat hæc communio, dilectioni fraternæ studendum est.

Vers. 17. *Per hoc expleta est charitas in nobis, ut fiduciam habeamus in die judicii: quòd qualis ille est, tales & nos sumus in hoc mundo.*

Arg. 14. Et illa Dei erga nos Charitas quæ credenda est, & illa Dei Charitas, quæ nobis exercenda proponitur erga Deum & fratres, completa & sincerâ esse cognoscitur, & implenda urgetur à nobis eo fine, ut in die Judicii coram Deo, intrepidè stemus: utque nunc de eo die cogitantes confidamus, quasi jam ad Dei Tribunal sisteremur: Ergo Charitati studendum est. *Qualis*] Arg. 15. Rationem reddens superioris, Ex charitate Dei in nobis compertâ colligimus solidè nos in hac vita à Deo dilectos, & in hoc mundo esse factos conformes Deo, qui Charitas est: ideoque persuasi esse poterimus, tanquam ex certissimo signo, nos fore in numero eorum quibus non est condemnatio in vita futura. Ergo studendum fraternæ dilectioni.

Verſ. 18. *Metus non eſt in charitate: expleta charitas foras ejicit metum: quoniam metus cruciatum habet: qui autem metuit, non eſt perfectus in charitate.*

Arg. 16. confirmans ſuperius, Charitas Dei per fidem apprehenſa, & charitatem accendens erga Deum & fratres, perſuaſionem de ſalute noſtra ita confirmat, ut non metuamus nobis ab ira & judicio. & quantò perſuaſio de Dei erga nos charitate ardentiùs in nobis ſtudium excitat diligendi Deum & proximum, tantò fortiùs ejicitur metus condemnationis, ſaltem ille qui cum cruciatu jungitur. Ergo Charitati Fratrum, ex perſuaſione Charitatis Dei in nos, ſtudendum eſt.

Metuit] Arg. 17. Tanquam aliud confectarium ex ſuperiori Argumento deductum, Quiſquis metu condemnationis agitatur, non eſt ſatis ſolidè confirmatus in fide Charitatis Dei, & in exercitio Charitatis erga Deum & Fratres, ſed eget incremento & hortationibus, ut proficiat in Charitate ad ſolidam certitudinem: Ergo omnes qui imperfectionem hanc ſentiunt in ſe, dilectioni fratrum ex perſuaſione Charitatis Dei erga ſe ſtudere debent.

Verſ. 19. *Nos diligimus eum, quoniam ipſe prior dilexit nos.*

Arg. 18. Dilectio qua nos diligimus Deum, non eſt cauſa dilectionis qua Deus nos diligit, ſed effectus poſterior. Ergo ſtudeamus ex perſuaſione dilectionis Dei erga nos, Deum magis magiſque diligere, & quantò impenſiùs ſtudebimus Deum diligere in Se, & in Filiis ſuis ſe nobis diligendum offerentem, tantò confirmatiores erimus de ejus dilectione erga nos. Studendum ergo charitati.

Verſ. 20. *Siquis dixerit, Diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt. Qui enim non diligit fratrem ſuum quem vidit, Deum quem non vidit quomodo poteſt diligere?*

Arg 19. Vana eſt dilectionis jactantia erga Deum, ubi non eſt dilectio fratrum, quia gratia Dei non operatur dilectionem Dei ſine dilectione fratrum. Ergo, *&c.* *Qui enim*] Hoc argumentum confirmat hac ratione, quia cum magis moveamur ad amandum aſpectu, quam auditu: is qui fratrem quem videt, & Dei in eo imaginem non diligit, Deum quem non videt non poteſt diligere. Vana eſt igitur dilectionis erga Deum jactantia, ubi non eſt dilectio fratrum.

Verſ. 21. *Et hoc mandatum habemus ab eo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum.*

Arg. 20

Arg 20. Eadem autoritas Dei ſimul utrumque mandatum conjunxit, requirens ab omnibus qui Deum diligunt, ut fratres etiam ſuos diligant. Ergo fratrum dilectioni ſtudendum eſt.

Caput Quintum.

Scopus principalis totius Epiſtolæ, & hujus potiſſimum Capitis, verſ. 13. *proponitur, ſcilicet, ut credentes in* Christum *ſciant ſe habere vitam æternam, & ut ſcientes ſe habere vitam, credant in Chriſtum magis magisque. Capitis duæ ſunt partes: In prima deſcribit notas verè Fidelium ſeu Renatorum, quibus jus datur ad vitam æternam, cum inchoata poſſeſſione, ad* verſ. 6. *In ſecundâ argumenta proponit, quæ movent ut credamus in* Christum.

Verſ. 1. *Quiſquis credit Ieſum eſſe Chriſtum, ex Deo natus eſt: & quiſquis diligit genitorem, diligit etiam eum qui ex eo genitus eſt.*

Notæ verè Fidelium ſeu Renatorum, & ſincerè Agentium, ſunt ſex. Nota prima hæc eſt, Verè Fidelis, ſeu ex Deo genitus ſeriò credit Iesum eſſe *Chriſtum promiſſum*, ſcilicet Redemptorem mundi; nam quicunque hanc veritatem ſolidè imbibit, & corde agnoſcit ſibi illam applicans, ſicut Scriptura requirit, ex Deo natus eſt: *Et quiſquis*] Nota 2. verè Fidelis. Sic diligit Deum, ut etiam fratres ſeu genitos ex Deo, diligat.

Verſ. 2. *Per hoc cognoſcimus nos diligere filios DEI, quum nos Deum diligimus, & mandata ejus ſervamus.*

Nota 3. Verè fideles ſic diligunt fratres, ut ſimul diligant Deum, & ex dilectione Dei ſtudent ejus mandata ſervare.

Verſ. 3. *Hæc eſt enim charitas Dei, ut mandata ejus ſervemus: & mandata ejus gravia non ſunt.*

Nota 4. explicans priorem, Verè Fideles demonſtrant charitatis ſinceritatem, in ſtudio obſervandi mandata ex dilectione Dei, adeò ut ejus mandata quantumcunque difficilia, & carni ingrata, illis tamen non ſint gravia, ſed quæ lubentiſſimè cupiant præſtare.

Verſ. 4.

Verſ. 4. *Quoniam quicquid natum eſt ex Deo, vincit mundum & hæc eſt victoria quæ vicit mundum*, nempe *fides noſtra*,

Nota 5. rationem reddens prioris, Vere Fideles ſeu Renati vincunt mundum, id eſt, ſuperant quicquid ſe opponit DEI Spiritui, nempe, fallacias, illecebras, & terrores mundi, & omnia obſtacula, quæ poſſent eos à ſtudio mandatorum DEI impedire, adeò ut etiamſi conflictus ſit quotidianus, non cedant tamen ſed certi de triumpho, ut victores opponant ſe & perſequantur hoſtes. *Et hæc*] Nota 6. explicans priorem, Verè Fideles, non nituntur ſuis viribus in bello adverſus mundum; ſed per fidem innituntur CHRISTO, qui mundum ſuperavit ipſorum nomine, quique vires ſuppeditat ad vincendum mundum, Quod eſt vincendi genus certiſſimum, præclariſſimum & pleniſſimum.

Verſ. 5. *Quis eſt qui vincit mundum, niſi qui credit Ieſum eſſe Filium Dei?*

Ratio redditur victoriæ reportatæ de mundo per fidem, Quia impoſſibile eſt ut quiſquam vincat mundum, niſi qui ſibi diffidens recumbit per fidem in ſolam veritatem, & virtutem IESU CHRISTI, ut Omnipotentis Filii DEI, qui non ſolùm vicit mundum pro ſuis, ſed victores reddit etiam omnes ſnos.

Secunda pars

Verſ. 6. *Hic ille eſt qui venit per aquam & ſanguinem*, nempe *Ieſus Chriſtus: non per aquam ſolùm, ſed per aquam & ſanguinem: & ſpiritus is eſt qui teſtificatur ſpiritum veritatem eſſe.*

Altera pars Capitis, In qua probat credendum eſſe in CHRISTUM, ut Filium DEI. Argumenta ſunt quatuordecim.

Argumentum primum, Quia IESUS CHRISTUS eſt ille, qui veniens, ſecum attulit ſolidam legalium ceremoniarum ſubſtantiam, quod ad peccati abolitionem attinet præſertim: nam venit cum *aqua*, ſeu cum ea ſanctitate in Se, & virtute ad ſanctificandum ſuos, quæ per *aquam & ablutiones* in veteri lege ſignificabatur futurâ in Meſſia cum veniret. Et venit *cum ſanguine*, ſeu cum plenâ expiatione peccati ſuorum, per propitiatorium ſacrificium ſanguinis ſui, ad tollendum peccata populi ſui, in Cruce oblatum. *Non per aquam*] Id confirmat, Quia venit CHRISTUS, non cum una proprietate Mediatoris, quæ eſt *ſanctitas perſonæ ſuæ*, & ſanctificandi ſuos virtus *per aquam*, ſeu ablutiones legales, ſignificata; Sed venit etiam

etiam cum altera proprietate, quæ eſt *expiatio & plena reconciliatio*, per ſanguinis aſperſionem ſeu mactatas pecudes ſignificata. Cujus conjunctionis admirandum ſymbolum erat fluxus aquæ ſimul & ſanguinis ex latere ejus in cruce, ſicut Apoſtolus noſter ſtudioſè obſervavit in Euangelio ſuo, *Cap.* 19 34 Ut omnes ſciamus CHRISTUM quos juſtificat eoſdem etiam ſanctificare, & contra, quoſcunque ſanctificat, eoſdem etiam juſtificare. Ergo in CHRISTUM credendum eſt.

Spiritus] Arg. 2. Spiritus idem teſtatur, id eſt, Spiritus manifeſtatio in variis ſuis donis ſuper CHRISTI diſcipulos, effuſis, teſtatur & obſignat CHRISTUM eſſe Filium DEI, ſuoque dictamine hoc in verè fidelium cordibus fixum reddit. Ergo in CHRISTUM eſt credendum.

Veritatem] Hoc argumentum confirmat ex eo, quod Spiritus in his operationibus ſuis verax ſit & ab omni impoſturâ alieniſſimus, quippè qui nihil præter verbum DEI, ſeu ipſiſſimam veritatem nobis commendat.

Verſ. 7. *Nam tres ſunt qui teſtificantur in Cœlo, Pater Sermo & Spiritus ſanctus: & hi tres unum ſunt.*

Arg. 3. Quia tres perſonæ Deitatis, PATER, SERMO & SPIRITUS Sanctus, ſicut unum ſunt Eſſentia, ſic etiam conſenſu teſtandi conſpirant ad hoc unum confirmandum; *Quod Jeſus Chriſtus ſit Filius Dei.* Nam Pater de eo teſtatus eſt: Primo, voce audibili in CHRISTI Baptiſmo, & in transfiguratione pronuncians eum eſſe *filium ſuum dilectum, in quo acquieſcit.* Secundo operibus, quæ dedit CHRISTO, ut ea perficeret, *Joh.* 5, 19. 36. Deinde, *Sermo*, ſeu Verbum teſtatur de CHRISTO, hoc eſt, CHRISTUS (qua DEUS eſt) teſtatur de ſeipſo incarnato, quod ſit Filius DEI, partim vivâ voce affirmans id ſæpiſſimè, partim in tota doctrinâ manifeſtum faciens, quod is ipſe ſit qui è ſinu Patris prodiit, & ejus conſilium de hominum ſalute patefecit. *Qui ſupernè venit*, qui *è Cœlo venit ſupra omnes eſt*, *Joh.* 4. 31. Tertio, *Spiritus ſanctus* teſtatur JESUM CHRISTUM eſſe Filium DEI, partim deſcenſu ſuper eum in Baptiſmo ipſius: Partim deſcenſu ſuper ejus Apoſtolos & Diſcipulos in die Pentecoſtes; partim doctrinam CHRISTI, Scripturæ Amanuenſibus inſpirando, eamque mundo commendando, ut homines doceat, iis perſuadeat, & eos confirmet de illa veritate, ut verè divinâ: per eam colligat Eccleſiam, quam in omni veritate ducat ad vitam æternam. Dicuntur hi tres teſtari in Cœlo Primùm, quia ex *Cœlo* tanquam ex ſolio pro imperio immediatè teſtimonium dicant. Deinde, quia majeſtas horum teſtium

præcipuè

præcipuè in Cœlo ſplendet. Tertium, quia non niſi ab animis in Cœlum ſublatis auditur, obſervatur, agnoſcitur hoc teſtimonium. Denique, quia hoc teſtimonium in Cœlo maximâ ex parte perficitur, etiamſi in terra omnino non reciperetur: Ergo in CHRISTUM propter hoc teſtimonium eſt credendum.

Verſ. 8 *Et tres ſunt qui teſtificantur in terra, Spiritus & Aqua, & Sanguis: & hi tres in unum conſentiunt.*

Arg. 4. Quia tres teſtes in terra conſpirant in hoc unum, ut probent CHRISTUM eſſe Filium DEI. *Spiritus, Aqua, & Sanguis*: qui teſtes dicuntur in terra; Primò, quia teſtimonium hoc mediatum eſt, & ex operibus in terrâ ſpectandis profertur. Secundò, quia in hominibus, qui in terra ſunt, hujus teſtimonii dictio ſcribitur & agnoſcitur in Eccleſia viſibili ſcilicet. Denique, quia non tantùm in Eccleſia ſonat hoc teſtimonium, ſed etiam vocem edit inter mundanos, & auditur ab iis, ad ipſorum convictionem: Nam primò *Spiritus*, ſeu Spiritus manifeſtatio partim in donis miraculoſis, quæ in Eccleſiam effuſa ſunt uſque ad mundi ſtuporem, ad ſatis multos annos poſt CHRISTI aſcenſionem: Partim in donis ordinariis, quæ & in Eccleſia etiamnum vigent, ſufficit & ad teſtandum, quod CHRISTUS qui inter nos eſt prædicatus, DEUS ſit; & ad extorquendam confeſſionem ab iis, qui extra Eccleſiam ſunt, quod DEUS ſit in nobis, qui in CHRISTUM credimus, 1 *Cor* 14. Deinde Spiritus operatio in cordibus fidelium ita vivificat verba CHRISTI, & per ea inſtruit, conſolatur, & confirmat electos, ut nullum relinquat dubium de CHRISTI Divinate.

Quod ad *aquam* attinet, quæ eſt CHRISTI virtus ſanctificans ſuos, expreſſe adeò de CHRISTO loquitur, ut cogantur etiam, qui extra Eccleſiam ſunt, videntes in Chriſtianis lucem bonorum operum, glorificare Patrem noſtrum, & Patrem CHRISTI, qui in cœlo eſt, ita ut etiam in fœminis perſpecta, maritos infideles, qui verbum DEI initio non agnoverunt, ad DEUM adduxerit, 1 *Pet.* 3. 1.

Denique quod ad *ſanguinem* attinet, qui eſt pretium redemptionis, & CHRISTI virtus expians peccata, & reconcilians homines DEO; loquitur ille ſanguis meliora quam ſanguis Abelis, ut conſcientias Fidelium tranquillas & pacatas reddat, aditum ad DEI Thronum aperiat, & corda ipſorum adverſus mundum, omniaque quæ in eo ſunt adverſa ita confirmet, ut audeant & valeant, etiam ſanguine ſuo teſtimonii hujus dictionem

ctionem ipſis etiam audientibus hoſtibus in mediis tormentis cum gaudio, reſonare, *Apoc.* 12. 11. Ergo debemus in CHRISTUM ut Filium DEI credere.

Verſ. 9. *Si teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei, majus eſt: nam hoc eſt teſtimonium DEI, quod teſtificatus eſt de Filio ſuo,*

Arg. 5. Propter teſtimonium verorum hominum credimus eorum aſſertionibus: Ergo propter majus teſtimonium DEI, de Filio ſuo teſtantis credere debemus in CHRISTUM, ut Filium DEI.

Verſ. 10. *Qui credit in Filium Dei, habet teſtimonium in ſeipſo: qui non credit Deo, mendacem eum fecit, quia non credidit teſtimonio quod teſtificatus eſt Deus de Filio ſuo.*

Arg 6. Qui credit in CHRISTUM ut Filium DEI, tantam comperit certitudinem ſibi factam, ut in teſtimonio Spiritus, veritatem hanc verbi divini intus confirmantis acquieſcat. Ergo, *&c.*

Qui non credit] Arg. 7. Qui non credit in CHRISTUM ut Filium DEI, reipſa DEUM accuſat mendacii, quia ejus teſtimonium de Filio ſuo rejicit, quaſi falſum eſſet. Ergo credendum in CHRISTUM ut DEI FILIUM.

Verſ. 11. *Eſt autem hoc teſtimonium*, nempe, *quòd vitam æternam dedit nobis Deus: & hæc vita in Filio ejus eſt.*

Arg. 8. Credentes in Filium habent jus ad vitam æternam, quæ eſt in Filio, ut in Fonte, Procuratore, Datore, Conſervatore, ſibi datum ex gratia, & confirmatum per teſtimonii DEI conſtantiam. Ergo, *&c.*

Verſ. 12. *Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium Dei, vitam non habet.*

Arg. 9 Qui in amplexibus verè fidei habet FILIUM, habet etiam vitam æternam, non tantùm quoàd jus, ſed etiam quoàd inchoatam poſſeſſionem, & qui non habet FILIUM per fidem, vel quærit in alio quam in Eo vitam, deſtituitur & ſecluditur ab omni vitâ ſpirituali. Ergo credendum in CHRISTUM ut Filium DEI.

Verſ. 13. *Hæc ſcripſi vobis, qui creditis in nomen Filii DEI: ut ſciatis vos vitam æternam habere, & ut credatis in nomen Filii DEI.*

Arg. 10. In hunc finem ſcripta ſunt ad Fideles omnia hæc à SPIRITU Sancto per Amanuenſem Apoſtolum, ut certi ſint ſe jam habere vitam æternam, & magis magiſque credant in nomen FILII DEI. Ergo in CHRISTUM credendum eſt.

Verſ. 14 *Et hæc eſt fiducia quam apud Deum habemus ipſum, ſiquid petierimus ſecundùm voluntatem ejus, nos audire.*

Arg. 11. Qui credit in CHRISTUM, fiduciam habet accedendi ad DEUM in precibus, & quod benevolam DEI aurem ſit experturus in omni petitione, quæ ſecundùm DEI voluntatem proponitur. Ergo.

Verſ. 15. *Quòd ſi ſcimus eum audire nos, quicquid petierimus, ſcimus nos habere petitiones quas ab eo petimus.*

Arg. 12. explicans & confirmans ſuperius, Qui credit in CHRISTUM, cognoſcendo ſe propitium habere DEUM in legitimis ſuis, ſeu rectè ordinatis petitionibus, ſtatuere etiam & poteſt petitiones ſuas, quas ſecundùm DEI promiſſiones propoſuit, conceſſas jam eſſe à DEO, antequam perficiantur; Atque ita ſecurus eſſe poteſt de ſucceſſu precum ſuarum. Ergo credendum vel hanc ob cauſam in CHRISTUM.

Verſ. 16. *Siquis viderit fratrem ſuum peccare peccato* quod *non* eſt *ad mortem, petet & dabit ei vitam, peccantibus* dico, *non ad mortem. Eſt peccatum ad mortem; non pro illo dico ut roget.*

Arg. 13. Qui credit in CHRISTUM, non tantùm pro ſeipſo, ſed etiam pro fratribus ſuis delinquentibus ex charitate orans, exaudietur, quibus per peccati meritum, ad interitum vergentibus, & pereuntibus DEUS reſtituet vitam rogatus à Fideli: Ergo, &c.

Non ad mortem] Excipit in caſu peccati in SPIRITUM Sanctum, Quando profeſſor fidei, ſeu frater, quoàd externam communionem Eccleſiæ incidit in apertam apoſtaſiam à fide CHRISTI, & hoſtile odium ſuſcipit adverſus Euangelium & Fideles, contrà illuminationem conſcientiæ ſemel factam à SPIRITU Sancto; pro eo qui hoc peccatum admiſerit, cum poterit diſcerni, non jubet precari. Dicitur autem peccatum ad mortem, quia mors æterna peccatum illud conſequitur, & qui in ipſum cadit, manet in eo ſine reſipiſcentia, donec detrudatur in infernum.

Verſ. 17. *Omnis iniquitas peccatum eſt; ſed eſt peccatum* quod *non* eſt *ad mortem.*

Explicat

Explicat dictum, oſtendens, quod licet omnis tranſgreſſio Legis ſit peccatum, cujus propterea ſtipendium meritum eſt mors, non tamen omne peccatum conſequitur mors; quia alicui remittitur quodvis genus peccati, excepto hoc peccato, quod blaſphemia dicitur adverſùs SPIRITUM Sanctum, quæ nulli unquam remiſſa eſt, nec ulli unquam remittetur.

Verſ. 18. *Scimus quòd quiſquis natus eſt ex Deo, non peccat: ſed qui genitus eſt ex Deo, conſervat ſeipſum, & Malus ille non tangit eum.*

Arg. 14. Regenitus, ſeu qui verè credit in FILIUM DEI, conſervatur, ne peccet hoc peccatum: imo, nec in ullo peccato jacet perpetuò implicitus, ſed per DEI gratiam, ſeminiſque DEI in eo permanentis virtutem, ſervat ſe ipſum, ne diabolus hoc peccato ad mortem tangat eum. Ergo in CHRISTUM credendum eſt.

Verſ. 19. *Scimus nos ex DEO eſſe, & mundum totum in malo jacere.*

Hoc argumentum per modum aſſumptionis ex theſi applicat in conſolationem ſuam, & Fidelium ad quos ſcribit, & confirmat quinque rationibus, nempe, quod Fideles, ad quos ſcribit, conſervandi ſint unà cum ſeipſo, & perſeveraturi in fide & obedientia Euangelii.

Scimus] Ratio prima, Perſuaſi certò ſumus de noſtra regeneratione: Ergo perſuaſum habemus nos non peccaturos illud peccatum irremiſſibile, nec ſervituros peccato, ſed liberatum iri à diabolo, plenè per CHRISTUM. *Mundum*] Ratio 2. Soli mundani poſiti ſunt in diaboli maligni iſtius poteſtate, ut eos ex ſcelere in ſcelus præcipitet. Ergo nos qui ex mundo tranſlati ſumus in regnum DEI, non ſumus in maligni iſtius poteſtate, ſed ut liberti DEI perſeveraturi ſumus.

Verſ. 20. *Sed ſcimus Filium Dei venîſſe, & dediſſe nobis mentem, ut cognoſcamus illum qui verax eſt, & ſumus in verace illo, in Filio ejus Chriſto: hic eſt verus Deus & vita æterna.*

Ratio 3. Nos certi ſumus de CHRISTI Liberatoris adventu in mundum, qui mentes noſtras illuminavit ſuâ gratiâ, & fide in DEUM verâ donavit: Ergo non peccabimus ad mortem, ſed perſeverabimus.

Et ſumus] Ratio 4. Nos communionem habemus cum DEO & CHRISTO, in quo ſumus & habitamus per fidem: Ergo intacti ab iſto peccato perſeverabimus.

Hic eſt] Ratio 5. CHRISTUS eſt ipſiſſimus verus DEUS, & Vita æterna, qui

na, qui in Seipſo vita eſt; Vitæque communicandæ fidelibus Fons, Procurator, Dator, & Conſervator eſt. Ergo certò ſumus perſuaſi de perſeverantia noſtrâ, & ſalute æternâ.

Verſ. 21. *Filioli, cavete vobis ab idolis. Amen.*

Pro concluſione Epiſtolæ ſubjicit brevem admonitionem, ut caveant ſibi, ſeu cuſtodiant ſe ab idolis, in plurali numero, idque ab omni genere idolorum, quæ quovis modo ſe ingererent loco veritatis, vel veri DEI, ad abducendum eos à fide veræ doctrinæ, vel à vero cultu, ſeu obedientia DEI, ſub quoviſcunque prætextu: eoque magis quia à Diabolo, & ejus aſſeclis obtrudenda erant hæc idola fidelibus, & omni quâ fieri poſſet arte ipſis inſinuanda. Propterea jubet ſtudioſius invigilare, & ſe cuſtodire ab iis, ne quovis modo ab iis polluerentur, nominatim verò ut caverent ſibi à ſimulachris, in quibus Antichriſtus gloriaturus erat, & per ea mundum decepturus.

EXPOSITIO ANALYTICA *SECVNDÆ EPISTOLÆ* IOANNIS. *Summarium.*

Sicut Lucas librum Euangelii, & Actorum Apoſtolicorum inſcripſit Nobili cuidam Theophilo, in uſum omnium Fidelium; Sic Ioannes familiarem hanc Epiſtolam Nobili cuidam, & ſanctæ Matronæ, ejuſq; liberis ſcripſit, non ſolùm ut doctrinam, quam ſuperiori Epiſtola univerſæ Eccleſiæ Fidelium commendaverat, privatæ huic familiæ breviter applicaret, ſed etiam ut doceret Paſtores quomodo ipſis publicè & per ſingulas domos docendum ſit, *Apoſtolorum exemplo, Act: 20 20. Partes Epiſtolæ ſunt tres, Præfatio continens directionem Epiſtolæ, & ſalutationem, ad* verſ. 4. *Hortatio ad perſeverantiam in obedientia Euangelii, ſeu in conſtanti exercitio Fidei, & charitatem efficacu, ad* verſ. 12. *Tertia eſt concluſio.*

Verſ. 1.

Verſ. 1. *Presbyter electæ Dominæ, & liberis ejus quos ego verè diligo, nec ego ſolus, ſed & omnes qui norunt veritatem:*

Directio Epiſtolæ oſtendit, quis, quibus, & quo animo Epiſtolam hanc ſcripſerit. Scriptor eſt Ioannes Apoſtolus, qui de autoritate ſua in hac familia nihil dubitans, ordinarii & communis Miniſterii titulo contentus, ſe *Presbyterum* vocat, quo nomine ætatem etiam ſuam jam grandævus notat, quo altiùs iuſigeretur ipſius non diu per ætatem victuri, admonitio. Perſona ad quam præcipuè ſcribitur, eſt Domina electa, ad ſignificationem civilis & debiti honoris, *Dominam* vocat, ad agnitionem felicioris conditionis ſpiritualis in Domino, *Electam* vocat, ſiquidem quod hæc matrona ex fidei ſuæ ſinceritate ſe electam declaraverit elogium præſtantius eſt, quam quod *Domina* in civili conditione ab hominibus habita fuerit: Adjunguntur ejus liberi, quia gratiæ DEI in agnitione CHRISTI cum matre participes erant.

Quod ad animum ſcribentis erga eos ad quos ſcribit, attinet, profitetur, & ſuam dilectionem, & dilectionis ſuæ ſinceritatem, ſimulque teſtatur de dilectione omnium aliorum fidelium, qui Euangelii veritatem amplexi erant, & de hac familia audiverant.

Verſ. 2. *Propter veritatem quæ permanet in nobis, & nobiſcum erit in æternum.*

Utque de ſinceritate ſuæ dilectionis conſtaret, cauſam ejus aſſerit communem fidem veritatis Euangelii, in qua fide perſeveraturam confidit Dominam hanc, & liberos ipſius unà cum ſeipſo, reliquiſque fidelibus, virtute fructuque veritatis Euangelii in æternum potituros. Tota ergo Præfatio ad confirmationem fidei hujus piæ familiæ comparata eſt: 1. Quod electa Mater: 2. Quod liberi fideles: 3. Quod dilecti ab Apoſtolo: 4. Quod dilecti ab omnibus fidelibus: 5. Quod propter veritatem potius quam nobilitatem generis, dilecta. 6. Quod veritas Euangelii in illis, & quoad fidem eſſet permanſura, & quoad fructum in æternum duratura.

Verſ. 3. *Sit vobiſcum gratia, miſericordia, pax à Deo Patre, & à Domino Ieſu Chriſto Filio Patris, cum veritate & charitate.*

In ſalutatione ſeu benedictione Apoſtolica (in qua non nudum votum, ſed etiam applicatio quædam optati boni continetur) confirmat eos, primò DEI erga ipſos *gratia*, ſeu benevolentia gratuita, qua nos gratis ſibi efficit gratos, omniaque largitur nobis, quæ DEI imaginem in nobis

nobis reparent: Deinde de DEI *miſericordia* quæ ſi diſtinguatur à *gratia*, miſeriæ & peccatorum ablutionem ſignificat. Tertiò, de *Dei pace*, quæ reconciliationem, conſcientiæ tranquillitatem, omneſque gradus felicitatis inchoatæ, & perficiendæ comprehendit: Et quia fruſtra expectatur benedictio niſi à vero Fonte, ducit eos ad *Deum Patrem* (à quo tota Divina Eſſentia communicatur FILIO & SPIRITUI Sancto) & ad Mediatorem CHRISTUM (ſecundam Deitatis Perſonam incarnatam, & officio nobis ſalutari, veſtitam) quem vocat *Filium Patris in veritate & in charitate*: Primò, quia plenùs eſt veritate & gratia unà cum Patre ejuſdem Naturæ ſeu Eſſentiæ, quippe Filius veriſſimus & dilectiſſimus, *Joh.* 1. 14. Deinde, quia non alius eſt animus Patris, non alia erga nos voluntas, quam eſt illius, idem utriuſque de nobis firmum conſilium, eadem erga nos dilectio. Tertio, quia ille veritatem conſilii, ac propoſiti Patris nobis revelat, & dilectionem quâ nos diligit Pater, ille in apertum profert, & ad nos derivat, ſeu communicat nobis, omnique modo ſe Patris eſſe Filium oſtendit, in doctrinæ veritate & efficaci amore erga nos, expreſſam ejus exhibens imaginem.

Verſ. 4. *Gaviſus ſum valdè quòd invenerim ex filiis tuis qui ambulent in veritate, ſicut mandatum accepimus à Patre.*

Sequitur corpus Epiſtolæ, in qua hortatur Matronam hanc cum liberis ſuis, ut perſeverent in obedientia Euangelii, id eſt, in fide per charitatem in DEUM & fratres, efficaci. Argumenta hortationis ſunt novem: Primum præmittitur hoc verſu, in quo gaudium ſuum profeſſus, quod hactenus hæc familia in obedientia Euangelii perſtitiſſet, confirmat eam quod ad præteritum attinet, ita ut ſimul excitet ad perſeverandum in futuro. Veſtra conſtantia in obedientia Euangelii mihi & fidelibus omnibus qui de vobis audiunt, gaudii ſpiritualis, & per conſequens gratiæ DEO agendi amplam materiam eſt ſuppeditatura. Ergo in fide perſeverate.

Verſ. 5. *Et nunc rogo te, Domina, non ut mandatum novum ſcribens tibi, ſed quod habuimus à principio, ut diligamus alii alios*

Hinc infert hortationem ad matrem familias præcipuè, ſub cujus regimine liberi continebantur, unà cum ſecundo argumento. Mandatum ad efficaciam fidei demonſtrandam in dilectione fratrum, nihil novi in ſe continet, præter id quod ab initio vocationis veſtræ ex DEI dono didiciſtis, cuique aſſueviſtis: nempè, ut ex fide & dilectione IESU CHRI-

STI,

STI, Chriſtianam fraternitatem etiam diligatis: Pergite igitur in obedientia fidei per dilectionem efficacis.

Verſ. 6. *Hæc autem eſt charitas, ut incedamus ſecundum doctrinam ejus. Hæc eſt doctrina, ut ſicut auditis à principio, ita in eo ambuletis.*

Arg. 3. Nulla alia eſt vera dilectio vel proximi, vel DEI præter eam, quæ in conſtanti ſtudio obſervandi omnia mandata DEI conſiſtit & ambulandi ſeu proficiendi in illa obedientia. Ergo. Vel ſic. Mandatum ſeu ſumma doctrinæ nobis in Euangelio traditæ eſt, ut cuſtodiamus fidem & bonam conſcientiam, ut credamus in IESUM CHRISTUM & diligamus proximum. Ergo in fidei ſeu mandati hujus obedientiâ perſeverate.

Verſ. 7. *Nam multi impoſtores ingreſſi ſunt in mundum qui non confitentur Ieſum Chriſtum veniſſe in carne. Qui eſt ejuſmodi impoſtor, eſt & antichriſtus.*

Arg. 4. Periculum non leve eſt, ne decipiamini propter ſeductorum multitudinem, qui per mundum graſſantur & ſe impudenter oſtentant. Diligentius igitur ſtudendum ut perſeveretis. Seductores autem vocat, non ſolùm eos, qui CHRISTI perſonam, officia & virtutem apertè oppugnabant; ſed etiam eos qui non confitebantur CHRISTUM nec ei gloriam aſcribebant totam, quam ipſi SPIRITUS DEI in ſacra Scriptura aſcribendam docet. Quicunque enim is fuerit, eatenus Antichriſtus eſt, quatenus CHRISTUM non agnoſcit & confitetur, qualem ſe nobis exhibuit in doctrina ſua ſancta.

Verſ. 8. *Attendite vobiſipſis ne perdamus quæ operati ſumus, ſed ut mercedem plenam recipiamus.*

Arg. 5. Niſi perſeveretis conſtanter in fide vera Euangelii ejuſque obedientiâ, amiſturi eſtis omnem fructum fidei, quam hactenus profeſſi eſtis, & afflictionum etiam quas perpeſſi eſtis, & operum quæ prius præſtitiſtis; ſiquidem per defectionem prodetis fidem veſtram nunquam fuiſſe ſinceram ſed ſine veritate, inanem profeſſionem. Ergo ſtudendum ut promiſſam mercedem omnibus qui fideliter DEO adhærent, plenam & copioſam per perſeverantiam conſequamini.

Verſ. 9. *Quiſquis tranſgreditur, nec manet in doctrina Chriſti, Deum non habet: qui manet in doctrina Chriſti, hic & Patrem & Filium habet.*

Arg. 6

Arg. 6. Quicunque tranſgreditur doctrinam CHRISTI & non permanet in ea conſtanter, id eſt, qui diverſam doctrinam vel docet vel recipit, vel in doctrinæ CHRISTI obedientia non permanet, communionem nullam habet cum DEO, ſed DEI expers eſt in mundo.

Qui manet] Arg. 7. Qui conſtanter permanet in fide & obedientia doctrinæ CHRISTI, cum DEO & CHRISTO communionem habet & habiturus eſt, & pro mercede habet Patrem & filium per Spiritum ipſorum in ſeipſo habitantes.

Verſ. 10 *Siquis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, ne recipite eum domum, nec ave ei dicite.*

Arg. 8. per modum præcepti propoſitum, Uſque adeò perſeverantiæ in fide ſtudendum eſt, ut quicunque detectus fuerit ſeductor hominum à doctrina CHRISTI, vel qui aliam doctrinam doceat, quam CHRISTUS docuit, non debeat hoſpitio accipi, imò ne vel familiariter ſalutari, ita ſcilicet, ut ratio ulla habeatur, aut haberi videatur erroris ejus aut ipſius propter errorem, ſed potius omni ratione ita tractari, ut intelligi poſſit (& ab ipſo Pſeudopropheta, & ab omnibus) odio haberi errorem, quem docet.

Verſ. 11. *Qui enim dicit illi, Ave, communicat operibus ejus malis.*

Ratio hujus præcepti ſeu argumenti redditur, quia, qui in gratiam ſeductoris facit vel minimum, ex quo colligi poteſt errorem ipſius in aliquo pretio haberi apud ſalutantem, vel hoſpitio excipientem, communicat ipſius malis operibus.

Verſ. 12. *Quum multa haberem vobis ſcribenda, nolui charta & atramento: ſed ſpero me venturum ad vos, & præſentem præſentibus loquuturum, ut gaudium noſtrum ſit completum.*

Reſtat concluſio, In qua duo ſunt articuli: In primo excuſat brevitatem, ſpe factâ adventus ſui ad hanc familiam, & coram pleniùs ipſam inſtituendi & confirmandi in doctrina fidei, ut ex doctrina uberiori pleniùs gaudium ſpirituale perciperent omnes in eâ fideles.

Verſ. 13. *Salutant te filii ſororis tuæ electæ. Amen.*

In ſecundo articulo dicit ſalutem huic Matronæ à filiis ſororis, quæ etiam fidelis erat, & ſigna dabat ſuæ electionis: Epiſtolæ totiùs doctrinam obſignans, AMEN.

EXPOSITIO

EXPOSITIO ANALYTICA *EPISTOLÆ* IOANNIS *TERTIÆ.*

Gaius ad quem ſcribit Apoſtolus, Judæus natione, religione Chriſtianus, lautioris fortunæ homo & abundè in Sanctos liberalis, In gratia apud Eccleſiam in qua vivebat, & in honore apud Paſtorem ſuum ambitioſum Diotrephen, ſicut ex ipſa Epiſtola hæc colligitur. Hinc hortatur Apoſtolus, ut Miniſtros aliquos Evangelii, qui has quaſi literas commendatitias ad eum perferebant, liberali exciperet hoſpitio, & diſcedentes viatico honoraret. Partes Epiſtolæ ſunt tres: In prima eſt præfatio, ad verſ. 3. *In ſecunda eſt excitatio Gaii, ad perſeverandum in exercitio charitatis & liberalitatis in Sanctos; ad* verſ. 13. *In Tertia eſt concluſio.*

Verſ. 1. *SEnior Gaio dilecto, quem ego verè diligo.*

Verſ. 2. *Dilecte, in primis opto ut proſpere agas & valeas, ſicut proſperè agit anima tua.*

In directione Epiſtolæ à ſe ad Gaium, ſtudium ſuum erga ipſum declarat, repetita compellatione amicâ: 2. Speciali profeſſione ſinceri ſui erga ipſum amoris: 3. Precando pro eo, ut proſperum rerum ſtatum Deus ipſi continuaret, potiſſimùm, ut ſanitatem animæ, quam hactenus in fidei & charitatis exercitio oſtenderat, ipſi conſervaret.

Verſ. 3. *Gavisus ſum enim valdè quum veniſſent fratres, & teſtimonio ſuo commendaſſent integritatem tuam, prout tu integrè incedis.*

Secunda pars Epiſtolæ in qua hortatur ut perſeveret in demonſtratione charitatis ſuæ erga Sanctos, & nominatim erga aliquot Dei ſervos, qui Epiſtolam hanc perferebant ad ipſum. Argumenta ſunt undecim: Quæ probant pergendum eſſe Gaio, in charitatis officiis.

Argumentum primum, Ex anteacta ſinceræ ſuæ fidei per charitatem efficacis demonſtratione. Sinceritatis tuæ teſtimonium à fratribus venientibus à

bus à te, beneficentiam tuam expertis, & laudem amplissimam consecutus es, & mihi gaudendi pro te, gratias agendi Deo, & gratulandi tibi materiam exhibuisti. Ergo tibi quod supereſt pergendum est in officiis charitatis.

Vers. 4. *Majus istù gaudium non habeo, quum* videlicet *audio filios meos integrè incedere.*

Arg. 2. confirmans & explicans superius, Nullum majus gaudium mihi accidere potest, quam si mei discipuli, quos per Euangelium Deo genui, indies proficiant in veræ fidei & charitatis exercitiis. Pergendum ergo tibi in illis est.

Vers. 5. *Dilecte, fideliter agis quicquid facis erga fratres, & erga peregrinos,*

Arg. 3. Quæ exerces opera misericordiæ & charitatis erga Sanctos Dei servos & peregrinos, hominem te verè fidelem demonstrant. Ergo in iis perge.

Vers. 6. *Qui testimonio suo commendarunt charitatem tuam in conspectu Ecclesiæ: quos rectè faciet si prosequutus fueris ut Deo dignum est.*

Arg. 4. Hi fratres, qui has literas ad te perferunt, testimonium publicum perhibuerunt charitatis tuæ in conventu Ecclesiæ publico. Ergo perge de iis & aliis bene mereri.

Rectè faciet] Arg. 5 Si jam venientes ad te exceperis sicut prius excepisti, & discedentes, viatico instruxeris, & comitatus fueris, eos aliquousque in via proficiscentes aliò, sicut decet & dignum est deducere ministros Dei, rem præclaram facturus es, & opus dignum pietate tua erga Deum: Vide ut facias ergo.

Vers. 7. *Nam pro nomine ejus profecti sunt, nihil accipientes à Gentibus.*

Arg. 6. Ad prædicandum nomen Dei, seu Euangelium Christi, qui Deus est, sponte profecti sunt, nihil à Gentibus, neque à conversis, neque à non conversis accipientes, ne occasionem darent cuiquam dicendi, quod emolumenti causa prædicarent Euangelium Gentibus. Ergo tu liberalius cum iis agito.

Vers. 8. *Nos ergo debemus recipere hujusmodi, ut adminiſtri simus veritati.*

Arg. 7.

Arg. 7. Tenentur omnes qui favent Euangelii prædicationi pro facultatibus ſuis iſtiuſmodi hominum conatus promovere, ut partem habeant in opere Euangelii, prædicatores ipſius ſuſtentando, vel quovis modo adjuvando. Ergo tu hic ne deſis.

Verſ. 9. *Scripſi Eccleſiæ; ſed qui primatum inter eos ambit Diotrephes, non recipit nos.*

Arg. 8. In eum finem ſcripſi ad Eccleſiam in quâ tu verſaris, ut ex publicis ſumptibus viaticum illis daretur, ſed metuo de ſucceſſu, propterea quod ambitioſus Diotrephes, qui præ reliquis conſortibus eminere ſtudet parvi faciat, & me, & meas literas commendatitias.

Verſ. 10. *Propterea ſi venero, ſuggeram ipſius facinora quæ facit, verbis improbis garriens in nos; quique etiam his non contentus, neque ipſe recipit fratres, & qui volunt* recipere *prohibet, & ex Eccleſia ejicit.*

In ambitioſum hunc primatus amatorem præmonet Apoſtolus ſe animadverſurum coram Eccleſia cum venerit, & rationes propoſiti ſui reddit quinque. Ratio prima, Quia Diotrephes mala opera faciebat: 2. Quia verbis malignis deblaterabat in Apoſtolos, & nominatim in Ioannem, quem ambitioni & humano epiſcopatui (per iſtiuſmodi hominum ambitionem & artes) irrepenti in Eccleſiam, inimicum noverat: 3. Quia neque hoſpitio excipiebat, neque ullo alio genere beneficentiæ afficiebat veros Chriſtianos, Apoſtolicæ doctrinæ in omnibus tenaces: 4. Quia eos, qui excipiebant hoſpitio, & officiis Chriſtianis proſequebantur illos prædicatores, qui ab Apoſtolis mittebantur: Edictis & conſtitutionibus ſuis tyrannicis prohibebat, cum interminatione excommunicationis, ſeu ejectionis ex Eccleſia, ſi contra facerent: 5. Quia tranſgredientes ipſius mandata, & fratres hujuſmodi excipientes hoſpitio excommunicabat pro imperio.

Verſ. 11. *Dilecte, ne imitare quod malum eſt, ſed quod bonum eſt, qui bene facit, ex DEO eſt, qui autem male facit, non vidit DEVM.*

Arg. 9. Non debes imitari malos mores tui Paſtoris Diotrephis, vel obtemperare ejus edictis nefariis, quia hoc malum eſſet, & veræ in Deum fidei & charitati repugnans; ſed debes imitari id ſolum quod bonum eſt, & doctrinæ ſanæ conveniens. Perge ergo in charitatis officiis exer-

cendis. *Qui bene*] Arg. 10. confirmans ſuperius, Qui ſtudet bene facere ex DEO genitus eſt; qui vero ſtudet malefacere, expers eſt veræ & ſalvificæ cognitionis DEI, ſeu fidei in eum. Perge ergo tu bene agere, ut te genitum ex DEO probes.

Verſ. 12. *Demetrio teſtimonium redditum eſt ab omnibus, & ab ipſa veritate: ſed & nos teſtimonium perhibemus, & noſtis teſtimonium noſtrum verum eſſe.*

Arg. 11. Debes potius Demetrii beneficentiam in ſanctos & peregrinos pauperes imitari, de quo omnes, & ipſa rei veritas factis ſe oſtendens teſtatur, & ipſe ego, qui non niſi vera & comperta affirmare ſoleo, teſtimonium dico in ejus laudem. Imitare eum ergo, & perge in charitatis officiis.

Verſ. 13. *Multa poſſem ſcribere, ſed nolo atramento & calamo tibi ſcribere:*

Verſ. 14. *Spero autem fore ut ſtatim te videam, & ut coram loquamur.*

Reſtat concluſio, in qua duo ſunt articuli. In primo brevitatem excuſat Epiſtolæ, ſpe facta de adventu ſuo, & colloquio.

Verſ. 15. *Pax tibi: Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.*

In articulo ſecundo, 1. Salutat Gaium, optando ei pacem, id eſt, in omnibus, DEI benedictionem: 2. Salutem Gaio nunciat ab amicis ſanctis ſcilicet, qui veri erant amici. 3. Salutare ſuo nomine jubet, ſigillatim & nominatim omnes amicos, id eſt, ſanctos, qui ipſum diligebant.

EXPOSITIO

EXPOSITIO ANALYTICA *EPISTOLÆ* JUDÆ *Apoſtoli.*

NOnnulli orti erant Hæreſiarchæ, qui gratia Dei abutebantur ad licentiam carnis, & ſub prætextu Euangelii, vitiis omnibus laxabant frænos, & ſanctam verè Fidelium converſationem, quaſi ſaturum Idiotarum, qui veram libertatem Chriſtianam ignorarent, apertè irridebant. Adverſus has peſtes excitavit Deus Petrum Apoſtolum, & hunc Judam, qui Iacobi minoris cognomento Alphæi, frater dicitur hic, & Act: 1. *Cognatus Domini noſtri, Math*: 13. 55. *qui etiam cognomento Lebbæus, & Thadæus dicebatur, Math*: 10. 3. *Judas hic noſter: Fideles ad quos ſcribit, hortatur, ut conſtanter tuerentur veram Euangelii doctrinam adverſus falſos doctores, de quibus Petrus eos commonuerat, 2 Epiſt*: *Cap*: 2. *idem prorſus tractans argumentum. Epiſtolæ partes ſunt tres*: *Præfatio*, verſ. 1 & 2. *Hortatio ad certandum de vera fide retinenda adverſus impoſtores, ad* verſ. 24. *& concluſio, verſibus duobus ultimis.*

Verſ. 1. *JUdas Ieſu Chriſti ſervus, frater autem Iacobi, vocatis, à Deo Patre ſanctificatus, & Ieſu Chriſto ſervatis:*

Præfatio inſcriptionem continet & ſalutationem. Inſcriptio Epiſtolæ directionem oſtendit, à quo, & ad quos Deſcribitur Scriptor Epiſtolæ, primò à nomine: Secundo, ab officio Apoſtolatus, ſub nomine ſervi, (quo magis gloriatur, quam cognatione naturali, cuæ inter ipſum & CHRISTUM Dominum intercedebat) 3. A diſtinctione ipſius à Juda proditore, à quo non moribus tantum, ſed etiam nominis deſcriptione diſcerni cupiebat.

Illi ad

Illi, ad quos ſcribit, deſcribuntur à quatuor proprietatibus Electorum; 1. Sunt *in Deo Patre*, id eſt, per CHRISTUM reconciliati, habent cum DEO communionem, ſeu ſanctam ſocietatem: 2. *Sanctificati* ſunt per SPIRITUS Sancti ſpecialem operationem & inhabitationem: 3. *Conſervati* per donum perſeverantiæ à CHRISTO Redemptore, qui nullum ex ſuis patitur ſibi eripi: 4 *Vocati* ſcilicet non externâ tantùm, ſed internâ & efficaci vocatione.

Verſ. 2. *Miſericordia vobis & Pax, & Charitas multiplicetur.*

In ſalutatione ex autoritate Apoſtolica, non optat ſolùm, ſed etiam applicat in ipſorum fidei confirmationem, 1. *Dei miſericordiam*, quæ malis omnibus, id eſt, peccato & miſeriæ medetur: 2. *Pacem*, quæ reconciliationem, & felicitatis partes continet: 3. Et *dilectionem*, quæ ut fons bonorum omnium comprehendit gratiam & effecta omnia, quæ ad ſanctificationem & ſalutem perficiendam attinent. Hæc omnia multiplicanda illis pronunciat reſpectu graduum, incrementi, & manifeſtationis, in aliis atque aliis effectis, prout ſalus ipſorum, & DEI gloria poſtulatura erant.

Verſ. 3. *Dilecti, quum omne ſtudium adhibeam, ut ſcribam ad vos de communi ſalute, neceſſe habui vobis ſcribere, ad vos hortandos, ut decertetis pro fide quæ ſemel tradita eſt ſanctis.*

Sequitur corpus Epiſtolæ, In quo cauſas ſcribendi & ſcopum Epiſtolæ proponit, quem deinceps proſequitur. Scribendi cauſas affert duas, Prima eſt *Studium* & propenſio pro officio ſuo, non ſolùm *prædicandi* Euangelium, ubicunque daretur occaſio, ſed etiam *ſcribendi* de communi ſalute Electorum per CHRISTUM impetrata, & gradatim perficienda, quæ ſumma eſt Euangelii: Cauſa ſecunda, Accedebat neceſſitas Eccleſiarum à ſeductoribus periclitantium, quæ jam ſcripturientem impellebat, ut ſcriberet. His præmiſſis ſcopum Epiſtolæ proponit, qui eſt, hortari, ut doctrinam Apoſtolicam ſartam tectam conſervarent ſibi & poſteris à ſeductorum corruptelis. Sanam doctrinam vocat *fidem* credendam ſcilicet, quia omnia continet quæ ad ſalutem creditu ſunt neceſſaria. *Semel traditam* Sanctis dicit, quia uno ore omnes Apoſtoli eandem veritatem ſecundùm Scripturas veteres, de ſalute per fidem veram in CHRISTUM obtinendâ, plenè & perfectè tradiderunt Eccleſiæ Sanctorum tenendam, ut immutabilem vitæ æternæ conſequendæ regulam, & ſine addi-

ſine additione aut diminutione in adventum DOMINI obſervandam: Pro hac fide contendendum dicit, quia Caro, DIABOLUS, Mundus, & qui in eo ſunt DIABOLI miniſtri nunquam ceſſaturi ſunt ab oppugnatione hujus veritatis, ita ut neceſſe ſit omnibus verè Fidelibus cum his bellum gerere ἀγωνίζ.

Verſ. 4. *Nam ſubrepſerunt quidam homines, prius jam olim deſcripti ad hanc damnationem impii, qui DEI noſtri gratiam tranſferunt ad laſciviam, & ſolum illum verum Deum ac Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum negant.*

Argumenta hortationis ſunt novem, quorum pleraque ſumuntur à ſeductorum peccatis & pœnis.

Argumentum primum, Probans diligenter conſervandam eſſe fidem Apoſtolicam, ſemel Eccleſiæ datam, a ſeductorum corruptelis: Quia jam periculum erat à ſeductoribus, qui clam irrepſerant, ut adverſarii hujus doctrinæ; quos ita deſcribit, ut ſingulæ deſcriptionis partes ſcopo inſerviant. Nam, 1. Modus inſinuandi errores ſuos fratribus, latens erat: clam enim, obliquis viis & modis, antequam obtervari potuerunt, errores ſuos aliquorum, mentibus inſtillaverunt: 2. Non ſine conſilio Divino permiſſi ſuum ipſorum ingenium ſequi ad cribrandam & ventilandam Eccleſiam; nam in ſancto DEI conſilio ab æterno reprobi erant & deſtinati, ut ad damnationem hanc per ſua peccata pervenirent, non minus certò quam ſi in libro fuiſſent nomina ipſorum deſignata. 3. *Impii* erant, qui nullo Numinis Divini ſenſu, vel reverentiâ tangebantur, ut eum colerent, vel in eum crederent: 4. Gratiam DEI noſtri IESU CHRISTI, ſeu doctrinam gratiæ, quæ in Euangelio proponitur, in hunc ipſum finem, ut homines, abnegata omni impietate ſanctè viverent: illi in contrarium planè finem transferebant, vertebantque in occaſionem omnis laſciviæ & carnalium voluptatum: 5. Reiptâ, doctrinâ & factis abnegabant ſolum Dominum noſtrum, & Herum noſtrum, & DEUM noſtrum IESUM CHRISTUM, quem ſolum nominat, DEUM noſtrum non, ut excludat Patrem & SPIRITUM Sanctum, ſed ut excludat creaturas & fictitia numina. Ergo adverſus hujuſmodi ſeductores cuſtodienda eſt fidei puritas.

Verſ. 5. *Volo autem vos* iſtorum *commonefacere, ut qui ſemel hoc ſcitis,*

hoc ſciatis, Dominum, quum populum ex Ægypto liberaſſet, rurſus eos qui non credebant perdidiſſe.

Arg. 2. Deus Iſraelitas eductos ex Egypto poſtea in deſerto apoſtatas incredulos perdidit: Ergo horum exemplo moniti cavere debetis, ne ſeducti cum aliis pereatis.

Verſ. 6. *Et Angelos qui non ſervata ſua origine reliquerunt ſuum domicilium, judicio magni illius diei vinculis æternis ſub caligine reſervaſſe.*

Arg. 3. Deus Angelos apoſtatas de cœlo deturbatos, æterno exitio, decreto irrevocabili adjudicavit: Ergo fidelibus cavendum ab apoſtaſia, ne ſimiliter pereant.

Verſ. 7. *Sicut Sodoma & Gomorrha, & his finitima civitates, ſimili modo atque illa ſcortatæ, & carnem alienam ſectatæ, propoſitæ ſunt exemplo, ignis æterni pœnam ſuſtinentes.*

Arg. 4. Deus Sodoma & Gomorrha, vicinaſque civitates perdidit, poſtquam in ſcortationem & fœdas libidines, quibus iſti impoſtores ſe polluunt effuſæ ſunt, & in exemplum poſteris in ignem æternum conjecit. Cavendum ergo ab impoſtoribus illis, qui in ejuſmodi peccata & pœnas vos pertrahere poſſent.

Verſ. 8. *Similiter tamen & iſti ſopiti, carnem quidem polluunt, dominatum verò rejiciunt, & dignitates convitiis inceſſunt.*

Arg. 5. Quia ſeductores illi ſunt ſimiliter vaſa iræ coagmentata ad interitum, quos Deus aliquando ſimiliter perditurus eſt: cujus rationem, reddit à novem vel pluribus vitiis, quæ in illis regnabant, Ex quibus ſuis fructibus tanquam notis ſe dignoſcendos, & dijudicandos exhibebant. Vitium 1. horum Libertinorum erat. Quod *ſomniù delufi carnem contaminabant*, hoc eſt, libidini, aliiſque flagitiis ſecurè indulgebant, Diabolicis errorum incantamentis non aliter faſcinati animis, & conſcientiis ſuis quam ſi ſomno corriperentur: Vitium 2. Omnis politiæ adverſarii ſunt, nullum genus Magiſtratus vel Dominationis ferentes, ſed in honorandas illas Dei ordinationes maledicta & convitia congerentes, quales Anabaptiſtas fanaticos etiamnum ætas noſtra videt.

Verſ. 9. *At Michael archangelus, quum adverſus Diabolum certans*

certans, diſceptaret de corpore Moſis, non auſus eſt illi impingere notam maledicti, ſed dixit, Increpet te Dominus.

Hoc vitium ex eo amplificat, quod Archangelus Michael diſputans, & decertans contra Satanam, ne corpus Moſis à DEO ſepultum Iſraelitis revelaretur, qui ſuperſtitioſè reliquias coluiſſent illius, cujus verba dum viveret deſpiciebant. Non eſt auſus, ſeu non potuit à ſua ſanctitate impetrare, ut talia convicia in Satanam conjiceret, qualia hæretici illi in Magiſtratum deblaterant: nam ſatis habuit Archangelus dicere, Increpet te Dominus, ſeu coerceat tuos conatus. Unde hanc hiſtoriam didicerit Apoſtolus fruſtra quæritur ab iis, qui omnem Scripturam divinitus inſpiratam agnoſcunt.

Verſ. 10. *At iſti, quæ non noverunt, ea convitiis inceſſunt: quæ verò naturaliter, ut animantia rationis expertia ſciunt, in iis corrumpuntur.*

Vitium 3. eſt, Quod cum ignari ſint divinarum ordinationum, Chriſtianorum officiorum, & rerum omnium ſpiritualium, non rudes tantùm, ſed & incapaces, impudenter tamen audent de iſtis rebus pronunciare, & blaſphemias ſuas in eas evomere: Vitium 4. Quod quæ naturaliter ut animalia ſenſitiva norunt, in iis, ſe infra beſtias abjiciunt, & ſe ad omnem libidinem & intemperantiam inſtigant & impellunt.

Verſ. 11. *Væ ipſis: nam viam Cain ingreſſi ſunt, & deceptione mercedis, quæ deceptum fuit Balaam, effuſi ſunt, & contradictione Core perierunt.*

Vitium 5. Cum denunciatione maledictionis DEI in eos, Eſt *odium* adverſùs ſanctos fratres, quale erat odium Caini fratricidæ: Vitium 6. eſt *Avaritia*, qualis erat Balaami, qui ſicut linguam venalem habebat, ſic illi turpis lucri gratiâ doctrinam DEI adulterabant: Vitium 7. eſt *Seditio*, qualis erat Corhe, qua ſe veris DEI Miniſtris opponunt, & tumultibus ſuis bene conſtitutæ Eccleſiæ Pacem perturbant, perituri in ſua ſeditione, ſicut periit Corhe.

Verſ. 12. *Hi ſunt maculatum inſtar in agapis veſtris, dum vobiſcum convivantur, abſque ullius metu ſeipſos paſcentes: nubes aqua carentes, ventis circumacta, arbores, emarcida, infrugiferæ, bis emortuæ, eradicatæ:*

Vitium 8. *Inquinies*, quâ corrumpebant, & pravo ſuo exemplo contaminabant, & ſe & alios in conviviis Chriſtianis, quæ ad fovendam quidem charitatem erant deſtinata, ſed per Epicuros hujuſmodi in præſepia porcorum converſa erant: dum abjecto DEI timore ſecurè indulgebant voluptati ventris & gulæ; Paſcentes carnem ſuam, non vero animas auditorum: Vitium 9. Vel vitiorum congeries potiùs, variis ſimilitudinibus adumbratur, quod ad opus Miniſterii, & ad omne opus bonum fuerint ineptiſſimi & planè reprobi; nam ſicut nubes ſteriles & leves à ventis circumactæ, quam ſpecie externâ pollicebantur doctrinæ ſalutaris pluviam nullam reddunt ullibi locorum, ſed avidos diſcendi auditores quocunque veniunt fruſtrantur: & licet ſpeciem præ ſe ferant arborum bonarum, taleſque ſe jactitent, ſunt tamen arbores autumnales ac frugiperdæ, quia fructum, ſi quem ferre videantur, maturum & utilem reddere non poſſunt: imo verius prorſus infructuoſi ſunt, quia nullum ſalutarem fructum ferunt, neque in ſe, neque in ſectatoribus ſuis: & ſicut arbores exciſæ, emarcidæ & eradicatæ, nullam relinquunt ſpem de fructu ferendo, ſic illi permanent in peccatis, mortui per naturam, & ſuâ nequitia attrahentes in ſe judicialem cordis indurationem, quaſi ſecundo mortui ſunt, & jam in reprobum ſenſum traditi, ſpem omnem præciderunt converſionis & reſipiſcentiæ ſuæ.

Verſ. 13 *Undæ maris efferatæ, deſpumantes ſua ipſorum confusiones: ſtellæ erraticæ, quibus caligo tenebrarum in æternum ſervata eſt.*

Denique ejuſmodi ſunt, qui à nequitia deſiſtere non poſſunt, ſed inſtar undarum æſtuantis maris, ſuam ſemper produnt turpitudinem, nec magis quam ſtellæ erraticæ in motu, ſibi conſtant iſti in doctrina ſua. Quibus propterea, pro condigno ſupplicio, denunciat denuò tenebras infernales denſiſſimas & profundiſſimas in æternum.

Verſ. 14 *Prophetavit autem etiam de iſtis ſeptimus ab Adam Enoch, dicens, Ecce, venit Dominus cum ſanctis millibus ſuis,*

Verſ. 15. *Ut ferat judicium adverſus omnes, & redarguat omnes impios ex omnibus operibus impietatis ſuæ, quæ impiè operati ſunt, & de omnibus duris quæ locuti ſunt adverſus eum peccatores impii.*

Arg. 6.

Arg. 6. probans cavendum eſſe à ſeductoribus, &c. Quia Enoch ſeptimus ab Adam inclusivè, ſpiritu Prophetico prædixit de iſtorum nebulonum peccatis, & condemnatione in die judicii; quando CHRISTUS Angelorum & Sanctorum myriadas ſecum adducens exequetur judicium adverſus omnes impios, & ſupplicium ſumet precipuè de iis, qui linguis ſuis petulanter uſi fuerant adverſus DEUM, & ipſius doctrinam ſanctiſſimam. De Prophetiâ Enoch, an ſcripta fuerit prius, an non, vel quomodo conſtiterit Apoſtolo de rei veritate, idem dicimus quod prius, SPIRITUM DEI, qui in Enocho loquebatur, etiam Apoſtolo per inſpirationem dictaſſe, id quod ipſe per Enochum olim prædixerat, & quid quantumque ſcripto committeret, Apoſtolo præſcripſiſſe.

Verſ. 16. *Hi ſunt murmuratores, queruli, in cupiditatibus ſuis incedentes. & quorum os loquitur prętumida, admirantes perſonas utilitatis gratiâ.*

Ut ſequatur Concluſio de perditione ſeductorum hujuſmodi ſecundùm Enochi prophetiam, & per conſequens vitandos eſſe, quaſi aſſumendo, oſtendit tales fuiſſe ſeductores hos, quales deſcripſerat Enoch, perdendos, ex indiciis quatuor. Indicium primum, Erant murmuratores, & queruli, qui ſorte ſuâ nunquam contenti erant, neque de juſtis DEI ordinationibus in Eccleſia, vel Republica ſatis unquam habentes, carpebant, vellicabant & vituperabant omnia, omnis fræni impatientes. Secundò, Sibiipſis pro regula ſtatuebant, nec Leges Divinas in Divinis, ſeu Eccleſiaſticis, nec Leges Humanas in Humanis, ſeu Politicis, ſed deſideria ſua tantùm, & voluptates ſuas. Tertiò, Etiamſi viliſſima eſſent libidinum ſuarum mancipia, ut haberentur tamen in aliquo pretio, inflato ſtylo, & ad populi admirationem comparato, verba tumentia, & magnifica loquebantur, ubi nemo erat qui eorum inſolentiam reprimeret. Quartò, Contrà verò ſi qui eſſent, quos timerent, vel à quibus aliquid commodi ſperarent, illis ſordidè adblandiebantur, illos in pretio habebant, admirabantur, prædicabant, digni ne, an indigni eſſent non reſpicientes.

Verſ. 17. *Vos autem dilecti memores eſtote verborum quæ prædicta fuerunt ab Apoſtolis Domini noſtri Ieſu Chriſti:*

Verſ. 18. *Quòd* videlicet *dixerunt vobis, in extremo tempore futuros irriſores, qui in impiis ſuis cupiditatibus incedant.*

Arg. 7. Probans cavendum à ſeductoribus, quia Apoſtoli reliqui prædixerant tales orituros filios Belial in Eccleſia, quales prædixerat etiam Enoch.

Verſ. 19 *Hi ſunt qui ſeipſos ſegregant, animales, Spiritum non habentes.*

Ut ſequatur Concluſio de vitandis ſuprà deſcriptis ſeductoribus, rurſum aſſumit, & oſtendit tales eſſe ſeductores quibuſcum ipſis erat negotium, idque ex duabus notis. Nota prima, Quòd à vera Dei Eccleſia, & ſanâ Apoſtolorum doctrinâ, nullâ neceſſitate vel autoritate Dei, ſed ſuâ tantùm voluntate ſeparabant ſeipſos, ne ſub jugo Domini, ſeu Diſciplinæ ejus manerent. Nota 2. *Animales* erant Spiritum non habentes, quia regenerationis expertes ea tantùm ſapiebant & ſectabantur, ad quæ ducit natura, ſeu ratio humana divinitus non illuminata, deſtituti, quippe Dei Spiritu, ſeu gratia Dei ſanctificante; Reliquum erat ut ſenſus & caro plenâ libertate dominaretur, eoſque impelleret ad omes & corporis & animæ pollutiones.

Verſ. 20. *Vos autem, dilecti, ſanctiſſimæ veſtræ fidei ſuperſtruentes voſmetipſos, per Spiritum ſanctum orantes,*

Arg. 8. Probans perſeverandum in fide, contra ſeductorum machinationes, per modum præcepti propoſitum, Quia Spiritus Sanctus præſcripſit media, quibus & ipſi perſeverent, & qui defecerunt revocari poſſint: & rationem propoſuit, qua ſinguli Satanæ machinas deſpicere queant, nempe, primo ſi fidem ſeu doctrinam ſanctiſſimam Apoſtolicam, quæ nihil humani admixtum habet, pro fundamento immobili ſibi ſtatuerent, à qua ne latum quidem unguem unquam diſcederent: 2. Si aſſiduo ſuperædificationi ſuæ ſtuderent, & ad profectum in cognitione & fide veritatis in verbo Dei revelatæ, contenderent: 3. Si aſſidui eſſent in precibus ex ſenſu neceſſitatum ſuarum, ſequentes ductum Spiritus Sancti, qui Sanctorum infirmitates ſublevat, & quid & quomodò orandum ſit ſecundum Dei voluntatem oſtendit.

Verſ. 21. *Alii alios in charitate Dei conſervate, expectantes miſericordiam Domini noſtri Ieſu Chriſti in vitam æternam.*

4. Si

4. Si ſtuderent ex fide dilectionis DEI erga ſe, charitatem in fratres & proximos conſervare; 5. Si Domini adventum præ oculis haberent: 6. Si apprehenderent vitam æternam: 7. Si contra omnem ſuam indignitatem, adhærerent miſericordiæ CHRISTI, qui ita judex noſter futurus eſt, ut gratuitum redemptionis à ſe partæ beneficium & ſuum Euangelium pro judicandi regula ſit habiturus: Ex his ſequitur perſeverandum in fide, &c.

Verſ. 22. *Et alios quidem habito delectu commiſeramini:*

Verſ. 23. *Alios verò terrore ſervate, ex flamma rapientes: odio habentes, vel eam tunicam quæ a carnis contactu ſit maculata.*

Arg. 9. Per modum præcepti propoſitum, quia ratio à DEO propoſita eſt Eccleſiæ, quâ non tantùm ipſi perſeverare poſſent, ſed etiam errantes, & lapſos in viam revocare, & erigere valerent, nempè ſi unumquemque pro ſuo ingenio tractarent, id eſt, ſi poſitâ differentiâ inter errantes, uterentur miſericordiâ & manſuetudine erga alios, nempè, mites & tractabiles: ſi verò quis contumax fuerit, aut ſecurius ſibi in peccato indulſerit, per timorem vel ſeveriorem caſtigationem ſtuderent eum ſervare, nempe, per excommunicationem ſi aliter corrigi non poſſet. Hujus rationes redduntur duæ.

Ratio prima, Sub idonea ſimilitudine. Nam ubi eſt incendii periculum violenter rapere non dubitamus eum, quem cupimus incolumem: Sic etiam curanda eſt ſalus eorum, qui non niſi duriter tractati reſipiſcunt, qui cenſuris vel ſeveriſſimis à perditione Gehennæ ſervandi ſunt.

Ratio 2. Per alluſionem ad typum legalem, *Levitic.* 15. 4 17. Quia ubi periculum eſt infectionis & contagionis, ut in obſtinatis & ſcelerum exemplis, etiam conſortium vitandum eſt, & abſcedendum ab iſtiuſmodi libertinis pollutioni carnali deditis: Sicut olim in lege à leproſis, vel peſte infectis, & pollutis veſtimentis ſecedendum erat, quod eſt conſequens excommunicationis.

Verſ. 24. *Cæterum ei qui poteſt vos ſervare à peccato immunes & ſtatuere in conſpectu gloriæ ſuæ inculpatos cum exultatione.*

Reſtat tertia pars Epiſtolæ nempe concluſio, in qua perſeverantiæ laudem totam DEO aſcribendam docet, ne quis nimium tribuat hominum viribus

ribus, quorum diligentia in mediis utendis tantopere in præcedentibus urgetur. Laudem autem perseverantiæ ascribendam CHRISTO, probant rationes sequentes quinque.

Potest] Ratio prima, Quia officium in illo solo residet potenter conservandi fideles, ne in hac vita concidant in cursu pietatis, vel deficiant, *Statuere*] Ratio 2. Quia in eo residet potentia, secundum officium suum sistendi omnes suos in die judicii, in conspectu DEI gloriosi inculpatos, cum omni exultatione.

Vers. 25. Id est *soli sapienti DEO, Servatori nostro gloria, & magnificentia, & robur, & potestas, & nunc & in omnia secula. Amen.*

Ratio tertia, Quia ille est Deus solus sapiens, ut modis viisque suis hoc negotium totum solus perficiat. *Servatori*] Ratio quarta, Quia Servator est noster, merito, officio, & efficacia, ut necesse sit eum quod suscepit in se perficiendum, perficere. *Gloria*] Ratio 5. Quia ut in omni opere suo gloriam suam manifestari vult: Sic præcipuè in hoc negotio gloriosam suam Majestatem patefieri immensam suam potentiam exeri, & supremam suam in omnes, & omnia autoritatem conspici, & agnosci, & nunc, & in æternum. Ergo & perseverabitis vos verè Fideles, & gloria tota Salutis nostræ DEO cedet: Cui ut in solidum debetur, sic in æternum pendatur: AMEN.

FINIS.

* * * *
* * *
* *
*

FRrata Typographica, In notis Arithmeticis vel non apponendis, vel non ſatis Latine nonnunqnam explicandis, vel male numerandis. In literarum permutatione, quæ voces & ſenſum notat, ut ex Gr. pag. 8. lin. 20. correptus, pro corruptus: & pag. 12. lin. 3. ſequi pro ſeque. & pag. 155. lin. 2. iuſcitanda, pro ſuſcitanda, & ſimilibus nonnullis. Omiſſione, ut pag. 31. lin. 18. parem, pro patrem. & pag. 50. 11. mortis, pro mortuis. Additione, ut pag. 35. lin. 23. contriſtentur, pro contriſtent. Tranſpoſitione, ut pag. 4. lin. 18. inrtoiit, pro introiit, pag. 493. lin. 19. irreſperat, pro irrepſerat. In vocum tranſpoſitione, ut H. G. pag. 38. lin. 3. imputabatur: &, pro & imputabatur. Conjunctione, ut E. G. pag. 52. lin. 4. Inſolutione, pro in ſolutione, pag. 381. lin 19. obligatita, pro obligat, ita. In accentuum in Græcis & Latinis vocibus omiſſione. In commatum & diſtinctionum multiplicatione, tranſpoſitione, & defectu Reliquaque quæ obſervabis graviora aliquot, & leviora multa, ut tua peritia emendet, & humanitas condonet, oramus